
NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ

2012

**3. MEDZINÁRODNÁ
VEDECKÁ
KONFERENCIA**

**■ Zborník
vedeckých
a odborných prác**

**Liptovský Mikuláš
SLOVAKIA
2012**

NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2012

MEDZINÁRODNÁ
VEDECKÁ
KONFERENCIA

Zborník vedeckých a odborných prác

Liptovský Mikuláš
2012

Usporiadateľ medzinárodnej vedeckej konferencie:

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
Katedra bezpečnosti a obrany

Konferencia sa uskutočňuje v spolupráci s:

- Ministerstvom obrany Slovenskej republiky
- Generálnym štábom ozbrojených síl Slovenskej republiky
- Univerzitou obrany Brno, Česká republika
- Akademiou Obrony Narodowej Varšava, Poľsko
- Nacionalnij aviacionij universitet Kyjev, Ukrajina

Medzinárodná vedecká konferencia sa koná pod záštitou:

štátneho tajomníka Ministerstva obrany Slovenskej republiky
Ing. Miloša KOTERCA
a
náčelníka Generálneho štábu OS SR
genpor. Ing. Petra VOJTEKA

Garanti konferencie:

- brig. gen. doc. Ing. Boris ĎURKECH, CSc., rektor Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
- plk. prof. Ing. Bohuslav PŘIKRYL, PhD., rektor Univerzity obrany Brno, Česká republika
- plk. doc. Maciej MARSZALEK, dekan fakulty národnej bezpečnosti Akadémie Obrony Narodowej Varšava, Poľská republika
- doc. Vasil' Mironovič ZAPLATINSKIJ, PhD., Nacionalnij aviacionij universitet Kyjev, Ukrajina

Vedecký výbor:

- genmjr. Ing. Martin BABIAK, Vzdušné sily OS SR, Slovenská republika
- doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- PhDr. Libor FRANK, Ph.D., Univerzita obrany Brno, Česká republika
- doc. MUDr. Batyr CHALMURADOV, CSc., Národná letecká univerzita Kyjev, Ukrajina
- doc. Ing. Josef JANOŠEC, CSc., IOO Lázně Bohdaneč, Česká republika
- prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- PhDr. Milan LABUZÍK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. PhDr. Jana LASICOVÁ, PhD., UMB Banská Bystrica, Slovenská republika
- Dr. h. c. prof. dr. Andrzej LIMĄSKY, Wyzsza szkola zarzadzania marketingowego i jezykow obcych w Katowicach, Poľská republika
- doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Ing. Pavel NEČAS, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- Ing. Jaroslav PEJČOCH, T-Soft Praha, Česká republika
- pplk. gšt. Ing. Ivo PIKNER, PhD., Univerzita obrany Brno, Česká republika
- brig. gen. Ing. Jozef POKORNÝ, Sily výcviku a podpory OS SR, Slovenská republika
- genmjr. Ing. Ján SALAGANIČ, Pozemné sily OS SR, Slovenská republika
- plk. Ing. Miroslav KORBA, Vzdušné sily OS SR, Slovenská republika
- doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. PhDr. František ŠKVRNDA, PhD., EU Bratislava, Slovenská republika

- doc. Inga URYADNIKOVA, CSc., Odeská národná polytechnická univerzita, Odesa, Ukrajina
- genpor. Ing. Jaroslav VÝVLEK, Generálny štáb OS SR, Slovenská republika
- Ing. Pavel ZŮNA, PhD., Univerzita obrany Brno, Česká republika
- Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

Recenzenti príspevkov:

- Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- prof. Ing. Pavel NEČAS, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Vasil' Mironovič ZAPLATINSKIJ, PhD., NAU Kyjev, Ukrajina
- PhDr. Milan LABUZÍK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

Organizačný výbor:

- PhDr. Milan LABUZÍK, CSc.
- Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.
- Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.
- Ing. Štefan GANOCZY, PhD.
- PhDr. Alena BUDVESELOVÁ
- npor. Ing. Michal HRNČIAR
- Gabriela KREDATUSOVÁ

ISBN 978-80-8040-4508-5

© Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2012)

OBSAH

<i>Daša ADAŠKOVÁ, Pavel BUČKA</i> PROLIFERÁCIA CHEMICKÝCH ZBRANÍ V KONTEXTE AKTUÁLNYCH MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV	9
<i>Sławomir BAŁUSZYŃSKI</i> METODYKI OCENY ZAGROŻEŃ POŻAREM I WYBUCEM	18
<i>Олег БОГАТОВ, Юрий КУЛЯВЕЦ, Елена ЕРМАКОВА</i> ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ ПРИ РЕГИСТРАЦИИ СИГНАЛОВ – ПРЕДВЕСТНИКОВ АВАРИЙ НА ФОНЕ ПОМЕХ	26
<i>Pavel BUČKA, Ondřej NOVOSAD</i> ANALÝZA PRÍPRAVY, NASADENIA A NÁVRATU PRÍSLUŠNÍKOV OS SR Z OPERACÍ MEDZINÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU	33
<i>Pavel BUČKA, Miroslav ŽÁK</i> VYUŽITIE SYSTÉMU SIMS V MIEROVÝCH OPERACIÁCH	43
<i>Alena BUDVESELOVÁ</i> INFORMAČNÁ BEZPEČNOSŤ V RUSKEJ FEDERÁCII	52
<i>Wojciech CZAJKOWSKI</i> PRZYWÓDZTWO JAKO INSTRUMENT BEZPIECZEŃSTWA I SKUTECZNOŚCI DZIAŁANIA GRUPY SPOŁECZNEJ	60
<i>Andrzej CZOP</i> VOJENSKÁ TRADÍCIA A EVOLÚCIA FILOZOFIE PRÁVA A KULTÚRY BEZPEČNOSTI V JAPONSKU. ZÁKLADY JAPONSKÉHO RIADENIA BEZPEČNOSTI	69
<i>David ČEP</i> VÝCHODISKEM PRO TVORBU STRUKTURY ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY V BUDOUCÍCH OPERACÍCH JE JEJÍ KONCEPCE POUŽITÍ	75
<i>Ladislav ČERI</i> MIESTO VOJENSKEJ DIPLOMACIE A SPRAVODAJSTVA V SR	82
<i>Olga YEVTUSHENKO, Natalya VOLODCHENKO</i> ПРИНЦИП ПРИОРИТЕТА В СИСТЕМЕ КОНТРОЛЯ БЕЗОПАСНОСТИ ТРУДА НА РАБОЧЕМ МЕСТЕ	92
<i>Libor FRANK</i> OBRANNÁ STRATEGIE ČESKÉ REPUBLIKY	101
<i>Vlastimil GALATÍK, Ivo PIKNER, Miroslav KRČMÁŘ</i> BUDOUCÍ OPERAČNÍ PROSTŘEDÍ JAKO RÁMEC PRO SCÉNÁŘE A OPERAČNÍ KONCEPCE	105

<i>Štefan GANOCZY, Michal HRNČIAR</i> MOŽNOSTI ZVYŠOVANIA FUNKCIONALITY INTEGROVANÉHO ZÁCHRANNÉHO SYSTÉMU	112
<i>Štefan GANOCZY, Jozef JANIGA</i> HORSKÁ ZÁCHRANNÁ SLUŽBA AKO SÚČASŤ INTEGROVANÉHO ZÁCHRANNÉHO SYSTÉMU	124
<i>Wojciech GIZICKI</i> THE VISEGRAD GROUP - A SECURITY COMMUNITY?	133
<i>Jiří HANUS</i> ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA K ROZVOJI SPOLEČNÉ LOGISTIKY V OPERACÍCH	137
<i>Ladislav HOFREITER</i> ASYMETRIA NÁRODNEJ A MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI	143
<i>Wojciech HRYNICKI</i> BEZPIECZEŃSTWO KULTUROWE NA PRZYKŁADZIE OCHRONY MIEJSC SPOCZYNKU	153
<i>Radoslav IVANČÍK</i> ENERGETICKÁ BEZPEČNOSŤ – NEODDELITEĽNÁ SÚČASŤ NÁRODNEJ A MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI	163
<i>Radoslav IVANČÍK</i> KYBERTERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ – NEODDELITEĽNÁ SÚČASŤ NÁRODNEJ A MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI	173
<i>Ryszard JAKUBCZAK</i> BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTWA W WARUNKACH GLOBALIZACJI	183
<i>Ján JURČÁK</i> PRÍPRAVA A NASADENIE JEDNOTIEK OS SR PRI RIEŠENÍ KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ NA ÚZEMÍ ŠTÁTU	198
<i>Vojtech JURČÁK, René NAĎ</i> ANALÝZA PLÁNOVACÍCH ŠTRUKTÚR KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU EURÓPSKEJ ÚNIE	206
<i>Rastislav KAZANSKÝ</i> NÁBOŽENSTVO A JEHO VÝZNAM V MIEROTVORNOM PROCESSE	216
<i>Miroslav KELEMEN, Vladimír BLAŽEK</i> VÝCHODISKÁ METODOLÓGIE TVORBY KRÍZOVÝCH SCENÁROV – ZÁMER A VSTUPNÁ ANALÝZA PROJEKTU VEDY A VÝSKUMU PA- KVSKM-31/2012	225
<i>Dávid KOLLÁR</i> RUSKÁ FEDERÁCIA, NATO A ICH PRÍSTUP KU KOOPERATÍVNEJ BEZPEČNOSTI	233

<i>Štefan KOVÁCS</i> BUDÚCE BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE – AKÉ BUDE?	239
<i>Mieczysław KOZIŃSKI</i> WPLYW ZJAWISKA TERRORU I TERRORYZMU NA POLITYKĘ BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA	249
<i>Ondrej KREDATUS</i> VOJENSKÁ SILA ČÍNY A JEJ VPLYV NA ĎALŠÍ VÝVOJ VO SVETE	257
<i>Tadeusz KRZOSEK, Jarosław KOSOŃ</i> BEZPIECZEŃSTWO EKOLOGICZNE WAŻNYM SKŁADNIKIEM SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA	263
<i>Vladimír KUBÁŇ</i> IRÁNSKY JADROVÝ PROGRAM – MOŽNOSTI JEHO RIEŠENIA A HROZBY	275
<i>Milan LABUZÍK</i> OPERÁCIE EURÓPSKEJ ÚNIE	283
<i>Roman LAML</i> MIESTO SPRAVODAJSKÝCH SLUŽIEB V BEZPEČNOSTNOM SYSTÉME ŠTÁTU	295
<i>Jana LASICOVÁ, Dagmar NOVÁKOVÁ</i> FEMINISTICKÁ TEÓRIA BEZPEČNOSTI	301
<i>Marek LESZCZYŃSKI</i> UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO	307
<i>Andrzej LIMANŃSKI, Antoni OLAK, Ireneusz DRABIK</i> REDEFINICJA ZAKRESU PRZEDMIOTOWEGO BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA WE WSPÓŁCZESNYCH STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH – WIELOWYMIAROWOŚĆ BEZPIECZEŃSTWA	317
<i>Vladimír LISÝ</i> LETECKÝ TERORIZMUS – NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ HROZBA	330
<i>Štefan MACEJÁK</i> SLOVENSKÁ REPUBLIKA V ENERGETICKEJ ŠTURKTÚRE EURÓPSKEJ ÚNIE	339
<i>Ivan MAJCHÚT</i> INTEGRÁCIA ZÁPADNÉHO BALKÁNU DO EURÓPY	349
<i>Miloš MOSNÝ</i> TERORIZMUS A NÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ	356
<i>Martin NIČ</i> ŠTÁT AKO SUBJEKT BEZPEČNOSTI OBČANA	364

<i>Antoni OLAK</i> GLOBALIZATION AND ITS THREATS. NEW CHALLENGES OF MODERN EDUCATIONAL SYSTEM	373
<i>Jana PEŠOUTOVÁ</i> OCHRANA NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ ÚNIE PROSTREDNÍCTVOM SPOLOČNÝCH VYŠETROVACÍCH TÍMOV	379
<i>Juliusz PIWOWARSKI</i> KARDINÁLNE CNOSTI BUSHIDŌ	383
<i>Maksym POLUMBRYK, Victor KRAVCHEŇKO, Maryna KIRKOVA</i> EFFICIENCY AND SAFETY OF FORTIFICATION OF FOOD PRODUCTS WITH ZINC REQUIRED TO CONTROL ZINC DEFICIENCY DISORDERS	392
<i>Jaroslav PRŮCHA</i> ADAPTIVNÍ KAMUFLÁŽ	398
<i>Алина СИРИК</i> ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛЕНИЯ НА ФИЗИОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ РАБОЧИХ	409
<i>Peter SPILÝ</i> SMART DEFENCE – DŔVODY A REALITA	414
<i>Ivica STEHLÍKOVÁ</i> PODSTATA A ZÁSADY TVORBY BEZPEČNOSTNEJ STRATÉGIE ŠTÁTU	421
<i>Ivica STEHLÍKOVÁ</i> SPOLUPRÁCA NATO A EÚ V MEDZINÁRODNOM KRÍZOVOM MANAŽMENTE	429
<i>Dušan SVRČEK</i> KYBERNETICKÉ ÚTOKY AKO VÝZNAMNÝ PRVOK ASYMETRICKÉHO BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA V 21. STOROČÍ	437
<i>Ján ŠTEUČEK</i> BEZPEČNOSŤ SR V KONTEXTE SO STRATEGICKÝM HODNOTENÍM OBRANY	444
<i>Gustáv TARCSI</i> EFEKTÍVNE RIEŠENIE VYBRANÝCH PROBLÉMOV V OBRANOM PLÁNOVANÍ V REZORTE OBRANY	451
<i>Tomáš TEPLÍK</i> ARABSKÉ JARO 2011 – ROK A PŮL POTÉ	461
<i>Lenka TOMÁŠEKOVÁ</i> BEZPEČNOSŤ A OBRANA V ÉRE GLOBALIZÁCIE	474

<i>Inga URIADNIKOVA, Sergei CHUMACHENKO</i> ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	481
<i>Jaroslav UŠIAK</i> VYUŽITIE TEÓRIÍ POLITICKÝCH VIED VO VÝSKUME BEZPEČNOSTI	487
<i>Михаил ВАСЮХИН, Аниса КАСИМ, Елена МАРТЫНЮК, Юлия ИВАНИК, Наталья ЧУКАРИНА</i> РАЗРАБОТКА НАУЧНЫХ ОСНОВ ПОСТРОЕНИЯ АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ СИСТЕМЫ АГРОЭКОЛОГИЧЕСКОГО МОНИТОРИНГА, ПАСПОРТИЗАЦИИ И ОЦЕНКИ ЗЕМЕЛЬ, ЗАГРЯЗНЕННЫХ В РЕЗУЛЬТАТЕ АНТРОПОГЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	495
<i>Nataliya VOLNENKO, Volodymyr LYTUVNENKO</i> ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В УКРАИНЕ КАК КРИТЕРИИ БЕЗОПАСНОСТИ	499
<i>Jozef VYSTAVEL</i> VOJENSKÁ NEUTRALITA SRBSKEJ REPUBLIKY Z POHLADU SRBSKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKY	505
<i>Tomasz WAŁEK</i> BEZPIECZEŃSTWO LOKALNE JAKO ELEMENT SYSTEMU	515
<i>Marek WIATER, Antoni OLAK</i> BEZPIECZEŃSTWO PODCZAS IMPREZ MASOWYCH - UTRZYMANIE ŁADU I PORZĄDKU PUBLICZNEGO WAŻNYM ELEMENTEM SEKURITOLOGII	521
<i>Vasyl ZAPLATYNSKYI</i> ŠTRUKTÚRA VIED O BEZPEČNOSTI	530
<i>Peter ZIBRÍK</i> BEZPEČNOSTNÁ A OBRANNÁ POLITIKA EÚ V KONTEXTE GLOBÁLNEJ BEZPEČNOSTI	539
<i>Miroslav ŽÁK, Pavel BUČKA</i> ANALÝZA RIZÍK V SYSTÉME NA PODPORU ROZHODOVANIA SIMS	547
<i>Rudolf ŽÍDEK, Miroslav ŽÁK</i> SIMS A VEDENIE VOJENSKÝCH OPERÁCIÍ V SIEŤOVOM PROSTREDÍ	557

PROLIFERÁCIA CHEMICKÝCH ZBRANÍ V KONTEXTE AKTUÁLNYCH MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Daša ADAŠKOVÁ, Pavel BUČKA

ABSTRACT

Chemical weapons belong to most widely spread and employed category of weapons of mass destruction in the historical perspective. Despite intense international efforts to eliminate them and stop their proliferation, they remain in national arsenals and are being developed and produced through clandestine programs. Their accumulation raises the risk of their deployment. Therefore chemical weapons continue to pose a significant security threat on global level. The aim of the paper is to analyze current security challenges posed by the proliferation of chemical weapons, focusing primarily on the risk of the deployment of chemical weapons in the internal armed conflict in Syria and the risk of potential abuse of chemical weapons by terrorist groups. Subsequently, the aim is to analyze the consequences of current security challenges for international security.

Key words: chemical weapons, security, security threat, internal armed conflict, terrorism

ÚVOD

Chemické zbrane¹ sú najstaršou a najpoužívanejšou kategóriou zbraní hromadného ničenia. Prvýkrát boli masovo použité počas prvej svetovej vojny² a následne v priebehu studenej vojny boli nasadené v niekoľkých významných konfliktoch. V kórejskej vojne (1950 - 1953) USA otestovali herbicídy, dusivé chemické látky a zápalné látky. Vo vojne vo Vietname (1961 - 1973) použili celkovo 15 druhov toxických chemických látok, medzi ktorými boli dráždivé toxické látky (látky CS, CR a CN), ako aj defolianty a herbicídy na ničenie lesov, polí a plantáží, ktorých účinky sú prítomné v krajine dodnes. (Kort, 2010)

S pokrokom v oblasti chémie a rozšírením vedomostí, aj menej rozvinuté štáty boli schopné získať informácie a prostriedky k rozvoju vlastného chemického programu. Chemické zbrane boli vyvíjané aj v regióne Blízky východ. Ich prítomnosť bola potvrdená v niekoľkých medzištátnych ozbrojených konfliktoch. V rokoch 1963 a 1967 yperit a fosgén boli použité Egyptom vo vojne proti Jemenu a v roku 1987 Líbya použila chemické zbrane proti Čadu. K najrozsiahlejšiemu a najsmrteľnejšiemu použitiu chemických zbraní došlo počas iracko-iránskej vojny (1980 - 1988), kedy boli použité yperit a nervovoparalytické chemické látky tabun, sarin a VX pravdepodobne oboma stranami konfliktu. V roku 1988 iracká armáda použila chemické zbrane dokonca proti kurdskej menšine v meste Halabja v

---

¹ Chemické zbrane sú podľa CWC definované ako „toxické chemické látky a ich prekurzory, munícia a prostriedky skonštruované s cieľom spôsobiť smrť alebo iné poškodenie prostredníctvom chemických toxických látok alebo akékoľvek zariadenie, špeciálne skonštruované pre priame použitie v spojení s uvedenou municiou a prostriedkami“. (Convention on the Prohibition..., 1993, čl. II ods. 1.)

² Útok nemeckej armády proti francúzskej armáde pri belgickom meste Ypres v západnom Flandersku v roku 1915 s použitím plynného chlóru je považovaný za začiatok novodobej histórie chemických zbraní.

Iraku. (Russell, 2006) Chemické zbrane sa tak stali najpoužívanejšími spomedzi ZHN v medzištátnych ozbrojených konfliktoch.

Napriek existencii medzinárodných nástrojov na zákaz šírenia chemických zbraní, ich proliferácia naďalej pokračuje, a to aj v politicky nestabilných štátoch. Navyše rozvoj chemického mierového programu predstavuje základ pre šírenie materiálov, technológií a zariadení dvojakého použitia, ktoré môžu byť v dôsledku nedostatočnej kontroly a zabezpečenia zneužitú pre produkciu zbraní. Okrem štátov, záujem o získanie chemických zbraní majú aj neštátni aktéri (Kazanský, 2011), spomedzi ktorých sú najnebezpečnejšie snahy teroristických skupín. Konkrétne udalosti³ z histórie demonštrovali skutočnosť, že teroristické skupiny majú ambície získať a zároveň sú schopné použiť chemické zbrane na dosiahnutie svojich cieľov.

Cieľom príspevku je analyzovať súčasné primárne výzvy v oblasti proliferácie chemických zbraní, ktorými sú vnútroštátny konflikt v Sýrii a z neho vyplývajúce bezpečnostné riziko použitia chemických zbraní. Ďalšou závažnou výzvou je dlhodobá snaha teroristických skupín získať a použiť chemické zbrane na dosiahnutie svojich cieľov. Na základe analýz si príspevok kladie za cieľ zhodnotiť dopad proliferácie chemických zbraní na medzinárodnú bezpečnosť.

1. AKTUÁLNY STAV V OBLASTI PROLIFERÁCIE CHEMICKÝCH ZBRANÍ

Po vstupe Dohovoru o zákaze chemických zbraní (Chemical Weapons Convention, CWC) do platnosti, sedem štátov oficiálne deklarovalo vlastníctvo chemických zbraní - USA, Ruská federácia, Líbya, Irak, Albánsko, India a jeden členský štát, ktorý si prial zostať v anonymite. Ich chemický arzenál predstavovalo celkovo 8,67 miliónov kusov munície a kontajnerov, ktoré obsahovali viac ako 70 tisíc ton toxických chemických látok. (Destruction of Chemical Weapons, 2012) V nedávnej minulosti zásoby chemických zbraní úspešne zlikvidovali Albánsko, India a nemenovaný členský štát.

U štyroch štátov naďalej ostávajú zásoby deklarovaných chemických zbraní vyprodukovaných v minulosti, ktoré sú však v procese likvidácie. Týmito štátmi sú USA, Rusko, Irak a Líbya. Najväčšie arzenály chemických zbraní vlastní USA a Rusko. Podľa oficiálnych predstaviteľov sa USA podarilo do roku 2009 zničiť viac ako 69% deklarovaných chemických zbraní. Americké chemické zbrane sú uskladnené v podobe delostreleckých granátov a veľká časť toxických chemických látok v hromadných kontajneroch. (Country Profiles: United States, 2012) Podľa oficiálnych vyhlásení Rusku sa do začiatku roku 2012 podarilo zlikvidovať viac ako 60% zásob chemických zbraní z čias ZSSR, čo predstavuje 24 000 ton z celkových 40 000 ton. Časť zostávajúcich chemických zbraní je uskladnená v podobe relatívne ľahko prenosných munícií a zvyšok v hromadných kontajneroch v chemických arzenáloch na siedmich rôznych miestach. (Country Profiles: Russia, 2012) Napriek tomu, že oba štáty postupne redukovujú svoje arzenály v súlade s medzinárodnými dohodami, tento proces je stále pomalý a zaostáva za pôvodne stanovenými časovými rámcami. Štáty sa ratifikáciou CWC zaviazali zlikvidovať všetky zásoby chemických zbraní do 10 rokov od vstupu zmluvy do platnosti, t.j. do roku 2007. Vzhľadom na problémy s likvidáciou zásob chemických zbraní USA ani Rusko tento termín nedodrжали. Termín bol preto predĺžený o ďalších 5 rokov, na 29. apríla 2012, ktorý sa im však rovnako nepodarilo dodržať, čo už v predstihu oficiálne potvrdili Organizácii pre zákaz chemických zbraní (Organization for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW). Kompletnú deštrukcia

---

³ Z najvýznamnejšiu udalosť v tomto kontexte možno považovať sarinový útok v tokijskom metre v roku 1995 zo strany japonskej sekty Om Šinrikjo.

zásob chemických zbraní možno podľa oficiálnych predstaviteľov USA predpokladať v roku 2021 a podľa predstaviteľov Ruska v roku 2015. (Destruction of Chemical Weapons, 2012)

Líbya za vlády Kadáfího deklarovala svoj záväzok zničiť zásoby chemických zbraní do roku 2011. Avšak do začiatku roka bola schopná zničiť len 55% zásob yperitu a okolo 40% zásob jeho prekurzorov. Navyše počas povstania v roku 2011 a následne počas intervencie boli objavené ďalšie nedeclarované zásoby toxických chemických látok a nezničené nosiče. (Country Profiles: Libya, 2012) Dočasná národná prechodná rada po skončení vnútroštátneho konfliktu potvrdila záväzok Líbye vyplývajúci z CWC a záväzok spolupráce s OPCW. Avšak ani nová vláda nebola schopná zabezpečiť deštrukciu zásob chemických zbraní do konca apríla 2012. Navyše v súvislosti s Líbyou existuje riziko objavenia ďalších nedeclarovaných zásob chemických zbraní z čias Kadáfího vlády.

Situácia v Iraku je špecifická. Disponuje neznámym množstvom toxických chemických látok uskladnených v bunkroch 13 a 4133, ktoré boli počas vojny v perzskom zálive (1990 - 1991) vážne poškodené. V dôsledku zlého stavu boli bunkre zabetónované, keďže predstavovali reálne ohrozenie podľa inšpektorov z OSN. Podľa odhadov budú uskladnené toxické chemické látky rozložené v priebehu 16 rokov od zabezpečenia bunkrov. (Country Profiles: Iraq, 2011) Keďže Irak ratifikoval CWC v roku 2009, dátum 29. apríl 2012 pre konečnú likvidáciu chemických zbraní nebol preňho záväzný. Podľa zmluvy však musí svoje zásoby chemických zbraní zničiť čo najskôr, ako to bude možné.

Popri deklarovaných vlastníkoch chemických zbraní existujú štáty, ktoré síce CWC ratifikovali, avšak sú podozrievané z pokračovania vo vývoji a produkcii chemických zbraní a dokonca údajne disponujú ich zásobami. K týmto štátom patria Čína, Irán, Etiópia, Alžírsko a Sudán. Navyše sedem štátov CWC nepodpísalo alebo neratifikovalo, a tým stoja mimo medzinárodný režim ustanovený zmluvou CWC. K týmto štátom patria Barma, Izrael, Angola, KĽDR, Egypt, Somálsko, Južný Sudán a Sýria. (Kort, 2010) Tento stav má vážne implikácie pre medzinárodnú bezpečnosť. Na jednej strane nemožno na medzinárodnej úrovni verifikovať, či dané štáty využívajú svoj chemický program výlučne na mierové účely. Na strane druhej v ich prípade zároveň absentuje verifikácia zabezpečenia chemických zariadení, zásob chemických prekurzorov a materiálov dvojakého použitia, čím sú vystavené riziku zneužitia zo strany neštátnych aktérov. O naliehavosti tejto problematiky svedčia aj aktuálne výzvy v oblasti proliferácie chemických zbraní.

2. HLAVNÉ VÝZVY PROLIFERÁCIE CHEMICKÝCH ZBRANÍ V SÚČASNOSTI

2.1 Vnútroštátny konflikt v Sýrii

Vnútroštátny konflikt v Sýrii, ktorý vyplynul z politickej krízy v roku 2011, v súčasnosti vzbudzuje obavy z hľadiska proliferácie chemických zbraní. Ide konkrétne o bezpečnostné riziko použitia sýrskych chemických zbraní proti povstalcov alebo proti zahraničným vojenským jednotkám a o riziko získania a použitia chemických zbraní neštátnymi aktérmi, čo by malo v konečnom dôsledku významný dopad na bezpečnosť regiónu Blízky východ.

Sýrsky vojenský chemický program bol budovaný v utajení od konca 70. rokov 20. storočia prostredníctvom kooperácie a asistencie zo strany Egypta, ZSSR, Číny a KĽDR, ktoré sa stali zdrojmi chemických prekurzorov a materiálov dvojakého použitia, keďže Sýria bola závislá od zahraničných zdrojov. (Al-Assad, 2009) V posledných rokoch došlo k rozšíreniu arzenálu v kooperácii s Iránom a s niektorými európskymi štátmi, ktoré sa stali

zdrojom sofistikovaných zariadení, chemických prekursorov a materiálov dvojakého použitia určených pre civilný chemický program.⁴ (Country Profiles: Syria, 2012)

V súčasnosti sa predpokladá, že Sýria disponuje vyspelým programom na vývoj chemických zbraní, podľa mnohých analytikov je dokonca označovaný za najvyspelejší na Blízkom východe. Do súčasnosti sa podarilo identifikovať celkovo štyri zariadenia na produkciu chemických zbraní pri mestách Aleppo, Hama, Homs a Latakia, ako aj niekoľko skladov zbraní rozmiestnených po celej krajine. (Strategic Comments..., 2012) Zároveň sa odhaduje, že sýrske zásoby chemických zbraní sú najväčšie v regióne. Do chemického arzenálu Sýrie patria stovky tisíc ton nervovo paralytických a pľuzgierotvorných toxických chemických látok ako sarin, VX, yperit a pod., ktoré boli premenené na zbrane v podobe delostreleckých granátov, mín, bômb a hlavíc riadených striel. (Country Profiles: Syria, 2012) Sýria navyše v súčasnosti vlastní jeden z najväčších raketových arzenálov na Blízkom východe. Jadro jej arzenálu tvoria sovietske balistické riadené strely typu Scud-B, Scud-C a SS-21, ktoré pochádzajú z obdobia 70. a 80. rokov 20. storočia. V 90. rokoch Sýria nakúpila rakety typu Scud-C od KĽDR a raketové technológie z Číny a Ruska. (Al-Assad, 2009) Sýrske rakety sú schopné niesť chemické nálože na vzdialenosť stovky kilometrov.

Budovanie sýrskeho vojenského chemického programu súvisí primárne s percepciou bezpečnostnej hrozby a s cieľom získať strategickú rovnováhu s Izraelom. Zaradenie chemických zbraní do sýrskej vojenskej doktríny spočíva najmä v ich odstrašujúcej funkcii voči Izraelu, ktorý je dlhodobým nepriateľom Sýrie. Ide konkrétne o odstrašenie akéhokoľvek vojenského útoku zo strany Izraela v dôsledku percepcie vyvolania deštruktívnych efektov a najmä psychologického efektu pri použití sýrskych chemických zbraní proti izraelskému obyvateľstvu. (Al-Assad, 2009) Zraniteľnosť Sýrie navyše zvyšuje skutočnosť, že Izrael je s najväčšou pravdepodobnosťou nukleárnou mocnosťou disponujúcou sofistikovanými nukleárnymi zbraňami.

K široko diskutovaným bezpečnostným rizikám patrí potenciálne použitie sýrskych arzenálov chemických zbraní počas trvajúceho vnútroštátneho konfliktu. Prvé riziko predstavuje použitie chemických zbraní zo strany sýrskej armády. V minulosti Sýria nikdy chemické zbrane nenasadila proti vonkajšiemu, ani proti vnútornému nepriateľovi. Existencia sýrskeho vojenského chemického programu bola oficiálne potvrdená až v júli 2012, kedy hovorca sýrskeho ministerstva zahraničných vecí Jihad Makdissi verejne vyhlásil, že Sýria nikdy nepoužije chemické a biologické zbrane⁵ počas trvajúceho vnútroštátneho ozbrojeného konfliktu proti vlastnému obyvateľstvu. Ich použitie pripustil len v prípade zahraničnej intervencie. (Strategic Comments..., 2012) V konečnom dôsledku tak sýrske chemické zbrane slúžia ako odstrašenie akejkoľvek zahraničnej intervencie. Zároveň však hrozba intervencie predstavuje odstrašenie použitia chemických zbraní voči sýrskemu obyvateľstvu, keďže v prípade ich nasadenia by došlo k porušeniu noriem medzinárodného práva. Sýria je signatárom Ženevského protokolu z roku 1925, ktorý ju zaväzuje nepoužiť chemické a biologické zbrane v ozbrojenom konflikte. Pri použití chemických zbraní by tak porušila medzinárodné právo, čo by malo pravdepodobne za následok uskutočnenie adekvátnych protiopatrení zo strany Bezpečnostnej rady OSN. V tomto kontexte možno preto považovať riziko použitia chemických zbraní sýrskou armádou na riešenie vnútroštátneho ozbrojeného konfliktu za málo pravdepodobné.

---

⁴ Sýria nikdy neratifikovala dohovor CWC, preto nie je viazaná jeho ustanoveniami o zákaze proliferácie chemických zbraní.

⁵ V súčasnosti sa predpokladá, že Sýria disponuje kapacitami na produkciu biologických zbraní. Pravdepodobne má k dispozícii baktérie antraxu, botulín toxín a ricín, ktoré sa jej však ešte nepodarilo premeniť na efektívne zbrane. (Country Profiles: Syria, 2012)

Druhé bezpečnostné riziko sa týka potenciálneho získania a použitia chemických zbraní zo strany neštátnych aktérov v prípade pokračujúcej nestabilnej situácie a zlyhania zabezpečenia a kontroly arzenálov. Na základe predchádzajúcej analýzy možno predpokladať, že uskladnené chemické zbrane budú počas konfliktu naďalej podliehať prísnej kontrole a zabezpečeniu zo strany sýrskej armády, keďže sú zárukou bezpečnosti režimu prezidenta Bašara Al-Asada. Ich získanie zo strany neštátnych aktérov preto pripadá do úvahy v prípade porážky režimu. Na jednej strane rizikovými sú sýrske opozičné revolučné skupiny, ktoré však doteraz neprejavili záujem o získanie chemických zbraní. (Strategic Comments..., 2012) Možno preto predpokladať, že ak by chemické zbrane získali počas konfliktu, pravdepodobne by ich nepoužili proti armáde, keďže by stratili medzinárodnú podporu. Na druhej strane je však pravdepodobné, že po páde režimu prezidenta Bašara Al-Asada by sa nová vláda odmietla vzdať chemických arzenálov, keďže predstavujú významný odstrašujúci prostriedok vo vzťahu k Izraelu.

Na druhej strane záujem získať chemické zbrane majú externí neštátni aktéri, z ktorých najnebezpečnejšie sú teroristické skupiny. Sýria nikdy verejne nedeklarovala zámer alebo ochotu poskytnúť chemické zbrane teroristickej skupine, hoci verejne podporuje šíitsku politickú a vojenskú organizáciu Hizballáh a militantné palestínske organizácie. V prípade poskytnutia chemických zbraní teroristickým skupinám by totiž riskovala masívnu odvetu, dominantne zo strany Izraela. Oveľa pravdepodobnejšie je získanie chemických zbraní teroristickými skupinami pri potenciálnej porážke režimu prezidenta Bašara Al-Asada a v prípade zlyhania zabezpečenia chemických arzenálov. Najväčšie obavy vzbudzuje organizácia Al-Kaida. Jej frakcie operujú počas vnútroštátneho konfliktu na území Sýrie. (Strategic Comments..., 2012) Organizácia už v minulosti prejavila záujem získať ZHN na dosiahnutie svojich cieľov. Navyše konkrétne teroristické útoky organizácie v minulosti potvrdili skutočnosť, že Al-Kaida neváha použiť neúmernú formu násilia, ktorá vyvoláva široký psychologický dopad. Na základe motivácií organizácie možno preto predpokladať, že v prípade získania sýrskych chemických zbraní frakciou organizácie Al-Kaida by jej členovia neváhali zbrane použiť na dosiahnutie svojich cieľov. Z týchto dôvodov je Al-Kaida najrizikovejšou teroristickou organizáciou v súvislosti s vnútroštátnym konfliktom a s arzenálom chemických zbraní v Sýrii. (Kazanský – Vaščík, 2011)

2.2 CHEMICKÝ TEORIZMUS

Z hľadiska samotného chemického terorizmu⁶ nie je Al-Kaida jediným rizikovým aktérom v súčasnosti. Konkrétne historické udalosti dokazujú záujem a schopnosť teroristických skupín získať toxické chemické látky a použiť ich ako zbraň na dosiahnutie svojich cieľov. Od 70. rokov 20. storočia došlo celkovo k viac ako 100 úspešným teroristickým útokom s použitím toxických chemických látok vo forme primitívnych chemických zbraní. Páchateľmi útokov boli ultrapravicové, ultraľavicové, nacionalisticko-separatistické, politicko-náboženské, apokalyptické skupiny a skupiny s jedným cieľom. (Monterey WMD Terrorism Database, 2012) Za primárny záujem teroristických skupín o chemické zbrane možno považovať relatívne nízku výrobnú cenu, najľahšiu produkciu spomedzi ZHN vzhľadom na relatívne jednoduchú technológiu produkcie, dostupnosť toxických chemických látok, ako aj vysokú toxicitu u niektorých druhov látok a schopnosť

---

⁶ Chemický terorizmus možno charakterizovať ako „zámerné použitie nebezpečných toxických zlúčenín a látok, ktoré môžu byť modifikované, tak aby dokázali efektívne a účinne oslabiť alebo usmrtiť, s cieľom zastrašiť alebo donútiť vládu, civilné obyvateľstvo k zmene politických, náboženských alebo spoločenských cieľov“ (Kendall, 2008, s. 38).

vyvolať psychologický dopad na širokú verejnosť pri ich použití. Na základe týchto skutočností sú chemické zbrane považované za vysoko rizikové spomedzi ZHN.

Chemický terorizmus môže mať nasledujúce formy: priama výroba chemickej zbrane teroristickou skupinou a jej následné použitie, získanie chemickej zbrane teroristickou skupinou a jej následné použitie, útok na objekty a zariadenia skladujúce alebo vyrábajúce chemické látky. Za najpravdepodobnejšiu formu získania chemických zbraní zo strany teroristických skupín je považovaná ich priama výroba. Výrobný proces toxických chemických látok ako náplní chemických zbraní je dnes vo všeobecnosti považovaný za pomerne nenáročný. Spravidla si vyžaduje relatívne nízku úroveň vedomostí a skúseností, bežne používané laboratórne vybavenie a voľne dostupné chemikálie, ktorými disponuje každý štát s rozvinutým chemickým priemyslom. (Cole, 2011) Samotná výroba chemických zbraní závisí od druhu a množstva chemickej látky. Pri ich výrobe sa vo všeobecnosti vyžaduje chemická zlúčenina - prekursor a výrobné zariadenie, pričom platí, čím jednoduchší prekursor, tým zložitejší a zdĺhavejší výrobný proces toxickéj chemickej látky. (Binder, 2009) Získanie prekursorov v štátoch s rozvinutým chemickým priemyslom je relatívne nenáročné v dôsledku ich charakteru ako látok dvojakého použitia. Takmer každý terorista, ktorý disponuje potrebnými znalosťami v oblasti chémie môže získať chemické zlúčeniny a výrobné zariadenia potrebné pre výrobu malého množstva jednoduchých toxických chemických látok na voľnom trhu. Chemické zlúčeniny na výrobu sofistikovanejších chemických zbraní sú regulované CWC, ktorá však nezakazuje obchodovanie s látkami o hmotnosti menej ako jedna tona. V podstate sa jedná o množstvo, ktoré postačuje na výrobu chemických zbraní. (Cole, 2011)

Napriek existencii rozmanitých druhov toxických chemických látok, ako účinný nástroj terorizmu na dosiahnutie hromadných strát na životoch môžu byť využité len niektoré z nich⁷. Táto skutočnosť súvisí s vlastnosťami konkrétnych látok. Za vysoko rizikové možno označiť dusivé a všeobecne jedovaté toxické chemické látky. Ich produkcia v malom množstve je relatívne jednoduchá a nenáročná, a navyše popísaná vo verejne prístupných zdrojoch. Avšak vyprodukovanie množstva, ktoré by malo potenciál spôsobiť hromadné obeť, si vyžaduje značnú infraštruktúru na produkciu veľkého množstva látky. (Binder, 2009) Navyše mnohé z týchto látok potenciálne použiteľných pre účely terorizmu sú v súčasnosti využívané ako priemyselné chemické látky, a preto môžu byť získané priamo. Niektoré zo súčasných štandardných priemyselných toxických chemických látok boli v minulosti použité ako chemické zbrane v konfliktoch. K ďalším chemickým látkam potenciálne použiteľným pre účely terorizmu, ktoré sú využívané v priemysle, patria nebezpečné anorganické a organické priemyselné látky. (Mika, 2007) Nebezpečné priemyselné látky sú spravidla produkované, skladované a transportované vo veľkých objemoch za účelom priemyselných aktivít. Navyše ich zabezpečenie a ochrana býva minimálna, preto možno predpokladať ich získanie teroristami bez väčších ťažkostí. Práve túto možnosť získania vysoko toxických nebezpečných chemických látok teroristickými skupinami možno v súčasnosti považovať za najpravdepodobnejšiu.

Z hľadiska cieľa dosiahnutia hromadných obetí sa ako najviac atraktívne pre teroristické skupiny javia nervovoparalytické toxické chemické látky. Sú relatívne menej náročné z hľadiska produkcie, keďže ich syntéza je pomerne lacná a jednoduchá. (Cole, 2011) Na druhej strane ich atraktivitu pre teroristické skupiny zvyšuje skutočnosť, že sú vysoko letálne už v malých množstvách a majú rapídne účinky. Spomedzi nervovoparalytických látok je najľahšie dosiahnuteľný tabun. Pre účely terorizmu možno za rizikové považovať soman a sarin, ktoré sa vyznačujú rapídnyim pôsobením. (Mika, 2007) Pri tomto druhu toxických

---

⁷ V súčasnosti je známych okolo 24 toxických chemických látok, ktoré majú smrtiace účinky. (Mika, 2007)

chemických látok z hľadiska terorizmu reálnu hrozbu predstavuje binárna chemická munícia. Návod na prípravu binárnej syntézy sarinu, VX a somanu sú dnes pomerne dobre známe a prístupné. (Mika, 2007) Navyše jej jednotlivé komponenty môžu byť získané na voľnom trhu.

Ďalšiu možnosť získania chemických zbraní zo strany teroristických skupín predstavuje ich krádež z aktuálnych ešte nezničených zásob. Výzvu v tejto oblasti predstavujú primárne spomínané existujúce zásoby chemických zbraní. Krádež chemických zbraní z národných arzenálov možno v súčasnosti hodnotiť ako najmenej pravdepodobnú. Na jednej strane totiž skutočnosť, že toxické chemické látky sú skladované v hromadných kontajneroch a ich možné znehodnotenie po určitom čase môže významne ovplyvniť záujem o chemické zbrane. (Cole, 2011) Na druhej strane, záujem teroristických skupín o chemické zbrane môže byť ovplyvnený aj ich vysokou toxicitou, čo by predstavovalo vážne bezpečnostné riziko pre samotných teroristov. V prípade ak by sa teroristom podarilo získať munície naplnené toxickou chemickou látkou, s najväčšou pravdepodobnosťou by na ich použitie potrebovali sofistikované nosiče, čo by predstavovalo ďalšiu výzvu pre teroristické skupiny. V neposlednej rade významným faktorom v tomto kontexte je skutočnosť, že toxické chemické látky môžu teroristické skupiny získať relatívne ľahko z voľne dostupných zdrojov. Tieto predpoklady potvrdzuje aj fakt, že z histórie nie sú známe úspešné pokusy o krádež chemických zbraní z národných arzenálov.

Po úspešnom získaní chemickej zbrane zo strany teroristickej skupiny či už prostredníctvom výroby alebo krádeže, najväčšiu prekážku pre teroristov môže potenciálne predstavovať jej efektívne použitie. Samotné toxické chemické látky môžu byť teroristami použité a rozšírené ako zbrane vo forme aerosólu, plynu alebo tekutiny. Na dosiahnutie maximálneho efektu je potrebné, aby boli toxické chemické látky použité vo vysokej koncentrácii a kontinuálne a nepretržite aplikované na určitom cieľovom území. Za najefektívnejší spôsob diseminácie je považované použitie aerosólových zariadení. K menej sofistikovaným metódam patrí použitie konvenčných výbušnín na rozšírenie toxického chemickej látky, rozptýlenie toxického chemickej látky z výškovej budovy, zamorenie zdrojov vody alebo rozptýlenie prostredníctvom použitia práškovacieho lietadla. Čo však v konečnom dôsledku limituje potenciálny cieľ. Letalita chemických zbraní závisí predovšetkým od druhu konkrétnej toxického chemickej látky, jej množstva, spôsobu diseminácie a podmienok, za akých je chemická zbraň použitá. (Cole, 2011) Teroristi, ktorých cieľom je spôsobiť masové obeť, budú potrebovať vysoko sofistikované zariadenie na šírenie toxického chemickej látky v dostatočne veľkom množstve na cieľovú oblasť. (Binder, 2009)

Ďalšiu potenciálnu možnosť realizácie chemického terorizmu predstavujú útoky s použitím konvenčných zbraní na civilné priemyselné objekty a zariadenia, v ktorých sa toxické chemické látky vyrábajú, spracúvajú a uskladňujú vo veľkých množstvách alebo útoky na prepravované nebezpečné toxické chemické látky. Predpokladaným výsledkom by bol požiar, výbuch alebo únik jedovatej látky. Účinok útoku by tak spočíval v tepelnom žiarení, tlakovej vlne a v kontaminácii ovzdušia a prostredia v dôsledku chemickej havárie s následným masovým počtom obetí. (Cole, 2011) Práve táto možnosť chemického terorizmu je v súčasnosti hodnotená ako vysoko riziková. Priemyselné toxické chemické látky sa síce vyznačujú nižším stupňom toxicity ako chemické zbrane, ale rozptýlenie ich veľkého množstva v prípade útoku na skladovacie alebo výrobné zariadenie by malo katastrofický dopad.

ZÁVER

Chemické zbrane sú často vo svetle deštruktívnejších nukleárných zbraní prehliadané, hoci ich šírenie v súčasnosti predstavuje závažnejšiu bezpečnostnú hrozbu. Hlavnými

aktuálnymi výzvami, ktoré vzbudzujú globálnu pozornosť, je na jednej strane sýrsky chemický program a na strane druhej chemický terorizmus. V prípade sýrskych chemických zbraní existuje riziko ich použitia v dôsledku nestabilnej situácie spôsobenej vnútroštátnym konfliktom. Na základe analýzy možno konštatovať, že použitie chemických zbraní sýrskou armádou proti povstaleckým jednotkám alebo proti zahraničným vojskám je v súčasnosti málo pravdepodobné, keďže by to s najväčšou pravdepodobnosťou malo za následok uskutočnenie adekvátnych protiopatrení zo strany medzinárodného spoločenstva. Na druhej strane rizikové je získanie sýrskych chemických zbraní zo strany neštátnych aktérov v prípade zlyhania kontroly a zabezpečenia chemických arzenálov. V prípade získania zbraní povstaleckými skupinami počas vnútroštátneho konfliktu je nepravdepodobné ich nasadenie proti sýrskej armáde, keďže by to v konečnom dôsledku viedlo k strate medzinárodnej podpory pre povstalcov. Najobávanejším scenárom je získanie sýrskych chemických zbraní zo strany teroristických skupín, z ktorých najrizikovejšia je v súčasnosti organizácia Al-Kaida a jej frakcie operujúce v Sýrii. Vzhľadom na motivácie organizácie a jej konkrétne snahy získať ZHN v minulosti je možné predpokladať, že ak by jej členovia získali sýrske chemické zbrane a know-how na ich použitie, pravdepodobne by ich použili na dosiahnutie svojich cieľov. V tomto prípade by následkom použitia sofistikovaných sýrskych chemických zbraní boli hromadné obete a rozsiahla kontaminácia prostredia.

Na základe analýzy potenciálnych foriem chemického terorizmu možno konštatovať, že chemické zbrane budú pravdepodobne atraktívne pre teroristické skupiny aj v budúcnosti. Nie je možné však predpokladať, že by sa teroristickým skupinám podarilo uskutočniť rozsiahly útok s použitím chemických zbraní, ktorého následkom by boli hromadné obete a rozsiahla kontaminácia prostredia. To súvisí hlavne so skutočnosťou, že teroristické skupiny stále čelia signifikantným technologickým problémom súvisiacim s produkciou a disemináciou rozsiahleho množstva toxických chemických látok na dosiahnutie tohto cieľa. Na tomto základe možno preto predpokladať uskutočnenie útoku nízkeho rozsahu, pričom jeho dopad bude závisieť od druhu použitej toxickéj chemickej látky, metódy jej rozšírenia a prostredia, v ktorom bude rozšírená. Za vysoko rizikovú formu chemického terorizmu možno považovať konvenčný útok na zariadenia produkujúce alebo skladujúce priemyselné chemické látky.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. AL-ASSAD, William. 2009. Nuclear Proliferation in the Middle East: The Quest for a NWFZ In NIKITIN, A. (ed.) *Lessons to be Learned from Non-Proliferation Failures and Successes*, Amsterdam: IOS Press, 2009, s. 96 - 106.
2. BINDER, Michael a i. 2009. Jihadists and Chemical Weapons. In ACKERMAN, G. A., TAMSETT, J. (eds.) *Jihadists and Weapons of Mass Destruction*. New York: CRC Press, 2009, s. 131 - 151.
3. COLE, Brian. 2011. *The Changing Face of Terrorism: How Real is the Threat from Biological, Chemical and Nuclear Weapons?* London: I.B. Tauris, 2011. 277 s. ISBN 987-1-84511-893-8.
4. *Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction* [online]. 1993. UN General Assembly. [cit. 27. 9. 2012]. Dostupné na internete: <http://www.opcw.org/index.php?eID=dam_frontend_push&docID=6357>
5. *Country Profiles: Libya* [online]. Monterey: James Martin Center for Nonproliferation Studies at the Monterey Institute of International Studies, 2012 [cit. 18. 9. 2012], Dostupné na internete: <http://www.nti.org/country-profiles/Libya/>>

6. *Country Profiles: Iraq* [online]. Monterey: James Martin Center for Nonproliferation Studies at the Monterey Institute of International Studies, 2011 [cit. 18. 9. 2012], Dostupné na internete: <http://www.nti.org/country-profiles/iraq/>>
7. *Country Profiles: Russia* [online]. Monterey: James Martin Center for Nonproliferation Studies at the Monterey Institute of International Studies, 2012 [cit. 18. 9. 2012], Dostupné na internete: <http://www.nti.org/country-profiles/russia/>>
8. *Country Profiles: United States* [online]. Monterey: James Martin Center for Nonproliferation Studies at the Monterey Institute of International Studies, 2012 [cit. 18. 9. 2012], Dostupné na internete: <http://www.nti.org/country-profiles/united-states/>>
9. *Country Profiles: Syria* [online]. Monterey: James Martin Center for Nonproliferation Studies at the Monterey Institute of International Studies, 2012 [cit. 18. 9. 2012], Dostupné na internete: <http://www.nti.org/country-profiles/Syria/>>
10. *Destruction of Chemical Weapons* [online]. 2012. OPCW [cit. 18. 9. 2012], Dostupné na internete: <http://www.opcw.org/our-work/demilitarisation/destruction-of-chemical-weapons/>>
11. KAZANSKÝ, Rastislav. 2011. *Bezpečnostná politika - teória konfliktov*. Banská Bystrica: FPVaMV UMB, 2011, ISBN 978-80-557-0250-6
12. KAZANSKÝ, Rastislav – VAŠČÍK, Andrej. 2011. Nástroje preventívnej diplomacie a ich využitie pri riešení súčasnej bezpečnostnej situácii v Sýrii. In PAJTINKA, Erik et. al. *Diplomacia v ére globalizácie: Zborník z konferencie k 50. výročiu prijatia Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch*, Banská Bystrica: FPVaMV UMB, 2011, 978-80-557-0320-6., s. 116-127
13. KENDALL, Robert James a i. 2008. *Advances in Biological and Chemical Terrorism Countermeasures*. New York: CRC Press, 2008. 247 s. ISBN 978-1-4200-7654-7.
14. *Monterey WMD Terrorism Database* [online]. Monterey: Monterey Institute of International Studies, 2012 [cit. 18. 9. 2012], Dostupné na internete: <<http://wmddb.miiis.edu/>>
15. MIKA, Otakar a i. 2007. *Ochrana před chemickým terorismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. 106 s. ISBN 978-80-7040-934-3.
16. *Strategic Comments: Unease grows over Syria's chemical weapons* [online]. Washington: The International Institute for Strategic Studies, 2012 [cit. 18. 9. 2012], Dostupné na internete: <<http://www.iiss.org/publications/strategic-comments/past-issues/volume-18-2012/august/unease-grows-over-syrias-chemical-weapons/?locale=en>>
17. RUSSELL, Jeffrey A. 2006. *Proliferation of Weapons of Mass Destruction in the Middle East: Directions and Policy Options in the New Century*. 1. vyd. New York: Palgrave MacMillan, 2006. 255 s. ISBN 1-4039-7025-4.

doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
 Katedra bezpečnosti a obrany
 Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika
 Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš 6
pavel.bucka@aos.sk

Mgr. Daša ADAŠKOVÁ, PhD.
 Katedra medzinárodných politických vzťahov
 Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej Univerzity v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava
dasa.adaskova@euba.sk

METODYKI OCENY ZAGROŻEŃ POŻAREM I WYBUCHEM

Sławomir BAŁUSZYŃSKI¹

ABSTRAKT

Występowanie w środowisku pracy substancji chemicznych i preparatów sklasyfikowanych jako niebezpieczne z uwagi na ich właściwości fizykochemiczne, może stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa pracowników z uwagi na możliwość wystąpienia pożaru, wybuchu, poparzenia pracownika czy też innej niebezpiecznej reakcji. Oszacowanie ryzyka wynikające z właściwości niebezpiecznych środków chemicznych powodujących tego rodzaju zdarzenia jest zatem jednym z istotnych elementów mających zapewnić poczucie bezpieczeństwa osób mogących potencjalnie przebywać w strefie zagrożonej. Ocenę zagrożeń pożarem i wybuchem ze względu na ich zróżnicowaną specyfikę należy przeprowadzać oddzielnie. Za dokonanie tej oceny odpowiedzialny jest inwestor, projektant bądź użytkownik decydujący o procesie technologicznym. Wymagania przeciwpożarowe dotyczące procesów technologicznych powinny być zawarte w instrukcjach technologiczno-ruchowych[1], natomiast ocena zagrożenia wybuchem powinna być dokonana w obiektach i na terenach do nich przyległych, gdzie prowadzone są procesy technologiczne z użyciem materiałów mogących wytworzyć mieszaniny wybuchowe lub gdzie materiały takie są magazynowane[2].

Key words: pożar, wybuch, strefa wybuchowa, zagrożenie

1. OCENA ZAGROŻENIA WYBUCHEM

Zagrożeniem wybuchem nazywamy możliwość tworzenia przez palne gazy, pary palnych cieczy, pyły lub włókna palnych ciał stałych, w różnych warunkach, mieszanin z powietrzem, które pod wpływem czynnika inicjującego zapłon (iskra, łuk elektryczny lub przekroczenie temperatury samozapalenia) wybuchają, czyli ulegają gwałtownemu spaleniemu połączonemu ze wzrostem ciśnienia. Oprócz definicji zagrożenia, przy dokonaniu oceny zagrożenia wybuchem, niezbędna jest znajomość następujących pojęć:

– mieszanina wybuchowa – mieszanina gazów, par lub mgieł palnych, cieczy, a także pyłów lub włókien z powietrzem lub innymi gazami utleniającymi, o stężeniu substancji palnej zawartym między dolną lub górną granicą wybuchowości, w której po zaistnieniu zapłonu reakcja przebiega dalej samorzutnie;

– strefa zagrożona wybuchem – przestrzeń, w której może wystąpić mieszanina wybuchowa. Przy ocenie zagrożenia wybuchem dla każdej substancji palnej należy określić jej stężenie minimalne i maksymalne z powietrzem. Wartości tych stężeń określają tzw. granice wybuchowości[3].

Wyróżniamy dwie wartości granic wybuchowości:

---

¹ mgr inż. Sławomir Bałuszyński- doktorant FSI, oficer pożarnictwa, członek European Association for Security, oraz Polskiego Towarzystwa Ekspertów Dochodzeń Popożarowych,

- dolną granicę wybuchowości (DGW), którą jest minimalna zawartość składnika palnego w mieszaninie z powietrzem przy której zapłon jest już możliwy;
- górną granicę wybuchowości (GGW), którą jest maksymalna dawka składnika palnego w mieszaninie z powietrzem, przy której zapłon jest jeszcze możliwy.

Przeprowadzając ocenę zagrożenia wybuchem należy pamiętać, iż najistotniejsza jest znajomość dolnej granicy wybuchowości, a nie górnej, bowiem z reguły w przestrzeniach w których tworzą się mieszaniny wybuchowe, następuje z wielu powodów obniżenie stężeń poniżej wartości górnej granicy wybuchowości.

Ocenę zagrożenia wybuchem pomieszczeń należy dokonywać w tych sytuacjach, kiedy takie zagrożenie realnie istnieje. Otóż za pomieszczenie zagrożone wybuchem przyjmuje się takie, w którym może wytworzyć się mieszanina wybuchowa powstała z wydzielającej się takiej ilości palnych gazów, par, mgieł lub pyłów, której wybuch mógłby spowodować przyrost ciśnienia w tym pomieszczeniu powyżej 5 kPa.

W pomieszczeniach należy wyznaczyć strefę zagrożenia wybuchem, jeżeli może w nim wystąpić mieszanina wybuchowa o objętości co najmniej 0,01 m³ w zwartej przestrzeni.

1.1 KLASYFIKACJA STREF ZAGROŻENIA WYBUchem

ZO – strefa, w której mieszanina wybuchowa gazów, par lub mgieł występuje stale lub długotrwale w normalnych warunkach pracy;

Z1 – strefa, w której mieszanina wybuchowa gazów, par lub mgieł może występować w normalnych warunkach pracy;

Z2 – strefa, której istnieje niewielkie prawdopodobieństwo wystąpienia mieszaniny wybuchowej gazów, par lub mgieł, przy czym mieszanina wybuchowa może występować jedynie krótkotrwale;

Z10 – strefa, w której mieszanina wybuchowa pyłów występuje często lub długotrwale w normalnych warunkach pracy;

Z11 – strefa, w której zalegające pyły mogą krótkotrwale stworzyć mieszaninę wybuchową wskutek przypadkowego zawirowania powierzchni

1.2. OCENA ZAGROŻENIA POŻAREM

Zagrożeniem pożarem nazywamy zespół czynników wpływających na powstanie i rozprzestrzenianie się pożarów – a przez to na bezpieczeństwo życia ludzi[4].

Do czynników tych zaliczamy :

- . obecność materiału palnego
- . dostateczna ilość tlenu;
- . wystąpienie bodźca energetycznego.

Eliminacja jednego z tych trzech czynników czy też warunków, stworzy stan, w którym pożar nie może zaistnieć. Analogicznie nie wystąpi również stan zagrożenia Pożarowego.

Aby przeprowadzić ocenę zagrożenia pożarem należy znać elementy zagrożenia pożarowego:

- powierzchnię, wysokość i liczbę kondygnacji budynków
- odległość od obiektów pośrednich
- parametry pożarowe występujących substancji palnych

- kategorię zagrożenia ludzi, przewidywalną liczbę osób w poszczególnych pomieszczeniach i na każdej kondygnacji
- zagrożenie wybuchem powierzchni oraz przestrzeni zewnętrznych
- podział obiektu na strefy pożarowe
- klasę odporności pożarowej budynku, oraz odporność ogniową i stopień rozprzestrzeniania ognia poszczególnych konstrukcyjnych elementów budowlanych
- warunki ewakuacji a w tym wymagania budowlane i organizacyjno – porządkowe, jak oznakowanie na potrzeby ewakuacji dróg i pomieszczeń, oświetlenie awaryjne tzw. oświetlenie bezpieczeństwa i ewakuacyjne oraz przeszkodowe
- sposoby zabezpieczenia przeciwpożarowego instalacji użytkowych tj. wentylacyjnych, klimatyzacyjnych, grzewczych, gazowych, elektroenergetycznych, odgromowych, itp.;
- zastosowane urządzenia przeciwpożarowe jak instalacje sygnalizacyjno – alarmowe, stałe i półstałe urządzenia gaśnicze, instalacje wodociągowe przeciwpożarowe, urządzenia oddymiające, zaopatrzenie wodne do zewnętrznego gaszenia pożaru itp.;
- wyposażenie w podręczny sprzęt gaśniczy, urządzenia ratownicze oraz sposób i warunki ich rozmieszczenia;
- drogi pożarowe;
- inne ważne dane z punktu widzenia bezpieczeństwa pożarowego.

Warunki zagrożenia budynków przed pożarem ustala się odpowiednio do ich zagrożenia pożarowego oraz do związanego z tym zagrożeniem ludzi. Z uwagi na bezpieczeństwo pożarowe wszelkie budynki dzielimy na :

- produkcyjne i magazynowe;
- zaliczane do kategorii zagrożenia ludzi.

Wysokość budynków również ma znaczenie przy ocenie zagrożenia przeciwpożarowego, budynki dzielimy na:

- . niskie (N) – do 12 m włącznie nad poziomem terenu lub mieszkalne o wysokości do 4 kondygnacji włącznie;
- . średnio-wysokie (SW) – ponad 12 do 25 m włącznie nad poziomem terenu, a mieszkalne do 9 kondygnacji włącznie;
- . wysokie (W) – ponad 25 m do 55 m włącznie nad poziomem terenu;
- . wysokościowe (WW) – powyżej 55 m nad poziomem terenu,

1.3. OCENA ZAGROŻENIA POŻAROWEGO I WYBUCHOWEGO MATERIAŁÓW

Zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i oparte na nich zarządzenia i wytyczne resortów przemysłowych oraz Komendanta Głównego Straży Pożarnej zalecają szczegółową analizę zagrożeń wynikających z własności chemicznych bądź fizykochemicznych substancji i układów materiałów oraz związaną z tą analizą ocenę zagrożenia.

Pierwszym krokiem przy ocenie zagrożenia pożarowego i wybuchowego jest identyfikacja substancji lub materiału przeznaczonego do oceny. Kolejnym krokiem jest ustalenie parametrów charakteryzujących daną substancję lub materiał które możemy analizować ze względu na stan skupienia[5].

GAZY I CIECZE

W pełnej ocenie zagrożenia pożarem i wybuchem gazów oraz cieczy uwzględnia się szereg parametrów fizykochemicznych wpływających na ich zapalność, łatwość tworzenia mieszanin wybuchowych i ich trwałość przestrzenną. W pierwszej kolejności należy uwzględnić, że zagrożenie pożarowe i wybuchowe gazów i cieczy wzrasta:

- ze spadkiem temperatury samozapalenia i temperatury zapłonu;
- ze spadkiem dolnej granicy wybuchowości i zwiększeniem zakresu wybuchowości, tzn. różnicy między poziomami granic górnej i dolnej;
- ze spadkiem minimalnej energii zapłonowej.

Kolejnymi parametrami niezbędnymi do oceny zagrożenia pożarowego i wybuchowego gazów jest między innymi gęstość względna gazów i par w odniesieniu do powietrza, wpływająca na wielkość strefy zagrożenia i jej ukierunkowania w pionie w stosunku do źródła wydzielania.

PYŁY

Złóża pyłów stwarzają zagrożenie pożarowe, natomiast obłoki pyłów zagrożenie wybuchowe. W ocenie zagrożenia wybuchowego i pożarowego pyłów duże znaczenie ma temperatura tlenia pyłów, zależy od grubości warstwy i stopnia rozdrobnienia materiału. Dolna granica wybuchowości pyłów przemysłowych, stanowiących głównie szczególne zagrożenie mieści się w granicach 15 do 120 g.m³. Płomień może się samoczynnie przemieszczać przy stężeniach kilku – kilkunastu kg.m³. Maksymalną bryzancję wykazują obłoki pyłu o stężeniach około 1000 g.m³.

DGW jest podawana dla określonego przedziału granulacji: dla pyłów drobniejszych ulega ona obniżeniu, dla pyłów gruboziarnistych – podwyższeniu.

Przyjmuje się, że pył nie zawierający ziaren o wymiarze 0,4 mm nie stwarza zagrożenia wybuchowego nawet przy bardzo silnym źródle zapłonu. Wystarcza jednak dodatek do takiego pyłu 5 do 10% pyłu drobniejszego, aby mógł być zainicjowany zapłon pyłu o większej granulacji. W zależności od DGW wprowadzono w Polsce podział na pyły wybuchowe i niewybuchowe. Do wybuchowych zalicza się tylko pyły o DGW do 65 g.m³

TWORZYWA SZTUCZNE

Wzrastające zastosowanie tworzyw sztucznych powoduje konieczność oceny zagrożenia pożarowego i wybuchowego tych materiałów.

Kryteria oceny zagrożenia pożarowego i wybuchowego dla tworzyw sztucznych są następujące:

-toksyczność produktów spalania lub rozkładu. Gazy pożarowe tworzyw sztucznych zawierają atomy N, S, oraz chlorowców. W każdym przypadku w produktach spalania występuje tlenek węgla, który jest przyczyną 55 do 60% śmiertelnych zatruc notowanych w czasie pożarów

-intensywność dymienia, ma wpływ na ograniczenie widoczności, która czasem powstaje tak szybko, że ludzie przebywający w pomieszczeniu tracą orientację co do położenia wyjść ewakuacyjnych, a straż pożarna nie może zlokalizować ogniska pożaru i podjąć skutecznego działania

-zdolność do „kroplenia”, czyli do tworzenia ściekających i płonących kropeł.

Zdolność ta połączona z topliwością materiałów ma duże znaczenie ze względu na możliwość bardzo szybkiego rozszerzenia pożaru i zagrożenia poparzeniem ludzi. Najbardziej

niebezpiecznym pod tym względem tworzywem jest: polietylen, polipropylen, polistyren oraz styropian

2. METODA WYSTĄPIENIA POŻARU, WYPADKU, WYBUCHU

Występowanie w środowisku pracy substancji chemicznych i preparatów sklasyfikowanych jako niebezpieczne z uwagi na ich właściwości fizykochemiczne może stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa pracowników z uwagi na możliwość wystąpienia pożaru, wybuchu, poparzenia pracownika czy też innej niebezpiecznej reakcji. Oszacowanie ryzyka wynikające z właściwości niebezpiecznych środków chemicznych powodujących tego rodzaju zdarzenia powinna uwzględniać[6]:

- niebezpieczeństwa wynikające z fizycznej i chemicznej natury środków chemicznych,
- czynniki ryzyka podczas transportu, składowania i stosowania,
- oszacowanie konsekwencji w przypadku wystąpienia zdarzenia.

Istnieją kompleksowe metodologie takie jak: drzewo błędów, drzewo zdarzeń itd. do oceny ryzyka tego rodzaju, które powinny być stosowane w przypadku gdy:

- konsekwencje pojawienia się ryzyka mogą być bardzo poważne, w kategoriach strat ludzkich, materialnych czy środowiskowych, zarówno dla samej firmy, jak i dla jej otoczenia.
- jest możliwość zaangażowania zespołu posiadającą gruntowną wiedzę z różnych dziedzin (proces, instalacje, oprzyrządowanie, konserwacja, profilaktyka, technika, itd.).

Metody te umożliwiają obliczenie bezwzględnego poziomu ryzyka dla człowieka, zakładu oraz środowiska. Stosowanie tych metod przez pracodawców małych i średnich przedsiębiorstw jest w zasadzie niemożliwe. Z tego względu proponowane są różne metody uproszczonej oceny ryzyka zawodowego, mające na celu jedynie zidentyfikowanie ryzyka z zastosowaniem skali numerycznych. Pozwala to wstępnie ocenić poziom ryzyka stwarzanego przez niebezpieczne czynniki chemiczne, co jest wystarczające do ustalenia kolejności i rodzaju działań profilaktycznych.

Jedną z takich metod została opracowana przez INSHT (Instituto Nacional de Seguridad e Higiene en el Trabajo – Spanish National Institute for Health and Safety at Work) i opublikowana w wytycznych o charakterze niewiążącym w sprawie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa pracowników przed ryzykiem związanym ze środkami chemicznymi w miejscu pracy.

Metoda ta spełnia kryteria europejskich norm ujednoczonych PN-EN 1050 i PN-EN 1127-1 i jest ona rekomendowana przez Unię Europejską. Metoda ta ma za zadanie identyfikować i oceniać ryzyko związane z użyciem niebezpiecznych produktów chemicznych charakteryzujących się niebezpiecznymi właściwościami fizykochemicznymi np. właściwości palne, wybuchowe czy utleniające, jak również prawidłowe planowanie środków prewencyjnych na podstawie uzyskanych wyników oceny ryzyka.

Podstawą wyznaczenia poziomu ryzyka (RL) w tej metodzie jest są trzy zmienne:

- poziom narażenia (LE),
- poziom konsekwencji (LC).
- obiektywna ocena niebezpieczeństwa (OHR).

$$RL = OHR \times LE \times LC$$

I ETAP - Wyznaczanie obiektywnej oceny niebezpieczeństwa (OHR)

Do oszacowania obiektywnej oceny niebezpieczeństwa (OHR) należy opracować listę kontrolną zawierającą zestaw pytań m.in. dotyczący następujących zagadnień:

- identyfikacji niebezpiecznych czynników chemicznych
- magazynowania i pakowania
- warunków stosowania/przetwarzania
- organizacji profilaktyki
- stosowania środków ochrony indywidualnej i instalacji awaryjnych.

Druga część listy kontrolnej powinna podawać ocenę niebezpieczeństwa w przypadku negatywnej odpowiedzi na pytania lub odsyłać do kolejnej listy, w której ocena bezpieczeństwa jest dokonywana na podstawie zwrotów R charakteryzujących zagrożenia wynikające przede wszystkim z właściwości fizykochemicznych substancji i preparatów. Przykładowe listy kontrolne do oszacowania niebezpieczeństwa przy pracach z czynnikami chemicznymi podano w tabelach 1 i 2. Należy zaznaczyć, że nie są to listy kompletne i zamknięte i powinny być dostosowywane do konkretnych sytuacji przez oceniających ryzyko.

II ETAP - Wyznaczanie poziomu narażenia.

Poziom narażenia (EL) jest wskaźnikiem określającym częstotliwość występowania ryzyka stwarzanego przez niebezpieczne czynniki chemiczne z uwagi na ich właściwości fizykochemiczne (utleniające, palne, wybuchowe oraz żrące). Poziom narażenia może być oszacowany w odniesieniu do czasu spędzonego w miejscach i/lub z zadaniami (pracami), dla których ryzyko zostało rozpoznane.

III ETAP - Wyznaczanie poziomu konsekwencji.

Ustalono cztery poziomy konsekwencji (LC), które kategoryzują indywidualne szkody u pracowników, powstające w wyniku zagrożenia. Ocena poziomu konsekwencji jest bardzo ważnym elementem oceny ryzyka wystąpienia wypadku w wyniku działania niebezpiecznych substancji chemicznych z tego względu, że na tym etapie oceny ryzyka konieczne jest dokonanie oceny potencjalnych szkodliwych efektów, jakie mogą spowodować u człowieka, w tym również obrażeń, które mogą być przyczyną śmierci. Wskaźniki liczbowe przyporządkowane poziomowi konsekwencji są wielokrotnie większe od wartości wskaźników charakteryzujących poziom narażenia, ponieważ odnoszą się do potencjalnych strat będących wynikiem wypadku.

IV ETAP - Wyznaczanie poziomu ryzyka.

Wyznaczone wskaźniki OHR, EL i LC są wykorzystywane do oznaczenia poziomu ryzyka, który oblicza się przez pomnożenie obiektywnej oceny ryzyka przez poziom ekspozycji i poziom konsekwencji

V ETAP – wyznaczanie kategorii ryzyka.

W omawianej metodzie proponuje się w zależności od wyznaczonego poziomu ryzyka cztery kategorie ryzyka

Znaczenie różnych kategorii ryzyka.

Poziom ryzyka	RL	Znaczenie
4	4000-600	Sytuacja wymagająca natychmiastowej poprawy.
3	500-150	Należy wprowadzić lub ulepszyć środki ograniczające ryzyko w krótkim terminie
2	120-50	Wprowadzenie środków ograniczających ryzyko zgodnie z wyznaczonym terminem
1	40-20	Należy wprowadzić zmiany w takim stopniu, w jakim jest to możliwe

VI Etap

W celu ujednolicenia uzyskiwanych wyników jakościowej oceny ryzyka z wynikami ilościowej oceny przeprowadzanej zgodnie z trójstopniową skalą podaną w STER, również należy oszacować ryzyko w zależności od wyznaczonych poziomów ryzyka 1, 2, 3, 4. jako:

- ryzyko małe (M) — poziom ryzyka 1 lub poziom ryzyka 2
- ryzyko średnie (Ś) — poziom ryzyka 3
- ryzyko duże (D) — poziom ryzyka 4.

WNIOSKI

Produkcja, przetwarzanie, transport lub magazynowanie niebezpiecznych (łatwopalnych, wybuchowych, toksycznych, niebezpiecznych dla środowiska) substancji chemicznych w dużych ilościach stwarza potencjalne zagrożenie związane z ich uwolnieniem do otoczenia w sposób niekontrolowany. Zdarzenia takie można przewidzieć teoretycznie, oszacować prawdopodobieństwo ich zajścia, ale nie można ściśle określić miejsca i czasu ich wystąpienia, jak również dokładnie oznaczyć zasięgu oddziaływania i skali ryzyka dla ludzi i środowiska. W ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz. 627) [7] sytuację taką określa się mianem poważnej awarii przemysłowej i rozumie się przez nią zdarzenie mające miejsce w zakładzie, w szczególności emisję, pożar lub eksplozję, powstałe w trakcie procesu przemysłowego, magazynowania lub transportu, w których występuje jedna lub więcej niebezpiecznych substancji, prowadzące do natychmiastowego powstania zagrożenia życia lub zdrowia ludzi lub środowiska lub powstania takiego zagrożenia z opóźnieniem. Artykuł 244 ustawy zobowiązuje prowadzącego zakład stwarzający zagrożenie wystąpienia awarii do ochrony środowiska przed awariami. Artykuł 249 ustawy nakłada na prowadzącego zakład stwarzający możliwość wystąpienia poważnej awarii obowiązek zapewnienia, aby zakład ten był zaprojektowany, wykonany, prowadzony i

likwidowany w sposób zapobiegający awariom przemysłowym i ograniczający ich skutki dla ludzi oraz środowiska. W szczególności Artykuł 253 ustawy zobowiązuje prowadzącego zakład o dużym ryzyku do opracowania raportu o bezpieczeństwie.

Ocena zagrożenia wybuchem jest zatem istotnym elementem zmierzającym do poprawy bezpieczeństwa w strefie niebezpiecznej i zgodnie z obowiązującymi przepisami powinna być dokonana w obiektach i na terenach do nich przyległych, gdzie prowadzone są procesy technologiczne z użyciem materiałów mogących wytworzyć mieszaniny wybuchowe lub gdzie materiały takie są magazynowane.

Oceną zagrożenia wybuchem należy objąć:

- wskazanie pomieszczeń zagrożonych wybuchem,
- wyznaczenie w pomieszczeniach i przestrzeniach zewnętrznych odpowiednich stref zagrożenia wybuchem,
- wskazanie czynników mogących w nich zainicjować zapłon

LITERATURA

1. Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 8 lipca 2010 r. w sprawie minimalnych wymagań, dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy, związanych z możliwością wystąpienia w miejscu pracy atmosfery wybuchowej (Dz.U.10.138.931 późn. zm.).
2. Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. nr 80, poz. 563).
3. Fizykochemia spalania i wybuchów. Ćwiczenia laboratoryjne. Warszawa SGSP 1996r. ISBN:83-904413-2-2
4. Fizykochemia spalania i środki gaśnicze Praca zbiorowa. Warszawa 2005 ISBN- 83-921694-1-7
5. Arwid Hansen: Bezpieczeństwo i higiena pracy. Warszawa. Wydawnictwa Szkolne i pedagogiczne, 1997.
6. Praktyczny poradnik dla specjalisty – bhp. Warszawa. Wydawnictwo Alf – Weka sp. z o.o.,1998.
7. Prawo ochrony środowiska. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - (Dz. U. Nr 62, poz. 627)

ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ ПРИ РЕГИСТРАЦИИ СИГНАЛОВ – ПРЕДВЕСТНИКОВ АВАРИЙ НА ФОНЕ ПОМЕХ

БОГАТОВ Олег Игоревич, КУЛЯВЕЦ Юрий Владленови, ЕРМАКОВА Елена
Анатольевна

АННОТАЦИЯ:

Рассматриваются стратегии принятия решений оператором при различных критериях оптимальности на основе анализа информации о состоянии объекта. Показано, что отсутствие ошибок в действиях оператора может быть обеспечено за счет подбора таких сигналов о состоянии объекта, которые отличаются друг от друга настолько, что при воздействии помех не происходит их перепутывания при сопоставлении объективных внешних сигналов с их субъективной смысловой оценкой со стороны индивидуального сознания.

Ключевые слова: Стратегия, оператор, информация, помеха, принятие решения.

Человеческий фактор, как причина риска, связанная с ошибками человека, охватывает все аспекты человеческой деятельности. Человек представляет собой наиболее гибкий, способный к адаптации и важный элемент эргатических систем, однако он и наиболее уязвим с точки зрения возможности негативного влияния на ее деятельность. Ошибки оператора в системе «человек-техника-среда» могут возникать вследствие неверного профессионального отбора, несоответствующей сложности технологических процедур и недостаточной профессиональной подготовки оператора, его психофизиологического состояния и т.п.. Несовершенство технологий, машин, механизмов, инструкций, наставлений - это косвенные факторы, которые могут привести к тяжелой аварии. Как показывает практика, до 80-90% аварий и катастроф связаны с человеческим фактором [1].

Человеческий фактор - это комплекс знаний о людях в той среде, в которой они живут и работают. Исследование человеческого фактора предполагает прогнозирование вероятности человеческих ошибок и их границ для практического применения возможностей человека при конструкторских разработках машин и механизмов, оптимизации деятельности человека, целью которой является безопасность и эффективность при управлении техническими системами.

Ошибки человека обусловлены нежелательным действием или бездействием, которое возникает по ряду причин: не тот порядок действий, несвоевременные действия, незнание того, что надо сделать, или вследствие плохого оборудования или несовершенных процедур.

Существуют внутренние и внешние факторы, способствующие или мешающие процессу восприятия. К внутренним факторам, определяющим процесс принятия решения и, следовательно, действия оператора относятся: умственные способности, способности удерживать в памяти информацию, знания и навыки, особенности реакции. Эти факторы индивидуальны. Влияние стресса чаще всего также относят к

внутренним факторам. К внешним факторам относят характер и тип оборудования, условия окружающей среды, сложность задачи.

Ошибки не всегда зависят от человека, а часто происходят от неправильных измерений, индикации, неэффективного управления. Эффективность управления и количество ошибок операторов зависит от системы предоставления информации человеку и возможностей управления [3].

Для управления системой оператору необходима информация, позволяющая:

- быстро оценить общее состояние объекта, в котором он находится, то есть в состоянии нормальной эксплуатации, в условиях ожидаемого эксплуатационного события или в аварийном состоянии и убедиться, что выполняются запроктированные автоматические действия по обеспечению безопасности;

- определить соответствующие действия, которые необходимо выполнить оператору.

Для исполнения роли оператора оборудования человеку нужна информация о параметрах работы отдельных систем объекта и оборудования.

Сигналы об аварийном состоянии объекта могут быть получены от, так называемых, предвестников аварии. Это могут быть процессы и явления, связанные с причинами аварии или те которые возникают по ходу развития аварийного состояния. Например, рост внутреннего механического напряжения в конструкции, увеличение давления, температуры, трения в системе, появление искрения в электрооборудовании, увеличение утечки газа или электричества - эти и подобные им явления могут быть предвестниками аварий. Сигналы о них, правильно и своевременно воспринятые, обеспечивают возможность предотвращения аварии.

Обнаружение и регистрация сигналов всегда происходит на фоне помех (шумов). Помехи могут генерироваться как сторонними источниками, так и самим исследуемым объектом. Так как сигналы формируются в результате каких-либо материальных процессов, да и сами сигналы представляют собой процессы, сопровождающиеся переносом материальных потоков вещества или энергии, то всегда будут присутствовать и помехи. Даже если объект максимально изолирован от внешнего мира, все равно, если от объекта идут сигналы, то будут и помехи [2]. Потому что если есть процессы, то существуют и флуктуации этих процессы, которые нельзя полностью устранить. Эти флуктуации и становятся основными источниками помех, когда все остальные помехи по возможности устранены или подавлены. Чем раньше на стадиях развития аварийного процесса необходимо получить сигнал от предвестника, тем слабее будет этот сигнал и тем сильнее влияние помех. Поэтому правильнее говорить о большом или малом уровне потока помех.

Пусть имеется некий объект, для которого имеет смысл говорить о риске аварии. Наблюдаемый сигнал $y \in \Omega$ является реализацией случайного процесса, имеющего распределение W_y , принадлежащего одному из M непересекающихся классов W_i ($W_i \cap W_k = \emptyset, i \neq k, i, k = 0, 1, \dots, M-1$). На основе наблюдения реализации $y \in \Omega$ необходимо решить, какому из классов принадлежит W_y .

При этом анализируемая реализация $y \in \Omega$ является результатом взаимодействия присутствующего в нем сигнала $s_i \in \Omega$ со случайным мешающим процессом (помехой) $x \in \Omega$: $y \in \Omega = F \big|_{i \in \Omega} x \in \Omega$. От того, какой из M возможных сигналов присутствует в $y \in \Omega$, зависит плотность вероятности ансамбля, которому принадлежит $y \in \Omega$, так что каждому $s_i \in \Omega$ соответствует некоторый класс W_i распределений ансамбля,

представляющий $y(\underline{C})$. Таким образом, гипотезы H_i трактуются как предположение о наличии i -го (и только i -го) сигнала в $y(\underline{C})$

$$H_i : y(\underline{C}) = F \parallel_i(\underline{C}) x(\underline{C}).$$

При этом решение $\hat{H}_i$, которое служит итогом процедуры, является утверждение о том, что в принятой реализации содержится именно i -й сигнал.

В случае M детерминированных сигналов $s_0(\underline{C}), s_1(\underline{C}), \dots, s_{M-1}(\underline{C})$ на фоне помех с полностью заданным статистическим описанием плотность вероятности наблюдаемой реализации $y(\underline{C})$ при условии, что в $y(\underline{C})$ входит сигнал с номером i , - некоторая вполне определенная функция, вид которой зависит только от номера i .

Если, еще не имея в распоряжении реализации $y(\underline{C})$, имеются сведения о том насколько часто можно ожидать появления $s_i(\underline{C})$ в $y(\underline{C})$, то есть известна априорная вероятность p_i присутствия в $y(\underline{C})$ сигнала $s_i(\underline{C})$, то вероятность p_i можно назвать априорной вероятностью истинности H_i , записав $p_i = P(H_i)$. Ясно также, что p_i

подлежит условию нормировки $\sum_{i=0}^{M-1} p_i = 1$, так как события

$H_0, H_1, \dots, H_{M-1}$ составляют полную группу событий.

Предположим, что $p_{ik} = P(\hat{H}_k / H_i)$ - условная вероятность перепутывания i -го сигнала с k -м, то есть принятие решения $\hat{H}_k$ (о присутствии $s_k(\underline{C})$ в $y(\underline{C})$) при условии, что истинна гипотеза H_i (в $y(\underline{C})$ содержится $s_i(\underline{C})$). Итак, множество вероятностей p_{ik} при $i \neq k$ составляет набор условных вероятностей всех ошибочных решений. Эти вероятности для любого фиксированного способа принятия решений могут быть вычислены при условии полного статистического задания помех [2].

Введем M^2 неотрицательных величин R_{ik} , каждая из которых характеризует риск (потери, убытки) от перепутывания i -го сигнала с k -м. При этом считается что правильные решения не наносят ущерба, так что $R_{ii} = 0$. В каждой отдельной попытке решения (итог) оказывается случайным событием, а потому случайным будет и значение риска. Очевидно, безусловную вероятность того, что риск окажется равным R_{ik} , по теореме умножения вероятностей можно найти как $P(H_i) P(\hat{H}_k / H_i) = p_i p_{ik}$, поэтому математическое ожидание риска или средний риск

$$\bar{R} = \sum_{i,k} R_{ik} p_i p_{ik}. \quad (1)$$

Естественно при принятии решений добиваться минимума среднего риска, поскольку в этом случае сумма штрафов за ошибки окажется наименьшей (критерий Байеса или минимума среднего риска).

Однако в большинстве случаев не имеет объективных данных для назначения всех рисков. Тогда естественно желание принимать ошибочные решения как можно реже, т.е. чтобы полная вероятность ошибки

$$P_{\text{ош}} = \sum_{i=0}^{M-1} \sum_{\substack{k=0 \\ k \neq i}}^{M-1} p_i p_{ik} \quad (2)$$

была минимальной. Этот критерий, называемый критерий идеального наблюдателя или критерий Котельникова, можно рассматривать как частный случай байесовского, приняв в (1) $R_{ik} = R$, $i \neq k$, где R - произвольная неотрицательная константа. При этом $\bar{R} = RP_{\text{ош}}$ и минимизация среднего риска равна минимизации (2).

Иногда осложнение вызывает задание не только рисков, но и априорных вероятностей. Тогда определить полную вероятность ошибки нельзя, но можно предположить вполне удовлетворительный критерий качества - критерий минимума суммы условных вероятностей ошибок

$$P_{\text{ош усл}} = \sum_{i=0}^{M-1} \sum_{\substack{k=0 \\ k \neq i}}^{M-1} p_{ik} \cdot \quad (3)$$

Легко убедиться, что это частный случай байесовского критерия, в котором $R_{ik} = R$, $i \neq k$, $p_i = 1/M$, $i = 0, 1, \dots, M-1$. После этих подстановок (1) принимает вид $\bar{R} = RP_{\text{ош усл}}/M$, что указывает на идентичность задач минимизации $\bar{R}$ и $P_{\text{ош усл}}$.

Определим стратегию, которой необходимо придерживаться при принятии решений по критерию Байеса. При этом, с учетом ранее изложенного, сразу будут установлены и стратегии принятия решений по другим критериям.

Предположим, что из наблюдаемой реализации доступны только n дискретных отсчетов $y_i = y_{\mathcal{Y}_i}$, $i = 0, 1, \dots, n$, составляющих вектор наблюдения $\mathbf{Y} = \mathbf{y}_0, y_1, \dots, y_n^T$. Пусть $W_{\mathcal{Y}/H_i}$ - условная плотность вероятности вектора $\mathbf{Y}$ при условии, что верной является гипотеза H_i , т.е. в $y_{\mathcal{Y}}$ содержится $s_i \in \mathcal{Y}$. Так как помехи полностью статистически заданы, то $W_{\mathcal{Y}/H_i}$ - некоторая конкретная функция, удовлетворяющая условиям $W_{\mathcal{Y}/H_i} \geq 0$ и $\int W_{\mathcal{Y}/H_i} d\mathbf{Y} = 1$.

Предположим, что n -мерное пространство векторов E^n разбито на M (соответственно числу сигналов) непересекающихся областей решения $G_0, G_1, \dots, G_{M-1}$:

$$G_i \cap G_k = \emptyset, \quad i \neq k, \quad i, k = 0, 1, \dots, M-1 \quad \bigcup_{i=0}^{M-1} G_i = E^n.$$

Тогда принятие решения сводится к определению номера области, в которую попал вектор наблюдения $\mathbf{Y}$. Если $\mathbf{Y} \in G_k$, то принимается решение $\hat{H}_k$ о присутствии в $y_{\mathcal{Y}}$ сигнала $s_k \in \mathcal{Y}$. Возможность такой «геометризации» сводит

поиски оптимальной стратегии к отысканию наилучшего разбиения E^n на области решений.

Для того чтобы найти оптимальное правило разбиения подставим в (1) выражение для условных вероятностей ошибок $p_{ik} = \int_{G_k} W \langle \cdot / H_i \rangle d\mathbf{Y}$, что следует из

определения областей $G_0, G_1, \dots, G_{M-1}$. Тогда

$$\bar{R} = \sum_{i,k=0}^{M-1} p_i R_{ik} \int_{G_k} W \langle \cdot / H_i \rangle d\mathbf{Y} = \sum_{k=0}^{M-1} \int_{G_k} \sum_{i=0}^{M-1} p_i R_{ik} W \langle \cdot / H_i \rangle d\mathbf{Y}. \quad (4)$$

Очевидно, «назначение» конкретной конфигурации областей решения сводиться к тому, чтобы перебрав все векторы $\mathbf{Y}$, расписать их по M областям, включив каждый в одну и только в одну область G_k . При этом, как следует из (4), каждый вектор войдет в одно и только в одно слагаемое суммы по k , что соответствует той области, за которой он закреплен. Поэтому минимума можно добиться, если охватить областью G_k именно те векторы $\mathbf{Y}$, для которых подынтегральное выражение в k -м интеграле минимально. Следовательно, разбиение E^n на области $G_0, G_1, \dots, G_{M-1}$ минимизирующим $\bar{R}$, будет таким, при котором в G_k включаются векторы $\mathbf{Y}$, удовлетворяющих системе M неравенств

$$\sum_{i=0}^{M-1} p_i R_{ik} W \langle \cdot / H_i \rangle \leq \sum_{i=0}^{M-1} p_i R_{il} W \langle \cdot / H_i \rangle, \quad l = 0, 1, \dots, M-1. \quad (5)$$

Таким образом, на основе наблюдения реализации $y \langle \cdot \rangle$ необходимо установить номер k , для которого совместно выполнены неравенства (5), и принять решение $\hat{H}_k$ о наличии в $y \langle \cdot \rangle$ сигнала с номером k . Это правило может быть записано в виде

$$\sum_{i=0}^{M-1} p_i R_{ik} W \langle \cdot / H_i \rangle \leq \sum_{i=0}^{M-1} p_i R_{il} W \langle \cdot / H_i \rangle, \quad l = 0, 1, \dots, M-1, \quad (6)$$

где символ $\hat{H}_k$ указывает на решение, принятое при одновременном выполнении всех неравенств в (6). Величина $\bar{R} \langle \cdot \rangle, k \rangle = \sum_{i=0}^{M-1} p_i R_{ik} W \langle \cdot / H_i \rangle$ определяет условный или апостериорный (вычисленный для данной конкретной наблюдаемой реализации $y \langle \cdot \rangle$) средний риск. Поэтому выражение (6) подразумевает вычисление для рассматриваемой реализации $y \langle \cdot \rangle$ M значений условного среднего риска $\bar{R} \langle \cdot \rangle, i \rangle$, $i = 0, 1, \dots, M-1$, и принятие решения о наличии в $y \langle \cdot \rangle$ сигнала с тем номером k , для которого значение $\bar{R} \langle \cdot \rangle, i \rangle$ минимальное.

Для идеального наблюдателя, минимизируя (2), следует положить $R_{ik} = R$, $i \neq k$. Тогда выражение (6) принимает вид

$$\sum_{\substack{i=0 \\ i \neq k}}^{M-1} p_i W_{\Psi}(\hat{H}_k | H_i) \leq \sum_{\substack{i=0 \\ i \neq l}}^{M-1} p_i W_{\Psi}(\hat{H}_l | H_i), \quad l = 0, 1, \dots, M-1, \quad (7)$$

На основании формулы полной вероятности $\sum_{i=0}^{M-1} p_i W_{\Psi}(\hat{H}_i | H_i) = W_{\Psi}(\hat{H}_i)$, согласно (7), получим

$$p_k W_{\Psi}(\hat{H}_k | H_k) \geq p_i W_{\Psi}(\hat{H}_i | H_i), \quad i = 0, 1, \dots, M-1. \quad (8)$$

Так как, по теореме умножения вероятностей $p_i W_{\Psi}(\hat{H}_i | H_i) = W_{\Psi}(\hat{H}_i | H_i) P(H_i | y)$, то соотношение (8) может быть переписано в виде

$$P(H_k | y) \geq P(H_i | y), \quad i = 0, 1, \dots, M-1. \quad (9)$$

Величина $P(H_i | y)$ определяет апостериорную (послеопытную) вероятность гипотезы H_i , то есть вероятность наличия i -го сигнала в y с учетом всех сведений, которые можно получить из наблюдаемой реализации y . Итак идеальный наблюдатель принимает решение в пользу сигнала, имеющего наибольшую апостериорную вероятность, то есть действует по правилу максимума апостериорной вероятности.

Если данные о априорных вероятностях ненадежны и предпочтительным является критерий минимума суммы условных вероятностей ошибок (3), то соответствующее оптимальное правило можно получить из (8) при $p_i = 1/M$, $i = 0, 1, \dots, M-1$:

$$W_{\Psi}(\hat{H}_k | H_k) \geq W_{\Psi}(\hat{H}_i | H_i), \quad i = 0, 1, \dots, M-1. \quad (10)$$

Условная плотность вероятности $W_{\Psi}(\hat{H}_i | H_i)$, определенная при условии истинности гипотезы H_i (присутствия s_i в y), - рассматриваемая как функция номера гипотезы i при фиксированной реализации y , является функцией правдоподобия. Стратегия минимизации выражения (3), сводится к использованию правила максимума правдоподобия, то есть к подстановке принятой реализации y в выражение для функции правдоподобия, известное в силу детерминированности

сигналов и статистической определенности помех, и подбора i , такого при котором происходит максимизация функции правдоподобия.

Таким образом, уменьшить количество ошибок оператора возможно следующими путями. Во-первых за счет подбора таких сигналов о состоянии объекта, которые отличаются друг от друга настолько, что при воздействии помех не происходит их перепутывания при сопоставлении объективных внешних сигналов с их субъективной смысловой оценкой со стороны индивидуального сознания. Во-вторых, так как сам по себе процесс сознательного поиска решения оператором очень медленный, в ситуациях, которые быстро развиваются, вероятность того, что человек найдет нужное решение, в процессе мышления, совсем мала. Основной путь подготовки оператора к действиям в конкретных производственных ситуациях заключается в постоянном обучении и тренировке с целью перевода действий на уровень стереотипов.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Безопасность жизнедеятельности (обеспечение социальной, техногенной и природной безопасности): учеб. пособие / В. Бегун, И.М. Науменко. - М.: 2004. - 328 с.
2. Левин Б.Р. Теоретические основы статистической радиотехники / Б. Р. Левин. - М.: Радио и связь, 1989. - 656 с.
3. Раскин Л.Г. Анализ сложных систем и элементы теории оптимального управления / Л.Г. Раскин. - М., Сов. радио, 1976 - 344 с. Æ

БОГАТОВ Олег Игоревич доцент к.т.н. доцент кафедры метрологии и БЖД.
КУЛЯВЕЦ Юрий Владленович доцент к.т.н. доцент кафедры метрологии и БЖД.
ЕРМАКОВА Елена Анатольевна доцент к.т.н. доцент кафедры инженерной и компьютерной графики.
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, г. Харьков

ANALÝZA PRÍPRAVY, NASADENIA A NÁVRATU PRÍSLUŠNÍKOV OS SR Z OPERÁCIÍ MEDZINÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU

Pavel BUČKA, Ondřej NOVOSAD

ABSTRACT:

In one of the earlier published articles mentioned the participation of Armed Forces of the Slovak Republic it was noted, that is the expected response, as a tool of crisis management to eliminate Slovak AF current security threats at home and abroad. Although naturally security risk and threats from government nongovernment actors will never be put to remove or completely, talking active and effective measures with adequate security and a modern system of command devices, create sources sophisticated policies for possible elimination of enviromental impact potential of security crises at home and abroad. Just participation of the Slovak Republic by means of modern and prepared Armed Forces in operations MKM is one of the basic attributes of a mature democratic country, applied by means of a balanced and successful foreign security policy. In order to achieve higher efficiency systems in the ongoing processes, it is necessary to make them Slovak AF and relevant analysis of the processes and to push the region to a new qualitative participation in operations, pursuing the higher level of Slovak AF in operations MKM. In the article we are dealing with the results of the analyses in the terms that could be the basis for making Slovak AF research in the above filds.

KEY WORDS: Analyse, examination, efficiency, actions, framework, strategic evaluation of defence, security, new security risks and threats, defence expenditures, combat training, international crisis management operations, the Slovak Armed Forces (SAF).

ÚVOD:

Veliteľstvo Pozemných síl je jedným z veliteľstiev v OSSR, ktoré v rámci velenia a riadenia vykonáva aj analýzy prebiehajúcich operácií a procesov s nimi súvisiacimi. V r. 2010 bol naštartovaný proces strategického hodnotenia obrany (ďalej len SHO) s cieľom vykonať hlbokú analýzu stavu rezortu obrany a osobitne OSSR. Aby sme nadviazali na toto úsilie a dali hlbší zmysel a logiku prebiehajúcim procesom, musíme hľadať efektívnejšie a lacnejšie formy, za súčasného splnenia úloh OSSR a tým aj záväzkov Slovenskej republiky (ďalej len SR). Týmto prístupom môžeme podporiť udržanie jej vysokej kredibility, ako člena medzinárodných, transatlantických a európskych spoločenstiev (OSN, EÚ, NATO, OBSE,).

Jednou z priorit v súčasnej ale aj budúcej štruktúre OSSR 21. storočia je účasť SR v operáciách MKM. Nakoľko sa nám nedostáva do OSSR požadovaných zdrojov, sme zaťažení prílišnou administratívou, nedarí sa nám dostatočne budovať hrdosť profesionálnych vojakov (ďalej len PrV) na príslušnosť k útvaru, nebuduje sa dostatočne história útvarov v súvislosti s účasťou v operáciách MKM, systém logistickej podpory je ťažkopádny,

nedostatočne efektívne pripravujeme štáby taktických jednotiek na účasť v operáciách, je treba hľadať riešenia. Vykonanie analýz procesov v predmetnej oblasti v rámci OSSR a uskutočnenie výskumov v podmienkach rezortu obrany by malo byť budúcim základom pre zjednodušenie, skvalitnenie, urýchlenie a zefektívnenie procesov súvisiacich s účasťou OSSR v operáciách MKM. Tieto procesy by ďalej mali byť podporené súčasnými, ale predovšetkým budúcimi štruktúrami OSSR.

V pozemných silách OSSR (ďalej len v PS OSSR) práce na získanie objektívnych informácií boli zahájené pod vedením zástupcu veliteľa PS už v roku 2010. Vykonanie analýz bolo zahájené v roku 2011 a toto úsilie bolo PS OSSR v roku 2012 iniciované aj v ostatných zložkách OSSR za súčasného riadenia PS OSSR. Hlavným cieľom tohto úsilia bolo analyzovať súčasný stav v 12-tich kľúčových oblastiach. Boli to oblasť doktrín, velenia a riadenia, výcviku, tvorby štruktúr, personálnej práce, personálnej bezpečnosti, komunikačných a informačných systémov, logistickej podpory, finančného zabezpečenia, právnej služby, zdravotníckeho zabezpečenia a duchovnej služby. Analýzou vyššie uvedených oblastí sme získali relevantné podklady pre zefektívnenie a zjednodušenie procesov. Cieľom tohto procesu bolo tiež v nie poslednom rade získať podklady pre zahájenie riadneho výskumu v oblasti prípravy, nasadenia a návratu našich vojakov z operácií MKM. Chceme jednoduchými, logickými, teoreticky a vedecky správnymi a objektívnymi opatreniami dosiahnuť želaného stavu splnenia úloh, za súčasného šetrenia financií a dosiahnutia vyššej efektívnosti plnenia úloh, komplexného precvičenia útvarov PS OSSR, ako aj ostatných útvarov OSSR. Chceme zlepšiť systém velenia a riadenia (C2) v operáciách, posilniť súčasný systém C2 (GŠT, PS, VzS, SVaP), zlepšiť materiálové a sociálne zabezpečenie v súčasných zdrojových rámcoch, vybudovať fungujúci rodinný program, zefektívniť zdravotnú a psychologickú starostlivosť, atď..

Je potrebné sa vážne zamyslieť aj nad tým, či Slovenská republika, rezort obrany ale aj samotné ozbrojené sily vytvárajú adekvátne a optimálne prostredie pre napĺňanie tohto poslania vojsk v etape prípravy na nasadenie, počas nasadenia a po návrate z plnenia úloh z operácie. Otázka tiež znie. Má účasť našich vojakov v operáciách medzinárodného krízového manažmentu aj želaný prínos pre samotné ozbrojené sily z hľadiska využitia skúseností z operácií pri zvyšovaní pripravenosti našich jednotiek na nasadenie kdekoľvek, keď to bude potrebné? Je proces získavania skúseností (ďalej len LL) efektívny?

Pri porovnaní celého spektra úloh a poslání ozbrojených síl v operáciách MKM zo skutočným plnením úloh našich vojakov v týchto operáciách, môžeme oprávnene získať pocit, že úlohy ktoré naši vojaci v zahraničí plnia, sú síce našimi vojakmi štandardne plnené na vysokej úrovni, ale z hľadiska ich zamerania sú často len partikulárne, podporné a okrajové. Aké to má dôvody? Aké to má dopady? Aký efekt má táto skutočnosť na medzinárodné spoločenstvo a Slovenskú republiku? Akú spätnú väzbu má táto skutočnosť na transformačný proces OSSR a ako takáto účasť našich vojakov v operáciách a misiách MKM môže mať vplyv na proces zvyšovania bojovej prípravy v OSSR? Toto všetko je nutné podrobiť hlbkej analýze a výskumu. Mimochodom, od roku 1993, kedy naše ozbrojené sily pôsobia v operáciách MKM takýto komplexný výskum doposiaľ v podmienkach rezortu obrany vykonaný nebol. Pre pomerne veľkú rozsiahlosť riešenej oblasti v tomto článku predovšetkým z dôvodu stanoveného rozsahu ponúkame výsledky SWOT analýz z prvých dvoch oblastí. Je to oblasť doktrín a oblasť velenia a riadenia a v priestore operácie).

1. ANALÝZA DOKTRINÁLNEHO ZABEZPEČENIA JEDNOTIEK NASADZOVANÝCH NA PLNENIE ÚLOH V OPERÁCIÁCH MKM

SWOT ANALÝZA - SILNÉ STRÁNKY	možnosti pre využitie predností
Doktrinálne zabezpečenie pred nasadením (výcvik)	
Nasadzované jednotky majú prístup ku všetkým aktuálnym dokumentom NATO	Pred nasadením sa spracováva zoznam dokumentov potrebných pre danú misiu
Nasadzované jednotky majú všetky potrebné dokumenty spracované aj v Slovenskom jazyku	Pred nasadením sa spracováva zoznam dokumentov potrebných pre danú misiu vydaných v Slovenskom jazyku a ktorý dokument NATO je ako referenčný.
V oblasti prípravy na nasadenie sú spracované dokumenty potrebné pre základnú jazykovú prípravu v prostredí	Spracované pomôcky základných fráz a zvyklostí v jazyku krajiny, kde sa vykoná misia (napr. Afganistan)
Pri príprave sú poskytované aktuálne výstupy LL	Sú dané k dispozícii i materiály poskytnuté AČR
Doktrinálne zabezpečenie počas nasadenia	
Jednotke je počas nasadenia v operácií na požiadanie poskytovaná potrebná dokumentácia	Jednotke sa na požiadanie poskytnú potrebné dokumenty z PS OSSR i napriek tomu, že je v podriadenosti centra riadenia operácií (CRO)

SWOT ANALÝZA - SLABÉ STRÁNKY	možnosti pre odstránenie nedostatkov
Doktrinálne zabezpečenie pred nasadením (výcvik)	
Vo výcvikovej jednotke vojenských misií Martin pracujú s neaktuálnymi dokumentmi.	Pri predložení programov prípravy na rok 2012 bol za osnovný dokument použitý ATP-3.4.1.1, ktorý bol v roku 2011 zrušený. Je potrebné výšiť úroveň vedomostí inštruktorov
Neznalosť už spracovaných dokumentov v Slovenskom jazyku v jednotkách vysielaných do MKM	Zvýšiť úroveň prehľadu veliteľov a jednotiek o spracovaných a vydaných dokumentoch pre MKM v rámci prípravy jednotiek a veliteľov
Uprednostňovanie rôznych manuálov a dokumentov zo zahraničia, pred našimi publikáciami	Z dôvodu nevedomosti o aktuálnych publikáciách velitelia používajú rôzne v minulosti získané zahraničné manuály, mnohokrát už neplatné. Zvýšiť úroveň vedomostí všetkými dostupnými formami prípravy.

Štandardné vybavenie stanovené v štandardoch NATO nie vždy zodpovedá skutočnému vybaveniu.	Faktická implementácia zaostáva. Napríklad v STANAG-u Označovanie jednotiek na bojisku sme sa zaviazali do decembra 2011 vybaviť jednotky identifikátormi, ktoré doposiaľ nie sú zavedené.
Úroveň inštruktorov prípravy do operácií MKM a v kurzoch je nízka a nepoznajú aktuálne vydané dokumenty.	Zvýšiť vedomostnú úroveň inštruktorov v oblasti už spracovaných dokumentov potrebných pre MKM a novelizovať zastarané dokumenty, z ktorých vykonávajú prípravu. Rôzne staré zahraničné manuály získané v kurzoch

SWOT ANALÝZA - PRÍLEŽITOSTI	možnosti pre využitie príležitostí
Spolupráca so zložkami, ktoré by mali vstupovať do MKM je nízka.	Zlepšiť spoluprácu s VTSÚ Záhorie, AOS L.Mikuláš, VJVM Martin, VOP Trenčín v oblasti operačných a materiálových STANAG-ov, potrebných pre činnosť jednotky v operáciách MKM.
Chýba koordinácia spracovávaných osnov (programov) jednotlivých kurzov	Predkladať osnovy pre kurzy na pripomienkovanie. (napr. pri pripomienkovaní osnov kurzov a predložení zásadných pripomienok k osnove kurzov boli tieto stiahnuté z pripomienkového konania v 2010 a do súčasnosti neboli nové predložené. V osnovách boli zastarané , neplatné dokumenty slúžiace k príprave.
SWOT ANALÝZA - HROZBY	
V prípade neaktualizácie dokumentov používaných na prípravu jednotiek hrozí, že ich príprava bude vykonaná zo zastaraných neaktuálnych verzií. Kompatibilita!	

Navrhované opatrenia

1. Zahnúť do prípravy jednotiek, veliteľov a štábov informácie o spracovaných a vydaných dokumentoch potrebných a využiteľných pre prípravu do operácií MKM.
2. Aktualizovať dokumenty vo VJVM a v kurzoch (OR-5 až OR-8) používané na prípravu kľúčového personálu a príslušníkov jednotiek do operácií MKM a v kurzoch.
3. Zefektívniť činnosť LL skupín a priebežne aplikovať LL ešte počas pôsobenia v operáciách MKM a následne LL aplikovať do pripravujúcich sa rotácii

2. Analýza C 2 systému u jednotiek nasadzovaných na plnenie úloh v operáciách MKM (operačná oblasť)

SWOT ANALÝZA - SILNÉ STRÁNKY	možnosti pre využitie predností
Príprava	
<u>Strategický stupeň C2 - GŠ OS SR</u> spracované riadiace dokumenty pre použitie a nasadenie jednotiek OS SR do operácií MKM: <ul style="list-style-type: none"> – OPLAN NGŠ OS SR, – SOP-1.0-1 (B) k personálnemu zabezpečeniu do operácií MKM – Výcviková smernica OS SR 	<ul style="list-style-type: none"> – východiskové dokumenty k výberu, plánovaniu a príprave jednotiek do vojenských operácií MKM
<u>Operačný stupeň C2 – veliteľstvá síl</u> spracované riadiace dokumenty: <ul style="list-style-type: none"> – Výcvikové nariadenia veliteľov síl na výcvikový rok – Administratívny rozkaz veliteľa síl k príprave jednotky na plnenie úloh mimo územia SR 	<ul style="list-style-type: none"> – stanovenie spôsobilosti a ZRUV – spresnenie predurčenia útvarov na 18 mesiacov, – stanovenie úlohy, spôsobu a konceptu plnenia úloh prípravy,
<u>Taktický stupeň C2 – jednotky a útvary</u> spracované riadiace dokumenty: <ul style="list-style-type: none"> – Administratívny rozkaz predurčeného veliteľa brigády (práporu) k príprave jednotky do operácie – Výcvikové nariadenia veliteľov brigád a práporov, – Plán prípravy a výcviku jednotky 	<ul style="list-style-type: none"> – rozpracovanie všestranného zabezpečenia a úloh prípravy a výcviku, – príprava a včasný výber personálu, – rozpracovanie konceptu a spôsobu plnenia stanovených úloh,
Nasadenie	
<u>Strategický stupeň C2 - GŠ OS SR</u> – Organizačné pokyny CVD GŠ OS SR k príprave a baleniu materiálu, – Organizačné pokyny CVD GŠ OS SR k činnosti na letisku.	<ul style="list-style-type: none"> – spresnenie miesta, času, spôsobu a úloh k organizačnému zabezpečeniu nasadenia jednotky do operácie
<u>Operačný stupeň C2 - veliteľstvá síl</u> – Administratívny (operačný) rozkaz veliteľa síl k nasadeniu jednotky na plnenie úloh mimo územia SR	<ul style="list-style-type: none"> – včasné spresnenie úlohy k spracovaniu personálnych, finančných, OUS, BOI a KIS materiálov – včasné stanovenie úloh k spracovaniu podkladov k zabezpečeniu leteckej prepravy, logistického zabezpečenia, zdravotníckych vyšetrení pred nasadením do operácie, – spresnenie úlohy k vykonaniu slávnostnej rozlúčky a pre podriadenia jednotky, – príprava zmeny C2 pod GŠ OSSR
<u>Taktický stupeň C2 – jednotky a útvary</u> spracované riadiace dokumenty: <ul style="list-style-type: none"> – Administratívny rozkaz predurčeného veliteľa brigády (práporu) k nasadeniu jednotky na plnenie úloh mimo územia SR 	
V operácií	

<ul style="list-style-type: none"> – Stanovený systém a obsah hlásení, – Záverečná správa veliteľa kontingentu – Zápis skupiny Metodickéj pomoci 	<ul style="list-style-type: none"> – denný a týždenný prehľad o stave a činnosti jednotiek , – analýza a realizácia požiadaviek jednotiek v operácií
Po ukončení plnenia úloh - návrat	
<u>Strategický stupeň C2 - GŠ OS SR</u> Nariadenie NGŠ OS SR k vykonaniu zdravotníckych vyšetrení a pobytu vo VÚPCH Nová Polianka	<ul style="list-style-type: none"> – vydanie úloh veliteľom a jednotke k činnosti po návrate a vykonanie zdravotníckych vyšetrení a pobytu vo VÚPCH Nová Polianka
<u>Operačný stupeň C2 - veliteľská síl</u> – Administratívny rozkaz veliteľa síl k návratu jednotky z plnenia úloh mimo územia SR – Nariadenie veliteľa síl k vykonaniu zdravotníckych vyšetrení a pobytu vo VÚPCH Nová Polianka	<ul style="list-style-type: none"> – spresnenie úloh k zabezpečeniu návratu jednotky z plnenia úloh mimo územia SR, – stanovenie úloh veliteľom a jednotke k činnosti a vykonaniu zdravotníckych vyšetrení a pobytu vo VÚPCH Nová Polianka – organizačné spresnenie úloh logistického zabezpečenia k preprave osôb, materiálu a odstrojenia, – stanovenie organizačného, personálneho a materiálneho zabezpečenia slávnostného privítania a udelenia medailí.
<u>Taktický stupeň C2 - jednotky a útvary</u> – Administratívny rozkaz predurčeného veliteľa brigády (práporu) k návratu jednotky z plnenia úloh mimo územia SR	<ul style="list-style-type: none"> – realizácia opatrení k zabezpečeniu splnenia stanovených úloh

SWOT ANALÝZA - SLABÉ STRÁNKY	možnosti pre odstránenie nedostatkov
Pred nasadením	
<ul style="list-style-type: none"> – nie jasný politicko - strategický zámer SR v pôsobení OS SR v operáciách MKM a jeho zdrojové krytie, – nezosúladenie nasadzovaných jednotiek do operácií MKM v súlade s predurčením a poslaním útvarov OSSR, – plánovanie výcvikového roku bez pridelených zdrojov, – oneskorené plánovanie a realizácia zmien v použití OS SR v operáciách MKM – nesystémové opatrenia k príprave a realizácii zmien, neefektívne využívanie zdrojov – nedostatočné zdroje na zabezpečenie prípravy a výcviku pre možné nové príspevky, – roztrieštenosť a zložitosť riadenia a velenia k všestrannému zabezpečeniu prípravy jednotky 	<ul style="list-style-type: none"> – jasne stanoviť politicko-strategické záujmy SR v použití OS SR v operáciách MKM so zdrojovým krytím, – vysielanie útvarov a jednotiek k plneniu operačných úloh v súlade s ich predurčením a poslaním, – upraviť pridelenie zdrojov v závislosti od systému plánovania (fiškálny rok), – včasne plánovať zmeny v použití OS SR s výhľadom na nasledujúce 3 roky, – ukončené dohovory a proces zmien s partnermi pred plánovaním daného výcvikového roku – centralizovať zdroje pre zabezpečenie prípravy a výcviku – zosúladiť rozsah a plnenia operačných úloh v operáciách MKM v súlade so zložením, štruktúrou, poslaním a predurčením útvarov, – deklarovať príspevkov OS SR do operácií MKM v závislosti od zdrojov, štruktúry a odborného personálu OS SR,

<ul style="list-style-type: none"> - roztrieštenosť (dislokácia) jednotiek v operácií čo komplikuje C2, - nedostatočné pokrytie C2 (chýbajúci personál), - nevytvorenie potrebnej štruktúry C2, - alternatívne, komplikované a neefektívne plánovanie zdrojov, prípravy a výcviku , - nedostatočný čas na realizáciu opatrení k zabezpečeniu požadovanej úrovne prípravy, - realizácia skrátenej prípravy a výcviku jednotiek nových príspevkov, - z dôvodu zmien rušenie prebiehajúcej prípravy a výcviku jednotiek, - neefektívne využitie zdrojov, - zaužívaná prax vytvárania tzv. NSE, namiesto jasne definovaného taktického veliteľstva jednotky a zaradenia do systému C2 v operácii 	<ul style="list-style-type: none"> - presné zadefinovanie požiadaviek a spôsobilostí jednotiek v operácii, - sústredenie záujmu pôsobenia OS SR v operácií a priestoru dislokácie jednotiek, - plánované a dostatočné pridelenie zdrojov operačnému veliteľstvu na základe rozsahu požadovanej prípravy jednotiek vrátane novo pripravovaných jednotiek v danom výcvikovom roku - zabezpečiť potrebné operačné dokumenty z priestoru operácie pre prípravu jednotiek, - spracovať skupinou LL po každej rotácii vyhodnotenie a potrebné zmeny spresniť v operačných dokumentov, - vytvoriť stabilné prostredie k plánovaniu zdrojov, prípravy a výcviku vo výcvikovom roku - kreovať štandardné taktické jednotky pre pôsobenie v operáciách MKM
<p>Počas nasadenia v operácií</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - oneskorené spresnenie podkladov k zabezpečeniu rotácie, - operatívne spresňovanie vydaných úloh k zabezpečeniu rotácie z dôvodu zmien alebo ich oneskoreného spresnenia, - nejasné plánovanie a riadenie na strategickom a operačnom stupni, 	<ul style="list-style-type: none"> - spracovanie SOP k nasadeniu, - spracovanie analýzy možnosti OS SR k nasadeniu jednotiek, - včasná realizácia opatrení a včasné spresnenie podkladov, - spracovať LL po každej rotácii a požadované zmeny zapracovať do operačných dokumentov GŠ OS SR,
<ul style="list-style-type: none"> - roztrieštenosť C2 veliteľa kontingentu v operácii, - nedostatočné využívanie zdrojov (operačnej dokumentácie) pre potreby národnej prípravy, - nedostatočná prezentácia úspechov a plnení operačných úloh jednotiek k útvarom a rodinám 	<ul style="list-style-type: none"> - centralizácia jednotiek v operácii v jednom priestore záujmu, pod jedno veliteľstvo, - nerealizovať len pre posielanie hlásení z operácií, ale skupinou LL GŠ OS SR analyzovať poznatky jednotiek z operácie a spresniť rozsah a zameranie prípravy, - zabezpečiť potrebné operačné dokumenty z priestoru operácie pre prípravu a výcvik jednotiek, - komplexné využitie týždenných hlásení
<p>Po splnení úloh - návrat</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - nie sú jasné kompetencie a zodpovednosť za plnenie úloh, - chýbajúce procesné kroky v C2 (pre podriadenie späť pod jednotlivé sily), - samostatné a spontánne prenášanie zodpovednosti a úloh na tzv. „Force providers“, - sťažená C2 v horizontálnej a vertikálnej úrovni a tým aj plnenie a všestranného zabezpečenie návratu jednotiek, - nedostatočná aplikácia LL pri návrate 	<ul style="list-style-type: none"> - pre podriadenie jednotky späť pod C2 operačného stupňa, - spresnenie činnosti a zodpovednosti v OPLAN NGŠ, - spracovať LL po každej rotácii a požadované zmeny zapracovať do operačných dokumentov

SWOT ANALÝZA - PRÍLEŽITOSTI	možnosti pre využitie príležitostí
<ul style="list-style-type: none"> – revidovať SOP-1.0-1 (B) alebo spracovať SOP GŠ OS SR, ktoré by komplexne spresnilo kompetencie, postupy, činnosť a spôsob plnenia úloh v personálnom zabezpečení, príprave, výcviku a certifikácii spôsobilostí jednotiek, organizačné a materiálne zabezpečenie nasadenie jednotiek a ich návratu – revízia OPLAN-u NGŠ OS SR a riadiacich dokumentov – skupinou veliteľov a skupinou LL analyzovať poznatky z výcviku, prípravy a nasadenia jednotiek, – spresnenie operačných postupov v plnení úloh a centralizácia operačnej dokumentácie pre prípravu a výcvik na území SR – centralizácia nasadených jednotiek v jednom priestore 	<ul style="list-style-type: none"> – na strategickom, operačnom a taktickom stupni C2, – odbúranie administratívy v horizontálnej a vertikálnej úrovni, – centralizovanie úsilia, spresnenie kompetencií, zodpovednosti, postupov v jednotlivých oblastiach a zjednodušenie systému a realizácie stanovených úloh, – synchronizácia úloh vo všetkých oblastiach – prehľadnejší systém realizácie opatrení, – jasné definovanie úlohy a opatrenia zabezpečenie vo všetkých oblastiach, – skvalitnenie plánovacieho procesu, – centralizovanie zabezpečenia prípravy a výcviku jednotiek, – efektívnejšie plánovanie a využívanie zdrojov, – komplexné zlepšenie a zjednodušenie realizácie výberu, prípravy výcviku a prípravy pred nasadením jednotiek – implementácia aktuálnych poznatkov do prípravy, – realizácia výcviku v súlade s požiadavkami operácie

SWOT ANALÝZA - HROZBY	možnosti pre elimináciu hrozieb
Pred nasadením	
<ul style="list-style-type: none"> – čiastočná improvizácia v plnení úloh a opatrení v jednotlivých oblastiach a presúvanie zodpovednosti, úloh, jej rozsahu a činnosti v horizontálnej a vertikálnej rovine, – nepostačujúca úroveň prípravy a výcviku jednotiek, 	<ul style="list-style-type: none"> – spracovať SOP GŠ OS SR a stanoviť zodpovednosti, úlohy, rozsah a činnosti vo všetkých oblastiach,
<ul style="list-style-type: none"> – náhodné nasadzovanie jednotiek a použitie OS SR v operáciách MKM – neefektívne využívanie zdrojov, 	<ul style="list-style-type: none"> – zefektívniť činnosť LL skupín a pružne aplikovať LL do dokumentov pripravujúcich sa jednotiek, – prijímať systémové opatrenia k zlepšeniu činnosti v plánovaní, organizácii a riadení,
<ul style="list-style-type: none"> – necentrálne plánovanie, riadenie a velenie, 	<ul style="list-style-type: none"> – stanoviť presnú zodpovednosť za jednotlivé oblasti a centralizovať ich riadenie a kontrolu,
Počas nasadenia v operácií	
<ul style="list-style-type: none"> – zmeny termínov a časov nasadenia jednotiek, – oneskorené a dodatočné spresňovanie úloh k rotácií, 	<ul style="list-style-type: none"> – zabezpečiť najefektívnejší a najspoľahlivejší spôsob, prepravcu pre nasadenie jednotiek, – riešiť nákupom dopravných lietadiel,

– nedostatočné zabezpečenie a realizácia opatrení,	– zladit' rotácie s partnerom, ktorý taktiež pôsobí v operácií,
– zvyšujúca sa roztrieštenosť a dislokácia jednotiek v priestore nasadenia, – zložitá národná podpora a zásobovanie jednotiek,	– centralizácia záujmu a jednotiek v operácií,
Po plnení úloh - návrat	
– neefektívne využívanie a práca s LL poznatkami a skúsenosťami,	– zefektívniť činnosť LL skupín a pružne aplikovať LL do pripravujúcich sa rotácií, – prijímať systémové opatrenia k zlepšeniu činnosti v plánovaní, organizácii a riadení,

ZÁVER

Oblasť riadenia a velenia (C2) na jednotlivých stupňoch OS SR vytvára základnú kostru k zabezpečeniu a realizácii opatrení vo všetkých fázach. Na základe uvedených informácií sú v systéme C2 javia systémové nedostatky, ktoré vyplynuli z čiastočne nedostatočnej a nepružnej aplikácie skúseností nadobudnutých z reálneho nasadenia jednotiek do operácií MKM a vyžadujú si revíziu hlavných plánovacích dokumentov, OPLANov a štandardných operačných postupov. K zlepšeniu, zjednodušeniu a skvalitneniu systému C2, ako aj jej postupov je nevyhnutné a potrebné vykonať opatrenia na všetkých úrovniach velenia a riadenia.

Navrhované opatrenia v oblasti C2:

1. Stanovenie jasného politicko - strategického zámeru použitia a nasadenia OS SR,
2. Včasná plánovanie zmien nasadenia nových príspevkov OS SR s výhľadom na nasledujúce 3 roky.
  - ukončiť dohovory s koalíčnými partnermi a vykonať opatrenia pred začatím plánovacieho procesu na výcvikový rok.
3. Zosúladienie operačného použitia, reálneho plnenia operačných úloh v operáciách MKM so štruktúrou, poslaním a predurčením útvarov OS SR.
4. Revízia riadiacich dokumentov OPLAN NGŠ OS SR 302 (Rev.2) a SOP-1.0-1 (B)
  - presné definovanie požiadaviek a spôsobilostí jednotiek v operácii,
  - jasne definovať kompetencie, zodpovednosť a koordináciu úloh k nasadeniu a návratu jednotiek (v budúcnosti aj k ich udržiavaniu v operácii),
  - sústredenie záujmu pôsobenia jednotiek OSSR v operáciách MKM do jedného priestoru dislokácie s cieľom integrovať sily a prostriedky, ako i operačné úsilie mámi nasadených jednotiek,
  - vytvoriť stabilné zdrojové zabezpečenie pre prípravu a výcvik vo výcvikovom roku.
5. Spracovať skupinou LL po každej rotácii jednotky vyhodnotenie splnenia operačnej úlohy a zverejnenie potrebných zmien v operačných dokumentoch,
  - zabezpečiť potrebné operačné dokumenty z priestoru operácie pre prípravu jednotiek.

LITERATÚRA:

1. Štandardné operačné postupy pre zabezpečenie výberu a personálne zabezpečenie profesionálnych vojakov pri plnení úloh mimo územia Slovenskej republiky. SOP-1.0-1 (B), Bratislava 2010.
2. Metodické pokyny NGŠ OS SR k logistickej podpore jednotiek OS SR v operáciách

mimo územia Slovenskej republiky, Bratislava 2009.

3. Nariadenie NGŠ OS SR pre zabezpečenie systému vyšetrenia zdravotného stavu príslušníkov OS SR po skončení vyslania na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky v epidemiologicky rizikových oblastiach. Ružomberok 2009.
4. OPLAN NGŠ OS SR 302 (Rev 2) použitia OS SR do operácie ISAF. ŠbO-5-18/2010-OOP, Bratislava 2010.
5. Smernica pre výcvik kľúčového personálu a vybraných príslušníkov OS SR do operácií MKM vo výcvikovej jednotke vojenských misií. Práp V – 99/2010.
6. SPG-3-43/Vševojsk, Metodické pokyny – programy pre prípravu jednotiek OS SR vysielaných do operácií MKM. Trenčín 2010.
7. Metodika na vykonanie metodickej pomoci v jednotke pôsobiacej v operácii MKM. ŠbO-21/70-1/2009-CRO, Bratislava 2009.
8. Nariadenie NGŠ OS SR na začatie stiahnutia jednotky OS SR (mfzr) z vojenskej operácie ISAF (Afganistan) v roku 2012. ŠbO-31-5/2012-OOP, Bratislava 2012.
9. SPG-3-11, Metodické pokyny na prípravu osôb a materiálu pred nasadením jednotiek PS OS SR mimo územia SR. Trenčín 2009.
10. Zákon č. 346/2005 Z.z. o štátnej službe profesionálnych vojakov. Bratislava 2005.
11. SPG-3-18/Oper, Vojenské aktivity v operáciách na podporu mieru a postupy ich realizácie, Trenčín 2007.
12. VDG-30-05, Velenie a riadenie v pozemných silách. (pri spoločných mnohonárodných operáciách), Trenčín 2008.
13. SVD PS OS SR (C), Vojenská doktrína pozemných síl OS SR, Bratislava 2010.
14. Model Ozbrojené sily Slovenskej republiky 2010.
15. Obranná stratégia Slovenskej republiky z roku 2005 smernice pre obrannú politiku Slovenskej republiky z júna 2004.
16. Závery analýzy prípravy, nasadenia a návratu príslušníkov OSSR z operácií MKM VePS, Trenčín 2012

doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.

profesor katedry Bezpečnosti a obrany AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš

e-mail: pavel.bucka@aos.sk

brigádny generál Ing. Ondřej NOVOSAD

veliteľ Pozemných síl ozbrojených síl Slovenskej republiky,

Rázusova 7

Trenčín 911 27

e-mail: ondrej.novosad@mil.sk

VYUŽITIE SYSTÉMU SIMS V MIEROVÝCH OPERÁCIÁCH

Pavel BUČKA, Miroslav ŽÁK

ABSTRACT

The paper describes the results from the system SIMS assessment. The experiences from peacekeeping operations showed the need to pay more attention to the issue of decision support on tactical and operational level. Based on the above and requirements of EDA - European Defence Agency was solved international project focused on the use of sophisticated information about potential risks in the area of operations. Armed Forces Academy, along with other seven organizations involved in dealing with the international project known as SIMS - Smart Information for Mission Success. The basis of the proposed system is the knowledge base that contains a set of terrain data, own forces status, potential risks and possibilities to protect troops in the area of operations. System SIMS can be used as a support tool for planning and management of peacekeeping operations and for troop's preparation before their sending to international missions.

Key Words: Risk analysis, decision support systems, forces protection, operation, preparation, SIMS.

ÚVOD

Pozornosť vojenských expertov sa v súčasnosti prioritne sústreďuje na asymetrické bojisko bez frontových línií a nejednoznačne identifikovaným protivníkom, ktorý pri nízkych početných stavoch a relatívne nízkych nákladoch dosahuje veľkých ničivých a ďalekosiahlych psychických účinkov. Nové strategické prístupy sú postavené na revízií základnej axiómy vojenskej teórie o nutnosti výraznej kvantitatívnej prevahy útočníka nad obrancom. Táto bola nahradená požiadavkou jednoznačnej technologickej prevahy, v dôsledku čoho hodnota vojenskej sily definitívne prestala byť úmerná počtu. Prehodnocovanie potreby masovosti síl je spojené s poznáním, že totálna deštrukcia síl protivníka nie je determinujúcou podmienkou úspechu v ozbrojenom konflikte. Deštrukcia sa tak stáva len jedným z prostriedkov na získanie kontroly nad nepriateľskými aktivitami. V tom zmysle, deštrukcia je použitá len v takej miere, ktorá je potrebná k vyvolávaniu účinkov na rozhodovacie procesy nepriateľa, s cieľom zbaviť ho vôle bojovať a usmerniť jeho správanie požadovaným smerom.

Významným nástrojom medzinárodného spoločenstva na udržiavanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, prípadne na ich konsolidáciu, na stabilizáciu pomerov a na všestrannú obnovu krajiny najmä po ozbrojenom konflikte, sú misie a operácie krízového manažmentu. Meniace sa bezpečnostné prostredie, charakter a rozsah súčasných bezpečnostných hrozieb kladú na medzinárodné spoločenstvo nové nároky a vyžadujú si nové komplexnejšie prístupy.

Mierové operácie reprezentujú širokú škálu politických, diplomatických, ekonomických a vojenských činností. Každá mierová operácia je jedinečná svojim politickým rámcom, mandátom, podmienkami, za ktorých je vedená a charakterom plnených úloh. Politický rámec mierových operácií je určovaný hlavnými aktérmi v procese politického rozhodovania o ich uskutočnení, ktorými sú národné štáty, medzinárodné a regionálne organizácie, vojenské

aliancie, nevládne organizácie, prípadne ďalšie subjekty v systéme medzinárodných vzťahov a politiky.

Budúce mierové operácie budú s vysokou pravdepodobnosťou vedené v prostredí, kde bude narastať kombinovaný charakter vzťahov medzi štátnymi i neštátnymi subjektmi v postupne sa globalizujúcich spoločnostiach. Teritórium ako hlavný prostriedok nadobúdania spoločenského bohatstva, rovnako tak ako výhradný priestor pre zaisťovanie národnej bezpečnosti stráca v globalizujúcom sa svete postupne na svojom význame.

Kvalitné velenie a riadenie môže poskytnúť v mierových operáciách životne dôležitú výhodu. Je to funkčný proces pôsobenia orgánov velenia na podriadené veliteľské stupne, zameraný na efektívne splnenie stanovených úloh. Funkčnosť velenia a riadenia spočíva vo vykonávaní opatrení v oblastiach personálu, výzbroje (vybavenia, zariadenia), komunikačných prostriedkov a zariadení, spojenia, styčných činností a postupov, ktoré sú využívané veliteľom pri plánovaní, riadení, koordinovaní a kontrole jednotiek s cieľom splniť ciele operácie.

Podstata velenia a riadenia zahŕňa: charakter a cieľ velenia a riadenia; vzťah medzi velením a riadením; prvky velenia a riadenia a uplatňovanie velenia a riadenia. Cieľom a hlavným kritériom velenia a riadenia je efektívne splnenie cieľa operácie alebo bojovej úlohy podriadenými jednotkami. Efektívne velenie a riadenie musí byť schopné zistiť zmeny vo vývoji situácie a adekvátne na ne reagovať, zabezpečiť plynulý interaktívny proces vzájomného ovplyvňovania medzi veliteľom, štábom a podriadenými jednotkami, zvládnuť nepriehľadnú situáciu a znižovať nepredvídateľnosť. Ani velitelia, ktorí uplatňujú najefektívnejšie spôsoby velenia a riadenia, nemôžu úplne vylúčiť neurčitost' alebo si vytvoriť presný, mechanický a predvídateľný sled udalostí [1].

V súčasnosti sa zabezpečenie efektívneho velenia a riadenia v mierových misiách sa berie za jeden z rozhodujúcich faktorov, ktoré vedú k splneniu cieľov a úloh postavených na veliteľov. Cieľom je dosiahnuť prevahu v rozhodovaní, podmienenú informačnou prevahou, keď je prenesená do využiteľných poznatkov umožňujúcich rýchlejšie plánovanie, lepšie rozhodovanie a rozhodnejšie účinky operácií. Podmienkou dosiahnutia prevahy v rozhodovaní je rozvoj a implementácia koncepcií operácií podporovaných informačnými systémami na podporu rozhodovania. Základom týchto systémov by mohla byť znalostná databáza v ktorej budú uložené rôzne informácie, vrátane informácii o možnom priebehu teroristických akcií a metódach používaných pri asymetrickom pôsobení nepriateľa. Informácie uložené v znalostnej databáze by sa mali ďalej hodnotiť a verifikovať s použitím odôvodnených techník na rizikovej analýze.

Akadémia ozbrojených síl v Liptovskom Mikuláši je zapojená do riešenia projektu SIMS (Smart Information for Mission Success) vedeného ako "Sofistikované informácie pre úspech misie". Ide o výskumný projekt Európskej obrannej agentúry, ktorý je riešený v rámci programu "Defence R&T Joint Investment Programme on Force Protection" [2].

Hlavným riešiteľom projektu je firma Thales-Raytheon Systems Company SAS (Francúzsko). Na riešení projektu sa podieľa ďalších sedem organizácií z Francúzska, Holandska, Poľska a Slovenska. Slovenský riešiteľský tím je predstavovaný príslušníkmi AOS, najmä z katedry bezpečnosti a obrany.

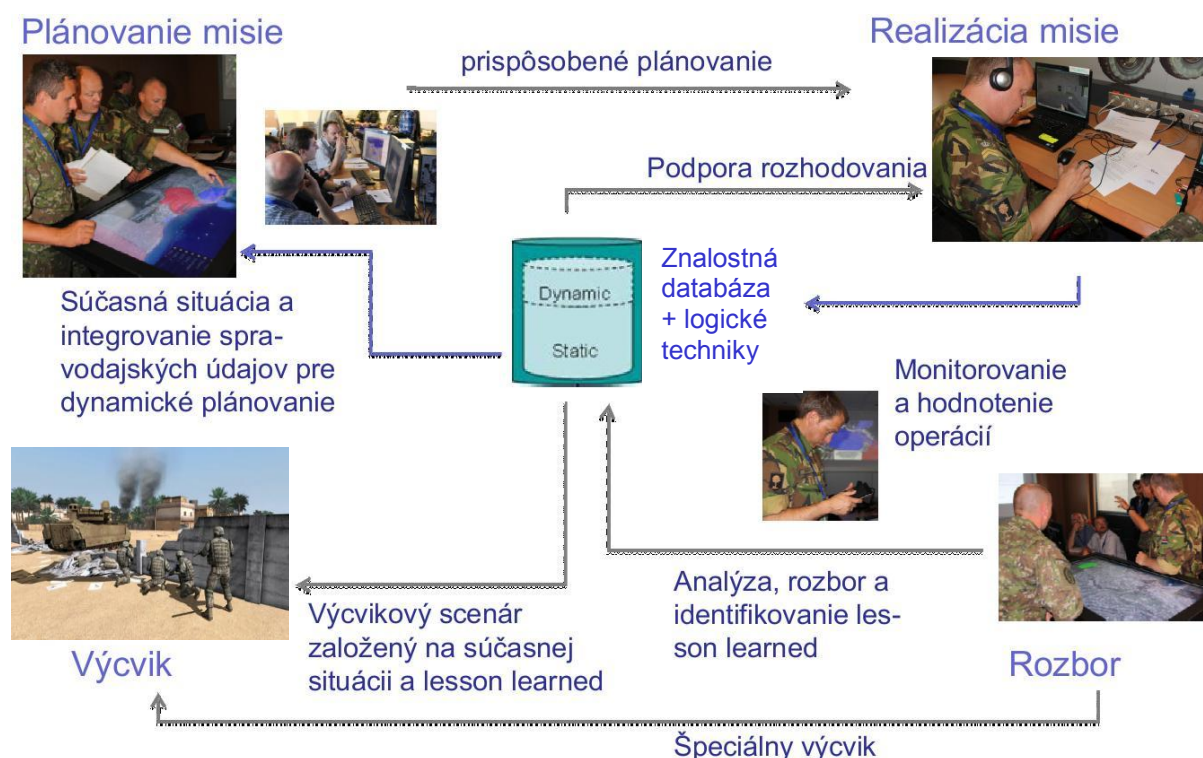
Cieľom projektu SIMS bolo navrhnuť systém na podporu rozhodovania, ktorý prispeje ku zvýšeniu efektívnosti pri plánovaní a vedení operácií v mierových misiách a taktiež ku skvalitneniu prípravy na mierové misie. Základ systému SIMS tvorí znalostná databáza s informáciami o operačnom prostredí misie, o možných asymetrických hrozbách a reakciách na tieto hrozby a rad ďalších informácií. Informácie uložené v databáze sa priebežne inovujú

na základe informácií z reálnej situácie a taktiež sa analyzujú a spresňujú s využitím metód riadenia rizík. Informácie medzi jednotlivými stupňami velenia a jednotkami sú distribuované s využitím sieťových technológií.

1. VYUŽITIE SYSTÉMU SIMS PRI PRÍPRAVE NA MISIU

Príprava a výcvik jednotiek na plnenie úloh pri vedení súčasných bojových operácií zahŕňa komplex opatrení a postupov zameraných na individuálny výcvik jednotlivcov a spoločný výcvik kolektívov [3]. Môže obsahovať výcvik a prípravu v jednotkách, výcvik veliteľov a štábov na plánovanie operácií a spoločný výcvik jednotiek, veliteľov a štábov na taktickej a operačnej úrovni. Najväčšie uplatnenie bude mať SIMS pri výcviku veliteľov a štábov na plánovanie operácií a pri spoločnom výcviku vojsk.

Využitie systému SIMS na skvalitnenie prípravy vojsk kladie zvýšené požiadavky na technické a jazykové znalosti veliteľov a štábov. Môžeme predpokladať, že na úrovni čaty bude potrebné pre využitie systému SIMS pripraviť aspoň veliteľa čaty a jeho zástupcu, na úrovni roty veliteľa roty a jeho zástupcu a prípadne ďalších 2 poddôstojníkov. Podobne na úrovni práporu a brigády to budú veliteľ a jeho zástupca a 2 – 3 dôstojníci zo štábov. To znamená že uvedený personál by mal mať určité technické predpoklady a jazykovú zručnosť, ktorá mu umožní odborne komunikovať v anglickom jazyku pomocou technických prostriedkov SIMS. Preto do systému prípravy je nutné zahrnúť štúdium použitia SIMS a po jeho zvládnutí, začleniť do výcviku jeho používanie pre všetky možné druhy úloh ktoré budú plnené v rámci predpokladaných operácií.

Obrázok 1 Činnosť príslušníkov misie v priebehu záverečného hodnotenia systému SIMS

Výcvik s využitím SIMS bude výhodné organizovať na rozpracované typové moduly (výcvikové moduly - štandardné postupy), ktorých jednotlivé segmenty vyplývajú zo

základov operačnej taktiky a postupov, ktoré pokrývajú široké spektrum úloh plnených v operáciách MKM. Jednotlivé výcvikové moduly by mali zahrňovať možné spôsoby plnenia operačných úloh v závislosti od charakteru danej operácie. SIMS je možné využiť v nasledujúcich moduloch:

- hliadka,
- konvoj,
- zvládanie davu,
- pátracia a záchranná skupina,
- ochrana síl za presunu and etc.

Vedenie súčasných operácií ďalej vyžaduje od veliteľov a štábov okrem základných vojenských zručností i schopnosť používať počítače s príslušným softvérom. Operačným jazykom v operáciách MKM je angličtina. Musia byť schopní hovoriť, rozumieť, písať a čítať v anglickom jazyku a používať štandardizované hovorové postupy v anglickom jazyku. To by malo byť trvalou súčasťou prípravy všetkých veliteľov a štábov (Obrázok 1).

2. MOŽNOSTI VYUŽITIA SYSTÉMU SIMS PRE VÝCVIK

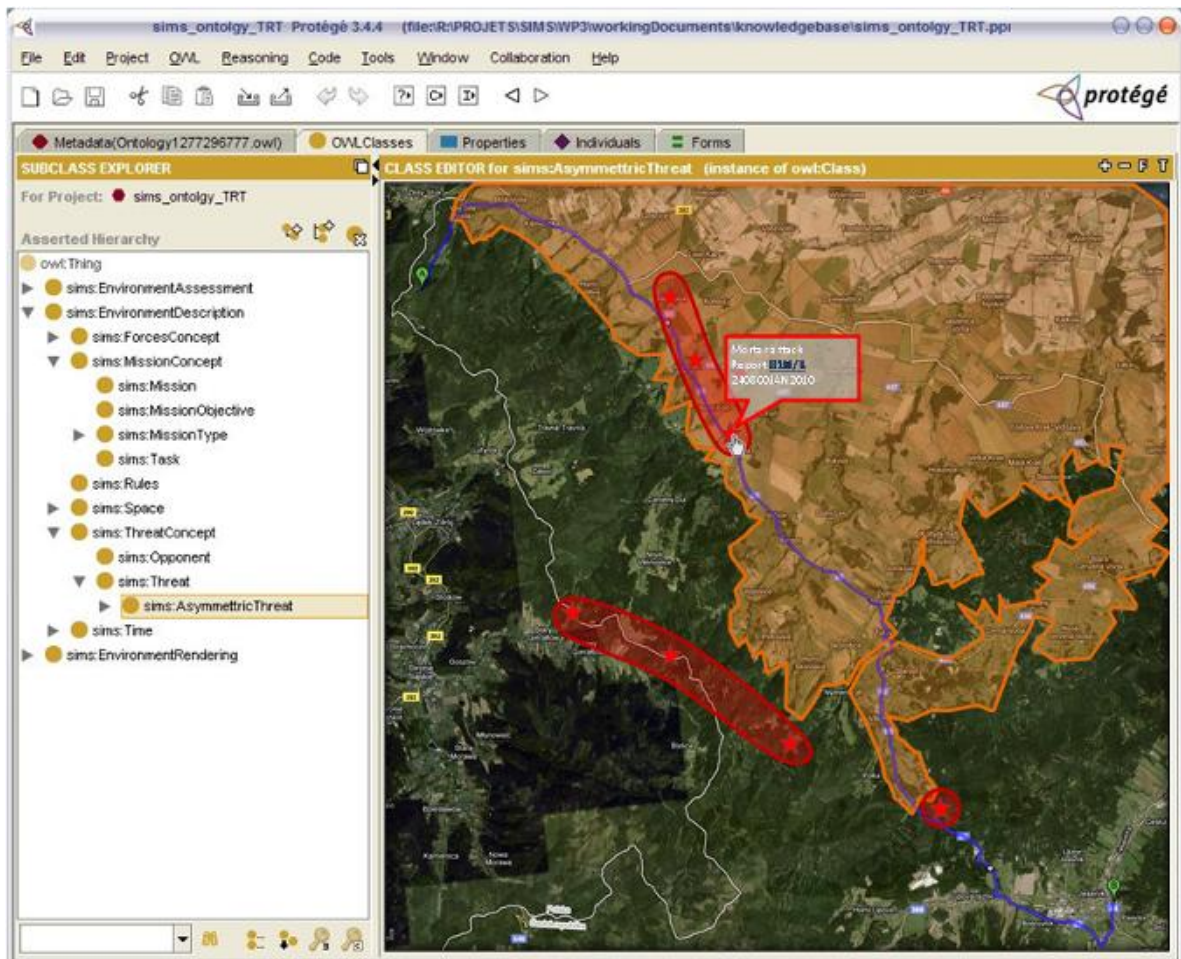
Využitie simulácie pre prípravu na vojenské operácie sa za posledné desaťročia výrazne zvýšilo. Viacej národov pracuje na implementácii digitálneho modelu terénu prostredia, kde sa má uskutočniť misia z dôvodu podpory skvalitnenia prípravy vlastných vojsk a koalíčných partnerov. Hlavný potenciál využitia SIMS pre prípravu na misiu je v tom, že obohatiť aktuálne a relevantné informácie z prostredia konania misie. Jedná sa najmä o využitie znalostnej databáze, ktorá poskytuje informácie o type hrozieb, histórii incidentov, dôležité sociálne a kultúrne poznatky o populácii v priestore misie (Obrázok 2).

Obrázok 2 Veliteľ jednotky pri doklade s využitím tabletu

System SIMS pri výcviku umožňuje [4]:

- podporu plánovania, vykonania a náležitú prípravu na rôzne misie,
- pracovať na operačnej i taktickej úrovni,
- združovať používateľov podľa štruktúry vojenskej hierarchie v zhode s národnými štandardmi,
- podporovať koncept NEC (Network Enabled Capability – sieťou aktivované schopnosti),
- grafické symboly budú v zhode s relevantnými príkazmi APP-45B štandardu,
- vizualizáciu objektov na mape v súlade s vojenskou sústavou značiek APP-6A,
- vizualizáciu máp cez GIS (Geografický informačný systém),
- vizualizáciu grafických objektov na digitálnych mapách,
- 3D prezentáciu operačného územia a jeho kľúčových prvkov užitočných pre veliteľa na predstavenie si územia, zastavaného územia a preskupenie síl,
- podporu mapovania územia, budov a kľúčovej infraštruktúry,
- zobrazovanie rôznych strán konfliktu,
- zobrazovanie pohybu objektov na mape, napr. aktuálny status vlastných a nepriateľských jednotiek .

Obrázok 3 Možné zobrazenie situácie v projekte SIMS

3. MOŽNOSTI VYUŽITIA SYSTÉMU SIMS NA PODPORU ROZHODOVANIA

Predpokladá sa, že informácie na podporu rozhodovania sa budú zobrazovať výberovo, najmä na taktickom a operačnom stupni rozhodovania, s rôznym stupňom podrobností. Ontológia celého systému zobrazovania bude založená na štyroch vrstvách zobrazovania. Prvú vrstvu budú tvoriť statické, najmä mapové údaje o záujmovom priestore. Podklady pre zobrazenie budú získavané pravdepodobne z geografického mapového systému GIS (Geographical Information System). Druhú vrstvu budú tvoriť údaje o možných hrozbách o odhadoch rizík. Odhad rizík bude závislý od prostriedku voči, ktorému sa bude určovať (nechránená osoba, vozidlo, obrnené vozidlo a podobne) a od prostredia v ktorom sa činnosť bude vykonávať (pole, les, horský terén, púšť, zastavané prostredie a pod.), ale taktiež v spojitosti s predchádzajúcimi incidentmi v tomto prostredí. Tretia vrstva by mala obsahovať údaje o zostave, prostriedkoch a silách jednotiek misie. Štvrtá vrstva by mala obsahovať podrobné údaje o minulých hrozbách doplnené o aktuálne údaje o situácii v záujmovom priestore. Toto je zatiaľ iba základný rámec pre štruktúru systému SIMS, ktoré určite v najbližšom období dozná určitých zmien, najmä z pohľadu toho, čo na jednotlivých stupňoch velenia zobrazovať[5]. Príklad možného zobrazenia na taktickom alebo operačnom stupni je uvedený na obrázku (Obrázok 3).

Podpora rozhodovania pri riešení vojenských rozhodovacích problémov sa tak dostáva do pozornosti vojenských teoretikov. Veľká pozornosť je venovaná nielen problematike rozvoja systémov na podporu rozhodovania, ale aj skvalitňovaniu prípravy veliteľov a štábov na riešenie krízových situácií s dôrazom na spôsobilosť správne analyzovať situáciu, vyvodzovať potrebné závery pre voľbu metód výberu najvhodnejšieho variantu riešenia. Toto je iba jednou stránkou zvyšovanie ich kompetencií. Ďalšou a nie menej dôležitou je zvyšovať ich psychické a mentálne schopnosti rozhodovať a zdokonaľovať schopnosť účinne implementovať prijaté rozhodnutia a efektívne riadiť ich realizáciu (Obrázok 4,5).

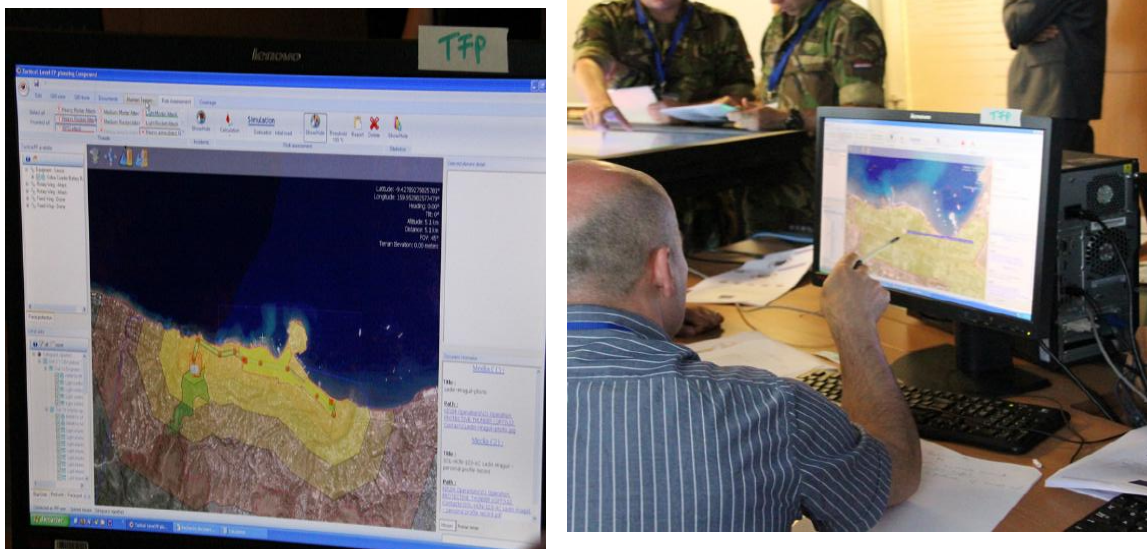

Obrázok 4 Príslušníci štábu pri plánovaní misie s využitím Multi Touch Table

Projekt SIMS je koncipovaný tak, aby bol využiteľný v príprave na misie, aby ho bolo možné integrovať do virtuálneho tréningového prostredia. Navyše, užitočnosť tréningových techník, ako je napríklad tréning orientovaný na pracovnú pozíciu, základné kompetencie v misii, kultúrne uvedomenie a tréning komplexného rozhodovania, bude v projekte SIMS ohodnotená a demonštrovaná. Konečná selekcia a demonštrácia relevantných tréningových

techník bude vykonaná po presnejšom stanovení tréningových potrieb. Dôležitým bodom bude ohodnotenie tímovej spolupráce. Tréningové cvičenie by malo byť využité tiež na meranie výkonu znalostnej databázy a výsledných inteligentných informácií.

Nástroje na podporu rozhodovania boli úspešne integrované do systému SIMS, ktorý bol testovaný a hodnotený jedenástimi príslušníkmi ozbrojených síl a tridsať tromi zástupcami Európskej obrannej agentúry a členských štátov NATO. V priebehu testovania bolo hodnotené, že využitie systému SIMS zvyšuje pripravenosť na riešenie vzniknutých situácií v priebehu misie. Pri plánovaní misie systém SIMS umožňuje poskytovať znalosti z databázy, ktorá môže byť prepojená s lessons learned databázou a poskytuje užitočné informácie pre podporu rozhodnutia. Tieto informácie slúžia na posudzovanie rizika a jeho možného zníženia. Sofistikované filtre a vizualizácia môže skrátiť potrebný čas pre plánovanie misií a vytvoriť podrobnejšie a efektívne plány. Pre vykonanie misie poskytuje SIMS pomocou PDA zdieľané využívanie záznamov - obrázky, videá a zvuky - čo je veľká pomocou pre vojakov, ktorí sa nachádzajú v bojovej situácii.

Obrázok 5 Taktické plánovanie ochrany síl, vyhodnotenie rizika, zníženie rizika

4. MOŽNOSTI VYUŽITIA SYSTÉMU SIMS V PRIEBEHU VEDENIA OPERÁCIE

Systém SIMS je koncipovaný tak, že umožňuje v priebehu vedenia operácií poskytovať vojskám v reálnom čase rad informácií, ktoré prispievajú najmä k zvýšeniu ochrany vojsk ako napríklad:

- poskytovanie najnovších, aj obrazových, informácií o situácii v záujmovom priestore,
- poskytovanie informácií o historických udalostiach ako podporu vykonávania misie,
- poskytovanie informácií o kultúrnych udalostiach,
- porovnávanie aktuálneho stavu priebehu operácie s plánom,
- analýzu a hodnotenie hrozieb v záujmovom priestore, poskytovať informácie o asymetrických hrozbách súvisiacich s vykonávaním operácie,
- navrhovanie spresnenia úloh pri zmene situácie v priebehu vedenia operácie, pre splnenie misie,
- zabezpečovanie sledovania síl (vlastných i nepriateľských), ktoré povoľujú rozmiestnenie vojakov, zbraní a senzorov v reálnom čase,

- aktualizáciu dát zo oblasti záujmu v reálnom čase pre poskytovanie súvislého, kompletneho a pochopiteľného obrazu,
- systém musí poskytovať zobrazovanie kultúrnych a sociálnych dát v reálnom čase, ktoré ilustrujú sociálne charakteristiky objektov na území, skupín, osôb a udalostí a vzťahov medzi nimi,
- dynamické znovu naplánovanie trasy pre každú úroveň vykonávania operácie,
- aktuálnu a predošlú analýzu ochrany síl počas rozmiestnených v priestore operácie,
- systém musí povoľovať aktualizáciu informácií z bojiska počas vykonávania misie.
- systém musí používať sofistikované techniky a rizikové analýzy pre podporu vykonávania misie.
- systém musí umožniť prenos výsledkov zo sofistikovaných techník počas vykonávania misie.

Pre vedenie operácií je aj dôležité prepojenie informačného cyklu medzi operačným a taktickým stupňom, ako aj následnú transakciu informácií. V súčasnosti jednotky potrebujú rýchle, presné a aktuálne informácie s otvorenou C2 architektúrou využívajúcou Network – Enabled Capability Technology (sieťové technológie), ktoré ponúkajú široký servis sofistikovaných informácií o riziku útoku proti expedičnej jednotke a sú používané pri operačnom a taktickom stupni. Ľudský faktor by mal byť zadaný z vnútra v prospech optimálneho použitia „Znalostnej databázy“ a rozširovania informácií v pohotovom, adaptívnom a neprerušovanom spôsobe. Táto otvorená architektúra je podkladom pre ďalší rozvoj operačnej vybavenosti v súčinnosti s rôznymi systémami na podporu velenia.

Hlavné informácie sú uložené v znalostnej databáze vrátane informácii o hrozbách a možných taktikách pôsobenia nepriateľa. Informácie uložené v znalostnej databáze sú sofistikované, to znamená analyzované s využitím metód riadenia rizík a použitím odôvodnených techník na realizáciu rizikovej analýzy. Zobrazovanie informácií na operačnom je riešené na veľkoplošnom tablete, veľkoplošnom zobrazení a na osobných počítačoch. Na taktickom veliteľstve sú informácie zobrazované na personálnych počítačoch a u bojujúcich najnižších jednotiek sa využívajú malé počítače (označované ako PDA).

ZÁVER

Informačný systém na podporu rozhodovania SIMS by mal prispieť najmä ku skvalitneniu plánovania misie, zefektívnenie výcviku vojsk pri príprave na misie a zvýšenie ochrany vojsk pri plnení úloh v misii. Metodika a postupy pri plánovaní sú dané príslušnými dokumentmi. V súlade s týmito postupmi by tento systém mohol zefektívniť a urýchliť plánovanie na úrovni brigáda a nižšie, poskytovať dodatočné informácie o historicky dôležitých udalostiach pre podporu plánovania misie, umožniť zobrazenie informácie na mapách alebo digitálnych mapách, umožniť optimalizáciu výberu trás, identifikovať možné vojenské a nevojenské situačné priebehy akcie a operačnú úroveň, analyzovať súčasné a predchádzajúce prostriedky ochrany jednotiek a akcie, vykonávať analýzu rizík pre plánovanie misie, byť schopný stanoviť riziká v plánovacom procese a podobne. Pri plnení úloh v mierových misiách by systém mal prispieť k celkovému zvýšeniu bojovej efektívnosti najmä zvýšeniu ochrany osôb.

LITERATÚRA

1. SIMS = Smart information for mission success : *WP 6.4: rozširovanie : dissemination [Sofistikované informácie pre úspech misie]*. Vedúci riešiteľ projektu Miroslav Žák ; vedúci riešiteľ pracovnej časti Pavel Bučka. Liptovský Mikuláš, 2012. CD-ROM, 666 s.
2. SIMS = Smart information for mission success : WP 6.2 : hodnotenie SIMS: *SIMS assesmmment [Sofistikované informácie pre úspech misie]*. Vedúci riešiteľ projektu Miroslav Žák ; vedúci riešiteľ pracovnej časti Pavel Nečas. Liptovský Mikuláš, 2012. CD-ROM, 699 s.
3. SPILÝ, P. Aktuálny prístup k operáciám NATO. In: *11. medzinárodná konferencia „Interoperabilita 2009“* (Zborník z konferencie na CD ROM). Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2009. s. 257 – 262. ISBN: 978-80-8040-365-2.
4. LESLY, J. a kol.: *Innovative mission planning tools prototyping*. Európska obranná agentúra Brusel 2012.
5. LESLY, J. a kol.: *SIMS Final Assessment Report*. Európska obranná agentúra Brusel 2012.
6. ŽÁK, M. – BUČKA,P.: Asymetrické hrozby v operáciách na podporu mieru = Asymmetric threats in peace support operation. In: *Bezpečnostní management a společnost , sborník z mezinárodní konference pořádané 11. a 12. května 2011 v Brně*, Univerzita obrany, 2011.

doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc., Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc.
Katedra bezpečnosti a obrany
Demänová 393
03106 Liptovský Mikuláš 6
E-mail pavel.bucka@aos.sk, miroslav.zak@aos.sk

INFORMAČNÁ BEZPEČNOSŤ V RUSKEJ FEDERÁCII

Alena BUDVESELOVÁ

ABSTRACT

The paper analyzes the Russian view of information warfare and information operations in order to obtain an overall picture of the state of information security in the Russian Federation as well as the impact of information operations on the Russian armed forces. To achieve that goal, the work describes and analyzes the doctrines and strategies that cover a mention about the state of information security in Russia and focuses on the description of the organizations that are responsible for the information security in Russia.

Key Words: Russia, information warfare, information operations, information security, cyber attacks

ÚVOD

Informácie a informačné technológie v súčasnej dobe veľmi intenzívne ovplyvňujú stav ekonomiky, obrany, sociálneho a politického sektora národnej bezpečnosti. Informačné technológie (IT), ktoré sa zavádzajú do všetkých sfér spoločnosti, spôsobili kardinálnu zmenu nielen spôsobov výroby, ale majú vplyv hlavne na spôsob života jedinca. Informačný priestor (cyberpriestor, kyberpriestor) v súčasnosti okrem iného predstavuje i novú dimenziu moderného spôsobu vedenia konfliktov. Subjekt prostredníctvom informačných metód môže využiť najcitlivejšie a najzraniteľnejšie miesta nepriateľa, a to mu môže zaručiť nielen vojenské, ale aj politické víťazstvo bez okupovania územia nepriateľa.

1. POHĽAD RUSKEJ FEDERÁCIE NA INFORMAČNÚ BEZPEČNOSŤ

Ruský pohľad na informačnú bezpečnosť má špecifický charakter a môže byť pochopený v kontexte rozpadu Sovietskeho zväzu (ZSSR). Ruské bádanie o možnom využití informačného spektra začalo ešte počas sovietskej éry, bolo však utajované rúskom tajomstva sovietskeho komunistického režimu. Rozvoj informačných technológií bol brzdený najmä dvomi faktormi. Prvým faktorom bola štátna kontrola nad informačnými a technologickými systémami a druhým neochota seriózne študovať informačné systémy. [6] Od momentu, keď Nikita Chruščov v päťdesiatych rokoch postavil kybernetiku mimo zákon (zakázal ju), získal Západ obrovský náskok, ktorý trvá i v súčasnosti.

Obdobie glasnosti a následný rozpad ZSSR znamenali okrem iného i zmenu prístupu k informačnej bezpečnosti Ruska. Existuje niekoľko dôvodov, ktoré mali vplyv na súčasný ruský pohľad na informačnú bezpečnosť.

Po prvé, cezhraničná výmena informácií ponúkla ľuďom a organizáciám v bývalom Sovietskom zväze prístup k informáciám, ktoré nikdy predtým nemali k dispozícii. Relatívne neobmedzená výmena informácií prostredníctvom médií a neskôr internetu umožnila

občanom a subjektom s rozhodovacou právomocou vybrať si z rôznych ideologických, politických, náboženských a iných informačných zdrojov.

Po druhé, "informatizácia" spoločnosti prostredníctvom elektronizácie strojov výrazne ovplyvnila finančné trhy, obchodné aktivity, a dokonca aj schopnosti vojenských zbraní. Rusi sú i v súčasnosti presvedčení, že krajiny, ktoré majú "informačnú nadradenosť" môžu vo väčšej miere použiť vojenskú silu ako tomu bolo predtým. Vojenské ciele môžu byť dosiahnuté bez výrazných strát na životoch a bez zjavného ekologického rizika na životné prostredie. Prvým signálom vplyvu informačných technológií vo vojenskej oblasti bola operácia Púštna búrka. Po prvý raz v nej bola vypracovaná operácia zoskupenia vojsk využívajúca postupné, v mnohých prípadoch izolované konania formácií rôznych druhov vojsk, obsahujúce špeciálne a informačné operácie a rýchlu pozemnú operáciu. Rusi sú tiež presvedčení, že i zásah NATO v Kosove v roku 1999 bol založený práve na informačnej prevahe, čo zaručilo Aliancii víťazstvo.

Po tretie, mnoho Rusov verí, že v súčasnosti sa vynára jeden globálny informačný priestor, ktorý by krajina mohla využívať a prostredníctvom ktorého by mohla meniť globálnu mocenskú rovnováhu.

Po štvrté, Rusi si uvedomujú, že neexistujú dostatočné právne obmedzenia, ktoré môžu regulovať informačné intervencie alebo dokonca útoky. [7]

Z ruského pohľadu, informačná bezpečnosť predstavuje životný národný záujem a tiež i oblasť zraniteľnosti štátu. Práve z tohto dôvodu Rusko strávilo veľa času na vytváraní doktrín informačnej bezpečnosti. Vojenská doktrína a Doktrína informačnej bezpečnosti Ruskej federácie boli schválené Bezpečnostnou radou Ruskej federácie v roku 2000. V Doktríne informačnej bezpečnosti sa oblasť bezpečnostnej politiky rozširuje o oblasť informácií. Doktrína je chápaná ako politický nástroj zameraný v prvom rade na ruskú spoločnosť. Dokument analyzuje hrozby informačnej bezpečnosti a dáva návod ako má štát konať v rámci zabezpečenia ochrany strategicky dôležitých informácií. Jednou z hlavných zložiek Doktríny je garantovať ochranu strategicky dôležitých informácií od zahraničných činností priamo namierených proti záujmom Ruskej federácie v informačnom sektore. Doktrína predstavuje oficiálny postoj politiky Ruska pre udržanie informačnej bezpečnosti a analyzuje široké spektrum otázok nielen potrebu ochrany systémov, sietí a informácií, ale tiež nutnosť posilnenia národnej identity a zachovania kultúrneho dedičstva. Navyše, Doktrína informačnej bezpečnosti sa stala nástrojom Kremľa ako uchopiť informačné toky v Rusku. Dokument je rozdelený do jedenástich častí. Sú to:

- Národné záujmy Ruskej federácie v informačnej oblasti (dodržiavanie ústavných a individuálnych slobôd, informačná podpora pre politiku Ruskej federácie, rozvoj informačných technológií a priemyslu, ochrana informačných zdrojov od nepovoleného prístupu).
- Typy hrozieb pre informačnú bezpečnosť Ruska.
- Zdroje hrozieb informačnej bezpečnosti (vonkajšie a vnútorné).
- Stav informačnej bezpečnosti v Ruskej federácii a ciele jej podpory.
- Všeobecné metódy informačnej bezpečnosti Ruskej federácie (právne, organizačné, technické, ekonomické).
- Črty informačnej bezpečnosti (ekonómia, domáca politika, zahraničná politika, veda a technika, duchovný život, informačné a telekomunikačné systémy, obrana).
- Medzinárodná spolupráca v oblasti bezpečnosti informácií (zákaz informačných zbraní, podpora výmeny informácií, koordinácia činností v oblasti presadzovania práva, prevencia nepovoleného prístupu k dôverným informáciám).

- Ustanovenia štátnej politiky informačnej bezpečnosti (pokyny pre federálne orgány štátnej moci a inštitúcie, založené na rovnováhe medzi záujmami jednotlivca, spoločnosti a štátu v informačnej oblasti).
- Prioritné opatrenia vo vykonávaní informačnej bezpečnosti (mechanizmy pre implementáciu právneho poriadku, zvýšenie účinnosti štátneho vedenia, programy umožňujúce prístup do archívov informačných zdrojov, systém školení a harmonizovanie noriem v oblasti výpočtovej techniky a informačnej bezpečnosti).
- Funkcie systému informačnej bezpečnosti.
- Prvky organizačnej základe ruského systému informačnej bezpečnosti (prezident, Rada federácie, Štátna дума Federálneho zhromaždenia, vláda Ruskej federácie, Bezpečnostná rada a ďalšie federálne výkonné orgány, prezidentské komisie, súdnictvo, verejné inštitúcie, združenia a občania). [2]

V marci 2012 ruské Ministerstvo obrany zverejnilo na svojich internetových stránkach dokument s názvom Koncepcné pohľady na činnosť ozbrojených síl Ruskej federácie v informačnom priestore. Koncepcia zatiaľ nemá žiadne útočné predpisy a zameriava sa výhradne na zastrašovanie nepriateľa, prevenciu a riešenie konfliktov. Dokument chápe konflikty v informačnom priestore s využitím informačných zbraní ako vojenské konflikty. Informačná vojna je tak považovaná za konvenčnú vojnu, v ktorej si Rusko vyhradzuje právo použiť akékoľvek prostriedky, ktoré považujú za potrebné na odplatu proti agresorovi. Toto ustanovenie je veľmi dôležité, pretože porážka v kybernetickej vojne môže spôsobiť zlyhanie celej vojenskej kampane alebo predstaviť skutočnú hrozbu pre bezpečnosť štátu. Uznanie, že kybernetická vojna ako forma vojenských operácií umožňuje priekopníkom, koordinátorom a účastníkom týchto operácií, že budú považovaní za bojovníkov, so všetkými svojimi dôsledkami. [5]

Dôležité je, že koncepcia predpokladá koordinované akcie so spojencami Ruska, ktorí sa stali cieľom informačného útoku. Nový dokument ministerstva obrany pravdepodobne bude aktualizovaný kódom, ktorý označí činnosť ruských ozbrojených síl v čase kybernetickej vojny. Z hľadiska národnej bezpečnosti, potreba pre takýto kód je zrejmá, tak ako je potreba špeciálneho velenia vykonávať operácie v kyberpriestore. Jediná otázka, ktorá zostáva, je, ako rýchlo bude táto myšlienka implementovaná do ruskej obrannej doktríny a vojenskej praxe.

1.1 ORGANIZÁCIE ZODPOVEDNÉ ZA OBLASŤ INFORMAČNEJ BEZPEČNOSTI

V rámci ruskej verejnej správy existuje niekoľko federálnych úradov zodpovedných za riadenie spôsobilostí informačnej bezpečnosti. Vo všeobecnosti štyri úrady sa zaoberajú oblasťou informačnej bezpečnosti a informačného boja: Federálna ochranná služba (FSO), Federálna bezpečnostná služba (FSB), Služba zahraničného spravodajstva (SVR), Vojenské spravodajstvo (GRU). Okrem Vojenského spravodajstva sú všetky organizácie výsledkom rozpadu KGB. FSO, FSB, SVR sú podriadené prezidentovi. GRU je súčasťou Ministerstva obrany ako ústredný orgán vojenského spravodajstva. V rámci ruských ozbrojených síl existujú ešte špeciálne jednotky zamerané na signálne spravodajstvo vojsk na rádio-elektronický boj, ktoré poskytujú informácie Strategickým raketovým silám a námornej flotile.

Od roku 1991 do roku 2003 bola zodpovedná za špeciálne komunikácie, kryptografickú bezpečnosť, technické spravodajstvo, telekomunikácie a ochranu informácií Federálna agentúra vládnych komunikácií a informácií - FAPSI. Zároveň poskytovala špecifické informácie vyšším úradom. Ďalšími úlohami bolo monitorovanie informačnej bezpečnosti vo finančnom a bankovom sektore. Agentúra tiež bojovala s domácou kriminalitou a rôznym formám aktivít spojených s informačným bojom. Medzi hlavné úlohy

patrilo zachytávanie a dešifrovanie spojení iných krajín. V roku 2003 bola FAPSI rozdelená medzi FSB, SVR, FSO, GRU. Jedným z dôvodov rozpadu boli obvinenia z korupcie. [1]

2. RUSKÝ PRÍSTUP K INFORMAČNEJ VOJNE

Ruský prístup k vedeniu informačnej vojny sa líši od prístupu západných štátov a má niekoľko špecifických prvkov. Vzhľadom k nedostatku zdrojov a obmedzenému rozpočtu počas deväťdesiatych rokov 20. storočia a následkom studenej vojny sa ruskí vedci zamerali viac na teóriu (neskôr i na prax) informačných operácií než západné krajiny. Ruský pohľad na informačnú vojnu bol tiež ovplyvnený i verejnou diskusiou v oblasti revolúcie vo vojenstve počas osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 20. storočia. V čase, keď celý svet vyvíjal kozmické technológie, informačné a riadiace systémy, keď masovo nakupoval výzbroj, v Rusku sa stavalo na kvantitu armády a na nákup morálne zastaranej techniky a výzbroje. Na rozmedzí osemdesiatych a deväťdesiatych rokov sovietski vojenski vedci a celá sovietska vojenská veda nedokázali zbadat' a rozpoznať tendencie vývoja ruského vojenstva.

Jedným z prvých, ktorý poukázali na problematiku informačného boja v osemdesiatych rokoch bol maršal Nikolaj Orgakov, náčelník sovietskeho Generálneho štábu. Orgakov použil termín Vojenská technická revolúcia v snahe opísať fundamentálnu zmenu masových armád na informačno-technologicky vedené operácie. (Pentagon zmenil tento termín na Revolution in Military Affairs – RMA) Vedľa Orgakova si i niekoľko iných ruských vojenských analytikov uvedomovalo, že informačné technológie by mohli byť použité ako impozantné zbrane 21. storočia, ktoré by boli porovnateľné so zbraňami hromadného ničenia. Vojna sa tak posunula z konfliktu dvoch systémov na konflikt informačných systémov a preteky v zbrojení sa tak posunuli do oblasti softwaru. [7]

Štúdiom vplyvu informačných operácií na spoločnosť sa venovali i členovia ruskej akademickej obce. Analytik E.A. Belajev, člen ruskej Štátnej technickej komisie, sa domnieval, že informatizácia spoločnosti viedla k zberu, spracovaniu, uchovávaniu a výmene informácií medzi aktérmi - osoby, organizácie a vlády - v jednotnom informačnom priestore. Belajev definoval, že najviac kritické informačné technológie v tomto priestore sú tie, ktoré podporujú: vládne a vojenské veliace a riadiace orgány; finančné a bankové štruktúry; veliace a riadiace systémy rôznych typov dopravy, energetiky a ekologicky nebezpečných priemyselných odvetví (jadrové, chemické, biologické a ďalšie), výstražné systémy pre núdzové situácie a prírodné katastrofy. [8]

Vojna v Afganistane (1979-1989), obe vojny v Čečensku (1994-96, 1999), ale i Púštna búrka (1990) a intervencia NATO v Kosove (1999) ovplyvnili ruský prístup a priniesli praktickú znalosť, pochopenie a preniknutie do podstaty informačnej vojny. Obe vojny v Čečensku poukázali, že relatívne malá skupina môže dosiahnuť informačnú prevahu nad silnejším protivníkom, tým že využije výkonné prvky médií. Čečeni boli oveľa viac flexibilnejší s využívaním internetu a ostatných nástrojov šírenia ich názorov v snahe získať si priazeň obyvateľstva ako ruská strana. Nové tendencie vedenia ozbrojeného boja boli rozvítené i v Iraku v roku 2003 počas operácie Iracká sloboda, ktorú charakterizovalo masové nasadenie vysokopresných zbraní, využívanie kozmických prostriedkov a informačných technológií. Táto udalosť prinútila Rusko viac investovať do komunikačných systémov a do systémov velenia a riadenia.

Velenie ruskej armády bolo prinútené na zmenu udalosťami v roku 2008 na Kaukaze. Ruské ozbrojené sily síce investovali do komunikačných systémov a do systémov velenia a riadenia, ale súdiac zo skúseností päť-dňovej vojny v Gruzínsku, neboli tieto investície dostatočné. Schopnosť ruského velenia a riadenia bola brzdená komunikačným vybavením Gruzínska a ruské komunikačné systémy sa ukázali ako menej kvalitné. V niektorých

prípadoch sa ruskí velitelia museli dokonca spoľahnúť na súkromné mobilné telefóny. Pozemné jednotky nemohli komunikovať s posádkou útočných lietadiel, vzhľadom k tomu, že zariadenia neboli kompatibilné, čo znemožnilo vykonávať spoločné operácie. Vďaka tomu sa objavil program vytvorenia novej tváre ruských ozbrojených síl.

2.1 CHARAKTERISTIKA INFORMAČNEJ VOJNY

Rusko od deväťdesiatych rokov 20. storočia vyvíjalo úsilie na posilňovanie národnej bezpečnosti a ochrane proti vnútorným a vonkajším hrozbám. Na rozdiel od západného prístupu, ruskí analytici položili silný dôraz na informačno-psychologické procesy v rámci ochrany vlastnej spoločnosti. Kontrolovaním informačno-psychologických stránok ako masmédiá, televízia, rozhlas, noviny a tiež informačných tokov má byť v krajine dosiahnutá stabilita. V tomto duchu sa nesie i Koncepcia národnej bezpečnosti z roku 2002, ktorá v oblasti informačnej bezpečnosti hovorí: „*národné záujmy Ruska v informačnej oblasti spočívajú v dodržiavaní občianskych ústavných práv a slobôd v oblasti získavania informácií a ich využitia, v rozvoji moderných telekomunikačných technológií, v ochrane štátnych informačných zdrojov pred nesankcionovaným prístupom.*“ [3]

V súčasnosti v Rusku neexistuje oficiálna doktrína, v ktorej by bol vysvetlený pojem informačná vojna, informačný boj. V roku 2010 bola schválená nová Ruská vojenská doktrína, v ktorej Rusko poukazuje na dôležitosť informačnej vojny počas počiatkovej fázy konfliktu v snahe oslabiť schopnosť velenia a riadenia protivníka a tiež vo forme informačnej kampane počas boja.

Podľa ruského názoru, informačný boj je vykonávaný v čase mieru a v čase vojny na troch úrovniach. Strategická úroveň – štátna úroveň zahŕňa činnosť ministerstiev a agentúr. Operačná úroveň - operácie armády, zboru. Taktická – škála operácií kombinovaných jednotiek a subjednotiek.

V ruských ozbrojených silách, informačný boj pozostáva z: elektronického boja/vojny, psychologických operácií, spravodajstva, podvodov/klamstva, vplyvu matematického programovania. Čo sa týka definície informačnej zbrane, informačná zbraň môže byť akýkoľvek technický, biologický alebo sociálny prostriedok alebo systém, ktorý je použitý na cieľavedomú výrobu, spracovanie, prenos, odovzdávanie, blokovanie dát alebo procesov, ktoré pracujú s dátami. [1]

V čase mieru je informačný boj spojený s informačnou bezpečnosťou spoločnosti a vlády, vrátane širokej škály zreteľov, ktoré musia ochrániť štát. Informačný boj sa vykonáva tajne prostriedkami spravodajstva, politiky a psychologických akcií. Na medzištátnej úrovni obsahuje diplomatické a ekonomické opatrenia a metódy. Na štátnej úrovni je cieľom špeciálnych informačných operácií ovplyvňovať verejný záujem a tiež prekaziť koalícii možných protivníkov. Rusko má dlhú tradíciu vedenia podvodných kampaní. Vo svetle rýchleho prenikania informačných technológií do všetkých oblastí spoločnosti a ľudských aktivít, vrátane vojenských aktivít, existuje zvýšená pozornosť na vytvorenie účinných prostriedkov a metód informačného boja. Podľa ruského pohľadu, maskirovka – kamufláž/zastieranie, zatajenie a podvod je rozhodným komponentom informačného boja. Maskirovka je vykonávaná na strategickej, operačnej a taktickej úrovni v čase vojny i mieru. Je použitá ako súbor nezávislých opatrení a činností za účelom oklamania nepriateľa (v ruskom ponímaní ide hlavne o oklamanie zahraničných spravodajských služieb). Zahŕňa podvodné činnosti namierené proti spravodajským systémom nepriateľa a proti strediskám velenia a riadenia s cieľom prinútiť protivníka, aby vykonal rozhodnutia v prospech ruských síl. Maskirovka zahŕňa psychologické operácie, účinky matematického programovania,

protiopatrenia technického spravodajstva, ktoré sú namierené proti ruským ozbrojeným silám, vrátane ochrany prenosu a spracovania dát. [1]

Informačný boj v čase vojny zodpovedá dosiahnutiu informačnej prevahy nad nepriateľom, získať a udržať informačnú výhodu a tiež ochranu štátnych informácií a systémových informácií. [1] Informačné operácie v čase vojny sú zjavnejšie a otvorenejšie ako v čase mieru a môžu podporovať tradičné formy a metódy boja. Zahrňujú fyzickú deštrukciu vojenských informačných systémov, elektronických protiopatrení, špeciálne naprogramovaného hardwaru a softwaru (malware, vírusy, červy a trójske kone...) prekrútenie, klamanie a manipuláciu informácií vrátane psychologických operácií.

Vo februári 2009 zástupca náčelníka Generálneho štábu ozbrojených síl Ruskej federácie Anatolij Nogovicin zverejnil prognózu Generálneho štábu, podľa ktorej sa v horizonte najbližších piatich rokov môžu vo svete vo veľkej miere rozvinúť vojny v oblasti informačných technológií. Základnými úlohami v takýchto vojnách bude narušenie fungovania kľúčových vojenských, priemyselných a administratívnych objektov protivníka, a tiež informačno-psychologické pôsobenie na obyvateľstvo a vojská protivníka. Nogovicin zdôraznil, že pre vedenie takých vojen netreba vynaložiť veľké prostriedky na vývoj informačných zbraní a upozornil na závislosť ekonomiky a spoločnosti od vysokovýkonných počítačových systémov, čo robí informačnú infraštruktúru krajiny novým strategickým cieľom. Preto je nutné vytvoriť sústavu včasného varovania, schopnú zisťovať a rozpoznávať poruchy v práci informačných sietí a tiež chyby v programovom zabezpečení. Nogovicin zdôraznil, že informačné pôsobenie je v stave úplne dezorganizovať sústavu štátnej správy, a preto, už nemajú štátne hranice zvláštny význam pre zaistenie bezpečnosti krajiny. Aby bolo Rusko pripravené k takýmto vojnám, Generálny štáb má v úmysle vypracovať všestrannú stratégiu informačnej obrany štátu.

2.2 RUSKÉ ÚSTUPKY VOČI KYBERNETICKEJ KRIMINALITE

Rusko je už niekoľko rokov označené za krajinu, ktorá nejedná dostatočne dôrazne proti kybernetickým útokom, ktoré pochádzajú z Ruska. Tieto obvinenia zahŕňajú širokú škálu aktivít ako: kriminalita na internete, kybernetická špionáž, kybernetický terorizmus a politicky motivované hackerstvo, známe ako hacktivismus (hacktivism).

Slovo hacktivismus vzniklo spojením slov hackovanie a aktivizmus. Hacktivismus vykonávajú ľudia, ktorí hackujú alebo sa zapájajú do útokov DDoS s určitým cieľom či poslanstvom.

DDoS útoky

Zrejme najnebezpečnejšou formou vedenia útokov v kyberpriestore v kontexte kyberteroristických nástrojov sú DoS útoky (Denial of Service). Jedná sa o prehlcovanie cieľovej stanice požiadavky, ktoré vedú k spomaleniu či k odstaveniu systémov, na ktoré je vedený útok. Útok je vedený z viacerých počítačových staníc, ktoré spadajú do tzv. siete internetových robotov (botnet). Tí na základe požiadavky vykonávajú rutinné činnosti (zber dát a odosielanie požiadaviek). Pomocou týchto počítačových staníc v botnetu, ktorých počet sa môže pohybovať od niekoľkých desiatok až po milióny, tak môže útočník vykonávať z jedného miesta koordinovaný útok na jednu zvolenú destináciu. Koordinovaný útok býva označovaný ako distribúcia DoS útokov- Distributed DoS (DDoS).

Ruské orgány činné v trestnom konaní sú buď neochotné konať voči porušiteľom alebo konajú len veľmi málo. Navyše mnoho ruských obyvateľov nepovažuje kybernetickú kriminalitu za závažnú hrozbu pre spoločnosť v porovnaní s inými druhmi zločinu. Dôvodom je hlavne fakt, že kybernetická kriminalita sa priamo nedotýka ruských obyvateľov, lebo

väčšina aktivít je namierených proti zahraničným obchodným webstránkam (banky a finančné inštitúcie).

Zrejme najzjavnejší prípad kybernetickej kriminality sa odohral 27. apríla 2007, kedy presunuli estónske úrady sochu "Červenoarmejcov" z centra Tallinu na vojenský cintorín. Presunutie sovietskeho pomníka, oslavujúceho neznámeho Rusa, ktorý padol v boji proti nacistom, podnietilo nepokoje etnických Rusov žijúcich v Estónsku a blokádu estónskej ambasády v Moskve. Udalosť tiež odštartovala obdobie masívnych kybernetických útokov na estónske štátne webové stránky, predovšetkým na stránky ministerstiev. Kľúčom k pochopeniu tohto konfliktu je nevyhnutnosť uvedomiť si, že estónska populácia, ktorá má 1,3 milióna obyvateľov je zastúpená i ruským etnikom reprezentujúcim 25,6%. Historické väzby medzi Estóncami a Rusmi nie sú harmonické predovšetkým vďaka historickým udalostiam za éry Sovietskeho zväzu (deportácie, presídlenie). Presunutie pomníku tak prebudilo nacionalistické tendencie a táto animozita vyústila v podobe kybernetických útokov, ktoré začali 8. mája 2007.

Útoky, ktoré trvali tri týždne, mali pôvod v Rusku. Spočiatku existovalo isté podozrenie o zapojení ruských vládnych agentúr do tohto útoku. Podľa estónskych IT špecialistov je totiž nemožné, aby bol taký rozsiahly útok vykonaný niekoľkými izolovanými hackermi bez spolupráce štátnych inštitúcií. Pôvodné domnienky sa však nepotvrdili a za hlavných aktérov tohto incidentu boli označení ruskí hackeri, ktorí odstavili vládne webové stránky a weby ďalších firiem a inštitúcií. Analýza uskutočnených útokov ukázala, že v drvivej väčšine prípadov, pri ktorých boli odstavené webové stránky vládnych úradov, politických strán, bankových inštitúcií a ďalších spoločností boli využité distribuované DoS útoky. Útoky boli vykonané z viac ako 2500 počítačových staníc v 96 krajinách sveta. Vyťaženosť komunikačných liniek tak spôsobilo odstavenie webových stránok spomínaných inštitúcií.

Druhý prípad kybernetickej kriminality sa odohral počas rusko-gruzínskej vojny (päťdňová vojna) o Južné Osetsko, v auguste 2008. Ruské jednotky vtrhli na územie Južného Osetska na základe agresie zo strany Gruzínska. Rusko bolo síce na vojnu pripravené, ale vyvolalo ju gruzínske vedenie, ktoré začalo vojenské operácie ako prvé. Simultánne s vojenským konfliktom prebiehali aj útoky v kybernetickom priestore. Ich cieľom boli webové stránky gruzínskeho prezidenta Michaila Saakashviliho, webové stránky ministerstiev, spravodajských agentúr, bánk a ďalších inštitúcií. Obsah webových stránok prezidenta Saakashviliho bol upravený tak, aby pripodobňovali prezidenta k nacistickému vodcovi Adolfovi Hitlerovi. Z týchto dôvodov bol obsah premiestnený z gruzínskych serverov na americké hostingové servery. Nielen prezidentské stránky boli presunuté na servery mimo územia Gruzínska, ale aj ďalšie weby významných inštitúcií. Odstavenie webových stránok bolo zapríčinené rovnako ako v prípade estónsko-ruského incidentu pomocou distribuovaných DoS útokov. Útoky mali na svedomí ruskí hackeri, ktorí podobne ako v prípade Estónska tak vyjadrovali svoje nacionalistické tendencie.

ZÁVER

Ruská armáda vníma informácie ako dôležitý faktor, ktorý možno použiť na dosiahnutie politických cieľov a ktoré ovplyvňujú súčasné vojenské operácie. Informačné operácie možno vykonať nielen prostredníctvom informačných-technologických prostriedkov (útoky na kritickú infraštruktúru,), ale aj prostredníctvom prostriedkov, ktoré pracujú s informáciami (propaganda, dezinformácie, psychologické operácie a podvod). IT priemysel je jeden z najproduktívnejších sektorov v krajine, hoci Rusko zaostáva za západnými krajinami a Čínou. Je to i dôsledok studenej vojny, keď sa ZSSR musel spoliehať na vlastné

technológiie. Na druhej strane ruský IT sektor má množstvo kvalifikovaných a v porovnaní so západnými krajinami –lacných IT špecialistov. Takmer 200 000 ľudí je zamestnaných v IT sektore, a to len v Moskovskej oblasti. Predpokladá sa, že 70 000 Rusov pracuje pre americký IT sektor. Ruskí programátori sú považovaní za najlepších na svete a pracujú pre spoločnosti ako Microsoft, IBM, Google.

LITERATÚRA

- [1] Heickero, R. 2010. EMERGING CYBER THREATS AND RUSSIAN VIEW ON INFORMATION WARFARE AND INFORMATION OPERATION. Swedish Defence Research Agency, 2010. ISSN 1650-1942. [online]. [20.5.2012]. Dostupné na internete:<http://www.highseclabs.com/Corporate/foir2970.pdf>
- [2] INFORMATION SECURITY DOCTRINE OF THE RUSSIAN FEDERATION, 2000. . [online]. [5.6.2012]. Dostupné na internete: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/2deaa9ee15ddd24bc32575d9002c442b!OpenDocument>
- [3] KONCEPCIA NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI RUSKEJ FEDERÁCIE 2000. [online]. [20.6.2011]. Dostupné na internete: stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=66
- [4] RUSSIA'S NATIONAL SECURITY STRATEGY TO 2020. . [online]. [20.6.2011]. Dostupné na internete: http://cria-online.org/10_4.html
- [5] Talbot, D. 2010. RUSSIA'S CYBER SECURITY PLANS. [online]. [5.6.2012]. Dostupné na internete: <http://www.technologyreview.com/view/418495/russias-cyber-security-plans/>
- [6] Thomas, T. 1996. RUSSIAN VIEWS ON INFORMATION BASED WARFARE. [online]. [5.6.2012]. Dostupné na internete: <http://www.airpower.au.af.mil/airchronicles/apj/apj96/spec96/thomas.pdf>
- [7] Thomas, T. 2000. THE RUSSIAN VIEW OF INFORMATION WAR. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, 2000. [online]. [5.6.2012]. Dostupné na internete: <http://www.rieas.gr/research-areas/global-issues/russian-studies/167.html>
- [8] Tsygichko, Vitaliy. N. 2008. THE INFORMATION REVOLUTION AND INFORMATION SECURITY PROBLEMS IN RUSSIA. [online]. [5.6.2012]. Dostupné na internete: http://www.au.af.mil/info-ops/iosphere/08special/iosphere_special08_tsygichko.pdf
- [9] Majchút, I. Terorizmus a povstanie ako bezpečnostná hrozba In: Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2011 : medzinárodný vedecký seminár : 21.-25. februára 2011. - Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2011. - ISBN 978-80-8040-417-8. - S. 94-98.

PhDr. Alena BUDVESELOVÁ
Akadémia ozbrojených síl generála M.R.Štefánika
Demänová 393
Liptovský Mikuláš 031 06
Alena.simcekova@aos.sk

PRZYWÓDZTWO JAKO INSTRUMENT BEZPIECZEŃSTWA I SKUTECZNOŚCI DZIAŁANIA GRUPY SPOŁECZNEJ

Wojciech CZAJKOWSKI

ABSTRACT

A sense of security is experienced by the one of the essential elements for the smooth and efficient activity. The author refers basic assumptions of phenomenology and existential-phenomenology paradigm. In a broad sense the leadership can be interpreted as the ability to influence of the individual or group in order to achieve certain effects. The indicated ability is analyzed in the perspective of security determined by individual and social variables. An analysis of the importance risk factors for the degree of satisfaction of security is also undertaken. The efficiency of the leader in the process of gaining of the own goals and of their own social group goals is provided. The author also interprets the meaning of social behaviors rules which determine level of individual's sense of security.

Przywódca podejmuje swoją rolę w związku z posiadaniem kompetencji sprawnego realizowania istotnych celów grupy. Jednym z podstawowych celów grupowych stanowiących o istnieniu i randze grupy jest jej bezpieczeństwo. Warto zwrócić uwagę na dwojaki możliwości realizowania tego celu. Może to być konstruktywne wywieranie wpływu społecznego zgodne z normatywną koncepcją budowania relacji społecznych Martina Bubera. Z drugiej strony mogą to być działania uwarunkowane posiadaniem rysów makiawelizmu i prowadzące zwykle do kosztów ponoszonych przez członków grupy. Koszty te zwykle dotyczą ograniczenia swobody działania członków grupy. Dylemat bezpieczeństwa czy wolności stanowi interesujący wątek problematyki psychologicznej i etycznej powstający w relacji członków grupy z przywódcą.

Istotnym rysem odniesionym do kategorii zachowania przywódcy jest również poziom intensywności jego zachowania. Relacje społeczne stanowią obszar działań dotyczących wpływu wywieranego na innych oraz wpływu, jakiemu się poddajemy. W kontekście uprawiania polityki wpływ społeczny służy realizacji głównego celu działań politycznych, jakim jest zdobycie i utrzymanie władzy. Permanentna obecność tego motywu w działaniach polityków powinna ich skłaniać do poszukiwania skutecznych instrumentów jego realizacji. Stąd też kontrolowany wpływ społeczny podejmowany w świecie polityki interpretuje się jako stałą, nieodłączną charakterystykę relacji polityków ze światem społecznym. Jednakże formy wpływu społecznego podejmowane w polityce możemy interpretować w kategoriach konstruktywnego wpływu społecznego budującego satysfakcjonujące więzi społeczne oraz w kategoriach manipulowania prowadzącego obydwie strony do fiaska relacji. Manipulowanie zazwyczaj nie prowadzi do budowy trwałych relacji społecznych, stąd też nie leży w interesie manipulującego, jak też manipulowanego¹.

Wpływ społeczny podejmowany w relacjach międzyludzkich jest zwykle interpretowany w dwojaki sposób. W warunkach relacji społecznych zakładających równorzędność partnerów interakcji jedyną, możliwą do zaakceptowania formą wpływu

---

¹D. Doliński, (2006). Techniki wpływu społecznego. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, s. 294.

społecznego jest wpływ konstruktywny. W takim kontekście zakłada się potrzebę przywoływania zasad tworzących warunki nawiązania kontaktu w komunikowaniu i stanowiących model konstruktywnego kontaktu w relacjach społecznych². Wskazany kontekst stanowi istotny warunek doświadczania poczucia bezpieczeństwa zagrożonego w sposób oczywisty poprzez podejmowanie przez innych działań nakierowanych na intencjonalne doprowadzenie do własnych korzyści kosztem nieświadomej zagrożenia ofiary manipulowania. Wchodzenie w relacje społeczne może być ułatwione normatywnymi zasadami określającymi efektywność przebiegu nawiązania kontaktu. Pierwsza z nich to zasada osobowego partnerstwa zalecająca użyteczność traktowania siebie samego i partnera w komunikowaniu w sposób podmiotowy. Negatywne konsekwencje łamania tej zasady w obszarze relacji interpersonalnych są oczywiste – rzadko toleruje się traktowanie podmiotu w sposób przedmiotowy. Druga zasada sprowadza się do prezentowania podmiotu w komunikowaniu w sposób dający partnerowi dostęp do jej faktycznych właściwości. Trzecia zasada odwołuje się do potrzeby spostrzegania partnera w komunikowaniu w sposób zindywidualizowany z wykluczeniem możliwości odwoływania się do stereotypów i zbyt uproszczonego porównywania go do osób już znanych i precyzyjnie scharakteryzowanych na podstawie długotrwałych kontaktów³.

Komunikowanie może być satysfakcjonujące dla obydwu stron, nie musi z konieczności być inwazyjne i nastawione wyłącznie na osiąganie maksymalnej skuteczności działań własnych. Warto w tym miejscu przywołać interpretacje fenomenologiczne, w których stwierdza się, że komunikowanie przestaje być problemem, gdy rozpozna się strukturalne, czasowe i ontologiczne podobieństwo pomiędzy sobą i innymi⁴. Analiza poglądów przedstawicieli nurtu egzystencjalno-fenomenologicznego i fenomenologicznego antropologii filozoficznej oraz nurtu psychologii humanistycznej pozwala na zidentyfikowanie szeregu założeń istotnych w opisie i wyjaśnianiu relacji pomiędzy dwoma osobami.

Normatywne zasady nawiązania kontaktu można nazywać odpowiednio zasadą osobowego partnerstwa, zasadą prawdy i zasadą jedyności. Kontakt interpersonalny rozumiany w zgodzie z istotą wskazanych zasad dotyczy relacji *ja-ty* i opiera się na najczęściej występującym ludzkim ukierunkowaniu *bycia-z-kimś-innym*⁵. W pojęciu tym zawiera się ontologiczny wymiar relacji interpersonalnej odniesiony do rozumienia wspólnoty, podobieństwa i jedyności dwu osób tworzących *strukturę międzyludzkiego*. W takiej interpretacji relacji dwu podmiotów, jako bytów zestawienie warunków normatywnych nawiązania kontaktu i manipulowania wskazuje na ich zdecydowane wykluczanie się.

Bycie-z-kimś-innym posiada także swoje epistemologiczne i aksjologiczne interpretacje odniesione do sposobów i możliwości dotarcia do innej osoby oraz dotyczące wpływu uniwersaliów na tę relację⁶. Interpretacje takie są prowadzone przez autorów działających w nurcie filozofii spotkania takich, jak na przykład M. Buber i nawiązujących do takich autorów o orientacji fenomenologicznej, jak E. Husserl, E. Stein i M. Scheler.

Analiza relacji zachodzących pomiędzy dwoma osobami należy uzupełniać poprzez uwzględnienie perspektywy aksjologicznej. Opisując kontakt w kategoriach wzajemności, aktywności i szczerości stwarzamy możliwości przezwyciężenia barier emocjonalnych

² W. Czajkowski, (1992). Analiza warunków wstępnych nawiązania kontaktu. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie, zeszyt 141, Prace Psychologiczne III*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP w Krakowie, s. 25-42.

³ W. Czajkowski, (2005). Zachowania publiczne i wizerunek polityka - skuteczność w odbiorze społecznym. *Państwo i Społeczeństwo, V*: nr 4, s. 155.

⁴ Z. Uchnast, *Koncepcja człowieka jako osoby w psychologii humanistyczno-egzystencjalnej*, w: *Człowiek – pytanie otwarte*, K. Popielski (red.). Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1987, s. 93.

⁶ W. Czajkowski, *Analiza ...*, s. 29-30.

i poznawczych, które mogą występować w dialogu dwu osób. Uwzględnia się także potrzebę i prawo partnerów w kontakcie do zachowania sfery intymności⁷. Budowanie tak rozumianego spotkania w znacznej mierze sprowadza się do realizowania wartości osoby, tworzy wspólnotę i inspiruje do realizowania wartości uniwersalnych. W warunkach spotkania podmiot może odkrywać i konstytuować sensy, co jest zwykle aktywnością przypisywaną osobie. Podmiot może odnosić sens do bycia osobą i do bycia w świecie innych osób. W spotkaniu istotne jest intensyfikowanie doświadczania innego człowieka przez podmiot oraz zaobserwowanie doświadczania siebie w perspektywie relacji z innym człowiekiem⁸.

W takiej interpretacji warto wskazać na jej konsekwencje dla rozumienia konstruktywnych relacji społecznych opartych na zasadzie prawdy, indywidualności i osobowego partnerstwa. Wydaje się, że stosowanie tych zasad w relacjach społecznych istotnie warunkuje stan poczucia bezpieczeństwa powiązany z doświadczaniem w relacji empatii, współbrzmienia i równoczesnego doceniania odrębności partnerów.

W tym miejscu warto nawiązać do interpretacji podobieństw zachodzących pomiędzy poglądami C. Rogersa i M. Bubera podjętej przez M. Friedmana. Wydaje się, że niezależnie od różnicy w obszarach, w których działali obydwaj autorzy (psychoterapia nie dyrektywna i filozofia spotkania) przyjmowane przez nich ogólne założenia dotyczące relacji międzyludzkich mogą być interesujące. Najbardziej istotna zbieżność poglądów M. Bubera i C. Rogersa dotyczy sposobu rozumienia relacji *ja – ty*. Rogers podkreśla podstawowe znaczenia bezwarunkowej akceptacji partnera. Pisząc o relacji rozumie przez nią relację *ja – ty*, a nie relację *ja – to*. Zasadniczy warunek kontaktu, który może mieć wtedy znaczenie terapeutyczne i rozwijające, to traktowanie innego człowieka w sposób osobowy, stanowiący zaprzeczenie kontaktu, w którym traktuje się partnera jak przedmiot. M. Friedman pisząc o tym, wskazuje na dostrzeganie głębokiej realności osobowej partnera. Zarówno C. Rogers, jak i M. Buber podnosili kwestię wzajemności w kontakcie. M. Friedman dopuszcza wzajemność w zakresie kontaktu, zaufania, sensu, ale nie akceptuje wzajemności w zakresie poznawania sposobu doświadczania kontaktu przez podmiot. Jednostka nie jest w stanie poznać sposobu doświadczania kontaktu przez swojego rozmówcę. Zwykle doświadczanie kontaktu zawiera się w obszarze intymności nie ujawnianym nawet w sytuacji spotkania. Wzajemność w zakresie kontaktu, zaufania i sensu wynika z dynamiki kontaktu i uczestniczenia w relacji dwu stron wpływających na siebie wzajemnie i modyfikujących swoje zachowania⁹.

Opisywane interpretacje posiadają swoiste odniesienia do problematyki poczucia bezpieczeństwa jednostki budowanego w relacjach społecznych. Istotne i wartościowe jest dokonane przez Rogersa rozróżnienie relacji *ja – ty* oraz *ja – to*. W pierwszym przypadku jednostka działa w kontekście konstruktywnie budowanego i ugruntowanego poczucia bezpieczeństwa, w drugim doświadczają zagrożenia wynikającego z przedmiotowego jej potraktowania przez inną osobę.

Odwoływanie się do kategorii skuteczności w życiu codziennym i w polityce jest równie podstawowe. Jednocześnie w obydwu sferach, codzienności i polityki skuteczność nie jest spostrzegana w perspektywie dobra i prawdy, a raczej użyteczności i możliwości wywierania intensywnego wpływu na odbiorców naszych działań. Reprezentatywnym przykładem takiego sposobu interpretowania skuteczności działania jest książka P. Tymochowicza pod znamienym tytułem „Biblia skuteczności”¹⁰. W książce autor pisze o znaczeniu posiadania różnych właściwości i prezentowania różnych zachowań, a także o

⁷ Por.: W. Czajkowski, *Analiza...*, s. 30.

⁸ Zob.: J. Bukowski, *Wspólnota osób w świecie*, „Znak” 1983, nr 346.

⁹ Zob.: W. Czajkowski, *Analiza ...*, s. 31-32.

¹⁰ P. Tymochowicz, (2007). *Biblia skuteczności*. Wrocław: Wydawnictwo TRANS.

możliwości i potrzebie podejmowania zachowań sprowadzających się do świadomego wprowadzania innych ludzi w błąd. W takiej interpretacji istotnym elementem skutecznego działania jednostki jest posiadanie zbioru działań manipulacyjnych sprowadzających się w istocie rzeczy do oszukiwania innych.

Wątek skuteczności może być podejmowany również w perspektywie powinności. Jednakże przywoływanie kategorii powinności odniesione jest zwykle do normatywnych modeli opisujących istotę funkcjonowania jednostki. Normatywny charakter jakichkolwiek wymagań formułowanych wobec działania człowieka stanowi zwykle ograniczenie perspektywy rozumienia tych działań analizowanych w kategoriach aksjologicznych. W takiej interpretacji łatwo przewidywać, opisywany przez Arendt sokratejski dylemat pomiędzy potrzebą poświęcenia się sprawom publicznym i potrzebą wierności własnym zasadom¹¹.

Warto w tym miejscu przywołać inną propozycję Arendt wyróżniania i analizowania dwu podstawowych sposobów istnienia wskazujących na działanie i myślenie. Za pomocą tych kategorii ludzie „...mogą być razem jako równi sobie, co jest początkiem działania”, oraz „być każdy samym sobą, do czego nawiązuje czynność myślenia”¹². Rozróżnienie działania i myślenia, podkreślane przez Arendt, stanowi swoiste odzwierciedlenie relacji zachodzącej pomiędzy polityką i filozofią. W analizie tej dychotomii autorka dochodzi do przekonania, iż jedynym, godnym zaufania, kryterium ludzkiego sądzenia pod względem politycznym pochodzi z ludzkiej wielości, która stanowi jednocześnie jedyną podstawę polityki. Sens doświadczenia politycznego sprowadza się w rozumieniu Arendt do odwagi, wolności i godności. Analizy dokonane w *Korzeniach totalitaryzmu* doprowadziły Arendt do doszukiwania się źródeł zasadnego sądzenia nie w prawie moralnym wywiedzionym z praw natury, bądź w przykazaniach, a w wielości ludzkiej wyrażającej ich wolność¹³. Badania autorki nad polityką i relacjami społecznymi były istotnie uwarunkowane greckim poszanowaniem wolności, rzymskim przywiązaniem do tradycji oraz chrześcijańską gotowością do przebaczenia.

Wskazane przez Arendt bycie razem ze sobą, jako równi sobie i będący sobą ma istotne konsekwencje odniesione do problematyki bezpieczeństwa oraz poczucia bezpieczeństwa jednostki w relacjach społecznych. Relacje społeczne organizowane wedle zasady równości podmiotu wobec innych i możliwości wyrażania swoich istotnych cech tworzą zasadniczą podstawę indywidualnego i społecznego rozwoju jednostki zdolnej do zaspakajania swoich potrzeb oraz konstruktywnego wchodzenia w relacje. Realizowanie takich celów należy rozumieć jako istotnie uwarunkowane zaspokojeniem potrzeby bezpieczeństwa stanowiącej podstawę skutecznego i konstruktywnego działania jednostki.

Działanie takie opisywane jest często w kategoriach odwagi, wolności i godności stanowiąc użyteczne odniesienie do konstruktywnych relacji społecznych. Wskazane kategorie wolności, godności i odwagi wiązać należy ze stanem zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa. W takich interpretacjach należy także odwoływać się do analizy sytuacji zagrażających i kryzysowych, w których ma się do czynienia z określonym zachwianiem, bądź niezaspokojeniem potrzeby bezpieczeństwa.

W kolejnej warstwie interpretacyjnej dotyczącej analizy relacji interpersonalnych wskazuje się na problem pojawiania się zaburzeń w ich budowaniu. Skuteczność i płynność procesu komunikowania jest uwarunkowana szeregiem czynników powiązanych z indywidualnymi właściwościami partnerów interakcji oraz zmiennymi wynikającymi ze stopnia zgodności, bądź odmienności różnych właściwości partnerów. W przypadku tej drugiej grupy czynników wskazuje się znaczenie koordynacji w zakresie treści interakcji, stosunku ról, intymności, stosunków uległości/dominacji, rodzaju emocji, sekwencji działań

¹¹ Arendt, H. *Polityka jako obietnica*, (s. 7-33). Warszawa: Prószyński i S-ka.

¹² Kohn, J. (2005). *Wprowadzenie*, W H. Arendt, *Polityka jako obietnica*, (s. 7-33). Warszawa: Prószyński i S-ka, s. 18.

¹³ Rozwinięcie tych analiz miało nastąpić w przygotowywanym przez Arendt projekcie/książce *Wprowadzenie w politykę* i opierało się na kantowskiej interpretacji wielości ludzkiej.

i organizacji wypowiedzi w czasie. Te wymiary interakcji zawierają strukturalne i funkcjonalne charakterystyki sytuacji dialogu nawiązujące do modelu kompetencji społecznych. D.A. Pendleton i A. Furnham¹⁴ w rozwiniętej wersji klasycznego modelu kompetencji społecznych porządkują przyczyny występowania zaburzeń w procesie komunikowania. W pierwszej grupie umieszczają podmiotowe uwarunkowania przekazu informacji. Mogą być one powiązane z występowaniem barier komunikacyjnych występujących w podmiocie i dotyczących komunikowania wewnętrznego. Określone strukturalne właściwości ja podmiotu prowadzą do występowania trudności w relacjach komunikacyjnych, które mogą być powiązane z działaniem mechanizmów obronnych osobowości. Identyfikowanie takich trudności w relacjach komunikacyjnych stwarza kontekst ułatwiający manipulowaniem zachowaniem osób prezentujących takie problemy. W sytuacji komunikowania jednostka zachowująca się obronnie realizuje swoje podstawowe zadanie w postaci obrony *ja*, identyfikując zagrożenie, bądź je tylko antycypując, nie mając w związku z tym pełnych możliwości koncentrowania się na celu interakcji. I tak, na przykład, zamiast myśleć o przedmiocie interakcji, zajmuje się tym, jak jest odbierana, jak mogłaby wygrać, dominować, uniknąć kary, uniknąć ataku¹⁵.

Skuteczna komunikacja pomiędzy dwoma osobami jest utrudniona, gdy w związku z interakcją ulegają zagrożeniu wartości zasadnicze dla *ja*. W takiej interpretacji można dopatrywać się powiązania z problematyką budowania i zagrożenia poczucia bezpieczeństwa. Zachowania obronne służą utrzymaniu swoistego stanu posiadania w zakresie systemu wartości, sposobów funkcjonowania, sposobu rozumienia siebie samego w postaci samooceny, poczucia własnej wartości, wyrażanych przekonań normatywnych. W sytuacji braku zagrożenia wskazany zbiór elementów tworzących strukturę *ja* jest ustabilizowany.

Kontekst zagrożenia kluczowych dla *ja* wartości jest kontekstem w sposób typowy wykorzystywanym w celach manipulowania innymi. Przywoływanie takiego kontekstu wymaga posiadania wstępnej wiedzy na temat tego, jakie obszary *ja* partnera są szczególnie wrażliwe na poczucie zagrożenia. Doprowadzenie do takiej sytuacji pozwala manipulującemu uzyskać przewagę poprzez zmuszenie ofiary do skoncentrowania się na problematyce własnej samooceny i poczucia własnej wartości. W tej sytuacji dosyć automatycznie wzrasta pobudzenie emocjonalne zdecydowanie ułatwiające kontrolowanie sytuacji przez agresora. Użycie terminu „agresor” wobec osoby manipulującej zachowaniem innej osoby wydaje się zasadne w związku z proponowanymi określeniami definiującymi manipulowanie i podkreślającymi naganność tego zachowania powiązaną z jego intencjonalnością. Formy obrony przed opisywaną formą manipulowania sprowadza się do działań skoncentrowanych na budowaniu i stabilizowaniu samooceny. Osoba o stabilnej, pozytywnej samoocenie będzie dość odporna na sytuacja zagrożenie własnego *ja*, jak też niezbyt łatwo zareaguje zgodnie z intencją manipulatora na działania ingracyjne.

Dla kształtowania się poczucia bezpieczeństwa istotne znaczenie mają informacje o charakterze relacji pomiędzy partnerami wymieniane w interakcji. Prezentowanie przez uczestnika interakcji zachowań oceniających, kontrolowanie, podejście strategiczne, przedmiotowe traktowanie partnera, przyjmowanie postawy wyższości i dogmatyzm prowadzą dość intensywnie do działań obronnych partnera. Wskazane formy zachowania łatwo zidentyfikować w sytuacjach prób podejmowania nie konstruktywnego wpływu społecznego, czyli manipulacji. Wskazane zachowania są zwykle skojarzone ze zbiorem zachowań niewerbalnych. Są to zachowania w postaci przedłużającego się kontaktu wzrokowego, skrzyżowanie ramion, uniesienie ramion, odchylenie tułowia, potrząsanie

¹⁴ Zob.: D.A. Pendleton, A. Furnham, *Skills: a Paradigm for Applied Social Psychological Research*, w: W.T. Singleton, P. Spurgeon, R.B. Stammers (red.). *The Analysis of Social Skills*, Plenum Press, New York 1980, s. 241-253.

¹⁵ Por.: W. Czajkowski, *Analiza...*, s. 35

głową. Partner interakcji w sposób typowy odpowiada na takie zachowania niewerbalne zachowaniami stanowiącymi przejawy zgeneralizowanego nastawienia obronnego stanowiącego zaprzeczenie postawy zaufania w komunikowaniu. Są to zachowania w postaci braku kontaktu wzrokowego, napięcia mięśni, drżenia dłoni, zwiększenia dystansu przestrzennego wobec partnera, gwałtownych ruchów, zwrotów ciała na boki. Typowe nastawienia podmiotu potraktowanego w sposób dominujący, oceniający i przedmiotowy opisano w przypadku osób o zgeneralizowanej postawie obronnej skoncentrowanej na obronie *ja*.

Formą skutecznej reakcji na opisane zachowania idące w stronę wywierania presji i manipulowania jest skoncentrowanie się na opisie, zorientowanie się na zadanie w interakcji, empatia, przyjmowanie postawy równości i otwartość. Zachowania te stanowią dość naturalne formy obrony przed działaniami manipulacyjnymi prowadząc równocześnie do przerywania błędnego koła powstającego zwykle w takich sytuacjach. Należy jednakże dodać, że taki sposób działania jest bardziej prawdopodobny dla osób, u których nie doszło do wytworzenia wyuczonej formy reagowania poprzez skoncentrowanie się na obronie. Utrwalone i zautomatyzowane przekonanie o tym, że inni zwykle dążą do pokazania swojej wyższości i mocy wobec nas jest wynikiem długotrwałego treningu w relacjach społecznych i prowadzi do paradoksalnych zachowań dowodzących zaburzenia struktury relacji pomiędzy podmiotem a otoczeniem społecznym.

Podejmowanie analizy normatywnych warunków wchodzenia w kontakt społeczny stanowi istotny, ale nie jedyny sposób interpretacji relacji społecznych i realizowania wpływu społecznego.

Na uwagę zasługuje także interpretacja klasyka problematyki wpływu społecznego R. Cialdiniego, który wyróżnił sześć reguł organizujących przebieg relacji¹⁶. Reguły te są dość mocno wbudowane w strukturę relacji społecznych, co powoduje trudności w ich uświadamianiu sobie przez uczestników interakcji. Pierwszą uniwersalną regułą jest reguła wzajemności skłaniająca ludzi do odwzajemniania uprzejmości, uśmiechów, pozytywnych nastawień, nawet wtedy, gdy ponoszą oni z tego tytułu jakieś koszty. Trudniej jest odmówić spełnienia jakiejś prośby partnera, gdy wcześniej zachował się w sposób miły, uprzejmy, hojny.

Inna reguła łatwa do zidentyfikowania w typowych relacjach społecznych dotyczy zaangażowania i konsekwencji. W myśleniu o sobie zwykle zakładamy, że jesteśmy osobami rozsądnymi, racjonalnymi, działającymi w sposób spójny. Analogiczne założenia przyjmujemy wobec działań innych osób. Ktoś, kto wygłosił jakiś sąd, nie może w kolejnym kroku sformułować tezy z nim sprzecznej. Podobnie po podjęciu przez kogoś konkretnego działania oczekujemy od tej osoby kolejnych działań, które będą spójne z poprzednimi. Z realizacją tej zasady mogą być trudności, gdy próbujemy ją stosować do funkcjonowania polityków w kampaniach wyborczych. Stanowi to znakomite ułatwienie dla funkcjonowania opozycji, która z upodobaniem zajmuje się pokazywaniem niespójności pomiędzy obietnicami wyborczymi i ich realizacją przez ugrupowanie uzyskujące władzę.

Dalszym istotnym motywem ulegania presji ze strony innych jest społeczny dowód słuszności. Ta reguła wpływu społecznego działa w szczególności przy spełnieniu dwu warunków. Pierwszy z nich dotyczy występowania sytuacji niejasnych, w których nie wiadomo jak się zachować. W takiej sytuacji zachowanie innych ludzi stanowi jedyne źródło zachowań nadających się do skopiowania, oczywiście bez gwarancji, że będą to zachowania właściwe. Ilustracją działania tej zasady może być odwoływanie się w interpretacjach politycznych do pewnych kategorii, które stanowią nawiązanie do wskazanej reguły. Przywoływanie kategorii w rodzaju naród, Polacy, patrioci może stanowić intensywną sugestię potrzeby podporządkowania się tym, którzy tych kategorii używają. Jest to tym

---

¹⁶ R. Cialdini, (1994). Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

bardziej prawdopodobne w sytuacji, w której spora część elektoratu nie wie jak się ma zachować. Pojawienie się wskazanych kategorii stanowi skuteczny sposób wywierania presji w kierunku wyboru takiego zachowania, które jest właściwe w rozumieniu autorów tej presji. Kolejny warunek istotnie uruchamiający działanie omawianej reguły społecznego dowodu słuszności dotyczy podobieństwa pomiędzy podmiotem i ludźmi, których zachowanie będzie się naśladować. Tendencja do kopiowania zachowań będzie istotnie uwarunkowana stopniem podobieństwa. Im wyższy stopień podobieństwa, tym bardziej prawdopodobne będzie przejmowanie zachowań innych.

Wpływ społeczny jest także ułatwiany poprzez nasz stosunek emocjonalny do osoby, która ten wpływ wywiera. Opisywana przez R. Cialdiniego reguła lubienia i sympatii zdecydowanie ułatwia wywieranie presji szczególnie wtedy, gdy mamy do czynienia z osobą atrakcyjną fizycznie i podobną do nas¹⁷.

Szczególnie istotnym czynnikiem organizującym wpływ społeczny jest autorytet. Działania jednostki w sytuacji niejasnej mogą być istotnie torowane poprzez identyfikowanie osoby, którą się spostrzega jako autorytet. Klasyczne badania S. Milgrama dowodzą siły bezrefleksyjnego zachodzenia takiego wpływu¹⁸, który może wystąpić w oparciu o pewne symbole przypisane autorytetowi, a nie w związku z jego istotą. Wpływ może być oparty na tytułach, sposobie ubierania się, posiadanym przez daną osobę samochodzie, a nie na merytorycznych podstawach bycia autorytetem. W relacjach publicznych formalne i zewnętrzne wskaźniki autorytetu stanowią zwykle podstawowe kryteria spostrzegania kogoś w kategoriach bycia autorytetem.

Ostatnią wskazywaną przez R. Cialdiniego regułą wpływu społecznego dotyczy niedostępności. Reguła ta działa poprzez dwa mechanizmy wpływające na motywację działań jednostki. Pierwszy z nich skłania nas do wysokiego wartościowania rzeczy trudno dostępnych. Drugi jest powiązany z oporem psychologicznym, jaki pojawia się w sytuacji, gdy uświadamiamy sobie ograniczenie swobody wyboru dotyczącą czegoś, co jest trudno dostępne¹⁹. Opór stanowi protest przeciwko takiej sytuacji i tym bardziej wzmacnia naszą motywację do osiągnięcia trudno dostępnego celu.

W podejmowanych interpretacjach Cialdini nawiązuje do psychologicznych mechanizmów budowania relacji społecznych dotykając kwestii wpływu społecznego oraz problematyki manipulowania powiązanej z typowymi nastawieniami przyjmowanymi w relacjach społecznych.

W pracach podejmujących problem wpływu społecznego i manipulowania zachowaniem innych osób definiuje się proces manipulowania jako działania służące interesowi ich autora i podejmowane poza kontrolą nieświadomej czegokolwiek ofiary. Kwestia wartościowania tych zachowań bywa instrumentalnie zawieszana, co pozwala na opisanie, wyjaśnianie, przewidywanie i być może unikanie stania się ofiarą manipulowania²⁰. Działania polegające na deprecjonowaniu partnera, oponenta bądź przedstawiciela opozycji parlamentarnej stają się normą w relacjach politycznych pomiędzy przedstawicielami opcji rządzącej i strony opozycyjnej.

Kolejną kategorią użyteczną w interpretacji zagrożenia poczucia bezpieczeństwa jednostki jest teoria skryptów afektywnych Tomkinsa. Wskazany autor opisywał związki pomiędzy ideologiami lewicowymi i prawicowymi a przeżywaniem, wyrażaniem i spostrzeganiem emocji. Interesował się także związkiem pomiędzy orientacją lewicową i prawicową a postawami i zachowaniami ludzi w relacjach społecznych²¹. W koncepcji Tomkinsa lewica ideologiczna jest spostrzegana jako światopogląd, w którym jednostka, jej

---

¹⁷ Ibidem, s. 188-189.

¹⁸ Ibidem, s. 212-213.

¹⁹ Ibidem, s. 241.

²⁰ T. Witkowski. (2000). Psychomanipulacje. Wałbrzych: Oficyna Wydawnicza UNUS, s. 13.

²¹ K. Skarżyńska, op. cit., s. 63-64.

potrzeby, emocje i działania stanowią najistotniejszą, autonomiczną wartość. Prawica ideologiczna jest rozumiana jako zespół przekonań, w ramach których człowiek nie jest wartością autonomiczną, ale jest podporządkowany wartościom nadrzędnym, staje się więc instrumentem. Takie interpretacje lewicy ideologicznej przez Tomkinsa prowadzi go do nazwania lewicy ideologicznej humanistyczną, a prawicy ideologicznej normatywną. Koncepcja ta posiada niezwykle ważne konsekwencje dla rozumienia sposobów działania polityków przypisywanych do obydwu orientacji ideologicznych. I tak w normatywnej ideologii prawicowej człowiek jest spostrzegany jako z natury zły, bierny, ostrożny, słaby moralnie. W takiej sytuacji konieczne jest stanowienie zewnętrznych norm i sankcji za ich nieprzestrzeganie. Jest to istotnym warunkiem utrzymania porządku społecznego. Z kolei w humanistycznej ideologii lewicowej człowiek jest spostrzegany jako istota z natury dobra, twórcza, umiejąca kontrolować swe emocje i zachowania, prospołeczna²². Z takiego rozumienia lewicy i prawicy ideologicznej wynika odmienny sposób traktowania człowieka i uprawiania polityki w obydwu przypadkach. Lewica sugeruje bardziej miękkie metody korygowania zachowań ludzi, prawica preferuje surowość. Psychologiczną podstawę obydwu ideologii sytuuje się w dzieciństwie, kiedy to tworzone są skrypty afektywne stanowiące stałe tendencje do wzbudzania, przeżywania i dostrzegania u innych pozytywnych (lewica), bądź negatywnych (prawica) uczuć. Obydwa skrypty afektywne prowadzą do innych konsekwencji interpersonalnych wchodzenia w relacje. Osoby z przewagą skrypty pozytywnego przeżywają często radość, zadowolenie, sympatię wobec innych. Osoby z przewagą skrypty negatywnego częściej doświadczają złości, gniewu, wstrętu, łatwiej też spostrzegają te emocje u innych. Skrypty pozytywny warunkuje zwykle łatwość współdziałania i potrzebę afiliacji. Skrypty negatywny prowadzi zwykle do dystansu wobec innych i preferowanie zadań realizowanych samodzielnie²³. Wydaje się prawdopodobne, że realizowanie skrypty negatywnego bądź pozytywnego wiązać można odpowiednio z zagrożeniem poczucia bezpieczeństwa jednostki, bądź jego uzyskaniem.

Podjęcie wątku normatywnych warunków nawiązania kontaktu w zestawieniu z problematyką manipulowania jest trudne głównie z powodu współczesnych warunków kulturowych i społecznych. Nie ma wątpliwości, że jednostka świadoma swoich celów, wartości, możliwości i ograniczeń zasługuje na docenianie jej podmiotowości i ma prawo się tego domagać. Opisywano tę problematykę odwołując się do egzystencjalno-fenomenologicznej, fenomenologicznej i klinicznej warstwy interpretacji relacji międzyludzkich. Interpretacje te zawierają wiele interesujących i poszerzających rozumienie ludzkiej podmiotowości treści dobrze dopasowanych do opisu i wyjaśniania istoty relacji międzyludzkich. Wskazano także na przyczyny i konsekwencje trudności w doświadczaniu poczucia bezpieczeństwa. Z kolei perspektywa relacji międzyludzkich dominująca we współczesnej rzeczywistości społecznej jest zogniskowana na problematyce skuteczności działania jednostki zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Skuteczność ta jest uzyskiwana za pomocą różnorodnych instrumentów, wśród których coraz częściej można identyfikować działania polegające na manipulowaniu i stanowiące zaprzeczenie podmiotowego rozumienia działania jednostki i relacji międzyludzkich. Kontekst ten stanowi istotny czynnik zagrażający poczuciu bezpieczeństwa jednostki. Mechanizmy budowania i zapewniania poczucia bezpieczeństwa podmiotu i osób dla niego znaczących stanowi istotny problem w szeroko rozumianej problematyce bezpieczeństwa publicznego i indywidualnego.

---

²² Ibidem, s. 64.

²³ Ibidem.

BIBLIOGRAFIA

1. Arendt, H. (2005). *Polityka jako obietnica*, Warszawa: Prószyński i S-ka.
2. Bukowski, J. (1983). *Wspólnota osób w świecie*, „Znak” 1983, nr 346.
3. Cialdini, R. (2010). *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
4. Czajkowski, W. (1992). Analiza warunków wstępnych nawiązania kontaktu. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie, zeszyt 141, Prace Psychologiczne III*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP w Krakowie, s. 25-42.
5. Czajkowski, W. (2005). Zachowania publiczne i wizerunek polityka - skuteczność w odbiorze społecznym. *Państwo i Społeczeństwo, V: nr 4*.
6. Doliński, D. (2006). *Techniki wpływu społecznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
7. Kohn, J. (2005). Wprowadzenie, W H. Arendt, *Polityka jako obietnica*, Warszawa: Prószyński i S-ka.
8. Pendleton, D.A., Furnham, A. *Skills: a Paradigm for Applied Social Psychological Research*, w: W.T. Singleton, P. Spurgeon, R.B. Stammers (red.). *The Analysis of Social Skills*, Plenum Press, New York 1980.
9. Skarżyńska, K. (2005). Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej. *Wykłady z psychologii, t. 13*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
10. Tymochowicz, P. (2007). *Biblia skuteczności*. Wrocław: Wydawnictwo TRANS.
11. Uchnast, Z. (1987). *Koncepcja człowieka jako osoby w psychologii humanistyczno-egzystencjalnej*, w: *Człowiek – pytanie otwarte*, K. Popielski (red.). Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1987.
12. Witkowski, T. (2000). *Psychomanipulacje*. Wałbrzych: Oficyna Wydawnicza UNUS.

Wojciech CZAJKOWSKI
Apeiron WSBPiI Wydawnictwo
ul. Krupnicza 3
31-123 Kraków
tel. 12 422 30 68
www.apeiron-wydawnictwo.pl

VOJENSKÁ TRADÍCIA A EVOLÚCIA FILOZOFIE PRÁVA A KULTÚRY BEZPEČNOSTI V JAPONSKU. ZÁKLADY JAPONSKÉHO RIADENIA BEZPEČNOSTI

Andrzej CZOP

ABSTRACT:

The author of this article shows the essential meaning of the Japanese perspective on philosophy of law and security. Since 50's in the USA and European countries we are witnessing the global expansion and popularity of *Budō* – the Far East martial arts. Those martial arts positively influence the improvement of security philosophy. The author wants to show that it is worthwhile to study Japanese culture's achievements, not only because of their different characteristics, but mainly because they emphasize the honor and tradition, which are the specificities of uniformed and public services. The purpose of the creation of "The Seventeen-Article Constitution" was the implementation of ethical principles, which can ensure the security of the state and its residents. This document was based not only on Buddhism, already firmly rooted in Japan, but also on the Confucianism. In this work we can read, that "the Constitution" included the principle stating that each person is part of a particular group, and should live in harmony with other members. Thus it means to show the respect toward all people and to get rid of negative thoughts, emotions and actions. In "The Seventeen-Article Constitution" are also included the foundations of central management. It is also considered to be the initial Constitution of Japan.

Key words: security, philosophy, law, uniformed service, public service

Príspevok je pokusom o priblíženie najstarších motívov v japonskom pohľade na bezpečnosť. Tento pohľad - očividný v obyčajoch každého moderného Japonca a celých sociálnych skupín v zemi Kvitnúcej višni, ktoré spoločne žijú a pracujú, sa začal vytvárať pomerne skoro – v historickom procese vytvárania starožitného Yamato¹. Fumon Tanaka súdi, že tento jav sa objavil už v VI. storočí p.n.l.² a prebiehal hlavne vo vnútri klanov *mononofu* – zoskupujúcich japonských bojovníkov, predchodcov neskorších samurajov. Napriek skutočnosti, že článok je písaný z hľadiska polície, autor si je vedomý, že v Japonsku, ale aj v iných častiach sveta, je práve vojenský³ étos základným kameňom tak zvanej kultúry cti, ktorá sa v značnom stupni podieľa na zvýšení bezpečnosti. V Japonsku však má tento jav výnimočný rozmer. Japonský rytier – samuraj – bol vzorom každého obyvateľa zemi Kvitnúcej Višne, bez ohľadu na vlastnú triednu príslušnosť. Navyše, v starovekom Japonsku už v príkladnom období Nara Heian a Kamakura, v domácich vojnách

---

¹ Yamato – staroveký názov Japonského cisárstva .

² TANAKA F., *Sztuki walki samurajów*, Diamond Books, Bydgoszcz 2005, s. 13.

³ Zob. PIWOWARSKI J., *Etos rycerski i jego odmiany w koncepcji Marii Ossowskiej*, Apeiron WSBPiI, Kraków 2010.

existovali armády, ktoré ráтали niekoľko desiatok tisíc až sto tisíc vojakov. Na príklad, v Poľsku v bitve pri Legnici (r.1241) poľské sily podporili posily z cudziny, ktoré počítali osem tisíc ľudí (8 tis. + 2 tis.) a podobne aj mongolské sily – osem tisíc bojovníkov.

Škála militarizácie spoločnosti *Yamato* bola tak značná a sila vplyvu morálky a organizácie armády a jej členov – samurajov na celú spoločnosť a štát vzrástla ešte výraznejšie, keď vládu v cisárstve prevzalo *bakufu* – vojenská vláda na čele so *shogunom*. Táto situácia trvala takmer sedemsto rokov (XII.-XIX. stor.), jednak prvé neobyčajne účinné pôsobenie armády a úradníkov na verejnú scénu a mentalitu obyvateľov Nipponu bola praformou japonskej ústavy z roku 604 n.l. Jednalo sa o Právo Sedemnástich Článkov, ktorého tvorcom bol knieža *Shotoku*⁴. Knieža *Shotoku* bol oddaným prívržencom budhistickej doktríny a „spoluautorom jedného zo systémov *bujutsu*“⁵, ktorá tvorila základ dokonalého vyškolenia členov japonských vojenských klanov.

V USA a v európskych krajinách sme už od 50-tych rokov svedkami globálnej expanzie popularity bojového umenia ďalekého východu- *Budō*⁶. *Budō* pozitívne pôsobí v rámci celého sveta a má dôležitý vklad v široko chápanú filozofiu bezpečnosti. Jav opísanej expanzie *Budō* si prudko rozšíril po skončení II. svetovej vojny. V tomto období boli na Japonských ostrovoch Američania (okupácia). Viacrozmerná atraktívnosť koncepcie cvičení *Budō* sa prejavila v 70-rokoch v krajinách ako sú: Slovensko, Česko, Poľsko alebo Maďarsko. Spôsobila, že veľmi rýchlo, podobne ako v USA a v západnej Európe, bojové umenie dorazilo v utilitárnej forme do šikov armádnych služieb. Ale *Budō*, aj napriek svojej nepochybnnej praktickej manuálnej použiteľnosti má v sebe značný náboj hlbokéj filozofie bezpečnosti. Potenciál je vystavaný na jasne sprecizovaných direktívach individuálneho sebazdokonaľovania a dokonalej spolupráci kolektívu, môže byť veľmi užitočný pri formovaní a riadení systémov bezpečnosti nielen v krajinách, ktoré v súčasnosti prechádzajú dynamickou transformáciou spoločnosti a systému. V japonských vzoroch je možné nájsť inšpiráciu, ktorá môže obnoviť a posilniť to, čo by v našom systéme mohlo podľahnúť rutine a výsledne zapríčiniť nepotrebné oslabenie⁷.

Charakteristickým znakom tradície, ktorá sa nachádza v základoch japonskej filozofie práva boli prvé právne akty, ktoré stanovili ústavu cisárstva na Japonských ostrovoch. V roku 604 n.l. knieža *Shotoku* ako regent, ktorý v mene cisárovnjej *Suiko* ústavu, ktorú vypracoval spolu so svojimi poradcami – *Právo Sedemnástich Článkov*. Jednalo sa o prvú zbierku právnych aktov tak vysokej rangi, ktoré boli základným smernicami pre úradníkov na vysokých verejných miestach v Japonskom cisárstve. Proto-ústava zároveň stanovila systém hodnôt pre poddaných japonského vládcu, pretože základnou povinnosťou japonského úradníka bolo formovanie svojich správnych postojov ale aj vlastným príkladom- všetkých poddaných cisára. Jedným z cieľov kniežaťa *Shotoku* a jeho *Práva Sedemnástich Článkov* bolo zavedenie zásad, ktorých rešpektovanie by zabezpečilo vysoký stupeň vnútornej

---

⁴ Shotoku (574–622) – regent i politik na cisárskom dvore v Japonsku v období Asuka.

⁵ PIWOWARSKI J., *Samodoskonalenie i bezpieczeństwo w samurajskim kodeksie Bushido*, Collegium Columbinum, Kraków 2011, str. 72 i nast.

⁶ O čom otvorene íše člen Polskiej Akademii Nauk – Stanisław Tokarski, a odborník judo, ktorý absolvoval viac ako 600 zápasov. Zob. TOKARSKI S., *Sztuki Walki. Ruchowe formy ekspresji filozofii Wschodu*, Wydawnictwo Glob, Szczecin 1989; TOKARSKI S., *Jogini i wspólnoty. Nowoczesna recepcja hinduizmu*, Wydawnictwo PAN, Wrocław 1987. Por. STERKOWICZ S., *Ju-jitsu. Wybrane aspekty walki obronnej*, Wydawnictwo AWF, Kraków 1998; AMBROŻY T. *Trening holistyczny – metoda kompleksowej uprawy ciała*, EAS, Kraków 2004.

⁷ PIWOWARSKI J., Korzeniowski L. F., *Przydatność dalekowschodnich koncepcji filozofii i kultury bezpieczeństwa dla polskich służb mundurowych*, [w:] *Nauka o bezpieczeństwie. Istota, przedmiot badań i kierunki rozwoju*, GROCHOWSKI L., LETKOWICZ A., MISIUK A. (red.), Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2011.

bezpečnosti obyvateľov Cisárstva. Listina vychádzala nielen z budhizmu, ktorý tu v tej dobe už bol silne zakorenený, ale aj na učení Konfucionizmu ktorý už tisíce rokov fungoval v Číne vedľa budhizmu, aj keď v porovnaní s ním sa včleňoval do japonskej kultúry o niečo pomalšie.

A takýto charakter mala daná Ústava *Jushichijo-kempo*, ktorá morálku, ktorá je manifestáciou prirodzeného práva uprednostňovala pred trestaním a sankcionovaním. Mala v sebe ukazovatele duchovného rozvoja a formovania správnych etických postojov človeka, ktorý ak koná v súlade s nimi- bude dobrým úradníkom s účinným podielom na budovaní bezpečnosti štátu. Články *Shotoku* tvoria zároveň základný kameň ústrednej správnej vlády štátu podľa čínskeho vzoru.

Ústava Sedemnástich článkov obsahuje hlavne veľmi výrazný postoj, že morálka má byť ponad zákonom, pokiaľ to druhé má byť správne aplikované, tzn. držiac sa ideálov, predstavených v učení Budhu a Konfucia.

Je nepochybné, že etický kódex samurajov- *Bushidō*, ktorý existuje celé stáročia – má svoje korene okrem iného vo filozofii, ktorá vymedzuje etickú kultúru, obsiahnutú v ústave „*Sedemnástich Článkov*“. Práve v nej boli sformulované nevyhnutné vlastnosti vládcov v mene Cisára.

Tieto princípy s postupom času sformovala neskoršia vojenská administrácia Japonska – *shogunat*, do tak zvaných *Ōsmych Cností Cesty Bojovníka*⁸.

Gi: Pravosť, rodiaca múdrosť, spravodlivosť, etika a zákonnosť.

Yusha: Hrdinstvo, potrebné nielen v boja, ale často krát aj k bytiu čestným

Jin: Dobroprajnosť voči všetkým ľuďom, budujúca kultúru dôvery a napomáhajúca v bytí nestranným

Reigi: Úcta, ktorá buduje dobré mravy a rozvoj vyplývajúci z prirodzenej hierarchie.

Makoto: Úprimnosť, obohacujúca kultúru o dôveru a rozmer kultúry bezpečnosti v takto budovanom spoločenskom kapitále.

Chugi, Meiyo: Lojálnosť a Česť ako solídne základy spoločenského kapitálu celého národa a miestnych spoločností ako základ “architektúry” vytvárajúcej jadro kultúry bezpečnosti.

Ko: Pieta rodiny ako základná a najdôležitejšia škola vyšších citov, ďalej spoločenského povedomia a široko chápanej morálky prítomnej vo všetkých hore uvedených Cnostiach *Bushidō*.

Kokki: sebakontrola, dôležitá predovšetkým v prípade osôb, ktoré majú v rukách moc a zároveň obrovské možnosti súvisiace s ozbrojením a preškolením v bojovom umení.

Osem Cností Bushidō je tvorivým rozvinutím zápisov filozofie práva vo forme, ktorá prvotne povstala z koncepcie práva kniežat'a *Shotoku* zo začiatku VII. storočia.

Prelomovým a neobyčajne dôležitým obdobím v dejinách japonskej štátnosti a zákonodarstva bolo obdobie *Meiji*, ktoré sa začína na prelome 1867/1868 a v svojich časoch zavádza modernizačnú reformu na obrovskú škálu.

V roku 1893 začal v Japonsku platiť nový Občiansky zákonník, ktorý bol vypracovaný podľa francúzskeho vzoru. Jeho autorom bol Francúz Gustave E. Boissonade (1825-1910)-

---

⁸ Por. PIWOWARSKI J., *Samurajska tradycja w zarządzaniu kryzysowym*, [w:] *Riešenie krizových situácií v špecifickom prostredí*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Żylinie, Žylin 2011, s. 569-580; PIWOWARSKI J. *Siedem cnót Bushido*, „Zeszyt Problematy. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, 2011, nr 5, s. 9–19.

vyvíkajúci parížsky právnik. Bol zástancom používania v čo najširšom rozsahu prirodzeného práva, ktorého manifestáciou bola najvyššia morálka⁹.

Zákon prírody je založený na presvedčení, že existujú nemenné práva, nadradené a absolútne. Toto presvedčenie G. Boissonade pramenilo v právnych koncepciách osvietenstva a – čo bolo v tomto prípade dôležitejšie- bolo veľmi blízke mentalite Japoncov, ktorí dávajú prvenstvo pravosti (morálke) pred ustanoveniami práva prikazujúceho. V značnej miere to uľahčilo vnímanie myšlienky francúzskeho zákonodarcu, ktorý pracoval ako expert japonského Ministerstva spravodlivosti a v Cisárstve strávil až 21 rokov (1873-1895).

Prenesme sa do obdobia po ukončení II. svetovej vojny. Japonsko vojnu prehralo, skutkový stav, pokiaľ sa jedná o právny stav, spolu so zákonmi ešte z minulých epoch sa musel zmeniť.

V dňoch 6-7. októbra Národné zhromaždenie schválilo novú ústavu Japonska, nazvanú “mierová”, v protiklade s predchádzajúcou platnou ústavou *Meiji* (1868-1912), ktorú nazývali militaristická. Novo schválená ústava zmenila Japonsko z absolutistickej monarchie na konštitučnú a tvorilo ju 103 článkov rozdelených do 11 kapitol. Medzi najdôležitejšie patrila Článok 9, ktorý stanovil, že “ Japonský národ úprimne smeruje k dosiahnutiu medzinárodného mieru, ktorý je postavený na spravodlivosti a súlade, sa navždy zrieka vojny ako suverénneho práva národa ako aj použitia sily pri riešení medzinárodných problémov. Na splnenie vyššie uvedených predsavzatí nebudú nikdy použité pozemné, námorné ani letecké zbrane ani akýkoľvek iný vojenský potenciál¹⁰”.

Po skončení americkej okupácie dňa 1. júla roku 1954 preto Japonská armáda nemohla mať ďalej ofenzívny charakter na vojenské akcie mimo japonského územia. Občania, ktorí slúžili v tejto formácii boli civili a ich právne spory riešili bežné súdy. V právnych spisoch, ktoré upravujú pôsobenie Japonskej armády sa účelne nepoužíva žiadna nomenklatúra vojenského charakteru, japonská armáda sú dnes iba “Obranné jednotky”. Vo vybavení nie sú žiadne ofenzívne zbrane d'alekého dosahu, balistické strely, námorné alebo amfíbné jednotky. Vzdušno- desantové jednotky boli určené na diverznú činnosť na japonskom vojenskom území¹². Jednak aj z hľadiska vybavenia a výškolenia – Japonské obranné jednotky nie sú o nič horšie ako najlepšie svetové armády. Rozpočet na “vlastnú obranu”- v hraniciach 50 mld. dolárov ročne, je piaty najvyšší na svete (po USA, Francúzsku, Veľkej Británii a Číne). Silne je rozvinutá vojenská a politická spolupráca Japonska so svojim bývalým okupantom USA. Japonské vojenské sily tvoria: Pozemné vojsko, Národné vojsko, Vzdušné obranné sily¹¹. Zároveň s etického hľadiska obranné sily nadväzujú na humanizmus a iné cnosti, vyznávané v japonskom vojenskom prostredí.

Faktom je, že armáda, ktorá má viac ako 250 tisíc členov, je jednou z najlepšie vybavených na svete. O niekoľko úrovní prevyšuje armády svojich ázijských susedov. Avšak neboli zaznamenané žiadne reálne podklady, ktoré by podporili domnienku pre obrodenie japonského nacionalizmu a militarizmu je možné. Okrem mierových operácií, ktoré majú stabilizačný charakter, Japonská armáda má veľmi dôležitú úlohu v záchranných akciách, v situáciách častých katastrof, ktoré postihujú vlast' potomkov samurajov.

11. marca 2011 silné zemetrasenie a vlna tsunami spôsobili haváriu elektrárne vo Fukushime, asi 250 km severne od hlavného mesta,

Virtuálni riadili akcie chladenia prehriatych reaktorov a nádrží s použitým jadrovým palivom vodou, záchranári pracovali v priamom ohrození žiarením. Svetová verejná mienka

---

⁹ Por. PIWOWARSKI J., *Etyka administracji i jej źródła*, Wydawnictwo WSBPI „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2011, ISBN 978-83-930321-3-6, s. 62 -63.

¹⁰ OSMANČZYK, Edmund Jan. *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ*, Warszawa: PWN, 1974.

¹¹ OROS, Andrew Lee. *Global Security Watch – Japan*. Tatsumi: Yuki, 2010.

ich pomenovala (Fukushima 50), porovnávajúc ich so 47 samurajmi z Ako¹², ktorí obetovali svoje životy na záchranu cti svojho *daimyo* – Asano. Práve takýto prístup k obetovaniu sa pre iných (*gisei*) ukázali tí, ktorí aj napriek silnému rádioaktívnemu žiareniu zostali na území “Fukushima Electric Power Corporation”, aby zachránili celý región. Značnú časť týchto obetavých záchranárov tvorili členovia Japonských ozbrojených síl, ktorí zostali až dodnes v anonymite¹⁵. Nebojovali kvôli sláve, ale aby pomohli iným veriac, že tí pre ktorých to urobili by sa na ich mieste zachovali rovnako. Výraz “päťdesiat samurajov”¹³ sa okrem historickej súvislosti vzťahuje aj na fakt, že na začiatku katastrofy zostalo na mieste práve toľko záchranárov, aby nedošlo do prehĺbenia nukleárnej krízy v Japonsku. Ako napísal jeden s používateľov facebooka – “Sú to skutoční samuraji”, teda tí, “ktorí slúžia”. Táto veta obsahuje celé tajomstvo sily záchranárov, ktorí sa riadili iba úctou k obyčajným obyvateľom a nemohli počítať s povýšením a uznaním nadriadených, pretože ako povedal v interview prof. Takashi Miyajima z Univerzity Hosei – “pochvaly sú zarezervované pre celý team a to iba vtedy, ak dosiahne úspech”.

V tomto duchu sú Japonci vychovávaní po celé storočia, čo bolo výsledkom vplyvu ideálov vojenských klanov na celú krajinu. Výsledkom tohto postoja sú dosiahnuté výsledky členov japonských ozbrojených síl, ktorí sú vychovaní a školení v duchu dedičstva tradície *Bushidō* a do dnes platnej Ústavy zvanej *Právo Sedemnástich Článkov*. Je treba si pamätať, že odkazovanie tradičných hodnôt, v ktorom je morálka nadradená právu nemá v sebe nič z imperialistického a militantného ohrozenia, ktoré zaniklo v rozvalinách Hirošimy a Nagasaki. Morálku, ktorá formuje spoločenské postoje Japoncov podporuje zákon, ktorý je jej prirodzenou implikáciou a po stáročia stanoví základ vlády bezpečnosti krajiny “kvitnúcej višne”. Môžu sa meniť politické systémy, legislatíva, ale kultivovaná tradícia a samurajská filozofia bezpečnosti zostáva nemenná a je vzorom konania pre celú spoločnosť a účinným nástrojom správy široko chápanej bezpečnosti krajiny. Zdá sa, že tieto hodnoty sú nadčasové a môžu byť vtelené do systémov bezpečnosti krajín s odlišnou kultúrou, predovšetkým tých, ktoré prechádzajú obdobím vládnej a ekonomickej transformácie a hľadajú optimálne riešenia a v rámci svojej suverenity tak dôležitej oblasti. Pamätajme, že kultúra a rytiersky étos, ktorý bol po stáročia prítomný v krajinách strednej Európy, ktoré sú na pomerne vysokom stupni civilizačnej evolúcie, má mnoho spoločných vlastností s ideálmi, ktoré vyznávali dávne japonské bojové klany. Ak táto tradícia umožnila v Japonskom cisárstve dosiahnuť ohromujúce úspechy aj v autentických krízových situáciách, kritérium účinnej praxe dokazuje, že treba siahať jednak po domáce hodnoty ako aj po tie, ktoré sa nám dnes môžu zdať pomerne vzdialené alebo dokonca exotické. Japonsko je dnes nielen príkladom civilizačného a technologického pokroku, ale zároveň krajinou, ktorej vysoký stupeň bezpečnosti pobáda k jeho pozitívnemu nasledovaniu.

---

¹² ALLYN, John. *Opowieść o 47 roninach*. Lublin: Red Horse, 2008.

¹³ WINERMAN, Lea. The Fukushima 50 Nuclear Workers stay behind to brave plants Wors. W *PBS Newshour*, 16.03.2011.

BIBLIOGRAFIA

1. ALLYN, John. *Opowieść o 47 roninach*. Lublin: Red Horse, 2008.
  2. AMBROŻY T. *Trening holistyczny – metoda kompleksowej uprawy ciała*, EAS, Kraków 2004.
  3. OROS, Andrew Lee. *Global Security Watch – Japan*. Tatsumi: Yuki, 2010.
  4. OSMĄNCZYK, Edmund Jan. *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ*, Warszawa: PWN, 1974.
  5. PIWOWARSKI J. *Siedem cnót Bushido*, „Zeszyt Problemowy. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, 2011, nr 5.
  6. PIWOWARSKI J., *Etos rycerski i jego odmiany w koncepcji Marii Ossowskiej*, Apeiron WSBPiI, Kraków 2010.¹
  7. PIWOWARSKI J., *Etyka administracji i jej źródła*, Wydawnictwo WSBPI „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2011, ISBN 978-83-930321-3-6.
  8. PIWOWARSKI J., Korzeniowski L. F., *Przydatność dalekowschodnich koncepcji filozofii i kultury bezpieczeństwa dla polskich służb mundurowych*, [w:] *Nauka o bezpieczeństwie. Istota, przedmiot badań i kierunki rozwoju*, GROCHOWSKI L., LETKOWICZ A., MISIUK A. (red.), Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2011.
  9. PIWOWARSKI J., *Samodoskonalenie i bezpieczeństwo w samurajskim kodeksie Bushido*, Collegium Columbinum, Kraków 2011.
  10. PIWOWARSKI J., *Samurajska tradycja w zarządzaniu kryzysowym*, [w:] *Riešenie krizových situácií v špecifickom prostredí*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Żylinie, Žylina 2011.
  11. STERKOWICZ S., *Ju-jitsu. Wybrane aspekty walki obronnej*, Wydawnictwo AWF, Kraków 1998.
  12. TANAKA F., *Sztuki walki samurajów*, Diamond Books, Bydgoszcz 2005.
  13. TOKARSKI S., *Jogini i wspólnoty. Nowoczesna recepcja hinduizmu*, Wydawnictwo PAN, Wrocław 1987.
  14. TOKARSKI S., *Sztuki Walki. Ruchowe formy ekspresji filozofii Wschodu*, Wydawnictwo Glob, Szczecin 1989.
  15. WINERMAN, Lea. The Fukushima 50 Nuclear Workers stay behind to brave plants Wors. W *PBS Newshour*, 16.03.2011.
-

Andrzej CZOP
Apeiron WSBPiI Wydawnictwo
ul. Krupnicza 3
31-123 Kraków
tel. 12 422 30 68
www.apeiron-wydawnictwo.pl

VÝCHODISKEM PRO TVORBU STRUKTURY ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY V BUDOUCÍCH OPERACÍCH JE JEJÍ KONCEPCE POUŽITÍ

David ČEP

ABSTRAKT:

Článek se zabývá výsledky studie, kde jsou hledány příčiny neexistence koncepce použití AČR. Studie vychází z potřeby vytvoření koncepce AČR jako nezbytného základního vymezení směřování rozvoje schopností AČR a tvorby organizačních struktur použitelných v celém spektru budoucích operací jako je tomu v ostatních armádách NATO. V článku jsou popsány postupy a vybrané metody vhodné pro formulaci problému a metody sběru dat. Rovněž jsou zde identifikovány možné příčiny a důsledky problému neexistence koncepce použití AČR a aplikace metody analýzy zainteresovaných stran. Studie je uskutečněná v rámci projektu obranného výzkumu OPERKON.

Klíčová slova: Koncepce použití, metody, příčiny a důsledky.

ÚVOD

Strategické (konceptní) dokumenty jsou zpracovávány nejvyšší úrovni řízení. Jsou určeny pro systémy řízení a velení organizace. Vyjadřují plánování, rozvoj, popis a postup využití přesně stanovených vojenských schopností, za účelem dosažení stanoveného cíle nebo záměru. Popisují strukturu organizace, množství a úroveň potřebného personálu, systém vzdělávání

a výcviku, materiál, sociální zabezpečení a jiné oblasti. Ústřední myšlenkou koncepcí je v podstatě to, co mohou plnit ozbrojené síly v budoucnosti, aby zvládly bezpečnostní výzvy. V koncepcích jsou vyjádřeny budoucí operace, které popisují, jak velitel využívá vojenskou vědu a vojenské umění k využití schopností k dosažení požadovaných účinků a cílů.

V těchto souvislostech tedy zpravidla hovoříme o dokumentech, které popisují především rozvoj organizace, a to zpravidla v dlouhodobém časovém horizontu obecně vyjadřovaném převážně v relaci 15 – 20 let dopředu. Tyto dokumenty řeší zpravidla složité, špatně strukturované rozhodovací problémy, které se řeší za nejistoty. Navíc nejsou známy důsledky dopadu našeho rozhodnutí a ani pravděpodobnost s jakou mohou tyto dopady vzniknout. Jsou vodítkem pro strategické rozhodování na úrovni MO/GŠ, jejímž účelem je použití ozbrojených sil v budoucích operacích. Současné i budoucí konceptní dokumenty se vyvíjejí v čase jako reakce na různé faktory. Mezi tyto faktory patří technologický, politický, sociální, kulturní, ekonomický, legislativní a jiný vývoj. Zároveň to jsou determinanty, které vyžadují změny v koncepcích. Rozvíjejí se rovněž jako odpověď na rozvoj technologií, získané zkušenosti z probíhajících operací nebo jako reakce na koncepcie partnerů, ale i potencionálních nepřátel či protivníků. Můžeme tedy tvrdit, že existuje větší počet vnitřních i vnějších faktorů, ovlivňující celkový koncept budoucího použití ozbrojených sil. Jen za posledních 20 let bylo zpracováno na úrovni národních strategických dokumentů sedm Vojenských strategií, které vznikaly jako reakce na změny v bezpečnostním prostředí.

Na úrovni resortu obrany vzniklo 9 Koncepcí výstavby armády, včetně KRAČR, která nebyla přijata, dále to byla Bílá kniha o obraně, která definuje roli a funkce ozbrojených sil, restrukturalizaci systému velení a řízení AČR a směry rozvoje jejich schopností. Vojenské strategie měly životnost 3 roky a Koncepce výstavby se měnily v průměru každého 2,5 roku. Vyšší počet přijímaných strategických dokumentů je dokladem stavu, že se v resortu obrany pracovalo bez důkladných vědecky podložených a zdůvodněných rozborů, prognóz a trendových analýz.

Příčiny tohoto stavu lze rozdělit do dvou skupin a to do vnitřních a vnějších příčin. Mezi vnitřní příčiny, které bychom měli umět zásadním způsobem ovlivnit, řadíme především ty, které souvisejí se strategickým rozhodováním.

Mezi vnější příčiny se dají zařadit např. rychlé změny v bezpečnostním prostředí (nové hrozby, globalizace, integrace, nové technologie); praxe předbíhá teorii. Určitě by se dala najít spousta dalších vnějších příčin, které se podíleli na nekonceptním stavu strategických dokumentů. Chybí pohled do budoucnosti na základě trendových analýz a studií; neprovádějí se důkladné analýzy současného stavu; nepřipravují se varianty rozvoje; pracuje se s nereálnými personálními, materiálovými a finančními položkami.

Primárním obecným předpokladem pro formulování špatně strukturovaného rozhodovacího problému je, že nesystémovým přístupem nelze dospět k sofistikovaným strategickým dokumentům popisujícím vize a strategie rozvoje organizace. Dosažení vysoké míry reálnosti uvedených dokumentů předpokládá kvalitní analytické materiály, ze kterých vychází, popsané a strukturované procesy, umožňující zpracování takových dokumentů a dostatečnou míru strategického myšlení a kultury organizace.

Uvedené skutečnosti a popsaný kontext problému tvorby koncepcí v AČR byl východiskem pro téma analytické studie. Volba tématu vychází z aktuálně řešeného projektu obranného výzkumu OPERKON, který má za cíl zpracovat „Návrh operační koncepce ozbrojených sil ČR ve společných operacích“.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem byla v rámci projektu OPERKON zpracována analytická studie „Analýza a formulace rozhodovacího problému při neexistenci koncepce použití AČR, s využitím primárních dat“, jejímž cílem bylo, pomocí primárních dat, formulovat rozhodovací problém způsobující neexistenci koncepce použití. K dosažení tohoto cíle byly vymezeny následující dílčí cíle:

- identifikace vhodných metod, výběr a provedení vybraných metod (pro sběr primárních dat) pro základní vymezení rozhodovacího problému;
- získání souboru primárních informací z provedených metod, identifikace, analýza a hodnocení příčin a důsledků neexistence koncepce použití AČR. Formulace rozhodovacího problému a návrh jeho řešení.

Pro studii byla stanovena hypotéza: „Hlavní příčinou neexistence koncepce použití AČR je absence vztahů a role koncepce, určující zadání pro rezort obrany“. Důsledkem neexistence této koncepce použití AČR je nesystémový rozvoj organizace, který je příčinou chybného vynakládání finančních prostředků, což vede k nehospodárnému, neefektivnímu a neekonomickému vynakládání finančních prostředků. Sekundárním důsledkem pak je mrhání lidskými a morálními zdroji.

1 POUŽITÉ METODY A ZDROJE DAT

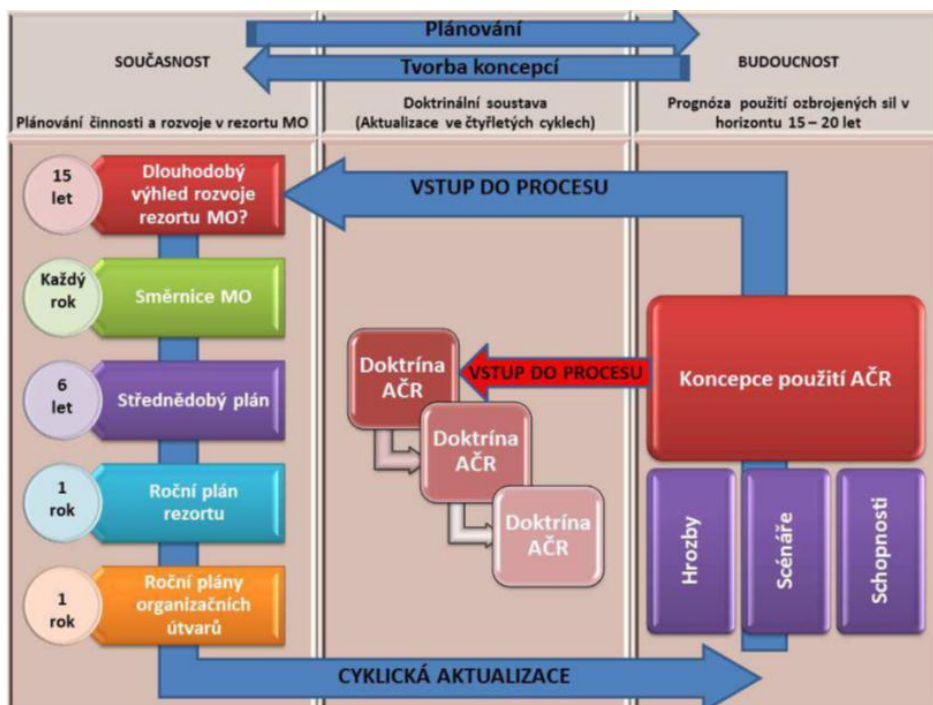
Pro pochopení problematiky je nevyhnutelné obecné vymezení základních pojmů, které byly použity

v analytické studii. Toto vymezení nebylo pouze výchozím, ale současně i dílčím předpokladem pro zahájení rozhodovacího procesu, jehož výsledkem bude zpřesněná konečná

formulace rozhodovacího problému, neexistence koncepce použití AČR. Zvolený postup odrážel doporučení a zásady použití jednotlivých metod, což se plně projevilo v efektivnosti práce a kvalitě získaných poznatků. Pro úvodní vymezení vybraného rozhodovacího problému bylo využito metody „strom problémů“ a „diagram rybí kosti“. V rámci analýzy konstrukce problému byla využita „základní analýza zainteresovaných stran“. V rámci formulace a analýzy problému byly identifikovány a vybrány vhodné metody sběru dat. Pro sběr dat byla použita metoda dotazníkového šetření a standardizovaných rozhovorů. Při níž byli respondenti vybráni z okruhu osob zabývajících se teorií v řešené oblasti a také z praxe na jednotlivých operačních velitelstvích. Závěry z vyhodnocení dotazníku byly použity jako podklad primárních informací o názorech na tvorbu koncepcí a při formulaci rozhodovacího problému a jeho zpřesnění.

Koncepce budoucího použití AČR by měla být rozhodujícím strategickým vojenskoodborným dokumentem pro rozvoj ozbrojených sil, který popisuje zásady, pravidla a předpoklady použití sil v budoucích operacích a to v závislosti na předpokládaném vývoji bezpečnostního a operačního prostředí. To bylo výchozí stanovisko při analýze problému. Neexistence koncepce použití AČR má zásadní negativní dopad na definici vize vycházející z poslání OS ČR a rovněž negativně dopadá na obranné plánování. Neexistence tohoto dokumentu vytváří určité vakuum pro stanovení směrů a oblastí rozvoje OS ČR, což je do budoucna nepřijatelným stavem. Není jasné přesné vymezení místa, ale i charakteru této koncepce v systému strategických dokumentů a systému obranného plánování v podmínkách ČR. Všechny ostatní vojenské koncepce a doktríny, by měly z této koncepce vycházet.

Na obrázku číslo 1 je znázorněno systémové umístění a vhodný proces plánování na základě schopností. Tyto koncepce jsou určovány scénáři, hrozbami a požadovanými schopnostmi, které je nutno v budoucnu dosáhnout, abychom mohli určit způsoby, jak, kde a s čím budou v daném scénáři ozbrojené síly použity pro naplnění budoucích cílů operace.

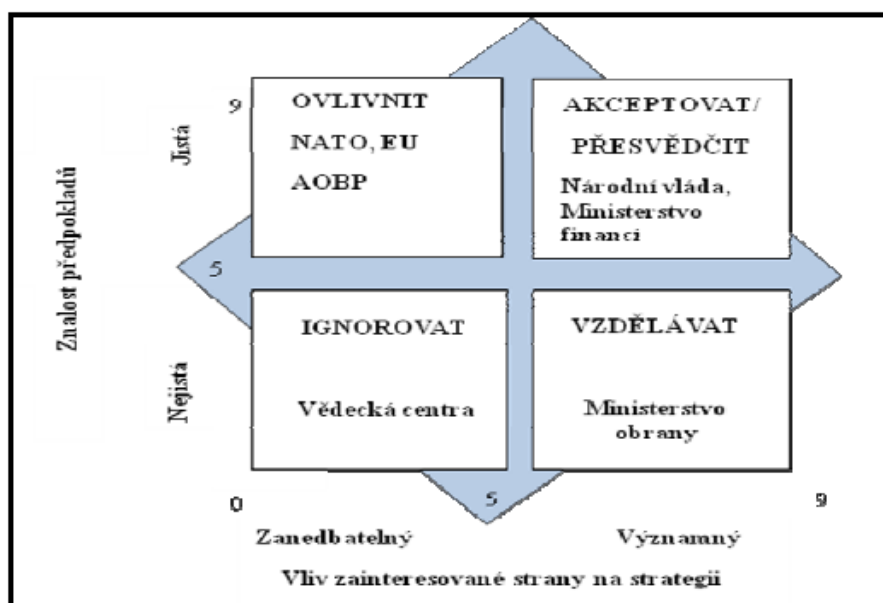

Obrázek 1 - Vztahy (vazby) obranného plánování a koncepce použití ozbrojených sil
Zdroj: Vlastní zdroj

V analýze zainteresovaných stran, prostřednictvím brainstormingové diskuse, byly identifikovány možné zainteresované strany (ZS), které ovlivňují tuto problematiku. V následující fázi analýzy zainteresovaných stran byly u jednotlivých zainteresovaných stran identifikovány zájmy ve vztahu k řešenému problému. Po provedené identifikaci byly zpracovány kontrolní seznamy – tzv. Checklists. Pro zpracování kontrolního seznamu bylo vytvořeno těchto 7 kontrolních otázek a odpovědí:

1. kdo disponuje finanční, relevantními schopnostmi a informacemi? Ministerstvo financí, národní vláda, ministerstvo obrany.
2. či podporu potřebujeme, aby byla strategie mohla být úspěšně realizována? NATO a EU.
3. kdo by mohl realizaci strategie zamezit? Ministerstvo financí Ministerstvo obrany a národní vláda.
4. od koho lze očekávat odpor? Ministerstvo financí.
5. které skupiny nebo jednotlivci jsou přímo či nepřímo dotčeni, pozitivně či negativně? AOBP, složené ze státních podniků (VOZ - vojenské opravárenské závody) a soukromé podniky (Excalibur aj.)
6. kdo disponuje uživatelskými nebo vlastnickými nebo vlastnickými právy? Armáda České republiky.
7. kdo nebude pravděpodobně moci uplatnit žádné zájmy? Vědecká centra, AČR.

Prostřednictvím těchto otázek byly zainteresované strany posouzeny pomocí hodnocení vlivu a znalostí předpokladů. Matice analýzy zainteresovaných stran, znázorněná na obrázku 2 poukazuje na rozložení zainteresovaných stran, včetně jejich vztahu ke strategii organizace.

Obrázek 2 - Matice analýzy zainteresovaných stran
Zdroj: Vlastní zdroj

Předpokladem vytvoření koncepce použití sil AČR je přesvědčit národní vládu a ministerstvo financí o nutnosti existence této koncepce. K tomu je potřeba, aby příslušníci rezortu obrany byli v této oblasti vysoce kvalifikovanými a vzdělanými odborníky. Tuto úlohu by rovněž měla plnit vědecká centra (zejména UO Brno a Institut doktrín VeV – VA Vyškov). Mezinárodní organizace, reprezentující především NATO a EU, svým působením, ovlivňují postoje národní vlády (ministerstev) tím, že prosazují plnění závazků vůči nim. Rovněž AOBP má snahu ovlivňovat různé složky státní správy, neboť je to v jejím ekonomickém zájmu.

2 FORMULACE PROBLÉMU

Jako problém bylo označeno tvrzení o neexistenci koncepce použití AČR. Z výsledků dotazníkového šetření a s přihlédnutím k odpovědím při vedení standardizovaných rozhovorů vyplynuly tyto závěry:

- není vnímána potřeba koncepce, ta je nahrazována pseudo-dokumenty nebo nepřesnými překlady dokumentů NATO;
- AČR nemá bez existence koncepce použití AČR rámec svého rozvoje a nejsou tímto systematicky rozvíjeny jednotlivé druhy sil. Koncepce použití AČR určuje směr rozvoje priorit a schopností s dlouhodobým výhledem;
- chybí širší rámec a absence politických zadání pro rezort obrany. Na koncepcí by neměl mít vliv žádný krátkodobý politický záměr a cíl - nadstranickost;
- nerespektují se doporučení NATO. Za předpokladu využití struktury koncepcí, používaných v armádách NATO jako inspiraci, a ne jejich pouhý nepřesný překlad, hierarchie bude korespondovat a bude funkční;
- není ustanoven orgán, který by byl zodpovědný za koordinaci mezi jednotlivými prvky na strategické úrovni. Není zavedeno plánování na základě schopností, ale plánuje se bohužel podle zdrojů;
- chybí potřeba budování, vyhodnocení a potřeba budování praktické aplikace koncepčního přístupu a tím pádem jistoty při dlouhodobém plánování.

V rámci formulace problému bylo přikročeno k použití metody „strom problému“. Tvorba stromu problému vycházela ze získaných primárních výsledků dotazníkového šetření a závěrů z provedených standardizovaných rozhovorů. Tato tvrzení byla rozdělena do skupiny příčin a důsledků, které byly dostatečným podkladem pro zpracování strom problému.

K důsledkům problému patří:

- nepřesnosti v překládání aliančních koncepcí, tzv. kalkový“ překlad;
- vytváření doktrín bez zásadní koncepce (bez hierarchie);
- změny bezpečnostního prostředí;
- dynamika rozvoje operačního prostředí;
- mrhání lidskými a morálními zdroji;
- neustálé změny na základě politických rozhodnutí, měnící základní podmínky ke zpracování koncepce;
- neúčelné ekonomické ztráty v důsledku neefektivního nakládání s finančními prostředky, nárazové nákupy materiálu a techniky. Nesystémové a jednoúčelové nákupy techniky a materiálu;
- stárnutí strategických dokumentů a nekonceptnost rozvoje AČR. Nekonceptnost výstavby AČR, neúplné využití schopností AČR v projektech mezinárodní spolupráce, ztráta některých schopností AČR.

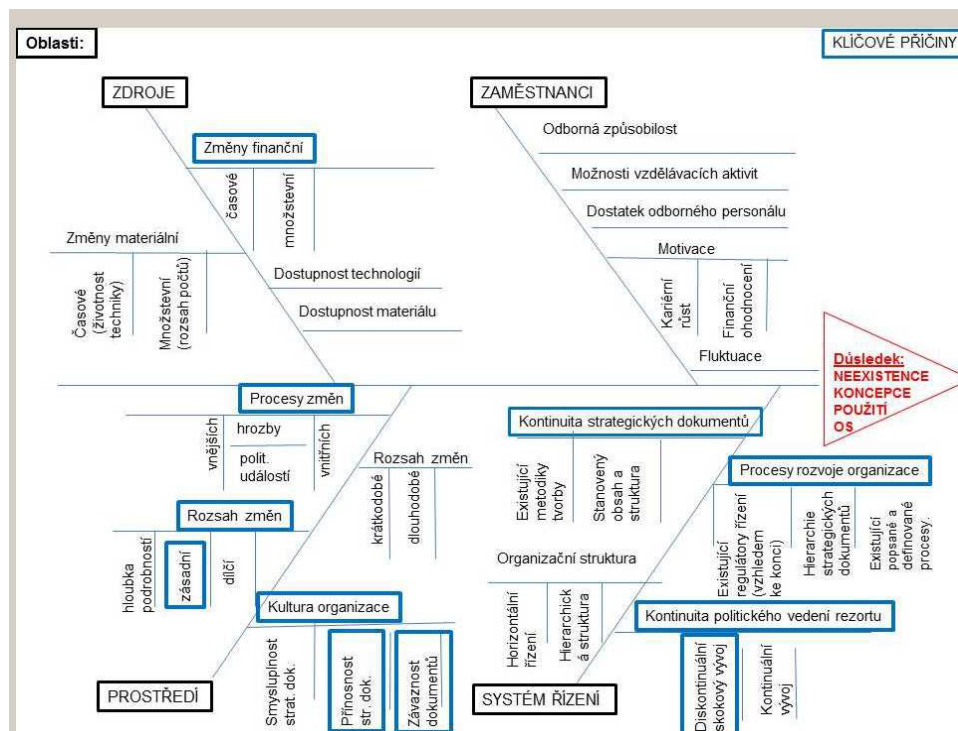
Mezi příčiny problému patří:

- absence odborného střediska pro vytváření koncepcí;
- reorganizaci (snižování počtů – ztráta odborníků);
- opakované finanční restrikce;
- rychlý rozvoj technologií, které mají vliv na vedení operací;
- velký vliv krátkodobých politických záměrů a cílů, absenci politického zadání;

- absence vědeckého pracoviště, které by se věnovalo dlouhodobými analytickými studii pro podporu rozhodovacího procesu na strategické úrovni při vytváření koncepcí naší armády, nesystémový přístup k rozvoji ozbrojených sil;
- chybí dlouhodobá vize – dopad minulosti;
- nedocení významu koncepce. Potřeba větší stability (jistota) ekonomického rámce pro rezort obrany, z toho vyplývají jasně zadané úkoly při plánování v dlouhodobém horizontu.

Jako poslední krok pro formulaci problému bylo jeho upřesnění. Z hlediska zpřesnění a ověření poznatků získaných v předcházejících krocích (strom problému), se nabízel jako nejvhodnější metoda diagramu rybí kosti (Ishikawa diagram), která je znázorněna na obrázku číslo 3.

Obrázek 3 - Diagram příčin a důsledku
Zdroj: Vlastní zdroj

Rozhodovací problém byl definován jako problém špatně strukturovaný a použitím této metody, dosáhl přesně definovaných a ověřených příčin uvedeného stavu.

ZÁVĚR

Cílem analytické studie bylo pomocí primárních dat, formulovat rozhodovací problém způsobující neexistenci koncepce použití AČR. Získáním souboru primárních informací z vybraných a přiměřených metod, identifikací, analýzou a hodnocením příčin a důsledků neexistence koncepce použití AČR tento rozhodovací problém formulovat a potvrdit nebo vyvrátit uvedenou hypotézu. Hypotéza stanovená pro tuto studii "Hlavní příčinou neexistence koncepce použití AČR je absence vztahů a role koncepce, určující zadání pro rezort obrany", byla potvrzena především získanými a vyhodnocenými daty dotazníkového šetření a řízenými rozhovory. Za přispění stromu problémů a metodou rybí kosti byly tato data potvrzena a vytvořila celkový kontext řešeného problému. Nejvýznamnější příčiny neexistence

konceptce použití AČR, podle diagramu rybí kosti, se nacházejí převážně v prostředí rezortu MO a v oblasti systému řízení, což jednoznačně potvrzuje platnost stanovené hypotézy. Je tedy nezbytné, pro řešení tohoto problému, vyřešit rozhodovací problém, tak jak byl pomocí uvedených metod formulován. Na základě získaných primárních dat a na základě aplikace uvedených metod byl formulován základní rozhodovací problém - jaké identifikované nejvýznamnější příčiny neexistence konceptce použití AČR je nutné eliminovat a jakým způsobem, aby bylo možné vytvořit tuto koncepci a zakomponovat ji do základních strategických dokumentů rezortu MO.

LITERATURA

- [1] FOTR, J., a kol., Manažerské rozhodování: Postupy, metody a nástroje. 1. vydání, Praha: Ekopress, 2006. ISBN 80-86929-15-9.
- [2] GRASSEOVÁ, M., MAŠLEJ, M., BRECHTA, B., Manažerské rozhodování: Teoretická východiska a praktické příklady. Brno: Univerzita obrany, 2010, ISBN 978-80-7231-730-1.
- [3] GRASSEOVÁ, M., a kol., Procesní řízení ve veřejném i soukromém sektoru. Teoretická východiska a praktické příklady. 1. vydání, Brno: Computer press, a.s., 2008. ISBN 9788-80-251-1987-7.
- [4] DUBEC, R., a kol., Swot analýza Katedry celoživotního vzdělávání: Podklady pro tvorbu dlouhodobého záměru. K-111, Brno 2010.
- [5] GRASSEOVÁ, M., a kol., Analýza podniku v rukou manažera. 33 nejpoužívanějších metod strategického řízení. Computer Press, a.s., Brno 2010, 1. vydání, ISBN 978-80-251-2621-9.
- [6] ČEP, D., Analýza a formulace rozhodovacího problému při neexistenci konceptce použití AČR: Analytická studie s využitím primárních dat. K-111, Brno 2012

Pplk. Ing. David ČEP,
Katedra celoživotního vzdělávání
Fakulta ekonomiky a managementu
Univerzita obrany
tel.: +420973442725

MIESTO VOJENSKEJ DIPLOMACIE A SPRAVODAJSTVA V SR

Ladislav ČERI

ABSTRACT

International relations are characterized by terms such as *unipolarism, bipolarism, multipolarism, regionalism and globalism*. Formulation of internal and foreign policy of the country in variable and unstable security environment should lead to stability, sustainable development, the development center of power and political relations.

Military (Defence) diplomacy is part of the complex system of diplomacy. It is based on economic and military potential of a country is related to its security policy.

Keywords: *Military Diplomacy, Defence Diplomacy, Intelligence Services, Command - Control and Management, Legislation, Secret Intelligence,*

ÚVOD

Príspevok nadväzuje na sériu článkov o vojenskej diplomacii v SR a jej vzťahom k ozbrojeným silám a spravodajským službám v demokratickej spoločnosti. Zaoberá sa miestom vojenskej diplomacie ako jednému z nástrojov na presadzovanie svojich zahraničnopolitických cieľov. Slovenská republika disponuje širokou škálou národných aj nadnárodných nástrojov vojenskej diplomacie. Aktívnym pôsobením predstaviteľov Slovenskej republiky na všetkých úrovniach v inštitúciách EÚ a NATO sa tieto stávajú silnými inštrumentmi na dosahovanie cieľov zahraničnej politiky SR. Vojenská diplomacia a spravodajské služby majú svoje miesto v demokratickej spoločnosti, pretože ich činnosť je nezastupiteľná a stále potrebná. Bude však žiaduce, aby aj oni sami prevzali - vzhľadom k svojmu výnimočnému postaveniu svoju časť zodpovednosti za súčasný a budúci stav ozbrojených síl, tak ako to konštatovali aj predstavitelia vojenskej diplomacie a spravodajských služieb členských krajín NATO na AFCEA Global Intelligence Forum s podtitulom: „Zmenená úloha spravodajstva po 9/11: Ponaučenie pre vlády, priemysel a verejnosť“¹. V teoretickej oblasti je stále potrebné nielen hľadať – ale aj nachádzať nové pohľady na vojenskú diplomaciu, spravodajstvo a prispôbiť sa novým spôsobom myslenia. Konflikty – ani tie diplomatické sa nezastavujú na hranici. Žijeme v tak vzájomne prepojenom svete, že každý problém je problémom nás všetkých, každá hrozba je hrozbou nám všetkým, ale aj každý úspech prinesie prospech nám všetkým.

1. VOJENSKÁ DIPLOMACIA

Medzinárodné vzťahy sú dnes charakterizované pojmami ako *unipolarizmus, bipolarizmus, multipolarizmus, regionalizmus a globalizmus*. Formulácia vnútornej aj zahraničnej politiky krajiny v premennom a nestabilnom bezpečnostnom prostredí by mala

---

¹ AFCEA Global Intelligence Forum konaná v dňoch 20. -21. 9.2012 v Bruseli

smerovať k stabilite, udržateľnému vývoju, rozvoju mocenského centra a mocenských politických vzťahov.

Zahraničná politika sa odohráva v inom prostredí ako vnútorná politika, je to neistejšie a oveľa širšie prostredie. Zahraničná politika je často a chybné zamieňaná s diplomaciou.

Prvým vojnovým historikom a teoretikom, ktorý si uvedomil úlohu ľudu/verejnosti vo vojenskom dianí bol Carl von CLAUSEWITZ (In Kunczik, 1995, 286). Podľa jeho teórie vojny, nie je centrálnym kritériom vojny fyzická sila, ale sila morálna; rozhodujúce sú nasledujúce tri faktory: (1) vláda, ktorá definuje vojnové ciele, (2) armáda a (3) ľud/verejnosť. Sila diplomacie tak môže prekonať aj fyzickú silu zbraní.

Cieľovou skupinou *Defence Diplomacy* nie je len verejnosť. Podľa Clausewitza je to aj nepriateľ, ktorého treba kontinuálne zavádzať a zároveň je potrebné pred ním utajovať informácie. Odsudzuje naopak prinášanie pravdivých informácií, ktoré podľa neho môžu poskytnúť výhodu nepriateľovi ako aj oslabiť morálku vlastného obyvateľstva. Iný klasik MACHIAVELLI, (In Kunczik 1995, 287) pokladá práve klamstvo za hlavný nástroj politiky.

Defence Diplomacy v sebe spája dve zdanlivo nezrovnateľné extrémny – násilné vojenské donucovacie prostriedky a presvedčujúce mierové diplomatické prostriedky za účelom dosiahnutia politických cieľov krajiny.

Poslaním *Defence Diplomacy* Slovenskej republiky je prispievať k rozvoju spolupráce s demokratickými krajinami a ich ozbrojenými silami s dôrazom na členské krajiny NATO a EÚ a susedné štáty (napr. V-4). Budovať dôveru v regióne a zamedzovať vzniku kríz a prispievať k riešeniu konfliktov. Ale hlavne realizovať úlohy bezpečnostnej, obrannej, vojenskej a hospodárskej politiky SR.

Dnes aj predstavitelia Aliancie hovoria o kríze v transformačnom procese NATO. Dňa 28.9.2012 došlo k zmene vrchného veliteľa najvyššieho spojeneckého veliteľstva pre transformáciu (SACT). Pri ceremoniáli odchádzajúci generál Stéphane ABRIAL odovzdal velenie generálovi Jean-Paul PALOMÉROSOVI ako novému vrchnému veliteľovi SACT.

Rezervy sú aj v našich štruktúrach *Defence Diplomacy* - chýba jej inštitucionálny rámec a koncepcia *Defence Diplomacy* v SR buď neexistuje alebo nie je všeobecne známa, právne normy v tejto oblasti buď neexistujú alebo sú zastarané (viď. Právne normy pri vysielaní príslušníkov OS SR do zahraničných operácií) atď.

Zodpovedné inštitúcie ani po dvoch rokoch neaplikovali Strategickú koncepciu Aliancie STRATCON 2010, kde táto spôsobilosť je uvádzaná ako rozhodujúca schopnosť NATO a má byť posilňovaná (aj keď niektoré spôsobilosti NATO budú v budúcnosti zanikať) atď. To už vôbec nespomíname novú Vojenskú stratégiu USA, ktorú začiatkom roka 2012 predstavil prezident Spojených štátov amerických Barack Hussein OBAMA. Nová smernica kladie väčší dôraz na diplomáciu a spravodajstvo označuje ako kľúčový faktor. Šéf divízie pre nové hrozby NATO Gábor IKLÖDY definoval pre diplomatickú a spravodajskú komunitu nové výzvy: spolupráca s vojenským sektorom, neštátnymi aktérmi, hodnotenie situácie, zabránenie šírenia zbraní hromadného ničenia, ochrana kritickej infraštruktúry a dodávok energií. V rezorte obrany SR neexistuje ucelená koncepcia *Defence Diplomacy*, ktorá by dokázala reagovať a riešiť (podobne ako to je napríklad na MZV) problematiku podpory slovenskej zahraničnej politiky a ekonomiky napríklad na báze skúseností OS SR z operácií MKM (spravodajský, politický a ekonomický rozmer *Defence Diplomacy*) SR.

1.1 VOJENSKÁ DIPLOMACIA JEJ MIESTO A ČLENENIE

Vojenská diplomacia sa vytvárala súbežne s vývojom diplomacie ako takej a prví vyslanci riešili spravidla aj vojenské otázky. Podľa P.M. TAYLORA „Vojenské operácie dnes

môžeme uchopiť podľa vzorca C5I; command, control, communications, computers, intelligence and CNN (riadenie, kontrola, komunikácia, počítače, /tajné/ informácie a CNN)“ . (In Taylor, 1997). Ján ŽIGRAY ju definuje ako jeden z nástrojov realizácie bezpečnostnej politiky štátu s poslaním „umožniť ozbrojeným silám vysporiadať sa s činnosťami podnikanými ministerstvom obrany majúcimi za cieľ rozptýliť nepriateľstvo, budovať a podporovať dôveru a podieľať sa na rozvoji demokratického správania sa ozbrojených síl čím významne prispievať k zamedzovaniu vzniku rozporov a hľadaniu riešení“ . (In Žigray, 2009).

Hlavnými zložkami *Defence Diplomacy* sú: vojenská, politická, diplomatická, ekonomická a kultúrna/sociálna zložka. Vývoj umenia *Defence Diplomacy* bol vynútený potrebou veľkých armád byť viac zapojený do realizácie cieľov zahraničnej politiky.

Vojenská diplomacia je neoddeliteľnou súčasťou diplomacie Slovenskej republiky podieľajúcej sa na praktickej realizácii cieľov zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátu v podmienkach rezortu ministerstva obrany. Vojenská diplomacia tvorí súčasť komplexnej sústavy diplomacie. Opiera sa o ekonomický a vojenský potenciál krajiny a súvisí s jej bezpečnostnou politikou. V modernom Aliančnom chápaní *Military Diplomacy* členíme na:

Coercive Diplomacy (Koerzívna – vojnová diplomacia) s prevažujúcimi charakteristikami tvrdých prvkov *Hard Power* (Tvrdá moc – tvrdé prvky vojenskej diplomacie) a

NATO Defence Diplomacy (Verejná diplomacia Aliancie) s mäkkými prvkami vojenskej diplomacie *Soft Power* (Mäkká moc – mäkké prvky vojenskej diplomacie).

Do *Defence Diplomacy* patrí ďalej preventívna diplomacia (*Preventive Diplomacy*) a aj tzv. samitová diplomacia (*Summit Diplomacy*) v jej réžii sa konal napr. Summit NATO v máji 2012 v Chicagu, ale aj Summit OSN v septembri 2012 v New Yorku, kde hlavnými témami boli opäť témy vojenské – jadrový program Iránu a Afganistan.

1.2 OBLASTI VOJENSKEJ DIPLOMACIE

Vrcholovým vojenským diplomatom SR je nepochybne prezident ako hlavný veliteľ ozbrojených síl. Nesmieme zabúdať ani na bohatú vojenskú históriu Slovenska, na vízie a diplomaciu generála Milana Rastislava ŠTEFÁNKA. Na jeho bohaté a mnohorozmerné dielo hlavne vo vojenskej, diplomatickej a politickej oblasti. Ako ani na slovenských vojenských diplomatov v druhej svetovej vojne a po nej, v odboji a v misiách medzinárodného krízového manažmentu Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Dnes je vojenská prítomnosť zahraničných armád na našom území na dvoch úrovniach. Prvou je klasická vojenská diplomacia, čiže vojenský diplomati akreditovaní na Slovensku. Je to osobitná oblasť diplomacie, ktorá je súčasťou zahraničnej politiky každého štátu. Úlohou vojenských diplomatov je nielen udržiavať úzke kontakty s obrannými a vojenskými orgánmi v hostiteľskom štáte, ale aj prezentovať a reprezentovať svoje ozbrojené sily v tomto štáte. Ďalej aj získavať legitímnym spôsobom, obvyklým v politickej praxi, informácie, následne ich analyzovať a vyhodnocovať, prípadne dávať odporúčania svojim vlastným krajinám. Okrem tejto dimenzie vojenskej diplomacie sú na našom území prítomní aj príslušníci iných ozbrojených síl z rôznych štátov. V súčasnosti máme na Slovensku niekoľko poradcov z viacerých krajín, najmä členských krajín NATO. Sú to však skôr jednotlivci než misie. (In Kyselova, 2007, 22).

Medzi základné oblasti aktivít *Defence Diplomacy* SR patria diplomatické zastúpenia na vyslanectvách a veľvyslanectvách na úradoch pridelených obrany. Zastúpenie SR a účasť v medzinárodných organizáciách. Aktívna účasť na mierových a humanitárnych misiách. Spoločné nasadenie jednotiek OS SR, vytváranie účelových vojenských zoskupení, koalícií,

jednotiek. Spoločné cvičenia týchto jednotiek, výcvik vojsk a výcvik inšpektorov vo verifikácii. Príprava a vysielanie expertov, civilných úradníkov, príslušníkov ozbrojených síl do pozorovateľských tímov v oblastiach kríz. Medzi prejavy *Defence Diplomacy* a priateľstva patria oficiálne návštevy, pracovné návštevy, návštevy vojenských jednotiek. *Defence Diplomacy* zastrešuje aj časť oblasti poskytovania a predaja výzbroje, techniky a špeciálneho materiálu, taktiež jeho modernizácia, opravy a údržba. Medzi aktuálne úlohy *Defence Diplomacy* SR patrí:

- Pôsobenie v medzinárodných organizáciách, orgánoch a štruktúrach majúcich v kompetencii otázky bezpečnosti a podpora účasti OS SR v medzinárodných misiách a operáciách.
- Pôsobenie v oblasti preventívnej diplomacie (odzbrojenie, kontrola zbrojenia, krízový manažment) dôrazom na aktivity OBSE.
- Podiel na aktivitách zameraných na potláčanie nových tzv. nevojenských ohrození.
- Podiel na ekonomickom rozmere diplomacie v súlade s medzinárodným právom (možnosti vývozu vojenského materiálu a technológií).
- Včasné informovanie ústavných činiteľov SR, predstaviteľov a funkcionárov MO SR o všetkých skutočnostiach ohrozujúcich životné a dôležité záujmy SR.
- Včasné informovanie medzinárodného spoločenstva o prípadoch ohrozenia bezpečnostných záujmov SR s cieľom získať podporu pre prijímanie účinných opatrení.
- Podiel na rozvoji a reformách ozbrojených síl SR.
- Podiel na profesionalizácii a stabilizácii zahraničnej služby SR.

Poslaním Defence Diplomacy SR je prispievať k rozvoju spolupráce s demokratickými štátmi a ich ozbrojenými silami s dôrazom na členské krajiny EÚ, NATO a susedné štáty. Budovať vzájomnú dôveru s ostatnými štátmi. Zamedzovať ich vzniku a prispievať k riešeniu konfliktov. Prispievať k rozvoju a demokratickému charakteru ozbrojených síl SR a realizácii úloh bezpečnostnej, obrannej, vojenskej a hospodárskej politiky SR.

Perspektíva vývoja Defence Diplomacy SR bude ovplyvňovať rad faktorov, ako napríklad vývoj medzinárodnej situácie ako celku, rozvoj a reformy v medzinárodných organizáciách NATO, OSN, EÚ... a ich štruktúrach. Operácie medzinárodného krízového manažmentu a zapojenie SR do nich. Vývoj svetovej ekonomiky s dopadom na rozpočty – výdaje na obranu a diplomaciu.

Podľa manuálu „*Defence Diplomacy Armed Forces of the UK*²“ je *Defence Diplomacy* charakterizovaná ako základná obranná aktivita: „pre zaistenie svojej sily, a pre napĺňanie rôznych aktivít vykonávaných ministerstvom obrany s cieľom rozptýliť nepriateľstvo, budovať a udržať dôveru a pomoc pri budovaní demokratických ozbrojených síl, a tým významne prispieť k predchádzaniu konfliktom a ich riešeniu“.

Defence Diplomacy zahŕňa širokú škálu aktivít od školení, vzdelávacích programov, vrátane príležitostí pre zahraničných študentov, účasť na kurzoch a výcvik vo vojenských zariadeniach. Poskytovanie personálu (expertov), krátkodobý odborný výcvik jednotiek, civilných a vojenských poradcov. Ďalej návštevy vojenských jednotiek a zariadení, vnútorné a vonkajšie návštevy ministrov a personálu na všetkých úrovniach. Organizovanie konferencií a seminárov s cieľom zlepšiť vzájomné porozumenie. Diplomatická obranná iniciatíva kladie dôraz na aktivity kontroly a nešírenia zbrojenia a odzbrojenie.

1.3 DOMÁCI VEKTOR VOJENSKEJ DIPLOMACIE SR

Súčasná domáca *Defence Diplomacy* podlieha kompetencii Ministerstva obrany Slovenskej republiky (ďalej len „MOSR“) a je realizovaná jej štruktúrami - ministrom obrany

---

² The Ministry of defence Policy Papers 2010 No 1.

SR, Vojenským spravodajstvom, ale hlavne Sekciou obrannej politiky, medzinárodných vzťahov a legislatívy (SeOPMVL).

Perspektíva rozvoja DD SR nie uvedená v žiadnom strategickom dokumente bude závisieť najmä od vývoja medzinárodnej situácie ako celku, vývoja/reformy v NATO, EÚ, OSN... a ich štruktúrach, realizácie operácií medzinárodného krízového manažmentu - zapojenia Ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „OSSR“) do nich. Vývoja svetovej ekonomiky s dopadom na rozpočty – výdajov na obranu a diplomaciu.

Dobрым signálom pre SR aj zahraničie v oblasti domácej *Defence Diplomacy* bolo, že v rámci už spomínaných asistenčných úloh Krízového manažmentu SR vojaci poskytli pomoc v prípadoch živelných pohrôm, pri hasení požiarov pri povodniach a zabezpečili tiež premostovanie našich vodných tokov. Kvalitatívne vyššiu úroveň ale predstavilo zapojenie jednotiek OS SR do foréznych činností Ministerstva vnútra SR v rámci ktorých, bolo vykonaných niekoľko reálnych operácií.

Nedostatky pretrvávajú v nejednotnosti opozičných a koaličných politických strán v prijímaní národných stratégií, zákonov, koncepcií. V nejednotnom pohľade na rozpočet, efektívne vynakladanie finančných prostriedkov našich daňových poplatníkov na vyzbrojovanie a politike nakladania s hnutel'ným a nehnuteľným majetkom štátu.

1.4 ZAHRANIČNÝ VEKTOR VOJENSKEJ DIPLOMACIE SR

Právnym rámcem aktivít multilaterálnej *Defence diplomacy* SR sú uznesenia Národnej rady SR³ číslo 1275/2005 a číslo 1846/2005 z 23. septembra 2005, ktorým NR rozhodla o vojenskom zastúpení SR pri orgánoch NATO/EÚ a vyslaní príslušníkov ozbrojených síl SR do orgánov vojenského zastúpenia pri NATO/EÚ a do vojenských štruktúr NATO/EÚ.

Zastúpenie OS SR vo vojenských štruktúrach NATO a EÚ tvoria príslušníci OS SR zaradení na funkciách predurčených (prípadne dobrovoľné národné príspevky) pre OS SR v medzinárodných štruktúrach jednotlivých vojenských štábov NATO/EÚ, orgánov a agentúr NATO, alebo EÚ. Sú súčasťou vojenského zastúpenia OS SR a tvoria ho príslušníci OS SR vyslaní do výborov, medzinárodných vojenských štábov a agentúr NATO/EÚ, veliteľstiev síl, ACO, ACT, a ich agentúr a v ostatných štruktúrach a školách NATO/EÚ.

OS SR sú vo vojenských štruktúrach NATO/EÚ zastúpené (1) V štruktúrach NATO:

Stála delegácia SR pri NATO zastupuje Slovenskú republiku v Organizácii Severoatlantickej zmluvy (NATO). Stála delegácia SR pri NATO (ďalej len „SD NATO“) riadi MZV SR v zmysle zákona č. 575/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy. Činnosť Stálej delegácie SR pri NATO vychádza z priorit zahraničnej politiky SR. Stála delegácia SR pri NATO.

Úrad vojenského predstaviteľa vo Vojenskom výbore NATO (ďalej len „ÚVP“) zabezpečuje realizáciu vojenskej politiky SR v NATO prostredníctvom účasti vo Vojenskom výbore NATO, jemu podriadených orgánoch a v ďalších orgánoch aliancie. ÚVP vedie vojenský predstaviteľ SR vo Vojenskom výbore NATO, profesionálny vojak v druhej generálskej hodnosti.

2) V štruktúrach EÚ je *Defence diplomacy* zastúpená *Úradom národného vojenského predstaviteľa pri Najvyššom veliteľstve spojeneckých síl v Európe* (ďalej len „ÚNVP“) je orgánom náčelníka GŠ OS SR pri Najvyššom veliteľstve spojeneckých síl v Európe (SHAPE). ÚNVP zodpovedá za realizáciu vojenskej politiky vo vojensko-odbornej oblasti s dôrazom na plánovanie síl, plánovanie a všestranné zabezpečenie individuálneho vzdelávania, plánovanie a realizáciu výcviku, cvičení a operácií NATO.

---

³ Uznesenia NR SR. Online: home.gts.sk/parkur/kur160-08/pk160-08.pdf

Na zastúpeniach OS SR v oblasti multilaterálnej diplomacie pracovalo (aj na ostatných pozíciách OSN, OBSE...) cca 141 osôb zo 150 pozícií v roku 2008. V roku 2009 došlo k výraznému zníženiu o cca -50%, doposiaľ sa nepodarilo tieto chybné rozhodnutia zvrátiť a posilniť pozície OS SR v tejto oblasti.

3) Zastúpenie OS SR v štruktúrach medzinárodného krízového manažmentu - v tejto oblasti multilaterálnej *Defence Diplomacy* je realizovaná aktívnou účasťou OS SR v medzinárodných operáciách. „Vojak v medzinárodnej operácii je bojovník, manažér a diplomat“. Nárast počtu a významu medzinárodných operácií ukladá nové úlohy vykonávateľom *Defence Diplomacy*, teda vojakom a diplomatom.

Slovenská republika sa za 19 rokov svojej existencie zapojila do 19 operácií medzinárodného krízového manažmentu na troch svetových kontinentoch (v Európe, Ázii a Afrike). Dnes má SR v misiách s mandátom Bezpečnostnej rady OSN cez 500 osôb, ktoré pôsobia napríklad pod hlavičkou: OSN – mierová operácia OSN – UNFICYP (Cyprus), NATO – operácia NATO na podporu mieru ISAF (Afganistan) a v pozorovateľskej misii EÚ – operácia – ALTHEA (Bosna a Hercegovina).

Tieto operácie sú významným nástrojom medzinárodného spoločenstva na udržiavanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, prípadne na ich konsolidáciu, na stabilizáciu pomerov, a na všestrannú obnovu krajiny najmä po ozbrojenom konflikte. Sú tiež dôležitým prvkom úsilia efektívnej multilaterálnej *Defence Diplomacy*.

Úlohou *Defence diplomacy* je aj komplexne zhodnotiť pôsobenie OS SR v operáciách medzinárodného krízového manažmentu s ohľadom na záujmy a dostupné zdroje SR. Na základe vyhodnotenia doterajších skúseností v štruktúre *Defence diplomacy* vypracovať jednotný systém efektívneho využívania skúseností (Lessons Learned) z operácií medzinárodného krízového manažmentu, z pôsobenia príslušníkov OS SR vo veliteľských a štábných štruktúrach a v rotáciách síl rýchlej reakcie NATO a EÚ.

Slovenská republika, ktorá je dlhodobo vedúcou krajinou v oblasti likvidácie nevybuchnutej munície a výbušných nástražných systémov (EOD), je prostredníctvom svojich aktivít v oblasti *Defence Diplomacy* vnímaná veľmi pozitívne v rámci NATO. Na medzinárodnom podujatí 17.-19.9.2012 „EOD Demonstrations & Trials 2012“ v Trenčíne – námestník generálneho tajomníka NATO pre obranné investície Patrick AUROY veľmi ocenil, že podujatie tradične otvorené partnerským krajinám je okrem iných pozitív obohatené o samostatný seminár vo formáte NATO-RUSKO, o ktorý bol vysoký záujem na oboch stranách. Na tomto podujatí sa uskutočnila aj ďalšia aktivita - bilaterálne rokovanie s Národným riaditeľom pre vyzbrojovanie Ing. Gabrielom MERŇÁKOM.

V rámci *Defence Diplomacy* SR bola vrcholnými predstaviteľmi MO SR diskutovaná hlavne téma mnohonárodnej spolupráce a úloha vedúcich krajín a programoch NATO.⁴

2. DIPLOMACIA A SPRAVODAJSKÉ SLUŽBY

Diplomacia a spravodajské služby majú svoje miesto v demokratickej spoločnosti, pretože ich činnosť je nezastupiteľná a stále potrebná. Bolo by však žiaduce, aby aj oni sami prevzali - vzhľadom k svojmu výnimočnému postaveniu svoju časť zodpovednosti za súčasný a budúci stav ozbrojených síl, tak ako to konštatovali aj predstavitelia vojenskej diplomacie a spravodajských služieb členských krajín NATO na AFCEA Global Intelligence Forum s podtitulom: „Zmenená úloha spravodajstva po 9/11: Ponaučenie pre vlády, priemysel a verejnosť.“ V teoretickej oblasti je stále potrebné nielen hľadať – ale aj nachádzať nové pohľady na vojenskú diplomaciu, spravodajstvo a prispôbiť sa novým spôsobom myslenia.

---

⁴ EOD Demonstrations & Trials 2012 – 1628/2012 BESD

Toho však nie je možné dosiahnuť lepšie, než svojim novým seba pochopením, zahrňujúcim aj historické skúsenosti a etické aspekty. To predpokladá interdisciplinárny prístup.

Generálny tajomník NATO (v čase útokov zo septembra 2001), lord George ROBERTSON vo svojom prejave potvrdil že tento atak postavil spravodajské služby pred povinnosť ochrániť našu spoločnosť. „Útoky boli obrovskou výzvou, bol obrovský dopyt po *Secret Intelligence*, bolo potrebné vybudovať dôveru *zákazníkov* spravodajstva t.j. politikov. Po zvýšení množstva citlivých informácií bolo tiež nevyhnutné nastaviť parlamentné výbory na kontrolu spravodajských služieb.“

Riaditeľ pre obranné spravodajstvo USA Joel MALONEY a Phil RITCHESON – riaditeľ spravodajskej divízie medzinárodného vojenského štábu v NATO hovoria o reforme NATO v oblasti spravodajstva, druhoch spravodajských informácií („odsúhlasené“ versus „neodsúhlasené“ spravodajstvo), nových bezpečnostných výzvach, dôležitosti tréningu a výcviku, vhodnom rizikovom manažmente, spoločnom hodnotení hrozieb, zbieraní spravodajských informácií a nutnosti ich zdieľania/výmeny.⁵

V rámci *Defence Diplomacy SR* by som na tomto mieste – hneď po najdôležitejších spravodajských predstaviteľoch NATO, pripomenul slová Ing. Pavla PROKOPOVIČA, predsedu OKV NRSR na kontrolu činnosti SIS:

„Máme už dávno za sebou komplikované obdobie spoločenských zmien akcelerovaných v roku 1989 demokratizačným procesom a v roku 1993 vznikom SR. Odvážne a ambiciózne bolo založiť vlastný štát, od nuly vybudovať všetky potrebné inštitúcie, vrátane spravodajských služieb, zabezpečiť právny rámec ich činnosti, peniaze na ich prevádzku, výber a výchovu vhodných osôb. Určite to nebolo jednoduché obdobie, ktoré prinášalo aj veľa nesprávnych postupov a rozhodnutí, ako aj veľa pozitívneho. Dnes, po rokoch skúseností, dospievame do štádia, keď opäť potrebujeme spoločenskú odvahu. Je nutné zamyslieť sa, kam došli slovenské spravodajské služby, akým prínosom boli pre zaistenie bezpečnosti štátu a našich občanov, ako boli nápomocné v rozhodovacom procese výkonnej moci - a ako táto bola ochotná ich akceptovať, efektívne ich v rámci zákonom stanovených úloh použiť, aká bola vlastne spoločenská objednávka exekutívy. Bude nutné otvoriť tieto témy na politickej aj odbornej úrovni, kde bude nutné si odpovedať na niekoľko základných, ale rozhodujúcich otázok:

- Aké výzvy stoja pred spravodajskými službami na začiatku dvadsiateho prvého storočia, ovplyvneného nárastom terorizmu a jeho kontinuálnej hrozby, ako aj celosvetovou ekonomickou krízou, s ktorou sa vyspelý svet musí vysporiadať, a možných hrozieb, ktoré so sebou prináša?
- Ako zdokonaľiť model prenosu objednávky výkonnej moci na spravodajské služby v rozsahu zákonom stanovených úloh a jeho spätnú väzbu na spravodajské služby. Schopnosť spravodajských služieb poskytnúť v tomto systéme kvalifikované informácie na preventívnu činnosť v rozhodovacom procese exekutívy?
- Ako definovať rozsah kontroly, kto ju má vykonávať a ako?
- Aké legislatívne a organizačné opatrenia je nutné spraviť, keď si odpovieme na predchádzajúce otázky?“

Samozrejme, že v procese hľadania odpovedí na predchádzajúce otázky vznikne množstvo ďalších, ktoré bude potrebné vyriešiť aj v nadväznosti na pripravované legislatívne zmeny.

---

⁵ AFCEA Global Intelligence Forum – 1633/2012 BESD

Spravodajské služby musia byť nezávislé a objektívne, nie pod tlakom akejkoľvek ideológie, alebo politickej strany/koalície. Množstvo hrozieb (ako napr. kybernetické útoky, terorizmus, organizovaná kriminalita...) si vyžadujú prostriedky, obnovenie personálu, schopností, zručností a kapacít služieb – to bude pravdepodobne prioritou nového vedenia integrovaného Vojenského spravodajstva MO SR na najbližšie 2-3 roky.

3.1 LEGISLATÍVA A KONTROLA SPRAVODAJSKÝCH SLUŽIEB

V Slovenskej republike je zavedený americký model spravodajských služieb, Slovenská informačná služba (ďalej len „SIS“) funguje na základe tzv. integrovaného modelu spravodajskej služby, ktorý člení spravodajské agentúry na civilné a vojenské. Civilnú spravodajskú službu zastupuje Slovenská informačná služba (SIS), ktorá sa ďalej člení na rozvedku SIS a kontrarozvedku SIS.

Vojenské spravodajstvo (VS) zastupovala Vojenská spravodajská služba (VSS) – rozvedka a Vojenské obranné spravodajstvo (VOS) – kontrarozvedka, tieto boli na základe zmeny zákona číslo 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve podriadené podľa § 3 ods. 1 riaditeľovi Vojenského spravodajstva.

Základným problémom pri tvorbe rôznych modelov spravodajských služieb je ako zdokonaľiť model prenosu objednávky výkonnej moci na spravodajské služby v rozsahu zákonom stanovených úloh a jeho spätnú väzbu na spravodajské služby. Ako zabezpečiť schopnosť spravodajských služieb poskytnúť v tomto systéme kvalifikované informácie na preventívnu činnosť v rozhodovacom procese exekutívy? Aké legislatívne a organizačné opatrenia je nutné spraviť a ako zmeniť legislatívu platnú od roku 1994? Základná legislatíva v oblasti spravodajských služieb tiež definuje rozsah kontroly, kto a ako ju má vykonávať.

Uznesením č. 699 z 15. 8. 2007 vláda Slovenskej republiky schválila návrh zákona o SIS a Vojenskom spravodajstve (Slovenská informačná služba sa riadi zákonom o SIS č. 166/2003 Z. z.), tieto by sa mali riadiť jedným spoločným zákonom. Návrh, ktorý pripravili ministerstvo obrany a SIS, pripomienkujú všetky parlamentné strany. SIS by sa mali rozšíriť právomoci. Mala by sa z nej stať inštitúcia určená aj na riadenie a výkon zvláštnych operácií a niektoré jej právomoci by mali byť podobné polícii.

V demokracii medzi politikmi a spravodajskými službami existuje permanentne konfliktná väzba, pretože politici niekedy podceňujú alebo, a to častejšie - extrémne preceňujú aktivity spravodajských služieb a spravodajskú produkciu. Poslaním spravodajskej služby je predovšetkým predísť strategickému prekvapeniu, pripravovať dlhodobé prognózy a podporovať politické postupy. Ďalej získavať utajené informácie o potrebách, zdrojoch a metódach potenciálneho protivníka.

Dnes sa diskutuje aj o kontrole tajných služieb. Doteraz sa stávalo, že poslanci sa nedostali k citlivým informáciám. Bolo to aj preto, že nemali bezpečnostné previerky a tak často získali len všeobecné a neurčité tvrdenia. Viac informácií môžu dostať len traja najvyšší ústavní činitelia. Poslanec NRSR Béla BUGÁR si nemyslí, že poslanci z parlamentného kontrolného výboru môžu len tak chodiť po SIS a pýtať sa na určité veci šéfov odborov. "Ak niečo potrebujú, zavolajú si šéfa SIS. Ak chceme dať väčšie právomoci, tak potom poslanci musia mať aj previerku na prísne tajné."

Bezpečnostné previerky nemusia byť po chuti viacerým poslancom NRSR. "Je veľké množstvo poslancov, ktorí nedovolia rýpať sa vo svojom súkromí," povedal na margo bezpečnostných previerok poslanec Ľubomír GALKO.

Poslanci v prípade, že nebudú spokojní s vysvetlením ministra alebo riaditeľa spravodajskej služby v určitých prípadoch, budú mať možnosť si predvolať a pýtať sa na

niektoré záležitosti priamo jednotlivých riadiacich pracovníkov spravodajstva. To je podľa poslanca GALKA „obrovský krok vpred, čo sa týka kontroly“.

Minister vnútra SR Róbert KALIŇÁK tiež nemá problém s bezpečnostnými previerkami poslancov. Potom by podľa neho všetky služby museli byť úplne otvorené výboru na kontrolu spravodajských služieb tak, ako je to normálne v iných štátoch.

ZÁVER

Za posledných desať rokov sa téma reformy vojenských diplomatických a spravodajských služieb Slovenskej republiky opakovane stávala predmetom záujmu politikov a médií. Problematika reformy spravodajských služieb je v médiách často redukovaná len na známe otázky typu, či zlúčiť do jedného celku vojenskej a civilnej spravodajské služby alebo výzvedné a kontrarozviedne služby. Hoci k tejto téme bolo napísaných nespočetne veľa komentárov, predložených mnoho návrhov a spracovalo sa niekoľko serióznych analýz, ale k žiadnej skutočne zásadnej zmene od roku 1994 nedošlo. Existujúca organizačná štruktúra diplomatických a spravodajských služieb Slovenskej republiky je veľmi podobná stavu po vzniku Slovenskej republiky a po prijatí do spoločenstva EÚ a NATO. Usporiadanie ukotvené v zákone 46/1993 Z. z. a 198/1994 Z. z. odráža okolnosti, za ktorých toto usporiadanie vzniklo. Výsledkom bolo vytvorenie organizačnej štruktúry, ktorá je kompromisom medzi rôznymi názormi a odráža historický vývoj.

Chceli by sme upozorniť, že nepremyslená reforma bude mať nepriaznivé dôsledky. Ak bude pristúpené k realizácii konkrétnych zmien bez toho, aby boli detailne zdôvodnené dôvody a ciele týchto opatrení, môže sa veľmi ľahko stať, že reforma, hoci vedená s dobrým úmyslom, bude mať za následok nečakané, či priamo negatívne výsledky.

Organizačná reforma Spravodajských služieb sama o sebe nie je riešením. Problematika právomocí Spravodajských služieb zostáva svojím rozsahom mimo možnosti tohto príspevku. Obmedzme sa teda na všeobecné konštatovanie, že zmeny osobitných právomocí Spravodajských služieb musia byť zviazané s adekvátnou a skutočne fungujúcou kontrolou.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. DROGIN, Bob. „*Curveball*“. Translated by Random House Publishing. Vydavateľstvo PRO Banská Bystrica, 2007. Editor knihy CURVEBALL autora Boba Drogina, nositeľa Pulitzerovej ceny.
2. KOZIÁK, Tomáš. „*Vláda si platí časť tretieho sektora*“. Politológ. In PRAVDA 24.9.2011 článok Petra KOVÁČA
3. Dostupné na internete <<http://referaty.hldas.sk/referat.php/medzinarodne-vztahy/23/338>>
4. KYSELOVÁ, Marianna. Teória a prax vojenskej diplomacie [online] 2007 1diel. <http://www.valka.cz/clanek_12319.html>
5. Nailor, P.: *A New Environment for Navies? Maritime Strategy in the Nuclear Age*. Geoffrey Till ed., 2nd ed., New York 1984. s. 163-164.
6. KYSELOVÁ, Marianna. Teória a prax vojenskej diplomacie [online] 2007 1diel. <http://www.valka.cz/clanek_12322.html>

7. SCHNEIDER, Jan. 2008. Postavení zpravodajských služeb v demokratické společnosti. In *Sympóziium* : zborník príspevkov zo sympózia. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s.9-14.
8. SUCHODOLINSKÝ, Vladimír. Diplomacia a spravodajské služby [online] Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Bratislava 2006. Dostupné na internete: <<http://www.fpvmv.umb.sk/ksp/storage/File/predmety/baran/diplomacia%20a%20spravodajsk%C3%A9%20slu%C5%BEby.pdf>>
9. KERN, Miroslav. *Sis chce väčšie právomoci*. In *SME 10. 3. 2011*
- 10 ŽITNÝ, Milan, Problémy spravodajských služieb v demokratickej spoločnosti. In *Sympóziium* : zborník príspevkov zo sympózia. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s.15-18.
11. CIBULA, Igor. Politici a spravodajské služby. In *Sympóziium*: zborník príspevkov zo sympózia. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s.19-26.
12. ZEMAN, Petr. Ukladanie úloh spravodajským službám. In *Sympóziium*: zborník príspevkov zo sympózia. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s.29-36. Podľa ZETOCHA, K. Vzťah medzi vládou a spravodajskými službami-Česká republika, BRNO 2008.
13. ZETOCHA, Karel. Reforma zpravodajských služeb ČR: další kapitola nekonečného seriálu? [online], Brno 2008. Dostupné na internete: <http://www.natoaktual.cz/reforma-zpravodajskych-sluzeb-cr-dalsi-kapitola-nekonecneho-serialu-120-/na_analyzy.asp?c=A080107_144336_na_analyzy_m02>

Ladislav ČERI, Ing.
Vojenská kancelária prezidenta SR
Štefánikova 2 POBOX 128
810 01 Bratislava

ПРИНЦИП ПРИОРИТЕТА В СИСТЕМЕ КОНТРОЛЯ БЕЗОПАСНОСТИ ТРУДА НА РАБОЧЕМ МЕСТЕ

Olga YEVTUSHENKO, Natalya VOLODCHENKO

ABSTRACT

Improved method for evaluation of safety in the workplace, which is based on an algorithm to change the priority of labor safety measures in the workplace, which are provided for the implementation of a system of standards, guidelines, regulations, memorandums, which allows the control system to provide the nature of the game and individual approach to each group specialists. Set of monitoring indicators on labor protection in the workplace, expressed K_{OTM} corresponding coefficient, which measures the level of knowledge about health and safety directly addressing the profession of workers of different technological levels, and also provides an opportunity to test and evaluate the working conditions of workers in the period of their employment.

KEY WORD. *The principle of priority measures for the protection of labor, workplace, the coefficient on labor protection in the workplace, the coefficient of sanitation and hygiene in the workplace, the coefficient production sanitation in the workplace, the coefficient of safety in the workplace.*

ВСТУПЛЕНИЕ.

Охрана труда подразумевает под собой комплекс проводимых мероприятий, направленных на сохранение жизни и здоровья работающих: правовые, социально-экономические, организационно-технические, санитарно-гигиенические, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия [1].

-
- 1) Старший преподаватель кафедры безопасности жизнедеятельности, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина.

Электронная почта: big-evtushenko@bigmir.net

- 2) Старший преподаватель кафедры безопасности жизнедеятельности, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина. Электронная почта: volna22@bigmir.net

Статистика причин производственного травматизма на предприятиях Украины за период 2003...2011 годы [2] свидетельствует о том, что большая часть несчастных случаев вызвана организационными причинами (69%), а 18% от общего количества составляют технические причины.

Поэтому, на сегодняшний день одним из возможных путей снижения уровня производственного травматизма является проведение организационно-технических мероприятий, основанных на организации контроля выполнения мероприятий по безопасности труда на рабочем месте и поиске новых решений в обеспечении условий труда, соответственно требованиям нормативных документов.

Немаловажным является и то, что осуществление только организационных мероприятий позволит с минимальными затратами установить сами причины и проведение адекватных мероприятий, направленных на снижение травматизма в целом.

Целью данной работы является повышение уровня безопасности труда производственного персонала при минимальных затратах из средств, выделяемых предприятиями на безопасность труда работающих.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ.

Для осуществления поставленной задачи воспользуемся методикой деловой игры в системе охраны труда [3, 4], которая предусматривает обучение и контроль в форме проведения игры. Такая игра даёт возможность проверить у участников уровень знаний по технике безопасности с умением построить систему управления охраной труда. Необходимо отметить, что вопрос контроля охраны труда на рабочем месте, осуществляемый через проверку у работника знаний, ориентированных на его профессию и проверку условий труда, оказывающих воздействие на его работоспособность и здоровье в период трудовой деятельности.

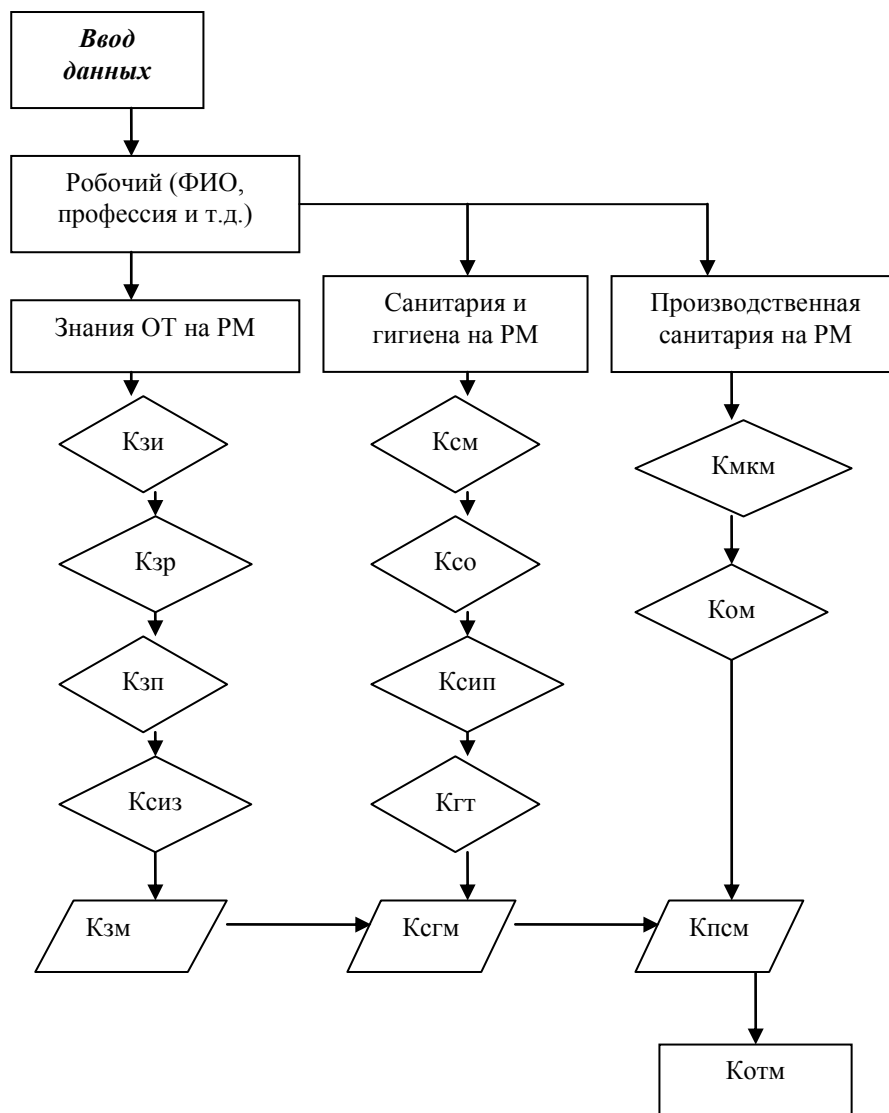
Прежде всего, отметим, что эффективное функционирование системы обучения и контроля знаний у рабочих на производстве, невозможно без активного привлечения самих рабочих в этот процесс.

Методика оценки состояния безопасности труда на рабочем месте базируется на алгоритме изменения приоритета мероприятий по охране труда, которые предусмотрены к выполнению системой стандартов, инструкций, регламентами, памятками, что позволяет придать системе контроля характер игры и индивидуально подойти к каждой группе специалистов. Предложен принцип приоритета осуществленных мероприятий через систему баллов направленный на психофизиологические возможности человека, который принимает участие в проверке состояния охраны труда на своем рабочем месте [3, 5].

В основу методики положено формирование у рабочих системных знаний по безопасности труда, путем коррекции имеющихся у них фрагментарных знаний. На формирование системы знаний указывает результат контроля знаний по безопасности труда на рабочем месте, выраженный соответствующим коэффициентом $K_{отм}$. На (рис.1) представлен алгоритм расчета коэффициента знаний по охране труда на рабочем месте.

Для расчета коэффициентов $K_{зм}$, $K_{сгм}$, $K_{псм}$ необходимо определить значение коэффициентов: знание инструкции $K_{зи}$, знания регламента $K_{зр}$, знания памятки $K_{зп}$, применения средств индивидуальной защиты $K_{сиз}$, санитарии рабочего места $K_{см}$, санитарии оборудования $K_{со}$, санитарии инструментов и приспособлений $K_{сип}$, гигиены труда $K_{гт}$, микроклимата на рабочем месте $K_{мкм}$, освещенности на рабочем месте $K_{ом}$. Все отмеченные коэффициенты определяются эмпирическим путем и расчетным путями. Расчетными являются коэффициенты: коэффициент знания охраны труда на рабочем месте $K_{зм}$, коэффициент санитарии и гигиены на рабочем месте $K_{сгм}$, коэффициент производственной санитарии на рабочем месте $K_{псм}$.

Карты для определения коэффициентов $K_{зи}$, $K_{зр}$, $K_{зп}$, $K_{сиз}$ заполняются рабочими, которые проверяются на знание инструкции, регламента, памяток и применения средств индивидуальной защиты, при определении коэффициента охраны труда на рабочем месте. Карты для определения коэффициентов $K_{сгм}$, $K_{псм}$ заполняются человеком, который отвечает за выполнение мероприятия по проверке состояния охраны труда на рабочем месте. Карты составлены на каждое рабочее место с указанием времени ее заполнения, месяца и года.

Рис. 1. Алгоритм расчета коэффициента безопасности труда на рабочем месте

В работе предлагается определение коэффициентов: $K_{зи}$, $K_{зр}$, $K_{зп}$, $K_{сиз}$, $K_{см}$, $K_{со}$, $K_{сип}$, $K_{гг}$, $K_{мкм}$, $K_{ом}$ не как отношение количества фактически выполненных мероприятий к общему количеству мероприятий, предусматриваемых системой стандартов безопасности труда, инструкций, регламентов, памяток [3], а как отношение количества баллов, назначаемых за фактически выполненные мероприятия к общему количеству баллов, назначаемых за количество мероприятий, предложенных к выполнению. Методика бальной оценки [4] использует алгоритм, который позволяет изменять приоритеты мероприятий по охране труда, предусмотренные к исполнению системой стандартов, инструкций, регламентов, памяток, что позволит индивидуально подойти к каждой группе специалистов. Например: при определении коэффициента знания инструкции $K_{зи}$ за выполнение 10-го, 20-го, 30-го, 40-го мероприятия инструкции по технике безопасности назначаются дополнительные баллы, что должно в свою очередь стимулировать в проверяемом внутреннее соперничество.

Другой задачей введения дополнительных баллов предусматривается исключение из подсчетов итогового результата десятичных знаков, которые усложняют дальнейшие расчеты коэффициентов.

Методика бальной оценки позволит также учитывать значимость предлагаемого к выполнению мероприятия, направленного на обеспечение безопасных и здоровых условий труда на рабочем месте. Например: при определении коэффициента освещенности K_{OM} за выполнение нормируемой величины освещенности на рабочем месте назначается 100 баллов, в случае если освещенность ниже установленных требований, то баллы вообще не назначаются.

Определение коэффициента охраны труда на рабочем месте K_{OTM} сводится к вычислению отношения количества набранных баллов за фактически выполненные мероприятия по каждому коэффициенту, к общему количеству баллов, назначенных за выполнение мероприятий.

Для идентификации методики определения коэффициентов обозначим цифрой 100 количество баллов за общее количество мероприятий, которое предусмотрено к выполнению на рабочем месте системой стандартов безопасности труда, инструкций, регламентов, памяток.

Для определения коэффициентов: $K_{ЗИ}$, $K_{ЗР}$, $K_{ЗП}$, $K_{СИЗ}$, $K_{СМ}$, $K_{СО}$, $K_{СИП}$, $K_{ГТ}$, $K_{МКМ}$, $K_{ОМ}$ разработана единая форма бланка «Определение коэффициента», заполняемого на каждое конкретное рабочее место и прилагаемого к «Карте охраны труда» для определения коэффициента K_{OTM} . Этот коэффициент соответствует критерию безопасности рабочего места, в ходе проводимой проверки. Значение коэффициента заносится в строку $K \dots$ и далее в виде первоначальных букв названия коэффициентов: $зи$, $зр$, $зп$, $сиз$, $см$, $со$, $сип$, $гт$, $мкм$, $ом$. Развернутое значение определяемого коэффициента указывается в строке.

Рассмотрим пример: Определение коэффициента $K_{ЗИ}$ (коэффициент проверки знаний инструкций по технике безопасности).

В верхней части бланка указывается: профессия рабочего, который проходит проверку знаний по охране труда; цех и участок, где находится рабочее место проверяемого; фамилия, имя и отчество работника.

Введение в бланк строки цех, участок обусловлено существующей структурой производственного подразделения и в целях указания конкретного рабочего места, по которому осуществляется определение коэффициента охраны труда на рабочем месте K_{OTM} .

Основное поле бланка определения коэффициента K_i , (знания инструкции, знания регламента, знания памятки, применение средств индивидуальной защиты, санитарии рабочего места, санитарии оборудования, санитарии инструментов и приспособлений, гигиены труда, микроклимата на рабочем месте, освещенности на рабочем месте) разбито на три вертикальные колонки (колонки выполнены с двух сторон бланка). В колонке 1 указывается порядковые номера выполненных мероприятий, в колонку 2 вписываются фактически выполненные мероприятия при определении K_i коэффициента при проверке состояния охраны труда на рабочем месте. В колонке 3 выставляются баллы за фактически выполненные мероприятия.

Для удобства обработки информации, содержащейся в бланке определения коэффициента, и ее считывания, в верхней части таблицы имеются две строки, в которые заносится конечные результаты проведенной проверки. В первой строке указываются итоги фактически выполненных мероприятий и итоговый балл за фактически выполненные мероприятия, во второй строке – значение коэффициента K_i и формула его расчета:

$$K_i = B_i / 100 \quad (1)$$

Где B_i - итоговый балл за фактически выполненные мероприятия.

Для определения коэффициента K_i разработана карта оценки выполненных мероприятий, позволяющая назначать баллы за фактически выполненные мероприятия.

Карта выполнена в следующей форме. В верхней части указан коэффициент K_i , для определения которого составлена данная карта. Ниже указана профессия, по которой осуществляется проверка состояния охраны труда и назначение проводимой проверки.

Рабочую часть карты занимает таблица, состоящая из четырех колонок. В первой колонке указывается порядковый номер фактически выполненного мероприятия, подлежащего к выполнению. В колонке 2 указаны баллы, за фактически выполненные мероприятия.

Методика определения коэффициента K_i сводится к процессу работы с бланками. В конкретном случае по определению коэффициента $K_{зи}$ проверяющий, имеющий на руках бланк «Определение коэффициента $K_{зи}$ » с результатами проверки знания инструкции по технике безопасности конкретного рабочего, работающего по определенной профессии, сравнивает их с ответами, подлежащими учету. В случае, если предлагаемый ответ проверяемого совпадает с ответом подлежащим учету, то проверяющий в столбце 1 бланка «Определения коэффициента» указывает номер выполненного мероприятия.

Таким образом, проверяющий в колонке 3 проставляет баллы за выполненные мероприятия. Балл, за последнее фактически выполненное мероприятие, является итоговым баллом и вносится в первую строку колонки 3. Далее значение итогового балла заносится во вторую строку таблицы бланка и определяется искомый коэффициент. При определении коэффициента K_i в первой строке бланка отражено количество выполненных мероприятий, результат берется с колонки 1 - это порядковый номер последнего мероприятия, определяемый путем арифметического подсчета.

Рассмотрим форму определения составляющих коэффициента K_i . Первым из этих составляющих опишем форму определения коэффициента $K_{зи}$.

При определении коэффициента $K_{зи}$ карта оценки выполненных мероприятий заполняется с учетом профессии работника, участвующего в проверке знания инструкции. Это обусловлено тем, что инструкции по технике безопасности в зависимости от профессии рабочего, который проходит проверку знаний по охране труда, может иметь неодинаковое количество пунктов, предлагаемых к выполнению. Количество пунктов в инструкциях по технике безопасности непосредственно связано со сложностью выполняемых работ производственным персоналом, задействованным в технологических процессах предприятия. Чем сложнее технологический процесс, тем больше требований предъявляется к работающему персоналу по соблюдению инструкций [1].

Далее в списке коэффициентов, подлежащих к определению, следует коэффициент знания регламента $K_{зр}$. Бланк «Определения коэффициента $K_{зр}$ » имеет такую же форму, как и при определении коэффициента $K_{зи}$. Изменилось лишь содержание рабочего поля карты оценки выполненных мероприятий, исходя из количества мероприятий, подлежащих к выполнению.

Бланк разработан таким образом, чтобы возможно было охватить группу рабочих, в отношении которых проводится проверка знаний безопасности труда на рабочем месте. Определение коэффициента $K_{зр}$ - это проверка знания производственным персоналом основных положений регламента работы на предприятии. Количество мероприятий, подлежащих к выполнению рабочими, равняется 10-и и приоритет их выполнения оценивается 10-ю баллами.

Бланк «Определения коэффициента $K_{зп}$ » (знания памятки), при составлении которого использована программа рекомендованного вводного инструктажа [1], имеет типовую форму и заполняется так же, как и при определении коэффициента $K_{зр}$. При определении коэффициента $K_{зп}$ изменилось лишь количество пунктов, предлагаемых к

выполнению рабочими. Количество мероприятий, которые должен отметить проверяемый в своем ответе, равняется восьми.

Бланк «Определения коэффициента $K_{\text{сиз}}$ » типовой. Карта оценки выполненных мероприятий по применению средств индивидуальной защиты содержит 9 мероприятий, предлагаемых к выполнению с указанием приоритета в баллах за их выполнение. Перечень мероприятий, которые должен указать проверяемый, при заполнении бланка составлен с учетом существующей нормативной базы в области использования средств индивидуальной защиты [1].

Результаты определения коэффициентов: знания инструкции, знания регламента, знания памятки и применения средств индивидуальной защиты используются в определении коэффициента знания охраны труда на рабочем месте $K_{\text{зм}}$, определяемого по формуле (1), как средняя величина приведенных выше коэффициентов. Отмеченные коэффициенты отнесем к группе 1. Остальные коэффициенты, используемые в определении коэффициента санитарии и гигиены на рабочем месте $K_{\text{сгм}}$, коэффициента производственной санитарии на рабочем месте $K_{\text{псм}}$, отнесем к группе 2.

Деление коэффициентов на две группы условное и объясняется только условиями заполнения бланков «Определения коэффициентов». Бланки коэффициентов $K_{\text{зи}}$, $K_{\text{зр}}$, $K_{\text{зп}}$ и $K_{\text{сиз}}$ заполняются самими проверяемыми при определении коэффициента охраны труда на рабочем месте. Все остальные бланки, которые используются в определении коэффициентов $K_{\text{сгм}}$ и $K_{\text{псм}}$, заполняются работником, который отвечает за осуществление мероприятия по проверке состояния охраны труда на рабочем месте.

Рассмотрим методику определения коэффициентов, которые относятся к 2-й группе. При определении коэффициента санитарии рабочего места $K_{\text{см}}$ заполнения бланка осуществляется путем считывания предложенных к выполнению мероприятий, системы санитарно-эпидемиологического нормирования Украины [6] и сравнивается с действительным состоянием санитарии на рабочем месте. Нами предложен приоритет оценки выполненных мероприятий с учетом уровня вредности и опасности существующих производственных факторов. Общее количество факторов, по которым осуществляется выполнение мероприятий, составляет 13 пунктов. Базой для предложенных к выполнению мероприятий является нормативная база по гигиене труда [1, 6]. Каждое из мероприятий имеет три варианта выполнения предложенных к выполнению пунктов: оптимальные, допустимые и вредные условия труда. По данной карте определяют баллы за выполненные мероприятия и в конечном результате получают итоговый балл. Дальше определение коэффициенту $K_{\text{см}}$ осуществляется по отработанной методике.

Методика определения коэффициента санитарии оборудования $K_{\text{со}}$ такова же, как и при определении коэффициента $K_{\text{см}}$. Приоритет оценки выполненных мероприятий на рабочем месте, равняется шести мероприятиям. За каждое из выполненных пяти первых мероприятий начисляют до шестнадцати баллов, за шестое – двадцать, суммируется итоговый балл. Пользуясь итоговым баллом, определяют коэффициент $K_{\text{со}}$ за существующей методикой.

Следующим определяется коэффициент санитарии инструментов и приспособлений $K_{\text{сип}}$, которые используют на рабочих местах. В случае невыполнения требований правил по охране труда [1], которые предложены к рабочему инструменту и оборудованию, баллы вообще не назначаются. Несоответствие хотя бы одного из видов инструмента, который используют на рабочем месте, требованиям безопасности являются основанием для не назначения баллов. Это вызвано тем, что любой инструмент, который использует рабочий или оборудование может быть причиной производственной травмы. При определении коэффициента $K_{\text{сип}}$ не должно быть

компромиссов (например, из 10-и наименований инструментов, которые использует рабочий, один на момент проверки оказался бы без деревянной ручки). Полученные баллы используются для определения коэффициента $K_{СИП}$ по методике, которая описана выше.

Следующим определяется коэффициент гигиены труда $K_{ГТ}$. При определении характера мероприятий, которые используются для оценки рабочего места по гигиене труда, необходимо учитывать особенности существующей системы сохранения жизни и здоровья работников в период трудовой деятельности [1, 6].

Карта «Определения коэффициента $K_{ГТ}$ » выполнена с учетом условий труда рабочего, по отношению к которому проводятся мероприятия оценки уровня охраны труда на его рабочем месте. Карта учитывает степень воздействия вредных и опасных производственных факторов, действие которых направлены на работающего со стороны оборудования, машин, механизмов, материалов, инструментов. Пункты, которые подлежат к выполнению, расположены по двум столбикам. В первую заносятся мероприятия, которые влияют на рабочих и в отношении которых исключается действие вредных и опасных производственных факторов, которые существуют на данном производстве или не превышают установленных норм. Во втором столбике находятся мероприятия, которые распространяются на категорию работающих, по отношению к которым действие вредных и опасных производственных факторов превышает установленные нормы. Мероприятия второго столбика подлежат к выполнению со стороны администрации предприятия. Принятие решения, по которому из столбиков делать контроль выполненных мероприятий, при определении коэффициента $K_{ГТ}$, осуществляется исходя из существующего на предприятии перечня профессий.

Перед проведением проверки выполнения мероприятий по гигиене труда ответственный, который выполняет проверку, уточняет принадлежность к существующему на предприятии перечню, профессию рабочего, который осуществляет производственную деятельность на данном рабочем месте. В случае, если профессия по данному рабочему месту есть в перечне, то заполнение бланка осуществляется по столбику 2, при отсутствии в перечне используется столбик 1.

Такое отличие в количестве мероприятий, которые подлежат к выполнению при определении коэффициента $K_{ГТ}$, обусловлено тем, что при обеспечении системы охраны труда рабочего, в отношении которого действие опасных и вредных производственных факторов превышают установленные нормы, и сохранения жизни и здоровья данной категории лиц, требует от работодателя выполнения большего количества мероприятий, которые предусматриваются законом [1, 8].

Дальше для расчета коэффициента $K_{ОТМ}$ определяется коэффициент микроклимата на рабочем месте $K_{МКМ}$. Приоритет предложенных к выполнению мероприятий приведен в дополнении 3.15, это карта «Определения коэффициента $K_{МКМ}$ ». Мероприятия, которые предлагаются к выполнению при определении коэффициента $K_{МКМ}$ с учетом существующей системы стандартов [8] дифференцируются на три возможных варианта выполнения. Первый вариант - это оптимальные показатели микроклимата на рабочем месте. Второй вариант - это показатели, которые характеризуют микроклимат на рабочем месте и, которые находятся в пределах допустимых границ нормируемых показателей. Третий вариант - это верхняя и нижняя границы нормируемых показателей микроклимата, что находятся за пределами допустимых границ.

Результаты получают путем инструментальных измерений по составляющим микроклимата: температура, относительная влажность и скорость движения воздуха, на рабочем месте, которые заносятся в бланк «Определения коэффициента $K_{МКМ}$ ».

Инструментами являются все типы приборов, с помощью которых осуществляют измерения отмеченных параметров. Полученные инструментальные значения параметров, которые характеризуют микроклимат на рабочем месте, вписывают в бланк и сравнивают с нормируемыми показателями [8], в результате чего назначаются баллы по принятым вариантам. Баллы, назначенные за выполнение мероприятий, суммируются и определяется итоговый балл. Итоговый балл используем для определения коэффициента $K_{МКМ}$ по типовой методике.

Последним коэффициентом, который определяют для расчета $K_{ОТМ}$ рабочего места, является коэффициент освещенности на рабочем месте $K_{ОМ}$. При определении этого коэффициента предлагаем учитывать систему норм [9], которая дифференцируется на два возможных варианта выполнения, как и при определении коэффициента $K_{МКМ}$. Первый вариант - это показатель освещенности на рабочем месте, который должен быть не менее нормируемой величины. Второй вариант, когда показатель освещенности на рабочем месте ниже нормируемой величины. Приоритет выполненных мероприятий имеет вид: выполнение мероприятия (вариант 1) оценивается в 100 баллов, в случае невыполнения (вариант 2), когда освещенность ниже нормируемой величины, назначается ноль баллов.

Освещенность на рабочем месте определяется инструментальным путем и заносится в бланк «Определения коэффициента $K_{ОМ}$ ». Следующий этап: полученные с помощью измерения величины освещенности сравниваются с нормируемой величиной [9] и назначаются баллы. Методика определения коэффициента $K_{ОМ}$ аналогична методике определения ранее рассмотренных коэффициентов.

Предпоследним этапом является определение составляющих коэффициента $K_{ОТМ}$: коэффициента уровня знаний из охраны труда на рабочем месте $K_{ЗМ}$, коэффициента санитарии и гигиены на рабочем месте $K_{СГМ}$ и коэффициента производственной санитарии на рабочем месте $K_{ПСМ}$. Определение отмеченных коэффициентов позволит установить, в которой из цепей не выполняются требования безопасности на рабочем месте [1, 2, 7].

Для определения значений коэффициентов, отмеченных в предыдущем абзаце, рассчитываем по соответствующим формулам. Подставляя в эти формулы значение коэффициентов $K_{ЗИ}$, $K_{ЗР}$, $K_{ЗП}$, $K_{СИЗ}$, $K_{СМ}$, $K_{СО}$, $K_{СИП}$, $K_{ГТ}$, $K_{МКМ}$, $K_{ОМ}$, которые считаются из бланков, получим значение коэффициентов $K_{ЗМ}$, $K_{СГМ}$, $K_{ПСМ}$.

Значение коэффициентов $K_{ЗМ}$, $K_{СГМ}$, $K_{ПСМ}$ используем для определения коэффициента $K_{ОТМ}$. В итоге получим значение коэффициента $K_{ОТМ}$, величина которого позволит оценить соответствие рабочего места требованиям безопасности, что в свою очередь можно использовать для определения мероприятий, направленных на устранение обнаруженных недостатков, по охране труда на рабочем месте.

ВЫВОД.

Бальная система оценки предложенных к выполнению мероприятий позволит расширить возможности деловой игры и применить ее, как систему контроля уровня охраны труда на рабочем месте.

Предложен принцип приоритета мероприятий, выполняя которые работники одновременно обучаются, через систему баллов, позволит придать системе контроля характер деловой игры. Данный принцип направлен на психофизиологические возможности человека, который принимает личное участие в проверке состояния охраны труда, на своем рабочем месте.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Васильчук М.В., Медвідь М.В., Сачков Л.С. Збірник нормативних документів з безпеки життєдіяльності . - К . : Фенікс, 2000 . - 896 с
2. Кошіль О. Г. Статистичний бюллетень. Травматизм на виробництві у 2003 – 2011 рр. / Кошіль О. Г., Костровенко Л. Н. –К. : Держкомстат України., 2004 – 2012.
3. Осипов П.И. Деловая игра в системе управления охраной труда. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1991. – 136 с
4. Праховнік Н. А. Підвищення ефективності прийняття рішень при плануванні заходів з охорони праці на галузевому рівні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук: спец. 05.26.01 «Охорона праці» / Н. А. Праховнік. – К., 2000. – 20 с.
5. Лукін С.Ю. Вплив вербального викладення правил техніки безпеки на ступінь їх дотримання// Проблеми охорони праці в Україні. - К.: ННДІОП, 2000. – Вип. 3. - С. 71-78.
6. Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності чинників виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу / МОЗ України. — К., 1998. — 34 с.
7. Кодекс законів про працю України: Науково-практичний коментар. –Харків: Консум, 2003. – 832 с.
8. ДСН 3.3.6.042-99 Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень.
9. ДБН В.2.5-28-2006 Природне і штучне освітлення.

Olga YEVTUSHENKO,
Natalya VOLODCHENKO
UKRAINA

OBRANNÁ STRATEGIE ČESKÉ REPUBLIKY

Libor FRANK

ABSTRACT

The paper briefly presents the Defence Strategy of the Czech Republic, which was approved by the government in September 2012. In the contribution the reasons for processing and approval of the document are outlined as well as its position in the hierarchy of strategic security documents of the Czech Republic is explained. A substantial part of the paper is devoted to the detailed analysis of the Defence Strategy content.

Key words: Defence Strategy of the Czech Republic, defence policy, armed forces.

ÚVOD

Dne 26. září letošního roku schválila vláda dokument s názvem Obranná strategie České republiky. Tímto krokem došlo k završení procesu aktualizace strategických bezpečnostních dokumentů, který byl započat v roce 2010, a ke kterému se vláda zavázala ve svém programovém prohlášení ze dne 4. srpna téhož roku. V loňském roce byla přijata nová Koncepce zahraniční politiky České republiky (schválena vládou 20. července 2011), která byla 8. září téhož roku následována Bezpečnostní strategií České republiky. Nedávné schválení Obranné strategie zakončuje proces obměny tří nejdůležitějších strategických bezpečnostních dokumentů našeho státu. Kromě naplnění politického závazku vlády, obsaženého v jejím programovém prohlášení, dochází přijetím Obranné strategie také k naplnění znění zákona č. 222/1999 Sb. o zajišťování obrany České republiky (§ 5, odst. 1, písm. b)), podle kterého vláda schvaluje strategickou koncepci obrany státu.

1. POZICE A ÚČEL OBRANNÉ STRATEGIE

Obranná strategie v systému strategických dokumentů nahrazuje dřívější Vojenskou strategii České republiky, jejíž poslední verze pochází ze dne 23. července 2008. Změna názvu klíčového dokumentu věnovaného obranné politice podtrhuje také změnu přístupu k obraně státu, která oproti minulosti není chápána jako výlučný úkol ozbrojených sil, ale její zajištění je mnohem komplexnější a je záležitostí všech složek státní správy, územní samosprávy, právnických osob i občanů.

Obranná strategie představuje záměr vlády k zajištění obrany České republiky v tomto desetiletí. Popisuje základní zásady výstavby a činnosti systému obrany státu, rekapituluje hlavní úkoly ozbrojených sil a aktualizuje politicko-vojenské ambice. Obranná strategie vychází z principů, které jsou zformulovány především v platné Bezpečnostní strategii České republiky, dále bere v úvahu Strategickou koncepci NATO a příslušné bezpečnostní dokumenty Evropské unie.

2. VÝCHODISKA PRO ZAJIŠTĚNÍ OBRANY

Hlavními garancemi a východisky pro zajištění obrany a posilování bezpečnosti České republiky jsou dle dokumentu především aktivní účast v systému kolektivní obrany Organizace Severoatlantické smlouvy, dále podpora rozvoje schopností Evropské unie pro zvládání krizí a rovněž prohlubování spolupráce s partnerskými zeměmi. Znovu je potvrzena vitální závislost a zájem České republiky na fungování systému kolektivní obrany, který představuje Severoatlantická aliance. Zároveň však dokument jasně a oproti předchozím strategickým dokumentům mnohem více zdůrazňuje primární odpovědnost České republiky za vlastní obranu.

Aktualizované strategické dokumenty neidentifikují přímé vojenské ohrožení území, občanů či zájmů České republiky a jejích spojenců, zároveň však takovou hrozbu nevyklučují. Mezinárodní bezpečnostní prostředí, v němž se republika nachází, je značně dynamické a komplexní. Vyznačuje se výskytem převážně nevojenských, zpravidla asymetrických hrozeb, jejichž řešení si může vyžadovat použití ozbrojených sil jak v rámci mnohonárodních operací v zahraničí, tak pro podporu civilních orgánů na území mateřského státu. Nelze ani vyloučit vznik náhlých a překvapivých událostí – strategických šoků, které se mohou objevit jako důsledek hospodářských otřesů, vyostření sociálních, etnických či náboženských sporů, energetického kolapsu, masové migrace, pandemií, pohrom přírodního či antropogenního původu. V krajním případě dokonce nelze ani vyloučit destabilizaci či ochromení mezinárodní bezpečnostní architektury, v jejímž rámci Česká republika definuje svoji bezpečnost a obranu.

Obranná strategie také vnímá globální geopolitické trendy a hodnotí jejich možné dopady na obranyschopnost státu, resp. na možné budoucí požadavky na její zajištění. Nárůst vojenských schopností některých států v evropském sousedství, přesun geopolitického zájmu USA z Evropy do Asie, zvětšující se propast mezi vojenskými schopnostmi evropského a amerického pilíře NATO, rostoucí tlak na přebírání větší odpovědnosti i nákladů Evropy za vlastní obranu a bezpečnost, to jsou jen některé z trendů, na jejichž důsledky musí i obranná politika České republiky reagovat.

To vše se odehrává v situaci, kdy je stále nutné počítat s nepříznivým ekonomickým vývojem, který snižuje množství zdrojů využitelných pro obranu státu. Tlak na racionalizaci a maximálně efektivní vynakládání nedostatečných finančních prostředků přináší s sebou vyšší míru rizika a související odpovědnosti za případné důsledky nerovnovážného rozvoje spektra vojenských schopností. Obranná strategie proto zdůrazňuje vážnost situace, která může vést až ke zdrojové, organizační a personální destabilizaci systému obrany České republiky, ke ztrátě kvality vojenského personálu, úpadku prestiže vojenského povolání, erozi vojenských schopností státu a oslabení věrohodnosti a politické váhy České republiky. Jen pro připomenutí: výdaje na obranu v uplynulém desetiletí klesly o 50%, v roce 2009 byl rozpočet resortu obrany 52 miliard Kč, v roce 2010 48 miliard Kč, v roce 2011 44 miliard Kč a letos 43 miliard Kč. Rozpočtový výhled na roky 2013 a 2014 počítá se sumou pouhých 35 miliard Kč.

Důsledky podfinancování potřeby obrany je sice možné zmírnit zapojováním se do iniciativ jak Severoatlantické aliance (tzv. Smart Defence) či Evropské unie (tzv. Pooling and Sharing), prohlubováním regionální spolupráce, užší koordinací obranného plánování a společného rozvoje vojenských schopností, nicméně tyto mezinárodní aktivity nemohou nahradit základní zodpovědnost státu za zajištění své obrany a rozvoj vlastního obranného potenciálu.

3. TŘI PILÍŘE OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY

Obranná strategie definuje tři základní pilíře obrany České republiky. Prvním pilířem je stát, který má zodpovědný přístup k obraně a spojeneckým závazkům. To znamená, že je schopen naplňovat požadavky na svoji sebeobranu, plnit závazky plynoucí z Washingtonské smlouvy, udržovat funkční systém obrany státu, s Aliancí kompatibilní obranné plánování a zpravodajství. Potřeba adekvátního a předvídatelného zdrojového rámce je v dokumentu vyjádřena politickým závazkem vlády stabilizovat minimálně ve střednědobém horizontu rozpočtové podmínky pro zajišťování obrany. Obranná strategie také v obecné rovině deklaruje podporu domácímu obrannému průmyslu, rozšiřování regionální vojenské spolupráce, zejména se státy Visegrádské skupiny a zdůrazňuje roli tzv. komplexního přístupu k zajišťování obrany. Pod tímto pojmem je možné definovat schopnost spolupráce ozbrojených sil, dalších složek státní správy a civilního sektoru na podporu mezinárodního míru a bezpečnosti a civilně-vojenských misí.

Druhým pilířem obrany České republiky jsou akceschopné ozbrojené síly, které jsou primárně připravovány k obraně území, vzdušného prostoru a kritické infrastruktury státu a k plnění aliančních závazků. V této souvislosti a v návaznosti na diskusi o možnostech zajištění ochrany vzdušného prostoru České republiky a fungování integrovaného systému protivzdušné obrany NATO po roce 2014, je zajímavý explicitně vyjádřený požadavek na využívání vlastního nadzvukového letectva. Kromě toho mají být ozbrojené síly schopny účasti v operacích k prosazení, podpoře či udržení míru a misí postkonfliktní stabilizace a rekonstrukce. Zvláštní důraz je kladen na zapojení do tvorby sil rychlé reakce NATO (NRF) a Evropské unie (EU BG). Dále příslušníci ozbrojených sil České republiky mohou plnit úkoly v rámci humanitárních, záchranných, evakuačních a pozorovatelských misí. Přes reálnou i předpokládanou redukci počtu i schopností ozbrojených sil zůstává jedním z jejich úkolů také podpora integrovaného záchranného systému.

Politicko-vojenské ambice týkající se ozbrojených sil, které stanovila již Bílá kniha o obraně z roku 2010, jsou Obrannou strategií upřesněny a rozčleněny na základě kvalitativních i kvantitativních kritérií. Kvalitativní kritéria stanovují vytváření jednoho souboru ozbrojených sil pro plnění jak vojenských úkolů, tak i pro podporu civilních orgánů v krizových situacích nevojenského charakteru, rozvíjení jejich účelnosti, efektivity (vyjádřenou snahou o dosažení poměru 60:40 bojových a podpůrných prvků), modularity, nasaditelnosti, interoperability, ale také specializace v oblastech s vyšší přidanou hodnotou, jako jsou například ochrana proti zbraním hromadného ničení, jednotky pro speciální operace, vojenské zdravotnictví, mnohonárodní logistika a schopnosti vrtulníkového letectva.

Kvantitativní kritéria pak specifikují rozsah nasazení ozbrojených sil v závislosti na variantě jejich použití, tj. od obrany před rozsáhlým útokem vůči území České republiky (kdy se mj. počítá využitím branné povinnosti), přes plnění závazku o společné obraně podle článku 5 Washingtonské smlouvy až po mezinárodní operace ke zvládnutí krizí. Pro tyto operace, což je zřejmě nejpravděpodobnější scénář použití ozbrojených sil, deklaruje Česká republika v závislosti na charakteru situace schopnost souběžně nebo postupně vyčlenit praporeční úkolové uskupení pozemních sil nebo ekvivalent vzdušných sil s rotací po šesti měsících. V rámci tohoto nasazení jsou ozbrojené síly České republiky schopny poskytnout velitelství pro mnohonárodní úkolové uskupení, a to až po dobu jednoho roku. Dále rotní úkolové uskupení pozemních nebo vzdušných sil s rotací po šesti měsících a také uskupení do velikosti odpovídající praporu, která jsou určena do pohotovosti sil rychlé reakce NATO nebo Evropské unie. Kromě toho je Česká republika schopna přispívat i do dalších operací a misí expertními a výcvikovými týmy.

Třetím pilířem obrany České republiky je podle Obranné strategie občan a jeho občanská povinnost podílet se na obraně svého státu. V dokumentu je připomenuta skutečnost, že zákonná povinnost občanů bránit svou vlast nezanikla ani s profesionalizací Armády České republiky v roce 2005. Participaci občanů na obraně si vyžaduje stále častější a širší prolínání vnitřních a vnějších bezpečnostních hrozeb a nutnost kombinace vojenských a civilních přístupů k jejich řešení. Na tomto principu jsou vytvářena a sjednocována opatření a nástroje krizového plánování, které počítají také s nutností přípravy občanů na krizové situace, využíváním institutu aktivních záloh a případně i mobilizace.

ZÁVĚR

Jak již bylo konstatováno v úvodu textu, Obranná strategie nahrazuje dosavadní Vojenskou strategii České republiky a představuje dokument, který nastiňuje cíle obranné politiky a cesty a prostředky k jejich dosahování v tomto desetiletí. Z tohoto pohledu se jedná o text ambiciózní, zároveň však velmi potřebný a jeho přijetí je nutné považovat za počáteční bod, na který musí navazovat konkrétní kroky vedoucí k optimální, efektivní, věrohodné a finančně únosné obranné politice.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. *Obranná strategie České republiky*. 2012. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/file.php?id=129126&down=yes>
2. *Programové prohlášení Vlády České republiky*. Praha: Úřad vlády České republiky, 4.8.2010, 42 s. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf
3. Neumí šetřit, rozpočet si nechal rozkrást, odmítá Kalousek Vondrovny nářky. *Eurozpravy.cz* [online]. 12.4.2012 [cit. 2012-10-06]. Dostupné z: <http://domaci.eurozpravy.cz/politika/47464-neumi-setrit-rozpocet-si-nechal-rozkrast-odmita-kalousek-vondrovny-narky/>
4. Resortní rozpočet: Základní ukazatele státního rozpočtu v kapitole Ministerstvo obrany ČR v letech 1993 - 2012. *Ministerstvo obrany České republiky* [online]. 2012 [cit. 2012-10-06]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=5146>
5. Vláda schválila Obrannou strategii ČR. *Ministerstvo obrany České republiky* [online]. 2012 [cit. 2012-10-05]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vlada-schvalila-obrannou-strategii-cr-74858/>
6. Zákon č. 222/1999 o zajišťování obrany České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů ČR*. 1999, č. 222. Dostupné z: http://www.mocr.army.cz/images/id_0000_1000/172/222m.pdf

PhDr. Libor FRANK, Ph.D.
Katedra celoživotního vzdělávání
Fakulta ekonomiky a managementu
Univerzita obrany
Kounicova 65
662 10 Brno
Česká republika
E-mail: libor.frank@unob.cz

BUDOUCÍ OPERAČNÍ PROSTŘEDÍ JAKO RÁMEC PRO SCÉNÁŘE A OPERAČNÍ KONCEPCE

Vlastimil GALATÍK, Ivo PIKNER, Miroslav KRČMÁŘ

ABSTRACT:

V oblasti obranného plánování má budoucí operační prostředí rozhodující vliv na tvorbu a rozvoj koncepcí použití ozbrojených sil v budoucích operacích. Tyto úvahy jsou vstupním podkladem a rozhodujícím prvkem pro výstavbu a rozvoj ozbrojených sil v dlouhodobém horizontu. Jednou z důležitých oblastí je tvorba koncepcí budoucího operačního použití ozbrojených sil v dlouhodobém horizontu. Článek objasňuje nové přístupy ke scénářům a operačním koncepcím, tedy koncepcím budoucího použití ozbrojených sil, jež by měly být základem všech úvah a zároveň východiskem pro tvorbu vizí a dalších koncepčních materiálů pro výstavbu, rozvoj a následné operační použití ozbrojených sil v dlouhodobém horizontu.

ÚVOD

V oblasti obranného plánování má budoucí operační prostředí rozhodující vliv na tvorbu a rozvoj koncepcí použití ozbrojených sil v budoucích operacích. Tyto úvahy jsou vstupním podkladem a rozhodujícím prvkem pro výstavbu a rozvoj ozbrojených sil v dlouhodobém horizontu. Jednou z důležitých oblastí je tvorba koncepcí budoucího operačního použití ozbrojených sil v dlouhodobém horizontu. Oblast tvorby operačních koncepcí není v rámci rezortu MO ČR, ale i dalších zemí, doposud komplexně řešena. Mnohdy nejsou pro dlouhodobou orientaci rozvoje ozbrojených sil dostupné vědecky podložené informace. A právě operační koncepce¹, tedy koncepce budoucího použití ozbrojených sil, by měly být základem všech úvah a zároveň východiskem pro tvorbu vizí a dalších koncepčních materiálů pro výstavbu, rozvoj a následné operační použití ozbrojených sil v dlouhodobém horizontu.

VÝCHODISKA PŘÍSTUPŮ K PLÁNOVÁNÍ V DLOUHODOBÉM HORIZONTU

Členské státy NATO a EU sledují trendy vývoje bezpečnostního prostředí a jeho dopady na obranu a bezpečnost jednotlivých zemí a tyto včas prosazují do tvorby strategických vizí a koncepcí, jako východiska pro výstavbu a rozvoj ozbrojených sil. V rámci

---

¹ Termínem „operační koncepce“ je pro potřebu tohoto článku označen způsob použití ozbrojených sil v budoucích operacích. V zahraničí je tento termín v dokumentech používán jako „operational concept“ nebo taktéž „operating concept“. Např. „The Future Land Operational Concept 2008“ ozbrojených sil Velké Británie, který vychází z „The UJ Joint High Level Operational Concept“ z roku 2007. Americké dokumenty více preferují termín „operating“ jako např. „The Army Operating Concept“, který popisuje, jak pozemní síly jako součást společných sil povedou bojovou činnost v budoucím operačním prostředí v horizontu let 2016-2028.

dlouhodobého plánování analyzují vývoj bezpečnostního prostředí, vojenství a technologií a predikují požadavky na operační schopnosti ozbrojených sil. Definují své operační koncepce, které jsou rámcem a východiskem úvah o budoucím použití a následně rozvoji ozbrojených sil s cílem zabezpečit naplnění politických zájmů a ambicí. Strategické vize a koncepce použití ozbrojených sil států NATO ve společných operacích jsou pravidelně a cílevědomě aktualizovány a jsou pokládány za rozhodující podklad pro dlouhodobé plánování jejich rozvoje. Pro dosažení strategických cílů rozvoje moderních ozbrojených sil je nezbytná existence koncepčních dokumentů dlouhodobého charakteru s dopady na výstavbu a použití ozbrojených sil. Tyto dokumenty musí ukazovat společný cíl a sjednocovat úsilí k jeho dosažení.

V současné době čelí představitelé resortu obrany mnoha států při procesu hodnocení vojenských schopností svých zemí kritickým problémům, vyplývajícím z nové dimenze společného operačního prostředí (Joint Operating Environment). Za nejvýznamnější z nich lze považovat definování pravděpodobných budoucích hrozeb a z nich vyplývajících rizik, kterým bude muset stát či koalice států jako celek čelit, a proti kterým bude muset vybudovat své obranné schopnosti. S tím neodmyslitelně souvisí řada dalších problémů a úkolů, jako je například vytváření nových organizačních struktur sil a jednotek, případně modifikace stávajících, příprava jednotek, jejich vybavení a vyzbrojení potřebným materiálem a technikou a příprava výcviku podle nových požadavků tak, aby tyto budoucí ozbrojené síly byly schopny novým hrozbám úspěšně čelit. Hledání řešení těchto problémů a odpovědí na otázky s těmito problémy související je jednou z neznámých na počátku procesu dlouhodobého plánování výstavby a rozvoje ozbrojených sil.

Na příkladu Spojených států, kdy tyto mají v současnosti vázány ozbrojené síly ve dvou (a nyní ve třech) vážnících dlouhodobých asymetrických konfliktech, je možné poukázat na nutnou komplexnost ve strategickém řízení. Nejen v rámci Pentagonu, ale ani mezi ostatními členy vojensko-politické komunity v USA nebylo v otázce výstavby a rozvoje ozbrojených sil dosaženo konsensu. Je otázkou, zda tyto druhy konfliktů představují i do budoucna takové výzvy, které by USA mohly očekávat v nadcházejícím období a zda by ozbrojené síly měly být přeorientovány od konvenčního způsobu vedené bojové činnosti na aktivity v oblasti protipovstalecké bojové činnosti a stabilizačních operací, a jak těchto cílů dosáhnout. V průběhu příprav na potenciální použití ozbrojených sil ve vzdálené a nejisté budoucnosti je nacházení případných řešení ještě daleko obtížnější.

Přestože je nemožné přesně predikovat vývoj budoucího operačního prostředí, stále jistější se stává skutečnost, že v nepříliš vzdáleném časovém horizontu, v několika nadcházejících desetiletích, budou ozbrojené síly států NATO a Evropské unie konfrontovány s velmi rozmanitou a na zdroje vysoce náročnou řadou hrozeb strategické povahy:

- expanze mezinárodních teroristických skupin,
- zvýšení počtu slabých států nebo států s nefungující státní administrativou,
- eroze a rozklad stabilních států zevnitř, a z toho vyplývající hrozby jejich zhroucení či anexe,
- kombinace výše uvedeného,
- vznik konkurenčních státních uspořádání, které se sice neprojevují vyloženě nepřátelsky, ale intenzivně pracují na vojenských výzkumných a modernizačních programech, zaměřených na případnou eliminaci stěžejní schopnosti nasazení síly potenciálního protivníka,
- proliferace jaderných zbraní do států s agresivním režimem i nestátním subjektům.

Uvedené hrozby, ať již jednotlivě nebo spojené do různých uskupení, jsou dosti vzdáleny od těch, na které byla zaměřena v minulosti pozornost většiny států. Jde zejména o hrozby typu masivního pozemního konvenčního konfliktu, jenž tvořil dominantní část vojenského plánování v dobách studené války a bezprostředně po ní, jsou méně pravděpodobné. V souvislosti s tím lze konstatovat, že ani souhrn všech operací vedených v současné době, počínaje operacemi vedenými na území Afghánistánu a Iráku až po operace protiteroristického charakteru, vedené v současnosti s vyšší či nižší intenzitou v globálním měřítku, nepředstavují kompletní výčet ohrožení či výzev, kterým budou ozbrojené síly většiny spojeneckých států v blízké či vzdálenější budoucnosti velmi pravděpodobně nuceny čelit. Přípravy adekvátní reakce na tyto hrozby zcela nepochybně přinesou nutnost realizace změn jak v obsahové náplni schopností, které jsou v současné době rozpracovávány, tak i v jejich využívání v budoucím období.

V případě členských států Aliance je potřeba tyto výzvy současně zkombinovat a provázat s prvotním posláním Aliance, tedy hlavní ambicí, což je schopnost realizovat stěžejní poslání Aliance v oblasti společné obrany podle článku 5 WS. Tento krok představuje zejména změnu orientace příslušných velitelství a personálu v oblastech plánování, vzdělávání a přípravy ozbrojených sil zaměřených na podporu aktivit v rámci plnění úkolů a to nejen podle článku 5, ale i článku 6 Washingtonské smlouvy.

Současně s tím je ale třeba připustit, že se vojenské organizační struktury při přizpůsobování a procesu realizace inovačních kroků často potýkají s celou řadou problémů. Jedním z důvodů, proč jsou neustále dotvářeny a aktualizovány příslušné dokumenty strategického charakteru, je potřeba transformace nejdůležitějších strategických výzev, se kterými bude světové společenství v nadcházejícím období s velkou pravděpodobností konfrontováno, do souboru ilustrativních plánovacích scénářů, a zároveň prodiskutovat kritickou důležitost zavádění nových operačních koncepcí a rozvoj nových schopností, kterými budou tyto koncepce naplňovány.

Neexistuje samozřejmě žádná stoprocentní záruka toho, že v rámci pokusů o vyřešení konkrétního problému dojde, na základě daného scénáře, k případné vojenské intervenci, ani že někdy v budoucnosti situace, pro které jsou tvořeny konkrétní scénáře, vůbec nastanou. Nicméně, každá z uvažovaných variant scénářů musí být maximálně hodnověrná a pravděpodobnost, že nastane, musí být objektivně reálná. Dále musí být zřejmé, že když situace nastanou, kterákoliv z nich by měla zcela jednoznačně významný dopad na oblast bezpečnostních zájmů států NATO a EU a představovala by takto nemalý počet operačních výzev pro ozbrojené síly dotčených států.

Proces přípravy reakce na tyto výzvy s sebou naprosto jednoznačně přinese nutnost realizace změn jak ve schopnostech, které jsou v současné době v některých státech vyvíjeny, tak i ve způsobu jejich využití, a s tím související výrazné změny ve způsobu nasazení příslušných jednotek.

SCÉNÁŘE A OPERAČNÍ KONCEPCE

V souvislosti s různorodostí řady existujících a potenciálních hrozeb lze konstatovat, že moderní armády většiny států, a to nejen Aliance a EU, ale i dalších zainteresovaných států budou v blízké budoucnosti nuceny přehodnotit nejen struktury svých jednotek, ale i možnosti investic do jejich rozvoje na základě předpokládaných způsobů jejich nasazení tak, aby bylo možno udržet jejich vysokou efektivitu pro přípravu na reakce v celém spektru velmi různých a velice náročných operačních výzev, se kterými budou muset být připraveny se vypořádat. Jednoduše lze říci, že tyto jednotky budou muset být do budoucna vysoce

adaptibilní a inovativní. Dosud mají vojenské organizace a jejich struktury **problémy dané absencí jasně definovaných specifických operačních problémů** spojených s jejich budoucím použitím a s analýzou již dnes zřejmých nedostatků, na které by měly v co nejbližší době zaměřit svoji pozornost. K tomu navíc přistupuje i skutečnost, že v době, kdy se ozbrojené síly nacházejí v procesu příprav na budoucí výzvy, často „postaví vůz před koně“ tím, že se pohrouží do debaty na témata, jako např. požadavky na početní stavy jednotek či hodnotu stávajících i budoucích účinných zbraňových systémů, bez toho, aniž by měly jasnou představu o tom, jak tyto jednotky a techniku v budoucích operacích nasadit a efektivně jako potenciál využít, nebo bez alespoň nejzákladnějšího přezkoumání, zda je většina koncepcí, podle nichž se má využití tohoto potenciálu řídit, nadále relevantní. Málo institucí analyzuje potřebné nástroje pro snížení nejistoty vyskytující se v procesech řešení stěžejních problémů a využívá moderní vědecké přístupy pro adaptaci a inovaci vojenských struktur. Jedním z nástrojů by se mohlo stát plánování podle scénářů (Scenário-Based Planning), jako alternativa k plánování na základě schopností (Capability Based Planning).

PLÁNOVÁNÍ PODLE SCÉNÁŘŮ

Američtí odborníci, kteří se danou problematikou zabývají již mnoho let tvrdí, že pro úspěšnou inovaci je třeba, aby ozbrojené síly v neposlední řadě realizovaly dostatek intelektuálních investic do rozpracování vizí vedení budoucí bojové činnosti. Zároveň ale musí pokračovat i ve tvorbě těchto vizí pro rozpoznání skutečnosti, jak by se vzhledem ke změnám v používaných vojenských technologiích i zbraňových systémech samotných, v oblasti národních zájmů a bezpečnostního prostředí v mezinárodním měřítku, mohly predikované způsoby vedení bojové činnosti lišit od způsobů jejího vedení v předcházejících konfliktech. Scénáře by měly tento proces usnadnit cestou definování pravděpodobných potřeb ozbrojených sil v budoucnosti jako východiska pro identifikaci možných hrozeb a ohrožení a cestou nápomoci rozhodujícím představitelů při určování typů schopností, které budou s nejvyšší pravděpodobností třeba k eliminaci konkrétních schopností potenciálního protivníka. Scénáře samotné lze takto jednodušeji charakterizovat jako „prognózu či trendy“ kam a jakým způsobem se svět bude ubírat v budoucnosti. Trendy a prognózy, které nám mohou nápomoci rozpoznat měnící se aspekty našeho „ovladače“ či „ovládací mechanismy“ rozmanitého charakteru: ekonomické, politické, technologické, demografické a další, mající potenciál pro tvorbu budoucnosti, zejména ovlivňující pravděpodobnost vzniku konfliktu, měnící charaktere vojenského soutěžení, nebo obojí uvedené. Pokud je scénář dostatečně hodnověrný a zdůrazňuje vojenské operační výzvy, znamenající významnou hrozbu nebo ohrožení aliančních bezpečnostních zájmů (zejména výzvy, kterým Aliance nemusí být ještě schopna adekvátně čelit), měly by být odpovědní představitelé motivováni k neodkladnému zahájení aktivit, v rámci nichž se budou velmi seriózně těmito výzvami zabývat před tím, než se tyto budou schopny plně materializovat.

Kolik scénářů by mělo být vytvořeno a analyzováno? Teoreticky nekonečně mnoho, je to však otázka dostatku času věnovaného a potřebného na studium mnoha variant scénářů a takové plýtvání by zákonitě vedlo ke kontraproduktivitě, kdy mnoho kvalitních scénářů by mohlo v záplavě dalších, redundantních, „zapadnout“ a zůstat nepovšimnuto. Proto je nanejvýš vhodné ba žádoucí snížit počet těchto scénářů na optimální únosnou míru. Nehledě na jasný a zřetelný kontext operační výzvy konkrétního scénáře, mohou být prostředky k jeho řešení použitelné pro více scénářů.

Nicméně by scénáře neměly být chápány jako predikce budoucnosti; plánování podle scénářů by mělo být chápáno spíše jako metoda minimalizace rizik. Odborníci, kteří se

plánováním na základě scénářů zabývají, tohoto cíle dosáhnou vytvořením několika (přibližně pěti) hodnověrných a realistických scénářů, na jejichž základě bude možné stanovit seznam kritických operačních výzev. Pokud se příslušným odborníkům podaří využít těchto scénářů k sestavení a vyhodnocení variant zabývajících se těmito výzvami, mohou výrazně snížit pravděpodobnost, že budou v případě výskytu určité hrozby zastížení nastalou situací a nepřipraveni.

Snad nejdůležitějším poznatkem a příspěvkem teorie plánování na základě scénářů je to, že tyto scénáře vyvolávají potřebu a zároveň nutnost tvorby nových operačních koncepcí.

OPERAČNÍ KONCEPCE

Snad nejdůležitějším a nejvýznamnějším příspěvkem použití metody plánování na základě scénářů je ta skutečnost, že tato umožní a podníti tvorbu a rozvoj nových operačních koncepcí pro oblasti klíčových výzev, které jsou v příslušném scénáři identifikovány. Operační koncepce je obecným přístupem k potenciálnímu vojenskému problému; představuje „pracovní hypotézu“ pro takové řešení problému, které lze v dalším období zkoumat a dotvářet prostřednictvím válečných her, simulačních technologií i polních cvičení před tím, než bude s konečnou platností kodifikováno jako doktrína. Nezbytně by tyto koncepce měly obsahovat obecné požadavky na schopnosti cílené ke splnění celého souboru operačních výzev (jak stávajících schopností tak i v budoucnu očekávaných); co do jejich obsahové náplně však lze za nejdůležitější považovat stanovení jasného postupu, jak by tyto schopnosti měly být využity k dosažení operačních a strategických cílů. Nové operační koncepce proto „mění základní operační rámec, který existuje ve vojenských organizacích pro vztah mezi zbraňovými systémy a těmi, kdo je používá proti nepříteli“.

Rozvoj operačních koncepcí je rozhodujícím hlediskem pro vojenské plánování z těchto důvodů:

1. Operační koncepce přímo a ve značné míře ovlivňují účinnost vojenských aktivit neboli „procesy, prostřednictvím nichž ozbrojené síly konvertují zdroje v bojovou sílu“. Jsou proto klíčovým prvkem celkové vojenské síly státu, kterou však nelze měřit pouhými kvantifikujícími indikátory jako je velikost jejich vojenského rozpočtu, počet osob ve zbrani, nebo technologickou vyspělostí svých hlavních zbraňových systémů. Každý z uvedených faktorů je nepochybně důležitý; jsou si rovnocenné. Stát, který si může dovolit alokovat na svou obranu větší zdroje, je schopen nasadit početnější armádu a nakoupit nebo vyprodukovat sofistikovanější zbraňové systémy k dosažení technologické převahy nad nepřitelem. Nicméně, některé další faktory samozřejmě za rovnocenné s ostatními považovat nelze. Dispozice zdrojů jakými jsou například zásoby nerostných surovin nebo živá síla jako taková nemůže být brána jako adekvátní v případě, že tyto prostředky nejsou náležitě strukturovány a zpracovány nebo vycvičeny tak, aby mohly efektivně přispívat k řešení určitých operačních úkolů koherentním způsobem. Vlastnictví sofistikovaných technologií a značných počtů živé síly je jedna věc. Vlastnictví schopností jich v dostatečné míře využít je věc jiná. V konečném důsledku závisí efektivita využití ozbrojených sil státu na tom, jak jsou tyto nasazeny jako odezva na danou operační výzvu.
2. Bez koncepcí, které zohlední vojenskou sílu vlastního národa a slabosti protivníka, pravděpodobný charakter potenciálního konfliktu a omezení daná úrovní rozvoje technologií, geografickými faktory, strategickou kulturou (včetně příležitostí, které

mohou uvedené faktory vytvářet), se mohou i síly značně početné a vyspělé prokázat jako neadekvátní jak pro roli odstrašující tak i jako neefektivní při vedení samotné bojové činnosti. Snad jako nejvýznamnější příklad si v této oblasti můžeme uvést pád Francie v létě 1940. Přestože Spojenci byli proti Německu v početní výhodě jak v počtech živé síly, tak i v tankových jednotkách a měli dílčí převahu v určitých kategoriích obrněných vozidel, ukázalo se, že Němci vyvinuté a použité koncepce založené na vedení mobilní a kombinované bojové činnosti ve spojitosti s řádnou vycvičeností svých jednotek hrálo v naplňování těchto koncepcí rozhodující roli. Navíc vojenská organizace musí mít pro udržení si své (vysoké) efektivity v dlouhodobém horizontu schopnost vytvářet, rozvíjet a implementovat své nové koncepce s postupným a neustálým zapracováváním různých faktorů měnícího se prostředí, včetně eventualit nově se objevujícího protivníka, nebo zjištění, že některé ze stávajících koncepcí již nejsou efektivní. Takový typ flexibility je rovněž jedním z kritických elementů vojenské moci.

3. Operační koncepce mohou mít katalytický účinek pro změny, realizované v celém spektru oblastí. Pokud se nové koncepci dostane širokého přijetí, může být na jejím základě ovlivněn proces rozhodování týkající se oblasti struktury sil a jejich organizace, výcviku, doktrín a v neposlední řadě i oblasti výzkumu a vývoje.
4. Operační koncepce a změny, které jsou jimi stimulovány, mohou mít významné využití i mimo rámec okolností, které vedly k jejich vytvoření. Přestože může být nová koncepce vyvinuta jako odezva na scénář, jenž již pozbyl relevantnosti, mohou být výzvy zdůrazněné v daném scénáři uplatnitelné v jiné oblasti. Vezměme například koncepci „rozšířeného bojiště“ (*extended battlefield*) pozemního vojska, která se stala základem pro doktrínu vedení kombinované letecké a pozemní bojové činnosti (AirLand Battle) z osmdesátých let minulého století. Rozhodující aspekty této koncepce jsou v podstatné míře uplatňovány i soudobých operacích, přestože se geopolitická situace zcela zásadně změnila. S přihlédnutím ke značnému vlivu této doktríny jak na oblast použití sil a jejich struktury lze tvrdit, že právě toto může být historicky jeden z nejzdárnějších příkladů operační koncepce.

ZÁVĚR

Plánování na základě scénářů a operační koncepce tvoří společně klíčové prvky procesu obranného plánování; oba umožňují vojenským organizacím nejen identifikovat budoucí bezpečnostní výzvy a patřičně se připravit na jejich řešení, ale rovněž se efektivněji zaměřit na reakce na již existující výzvy. Toto není ani v příkrém rozporu s plánováním na základě schopností, protože požadovaným „produktem“ procesu obranného plánování jsou právě schopnosti ozbrojených sil, kterými bude možno čelit hrozbám a rizikům v budoucnosti.

LITERATURA:

1. GALATÍK, V., PIKNER, I., SPIŠÁK J. *Zásady tvorby operačních koncepcí*. Brno, Univerzita obrany, 2010. Str.76.
2. PIKNER, I, GALATÍK, V; KRČMÁŘ, M. *Nové přístupy k obrannému plánování v dlouhodobém horizontu:Scénáře a operační koncepce pro budoucí bezpečnostní prostředí*. Vojenské rozhledy. (Czech Military Review.), 2011, sv.XX.(LII.), č. 2011-3, s. 23-28. ISSN 1210-3292.

3. MAJCHÚT I. *Nove dimenzie existencie a pouzitia ozbrojenych sil*. In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2010 : medzinárodná vedecká konferencia : zborník vedeckých a odborných prác : [28.-29. október 2010, Hotel Repiska, Demanovská dolina, Slovensko]. - Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2010. ISBN 978-80-8040-408-6. -S. 213-217.
4. *Guide to Capability-Based Planning*. The Technical Cooperation Program, Joint Systems and Analysis Group, TR-JSA-TP3-2-2004, Virginia, USA, 2004, 15 pp.
5. MONTGOMERY, E., B. *Defense Planning for the Long Haul: Scenarios, Operational Concepts, and the Future Security Environment*. Washington, DC. Center for Strategic and Budgetary Assessments. 2010. 74 pp.
6. *Joint High Level Operational Concept*. Joint Doctrine & Concepts Centre (JDCC), Ministry of Defence, Shrivenham SWINDON, Wiltshire, October 2001.
7. *The Future Land Operational Concept*. The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence, Shrivenham SWINDON, Wiltshire, October 2008.
8. SCHMITT, J., F. *Practical Guide for Developing and Writing Military Concepts*. Defence Adaptive Red Team, VA, USA, 2002, 29 pp.
9. *Capstone Concept for Joint Operations*. Version 3.0, 15 January 2009, DoD USA.
10. *Concept d'emploi de forces*. Etat-major des armées, CICDE, 2010, 33 p. PIA 00.100

pplk. gšt. Ing. Ivo PIKNER, Ph.D.
Vedoucí vědecký pracovník
Katedra celoživotního vzdělávání
Fakulta ekonomiky a managementu
Univerzita obrany
tel.: +420973442725
mob.: +420606629933
ivo.pikner@unob.cz

MOŽNOSTI ZVYŠOVANIA FUNKCIONALITY INTEGROVANÉHO ZÁCHRANNÉHO SYSTÉMU

Štefan GANOCZY, Michal HRNČIAR

ABSTRACT

The article focuses on the current status of the integrated rescue system in Slovakia and its new organizational structure. It deals with the possibility of using an integrated emergency number by applying a new concept of organization, functioning and development of the integrated rescue system in Slovakia. It also deals with structure and the interaction of coordinating and operational centres, evaluation, and response to an emergency call and also the possibilities for increasing the system functionality.

Keywords: Integrated Rescue System, new organizational structure, a new concept of operation, emergency call, an integrated emergency number, integrated response to emergency call, increasing the system functionality.

ÚVOD

Podľa dikcie zákona sa pod pojmom „**Integrovaný záchranný systém**“ (IZS) rozumie záchranný systém, ktorý **s minimálnym časovým oneskorením zabezpečí predovšetkým rýchlu informovanosť, aktivizáciu a efektívne využívanie a koordináciu síl a prostriedkov záchranných subjektov pri poskytovaní bezodkladnej pomoci v tiesni**, čo spravidla znamená, že je priamo ohrozený život, zdravie a majetok alebo životné prostredie, prípadne že hrozí nebezpečenstvo vzniku mimoriadnej udalosti, alebo takáto mimoriadna udalosť prebieha. Základným cieľom integrovaného záchranného systému je poskytnúť postihnutým subjektom pri ohrození života, zdravia alebo majetku neodkladne a bez oneskorenia nevyhnutnú a odbornú pomoc.

Základom organizačnej infraštruktúry integrovaného záchranného systému sú koordinačné strediská integrovaného záchranného systému zriadené od 1. júla 2003 na obvodných úradoch v sídle kraja. Ich prioritnou úlohou je koordinácia činností účastníkov integrovaného záchranného systému pôsobiacich v územnej pôsobnosti kraja pri poskytovaní pomoci v tiesni. Na ten účel je na koordinačných strediskách integrovaného záchranného systému, v súlade s rozhodnutím Európskeho parlamentu a Rady 91/396/ES, zriadené jednotné európske číslo tiesňového volania **112**.

Činnosť koordinačných stredísk integrovaného záchranného systému personálne zabezpečujú operátori - zástupcovia Hasičského a záchranného zboru, záchrannej zdravotnej služby a zamestnanci obvodného úradu v sídle kraja. Z technického hľadiska sú koordinačné strediská vybavené systémom podpory riadenia a spracovania informácií v komunikačnej a informačnej infraštruktúre integrovaného záchranného systému, ktorý umožňuje spracovanie tiesňového volania, vrátane identifikácie volajúcej stanice a lokalizácie volajúceho. Odborná príprava operátorov koordinačných stredísk integrovaného záchranného systému je

orientovaná tak, aby boli schopní zabezpečiť pre postihnutých adekvátne odbornú a najmä rýchlu pomoc.

Zásadný význam v tejto súvislosti zohráva časové oneskorenie medzi podnetom na poskytnutie bezodkladnej pomoci a integrovanou odozvou na tento podnet. Na území Slovenskej republiky poskytuje služby obyvateľstvu v rámci záchranných činností integrovaný záchranný systém.

1. ŠTRUKTÚRA INTEGROVANÉHO ZÁCHRANNÉHO SYSTÉMU

Nová Koncepcia organizácie, fungovania a rozvoja IZS v SR na roky 2011 – 2015, ktorá nadväzuje na predchádzajúcu koncepciu do roku 2010 analyzuje súčasný stav IZS a navrhuje jeho riešenie:

1. Súčasná štruktúra IZS a organizačné väzby v ňom sú nevyhovujúce a nekorešpondujú s potrebami, zámermi a rozvojom záchranných zložiek v rámci kraja. Legislatíva, ktorá rieši IZS, je značne všeobecná, prijatý zákon o IZS doposiaľ – napriek opakovanej novelizácii – nevyriešil požadované systémové zmeny vo vzťahu k fungovaniu jednotného európskeho čísla núdzového volania 112. Nie je doriešená odborná príprava personálu, ani zabezpečenie operačného dohľadu nad činnosťou koordinačných stredísk,
2. stávajúce predpisy sú už prekonané aplikačnou praxou, nie je jednoznačne definovaný IZS a zásady jeho použitia, resp. zásady koordinácie záchranných zložiek na taktickej úrovni,
3. pretrváva nejednotná komunikačná a informačná infraštruktúra základných záchranných zložiek IZS a rôznorodosť príjmu tiesňových volaní na jednotlivých číslach tiesňového volania: 112 (krajská úroveň), 150 (okresná a krajská úroveň), 155 (krajská úroveň), 158 (okresná i krajská úroveň), taktiež chýba jednotná komunikačná sústava medzi zložkami na mieste zásahu,
4. stále nie je organizačne doriešený spôsob zabezpečenia činnosti koordinačného strediska IZS náhradným koordinačným strediskom,
5. chýba vzájomné funkčné prepojenie medzi IZS a krízovým riadením, a preto dochádza k oneskorenému výkonu potrebných činností na mieste zásahu,
6. nie sú vytvorené adekvátne pracovné podmienky pre činnosť operátorov (priestory, finančné ohodnotenie), pretrváva nedostatočná odborná príprava a poddimenzované personálne zabezpečenie na jednotlivých pracoviskách IZS,
7. udalosti veľkého rozsahu, ku ktorým došlo v minulých rokoch, potvrdili, že IZS nie je dostatočne pripravený riešiť na centrálnej ani miestnej úrovni dlhodobejšie nasadenie síl a prostriedkov na odstraňovanie následkov udalostí veľkého rozsahu a jednotlivé záchranné zložky nemajú zodpovedajúce vybavenie pre riešenie takýchto udalostí.

Preto bola Ministerstvom vnútra SR spracovaná a vládou SR schválená nová Koncepcia integrovaného záchranného systému. Jej prioritným cieľom je zefektívnenie koordinácie činností a postupov jednotlivých záchranných zložiek a tak vytvoriť lepšie fungujúci integrovaný záchranný systém. Preto je nevyhnutne potrebné vykonať postupne nasledujúce zmeny v oblastiach:

1. štruktúry koordinačných a operačných stredísk,
2. príjmu tiesňového volania,

3. prípravy záchranných zložiek na riešenie nežiaducej udalosti,
4. integrovanej odozvy – reakcie na riešenie nežiaducej udalosti.

Koncepcia stanovila princípy novej organizačnej štruktúry, fungovania a rozvoja IZS v SR a zaviedla tzv. super špeciálny model operačného riadenia, ktorý by mal zvýšiť kvalitu služieb pri poskytovaní pomoci v tiesni. Táto koncepcia počíta s vytvorením podmienok pre implementáciu harmonizovaných služieb sociálneho významu 116 xxx v SR, ktorými by sa mal znížiť počet volaní na jednotné číslo 112 a národné čísla tiesňového volania.

Na základe novej koncepcie je naštartovaný (spustený) pilotný projekt reštrukturalizácie organizácie, fungovania a rozvoja operačného riadenia základných záchranných zložiek IZS.

Tento projekt umožní overiť funkčnosť navrhovaného modelu operačného riadenia ako aj optimálne smerovanie ďalšieho postupu.

Ako už bolo uvedené v predchádzajúcom texte, základným zdrojom možností, ako zvýšiť úroveň funkcionality integrovaného záchranného systému v podmienkach Slovenskej republiky, je zamerať pozornosť nielen na celkovú štruktúru, vzájomné sieťové prepojenie, architektúru vybavenia a zloženie koordinačných a operačných stredísk. Rovnakú pozornosť je potrebné venovať aj spôsobom príjmu, spracovania, prenosu a distribúcie tiesňového volania, ktoré sú najvýznamnejším determinujúcim faktorom výsledného produktu, to znamená kvality funkcionality integrovaného záchranného systému. Týmto výsledným produktom je bez pochyby hodnota minimálneho časového oneskorenia zodpovedajúcej integrovanej odozvy integrovaného záchranného systému ako reakcia na podnet tiesňového volania – teda riešenie zodpovedajúcej nežiaducej udalosti. Významnú úlohu v tomto procese zohráva aj konkrétna úroveň prípravy obsluhujúceho personálu jednotlivých záchranných zložiek.

2. KONKRÉTNE OPATRENIA NOVEJ ORGANIZAČNEJ ŠTRUKTÚRY INTEGROVANÉHO ZÁCHRANNÉHO SYSTÉMU

Kľúčovým prvkom novej organizačnej štruktúry integrovaného záchranného systému je novo zriaďované centrálné monitorovacie a riadiace stredisko. Jeho hlavnou úlohou je prostredníctvom zástupcov Ministerstva vnútra SR, Prezídia Policajného zboru, Hasičského záchranného zboru a operačného strediska zdravotnej záchranej služby priebežne monitorovať funkčnosť komunikačnej a informačnej technológie integrovaného záchranného systému, nepretržitosť a spoľahlivosť informačného toku o nežiaducich udalostiach v rámci úplnej komunikačnej štruktúry Integrovaného záchranného systému a následnú reakciu operátorov koordinačných a operačných stredísk na jednotlivé tiesňové volania 112. Významnosť pozície tohto pracoviska v organizačnej štruktúre Integrovaného záchranného systému je daná aj tým, že je kontaktným miestom pre Monitorovacie a informačné centrum EÚ (Spilý, 2011), pre Euroatlantické centrum pre koordináciu pomoci pri katastrofách v rámci NATO, OSN a iné medzinárodné organizácie (Majchút, 2010).

Majchút, I. Nové dimenzie existencie a použitia ozbrojených síl. 2010.
Spilý Peter: Nástroje Európskej únie na komplexné riešenie kríz. 2011.

2.1 OPATRENIA NAVRHOVANÉHO RIEŠENIA

1. Reštrukturalizácia Integrovaného záchranného systému, ktorá prebieha v troch etapách, je jedným z najvýznamnejších opatrení zlepšenie fungovania Integrovaného záchranného systému s cieľom minimalizovať oneskorenie integrovanej odozvy na tiesňové volanie. Reštrukturalizácia sa dotýka viacerých oblastí činnosti Informačne technických služieb.
2. Koordináciu a riadenie činnosti na strategickej úrovni budú naďalej vykonávať orgány krízového riadenia.
3. Vymedzenie funkcie a určenia koordinačného strediska ako centrálného zdroja informácií. Týmto spôsobom sa zabezpečí nielen aktuálnosť a komplexnosť toku informácií od miesta nežiaducej udalosti prierezovo cez štruktúru IZS až po orgány krízového riadenia.
4. Príjem tiesňových volaní sa bude vykonávať (už sa vykonáva) na 8 koordinačných strediskách a v ich kompetencii pôsobia operačné strediská jednotlivých záchranných zložiek.
5. Nový zákon o integrovanom záchrannom systéme, ktorý upraví zásady spolupráce a koordinácie subjektov podieľajúcich sa na zásahu na operačnej úrovni koordinačným strediskom a na taktickej úrovni veliteľom zásahu (kto určí jeho?).
6. V Hasičskom záchrannom zbore a Policajnom zbore dochádza k integrácii operačných stredísk tiesňového volania z okresnej na krajskú úroveň, to znamená, že pôvodných 51 operačných stredísk tiesňového volania Okresných riaditeľstiev Hasičského záchranného zboru a 44 stredísk Policajného zboru sa redukuje na 8 krajských operačných stredísk. Týmto spôsobom budú zjednotené zásahové obvody PZ a HaZZ s územnosprávnym členením Slovenskej republiky na úrovni krajov a ich koordinačných stredísk. Výsledkom uvedenej reorganizácie je uvoľnenie 66 funkčných miest operačných dôstojníkov, ktorí budú v novej organizačnej štruktúre IZS pôsobiť v rámci zmenovej zásahovej služby. Nová organizačná štruktúra tak nielen zvyšuje efektívnosť výkonu operačného riadenia ale súčasne aj výrazne posilňuje výkon záchranskej činnosti na mieste konkrétnej nežiaducej udalosti.
7. Uvedená nová organizačná štruktúra zrejme vyvolá potrebu posilnenia výkonu služby na jednotlivých koordinačných strediskách.

3. KOMENTÁR K NAVRHOVANÝM RIEŠENIAM

1. Reštrukturalizácia Integrovaného záchranného systému je nepochybne významným opatrením, ktoré bezprostredne ovplyvňuje možnosti zvýšenia funkcionality celého systému. Je však otázne, či centralizácia príjmu tiesňového volania z celého územia SR do ôsmich krajských koordinačných stredísk nespôsobí ich zahltenie množstvom prichádzajúcich núdzových volaní, a tým aj primárne oneskorenie príjmu týchto núdzových volaní. V tejto súvislosti je potrebné zabezpečiť dostatočnú kapacitu na základe štatisticky zisteného počtu volaní a ich „rozloženie“ v priebehu 24 hodinového cyklu.
2. S procesom reštrukturalizácie Integrovaného záchranného systému súvisí aj problematika spracovania, prenosu a distribúcie fonickej a dátovej informácie o núdzovej udalosti na základe tiesňového volania prostredníctvom komunikačnej a informačnej infraštruktúry. Zásadným spôsobom sa na procese skracovania oneskorenia integrovanej odozvy jednotlivých zložiek Integrovaného záchranného

systemu podieľa predovšetkým spôsob spracovania prvotnej informácie od autora tiesňového volania – účastníka núdzovej udalosti vrátane úrovne automatizácie pri identifikácii účastníka tiesňového volania a lokalizácii miesta núdzovej udalosti. Dôležitú úlohu v tomto procese zohráva spôsob využívania globálnych pozičných systémov a geografických informačných systémov. Rozhodujúca je predovšetkým úroveň presnosti globálnych pozičných systémov, s akou umožňujú lokalizovať volajúceho nielen v zastavanom prostredí, či v členitom terénnom reliéfu, ktorý je typický pre podstatnú časť územia Slovenskej republiky. V prípade geografických informačných systémov sú to významné základné funkcie, ktoré tento systém môže plniť:

- a) vizualizácia územia zvoleného rozsahu s požadovaným obsahom,
- b) situačná pasportizácia a servisné služby vybraných objektov významu a záujmu pre potreby krízového riadenia,
- c) priestorové a logické analýzy daného územia, ktoré umožňujú integrovať grafické (mapové) a popisné (databázové) informácie o jednotlivých prvkoch alebo súčastiach územia do jedného celku.

Uvedeným spôsobom umožňujú tieto systémy v rámci integrovaného záchranného systému presne lokalizovať miesta nežiaducich (tiesňových) udalostí a nasadiť sily a prostriedky na ich odstránenie.

3. Rovnako významný je spôsob vytvárania druhotnej informácie o aktuálnej núdzovej udalosti, konkrétne zloženie tejto informácie (fonická/dátová) a ich následná distribúcia na jednotlivé záchranné zložky integrovaného záchranného systému.
4. Je potrebné dlhodobo a podrobne preveriť výhodnosť integrácie operačných stredísk tiesňového volania Hasičského záchranného zboru a Policajného zboru z okresnej na krajskú úroveň, ktorej výsledkom bolo redukovanie pôvodných 51 operačných stredísk tiesňového volania Okresných riaditeľstiev Hasičského záchranného zboru a 44 stredísk Policajného zboru na 8 krajských operačných stredísk. Na jednej strane týmto postupom došlo k zjednoteniu zásahových obvodov Policajného zboru a Hasičského záchranného zboru s územnosprávnym členením Slovenskej republiky na úrovni krajov a ich koordinačných stredísk. Na druhej strane týmto reorganizačným opatrením veľmi významne poklesol počet operačných stredísk, ktoré pôvodne prijímali, spracovávali a bezprostredne s minimálnou časovou odozvou reagovali na tiesňové volania. Nie je preto možné jednoznačne bez podrobnej analýzy fungovania novej organizačnej štruktúry koordinačných a operačných stredísk tvrdiť, že nová organizačná štruktúra zvyšuje efektívnosť výkonu operačného riadenia a súčasne aj výrazne posilňuje výkon záchrannárskej činnosti na mieste konkrétnej nežiaducej udalosti.
5. Ďalšou významnou oblasťou reštrukturalizácie IZS v rámci Novej koncepcie IZS v SR je oblasť personálneho zabezpečenia. Táto koncepcia stanovuje jednotné kritériá psychických a vzdelanostných predpokladov, zručností a schopností operátorov záchranných zložiek, ktoré sú bezpodmienečne požadované pre obsadenie a výkon jednotlivých pracovných pozícií záchranných zložiek. Práve kľúčový personál operátorov koordinačných stredísk sú vypracované štandardy osobných predpokladov a odborných vedomostí a zručností, ktoré sa premietajú do stanovených požadovaných pracovných profilov operátorov:

- a) štandardy osobných predpokladov, odborných vedomostí a zručností sú súčasťou novej komplexnej stratégie vzdelávania,
- b) dôraz kladený na overenie spôsobilosti operátorov formou psychologického vyšetrenia.

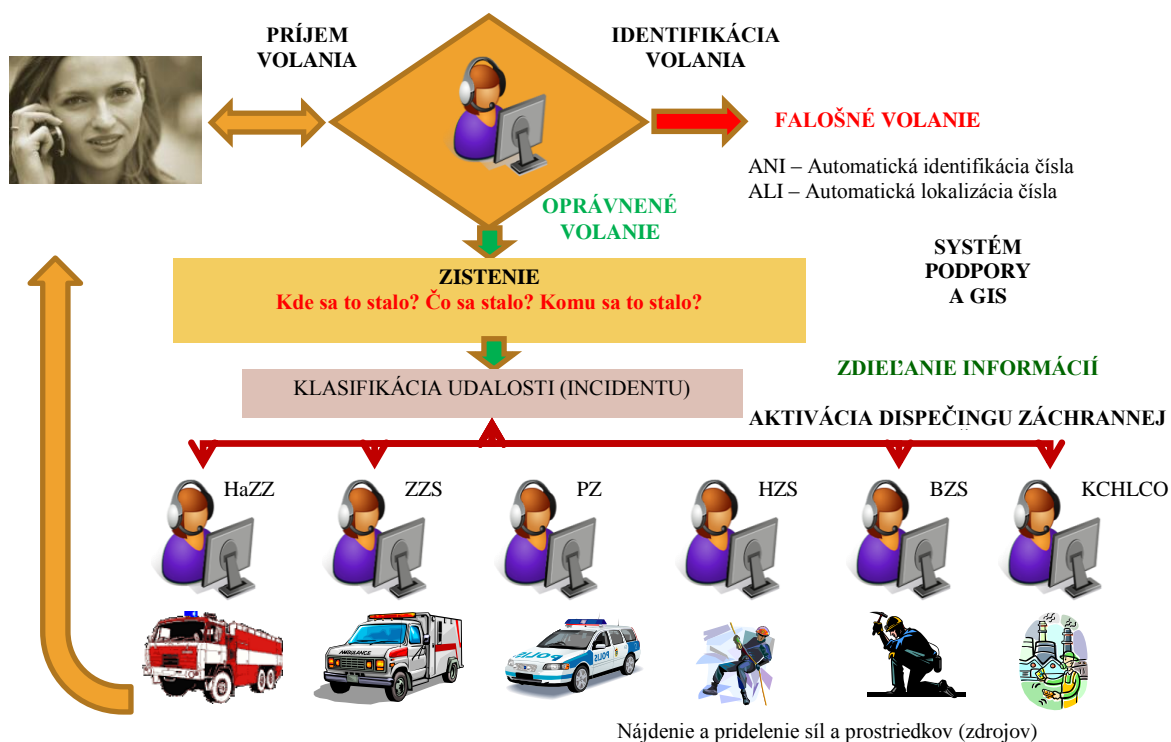
4. MODELY POUŽÍVANIA JEDNOTNÉHO ČÍSLA TIESŇOVÉHO VOLANIA

Európske číslo tiesňového volania 112 v Slovenskej republike funguje od 1. júla 2003 zriadením doteraz používané čísla tiesňového volania **150, 155 a 158** zostávajú naďalej v platnosti paralelné národné tiesňové telefónne čísla sa budú rozširovať s rovnakou funkciou a budú sa riadiť rovnakými zásadami.

V podmienkach Slovenskej republiky je problematika zavedenia jednotného čísla tiesňového volania, jeho príjmu, vyhodnocovania a odozvy na tiesňové volanie 112 vrátane perspektív jeho ďalšieho rozvoja riešená nasledujúcou legislatívou:

1. **zákon č. 129/2002 Z. z.** o integrovanom záchrannom systéme
2. **zákon č. 610/2003 Z. z.** o elektronických komunikáciách
3. **Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 612/2008 Z. z.** o podrobnostiach poskytovania zobrazovania identifikácie volajúcej stanice a poskytovania lokalizačných údajov koordinačnému stredisku alebo operačnému stredisku integrovaného záchranného systému
4. **Opatrenie** Telekomunikačného úradu Slovenskej republiky z 1. februára 2007 č. **O - 14/2007** o číslovacom pláne

Základná schéma procedúry príjmu a spracovania tiesňového volania je znázornená na obrázku 1. Na základe prijatého modelu – štruktúry koordinačných a operačných stredísk Integrovaného záchranného systému SR vykonávajú príjem a spracovanie tiesňového volania krajské koordinačné strediska.

Obrázok 1 Príjem a spracovanie tiesňového volania

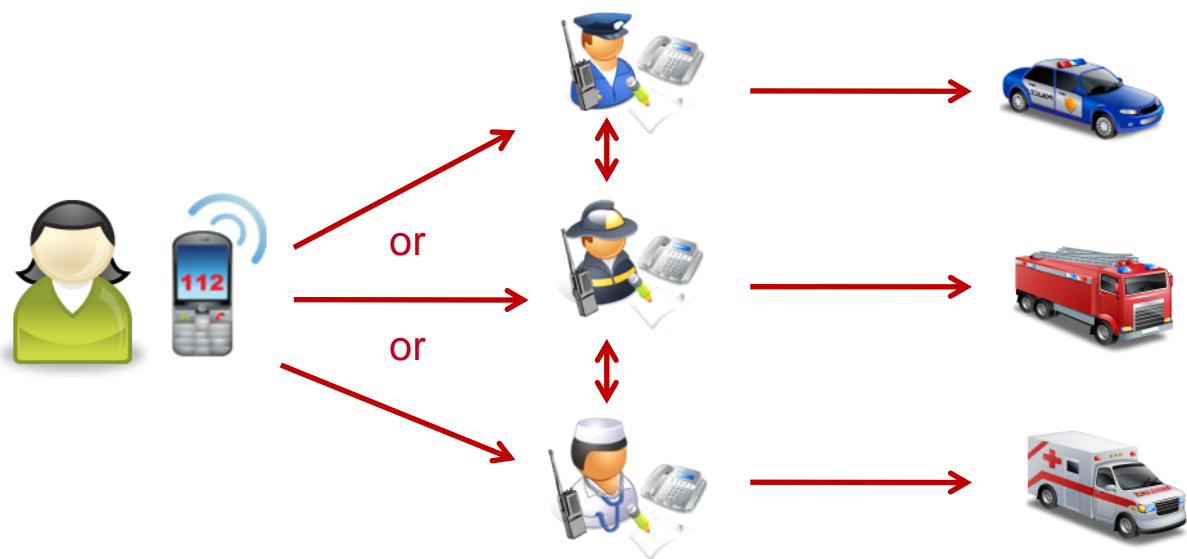
Na úrovni krajského koordináčného strediska následne prebieha proces:

1. identifikácie volajúceho,
2. lokalizácia miesta (pozície) volajúceho,
3. určenie vlastníka, adresy a miesta volajúceho,
4. identifikácia adresy (miesta) a vlastníka linky volania,
5. výsledkom je presná lokalizácia miesta nežiaducej udalosti na základe dostupných informácií.

Praktické skúsenosti z prevádzky štruktúry krajských koordináčných stredísk a okresných (obvodných) operačných stredísk ukazujú, že táto štruktúra nefunguje vždy optimálne z nasledujúcich dôvodov:

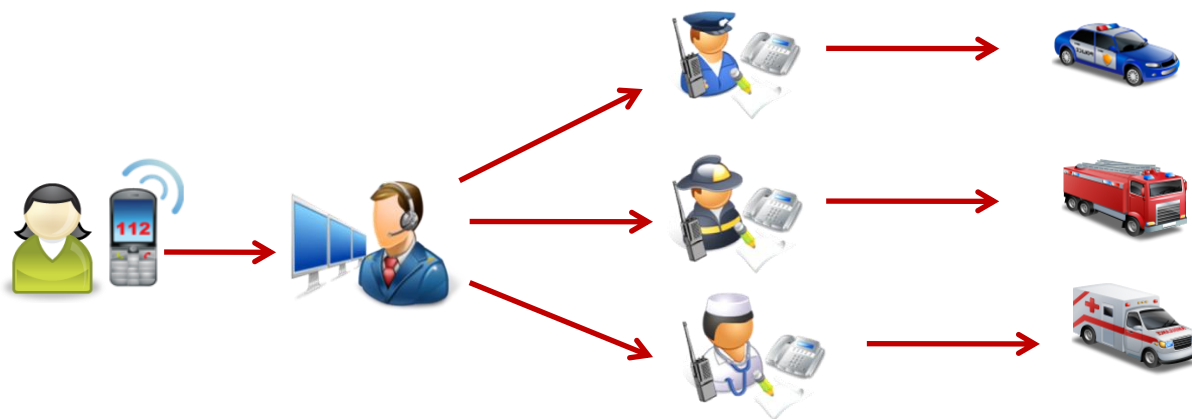
1. na úrovni krajského koordináčného strediska dochádza k oneskoreniu príjmu núdzového volania z dôvodu jeho obsadenia,
2. na tej istej úrovni dochádza k oneskoreniu príjmu núdzového volania – časový interval prepojenia núdzového volania medzi krajským koordináčným strediskom a okresným (obvodným) operačným strediskom,
3. na úrovni okresného (obvodného) operačného strediska dochádza k oneskoreniu núdzového volania z dôvodu potreby opakovania predmetu núdzového volania, nakoľko nie je zabezpečený prenos informácie núdzového volania prvotne prijatý na úrovni koordináčného strediska,
4. nezanedbateľná nie je ani náročnosť na prenosovú kapacitu a zaťaženie komunikačného prepojenia medzi koordináčnymi a operačnými strediskami.

Na základe uvedeného je žiaduce skúmať a analyzovať rôzne modely centralizovaných riadiacich pracovísk (koordináčnych stredísk) a decentralizovaných výkonných – zásahových pracovísk (operačných stredísk) a ich vzájomného funkčne odlišného prepojenia. Podľa výsledkov podrobnej analýzy je potrebné v krátkom časovom horizonte odstrániť nejednotnú komunikačnú a informačnú infraštruktúru, ktorá doposiaľ pretrváva v rámci základných záchranných zložiek IZS.

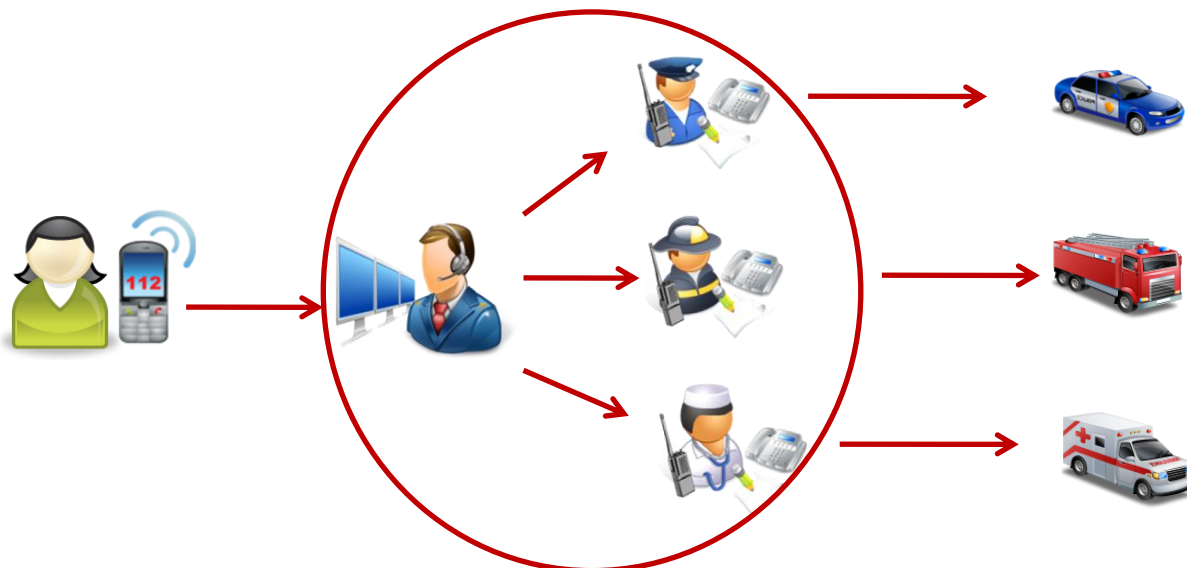

Obrázok 2 Model 1

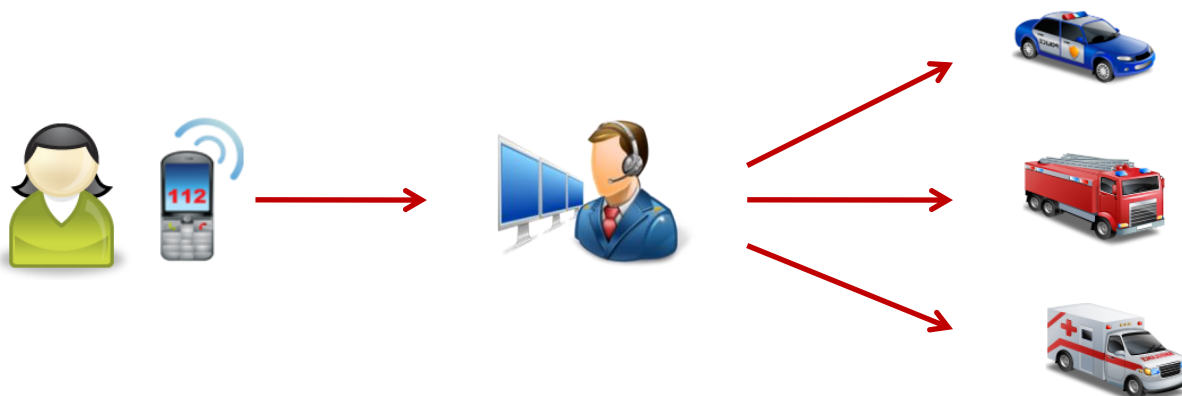
Využívaný v krajinách: Rakúsko, Nemecko, Francúzsko, Taliansko.

Obrázok 3 Model 2
 Využívaný v krajinách: Veľká Británia, Írsko, Holandsko.

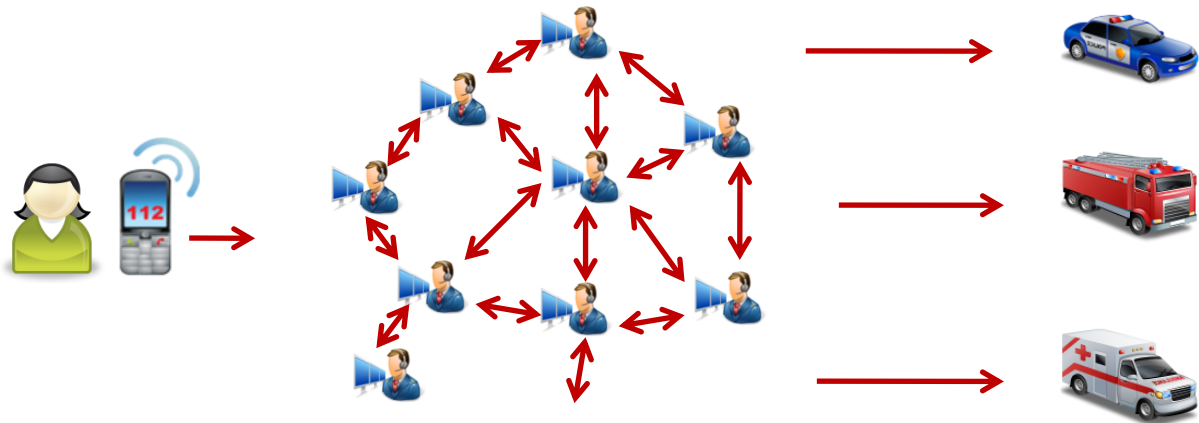

Obrázok 4 Model 3
 Využívaný v mestách: Madrid, Ostrava, v blízkej budúcnosti aj belgické provincie.

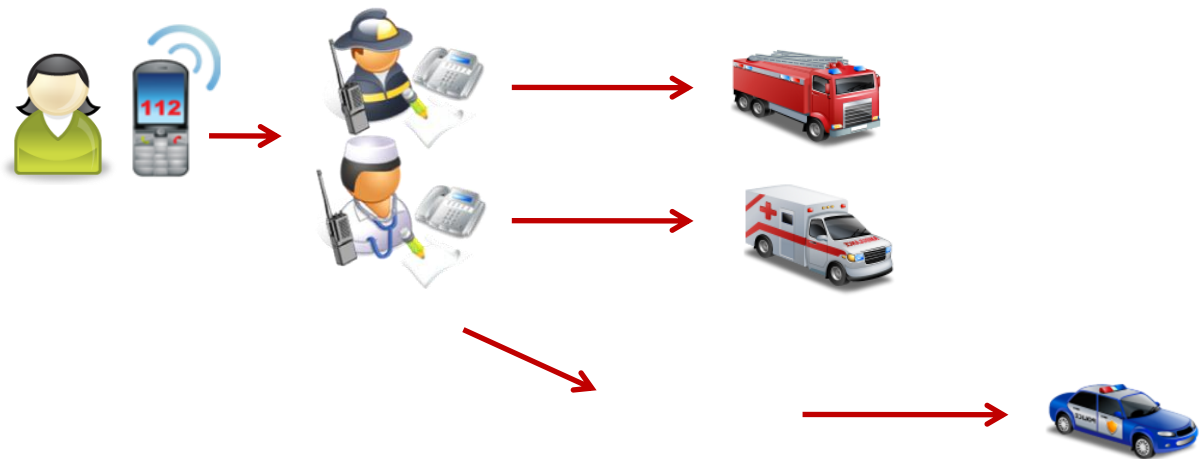

Obrázok 5 Model 4
 Využívaný v krajinách: Fínsko, Švédsko.

Obrázok 6 Model 5
Využívaný v krajinách: Bulharsko, Česká republika

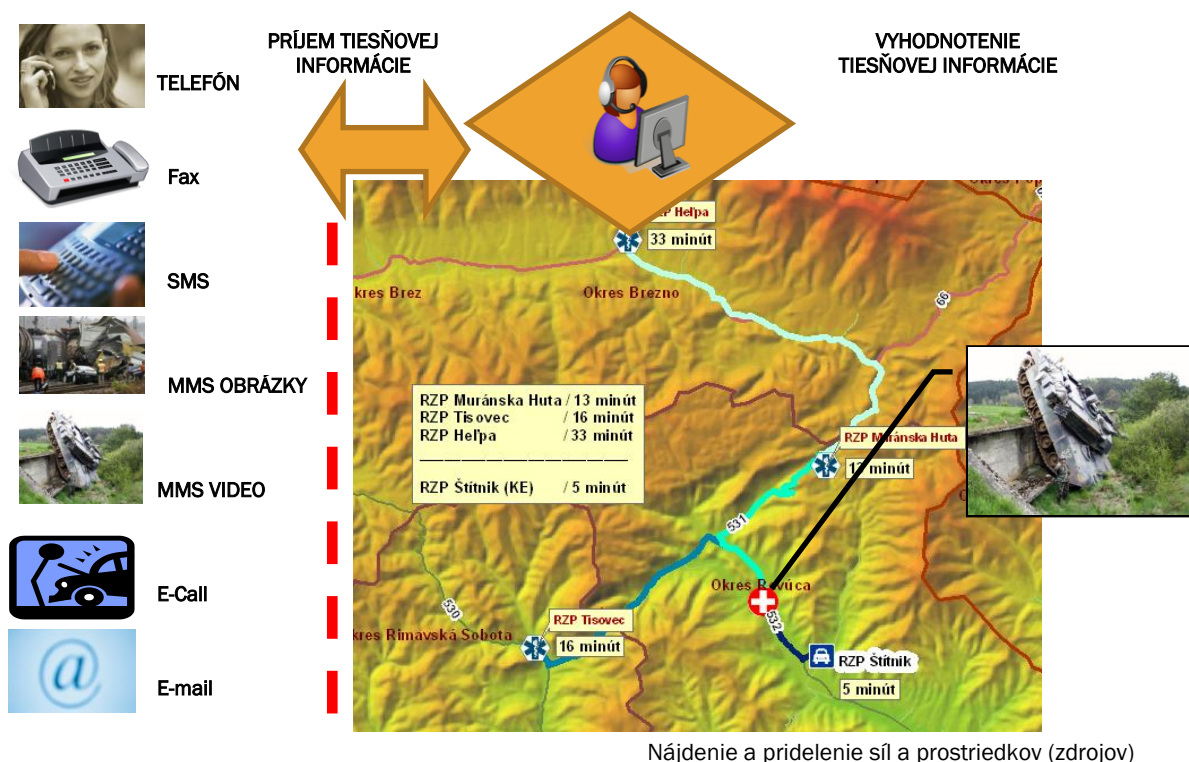
Obrázok 7 Model 112 v Slovenskej republike

Rovnako potrebné je analyzovať dôvody a opodstatnenosť rôznorodosti príjmu tiesňových volaní na jednotlivých číslach tiesňového volania:

1. 112 (krajská úroveň),
2. 150 (okresná a krajská úroveň),
3. 155 (krajská úroveň),
4. 158 (okresná i krajská úroveň),
5. chýba jednotná komunikačná sústava medzi zložkami na mieste zásahu,

Zdieľanie informácií, priebeh procesu príjmu tiesňového volania, jeho spracovanie, vyhodnotenie až po nájdenie a pridelenie síl a prostriedkov sú procesy, ktoré majú zásadný význam pre minimalizáciu časového oneskorenia integrovanej odozvy na tiesňové volanie.

Zameranie a perspektívy rozvoja IZS sú znázornené na nasledujúcom obrázku 8.

Obrázok 8 Perspektívy zdieľania informácií v IZS

Spektrum a rozsah nežiaducich udalostí, ktoré predstavujú ohrozenie života, zdravia, bezpečnosti, majetku jednotlivcov alebo skupín občanov, je značne rozmanitý, ako napríklad:

- Dopravné nehody
- Ohrozenie zdravia – neúrazové udalosti
- Živelné pohromy
- Banské udalosti
- Ohrozenie verejného poriadku
- Iné hrozby
- Výstrahy

ZÁVER

Integrovaný záchranný systém zohráva významnú úlohu pri minimalizácii následkov v situáciách, pri ktorých je ohrozený ich život, zdravie alebo bezpečnosť osôb, ich súkromného či verejného vlastníctva, popri prípade životného prostredia alebo iný stav, v dôsledku ktorého je postihnutá osoba alebo verejnosť odkázaná na poskytnutie bezodkladnej pomoci. Zásadný význam v tejto súvislosti zohráva časové oneskorenie medzi podnetom na poskytnutie bezodkladnej pomoci a integrovanou odozvou na tento podnet. Praktické skúsenosti z prevádzky štruktúry krajských koordinačných stredísk a okresných (obvodných) operačných stredísk ukazujú, že táto štruktúra nefunguje vždy optimálne.

Na základe uvedeného je potrebné skúmať a analyzovať rôzne modely centralizovaných riadiacich pracovísk (koordinačných stredísk) a decentralizovaných

výkonných – zásahových pracovísk (operačných stredísk) a ich vzájomného funkčne odlišného prepojenia. Podľa výsledkov podrobnej analýzy bude možné v krátkom časovom horizonte odstrániť nejednotnú komunikačnú a informačnú infraštruktúru, ktorá doposiaľ pretrváva v rámci základných záchranných zložiek IZS. Následne je možné očakávať, že nová koncepcia štruktúry a fungovania integrovaného záchranného systému výrazne prispeje k dosiahnutiu tohto cieľa.

LITERATÚRA

- 1) *Ústava Slovenskej republiky – Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov,*
- 2) *Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov.*
- 3) *Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov,*
- 4) *Zákon č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme v znení neskorších predpisov,*
- 5) *Zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov,*
- 6) *Zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov,*
- 7) *Zákon č. 666/2004 Z. z. o ochrane pred povodňami v znení neskorších predpisov,*
- 8) *Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov.*
- 9) *Zákon č. 610/2003 Z. z. o elektronických komunikáciách.*
- 10) *Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 612/2008 Z. z. o podrobnostiach poskytovania zobrazovania identifikácie volajúcej stanice a poskytovania lokalizačných údajov koordinačnému stredisku alebo operačnému stredisku integrovaného záchranného systému.*
- 11) *Súčasný stav využívania GIS pri integrovanej odozve na tiesňové volanie 112 v podmienkach Obvodného úradu Banská Bystrica, Mária Seková, prednostka ObÚ Banská Bystrica, Rescue forum 112, Žilina, 2009.*
- 12) *Spilý Peter: Nástroje Európskej únie na komplexné riešenie kríz. In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2011 [elektronický zdroj]: 2. medzinárodná vedecká konferencia: zborník vedeckých a odborných prác: 18. - 19. októbra 2011, Liptovský Mikuláš, Slovakia. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2011. - ISBN 978-80-8040-429-1. - S. 260-266.*
- 13) *Majchút Ivan: Nové dimenzie existencie a použitia ozbrojených síl. In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2010: medzinárodná vedecká konferencia: zborník vedeckých a odborných prác: [28.-29. október 2010, Hotel Repiská, Demänovská dolina, Slovensko]. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2010. ISBN 978-80-8040-408-6. - s. 213-217.*
- 14) *Szakállos Ladislav: Príjem, vyhodnotenie a odozva na tiesňové volanie na jednotné európske číslo tiesňového volania 112 a perspektívy jeho rozvoj. In: Rescue forum 112. Integrovaný záchranný systém Slovenskej republiky, Žilina 2009.*

15) *Opatrenie Telekomunikačného úradu Slovenskej republiky z 1. februára 2007 č. 0-14/2007 o číslovacom pláne.*

Ing. Štefan GANOCZY, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M.R. Štefánika
Demänová 393
Liptovský Mikuláš 6
031 06
stefan.ganoczy@aos.sk

npor. Ing. Michal HRNČIAR
Akadémia ozbrojených síl generála M.R. Štefánika
Demänová 393
Liptovský Mikuláš 6
031 06
michal.hrnciar@aos.sk

HORSKÁ ZÁCHRANNÁ SLUŽBA AKO SÚČASŤ INTEGROVANÉHO ZÁCHRANNÉHO SYSTÉMU

Štefan GANOCZY, Jozef JANIGA

ABSTRACT

The article focuses on the origins of the Mountain Rescue Service in Slovakia. It also describes the current organizational structure and dislocation of the centers in mountainous regions of Slovakia. It also clarifies its activities within the Integrated rescue system - responding to emergency situation.

Keywords: Mountain Rescue Service, organizational structure, activities of Mountain Rescue Service, integrated response, possibilities of rescue reaction.

ÚVOD

Rovnako ako v dnešnej dobe, tak aj v minulosti si ľudia uvedomovali špecifickosť, nebezpečie a riziká, ktoré pre človeka predstavuje pohyb v horskom prostredí. Podstatným rozdielom súčasného stavu oproti predchádzajúcim obdobiam je ale predovšetkým množstvo, frekvencia pohybu, dĺžka pobytu ako aj dôvody prítomnosti osôb v horskom prostredí, ktoré sú s obdobnými parametrami predchádzajúcich období neporovnateľne väčšie. Napriek tomu už v priebehu druhej poloviny 19. storočia sú doložené prvé počiatky a vznik predchodcu Horskej záchranej služby na teritórii dnešného Slovenska.

Obrázok 1 História horskej vodcovskej a záchranej služby

1. VZNIK A POČIATKY HORSKEJ ZÁCHRANNEJ SLUŽBY – 19. A 20. STOROČIE

Prvé významnejšie a systematické kroky alebo úsilie o organizovanie alebo zriadenie vodcovskej a záchranej služby je možné sledovať od počiatku druhej polovice 19. storočia. Výsledkom tohoto úsilia bolo, že:

- Roku 1873 bol založený *Uhorsko karpatský spolok*, ktorý už na svojom prvom zasadnutí riešil problematiku organizácie a fungovania vodcovskej a záchranej služby a jej prevencie. Ako vidno, už v tomto čase si ľudia uvedomovali špecifickosť a najmä nebezpečnosť pohybu v horskom prostredí a potrebu poskytovania pomoci v núdzi.

Obrázok 2 Typický horský reliéf SR

- Roku 1892 bola vytvorená *Tatranská odbočka Uhorského karpatského spolku*, ktorá na seba zobrala povinnosť zriadenia, organizovania a prevádzkovania horskej vodcovskej a záchranej služby v horskom prostredí.
- 28. 12. 1913 bola vytvorená *Tatranská dobrovoľná záchranná komisia pri Uhorskom turistickom zväze*.
- Roku 1933 bola vo Vysokých Tatrách založená nová samostatná organizácia *Združenie pre záchrannú službu*.
- Roku 1937 bolo *Združenie pre záchrannú službu* promenované na *Spolok záchranej služby*.
- Roku 1940 bol založený *Spolok záchranej služby Klubu slovenských turistov*.
- Roku 1949 bola založená *Tatranská horská služba* so sídlom v Hornom Smokovci.
- Roku 1950 vznikla *Horská zdravotná záchranná služba* v Nízkych Tatrách, v Malej a Velkej Fatre.
- Roku 1954 vznikla prvá profesionálna a dobrovoľná *Horská služba v Západných Tatrách – Roháčoch*.
- Roku 1955 vznikol *Okrskok horskej služby na južnej strane Západných Tatier*.
- 22. júla 1968 bola *Horská služba ČSSR* prijatá za stáleho člena medzinárodnej organizácie IKAR – CISA.

Obrázok 3 Transport v rámci záchranného zákroku

- 11. 11. 2000 bola *Tatranská horská služba* prijatá do medzinárodnej organizácie združujúcej horské záchranné systémy IKAR – CISA.
- 10. 7. 2002 prijala a schválila Národná Rada Slovenskej republiky Zákon 544/2002 Z. z. o Horskej záchrannej službe.

Možeme teda konštatovať, že história vzniku, organizovania a vývoja horskej záchranej služby na Slovensku má naozaj rozsiahle korene a že pred rokom 2003, ktorý mal pre jej ďalší rozvoj zásadný význam, posobili na Slovensku v oblasti Horskej záchranej služby tieto organizácie:

- **Tatranská horská služba ŠL TANAPu** (stredisko štátnej príspevkovej organizácie) Vysoké Tatry, Západné Tatry a Pieniny.
- **Horská služba na Slovensku** (občianske združenie).
- Nízke Tatry, Malá Fatra, Veľká Fatra, Slovenský raj, Západné Tatry.
- **Dobrovoľný zbor Tatranskej horskej služby** (občianske združenie) Vysoké Tatry.
- **Letecká záchranná služba** (súkromná spoločnosť).

Roku 2003 vzniká Horská záchranná služba v pôsobnosti Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a od tohoto roku sa datuje aj proces začlenenia Horskej záchranej služby ako významnej súčasť Integrovaného záchranného systému na Slovensku. Týmto rozhodnutím došlo k podstatnej zmene organizačnej štruktúry Horskej záchranej služby:

2. ORGANIZÁCIA HORSKEJ ZÁCHRANNEJ SLUŽBY PO ROKU 2003

Horská záchranná služba v období po roku 2003 transformovala ako štátna rozpočtová organizácia, ktorá pôsobí v jednotlivých oblastiach a strediskách (Vysoké, Západné Tatry, Pieniny, Nízke Tatry, Malá Fatra, Veľká Fatra, Slovenský raj, Západné Tatry, Babia hora a Pilsko) ako základná záchranná zložka a poskytovateľ zdravotnej starostlivosti.

Súčasne sa Horská záchranná služba stáva základnou zložkou Integrovaného záchranného systému, ktorá plní nasledujúce základné úlohy:

- Monitoring.
- Záchranná činnosť.
- Preventívna činnosť.
- Školiaca činnosť.
- Činnosť v oblasti geohazardov.

Obrázok 4 Monitorovanie terénu

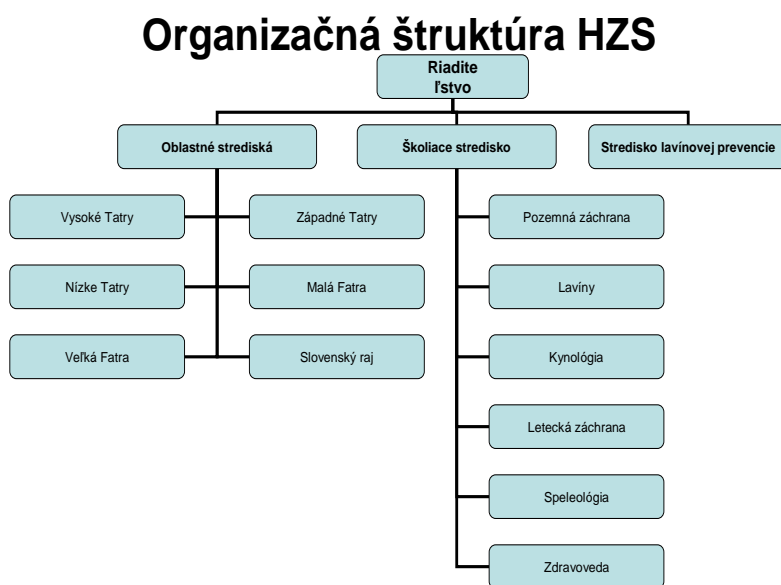
Obrázok 5 Záchranná činnosť v horskom teréne

Obrázok 6 Školiaca činnosť členov HZS

3. SÚČASNÁ ORGANIZAČNÁ ŠTRUKTÚRA HORSKEJ ZÁCHRANNEJ SLUŽBY

Aktuálna organizačná štruktúra Horskej záchrannej služby je znázornená na nasledujúcom obrázku.

Obrázok 7 Organizačná štruktúra HZS

Okrem riaditeľstva zahŕňa tieto základné súčasti:

a) Jednotlivé oblastné strediská:

(Vysoké Tatry, Nízke Tatry, Malá Fatra, Veľká Fatra, Západné Tatry, Slovenský raj),

b) Školiace stredisko.

c) Stredisko lavínovej prevencie.

Významnou súčasťou Organizačnej štruktúry Horskej záchranej služby je Školiace stredisko, ktoré zameriava svoju školiacu a metodickú činnosť na prípravu profesionálnych a dobrovoľných členov HZS v nasledujúcich oblastiach:

- Pozemná záchrana.
- Lavíny.
- Kynológia.
- Letecká záchrana.
- Speleológia.
- Zdravoveda.

4. STAV PRIPRAVENOSTI HZS NA INTEGROVANÚ ODOZVU NA MIMORIANU UDALOSŤ – ÚLOHY, MOŽNOSTI A PERSPEKTÍVY HZS

Horská záchranná služba je štátna rozpočtová organizácia v pôsobnosti Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorá plní úlohy vyplývajúce zo zákona č.544/2002 Z. z. o Horskej záchranej službe. Má 128 príslušníkov a 8 zamestnancov vo výkone prác vo verejnom záujme. Pôsobí ako základná zložka IZS a je člen medzinárodnej organizácie IKAR/CISA a medzinárodnej organizácie pre horskú a výškovú medicínu.

Legislatívne je činnosť Horskej záchranej služby vymedzená a upravená nasledujúcimi zákonmi a vyhláškami Slovenskej republiky:

- 1) Zákon č. **544/2002** Z. z. o Horskej záchranej službe v znení neskorších predpisov,
- 2) Vyhláška MV SR č. **469/2007** Z. z., ktorou sa ustanovujú hranice horských oblastí, v ktorých vykonáva činnosť Horská záchranná služba,
- 3) Vyhláška MV SR č. **23/2006** Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchranej službe v znení neskorších predpisov,
- 4) Vyhláška MV SR č. **334/2009** Z. z., ktorou sa ustanovujú určujúce znaky a minimálne požiadavky na personálne zabezpečenie a materiálno technické vybavenie zdravotníckych zariadení v pôsobnosti MV SR,
- 5) Zákon č. **129/2002** Z. z. o Integrovanom záchrannom systéme v znení neskorších predpisov,
- 6) Zákon č. **578/2004** Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch a stavovských organizáciách v zdravotníctve,
- 7) Zákon č. **315/2001** Z. z. o Hasičskom a záchrannom zbore v znení neskorších predpisov.

4.1 INTEGROVANÉ ODOZVA

Integrovaná odozva záchranného systému a teda aj jej významnej súčasti – Horskej záchranej služby - znamená zodpovedajúcu reakciu jej síl a prostriedkov osobám, ktoré sa ocitli v núdzovej situácii. Táto reakcia vyžaduje poskytnutie záchranej a zdravotníckej pomoci vrátane život zachraňujúcich úkonov a transport v čo najkratšom čase.

Integrovaná odozva je definovaná a vymedzená v zmysle zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchranej službe v znení neskorších predpisov (HZZS). - § 4 Úlohy horskej služby:

1) Horská služba v horských oblastiach najmä:

- organizuje a vykonáva záchrannú činnosť pri záchrane osôb najmä v súčinnosti s leteckou záchrannou zdravotnou službou,

2) Horská služba:

- spolupracuje s občianskymi združeniami, inými právnickými osobami a fyzickými osobami, ktoré vykonávajú záchrannú činnosť v horských oblastiach.

Integrovaná odozva: v zmysle Zákon č. 129/2002 Z.z. o Integrovanom záchrannom systéme v znení neskorších predpisov a iných právnych noriem (IZS):

a) Vymedzenie pôsobenia:

Obrázok 8 Dislokácia operačných stredísk v jednotlivých oblastiach

b) Lokality mimoriadnych udalostí:

V súlade s platnou legislatívou môžeme mimoriadne udalosti rozdeliť na udalosti:

- v horskom alebo vysokohorskom teréne,
- v jaskyniach a priepastiach,
- v intravilánoch miest a obcí .

Konkrétne priestorové lokality na teritóriu SR je možné vymedziť nasledovne:

- centrum Starý Smokovec – oblasť Vysoké Tatry,
- centrum Demänovská dolina – oblasť Nízke Tatry - sever,
- centrum Bystrá – oblasť Nízke Tatry – juh,
- centrum Žiarska dolina – oblasť Západné Tatry,
- centrum Donovaly – oblasť Veľká Fatra,
- centrum Vrátna – oblasť Malá Fatra,
- centrum Čingov – oblasť Slovenský raj,
- centrum Dolný Kubín – Malá Fatra.

c) Druhy mimoriadnych udalostí

Na základe špecifik horských oblastí, mimoriadne udalosti z pohľadu HZS delíme na:

- Nezvestnosť.
- Náhlu porucha zdravia, či ohrozenie na zdravie alebo živote.
- Zablúdenie.
- Uviaznutie.
- Lavínovú nehodu.
- Smrteľnú nehodu.
- Prírodnú katastrofu.

d) Odozvy na mimoriadne udalosti

Na základe mimoriadnych udalostí odozvy delíme na:

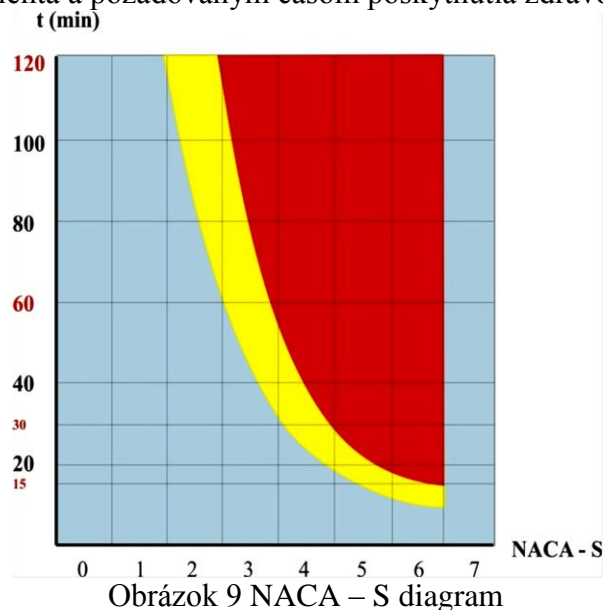
- Pátrania.
- Poskytovania zdravotnej starostlivosti alebo prvej pomoci.
- Vyslobodzovacie práce.
- Transporty.
- Organizovania a koordinovania.

e) Integrovaná odozva – HZS

Algoritmus nasadenia záchranných zložiek tvorí graf, zohľadňujúci faktory nasadenia záchranných zložiek, kde:

- Zdravotný stav postihnutého – os X,
- Časová dostupnosť – os Y

Zdravotný stav pacienta je definovaný klasifikáciou NACA-S podľa tabuľky uvedenej pod obrázkom 9. Z uvedeného grafu vyplýva, aká je súvislosť medzi zdravotným stavom pacienta a jeho požadovanou časovou dostupnosťou, aby bola poskytovaná záchranná pomoc účinná. Najmä z tohto dôvodu je potrebné veľmi rýchle operatívne vyhodnotenie núdzovej situácie, konkrétne objektívne vyhodnotenie zdravotného stavu pacienta (závažnosť a rozsah jeho poranenia) a následne rýchla odozva, to znamená zásah jednotky HZS spravidla (a v závislosti na konkrétnej meteo – situácii) v súčinnosti s VZZS (Vzdušnou záchrannou službou). Na obrázku 9 je uvedený NACA – S diagram, ktorý vyjadruje funkčnú závislosť medzi stupňom poranenia pacienta a požadovaným časom poskytnutia zdravotníckej pomoci.

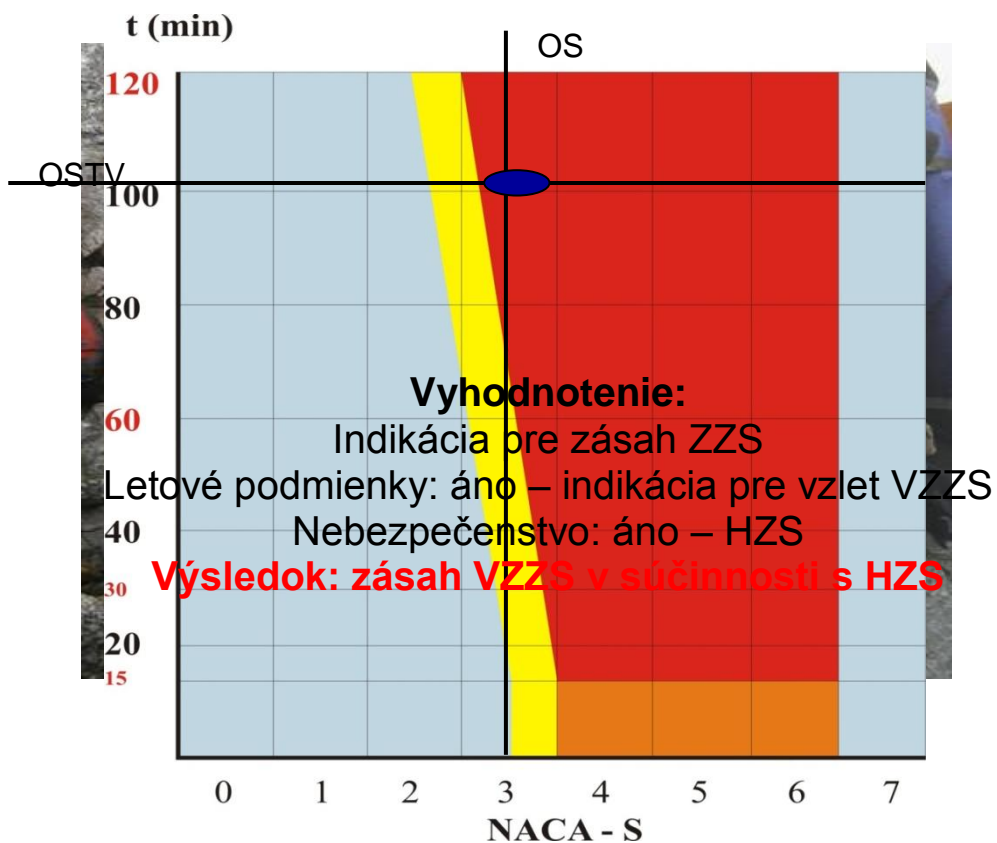

Tabuľka 1 Vyhodnotenie stupňa poranenia

NACA	popis
0	bez postihnutia
1	stavy nevyžadujúce zdrav. starostlivosť
2	stavy vyžadujúce zdrav. starostlivosť - neurgentnú
3	stavy neohrozujúce život, ale komplikované
4	stavy ohrozujúce život
5	život ohrozujúce stavy nevyžadujúce resuscitáciu
6	stavy vyžadujúce resuscitačné postupy
7	exitus pred dosiahnutím

f) Simulácia zhodovania

Postup vyhodnotenia situácie je zrejмый z nasledujúceho obrázku.

Obrázok 10 Postup vyhodnotenia situácie

ZÁVER

Horská záchranná služba zohráva významnú úlohu pri minimalizácii následkov v situáciách, pri ktorých je ohrozený ich život, zdravie alebo bezpečnosť osôb, ich súkromného či verejného vlastníctva, poprípade životného prostredia alebo iný stav, v dôsledku ktorého je postihnutá osoba alebo verejnosť odkázaná na poskytnutie bezodkladnej pomoci. Základný význam v tejto súvislosti zohráva časová a priestorová súčinnosť Horskej záchrannej služby, Leteckej záchrannej služby, poprípade ostatných zložiek Integrovaného záchranného systému Slovenskej republiky. Nakoľko Horská záchranná služba vzhľadom na svoju štruktúru, dislokáciu jednotlivých operačných stredísk na teritóriu Slovenskej republiky a zloženie jej personálu disponuje jedinečnými spôsobilosťami v oblasti záchrannárskej činnosti, je nepochybne veľmi významnou súčasťou Integrovaného záchranného systému Slovenskej republiky.

LITERATÚRA

- 1) Zákon č. **544/2002** Z. z. o Horskej záchrannej službe v znení neskorších predpisov,
- 2) Vyhláška MV SR č. **469/2007** Z. z., ktorou sa ustanovujú hranice horských oblastí, v ktorých vykonáva činnosť Horská záchranná služba,
- 3) Vyhláška MV SR č. **23/2006** Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchrannej službe v znení neskorších predpisov,
- 4) Vyhláška MV SR č. **334/2009** Z. z., ktorou sa ustanovujú určujúce znaky a minimálne požiadavky na personálne zabezpečenie a materiálno technické vybavenie zdravotníckych zariadení v pôsobnosti MV SR,
- 5) Zákon č. **129/2002** Z. z. o Integrovanom záchrannom systéme v znení neskorších predpisov,
- 6) Zákon č. **578/2004** Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch a stavovských organizáciách v zdravotníctve,
- 7) Zákon č. **315/2001** Z. z. o Hasičskom a záchrannom zbore v znení neskorších predpisov.

Ing. Štefan GANOCZY, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M.R. Štefánika
Demänová 393
Liptovský Mikuláš 6
031 06
stefan.ganoczy@aos.sk

pplk. Ing. Jozef JANIGA
Horská záchranná služba SR
Horný Smokovec 52
Vysoké Tatry
062 01
riaditelstvo@hzs.sk

THE VISEGRAD GROUP - A SECURITY COMMUNITY?

Wojciech GIZICKI

ABSTRACT

The year 2011 was the twentieth anniversary of the Visegrad Group (V4), a community initiative, which forms the basis of institutional cooperation between Czech Republic, Poland, Slovakia and Hungary. Its primary reason d'etat was the concentration of the efforts of member states to achieve a common membership in NATO and the EU. After these goals were reached, the question emerged about continued cooperation within the previously established framework. It was decided that the Visegrad Group will continue to serve cooperation of the four countries, yet in slightly different dimensions.

Keywords: international security, Visegrad Group, regional cooperation

The international reality which is currently in the process of formation is to a significant extent based on necessary and constructive international cooperation. This occurs on various levels. One essential level is regional cooperation, based on subjects which have similar goals, are close to each other not only in proximity, geographically, but also in their historical, cultural, social, political, economic etc. dimensions. The goal of the presented report is to outline the most essential principles and analyze the concrete cooperation undertaken in the framework of the Visegrad Group (V4). This initiative, being a platform for cooperation among the Czech Republic, Poland, Slovakia and Hungary can be perceived as a unique safety community. The starting point for the undertaken analysis are the assumptions and the existence of community values that link the integrating subjects, present both in the constructive thinking as well as in the theory of Karl Deutsch. However, attention will be paid both to the positive as well as the negative aspects of the undertaken actions. Clear and successful, the common projects were disturbed by the present in the Group's history of differences of interest, goals and visions.

In the constructivist theory, international relations are based on lasting historical and social bonds between similar subjects¹. They are linked by the individual, social as well as political subjects. Subjective interests are linked with the designated social environment. The activities of the countries, for example, linked with the process of political integration are the result of participation in various social and political initiatives. At the same time, the complex social and political reality cases the need for redefining their goals, intentions and activities. Among others, this has a characteristic transition from the level of independent activity to the level of cooperation with other, similar subjects. The reason for this are commonly achieved set goals.

1

Cf. among others P. Borkowski, *Polityczne teorie integracji międzynarodowej*, Warsaw 2007, p 176n.

Deutsch's principle assumption was his idea about the specific individual and social ties that have their impact on political decisions². These in turn focus on creating a well-functioning and integrated community that within a set geopolitical space will protect the unambiguously identified interests. In this respect, peace, stability, cooperation, mutual respect and mutual support between national communities possess an essential meaning.

Shortly after the collapse of the Cold War and the political changes and the start of a new chapter in the politics of sovereign Czechoslovakia, Poland and Hungarian, there appeared a clear vision of Euro-Atlantic integration. However, this idea, though shared by each of these countries, in the early days was achieved on the basis of their own abilities. Dominant was the belief that membership in NATO and the EU can be achieved on the basis of independent action. What is more, among the Czechoslovakian and Hungarian politicians, one could hear the opinion that there was a need for individually accomplishing the internationally defined objectives. Moreover, it was believed that this would be done on the basis of competition for first place and through most effective action. The situation changed dramatically after re-defining the real possibilities and reviewing the international environment in the early nineties of the twentieth century. The character of these changes was extremely dynamic, and countries relying solely on their own capabilities and intentions, especially in the case of a new democracy, did not seem real. Therefore, despite the initial skepticism of Central European countries, they became aware of the need for closer cooperation. It was not, however, to be like an official organization, but possess the nature of a solid platform for consultation and dialogue at an intergovernmental forum³. An important aspect in the area of common values and the Central European identity was support from the intellectual, scientific circles. They formulated a clear vision of the merits of closer cooperation on the basis of geographical, historical and cultural closeness. It was certainly an important argument for political cooperation.

Regional co-operation between the three and soon to be four⁴ Central European countries was based on the signed on February 15, 1991 Declaration of Visegrad⁵. The document in all of its contents emphasizes specific objectives, ties and the common heritage of the three Central European countries that wish to jointly pursue their vital interests. What gives them a real chance for such cooperation are particularly "similar in nature and significant changes taking place in these countries, the traditional, historically formed system of mutual contacts, cultural and spiritual heritage and the common roots of religious traditions. In the diverse and rich cultures of the peoples living in these regions lie the main

---

2

Cf. K. Deutsch et al., *Political Community and the North Atlantic Area*, New York 1957; see also S. Konopacki, *Komunikacyjna teoria integracji politycznej Karla Deutscha*, *Studia Europejskie*, No. 1, 1998, pp. 37-47.

3

For more on the origins of the Visegrad Group, see among others P. Leszczynski, M. Szczepaniak, *Grupa Wyszehradzka. Współpraca polityczna i gospodarcza*, Toruń 1995; B. Góralczyk, *Grupa Wyszehradzka. Geneza, doświadczenia, perspektywy*, Warsaw 1999; M. Herman, *Grupa Wyszehradzka. Narodziny, rozwój, perspektywy*, *Polski Przegląd Dyplomatyczny*, No. 2, 2001, pp. 161n.

4

The cooperation was formed between Czechoslovakia, Poland and Hungary. After the dissolution of Czechoslovakia in 1993, the parties to the agreement became the Czech Republic and Slovakia.

5

The official title of the document is the *Declaration of Cooperation of the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in Pursuit of European Integration*. Text: http://www.cvce.eu/content/publication/2004/2/9/6e592602-5431-42fd-8e65-2274e294ad89/publishable_pl.pdf, [Read 10 August 2012].

achievements of European thought." The Visegrad countries quite successfully meet the objectives set out in the Declaration. In this regard, a complete break with any of the dimensions of the totalitarian regime was essential. The main task was to build a new, democratic, modern state, which was to be based on civil liberties and a free market economy. A definite priority was also clear involvement in building a peaceful, integrated European space.

They managed to overcome the difficulties and to take a common position on the most important issues, such as in the field of security cooperation. An example of this was the bilateral treaties among each of the Visegrad countries. However, alongside these successful and beneficial initiatives, within the Visegrad cooperation, there was no lack of issues and difficult moments. At the beginning stages, the Visegrad initiative was not kindly and seriously accepted by all subjects and international environments. Some countries, particularly other post-communist democracies, perceived a threat to their own interests. Several Western European centers did not believe in the merits and the possibility of the success of the project prepared and maintained by the weak and newly regenerating former socialist, not yet fully sovereign entities. It should be remembered that for several years after 1989, the territory of Central Europe still stationed Soviet troops, and the political elites were heavily influenced by the former communist activists.

All Visegrad countries faced economic problems, including rapidly rising unemployment and galloping inflation. In addition, between individual members of the Group, there appeared more or less serious conflicts. All this, however, on the one hand was a serious problem, and on the other made them aware of the need to intensify efforts in the area of the main goals of each country: integration with Euro-Atlantic structures and forging long-term, secure foundations for sovereign statehood and regional cooperation. Therefore, it seems that there is still an ongoing initiative to strengthen not only common successes, but also paradoxically defeats. They made us aware of the fact that the basis for national and international success can only be effective cooperation. Coordination of activities, taking into account the specifics of a particular state's subjects, gave hope, and, as it turned out, resulted in the fully achieved fundamental objectives.

The Czech Republic, Poland, Slovakia and Hungary, four Central European countries cooperating in the framework of the Visegrad Group, are aware of the legitimacy of joint initiatives and activities. The basis for political and economic cooperation are important historical and socio-cultural ties. They are of great importance for the effective implementation of mutual and clearly formulated goals. In addition, they give reasonable hope for overcoming the difficulties that occur when undertaking them. For this reason, maintaining the adopted in 1991 commitments, despite the achievement of the principle goals, allows the Visegrad Group and the countries that create it to manifest with a single voice their common viewpoints at the European level, particularly within the EU.

BIBLIOGRAPHY

1. Borkowski P., *Polityczne teorie integracji międzynarodowej*, Warsaw 2007, p 176n.
2. *Declaration of Cooperation of the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in Pursuit of European Integration*. Text: http://www.cvce.eu/content/publication/2004/2/9/6e592602-5431-42fd-8e65-2274e294ad89/publishable_pl.pdf,

3. Deutsch K., *Political Community and the North Atlantic Area*, New York 1957
4. Góralczyk B., *Grupa Wyszehradzka. Geneza, doświadczenia, perspektywy*, Warsaw 1999
5. Herman M., *Grupa Wyszehradzka. Narodziny, rozwój, perspektywy*, *Polski Przegląd Dyplomatyczny*, No. 2, 2001, pp. 161n.
6. Konopacki S., *Komunikacyjna teoria integracji politycznej Karla Deutscha*, *Studia Europejskie*, No. 1, 1998, pp. 37-47.
7. Leszczyński P., Szczepaniak M., *Grupa Wyszehradzka. Współpraca polityczna i gospodarcza*, Toruń 1995;

Wojciech GIZICKI, PhD
Institute of Political Science
The John Paul II Catholic University of Lublin, Poland
Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin
e-mail: wgizicki@kul.pl

ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA K ROZVOJI SPOLEČNÉ LOGISTIKY V OPERACÍCH

Jiří HANUS

ABSTRAKT:

Nové podmínky vedení operací budou zásadním způsobem ovlivňovat veškerou činnost realizovanou logistickou podporou. Trendy jejího dalšího možného rozvoje musí reflektovat na trendy ovlivňující bezpečnostní situaci ve světě. Při rostoucích nákladech na vedení operací a v tom i na logistickou podporu a zároveň snižování rozpočtů na armády (zejména evropských zemí) bude nutné nacházet nová východiska pro řešení tohoto rozporu a jedním z nich se může stát idea Společné logistiky, kde by docházelo k integraci, synchronizaci a optimalizaci činností všech zúčastněných orgánů a organizací na řešení problému v procesech i schopnostech poskytování logistické podpory.

Klíčová slova : Společné operace, Společná logistika, Logistická podpora.

ÚVOD

Budoucí operační prostředí se bude vyznačovat rostoucí nejistotou, rychlou změnou situace, složitostí řešení konfliktů.

Vojska vedoucí operace budou současně zabezpečovat bojovou činnost, ochranu a obranu důležitých objektů, prostorů a center a v neposlední řadě se budou zapojovat i do pomoci rekonstrukčních prací mnohdy ve velice nebezpečném prostředí bez vybudované potřebné infrastruktury. Velitelství mnohonárodních společných sil bude velice závislé na nadnárodní spolupráci, smluvních, mimorezortních i nevládních organizacích a jejich vzájemné kooperaci a koordinaci.

Článek se zabývá problematikou jak budoucí společné síly budou vykonávat (realizovat) základní logistické funkce skrze základní kategorie vojenských činností. Každá operace bude jedinečná a proto i systém logistické podpory operace bude vždy odlišný a „šitý na míru“.

Schopnosti logistiky potřebné pro podporu operací a základní atributy potřebné pro rozvoj těchto schopností bude potřebné zkoumat a stanovovat určitý společný rámec pro přemýšlení o budoucnosti logistické podpory společných operací v časovém horizontu 10-20 let.

Vedle rozvoje budoucích logistických kapacit, doktrín a struktury sil je potřebné posuzovat (zkoušet, zavádět) i nové technologie v oblasti logistické podpory vojsk v závislosti na nově zaváděné technologie ve vojscích, ale i nové způsoby organizace a řízení. Toto se musí stát nedílnou součástí zpracovávaných operačních koncepcí, protože bez souvztažnosti mezi operační koncepcí a možností jejího zabezpečení, a v tom i logistické podpory, by mohlo dojít k její nerealnosti. Budoucí operační schopnosti vyjádřené operační koncepcí musí tudíž vždy brát do úvahy i schopnosti a možnosti logistické podpory.

1. TRENDY A PŘÍSTUPY K ROZVOJI LOGISTICKÉ PODPORY

Koncepce logistické podpory musí odpovídat koncepcím rozvoje jednotlivých armád a soudobým i budoucím potřebám. Organizace vojenské logistiky musí být přizpůsobována tak, aby vytvářela potřebné bojeschopné a udržitelné síly a prostředky k zabezpečení logistické podpory ozbrojených sil v celém spektru budoucích možných operací, popřípadě aby mohla rychle reagovat na změny.

Nové podmínky budou zásadním způsobem ovlivňovat veškerou činnost realizovanou logistickou podporou a jediné včasné adaptace jak řídicích, tak výkonných prvků se stane zárukou plnění stanovených úkolů v budoucích operacích.

Změny se dotknou nejen počtů, úkolů, modernizace, úrovně vybavení výzbrojí, technikou a ostatním majetkem, ale i skladeb a výši zásob, rozvojem slučitelnosti a operační součinnosti se spojenci a outsourcingu.

Trendy dalšího možného vývoje logistické podpory musí reflektovat na trendy ovlivňující bezpečnostní situaci ve světě. Jedná se zejména o sociálně-ekonomické vlivy spojené s růstem populace, zhoršujícím se životním prostředím, politickou a ekonomickou nestabilitou, rostoucím významem přírodních zdrojů apod. K těmto vlivům se přidává i skupina specificky vojenských činitelů, do které lze zařadit obchod se zbraněmi, progresivní technologie zvyšující účinnost zbraní a potenciál vojenských jednotek, vojenská síla jako primární zdroj udržení politické moci a strategické rovnováhy mezi státy apod.

2. VÝCHODISKA SPOLEČNÉ LOGISTIKY

Logistická podpora je definována jak ve společných doktrínách, tak v národní doktríně AČR a jsou zde i definovány její základní funkce. Budoucí operační prostředí a nové úkoly však vyžadují nové pohledy na organizaci a řízení logistické podpory i mimo organizaci armád. I když jsou již dnes využívány základní formy mnohonárodní logistické podpory (zejména HNS, třetí strana, vedoucí úloha aj.), zůstává problém zabezpečení logistické podpory operací na armádní organizaci a to rozhodně více jak z 90% (v závislosti na konkrétní operaci).

Společná odpovědnost za logistickou podporu operací se však musí posunout z pozice společné odpovědnosti jednotlivých přispívajících armád na širší společnou odpovědnost v rámci mezinárodně-politického kontextu.

Ve společné logistické doktríně jsou stanoveny principy logistické podpory operací. Tyto jsou závazné a z hlediska svého významu vzájemně propojeny. Mezi tyto principy patří:

odpovědnost – vyjadřuje odpovědnost velitelů za logistickou podporu podřízených sil a prostředků. K tomu musí přijímat nezbytná opatření. Toto platí pro velitele vyčleněných sil do operace, ale i pro velitele společných sil. V mnohonárodních operacích je nutné vycházet z odpovědnosti za jednotlivá opatření logistické podpory stanovené Operačním plánem (OPLAN);

pravomoc – vyjadřuje skutečnost, že velitel má za předem dohodnutých podmínek rozhodovat na příslušné úrovni o přímo podřízených, nebo přidělených sil a prostředků logistické podpory, včetně smluvně zajištěných služeb a dalších zdrojů. Mezi odpovědností a pravomocí existuje vzájemná provázanost. Odpovědnost musí být vždy zaručena delegováním pravomoci k použití nezbytných zdrojů. V prostoru operace má velitel pravomoc vyžadovat hlášení, provádět kontroly sil a prostředků logistické podpory a v případě potřeby je přerozdělovat. Pravomoc je rovněž vázána na stanovení požadavků v oblasti HNS a využívání místních zdrojů;

společná odpovědnost – spočívá v požadavku součinnosti jednotlivých postupů při porizování a používání sil a prostředků logistiky a jiných zdrojů za účelem efektivní logistické podpory vyčleněných sil. Musí být vytvořen systém logistické podpory, který zabezpečí co nejlepší plnění operačních úkolů. K tomu mohou být vytvářeny jednotky mnohonárodní logistiky, koordinační orgány, informační systémy, logistická centra, logistické báze, centra řízení logistické podpory apod.;

prvořadost - veškeré úsilí logistické podpory musí směřovat ke splnění operačních úkolů a musí fungovat jako účinný násobitel bojové síly. Řídící orgány logistické podpory musí zajistit, aby požadované zdroje byly k dispozici v potřebném množství a jakosti na určeném místě. Toto však vyžaduje čas a prostředky a proto velitelé musí mít tyto skutečnosti na zřeteli a vytvářet pro plnění úkolů logistické podpory potřebné podmínky;

spolupráce – vyjadřuje důležitost spolupráce mezi jednotlivými státy, které se účastní operace a dále součinnost s vládními, nevládními a mezinárodními organizacemi v prostoru operace;

koordinace – tato zásada je úzce spojena se zásadou spolupráce a společné odpovědnosti za logistickou podporu. Logistická podpora plní řadu úkolů, které vyžadují vzájemnou koordinaci z hlediska prostoru, času i společné využívání zdrojů a prostředků. Sem patří strategické přesuny, přeprava zásob na velké vzdálenosti, zabezpečení služeb logistiky v prostoru operace a jiné. K tomuto se mohou zřizovat koordinační centra, která zabezpečí koordinované úsilí v oblasti logistické podpory v prostoru operace;

dostatečnost – logistická podpora musí být prováděna v požadovaném rozsahu, místě a čase v průběhu celé operace. Na každé úrovni logistické podpory (zásobovacím stupni) je třeba brát do úvahy skutečnosti, že dostupnost zásob, dopravních, manipulačních prostředků může představovat určitá omezení pro plnění cílů operace;

efektivnost – je nutné dosáhnout optimálního vztahu mezi efektivností, hospodárností a účelností v poskytování a využívání dostupných zdrojů logistické podpory. Náklady na operaci se ve své podstatě sestávají převážně z výdajů na logistickou podporu;

pružnost – systém logistické podpory musí být schopen rychle a efektivně reagovat na změny v plnění operačního úkolu a to nejen ve vztahu k její mobilitě;

dostupnost údajů - jen včasné, úplné a relevantní informace o logistické podpoře, zásobách, zdrojích umožňují účinnou koordinaci procesů v době plánování, přípravy i provádění operace;

jednoduchost – přehlednost a srozumitelnost plánů logistické podpory jsou předpokladem správného a bezproblémového naplňování cílů operce;

včasnost – vyjadřuje nezbytnost zahájit s dostatečným předstihem výstavbu systému logistické podpory a to ještě před plněním operačního úkolu;

přehlednost – vyjadřuje kvalitativní úroveň informací o silách a prostředcích logistické podpory a umožňuje koordinované řízení všech součástí logistické podpory.

Je možné uvažovat o naplňování a rozvíjení těchto principů ze dvou hledisek:

- postupnou cestou
- razantní cestou

Postupná cesta je v současné době naplňována zejména cestou rozvíjení forem mnohonárodní logistické podpory – vytváření mnohonárodních logistických jednotek, využívání formy vedoucí úlohy státu, HNS apod. Je zcela logické, že touto cestou se půjde i nadále a optimalizací těchto forem lze dosahovat lepších výsledků při zmenšení nákladovosti na provedení všech fází operací.

Mezi kritická místa této cesty však v současné době patří snižování rozpočtů na armády a to v celosvětovém měřítku a tento trend bude s vysokou pravděpodobností pokračovat čímž dojde, ve svém důsledku, ke snížení schopností vést operace.

Razantní cesta v sobě zahrnuje základní myšlenku převedení částí činností logistické podpory na mimoarmádní organizace a tím snížení potřeby finančních prostředků, protože právě náklady na logistickou podporu operace jsou největší a tímto vytvořit „Společnou logistiku“

Tato cesta však s sebou přináší potřebu řešení následujících problémů:

- a) vojenský problém

Jak velitelé společných sil budou integrovat (synchronizovat) a optimalizovat plánování, organizaci a řízení logistické podpory za kterou nesou plnou odpovědnost s mimorezortními, smluvními a jinými organizacemi, které by byly do systému logistické podpory operace zapojeny a to zejména v prostředí charakteristickém složitostí situace, nejistotou, rychle se měnící situací, dlouhotrvající konflikt, bezpečnosti apod.

V této oblasti by určitě nejdříve šlo o řešení problému synchronizace a až později integrace.

- b) operační prostředí

Budoucí operační prostředí bude stále složitější a dynamičtější, neustále se měnící koalice (složení států v operaci), nové hrozby a partnerství s sebou budou přinášet mnoho úskalí. Společné operace budou mnohdimenzionální, budou prováděny ve více globalizovaném prostředí, bude se měnit nepřítel (protivník), jeho způsob boje. Budou se rychle měnit fáze operace (i druhy) a to vše bude ovlivňovat i logistickou podporu. Kromě vojenských sil se bude v prostoru operace pohybovat velký počet vládních i nevládních organizací, jakož i regionálních organizací. Každý z těchto subjektů se buď může doplňovat, nebo také soutěžit s jinou organizací při naplňování cílů operace. (Bude totožný cíl vojenské operace s cílem těchto organizací?) . Přesto tyto organizace musí být také logisticky podporované a zcela jistě budou využívat stejné, nebo obdobné formy logistické podpory. Proto problematika logistické podpory v takovémto prostředí musí být schopna reagovat na problémy, které mohou vzniknout. Je tudíž potřebné se učit jak využívat omezené logistické zdroje, řídit celkový systém logistické podpory, koordinovat úsilí a schopnosti jednotlivých zúčastněných subjektů, které se na řešení krize podílejí.

- Indikace problému

V současné době není vyvinut komplexní a koordinovaný přístup k řešení celého komplexu logistické podpory. Toto je zatím řešeno na úrovni vedení vojenské operace – vytvoření mnohonárodní logistické podpory, společná centra řízení logistické podpory apod.

Vlastní realizace společné logistické prostory na válčišti (prostoru operace) je v současné době roztržštěná mezi jednotlivé komponenty, které se na operaci podílejí a to v důsledku nedostatku konkrétních cílů a strategií, odpovědnosti za dosažení konečných cílů. Dále vůbec ve schopnosti vojenské organizace přijmout koordinovaný a komplexní přístup k řešení otázek logistické podpory v rozptýlené a různorodé organizaci nevojenských organizací, včetně samotného financování a řízení rozdělování zdrojů v prostoru operace i mimo něj.

- Východisko

Východiskem se může stát idea Společné logistiky, která by zahrnovala matici klíčových logistických služeb, které by byly vázány spoluprací, dohodami, smlouvami,

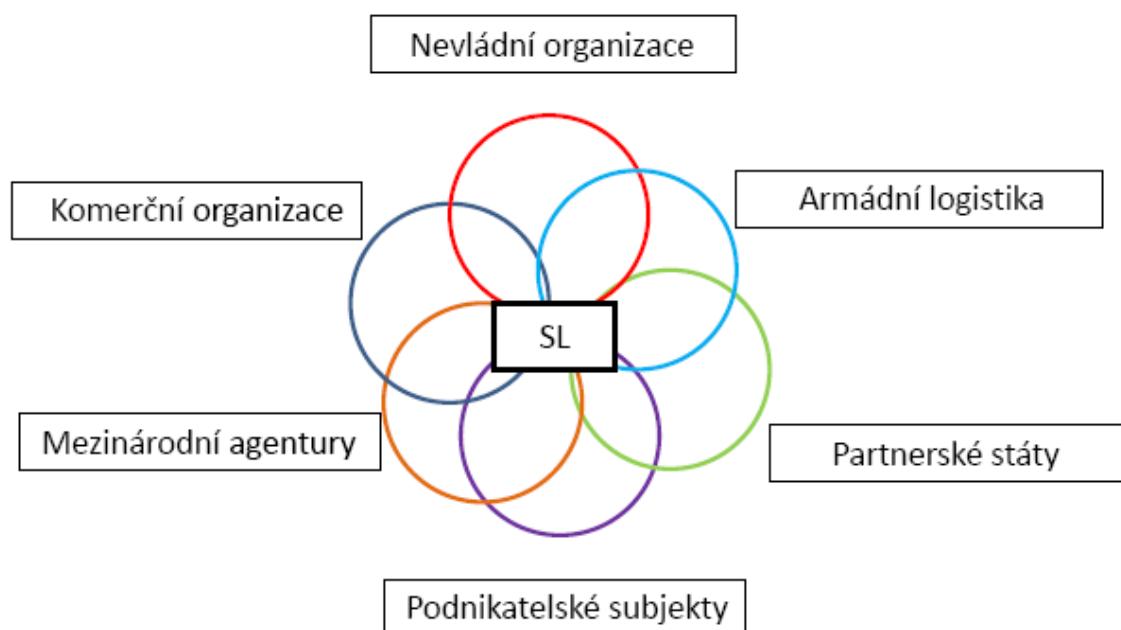
legislativou, dohodami ale i vlastní politikou s cílem dosáhnout co nejefektivnějšího a nejekonomičtějšího řešení krizové situace. Velitelé operací by zůstali rozhodujícími činiteli, protože řízení logistických procesů, schopnosti a zdroje v místě potřeby potřebují jednotné velení a vojenské organizace v tom mají největší zkušenosti i potřebný aparát. Společná logistika by byla mnohostupňová matice, kde by jednotliví partneři měli různé úrovně účasti. Každá situace (fáze vedení operace) by vyžadovala různé koordinující partnery dle potřebného rozsahu logistických činností. Například při vedení stabilizačních nebo mírových operací by tito byli jiní než při vedení klasické bojové operace (např. podle čl. 5 WS). Základním problémem při vytváření společné logistiky je jak integrovat, synchronizovat a optimalizovat činnosti zúčastněných organizací na řešení problému, procesy, schopnosti v poskytování logistické podpory.

Toto se musí stát předmětem dalšího zkoumání včetně možností zapojení privátního sektoru.

Klíčem k úspěšné optimalizaci procesů a schopností společné logistiky bude vývoj určité logistické sítě. V první fázi nepůjde zatím o vyřešení systému velení a řízení (to si lze představit až jako další krok), ale spolupráce a sdílení informací o schopnostech při provádění logistické podpory mezi všemi jednotlivými zúčastněnými státy, které se na operaci podílejí (toto je již dosahováno například cestou MJLC), ale i dalšími partnery, nevládními organizacemi působícími v prostoru operace, mezinárodními agenturami, ale i podnikatelskými subjekty a komerčními organizacemi.

Základní rozdíl by spočíval v rozšíření klasické podoby – vojensko-centristické logistické podpory, kde základ tvoří síly a prostředky logistické podpory zúčastněných armád na operaci (pracujících s využitím výše popsaných principů logistické podpory operací) o další prvky

- Partnerské státy v prostoru operace
- Mezinárodní agentury
- Nevládní organizace
- Podnikatelské subjekty z regionu i mimo něj
- Komerční organizace

ZÁVĚR

Složitost řešení otázek logistické podpory budoucích společných operací a vývojové trendy v této oblasti jsou přímo úměrné složitosti vedení soudobých operací. Neexistuje jednotné řešení problémů spojených s plánováním, řízením a organizací logistické podpory. Vždy bude záviset na konkrétní situaci dané operace. Přesto lze najít ve vývojových trendech společné rysy:

- vzrůstá význam komplexního pojetí funkčních oblastí logistické podpory vzhledem k její rostoucí roli a důležitosti ve všech budoucích operacích,
- sjednocování metod a postupů při plánování, organizování i řízení logistické podpory operací jak pod řízením NATO, tak EU,
- využívání forem a principů soustředěné logistiky se zaměřením na:
  - . hladký systém logistiky,
  - . modulární strukturu logistiky,
  - . komplexnosti přehledu o materiálu,
  - . využívání privátního sektoru apod.
- v maximální možné míře využití všech dostupných forem mnohonárodní logistiky při zajišťování logistických zdrojů a tím snížení potřeby dopravy materiálu a služeb na velké vzdálenosti.
- vytvoření společné logistiky formou zapojení do systému logistické podpory operace partnerských států v prostoru operace, mezinárodních agentur, nevládních organizací, podnikatelských subjektů i komerčních organizací.

Proto se musí rozvíjet i myšlenka společné logistiky, která rozvíjí soustředěnou logistiku o další možnosti, které ve svém důsledku mohou přinést úsporu sil a prostředků logistické podpory.

LITERATURA

1. AJP-4 (B) *Allied Joint Doctrine for Logistics*. [2nd Study Draft]. NATO Headquarters, Supreme Allied Commander Transformation. Norfolk, Virginia. July 2006.
2. Pub-41-00-01, *Logistka ve vojenských operacích*, MO, Praha 2007
3. Pub-40-30-01, *Použití jednotek logistiky ve vojenských operacích*, MO, Praha 2008
4. Pub-41-00-02, *Vojenská logistika*, MO, Praha 2009
5. Joint Logistics White Paper, MOD US, 2010

Plk.gšt. (v zál.) Ing. Jiří HANUS, CSc.
Univerzita obrany. Brno, CZ
jiri.hanus@unob.cz

ASYMETRIA NÁRODNEJ A MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Ladislav HOFREITER

ABSTRACT

The term „asymmetrical security“ is highly amorphous and has been interchangeably applied with such notion as „asymmetric threat“. Understanding of „asymmetrical security“ needed to understand difference towards classic and asymmetrical perception of the security. Basis to security of social subject consisted in arrangement the conditions for their existence, to surviving in the present time and advancement into the future. Assurance this condition means provided ability the social subjects to eliminated threats, that are be sure defined. In asymmetrical security situations, the threats are not always clearly defined. They often consist in by herself systems structure, in relationships and status the subjects of international relations. Asymmetric of security, by our opinion, present discrepancy, unbalance, non-parity between subject of the international security environment. The unbalance, discrepancy, non-parity has political, military, economic, law, social and societal dimensions.

Keywords: security, asymmetry, dimensions, discrepancy, unbalance, non-parity, subject of security, security environment,

ÚVOD

Pojem bezpečnosť patrí medzi často používané pojmy, pričom je priamo či nepriamo spájaný s existenciou človeka ako jednotlivca, ako aj malých i veľkých sociálnych skupín. V literatúre nachádzame rôznorodé definície bezpečnosti, čo je dôkazom rozdielného prístupu k chápaniu obsahu a významu tohto pojmu. Rozdielny prístup k definovaniu bezpečnosti je ovplyvnený aj referenčným objektom : iné definície sa používajú pri definovaní ľudskej bezpečnosti, iné vo vzťahu k národnej či medzinárodnej bezpečnosti, alebo k bezpečnosti technických zariadení.

V odbore národnej a medzinárodnej bezpečnosti sa najčastejšie stretávame s tradičným, **štátocentrickým** prístupom, prezentovaným v Strategických štúdiách a raných Bezpečnostných štúdiách, (*Strategic Studies, Security Studies*) a **viacsektorovým** prístupom, prezentovaným v Kritických bezpečnostných štúdiách (*Critical Security Studies*). V rámci nich je prezentovaný aj prístup známy ako paradigma ľudskej bezpečnosti (*Human Security*) (tab.1).

Ľudská bezpečnosť je v najširšom význame definovaná ako *sloboda od strachu* a *sloboda od nedostatku*. Stotožňovaná je s ochranou človeka pred takými hrozbami, ako je hlad, nemoci, represie, kriminalita, i ochranou pred pôsobením neočakávaných a škodlivých vplyvov na život človeka (prírodné a iné katastrofy). V podstate ide o zaistenie podmienok pre prežitie a dôstojný život človeka v súčasnosti a podmienok jeho pretrvania a rozvoja do budúcnosti.

Koncept ľudskej bezpečnosti je nevyhnutným predpokladom pre rozširovanie možností ľudskej voľby. Najpodstatnejšími prvkami tejto voľby je možnosť žiť dlhý a zdravý život, získať primerané vzdelanie, prácu, užívať politické slobody a ľudské práva, ako i mať istotu, že príležitosti a podmienky, ktoré majú ľudia dnes, budú mať i v budúcnosti.

Tabuľka 1 Prvky definovania bezpečnosti. Vlastné spracovanie

Paradigma bezpečnosti	Referenčný objekt	Objekt ochrany	Potenciálne hrozby
Tradičná bezpečnosť	Štát	Integrita štátu, nezávislosť, vojenská bezpečnosť,	Vojenská agresia, nukleárna vojna,...
Sektorová bezpečnosť	Jedinci, skupiny, štáty, ľudstvo, civilizácie,	Vojenská, politická, ekonomická, sociálna, societárna, environmentálna bezpečnosť.	Vojenské i nevojenské.
Ľudská bezpečnosť	Človek, jednotlivec	Ľudské a občianske práva, sloboda od strachu, sloboda od nedostatku,	Násilie, kriminalita, chudoba, represie, hlad, choroby, nezamestnanosť,....

Bezpečnosť štátu, resp. **národná bezpečnosť** vo všeobecnosti znamená schopnosť štátu zaistiť ochranu nezávislosti, suverenity, integrity, zaistenie svojich sektorovo členených¹ životných potrieb, záujmov a kľúčových hodnôt pred vnútornými i vonkajšími ohrozeniami.

Medzinárodná bezpečnosť predstavuje takú úroveň medzinárodných vzťahov, ktorá zaisťuje bezpečnosť každého štátu. Je výsledkom cieľavedomého úsilia a aktivít medzinárodného spoločenstva, súboru pravidiel a inštitúcií, orientovaných na elimináciu ozbrojených medzinárodných konfliktov, politickú stabilitu, rovnovážny hospodársky rozvoj, minimalizáciu dôsledkov globálnych problémov. Medzinárodná bezpečnosť to je aj neprítomnosť hrozby ozbrojených agresíí, vonkajších nátlakov ako vojenských, tak aj nevojenských (politických, ekonomický, hospodárskych, kultúrnych apod.) v medzinárodných vzťahoch.

Z hľadiska komplexného a systémového ponímania bezpečnosti pristupujeme k definovaným úrovniam bezpečnosti s rovnakou vážnosťou. Každá z úrovni bezpečnosti – rovina individuálna, skupinová, národná i medzinárodná – svojim dielom ovplyvňuje bezpečnosť všetkých referenčných objektov. Bezpeční jednotlivci tvoria bezpečné sociálne skupiny, tie prispievajú k bezpečnosti na národnej úrovni, bezpečné štáty vytvárajú bezpečné medzinárodné prostredie i *vice versa*.

¹ Pod sektorovo členenými potrebami a záujmami rozumieme potreby a záujmy v politickom, vojenskom, ekonomickom, environmentálnom sociálnom, societálnom a iných sektoroch bezpečnosti.

Bezpečnosť je považovaná základnú potrebu každého sociálneho objektu, za podmienku jeho existencie, rozvoja i prežitia. Nie vždy, nie všade, nie pre každý referenčný sociálny objekt je táto potreba, táto podmienka rovnako a plnohodnotne zaist'ovaná, nie každý má rovnaký prístup a rovnaké podmienky pre zaistenie svojej bezpečnosti. Je zrejmé, že zaist'ovanie bezpečnosti je spojené s určitou mierou *nesúladu, nevyváženosti* referenčných objektov, ich *nerovnoprávneho postavenia* v systéme vzájomných vzťahov, *nerovnovážnosti* pozícií, potrieb a možností uspokojovať a zaist'ovať potrebu bezpečnosti. Môžeme teda identifikovať **asymetriu bezpečnosti** a to ako v rovine referenčných objektov, tak aj v rovine sektorovej, inštitucionálnej a procesuálnej.

1. ASYMETRIA BEZPEČNOSTI

Pre objasnenie problému budeme akceptovať, že asymetria je *nesúmernosť, nerovnocennosť, disparita, resp. nerovnováha medzi časťami alebo aspektmi niečoho*.

Vnímanie komplexnej bezpečnosti akéhokolvek referenčného objektu je treba spájať s identifikovaním štruktúry bezpečnosti, jej *predmetového i procesuálneho rozmeru*. Predmetový rozmer bezpečnosti vyžaduje, aby sme identifikovali a adekvátne garantovali všetky sektory, subsystemy, podoblasti, ktoré majú vplyv na zaistenie bezpečnosti daného referenčného objektu. Prvým a častým prejavom asymetrie v sfére bezpečnosti je, že nie sú s rovnakou vážnosťou a dôležitosťou posudzované všetky identifikované sektory, subsystemy, či podoblasti bezpečnosti, že sa zámerne alebo z neznalosti dopustí vznik disproportcií v systéme bezpečnosti. Zo systémovej charakteristiky bezpečnosti však vyplýva, že bezpečnosť daného referenčného objektu bude taká, akú hodnotu bude mať bezpečnosť v každom sektore, subsysteme či podoblasti systému bezpečnosti daného referenčného objektu.

Z vyjadrenia paradigmy bezpečnostnej vedy vyplýva, že bezpečnosť akéhokolvek referenčného objektu je výsledkom pôsobenia dvoch činiteľov : **ohrozenia a zraniteľnosti**, resp. odolnosti referenčného objektu. Z hľadiska zaistenia reálnej bezpečnosti referenčného objektu je bezpodmienečne nutné, aby bol trvale zaistený *stav nerovnováhy medzi ohrozením a odolnosťou objektu*.² Pričom nestabilitu či nerovnováhu potrebujeme vytvoriť vo forme prevahy úrovne odolnosti nad intenzitou pôsobiacich ohrození, teda asymetrie ohrozenia a odolnosti referenčného objektu.

2. ASYMETRIA ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI

Nadväzujúc na úvodné všeobecné definície kontinuuje potreba bližšieho objasnenia obsahu ľudskej bezpečnosti a prejavov asymetrie v nej.

Komplexná ľudská bezpečnosť (*Human Security*) je vyjadrená prostredníctvom zaistenia bezpečnosti v dimenziách ekonomickej, politickej, osobnej, potravinovej, sociálnej, societálnej i environmentálnej bezpečnosti. Pre človeka to znamená, že bude mať istoty v zaistení nielen svojich základných životných potrieb, ale budú vytvorené podmienky i pre jeho všestranný rozvoj, že nebude mať strach o vlastnú existenciu, o budúcnosť svoju, svojich blízkych, svojej rodiny. Zaistenie ľudskej bezpečnosti znamená aj ochranu človeka v ťažkých, krízových situáciách, je to zbavenie ho strachu, že bude žiť v nedostatku a že mu nebude poskytnutá pomoc vtedy, keď to bude potrebovať.

---

² Stav rovnováhy medzi ohrozením a odolnosťou objektu považujeme za **stav rizika**, pretože zmeny v intenzite ohrozenia alebo v odolnosti objektu môžu spôsobiť zmenu jeho bezpečnosti, pričom zmena môže byť v smere zvýšenia, ale i zníženia bezpečnosti objektu.

V reálnom živote však pozícia človeka nie je rovnoprávna, nie každý má rovnaký prístup k materiálnym a kultúrnym zdrojom pre zaistenie svojich potrieb, vrátane zaistenia potreby bezpečnosti. V sociálnom prostredí je prítomná nerovnosť sociálnych jednotiek – jednotlivcov i skupín. Táto nerovnosť môže byť identifikovaná jednak v rovine *horizontálnej* ako nerovnosti medzi skupinami v danej spoločnosti, tak aj v rovine *vertikálnej*, ako nerovnosti jednotlivcov v sociálnych skupinách.

Asymetria v rovine ľudskej bezpečnosti existuje a nie je javom novým. Nerovnoprávna pozícia človeka je dôsledkom ekonomickej, politickej i profesijnej **stratifikácie**, ktorá sa vyvíjala s rozvojom spoločnosti. Zaistenie základných životných i kultúrnych potrieb, prístup k dostatku zdravých potravín, k lekárskej starostlivosti, vzdelaniu, primeraný finančný príjem za prácu – to nezáleží vždy len od vôle človeka, ale od jeho pozície v spoločnosti, od jeho ekonomického, politického, sociálneho i profesijného statusu. Rovnako je to aj v prípade zaistenie ochrany a bezpečnosti človeka pred násilím³, v dostupnosti a vymožitelnosti práva, v rešpektovaní jeho osobnej, kultúrnej, náboženskej i národnostnej identity a integrity. Iné sú potreby a možnosti človeka z vyšších spoločenských vrstiev, iné sú potreby, požiadavky a možnosti človeka nezamestnaného, chudobného a marginalizovaného. Práve ***vysoký stupeň sociálnych nerovností, chudoba a vylúčenie sú jednou z príčin asymetrie ľudskej bezpečnosti.***

3. ASYMETRIA NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Bezpečnosť štátu, resp. národnú bezpečnosť môžeme posudzovať podľa toho, ako je zaistené uspokojovanie jeho životných dôležitých potrieb, záujmov a hodnôt, súhrnne vyjadrených v *národnom záujme*⁴.

Pretrvanie každého štátu, uspokojovanie jeho potrieb je determinované jeho schopnosťami a možnosťami zaistiť svoju **suverenitu** a nezávislosť. Túto schopnosť môžeme vyjadriť veľkosťou **moci**⁵, ktorou štát disponuje, jeho **pozíciou** v medzinárodnom systéme i **prestížou**.

Veľkosť moci, ktorou štát disponuje je činiteľom, ktorý sa prejavuje jednak voči okoliu, tak aj dovnútra štátu. Dostatočná moc štátu zaistí, že štát nebude obeťou agresie zo strany vonkajšieho útočníka, alebo v prípade takého útoku bude schopný efektívnej a účinnej obrany a minimalizovať šance agresora na úspech.

Faktor moci v zaistovaní národnej bezpečnosti je potrebný aj z hľadiska plnenia vnútorných funkcií štátu v oblasti bezpečnosti. Ide predovšetkým o zaistenie vnútornej stability, poriadku, ochrany životov, zdravia a majetku občanov, udržiavanie sociálneho pokoja, zaistenie potrebnej kvality života občanov, vytvorenie adekvátneho a funkčného systému krízového riadenia apod.

---

³ Myslíme násilie fyzické štruktúralne i kultúrne. Pozri : Hofreiter, L. 2008, s.34-42. [5]

⁴ **Národný záujem štátu** predstavuje súhrn politických, vojenských, ekonomických, sociálnych, kultúrnych a iných potrieb štátu, ktorých realizácia zaisťuje celistvosť, nezávislosť a progresívny rozvoj štátu. Predstavuje **súbor strategických požiadaviek a potrieb štátu**, ktoré považuje za dôležité pre zaistenie svojej existencie a zaručenie trvalého rozvoja, vyplývajúcich z jeho geografickej polohy, historických skúseností a zo vzťahov k susedom, iným mocnostiam a mocenským centrá. *Vyjadruje dôležité záujmy súvisiace s nezávislosťou a suverenitou štátu, územnou celistvosťou, slobodou konania, obranou a ochranou svojich materiálnych, duchovných a kultúrnych hodnôt, s trvale udržateľným rozvojom, ochranou životov, zdravia a majetku svojich občanov pred pôsobením vonkajších a vnútorných rizik a ohrození.*

⁵ Moc vyjadrujeme materiálnymi, politickými i duchovnými činiteľmi.

Z početných štúdií a analýz vyplýva, že existuje vysoká miera **asymetrie** medzi požiadavkami, potrebami a možnosťami zaistenia národnej bezpečnosti, a to ako z hľadiska jej *vonkajšieho*, tak aj *vnútorného aspektu*.

Vplyvom globalizácie zaniká viac ako tristopäťdesiatročný westfálsky systém *suverenity národných štátov*⁶. Jednota národného štátu a národnej spoločnosti sa rozpadá, vznikli nové mocenské a konkurenčné vzťahy a konflikty medzi národnými a nadnárodnými jednotkami. Vznikol nový *svetový polycentrický systém*, [1] ktorého aktérmi sú nadnárodné organizácie, nadnárodné náboženské, profesijné, politické združenia a skupiny, nové nadnárodné štruktúry, ktoré majú zásadný vplyv na zmenu pozícií národných štátov. Hlavnými geopolitickými a geostrategickými aktérmi sa stávajú *mocné regionálne bloky* [2]. Štáty sa tak musia adaptovať a kalkulovať s novou mocenskou štruktúrou a s deľbou moci, čo znamená vlastne stratu, alebo aspoň obmedzenie ich suverenity.

Asymetria v oblasti národnej bezpečnosti spočíva aj v rozdielnom prístupe k rešpektovaniu práva štátov chrániť a presadzovať svoje kultúrno-civilizačné hodnoty, v rozdielnom prístupe k rešpektovaniu a zachovávaniu práva na slobodný duchovný a kultúrny rozvoj, rešpektovaniu a ochrane národnostnej, kultúrnej, náboženskej identity, v rešpektovaní práva na ochranu pred ideologickou, kultúrnou a politickou indoktrináciou z vonka a pod.

Komplexnú bezpečnosť a efektívnu ochranu svojich záujmov si v ére globalizácie nedokáže zabezpečiť žiadny štát, ani existujúce superveľmoci. Otázkou dneška je: *akú mieru bezpečnostného rizika si môže dovoliť štát akceptovať a pritom presadzovať, resp. garantovať svoje národné záujmy?* [1]

Z hľadiska *vnútorného aspektu* národnej bezpečnosti je prejavom asymetrie slabosť, krehkosť či nestabilita štátu, čo súvisí s prejavmi týchto dysfunkcií[10]:

- neschopnosť poskytovať základné služby a uspokojovať základné životné potreby občanov štátu,
- nestabilná a slabá vláda,
- pretrvávajúci stav extrémnej chudoby,
- nedostatočná kontrola teritória
- vysoká možnosť vzniku (obnovenia) konfliktu a vypuknutia občianskej vojny.

Primárne bol problém slabosti, nestability štátov vnímaný ako ekonomický problém a vykazoval sa indikátormi, ako je tvorba HDP, HDP/obyvateľa, príjem obyvateľov, apod. Neskôr sa začali posudzovať aj indikátory geografické, demografické, inštitucionálne, či historické. **Graziella Bertocchi** článku *The empirical determinants of state fragility*[12] akceptuje všetky uvádzané skupiny indikátorov, ale za rozhodujúce determinanty zlyhania štátu považuje inštitucionálne činitele, ako je politická stabilita, stupeň ochrany ľudských práv a občianskych slobôd.

Monty G. Marshall a **Benjamin R. Cole** vypracovali metodiku [11], podľa ktorej je možné hodnotiť krehkosť, či slabosť štátov. Základom sú štyri skupiny indikátorov, rozdelené na :

- **indikátory bezpečnosti**, zamerané na meranie angažovanosti či zapojenia sa štátu do konfliktov, ale i meranie štátneho násillia voči obyvateľom,

---

⁶ Suverenita znamená zvrchovanú moc štátu na danom teritórii. Je to **právny** (štát nie je podriadený inému štátu a je rovnoprávny s ostatnými štátmi), **absolútny** (suverenita je alebo úplná, alebo nie je) a **unitárny** (vykonávanie vlády v rámci svojej jurisdikcie) stav. Suverenita nevylučuje rozdelenie sa o moc a vládnutie na základe dohôd a zmlúv.

- **politické indikátory**, pomocou ktorých sa meria politická stabilita, stabilita vlády, ale i stupeň participácie obyvateľstva na vládnutí, politická rovnosť či diskriminácia (politické násilie),
- **ekonomické indikátory**, vyjadrujúce výkonnosť ekonomiky, podiel HDP na obyvateľa, ale i štruktúru exportu a otvorenosť ekonomiky,
- **sociálne indikátory**, reprezentované indexom ľudského rozvoja (Human Development Index, HDI) a mierou detskej úmrtnosti.

V literatúre alebo v politických komentároch sa môžeme stretnúť s pojmom **skrachovaný štát** (*Failed State*) [13]. Americký *Fund for Peace* používa nasledujúcu charakteristiku pre skrachovaný štát:

- strata fyzickej kontroly vlastných území, alebo strata monopolu na použitie sily na vlastnom území (pôsobia polovojenské skupiny, bandy, rebeli a pod.)
- erózia legitimity vládnej moci na presadenie vlastných rozhodnutí,
- neschopnosť poskytovať primerané verejné služby,
- neschopnosť komunikovať s ostatnými štátmi ako plnoprávny člen medzinárodného spoločenstva.

Zrútenie, či skrachovanie štátu prakticky znamená totálne zlyhanie štátu v oblasti zaistenia sociálnej, politickej a ekonomickej bezpečnosti. Slabý alebo skrachovaný štát sa stáva hrozbou nielen pre svojich občanov, ale aj pre svoje okolie.

4. ASYMETRIA MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

O uspokojivom stave medzinárodnej bezpečnosti môžeme hovoriť vtedy, keď žiadny národ, žiadny štát nebude mať obavy z vojenského napadnutia, z vonkajšej agresie, nemusí mať obavy z politického či ekonomického nátlaku, zameraného proti jeho slobodnej a demokratickej voľbe a rozhodovaní o vnútorných záležitostiach. Stav medzinárodnej bezpečnosti ovplyvňuje aj systém medzinárodného práva, akcieschopnosť inštitúcií a organizácií medzinárodnej bezpečnosti vytvárajúcich taký stav a podmienky, že žiadny štát, ani malý, ani veľký nemusí mať obavy z agresie zo strany iného štátu, zameranej proti jeho územnej celistvosti či politickej nezávislosti. A že ak k takej situácii dôjde, bude mu poskytnutá okamžitá a reálna pomoc zo strany iných štátov.

Reálny stav medzinárodnej bezpečnosti je však vzdialený od požadovaného. Príčiny spočívajú v súčasnom rozdelení sveta, v globálnej nerovnosti, vo využívaní systému exkluzívnej bezpečnosti, v selektívnom presadzovaní medzinárodného práva, vo formálnom ponímaní rovnakého prístupu a nedeliteľnosti bezpečnosti.

Jednou zo základných príčin asymetrie bezpečnosti v medzinárodnom prostredí je súčasné rozdelenie sveta. Model **svetového systému**, ktorý vytvoril známy americký historik a sociológ **Immanuel Wallerstein**, je postavený na definovaní troch subsystémov globálneho, svetového systému: *jadro, periféria a semiperiféria*.⁷

Jadro (alebo centrum) je tvorené najvyspelejšími krajinami sveta, ktoré produkujú prevažne nové myšlienky, technologicky najnáročnejšie výrobky, sú zdrojom inovácií. Využíva suroviny a zdroje zo zaostalejších krajín periferie alebo semiperiferie.

⁷ Tieto pojmy neoznačujú geografickú polohu krajín. Sú ukazovateľom ekonomickej vyspelosti a aktivity krajín. Ekonomická aktivita vedie do začlenenie krajiny do jadra (centra), ekonomická pasivita vedie k zaradeniu na perifériu.

Okrem tejto Wallersteinovej charakteristiky jadra treba povedať, že štáty Jadra disponujú aj najväčšou reálnou mocou, ktorá im umožňuje politicky, vojensky i kultúrne ovplyvňovať zvyšok sveta a presadzovať svoje záujmy. Tieto krajiny vytvárajú aj *exkluzívny systém bezpečnosti* [9], viac-menej pre zaistenie vlastnej bezpečnosti a zaistenie svojich záujmov. Krajiny Jadra rozhodujú o tom, čo je správne, čo je dovolené, kto je nepriateľ. Každý, kto sa stane ich nepriateľom je stotožnený s nepriateľom civilizácie.

Periféria je tvorená krajinami, ktoré spravidla len vyvážajú suroviny a sú zdrojom lacnej pracovnej sily. Ich pozícia je závislá od vzťahov s krajinami Jadra civilizácie. Tieto krajiny usilujú zmeniť svoju pozíciu zo zdroja lacnej pracovnej sily a lacných surovín na rovnoprávneho partnera, domáhajúceho sa spravodlivejšieho podielu na zisku vo svetovom obchode a možnosti hospodárenia s vlastnými prírodnými zdrojmi. Rovnako usilujú aj o rovnaké podmienky pre zaistenie svojej bezpečnosti, rešpektovanie svojich práv ako aktérov medzinárodného systému. Vzhľadom k tomu, že krajiny periférie nemajú potenciál otvorene súperiť s najvyspelejšími krajinami sveta, uchýľujú sa k *asymetrickým formám súperenia*, ako je napr. terorizmus.

Semiperiféria v sebe integruje krajiny, ktoré sa podieľajú na menej sofistikovanej výrobe a zároveň využívajú zdroje periférie. Tieto územia predstavujú akýsi prechod medzi Jadrom a perifériou. Snaha krajín semiperiférie zmeniť svoju pozíciu presunom do Jadra je závislá na zvýšení ich potenciálu a moci, čo môžu dosiahnuť buď ekonomickým ovládnutím alebo okupáciou slabších, menej rozvinutých krajín⁸.

Za určitú modifikáciu Walersteinovho modelu sveta môžeme považovať delenie sveta podľa teórie **kultúrneho rasizmu** [3]. Na existenciu kultúrneho rasizmu poukázal profesor antropológie **James Blaut** (1927-2000) v reakcii, či lepšie povedané v kritike teórie *európocentrizmu* či *európskeho zázraku*⁹.

Kultúrny rasizmus nie je formálne nikde prezentovaný, neobjavuje sa v žiadnych deklaráciách, na prvý pohľad je neviditeľný a teda akoby neexistoval. V skutočnosti však vznikol ako výsledok dlhotrvajúcej dominancie teórie modernizácie v západných spoločenských vedách. Hlavným zdrojom tejto teórie je bádanie nad výnimočnosťou európskej kultúry, európskych inštitúcií či spoločenských štruktúr, vnímaných ako rozhodujúcich činiteľov globálnej modernizácie. Rasová prevaha Európanov (alebo vo všeobecnosti predstaviteľov Západu), posudzovaná v rámci tohto diškurzu, vznikla ako prirodzený dôsledok kultúrneho rozvoja týchto spoločností, nie ako dôsledok vplyvu religii či biologických charakteristík členov týchto spoločností. Blaut rozvíja ešte dva ďalšie koncepty umožňujúce vznik kultúrneho rasizmu:

- vnímanie kultúrnej prevahy Európanov a ich kultúr nad všetkými inými civilizáciami,
- mimoeurópske kultúry, či civilizácie, sú iba užívateľmi výsledkov európskej kultúry a európskeho pokroku.

Teória kultúrneho rasizmu sa tak stala vlastné nástrojom na ospravedlňovanie, lepšie povedané legitimizáciu kolonizácie i neokolonializmu, na zdôvodňovanie podradného postavenia mimoeurópskych národov, kultúr a civilizácií. Tým že sa stavia na obranu ľudských práv, obhajuje predovšetkým právo silných na ekonomickú, politickú a kultúrnu expanziu do málo rozvinutých krajín, ich ovládnutie a podriadenie svojim záujmom.

---

⁸ Príkladom je snaha Iraku stať sa zo semiperiférijnej krajiny regionálnym hegemonom, k čomu chcel využiť ropné bohatstvo Kuvajtu.

⁹ **Teória európskeho zázraku** (*The European Miracle*) - koncepcia historika **Erica Jonesa**, autora *The European Miracle: Environments, Economies and Geopolitics in the History of Europe and Asia*, podľa ktorej mala Európa i Európania už pred rokom 1492 predpoklady, ktoré umožnili objavenie Nového Svetu, rozvoj kapitalizmu a získať dominantné postavenie vo svetovom obchode i politike. Zdroj : [14]

Činiteľ, ktorý má významný vplyv na asymetriu medzinárodnej bezpečnosti je prehĺbovanie **globálnych nerovností**. Uvedieme niekoľko faktov [4] :

- 10 % najbohatších vlastní 85 % svetového bohatstva, pričom 1 % najbohatších vlastní 40% svetového bohatstva, 2 % najbohatších vlastní vyše 51 % svetového bohatstva,
- 50 % obyvateľov sveta vlastní menej ako 1 % svetového bohatstva,
- 500 najväčších spoločností kontroluje 52 % svetového produktu, tých 500 spoločností disponuje väčším kapitálom ako 133 najchudobnejších krajín sveta.

Je zrejmé, že tí, ktorí ovládajú bohatstvo sveta, dokážu aj presadiť svoje záujmy a potreby bez ohľadu na záujmy a potreby iných a tým vytvárajú nerovnoprávne postavenie v celom systéme medzinárodných vzťahov. Dôkazom je aj prístup najbohatších k poskytovaniu rozvojovej pomoci krajinám tretieho sveta: v roku 2006 poukázali najvyspelejšie krajiny rozvojovú pomoc pre 122 krajín Tretieho sveta v hodnote 58 mld. USD. V tom istom roku odviadli tieto krajiny poskytovateľom 501 mld. USD v rámci nákladov na obsluhu dlhu. [6]

Ďalším prejavom asymetrie v systéme medzinárodnej bezpečnosti je disproporcia v *uplatňovaní práva* v medzinárodných vzťahoch, pri riešení konfliktov a sporných otázok, v nárokoch na dodržiavanie ľudských práv, medzinárodného práva vojnového a pod. V situácii, keď jeden štát, jedna skupina ľudí sa vyčlení z pod jurisdikcie medzinárodne uznávaného práva, nevytvára istotu a dôveru v medzinárodnom prostredí, ani rovnoprávne postavenie jeho aktérov.

Asymetria je zrejmä aj v spôsobe a legálnosti výberu prostriedkov a reakcie na ohrozenie bezpečnosti štátov. Pokiaľ pri potrebe humanitárnych intervencií v prípade humanitárnych katastrof je doba reagovania pomerne dlhá (okrem živelných pohrôm a katastrof), rozhodovanie o predstihujúcich a preventívnych operáciách je pomerne rýchla. Pri rozhodovaní o humanitárnych operáciách je determinujúcim činiteľom rozsah humanitárnych strát, či obetí, na rozhodovanie o preventívnych intervenciách postačí domnienka o možnom ohrození.

Súčasnú názory na „preventívny“ (*preventive*) a „predstihujúci“ (*preemptive*) úder, ako nástroja na riešenie konfliktov medzi štátmi, sú v reálnom rozpore s ustanoveniami Haagskych dohovorov, pretože takéto činy sú podľa citovaného dohovoru považované za agresiu (princíp časovosti : *kto prvý podnikne... vylučuje možnosť vedenia preventívnych vojenských zásahov voči suverénnemu štátu.*)¹⁰. Medzinárodné právo sa pri posudzovaní legálnosti vojenskej akcie spravidla opiera o článok 51 Charty OSN. Tento článok priznáva členským štátom právo na sebaobranu v prípade priameho útoku. Avšak v situácii aplikácie preemptívnych opatrení, chýbajú indikátory priameho útoku. Preemptívne akcie sa spravidla uskutočňujú skôr, než existujú úplné spôsobilosti na naplnenie svojej hrozby (je vnímaný len zámer ohroziť bezpečnosť). Z toho dôvodu je legalizácia preemptívnych akcií odvolávaním sa na Chartu OSN nanajvyš diskutabilná a spochybniteľná. Proti legalite preemptívnych akcií možno argumentovať prvou časťou článku č. 51, ktorý podmieňuje použitie sily existenciou priameho útoku. Avšak zástancovia preemptívnych operácií argumentujú skôr druhou časťou čl. 51, ktorý obsahuje ustanovenie o práve na sebaobranu. Môžeme oponovať filozofickou otázkou : *môže sa prejaviť dôsledok skôr, ako príčina ?* Môže existovať obrana bez zjavného útoku ?

---

¹⁰ Platné medzinárodné právo ustanovuje, že sebaobrana nesmie mať preventívny charakter, použitie vojenskej sily je povolené len ako reakcia na skutočný ozbrojený útok voči územiu suverénneho štátu.

Preempcia ako taká je teda na hranici medzinárodného práva. Navyiac, nie je vybudovaný orgán, alebo ustanovizeň, ktorá by oprávnenosť preempcie posudzovala. Preemptívne operácie a akcie sa tak v legislatívnej oblasti opierajú skôr o mandát vlád, ktoré takéto akcie iniciujú alebo o realizáciu, resp. obranu záujmov dominujúcej mocnosti¹¹. Ak právo na preemptívne akcie nahradí existujúci medzinárodný právny systém, a ktorákoľvek krajina môže vyvolať použitie preempcie ako nástroj reakcie na skutočné alebo domnelé bezpečnostné hrozby, potom sa svet stane omnoho nestabilnejším priestorom než je tomu v súčasnosti.

ZÁVER

Rovnaká, nedeliteľná bezpečnosť pre všetkých je fikciou. Zaistenie potrebnej bezpečnosti pre akýkoľvek referenčný objekt bude závislé od jeho schopností, možností, statusu, pozície, prestíže, či moci. Už z tohto pohľadu je zrejmé, že absolútna rovnosť či rovnoprávnosť je nedosiahnuteľná.

V systéme medzinárodnej bezpečnosti je asymetria spôsobovaná egoizmom silných štátov, alebo štátov so silnou vonkajšou podporou, ktorí si nárokujú „viacej“ bezpečnosti, ako iné štáty, dokážu si prispôbovať pravidlá a podmienky ovplyvňovaním inštitúcií a orgánov kolektívnej bezpečnosti a medzinárodnej justície.

Bezpečnosť v súčasnom svete však nie je závislá len od silných hráčov, silných aktérov, ale aj od relatívne malých jednotiek či „osamelých vlkov“. Títo „solitéri“ v dôsledku frustrácie zo svojej exklúzie, nedostatku, chudoby, reálneho alebo domnelého ohrozovania národnej či náboženskej identity, môžu spôsobiť ohrozenie vo veľkom rozsahu. A proti takým nositeľom ohrozenia je aj akokoľvek silný štát bezmocný, obeťou útoku sa môže stať ktokoľvek a kdekoľvek.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie

1. BRZEZINSKI, Zbigniew, 2004. *Volba. Globální nadvláda nebo globální vedení*. Praha : Mladá Fronta 2004. 290 s. ISBN 80-204-1179-8
2. DAHRENDORF, Ralf, 2008. *Od pádu Zdi k válce v Iráku. Nový začátek dějin*. Praha : Vyšehrad, 2008. 331 s. ISBN 978-80-7021-842-6
3. GEISSER, Vincent, 2009. *Nowa islamofobia*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Książka i Prasa 2009. 182 s. ISBN 978-83-88353-33-8
4. GEORGE, Susan, 2011. *Czyj kryzys, czyja odpowiedź*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Książka i Prasa 2011. 358 s. ISBN 978-83-62744-60-2
5. HOFREITER, Ladislav, 2008. *Teória a riešenie konfliktov*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl, 2008. 206 s. ISBN 978-80-8040-347-8
6. ZIEGLER, Jean, 2011. *Imperium hańby*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Książka i Prasa 2011. 351 s. ISBN 978-83-62744-68-8

Články z časopisu:

---

¹¹ Konat' preemptívne je v súčasnosti považované za inherentné právo USA pri výkone sebaobrany.

9. EICHLER, Jan. Kritika exkluzivního paradigmatu globální bezpečnosti. In: *Mezinárodní vztahy*, 2002, vol.37, č.3, str. 114-126.

Elektronické dokumenty

10. BERTOCCHI, G., GUERZONI, A. : *The Fragile Definition of State Fragility*. RECent Working Paper No. 43, Center for Economic Research, Modena, 2010. Dostupné z : <http://www.recent.unimore.it/workingpapers.asp>
11. MARSHALL, M.G., COLE, R.B.: *Global Report 2009: Conflict, Governance and State Fragility*. Center for Systemic Peace, 2009. Dostupné z: <http://www.systemicpeace.org/>
12. <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/4833>
13. http://en.wikipedia.org/wiki/Failed_state
14. http://pl.wikipedia.org/wiki/Teoria_europejskiego_cudu

doc. Ing. Ladislav Hofreiter, CSc., mim.prof.
Wydział Nauk o Bezpieczeństwie
Krakowska Akademia im. A. F. Modrzewskiego
Kraków
e-mail: ladislav.hofreiter@zoznam.sk

BEZPIECZEŃSTWO KULTUROWE NA PRZYKŁADZIE OCHRONY MIEJSC SPOCZYNKU

Wojciech M. HRYNICKI

ABSTRACT:

The article focuses on a broad aspect of cultural safety on the basis of cemetery protection as the fixed cultural achievements. The Author interestingly presents the evolution of the ways of burial on the Polish territory in the context of European traditions dividing them into 3 stages i.e. pre-Christian, Christian and contemporary (starting from the 19th century). Apart from cemeteries which are cultural achievements, the Author pays attention to other cemeteries which are important from the cultural point of view. These are graves and war cemeteries as well as national necropolis spread outside the contemporary borders of Poland. Describing graves and war cemeteries, the Author focuses on imperfections of the binding regulations. By analyzing the cemeteries located outside the borders of Poland, the Author stresses the importance of international agreements concluded by Poland with the countries in which there are Polish necropolis.

Bezpieczeństwo jako jedna z najwyższych wartości w życiu człowieka jest przedmiotem wielu badań i dysertacji naukowych. Należy przypomnieć, że do czołowych zadań tak władzy ustawodawczej, sądowniczej, jak i wykonawczej każdego państwa należy ochrona człowieka przed mogącymi wystąpić zagrożeniami oraz zapewnienie mu bezpieczeństwa¹. Jako poczucie przez człowieka braku zagrożenia lub stan uwalniający od wszelkiej obawy, bezpieczeństwo jest zagadnieniem spajającym wiele dziedzin życia i wiele dyscyplin naukowych. Człowiek poprzez kolejne cykle dziejów, chcąc zapewnić sobie właściwe warunki bytowania i rozwoju, w celu zaspokojenia swoich rozlicznych dążeń i potrzeb, poszukiwał skutecznych środków, metod i form służących zapewnieniu mu wysokiego poziomu bezpieczeństwa². Poszukiwanie to trwa nadal i będzie trwało póki istnieje ludzkość. Człowiek bytując jednak w większych lub mniejszych społecznościach, poszukiwał bezpieczeństwa nie tylko indywidualnego, ale ogólnogrupowego i w ten sposób wypracował współcześnie potrzebę zaspokajania bezpieczeństwa ogółu, w szczególności bezpieczeństwa państwa czy bezpieczeństwa publicznego. Bezpieczeństwo publiczne to taki stan, w którym obywatelom, jak też innym podmiotom, w tym organom państwa i instytucjom publicznym, nie zagraża żadne niebezpieczeństwo (szkody, uszczerbek czy inny stan negatywny)³. Wydaje się, że bezpieczeństwo indywidualne na zawsze zostało sprzężone z bezpieczeństwem publicznym i jako całość realizowane są poprzez nienaruszalność życia,

---

¹ HRYNICKI W. M., *Ochrona osób poza ustawą z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia*, [w:] *Bezpečné Slovensko a Európska Únia. Zborník príspevkov 5. medzinárodnej vedeckej konferencie*, Košice: VŠBM 2011, s. 149, ISBN 978-80-89282-65-4.

² PIWOWARSKI J., *Bezpieczeństwo jako pożądaný stan oraz jako wartość*, [w:] *Bezpieczeństwo jako wartość. Wydanie pokonferencyjne z II Konferencji Naukowej z cyklu „Bezpieczeństwo jako wartość” WSBPiI z 18.4.2008*, Kraków 2010, s. 56, ISBN 978-83-930321-1-2.

³ CHAJBOWICZ A., KOCOWSKI T. (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej*, Wrocław: Kolonia Limited 2009, s. 13, ISBN 978-83-60631-39-3.

zdrowia, wolności i swobód, godności i dóbr osobistych, majątku, porządku prawnego i wszelkich dóbr gwarantowanych przez państwo (np.: prawa do publicznej opieki zdrowotnej, prawa do korzystania z drogi publicznej, prawa do pochówku na cmentarzu komunalnym, etc.). Współczesne państwo, dzięki swojej administracji świadczącej, chroni socjalne prawa człowieka i obywatela oraz zapewnia mu dostęp do szeregu usług świadczonych w różnych formach. Jest to działalność złożona, obejmująca funkcję organizującą, jak też reglamentacyjną⁴. Dzięki temu współczesne państwo jawi się jako gwarant wielu obszarów bezpieczeństwa.

Najczęściej spotykamy się z bezpieczeństwem powszechnym, politycznym, militarnym, ekonomicznym, energetycznym i społecznym. Należy zgodzić się z tym, że polityka bezpieczeństwa państwa powinna uwzględniać różne determinujące ją czynniki: demograficzny, geograficzny, ekonomiczny, historyczny, psychologiczny, socjologiczny i ustrojowy⁵. Do rzadszych tematów zaliczyć możemy bezpieczeństwo ekologiczne i kulturowe, choć z punktu widzenia ich doniosłości, wydaje się to istotnie niesprawiedliwe. Zasadniczym celem bezpieczeństwa ekologicznego jest przecież zachowanie równowagi środowiska naturalnego, czyli ogółu elementów przyrody ożywionej i nieożywionej w stanie niezakłóconym, niezbędnym do sprawnego funkcjonowania człowieka, jego życia, zdrowia i mienia, przez spójne i łączne zarządzanie dostępem do zasobów środowiska oraz likwidację i zapobieganie powstawaniu negatywnych dla środowiska skutków działalności człowieka, jak i racjonalnym użytkowaniem zasobów przyrodniczych⁶. Z kolei bezpieczeństwo kulturowe to warunki, w których społeczeństwo może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a więc ideały i wartości duchowe oraz określony sposób życia, jednocześnie swobodnie czerpać z doświadczeń i osiągnięć innych społeczeństw i narodów⁷.

Szczególnie interesujące wydaje się bezpieczeństwo kulturowe, które możemy rozpatrywać na dwóch płaszczyznach. Ma ono charakter dualistyczny – odnosi się do sfery państwowej (bezpieczeństwo kulturowe państwa) oraz społecznej (bezpieczeństwo kulturowe jednostek i wspólnot kulturowych – narodów, grup etnicznych, wspólnot wyznaniowych)⁸. Obie te sfery sprzężone są ściśle ze sobą, zwłaszcza w aspekcie prawnym, bowiem poszczególne przepisy prawne gwarantując ochronę pierwiastków kulturowych istotnych z punktu widzenia państwa, zapewniają ochronę elementów kultury istotnych dla jednostki. Za bezpieczeństwo kulturowe należy uznać stan, w którym społeczeństwo zamieszkujące terytorium danego państwa może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie czerpać ze wzorów i doświadczeń innych narodów⁹. Aby społeczeństwo czuło się bezpieczne kulturowo, państwo oraz organizacje międzynarodowe, w tym Unia Europejska, powinny wprowadzać właściwe ku temu rozwiązania prawne, stojące na straży dziedzictwa kulturowego i umożliwiające jego dalsze pielęgnowanie i rozwój. Za wymiar międzynarodowy bezpieczeństwa kulturowego można uznać zespół norm, warunków i mechanizmów międzynarodowych, które zapewniają grupom społecznym (narodom, grupom etnicznym, religijnym) i jednostkom – poczucie pewności niezagrażonego rozwoju i ich tożsamości oraz ich przetrwania, na podstawie aktywnej współpracy, kooperacji i

---

⁴ LEOŃSKI Z., *Materialne prawo administracyjne*, Warszawa: C.H. Beck 2009, s. 25, ISBN 978-83-255-0416-8.

⁵ WOJTASZCZYK K. A., MATERSKA-SOSNOWSKA A. (red.), *Bezpieczeństwo państwa – wybrane problemy*, Warszawa: ASPRA-JR2009, s. 13, ISBN 978-83-7574007-1.

⁶ KITLER W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa: AON 2011, s. 171, ISBN 978-83-7523-159-5.

⁷ MICHAŁOWSKA G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w.* (red. BOBROW D. B., HALIŻAK E., ZIĘBA R.), Warszawa: WN Scholar 1997, s. 132, ISBN 978-83-85838-98-8.

⁸ WŁODKOWSKA A., *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa... op. cit.*, s. 149.

⁹ MICHAŁOWSKA G., *Bezpieczeństwo... op. cit.*, s. 132.

wzajemnej tolerancji¹⁰. Ochrona dziedzictwa kulturowego jest jednym z istotnych zadań państwa i obejmuje ochronę wartości kultury, w tym ochronę języka i zwyczajów oraz ochronę dóbr kultury, zarówno tych ruchomych, jak i nieruchomych.

Nieruchomymi dobrami kultury są nie tylko zabytki architektury, w tym zamki, pałace, parki, kościoły, biblioteki, muzea, ale także cmentarze (art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. f ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹¹). Nawet jeśli poszczególne cmentarze – ważne z kulturowego punktu widzenia – nie są zabytkami w rozumieniu przepisów wskazanej ustawy, powinny one podlegać szczególnej ochronie prawnej, jako wyraz wspólnoty kulturowej charakteryzującej naród i umacniający jego jedność i tożsamość. Cmentarze stanowią bowiem wyraz przywiązania członków danej społeczności do określonej kultury i określonego miejsca, w którym przedstawiciele danej kultury bytują lub bytowali, a czasem także wyraz walki o dane miejsce, wolność i tożsamość narodową. Są miejscami prawie świętymi w danej kulturze, wyraźnie świadczącymi o rozumieniu przez człowieka otaczającego go świata, przemijania i sensu istnienia. Pamięć o zmarłych jest elementem świadomości każdego człowieka, a jej kultywowanie sprawą kultury i cywilizacji, podniesioną przez wiarę w życie pozagrobowe na najwyższy stopień tej świadomości¹².

Trzeba wspomnieć, że ewolucja sposobów dokonywania pochówków w naszej części Europy była kilkufazowa. Jak zauważa J. Kolbuszewski, okresem pierwszym, rzec by się chciało archetypicznym, jest niezwykle długi czas formowania się i dojrzewania przedchrześcijańskiej kultury (nie tylko prasłowiańskiej i słowiańskiej) na ziemiach polskich. Drugi okres następuje od chrztu Polski w 966 roku i wiąże się z chrystianizacją pogrzebów, z chrześcijańskim sposobem pojmowania istoty śmierci i zarazem z – nazwaną tak przez francuską tanatologię – koncepcją śmierci oswojonej (...). Trzecią fazę zapoczątkowało zakładanie wielkich cmentarzy pozamiejskich¹³.

W pierwszym okresie (neolitycznym) – stosowano trzy formy pochówku zmarłych: groby kamienne, kurhany i cmentarzyska całopalne lub szkieletowe z różnymi kształtami grobów. Najlepiej zachowane do dnia dzisiejszego są kurhany, charakterystyczne zarówno dla epoki neolitu, jak i epoki żelaza, ale i nieobce epokom późniejszym, jak przedłużyckiej i łużyckiej. Zostały one stopniowo wyparte przez cmentarzyska całopalne lub szkieletowe z różnymi kształtami grobów, charakterystyczne zarówno dla kultury łużyckiej w Polsce i na Słowacji (np. w dorzeczu Wagu), kultury wielbarskiej (np. w Weklicach k/Elbląga), jak i słowiańskiej (np. Żalnik w Kamieniu Pomorskim; zresztą nazwa „żalnik” w języku staropolskim oznaczała po prostu cmentarz)¹⁴.

W zdominowanej przez chrześcijan Europie najpowszechniejszym miejscem grzebania zmarłych od wczesnego średniowiecza były cmentarze organizowane przy świątyniach, które stały się typowym dla cywilizacji chrześcijańskiej rysem kulturowym¹⁵. Poza murami miejskimi często lokowano cmentarze żydowskie¹⁶. Po wprowadzeniu chrześcijaństwa, na cmentarzach słowiańskich kościół uważał za słuszne, z uwagi na

---

¹⁰ ZIĘBA R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe... op. cit.*, s. 23.

¹¹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162 poz. 1568 ze zm.).

¹² RUDNICKI S., *Prawo do grobu. Zagadnienia cywilistyczne*, Kraków: Zakamycze 1999, s. 15, ISBN 83-7211-081-6.

¹³ KOLBUSZEWSKI J., *Cmentarze*, Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie 1996, s. 94–95, ISBN 83-7023-550-6.

¹⁴ GLOGER Z., *Encyklopedia staropolska*, Warszawa: Wiedza Powszechna 1986, t. IV, s. 511, ISBN 83-214-0411-1.

¹⁵ BURAK M., OKÓLSKA H., *Cmentarze dawnego Wrocławia*, Wrocław: Muzeum Architektury we Wrocławiu 2007, s. 15, ISBN 978-83-89262-38-7.

¹⁶ ZIĄTKOWSKI L., *Die Geschichte der Juden in Breslau*, Wrocław 2000, s. 13, ISBN 83-7023-805-X.

uszanowanie dawnych zmarłych, wznoszenie świątyń chrześcijańskich¹⁷. Ze starosłowiańskich cmentarzy zaczęły więc wyrastać na ziemiach słowiańskich, w tym na ziemiach polskich i słowackich – cmentarze chrześcijańskie, stopniowo przenoszone do osad miejscowej ludności, zwłaszcza osad miejskich i na wiele wieków pozostając jedynie w zarządzie kościoła. Istnienie przykościelnych nekropolii usankcjonował w 1059 roku sobór rzymski, który nadał im sankcję „pól świętych”, włączając je w obszar kościelny¹⁸. Zresztą echa procesu powstawania cmentarzy przykościelnych do dziś można odnaleźć w niektórych językach europejskich: niemiecki *Kirchhof*, holenderski *kerkhof* i (stosowany do XIX wieku) angielski *churchyard* to w dosłownym tłumaczeniu dziedziniec kościelny, znaczeniowo zaś cmentarz¹⁹. W polszczyźnie wyraz „cmentarz” występuje od początków chrześcijaństwa, choć został zapisany dopiero na początku XV wieku, początkowo jako „smentarz” – w wyniku skojarzenia z wyrazami smutek, smuć się, smętek²⁰. Wyraz „cmentarz” w rzeczywistości zapożyczony został z łacińskiego słowa „*coemeterium*”, a ten z kolei z greckiego „*koimetérion*” – miejsce grzebania zmarłych, miejsce spoczynku²¹. To zapożyczenie charakterystyczne jest także dla języka słowackiego – *cintorin*.

Zerwanie z tradycją średniowieczną i stopniowe przejście do trzeciej fazy kształtowania się cmentarzy w Europie związane było z rozwojem miast i koniecznością wyjścia poza mury miejskie. Nastąpiło to na przełomie XVIII/XIX wieku z uwagi przede wszystkim na względy sanitarne. Zwłaszcza wiek XIX zapisał się w historii jako wiek wyprowadzania cmentarzy ze śródmieść miast (jednak najczęściej tych dużych). Dynamiczny rozwój techniki i wkroczenie rewolucji przemysłowej na stary kontynent pociągały za sobą tak potężny rozwój miast i wzrost ludności miejskiej, że konieczność poszukiwania nowych pól grzebalnych poza miastami (także ze względów sanitarnych) sprzyjała rozwojowi nowoczesnych cmentarzy pozaśródmiejskich, które z biegiem czasu stawały się wyspecjalizowanymi powierzchniami zapewniającymi coraz to nowe usługi związane z obrządkami funeralnymi.

Obecnie w Polsce mamy wiele cmentarzy istotnych z kulturowego punktu widzenia. Należą do nich przede wszystkim cmentarze wpisane do rejestru zabytków, a wśród nich te najślynniejsze: Cmentarz Stare Powązki w Warszawie, Cmentarz Rakowicki czy Podgórski w Krakowie, Cmentarz Grabiszyński we Wrocławiu czy Stary Cmentarz przy Ogrodowej w Łodzi. Do rejestru zabytków wpisanych jest także wiele cmentarzy żydowskich.

Nekropolie te, jak i wymienione wcześniej kurhany i żalniki, jak i wiele innych wpisanych do rejestru zabytków cmentarzy, podlegają ochronie zabytków przewidzianej w ww. ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ich ochrona ma doniosłe znaczenie dla bezpieczeństwa kulturowego społeczeństwa, bowiem poprzez ochronę miejsc spoczynku wielu wybitnych postaci zasłużonych dla państwa, w tym także zasłużonych dla kultury narodu, chronimy jedność i tożsamość narodową oraz dajemy wyraz naszemu przywiązaniu do miejsc, w których żyjemy i postaw społecznych, z którymi się identyfikujemy. Jest to istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa kultury, bowiem do najważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego należy zaliczyć spadek poczucia więzi kulturowej i osłabienie tożsamości narodowej, będące konsekwencją postępującej globalizacji społeczeństwa. Nie sposób jednak zgodzić się z tym, że przyczyną osłabienia

¹⁷ FRANKIEWICZ B., *Szczecińskie cmentarze – Stettiner Friedhöfe*, Szczecin: Towarzystwo Przyjaciół Szczecina 2003, s. 9, ISBN 83-919174-0-1.

¹⁸ KOLBUSZEWSKI J., *Cmentarze... op. cit.*, s. 143.

¹⁹ BURAK M., OKÓLSKA H., *Cmentarze... op. cit.*, s. 15.

²⁰ DŁUGOSZ-KURCZABOWA K., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2006, s. 78, ISBN 83-01-14361-4.

²¹ TOKARSKI J. (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1980, s. 119, ISBN 83-01-00521-1.

tożsamości narodowej może być laicyzacja społeczeństwa²². Postępująca od wielu lat laicyzacja takich społeczeństw, jak niemieckiego, hiszpańskiego, czeskiego czy amerykańskiego nie stała się jednak zagrożeniem dla bezpieczeństwa kulturowego tych społeczeństw.

Poza cmentarzami wpisanymi do rejestru zabytków istotnymi z punktu widzenia umacniania tożsamości narodowej są także cmentarze niestanowiące zabytków, groby i cmentarze wojenne oraz nekropolie narodowe porozsiewane poza granicami kraju. Przez ponad tysiąc lat istnienia państwa polskiego, jego granice mocno się zmieniały, a szczególnie w ciągu ostatnich dwustu lat. Nierzadko zmiany granic państwa polskiego okupione były licznymi ofiarami wojen i represji. Wraz z rozwojem cywilizacji i ulepszenia techniki prowadzenia wojen narastała idea ochrony ofiar wojen, niesienia pomocy rannym żołnierzom²³. Spustoszenia w ludności cywilnej i wojskowej, będące skutkiem II wojny światowej dały podstawę do uchwalenia w dniu 12 sierpnia 1949 r. czterech Konwencji o ochronie ofiar wojny. Konwencje te zostały ratyfikowane przez Polskę 18 września 1954 r.²⁴ Konwencje te gwarantują w związku z działaniami wojennymi m.in. grzebanie zmarłych z czcią, szanowanie grobów (w tym ich oznaczanie w taki sposób, aby mogły być zawsze odszukane) i wymianę informacji na temat pogrzebanych.

W konsekwencji uregulowań międzynarodowych, pod szczególną ochroną prawa krajowego znajdują się groby i cmentarze wojenne znajdujące się na terenie naszego kraju, które chronione są przepisami ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych²⁵. Zgodnie z art. 1 ust. 1 tej ustawy, grobami wojennymi (o ile nie są jednocześnie grobami rodzinnymi) są:

- 1) groby poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego,
- 2) groby osób wojskowych poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość,
- 3) groby sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych,
- 4) groby jeńców wojennych i osób internowanych,
- 5) groby uchodźców z 1915 r.,
- 6) groby osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego po dniu 1 września 1939 r.,
- 7) groby i cmentarzyska prochów ofiar niemieckich i sowieckich obozów,
- 8) groby osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem i represji totalitarnych w okresie od 1944 r. do 1956 r. Cmentarzami wojennymi są z kolei cmentarze obejmujące groby wojenne.

Groby wojenne, bez względu na narodowość i wyznanie osób w nich pochowanych oraz formacje, do których osoby te należały, są pielęgnowane i otaczane należnym tym miejscom szacunkiem i powagą. Ustawa o grobach i cmentarzach wojennych nie przewiduje okresu granicznego istnienia tych cmentarzy. Czas ich istnienia wydaje się nieograniczony, co wydawałoby się dostateczną ochroną dla tych miejsc szczególnych dla kultury narodu. Jednak odnotowano przypadki likwidacji niektórych cmentarzy wojennych, zwłaszcza tych pochodzących z okresu I wojny światowej, wskutek niewłaściwego zastosowania do cmentarzy wojennych przepisów ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu

²² Por. WŁODKOWSKA A., *Bezpieczeństwo... op. cit.*, s. 169.

²³ AFFEK-BUJALSKA B., *Podstawy prawne ochrony cmentarzy*, [w:] *Ochrona cmentarzy zabytkowych: materiały szkoleniowe pracowników Państwowej Służby Ochrony Zabytków oraz materiały z konferencji Organizacja lapidariów cmentarnych, Żagań – Koźuchów 20-23 czerwca 1993* (red. PUGET W.), Studia i Materiały: Cmentarze nr 1(04), Warszawa 1994, s. 27–32.

²⁴ Konwencji o ochronie ofiar wojny (Dz. U. z 1956 r. nr 38, poz. 171.).

²⁵ Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. nr 39, poz. 311 ze zm.).

zmarłych²⁶, co skutkowało podejmowaniem decyzji przez władzę samorządową o przeznaczeniu terenu cmentarza na inny cel, wobec upływu 40 lat od ostatniego pochowania²⁷. Nadto ustawa z 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych zawiera wiele niekatulanych wzmianek, np. odwołujących się do województw: lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego czy też Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Nie ulega wątpliwości, że w tym kontekście na dzień dzisiejszy potrzeba nowej ustawy o grobach i cmentarzach wojennych.

Ponadto opiekę pomników, cmentarzy i mogił wojennych oraz miejsc walk i męczeństwa, walk narodowowyzwoleńczych i cmentarzy ofiar terroru hitlerowskiego regulują przepisy ustawy z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa²⁸. Istnienie jednak dwóch aktów prawnych rangi ustawy, regulujących podobne kwestie, nie jest pożądane, zwłaszcza że poszczególne przepisy prawne tych ustaw stoją ze sobą w kolizji. Zwierzchni nadzór nad grobami i cmentarzami wojennymi powierzono ministrowi właściwemu do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Z kolei zgodnie z art. 11 ustawy z 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, wykonanie przepisów tej ustawy powierzono ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych w porozumieniu z Ministrami: Spraw Zagranicznych, Spraw Wojskowych, Skarbu, Opieki Społecznej, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Rolnictwa i Reform Rolnych. Jakby mało było tego dwupłaszczyznowego nadzoru ministerialnego, członków Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów, natomiast określenie organizacji, trybu działania i zasad finansowania tej Rady powierzono Radzie Ministrów. Bezpośredni nadzór nad grobami i cmentarzami wojennymi sprawują gminy, ale część istotnych uprawnień powierzono właściwym wojewodom (np. prawo zarządzania ekshumacji zwłok z grobu wojennego i przeniesienia ich do innego grobu czy wydawanie zezwolenia na przeprowadzanie robót ziemnych, wznoszenie pomników i innych urządzeń na cmentarzach i grobach wojennych). Ta wielość organów sprawujących pieczę nad grobami i cmentarzami wojennymi oraz miejscami walk i męczeństwa, przemawia za uchwaleniem nowego aktu prawnego, którego przepisy stałyby na straży ochrony nekropolii istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa kulturowego państwa, spajałyby i ujednolicałyby obowiązujące obecnie nieaktualne i rozbieżne normy prawne. Cmentarze i groby wojenne oraz miejsca walki i męczeństwa stanowią istotny wyraz walki o tożsamość narodową i spuściznę kulturową narodu, a także wolność i niepodległość każdego państwa.

Jak jednak wspomniano wyżej, granice naszego kraju zmieniły się istotnie w ciągu ostatnich dwustu lat. Wiele terenów na wschód od Bugu utraciliśmy w 1945 roku, w związku z zakończeniem II wojny światowej. W zamian otrzymaliśmy dużo mniej terenów na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej, które przez ostatnich kilkaset lat nie należały do naszego państwa. W związku z tym pozostał do rozwiązania problem polskich grobów i cmentarzy istotnych z punktu widzenia kulturowego, zwłaszcza znajdujących się na terenie państw sąsiednich, a także problem cmentarzy i grobów niemieckich znajdujących się na tzw. ziemiach odzyskanych. Przez wiele lat z przyczyn politycznych było to niemożliwe.

Po przemianach społeczno-gospodarczych, które dokonały się w Europie Środkowo-Wschodniej na przełomie 1989/1990, Rzeczpospolita Polska zawarła w pierwszej kolejności umowę z Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, sporządzoną w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r.²⁹ oraz umowę z Rządem Ukrainy o ochronie

²⁶ Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2011 r. nr 118, poz. 687 ze zm.).

²⁷ AFFEK-BUJALSKA B., *Podstawy... op. cit.*, s. 27–32.

²⁸ Ustawa z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz. U. nr 2, poz. 2 ze zm.).

²⁹ Umowa z Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, sporządzoną w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r. (Dz. U. nr 112, poz. 543.).

miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, sporządzoną w Warszawie 21 marca 1994 r.³⁰. Zgodnie z art. 3 pierwszej z umów, państwa polskie i rosyjskie zobowiązały się do utrzymywania miejsc pamięci i spoczynku zapewniając ochronę grobów, nagrobków, pomników i innych obiektów upamiętniających oraz zazielenienie i zachowanie ich w należyтым porządku, a także dążenia do usunięcia z terenu otaczającego miejsca pamięci i spoczynku wszelkich obiektów nieliczących z powagą tych miejsc. W oparciu o art. 4 drugiej z umów, państwa polskie i ukraińskie będą utrzymywać na swoich terytoriach miejsca pamięci i spoczynku żołnierzy i osób cywilnych ofiar wojny i represji politycznych oraz będą sprzyjać przedsięwzięciom drugiej strony w zakresie urządzania miejsc pamięci i spoczynku oraz uczczenia pamięci poległych i pomordowanych. Obie umowy międzynarodowe regulują ponadto kwestie m.in. ekshumacji szczątków zwłok oraz zmiany miejsca spoczynku tych szczątków.

Nieco później zawarto podobną umowę z Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji, sporządzoną w Brześciu dnia 21 stycznia 1995 r.³¹. Jednak o ile współpraca z Republiką Ukrainy w zakresie ochrony polskich miejsc spoczynku, ważnych z punktu widzenia umacniania tożsamości kulturowej, układa się umiarkowanie dobrze, współpraca z Białorusią pozostawia wiele do życzenia. Niestety można postawić hipotezę, że taki stan rzeczy nie zmieni się dopóki w tym kraju nie zmieni się kierunek polityki zagranicznej. Po II wojnie światowej wiele miejsc spoczynku polskich żołnierzy i obywateli cywilnych celowo było przez władze białoruskie (także radzieckie) niszczone bezpowrotnie.

Stosunkowo późno zawarto umowę pomiędzy Polską a Rządem Republiki Federalnej Niemiec, tj. umowę z dnia 8 grudnia 2003 r. o grobach ofiar wojen i przemocy totalitarnej³², mimo że problem ten był przedmiotem wspólnego oświadczenia premiera RP Tadeusza Mazowieckiego i kanclerza RFN Helmuta Kohla już 14 listopada 1989 r. Wzmiankował o nim także Traktat między Rzeczypospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, podpisany w Bonn 17 czerwca 1991 r.³³ Umowa z 2003 roku odnosi się zarówno do polskich, jak i niemieckich grobów i cmentarzy wojennych. Podkreślić należy, że szczególnie strona niemiecka zainteresowana jest porządkowaniem mogił wojennych pozostawionych na obecnym terytorium Polski. Opieką tych mogił zajmuje prężnie się od 1994 roku polsko-niemiecka Fundacja Pamięć, powstała z inicjatywy Niemieckiego Ludowego Związku Opieki nad Grobami Wojennymi w Kassel, współpracującego z władzami polskimi już od 1990 roku. Dzięki tej fundacji, w latach 1990–2011 ekshumowano blisko 140 tys. szczątków żołnierzy niemieckich, które umieszczono w istniejących i nowopowstałych cmentarzach zbiorowych, m.in. w Siemianowicach Śląskich, Nadolicach Wielkich k/Wrocławia, Puławach, Gdańsku, Glinnej k/Szczecina, Krakowie³⁴. Wydaje się, że można pozazdrościć tak prężnie działającej fundacji i wyrazić żal, że analogiczna fundacja nie działa w Niemczech.

Wymienione przykładowo umowy międzynarodowe regulują sprawę cmentarzy wojennych. Cmentarze osób cywilnych wydają się pozostawać zapomniane. A pamiętać jest o czym, bowiem po II wojnie światowej zarówno władze ZSRR niszczyły bezpowrotnie polskie

---

³⁰ Umowa z Rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, sporządzoną w Warszawie 21 marca 1994 r. (Dz. U. nr 112, poz. 545.).

³¹ Umowa z Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji, sporządzoną w Brześciu dnia 21 stycznia 1995 r. (Dz. U. nr 32, poz. 185.).

³² Umowa z dnia 8 grudnia 2003 r. o grobach ofiar wojen i przemocy totalitarnej (M. P. z 2005 r. nr 55, poz. 749).

³³ Traktat między Rzeczypospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, podpisany w Bonn 17 czerwca 1991 r. (Dz. U. z 1992 r. nr 14, poz. 56).

³⁴ [online] <www.fundacjapamiec.pl> (11.9.2012).

cmentarze cywilne, jak i władze polskie zrównywały z ziemią cmentarze niemieckie. Świątynią i zarazem bolesnym tego przykładem jest Wrocław (Breslau), w którym po II wojnie światowej zniszczono wiele nekropolii, rozkopując całe cmentarze i wywożąc zarówno szczątki ludzkie jak i całe trumny w nieznaną. Jak wspomina M. Łagiewski, dotkliwą stratą dla historii miasta była likwidacja przeszło 70 różnowyznaniowych cmentarzy, między innymi z grobami wybitnych osobistości. Niektóre cmentarze, jak np. komunalne używane są ponownie jako tereny grzebalne, inne pozostały wyłącznie jako tereny zielone, tylko nieliczne są obszarami zabudowanymi³⁵. Oczywiście sytuacja obecnie wygląda inaczej i z przyczyn politycznych nie niszczy się w Polsce cmentarzy wbrew przepisom sanitarnym i przepisom ustawy z 1959 roku o cmentarzach i chowaniu zmarłych. Jednak pozostają cmentarze polskie pozostawione na terenie byłego ZSRR (głównie na Ukrainie, Białorusi i Litwie) i w tym kontekście porozumienie pomiędzy władzami Polski a władzami państw sąsiednich w sprawie opieki nad cmentarzami cywilnymi, istotnymi z punktu widzenia kulturowego, na których spoczywa wielu wybitnych Polaków – wydaje się istotnie konieczne.

Konkludując stwierdzić należy, że bezpieczeństwo kulturowe należy do rzadko podejmowanych w literaturze, aczkolwiek istotnych przykładów bezpieczeństwa publicznego. Wędrówki ludzkości, wielokulturowość oraz walki między narodami, a także istotne z punktu widzenia historii najnowszej, ostatnie wojny światowe, spowodowały konieczność postrzegania bezpieczeństwa kulturowego nie tylko poprzez pryzmat terytorium, języka i zabytków architektury, ale także poprzez pozostawiane nekropolie. Współczesne ustawodawstwo polskie wymaga istotnych zmian w obszarze ochrony grobów i cmentarzy wojennych, bowiem przepisy wprowadzone na początku XX wieku i obowiązujące do dnia dzisiejszego, w XXI wieku wydają się przestarzałe. Spostrzeżono także, że ochrona cmentarzy wojennych nie jest jedyną ochroną cmentarzy pożądaną współcześnie. Wiele cmentarzy cywilnych, zwłaszcza tych pozostających poza granicami kraju wymaga wzmożonej opieki ze strony państwa polskiego, bowiem bezpieczeństwo kulturowe narodu kształtowane jest między innymi poprzez właściwą ochronę miejsc spoczynku ważnych osobistości danego narodu. Stąd też postuluje się zawieranie przez państwo polskie umów międzynarodowych z innymi państwami, w szczególności z sąsiadami, gwarantujących ochronę ważnych nekropolii.

BIBLIOGRAFIA

1. AFFEK-BUJALSKA B., *Podstawy prawne ochrony cmentarzy*, [w:] *Ochrona cmentarzy zabytkowych: materiały szkoleniowe pracowników Państwowej Służby Ochrony Zabytków oraz materiały z konferencji Organizacja lapidariów cmentarnych, Żagań – Kożuchów 20-23 czerwca 1993* (red. PUGET W.), *Studia i Materiały: Cmentarze* nr 1(04), Warszawa 1994.
2. BURAK M., OKÓLSKA H., *Cmentarze dawnego Wrocławia*, Wrocław: Muzeum Architektury we Wrocławiu 2007, ISBN 978-83-89262-38-7.
3. CHAJBOWICZ A., KOCOWSKI T. (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej*, Wrocław: Kolonia Limited 2009, ISBN 978-83-60631-39-3.
4. DŁUGOSZ-KURCZABOWA K., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2006, ISBN 83-01-14361-4.

---

³⁵ ŁAGIEWSKI M., *Wrocław wczoraj – Breslau gestern*, Wokół nas, Wrocław 1998, s. 7, ISBN 83-85338-54-3.

5. FRANKIEWICZ B., *Szczecińskie cmentarze – Stettiner Friedhöfe*, Szczecin: Towarzystwo Przyjaciół Szczecina 2003, ISBN 83-919174-0-1.
6. GLOGER Z., *Encyklopedia staropolska*, Warszawa: Wiedza Powszechna 1986, t. IV, ISBN 83-214-0411-1.
7. HRYNICKI W. M., *Ochrona osób poza ustawą z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia*, [w:] *Bezpečné Slovensko a Európska Únia. Zborník príspevkov 5. medzinárodnej vedeckej konferencie*, Košice: VŠBM 2011, ISBN 978-80-89282-65-4.
8. KITLER W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa: AON 2011, ISBN 978-83-7523-159-5.
9. KOLBUSZEWSKI J., *Cmentarze*, Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie 1996, ISBN 83-7023-550-6.
10. LEOŃSKI Z., *Materialne prawo administracyjne*, Warszawa: C.H. Beck 2009, ISBN 978-83-255-0416-8.
11. ŁAGIEWSKI M., *Wrocław wczoraj – Breslau gestern*, Wokół nas, Wrocław 1998, ISBN 83-85338-54-3.
12. MICHAŁOWSKA G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w.* (red. BOBROW D. B., HALIŻAK E., ZIĘBA R.), Warszawa: WN Scholar 1997, ISBN 978-83-85838-98-8.
13. PIWOWARSKI J., *Bezpieczeństwo jako pożądaný stan oraz jako wartość*, [w:] *Bezpieczeństwo jako wartość. Wydanie pokonferencyjne z II Konferencji Naukowej z cyklu „Bezpieczeństwo jako wartość” WSBPiI z 18.4.2008*, Kraków 2010, ISBN 978-83-930321-1-2.
14. RUDNICKI S., *Prawo do grobu. Zagadnienia cywilistyczne*, Kraków: Zakamycze 1999, ISBN 83-7211-081-6.
15. TOKARSKI J. (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1980, ISBN 83-01-00521-1.
16. WŁODKOWSKA A., *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa – wybrane problemy*, Warszawa: ASPRA-JR2009, ISBN 978-83-7574007-1.
17. WOJTASZCZYK K. A., MATERSKA-SOSNOWSKA A. (red.), *Bezpieczeństwo państwa – wybrane problemy*, Warszawa: ASPRA-JR2009, ISBN 978-83-7574007-1.
18. ZIĄTKOWSKI L., *Die Geschichte der Juden in Breslau*, Wrocław 2000, ISBN 83-7023-805-X.
19. ZIĘBA R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w.* (red. BOBROW D. B., HALIŻAK E., ZIĘBA R.), Warszawa: WN Scholar 1997, ISBN 978-83-85838-98-8.
20. [online] <www.fundacjapamiec.pl> (11.9.2012).
21. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162 poz. 1568 ze zm.).
22. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. nr 39, poz. 311 ze zm.).
23. Konwencji o ochronie ofiar wojny (Dz. U. z 1956 r. nr 38, poz. 171.).

24. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2011 r. nr 118, poz. 687 ze zm.).
25. Ustawa z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz. U. nr 2, poz. 2 ze zm.).
26. Umowa z Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, sporządzoną w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r. (Dz. U. nr 112, poz. 543.).
27. Umowa z Rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, sporządzoną w Warszawie 21 marca 1994 r. (Dz. U. nr 112, poz. 545.).
28. Umowa z Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji, sporządzoną w Brześciu dnia 21 stycznia 1995 r. (Dz. U. nr 32, poz. 185.).
29. Umowa z dnia 8 grudnia 2003 r. o grobach ofiar wojen i przemocy totalitarnej (M. P. z 2005 r. nr 55, poz. 749).
30. Traktat między Rzeczypospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, podpisany w Bonn 17 czerwca 1991 r. (Dz. U. z 1992 r. nr 14, poz. 56).

Wojciech M. HRYNICKI
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa
Publicznego i Indywidualnego
„Apeiron” w Krakowie
Ul. Krupnicza 3
31-123 Kraków
Email: woytek@interia.pl

ENERGETICKÁ BEZPEČNOSŤ – NEODDELITEĽNÁ SÚČASŤ NÁRODNEJ A MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Radoslav IVANČÍK

ABSTRACT

The energy security is a term for an association between national and international security and the availability of natural resources for energy consumption. Access to energy for reasonable price becomes essential to the functioning of modern states and economies. However, the uneven distribution of energy supplies among countries lead to significant vulnerabilities. Threats to energy security include the political instability of several energy producing countries, the manipulation of energy supplies, the competition over energy sources, attacks on supply infrastructure, as well as accidents, natural disasters, rising terrorism, and dominant countries reliance to the foreign oil supply. In connection with that, an author's aim is widen a perception of energy security as one the most important areas of national and international security.

KEY WORDS: Energy security, national and international security, energy supplies, energy sources, security threats and risks.

ÚVOD

Zaistenie vlastnej bezpečnosti a zabezpečenie trvalo udržateľného ekonomického rozvoja je cieľom každej krajiny. Tento cieľ je okrem iného podmienený aj bezpečnosťou dodávok energií za primeranú cenu. Energie totiž predstavujú hybnú silu potrebnú na zabezpečenie každodenných potrieb ekonomických subjektov v krajine. Či už ide o energeticky náročnú výrobu v rôznych odvetviach priemyslu alebo bežnú spotrebu domácností, efektívne fungovanie a rast hospodárstva si vyžadujú stabilné dodávky energetických zdrojov. Zabezpečenie stabilných dodávok energií je preto jednou z hlavných súčastí celkovej bezpečnosti a stability štátu a súčasne predpokladom dlhodobého stabilného ekonomického a aj politického vývoja štátu.

Problematika energetickej bezpečnosti a otázky týkajúce sa vhodnej koncepcie energetickej politiky sa po prvý raz dostali do širokej pozornosti v období prvej ropnej krízy na začiatku sedemdesiatych rokov. Prvý a druhý ropný šok ukázali veľkú zraniteľnosť trhových ekonomík, ich priemyslu a dopravného systému, ktoré neboli pripravené na prerušenie dodávok energií. V dôsledku tejto novej situácie nastali významné zmeny v hospodárstvach vyspelých krajín. Zavádzanie nových technológií, orientácia na energeticky menej náročné odvetvia priemyslu a podpora energetickej efektívnosti sa stali prioritami v plánovaní hospodárskej politiky v Európe, Severnej Amerike i Japonsku. V nasledujúcich rokoch došlo k dramatickým zmenám, ktoré výrazným spôsobom ovplyvnili fungovanie svetových trhov.

Jednu z najvýraznejších zmien v oblasti zaistenia energetickej bezpečnosti predstavuje outsourcing energeticky náročných odvetí priemyslu zo západu na trhy rozvojových krajín vo východnej Ázii alebo v Latinskej Amerike. V dôsledku napredujúcej

industrializácie v týchto regiónoch dochádza k celosvetovému nárastu nielen výroby, ale aj spotreby energií. Rastúca životná úroveň vytvára obrovský nárast dopytu po tovaroch a službách a tým pádom aj energetických produktoch potrebných na ich výrobu. Paradoxom však naďalej zostáva fakt, že v dôsledku technologického pokroku a modernizácii v oblasti dopravy a automobilového priemyslu, ako aj v ďalších odvetviach hospodárstva, napriek zníženiu jednotkovej spotreby ropy v porovnaní s výrobou jednej jednotky HDP, celková závislosť na fosílnych palivách vo svete naďalej rastie. Príčiny tohto protichodného vývoja možno vidieť predovšetkým na strane rýchlo sa rozvíjajúcich krajín Ázie, Blízkeho východu a Latinskej Ameriky, ktoré považujú hospodársky rozvoj a z toho vyplývajúce nároky na spotrebu energetických surovín za otázku celkovej bezpečnosti a prosperity nielen samotného štátu, ale aj celého regiónu.

Jedným z následkov doterajšieho vývoja vo svete za posledné štyri dekády je fakt, že energia a energetické zdroje sa stali zdrojom obrovského bohatstva a moci, predovšetkým pre tých, ktorí vlastnia veľké zásoby energetických surovín, a to najmä ropy a zemného plynu. Tento fakt núti mnohé krajiny sveta k prehodnocovaniu svojich hospodárskych priorit a zároveň k stanovovaniu nových cieľov s prihliadaním na svoje energetické možnosti. Trh v oblasti energetických zdrojov je však veľmi špecifický, pretože sa vyznačuje jednak malým počtom producentov a jednak neustále rastúcim dopytom. Táto skutočnosť môže vyvolávať viaceré negatívne javy, medzi ktoré patria hlavne zámerné opatrenia producentských krajín orientované na ovplyvňovanie dodávok energií na trhy a z toho rezultujúca vysoká kolísavosť a nestálosť cien,¹ a ďalšie, ktoré ovplyvňujú národnú i medzinárodnú bezpečnosť.

1 ENERGETICKÁ BEZPEČNOSŤ – JEDNA ZO ZÁKLADNÝCH DIMENZIÍ CELKOVEJ BEZPEČNOSTI ŠTÁTU

Energetickú bezpečnosť je nutné spolu s vojenskou, ekonomickou, informačnou alebo environmentálnou bezpečnosťou vnímať ako jednu zo základných dimenzií celkovej bezpečnosti štátu. V prípade energetickej bezpečnosti, podobne ako pri ostatných dimenziách bezpečnosti, je potrebné zodpovedať tri základné otázky, ktoré definujú bezpečnosť:

1. Koho / čo chrániť?
2. Pred kým / čím chrániť?
3. Kto a akým spôsobom / akými prostriedkami má chrániť?

Otázky sú na prvý pohľad veľmi jednoduché, odpovede na ne sú však oveľa zložitejšie.

Napríklad v prípade zaistenia vojenskej bezpečnosti, ktorá je azda najznámejšou dimenziou celkovej bezpečnosti štátu, a ktorej aspekty sú zhodné u všetkých vyspelých demokratických štátov, sú odpovede na uvedené otázky v podstate jasné: štát prostredníctvom svojich ozbrojených síl, prípadne ďalších ozbrojených zložiek, a za pomoci diplomacie bráni a chráni svoju slobodu, nezávislosť, územnú celistvosť, suverenitu, život a majetok svojich obyvateľov a demokratické zriadenie pred napadnutím cudzou mocou. V prípade energetickej bezpečnosti jednotliví aktéri nie sú ani zďaleka tak jasne identifikovateľní. Odpoveď na tieto otázky je preto v tomto prípade do značnej miery ovplyvnená politickým rozhodnutím, ktoré označením ohrozených (prvá otázka) a hroziacich (druhá otázka) aktérov predurčuje náplň a obsah energetickej bezpečnostnej politiky (tretia otázka).

Rozdiel (a ešte viditeľnejší) existuje aj vo vnímaní energetickej bezpečnosti jednotlivými krajinami, pretože závisí predovšetkým od ich energetickej a ekonomickej situácie. Krajiny, ktorých hospodárstvo je závislé od vývozu energetických surovín, vnímajú energetickú bezpečnosť najmä z pohľadu zabezpečenia príjmov v ich rozpočtoch, to znamená,

---

¹ BOCORA, J. 2010. Vybrané ukazovatele energetickej bezpečnosti - globálny a regionálny rozmer. In *Almanach – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2010, roč. 5, č. 2, s. 40-56. ISSN 1337-0715.

že sa zameriavajú na bezpečnosť dopytu. Krajiny ako Slovensko, ktoré sú závislé od dovozu energetických surovín a nemajú žiadne výnimočné postavenie na globálnom ekonomickom trhu z titulu svojej veľkosti a sily sa skôr zameriavajú na bezpečnosť ponuky energetických surovín. Významné tranzitné krajiny (napr.: Ukrajina, Bielorusko, Poľsko i Slovensko) sa preto z pohľadu zaistenia ich energetickej bezpečnosti musia zameriavať na udržanie tohto ich výnimočného postavenia aj v budúcnosti.

Pri užšom vnímaní energetickej bezpečnosti ako rozširujúceho aspektu vojenskej bezpečnosti štátu je potrebné si uvedomiť, že aby ozbrojené sily a ďalšie zložky krízového manažmentu štátu mohli plniť svoje úlohy v prípade napadnutia alebo ohrozenia záujmov štátu cudzou mocou, alebo v prípade rozsiahlej priemyselnej havárie či živelnnej pohromy, je nevyhnutné zabezpečiť dostatok pohonných hmôt a ostatných druhov energií, aby mohli ozbrojené sily, polícia, záchranné služby, nemocnice a pod. plniť im stanovené úlohy. V tomto prípade ide najmä o technické zabezpečenie dodávok energií a zásobovania, ako aj ochranu tzv. kritickej infraštruktúry a vytvorenie a udržiavanie strategických zásob surovín prostredníctvom štátnych hmotných rezerv.

V prípade širšieho vnímania energetickej bezpečnosti sa do popredia okrem technických aspektov zabezpečenia zvládnutia krízových situácií dostávajú aj politické, ekonomické, environmentálne a ďalšie aspekty. Okrem týchto aspektov na energetickú bezpečnosť v mnohých prípadoch vplývajú aj partikulárne záujmy politických a ekonomických skupín pôsobiacich po celej dĺžke dodávateľského reťazca, od zákazníka cez tranzit až po ťažbu, ktoré využívajú urgenciu a prioritizáciu, ktorá je otázkam bezpečnosti vlastná, na jednoduchšie presadzovanie vlastných partikulárnych záujmov na politickej a ekonomickej scéne.² Zároveň existujú záujmové skupiny, ktoré spájajú energetickú bezpečnosť s dominantným postavením silných energetických korporácií na globálnom trhu i na trhu jednotlivých štátov.

2 EKONOMICKÝ POHĽAD NA ENERGETICKÚ BEZPEČNOSŤ

Krajiny ako Slovensko, ktoré sú odkázané na dovoz energetických surovín vnímajú energetickú bezpečnosť najčastejšie z pohľadu:

- prístupu k adekvátnemu množstvu energetických surovín,
- v adekvátnej forme,
- za adekvátnu cenu.

V tejto súvislosti sa predpokladá, že každý štát sa zvyčajne snaží maximalizovať bezpečnosť svojich občanov. Moderný, vyspelý, demokratický a sociálne orientovaný štát k tomuto cieľu pridáva aj snahu maximalizovať (podmienky pre) prosperitu svojich občanov. Ekonomickí aktéri (firmy), na rozdiel od štátov, sa snažia v prvom rade maximalizovať svoj zisk. Ak firmy túto úlohu neplnia, alebo presnejšie, neplnia túto úlohu efektívne, je prirodzené, že zbankrotujú, aby uvoľnili miesto a zdroje pre efektívnejších a úspešnejších hráčov na trhu. V konkurenčnom trhovom prostredí musia byť aktéri vystavení permanentnému riziku krachu a prevzatiu iným aktérom, pretože iba v takom prípade sú nútení byť efektívni, teda dosahovať maximalizáciu hodnoty v podmienkach vzácných a obmedzených zdrojov. Stabilita a efektivita trhového prostredia je závislá od existencie pravidiel trhu, nie na individuálnej existencii jednotlivých firiem. Firmy ako ekonomickí aktéri však plnia dôležité funkcie pre fungovanie štátu, pretože zabezpečujú mnohé dôležité verejne statky, vrátane bezpečnosti. V tomto konkrétnom prípade energetickej bezpečnosti.

---

² VILLÁNYI, A. N. 2008. Energetická bezpečnosť, čo to je a čo s tým. In *Euro Atlantic Quarterly*, 2008, roč. 3, č. 3, s. 8-10. ISSN 1210-3292.

Energetická bezpečnosť ako verejný statok zahŕňa najmä zaistenie stabilných dodávok energií (elektriny, plynu či motorových palív pre občanov. Štát má záujem na tom, aby boli tieto verejne statky zaistené, pretože je to vo verejnom záujme. Keďže poskytovanie alebo zabezpečenie produkcie verejných statkov nie je vždy pre firmy ekonomicky zaujímavé, je vhodné, aby štát poskytovanie týchto služieb zaisťoval vo verejnom záujme buď sám, čo však nie je vždy efektívne; alebo ich produkciu zabezpečil prostredníctvom iných subjektov, čo má zasa iné nástrahy. V tomto zmysle štát nemá žiadny racionálny dôvod zabezpečovať existenciu jednotlivých ekonomických aktérov, ale má záujem na vysokej úrovni zabezpečenia verejného statku – energetickej bezpečnosti.

Práve preto je potrebné zamerať sa na tie aspekty energetickej bezpečnosti, ktoré trhový mechanizmus nedokáže spontánne zabezpečiť, takže štát musí vytvoriť zodpovedajúce politické, ekonomické a legislatívne podmienky pre jednotlivých ekonomických aktérov, aby tieto ciele vo verejnom záujme splnili.

3 ZÁKLADNÉ ASPEKTY ENERGETICKEJ POLITIKY

Ak považujeme bezpečnosť za multidimenzionálny jav a energetickú bezpečnosť za jednu z dimenzií bezpečnosti, tak pri zaistení celkovej bezpečnosti štátu vychádzame z logiky, že energetická bezpečnosť musí výraznou mierou podporiť schopnosť štátu plniť svoje základné úlohy, ako je napríklad obrana slobody, nezávislosti, územnej celistvosti, suverenity a ochrany obyvateľstva v čase vojnového konfliktu alebo iných krízových situácií.

V tomto zmysle je možné rozdeliť otázku energetickej bezpečnosti na tri základné aspekty, ktoré by mali byť prioritné pre energetickú politiku každého štátu, Slovensko nevynechajúc:

- zabezpečenie stabilných dodávok energií,
- zabezpečenie štátnej politickej suverenity,
- zabezpečenie ekonomickej konkurencieschopnosti.

Zabezpečenie stabilných dodávok je pravdepodobne najtechnickejší z vyššie uvedených aspektov, ktorý je možné zabezpečiť stabilitou distribučných sietí, vytváraním a starostlivosťou o strategické zásoby, diverzifikáciou domácej spotreby energie, vrátane podpory domácich a obnoviteľných zdrojov, či zvyšovaním efektivity spotreby. V prípade Slovenska vzhľadom na jeho topografiu je decentralizácia energetických sietí v spojení s budovaním inteligentných rozvodov jedným zo zaujímavých a progresívnych nových trendov. Pravdaže, ak do krajiny nie je možné doviesť požadovaný objem energetických nosičov a domáca produkcia nie je dostatočná, stabilitu siete nie je možné zabezpečiť. V tomto zmysle sa stabilita dodávok v prípade krajín ako je Slovensko, ktoré sú odkázané na dovoz, prelína s aspektom zabezpečenia štátnej politickej suverenity. Tá môže byť zabezpečená schopnosťou prekonať prípadné technické problémy, alebo nekomerčné správanie dodávateľov energií a surovín. Pre zabezpečenie surovín v oblasti energetiky je potrebné zabezpečiť domácu stabilitu dodávok, znižovanie potreby dovozu cestou zvyšovania efektivity a diverzifikácie domácej spotreby. Zásobovanie zo zahraničia je potrebné tam, kde to je možné, diverzifikovať, čo je však v prípade Slovenska realizovateľné iba v úzkej spolupráci so susednými krajinami. Zabezpečenie konkurencieschopnosti ekonomiky je zasa možné realizovať cestou podpory zvyšovania energetickej efektivity, znižovania energetickej náročnosti hospodárstva, podporou inovácií, nových technológií a vedecko-technického vývoja priamo na Slovensku, ako aj vytvorením a udržaním silného a politicky nezávislého regulačného rámca.

Keďže trhy s energiami sú v súčasnosti, v čase prehlbujúcej sa globalizácie, zväčša globálne, bolo by kontraproduktívne snažiť sa na základe politickej objednávky pomocou regulátora umelo určovať ceny. Ak chce vláda robiť vládnu politiku, je oveľa efektívnejšie

robiť ju pomocou adresných dávok ľuďom v núdzi, než prostredníctvom celoplošnej regulácie. Ak totiž ekonomicky aktívni aktéri na trhu nedostávajú správne cenové impulzy a sú dotovaní (vlastným alebo dodávateľským) štátom pomocou nižších cien energií, táto skutočnosť sa neskôr negatívne odrazí na ekonomickej aj sociálnej nákladnosti neskoršieho vynúteného prispôsobovania sa. Takúto situáciu, keď štát už nie je schopný alebo ochotný naďalej subvencovať výrobcu, či celý odberateľský štát, Slovensko zažilo začiatkom 90. rokov minulého storočia a Bielorusko či Ukrajina nedávno.

Neprijemnou správou, najmä pre nepripravených, zostáva skutočnosť, že zvyšovanie cien v súčasnosti využívaných energií určite bude pokračovať a žiadny štát nebude schopný v dlhšom časovom horizonte potláčať trendy, ktoré vyplývajú z ekonomickej zákonitosti rastu cien surovín, pretože ich dostupnosť sa znižuje a výrobné náklady sa zvyšujú. Preto je vhodnejšie vziať si príklad z jedného starého čínskeho príslovia, ktoré hovorí, že zmeny, ktorým sa nedokážeme vyhnúť, je lepšie privítať s otvorenou náručou. Nárast cien fosílnych palív, ich ťažšia dostupnosť na trhu a čoraz častejšie nekomerčné správanie niektorých dodávateľov budú iba jednými z mnohých aspektov zmien, ktoré budúcnosť prinesie.³

4 ENERGETICKÁ BEZPEČNOSŤ NA ÚROVNI NATO

Otázky zaistenia bezpečnosti si v súčasnosti vyžadujú komplexný prístup, a to prostredníctvom riešenia parciálnych otázok nielen vojenského, ale taktiež nevojenského charakteru.⁴ NATO už niekoľko rokov uznáva dôležitosť energetickej bezpečnosti a preto by malo byť významným a platným hráčom aj na tomto poli ochrany a obrany kolektívnych záujmov Aliancie. Aké úlohy by však v tejto oblasti bezpečnosti malo plniť? Posledný vývoj udalostí v tejto oblasti poukazuje na jednu skutočnosť: energetickej bezpečnosti naozaj nemôže byť iba čisto vojenskou záležitosťou, i keď má jasnú bezpečnostnú dimenziu. Severoatlantická aliancia poskytuje ochranu takmer 900 miliónom občanov jej členských krajín a predstavuje jedinečnú sieť partnerských krajín; preto ako taká by mala logicky hrať dôležitú úlohu aj v oblasti energetickej bezpečnosti. Ale ako by malo plnenie tejto úlohy vyzerat?

Nový Strategický koncept poskytuje na túto otázku jednoznačnú odpoveď. Je v ňom jasne viditeľný presun od obrany územia na ochranu osôb a tým tento dokument ponúka nielen názorný popis rastúceho rizika spojeného s dodávkami energie spojencom, ale taktiež Aliancii ako celku ukladá, aby posilnila svoje schopnosti v oblasti energetickej bezpečnosti, čo okrem iného predstavuje aj posilnenie ochrany kritickej infraštruktúry i tranzitných území a trás, spoluprácu s partnermi a súčasne dialóg medzi spojencami na základe strategickej analýzy a plánovania nepredvídaných situácií.

Premeniť tieto ambiciózne ciele na konkrétne kroky však nebude ľahké, pretože spojenci NATO pristupujú k oblasti energetickej bezpečnosti so značným váhaním a to z niekoľkých dôvodov. Jednou z hlavných príčin tejto opatrnosti sú odlišné národné záujmy. Vzhľadom na to, že energetickej bezpečnosti je väčšinou považovaná za otázku národného hospodárstva, celá rada krajín nie je ochotná o tejto problematike na medzinárodných fórach diskutovať. Táto skutočnosť komplikuje život nielen Severoatlantickej aliancii, ale aj Európskej únii. Napriek snahám Európskej komisie o ucelenú výhľadovú energetickej politiku, členské štáty pokračujú v uzatváraní individuálnych dohôd s dodávateľmi energií.

³ VILLÁNYI, A. N. 2008. Energetickej bezpečnosti, čo to je a čo s tým. In *Euro Atlantic Quarterly*, 2008, roč. 3, č. 3, s. 8-10. ISSN 1210-3292.

⁴ MACEJÁK, Š. 2009. Energetickej úspornosť ako jeden z faktorov energetickej bezpečnosti. In *Bezpečnostné fórum 2009 : zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2009, s. 65-71. ISBN 978-80-8083-790-7.

Stručne zosumarizované, keď ide o energetickú bezpečnosť, každá krajina háji svoje vlastné partikulárne záujmy.

Ďalším dôvodom opatrného prístupu NATO k otázkam energetickej bezpečnosti je skutočnosť, že táto téma je nevyhnutne spojená s Ruskou federáciou. Rusko vlastní najväčšie zásoby uhlia, plynu a uránu na svete a v rebríčku celosvetových zásob ropy je na 7. mieste. Týmto si v Európe udržuje kľúčové postavenie v dodávkach energií. Pretože pohľad spojencov na ruskú zahraničnú, bezpečnostnú a energetickú politiku sa občas líši, čiastočne podľa toho, do akej miery je krajina závislá na dodávkach energie z Ruska, stále tu pretrváva istá váhavosť zapojiť sa do debaty, ktorá by mohla vyústiť do nekonečnej diskusie o Rusku.

Tretí dôvod opatrnosti NATO spočíva v tom, že otázkou energetickej bezpečnosti sa už zaoberá značný počet aktérov, Európskou úniou počínajúc, Medzinárodnou agentúrou pre energiu a Organizáciou pre hospodársku spoluprácu a rozvoj pokračujúc a súkromným sektorom končiac. Úloha Aliancie preto môže byť iba doplnková. NATO môže predstavovať pridanú hodnotu, ale nemôže stáť na čele celého procesu.

Poslednú príčinu toho, prečo NATO váha, je potrebné hľadať v charaktere organizácie. Aliancia je identifikovaná prevažne ako vojenská organizácia používajúca vojenské prostriedky. A hoci je zrejmé, že energetická bezpečnosť môže mať aj vojenskú dimenziu ako to jasne preukázala vojenská operácia proti pirátom pri pobreží Somálska, mnohí spojenci sú znepokojení tým, že príliš viditeľná úloha Aliancie v oblasti energetickej bezpečnosti by mohla nadmieru "militarizovať" tento pôvodne ekonomický problém.

Táto kombinácia odlišných politických a ekonomických záujmov na jednej strane a štrukturálnych obmedzení na strane druhej, doposiaľ bránila spojencom v systematickej diskusii na tému energetickej bezpečnosti. NATO napriek tomu v posledných rokoch vypracovalo koncepciu spoločných práv a záväzkov v oblasti energetickej bezpečnosti, ktorá je presne prispôbená špecifickým schopnostiam Aliancie. Táto koncepcia sa opiera o tri hlavné piliere⁵:

1) Zdieľanie a výmena informácií a dialóg medzi spojencami, s partnerskými krajinami a so súkromným sektorom. Ťažisko záujmov spočíva v zabezpečení dôležitej energetickej infraštruktúry, zvlášť v krajinách produkujúcich energiu a v tranzitných krajinách, v zabezpečení prepravnej sústavy a analýzy teroristických hrozieb. Jedným z aspektov je analýza zabezpečenia dodávok energie, napr. pohonných hmôt, pre jednotky NATO v priebehu operácií.

2) Udržiavanie stability. Táto doména v prvom rade znamená koncepciu reformných procesov v širšom strategickom prostredí Aliancie. Dôraz je kladený na politický dialóg a vojenskú spoluprácu s partnerskými krajinami v Európe, na Kaukaze, v Strednej Ázii, na Strednom východe a v Perzskom zálive. Do tejto skupiny patria výrobcovia energií, tranzitné krajiny a aj spotrebitelia. Energetická bezpečnosť tvorí súčasť mnohých individuálnych programov spolupráce.

3) Ochrana dôležitej energetickej infraštruktúry. V podstate ide o národnú zodpovednosť. NATO môže na žiadosť niektorého štátu, prostredníctvom civilných odborníkov alebo vojenských prostriedkov, asistovať pri strážení námorných trás a teritoriálnych vôd. Okrem toho, NATO môže poskytnúť svoje kapacity v oblasti civilného núdzového plánovania v prípade katastrof spôsobených človekom, napríklad pri úniku ropy.

Aj keď tento stručný výpočet poukazuje na to, že energetická bezpečnosť sa v niektorých oblastiach prelína s ostatným programom Aliancie, tieto jednotlivé aktivity

---

⁵ RÜHLE, M. 2011. NATO a energetická bezpečnosť. In *NATO Review*. 2011. Dostupné na: http://www.nato.int/docu/review/2011/Climate-Action/Energy_Security/SK/index.htm.

nepredstavujú koherentnú politickú koncepciu. Ak sa chce NATO dôslednejšie zamerať na činnosť v oblasti energetickej bezpečnosti a úspešne spolupracovať s ostatnými relevantnými aktérmi, bude potrebný z jeho strany systematickejší prístup. Jeho cieľom by malo byť zviditeľnenie problematiky zabezpečenia dodávok energie v programe Aliancie a podpora racionálneho dialógu medzi spojencami.

Niet pochyb o tom, že dosiahnutie tohto cieľa je možné iba na základe postupného procesu. Spojenci sa budú angažovať iba za predpokladu, že budú presvedčení o schopnosti NATO poskytnúť skutočnú pridanú hodnotu v tejto oblasti. Prvým krokom celého procesu musí byť zvýšenie dôležitosti energetickej bezpečnosti a zaradenie tejto témy na zoznam interných záležitostí, ktoré NATO pravidelne prejednáva. K tomu sa v súčasnosti naskytá mimoriadne vhodná príležitosť. Medzinárodné rozhovory na tému bezpečnosti sa totiž stále viac zameriavajú na nové problémy, zvlášť na kybernetické útoky a šírenie jadrových zbraní a nátlak na riešenie týchto problémov v rámci NATO sa neustále zvyšuje. Navyše mnohé z týchto nových bezpečnostných problémov sú prepojené s otázkami energetiky. Napadnutie kontroverzného iránskeho jadrového programu počítačovým vírusom "Stuxnet", ktorý postihol i prevádzku jadrovej elektrárne v Bušehru, je živým príkladom spojitosti medzi kybernetickými hrozbami a zabezpečením dodávok energií, t.j. medzi kybernetickou a energetickou bezpečnosťou. Podobne, teroristické útoky na elektrárne v Ruskej federácii a na rafinérie v afrických a arabských krajinách odhaľujú spojitosť medzi terorizmom a zdrojmi energií.

Holistický pohľad na nové hrozby uvedené v novom Strategickom koncepte je prvým významným krokom spraviť z energetickej bezpečnosti legitímnu záležitosť Aliancie. Rovnako dôležitým krokom je poskytnúť oblasti energetickej bezpečnosti organizačné zázemie, ktoré vzniklo zriadením Oddelenia nových bezpečnostných hrozieb v Medzinárodnom štábe NATO. Spojenie nových bezpečnostných hrozieb (kybernetické útoky, terorizmus, proliferácia zbraní hromadného ničenia, energetická bezpečnosť) do jedného oddelenia umožní nielen systematickejšiu analýzu týchto hrozieb, ale aj účelovo zameranú debatu medzi spojencami. Súčasná organizačná štruktúra NATO je odrazom nielen rozšírenia interných analytických schopností Aliancie a zlepšenia výmeny informácií medzi spojencami, ale taktiež nových bezpečnostných hrozieb, vrátane energetickej bezpečnosti.

Tretí krok smerom k systematickejšiemu prístupu Aliancie k otázkam energetickej bezpečnosti spočíva v neprerušovanom dialógu s ostatnými organizáciami, akými sú napríklad EÚ, Medzinárodná agentúra pre energiu, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe alebo Energetická charta. NATO musí navyše zintenzívniť kontakty so súkromným energetickým sektorom, ktoré nadviazalo pred niekoľkými rokmi, aby lepšie pochopilo perspektívy a požiadavky energetických podnikov. Dialóg s ostatnými inštitúciami a súkromným sektorom sa zameriava predovšetkým na ochranu dôležitej energetickej infraštruktúry, to znamená na oblasť, v ktorej je NATO nesporne kompetentné, a v ktorej mnohé partnerské krajiny usilujú o užšiu spoluprácu.

Ďalší krok, v rámci ktorého by malo dôjsť k systematickejšiemu zakotveniu energetickej bezpečnosti do programu NATO, je zlúčenie tejto problematiky s otázkami vojensko-operatívnymi, ekologickými, ako aj všeobecnými vo sfére prírodných zdrojov. Nové diskusie na tému "vzácných zemín", ktoré majú nesmierny význam pre moderné priemyslové spoločnosti hlavne na úseku energetickej úsporných technológií, nás upozorňujú na to, že energetická bezpečnosť nesmie byť chápaná iba ako odstránenie prekážok pre dodávky ropy a plynu. Pre Alianciu, ktorá sa považuje za modernú obranno-bezpečnostnú inštitúciu, by analýza spojenia týchto faktov a diskusie o ich možnom dopade na bezpečnosť nemala byť výnimkou, ale pravidlom.

Žiadny z vyššie popísaných krokov však z Aliancie neučiní hlavnú inštitúciu riešenia otázok energetickej bezpečnosti. Vzhľadom k odlišnosti názorov spojencov by bolo veľkým

úspechom, keby sa títo dohodli na tom, že energetická bezpečnosť sa stane bežnou súčasťou ich diskusií, rovnako ako sa obrana pred kybernetickými útoky alebo zabránenie proliferácii zbraní hromadného ničenia stali pravidelným bodom politického programu NATO. Pre ďalšie nadväzujúce kroky, ako napr. diskusiu medzi Severoatlantickou radou a jednotlivými partnerskými krajinami alebo skupinami partnerov týkajúcu sa energetickej bezpečnosti alebo zriaďovania výcvikových tímov a tímov pre reformu obrany za účelom ochrany dôležitej infraštruktúry, bude nevyhnutne nutnou podmienkou inštitucionalizovaný dialóg medzi spojencami.

Na základe vyššie uvedeného je možné konštatovať, že NATO nezíska silnejšie postavenie v oblasti energetickej bezpečnosti bez vlastného nasadenia. Bude preto potrebné posilniť snahy o postavenie Aliancie ako poradného orgánu i mimo vojensko-operačného rámca. V Aliancii je potrebné vytvoriť kultúru politickej i odbornej diskusie, ktorá sa nebude obmedzovať iba na témy, ktoré sa týkajú Aliancie po vojenskej stránke, ale ktorá bude obsahovať i relevantné témy v širšom zmysle slova, energetickú bezpečnosť nevynímajúc. Pokiaľ budú ešte stále panovať domnienky, že všetky diskusie v NATO slúžia čisto k príprave vojenských operácií, debata o nových hrozbách 21. storočia zostane iba priáním.⁶ Spojenci by sa preto mali zaoberať energetickou bezpečnosťou ako logickou súčasťou všeobecného prístupu k zaisteniu celkovej bezpečnosti všetkých členských krajín Aliancie.

ZÁVER

Problematika energetickej bezpečnosti nadobúda v súčasnej dobe prehlbujúcej sa globalizácie a dynamického vývoja ľudskej spoločnosti stále väčší význam a stáva sa neoddeliteľnou súčasťou národnej i medzinárodnej bezpečnosti. Stabilný prístup k energetickým zdrojom a zabezpečenie stálych dodávok energií za primeranú cenu predstavuje v súčasnosti základný predpoklad fungovania moderných štátov a ich ekonomík. Keďže akékoľvek ohrozenie prístupu k energetickým zdrojom alebo stálym dodávkam energií by znamenalo ohrozenie nielen ekonomiky, ale aj bezpečnosti štátu, alebo v prípade väčších výpadkov v zásobovaní energiami dokonca ohrozenie ekonomiky a bezpečnosti aliancií, únií či iných integračných zoskupení, je v dnešnej dobe skutočne nutné oveľa viac sa zaoberať energetickou bezpečnosťou tak na národnej, ako aj medzinárodnej úrovni ako doposiaľ.

---

⁶ RÜHLE, M. 2011. NATO a energetická bezpečnosť. In *NATO Review*. 2011. Dostupné na: http://www.nato.int/docu/review/2011/Climate-Action/Energy_Security/SK/index.htm.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

1. ÁČ, A. 2008. Energetická bezpečnosť Slovenska v globálnej perspektíve. In *Euro Atlantic Quarterly*, 2008, roč. 3, č. 3, s. 12-13. ISSN 1210-3292.
2. Aktualizácia surovínovej politiky Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://www.economy.gov.sk>
3. BUČKA, P. – NEČAS, P. – ŽECHOWSKA, S. 2012. *The New Geopolitics of Energy Security*. Kiev : The Center of Educational Literature. 2012. 196 s. ISBN 978-611-01-0372-5.
4. Energetická politika Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://www.economy.gov.sk>
5. IVANČÍK, R. 2011. Energetická bezpečnosť Slovenska v rámci EÚ. In *Bezpečné Slovensko a Európska Únia 2011 : zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva. 2011. s. 170-177. ISBN 978-80-89282-65-4.
6. KELEMEN, M. a kol. 2010. *The comprehensive approach: an effective tool in the pursuit of national security and defense interests?* In *Connections : the quarterly journal*, 2010, roč. 9, č. 2, s. 79-88. ISSN 1812-1098.
7. MACEJÁK, Š. 2009. Energetická úspornosť ako jeden z faktorov energetickej bezpečnosti. In *Bezpečnostné fórum 2009 : zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2009, s. 65-71. ISBN 978-80-8083-790-7.
8. NEČAS, P. – SZABO, S. 2006. *Back to the future: geopolitical security or chaos?* Košice : LF TU, 2006. 112 s. ISBN 978-80-553-0119-8.
9. NEČAS, P. a kol. 2010. Ekonomické nástroje sily: katalyzátor bezpečnosti ľudstva? In *Manažérstvo bezpečnosti : zborník vedeckých prác*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, 2010. s. 180-185. ISBN 978-80-89282-34-0.
10. NOVÁK, L. a kol. 2010. *Plánovanie zdrojov na riešenie krízových situácií*. Bratislava : Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave 2010. 308 s. ISBN 978-80-970272-4-7.
11. RÜHLE, M. 2011. NATO a energetická bezpečnosť. In *NATO Review*. 2011. Dostupné na: http://www.nato.int/docu/review/2011/Climate-Action/Energy_Security/SK/index.htm.
12. Stratégia energetickej bezpečnosti Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://www.rokovanie.sk>
13. ŠEBO, J. – MACEJÁK, Š. 2007. *Záujmové organizácie a lobing*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2008. 308 s. ISBN 978-80-8083-653-5.
14. UŠIAK, J. 2009. Transformácia európskej bezpečnostnej stratégie. In *Pět let členství ČR v EU: bilance a perspektivy, trendy a vize, zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích. 2009. s. 381-390. ISBN 978-80-86708-79-9.
15. VILLÁNYI, A. N. 2008. Energetická bezpečnosť, čo to je a čo s tým. In *Euro Atlantic Quarterly*, 2008, roč. 3, č. 3, s. 8-10. ISSN 1210-3292.

plukovník Ing. Radoslav IVANČÍK
Odbor rozpočtu a financovania
Generálny štáb Ozbrojených síl SR, Bratislava ☎ 0960 312 603
@ radoslav.ivancik@gmail.com

KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ – NEODDELITELNÁ SÚČASŤ NÁRODNEJ A MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Radoslav IVANČÍK

ABSTRACT

Dynamic development of human society, influenced by deepening globalization, growth of economic, social and political activities across the borders of individual countries, considerable increase of mutual cooperation of all the actors, and continual acceleration of collaboration on supranational level, have brought, at the end of the second millennium and the beginning of the third millennium, rapid development of many branches, including the development of communication and information technologies. Intensive internationalization together with weakening time and spatial barriers bring except a lot of positives also a lot of negatives appearing for example in, terrorism, international organized crime, threats of the use of weapons of massive destruction, and in the last time still more often, in cyber attacks on private or public information nets, too. Cyber threats become one of the most significant security threats in 21st century, and therefore; an author, in the article, deals with problems of cyber security, which gradually becomes inseparable part of national and international security.

KEY WORDS: Cyber terrorism, cyber crime, cyber attacks, cyber war, cyber threats, communication and information technologies.

ÚVOD

Sektor komunikačných a informačných technológií v súčasnosti predstavuje jednu z najrýchlejšie sa rozvíjajúcich oblastí spoločnosti. Rozvoj internetu a moderných počítačových technológií sa výrazne premieta nielen do súkromnej a ekonomickej sféry, ale čoraz viac zasahuje aj do štátnej a verejnej správy a súčasne tiež do oblastí obrany a bezpečnosti. Možno konštatovať, že komunikačné a informačné technológie sa svojim širokým spektrom využitia dostali skoro do všetkých oblastí spoločenského života.

Intenzívna internacionalizácia, rastúca internetizácia a liberalizácia spoločnosti, rapídny nárast vzájomnej prepojenosti jednotlivých aktérov v rámci prebiehajúcich globalizačných procesov a kontinuálne zrýchľovanie spolupráce a súčinnosti na nadnárodnej úrovni spolu s oslabovaním časových a priestorových bariér však prinášajú so sebou okrem mnohých pozitív zároveň aj mnohé negatíva prejavujúce sa napríklad v terorizme, hrozbách použitia zbraní hromadného ničenia, medzinárodnom organizovanom zločine, nelegálnej migrácii a v poslednej dobe stále častejšie aj v kybernetických útokoch na verejné, či súkromné počítačové siete. Kybernetické hrozby sa tak stávajú jednou z najvýznamnejších bezpečnostných hrozieb na začiatku 21. storočia a z toho dôvodu sa kybernetická bezpečnosť stáva neoddeliteľnou súčasťou národnej i medzinárodnej bezpečnosti.

Prudký rozvoj komunikačných a informačných technológií spojený s mohutným nasadením a využívaním komunikačných a informačných systémov a prostriedkov prináša na

jednej strane vyššiu kvalitu takmer vo všetkých sférach života spoločnosti, no na strane druhej zvyšuje zraniteľnosť spoločnosti i jednotlivca. Možnosti narušenia tohto priestoru narastajú a predstavujú potenciálne hrozby, s ktorými sa musia vysporiadať takmer všetky subjekty v spoločnosti.¹ Vývoj v tejto oblasti je totiž tak rýchly, že právo, morálka, písané i nepísané zásady slušnosti a korektnosti v osobných i spoločenských vzťahoch a ďalšie sociálne atribúty ťahajú v mnohých prípadoch za kratší koniec a nedokážu adekvátne rýchlo reagovať na zmenenú situáciu.

Vytvorením nového virtuálneho priestoru – kyberpriestoru, podporujúceho virtuálnu existenciu, dochádza ku vzniku a postupnému nárastu kriminálnych a nelegálnych aktivít v tomto priestore. Vznik kyberpriestoru nadväzuje na vznik modernej informačnej spoločnosti, ktorá je všeobecne definovaná ako spoločnosť, v ktorej kvalita života a jej sociálny a ekonomický rozvoj závisia na informáciách a schopnosti ich výmeny, spracovania a využitia; to znamená, že informácia predstavuje kľúčový faktor takejto spoločnosti.

Keďže informácie v modernej informačnej spoločnosti predstavujú veľmi cenný zdroj, v kyberpriestore prebiehajú, ako bolo naznačené vyššie, aj mnohé nelegálne aktivity, ktoré sú zdrojom špecifických a vysoko nebezpečných nových asymetrických hrozieb – kybernetických hrozieb, zahŕňajúcich napríklad kyberterorizmus, čiže zneužitie kyberpriestoru na teroristické účely, kybernetické útoky, či dokonca kybernetickú vojnu. Z toho dôvodu je skutočne nutné veľmi vážne sa zaoberať kybernetickou bezpečnosťou tak na národnej, ako aj medzinárodnej úrovni.

1 KYBERNETICKÉ HROZBY

1.1 KYBERTERORIZMUS

Zatiaľ síce neexistuje žiadna jednotná univerzálna definícia kyberterorizmu, ale ak by sme vychádzali z jednej – pomerne často používanej – definície terorizmu, ktorá hovorí, že: „Terorizmus predstavuje násilie uplatňované proti odporcovi až do jeho fyzického zničenia, vyhrážanie sa násilím a zastráňovanie“, tak potom by sme mohli povedať, že: „Kyberterorizmus predstavuje rovnakú aktivitu, len prevádzanú v rámci sveta informačných systémov“.²

Iná definícia kyberterorizmu hovorí, že: „Kyberterorizmus je konvergenciou terorizmu a kyberpriestoru, pričom je všeobecne chápaný ako nezákonný útok alebo nebezpečenstvo útoku proti počítačom, počítačovým sieťam a informáciám v nich skladovaným, a to v prípade, ak útok je vykonaný za účelom zastrášiť alebo donútiť vládu alebo jednotlivca k podporovaniu sociálnych alebo politických cieľov“.³

Severoatlantická aliancia definuje kyberterorizmus ako „kybernetický útok za použitia alebo zneužitia počítača alebo informačných a komunikačných sietí tak, aby bola spôsobená dostatočná deštrukcia alebo narušenie za účelom generovania strachu alebo zastráňovania spoločnosti v mene ideologického cieľa“.⁴

Všeobecne možno konštatovať, že kyberterorizmus predstavuje špeciálnu formu terorizmu, pri ktorej sú útoky vedené prostredníctvom komunikačných a informačných

---

¹ NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. 167. ISBN 978-80-8040-401-7.

² PŘIBYL, T. 2008. *Kyberterorizmus*. Dostupné na http://www.virusy.sk/clanok_ltc?ID=402.html.

³ DENNING, D. E. 2006. *Activism, Hacktivism and Cyberterrorism: The Internet as a Tool for Influencing Foreign Policy*. Dostupné na <http://www.nautilus.org/info-policy/workshop/papers/denning.html>.

⁴ BOTTESINI, B. J. 2008. Medzinárodná kooperácia v boji proti kyberterorizmu. In *EAQ*, roč. 3, č. 4, s. 10-11. ISSN 1336-8761.

prostriedkov s využitím komunikačných a informačných systémov a technológií. Predstavuje tak stálu hrozbu, pretože takýmto spôsobom je možné spôsobiť obrovské materiálne škody a finančné straty, alebo dokonca zabiť tisíce ľudí.

Kyberterorista môže napríklad ovládnuť systém riadenia leteckej premávky, ktorý sa skladá z rozsiahlej siete počítačov, a môže spôsobiť haváriu dvoch, niekoľkých alebo väčšieho počtu lietadiel. Iný kyberterorista zasa môže vykonať útok na počítačové systémy nemocnice, previesť zmeny v záznamoch o pacientoch i liekoch a v tichosti sa stiahnuť do úzadia. Žiadny následok nie je na prvý pohľad vidno až do chvíle, keď začnú mať pacienti alergické reakcie na nesprávne lieky, začnú sa operovať zdraví ľudia alebo v tom najhoršom prípade začnú ľudia umierať na zdanlivo banálne diagnózy. Ďalší kyberterorista, pokiaľ by dokázal obísť ochranné systémy, by mohol zasa zmeniť riadenie prietoku vody na hrádzach, alebo dokonca vyvolať atómovú katastrofu.

Takéto útoky by v postihnutej krajine spôsobili značný chaos. Ved' len jednoduchý útok zameraný na vyradenie zdroja elektrickej energie môže spôsobiť, že obyvatelia moderného mesta si v takom prípade nekúpia ani len obyčajný rožok, chlieb, či maslo, pretože nefungujú pokladne v obchodoch, nedajú sa použiť platobné karty, nesvietia svetlá a pod. I v takomto jednoduchom prípade však škody spôsobené výpadkom elektrickej energie na relatívne malom území môžu narásť v priebehu krátkej doby do obrovských výšok a spôsobiť už spomínaný ťažko zvládnuteľný chaos.

Ďalšie kybernetické útoky by mohli byť zamerané na finančné inštitúcie, to znamená banky, poisťovne, burzy a pod. za účelom ich vydierania a následného peňažného zisku. Iné by boli ciele a spôsob kybernetických útokov prevádzaných ideologickými sympatizantmi, ktorí sa snažia pomocou hackerských nástrojov, väčšinou dostupných na internete, dať najavo svoju príslušnosť k istej názorovej skupine, alebo útoky tzv. hľadačov vzrušenia, u ktorých je hlavným motívom útokov exhibicionizmus. Významný počet kybernetických útokov je tiež ovplyvnený politickou atmosférou a snahou využiť niektorý prebiehajúci konflikt, ktorý už pritiahol mediálnu pozornosť, na vlastné zviditeľnenie a pod.⁵

Najhoršiu variantu predstavujú akty kyberterorizmu, ktoré sú spojené s útokmi voči kritickej infraštruktúre štátu alebo tiež s nabúraním sa do vojenských i civilných bezpečnostných systémov, ktorých narušenie, poškodenie alebo zničenie by malo ďalekosiahle následky a spôsobilo by škody strategického významu.

1.2 KYBERNETICKÉ ÚTOKY

Kybernetické útoky v porovnaní s fyzickými teroristickými útokmi spojenými s nákupom a použitím fyzických zbraní a prostriedkov alebo symetrickými útokmi s použitím sofistikovaných zbraňových systémov za niekoľko miliónov eur, či dolárov predstavujú relatívne nanákladnú a nízkorizikovú aktivitu, ktorá môže mať rôzne podoby. Napríklad:

Modifikácia dát – typickým príkladom môžu byť rôzne typy vírusov, ktoré po vstupe do počítača náhodne poprehadzujú slovosled v dokumentoch (napríklad šieste slovo z tretieho odseku zo strany päť sa vymení s piatym slovom z posledného odseku na strane desať a pod.), alebo zmenia poradie jednotlivých číslíc v číselných údajoch.

Šírenie dezinformácie – kybernetický priestor má jednu veľkú výhodu, ktorá je zároveň aj jeho obrovskou nevýhodou, a to že sú si v ňom všetci rovní. Jedným z príkladov šírenia dezinformácie je prípad z USA, keď sa vo viacerých médiách objavila správa, že FBI vytvorila špeciálny sledovací softvér, ktorý umiestňuje do počítačov. Zdvihla sa obrovská vlna protestu proti takémuto jednaniu. Až neskôr sa ukázalo, že sa jedná o fámou.

---

⁵ JIROVSKÝ, V. 2008. Kyberterorismus – bezpečnostná hrozba 21. storočia. 2008. In *EAQ*, roč. 3, č. 4, s. 8-9. ISSN 1336-8761.

Elektronická bomba – ide o program, ktorý vykoná preddefinovanú akciu za určitých vopred naprogramovaných podmienok (stlačenie určenej kombinácie klávesov, dosiahnutie určitého dátumu a pod.), ktorá spôsobí viac, či menej závažné škody v jednotlivých dokumentoch, súboroch alebo celých systémoch.

Odcudzenie informácií – nabúraním sa do počítačov alebo informačných systémov, verejných alebo súkromných, môže dôjsť k odcudzeniu osobných, obchodných alebo verejných neutajovaných, ale i utajovaných údajov a informácií. Napríklad zamestnancom istej finančnej inštitúcie začali chodiť e-mailové správy s pripojeným súborom RESUME.TXT.VBS. Ak sa spustil tento súbor, objavila sa seriózne vyzerajúca žiadosť o zamestnanie. Toto bol však len zastierací manéver vírusu, ktorý sa snažil stiahnuť a spustiť súbor obsahujúci údaje o používaných heslách.

Vydieranie – získanie (ukradnutie) osobných, či obchodných údajov môže slúžiť k vydieraniu konkrétnych osôb alebo inštitúcií. V USA sa napríklad hacker dostal do informačného systému jednej americkej banky a ukradol chránenú databázu informácií o klientoch. Onedlho kontaktoval riaditeľa banky s ponukou výmeny databázy za istú sumu peňazí. Riaditeľ banky vec oznámil polícii a ďalší deň sa o tom písalo v novinách a hovorilo v televízii. To bolo pre banku takmer tragické. Okamžite začala strácať klientov a veľmi dlho jej trvalo než znovu získala dôveru svojich klientov.

Zaťažovanie komunikačnej infraštruktúry – systematické preťažovanie alebo zahlcovanie určitého systému môže spôsobiť znefunkčnenie tohto systému. Typickým príkladom je vírus Firkin, zaregistrovaný v USA, ktorý z napadnutých počítačov vytáčať telefónne číslo núdzového volania záchranej služby. Pokiaľ by sa mu podarilo dosiahnuť masovejšieho rozšírenia, mohol ohroziť prevádzku celej záchranej služby.

Počítače vo vojne – je vysoko pravdepodobné, že jedným z rozhodujúcich bojísk v budúcich konfliktoch bude kyberpriestor. Napríklad taiwanská vláda priznáva, že vlastní arzenál agresívnych vírusov, ktoré sú v prípade potreby schopné napadnúť čínske ciele. Oficiálne to priznal vysoký úradník na oddelení informatiky taiwanského ministerstva obrany. Povedal, že budú použité ako regulárne zbrane v okamihu, keby Čína zaútočila ako prvá.⁶

1.3 KYBERNETICKÁ KRIMINALITA

Vzhľadom na minimálnu možnosť odhalenia a následného potrestania, objem kriminálnych aktivít v kyberpriestore každým rokom rastie, podobne ako objem škôd spôsobených týmito nelegálnymi aktivitami. Populácia v kyberpriestore je totiž reprezentovaná virtuálnymi osobnosťami, ktoré sú projekciou reálnych osobností v ňom. Tieto populácie vytvárajú virtuálne komunity, ktoré je možné chápať ako globálne zoskupenie virtuálnych osobností spojených spoločnými myšlienkami, vierou, politickým názorom, skúsenosťami a záujmami bez obmedzení hranicami štátov. Medzi objekty kyberpriestoru patria tiež virtuálne korporácie tvorené subjektmi zameranými na rovnaký tržný segment.

Kybernetické hrozby možno v tejto súvislosti rozdeliť do niekoľkých kategórií, kde rozlišovacím prvkom je spoločenský pohľad na tieto nelegálne aktivity. Taktiež je možné skonštatovať, že kybernetická kriminalita predstavuje prenos kriminálnych aktivít do kyberpriestoru, mnohokrát s vylepšeniami, ktoré umožňujú moderné technológie, i nové trestné činy.

Vyšetrovanie a postih kybernetickej kriminality predstavujú stále veľký problém, pretože nové alebo modifikované spôsoby zneužívania kybernetického priestoru vyžadujú aj vytvorenie nových, príp. úpravu súčasne platných inštitútov, ktoré umožnia odhaliť páchatel'a a zároveň zaistiť dôkazy, ktoré vedú k jeho usvedčeniu. Problém, spojený s týmto typom

⁶ VRBŇÁK, I. 2010. *Kyberterorizmus*. Dostupné na <http://edi.fmph.uniba.sk/SocialneAspekty/.html>.

kriminality, spočíva jednak v nižšej erudovanosti sudcov, prokurátorov a vyšetrovateľov, a jednak v nedokonalosti právnych inštitútov. Mnohé ustanovenia totiž nemajú oporu v trestnom poriadku, napríklad chýba pojem, definícia a závažnosť tzv. elektronického (digitálneho) dôkazu.

Problém vyšetrovania a postihu kybernetickej kriminality však nie je problémom národným, ale medzinárodným. Predloženie elektronického (digitálneho) dôkazu je často veľmi problematické, pretože v mnohých prípadoch neexistuje v „čitateľnej“ alebo „hmotnej“ podobe. Zavedenie tzv. „best evidence rule“ v USA síce pripúšťa, že výtlačok elektronického dokumentu a jeho pôvodná elektronická podoba sú pre účely súdneho riadenia totožné, napriek tomu vzniká množstvo problémov, pretože strata informácie obsiahnutej v elektronickom dokumente pri jeho vytlačení môže byť veľmi podstatná (napr. v najjednoduchšom prípade sa môžu stratiť tzv. hyperlinky) a môže zmariť celé vynaložené úsilie na usvedčenie a postihnutie páchatel'a.

O nič lepšie na tom nie sú ani európske inštitúcie, zvlášť s ohľadom na rozdielne ponímanie práva v jednotlivých členských krajinách Európskej únie. Kyberpriestor totiž nemá hranice a tak napríklad len určenie miesta, rozhodného pre uplatnenie príslušného práva je problém, ktorý nie je dosiaľ právne celkom doriešený, i keď k nemu bolo vydané Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady Európy č. 864/2007⁷.

1.4 KYBERNETICKÉ VOJNY

Pri výpočte kybernetických hrozieb nemožno vynechať hrozbu kybernetických vojen, ktoré sú definované ako aktivity vedené alebo koordinované štátom s cieľom získať informačnú prevahu alebo vyradiť technologickú infraštruktúru protivníka. Neoddeliteľnú súčasť kybernetickej vojny – informačnú vojnu možno tiež chápať ako vojnu o informácie, alebo ako boj, ktorý prebieha medzi ľuďmi pracujúcimi s informáciami, príp. stret, kde hlavnou zbraňou sú práve informácie – predovšetkým ich kvalita, presnosť, hodnovernosť a dostupnosť, ich cielené pozdržanie pred nepriateľskou stranou alebo cielená dezinformácia nepriateľskej strany.

V súčasnosti už celý rad štátov veľmi intenzívne pracuje na koncepte informačnej vojny. V prípade tzv. zločinných štátov pritom hrá kľúčovú úlohu zistenie, že ich sily by len ťažko mohli uspieť v štandardnom vojenskom konflikte s najvyspelejšími štátmi sveta a preto zameriavajú svoje strategické aktivity smerom k možnostiam boja v kyberpriestore. Informačná vojna totiž predstavuje boj, ktorý je veľmi špecifický a v podstate personálne a materiálne relatívne nenáročný.

Často sa vyzdvihuje jej asymetrická povaha, pretože nezistený alebo prekvapivý útok môže podkopať obranyschopnosť o poznanie silnejšieho a „bohatšieho“ protivníka a spôsobiť škody mnohonásobne väčšie než boli náklady na jeho vykonanie. Kybernetické vojny prinášajú so sebou nový názov vojnového arzenálu – infoware.⁸ Pod týmto termínom sa rozumie súhrn všetkých bojových prostriedkov zameraných na zničenie komunikačnej, informačnej alebo elektronickej infraštruktúry protivníka a informačných prostriedkov potrebných k vedeniu kybernetického boja.

Na základe aktuálneho vývoja v tejto oblasti je možné skonštatovať, že zbrane kybernetickej vojny sú zaradené do arzenálov viacerých štátov (i skupín) a pripravené na použitie. Súčasná kybernetická vojna je vedená prostredníctvom počítačov a môže na seba previať veľa rôznych foriem – od odpočúvania alebo narušenia komunikačných

⁷ Vstúpilo do platnosti 1. januára 2009.

⁸ JIROVSKÝ, V. 2008. Kyberterrorismus – bezpečnostná hrozba 21. storočia. 2008. In *EAQ*, roč. 3, č. 4, s. 8-9. ISSN 1336-8761.

a informačných sietí, cez rušenie televízneho a rádiového vysielania, šírenie dezinformačných kampaní cez „ukradnuté“ rádiové a televízne frekvencie, narušenie logistických sietí, prerušenie finančných tokov až po sabotáže rozvodných sietí elektrickej energie.

Kybernetická vojna už v žiadnom prípade nie je iba science-fiction, ale existujúcim, reálnym ohrozením, ktorého závažnosť stále stúpa s postupným prechodom do éry znalostnej spoločnosti. Zatiaľ si túto asymetrickú hrozbu väčšina populácie neuvedomuje v takej miere ako napríklad fyzický terorizmus alebo obmedzený prístup k energetickým zdrojom a má snahu tento vážny problém bagatelizovať. Zraniteľnosť modernej spoločnosti, stále viac odkázanej na elektronickú komunikáciu a využívanie komunikačných a informačných systémov a prostriedkov, je však veľmi vysoká.

2 KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ NA NÁRODNEJ ÚROVNI

Slovenská republika (ďalej len „SR“) je podobne ako ostatné štáty sveta vystavená bezpečnostným výzvam 21. storočia a preto musí dôkladne analyzovať vybrané potenciálne bezpečnostné hrozby vyplývajúce zo zmien v súčasnom globálnom bezpečnostnom prostredí. Zároveň sa musí zaoberať pravdepodobnosťou ohrozenia jej nezávislosti, slobody, teritoriálnej integrity a demokratického zriadenia, spôsobmi ohrozenia a možnými implikáciami útoku na SR a jej obyvateľov. Súčasne musí riešiť otázky jej obrany, ochrany a bezpečnosti na národnej úrovni a v rámci zaistenia kolektívnej obrany Severoatlantickej Aliancie (ďalej len „NATO“) a Európskej únie (ďalej len „EÚ“) aj na medzinárodnej úrovni.

SR zatiaľ nebola vystavená takým kybernetickým útokom ako Estónsko, USA, či Gruzínsko, ale preniknutie do informačného systému Národného bezpečnostného úradu SR svedčí o tom, že jednotlivé krajiny, vrátane SR, nie sú dostatočne zabezpečené voči tejto kybernetickej hrozbe. Správy z centrality NATO uvádzajú, že mnoho krajín si ešte stále možnosť kybernetického útoku nepripúšťa, a aj preto nie sú dostatočne chránené.

Nie veľmi potešujúcim faktom je skutočnosť, že aj Slovensko sa radí k tým krajinám, ktoré si možnosť masívneho kybernetického útoku dosiaľ veľmi nepripúšťali a v minulosti nedoceňovali mieru ohrozenia informačných sietí na Slovensku. Dôsledkom toho je skutočnosť, že SR patrí medzi jednu z posledných krajín EÚ, kde bol oficiálne zriadený Tím pre reakciu na bezpečnostné incidenty počítačov – CSIRT⁹.

V tejto, na Slovensku dlhodobo zaznávannej oblasti, však už tiež svitá na lepšie časy. Dôkazom toho je skutočnosť, že vláda SR na svojom zasadnutí dňa 27. augusta 2008 prerokovala a svojim uznesením č. 570/2008 schválila Národnú stratégiu pre informačnú bezpečnosť v SR. Schválená Národná stratégia je prvým hmatateľným výsledkom spolupráce kľúčových zainteresovaných subjektov z verejnej, univerzitnej i súkromnej sféry.

Úlohou schválenej stratégie je pozitívne vplývať na podnikateľské prostredie na Slovensku, prispieť k zvýšeniu dôvery v spoľahlivosť a hodnovernosť elektronickej komunikácie v každodennom živote. Cieľom schválenej stratégie je zabezpečiť ochranu digitálneho priestoru SR v rozsahu neutajovaných informácií. Prvá fáza implementácie stratégie, ktorá spočíva v riešení kľúčových úloh definovaných strategickými prioritami a vypracovaní Akčného plánu SR v informačnej bezpečnosti na roky 2008 až 2013, by mala zaťažiť rozpočet SR čiastkou na úrovni cca 200 tis. €).

Jednou z identifikovaných priorit bolo práve vytvorenie Tímu pre reakciu na bezpečnostné incidenty počítačov, tzv. CSIRT.SK – kontaktného miesta pre riešenie bezpečnostných incidentov a následné zriadenie špecializovanej organizácie pre riešenie problematiky počítačového zločinu, vzájomnej spolupráce, výmeny informácií a skúseností na vnútroštátnej úrovni s prepojením do celoeurópskeho priestoru. Tím bol zriadený uznesením

⁹ Computer Security Incident Response Team – CSIRT (bližšie pozri <http://www.csirt.org>)

vlády SR č. 479/2009 z 1. júla 2009 práve v súlade s vyššie uvedenou Národnou stratégiou pre informačnú bezpečnosť v SR.

CSIRT.SK, ako národný CSIRT, poskytuje služby prevažne štátnej správe a za účelom reakcie na bezpečnostné incidenty namierené na NIKI – Národnú informačnú a komunikačnú infraštruktúru SR, ako aj služby pre verejnú správu a verejnosť (s výnimkou incidentov týkajúcich sa utajovaných informácií).

CSIRT.SK bol zriadený ako špecializovaný útvar DataCentra (rozpočtovej organizácie Ministerstva financií SR) a zabezpečuje služby spojené so zvládnutím bezpečnostných incidentov, odstraňovaním ich následkov a následnou obnovou činnosti informačných systémov a súvisiacich informačných a komunikačných technológií v rámci celej NIKI. Bude poskytovať aj služby preventívneho a vzdelávacieho charakteru.

Hlavné ciele vytvorenia CSIRT.SK spočívajú v:

- riešení informačno-bezpečnostných incidentov v SR v spolupráci s vlastníkmi a prevádzkovateľmi postihnutých častí NIKI, telekomunikačnými operátormi, poskytovateľmi internetových služieb (ISP) a prípadne inými štátnymi orgánmi (napr. polícia, vyšetrovatelia, súdy),
- budovaní a rozširovaní poznania verejnosti vo vybraných oblastiach informačnej bezpečnosti,
- kooperácii so zahraničnými sesterskými organizáciami a
- reprezentácii SR v oblasti informačnej bezpečnosti na medzinárodnej úrovni.

Z vojenského uhľa pohľadu, pozitívom v tejto oblasti je skutočnosť, že Ozbrojené sily SR majú v Centre výnimočnosti NATO pre kybernetickú obranu, ktoré bolo zriadené v estónskom Talline, svojho zástupcu, ktorý zastáva post na úseku výskumu a vývoja kybernetickej bezpečnosti.

3 KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ NA MEDZINÁRODNEJ ÚROVNI

3.1 KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ NA ÚROVNI EÚ

Na úrovni EÚ úlohy v oblasti výmeny informácií a poskytovaní poradenstva v oblasti komunikačných a informačných technológií plní European Network and Information Security Agency¹⁰. Jej úlohou je zároveň slúžiť ako centrála pre výmenu informácií o najlepších postupoch a praktikách v danej oblasti, napomáhať kontaktom medzi inštitúciami EÚ, jednotlivými členskými štátmi EÚ a súkromným sektorom, ako aj významnými odvetvovými hráčmi a záujmovými skupinami.

Keďže komunikačné a informačné technológie pre svoj ďalší rozvoj vyžadujú stabilné, bezrizikové a bezpečné prostredie, ENISA poskytuje expertné rady a odporúčania Európskej komisii a členským štátom Únie, pričom vykonáva aktívnu podporu v oblasti stabilizácie prostredia komunikačných a informačných technológií.

Primárnym cieľom ENISA je dôvera zákazníkov v bezpečnosť elektronického komunikačného prostredia, ktoré sa používa pri podnikaní, práci alebo osobnom živote. Realitou však je skutočnosť, že veľa krajín EÚ nie je dostatočne pripravených čeliť masívnemu kybernetickému útoku. Toto bol jeden z dôvodov pre vznik ENISA, ako katalyzátora a propagátora, s úlohou urýchliť naprieč krajinami EÚ dosiahnutie uspokojivej úrovne odolnosti voči kybernetickým hrozbám.

---

¹⁰ European Network and Information Security Agency – ENISA (bližšie pozri <http://www.enisa.europa.eu>)

3.2 KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ NA ÚROVNI NATO

NATO už niekoľko rokov uznáva dôležitosť kybernetickej obrany a kybernetickú bezpečnosť považuje za jeden z významných prvkov celkovej bezpečnosti Aliancie. S pomocou NATO C3 Agency¹¹ a NATO CIS Services Agency¹² vytvorilo NATO svoju NATO Computer Incident Response Capability¹³, ktorá zabezpečuje detekciu vniknutia, reakčné schopnosti, prevenciu škodlivého kódovania, počítačovú analýzu, hodnotenia zraniteľnosti a podporu bezpečnostnej konfigurácie NATO. NATO C3 Agency hrá veľmi významnú úlohu v kybernetickej obrane, výskume a vývoji, experimentácii a v prvotnom výbere a hodnotení bezpečnostných nástrojov.

V roku 2008 bola schválená politika NATO pre kybernetickú obranu a NATO vytvorilo NATO Cyber Defense Management Authority¹⁴. Táto politika stanovuje základné princípy a určuje ďalšie smerovanie pre civilné a vojenské orgány NATO a odporúčania pre členské štáty Aliancia s cieľom zabezpečiť spoločný a koordinovaný prístup ku kybernetickej obrane a reakcie na kybernetické útoky. NATO CDMA iniciuje a koordinuje okamžité a účinné akcie kybernetickej obrany, pričom sa snaží posilniť svoje vzťahy s CIRCs z členských krajín Aliancie.

Spolupráca v oblasti kybernetického zdieľania spravodajských informácií je zároveň kľúčom k rozšíreniu a posilneniu spôsobilostí NATO v tejto oblasti. Komplexné pochopenie kybernetických hrozieb je kľúčové a Aliancia rozširuje svoje úsilie v tejto oblasti. NATO je tiež členom Forum of Incident Response and Security Teams¹⁵. Aby došlo k uľahčeniu spolupráce a asistencie medzi NATO CDMA a organizáciami (kapacitami) kybernetickej obrany v členských štátoch Aliancie je potreba uzatvoriť Memorandum/dohodu o porozumení (MoU/MoA), ktoré stanovuje pravidlá a postupy pre výmenu informácií a služieb medzi oboma stranami vrátane dojednaní o asistencii pri kybernetickom útoku.

S podpísaným a platným MoU, príp. MoA môžu členské štáty Aliancie teraz požiadať o pomoc NATO's Cyber Defence Coordination and Support Centre¹⁶, ktoré budú zahŕňať žiadosti o pomoc a rozmiestnenie tímu rýchlej reakcie NATO pre kybernetickú obranu. NATO má tiež dohodnuté zásady pre spoluprácu v kybernetickej obrane s partnerskými krajinami a medzinárodnými organizáciami. V reakcii na kybernetické útoky na Estónsko v roku 2007 a Gruzínsko v roku 2008 ponúklo NATO pomoc svojich odborníkov na kybernetickú obranu a zabezpečilo koordináciu medzi členskými štátmi NATO a partnerskými krajinami NATO.

Na úrovni NATO sa za významný krok v oblasti kybernetickej bezpečnosti považuje vytvorenie Centra výnimočnosti pre spoluprácu v oblasti kybernetickej obrany¹⁷ v Talline v Estónsku. Poslaním centra je posilniť kooperatívne kybernetické obranné spôsobilosti Aliancie, podporiť vojenskú transformáciu NATO, spoluprácu s partnerskými krajinami a inými klientmi, zlepšujúc tým interoperabilitu Aliancie v oblasti kooperatívnej kybernetickej obrany. Medzi hlavnú agendu patrí okrem zlepšovania schopnosti obrany pred

---

¹¹ NATO Consultation, Command and Control Agency – NC3A (bližšie pozri <http://www.nc3a.nato.int>)

¹² NATO Communication and Information Systems Services Agency – NCISSA (bližšie pozri <http://www.ncsa.nato.int>)

¹³ NATO Computer Incident Response Capability – NCIRC (bližšie pozri <http://www.ncirc.nato.int>)

¹⁴ NATO Cyber Defense Management Authority – CDMA (bližšie pozri <http://www.nato.int/cyber-defence>)

¹⁵ Forum of Incident Response and Security Teams (bližšie pozri <http://www.first.org>)

¹⁶ NATO's Cyber Defence Coordination and Support Centre (bližšie pozri <http://csis.org/considerations-nato-strategy-collective-cyber-defense>)

¹⁷ Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence – CCD CoE (bližšie pozri <http://www.ccdcoe.org>)

kybernetickými útokmi, tiež aj vykonávanie školení, tréningov a zvyšovanie povedomia v oblasti informačnej bezpečnosti a kybernetickej obrany v rámci kolektívnej obrany Aliancie.

ZÁVER

Vzhľadom na skutočnosť, že ľudské spoločenstvo zvyšuje svoju závislosť na globálne prepojených komunikačných a informačných systémoch takmer vo všetkých sférach svojej činnosti, veta „v kyberpriestore neexistujú žiadne hranice“ má dnes oveľa väčšiu platnosť a relevantnosť ako kedykoľvek predtým. Kybernetické útoky na verejné a súkromné informačné siete potvrdili, že nebezpečenstvo kybernetických hrozieb je tu, a to tak na národnej, ako aj medzinárodnej úrovni. Spolupráca v boji proti kybernetickým hrozbám a útokom, najmä kybernetickému terorizmu a kybernetickej kriminalite, si preto vyžaduje individuálne úsilie na úrovni jednotlivých štátov i globálne úsilie na úrovni medzinárodných organizácií, inštitúcií, korporácií a firiem.

Zaistenie kybernetickej bezpečnosti, spoločnosti i jednotlivca, sa musí stať neoddeliteľnou súčasťou bezpečnosti každého štátu. Z pohľadu SR je povzbudivé vidieť pokrok, ktorý Slovensko dosiahlo v oblasti kybernetickej bezpečnosti, ale na druhej strane je dôležité si uvedomiť, že zatiaľ máme šťastie, že k dnešnému dňu sme naozaj nezaznamenali žiadne vážne prípady kybernetickej kriminality alebo kybernetického terorizmu. Preto úsilie zamerané na zaistenie obrany nezávislosti a suverenity SR a ochranu jej kritickej infraštruktúry musí byť väčšie ako doteraz. Nemôžeme sa spoliehať len na Severoatlantickú alianciu alebo Európsku úniu.

Na základe všetkých vyššie uvedených faktov a informácií existuje reálny predpoklad, hraničiaci na základe doterajších skúseností s istotou, že vytvorenie bezpečných informačných sietí a rozvoj metód, postupov, prostriedkov a zariadení obrany, ochrany a bezpečnosti v budúcnosti ešte viac vzrastie a dostane sa na popredné miesto v ďalšom vývoji komunikačných a informačných technológií, systémov a prostriedkov. Rovnako tak vzrastie význam kybernetickej bezpečnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

1. ANDRESS, J. – WINTERFELD, S. 2011. *Cyber Warfare: Techniques, Tactics and Tools for Security Practitioners*. 2011. Waltham : Syngress. 320 s. ISBN 978-1-59749-637-7.
2. BOTTESINI, B. J. 2008. Medzinárodná kooperácia v boji proti kyberterorizmu. In *EAQ*, roč. 3, č. 4, s. 10-11. ISSN 1336-8761.
3. DENNING, D. E. 2006. *Activism, Hacktivism and Cyberterrorism: The Internet as a Tool for Influencing Foreign Policy*. Dostupné na <http://www.nautilus.org/info-policy/workshop/papers/denning.html>.
4. JANOUŠEK, M. 2006. *Kyberterrorismus: terorismus informační společnosti*. Dostupné na <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/archiv/rocnik-2006/2-2006/ky-berterrorismus-terorismus-informacni-spolecnosti.html>.
5. JIROVSKÝ, V. 2008. Kyberterrorismus – bezpečnostná hrozba 21. storočia. 2008. In *EAQ*, roč. 3, č. 4, s. 8-9. ISSN 1336-8761.
6. NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. 167. ISBN 978-80-8040-401-7.

7. PŘIBYL, T. 2008. *Kyberterorizmus*. Dostupné na <http://www.virusy.sk/clanok.ltc?ID=402.html>.
8. THORTON, R. 2007. *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the 21st Century*. Cambridge : Polity Press. 2007. 256 s. ISBN 978-0-7456-3365-7.
9. VRBŇÁK, I. 2010. *Kyberterorizmus*. Dostupné na <http://edi.fmph.uniba.sk/SocialneAspekty/IvanVrbnak.html>.
10. OLAK, A. – OLEKSIEWICZ, I. 2008. *Bezpieczeństwo i zagrożenia współczesnego świata*. MAX-DRUK, Rzeszów. 2008. 251 s. ISBN 978-83-61483-20-5.
11. <http://www.nc3a.nato.int>
12. <http://www.ncsa.nato.int>
13. <http://www.ncirc.nato.int>
14. <http://www.nato.int/cyber-defence>
15. <http://www.first.org>
16. <http://csis.org/considerations-nato-strategy-collective-cyber-defense>
17. <http://www.ccdcoe.org>
18. <http://www.enisa.europa.eu>
19. <http://www.csirt.org>

plukovník Ing. Radoslav IVANČÍK
Odbor rozpočtu a financovania
Generálny štáb Ozbrojených síl SR, Bratislava
☎ 0960 312 603
@ radoslav.ivancik@gmail.com

BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTWA W WARUNKACH GLOBALIZACJI

Ryszard JAKUBCZAK

ABSTRACT:

A citizen without any interest in his own country shall be considered as the greatest threat to national security in the twenty-first century. Such a attitude leads to anarchy and vulnerability, which many countries already experienced. A fundamental reason lies not only in the approach promoted by media that basically aims to destroy the national defense and focuses on feeding on every disaster (and especially on national scale), but also careless and socially irresponsible politicians who leads to the decomposition of the basics of national security of their own countries. Aforementioned is supported by globalization processes glorifying free market economy principles over all other values, with the special focus on maximization of the profit.

KEYWORDS: national security, globalization, free market, financial crisis

Współczesny wyraz globalizacji i jej rezultaty nie satysfakcjonują zdecydowanej większości państw, gdyż tendencja światowa (także, jako konsekwencja globalizacji), wskazująca jednoznacznie na postępujące i przyspieszające procesy rozwarstwiania się ludzkości pod względem posiadanych zasobów kapitału - i to zarówno w sferze globalnej (coraz mniej coraz bogatszych państw i coraz więcej coraz uboższych¹), jak i w wymiarze regionalnym, czy też państwowym (coraz mniej coraz zasobniejszych obywateli, kosztem coraz większej i coraz biedniejszej populacji reszty obywateli) – jednoznacznie wskazuje na konieczność zmian w funkcjonowaniu gospodarki światowej.

Chcąc nie dopuścić do globalnej nędzy i wynikającej z niej stanów napięć społecznych, kryzysów wewnątrzpaństwowych i wojen międzynarodowych. Zmniejsza się bowiem drastycznie dotychczas największa liczebnie grupa ludzi średniozamożnych, gdyż z niej zasoby finansowe wysysane są przez najbogatszych (sprzyja temu prawo kreowane na potrzeby najzamożniejszych), przez co zubożeni zasilają stan liczebny biednych i nędzarzy.

---

¹ Na początku trzeciego tysiąclecia rozpoczął się kryzys globalizacji. Pierwszą jego oznaką jest monstrualne zadłużenie i zubożenie krajów Trzeciego Świata. W latach 1950-1980 w Afryce PKB na osobę wzrastał przeciętnie o 1,8 proc. rocznie, zaś w latach 1980-2000 spadł o 6,2 proc. W Ameryce Łacińskiej w tym samym czasie PKB wzrastał o 2,4 proc. rocznie, zaś w ciągu następnych 20 lat wzrósł tylko o 4,3 proc. Przyczyną jest zadłużenie, trudności ze sprzedażą produktów rolnych w krajach zachodnich (które pomimo promowania globalizacji i wolnego handlu chronią własnych obywateli przed globalną konkurencją) oraz bezwzględnie stosowana przez globalne korporacje zasada maksymalizacji zysku. W wielu krajach długi budżetu państwa wobec podmiotów zagranicznych przewyższają dziesiątki razy wartość rocznego eksportu. Obecny zwrot Brazylii, Wenezueli i Boliwii w stronę radykalnego populizmu jest produktem ubocznym tych procesów. W ostatnich latach Ameryka Łacińska wydaje się odrzucać globalizację i globalizm na rzecz regionalnej współpracy, interwencji państwa w sprawy ekonomiczne oraz neonacjonalizmu. Ewa M. Thompson, *Odkrycie świata na nowo. John Ralston Saul o neonacjonalizmie*. Tygodnik idei. „Dziennik”, nr 43 (134), 28.10.2006, s. 5.

Skupiając się na rezultatach globalizacji osiągniętych u progu XXI wieku można stwierdzić, że:

1. Jak wszystkie procesy ekonomiczne w dziejach ludzkości, globalizacja nie służy przede wszystkim rozwojowi społecznemu (tylko pośrednio, w jakimś tam stopniu), lecz głównie zyskowi powstającemu z funkcjonowania w jej ramach coraz większej wyzyskiwanej większości, a pozyskiwanemu przez relatywnie coraz mniejszą mniejszość; tj. *dalszej kumulacji potencjału społecznego uzyskanego drogą celowo ustawionego wyzysku*;

2. Stała się ona ostoją (podtrzymywaniem i rozwojem) form *nowoniewolniczych* stosunków społecznych, polegających m.in. na zniewalaniu ekonomicznym narodów i wtórnej kolonizacji państw w nowej, współczesnej formule;

3. Zubaża on nie tylko biedniejące państwa, ale także całe niebogate już (przecież) grupy społeczne w państwach bogatych – przyczynie się istotnie do likwidacji grupy społeczności o średnich dochodach;

4. W jej ramach następuje takie wyalienowanie społeczne posiadaczy kapitału (posiadających monopol na nieograniczone bogacenie się), że już nie są w stanie go spożytkować racjonalnie i z korzyścią dla ogółu populacji ludzkiej, gdyż zwolna zawęża się dla nich obszar bezpiecznego (nie tylko w ich mniemaniu) inwestowania w powiększającym się coraz szybciej świecie biedy wszechświatowej²;

5. Wiele międzynarodowych korporacji dysponuje kapitałem znacznie większym, niż wynosi dochód narodowy niejednego państwa. Stały się więc one swego rodzaju *ekonomicznymi nadpaństwami* i tylko patrzeć, jak doprowadzą do tego, iż otrzymają zgodę (co mogą przecież wymusić³) na posiadanie własnych – wzorem mafii - formacji zbrojnych (*armii korporacji!*);

6. Procesy globalizacji jednoznacznie adresują korzyści czerpane z możliwości ich funkcjonowania. Otóż każdorazowo adresatem głównym jest władza centralna układająca się z korporacjami. Niezależnie, czy tworzą ją panujące rody (cesarze, królowie, książęta), czy wybierani premierzy, prezydenci, bądź kanclerze⁴ – tylko oni i im najbliższe otoczenie (współpracownicy szefa państwa) są partnerami korporacji w tworzeniu takich rozwiązań strategicznych, które sprzyjają korporacjom w realizacji intratnych ekonomicznie zleceń. W ten sposób eliminowane są w drodze nieuczciwej konkurencji inne, mniejsze i z reguły narodowe (rodowe, regionalne, lokalne) podmioty gospodarcze, dające dotychczas zatrudnienie w skali regionów (gmin) setkom tysięcy (a w skali państw – milionom) obywateli. Pomijani są także lokalni władcy i przywódcy duchowi⁵ oraz inni niżej usytuowani w hierarchii społecznej, którzy przecież tworzą ważną strukturę funkcjonalną społeczeństw;

7. Kreatorzy globalizacji nie chcą rozumieć konieczności pojmowania świat inaczej, niż ekonomicznie (pomijając jego społeczny i kulturowy jego wymiar), w dodatku tylko poprzez wysoce zyskowe działania (*Wyznawcy globalizmu uważają, że jądrem każdej cywilizacji jest*

---

² Ta niepojęta zachłanność może nawet zrujnować do cna ziemski ład ekonomiczny (bowiem z moralnym już się to dzieje, głównie za przyczyną nieokiełznanego funkcjonowania mediów) i tym samym przyczynić się do kolejnej wojny globalnej – tyle że prowadzonej z wykorzystaniem znacznie skutecznych środków masowej zagłady, niż podczas I i II wojen światowych, a mianowicie biedy i głodu z niej powstałego.

³ Jeśli się dokładnie analizuje przyczyny i miejsca interwencji międzynarodowych, to można dojść do wniosku, że rozruchy miejscowej ludności ściągają „pomoc międzynarodową” – czytaj zbrojna interwencję – głównie tam, gdzie są zasoby surowców pożądanymi przez korporacje ponadnarodowe. Tzw. wiosna arabska też wskazuje na ten kontekst problemu.

⁴ Np. były kanclerz RFN Gerhard Schröder.

⁵ W niektórych krajach islamu (Libia Kadafiego, Syria) właśnie pomniejszanie znaczenia roli hierarchów tego wyznania jest zarzewiem do konfliktów społecznych i ich dążeniem do sprawowania władzy (Iran od dawna, a teraz także Egipt), ponieważ korporacje nie znajdują sposobu na odgadnięcie się z nimi, a doskonale dogadywali się i dogadują nadal z reżimami tam panującymi.

gospodarka, zaś wymianą handlową i produkcją może rządzić jedynie prawo zysku – J. R. Saul). Stąd bagatelizują społeczno-kulturowe i duchowe potrzeby ludzkości;

8. Procesy towarzyszące globalizacji powodują przewartościowanie funkcjonowania wielu struktur społecznych, które mają istotny wpływ na bezpieczeństwo narodów. Z reguły dotyczy to władz państwowych, wyznań religijnych (kościółów), instytucji bezpieczeństwa egzystencjalnego oraz organów siłowych i rodziny, jako podstawowej komórki społecznej. To z kolei w sposób istotny godzi w tradycję i kulturę oraz szeroko pojmowane bezpieczeństwo narodowe;

9. Globalizacja wywołuje określone konsekwencje międzynarodowe, bo rynkowo agresywne funkcjonowanie korporacji jest dla państw, jako struktur społecznych, tak samo szkodliwe, jak podziemie gospodarcze – a w niektórych wypadkach nawet bardziej, gdyż powoduje nieodwracalną degradację środowiska i stałe społecznie konfliktogenne rozwarstwianie ekonomiczne społeczeństwa;

10. Pomija ona i celowo degradowuje wszystkie istotne cechy dotychczasowy i współczesnych cywilizacji, koncentrując się głównie na udrażnianiu przepływu kapitału w interesie jego pomnażania. Zatem powieliła wszystkie negatywne cechy kapitału imperialnego w spotęgowanej formie, na niespotykaną do tej pory skalę. Efektem tego jest drenaż rynków narodowych, co powoduje upadłość wielu dziedzin działalności gospodarczej i ogromny wzrost bezrobocia.

Zasadnicze źródło konfliktu globalizacji z egzystencją ludzkości tkwi w rozbieżności celów i skutków funkcjonowania tych dwu *zbiorów inteligencji*. W tej sytuacji widać, że postrzeganie globalizacji jest wielce złożone i proste jej pojmowanie w żaden sposób nie prowadzi do natychmiastowego rozwiązania problemów przez nią generowanych. Można wręcz zaryzykować tezę, iż nawet w dającym się przewidzieć okresie brak perspektyw ich pozytywnego rozstrzygnięcia. A obecny kryzys światowych finansów na to wskazuje, ponieważ najbogatsi się wciąż bogacą⁶, biedni biednieją, a to jest typowe właśnie dla globalizacji zarówno tej historycznej, jak tej współczesnej.

Niesłusznie mówimy o kryzysie finansów, ponieważ faktycznie wmówiono nam to przy pomocy sprzedajnych w znacznej części mediów, które za duże pieniądze są na tyle inteligentne, aby udowodnić nam wszystko, podobnie jak czynią to przy pomocy reklam. W ramach przyznanej im wolności słowa manipulują naszą świadomością i zachowaniem. Uwierzyliśmy więc w kryzys, który faktycznie nie istnieje a psychoza z min związaną jest potrzebna najbogatszym⁷, ponieważ mogą w takim stanie czerpać dodatkowe zyski, których by nie mieli, gdyby nie wywołana sztucznie „paranoja kryzysu”. Taki kryzys stwarza także warunki zrozumienia dla wyrzucania z pracy milionów pracowników lub ich nie przyjmowania do niej, ponieważ inwestorom nie chce się angażować w zyski na niskim poziomie. Więc rezygnują z działalności gospodarczej mało opłacalnej, bo prawo chroni inwestora a nie człowieka pracy. Taka jest istota współczesnej globalizacji, bo nie ważna jest dla niej pełny zakres egzystencji człowieka i społeczne funkcjonowanie ludzi (co jest podstawą wszystkich funkcjonowania cywilizacji), lecz jedynie zysk, który można dodatkowo mieć ze stanu kryzysowego. *Gdy cały świat w trzy lata odrabiał 20-procentową stratę,*

---

⁶ *Berlin ma też swój udział w obecnych kłopotach strefy euro: jako pierwszy złamał pakt o stabilności i rozwoju, który miał wprowadzić kary dla państw o nadmiernym deficycie budżetowym, a niemieckie banki miały potężny udział w finansowaniu banki spekulacyjnej na południu Europy.* Berlin trzyma Europę w kryzysie? <http://biznes.interia.pl/raport/grecja/news/berlin-trzyma-europe-w-kryzysie,1830927,6837>, 12.08.2012 r.

⁷ *Rząd Angeli Merkel w samym tylko 2013 r. zaoszczędzi 32 mld euro dzięki problemom strefy euro. Niemcy są beneficjentem problemów strefy euro, bo traktowane są przez inwestorów jako bezpieczna przystań, w której mogą "zaparkować" kapitał.* Niemcy zarobią 100 miliardów na kryzysie, <http://makro.pb.pl/2641042,63541,niemcy-zarobia-100-miliardow-na-kryzysie>, 23.07.2012 r.

najbogatsza część społeczeństwa, posiadająca majątek warty co najmniej milion dolarów, zwiększyła swój stan posiadania odpowiednio o 18,9 proc. w 2009 i 9,7 proc. w 2010 roku (dane Capgemini i Merrill Lynch World Wealth Report). Produkt światowy brutto zwiększył się w tym czasie o 4,5 proc., a w 2009 roku zanotował ujemny wzrost gospodarczy. Jeszcze więcej zarobili superbogacze, których majątek przekracza 30 mln dol. (93 mln zł). Zgodnie z wyliczeniami Capgemini i Merrill Lynch w 2010 roku zyskali oni 11,5 proc. W analogicznym czasie duża część społeczeństwa nie była w stanie nawet odrobić poniesionych strat, często do dziś nie mogąc znaleźć pracy po finansowym krachu⁸.

Rodzi ona uzasadniony psychologicznie sprzeciw – jak każda ideologia, do rangi której ją właśnie podniesiono - nie tylko mentalny z powodu metodycznej (wysoce przemysłanej i planowej) degradacji w skali globalnej wartości narodowych i regionalnych wielu społeczeństw, ale i m.in. dlatego, iż doprowadziła do stanu, w którym nie ma miejsca dla tradycyjnego podział funkcjonowania świata na czas pokoju i okres wojny. Bowiem generowany przez nią permanentny kryzys kontrolowany (z jej wyrachowanych pobudek) staje się z wolna stanem faktycznym w skali globalnej. Ale nie jest to bynajmniej przypadek, bowiem okazuje się, że intensyfikowane kryzysem międzynarodowym gospodarki narodowe wielu państw stają się bardziej wydajne (dają większe zyski, a i pracownicy nie są tak wymagający, bo starają się rozumieć *powagę chwili*), niż *leniwie* funkcjonujące (bez większych zagrożeń) w czasie błęgiego, niczym niezagrażonego pokoju. Nie przynosi również strat nierekompensowalnych (szczególnie ludzkich), jakie są przypadłością wojen, zaś niektóre finansowo dochodowe procesy [np. celowe powodowanie *stanu niemal kryzysowego* (SNK) w sferze surowców energetycznych] - typowe dla stanu wojny - można zrećcznie stymulować tak, aby dawały korporacjom szczególnie intratne (bo dodatkowe – tzw. zyski SNK) *zyski kryzysowe*. Przykładem na ich istnienie jest handel surowcami energetycznymi – ropą i gazem – gdzie konflikt zbrojny z dala od siedzib korporacji paliwowych nakreśla koniunkturę cen sprzedaży. Obywatele wskutek wojny ich nie dotyczącej tracą, bo tak skonstruowany mechanizm ekonomiczny i przyzwolenie polityczne sprzyjają bogaceniu się bogatych nawet w tak niekomfortowej sytuacji. A jest tak dlatego, bo rządy widza w tym także dodatkowe zyski budżetowe, gdyż akcyza wyrażając się wielkością procentową od ceny drożęjącego produktu energetycznego dodatkowo przysparza im pieniędzy. A za wszystko płaci obywatel.

Laureat nagrody Nobla, autor książki pt „Globalizacja”⁹, Joseph E. Stiglitz twierdzi, iż *jesteśmy wspólnotą globalną i podobnie jak wszelkie wspólnoty, po to żebyśmy mogli razem egzystować, musimy przestrzegać pewnych zasad. Zasady te muszą być uczciwe i sprawiedliwe (...). Trzeba w nich zwracać należytą uwagę zarówno na słabych, jak i na potężnych, muszą odzwierciedlać elementarne poczucie przyzwoitości i sprawiedliwości społecznej. W dzisiejszym świecie zasady te należy ustalać w toku procesu demokratycznego. Powinny to być zasady zapewniające, że różne ciała zarządzające i organy władzy będą brały pod rozwagę pragnienia i potrzeby wszystkich tych, na których życie oddziałują decyzje podejmowane na drugim końcu świata, i będą reagowały na te potrzeby.*

Oceniając wieloletnie dokonania poczynione w ramach globalizacji przyjmuje on, że *rozruchy i protesty przeciwko polityce i działaniom instytucji odpowiedzialnych za globalizację wcale nie są nowością. Przez dziesięciolecia ludzie w krajach rozwijających się buntowali się, kiedy programy oszczędnościowe narzucane ich krajom okazywały się zbyt dotkliwe. Protesty te jednak przeważnie pozostawały na Zachodzie bez echa. Nowością jest*

⁸ Jak kryzys sprawia, że bogaci się bogacą, a biedni biednieją, <http://finanse.wp.pl/kat,129474,title,Jak-kryzys-sprawia-ze-bogaci-sie-bogaca-a-biedni-biednieja,wid,13970080,wiadomosc.html>, 16.11.2011 r.

⁹ Joseph E. Stiglitz, *Globalizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004 (oryginał: *Globalization and Its Discontents*, 2002).

natomiast fala protestów w krajach rozwiniętych. (...) Nawet konserwatywni politycy, tacy jak Jacques Chirac, wyrazili z troską, że globalizacja nie polepsza życia tym, którzy najbardziej potrzebują obiecanych im korzyści. Prawie dla każdego jest jasne, że coś poszło kompletnie nie tak, jak trzeba. Niemal z dnia na dzień globalizacja stała się najbardziej palącym problemem naszych czasów, czymś, o czym dyskutuje się od sal konferencyjnych po artykuły wstępne w gazetach oraz w szkołach wszędzie na świecie.

Nobliście można w tej sytuacji odpowiedzieć, że wszystko poszło tak, jak należy, bowiem od zarania dziejów bogaci znajdowali sposoby na wyzysk biednych. Współcześnie jest o globalizacja. Odwrotnie raczej nie bywało. A działa się to wszystko za politycznym przyzwoleniem wszelkiej maści władców – od tyranów do demokratów – gdyż zyskujący na tym procederze bankierzy (niezależnie jak by ich nie nazywać w różnych epokach) umieli się dzielić swoim zyskiem właśnie ze stanowiącymi prawo, a innych traktowali, jak owieczki do strzyżenia. Zatem może być zdziwionym, że noblista tak ocenia sytuację. Przecież On właśnie za krzewienie poniekąd globalizacji otrzymał „Nobla”, zatem jeśli ma kaca, że wprowadzał swoim autorytetem ludzi w błąd i widzi dzisiaj to wyraźnie, to niech zrzeknie się tej nagrody na znak protestu, przeciw współczesnemu wymiarowi globalizacji. Ale czy wystarczy mu odwagi, skoro tyle zaszczytów przysporzyła mu ta globalizacja?

Globalizacja daleko odbiegła o swych szczytnych założeń i w niektórych częściach świata zwolna traci impet, ponieważ uświadomiono sobie to, że służy głównie jednemu ośrodkowi gospodarczemu, chociaż i paru inny też przysparza korzyści – jednak nieproporcjonalnie mniejszych do ich znaczenia politycznego i wielkości potencjałem gospodarczym. Konsekwencją rozchodzenia się dróg interesów w tym względzie są konkurencyjne rozwiązania w funkcjonowaniu światowej gospodarki wolnorynkowej. Przykładem tego jest podpisana na początku 2012 roku umowa handlowa pomiędzy Japonią a Chinami, w której operacje finansowe dokonywane są z pominięciem dolara. W kwietniu państwa BRICS [Brazylia, Rosja, Indie, Chiny i Republika Południowej Afryki – aut.] zdecydowały się na handel między sobą z pominięciem dolara. Również w kwietniu 10 krajów w tym Chiny i Indie zdecydowały się na dokonywanie operacji międzybankowych z pominięciem systemu SWIFT (Kod SWIFT to 8 numerowy kod obejmujący cyfry i litery stosowany w przelewach międzybankowych do identyfikacji instytucji finansowej. W Europie kod SWIFT nazywany jest kodem BIC). W marcu Arabia Saudyjska podpisała umowę z Chinami na dostarczanie ropy z pominięciem dolara. Chiny, Indie i Iran zdecydowały się na płacenie za ropę i gaz z pominięciem dolara¹⁰.

Kolejny raz okazało się, że ci, co wychodzą z inicjatywą zawsze na celu mają tylko własny interes. W. Kołodko przyjmuje, że globalizacja zaczęła się kilka tysięcy lat temu wraz z pojawieniem się pieniądza i handlu na skalę ówczesnego, fenickiego świata. Stopniowa ekspansja handlu między regionami położonymi w przestrzeni śródziemnomorskiej - była pierwszą namiastką globalizacji, która trwała przez wszystkie wieki cywilizacji, gdyż bez mała nieustannie rozwijały się stosunki towarowo-pieniężne. (...) Od czasu, gdy człowiek wyszedł ze swojej jaskini, a potem ze wsi - by w końcu, nigdzie nie wychodząc ze swojej firmy, mógł być cały czas na rynku - poszerzała się przestrzeń, w której tętniło życie gospodarcze. Tempo jednakże było zaiste pieszne. Ocenia się, że technologia kilka tysięcy lat temu rozprzestrzeniała się z szybkością około pięciu kilometrów rocznie (Cohen 1998). Obecnie zaś jest to tempo nadzwyczaj szybkie¹¹.

¹⁰ L. Williams: Ostatnie elementy układanki, krachu 2012. http://www.prisonplanet.pl/ekonomia/1_wiliams_ostatnie,p507219209, 24.05.2012 r.

¹¹G. W. Kołodko, *Globalizacja a transformacja. Iluzje i rzeczywistość*. http://www.tiger.edu.pl/kolodko/working/Globalizacja%20a%20transformacja_z_wykresami.pdf

Obecnie – u progu XXI wieku - przyszło nam żyć w okresie g l o b a l i z a c j i,¹² której procesy w coraz większym stopniu warunkują stan rozwoju gospodarek setek państw współczesnych cywilizacji¹³. Jest to kolejnym etapie rozwoju światowej gospodarki rynkowej, której zasadnicze instytucje, korporacje, przeszły do nowej fazy eksploatacji zasobów ludzkości, wyrażającej się nie tyle w bezpośrednim wyzysku ekonomicznym wybranych grup społecznych, lecz przede wszystkim w ukierunkowaniu funkcjonowania całych nawet państw na potrzeby wzmożonego zysku korporacyjnego. Więc mamy sytuację, gdzie już nie tylko przedstawicielstwa korporacji stoją na straży kapitałowego wyzysku danej społeczności, ale i administracje państw (z celowo skonstruowanym na te okoliczność systemem prawnym i podatkowym) pełnią swego rodzaju rolę agend tychże. W ten oto sposób z wolna dochodzimy do stanu, gdzie w skali świata zasadniczym podmiotem stosunków międzynarodowych nie są państwa, lecz dominujące je systematycznie i coraz bardziej korporacje, co oznacza tyle, że to one właśnie zręcznie i dyskretnie je zastępują (wypierają) w *obiegu międzynarodowym*.

Ale, czy jest na to przyzwolenie mających tego świadomość? Jeśli uwzględnimy stanowiska głównych animatorów globalizacji, tj. Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej oraz Japonii, spośród który niekwestionowanym liderem są jednak Stany, to nie pomylimy się zbytnio, gdy założymy, iż USA¹⁴ ten kierunek działania odpowiada niemal w pełni, ponieważ to głównie ich korporacje potęgują dyktat ekonomiczny wobec reszty świata – nawet (a może przede wszystkim) w stosunku do Unii i państwa „kwitnących wiśni” oraz Chin.

---

¹²Otóż globalizacja działa w oparciu o zasady konkurencji, w której nader często wygrywa silniejszy, a nie lepszy – podczas gdy ludzkość dąży do lepszej, a nie silniejszej (sprawniejszej) egzystencji, nie zawsze osiągananej jedynie drogą bezpardonowej konkurencji. Zatem globalizacja jawi się nam cywilizacją silniejszego, a nie lepszego społecznie rozwiązania. Jest ona bowiem sprawniejszym ekonomicznie tworem wyzysku społecznego od innych przystających do niej rozwiązań (np. niewolnictwa, feudalizmu, czy też wczesnego kapitalizmu), tyle że aby to udowodnić musi mieć podstawę, na której może to zademonstrować. A podstawą tą jest ludzkość, doznająca od globalizacji upokarzającego procederu zubożenia, grabieży dóbr i zasobów i postępującej biedy. Jako, że procesy charakteryzujące globalizację są dalszym rozwinięciem prążyć bogacenia się jednej z dwu stron kosztem drugiej w trakcie wspólnego procesu wytwórczego. Stąd, żeby nie wiadomo jak dużo wykazano inwencji w usprawnianie i intensyfikowanie globalizacji, zawsze będzie to kosztem jednej ze stron i z coraz większym zyskiem dla drugiej. Jako, że wszelkie prawa ekonomiczne wskazują na to, iż zasadniczym źródłem bogacenia się jest prac ludzka, więc aby taki proces miał logiczny ekonomicznie sens musi bardzo wielu pracować na duży zysk dla jednostek organizujących ich do pracy. I globalizacja tę logikę pokazuje oraz ugruntowuje i wszelkimi sposobami (głównie nieuczciwymi społecznie) uzasadnia, a to jest ważny przyczynek do tego, aby była wystarczającym powodem do konfliktu społecznego godzącego w bezpieczeństwo narodów.

¹³A. Targowski (prof. z West Michigan University) przyjmuje, że w XXI wieku funkcjonuje 8 cywilizacji „pionowych” zorientowanych przez religie (chińska, buddyjska, wschodnia, islamska, japońska, afrykańska, zachodnia i hinduska) oraz jedna cywilizacja pozioma, czyli Cywilizacja Globalna. Por. R. Jakubczak, J. Flis (red.), „Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie”. DW Bellona 2006, s. 76.

¹⁴By uświadomić sobie potencjał ekonomiczny korporacji wielonarodowych wystarczy wskazać, że 200 największych i najpotężniejszych kompanii w świecie ma całkowity dochód roczny 18 trylionów dolarów przy aktywach wynoszących 65 trylionów oraz przy zatrudnieniu wynoszącym 63 miliony osób. Warto sobie uzmysłowić, że Niemcy mają roczny dochód narodowy w wysokości niecałych dwóch trylionów dolarów, a Francja nieco powyżej półtora trylionu. Stąd też nie zaskakuje fakt, że na liście 200 największych aktorów ekonomicznych 160 miejsc zajmują korporacje, a tylko 40 przypada na państwa. Większość korporacji wielonarodowych to korporacje amerykańskie. Na pięćdziesiąt największych korporacji połowa należy do USA, sześć do Wielkiej Brytanii, pięć do Holandii, po trzy do Niemiec, Francji i Szwajcarii, po jednej do Włoch, Japonii i Bermudów. Na liście 2000 korporacji mających siedziby w 46 krajach, Stany Zjednoczone mają 776 kompanii, Japonia 331 a Wielka Brytania 132. Por. J. Symonides, *Wpływ globalizacji na miejsce i rolę państwa w stosunkach międzynarodowych*, Halizak E., Kuźniar R., Symonides J. (red.), Globalizacja a stosunki międzynarodowe, Bydgoszcz-Warszawa 2004, s. 141.

Według prof. Andrzeja Targowskiego (z Western Michigan University) współcześnie globalizacja wytwarza cywilizację globalną („poziomą”), która *przeszywa każdą z „pionowych”* (chińska, buddyjska, wschodnia, islamska, japońska, afrykańska, zachodnia i hinduska – przyp. aut. Na podstawie A. Targowskiego). *Jej celem naczelnym jest bezcłowy przepływ towarów, usług, idei oraz w pewnym ograniczonym zakresie i ludzi*¹⁵. Trzeba przyznać, iż zobrazował on wyjątkowo trafnie proces globalizacji, rozumianej jako *cywilizacja korporacyjna*, która stała się stanem, w którym bez względu na wszystko (a szczególnie negatywne skutki jej funkcjonowania dla rozwoju społecznego) chce się narzucić *korporacyjny styl funkcjonowania świata* (zarządzania nim, przywództwa w nim, dominacji nad nim i przedsiębiorczości na rzecz przytoczonych tu zarządzania, przywództwa i dominacji). Z przytoczonego zobrazowania globalizacji wynika bowiem, że nie buduje ona czegoś od podstaw, lecz wrzyna się w to, co już istnieje, aby ostatecznie czerpać z tego procederu nieograniczone wręcz korzyści. Jednocześnie burzy wszelką logikę, na której powstawały dotychczasowe cywilizacje, gdzie podstawą był rozwój społeczności, a nie jedynie zysk bardzo małej jej części. Cywilizacje to społecznie samoistne organizmy ludzkości, osadzone na solidnych podstawach historycznych, mentalnych i politycznych a przede wszystkim związkach gospodarczych - wielokrotnie weryfikowanych moralnie. W procesach globalizacji tej moralności trudno uświadczyc. Cywilizacje są strukturalnie bardzo rozbudowane i poszukują sposobów angażowania na rzecz własnego rozwoju całości populacji ludzkiej w okresie ich funkcjonowania na obszarach, na których mogły oddziaływać. Funkcjonujących pod sztandarami globalizacji interesuje jedynie to, co może dawać dochód i to nie jakiś pośledni, bowiem chodzi tu wręcz o gigantyczne pieniądze, które usiłuje się znowu zaangażowania kolejnych gigantycznych zysków.

Jako, że przez posiadaczy ogromnych kapitałów małe zyski nie są brane pod uwagę a inwestycje mające jedynie zysk zerowy w szczególności (choć niezbędne ze względu na potrzeby społeczne), to ogromny kapitał społecznych aktywności ludzkiej w postaci pieniędzy zgromadzonych w rękach niezmiernie bogatych ich właściciel leży zamorzony w zasobach poza społecznego ich funkcjonowania. A przecież to jest potencjał społecznej aktywności wyrażający się pieniądzem. Tym samym brakuje go na rynku społecznym i to jest zasadnicza przyczyna sztucznie głoszonego kryzysu finansów. Otóż brakuje właśnie środków finansowych, które są nośnikiem i stymulatorem aktywności społecznej. I brakuje ich za sprawą dozwolonej politycznie blokady ogromnego zasobu ich funkcjonowania na rynku. Są przecież fabryki, usługi, instytucje i wystarczające do ich wykorzystania ludzie. Ale brakuje finansów na uruchomienie przepływów finansowych, które blokują prywatne banki, ponieważ wydaje im się, że za swoje usługi powinny utrzymywać pałace bankowe i otrzymywać gaże wierszę niż premier niż prezydent. Dlaczego, jest na to przyzwolenie polityczne? Bo wmówiono społeczeństwu, że banki to wszechmoc (a szczególnie międzynarodowe) i bez nich nie może się rozwijać społeczeństwo.

Otóż niż bardziej błędnego. Wystarczy sięgnąć po wzorzec islandzki¹⁶ z ostatniego okresu i banki będą tak tańczyć, jak im państwo zagra, bo wiedza, że bez jego aprobaty nie mogłyby istnieć. Tyle, że trzeba mieć odwagę, aby rozliczyć sprzedajnych polityków, którzy nie reprezentują wystarczająco potrzeb własnego państwa, także (a może przede wszystkim) wobec banków.

Do niedawna Europa była *wielkim aktorem globalizacji, dziś zachowuje się zupełnie inaczej: zaczyna stosować taryfy celne przeciwko krajom, które mogą ją pobić na rynku*

---

¹⁵A. Targowski, op. cit.

¹⁶ Osądzono tych, którzy w rządzie reprezentowali interes międzynarodowych korporacji finansowy i ułożono nowe warunki funkcjonowania finansów w państwie poprzez nacjonalizację banków i nie pozbawiono społeczeństwa jego dotychczasowych przywilejów socjalnych.

światowym. Analitycy zrozumieli, że liberalne współzawodnictwo już nie działa i dają zupełnie inne wytyczne. To zresztą nie wszystko. Obserwujemy przywrócenie władzy państwa narodowego wewnątrz Banku Światowego - to wydarzenie na wielką skalę. Chiny wręcz oświadczyły, że Bank Światowy nie ma prawa twierdzić, iż taka czy inna polityka gospodarcza jest nie do przyjęcia i trzeba ją zmienić - ponieważ to rząd narodowy wyznacza tę politykę (...). Globalizacja miała swój szczęśliwy okres, który trwał mniej więcej do 1995 roku. Potem zaczęły pojawiać się problemy: kryzys azjatycki, zapaść Meksyku, Ameryki Południowej, Nowej Zelandii. Wydarzenia nabierały coraz większego tempa. I tak jest nadal - rośnie jedynie częstotliwość pojawiania się kryzysów¹⁷. A wszystko za przyczyną tego, iż ostatecznie zdano sobie sprawę z tego, że globalizacja w wydaniu amerykańskim jest unicestwieniem wszystkich poza Stanami Zjednoczonymi.

Zestawiając założenia funkcjonalne cywilizacji tradycyjnych („pionowych”) i globalnej („poziomej”) można dojść do wniosku, iż globalizacja jest nie tyle *cywilizacją sumaryczną* lub *wypadkową*, składającą się ze *snopu cywilizacji składowych* (cywilizacji tradycyjnych), co wyborem elementów z nich – stosownie do potrzeb kapitału światowego – ekonomicznie atrakcyjnych „kąsków” obszarów funkcjonowania społeczności światowej. O ile dotychczasowe cywilizacje pionowe odnosiły się do całego zestawu problemów społecznych, a w tym i ekonomicznych, to globalizacja koncentruje się wybiórczo na ekonomice wysoko dochodowej. I do tego jest wykorzystywana wysokiego kunsztu przedsiębiorczość w sferze ekonomicznej ściśle powiązana z polityką i siłą militarną w stosunkach międzynarodowych.

Globalizacja (w Europie - *kontynentyzacja*) jawi się jako stan maksymalizowania zysków przez już bogatych i dalszego zubożenia przeciw biednych wobec nich partnerów. Przez to dotychczasowe problemy biednych zostają im pomnożone, zaś bogatym próbuje się otworzyć drzwi coraz szerzej do ekspansji superkolonialnej i powiększania zysków z działalności nowoniewolniczej.

Życie poucza, iż wszelkie kontakty ekonomiczne ze strony silniejszych ekonomicznie nie mają miejsca dopóty, dopóki bogatszy nie ma pewności, iż zarobi na jakiegokolwiek transakcji więcej niż biedny; częściej regułą jest znaczący zarobek dla bogatego i dalsze zubożenie biedniejszego. To jest niemal świętością w erze globalizacji. W konsekwencji wzajemne relacje biedny-bogaty są tak ustawiane, iż bogaty wciąż się bogaci, a biedny nie tylko że traci, to jeszcze w dodatku staje się *zakładnikiem ekonomicznie-niewolniczym* (ubezwłasnowolnionym ekonomicznie) takich transakcji na długie lata - wpędzając w długi także swoje dzieci i wnuki (których one nie spowodowały) oraz obarczając ich tym samym mozolną pracą w imię ich spłacania. Powstaje w ten sposób ekonomiczne zniewolenie wielopokoleniowe¹⁸.

Przeszywanie to, na które wskazuje A. Targowski, nie jest jednak tworzeniem się cywilizacji, lecz jedynie usiłowaniem wtargnięcia *ssawkami* systemów finansowych korporacji do ekonomicznego potencjału istniejących cywilizacji. Stąd należy przyjmować, iż nie jest to nowa cywilizacja, chyba, że opisany przez A. Targowskiego proces jest etapem wstępnym do niej (pierwszym etapem) i ma posłużyć do takiej *wysoce ekspansywnej ekspoloatacji* zasobów potencjału społecznego poszczególnych cywilizacji pionowych, by w ostateczności doprowadzić je do upadku – również i po to, aby na ich gruzach powstało coś nowego; m.in. i nowa cywilizacja tzw. globalna. Wtedy bowiem można będzie łatwo narzucić zasady funkcjonalne nowej cywilizacji globalnej.

¹⁷ *Globalizacja dobiega końca*, Tygodnik Idei, „Dziennik” nr 43 (134) 28.10.2006, s. 3 – rozmowa z Johnem Ralstonem Saulem.

¹⁸ Przykładem takiego zdarzenia jest Polska, której dług wobec wierzycieli zagranicznych nieustannie rośnie, a spłaca go już drugie pokolenie Polaków i wiele wskazuje na to, iż dla kolejnych pokoleń będzie to także wyzwaniem wcale nie łatwym.

Mając świadomość tego, że historia cywilizacji to nieustanne doskonalenie sposobów podboju jednych przez drugich w imię postępującego zysku (a zysk w głównej mierze powstawał i powstaje z wyzysku), rodzą się wątpliwości, co do słuszności takiego postępowania w XXI wieku, kiedy mówi się tyle o prawach człowieka - a przy tej okazji i pytania: Czy przywództwa cywilizacji pionowych, zagrożonych ekspansją ośrodków cywilizacji globalnej, będą biernie przyglądały się, jak dla liberalnej mrzonki i interesu garstki bogaczy rozregulowuje się ich zasoby ekonomiczne i polityczne podstawy egzystencji wypracowywanej przez wieki funkcjonowania ich cywilizacji? Czy wtedy, kiedy doszłoby do tego, że w ramach pierwszego etapu budowania cywilizacji globalnej zrujnowano by funkcjonalność cywilizacji pionowych będzie możliwość przejścia do drugiego etapu, ponieważ wielce prawdopodobnie, iż nie będzie można wtedy rozmawiać o tym z *kimś na poziomie*, gdyż doprowadzenie do rozpadu państw (jak już ma to miejsce w Afryce, po ich aktywnych kontaktach z międzynarodowymi korporacjami - w ramach globalizacji) prowadzi właśnie do takiego stanu? Czy zatem powrót społeczności światowej do struktur rodowych i szczepowych bądź plemiennych lub klanowych (co ma miejsce w Afryce – i jest stanem faktycznym w wielu państwach islamu) może być celem do tworzenia cywilizacji globalnej w rozumieniu tej, na którą wskazuje Prof. A. Targowski?

Można w tej sytuacji mieć duże wątpliwości, ponieważ – jak się wydaje - nie będzie wtedy warunków do *rentownego wysysania* potencjału ekonomicznego z pracy ludzkiej przy pomocy agend bankowych i giełd¹⁹, gdyż w strukturach rodowych i szczepowych na porządku dziennym jest wymiana barterowa. A więc gospodarka funkcjonuje bez udziału środków finansowych, które są konieczne (jako nośnik potencjału społecznego) zarówno dla banków jak i giełd (nawet jeśli wirtualnych) – zasadniczych instrumentów gwarantujących właściwy przebiegu procesów globalizacji. Jak wykazuje dotychczasowe doświadczenie z funkcjonowania globalizacji jej zasadniczym celem nie jest cokolwiek, co byłoby korzystne dla ludzkości, lecz zysk korporacyjny. I dlatego, jeśli zysk ten generuje dobrobyt i rozwój poszczególnym społecznościom, to korporacje chętnie nim się zajmą i będą takiemu działaniu sprzyjać do czasu, aż im przy okazji przynosić będzie to rosnący zysk. Żeby wpoić ludziom mylną (bo nie do końca prawdziwą) informację o zbawczym charakterze globalizacji wydaje się krociowe sumy w państwie, w którym kreuje się owe procesy *cywilizacji korporacyjnej*. Popularność globalizacji *zapewniły po części amerykańskie neokonserwatywne „think tanki”*, które corocznie wydają 140 milionów dolarów na promowanie swoich teorii ekonomicznych i politycznych. *Fundacje neokonserwatywne w Ameryce dysponują kapitałem 2 miliardów dolarów. Nikt nigdy nie miał takich pieniędzy na promowanie swoich poglądów* - zauważa J. R. Saul. Jednak, jeśli coś ma rzeczywiście służyć ludziom, ale nie gwarantuje wystarczająco dużego zysku, tam korporacji nie uświadczymy.

O tym, jak korporacje finansowe przejmują się społecznościami światowymi, pokazuje obecny kryzys finansowy. Budżety upadają, państwa tracą stabilność, rządy tracą panowanie na państwach, a finansisci korporacyjni wypłacają sobie milionowe nagrody za drenaż gospodarki światowej. Zaś czołowe państwa demokracji Zachodu nie szukają winnych tych zdarzeń (upokarzających społecznie i upośledzająca finansowo miliardy mieszkańców Ziemi), lecz wzmacniają finansowo system, nawet bez zmian na stanowiskach, pośród odpowiedzialnych za ten stan. I to wszystko w imię globalizacji.

Powyższa myśl nie obrazuje wprawdzie całości zdarzeń powodowanych procesami globalizacji, ale wskazuje na to, że ojcowie globalizacji traktują ją, jako własny narodowy biznes kosztem innych (naiwnych, którzy uwierzyli w ich „*think tanki*”). Trzeba przyznać, że

---

¹⁹Niektórzy analitycy giełdowi wskazują na to, że przy pomocy zewnętrznego kapitału spekulacyjnego przez giełdę w Warszawie wyprowadza się bezpowrotnie z Polski około kilkunastu miliardów złotych rocznie. Z początkiem wieku była to suma w granicach 12-14 mld.

nawet jej wielcy zwolennicy wskazują na to, iż zбочyła ona istotnie od optymistycznych (czysto propagandowych) dla ludzkości założeń, którym miała służyć, ponieważ nawet jej sztandarowe instytucje (Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy) bardziej skupiły się na typowym dla kapitału zysku, niż pomocy w rozwoju biednych gospodarek.

W tej sytuacji nie może dziwić to, iż globalizacja stała się procesem, w którym międzynarodowe korporacje usiłują zastępować państwa²⁰ poprzez zawłaszczania kompetencji do *wolnego* (ale tylko dla nich) dysponowania zasobami naturalnymi oraz w niczym nie krępowanym kreowaniu rynku pracy i zbytu. Reszty problemów związanych z funkcjonowaniem społeczeństw nie podejmuje się, a jeśli już to jedynie okazjonalnie i w ograniczonym zakresie lub wysoce tendencyjnie (koniunkturalnie) – zostawiając je bliżej nieokreślonego adresatowi²¹. *Globalizacja jest nieunikniona i pożądana - ale tylko do pewnego stopnia. Niektóre jej sukcesy są pozorne, a cenę za nie płacą kraje najsłabsze. Nawet w krajach rozwiniętych globalizacja zostawia po sobie istne pobożowisko - nisze i całe społeczności złożone z ludzi, którzy nie potrafią zapewnić sobie dobrobytu w stworzonych przez nią warunkach* – twierdzi John R. Saul.

Kiedy przyjrzymy się bliżej procesom globalizacji, to głównie chwali ją świat ludzi interesu własnego kosztem interesu reszty. I wtórują im głównie ekonomiści, którzy widzą w nim wzór do naśladowania dla wszystkich, bo ponoć są tak ekonomicznie zasadne. W tej sytuacji może uznani i chwalcący tak wykwinicie globalizację (poniekąd ją w ten sposób promując) odpowiedzą na podstawowe pytanie: Czy globalizacja nie jest czasem procesem ekonomicznym na społeczeństwie i czy też może istnieć bez? Zatem dlaczego tak uznane autorytety nie mówią o tym, jak ten „doskonały proces” dla wybranych biznesmenów szkodzi innym, reszcie społeczeństwa? Nikt jednak nie wskazuje na to, że jest to swoista *piramida argentyńska*, która w ostateczności doprowadza do zubożenia średnich i degradacji biednych.

Globalizacja ma i tą cechę, że powodując zbliżanie się ekonomiczne państw o różnych stopniach rozwoju gospodarczego, otwiera granice dla ekspansji silniejszej gospodarki na terytorium słabszej i to bez wzajemności. Stwarza się przez to sytuacja łatwego pozyskania rynku zbytu dla wysoce konkurencyjnych wyrobów silniejszego i bardziej rozwiniętego technologicznie - na sprawdzonych już przez Greków (w VIII wieku p.n.e.) zasadach kolonialnych (współcześnie – superkolonialnych). W tej sytuacji korporacje międzynarodowe, które dążą do globalizacji – a w tym głównie do likwidowania granic politycznych dla swobodnego przepływu kapitału i wymiany towarowej - nie są niczym innym tak bardzo zainteresowane, jak pomnażaniem własnych dochodów niezależnie od kosztów społecznych (wzrost bezrobocia, drenaż zawodowy społeczeństwa, wzrost korupcji władzy, upadek przemysłu rodzimego, obniżenie płac pracowniczych), jakie z tego tytułu

---

²⁰Globalizm definiuje on jako teorię ekonomiczną, zgodnie z którą wolny rynek jest jedynym kluczem do dobrobytu, a stworzone przez międzynarodowe korporacje są - lub będą w przyszłości - spadkobiercami państwa narodowego. Wyznawcy globalizmu uważają, że jądrem każdej cywilizacji jest gospodarka, zaś wymianą handlową i produkcją może rządzić jedynie prawo zysku. Por. J. R. Saul. Ze zdziwieniem należy zauważyć, że brzmi to tak jak stosowne fragmenty z Manifestu Komunistycznego, gdzie zbawieniem i celem ludzkości miała być klasa robotnicza (rozszerzona później – przez sowiety - o przewodnią rolę partii, z której to myśli skorzystał także Hitler wskazując na przywództwo własnej narodowo demokratycznej partii). Do czego ta demagogia doprowadziło – wiemy. Warto byłoby jednak wiedzieć, jakie straty poniosła ludzkość od demagogii na rzecz globalizacji – bo są one niewątpliwe i noszą znamiona ludobójstwa.

²¹Rodzi się z tym procederem związana uwaga, czy aby wszelkie inicjatywy gospodarcze nie powinny mieć kosztorysu kosztów zakończenia inwestycji lub jej upadłości w kontekście bezpieczeństwa ekologicznego takiej inwestycji. Gdyż póki, co wiele wysiłku planistycznego i organizacyjnego oraz finansowego poświęconych jest na rzecz uruchomienia i prowadzenia działalności gospodarczej zaś w wypadku jej zakończenia koszty posprzątania po niej spadają na wszystkich, tj. lokalną społeczność.

ponoszą nie tylko biedniejsi w takim *swobodnym starciu nierównomiernie rozwiniętych rynków gospodarczych*.

W takcie przemian ustrojowych i po nich przez naście lat, przywództwo w Polsce naiwne strategiczne uwierzyło w zbawcze hasła globalizacji, która doprowadziła do kryzysu finanse świata Zachodu. Będąc współczesną formą selekcyjnego wyzysku społeczności świata przez międzynarodowe korporacje finansowe, osłabia wszystkich tych, którzy się jej poddali. Nawet Stany Zjednoczone Ameryki nie oparły się jej destrukcyjnym procesom, czego wypadkowa jest obecny kryzys finansowy i osłabianie pozycji amerykańskiej na arenie gospodarki światowej.

W rezultacie obrony interesów instytucji globalizacji i korporacji międzynarodowych²², USA uznane zostały za terytorium wrogie dla islamu oraz wskazane, jako obiekt ataku dla terroryzmu islamskiego, którego kulminacją były wydarzenia z dnia 11.09.2001 r. Konsekwencją tego czynu było wypowiedzenie wojny przez Stany Zjednoczone terrorystom islamskim i ogłoszenie światowej wojny z terroryzmem poprzez uderzenie zbrojne na Irak, a potem Afganistan. Jak by to nie analizować, jest to logiczne (zaatakowany broni się), ale od razu nasuwa się myśl, z której wynika, że imperia muszą mieć wroga, ponieważ w przypadku jego braku - się rozpadają. Zatem pytanie, czy czasem nie zachodzi tu konieczność celowego generowania zagrożeń wzmacniających fundamenty istnienia dominata?

W ostatnich kilkudziesięciu latach Stany Zjednoczone są siłą napędową, która generuje w skali świata wymogi w sferze militarnej do osłony oraz wsparcia przedsięwzięć politycznych i ekonomicznych na potrzeby globalizacji. Stąd amerykańska strategia bezpieczeństwa narodowego podkreśla wiodącą rolę USA w tym względzie. Amerykanie przyjmują, że nie są „policjantem świata”, ale „wiodącym mocarstwem ekonomicznym i militarnym” zbudowanym na „sile wartości demokratycznych”. Mogą więc angażować się w *stabilizowanie stosunków politycznych i wolnego rynku*, co może korzystnie wpływać na „rozwój ich interesów”.

Brytyjczycy i Francuzi dość dwuznacznie podchodzą do działań zbrojnych na rzecz globalizacji. Po pierwsze dla nich priorytetem jest jednak osłona i obrona terytorium narodowego, stąd zarządzanie kryzysowe na terenie kraju jest priorytetem w stosunku do zewnętrznej interwencji zbrojnej, a po drugie – zamierzają uczestniczyć w misjach wojskowych poza granicami własnych państw niewielkimi siłami, w sposób dość ograniczony. O ile Wielka Brytania zewnętrzne działanie swoich sił zbrojnych dostosowuje głównie do poziomu misji NATO i zobowiązań strategicznych wobec Stanów Zjednoczonych, to Francuzi kładą zdecydowany akcent na wiodącą rolę w misjach ONZ. Jednocześnie ci ostatni – już z mniejszym zdecydowaniem – zamierzają uczestniczyć w przedsięwzięciach organizowanych w ramach Unii Europejskiej i NATO.

Żadne z wielkich państw NATO (USA, Wielka Brytania, Francja, Niemcy) nie wskazuje w swoich *strategiach bezpieczeństwa narodowego* (lub dokumentach im równoważnych) na konieczność posiadania przez nie struktur wojsk jedynie zawodowych.²³ Pierwszoplanowym dla nich zadaniem jest ochrona i obrona terytorium narodowego oraz interesów wykorzystujących mechanizmy globalizacji – wolny rynek i nieograniczoną wolność handlu oraz użycie sił zbrojnych do ochrony tak funkcjonujących własnych interesów. Ich położenie geopolityczne nie wskazuje na istnienie zagrożeń ze strony sąsiadów, a mimo to nie zakładają, że w jakiegokolwiek perspektywie nie dojdzie do ataku na ich terytoria. Natomiast podkreślany jest fakt konieczności doskonalenia struktur wojskowych do współpracy z administracją cywilną na rzecz skutecznego niesienia pomocy wojskowej w

²² Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Banku Światowego.

²³ Jedynie Watykan ma w pełni armię zawodową (i wkrótce będzie to stan w Polsce), inni zawsze – w różny sposób – korzystają zarówno z *zawodowców*, jak formacji niezawodowych (nawet USA).

czasie pokoju i gotowości w zakresie współdziałania na wypadek innych zagrożeń, niż te występujące w czasie pokoju. Zarówno we Francji, jak i Wielkiej Brytanii mówi się o konieczności posiadania zdolności do indywidualnej obrony lub przewodzenia obronie koalicyjnej. Podobne założenia przyjmują Amerykanie.

Można przyjąć, że niezależnie od tego, czy dane państwo oficjalnie akceptuje wpływ globalizacji na jego rozwój i stabilizację w sprawach bezpieczeństwa stąd płynącą, czy też nie odnosi się do niej we własnych dokumentach strategicznych o bezpieczeństwie narodowym, i widać, że ma ono z nią do czynienia w większym lub mniejszym stopniu. Wiele strategii narodowych oraz „Strategia bezpieczeństwa Unii Europejskiej” powiela ważne kwestie dotyczące globalizacji ze „Strategii bezpieczeństwa narodowego Stanów Zjednoczonych”. Naśladownictwo to może nie jest właściwe²⁴ z poziomu obrony narodowej poszczególnych państw, ale konieczne ze względów praktycznych dla USA – można łatwiej koordynować wiele przedsięwzięć koalicyjnych, szczególnie na poziomie bezpieczeństwa militarnego (w polskim rozumieniu tego pojęcia).

Konkludując powyższe można przytoczyć opinię (wg W. Jakubczak²⁵), z której wynika, że skutkiem wpływu globalizacji dla funkcjonowania państw jest:

1. Powstanie instytucji obywatelstwa Unii Europejskiej i tworzenie się z wolna pojęcia obywatelstwa globalnego (globalnej społeczności obywatelskiej).
2. Tworzenie oficjalnych, akceptowalnych prawem, więzi nie tylko z własnym państwem, ale i z innymi podmiotami²⁶ prawa międzynarodowego.
3. Mieszkaniec Unii Europejskiej ma możliwość posiadania wielu tożsamości obywatelskich²⁷.
4. Lojalność obywatelska może być kierowana w stronę innych podmiotów niż państwo²⁸.
5. Przekształcanie się państw narodowych w wielonarodowe²⁹.
6. Możliwość wyboru przez obywatela tożsamości kulturowej (nie koniecznie pozostawanie w dotychczasowej).
7. Ekonomiczne i polityczne ograniczenie swobody działania państw.
8. Pogłębiająca się rezygnacja państwa z wielu kompetencji w zakresie wykonywania ich praw suwerennych.
9. Międzynarodowe upodmiotowienie się terytoriów dotychczas stanowiących część państw wielonarodowych³⁰.
10. Powstawanie obszarów o upadłej państwowości, będących ostoją szkolenia bojowników terroryzmu światowego i międzynarodowej przestępczości zorganizowanej³¹.

---

²⁴Właściwie budowane strategie bezpieczeństwa konkretnych państw powinny uwzględniać położenie geopolityczne, racja stanu, interes narodowy, sojusze, poziom rozwoju cywilizacyjnego, stąd są w wypadku każdego z nich inne. Powinny być osadzone na solidnych podstawach obrony narodowej, przy wykorzystaniu optymalnych możliwości państwa.

²⁵W. Jakubczak, *Wpływ globalizacji na bezpieczeństwo militarne Polski*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2009, s. 196-197.

²⁶Np. korporacjami, organizacjami międzynarodową – Kanclerz RFN G. Schroeder (koncern budowy gazociągu), premier RP Marcinkiewicz (bank międzynarodowy).

²⁷Np. narodową i europejską; europejską i globalną; narodową i globalną; plemienną i religijną, religijną i europejską, kulturową i globalną itp.

²⁸Np. w wypadku mniejszości.

²⁹Np. Niemiec, Francji czy Wielkiej Brytanii.

³⁰Np. Czechy i Słowacja, republiki stanowiące niegdyś Jugosławię lub Związek Radziecki, tendencje do rozpadu Belgii, podziału Włoch, wyłączenia się narodów z państwa tureckiego (Kurdowie).

³¹Do niedawna Albania i była Jugosławia.

11. Sprzeciw opinii publicznej wobec sojusznicznych interwencji zbrojnych zwalczających źródła zagrożeń powodowanych globalizacją, ze względu na straty żołnierzy biorących udział w tych misjach.
12. Mimo trudności, zagrożeń i wyzwań, generowanych przez globalizację, *państwo w dalszym ciągu ponosi główną odpowiedzialność za realizację ekonomicznych, społecznych i kulturalnych praw człowieka. Musi ono podejmować programy zmniejszające bezrobocie, zapewniające ochronę rodziny i dzieci, służące zapewnieniu powszechnej oświaty i zdrowia*³².

*Powyższe wywołuje zmiany w podejściu do bezpieczeństwa zarówno w skali międzynarodowej, jak i narodowej. Globalizacja, bowiem wpływając na bezpieczeństwo narodowe, którego ważnym podsystemem jest bezpieczeństwo militarne, poniekąd degradowało rangę i znaczenie obrony narodowej rozumianej w klasycznym wydaniu (jak ma to miejsce w wypadku Polski), usiłując zastąpić ją wąskim (nawet, jak na potrzeby bezpieczeństwa militarnego) pojmowaniem kwestii bezpieczeństwa państwa w kontekście użycia sił zbrojnych*³³.

KONKLUZJA

*Globalizacja i integracja ograniczają suwerenność państw, nie ograniczają jednak suwerenności myślenia o bezpieczeństwie narodowym...*³⁴

Tylko narodowo (najlepiej wielonarodowo) postrzegane zjawiska mają możliwość otrzymania oceny kompleksowej, gdyż doświadczenie minionych wieków i setek pokoleń zebrane w ramach trwania narodu jest jedynym miarodajnym wskaźnikiem, do którego możemy odnieść się z zaufaniem. Bazowanie natomiast na założeniach relatywnie małych grup interesu nigdy nie jest do końca zgodne z interesem narodowym, interesem narodów, interesem międzynarodowym. Tragicznym dowodem na to jest właśnie globalizacja.

Konkludując można przyjąć, że mając na względzie bezpieczeństwo narodowe państwa, które obejmuje całość procesów społecznych postrzeganych z poziomu strategicznego w interesie posiadania oraz utrzymania stanu *fizycznego przetrwania i swobód rozwojowych*³⁵

---

³²J. Symonides, op. cit., s. 151, i dalej dodaje: *Ani rynki, ani korporacje wielonarodowe, ani organizacje rządowe i pozarządowe, nie mogą zastąpić rządów w określeniu ekonomicznej, społecznej i kulturalnej polityki, w zapewnieniu świadczeń socjalnych i w rozwiązywaniu wyzwań społecznych. Globalizacja oznacza jednak nie tyle przekreślenie czy całkowite porzucenie idei państwa opiekuńczego, co raczej konieczność spełnienia dwóch wymogów. Po pierwsze, z uwagi na wymogi konkurencji, przyjmowane standardy muszą być uzgadniane międzynarodowo, wynikać z regulacji i umów międzypaństwowych i po drugie, często zmniejszające się budżety i możliwości państwa realizowania programów społecznych wymaga kooptacji innych aktorów, głównie sektora prywatnego, a zwłaszcza korporacji wielonarodowych. Muszą one zaakceptować swoją odpowiedzialność społeczną. Istotna rola państwa widoczna jest także przy rozwiązywaniu problemów globalnych, takich jak choćby ochrona środowiska naturalnego. Rynek z uwagi na krótkotrwały wymiar swoich interesów oraz kierowanie się zyskiem nie wykazuje tendencji do respektowania wymogów ochrony środowiska. Państwo wymusza prowadzenie przez koncerny polityki przyjaznej środowisku.*

³³ W. Jakubczak, Ibidem.

³⁴ R. Kuźniar, *Odważ się myśleć, polski strategu!*, „Tygodnik Powszechny”, Kraków 17.11.2002 r.

³⁵ *Bezpieczeństwo narodowe określić można (...) jako obiektywny stan pewności fizycznego przetrwania i swobód rozwojowych, stan będący zarazem żywotną potrzebą, a więc również celem i naczelnym interesem narodowym (racją stanu) zakładającym zabezpieczenie oraz umacnianie żywotnych wartości (wyrażanych właśnie w postaci obiektywnej pewności przestrzegania i swobód rozwojowych), realizowanych w sferze wewnętrznej i zewnętrznej oraz od czynnika czasu, jaki modyfikuje priorytety w zakresie bezpieczeństwa. Innymi słowy, w największym skrócie można stwierdzić, że bezpieczeństwo jest tożsame z pewnością (możliwością) realizacji żywotnych potrzeb i ochrony żywotnych wartości, jak też w szerokim kontekście – obiektywne warunki ich poszanowania z zewnątrz. Por. J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 36.*

społeczeństwa, widać wyraźnie, iż globalizacja w wydaniu korporacyjnym jest w ewidentnej sprzeczności z nim, gdyż lokuje się ona interesownie głównie w sferze nieograniczonej eksploatacji³⁶ społeczności ludzkiej. Mając również świadomość i tego, że bezpieczeństwo narodowe jest także procesem mającym na celu *zapewnienie wewnętrznych i zewnętrznych warunków sprzyjających rozwojowi państwa, jego życiowym interesom oraz ochrony przed istniejącymi i potencjalnymi zagrożeniami*³⁷ (...) oraz tym samym - *nie tylko ochroną naszego narodu i terytorium przed fizyczną napaścią, lecz również ochroną (za pomocą różnych środków) żywotnych interesów ekonomicznych i politycznych, których utrata zagroziłaby żywotności i podstawowym wartościom państwa*³⁸, koniecznym staje się postrzeganie procesów globalizacji także w kontekście ogólnorozwojowym ludzkości rozumianej, jako wysoce świadoma swojej egzystencji zbiorowość narodów.

BIBLIOGRAFIA:

1. Berlin trzyma Europę w kryzysie? <http://biznes.interia.pl/raport/grecja/news/berlin-trzyma-europe-w-kryzysie,1830927,6837>, 12.08.2012 r.
2. Ewa M. Thompson, *Odkrycie świata na nowo. John Ralston Saul o neonacjonalizmie*. Tygodnik idei. „Dziennik”, nr 43 (134), 28.10.2006.
3. *Globalizacja dobiega końca*, Tygodnik Idei, „Dziennik” nr 43 (134) 28.10.2006, s. 3 – rozmowa z Johnem Ralstonem Saulem.
4. Jak kryzys sprawia, że bogaci się bogacą, a biedni biednieją, <http://finanse.wp.pl/kat,129474,title,Jak-kryzys-sprawia-ze-bogaci-sie-bogaca-a-biedni-biednieja,wid,13970080,wiadomosc.html>, 16.11.2011 r.
5. Jakubczak R., Flis J. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*. DW Bellona 2006.
6. Jakubczak W., *Wpływ globalizacji na bezpieczeństwo militarne Polski*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2009.
7. Kołodko G. W., *Globalizacja a transformacja. Iluzje i rzeczywistość*. http://www.tiger.edu.pl/kolodko/working/Globalizacja%20a%20transformacja_z_wykresami.pdf
8. Kuźniar R., *Odważ się myśleć, polski strateg!*, „Tygodnik Powszechny”, Kraków 17.11.2002 r.
9. Niemcy zarobią 100 miliardów na kryzysie, <http://makro.pb.pl/2641042,63541,niemcy-zarobia-100-miliardow-na-kryzysie>, 23.07.2012 r.
10. Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.
11. Stiglitz J. E., *Globalizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
12. Symonides J., *Wpływ globalizacji na miejsce i rolę państwa w stosunkach międzynarodowych*, Halizak E., Kuźniar R., Symonides J. (red.), *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*, Bydgoszcz-Warszawa 2004.

---

³⁶Saul utrzymuje, że globalizacja i globalizm sprzyjają osłabieniu społeczeństwa obywatelskiego, ponieważ uczy bierności. Wbijanie ludziom do głowy, że wszystkim rządzą wszechmocne prawa ekonomii odbiera ochotę do działania i powoduje, że obywatele unikają podejmowania jakichkolwiek inicjatyw. Rezultatem jest wzrost pokory wobec władzy i strach przed zepchnięciem na margines. Ewa M. Thompson, *Odkrycie świata na nowo. John Ralston Saul o neonacjonalizmie*. Tygodnik idei. „Dziennik”, nr 43 (134), 28.10.2006, s. 5.

³⁷F. N. Trager and F. N. Simone, *National Security and American Society*, 19973, [w:] *Leksykon politologii*, Wrocław 1997, s. 35.

³⁸M. D. Taylor (red.), *Foreword*, [w:] Taylor Jr. 1981, cyt. za J. Stańczyk, *Współczesne...*, op. cit., s. 21.

13. Thompson E. M., *Odkrycie świata na nowo. John Ralston Saul o neonacjonalizmie*. Tygodnik idei „Dziennik”, nr 43 (134), 28.10.2006.
14. Trager F. N., Simone F. N., *National Security and American Society*, 19973, [w:] Leksykon politologii, Wrocław 1997.
15. Wiliams L., Ostatnie elementy układanki, krachu 2012. http://www.prisonplanet.pl/ekonomia/1_wiliams_ostatnie,p507219209, 24.05.2012 r.

PRÍPRAVA A NASADENIE JEDNOTIEK OS SR PRI RIEŠENÍ KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ NA ÚZEMÍ ŠTÁTU

Ján JURČÁK

ABSTRACT

The article describes the basic tasks of the Armed Forces in crisis management in Slovakia and these tasks are defined in accordance with the Constitutional Law no. 227/2002 and Law no. 321/2002 about the Armed Forces of the Slovak Republic. To carry out specific tasks, it is necessary that the Armed Forces of the Slovak Republic dispose with the required capabilities. These capabilities can be achieved by training, but to the training is not given adequate attention. In the conclusion of the article are defined the basic methodology in activities of commanders in crisis situations.

KEYWORDS: crisis, crisis situation, security policy, defence policy, security strategy.

ÚVOD

Bezpečnosť je jednou z najsilnejšie pocitovaných ľudských potrieb¹. Ľudia vnímajú dva aspekty bezpečnosti. Prvý, ako ochranu pred nebezpečenstvami založenej na prírodnej báze, druhý aspekt je spojený s javmi a hrozbami sociálnej povahy. Udalosti posledného desaťročia ukázali, že neustály rozvoj ľudskej spoločnosti nevytvára len podmienky na zvyšovanie blahobytu a kvality života, ale obsahuje v sebe i nebezpečenstvá v podobe technologických a prírodných katastrof, živelných pohrôm, ekonomickej a hospodárskej krízy, finančných krachov, ale aj hrozby sociálneho charakteru, ktoré sprevádzajú každodenný život modernej spoločnosti. Permanentné narušovanie životného prostredia sa dnes dostalo „vďaka“ neadekvátnemu a nezodpovednému správaniu človeka do všeobecnej pozornosti ľudstva a žiaľ predstavuje pre ľudstvo globálnu hrozbu². Prírodné katastrofy existovali, existujú a budú existovať, ale vo svojich ničivých účinkoch sa dynamicky spájajú s negatívnymi dopadmi havárií a kríz spôsobených človekom, čo bude čoraz častejšie vyžadovať použitie jednotiek OS SR. Ozbrojené sily sa musia prispôbiť novému bezpečnostnému prostrediu. Do popredia sa dostávajú nevojenské operácie vykonávané napríklad aj v rámci humanitárnych a záchranných misií, mierových misií a krízového manažmentu.

1. BEZPEČNOSTNÁ A OBRANNÁ POLITIKA SR

Slovenská republika je geograficky a svojimi historickými, kultúrnymi, politickými ekonomickými a inými väzbami súčasťou euroatlantického priestoru. Členstvo SR v rozhod-

---

¹ Maslowova pyramída potrieb predstavuje hierarchizáciu ľudských potrieb, ktorú v roku 1943 vytvoril americký psychológ a filozóf Abraham Harold Maslow. Ľudské potreby sú podľa tejto teórie hierarchizované a nová, vyššia potreba v pyramíde je aktivovaná po naplnení predchádzajúcej. Potreba bezpečia a istoty predstavuje druhý stupeň pyramídy

² Steiner, Achim: Životné prostredie v úlohe mierovej politiky. *NATO Review*. Dostupné na internete: http://www.nato.int/docu/review/2009/NATO_Change/Environment_PeacePolicy/SK/

júcich medzinárodných organizáciách zásadným spôsobom zmenilo jej bezpečnostné postavenie a vytvorilo nové podmienky na realizáciu jej bezpečnostných záujmov. Individuálne alebo v spolupráci s inými krajinami a medzinárodnými organizáciami chráni a bráni slobodu, demokraciu, právny štát a ľudské práva v súlade so zásadami Charty OSN a ďalšími normami medzinárodného práva.

Slovenská republika vyznáva hodnoty slobody, mieru, demokracie, právneho štátu, spravodlivosti, plurality, solidarity a ľudských práv a základných slobôd³.

Účinnosť bezpečnostnej politiky SR je podmienená mierov efektívnosti orgánov štátu, aktívnym pôsobením SR v medzinárodnom prostredí, mierou spolupráce štátnych orgánov a orgánov územnej samosprávy, mimovládnych organizácií, právnických osôb a fyzických osôb, mierou stotožnenia sa občanov s bezpečnostnými cieľmi a schopnosťou vlády získať pre tieto ciele podporu širokej verejnosti.

Rozhodujúcim prostriedkom bezpečnostnej politiky SR je jej bezpečnostný systém, ktorý predstavuje mnohostranný komplex pozostávajúci zo zahraničnopolitických, ekonomických, obranných, vnútro bezpečnostných, sociálnych záchranárskych a ekologických nástrojov a ich vzájomných väzieb. Hlavnými nástrojmi bezpečnostnej politiky sú zahraničná služba a ozbrojené sily SR, ktoré spolu s ostatnými nástrojmi (spravodajská služba, bezpečnostné zbory, záchrané zbory a záchrané služby) je odhodlaná v súlade s medzinárodným právom a svojimi medzinárodnými zmluvnými a politickými záväzkami použiť na realizáciu svojich bezpečnostných záujmov.

Základným cieľom bezpečnostnej politiky SR je zaručenie bezpečnosti občana a štátu v stabilnom a predvídateľnom prostredí, ktoré definuje bezpečnostná stratégia SR.

Obrannú dimenziu, ako neoddeliteľnú súčasť bezpečnostnej politiky tvorí obranná politika Slovenskej republiky. Predstavuje súhrn základných ideí, cieľov, zásad, nástrojov, a mechanizmov, prostredníctvom ktorých štát zabezpečuje svoju obrannú funkciu v mieri, v krízových situáciách i v čase vojny. Uvedené skutočnosti umožňujú vytvárať vhodné vnútroštátne i medzinárodné politické, ekonomické, sociálne i vojenské podmienky a nástroje zaručenia obrany štátu.

Základné úlohy obrannej politiky Slovenskej republiky sú:

- Formulácia a realizácia obrannej a vojenskej stratégie štátu, ktorá zabezpečí realizáciu záujmov Slovenskej republiky,
- Vypracovanie a realizácia súboru koncepčných rozvojových dokumentov a právnych noriem na systémové riešenie otázok, ktoré sa viažu na obranu štátu v súlade so štandardmi štátov Severoatlantickej aliancie,
- Uskutočnenie reformy systému obrany štátu a zdokonaľovanie mechanizmu jeho činnosti tak, aby bol kompatibilný so systémami členských štátov Severoatlantickej aliancie pri súbežnom zavedení systému viacročného obranného plánovania štátu, ktoré umožní v dlhodobom, strednodobom a krátkodobom výhľadovom pláne zladovať potreby obrany štátu s jeho obrannými zdrojmi,
- Uskutočnenie zásadnej reformy ozbrojených síl Slovenskej republiky tak aby boli schopné reagovať na riziká a ohrozenia a spôsobilé plniť úlohy zabezpečenia obrany štátu,
- Prehľbovanie politicko-vojenskej spolupráce so Severoatlantickou alianciou s dôrazom na zvýšenie úrovne interoperability vlastných ozbrojených síl a ich schopnosti prispievať ku kolektívnej obrane
- Zabezpečenie efektívnej účasti Slovenskej republiky v medzinárodnej politicko-vojenskej spolupráci s dôrazom na účasť v európskej bezpečnostnej a obrannej politike Európskej únie, pri dodržaní mieru a stability pri prevencii a pri mierových rieše-

---

³ Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky. Bratislava 2005. S.3

niach krízových situácií a konfliktov v Európe, ktoré majú vplyv na obranu Slovenskej republiky.

O ciele, zásady a úlohy obrannej politiky Slovenskej republiky sa opiera Stratégia obrany Slovenskej republiky, táto vychádza s Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky. Predstavuje komplexný súbor koncepčných, legislatívnych a organizačných opatrení a postupov, ktorých poslaním je riadiť a koordinovať politický, ekonomický, sociálny a vojenský potenciál štátu tak, aby bol schopný adekvátne reagovať na politicko-vojenské výzvy a efektívne riešiť vojenské a nevojenské riziká a ohrozenia Slovenskej republiky.

Stratégia obrany Slovenskej republiky sa realizuje v troch základných oblastiach:

- a) oblasť ovplyvňovania politicko-vojenských aspektov bezpečnostného prostredia Slovenskej republiky,
- b) oblasť pripravenosti a schopnosti riešiť vojenské riziká a ohrozenia Slovenskej republiky,
- c) oblasť pripravenosti a schopnosti riešiť nevojenské riziká a ohrozenia Slovenskej republiky.

Medzi základné prvky stratégie obrany Slovenskej republiky spolu s orgánmi štátno-politického rozhodovania a riadenia bezpečnosti a obrany Slovenskej republiky, ďalšími prvkami stratégie obrany Slovenskej republiky patrí systém obrany Slovenskej republiky. Jeho rozhodujúcim výkonným prvkom sú Ozbrojené sily Slovenskej republiky. Ozbrojené sily musia byť schopné v mieri, v krízovej situácii a v čase vojny plniť tieto hlavné úlohy:

- zabezpečovať vierohodné odstrašovanie a v prípade jeho zlyhania efektívne zabezpečiť obranu slobody, nezávislosti, suverenity a územnej celistvosti Slovenskej republiky pred vonkajším ozbrojeným napadnutím,
- vytvárať predpoklady pre efektívne pôsobenie v štruktúrach Severoatlantickej aliancie,
- podieľať sa na mnohonárodných operáciách na podporu mieru a na humanitárnych, pozorovateľských a monitorovacích misiách pod riadením Organizácie Spojených národov, Severoatlantickej aliancie, ako aj iných medzinárodných organizácií. Plniť ďalšie úlohy na území Slovenskej republiky ako aj mimo jej územia vyplývajúce zo záväzkov z medzinárodných zmlúv a v rámci medzinárodnej politicko-vojenskej spolupráce,
- pomáhať pri eliminácii nevojenských rizík a ohrození Slovenskej republiky a riešení krízových situácií, ktoré ohrozujú ľudské životy, životné prostredie a majetok vo veľkom rozsahu a pri odstraňovaní ich následkov.

2. OZBROJENÉ SILY A NEVOJENSKÉ KRÍZOVÉ SITUÁCIE V PRÁVNEJ ÚPRAVE

Základným zákonom na úseku odstraňovania následkov krízových situácií je Zákon č.387/2002 o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu, ktorý ustanovuje pôsobnosť orgánov verejnej moci pri riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu, práva a povinnosti právnických osôb a fyzických osôb pri príprave na krízové situácie mimo času vojny a vojnového stavu a pri ich riešení a sankcie. V §2 tohto zákona je definovaný pojem krízová situácia a predstavuje právny rámec pri nasadzovaní ozbrojených síl na odstraňovanie následkov spôsobených krízovou situáciou. Na účely tohto zákona sa krízovou situáciou rozumie obdobie počas ktorého je bezprostredne ohrozená alebo narušená bezpečnosť štátu a ústavné orgány môžu po splnení podmienok ustanovených

v ústavnom zákone alebo osobitnom zákone⁴ na jej riešenie vyhlásiť výnimočný stav⁵, núdzový stav⁶ alebo mimoriadnu situáciu čo je obdobie trvania následkov mimoriadnej udalosti v určitej oblasti, pokiaľ v nej pôsobia nebezpečné škodliviny alebo ničivé faktory, ktoré majú negatívny vplyv na život, zdravie, majetok a životné prostredie.

V rámci krízového riadenia, pri riešení krízovej situácii, je možné použiť OS SR v súlade zákonom č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a zákonom č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Pri riešení krízovej situácie je možno ozbrojené sily použiť na:

- a) ochranu štátnej hranice Slovenskej republiky,
- b) ochranu a obranu stavieb a budov, ktoré boli určené rozhodnutím vlády Slovenskej republiky ako objekty osobitnej dôležitosti alebo ďalšie dôležité objekty na obranu štátu,
- c) odstraňovanie následkov výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na riešenie mimoriadnych udalostí,
- d) boj proti terorizmu,
- e) pátranie po lietadlách a pri záchrane ľudských životov,
- f) zabezpečenie leteckej prepravy ústavných činiteľov určených vládou,
- g) zabezpečenie leteckej zdravotníckej prepravy.

Na základe žiadosti štátnych orgánov, obcí alebo vyšších územných celkov môže veliteľ v rozsahu svojej pôsobnosti rozhodnúť o okamžitom použití vojakov ozbrojených síl a o nevyhnutnej logistickej podpore potrebnej na riešenie mimoriadnej udalosti avšak až vtedy, keď ostatná pomoc už nepostačuje.

Ako už bolo uvedené v predchádzajúcej časti príspevku, jednotky OS SR sa vyčleňujú (nasadzujú) na plnenie úloh odstraňovania následkov:

- mimoriadnej udalosti⁷,
- mimoriadnej situácie⁸ a
- krízovej situácie⁹.

Na plnenie úloh odstraňovania následkov mimoriadnej udalosti sa OS SR vyčleňujú na základe Nariadenia ministra obrany Slovenskej republiky č. 1/2012 o určení rozsahu pôsobnosti veliteľa pri rozhodovaní o okamžitom použití vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o nevyhnutnej logistickej podpore potrebnej na riešenie mimoriadnej udalosti v tomto stanovenom rozsahu¹⁰.

Na plnenie úloh odstraňovania následkov mimoriadnej situácie, krízovej situácie sa OS SR vyčleňujú na základe vyhlásenia stanoveného stupňa pohotovosti v rozsahu stanovenom v jednotlivých Typových plánoch. Možný variant riadenia mimoriadnej udalosti, mimoriadnej (krízovej) situácie v podmienkach OS SR je vypracovaný na obrázku 1. Jednotky OS SR nie sú špecificky organizované, cvičené, či materiálno-technicky vybavené na asistenčné

⁴ Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

⁵ Čl. 102 ods. 1 písm. m) Ústavy Slovenskej republiky.

Čl. 4 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z.

⁶ Čl. 119 písm. n) Ústavy Slovenskej republiky.

Čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z.

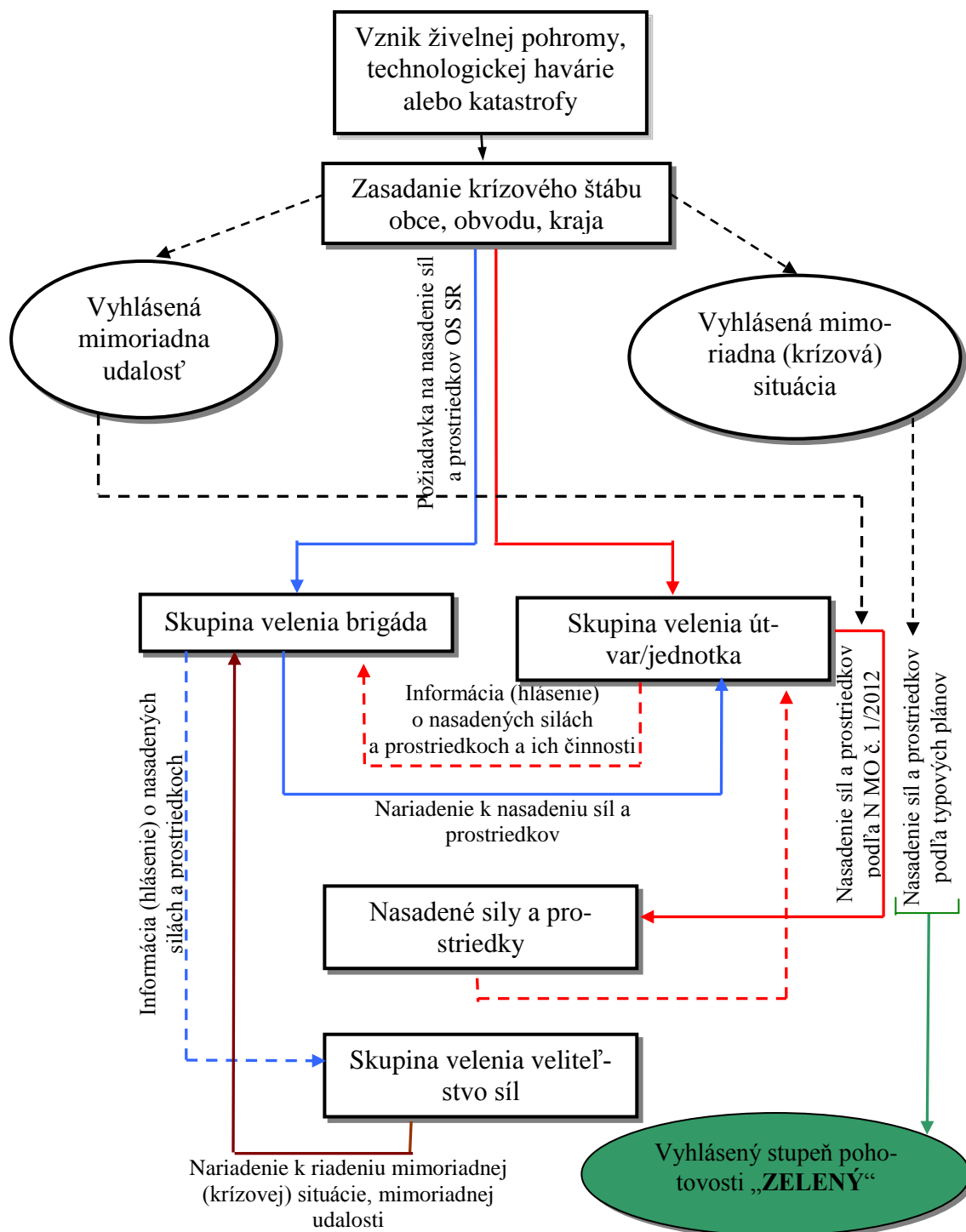
⁷ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

⁸ tamtiež.

⁹ Zákon č. 387/2002 o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu

¹⁰ Nariadenia ministra obrany Slovenskej republiky č. 1/2012. Ministerstvo obrany, Bratislava 2012.

úlohy, ale sú veľmi rýchlo schopné adaptovať sa na riešenie krízových situácií na podporu a pomoc civilným úradom.

LEGENDA:

- Úlohy plnené na stupni útvar/jednotka
- Úlohy plnené na stupni brigáda
- Úlohy plnené na stupni veliteľstva síl

Obrázok 1 Variant riadenia mimoriadnej udalosti, mimoriadnej (krízovej) situácie v podmienkach OS SR

Nakoľko sú jednotky OS SR začlenené v Integrovanom záchrannom systéme (ďalej len „IZS“) do ostatných zložiek, vykonávajú v prípade nasadenia na odstraňovanie následkov mimoriadnej udalosti, mimoriadnej (krízovej) situácie úlohy pod velením príslušníka základnej zložky IZS. K ich nasadeniu na plnenie stanovených úloh musí predchádzať naplánovanie plnenia stanovenej úlohy a spracovanie nariadenia (operačného rozkazu) pre plnenie stanovenej úlohy, ktorému predchádza zodpovedne a čo najreálnejšie vykonaný súčinnosťný dohovor s predstaviteľom samosprávy, pretože sa v praxi preukázala neodbornosť osôb na kľúčových postoch verejnej samosprávy.

Na plánovanie plnenia úlohy sa používa rovnaký proces operačného plánovania ako pri plánovaní iných druhov vojenských aktivít, pričom je nutné brať do úvahy aj niektoré osobitosti asistenčných úloh, ktoré sú:

- a) jasné vymedzenie vzťahov podriadenosti a nadriadenosti s ostatnými účastníkmi plnenia úloh, najmä s civilnými organizáciami,
- b) vyhodnotenie politickej, ekonomickej a vojenskej situácie nachádzajúcej sa v priestore plnenia úlohy,
- c) vyhodnotenie miestnych zvyklostí, kultúry, náboženstva, národnostných a etnických skupín v danej oblasti,
- d) stanovenie presných definovaných opatrení na prípadnú ochranu vlastných síl,
- e) vymedzenie zakázaných zón,
- f) vyhodnotenie terénu, počasia, infraštruktúry priestoru plnenia úlohy a povahy samotnej úlohy,
- g) vziať do úvahy možnosť potrebnosti špeciálnych jednotiek, ako napríklad jednotiek RCHBO, ženijných jednotiek, vojenskej polície a pod.,

Plnenie úlohy sa spravidla vykonáva v týchto etapách:

A. Presun do priestoru, kde sa má vykonať asistenčná úloha. Velenie a riadenie v tejto fáze zaistuje použitie predsunutých skupín či styčných tímov, zriadenie a zaujatie miest velenia, ak si to bude vyžadovať situácia a postupný príchod hlavných funkcionárov. Súčasťou je rovnako príprava plánu kontroly priestoru a koncept rozvinutia systému velenia a riadenia, prevzatie zodpovednosti od striedaných jednotiek či zložiek, príprava máp a digitálneho zobrazenia priestoru so zanesením základných informácií (rizikové priestory, priestory s najaktuálnejšou potrebou podpory a pod.) a distribúcia týchto máp všetkým relevantným veliteľom.

B. Vytvorenie (zaujatie) základne pre jednotky, ktoré budú plniť úlohu. Ochrana, podpora a pokračovanie aktivity je primárnou záležitosťou už v dobe vytvárania základne pre jednotky. Jednotky musia nepretržite dodržiavať bezpečnostné opatrenia (vrátane RCHBO) a môžu predpokladať, že prvé dni bude nutné stráviť iba v zabezpečených objektoch. V tejto fáze, ak je to potrebné, sa zabezpečuje rozvinutie a ubytovanie predsunutých skupín, spojenie, rozvíja sa logistika, systém doplnenia vozidiel, vytvárajú sa zdravotnícke miesta a dvadsaťštyrihodinový systém fungovania miest velenia. Ďalej je nutné naviazať osobný kontakt s podporovanými skupinami a orgánmi verejnej správy. Rovnako po zistení situácie na mieste zväziť prípadnú obmenu vozidiel, eventuálne ich doplnenie vrátane bojových vozidiel.

C. Zaistenie vykonania asistenčných opatrení. Počas tohto obdobia ďalej trvá požiadavka na zaistenie ochrany vlastných jednotiek vrátane ich posilnenia políciou, udržiavanie disciplíny a vykonávanie kontrol s cieľom predísť sebauspokojeniu, nedbanlivosti a porušeniu pravidiel nasadenia.

D. Ukončenie asistenčnej úlohy. Asistenčná úloha sa môže končiť mnohými spôsobmi. Asistenčná úloha môže byť vyriešená alebo pokračujúca činnosť je presunutá do zodpovednosti striedajúcich jednotiek, orgánom verejnej moci. Asistenčná úloha menšieho rozsahu môže byť ukončená kompletným splnením všetkých úloh. Principiálne sa teda pre jednotky ozbrojených síl SR úloha končí buď prenesením zodpovednosti na iné orgány, ktoré v činnosti pokračujú, alebo bez prenesenia zodpovednosti, a to buď boli všetky úlohy splnené, alebo sa situácia v priestore vyhrotila natoľko, že jednotky ozbrojených síl SR musia z tohto priestoru odísť.

ZÁVER

Na základe uvedených skutočností musí mať predurčený veliteľ pripravené plány na výcvik príslušníkov jednotiek ozbrojených síl SR na zvládanie týchto situácií a to najmä z dôvodu, že ide o vedomosti a zručnosti, ktoré obvykle nie sú predmetom vojenského výcviku. Ide predovšetkým o ovládanie špeciálnych zariadení a pracovných nástrojov, prácu so zadržanými osobami, komunikáciu s médiami, miestnymi úradmi, civilnými agentúrami a osobami nachádzajúcimi sa v núdzi, znalosť významu a obsahu humanitárnej pomoci, správanie sa pri povodniach, organizácia konvojov s humanitárnou pomocou, pomoc pri hasení a hasenie požiarov, vyslobodzovanie a vynášanie osôb z ohrozených priestorov, stavanie hrádzí a pod.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. MAJCHÚT, Ivan: Building the Capability of Armed Forces to Conduct Irregular Warfare. In: *Interoperability Conference 2012 [elektronický zdroj]* : zborník príspevkov zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie v Liptovskom Mikuláši 29. marca 2012. - Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2012. - ISBN 978-80-8040-449-9. - S. 66-78.
2. JURČÁK, Vojtech: Ďalšie krízové operácie mimo článku 5. In: *11. Medzinárodná konferencia „Interoperability 2009“*. Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, 2009. ISBN 978-80-8040-365-2.
3. LABUZÍK, Milan: Komplexný prístup v operáciách. In: *Interoperability Conference 2012 [elektronický zdroj]* : zborník príspevkov zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie v Liptovskom Mikuláši 29. marca 2012. - Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2012. - ISBN 978-80-8040-449-9. - S. 28-37.
4. SALAGANIČ, Ján: Ozbrojené sily a národný krízový manažment. *Vojenské reflexie*. Akadémia ozbrojených síl GMRŠ, 2011.
5. STEINER, Achim: Životné prostredie v úlohe mierovej politiky. *NATO Review*, 2009. Dostupné na internete: http://www.nato.int/docu/review/2009/NATO_Change/Environment_PeacePolicy/SK/
6. *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky*. Bratislava, 2005.
7. *Obranná stratégia Slovenskej republiky*. Bratislava, 2005
8. *Zákon č.387/2002 o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu*.
9. *Zákon č.227/2002 o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu*.
10. *Zákon č.319/2002 o obrane slovenskej republiky*.

11. *Zákon č.321/2002 o ozbrojených silách Slovenskej republiky.*
12. *Zákon národnej rady Slovenskej republiky č.42/1997 o civilnej ochrane obyvateľstva.*
13. *Nariadenie ministra obrany Slovenskej republiky č. 1/2012 o určení rozsahu pôsobnosti veliteľa pri rozhodovaní o okamžitom použití vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o nevyhnutnej logistickej podpore potrebnej na riešenie mimoriadnej udalosti.*

npor. Ing. Ján JURČÁK
Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava
doktorand externého doktorandského štúdia
Liptovský Mikuláš
jan.jurcak@aos.sk

ANALÝZA PLÁNOVACÍCH ŠTRUKTÚR KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU EURÓPSKEJ ÚNIE

Vojtech JURČÁK, René NAĎ

ABSTRACT

The article is devoted to the characteristics of planning structures and instruments for crisis management, which the European Union is available. There is analyzed the role and functions of the European Union Military Staff, the Centre for the planning and conduct of civilian missions and the Directorate of crisis management and planning, which covers the planning of operations and missions carried out in the framework of the Common Security and Defence Policy on the political-strategic level. At the end of the article there are predicted the possibilities and benefits of creating a permanent joint civilian-military structure for planning, management and coordination of military, civilian and joint operations of the European Union.

Kľúčové slová: Common security and defence policy, crisis management structure of the European Union

ÚVOD

Európska únia (ďalej len „EÚ“) bola do istého času tradične chápaná, ako tzv. „mäkká veľmoc“ zameraná najmä na diplomatické riešenie krízových situácií za použitia politického tlaku a bez použitia silových prvkov. Avšak Spoločná bezpečnostná a obranná politika (ďalej len „SBOP“) dostala prijatím Lisabonskej zmluvy širší a komplexnejší súbor civilných a vojenských nástrojov krízového manažmentu patriacich do štruktúr Európskej služby pre zahraničnú činnosť (EEAS) a Európskej komisie. Tieto nástroje jej umožňujú budovať komplexný prístup v rámci krízového manažmentu na rôznych úrovniach: cez politiku, diplomaciu, ekonomiku, cez finančné, súdne, ale aj vojenské nástroje až po nástroje rozvojovej pomoci. Kombinácia vojenských a/alebo civilných aktivít SBOP spoločne s ďalšími civilnými spôsobilosťami, ako humanitárna asistancia, diplomacia a prevencia konfliktov, sú stavebnými kameňmi Európskej bezpečnostnej stratégie.

Nástroje krízového manažmentu sú predmetom rôznych inštitucionálnych a rozhodovacích procesov. Efektívna koordinácia celého spektra nástrojov krízového manažmentu (civilných a vojenských) ostáva jednou z najdôležitejších úloh v rámci komplexného prístupu naprieč všetkými úrovňami EÚ.

V rámci Európy sa rozširuje názor, v niektorých krajinách dokonca požiadavka, že EÚ sa musí stať schopnejšou, koherentnejšou a ešte silnejšou medzinárodnou autoritou. Ratifikáciou Lisabonskej zmluvy bol vytvorený nový rámec (EEAS) pre dosiahnutie tejto ambície.

Vytvorením EEAS dňa 1. decembra 2010 boli dovtedy roztrúsené existujúce štruktúry, zamerané na plánovanie a riadenie vojenských operácií a civilných misií krízového manažmentu, zastrešené jedinou komplexnou štruktúrou zameranou na oblasť zahraničnej politiky EÚ. Táto zmena bola vykonaná s cieľom komplexnej koordinácie a efektívneho

použitia nástrojov Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (ďalej len „SZBP“), vrátane krízového manažmentu. Zároveň však bola zachovaná predchádzajúca identita pôvodných štruktúr (vrátane istej úrovne autonómnosti).

1 VOJENSKÝ ŠTÁB EURÓPSKEJ ÚNIE (EUMS)

Vojenský štáb EÚ (EUMS)¹ bol vytvorený s cieľom zabezpečiť dostupnosť vojenských nástrojov, so všetkými ich súčasťami, v rámci jednej integrovanej vojenskej organizácie v súlade s cieľmi a úlohami identifikovanými v rámci Európskej bezpečnostnej stratégie. Integrálne je začlenený do štruktúr Európskej služby pre zahraničnú činnosť (EEAS). EUMS pracuje na základe pokynov Vojenského výboru EÚ (EUMC), zástupcov 27² členských krajín poskytujúcich vojenské spôsobilosti a pod priamym politickým vplyvom Vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničnú politiku, riadiaceho EEAS a predsedajúceho Rade EÚ v oblastiach zahraničných vecí a obrany.

Úlohou EUMS je poskytovať vojenské expertízy a koordinovať vojenské aktivity, ako integrálnej časti komplexného prístupu EÚ v oblasti krízového manažmentu. V rámci týchto aktivít sa zameriava na vojenské operácie a vytváranie budúcich vojenských spôsobilostí. Za týmto účelom koordinuje vojenské rozmery spolupráce medzi 27 členskými krajinami, Európskou obrannou agentúrou (EDA), NATO, OSN, Africkou úniou a strategickými partnerskými krajinami (ako napr. Čína, Rusko, India a ďalšie).

Všetky tieto aktivity realizuje v úzkej spolupráci a výmene informácií s Riaditeľstvom krízového manažmentu a plánovania (CMPD) a Centrom pre plánovanie a vedenie civilných misií (CPCC). Zároveň poskytuje podporu a expertízy civilným plánovacím štruktúram EÚ v oblastiach plánovania, spravodajstva, zdravotníckeho zabezpečenia, žienijného zabezpečenia, prepravy, logistiky, komunikácií a informačných technológií, vzdelávania a ďalších. Účelom je schopnosť veľmi rýchlo reagovať na široké spektrum vojenských možností, vrátane komplexnej spoločnej operácie viacerých zložiek.

Vojenské zložky môžu byť použité v rámci širokého spektra operácií zameraných na prevenciu konfliktom, ako aj konkrétnych reakcií na krízy, zahŕňajúce podporu humanitárnych operácií, ochranu civilného obyvateľstva, reformu bezpečnostného sektora, tvorbu regionálnych bezpečnostných štruktúr, stabilizačných operácií, evakuáciu obyvateľstva, ako aj komplexnejších vojenských operácií, napr. mierových operácií (*peace keeping*), alebo operácií na vynútenie mieru (*peace enforcement*).

K ďalším úlohám EUMS patria:

- poskytovanie spôsobilostí včasnej výstrahy. Plánuje, hodnotí a spracúva odporúčania ohľadne koncepcie krízového manažmentu a generálnej vojenskej stratégie a implementuje rozhodnutia a usmernenia EUMC;
- poskytovanie hodnotenia aktuálnej situácie, prispieva k strategickému plánovaniu³ širokým spektrom úloh, vrátane plnenia cieľov identifikovaných v rámci Európskej bezpečnostnej stratégie pre všetky typy operácií EÚ;

¹ Vojenský štáb EÚ bol založený rozhodnutím Rady EÚ č. 2001/80/CFSP z 22. januára 2001

² Chorvátsko sa od 1. januára 2012 zúčastňuje rokovaní EUMC ako aktívny pozorovateľ. Plnoprávnym 28. členom EÚ sa stane po ratifikácii prístupovej zmluvy všetkými 27 členskými krajinami 1. júla 2013.

³ Rozhodnutie Rady EÚ č. 2001/80/CFSP; Strategické plánovanie: plánovanie aktivít, ktoré začína v okamžiku vzniku krízy a končí, keď politické authority EÚ schvália vojenský strategický cieľ, prípadne súbor vojenských strategických cieľov. Strategický postup zahŕňa vojenské hodnotenie situácie, definíciu politicko-vojenského rámca a tvorbu vojenských strategických cieľov.

Rozhodnutie Rady EÚ č. 2001/80/CFSP; Vojenské strategické ciele: možné vojenské akcie určené pre dosiahnutie politicko-vojenských cieľov vytýčených politicko-vojenským rámcom. Vojenské strategické

- ako poradný alebo asistenčný orgán v otázkach vojenských aspektov prevencie konfliktu, krízového manažmentu a postkonfliktnej stabilizačnej fázy podporuje dočasné operácie tretích krajín alebo medzinárodných organizácií;
- účasť na procese spracovania, posúdenia a prehodnocovania cieľov v oblasti spôsobilostí, berúc do úvahy potreby členských krajín pri súčasnom zachovaní konzistencie s procesom obranného plánovania v rámci NATO (prípadne krajín Partnerstva pre mier - PfP);
- monitorovanie, hodnotenie a spracovanie odporúčaní v oblasti výcviku, cvičení a interoperability v súvislosti s ozbrojenými silami a spôsobilosťami dávaných k dispozícii EÚ členskými krajinami;
- udržiavanie spôsobilostí na posilnenie národných operačných veliteľstiev určených pre riadenie autonómnych operácií EÚ⁴;
- zodpovednosť za generovanie kapacít pri plánovaní a priebehu operácií EÚ a udržiavaní kapacít EUMS pre rýchle vytvorenie operačného centra pre konkrétnu operáciu (najmä ak je potrebná spoločná civilno-vojenská reakcia a nebolo pre túto reakciu ustanovené žiadne národné operačné veliteľstvo).

Doplňkové úlohy v prípade krízových situácií:

- spracúva požiadavky a vyhodnocuje špecifické informácie od spravodajských inštitúcií a ďalších relevantných zdrojov;
- poskytuje podporu EUMC v rámci spracovania Prvotnej vojenskej direktívy a Plánovacích direktív Politicko-bezpečnostného výboru;
- na základe vojenských odporúčaní EUMC tvorí a prioritizuje vojenské strategické ciele;
- koordinuje s národnými plánovacími štábmi identifikáciu síl NATO⁵, ktoré by sa (v prípade potreby) mohli zúčastniť operácie EÚ;
- asistuje operačnému veliteľovi pri príprave konferencie pre generovanie síl (Force Generation Conference) pre operáciu EÚ.

Doplňkové úlohy počas priebehu operácií:

- kontinuálne monitoruje všetky vojenské aspekty operácie;
- vo svetle politického a operačného vývoja situácie poskytuje EUMC nové ciele, ako základ pre vojenské odporúčanie EUMC pre Politicko-bezpečnostný výbor;
- prispieva k posilneniu organizačného jadra a v prípade požiadavky poskytuje aj ďalšie personálne doplnenie Operačného centra EÚ.

2 CENTRUM PRE PLÁNOVANIE A VEDENIE CIVILNÝCH MISÍ

Centrum pre plánovanie a vedenie civilných misií⁶ (Civilian Planning and Conduct Capability - CPCC) bolo založené v auguste 2007, ako výsledok schválenia dokumentu „Guidelines for Command and Control Structure for EU Civilian Operations in Crisis

---

ciele popisujú návrhy vojenských riešení, požadované zdroje, obmedzenia a odporúčania pre výber operačného veliteľa a OHQ.

⁴ Francúzsko – Mont Valerien, Nemecko – Ulm, Veľká Británia – Northwood, Taliansko – Rím, Grécko – Larissa

⁵ Mechanizmus „BERLIN PLUS“

⁶ The Civilian Planning Conduct Capability (CPCC), aktualizované - Apríl 2011, CPCC/04

Management“⁷. Úlohou CPCC je plánovať a viesť civilné operácie Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky (SBOP) v súlade s politickým usmernením Politicko-bezpečnostného výboru. Tieto aktivity zahŕňajú riadenie, koordináciu, poradnú činnosť, podporu, dohľad a prehodnocovanie civilných operácií SBOP. CPCC úzko spolupracuje s ďalšími štruktúrami krízového manažmentu v rámci EEAS a Európskej komisie, ako sú napr. EUMS, CMPD, DG DEVCO⁸, DG ECHO⁹ a pod. Plnú operačnú pripravenosť dosiahlo CPCC v novembri 2008.

Na vrchole organizačnej štruktúry CPCC je Veliteľ civilných operácií. Jeho úlohou je veliť a riadiť plánovanie a realizáciu všetkých civilných misií vykonávaných v rámci SBOP na strategickej úrovni v súlade s politickým usmernením Politicko-bezpečnostného výboru. Veliteľ civilných operácií je priamo podriadený Vysokému predstaviteľovi EÚ pre zahraničnú politiku. Je veliteľom všetkých civilných operácií, a teda zároveň priamym nadriadeným všetkých vedúcich misií.

V rámci CPCC pôsobi približne 60 osôb, pozostávajúcich z kmeňových zamestnancov EEAS, ako aj z osôb vyslaných členskými krajinami pre pôsobenie v medzinárodných štruktúrach (*Seconded National Experts*).

Hlavné úlohy CPCC

- poskytuje vstupy pre koncepcie krízového manažmentu (CMC) pre civilné operácie v rámci SBOP, vrátane spracovania civilných strategických možností;
- vykonáva operačné plánovanie pre civilné operácie na strategickom stupni na základe parametrov určených v CMC;
- implementuje výsledky procesu generovania síl pre civilnú misiu;
- asistuje vedúcim civilných misií pri spracovaní a implementácii Operačného plánu (OPLAN);
- navrhuje a riadi vzájomnú spoluprácu medzi civilnými misiami, vrátane výmeny expertov a zmeny priestoru nasadenia použitých prostriedkov;
- na základe politického a operačného vývoja poskytuje návrhy pre Politicko-bezpečnostný výbor ohľadne zmeny zamerania, prípadne ukončenia operácií misie;
- spracúva alebo prehodnocuje vnútorné smernice, štandardné operačné postupy a ďalšie strategické nástroje pre plánovanie, spustenie, vykonanie a ukončenie civilných misií;
- prispieva k spracovaniu/prehodnocovaniu koncepcií, doktrín, plánov, procedúr pre použitie prostriedkov a spôsobilostí v rámci SBOP;
- z dôvodu výmeny špecifických informácií vytvára a udržiava vzťahy s členskými krajinami, medzinárodnými organizáciami a ďalšími relevantnými autoritami v rámci medzinárodného krízového manažmentu.

V súčasnosti je CPCC zodpovedné za priebeh 8 civilných misií SBOP zameraných do oblastí policajných aktivít, manažmentu cezhraničnej pomoci, presadzovanie práva a reformy bezpečnostného sektora.¹⁰

---

⁷ Schválené Radou EÚ zo dňa 17. júna 2007 - doc.10381/07 RESTREINT UE; čiastočná deklasifikácia dokumentom 9919/07 EXT 2

⁸ DG DEVCO: Generálne riaditeľstvo Európskej komisie pre rozvoj, pomoc a spoluprácu

⁹ DG ECHO: Generálne riaditeľstvo Európskej komisie pre humanitárnu pomoc a ochranu civilného obyvateľstva

¹⁰ EUPM (Bosna a Hercegovina), EULEX Kosovo, EUMM Gruzínsko, EUPOL COPPS a EUBAM (Palestínske územia), EUJUST LEX (Irak), EUPOL Afganistan, EUPOL RD Kongo.

3 RIADITEĽSTVO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU A PLÁNOVANIA (CMPD)

V rámci rokovania Rady EÚ z 11. - 12. decembra 2008 bolo rozhodnuté o zriadení plánovacej štruktúry¹¹, ktorá by integrovala plánovanie na politicko-strategickej úrovni, a zároveň by zahŕňala podporu vojenského a civilného strategického a operačného plánovania v ich existujúcich štruktúrach (menovite EUMS, CPCC). Táto plánovacia štruktúra dostala názov Riaditeľstvo krízového manažmentu a plánovania (CMPD).

Úlohou CMPD je okrem vyššie spomínanej integrácie politicko-strategickej a koordinácie civilného a vojenského plánovania, zabezpečiť koherenciu medzi Spoločnou zahraničnou a bezpečnostnou politikou a Spoločnou bezpečnostnou a obrannou politikou. Zároveň prispieva k efektívnosti a komplexnosti aktivít EÚ v rámci uvedených politík. Dôležitou skutočnosťou je fakt, že vytvorenie CMPD nemá mať vplyv na integritu spôsobu velenia na vojenskej ani na civilnej úrovni. Zároveň tým nebola dotknutá ani úloha vojenských stanovísk a odporúčaní EUMC smerom k PSC.

Úlohy CMPD:

- predbežné a krízové plánovanie EÚ na politicko-strategickom stupni;
- zabezpečenie plnenia schválených politicko-strategických úloh v následných plánovacích fázach na strategickej a operačnej úrovni;
- zabezpečenie riešenia inštitucionálnych, finančných a právnych aspektov súvisiacich s operáciou/misiou v súlade s existujúcimi postupmi;
- rozvoj koncepcií a procedúr krízového manažmentu na politicko-strategickom stupni;
- zabezpečenie vzťahov s medzinárodnými inštitúciami a ďalšími relevantnými partnermi v oblasti krízového manažmentu;
- zabezpečenie záležitostí súvisiacich so satelitným centrom SATCEN, Inštitútom bezpečnostných štúdií a Európskou akadémiou pre obranu a bezpečnosť (ESDC).

Úlohou CMPD je zároveň zaistiť zodpovedajúce permanentné dohody pre zabezpečenie efektívnej spolupráce EÚ s OSN a NATO, vrátane oblastí (politických, geografických), v ktorých sú tieto organizácie spoločne angažované. Dôležitou skutočnosťou je, že všetky úlohy CMPD sú plnené v úzkej spolupráci s CPCC a EUMS.

Dosiahnutie kontinuity a koherencie v rámci plánovacieho procesu je navrhované vytvorením tzv. *Deployable Augmentee Cadre (DAC)*, ktorých úlohou je poskytovať potrebné zdroje pre:

- a) stanovenie rozsahu operácie/misie;
- b) nasadenie tímu v rámci OHQ pre zabezpečenie kontinuity plánovacieho procesu;
- c) nasadenie tímu v predpokladanej oblasti operácie z dôvodu prípravy rozmiestnenia síl (v prípade potreby).

4 MECHANIZMUS „BERLIN PLUS“

Počiatky spolupráce EÚ a NATO siahajú do roku 1991, kedy bola na samite NATO v Ríme prijatá strategická koncepcia, definujúca NATO ako plne obrannú organizáciu, považujúcu prítomnosť vojenských jednotiek USA v Európe za mimoriadne dôležitú. Avšak formovaním Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky zo strany Západoeurópskej únie (ďalej len „ZEÚ“), ako predchodcu EÚ, sa začali USA obávať

---

¹¹ Presidency Conclusions of the Brussels European Council (11 and 12 December 2008), 17271/1/08; Annex 2, article 6

konkurenčnej organizácie v Európe.¹² Zároveň si všetci zúčastnení hráči uvedomovali istú formu schizofrénie krajín Európy, kde na jednej strane existovala „cez-atlantická“ bezpečnostná organizácia aj so svojimi európskymi zložkami, a na druhej strane existovala organizácia združujúca európske krajiny s ambíciou formovať vlastnú koordinovanú zahraničnú a bezpečnostnú politiku.

Pre vyriešenie tejto dilemy bola na samite NATO v Berlíne v roku 1996 zo strany USA navrhnutá koncepcia „oddeliteľných, avšak neoddelených síl“, ktorá by umožňovala využívať operačných štruktúr NATO a podliehať veleniu Aliancie, ale zároveň umožňovala definované sily Aliancie oddeliť pre účely operácie EÚ. Táto koncepcia bola síce odmietnutá, ale zároveň bola na samite uzatvorená dohoda o spolupráci medzi NATO a ZEÚ, obsahujúca sprístupnenie vojenského a operačného potenciálu Aliancie pre plnenie cieľov ZEÚ. Dohoda zároveň obsahovala klauzuly o úlohe zástupcu vrchného veliteľa spojeneckých síl v Európe (Deputy Supreme Allied Commander Europe-DSACEUR) v operáciách ZEÚ, ako aj ustanovenie, že sa na takejto operácii budú zúčastňovať všetky krajiny ZEÚ. Tejto dohode sa hovorí tzv. „**Berlínsky mechanizmus**“. Vzťah NATO – ZEÚ sa priebežne transformoval aj do vzťahu NATO – EÚ.

Rámec spolupráce mechanizmu „Berlin Plus“ bol vytvorený na základe záverov Washingtonského samitu NATO v roku 1999, záveroch Európskej rady z Nice v decembri 2000 a Spoločnej deklarácie EÚ a NATO 16. decembra 2002. Na ich základe boli definované spôsoby bližšieho zapojenia európskych krajín, ktoré neboli členmi EÚ, do operácií pod vedením EÚ. Jednalo sa o 5 krajín: Bulharsko, Rumunsko, Island, Nórsko a Turecko.¹³

Strategické partnerstvo EÚ a NATO zahŕňa okrem iného aj spoluprácu v oblasti krízového manažmentu, ktorého cieľom je identifikovať najlepšiu možnú reakciu pri vzniku krízy. Z toho dôvodu odsúhlasili EÚ a NATO opatrenia krízových konzultácií, ktorých cieľom je efektívny a rýchly rozhodovací proces oboch organizácií v prípade vzniku krízy. Tieto konzultácie prebiehajú na úrovniach Politicko-bezpečnostný výbor EÚ a Severoatlantická rada, Vojenský výbor EÚ a Vojenský výbor NATO a medzi Vysokým predstaviteľom EÚ a Generálnym tajomníkom NATO.

Keď si vznikajúca kríza vyžaduje reakciu EÚ vo forme operácie za použitia prostriedkov a spôsobilostí NATO, organizácie aktivujú dohodnutý mechanizmus. Opatrenia tohto mechanizmu pokrývajú 3 základné elementy, priamo súvisiace s operáciami, ktoré sú zároveň navzájom kombinovateľné:

- a) prístup EÚ k plánovacím kapacitám NATO;
- b) možnosť použitia európskeho velenia Severoatlantickej aliancie;
- c) použitie prostriedkov a spôsobilostí NATO.

Prístup EÚ k plánovacím kapacitám NATO

V počiatočnej fáze, keď ešte len prebiehajú na politickej úrovni úvahy o prípadnom spustení operácie, je možné požiadať o zapojenie Aliancie¹⁴ do aktivít Vojenského štábu EÚ pri definovaní „vojenských strategických možností“. Použitie mechanizmu „Berlin plus“ je explicitne nastavené na práve NATO odmietnuť operáciu ako prvú v poradí (formulácia: „...where NATO as a whole is not engaged...“).¹⁵ Následne, ak sa rozhodne o spustení operácie s použitím prostriedkov a spôsobilostí NATO, Aliancia poskytne požadované operačné plánovacie kapacity.

---

¹² Jiřina KRAJCOVÁ: Berlín plus a Evropská bezpečnostní a obranná politika.

¹³ Bulharsko a Rumunsko sú členmi EÚ od 1. januára 2007.

¹⁴ Pri plánovaní operácie EÚ sa využívajú kapacity SHAPE (*Supreme Headquarters Allied Powers Europe*) v Monse.

¹⁵ Jiřina KRAJCOVÁ: Berlín plus a Evropská bezpečnostní a obranná politika.

Možnosť použitia európskeho velenia Severoatlantickej aliancie

V tomto prípade je Zástupca najvyššieho veliteľa spojeneckých síl v Európe (DSACEUR) hlavným kandidátom na operačného veliteľa operácie EÚ.¹⁶ Zároveň je Hlavný štáb spojeneckých síl v Európe (Supreme Headquarters Allied Powers in Europe SHAPE) definovaný aj ako operačné veliteľstvo operácie EÚ (EU OHQ). Ostávajúce elementy velenia stanovené postupmi EÚ (ako napr. Veliteľ síl EÚ, Veliteľstvo síl EÚ v priestore operácie a pod.) môžu byť poskytované buď taktiež Alianciou, alebo členskými krajinami EÚ.

Použitie prostriedkov a spôsobilostí NATO

Za týmto účelom NATO vytvorilo zoznam prostriedkov a spôsobilostí, ktoré budú v prípade potreby poskytnuté EÚ. Navyše, Aliancia definovala rad princípov, finančných a právnych hľadísk aplikovateľných pri uvoľnení jej prostriedkov a spôsobilostí v prospech EÚ. Podmienky použitia týchto prostriedkov Aliancie stanovuje špecifická zmluva medzi EÚ a NATO, ktorá je vždy koncipovaná pre konkrétnu danú operáciu. Táto zmluva stanovuje podmienky pre použité sily, najmä pre prípadné stiahnutie síl z podriadenosti EÚ do opätovnej podriadenosti NATO z dôvodu neočakávaných okolností, ako napr. aktivácia článku 5 Washingtonskej zmluvy. To, či NATO uvoľní aj ďalšie prostriedky nad rámec tých, ktoré sú určené k operačnému plánovaniu v rámci mechanizmu, nevie EÚ žiadnym spôsobom ovplyvniť. Táto skutočnosť je plne pochopiteľná, nakoľko sa jedná o autonómne spôsobilosti Aliancie.

Okrem týchto 3 základných bodov spolupráce obsahuje mechanizmus ešte 2 dôležité prvky. Jedným z nich je dohoda o bezpečnosti informácií, umožňujúca výmenu utajovaných materiálov a informácií podpísali¹⁷. Druhým dôležitým elementom vzťahov EÚ a NATO je oblasť rozvoja vojenských spôsobilostí. Špecifikuje, ako by mali členské krajiny oboch organizácii rozvíjať vojenské spôsobilosti pre oblasť krízového manažmentu s cieľom ich vzájomného dopĺňania sa. Určuje aj spôsob, akým by sa mohli EÚ a NATO vzájomne dopĺňať v oblastiach, kde majú obe organizácie rovnaké požiadavky a podobné nedostatkové spôsobilosti.

Vojenská spolupráca medzi EÚ a NATO je na dobrej úrovni, jednotky ozbrojených síl sú vycvičené k vzájomnej spolupráci a samotný výcvik prebieha vo väčšine prípadov podľa rovnakých štandardov. Zaujímavosťou je, že rovnako, ako kedysi EÚ preberala pri vytváraní svojich vojenských štruktúr štandardy, postupy a skúsenosti Aliancie, v súčasnosti je to NATO, kto preberá štandardy a postupy EÚ pri operáciách zameraných na civilnú spoluprácu. Dokonca to zachádza tak ďaleko, že štúdia Centra pre strategické a medzinárodné štúdie vo Washingtone navrhuje vytvoriť „**Reverzný Berlin Plus mechanizmus**“, pri ktorom by NATO mohlo využívať štruktúry EÚ pri prístupe k civilným a policajným spôsobilostiam v rámci operácií krízového manažmentu.¹⁸

¹⁶ Podľa dostupných informácií bol v rámci operácie s použitím mechanizmu „Berlin Plus“ doposiaľ vždy operačným veliteľom DSACEUR.

¹⁷ Výrazným obmedzujúcim faktorom v tejto oblasti spolupráce je pretrvávajúce odmietanie Turecka sprístupniť utajované materiály Aliancie Cyperskej republike.

¹⁸ Paul Cornish: EU and NATO: Co-operation or competition?

ZÁVER

Napriek súčasným existujúcim možným spôsobom riadenia – Operačné veliteľstvo EÚ v rámci SHAPE, Operačné veliteľstvo EÚ vytvárané z 5-tich predurčených národných veliteľstiev a novo vytvárané Operačné centrum pre operácie v Africkom rohu, neexistuje stály štáb pre riadenie alebo plynulé plánovanie vojenských operácií. Aktuálny model má svoje nesporné výhody: kapacity pre riadenie viacerých operácií súčasne, využitie palety rôznych zdrojov, možnosť prístupu k niektorým kľúčovým špecializáciám (napr. využitie expertízy z veliteľstva v Northwoode v oblasti námorných operácií). Zároveň umožňuje EÚ žiadať prostriedky členských krajín a od NATO v rámci mechanizmu „Berlin Plus“.

Napriek tomu skúsenosti poukazujú, čo sa týka vojenskej časti, na množstvo slabín súčasného spôsobu riadenia a plánovania. Definované slabé miesto v rámci plánovacieho cyklu vojenského komponentu EEAS spočíva v skutočnosti, že operačné veliteľstvo (OHQ) je zapojené do plánovanej operácii až po schválení mandátu a financovania operácie Radou EÚ, čo vytvára značnú časovú stratu. Navyše, aj keď OHQ dostane mandát, akcieschopnosť veliteľstva je opätovne obmedzená až do príchodu osôb predurčených na jednotlivé pozície. Popritom toto obmedzenie akcieschopnosti trvá aj pri plnej personálnej naplnenosti veliteľstva, a to najmä z dôvodu nízkych znalostí a skúseností v práci s procedúrami EÚ, plánovacích návykov v kontexte počiatočnej fázy plánovania (spracovanie Koncepcie krízového manažmentu - CMC, Počiatočnej vojenskej direktívy - IMD), ako aj z dôvodu nízkej úrovne „inštitucionálnej pamäte“.

Zaujímavosťou je, že tieto nedostatky sa neopakujú v rámci civilného mechanizmu plánovania a vedenia SBOP. CPCC je schopné vykonať kompletný plánovací cyklus aj z dôvodu, že majú integrovanú spôsobilosť vedenia misií na strategickej úrovni priamo vo svojej štruktúre. Táto nevyváženosť civilného a vojenského plánovania sťažuje dosiahnuť civilno-vojenskú synergiu v oblasti krízového manažmentu. Zároveň to len potvrdzuje skutočnosť, že z dôvodov účelnosti nie je možné oddeliť plánovanie a samotné vykonanie operácie. EÚ riskuje, že zachovaním súčasného mechanizmu vojenského plánovania si zníži vlastnú schopnosť včasne a komplexne reagovať na krízové situácie.

Je preto potrebné hľadať spôsob pre koherentnejšie zvyšovanie účinnosti dostupných síl. Zároveň je potrebné zlepšiť schopnosť plánovania civilno-vojenských misií a operácií. Tieto otázky by mohli byť prekonané vytvorením **stáleho OHQ EÚ** (permanent EU OHQ), o ktoré usilujú viaceré členské krajiny. Hlavnou ideou je snaha o zlúčenie doterajších (a značne roztrúsených) civilných aj vojenských plánovacích štruktúr EÚ do jednej. Čiže by sa jednalo viac-menej o zlúčenie EUMS, CMPD a CPCC do jedného plánovacieho a riadiaceho celku, (teda minimálne CPCC a EUMS, ak sa CMPD chápe ako strategický prvok pre koordináciu aktivít SBOP /otázka jeho kompetencií smerom k EUMC a CPCC doposiaľ reálne nie je stále úplne doriešená/).

Obrovskou výhodou by bola skutočnosť, že toto OHQ by bolo schopné plánovať tak vojenské, ako civilné, a hlavne (v čom doposiaľ aj EÚ pokrívajú) aj civilno-vojenské operácie. Popritom by zároveň odpadla otázka riešenia kompetencií ohľadne velenia a riadenia medzi civilmi a vojakmi v rámci zmiešanej operácie.

V prípade jeho vytvorenia je pravdepodobné, že by bolo dislokované na niektorom zo súčasných 5 predurčených národných veliteľstiev pre operácie EÚ. Realitou zostáva, že snahy o stále OHQ sú zatiaľ blokovane zo strany niektorých členských krajín EÚ (najmä Veľkej Británie), nakoľko činnosť tohto OHQ chápu ako duplikáciu s NATO SHAPE. Odhliadnuc od politických dôvodov (otázka umiestnenia OHQ, a z toho vyplývajúce výhody pre danú krajinu), je to nesprávna interpretácia myšlienky, napr. už len kvôli tomu, že NATO ešte stále nie je plne schopné bez akýchkoľvek obmedzení plánovať a v plnej miere realizovať civilné a civilno-vojenské operácie.

Praktickým riešením, ktoré sa uberá k spoločnej civilno-vojenskej štruktúre v rámci SBOP (opäť, z už vyššie spomínaných dôvodov, vedome opomenúvam CMPD) je **Operačné centrum (OpsCen) pre aktivity SBOP v Africkom rohu**¹⁹, ktoré by malo koordinovať aktivity SBOP v spomínanom regióne. Jedná sa o centrum zamerané na koordináciu misie EUTM Somálsko, Operácie ATALANTA a iniciatívy na Budovanie regionálnych námorných kapacít v oblasti Afrického rohu (RMCB HoA). V súčasnosti sa riešia otázky dĺžky mandátu, financovanie OpsCen a obsadzovanie pozícií v jeho štruktúrach. Otáznym zatiaľ ostáva aj vzťah vedúceho OpsCen s generálnym riaditeľom (GR) EUMS, a teda aj administratívna autorita GR EUMS v rámci pôsobenia OpsCen.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. CORNISH, P.: *EU and NATO: Co-operation or competition?*, European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union, October 2006, EP-ExPol-B-2006-14, PE 348.586
2. KRAJCOVÁ, J.: Berlín plus a Evropská bezpečnostní a obranná politika. Bakalárska práca, Brno, 2008, Masarykova univerzita, Fakulta sociálnych štúdií, Katedra medzinárodných vzťahů a evropských štúdií.
3. LABUZÍK, M.: Operácie organizácií medzinárodného krízového manažmentu. In: *International crisis management operations[elektronický zdroj] : the 11th international conference on Interoperability 2009*. April 2, 2009, Armed Forces Academy of General Milan Rastislav Štefánik, Liptovský Mikuláš. ISBN 978-80-8040-365-2. 14 s.
4. LABUZÍK, M.: Západoeurópska únia. In: *Zborník Vojenskej akadémie SNP 3/1994*. VA SNP Liptovský Mikuláš, 1994. S. 167-175.
5. NEČAS, P.; KELEMEN, M.: The EU - NATO strategic security and defense cooperation. In: *Bezpečné Slovensko a Európska únia : zborník príspevkov z 2. medzinárodnej vedeckej konferencie : 13.-14. november 2008, Košice*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, 2008. ISBN 978-80-89282-28-9. S. 280-285.
6. ONDREJCSAK, R.: Zahraničná a bezpečnostná politika v strednej Európe: deklarácie, stratégie, prax. *Panoráma – mapping security discourse 2007-2008*. Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy. Bratislava 2008. ISBN 978-80-970041-0-1, EAN 9788097004101. Str.195-208.
7. SPILÝ, P.: Nástroje Európskej únie na komplexné riešenie kríz. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2011: zborník 2. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. s. 260-266. ISBN 978-80-8040-429-1.
8. SPILÝ, P.; LABUZÍK, M.: Súčasný a budúci Aliancie. In: *Bezpečnostné fórum '09 : zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie v Banskej Bystrici 21. apríla 2009*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2009. ISBN 978-80-8083-790-7. S. 22-29.

---

¹⁹ Závery Rady EÚ č. ST 17991/11 zo dňa 1. decembra 2011

9. SPILÝ, P.; NEČAS, P.; ŽÁK, M.: Comprehensive approach: the road for complex crisis resolution. *In: Revista Academiei Fortelor Terestre*. ISSN 1582-6384 Vol. 16, Nr. 1 (61) (2011), s. 42-51.
10. Council Decision of 22 January 2001 on the establishment of the Military Staff of the European Union; 2001/80/CFSP.
11. FAC Conclusions, ST 17991/11; zo dňa 1. Decembra 2011
http://www.consilium.europa.eu/media/1222515/110412%20factsheet%20-%20cpcc%20-%20version%204_en.pdf
12. http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/104692.pdf
13. <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence>

prof. Ing. Vojtech Jurčák, CSc.
profesor Katedry bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, Liptovský Mikuláš
e-mail: vojtech.jurcak@aos.sk

kpt. Ing. René Nad'
externý doktorand študijného programu „Bezpečnosť a obrana štátu“
Stále zastúpenie Slovenskej republiky pri EÚ
Avenue de Cortenbergh
1110, Brussels, Belgicko
e-mail: rene.nad@mil.sk

NÁBOŽENSTVO A JEHO VÝZNAM V MIEROTVORNOM PROCESE¹

Rastislav KAZANSKÝ

ABSTRACT

In recent years, the field of religion and peacebuilding has gained increasing vitality and dynamism. As a result of shifting trends in the global political landscape as well as multifaceted developments in the Peace and Conflict Studies (PACS) field, not only the scholars have attended to ways in which religion can both propagate violence and foster peace. On the one hand, shifts in the ideological content of intra- and inter-state conflict since the Cold War, and the rise of so-called “identity” conflicts have placed pressure on scholars to identify ways in which religious identities, interpretations, and institutions can become implicated in destructive human behavior. To advance an understanding of both the challenges and opportunities of the field at this juncture, this contribution describes by situating the contemporary discussion of religion and peacebuilding within a larger context of cultural and intellectual history. We examine two antagonistic, historically formed perspectives on religion and peace, perspectives that are not easily reconciled a religious stance that sees religion as the only way to establish a peace and reduce the conflicts in society.

KEYWORDS: conflict and peace studies, religion, security,

ÚVOD

V posledných rokoch otázky vzťahu náboženstva a jeho vplyvu na konflikty vo svete, či už vnútroštátnej, regionálnej i globálnej úrovni nabierajú čoraz väčšiu dynamiku. Napriek mnohokrát deklarovaným otázkam o sekularizácii, či ekonomickom raste, vplyve technologického pokroku môžeme konštatovať, že náboženstvo je aj naďalej jedným zo zásadných konfliktogénnych faktorov.

Podobne aj v otázkach prevencie a riešenia konfliktov zohráva náboženstvo nezastupiteľnú úlohu. V dôsledku meniacich sa trendov v globálnej politickej situácii, ako aj v oblasti zmien multidisciplinárnych prístupov v oblasti Peace and Conflict Studies zostáva základnou premisou, že náboženstvo na jednej strane propaguje násilie, ale na druhej strane podporuje mierotvorné procesy.

Od skončenia obdobia studenej vojny sa zmenila povaha ideologického obsahu konfliktov vo vnútri štátu a medzi štátmi. Táto skutočnosť priamo ovplyvňuje diskusie vo vedeckých kruhoch do akej miery môžu byť náboženské otázky angažované v týchto procesoch. Zároveň diskusie o tejto otázke podnecujú aj spoločenské pohyby, ktorých základom je kultúrna rozmanitosť, svetonázorové rozdiely či možnosť využitia mierotvorného potenciálu in-

---

¹ Tento príspevok je publikovaný v rámci projektu Univerzitnej grantovej agentúry UMB v Banskej Bystrici - UGA č. I-11-004-06 „Komparatívna analýza Bezpečnostných politík krajín Vyšegradskej štvorky (Slovenská republika, Česká republika, Poľská republika, Maďarská republika)“.

štitútu náboženstva pre ovplyvnenie deštruktívneho ľudského správania. (Maalouf, 2000). Rastúci počet štúdií a analýz zaoberajúcich sa náboženským kontextom konfliktov, ale aj rôznych prístupov ku prevencii a riešeniu konfliktov nás privádza k hypotéze, že náboženstvo disponuje dvojakým vzťahom k budovaniu a zachovaniu mieru. Náboženstvo je na jednej strane prekážkou a na druhej strane mostom medzi skupinami, rozdeľovníkom a na druhej strane ideovým tmelom spolužitia, zároveň teda zdrojom konfliktov a na druhej strane inšpiráciou. (Appleby, 2000)

V prípade snahy nájsť odpoveď na stanovenú hypotézu musíme diskusiu o postavení a úlohe náboženstva zasadiť do širšieho kontextu kultúrnych a intelektuálnych dejín. Retrospektívne sa nám ponúka pohľad na dve protikladné, historicky sa utvárajúce paradigmy, zároveň aj perspektívy vnímania náboženstva ako jedinej cesty k nastoleniu mieru v kontraste s postojom zástancov tvrdej sekularizácie, vnímajúcej náboženstvo ako inherentne konfliktné. Súčasné chápanie „Peace and Conflict Studies“ prekonáva tieto vyhranené postoje a pokúša nájsť odpoveď v hľadaní súladu medzi týmito pólmi.

1. NÁBOŽENSTVO – KONFLIKT A MIER

Hoci je pole spolupôsobenia spojenie náboženstva a peacebuildingu objavené pomerne nedávno, vedecké prístupy z rôznych odborov rovnako ako politici, ale aj laici, či príslušníci náboženských obcí už dlho mali záujem objaviť vzťahy medzi náboženstvom, konfliktom a mierom. Ako sme načrtli existujúcu bipolárnu dichotómiu, ktorá rozdeľuje aj v spoločnosti vnímanie úlohy náboženstva súčasné, multidisciplinárne sa kreujúce chápanie pojmu Peace and Conflict Studies polemizuje s dlhodobým stereotypom polemiky „náboženstva proti sekularizmu“ a miesto toho preferuje podporu dialógu medzi náboženstvami, medzi svetským a náboženským svetonázorom a sústreďuje sa na redukciu konfliktogénnosti náboženských otázok na úkor posilnenia konštruktívnej náboženskej mierotvornej činnosti.

2. TRADIČNÉ CHÁPANIE MIERU: MIER VÝHRADNE S NÁBOŽENSTVOM

Po celé stáročie prevládalo tvrdenie o jedinečnosti existencie „božieho mieru“ závislého jedine od vôle boha, či v polyteizme súhlasnej vôle božstiev. Je pozoruhodné, že toto chápanie je identické v rôznych kultúrnych aj náboženských prostrediach. Výrazným identickým momentom je prítomnosť základnej axiomy o mieri, že je možné ho nájsť a vytvoriť výhradne prostredníctvom náboženskej viery a praxe. Často, ale nie vždy bolo dôsledkom tejto viery predstava, že autentický mier je možné nájsť len prostredníctvom jedného konkrétneho náboženstva či sekty alebo subkomunity. Táto skutočnosť bola často dávaná do spojitosti s predstavou, že „ak všetci budú praktizovať našu vieru a rituály nastane večný mier na svete“ Inými slovami povedané mier je možný, ale musia byť preň vytvorené konkrétne mechanizmy, kódy, symboly, rituály a komunálna solidarita. (Heft, 2004)

Postmoderné definície mieru majú tendenciu chápať „mier“ holisticky, ako pokojný stav v oveľa väčšej miere len ako prostú absenciu násillia či neprítomnosť vojny. V širokej škále klasických náboženstiev mier predstavuje harmóniu, celistvosť, usporiadanosť. Súčasné chápanie však zachádza omnoho ďalej než len k „negatívnemu mieru“ (absencii otvoreného násillia) v premodernom chápaní. Vyžaduje sa teda pre budovanie mieru pozitívneho omnoho viac než len zmeny v legislatívnej oblasti, či púha zmena status quo (Panikkar, 1995). Je teda potrebné ho chápať nielen vo vzťahu k inštitucionálnym formám, ale aj ku vzťahu k charakteru sociálnych štruktúr. Vo väčšine náboženských systémoch je „deficit mieru“ opakujúcim sa rysom ľudskej existencie. Nastolenie pevného trvalého mieru, extrahované v každodennosti bytia si vyžaduje v zmysle tejto koncepcie transformáciu vedomia vo vnútri spoločnosti, nielen posuny v politike vyjednávania alebo skvalitňovania diplomacie či vyjed-

návacích schopností. Vo väčšine tradičných náboženstiev je tak mierotvorný proces v tejto koncepcii predstavovaný na základe inšpirácii daných náboženským svetonázorom a učením. Tento prístup vyzýva k budovaniu celostného spoločenstva a nepredpokladá len ukončenie bojov ale štrukturálne zmeny v pocitoch, vzťahoch a charaktere komunity.

Prístup „mier výhradne s náboženstvom“ má obrovský potenciál dodať mierotvornému procesu filozofický a spirituálny rozmer do diskusií o podobe mierotvorných procesov. Zároveň však snaha o určité univerzálne vnímanie „dobra a mieru“ v sebe nesie úskalie prílišnej jednostrannosti videnia konfliktu. Následne nato sa stráca snaha o objektívne zhodnotenie situácie, analýza konfliktu a vytvára sa opätovne priestor pre istú intelektuálnu polaritu názorov. Tento prístup ku konfliktu výhradne cez náboženský rozmer vedie skôr k náboženskému esencIALIZácii systému viery a uprednostňuje normatívny prístup oproti empirickej analýze situácie. Ďalším negatívom je podhodnocovanie možnosti riešenia konfliktných situácií z nenáboženským podtextom a na druhej strane prílišný akcent na skutky konané v mene náboženstva v konfliktných situáciách. Do úzadia potom pri riešení ale aj prevencii konfliktov sú do úzadia potláčané súhrnné pôsobenie etnických, kultúrnych a ostatných sociálnych ale aj nesociálnych faktorov.

3. SEKULARIZÁCIA: MIER BEZ NÁBOŽENSTVA

Historicky vzaté tento smer vníma usporiadanosť vedúcu k mierovému spolunažívaniu voči predchádzajúcemu smeru „mier výhradne s náboženstvom“ ako vzájomne protikladný. Tento svetonázor sa zrodil v období renesancie a osvietenstva a na medzinárodnú politiku začal mať silný vplyv od obdobia Vestfálskeho mieru 1648. Vestfálsky mier ukončil sektárske násilie v podobe tridsaťročnej vojny a začal posun k sekulárnej usporiadanosti medzinárodných vzťahov. V ktorom bola zvýrazňovaná kategória národného záujmu – ako bezpečnejší sprievodca vedúci až k štátnickému umeniu než k náboženskému presvedčeniu. Tento sekulárny posun bol urýchlený veľkou francúzskou revolúciou, priamym a otvoreným útokom na cirkevné inštitúcie a oslavou ľudského rozumu. Svoj vrchol úspechu v medzinárodných vzťahoch dosiahol prostredníctvom ruskej a čínskej revolúcie kedy čerpal z Marxovho videnia sveta ako klamlivej vízie éterického mieru a následnému odvracaniu sa od reality skutočného násillia a konfliktu medzi triedami. V súčasnosti sa väčšina štátov už nedrží tak neochvejne tohto trendu ako Francúzsko, Rusko či Čína, ale hlavné princípy „tvrdého sekularizmu – mieru bez náboženstva“ si udržuje značný vplyv v západnej akademickej sfére a . Trend vytvárania mierového spolunažívania bez deklarovaneho vierovyznania je založený mnohokrát na predpoklade že neprimerané zdôrazňovanie náboženskej identity vedie k vytváraniu hrozby pre mier. Vychádza to jednak z historických skúseností, kedy náboženstvo bolo zneužívané ako prostriedok skupinového násillia – represie či vylúčeniu, ale naopak k vstevovaniu svet-ských etických zásad, ktoré nerozlišujú medzi „nami“ a nimi“ a kladie dôraz na úlohu jednotlivca vo svete. Diskusie v akademickej sfére na tieto témy tak pochopiteľne sklzávajú aj k hodnoteniu významu a úlohe náboženstva v konfliktoch, pričom sekulárny postoj si zväčša zakladá na zvýrazňovaní autoritárstva, neznášanlivosti, absolutizmu, iracionality a iných podobných aspektov odvodzovaných od náboženstva. Náboženstvo je vďaka tomuto prístupu zvýrazňované viac ako konfliktogénny faktor a naopak je redukovaná jeho pozitívna rola vo vzťahu k prevencii či riešeniu spoločenských konfliktov. Náboženstvo pre sekulárny pohľad zväčša pôsobí ako akcelerátor konfliktov vedených nie len na sociálnej či ideologickej báze ale na realistických, materialistických požiadavkách.

V tejto súvislosti je potrebné na sekulárny pohľad poskytnúť pohľad na niekoľko špecifík koncepcie sekulárneho prístupu. Zástancovia tohto prístupu majú sklon považovať náboženstvo za rozhodujúci akcelerátor sociálnych a politických konfliktov, pričom tento ich postoj vedie k prílišnej relativizácii a zjednodušovaniu dynamiky konfliktov (Heft, 2004)

a vnášajú stereotypný – odmietavý pohľad na náboženstvo, jeho inštitúcie a jednotlivcov (Heft, 2004). Zároveň tento postoj je v opačnej podobne prezentovaný v extrémnej forme sekularizmu zameranému na deštrukciu náboženských symbolov a inštitúcií. Tu sa dostávame k pochopeniu fundamentalistických koncepcií – jednak náboženských a na druhej strane sekularistických. (Appleby, 2010) V týchto extrémnych formách aj sekularizmus môže mať akceleračný efekt na dynamiku konfliktov. (Lasicová - Ušiak, 2009) Je preto jasné, že práve tieto postoje boli prítomne v autoritatívnych a totalitných režimoch nielen v minulosti, ale aj v súčasnosti v práve v extrémne sekulárnej podobe – stalinizmus v Rusku, nacistické Nemecko, severná Kórea a pod. Sekularistický prístup má svoj prínos v prípade že sa snaží eliminovať istý exkluzívny rozmer videnia sveta v rámci náboženských predstáv. Je to markantné najmä v situácii kedy striktné, nebodaj fundamentalistické koncepcie náboženstva stavajú zreteľné, vyhranené deliace čiary v spoločnosti, či voči iným náboženstvám. Veľmi zreteľne môžeme tieto rozdiely medzi už spomenutými prístupmi vidieť v konfliktoch zasiahnutých oblastiach ako napríklad v Afganistane, v oblasti kde došlo k prechodu k fundamentalisticky orientovanému náboženskému režimu k sekulárnemu a naopak napríklad v Iraku, kde prevahu získavajú nábožensky orientované skupiny. (Cavanaugh, 2009)

Hlavným nedostatkom koncepcie „mieru bez náboženstva“ je prílišná pozornosť na konfliktogénny aspekt náboženstva a marginalizácia ostatných societárnych faktorov. Náboženstvo však v sebe nesie aj pozitívne i negatívne aspekty vo vzťahu ku konfliktom. Radikálni sekularisti si neuvedomujú, že bagatelizovaním náboženstva a jeho etických rozmerov „inštitucionalizovanej spirituality, morálky a pravidiel tak nechtiac niekedy „vyliievajú z vaničky (konfliktu) aj dieta – (pozitívny mier)“. (Galtung, 1996)

Z uvedeného vyplýva, že spoločnosti a krajiny zasiahnuté konfliktom majú tendenciu oscilovať buď k príklonu k náboženským normám – pravidlám determinujúcim správanie a i konflikty v danej societe. Hraničnou hodnotou je v tomto prípade ultranáboženský smer, ktorý predstavuje u zástancov tohto smeru normatív i v oblasti prevencie a riešenia konfliktov výhradne cez náboženstvo. Ďalším pólom je sekularizované videnie sveta bez náboženstva, odmietajúce dogmatický hraničný schematizmus a redukujúci konfliktogénny aspekt náboženského vplyvu na svetonázor jednotlivých spoločností. Tieto koncepty nachádzajú svoj odraz autorov ako Huntington, Fukuyama a iných vízií akademikov.

4. FLEXIBILNÝ PRÍSTUP: MIER S NÁBOŽENSTVOM

Spomenuté dva krajné protipóly vnímania náboženstva výlučnej a redundantnej – dichotómie výlučne s náboženstvom a výlučne bez náboženstva sa dostávame k otázke vhodného využitia náboženstva ako flexibilného nástroja pri riešení konfliktov. Tento prístup v súčasnosti je možné považovať za východisko z vyššie uvádzaného rozporu a predstavuje prínos pre súčasné Peace and Conflict Studies. Prekonáva náboženské vedomie o výlučnosti a jedinečnosti a na druhej strane potvrdzuje a uznáva platné náboženské i sekulárne nároky. Charakteristickým znakom využitia tohto prístupu v súčasných metódach riešenia konfliktov je uznanie paradoxu, že náboženstvo aj spája i rozdeľuje, náboženstvo evokuje všeobecne rezonančné ideály ako sú mier, úcta k životu a podobné spoločné symboly. To na jednej strane poskytuje elementárne predpoklady pre vykonávanie mierotvornej činnosti, ale musí byť interpretované spôsobom usilujúcim o zvýraznenie ľudskej solidarity. Nie každý sa však stotožňuje s tvrdením že náboženstvo nevyhnutne nesie mierotvorný potenciál – hoci všetky svetové náboženstvá vo svojom učení tieto mravné ideály ideálneho sveta v sebe obsahujú a aj prezentujú. Východiskom pre flexibilnú náboženskú mierotvornú činnosť je spojenie náboženských otázok so solidarizmom, prekročením sektárskych rozdielov a spoločná interpretácia sociálnych problémov. V širšom zmysle náboženské texty a myšlienky prispeli výraznou mierou k humanizácii vojny v minulosti a poskytovali prvotný inštitucionálny aj osobnostný rámec

pre redukciu konfliktogénnych situácií. Súčasný svet globalizovaný svet existujúci v nevyhnutnej interakcii náboženských i sekularizovaných režimov či ideálov by mal čerpať z náboženstva ideály morálky a mieru.

5. VYUŽITIE FLEXIBILNÉHO PRÍSTUPU VO VIACÚROVŇOVEJ DIPLOMACII

Podoba súčasných ozbrojených konfliktov a vojen si vyžaduje využívať pri ich riešení nové postupy a metódy. Pôsobenie širokého spektra neštátnych aktérov a využívanie nových foriem násilia si vyžaduje aplikovať nové formy prístupov a riešení, ktoré dokážu úspešne substituovať tradičné formy riešenia konfliktov. Tu sa mení aj pozícia štátu v súčasných medzinárodných systémoch. (Kucharčík, 2009)

Viacúrovňová diplomacia, ktorá v súčasnosti flexibilne operuje s využitím náboženstva, alebo aj označovaná ako Multitrack diplomacy (MTD) je systémový prístup transformácie konfliktov, ktorý využíva pri nastoľovaní mierového procesu behaviorálny, resp. organizatický prístup. (Galtung, 1996) Mierový systém chápe ako proces ako živý organizmus. Opúšťa tradične Newtonov mechanistický prístup, ktorý odvodzoval svoje pôsobenie od pravidla, že vesmír a procesy v ňom fungujú na spôsob stroja, sledujúc presné matematické zákony odvodené od zákona akcie a reakcie. Naopak systémový prístup neredukuje predmet výskumu na jednotlivé časti. Zaoberá sa prepojenosťou častíc a ich spôsobom organizácie v rámci systému. Stúpa nielen počet väzieb, ale aj úroveň vzájomnej závislosti medzi jednotlivými aktérmi medzinárodného politického systému. Systémy nie sú dané len svojou štruktúrou, nemajú dané svoje úlohy a neriadia sa len lineárnymi zákonmi akcie a reakcie. Systémy rastú, vyvíjajú sa a transformujú sa. Sú analogické živým organizmom a ako také sú charakterizované cyklickými tokmi informácií, nelineárnou prepojenosťou a organizáciou vyznačujúcou sa obmedzenou autonómnosťou. (Duffield, 2001). Ako typické príklady klasickej koncepcie mechanistického princípu je možné uviesť politiku humanitárnej pomoci vyspelých krajín, ktorej očakávanými dopadmi je zlepšenie situácie civilného obyvateľstva v konfliktnej oblasti. nami opisovaný systémový prístup rigorózne neodmieta humanitárnu pomoc, ale považuje ju za nedostatočný nástroj mierového procesu, pričom berie do úvahy aj pôsobenie iných aktérov. Poskytovanie humanitárnej pomoci nie je v praxi lineárny proces medzi donorm (ekonomicky vyspelé štáty, medzinárodné organizácie a apod.) a akceptorom (obyvateľstvo konfliktnej oblasti, obeť násilia), do transferu zasahujú aj iní aktéri a vzťahy medzi nimi. Sprostredkovateľské organizácie, kriminálne skupiny, teroristické zoskupenia, korupcia a podobne. Podoba humanitárnej pomoci je v praxi redukovaná mierou pôsobenia týchto aktérov (napr. zdaňovanie konvojov, výpalné za ochranu a pod.)

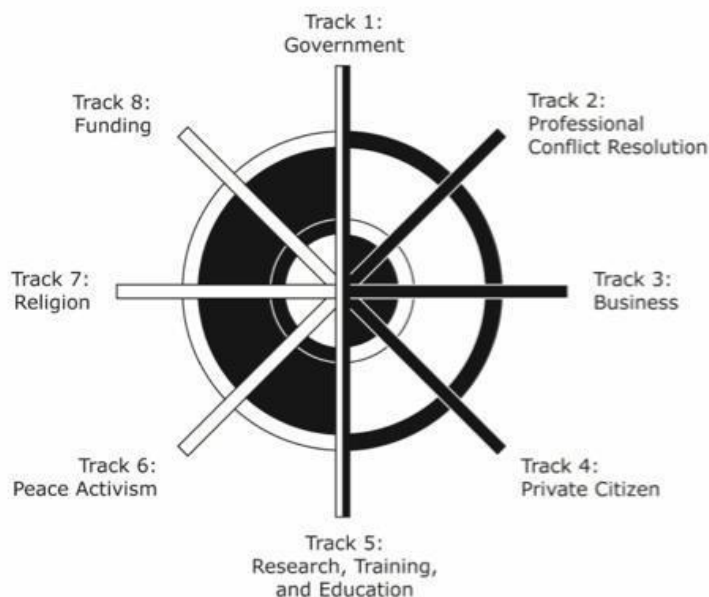
Špecifikom uvádzaného sociálneho systému je jeho odlišnosť od organických systémov v tom, že je charakteristický ľudským vedomím. Jednotlivé časti systému sa majú schopnosť aktívne a vedomo sa podieľať na organizácii systému, pričom sú pod vplyvom subjektívnych faktorov. Každé individuum, alebo sociálna skupina je pod vplyvom individuálneho alebo kolektívneho presvedčenia, názorov, hodnôt, ktoré ovplyvňujú ľudské vnímanie reality a konanie v nej. Z tejto premisy je možné vyvodit' aj fakt, že každý konflikt je poznačený tým, že každá zo strán sa na tú istú situáciu pozerá pod iným uhlom pohľadu. (Diamond, McDonald, 1996)

Pojem Multitrack diplomacy sa používa na označenie nového koncepčného prístupu, ktorý odzrkadľuje rôznorodosť aktérov prispievajúcich k mierovému procesu za účelom budovania tzv. pozitívneho mieru. Táto koncepcia je v podstate rozšírením tzv. Track One, Track Two paradigmy. Pojem Track Two bol zavedený Josephom Montwillom z Inštitútu pre zahraničnú službu, ktorý týmto termínom označil diplomatické aktivity nachádzajúce sa mimo

rámec oficiálnych vládnych aktivít. Monteville vychádzal z premisy, že odborný posudok konfliktu na uskutočnenie úspešného mierového procesu nemôže vychádzať iba od predstaviteľov vlády, ale od množstva aktérov z rôznych pôvodov s rozličnými zručnosťami a skúsenosťami. (Diamond, McDonald, 1996)

V poslednom období sme svedkami exponenciálneho nárastu mimovládnych aktivít v mierových procesoch. Track Two preto už svojím obsahom vo svojej pôvodnej koncepcii nestačí vystihovať rôznorodosť a komplexnosť neoficiálnej diplomacie. Neskôr jedna s protagonistiek tohto prístupu Louise Diamond zaviedla pojem Multitrack Diplomacy a John W. McDonald rozšíril track Two na ďalšie roviny – štyri tracks: profesionálne mimovládne organizácie zaoberajúce sa riešením konfliktov, obchod, súkromné osoby a médiá. V roku 1991 Diamond a Mc Donald pridali k tomuto modelu ďalšie štyri úrovne: náboženstvo, aktivisti, veda a vzdelávanie, filantropia. V konečnom dôsledku tak súčasná multitrack diplomacia v súčasnosti pôsobí na 9 úrovniach kedy do procesu riešenia konfliktov vstupujú masmédiá – 9 tracks. Multitrack Diplomacia, označovaná aj skratkou MTD je multidisciplinárnym prístupom riešenia konfliktov, ktorý odzrkadľuje viacúrovňovú štruktúru systému. Tento systém nie je hierarchizovaný, sú však vzájomne závislé a prepojené jednotlivé tracks a preto sa zvyčajne zobrazuje v kruhovom diagrame.

Každá úroveň – Track, má vlastné zdroje, hodnoty a prístupy a predstavuje jedinečnú a nenahraditeľnú časť systému. Všetky tracks sú prepojené v strede diagramu a pracujú vzájomnej synergii na transformácii konfliktu. Ide o systémový prístup k mieru, pretože nie jedna časť systému, ale všetky spolu majú schopnosť budovať mier. (Diamond, McDonald. 1996)

Obr. 1 Viacúrovňová diplomacia a flexibilné využitie náboženstva – Track 7

Špecificky sa tu teraz pozrieme na úlohu náboženstva v spomínanej flexibilnej podobe vyjadrenej v úrovni 7 v uvádzanom grafe. Náboženstvo ako súbor duchovných hodnôt a princípov správania je označené ako Track 7. Náboženské rozdiely môžu v praxi predstavovať zdroj konfliktu, ale takisto môžu byť katalyzátorom zmierovacieho procesu. Nakoľko náboženský vodcovia predstavujú v rámci komunít určitú autoritu, ich slová majú významnú váhu na správanie jednotlivcov a skupín. Západné náboženstvá v podobe rôznych odnoží kresťanstva sú v konfliktnom prostredí aktívne prostredníctvom komunít veriacich a cirkevných mi-

sí, ktoré šíria všeobecné morálne princípy ako sú láska k blížnemu, súcit, schopnosť odpúšťať. Tieto komunity veriacich sa podieľajú na rovnakých aktivitách ako iné track; vzdelávanie obyvateľstva a miestnych vodcov, neformálne vyjednávania, mediácia, poskytovanie humanitárnej pomoci, vystupovanie v médiách, vydávanie publikácií. Prínosom náboženstva v mierovom procese je, že do neho prináša „duchovný impulz plný idealizmu etických hodnôt“. (Diamond, McDonald, 1996, s. 101) V širšom kontexte možno chápať pozitívne aj integračnú funkciu náboženstva ako súčasť kultúry. Pre túto funkciu sú využívané sociálne inštitúcie ako vzdelávanie, rodina, partnerské skupiny, komunikačné inštitúcie a ďalšie. Kultúra je chápaná ako niečo pozitívne, čo pomáha zblížovaniu a vzájomnému pochopeniu medzi národmi a štátmi, pomáha otupovať ostrie medzinárodných rozporov. Táto predstava je však oprávnené iba čiastočná a celý problém kultúry a náboženstva a ich úlohy v medzinárodnom živote je omnoho zložitejší, rozporupľnejší. (Hoscheková, 2009) Negatívnou stránkou Track7 je, že má historicky daný sklon k exkluzívnosti. To znamená, že len svoje princípy považuje za správne, čím segreguje komunity s odlišným náboženským vyznaním. (Diamond, McDonald, 1996)

ZÁVER

O relevancii využitia mieru a Peace and Conflict Studies je v súčasnosti vzhľadom na množstvo problémov, ktoré evokuje význam náboženstva a symbolov vo vzťahu k medzinárodnej bezpečnosti je možné analyzovať množstvo skutočností. Význam nami nastolenej problematiky v súčasnosti považujeme za vysoko aktuálny. Obdobie kedy útoky na náboženské symboly (napríklad karikatúry a následné ozbrojené religiózne orientované útoky) a na druhej strane mierový proces (posledná návšteva pápeža v Libanone) poukazujú na rastúci vplyv tejto otázky. Mier bez vyvárania mieru a porozumenia medzi náboženstvami nie je možný. Úlohou vedy je v náboženstve, v jeho hodnotách, presvedčení a postupoch identifikovať procesy, ktoré môžu prispieť k budovaniu mieru. Začiatkom úspechu je hľadanie pochopenie a porozumenie aký má význam a obsah pojem mier v jednotlivých náboženstvách. Aký je jeho obsah v duchovnej, teologickej a aký v praktickej rovine. Poznanie týchto faktov následne na to umožní hľadať spoločné hodnoty ktoré môžu prispieť k hľadaniu konsenzu konfliktných oblastiach. Pre načrtnutie problému len v stručnosti zhrnieme niekoľko definícií mieru v hlavných náboženstvách sveta. Tieto definície majú jedinečný charakter, ale popritom jedinečnú koreláciu navzájom. (Smith – Burr, 2007) Židovská viera kladie v chápaní mieru dôraz na spravodlivosť a milosrdenstvo. Pre moslimov zas mier evokuje tento stav ako pocit bezpečia a pohody, ale aj trvalé úsilie o spravodlivé a súcitné vzťahy s ostatými. (Coward – Smith, 2004) Pre kresťanov je rozhodujúce zas zdôrazňovanie spravodlivosti, odpustenia a zmierenia, ako aj snaha o nenásilné riešenie konfliktov. (Coward – Smith, 2004) Východné učenia hinduizmu zas kladú dôraz na nenásilie (áhimsa), odpustenie (kashma) a mier (shanti). (Coward – Smith, 2004). Pre budhistickú vieru je zas v súčasnosti ústredným motívom nastolenie vnútorného mieru jednotlivca prostredníctvom meditácie a všímavosť k súčasným sociálnym otázkam. (Smith - Christopher, 1998).

Vzhľadom na hĺbku a šírku mierových učení v rôznych náboženských tradíciách vieme nájsť príklady kedy náboženské cítenie jednotlivca a aplikovanie duchovnej praxe inšpirované aktivitou jednotlivca dalo do pohybu celé komunity smerom k úsiliu a práci pre mier, sociálnu a environmentálnu spravodlivosť. Spomeňme len Gándhího boj proti kolonializmu, Martina Luthera Kinga v boji za sociálnu spravodlivosť a občianske práva, Dalajlámu a jeho aktivity súvisiace s Tibetom, Abdula Ghafara Khana ako predstaviteľa moslimského mierového hnutia a iných.

Na druhej strane treba však podotknúť, že náboženstvo hoci v sebe obsahuje mierotvorné prostriedky je jedným z hlavných konfliktogénnych faktorov súčasnosti. Napriek tomu, že zástancovia sekularizmu tvrdia, že deliaca povaha náboženstva a deštruktívne zapojenie

náboženských účastníkov konfliktov je dôvodom z pohľadu stavu a vývoja skúmania bezpečnostnej politiky potrebné sa prikloniť ku presadzovaniu koncepcii flexibilného prístupu „mier s náboženstvom“, pretože pokiaľ je náboženstvo a náboženské subjekty zainteresované na konflikte, musia sa aj podieľať na jeho riešení. Rastúci význam náboženskej otázky, tak ako to ukazuje realita súčasnosti, otvára nové príležitosti pre rozvoj nielen praxe, ale aj teórie bezpečnostných štúdií. Vzhľadom na existenciu dlhodobej verejnej diskusie na tému náboženstva, politiky a mieru budú tieto otázky prinášať ďalšie výzvy smerom k rozvoju bezpečnostnej metodológie, ale aj politológie, religionistiky či sociológie. Zároveň sa spolu s rozvojom uplatňovania multidisciplinárnych vedeckých prístupov rozvíja aj politická prax na poli diplomacie, kde tradičný okruh aktérov a subjektov mierotvorného procesu sa neustále rozširuje.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. ADAŠKOVÁ, D. 2009. Humanitárna kríza v Kolumbii ako dôsledok bezpečnostnej situácie v regióne. In *Interpolis '09*. Banská Bystrica: FPVaMV UMB, s. 351- 355
2. APPLEBY, S. 2000. *The Ambivalence of sacred: religion, Violence and Reconciliation*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield Publishers, 2000
3. COWARD, H. – SMITH, G. S. eds. 2000. *Religion and Peacebuilding*. Albany: State University of New York Press, 2000
4. DIAMOND, L. – McDONALD, J. 1996. *Multitrack Diplomacy. A System Approach to Peace*. West Hartford Connecticut: Kumarian Press 1996.
5. DUFFIELD, M. 2001. *Global governance and the New Wars*. London and New York: Zed Books, 2001
6. DOBRÍK, M. 2008. Komplexnosť a diverzita výskumu bezpečnosti : (prevencia konfliktov). In *Bezpečnostné fórum '08*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2008. s. 11-16.
7. GALTUNG, J. 1996. *Peace by Peaceful Means*. Oslo: International Peace Institute, 1996
8. HEFT, J. L. ed. 2004. *Beyond Violence: Religious Sources of Social Transformation in Judaism, Christianity, and Islam*. New York: Fordham University Press, 2004
9. HOSCHEKOVÁ, D. 2009. *Kultúra v medzinárodnom prostredí a medzinárodná komunikácia (7. kapitola)*. In HORSKÁ, E. a kol. *Multikultúrne vzdelávanie pre európske občianstvo*. Nitra 2009, s. 132-159
10. KUCHARČÍK, R. 2009. Štát v súčasnom medzinárodnom systéme. In *Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: Ekonóm, 2009, s. 373-379
11. LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. 2009. Metodologické aspekty budovania vedy o bezpečnosti. In *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*, Žilina: Žilinská Univerzita ŽU – EDIS, 2009
12. NOTTER, J. – DIAMOND, L. 1996. *Building Peace and Transforming Conflict: Multitrack Diplomacy in Practice (online)*. Arlington USA: Institute for Multitrack Diplomacy, 1996 (cit. 01.08.2010). Dostupné na internete: <http://imtd.org/imtd/OP7.pdf>
13. MAALOUF, A. 2000. *In the name of identity : Violence to need to belong*. New York: Arcade Publishing, 2000

14. PANIKKAR, R. 1995. *Cultural Disarmament: The Way to Peace*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 1995
15. SMITH, D. W. – BURR, E. G. 2007. *Understanding World Religions: A Road Map for Justice and Peace*. Toronto: Rowman and Littlefield Publishers, 2007
16. SMITH, D. L. ed. 1998. *Subverting Hatred : The Challenge of Nonviolence in Religious Traditions*. Cambridge : The Research Center for the Twenty First Century, 1998

Rastislav KAZANSKÝ, PhDr. PhD.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Kuzmányho 1, 974 00 Banská Bystrica
rastislav.kazansky@umb.sk

VÝCHODISKÁ METODOLÓGIE TVORBY KRÍZOVÝCH SCENÁROV – ZÁMER A VSTUPNÁ ANALÝZA PROJEKTU VEDY A VÝSKUMU PA-KVSKM-31/2012

Miroslav KELEMEN, Vladimír BLAŽEK

ABSTRACT

Authors on the implementation of research output "Methodology of the type of crisis scenarios to prepare students – security managers" present their intention, partial results and methodology of the solution of the task involved in higher education and suggest the basic assumptions of the methodology of crisis scenarios in public administration.

Keywords: security, methodology, crisis scenario.

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

V teórii a praxi krízového manažmentu vo verejnej správe sa začíname čím viac stretávať s problematikou krízových scenárov, ktoré sú výsledkom hodnotenia rizika a vývoja bezpečnostného prostredia. Zároveň rastie význam a potreba rozpracovania **metodológie tvorby krízových scenárov**, ako vedecky zdôvodneného postupu poznávania zdrojov ohrozenia a ich potenciálnych vývojových tendencií, reakcie sociálnych systémov a častí, spoločenských štruktúr pri využití štandardizovaných, ako aj špecifických vedeckých postupov, metód a techník, ale najmä procesu ich transferu a tvorby vo verejnej správe. Aktuálna je aj oblasť **metodiky tvorby krízových scenárov, ktorú** je možné vymedziť ako súbor postupov a využívania techník poznania k získavaniu potrebných dát a informácií o konkrétnom type krízového scenára a ich tvorivé praktické využitie. [1] Vypracované krízové scenáre predložené manažmentu vo verejnej správe vychádzajú z historickej skúsenosti a miery poznania ich podstaty. Obsahujú najmä príčiny ovplyvňujúce vznik a priebeh krízy, možné negatívne následky pre život a zdravie ľudí, spoločenskú infraštruktúru a životné prostredie, ale najmä reakcie, aktívne odozvy a opatrenia častí bezpečnostného systému spoločnosti na vznik a narastanie hrozieb a krízovej situácie.

Realizovaná primárna analýza predmetnej oblasti zainteresovanou skupinou odborníkov naznačuje, že v tejto oblasti je žiaduce hlbšie a širšie poznanie. Práve preto sa členovia realizačného tímu sústredili na riešenie parciálnych oblastí širokej problematiky východísk metodológie tvorby krízových scenárov vo verejnej správe. K zabezpečeniu širšieho a kvalifikovaného okruhu riešenia častí predmetnej problematiky sa do projektu zapojili vysoké školy majúce bezpečnostný charakter a zaoberajúce sa v teoretickej činnosti významnou časťou bezpečnostného prostredia a pripravujúce študentov na pozície krízových manažérov – Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach a skupina odborníkov z MV SR a MO SR.

1. IDENTIFIKÁCIA POTREBY A AKTUÁLNOŠŤ RIEŠENIA PROBLEMATIKY

Poznávacia funkcia a analytická potreba krízového manažmentu vo verejnej správe nachádza svoje vyjadrenie v rôznych teoretických a praktických oblastiach svojej činnosti. Jednou z mnohých oblastí je aj teoretická činnosť vysokoškolských ustanovizní, ktoré sa svojim výchovno-vzdelávacím zameraním podieľajú na príprave krízových manažérov pre potreby verejnej správy a riešení teoretických otázok krízového manažmentu vo verejnej správe. Získané **poznatky z realizácie integrovanej vedeckovýskumnej úlohy „Teória a metodológia krízového manažmentu vo verejnej správe ako aplikovanej vednej disciplíny a transfer jeho poznatkov do praxe subjektov verejnej správy“** realizovanej pod gesciou Akadémie Policajného zboru v Bratislave a vedením prof. PhDr. Jána Buzalku, CSc.; ako aj **„Štúdia realizovateľnosti budovania a rozvoja Simulačného centra AOS, pracoviska operácií národného a medzinárodného krízového manažmentu spoločného projektu výskumu a vývoja Akadémie ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, Akadémie Policajného zboru v Bratislave, Vysoké školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach“**, vypracovanej pod gesciou Akadémie ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši a pod vedením brig. gen. v zálohe doc. Ing. Miroslava Kelemena, PhD., potvrdili potrebu a záujem o obsah riešenej problematiky aj u odborníkov z regionálnych a miestnych orgánov štátnej správy a samosprávy, zainteresovanej časti akademickej obce a širokej odbornej verejnosti. Aj tieto realizované vedecké aktivity v priebehu riešenia predmetných oblastí nastolili nové otázky a ukázali na potrebu vedeckého a praktického riešenia nových úloh.

Jednou z oblastí, ktoré sa stali centrom pozornosti vedeckých a odborných pracovníkov krízového manažmentu vo verejnej správe sú *„krízové scenáre“*, a to najmä v rovine ich teoretických východísk, významu krízových scenárov v systéme krízového manažmentu vo verejnej správe, a ich využitia v príprave študentov na vybraných vysokých školách realizujúcich prípravu vysokoškolských odborníkov pre potreby krízového manažmentu vo verejnej správe a podobne. V tejto základnej východiskovej rovine bola aj zadaná úloha riešiteľskému tímu vypracovať a realizovať projekt vedeckovýskumnej úlohy **„Metodológia tvorby typových krízových scenárov pre prípravu študentov - krízových manažérov na Akadémii PZ, Akadémii OS a VŠBM v Košiciach“**.

Takto široko stanovená úloha výskumu je z toho dôvodu, že autorskému kolektívu umožňuje realizovať tri základné skupiny nasledovných úloh:

- Vypracovať teoretické východiská a charakteristiky krízových scenárov vo verejnej správe, navrhnuť základné kontúry metodológie tvorby typových krízových scenárov.
- Realizovať analýzu stavu využitia krízových scenárov v systéme prípravy študentov na vybraných vysokých školách a optimalizovať využitie krízových scenárov v príprave študentov - krízových manažérov na týchto vysokoškolských ustanovizniach.
- Optimalizovať systém prípravy študentov - krízových manažérov verejnej správy v Simulačnom centre Akadémie ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, pracoviska operácií národného a medzinárodného krízového manažmentu.

Široký a oprávnený záujem akademickej obce, odborníkov a študentov, orgánov a organizácií verejnej správy a obyvateľov o problematiku krízových scenárov je vyvolaný potrebou získať hodnoverné informácie, významné pre svoju bezpečnosť a realistickú víziu vývoja v oblasti bezpečnosti, užšieho a širšieho bezpečnostného prostredia. Hodnotenie vnútornej bezpečnosti a z nej vyplývajúcich rizík a hrozieb prostredníctvom krízových scenárov je významným postulátom, využiteľným pre činnosť mnohých subjektov v

bezpečnostnej oblasti. Aktuálnosť problematiky krízových scenárov vyplýva aj z dokumentu „Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti SR a z nej vyplývajúcich rizík a ohrození SR“ z roku 2012, kde je stanovená úloha vypracovať súbory krízových scenárov k vymedzeným zdrojom rizík a hrozieb nevojenského charakteru. Najmä z tohto dôvodu sú do riešenia predmetnej vedeckovýskumnej úlohy zapojení špičkoví odborníci uvedených vysokých škôl a predpokladá sa ich spolupráca s odborníkmi z praxe - najmä MV SR a MO SR, expertov z oblasti bezpečnostnej teórie a praxe. **Zjednocujúcim faktorom pre autorský kolektív sú požiadavky teoretickej a praktickej objednávky spoločnosti, medzi ktoré môžeme považovať:**

- Potrebu vypracovania presného pojmového aparátu, základných požiadaviek na obsah a štruktúru krízových scenárov, základných princípov tvorby a metodológie tvorby krízových scenárov.
- Požiadavku prispieť k rastu objektívnosti, vecnej a faktografickej hodnoty, ako aj vedeckosti krízových scenárov, posilneniu ich podielu na raste kvality a zaistenia vnútornej bezpečnosti.
- Potrebu efektívneho využívania krízových scenárov v procese prípravy študentov - krízových manažérov na vysokých školách pre účely krízového manažmentu vo verejnej správe, ochranu osôb a majetku.
- Požiadavku vypracovania základných modelov typových krízových scenárov z vybraných oblastí, pre prípravu študentov - pracovníkov krízového manažmentu vo verejnej správe v Simulačnom centre Akadémie ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši.
- Potrebu vypracovania návrhu modelu optimalizácie prípravy a priebehu počítačom podporovaných cvičení v Simulačnom centre Akadémie ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši.

2. VSTUPNÁ ANALÝZA PROBLÉMU A IDENTIFIKÁCIA ZÁKLADNÝCH ÚLOH PROJEKTU

Skúsenosti zo života spoločnosti v krízových situáciách nevojenského, ako aj vojenského charakteru a potreba realizácie takých opatrení a zmien v živote spoločnosti a jednotlivcov, ktoré zabezpečujú prežitie spoločnosti, prekonanie krízy alebo vojnové víťazstvo, sa stávali v priebehu vývoja spoločnosti podnetom záujmu aj pre mnohé vedy, ktoré poskytovali spoločnosti a obyvateľom svoje výsledky procesu poznania pre praktické a teoretické činnosti. Postupne v diferencovanom rozsahu sa začali využívať a aplikovať poznatky prírodných, technických a spoločenských, ako aj vojenských vied v oblasti zaistenia obrany, ochrany a udržania bezpečnosti, v oblasti preventívnych činností, pre riešenie krízových situácií, ako aj obnovy a rekonštrukcie po krízovej situácii. V dejinnom procese rástli aktivity spoločnosti a človeka v teoretickej, ako aj v praktickej činnosti, zamerané na zabezpečenie reálne možnej bezpečnosti vo všetkých oblastiach, nevynímajúc krízy nevojenského, ako aj vojenského charakteru a gradovala aj úspešnosť aplikovaných vedeckých poznatkov a prístupov. Získané skúsenosti z krízových situácií viedli k poznaniu, že je možné niektoré krízové situácie zvládnuť, zmierniť ich negatívne dopady alebo odvrátiť, vytvorením systému nástrojov prevencie, akými sú napríklad: monitoring, systém varovania a vyznamenania, prípravou obyvateľstva na primeranú ochranu pred negatívnym pôsobením jednotlivých krízových situácií, vytvorením špeciálnych síl a technických prostriedkov na odstránenie, odvrátenie, alebo riadenie rizík a krízových situácií.

Do praktickej činnosti štátu, ako aj občanov, sa postupne cielene zapracovávali také skupiny opatrení, ktoré rešpektovali predchádzajúcu skúsenosť, ako aj vedecké poznatky. Vytvárala a formovala sa **štruktúra chránených záujmov a hodnôt ľudstva, štátov a skupín** občanov, na ktorých ochranu, obranu a záchranu sa vytvárali duchovné a materiálne nástroje. Spoločenské systémy na rôznej a diferencovanej úrovni vyžadovali a zabezpečovali bezpečnosť a ochranu materiálnych, ako aj nemateriálnych hodnôt, bezpečnosť a ochranu životov a zdravia obyvateľov, ochranu životného prostredia, hospodárskych a sociálnych systémov, spoločenských záujmov a ľudských hodnôt. Postupne začali vznikať prvky a základné črty bezpečnostného systému sociálnych spoločenstiev a následne bezpečnostný systém národov, štátov a medzinárodného a medzištátneho spoločenstva, v kvalite a stave zodpovedajúcej realizovaným nástrojom najmä bezpečnostnej politiky a svetónázorovým a ideovým východiskám, materiálnym zdrojom a možnostiam ekonomiky na jednej strane a zdrojom hrozieb, na strane druhej.

K naplneniu požiadaviek v akceptovanej a historicky nožnej miere bezpečnosti si ľudská spoločnosť vytvára **bezpečnostný systém**, ktorý je jej nástrojom zaistenia bezpečnosti a protiváhou silám ohrozenia a ich negatívneho pôsobenia. Proces zaistenia bezpečnosti a jeho projektovanie v konkrétnom spoločenskom systéme, alebo v časti spoločnosti, bol a je vždy spätý s identifikáciou vonkajších a vnútorných hrozieb chráneného subjektu, systému alebo záujmu. Systém identifikácie hrozieb spoločnosti vychádza zo získaných historických skúseností a vedeckej analýzy stavu a prognóz variant budúceho vývoja bezpečnostného prostredia. Výsledkom tejto činnosti je poznanie a identifikácia toho, čo nás ohrozuje, kedy a za akých podmienok a v akom rozsahu, s akými potenciálnymi negatívnymi dôsledkami pôsobí na chránené záujmy a hodnoty. Boli identifikované rôzne skupiny hrozieb, ako napríklad vojenské a nevojenké.

Spoločnosť a človek iba postupne získava nástroje minimalizácie, zmiernenia, odvrátenia alebo odstránenia negatívneho pôsobenia prírodných a spoločenských síl a procesov. Práve preto sa postupne v jednotlivých oblastiach hrozieb vytvárali rôzne miery a pásma akceptovateľného rizika s ich kvantitatívnym a kvalitatívnym vymedzením, reálneho a potenciálneho rizika, ktoré je prirodzenou súčasťou ľudskej existencie v spoločenskom a prírodnom prostredí. **Jednota praktických skúseností a vedeckého poznania sa stala určujúcou pre zabezpečenie materiálnych síl a prostriedkov, organizačných a legislatívnych štandardov, potrebných pre zachovanie spôsobilosti spoločnosti a jej jednotlivých oblastí a častí čeliť poznáým a predpokladaným hrozbám.** Zodpovednosť za bezpečnosť a podiel na jej zabezpečovaní sa postupom času rozložil na štát - orgány štátnej moci (zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc), územnú samosprávu a súkromný sektor, fyzické a právnické osoby, bezpečnosť sa stala významnou funkciou a úlohou štátu s aktívnym podielom občanov. Vytvoril sa **mechanizmus zodpovednosti** a podielu obyvateľov na svojej bezpečnosti a bezpečnosti štátu, spoločenstva štátov ako aj ľudstva. Postupne vznikala potreba konštituovať bezpečnostný systém tak, aby disponoval kvalitami, ktoré mu umožnia v prípade očakávaných, alebo neočakávaných hrozieb zabezpečiť rôzne úrovne prežitia a fungovania spoločnosti. K zabezpečeniu požadovaných základných úloh je tento systém vytváraný ako otvorený, pružný a vyvíjajúci sa, s mnohonásobne prepojenou sieťou vzťahov v jednotlivých rovinách a úrovniach častí systému (prvkov systému) a podsystémov, ktorý umožňuje adekvátnym spôsobom odpovedať - reagovať na potenciálne, ako aj reálne hrozby. Medzi základné kvalitatívne atribúty bezpečnostného systému spoločnosti môžeme napríklad zaradiť spôsobilosť: analyzovať bezpečnostné prostredie; identifikovať a klasifikovať bezpečnostné riziká a hrozby pre štát (spoločnosť, spoločenstvo štátov...) a tendencie ich vývoja; určovať postupy a opatrenia na zamedzenie alebo odstránenie bezpečnostných rizík a hrozieb; zabezpečovať svoju nepretržitú pripravenosť a akcieschopnosť; určovať riešenia

krízových situácií v súlade s aktuálnymi zdrojmi a kapacitami; zabezpečiť účinné riadenie síl a prostriedkov pri prevencii, pripravenosti zvládnuť krízové situácie, adekvátnej reakcie a odozvy na aktivizovaný zdroj ohrozenia v priebehu krízovej situácie, na zmiernení a odstránení následkov krízových situácií a vytvorenie podmienok na obnovu a rozvoj spoločnosti. Množstvo úloh a požiadaviek kladených na bezpečnostný systém a jeho tvorba sa často realizovala v protiklade so stavom, že pripravenosť systému konať, byť adekvátne pripravený na reálne, ako aj potenciálne hrozby, bolo možné preveriť iba v priebehu skutočnej mimoriadnej udalosti, alebo krízovej situácie. V technických systémoch, ako aj prírodných, či biologických systémoch, je možné realizovať pokusy, skúšky, experimenty a využívať poznatky príslušných vied na prípadné zdroje ohrozenia a sledovať priebeh nežiaducich negatívnych javov a hľadať nástroje na obmedzenie, alebo zvládnutie ich nežiaduceho pôsobenia. Experimentovať v oblasti bezpečnosti spoločnosti, štátov a ľudstva je značne riskantné a možné iba v obmedzenej miere, a tak sa pozornosť v tejto oblasti sústredila aj na **využitie krízových scenárov**. Získané skúsenosti a poznatky z jednotlivých krízových situácií ľudskej spoločnosti - živelných pohrôm (tsunami, povodní, sopečných erupcií, zemetrasení, extrémnych klimatických výkyvov a pod.), technických a technologických havárií (havárie atómových elektrární, chemických podnikov...), vojnových konfliktov (svetových a lokálnych vojnových konfliktov, možnosti použitia zbraní hromadného ničenia...), boli vedecky systematizované a začala sa venovať pozornosť využitiu krízových scenárov v systéme krízového manažmentu verejnej správy na všetkých úrovniach a oblastiach.

Potvrdil sa predpoklad, že ekonomicky nenáročným a účinným nástrojom „zvládnutia“ negatívneho pôsobenia krízových javov, ochrany životov, zdravia a majetku občanov a spoločnosti, životného prostredia, obrany a ochrany bezpečnostných záujmov sú krízové scenáre. Krízové scenáre sú výsledkom ľudskej skúsenosti, priebežného monitoringu rôznych hrozieb sociálneho systému a ľudských hodnôt a z nich vyplývajúcich krízových situácií. Krízové scenáre boli pri svojom vzniku súčasťou získanej alebo odovzdávanej skúsenosti jednotlivcov, národov a štátov (pozitívnej ako aj negatívnej) v ich dejinnej púti, a to vo forme legiend a príbehov, kde ich námiet, obsah a štruktúra boli podmienené formou tlmočenia (ústnej, písomnej) a poslaním (príčinou uchovania a odovzdávania) pre danú sociálnu štruktúru. Túto etapu môžeme nazvať ako etapu vzniku a formovania primárnych krízových scenárov, majúcich iba čiastkový vplyv na systémovú prípravu spoločnosti a ciele ovplyvňovanie jej bezpečnostného systému. **Práve nárast prepojenia vzťahu získanej skúsenosti a vedeckého poznania zvýšil význam krízových scenárov pre spoločnosť a stali sa neodmysliteľnou súčasťou teoretickej a praktickej činnosti v bezpečnostnej oblasti, významným východiskom pre bezpečnostnú politiku a tvorbu bezpečnostného systému štátu.** V súčasnom chápaní sú krízové scenáre výsledkom poznania potreby prípravy spoločnosti a jednotlivca na hrozby a krízové situácie, ako aj tvorby nástrojov identifikácie hrozieb a kríz, zmiernenia alebo odstránenia ich negatívneho pôsobenia. Krízové scenáre sú teda aj všeobecným popisom získaných skúseností a poznatkov o predošliých, ako aj potenciálnych krízových situáciách - ich priebehu, ničivosti, kvantitatívnej charakteristike, cyklom, alebo periodicite opakovania, okolnostiam a príčinám ich vzniku a pod. To znamená, že prezentujú poznanie a zovšeobecnenie krízových situácií a zdrojov hrozieb spoločnosti a človeka. Krízové scenáre zároveň prezentujú a tlmočia reakciu sociálneho systému na danú krízu a hrozbu, z hľadiska historického alebo aktuálneho stavu pripravenosti síl a prostriedkov spoločnosti a jednotlivca.

Krízové scenáre je možno z pohľadu predmetu riešenia našej vedeckovýskumnej úlohy definovať nasledovne: **krízové scenáre** sú zovšeobecnené poznania z vývoja a priebehu jedinečných udalostí, ktoré majú deštruktívny a negatívny vplyv na ľudský život, spoločnosť

a spoločenskú infraštruktúru, ich akceptované a chránené hodnoty, podmienky a predpoklady hodnotného, prosperujúceho, perspektívneho, udržateľného rozvoja a bezpečného života vo forme rozpracovaných námetov. Krízové scenáre sprostredkovávajú priebeh postupu a reťazenie súboru izolovaných, ako aj prepojených podstatných procesov a dejov v časových a priestorových dimenziách. Predstavujú varianty vývoja - minulej udalosti vo forme zovšeobecnenej skúsenosti, alebo popisu možnej, ale pravdepodobnej krízovej situácie. Pre neopakovateľnosť krízových situácií na jednej strane a potrebu získania poučenia pre budúcnosť na strane druhej sa v krízových scenároch pracuje s akceptovateľnou mierou neurčitosti priebehu krízy a alternatívami jej priebehu, ako aj budúceho pokrízového vývoja. Tento prístup zodpovedá miere poznania bezpečnostného prostredia a jeho variabilnosti vývoja v krátkodobej, strednodobej a dlhodobej budúcnosti.

Poslanie krízových scenárov je vždy podmienené typom a jeho charakterom, aj napriek tejto východiskovej premise hovoríme o poslaní krízových scenárov:

- **V teoretickej oblasti** - transformovať získavané skúsenosti a empirické poznatky do systému vedeckého poznania; formulovať všeobecné princípy a charakteristiky hrozieb, rizík a kríz pre spoločnosť a človeka; prispieť k formovaniu základov bezpečnostnej teórie - zákonov, vedeckých kategórií, metodológii, predmetu poznania; prognózovať rôzne varianty o možnom vývoji systémov a krízovej situácie ako aj identifikovať skutočnosti a potenciálne deje, ktoré môžu byť dôležité v budúcnosti; poznať vzťahy a vplyv rôznych faktorov na priebeh krízových javov; dedukovať vývoj a udalosti z množiny scenárov; skúmať a odhaľovať veľký počet premenných a ich dynamické vzťahy v krízových situáciách a integrovať ich do vedeckých poučiek a záverov; vytvoriť teoretické východiská pre proces analýzy, ako aj plánovania a praktickej prípravy na potenciálne zdroje ohrozenia ai.
- **V praktickej oblasti** - definovať požadované spôsobilosti bezpečnostného systému; identifikovať nedostatkové spôsobilosti; modelovať a preverovať postupy riešenia krízových situácií; overovať adekvátnosť vyčlenených síl a prostriedkov; zabezpečovať prípravu obyvateľstva na krízové situácie; zabezpečovať pomoc pri príprave riadiacich a výkonných zložiek bezpečnostného systému; poskytovať modely krízových situácií a typových súborov činností pre postihnutých, ako aj záchranné zložky; vytvárať nástroje prevencie, optimalizovať sily reakcie a obnovy; overovať optimalizačné metódy rozhodovania a riadenia, ai.

Krízové scenáre sú na základe svojej hĺbky a miery vedeckého poznania aj súčasťou bezpečnostnej teórie, bezpečnostnej politiky štátov, taktického ako aj strategického plánovania. Krízové scenáre sa stávajú aj súčasťou systému prípravy krízových manažérov ako významného nástroja rozširovania ich kompetencií a spôsobilostí riešiť konkrétne krízové situácie, ako aj rozšírenia ich pripravenosti na riešenie možných variant krízových situácií v budúcnosti. [2]

Kolektívom autorov vedeckovýskumnej úlohy realizovaná vstupná obsahová analýza problematiky krízových scenárov vo verejnej správe ukázala na mnohé skutočnosti, medzi ktoré z predmetu riešenia realizovanej výskumnej úlohy sú podstatné nasledujúce skutočnosti:

- Krízové scenáre sa využívajú v mnohých oblastiach verejnej správy a je im venovaná významná pozornosť.
- Štruktúra a skladba krízových scenárov preukazuje nejednotnosť v ich tvorbe, ako aj prevažujúci pragmatický prístup.

- V oblasti tvorby krízových scenárov pre potreby krízového manažmentu vo verejnej správe sa za východiská používajú neadekvátne postuláty.
- V oblasti práce a využitia krízových scenárov vo verejnej správe sa stretávame s nejednotnou terminológiou a nejasnými pojmami.
- Prezentované krízové scenáre pre oblasť verejnej správy – vojenských a nevojenských hrozieb sú ťažko overiteľné ai.

Na základe získaných poznatkov riešiteľský tím vedeckovýskumnej úlohy v oblasti metodológie tvorby krízových scenárov identifikoval a stanovil nasledovné základné úlohy projektu:

- Vymedzenie a spresnenie východísk metodológie tvorby typových krízových scenárov vo verejnej správe pre oblasti vojenských a nevojenských krízových scenárov.
- Spresnenie a vymedzenie základného pojmového aparátu v oblasti krízových scenárov vo verejnej správe ako je napríklad: krízový scenár; krízový scenár vojenského charakteru; krízový scenár nevojenského charakteru; typové krízové scenáre; katalóg krízových scenárov; špecifický krízový scenár; námetová typológia; námety krízových scenárov; rámcový krízový scenár; komplexný krízový scenár.
- Overenie a spresnenie základných kritérií požiadaviek na tvorbu krízových scenárov pre potreby verejnej správy.
- Overenie a spresnenie štruktúry krízových scenárov pre potreby verejnej správy a ich uplatnenie v námetoch počítačom podporovaných cvičení.
- Spresnenie a overenie etáp tvorby krízových scenárov.

ZÁVER

Charakter riešenia predložených problémov poukazuje na skutočnosť, že pozornosť autorov je sústredená na dva základné obsahové okruhy, a to: po prvé na - teoretické východiská tvorby krízových scenárov; po druhé na - miesto krízových scenárov v systéme prípravy krízových manažérov zainteresovaných vysokých škôl.

Požiadavka konštituovania teoretických základov a tvorby krízových scenárov vo verejnej správe (ako aj typových nevojenských a vojenských krízových scenárov) je podmienená najmä stupňom rozpracovania a poznania predmetnej oblasti, absenciou jednotného pojmového aparátu, nedostatočným teoretickým spracovaním témy princípov tvorby krízových scenárov pre verejnú správu, požiadavkami vedeckého modelovania variant vývoja bezpečnostného prostredia a pod.

Prezentovanie vybraných obsahových problémov nadväzuje na spoločné riešenie otázok vojenských a nevojenských krízových scenárov zaradených do výučby na Akadémii PZ v Bratislave, Akadémii OS v L. Mikuláši a VŠBM v Košiciach, a ktoré tvoria jeden zo základov prípravy študentov na teoretickú výučbu, ako aj realizáciu praktickej prípravy vo forme cvičenia v Simulačnom centre Akadémie OS v L. Mikuláši.

Autori veria, že predložený príspevok vyvolá tvorivú diskusiu k naznačeným obsahovým otázkam a napomôže k hľadaniu odpovedí na mnohé otázky, ukáže aj na potrebu hlbšieho oboznámenia sa s riešenými obsahovými problémami. Práve preto majú autori ambíciu v nasledujúcom období rokov 2012-2014 v súvislosti s riešením projektu vedecko-výskumnej úlohy „Metodológia tvorby typových krízových scenárov pre prípravu študentov - krízových manažérov na Akadémii PZ, Akadémii OS a VŠBM v Košiciach“

predmetnú problematiku hlbšie analyzovať a rozpracovať. Realizáciou vedeckovýskumnej úlohy chcú poskytnúť odbornej verejnosti kvalitné výstupy vo forme vedeckých štúdií, odborných článkov; celoštátnych a medzinárodných vedeckých konferencií; zborníkov a vysokoškolskej učebnice, „Krizové scenáre vo verejnej správe“, ktorú kolektív plánuje publikovať v roku 2015. Autori tiež chcú prispieť k využitiu krízových scenárov na uvedených vysokých školách, spolupracujúcich ministerstvách – MV SR a MO SR, ako aj v praxi krízového manažmentu vo verejnej správe.

Príspevok vznikol v rámci riešenia spoločnej vedeckovýskumnej úlohy „Metodológia tvorby typových krízových scenárov pre prípravu študentov - krízových manažérov na Akadémii PZ, Akadémii OS a VŠBM v Košiciach“ PA-KVSKM-31/2012

ZOZNAM BIBLIOGRFICKÝCH ODKAZOV

1. BLAŽEK, Vladimír a i. 2012. *Metodológia tvorby typových krízových scenárov pre prípravu študentov - krízových pracovníkov na Akadémii PZ, Akadémii OS a VŠBM v Košiciach – projekt vedeckovýskumnej úlohy*. Akadémia PZ, 2012, 58 s.
2. BLAŽEK, Vladimír a i. 2012. *Krizové scenáre*. 1. Vyd. Bratislava : Akadémia PZ, 2012, 168 s. (v tlači).

doc. Ing. Miroslav KELEMEN, PhD., brig. gen. v zálohe
Vysoká škola bezpečnostného manažerstva v Košiciach
Košťova 1
040 01 Košice
E-mail: miroslav.kelemen@gmail.com

doc. Mgr. Dr. Vladimír BLAŽEK, CSc.
Katedra verejnej správy a krízového manažmentu
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava 35
E-mail: vladimir.blazek@minv.sk

RUSKÁ FEDERÁCIA, NATO A ICH PRÍSTUP KU KOOPERATÍVNEJ BEZPEČNOSTI

Dávid KOLLÁR

ABSTRACT

In the current security environment, seeking for capable cooperative solutions for mutual security affairs is a real strategic necessity. It is obvious, that important aspect for Russian federation and NATO is not only to maintain good relations, but also develop them into reliable and balanced cooperation.

The aim of the following article is to demonstrate, that cooperative security is the most appropriate model for NATO-Russia cooperation. Despite of collective security, cooperative security is not treaty-bound, and it can be defined as a federation of free states, which seek to achieve security through consensual cooperation. Moreover, cooperative security is not time-limited and it should be considered for ad hoc necessity for given nations, in given time in particular conditions, for ensuring security by cooperative means.

Keywords: cooperative security, NATO, Russian federation, membership states, European security architecture

ÚVOD

Spolupráca medzi NATO a Ruskou federáciou nie je iba možná, ale môže dokonca uspokojiť individuálne záujmy oboch strán. Otázkou teda nie je ako dokázať užitočnosť a nevyhnutnosť takejto spolupráce, ale identifikovať model na základe ktorého by sa spolupráca mohla najlepšie rozvíjať. Severoatlantická aliancia ponúka jeden model spolupráce vo forme kolektívnej obrany a bezpečnosti aliancie. Avšak, plány kolektívnej obrany a bezpečnosti implikujú mnoho podmienok, vrátane členstva v NATO, ktoré sa nemôžu vzťahovať, aspoň nie v tomto čase, na ruský prípad. V tomto kontexte je nevyhnutné snažiť sa hľadať iné modely spolupráce, a prípadne nájsť jeden, ktorý by bol najlepšie aplikovateľný na NATO a Rusko.

Tento článok sa snaží overiť do akej miery kooperatívna bezpečnosť nie je len koncepciou známou pre Ruskú federáciu, ale taktiež jednou, ktorá najlepšie vyjadruje ruské chápanie bezpečnostných vzťahov s ostatnými štátmi. Inými slovami, je kooperatívna bezpečnosť vhodnou koncepciou post-sovietskej doby ako to bolo zavedené Gorbačovovým Spoločným európskym domovom, alebo je možné dokázať, že tento prístup k bezpečnostným vzťahom požíva istý druh kontinuity v ruskej histórii?

1. KOOPERATÍVNA BEZPEČNOSŤ

V rozpore s konvenčnou múdrosťou, multinárodné kooperatívne snahy nie sú len čisto moderným fenoménom. Západná literárna tradícia začala s Homérovou verziou spravodlivej vojny spoločne vedenej proti Tróji. V svetových záznamoch sa vyskytujú križiacke výpravy a sväté vojny, v ktorých boli zapojené sily z mnohých štátov alebo kniežatstiev. Stopy koncepcie kooperatívnej bezpečnosti môžeme nájsť v mnohých diskusiách, ktoré sa snažili zaviesť kolektívne rozhodnutia. Tieto boli nevyhnutne previazané so všeobecným vývojom západno-východných vzťahov.

Pojem „kooperatívna bezpečnosť“ (Wijk, 1997) sa stal populárnou frárou od konca studenej vojny. Vo všeobecnosti je využívaný na charakteristiku mierového, ale idealistického, prístupu k bezpečnosti prostredníctvom zvýšenej medzinárodnej spolupráce. Mnoho strategických mysliteľov, začiatkom 90. rokov 20. storočia, ovplyvnených prílivom optimizmu všeobecne nazývaným *nový svetový poriadok*, dôverovali tejto koncepcii aby sa vyhli zero-sum stratégiám studenej vojny a nahradili ich novým prístupom k bezpečnosti. Ale kooperatívna bezpečnosť nie je súčasným vynálezom. Vskutku už I. Kant koncom 18. storočia prišiel s touto myšlienkou vo svojom diele *K večnému mieru*, že právo národov by malo byť založené na federácii slobodných štátov. Dnes, v podstate na začiatku 21. storočia, vedci zvyčajne opisujú kooperatívnu bezpečnosť ako strategický princíp, ktorý sa snaží dosiahnuť svoj účel prostredníctvom inštitucionalizovaného konsenzu, radšej ako prostredníctvom vojenskej prípravy. Môže k tomu dôjsť len vtedy, keď štáty vyvinú mechanizmy na mierové riešenie konfliktných otázok medzi štátmi v rámci systému. Kooperatívna bezpečnosť neznamena, že participanti sú zmluvne viazaní ponúknuť pomoc. Ak by to bol ten prípad, hovorili by sme o kolektívnej bezpečnosti, nie o kooperatívnej.

Neistota v medzištátnych vzťahoch vychádza z nejasnosti o zámeroch ostatných. Na základe tohto predpokladu, idea kooperatívnej bezpečnosti má regulovať prístupy a postoje, ktoré by mohli zapríčiniť zlé pochopenia a chybné interpretácie. V tomto ohľade si koncepcia vyžaduje spoločné normy a štandardy správania sa. V rámci systému musia byť štáty zodpovedné za zlyhania v dodržiavaní týchto noriem a štandardov, a musia existovať nástroje, ktoré umožnia prijať opatrenia na prevenciu porušovania. Politické zábery štátov musia byť transparentné a otvorené tak ako je to možné. V rovnakom zmysle, čím je väčšia pripravenosť na výmenu informácií, tým ľahšie je uistiť ostatných o neagresívnom postoji. (Kegley, Raymond, 1994) Časté a pravidelné stretnutia decíznych zložiek taktiež prispievajú ku spoločnému pochopeniu obáv a záujmov.

Efektívna kooperatívna bezpečnosť by mala spojiť štáty mnohými spôsobmi. Spočiatku predpokladá existenciu kompatibilných bezpečnostných cieľov. Štátnici musia niekedy vytvoriť konsenzus pre kooperatívnu intervenčnú stratégiu mimo svojho spoločného priestoru ak je ich blahobyt a stabilita narušená. Z historického hľadiska bolo vnímanie spoločnej hrozby najčastejšou, ako aj najefektívnejšou, bázou pre vytvorenie bezpečnostného systému. Rovnako ako Európsky koncert prežil nebezpečenstvo druhej francúzskej revolúcie, tak sa NATO adaptovalo od pádu komunizmu a postupnej integrácie bývalých sovietskych satelitov do transatlantickej spoločnosti. NATO sa dokonca javí ako jediný fungujúci model systému kooperatívnej bezpečnosti na svete. (Yost, 1998)

Argument kooperatívnej bezpečnosti nevyhnutne generuje skepticizmus o svojej dosiahnuteľnosti. Mnohí sa spoliehajú na domnienku, že suverénne národy budú mať vždy tendencie k ozbrojenému konfliktu, a že nemôže sa od nich očakávať prispôbenie sa kooperatívnym štandardom, ktoré odmietajú projekciu sily ako spôsob podporovania štátnych záujmov. (Nolan, Mitchell, 1997) Avšak, kooperatívna bezpečnosť sa nezameriava na zriadenie globálnej vlády prostredníctvom vyriešenia všetkých konfliktov. Pozornosť je

venovaná prevencii akumulácie prostriedkov masovej, úmyselnej a organizovanej agresie, akou je zabratie územia silou alebo zničením územia bombardovaním kvôli jednostrannému zisku. (Nolan, Mitchell, 1997)

V dnešnej dobe sú hrozby pre Európu zvyšujúcim sa transnárodným fenoménom. Zahŕňajú korupciu, organizovaný zločin, migráciu, epidemické choroby, prírodné katastrofy a terorizmus. Pre všetky tieto dôvody kooperatívne procedúry na posilnenie medzinárodnej zodpovednosti môžu byť považované za najslubnejšiu odpoveď pre výzvy, ktorým čelia štáty v anarchickom medzinárodnom systéme. Parazitujúce štáty by nezískali žiadne kompenzačné benefity, a riskovali by nákladnú izoláciu v rámci medzinárodného spoločenstva. Podľa A. Rotfelda je kooperatívna bezpečnosť najžiaducejšou a najadekvátnejšou koncepciou pre nastávajúce výzvy. Kooperatívna angažovanosť je strategickým princípom, ktorý sa snaží dosiahnuť svoje účel prostredníctvom inštitucionálneho konsenzu radšej ako prostredníctvom hrozieb materiálnej a fyzickej donútenia. Dôležité je, že nový globálny systém sa formuje nie ako výsledok vojny, v dôsledku ktorej víťazi zavádzajú pre porazených nový poriadok a pravidlá správania sa, prostredníctvom rokovaní a dohôd o spoločných cieľoch, normách, inštitúciách a procedúrach. (Rotfeld, 1994)

2. RUSKÉ INICIATÍVY KU KOOPERATÍVNEJ BEZPEČNOSTI

Po porážke Napoleona sa Alexander I. stal známym nielen ako záchranca Ruska, ale aj Európy. Bol dušou európskej koalície proti Napoleonovi a hlavným manažérom všetkých vojenských aktivít. (Vernadsky, 1991) Na Viedenskom kongrese v roku 1815 hral prominentnú úlohu a ovplyvnil zmenu európskych politických hraníc tak aby uspokojil svoje záujmy. V tom istom roku urobil signifikantný pokus o zavedenie nových pravidiel od medzinárodnej diplomacie a o vytvorenie etického základu pre európsku solidaritu. Pod vplyvom mesianizmu a náboženského mysticismu cár inicioval vytvorenie Svätej aliancie medzi Ruskom, Rakúskom a Pruskom, do ktorej sa začlenili Francúzsko ako aj väčšina ostatných kresťanských monarchií. (Heller, 2000) Avšak, Svätá aliancia sa osvedčila len veľmi málo relevantnou v medzinárodných záležitostiach, keďže politika v tom čase bola riadená pragmatickejšou alianciou (Rakúsko, Veľká Británia, Prusko a Rusko), teda Európskym koncertom, do ktorého vstúpilo neskôr Francúzsko. Európsky koncert predstavoval prvý prototyp medzinárodnej organizácie, ktorá nemala žiadnu silu na vynútenie mieru a nemohla garantovať spoločnú ozbrojenú akciu, ale veľmoci spolupracovali pri prevencii proti vojne, na udržaní teritoriálneho statu quo a na prijatí svojich rozhodnutí slabšími krajinami. (Weiss, Holgate Hayes, 1993) Úlohou Európskeho koncertu teda bolo udržať mier medzi veľmocami a predchádzať konfliktom záujmu.

S koncom studenej vojny bolo KBSE jedinou európskou alebo transatlantickou organizáciou, v ktorej malo Rusko rovnaký status s inými členmi. (Trenin, 2000) V tom čase bolo aktívnou úlohou v KBSE bol spôsob demonštrovania dobrých zámerov Ruska a prirodzeného spájania sa so Západom. (Hurlburt, 1995) Väčšina ruských požiadaviek a návrhov ohľadom nerozdelenej Európy sú spojené s KBSE. Na základe ruského pohľadu musí byť KBSE v centre nového európskeho systému, musí sa prekonať počiatočný proces zameraný na stanovenie spoločných hodnôt a princípov potrebných na vybudovanie dôvery medzi dvomi blokmi.

Ďalším krokom smerom k novej európskej bezpečnostnej architektúre bolo podpísanie Parížskej charty KBSE v novembri 1990 (CSCE, 1990), ktoré znamenala formálne ukončenie studenej vojny. Moskva si uvedomila, že Z8pad má väčší záujem na udržaní NATO než v rozvoji spoločných štruktúr pre vzájomnú alebo spoločnú bezpečnosť. V roku 1994 Rusko prišlo s myšlienkou inštitucionalizácie KBSE do all-inclusive európskej bezpečnostnej

organizácie (Rotfeld, 1994), čo malo byť odpoveďou na Partnerstvo pre mier. Podľa Moskvy by takáto organizácia mohla hrať hlavnú úlohu v Európe, a bola by zodpovedná za koordináciu činnosti všetkých členských štátov a bezpečnostných organizácií, vrátane NATO, SNŠ, Rady Európy a Západoeurópskej únie. Ako unikátne usporiadanie pre kooperatívnu bezpečnosť malo KBSE vytvoriť orgán podobný Bezpečnostnej rade OSN, v ktorom malo mať Rusko stále miesto. Hoci bola Konferencia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe transformovaná do organizácie na samite v Budapešti v decembri 1994, idea práv novej Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe s nadradeným charakterom voči NATO bola odmietnutá spojencami ako ruská konšpirácia na podkopanie Severoatlantickej aliancie. (Zaagman, 2000) Je všeobecne uznané, že all-inclusive usporiadanie pre kooperatívnu bezpečnosť, ako je OBSE sa preukázalo ako neschopné čeliť lokálnym konfliktom, ktoré vypukli v bývalých komunistických častiach Európy.

Vízia Spoločného európskeho domova navrhovala, že aj napriek antagonistickým politickým blokom, krajiny zo západnej Európy a Sovietskeho zväzu zdieľali spoločné problémy a príležitosti. Je zaujímavé pozorovať, že Gorbačovova idea bola v mnohých aspektoch podobná Svätej aliancii iniciovanej cárom Alexandrom I. Oboje zdieľali predpoklad, že nebezpečenstvo vychádzalo z neistoty o zámeroch ostatných. Takisto obhajovali kooperatívny systém za účelom regulovať vojenské kapacity a praktiky na počiatku týchto nejasností. Iné zmysluplné podobnosti zahŕňali obmedzenú diplomaciu a politickú flexibilitu, kompatibilné dlhodobé národné záujmy a idealistické morálne princípy. V tejto novej architektúre by mali Európske spoločenstvo, východná Európa a Sovietsky zväz svoje miesto, a mali byť schopné spolupracovať na bezpečnosti, ekonomických a ľudských právach. (Masár, 2003)

Orientácia smerom k univerzálnym hodnotám a globálnym problémom, ktoré je zakorenená v Gorbačovovej originálnej myšlienke sa dostalo mimoriadnej pozornosti na Západe, v médiách ako aj u politikov a akademikov. Projekt spoločného európskeho domova prekvapil a znepokojil západné vlády. Prvou neakceptovateľnou črtou bolo, že táto nová architektúra mala zahrnúť ZSSR, a vylúčiť USA a Kanadu. Ako opísal N. Malcolm, Gorbačovova iniciatíva bola vnímaná ako prvok v obnosenej sovietskej taktike hrajúcej v rozpore s NATO v čase super veľmocenského napätia. (Malcolm, 1989) Západné vlády, aj USA, teda odmietli ideu Spoločného európskeho domova. Tvrdili, že niektoré časti programu boli alarmujúco radikálne, iné boli vágne, a že obsahoval málo detailov ohľadom konkrétnych krokov, ktoré mali byť podniknuté v krátkom čase. Podľa nich bol Spoločný európsky domov zlou metaforou a nepochybne mal slúžiť na zahmlenie dvoch historických vývojov na Európskom kontinente: únia skupín suverénnych štátov zlučujúcich svoje zdroje a historické a kultúrne hodnoty, a expanzia vzťahov všetkého druhu medzi všetkými štátmi situovanými celkom alebo čiastočne na európskom myse ázijského kontinentu. (Kegley, Raymond, 1994)

Ruská identita, aj keď je radikálne odlišná od západnej, nepredstavovala ani nepredstavuje prekážku pre spoluprácu NATO – Rusko. Spolupráca medzi NATO a Ruskom, ktorá sa formovala od začiatku 90. rokov je dnes stále aktuálna napriek frustrácii, rôznym nástrahám a zlyhaniam. Potrebné bolo ešte identifikovať model spolupráce, ktorá je najlepšie aplikovateľná pre NATO a Rusko.

Štúdium medzinárodných režimov umožnilo náhľad na spoluprácu z iného uhla pohľadu. Vskutku táto teória zdôrazňuje potrebu vytvorenia určitých mechanizmov a opatrení na reguláciu spolupráce medzi nezávislými aktérmi. Jedným z dôvodov tejto potreby je zmierňujúca sa konkurencia medzi týmito aktérmi. S ohľadom na NATO, táto teória vysvetľuje pre je princíp konsenzu tak dôležitý pre úspech Aliancie. Tento princíp nielenže dáva členské štáty na jednu úroveň, ale taktiež ich núti k integrácii ústupkov ako integrálnej

časti ich spolupráce, a akceptovať pravidlo, že záujmy kolektivity by mali prevažovať nad záujmy jednotlivcov.

Tieto poznatky sú premisou štúdia koncepcií kolektívnej bezpečnosti a kolektívnej obrany, ktoré charakterizujú hlavnú podstatu Severoatlantickej aliancie. Obidve koncepcie implikujú dlhodobé formálne záväzky medzi skupinami štátov ochraňovať bezpečnostné záujmy jednotlivých členov v rámci spoločnej sféry. Obidve koncepcie nasledujú princíp „všetci proti jednému“, ktorý zaisťuje väčšiu stabilitu než neregulované a sebaisté správanie, s tým, že na rozdiel od kolektívnej obrany, kolektívna bezpečnosť nie je založená na koncepcii predčasnej identifikácie priateľov a nepriateľov.

Na druhej strane, koncepcia kooperatívnej bezpečnosti nevyžaduje taký stupeň záväzkov od participujúcich strán. Systém kooperatívnej bezpečnosti od svojich členov vyžaduje ochotu úzko spolupracovať medzi sebou a potenciálne intervenovať vo vzdialených oblastiach, kdekoľvek kde je ohrozený medzinárodný mier a bezpečnosť. Avšak, nie sú vyžadované inštitucionálne mechanizmy akými sú jednoznačné členstvo v organizácii, alebo akceptáciu supranárodných politík. (Jervis, 1976)

Výskum ruského prístupu ku kooperatívnej bezpečnosti nám predostrel mnoho rozličných príkladov, od skorej cárkej éry až po začiatok 21. storočia. Všetky tieto príklady ruskej skúsenosti s kooperatívnou bezpečnosťou sa od seba príliš odlišujú na to aby sa dali spoločne zhrnúť. S ohľadom na pojem kooperatívnej bezpečnosti tieto príklady demonštrovali, že kooperatívna bezpečnosť je vskutku myslená ako neprávna zaväzujúce usporiadanie. Ani Svätá aliancia by nemala byť vnímaná na základe súčasnej ale vojenskej interpretácie. Takisto ani OBSE by nemalo byť vnímané ako rozporuplné. Pre ruský prístup ku kooperatívnej bezpečnosti je charakteristický rovnocenný status alebo mocenská rovnováha. Je to v línii s ruskou inklináciou smerom k multipolarite. Všetky tieto príklady ukázali, že rozličné ruské bezpečnostné iniciatívy predstavujú kontinuitu počas ruskej histórie, je to niečo, čo nás utvrdzuje v myšlienke, že kooperatívna bezpečnosť nie je len fantáziou, ale je skutočne zakotvená v ruskom prístupe ku vzťahom s inými štátmi. (Masár, 2009)

Boli to konfliktné záujmy, ktoré sú zodpovedné za prerušenie ruských iniciatív kooperatívnej bezpečnosti. S ohľadom na OBSE je jasné, že západné národy boli neochotné umožniť OBSE aby hrala úlohu, ktorá by konkurovala NATO. Keď sa sústredíme na vzťahy NATO-Rusko nezabúdajme, že táto spolupráca sa týka len oblasti spoločných záujmov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. WIJK, R. 1997. *NATO on the Brink of the New Millenium: The Battle for Consensus*. London : Brassey's, 1997. 322 s. ISBN 978-8302987384.
2. KEGLEY, C.W. – RAYMOND, G.A. 1994. *A Multipolar Peace? Great-Power Politics in the Twenty-First Century*. New York : St. Martin's Press, 1994. 421 s. ISBN 978-7389283764
3. YOST, D. 1998. The New NATO and Collective Security. In *Survival*, 1998, roč. 40, č. 2, s. 15-21.
4. NOLAN, J.L. – MITCHELL, R.J. 1997. *Russian Politics: The Struggle for a New Order*. Boston : Allyn and Bacon, 1997. 267 s. ISBN 978-4425367894
5. ROTFELD, A.D. 1994. The Future of a CSCE. An Emerging Agenda. In: *Studia Diplomatica*, 1994, roč. 47, číslo 4.

6. MASÁR, D. – PINKOVÁ, D. - FRÖHLICHOVÁ, I. 2003. *Manažment*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty, 2003. 141 s. ISBN 80-7160-174-8.
7. VERNADSKY, G. 1991. *A History of Russia*. New Haven : Yale University Press, 1991. 665 s. ISBN 978-3700983726
8. HELLER, M. 2000. *Histoire de la Russie et de son empire*. Paris : Champs Flammarion, 2000. 322 s. ISBN 978-1122098374
9. WEISS, T.G. – HOLGATE HAYES, L.S. 1993. *Collective Security in a Changing World*. London : Lynne Rienner Publishers, 1993. 322 s.
10. TRENIN, D. 2000. *Rossii i osnovnie instituty bezopasnosti v Evrope: vstypaia v XXI vek*. Moskva : Carnegie Endowment for International Peace, 2000. 222 s.
11. MASÁR, D. 2009. *Sú opodstatnené obavy z katastrofických scenárov v nastupujúcej hospodárskej kríze?* In: DÁVID, R., NECKÁŘ, J., SEHNÁLEK, D. (eds.) 2009. *Cofola 2009: conference proceedings, 1st edition*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 203-208. ISBN 978-80-210-4821-8.
12. HURLBURT, H. 1995. Russia, the OSCE and European Security Architecture. In: *Helsinki Monitor*, 1995, roč. 6, číslo 3, s. 22-29.
13. CSCE. 1990. *Charter of Paris for a New Europe*. Paris : CSCE, 1990.
14. ZAAGMAN, R. 2000. A Limited Partnership. The Relation between NATO and the OSCE. In: WIJK, R. – BOXHOORN, B. – HOEKSTRA, N. *NATO after Kosovo*. Tilburg : Tilburg University Press, 2000. 288 s. ISBN 978-2120938476
15. MALCOLM, N. 1989. The Common European Home and Soviet European Policy. In: *International Affairs*, roč. 65, č. 4, s. 33-44
16. JERVIS, R. 1976. *Perceptions and Misperceptions in International Politics*. Princeton : Princeton University Press, 1976. 633 s. ISBN 978-5628394776

Mgr. Dávid KOLLÁR
 Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
 Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
 Katedra bezpečnostných štúdií
 Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica
 E-mail: david.kollar@umb.sk

BUDÚCE BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE – AKÉ BUDE?

Štefan KOVÁCS

ABSTRACT

An article deals with the possibility to predict the future security environment with sufficient credibility and accuracy; the influence of future security threats on security environment; security challenges which we can expect in the future, and simultaneously, what could be the military implications of these security challenges in general. Findings and conclusions used in this article are, except of own knowledge, experience and security research, based on the work of authors such as H. R. Yarger, R. R. Magee II., General B. B. Somervell from the U.S. Army War College, and mainly on the knowledge of Mr. C. S. Gray from the University of Reading.

KEY WORDS: security environment, security threats, military implications, presentism, reductionism, terrorism, Russia, China, NATO, EU.

ÚVOD

Zásadné zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí, ktoré nasledovali po skončení studenej vojny a páde bipolarity priniesli okrem nesporných pozitív aj mnohé deformácie, ktoré sa postupne začali čoraz viac prejavovať v podobe rôznych asymetrických bezpečnostných hrozieb.¹ Colin S. Gray tvrdí, že budúcnosť nemôže byť predpovedaná v použiteľnej miere detailov lebo neistota vládne svetu.² Aj keď Gray ponúka niekoľko predpovedí, tento fakt neznižuje silu jeho presvedčenia, že predpoveď nemôže byť vykonaná, aj keď je nevyhnutné o predpoveď sa pokúsiť. Nanešťastie kvôli dynamickosti a komplexnosti prostredia predpovede vieme robiť iba s malou presnosťou a dôveryhodnosťou. V praxi to znamená, že je nám odporúčané nepoužívať príliš často familiárnu frázu „v dohľadnej (blízkej) budúcnosti“. Budúcnosť nie je v dohľade, alebo aspoň nie v dostatočne použiteľnom význame.³ Výzvou je vyrovnať sa s neurčitnosťou (neistotou) a nie pokúšať sa ju potlačiť. Nanešťastie toto „vyrovnanie sa s neurčitnosťou“ nemôže byť vykonané s dostatočnou dôveryhodnosťou a preto je potrebné si uvedomiť, že takéto pokusy nás ľahko môžu dostať na cestu, ktorá môže vyústiť do vytvorenia pochybných očakávaní o budúcnosti.

---

¹ IVANČÍK, R. 2010. Vojenské výdavky v čase globalizácie a hospodárskej krízy. In *Vojenské reflexie*, 2010, roč. 5, č. 1, s. 16-26. ISSN 1336-9202. Dostupné na: http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske-reflexie_9.pdf

² GRAY, C. S. 2008. *The 21st Century Security Environment and the Future of War*. Dostupné na: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/Articles/08winter/gray.pdf>

³ GRAY, C. S. 2007. Fighting Talk: Forty Maxims on War, Peace, and Strategy. In *Westport, Conn.: Praeger Security International*, s. 155-57.

1. BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE A JEHO CHARAKTER

Povaha, alebo charakter bezpečnostného prostredia bola opísaná už mnohokrát rôznymi autormi. Napríklad Židek a Cibáková definujú bezpečnostného prostredie ako prostredie, v ktorom jednotlivé referenčné subjekty (jednotlivci, skupiny, štáty alebo koalície) presadzujú svoje bezpečnostné záujmy v interakcii so zdrojmi (nosiťmi) bezpečnostných hrozieb.⁴ Ivančík zasa prezentuje názor, že bezpečnosť každého referenčného subjektu, či už jednotlivca, skupiny alebo štátu je limitovaná bezpečnostným prostredím, v ktorom subjekt vykonáva svoje aktivity, pričom bezpečnostné prostredie predstavuje tú časť prírodného a sociálneho prostredia, v ktorom sú podmienky existencie a vývoja referenčných subjektov, ich činnosti, vzťahy a záujmy determinované v prvom rade bezpečnosťou.⁵ Ďalším príkladom je prístup U.S. Army War College, kde je bezpečnostné prostredie na zhrnuté do akronymu „VUCA“ – volatility, uncertainty, complexity and ambiguity, čo sa vysvetľuje „ako usporiadanie sveta, kde hrozby sú rozptýlené a neurčité, kde konflikt je neodvratiteľný, ale ešte nepredvídateľný a kde naša schopnosť brániť sa a podporovať naše národné záujmy môže byť obmedzená nedostatkom materiálnych a personálnych zdrojov. Stručne povedané, bezpečnostné prostredie je označené ako premenlivé, neisté, komplexné a nejednoznačné“.^{6,7}

Bezpečnostné prostredie charakterizované vyššie uvedenými črtami – premenlivé, neisté, komplexné a nejednoznačné – je vždy, vo väčšej či menšej miere, v stave dynamickej nestability, alebo „chaose“. Úlohou stratégov v takomto prostredí je získať vplyv nad nestabilitou, manažovať neistotu, zjednodušovať komplexnosť a vyriešiť nejednoznačnosť, a to všetko spôsobom výhodným pre záujmy štátu a v súlade s politickým usmernením.

Nanešťastie premenlivá a dynamická povaha regionálnej nestability v post studenovojsnovom období ponúka strategickým plánovačom obrovské množstvo neurčitosti ako jedinej konštanty v tomto najkomplexnejšom medzinárodnom bezpečnostnom prostredí. V súčasnosti je najťažšie a najmenej možné predpovedať s určitou mierou dôveryhodnosti, ktoré krajiny (národy), alebo skupiny v tomto svete môžu ohrozovať naše záujmy, alebo ako a kedy takáto hrozba môže vzniknúť. Strategickí vodcovia musia zaistiť, že ich organizácie zostanú pripravené reagovať na tieto celosvetové výzvy prierezovo, v celom rozsahu vojenských operácií, ako súčasť spojených (spojeneckých) a kombinovaných síl.⁸

2. NIEKOĽKO SLOV O OBRANOM PLÁNOVANÍ, PREKVAPENÍ A PREDPOVEDANÍ BUDÚCNOSTI

Nevieme predpovedať budúcnosť, tak sa o to ani nepokúšajme, a nebuďme v pokušení uveriť, že existuje nejaká zázračná metóda, ktorá nám umožní vidieť do 21. storočia. Takáto metóda bohužiaľ neexistuje. Ako sa chceme pripraviť napríklad na budúcu vojnu, keď nevieme čo nás čaká? Pripraviť sa ale musíme, takže sťažovať sa na to, že je to nemožné nám nepomôže. Často geografia a nedávna minulosť určitej krajiny môžu poskytnúť dôveryhodné

⁴ ŽÍDEK, R. – CIBÁKOVÁ, S. 2009. *Bezpečnosť štátu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši. 2009. 109 s. ISBN 978-80-8040-375-1.

⁵ IVANČÍK, R. 2012. Teoreticko-metodologický pohľad na bezpečnosť. In *Vojenské reflexie*, 2012, roč. 7, č. 1, s. 38-57. ISSN 1336-9202. Dostupné na: http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske_reflexieVII_1.pdf

⁶ YARGER, R. H. 2006. *Strategic theory for the 21st century: the little book on big strategy*. Carlisle : Army War College, Dostupné na: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/download.cfm?q=641>

⁷ MAGEE II, R. R. – SOMERVELL B. B. 1998. *Strategic Leadership Primer*. Carlisle : Army War College, s. 1. Dostupné na: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/dclm/slp3.pdf>

⁸ MAGEE II, R. R. – SOMERVELL B. B. 1998. *Strategic Leadership Primer*. Carlisle : Army War College, s. 11. Dostupné na: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/dclm/slp3.pdf>

údaje o jej možných budúcich nepriateľoch. Aj keď doména neurčitosti môže byť hrozivejšie väčšia. Ak nie ste pozhnaní, alebo prekliati, dominantným nepriateľom, potom obozretné bude, ak sa pokúsite zahrnúť do svojho riešenia všetky hlavné možnosti reakcie na hrozby bez toho aby ste sa stali príliš zaangažovaným iba do riešenia reakcie na jednu čiastkovú kategóriu nebezpečenstva (hrozby). Majte na pamäti, že flexibilita a adaptabilita sú základom pre obranné plánovanie, keď čas, miesto a identita nepriateľa nie je známa, alebo je neurčitá.

Očakávajte, že budete prekvapení (že Vás prekvapia). Vyhrať ako obranný plánovač znamená nevyhýbať sa prekvapeniu. Vyhrať znamená plánovať takým spôsobom, aby efekt prekvapenia nespôsobil smrteľné straty (škody). Hlavným dôvodom, prečo môžeme byť prekvapení nebýva náhly vznik nových faktorov ohrozenia – napríklad zásah asteroidom, ktorý hrozí uhasiť život na Zemi – ale skôr pôsobenie dôsledkov už známych trendov, ktoré reagujú neočakávaným spôsobom, teda vyúsťujú do neočakávaných dôsledkov. Samozrejme, vždy môže vzniknúť neočakávaná udalosť, ktorá preklopí stabilnú situáciu do nestabilnej. Napríklad 30-te roky minulého storočia boli založené na trendoch evidentných už v 20-tych rokoch, okrem dopadu Veľkej hospodárskej krízy v roku 1929. Tieto neočakávané epizódy vytvorili v Nemecku také domáce prostredie, ktoré priviedlo k moci Adolfa Hitlera. Pohyb trendov je zvyčajne prepojený a aj keď si myslíte, že ich môžete identifikovať, tak pravdepodobne vygenerujete iba chybu. Prečo? Pretože trendy:

- a) sa vzájomne ovplyvňujú a stávajú sa super-trendmi (napr. kombinovaný efekt modernizačného deficitu islamských síl, globálne otepľovanie a preľudnenosť),
- b) môžu vyprodukovať iný trend ak sa nečakane pridá nejaký nový element,
- c) a môžu vygenerovať nové proti-trendy.

Komplexnosť obmedzuje našu schopnosť predpovedať budúcnosť dôveryhodne, takže potrebujeme stratégiu ako sa vysporiadať s problémom komplexnosti a nie ako ju eliminovať. Je vhodné zmieniť sa o tom, že trend, ktorý sa zdá byť dostatočne významný na to aby formoval budúcnosť, nebude obiehať okolo geopolitickej sféry osamotene, ale vlastnou gravitačnou silou bude priťahovať iné trendy.⁹

3. BUDÚCI KONFLIKT: NIEKOĽKO TVRDENÍ

Gray, okrem iného, v nadväznosti na predmetnú problematiku uvádza¹⁰:

- 1) 21. storočie bude ďalšie krvavé storočie,
- 2) Vojny a stratégie pretrvávajú, aj keď v novej podobe, s novým charakterom vojny a s jedinečnými stratégiami,
- 3) Nakoniec „rozprávky a legendy“ 21. storočia o stave a povahe nebezpečenstva, alebo bezpečia, budú vysvetliteľné cez odkaz gréckeho génia Thucydidesa v týchto troch slovách „strach, česť a záujem“.

Vybraná skupina piatich výrokov sprevádza vyššie uvedené tvrdenia.

Výrok 1: Poznáme mnoho o budúcej vojne, teda o spôsobe vedenia bojovej činnosti a stratégii. Čo nevieme sú detaily epizód budúcich vojen, spôsobov vedenia bojovej činnosti a stratégiách. Máme 25 storočí starú, aj keď mnohokrát diskutabilnú, historickú skúsenosť z vedenia vojen, na ktorej môžeme stavať. Strachan nemusí byť celkom presný, keď tvrdí, že „nerozumieme vojne ako takej, jej povahe a charakteru. Súčasné vojny sa zdajú byť „nové“,

⁹ GRAY, C. S. 2008. *The 21st Century Security Environment and the Future of War*. Dostupné na: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/Articles/08winter/gray.pdf>

¹⁰ GRAY, C. S. 2008. *The 21st Century Security Environment and the Future of War*. Dostupné na: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/Articles/08winter/gray.pdf>

pretože sme sa nimi nezaoberali dostatočne pozorne a najvhodnejším spôsobom¹¹. Ak nerozumieme vojnám po 2500 rokoch, potom kedy im chceme porozumieť? Riešením problému, ktorý naznačuje Strachan je aplikovanie étosu sociálnej vedy, aspoň s minimálnou metodológiou, pričom nie je treba byť príliš závislým na hodnoteniach teóriu odmietajúcich historikov. Musíme jasne rozlišovať medzi vojnou a vojnami. Vieme a mali by sme vytvoriť všeobecnú teóriu o vojne, ktorá by objasnila tento subjekt vo vzťahu k nasledujúcim šiestim otázkam:

- Čo je vojna? (povaha)
- Prečo sa vojna vyskytuje? O čom je vojna? (príčiny, pôvod a spúšťače vojny)
- Vede vojna k mieru? Vede mier k vojne? (príčiny a dôsledky)
- Aká je vojna? (povaha a skúsenosti)
- Ako je vojna vedená? (charakter)
- Prečo je vojna vyhratá alebo prehratá? (metódy a prostriedky)

Najdôležitejšie pre pochopenie vojny a stratégie je udržať si jasné a koncepčné rozlíšenie medzi vojnou a stratégiou v jednotnom čísle a vojnami a stratégiami v množnom čísle. Všeobecná teória musí naučiť praktikov chápať, tvoriť a realizovať doktríny, plány a veliť vojskám. Súčasné chápanie vojny a stratégie je excelentné v porozumení jednotlivých častí vojny, ale tieto časti musia byť ešte aj správne poskladané. Je dôležité pochopiť, že aj keď môžeme byť vzdelaní a pripravení vysporiadať sa s 21. storočím, nemôžeme byť dobre vycvičení v nachádzaní vhodných riešení na bezpečnostné dilemy, ktoré sú historicky jedinečné v detailoch, ale nie v druhoch (základných kategóriách bezpečnosti).

Výrok 2: Za účelom rozšírenia porozumenia vojny a stratégie musíme teoreticky skúmať základy histórie, ale bez toho aby sme boli nadmerne odklonení jednotlivými, čiastkovými udalosťami. Sociálni vedci sú zvyčajne dostatočne zruční v porozumení vojny, niekedy až príliš, kým historici sú na tom zvyčajne horšie. Sociálni vedci ale musia mať na pamäti Clausewitzove obmedzenia pre stratégov ohľadom nebezpečenstiev, ktoré sa pokúšajú prekročiť „kulminačný bod víťazstva“.

Výrok 3: Kontext budúcej vojny je veľmi dôležitý. Všetko čo robíme, alebo sa pokúšame robiť, je formované, prípadne riadené, hlavne – ale nie úplne – cez kontext. Toto môže znieť príliš jasne na to, aby to bolo vnímané banálne. Sila kontextu je veľká a dôležitá a pre vlastnú bezpečnosť by sme ju nemali zanedbať, alebo odsunúť ako nevýznamnú. Analýza kontextu funguje a je naozaj dôležitá pre pochopenie akejkoľvek časovej periódy: minulej, súčasnej, ako aj budúcej. S cieľom ozrejmiť vyššie uvedené si predstavte, že máte vysvetliť pre NATO plánovačov aká bola a bude situácia vo svete, povedzme v 1960, 1980 a 2020. Ako by ste si poradili s touto úlohou? Bude nápomocné, ak sa o to pokúsime cez špecifikáciu nasledujúcich sedem kontextov: politický, socio-kultúrny, ekonomický, vojensko-strategický, technologický, geografický a historický. Samozrejme čím ďalej sa chceme pozrieť do budúcnosti tým je obraz rozmazanejší.¹²

Výrok 4: „Udalosti (veci) sa stávajú“ – ako povedal Donald Rumsfeld. Ako lepšie uviesť nádherný príklad trojitej chyby než uviesť iba tri vety z „Národnej bezpečnostnej stratégie Veľkej Británie: Bezpečnosť vo vzájomne závislom svete“. Dokument tvrdí, že „v dohľadnej (blízkej) budúcnosti existuje iba malé riziko vojenského útoku na Veľkú

---

¹¹ STRACHAN, H. 2007. *The Changing Character of War*. Oxford: Europaeum, s. 28. Dostupné na: <http://www.europaeum.org/files/publications/pamphlets/HewStrachan.pdf>

¹² GRAY, C. S. 2007. *Another Bloody Century: Future Warfare*. Phoenix : Phoenix Press. 2007. 432 s. ISBN 978-0304367344.

Britániu. Naše (cháp ako U.K.) schopnosti predpovedať nebezpečenstvo a katastrofické udalosti a znižovať ich dopad sa zlepšujú. Ale bezpečnostné prostredie sa vyznačuje zvyšujúcou sa komplexnosťou a nepredvídateľnosťou¹³. Ani jedno z uvedených tvrdení nie je správne, pretože (1) aj blízka budúcnosť je veľmi ťažko predvídateľná; (2) aj keď katastrofy môžu byť očakávané, nie je možné ich predpovedať s relevantnou dôveryhodnosťou (až na niektoré javy); a (3) bezpečnostné prostredie nie je pravdepodobne viac komplexnejšie a nepredvídateľnejšie, ako tomu bolo v minulosti. Určite sa v budúcnosti dožijeme prekvapení, takže teraz je našou úlohou pokúsiť sa plánovať opatrenia proti účinkom rôznych prekvapení. Kľúčom k úspechu nie je vytvorenie drahých, koncepčných, metodologických, alebo elektro-mechanických nástrojov na predpovedanie budúcnosti, ale skôr pôjde o obranné a bezpečnostné plánovanie na princípoch minimálnych chýb a značnej flexibility a adaptability. Naše obranné a bezpečnostné plánovanie musíme taktiež vykonávať s ohľadom na jeho zraniteľnosť z pohľadu budúcej histórie, ktorá môže potopiť jej plánovacie predpoklady.

V roku 1990 RAND Corporation vyšiel s myšlienkou plánovania na základe predpokladov. My všetci sme príliš často neboli vedomí si predpokladov, ktoré načrtávajú, alebo podporujú naše strategické a politické voľby (možnosti, varianty). Ak sa rozhodneme prijať veľké rozhodnutie, potom čím je väčšie toto rozhodnutie o to horší pravdepodobne bude náš výsledok, ak sa pomýlime. Zvyčajne veľké myšlienky nesú v sebe potenciál pre veľké omyly v praxi. Niekoľko príkladov mi prichádza na rozum: éra veľkých medzištátnych konfliktov je za nami, „vojna medzi ľuďmi (jednotlivcami)“ je najpravdepodobnejší budúci konflikt, Čína bude vo všeobecnosti spolupracujúci, mladší partner v globálnom vládnutí sveta spolu s USA; v auguste 2008 sa Rusko stalo supervelmocou. Viacerí veria, že tieto tvrdenia sú nesprávne (zlé), ale nikto to s určitosťou nevie potvrdiť. Najdôležitejším bodom je, že my nemôžeme vedieť či vojny medzi mocnosťami sú už v súčasnosti minulosťou, alebo nie. Ale ak sme sa pomýlili a následne sme na základe tejto chyby – s veľkou dôverou v naše závery – zmenili usporiadanie našich ozbrojených síl, potom dôsledky môžu byť desivé.

Výrok 5: Bohužiaľ Thucydidesove myšlienky sú stále živé a zdravé. Ak 21. storočie vyústi do radikálnej transformácie jej charakteru, vynechajúc politickú povahu sveta, potom bremeno pravdepodobnosti musí ležať na tých, ktorí vydali také odvážne tvrdenie (uvedené v predchádzajúcom výroku). Existujú ľudia, ktorí trvajú na tom, že "strach, česť a záujem" stále vládnu svetom, že všetka politika je o moci (domácej aj zahraničnej), a že najdôležitejšie bezpečnostné a obranné fakty 21. storočia sa týkajú vývoja v oblasti distribúcie moci, čo znamená vhodný terén pre schopnosti, vplyv a úmysly. V záujme stručnosti a jasnosti uvádzam niektoré z hlavných rysov bezpečnostného prostredia v tomto novom storočí:

a) Hegemónne postavenie a rola USA vo svete pretrvá.

b) Čína sa nestane dôveryhodným a férovým konkurentom o moc a vplyv v najbližšom období; jej výdaje (zdroje) nestačia na prekonanie vedúceho postavenia USA. Nanešťastie Čína nie je, a nebude akceptovať iba pozíciu jedného z popredných hráčov o formovanie svetového poriadku v čele s americkým šerifom. Hádajte čo sa stane? Strach, česť a záujmy zaistia konfliktný vzťah medzi Washingtonom a Pekingom. Obe strany si to už v súčasnosti uvedomujú.

c) Vojna medzi Čínou a Amerikou pravdepodobne vypukne pre Tajvan, ale nie o Tajvan. Významné ázijské štáty sa pripoja buď na jednu stranu, alebo na druhú, a to buď formálne, alebo inak. Takmer s určitosťou môžeme povedať, že India a Japonsko budú v tábore USA proti Číne, aj keď, ak by mala Amerika oslabil ako protiváha

---

¹³ Cabinet Office. 2008. *The National Security Strategy of the United Kingdom: Security in an Interdependent World*. Norwich : Her Majesty's Stationery Office, s. 10.

k modernizujúcej sa Číne, potom India a Japonsko môžu tiež celkom pokojne vytvoriť ich vlastný, nový super-regionálny, anti-čínsky tábor.

d) Rusko je stále príliš ďaleko od toho, čo by mohlo byť označené ruským obyvateľstvom a politikmi, ako „uspokojivo obnovená úloha a vplyv Ruska vo svete“. Ešte raz a znova, ak sa pozrieme na Rusko cez optiku Thucydida v zmysle „strachu, cti a záujmov“, potom nebudeme ďaleko od hodnotenia, že Rusko je veľmi neuspokojeným štátom. Áno, Rusko chce byť prosperujúce, ale zároveň chce obnoviť veľa zo svojho predchádzajúceho vplyvu, ako bývalej „ríše“, aj keby to malo byť už iba „menšie impérium“. Rusko stále má iredentistické požiadavky, explicitné aj implicitné, ktoré smerujú takmer všetkými smermi od jeho geopolitického jadra, a ktoré sa vôbec nesnaží ani len odmietnuť či zakryť. Udalosti na Kaukaze v roku 2008 zrejme poskytli dostatok potrebných indícií pre tých mysliteľov na Západe, ktorí boli pred týmito udalosťami zmetení ohľadom geopolitických záujmov Ruska. Rusko má záujem obnoviť toľko zo svojho bývalého postavenia, teritória a vplyvu, koľko sa len bude dať. Ak sa USA a NATO rozhodnú odolávať súčasnej asertivite Ruska, potom majú iba dve možnosti: odpor tu a teraz, alebo odpor neskôr. Oba smery pôsobenia (scenáre) sú nebezpečné, ale odpor neskôr pravdepodobne predstavuje väčšie nebezpečenstvo. Budúca kríza, najpravdepodobnejšie kvôli Ukrajine, bude zrejme rozohraná v historickom kontexte „NATO chce dať Rusku príučku za Gruzínsko v roku 2008“, verte mi ak to bude podporené dostatočnou silou, tak takáto argumentácia zrejme uspeje. Aj v súčasnosti je ruská politika riadená túžbami, ktoré sú poháňané steroidmi z príjmov za energie. Moskva, podobne ako Peking, sa neuspokojí s rolou zodpovedného, spolupracujúceho hráča s vysokým podielom na svetovej moci, ale ktorý je v zápase o svetový poriadok v tíme pod vedením USA.

e) Bohužiaľ, zatiaľ čo dnes Rusko hrá tvrdú hru konkurencieschopnej, medzinárodnej politiky a donucovacej geo-ekonomiky, tak na západ od neho je len oslabené, na polovicu transformované a veľmi rozšírené a málo konsolidované NATO, a predovšetkým ochabnutá post-moderná nezjednotená Európska únia (EÚ). Väzby s NATO majú výnimočný bezpečnostný význam pre Európu, hlavne preto, lebo väčšina európskych krajín nedisponuje dostatočne „tvrdou vojenskou“ silou. Prebyrokratizované štáty Európy zdieľajú kontinent s Ruskom, ktoré rozhodne nie je post-moderné, ani post-militarizované, a taktiež nie je post-geopolitické vo svojom prístupe k medzinárodnej politike a bezpečnosti. Od roku 1991 USA viedli, alebo odvedli, NATO na geopoliticky dobrodružnú, politickú výpravu expanzie na východ. Nanešťastie to, čo sa geopoliticky zdalo pre Washington ako zjavný osud, to sa v Moskve interpretovalo ako hlúpy západný oportunizmus. Táto divergencia bola predvídateľná a vskutku aj bola predvídaná. Sotva menej nežšťastný ako USA-NATO „*pochod na východ*“ bol sám fakt, ktorý ako taký bolestne odhalil v rokoch 2007-08 v Estónsku a potom v Gruzínsku, že NATO zanedbalo vypracovanie stratégie na ochranu svojich nových členov a klientov na východe.¹⁴

f) Je možné, že súčasná voľná strategická aliancia medzi Čínou a Ruskom dozreje do úplného „bezpečnostného manželstva“, ale toto nie je isté. Tieto národy síce zdieľajú silnú nechť k väčšine západných hodnôt ako aj k americkej hegemónii, ale inak nemajú nič spoločné.

Budúci politický kontext je najdôležitejší. Práve tento kontext dáva všetkým vojenským záležitostiam ich význam. Čo si myslíte, že vieme o politickom kontexte v rokoch 2020 alebo 2030? Vyberte si svoj rok alebo desaťročie a skúste odpovedať. Odpovede, ktoré dostanete sú dôležité pre to, čo robíme teraz. Britský náčelník imperiálneho generálneho štábu v roku 1914 povedal, „že si nezaznačil do kalendára dátum 4. august toho roku dostatočne včas, lebo si myslel, že to nie je dátum vhodný osobitného zreteľa“ (Británia v ten deň vyhlásila vojnu

¹⁴ BLANK S. 2008. *Web War I: Is Europe's First Information War a New Kind of War?* Comparative Strategy

Nemecku kvôli Belgicku). Prekvapenia sa stávajú. Poďme sa vrátiť krok späť od predpovedí, ktoré sa nám práve ponúkajú, aby sme mohli uviesť niekoľko možných alternatív pre našu budúcnosťou:

a) Spojené štáty zostanú hegemónom, svetovým lídrom, nenávidené niekoľkými (a niektorými) štátmi, ktoré ale nebudú pre USA predstavovať efektívnu alebo vierohodnú vojenskú výzvu.

b) Svetový systém sa opäť stáva výrazne bipolárnym, vedený US tímom, ktorý čelí čínsko-ruskému tímu. Stále viac krajín si musí vybrať, na ktorú stranu sa pridajú.

c) Dlho očakávaný stav multipolarity napokon príde. Hlavnými hráčmi budú, v poradí: aliancia okolo USA, Čína, Rusko, India, Japonsko; EÚ, Irán a Brazília. V meniacich sa kombináciách tieto veľmoci budú hrať prastarú hru mocenskej politiky. Vlastne pojem "mocenská politika" obsahuje zrejmu nadbytočnosť, pretože všetka politika je o moci. Politika, domáca i zahraničná, je o márnosti politikov: Kto dostane moc, kedy a ako a čo s tou mocou urobí.

4. VOJENSKÉ IMPLIKÁCIE

Budúce vojny skrývajú neobmedzené možnosti pre USA a NATO, ktoré sú primárne politickej povahy. Keďže politický kontext sa môže rýchlo zmeniť, preto vojenské akcie Aliancie by mali byť v čo najväčšej možnej miere zabezpečené proti účinkom prekvapenia, pričom by sme mali byť pri plánovaní a prezentovaní týchto akcií osobitne opatrní s aplikáciou týchto dvoch prístupov: opatrne narábať s redukciami a zjednodušaním faktov a ako aj s „prezentizmom“ (*prezentizmus: obmedzené videnie (chápanie) budúcnosti v dôsledku prílišného sústredenia sa na súčasnosť*). Obozretnosť nám radí nevsadiť všetko na tvrdenie, že budúca vojna bude napríklad predovšetkým vojna medzi ľuďmi (*v zmysle jednotlivcov*). História je totiž rada, ak môže byť ironická a paradoxná.¹⁵ Ak zistíme, že to v čo veríme je konečne odpoveď na otázku, tak nakoniec niekto zmení znenie samotnej otázky. Napríklad, hneď ako sa nám zdalo, že konečne sme našli riešenie na výzvu ako poraziť možný viacsmerový útok Sovietskeho zväzu do západnej Európy tak tento problém zmizol. Alebo, keď sme znovu objavil cestu k doktrínam protipovstaleckých operácií (COIN), tak naša spoločnosť tlačí na ukončenie vojenských, protipovstaleckých operácií.¹⁶ Tie sa ešte úplne neuskutočnili, ale odpútavanie sa od protipovstaleckých operácií sa už de facto vykonáva.

Päť myšlienok na zamyslenie sa pre vojenskú implikáciu vyššie uvedenej časti:

a) Vojenská veda, ktorú Clausewitz pravdepodobne uviedol pod pojmom "gramatika vojny," nás rýchlo predbehla. Teraz a rovnako aj v budúcnosti budeme mať nie menej ako päť vzájomne previazaných geograficko-virtuálnych prostredí, kde budeme viesť bojové operácie. Sú to tieto nasledujúce prostredia: zem, more, vzduch, vesmír a kybernetické prostredie. Súčasné stratégie a doktríny pre všetkých päť prostredí sú v súčasnej dobe veľmi diskutabilné, a to predovšetkým platí pre vesmír a kybernetické prostredie, teda pre arény, pre ktoré nám chýbajú adekvátne strategické teórie, ktorými by sme mohli pomôcť usmerniť prípadné praktické bojové aktivity¹⁴. Pretrváva diskusia medzi obhajcami pozemných a vzdušných síl

¹⁵ LUTTWAK, N. E. 2001. *Strategy: The Logic of War and Peace*. Belknap Press of Harvard University Press. 2001. 320 s. ISBN 978-0-674007-031

¹⁶ The U.S. Army-Marine Corps Counterinsurgency Field Manual : U.S. Army Field Manual No. 3-24, Marine Corps Warfighting Publication, No. 3-33.5 Chicago : Univ. of Chicago Press, 2007

o uspokojení nárokov na zdroje v týchto silách, pričom námorníctvo sa snaží udržať si vlastné pozície proti zdrojovým nárokom pozemných síl.¹⁷

b) Už sa takmer stalo samozrejmosťou nakresliť jednoduchý, redukcionistický, rozdiel medzi regulárnou a neregulárnou vojnou. Tento rozdiel môže byť ako užitočný a zmysluplný, tak ale môže vygenerovať aj veľa násilia pre našu chaotickú, neusporiadanú realitu. V mnohých konfliktoch sme svedkami ako regulárneho, tak aj neregulárneho vedenia boja, pričom niekedy sa tieto druhy bojovej činnosti odohrávajú súčasne. Budúcnosť pravdepodobne nepatrí malým vojnám neregulárneho druhu, bohužiaľ, ale patrí ako regulárnym, tak aj neregulárnym bojom. Toto naše storočie budú jazviť ako medzištátne vojny, tak aj povstania. Pretože členské štáty NATO musia byť pripravené pre celé spektrum vojen, úlohou je nájsť účinnú a trvalo udržateľnú rovnováhu medzi spôsobilosťami na účasť ako v regulárnej, tak aj v neregulárnej vojne. Všeobecným pravidlom, ako aj dobrým nápadom, je pokúsiť sa obmedziť vojenské operácie iba na tie situácie, kde sa tešíme veľkej asymetrickej výhode. Napríklad, čím je väčšia pravdepodobnosť, že vzdušné sily budú schopné rozhodnúť vojnu, aj keď pravdepodobne nie iba vlastným úsilím, tým väčšia je pravdepodobnosť, že zvíťazíme rozhodujúcim spôsobom a rýchlo. Bohužiaľ nie vždy si môžeme vybrať naše boje a bojiská, ale keď sme sa už raz vedome rozhodli zapojiť sa do vojny, potom je potrebné veľa uvažovať o váhaniach a váhavosti, najmä ak charakter vojny nepraje našim silným stránkam.

c) V dejinách je veľmi vzácné, aby do elitného zoznamu bojových prostredí, bolo doplnené nové prostredie. Teraz existujú dve také nové geografické prostredia, vesmír a kybernetické prostredie, a začíname byť stále viac závislí na oboch týchto prostrediach. Zatiaľ sme bohužiaľ s nie dostatočnou vážnosťou hodnotili silné a slabé stránky, prípadne výhody a nevýhody vedenia boja v týchto dvoch nových prostrediach (vesmír a kybernetické prostredie). Zákonom vojny však je, že čím je väčšia závislosť na určitej schopnosti, tým väčšia je odmena pre toho protivníka, ktorý dokáže znížiť účinnosť tú ktorú našu špecifickú spôsobilosť - v podstate teda ide o otočenie našej sily (výhody) v našu slabosť (nevýhodu).

d) Príliš veľa ľudí sa stalo neoprávnene fixovaných na výzvu, ktorú predstavuje terorizmus.¹⁸ Samozrejme, potrebujeme základné kompetencie a spôsobilosti pre boj s teroristami. Teroristi môžu uspieť, avšak zvyčajne vtedy, ak protiteroristické zložky porazili sami seba v rámci prehnanej reakcie na terorizmus. Podstatné je pochopiť, že boj proti terorizmu je prioritnou misiou pre vybrané bezpečnostné služby (zložky) a nie misiou pre vojakov (teda armádu). Terorizmus neohrozuje naše civilizácie, ale naša nadmerná reakcia na terorizmus by ju mohli ohroziť. S cieľom udržať rovnováhu systému teroristi musia byť lovení, musí sa s nimi zaobchádzať ako so zločincami, a niekedy dokonca je aj potrebné ich likvidovať v zmysle princípov neregulárnych vojen. Potrebné je si uvedomiť, že kontexty, ktoré vytvárajú teroristi si vyžadujú osobitnú pozornosť, reakciu a opatrenia od politických, sociálno-kultúrnych a ekonomických entít. Tieto opatrenia ale môžu byť vytvorené a uplatňované iba spoločnosťami, ktorých sa to bezprostredne týka a nie niekým z vonku. Ak figurujeme v týchto opatreniach ako vonkajší faktor, potom môžeme len pomôcť a aj to iba v obmedzenom rozsahu. Iróniou je, že pre nás, ako vonkajší faktor, je ľahšie urobiť viac škody ako úžitku, keď sa snažíme bojovať proti terorizmu v zahraničí. V porovnaní s medzištátnym konfliktom, terorizmus – dokonca aj terorizmus disponujúci zbraňami hromadného ničenia – je menšia hrozba než samotný medzištátny konflikt.

e) Šírenie jadrových zbraní a materiálov zostane pretrvávajúcim problémom. Hovoríme, že sme schválili zrušenie jadrových zbraní. Pre viacero dôvodov si však myslíme, že aj svet bez jadrových zbraní by mal byť monitorovaný, sledovaný, alebo overovaný. Čo sa

¹⁷ DOLMAN, C. E. 2001. *Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age*. London : Frank Cass. 2001. ISBN 978-0-714652-009

¹⁸ GATES, M. R. 2008. *National Defense Strategy*. Washington: US Department of Defense

ale nedá poprieť je, že sledovať „nulový stav jadrových zbraní“ by bolo oveľa jednoduchšie ako sledovať prítomnosť "niekoľkých" jadrových zbraní. Aj keď už nejestvujú veľké jadrové "tajomstvá", tak potom prípadný svet bez jadrových zbraní by bol svetom, v ktorom krajiny, ktoré si skryli za hrst' jadrových zbraní, by sa mohli stať víťazom, a istotou by sa stali nové preteky v jadrovom zbrojení. V každom prípade sa pokúsme spomaliť, zastaviť a občas zvrátiť šírenie jadrových zbraní. Ale nestavte príliš veľa na to, že zníženie počtu krajín s jadrovým vybavením v budúcnosti zlepši naše vyhliadky. Tiež si musíme uvedomiť, že naša (NATO) súčasná konvenčná prevaha núti našich nepriateľov hľadať asymetrické riešenia. Čím efektívnejšie sú konvenčné zbrane krajín NATO, tým pravdepodobnejšie je, že rôzne regionálne mocnosti si zvolia možnosť položiť dôraz na odstrašovanie a obranu založenú na jadrových zbraniach. Ak tomu neveríte, potom zrejme patríte medzi tých, ktorí sú presvedčení, že Čína a Irán sa rozhodli radšej byť porazení v konvenčnej vojne, ako zvýšiť svoje šance na víťazstvo cez eskaláciu hrozieb použitia jadrových zbraní. Toto by bol hrdinsky a optimistický predpoklad (hodnotenie). Uvedomte si že zúfalé a risk akceptujúce krajiny sú zvyčajne náchylné uplatňovať asymetrické princípy pri odstrašovaní svojho potenciálneho protivníka.¹⁹

ZÁVER

V závere je možné v nadväznosti na vyššie uvedené informácie doplniť, že za nasledujúce výzvy sú predpokladané:

- rivalita mocností,
- nepriaznivé klimatické zmeny,
- rivalita o zdroje; nedostatok zdrojov (potraviny, voda a energie),
- preľudnenosť,
- pandémie,
- džihádistský terorizmus a povstania,
- šírenie jadrových zbraní,
- nepredvídateľné, alebo v súčasnosti nepoznané, hrozby (napr. hrozby, ktorých by sme sa báli ak by sme ich poznali; napr. zásah zeme zničujúcim asteroidom)¹⁸.

Pod tlakom „prezentizmu“ by sme mohli chcieť pridať do zoznamu aj "kolaps globálnej ekonomiky". Trendy a nebezpečenstvo prichádzajú vo zväzkoch a reagujú s nelineárnymi dôsledkami iných hrozieb a trendov. Vojenská sila, bohužiaľ, je vysoko relevantná pre mnoho z možných dôsledkov súčasných aj budúcich trendov. Budúcnosť je nepredvídateľná a naše súčasné bezpečnostné prostredie sa môže veľmi rýchlo stať oveľa horším než je tomu dnes. Navyše pohár nie je len z polovice prázdny, ale je tiež z polovice plný.

Tento krátky prehľad by som uzavrel výzvou na opatrnosť vo vzťahu k dvom osobitným okruhom problémov. Ten prvý sa dotýka vzťahov medzi NATO a Ruskom, ktoré čaká veľmi kritické, turbulentné a napäté obdobie, ktoré pravdepodobne vyústi do zhoršených vzťahov, kde sa môžu prihodiť rôzne „nehody“. Pripomeňme si vystúpenie Vladimíra Putina zo dňa 25. apríla 2005, kedy povedal, že: "Rozpad Sovietskeho zväzu bol najväčšou geopolitickou katastrofou storočia." To sú slová na zamyslenie. Druhým vážnym okruhom problémov je čínsko-americké súperenie, ktoré dokonca môže prerásť do aktívneho nepriateľstva, ba až vojnového stavu. Ak sa na čínsko-americké súperenie pozrieme cez optiku logiky mocenskej rovnováhy, ako aj cez optiku založenej na základoch konkurenčného medzištátneho boja, ktoré asi 400 rokov pred našim letopočtom zhrnul grécky generál

---

¹⁹ GRAY, C. S. 2008. *The 21st Century Security Environment and the Future of War*. Dostupné na: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/Articles/08winter/gray.pdf>

a historik Thucydides do slov "strach, česť a záujem", potom môžeme konštatovať, že budeme mať určite krásne storočie!

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

1. IVANČÍK, R. 2010. Vojenské výdavky v čase globalizácie a hospodárskej krízy. In *Vojenské reflexie*, 2010, roč. 5, č. 1, s. 16-26. ISSN 1336-9202. Dostupné na: http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske_reflexie_9.pdf
2. GRAY, C. S. 2008. *The 21st Century Security Environment and the Future of War*. Dostupné na: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/Articles/08winter/gray.pdf>
3. ŽÍDEK, R. – CIBÁKOVÁ, S. 2009. *Bezpečnosť štátu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši. 2009. 109 s. ISBN 978-80-8040-375-1.
4. IVANČÍK, R. 2012. Teoreticko-metodologický pohľad na bezpečnosť. In *Vojenské reflexie*, 2012, roč. 7, č. 1, s. 38-57. ISSN 1336-9202. Dostupné na: http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske_reflexieVII_1.pdf
5. YARGER, R. H. 2006. *Strategic theory for the 21st century: the little book on big strategy*. Carlisle : Army War College, Dostupné na: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/download.cfm?q=641>
6. MAGEE II, R. R. – SOMERVELL B. B. 1998. *Strategic Leadership Primer*. Carlisle : Army War College, Dostupné na: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/dclm/slp3.pdf>
7. GRAY, C. S. 2007. *Another Bloody Century: Future Warfare*. Phoenix : Phoenix Press. 2007. 432 s. ISBN 978-0-304367-344
8. Cabinet Office. 2008. *The National Security Strategy of the United Kingdom: Security in an Interdependent World*. Norwich : Her Majesty's Stationery Office
9. BLANK S. 2008. *Web War I: Is Europe's First Information War a New Kind of War?* Comparative Strategy
10. NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: AOS GMRŠ, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.
11. LUTTWAK, N. E. 2001. *Strategy: The Logic of War and Peace*. Harvard : Belknap Press of Harvard University Press. 2001. 320 s. ISBN 978-0-674007-031
12. The U.S. Army-Marine Corps Counterinsurgency Field Manual : U.S. Army Field Manual No. 3-24, Marine Corps Warfighting Publication, No. 3-33.5 Chicago : Univ. of Chicago Press, 2007
13. DOLMAN, C. E. 2001. *Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age*. London : Frank Cass. 2001. ISBN 978-0-714652-009
14. GATES, M. R. 2008. *National Defense Strategy*. Washington: US Department of Defense

plukovník Ing. Štefan KOVÁCS
Odbor spravodajstva a elektronického boja
Generálny štáb Ozbrojených síl SR, Bratislava

WPLYW ZJAWISKA TERRORU I TERRORYZMU NA POLITYKĘ BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Mieczysław KOZIŃSKI

ABSTRACT

The study of socio-political problems of the modern world, it is not only interesting, but also very important. Post this study addresses one of the main problems of the modern world for which no doubt is considered terrorism and its impact on national security policy, and in fact, the impact on our security. In considering this issue must be identified at the beginning of the phenomenon of terrorism. It turns out that terrorism is a serious problem, and its source is much deeper, and certainly, contrary to popular opinion, is not limited to the senseless, bloody fight in the name of extreme fundamentalist ideas. One of the well-known Polish thinkers and philosophers of the last century - Anthony Kępiński wrote about the attack: *"In humans, aggression, killing, cruelty, are the main cause of the desire to defend or expand the boundaries of" my "*. These words need to prove a broader look at all aspects of this phenomenon, and in-depth analysis in order to know and understand the motivation of people advancing to acts of terrorism and the impact of these attacks on our security.

Zdefiniowanie pojęcia „terroryzm” nie jest łatwym zadaniem. U jego podstaw leży znacznie starsze słowo „terror” oznaczające w języku łacińskim strach, grozę, trwogę, zastraszenie, gwałt, ucisk¹.

Nie istnieje żadna definicja, którą można byłoby nazwać uniwersalną i obowiązującą na całym świecie. Większość poszczególnych krajów, organizacji międzynarodowych czy nawet instytucji rządowych korzysta z opracowanych przez siebie, na własny użytek określeń tego słowa. Ten fakt ukazuje złożoność problemu, a nawet różnorodne podejście do niego. W multimedialnej encyklopedii PWN czytamy - *„Istnieje ponad 100 definicji tego zjawiska”²*. Amerykańskie źródła mówią nawet o 200. W tej sytuacji warta przytoczenia jest więc ta opracowana przez *Department Obrony Stanów Zjednoczonych*. Według niej, terroryzm to *„bezprawne użycie - lub groźba użycia - siły czy przemocy wobec osoby lub mienia, aby zastraszyć rząd czy społeczeństwo, często dla osiągnięcia celów politycznych, religijnych lub ideologicznych”³*.

W jej rozumieniu terrorystą może być więc każdy, kto w celu wywarcia wpływu na rząd lub społeczeństwo ucieka się do przemocy lub grozi jej użyciem.

Wśród znaczącej liczby obywateli państw „Trzeciego Świata”, często funkcjonuje zgoła odmienne określenie - *„bojownicy o wolność”*. W jej świetle „terrorysta” przedstawiany jest jako bohater walczący o słuszną sprawę.

---

¹ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1985, Wiedza Powszechna, s. 432.

² <http://encyklopedia.pwn.pl>

³ <http://www.defenselink.mil>

Bardzo zdecydowaną i wymowną definicję przedstawia A. B. Schmidt z Wydziału Przemocności ONZ. W jego ocenie akt terroru „to przestępstwo wojenne popełnione w czasie pokoju”⁴.

W bardzo wielu przypadkach, słowo „terroryzm” jest nadużywane jako „słowo-klucz”. Zwykle służy nie tyle wyjaśnieniu zjawiska, co przekazaniu emocjonalnego nastawienia do niego. Dlatego też, bez względu na przyjętą definicję, trzeba pokreślić, że nie każdy akt przemocy wymierzony w państwo i społeczeństwo zasługuje na to określenie.

Znowelizowany na podstawie Ustawy polski Kodeks Karny⁵ stanowi, iż „przestępstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn (...) popełniony w celu:

- Poważnego zastraszenia wielu osób,
- Zmuszenia organu władzy publicznej RP lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności.
- Wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce RP, innego państwa lub organizacji międzynarodowej, a także groźba popełnienia takiego czynu”.

Terroryzm nie jest nowym wynalazkiem. „Towarzyszy” ludziom niemal od początku. Ofiarami zamachowców były m.in. tak znane osobistości jak Juliusz Cezar, Franciszek Ferdynand, Abraham Lincoln, czy John Kennedy. Na przestrzeni wieków terror stał się bardzo często wykorzystywaną formą osiągania założonego celu. Gdy jedna strona konfliktu stwierdzała, że groźbą użycia przemocy jest w stanie zastraszyć przeciwnika i zmusić go do uległości, z reguły nie wahała się wykorzystać owych środków.

Niewiele jest miejsc, które nie były świadkami okrucieństw i strachu wywołanych przez terrorystów. Szeroko rozumiany terroryzm swój początek miał już w starożytnej Grecji i Rzymie, kiedy to normą była całkowita zagłada podbitych miast. Służyło to przede wszystkim zastraszeniu sąsiednich grodów i zademonstrowaniu im swej potęgi. Należy jednak pamiętać, że terroryzm w starożytności bardzo często nie obejmował wszystkich aspektów, które składają się na współczesny obraz tego zjawiska.

Źródła historyczne tak stare jak Biblia zarejestrowały wiele przypadków mających taki charakter. Jednym z nich jest ten opisany w księdze Jozuego:

”Lud wpadł do miasta, każdy wprost przed siebie, i tak zajęli miasto. I na mocy klątwy przeznaczili na śmierć ostrzem miecza wszystko, co było w mieście: mężczyzn i kobiety, młodzieńców i starców, woły, owce i osły”⁶. Od XI do XIII wieku postrach w całej Europie a także na Bliskim Wschodzie siali asasyni - doskonale zorganizowana szyicka sekta, która stosowała terror w celu nawracania wyznawców innych odłamów islamu. W XII wieku terroryzm stosowany był jako broń w konflikcie pomiędzy islamskimi fundamentalistami, a ludźmi orientacji prozachodniej. Wtedy też zaczęło się teoretyczne uzasadnianie i usprawiedliwianie jego zastosowania.

Nowoczesne postrzeganie terroryzmu sięga końca XVIII wieku. Europejscy kolonizatorzy korzystali z argumentów siły, usprawiedliwiając brutalny ucisk opierającej się im rdzennej ludności czego przykładem może być masakra podczas powstań Indian amerykańskich. W okresie tym terroryzm stał się także narzędziem walki rewolucyjnej, stosowanej przez mieszkańców kolonii dla wyzwolenia się spod ucisku.

Przełom XIX i XX wieku to okres, w którym prym wiodli zamachowcy celujący w głowy państwa. Zamach na życie następcy tronu Austro-Węgier arcyksięcia Franciszka Ferdynanda stał się bezpośrednim powodem wybuchu I wojny światowej. W tym czasie

---

⁴ <http://www.unic.un.org.pl>

⁵ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2004r., Nr 93, poz. 889, artykuł 1.

⁶ Biblia, *Stary Testament- Księga Jozuego* 6, 20-22

powstała także najstarsza z organizacji określanych współcześnie jako terrorystyczne - IRA (Irlandzka Armia Republikańska).

Rozwój technologiczny sprawił, że „modne” stało się stosowanie terroru na masową skalę. Terrorysty coraz częściej uważali, że im więcej osób padnie ofiarą zamachu, tym większe będzie uczucie strachu, a co za tym idzie łatwiej będzie im osiągnąć zamierzony cel. W roku 1959 powstała ETA (Kraj Basków i Wolność), która działa do dziś. Lata 60. to także powstanie i rozwój islamskiego terroryzmu. Jego początkiem była rewolucja islamska, która dała władzę fundamentalistycznemu reżimowi ajatollaha Chomeiniego.

W okresie jego rządów terroryzm z pobudek religijnych został usankcjonowany przez państwo i odegrał bezprecedensową rolę zarówno w tłumieniu konfliktów wewnętrznych, jak i prowadzeniu agresywnej polityki zagranicznej. Rozpoczęto również walkę z przejawami zachodniej kultury. Początek drugiej połowy XX wieku to także okres, w którym po raz pierwszy zaczęto obserwować bardzo negatywne zjawisko sponsorowania terroryzmu przez władze państwowe. Umożliwiło to szybki rozwój organizacji zajmujących się działaniami o takim charakterze.

Lata 80. ubiegłego wieku to dalsza ewolucja działań terrorystycznych w kierunku terroryzmu zbiorowego. Coraz częściej ofiarami stawały się dziesiątki przypadkowych osób. Z rozwoju technologii zaczęli korzystać także terroryści. W okresie tym pojawił się nowy rodzaj zamachowców - samobójcy, których dziełem były krwawe ataki w Bejrucie czy Sri Lance.

Pod koniec ubiegłego wieku wydawało się, że problem terroryzmu został przynajmniej częściowo zlikwidowany. Jednak wydarzenia z 11 września 2001r. rozbiły te złudzenia. Data ta, według niektórych, wyznaczyła początek nowej epoki w dziejach ludzkości...⁷.

Każdy akt terroryzmu przygotowywany jest z myślą o osiągnięciu konkretnego zamierzonego celu. Na podstawie tego założenia wyróżnia się: terroryzm separatystyczny - pod tym pojęciem należy rozumieć wszelkie przejawy użycia siły ze względów politycznych, noszące znamiona aktów terrorystycznych, związane z działalnością ugrupowań mniejszości narodowych, religijnych czy językowych, walczących o uzyskanie określonych praw (np. równouprawnienia, autonomii, całkowitej niezależności, względnie przyłączenia się do innego państwa). Przykładem może być walka czeczeńskich separatystów o niepodległość Republiki Czeczeńskiej.

Drugim pod względem ilości zamachów jest terroryzm nacjonalistyczny związany z nie respektowaniem praw narodowych do samostanowienia i walką o ich uznanie. Do metod terrorystycznych uciekają się te ugrupowania mniejszości, których prawa w wyniku zaszłości historycznych zostały ograniczone. Przykładem może być walka prowadzona przez Irlandzką Armię Republikańską (IRA), początkowo o niepodległość Irlandii, a od 1921 roku o przyłączenie Irlandii Północnej do Republiki Irlandii.

Terroryzm religijny, znany współcześnie przede wszystkim jako terroryzm islamski. Trudny do opisu naukowego ze względu na irracjonalizm i fanatyzm, który jest jego podstawą. Przykładem jest „dżihad-święta wojna”, walki w Iraku pomiędzy sunnitami a szyitami, czy konflikt na Sri Lance, gdzie „Tamilskie Tygrysy”⁴ (wyznawcy hinduizmu) walczą ze zwolennikami Buddy.

Terroryzm o podłożu separatystyczno-nacjonalistycznym, łączący cele separatystyczne z nacjonalistycznymi. Przykładem jest walka Palestyńczyków o niepodległość⁸.

W zależności od zamierzeń którymi się kierują, terroryści wybierają cele ataku, co także stało się bardzo często wykorzystywanym kryterium podziału. Według niego wyróżnia się: terroryzm ekonomiczny - to wszelkiego rodzaju akty sabotażu i dywersji polegające na

⁷ Robert, M. Brans, *Od Assanów do Osamy bin Ladena*, Warszawa 2001

⁸ T. Jerzak, *Terroryzm i jego źródła*, 2005

wyrządzaniu szkód i zniszczeń (podpalenia, eksplozje ładunków wybuchowych), terroryzm indywidualny - to akty przemocy skierowane przeciwko konkretnym i określonym przez terrorystów osobom (zamachy, mordy polityczne, porwania), terroryzm zbiorowy/masowy, który charakteryzują akty przemocy skierowane przeciwko anonimowym i przypadkowo wybranym ofiarom (porwania samolotów, branie zakładników, wysadzanie w powietrze obiektów politycznych)⁹.

Poznanie przyczyn występowania terroryzmu wydaje się być kluczowym dla możliwości prowadzenia z nim skutecznej walki. Traktowanie go wyłącznie jako wroga, bez zrozumienia motywów którymi się kieruje, z pewnością utrudnia, jeśli nie uniemożliwia wykonanie tego zadania.

WPLYW TERRORYZMU NA POLITYKĘ BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Polityka bezpieczeństwa narodowego wolnej i demokratycznej Polski cechuje się niezmiennością celów i zasad. Zapewniła wyjątkowy w naszej historii poziom bezpieczeństwa, oparty m. in. na gwarancjach Sojuszu Północnoatlantyckiego

Bezprecedensowe ataki terrorystyczne 11 września 2001 r. stały się punktem zwrotnym w myśleniu o bezpieczeństwie międzynarodowym i narodowym. Był to dla Amerykanów, szok porównywalny w swojej istocie i skali z atakiem na Pearl Harbour. Data ta stanowi także dla innych państw, w tym Polski cezurę oddzielającą lata po zakończeniu „zimnej wojny” od nowego, dopiero wyłaniającego się systemu międzynarodowego.

11 września uświadomił skalę zmian - nowych realiów, zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa międzynarodowego w XXI wieku. Jak w świetle błyskawicy dojrzelśmy naraz nową rzeczywistość międzynarodową i uświadomiliśmy sobie konieczność podjęcia działań w celu stawienia czoła nowym wyzwaniom. Polska podjęła niezbędne praktyczne działania dyplomatyczne, wojskowe i inne - głównie poprzez włączenie się w globalną kampanię antyterrorystyczną. Wyrazem była zorganizowana z inicjatywy ówczesnego Prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego konferencja przywódców państw naszego regionu, która uzgodniła sposoby zwalczania terroryzmu. W instytucjach odpowiedzialnych za zagwarantowanie bezpieczeństwa narodowego Polski uświadomiono sobie konieczność stosownych zmian i wypracowania nowego dokumentu, który zastąpiłby Strategię Bezpieczeństwa Narodowego RP, przyjętą w styczniu 2000 r.

Rada Ministrów RP zatwierdziła przedstawiony projekt nowej strategii, natomiast na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa Narodowego, Prezydent RP podpisał tekst nowej Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP. Nowa Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP jest więc dokumentem politycznym, wyrażającym uzgodnione poglądy naczelných organów państwa odpowiedzialnych za bezpieczeństwo kraju.

Strategia potwierdza trwałość strategicznych celów naszego państwa: ochrony suwerenności i niezawisłości RP, utrzymania nienaruszalności granic i integralności terytorialnej, zagwarantowania bezpieczeństwa obywateli Polski, praw człowieka i podstawowych wolności oraz demokratycznego porządku, jak również stworzenia niezakłóconych warunków do dalszego rozwoju Polski, wzrostu dobrobytu jej obywateli, ochrony dziedzictwa i tożsamości narodowej, realizacji zobowiązań sojuszniczych, a także obrony i promowania innych interesów państwowych.

Kluczowa dla skutecznej realizacji tych celów jest umiejętność postawienia diagnozy nowych wyzwań dla bezpieczeństwa naszego kraju i systematyczne dostosowywanie polityki bezpieczeństwa do tych wyzwań.

Jako członek NATO dysponujemy solidnymi gwarancjami bezpieczeństwa, w przyjaznym duchu rozwijamy stosunki z sąsiadami, jesteśmy członkiem Unii Europejskiej, a procesy

---

⁹ Bruce Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1999

dalszego rozszerzenia NATO i Unii Europejskiej usuwają ostatnie ślady podziałów w naszej części kontynentu.

Budując efektywną politykę bezpieczeństwa musimy wszakże skupić się przede wszystkim na wyzwaniach i zagrożeniach, i to nie tylko w naszym sąsiedztwie. Bezpieczeństwo międzynarodowe jest niepodzielne, jest częścią procesu globalizacji. Bezpieczeństwo naszego kraju jest wystawione bezpośrednio na wynikające z procesów globalnych zagrożenia¹⁰.

W polskiej ocenie, istota zmian współczesnego środowiska bezpieczeństwa polega na przesuwaniu się „punktu ciężkości” z zagrożeń klasycznych (inwazja zbrojna), których znaczenie się zmniejsza, na zagrożenia nietypowe i „asymetryczne”, których źródłem stają się także trudne do zidentyfikowania podmioty pozapaństwowe. Zagrożenia te mogą dotknąć bezpieczeństwa naszych obywateli, kluczowych obiektów i służb państwa polskiego. Wymagają one oczywiście naszej szczególnej uwagi, jak również dalszego monitorowania sytuacji pod kątem ewentualnego odradzenia się zagrożeń tradycyjnych. Jakkolwiek zagrożenia klasyczne nie powinny być ignorowane, to w nowej Strategii na plan pierwszy wysuwają się zagrożenia nowe¹¹.

Terroryzm międzynarodowy to najpoważniejsze nowe zagrożenie dla systemu międzynarodowego i Polski. Przybrało ono zupełnie nowy jakościowo charakter, jest to globalny w swej skali zakres, którego organizatorzy i wykonawcy dysponują środkami i sposobami działania wymykającymi się z klasycznych wyobrażeń o terroryzmie XIX i XX wieków. Działania terrorystów są wymierzone w wartości, instytucje i interesy większości z państw strefy euroatlantyckiej, przygotowywane z użyciem nowoczesnych technik, łatwością przemieszczania się i prowadzenia operacji finansowych. Przede wszystkim jednak, terroryzm globalny – uwidocznił np. w operacjach siatki *al-Kaidy* – ma bezwzględny charakter, obliczone na wywołanie maksimum zniszczenia i strachu. Realizowany przez pozapaństwowe struktury destabilizuje cały system międzynarodowy i zagraża całym państwom.

Kolejnym zagrożeniem dla poszczególnych państw jest niekontrolowana proliferacja broni masowego rażenia oraz środków jej przenoszenia, całych regionów, a także, w szczególnych okolicznościach, całego układu globalnego. Niebezpieczeństwa z tym związane wynikają z coraz bardziej realnego ryzyka wejścia w posiadanie tego rodzaju broni i środków jej przenoszenia przez organizacje terrorystyczne oraz przestępcze.

Również nowym poważnym zagrożeniem dla naszego kraju jest zorganizowana przestępczość międzynarodowa. W tym kontekście, dotyka nas zarówno charakter działalności przestępców (przemyt broni, niebezpiecznych materiałów oraz ludzi, narkobiznes), jak również sposób ich działania (poprzez korupcję, czy pranie brudnych pieniędzy). Obszar Polski, także ze względu na tranzytowe położenie, staje się więc przedmiotem rosnącego zainteresowania zorganizowanych międzynarodowych grup przestępczych, nawet z odległych regionów Azji.

Zjawisko „państw upadłych” jest swoistym i szczególnym katalizatorem różnych nowych zagrożeń. Swego rodzaju paradoksem jest to, że do tej pory źródłem niebezpieczeństw były państwa silne (zbyt silne), w szczególności totalitarne agresywne mocarstwa, jak hitlerowskie Niemcy lub stalinowski Związek Radziecki. Teraz nowym zagrożeniem są państwa słabe, niezdolne do realizacji swoich funkcji i kontroli rozwoju wypadków na swoim terytorium. W istocie, zakwestionowany jest jeden z trzech atrybutów suwerennego państwa, które – obok terytorium i ludności – powinno mieć zdolność do efektywnego wykonywania władzy na obszarze podlegającym jego zwierzchnictwu terytorialnemu.

Z tego względu dla Polski sprawą kluczową jest utrzymanie procesów, które będą gwarantować gospodarce narodowej stabilny, zrównoważony wzrost i nadążanie za światowymi ośrodkami postępu technologicznego i myśli naukowej. Bezpieczeństwo Polski

¹⁰ A. Marszałek, *Walka z terroryzmem w Unii Europejskiej – nowy impuls*, Toruń 2006

¹¹ S. Tuz, *Sztuka wojny*, Gliwice 2006

wymaga też niezakłóconego funkcjonowania handlu światowego i objęcie standardami wolnego handlu naszych sąsiadów. Rozwój technik informatycznych i komunikacyjnych oraz globalizacja rynków kapitałowych implikuje inne nowe zagrożenie, a mianowicie możliwość zakłócenia stabilności sytuacji finansowo-kapitałowej i gospodarczej. Państwo polskie musi więc dbać o stworzenie należytych warunków do sprawnego funkcjonowania kluczowych elementów infrastruktury gospodarczo-finansowej państwa¹².

Zapewnienie bezpieczeństwa obywateli oraz ochrona majątku narodowego i granic Polski stają się w coraz większym stopniu domeną instytucji i służb działających w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

Skuteczność naszej strategii bezpieczeństwa zależy od harmonijnego współdziałania wszystkich instytucji państwowych, tworzenia kompleksowego systemu reagowania kryzysowego, działań integrujących odpowiednie systemy, jak również spójnego uregulowania zadań i kompetencji organów i instytucji państwowych. Skuteczność ta wymaga również dbałości o solidność zaplecza społeczno-gospodarczego. Zdrowa gospodarka jest we współczesnych warunkach to jedna z podstawowych rękoi bezpieczeństwa.

Każda polityka bezpieczeństwa państwa powinna określać priorytety, które dotyczą celów i zadań, a także instrumentów służących ich osiągnięciu. Wyrazem gotowości Polski do odgrywania odpowiedzialnej roli międzynarodowej jest nasze zaangażowanie wojskowe i cywilne w proces stabilizacji w Iraku. Motywy tego zaangażowania wiązały się z jednej strony z uwiarygodnieniem sojuszniczej lojalności wobec nowego najważniejszego sojusznika, z drugiej zaś – z nowego zrozumienia sposobu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego Polski.

Zapewnianie bezpieczeństwa w nowych warunkach wymaga zwiększonej aktywności w sferze polityki zagranicznej. Do najważniejszych zadań w tym zakresie należy troska o sprawność mechanizmów sojuszniczych, skuteczność instytucji prawa międzynarodowego, przyjazne stosunki z naszymi partnerami, wspieranie procesów transformacji w Europie Wschodniej i Południowej.

KONKLUZJE

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP podkreśla kluczowe znaczenie Sojuszu Północnoatlantyckiego w naszej polityce bezpieczeństwa. Polska jest częścią sojuszniczego systemu obronnego. NATO oraz dwustronna współpraca polityczno-wojskowa z USA i innymi głównymi państwami Sojuszu pozostaną dla nas najważniejszą gwarancją zewnętrznego bezpieczeństwa i stabilnego rozwoju. Aktywne i bliskie kontakty polityczne i wojskowe Polski z USA, wzmocnione współpracą w Iraku, są jakościowo nowym czynnikiem zwiększenia skuteczności polskiej polityki bezpieczeństwa. NATO pozostanie dla nas zasadniczą platformą współpracy wielostronnej i dwustronnej w zakresie bezpieczeństwa i obronności oraz głównym filarem stabilności polityczno-wojskowej na kontynencie.

Istotnym zadaniem jest obecnie wzmocnienie Sojuszu Północnoatlantyckiego jako płaszczyzny pogłębionych powiązań transatlantyckich i wypracowywania sojuszniczych procedur decyzyjnych. Polska popiera ewolucję Sojuszu w kierunku nowych misji i zdolności, przy zachowaniu wiarygodnego potencjału i możliwości pełnienia klasycznych funkcji zbiorowej obrony. Zachowanie tych funkcji jest gwarancją stabilności w regionie euroatlantyckim i zabezpieczeniem przed możliwością pojawienia się bezpośrednich zagrożeń militarnych dla Polski. Nasz kraj, wraz z innymi sojusznikami, będzie uczestniczyć w zwalczaniu zagrożeń stwarzanych przez międzynarodowy terroryzm i inne zagrożenia nowego typu. NATO musi także mieć i rozwijać zdolności w zakresie reagowania

¹² A. Marszałek, *Terroryzm ponowoczesny*, Toruń 2006

kryzysowego, planowania cywilnego, prewencji i zwalczania konsekwencji „ataków asymetrycznych”.

Sprawą o szczególnym znaczeniu jest Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP w kontekście nowych inicjatyw Unii Europejskiej. Polska włącza się we współpracę w ramach UE w dziedzinie bezpieczeństwa wewnętrznego oraz Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (WPZiB), mających na celu m.in. skuteczne przeciwdziałanie istniejącym i potencjalnym zagrożeniom, utrwalanie wartości, na których opiera się Unia, oraz wpływanie na kształtowanie środowiska międzynarodowego, w tym szczególnie w najbliższym sąsiedztwie Unii. Jest znamienne, że diagnoza zagrożeń bezpieczeństwa w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP zbieżna jest w swej istocie z opisem zaproponowanym przez Javiera Solanę w jego projekcie Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa.

Aktywnie włączymy się do rozwoju Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (ESDP) jako niezbędnego dopełnienia WPZiB. W ramach tego mechanizmu możliwa jest poprawa zdolności operacyjnych państw członkowskich. Polska jako członek NATO i UE popiera i będzie popierać budowę zdolności wojskowych i cywilnych w ramach Unii, stanowiących jednocześnie europejski filar NATO i korzystających z zasobów Sojuszu. Celem tych zdolności jest przede wszystkim rozwiązywanie sytuacji kryzysowych na peryferiach Europy i poza Europą. Jednak przeciwni jesteśmy próbom organizowania „mini-sojuszy” obronnych w ramach Unii. Należy unikać dublowania funkcji Sojuszu oraz budowania struktur obronnych, które zakłócałyby sprawne funkcjonowanie NATO. Rzecz w tym, że korzystamy z tych samych zasobów ludzkich, finansowych i obronnych. Należy je racjonalnie wykorzystać. Mając to na względzie, podejmujemy wysiłki w celu wniesienia stosownego wkładu zarówno wojskowego, jak i cywilnego w zdolności unijne. Wejście do Unii wzmocni zdolności polskich struktur państwowych do wykonywania zadań bezpieczeństwa wewnętrznego, związanych zwłaszcza z mechanizmami współpracy w sprawach wewnętrznych i sądownictwa, walki z przestępczością zorganizowaną, terroryzmem, narkobiznesem i innymi zagrożeniami nowego typu.

Ważne zadanie, które stawia przed nami polityka bezpieczeństwa państwa to potrzeba edukacji społeczeństwa w sprawach bezpieczeństwa. To wymóg kształcenia i doskonalenia cywilnych i wojskowych kadr instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo naszego kraju. Zasadność walki z terroryzmem jest niepodważalna. Idea ta łączy całe społeczeństwa. Powszechny profesjonalizm wszystkich służb mających wpływ na poprawę bezpieczeństwa jest niezbędny aby państwo sprostało wyzwaniom bezpieczeństwa państwa w XXI wieku.

BIBLIOGRAFIA

1. Biblia, *Stary Testament- Księga Jozuego 6, 20-22*
2. Barber Benjamin R. - “Imperium Strachu. Wojna, terroryzm i demokracja”- MUZA
3. Brans Robert. M., „Od Assanów do Osamy bin Lagena”, Warszawa 2001
4. Encyklopedia Terroryzmu- K. Karolczak, Oficyna Wydawnicza Spar
5. Encyklopedia Terroryzmu - Wydawnictwo Bellona
6. Hoffman B.,” Oblicza terroryzmu”, Warszawa 1999
7. Jerzak T., ”Terroryzm i jego źródła”,2005
8. Kołakowski L. - „Mini wykłady o maxi sprawach”
9. Kopaliński W., Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, Wiedza Powszechna, Warszawa 1985 s. 432.

10. Marszałek A., „Walka z terroryzmem w Unii Europejskiej – nowy impuls”, Toruń 2006
11. „Terroryzm Anatomia Zjawiska” – Wydawnictwo CIVITAS
12. Tuz S., „Sztuka wojny”, Gliwice 2006

Dr inż. Mieczysław Koziński
adiunkt -ATEMEUM Szkoła Wyższa w Gdańsku
80-855 Gdańsk ul. Wały Piastowskie 1
mietekkozinski@gmail.com

VOJENSKÁ SILA ČÍNY A JEJ VPLYV NA ĎALŠÍ VÝVOJ VO SVETE

Ondrej KREDATUS

ABSTRACT:

China is currently implementing a number of major projects related to the development of new combat aircraft, production of warships, development of the space programmed and growth of military opportunities in today's information war with using of computer networks. This fact changes the possibilities of Chinese army. The world is not only concerned about the extent of China's arms, but also a lack of information on how China can use the new power.

KEY WORDS: military power, combat aircraft, rocket artillery.

ÚVOD

Rýchlo narastajúca vojenská sila Číny mení vojenskú rovnováhu v regióne a Peking by ju mohol využiť na to, aby si vynútil nároky na sporné územia.

Poslednú dobu rastie obranný rozpočet každoročne viac ako o 10% . V tomto roku činil prírastok výdajov na obranu 11%. Obranné výdaje v Číne naďalej rastú rýchlejšie, ako HDP. Zvýšenie vojenskej sily ČLOA (Čínska ľudová oslobodenecká armáda) považujú v Pekingu naďalej za prioritné [7].

Obranný rozpočet Číny v posledných dvoch desaťročiach zaznamenal takmer dvojciferný nárast. Podľa výskumného inštitútu SIPRI vzrástli ročné výdaje na obranu z viac než 30 miliárd dolárov v roku 2000 na takmer 120 miliárd v roku 2010. SIPRI obvykle pripočítava k výdajovej čiastke, ktorú Čína oficiálne udáva, zhruba 50 %, pretože do rozpočtu nie sú zahrnuté základné vojenské položky ako výskum a vývoj. Započítanie týchto položiek by znamenalo, že na základe najnovších údajov Pekingu dosiahnu celkové vojenské výdaje v roku 2012 asi 160 miliárd dolárov. Spojené štáty vynakladajú na obranu štyri a pol krát viac. Pri súčasnom trende by však čínske vojenské výdaje mohli americké predbehnúť už po roku 2035 [4].

Čína realizuje v súčasnosti celý rad veľkých projektov spojených s vývojom nových bojových lietadiel, bojových lodí, rozvojom kozmického programu a rastom možností armády v dnešnej informačnej vojne s použitím počítačových sietí. Zapojenie súkromného kapitálu do obranného priemyslu poskytne ČLOA dodatočné možnosti na technické prezbavenie,

Tieto skutočnosti menia možnosti čínskej armády. Pred dvadsiatimi rokmi spočívala čínska vojenská moc predovšetkým v obrovskom počte mužov v zbrani; ktorej hlavnou úlohou bolo bojovať s nepriateľom tvárou v tvár alebo obsadzovať územie. S 2,3 miliónmi vojakov v aktívnej službe je ČLOA stále najväčšou armádou sveta. Avšak skutočná vojenská sila Číny sa čím ďalej presúva inam. Stratégovia Pentagonu sa domnievajú, že Čína má v úmysle získať potenciál, ktorému sa tiež hovorí A2/AD (anti-access/area denial alebo stratégia zamedzenia prístupu a nevpustenie do priestoru). Využívať by k tomu mala presne

cielené pozemné útoky, proti lodné strely, rozrastajúcu sa flotilu moderných ponoriek, kybernetických a proti družicových zbraní, ktoré by na diaľku zničili alebo zneškodnili arzenál cudzieho štátu.

Zvyšok sveta znepokojuje nie len rozsah čínskeho zbrojenia, ale tiež nedostatok informácií o tom, ako Čína môže nové sily využiť. Americký strategický dokument toto znepokojenie jasne formuluje. "Nárast čínskej vojenskej sily musí do prevádzky väčšia transparentnosť ohľadne ich strategických zámerov, aby sa zabránilo vzniku napätia v regióne," uvádza sa v smernici. Oficiálne sa Čína riadi svojím heslom "mierového rastu". Jej zahranične – politickí odborníci zdôrazňujú jej oddanosť multi - polárnemu svetu s danými pravidlami.

Celá situácia je ešte znepokojivejšia, pretože kvôli nedostatočnej transparentnosti nie je jasné, kto skutočne má zbrane a lode pod kontrolou. Čína je medzi svetovými veľmocami jedinečná v tom, že jej armáda nie je formálne začlenená do štátnej štruktúry. Zodpovedá sa komunistickej strane a riadi ju stranícka „Ústredná vojenská komisia, a nie ministerstvo obrany.

1. HISTORICKÉ MÍLNIKY ROZVOJA ČÍNSKEJ VOJENSKEJ SILY

Rast čínskej vojenskej sily prebiehal v nepravidelných skokoch. Začal sa v prvej polovici 50. rokov 20. storočia, keď bol Sovietsky zväz najdôležitejším spojencom Číny i dodávateľom zbraní, ale potom, čo Mao Ce-tung zahájil v polovici 60. rokov dekádu kultúrnej revolúcie, Sovietsky zväz s dodávkami okamžite prestal. Obidva štáty sa ocitli na pokraji vojny kvôli sporom o štátne hranice. Čína v tomto období vykonala skúšku jadrovej bomby.

Druhá fáza modernizácie začala v 80. rokoch za Teng Siao-pchinga. Teng usiloval o zreformovanie celej zeme a armáda nebola výnimkou. Prioritou viac menej bolo hospodárstvo, generáli museli zostať trpezliví a vyjsť s rozpočtom, ktorý činil necelých 1,5 percenta HDP.

Tretia fáza začala na počiatku 90. rokov. Čínska armáda bola otrasená ničivým dopadom špičkovej vojenskej technológie Západu na armádu Iraku a uvedomila si, že jej ohromné pozemné jednotky boli z vojenského hľadiska prežité. Pedagógovia na Akadémii vojenských vied v Pekingu začali dôkladne študovať "revolúciu vo vojenských záležitostiach" (RMA). Jedná sa o zmenu stratégie a zbrojenia spôsobenú exponenciálnym rastom výpočtovej kapacity.

V roku 1993 generálny tajomník komunistickej strany Ťiang Ce-min učinil z RMA základ čínskej vojenskej stratégie. ČLOA sa mala stať silou, ktorá by bola schopná víťaziť v "lokálnych vojnách s využitím špičkovej technológie". Ťaženia mali byť krátke, rozhodné a zemepisne obmedzené, s obmedzenými politickými cieľmi. Obrovské investície mali byť vynaložené na vzdušné a námorné sily, na jadrové i konvenčné rakety.

Ďalšie zmeny prišli v rokoch 2002 a 2004. Zbrane so špičkovou technológiou. Generál Čchen popisuje obdobie do roku 2010 ako "položenie základov modernizovaných síl". V nadchádzajúcom desaťročí by malo dôjsť k nástupu tzv. „mechanizácie (nasadenie moderných vojenských platforiem a informatizácie“ a ich prepojením do jednotnej siete). Oba procesy by mali byť z hľadiska vybavenia a začlenenia hotové do roku 2020. Podľa generála Čchena však Čína dosiahne plnej informatizácie až o mnoho neskôr.

V roku 2010 CSBA (Centrum pre strategické a rozpočtové zisťovanie) určilo základné vojenské priority, ktoré bude mať Čína pri zachovaní súčasných trendov k dispozícii do desať rokov. Jedná sa mimo iné o satelity a prieskumné bezpilotné lietadlá, strely zem - zem a proti

lodných striel, cez 60 konvenčných ponoriek a najmenej šesť atómových útočných ponoriek, bezpilotné i pilotované bojové lietadlá a schopnosť viesť vojnu z obežnej dráhy Zeme i v kyberpriestore.

Susedia Číny a celý Západ tohto vývoja sa obávajú. Dosah síl zmobilizovaných proti Tchaj-wanu plus čínska schopnosť v rámci stratégie "A2/ AD" zatlačiť jednotky ďalších štátov, nahľadali dôveru ázijských spojencov USA, že garant ich bezpečnosti skutočne vždy príde na pomoc. Plány prezidenta Obamu na presunutie ohniska záujmu smerom k Ázii tieto obavy do istej miery znížili.

2. ČÍNSKÁ VOJENSKÁ SILA V SÚČASNOSTI

Dnes má čínska armáda okolo 3 – 3,5 tisíc moderných tankov. Ročná výroba je odhadovaná na 200 ks. Ale môže to byť i 400 kusov ročne, čo je viac, než vo všetkých ostatných štátoch na svete (v súčasnosti sa v Rusku ani v západnej Európe tanky v podstate nevyrábajú) [3].

Pre porovnanie európske štáty NATO dnes majú vo výzbroji celkom 2,8 tisíc moderných tankov rôznych typov, v Rusku ako v bojových jednotkách, tak v skladoch je to menej než 2 tisíc moderných tankov. V susedných štátoch Vietnam má okolo, 3 tisíc tankov, kde najmodernejšími sú typy T-62. S Indiou asi čínske tanky bojovať nebudú, pretože ťažko prekonajú Himaláje (i keď i v Tibete je dislokované okolo stovky moderných tankov). O Tchajwane s tisíckou starších amerických tankov je skoro zbytočné hovoriť. Iba USA, ktoré disponujú zhruba 6 - tisíckami moderných tankov Abrams, majú väčší počet tankov, než Čína, ale sotva môžeme predpokladať aby sa tieto tanky mohli stretnúť na nejakom bojisku.

Najnovšie tanky Čína spravidla zaraďuje do výzbroje vo vojenských okruhoch, ktoré priamo susedia s ruským územím (Zabajkalsko, Ďaleký Východ, Primorie) a do oblastí susediacich s Kazachstanom.

Analogicky k situácií s tankami je tomu i s letectvom. Počet stíhacích bombardérov typu Su-27), ktoré najskôr Číňania kúpili a potom začali bez licencie vyrábať sami (obrázok 1), dosiahol viac než 300 a skoro to bude 500 kusov. Tím dosiahne počtu, ktorý majú USA alebo Rusko.

Číňania majú dodnes vo výzbroji i celý rad stíhacích lietadiel z ktorých niektoré slúžia k útokom na pozemné ciele a k výcviku nových letcov. Už v 90. rokoch bolo Číne jasné, že jej starší typ J-7 vychádzajúci ešte zo sovietskeho MIGu-21 a Henyang J-8 z konce 60. rokov nemôžu v súčasnosti obstáť, napriek tomu, že boli doplnené o niekoľko desiatok sovietskych ťažkých stíhačov Su-27 dodaných na začiatku 90. rokov.

Ďalšie stíhačky označované ako J-10 sú plne zrovnateľné s typmi ako je MiG -29, F-16 či Gripen. Ich počet je cez 200 a naďalej rastie. Úvahy o ich nedostatkoch (vychádzajúcich z úvah o počte podvesov, alebo o dosahu ich palubných rádiolokátorov) sú zbytočné – tým, že Čína je schopná ich nasadiť v dostatočnom množstve a tým kompenzovať ich prípadné nedostatky. Na viac ak početné stavy letectva v Rusku či USA sa znižujú, v Číne rastú. Vo vzťahu k Tchaj-wanu je prevaha čínskeho letectva je výrazná. Vo vzťahu k Indii, ktorá taktiež zvyšuje svoj potenciál, je taktiež značná

Jediným zjavným problémom sú „bojové“ (bitevné) lietadlá. Ale ani v tejto oblasti nechce Čína zaosť. Začala s výrobou moderných bojových lietadiel a má ich vo výzbroji okolo 200 kusov. Navyše nakúpila moderné Su-30, ktoré opäť bez licencie začala sama vyrábať.

Nedávno vyvolal rad špekulácií Chengdu J-20 (Čínský stealth), kedy na verejnosť unikli snímky testovania. Podľa dostupných informácií jedná sa o dvojmotorové nadzvukové stíhacie lietadlo piatej generácie. Na dĺžku meria 19 metrov a rozpätie jeho krídiel je 12,5 metrov. Jeho maximálna vzletová hmotnosť je odhadnutá na maximálne 37 ton, čo ho radí k ťažším stíhačom, a na základe veľkosti je porovnateľný s vyvíjaným ruským super stíhačom Suchoj PAK-FA. Zatiaľ však nie je jasné, či sa jedná o technologický demonštrátor, alebo s ním Číňania počítajú so zaradením do výzbroje.

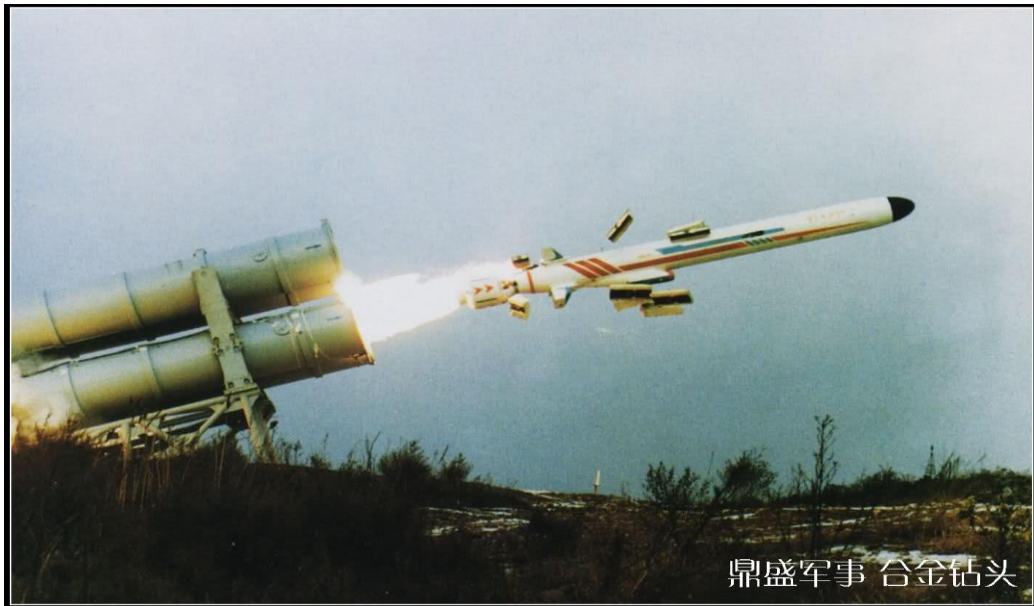
Obrázok 1 Shenyang J-11 je od ruskej predlohy Su-27 len ťažko k rozoznaniu

Do vývoja nového ľahkého stíhača FC-1 Xiaolong sa Čína pustila pred časom spoločne s Pakistanom, ktorý nesie označenie JF-17 Thunder. Napriek tomu, že sa vyrába od roku 2010, kedy začalo jeho začleňovanie do Pakistanského letectva, Čína ho zatiaľ do výzbroje nezaradila. Konštrukčne sa podobá na lietadlá Mirage 2000 (predná časť) a F-16 (zadná časť lietadlá).

Zámenou za chýbajúce „bojového letectva môže byť reaktívne delostrelectvo. Už od 70. rokov je Čína výrazne nezávislá na ruskej produkcii, i keď z počiatku zo sovietskych konštrukcií vychádzala. Dnes je najvýznamnejšou čínskou zbraňou v tejto oblasti raketový komplex WS-2 (obrázok 2), ktorý nemá vo svete analógiu. Svojimi parametrami, (efektívny dostrel, ktorý má 200 km a v modernizovanej verzii WS-2D viac než 350 km), predstihol i ruské a americké raketometry. Využitie takých raketometných systémov je v modernej vojne mimoriadne efektívne. Dokážu zasiahnuť veľmi presne a na veľkú vzdialenosť, preto nie je nutné k takému zásahu použiť letectvo, kde sa riskuje drahý stroj i život pilota.

Ihneď, ako sa táto zbraň objavila na verejnosti, bolo jasné, že od tejto chvíle bude Tchajwancom veľmi ťažko. Tieto raketometné systémy umožňujú zasiahnuť akékoľvek miesto na ostrove

Okrem toho, Čína môže touto zbraňou s z hĺbky svojho územia zasiahnuť všetky ruské vojenské základne na území Východného vojenského okruhu – doslova od Vladivostoku až po Bajkal. Okrem toho sa môžu pod potenciálnou paľbou týchto systémov ocitnúť ruské letecké základne v Čite a strategické podniky v Komsomolskú na Amure (tu sú hlavné závody na výrobu vojenských i civilných lietadiel značky Suchoj), taktiež novo budovaný kozmodróm Vostočnyj. Čína týmto systémom získala možnosť bleskovým neočakávaným jadrovým úderom plne zničiť sily ruského Východného vojenského okruhu ešte na ruskom území. Potom môže bez problému toto územie obsadiť [1].

Obrázok 2 Systém WS-2D

Rakety, vystreľované systémom WS-2D sú malé, ťažko radarom zistiteľné a lietajúce nadzvukovou rýchlosťou. Čas letu k cieľu neprevyšuje 5 minút. Dokonca sú systémy WS-2D zamaskované natoľko, že sa dá veľmi ťažko monitorovať ich pohyb, pretože v podstate pripomínajú obyčajné kamióny a dajú sa od nich ťažko rozoznať. Americké Tomahawky majú síce väčší dostrel, ale lietajú podzvukovou rýchlosťou a letia podstatne dlhšie ako 5 minút.

Čínska armáda už má svoju prvú lietadlovú loď, ktorú si v týchto dňoch (23.9.2012) oficiálne prevzala do užívania počas oficiálnej slávnosti v prístave Ta-lien.

Obrázok 3 Čínska protiletadlová loď Liaoning

Stavba „Liaoningu“ (obrázok 3) trvala desať rokov. Jeho základom je trup sovietskej lode Varyag, ktorý odkúpili od Ukrajiny. Číňania tvrdia, že 300-metrové plavidlo nemá predstavovať žiadne nebezpečenstvo pre okolité krajiny, ktoré sa s najľudnatejšou krajinou dostávajú do čoraz ostrejších sporov o kontrolu nad územiaми v Juhočínskom a Východočínskom mori. Číňania tvrdia, že loď bude slúžiť na výcvikové a výskumné účely.

ZÁVER

Pri hodnotení vojenského potenciálu Číny často prežívajú rôzne mýty. Jedným z nich je to, že sa veľmi tento potenciál podceňuje, ako kvalitatívne, tak kvantitatívne. Často sa uvádza, že Čína nové zbrane vyrába len vo veľmi malých počtoch a že jej technika nie je dostatočne kvalitná. Ak kritický hodnotíme výrobné možnosti čínskeho vojenského priemyslového komplexu a systém podzemných tunelov v strednej Číne, ktorý je schopný ukrývať medzikontinentálne rakety a rakety stredného doletu, môžeme dôjsť k záveru, že Čína môže mať okolo tisíc medzikontinentálnych rakiet a to isté množstvo rakiet stredného doletu. Počet bojových jadrových hlavíc sa odhaduje až na 10 tisíc kusov.

Peking pri jednaniach o odzbrojení odmieta posudzovať veľkosť i dislokáciu svojho jadrového potenciálu s tým, že je nevelký, ale na druhej strane neváha ukazovať na vojenských prehliadkach stále nové typy balistických rakiet rôzneho druhu. Len na základe týchto ukážok sa dá usudzovať, že musí mať viac než 200 – 300 nosičov. Pritom je možné hovoriť, že rakety stredného doletu sú z hľadiska jej niektorých susedov raketami strategického charakteru. Čína sa v súčasnosti sporí o Tchaj-wan, s Japonskom o ostrovy vo Východočínskom mori a má tiež nároky na niektoré územia Ruska. Na záver si môžeme položiť otázku k čomu chce Peking zvyšujúcu sa vojenskú silu použiť?

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. CHRAMČIŠIN, Alexander . *Nedocenené možnosti čínskej vojenskej sily*. Nezávisimoje vojennoe obozrenie 2011.
2. MAJCHÚT, Ivan. *Nové dimenzie existencie a použitia ozbrojených síl*. In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2010 : medzinárodná vedecká konferencia : zborník vedeckých a odborných prác : [28.-29. október 2010, Hotel Repiská, Demänovská dolina, Slovensko]. - Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2010. - ISBN 978-80-8040-408-6. - S. 213-217.
3. LABUZÍK, M.: Operácie organizácií medzinárodného krízového manažmentu. In: *International crisis management operations [elektronický zdroj] : the 11th international conference on Interoperability 2009*. April 2, 2009, Armed Forces Academy of General Milan Rastislav Štefánik, Liptovský Mikuláš. ISBN 978-80-8040-365-2. 14 s.
4. www.novysmer.cz/index.php?...vojenska-sila
5. www.blisty.cz/art/61772.html
6. aktualne.atlas.sk/rastuca-vojenska-sila-ciny-znepokouje.../diskusia
7. vybrali.sme.sk/c/Sila-cinske-vojenske-moci-je-nedocenena/
8. slovak.ruvr.ru/2012_07_30/83422019/

Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.
Katedra Bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
E-mail: ondrej.kredatus@aos.sk

BEZPIECZEŃSTWO EKOLOGICZNE WAŻNYM SKŁADNIKIEM SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Tadeusz KRZOSEK, Jarosław KOSOŃ

ABSTRACT

The relationship of ecology to national security in today's world is one of the most important, raised in the national security strategies of all countries. For many years the growing importance and value of the natural environment as an area of vital issues affecting the nation's existence. Natural disasters, and man-made disasters, and can pose a serious threat to national security. Rapid growth in various ecosystems contamination by pollutants produced in each country, and penetrating from abroad, adversely affects the quality of people's lives, worse health status of society, and even pose a risk to residents in areas of biological survival of ecological disasters. If we take into account the depletion of the non-renewable resources, it turns out that the problems of the deteriorating state of the environment are difficult to accept the source of inequality between people. Contraction of the human living space can lead to a migration of "green", and thus complicate the country's internal situation and the international situation, and increase susceptibility to other countries nature of the threat (economic, social, political). In extreme cases, the problems of access to natural resources and environment can lead to rivalry and tension between countries.

Keywords: National Security, the National existence, natural disasters, threats to biological resources.

WPROWADZENIE

Polska jest państwem europejskim, dlatego jej bezpieczeństwo jest najbardziej powiązane z bezpieczeństwem europejskim. Ten kontekst w tej pracy jest najbardziej podkreślany. Odwołuję się do doświadczenia oraz refleksji po szerokiej kwerendzie literatury przedmiotu pomieszczonych w wielu publikacjach dotyczących naukowego podejścia do problematyki bezpieczeństwa. Od lat postuluję potrzebę wyodrębnienia samodzielnej sekuritologii jako dyscypliny naukowej zajmującej się wszystkimi zagadnieniami bezpieczeństwa¹. Europa to nie tylko kontynent, pewien obszar z jego charakterystyką geograficzno-geologiczną i przyrodniczą, na którym znajduje się wiele państw. To również pewna całość kulturowa określona przez wartości. Granice kulturowo pojmowanej Europy są wyznaczone przez zasięg społeczeństw, dla których te wartości są ważne. To znaczący w skali światowej potencjał ekonomiczno-obronny i znacząca ilość rozmieszczonych na tym terenie wojsk.

Głównymi filarami tych wartości są: demokracja, równorzędność podmiotowa prawa, wolność, godność człowieka i bezpieczeństwo Europejskie. Bezpieczeństwo takie przede wszystkim zapewniają wyspecjalizowane podsystemy w każdym państwie. Odpowiednio

---

¹ P. Tyrała: *Sekuritologia*. MAX-DRUK Rzeszów 2011, s. 7.

skoordynowane tworzą zintegrowany system bezpieczeństwa każdego państwa. Najważniejsi w tym systemie są kompetentni ludzie. Kompetencje takie zdobywają w systemie edukacji dla bezpieczeństwa².

Europa składa się z dwóch zasadniczych regionów: Europy Zachodniej i Europy Wschodniej. Różnice dzisiaj tych regionów polegają nie tylko na zróżnicowaniu geograficznym ale także na pewnych różnicach kulturowych. Różnicuje te obszary także poziom gospodarczy oraz inne doświadczenia polityczno wojskowe. Na bezpieczeństwo europejskie oddziałują zjawiska polityczne, gospodarcze oraz wojskowe poza Europą, dlatego autor nie pominął w treściach książki także tych zagadnień. Jednak cała Europa potrzebuje bezpieczeństwa. Społeczeństwa Europy Zachodniej wchodzące w skład Unii Europejskiej uległy w ciągu ostatnich lat głębokim przemianom. Rozwój gospodarczy i intensyfikacja kontaktów handlowych sprzyjały podejmowaniu działań skierowanych na współpracę, co zawsze w konsekwencji przyczyniało się do stopniowego ich upodobnienia. Nie oznacza to, iż integracja europejska podąża poprzez zacieranie różnorodności, lecz poprzez umiejętne komponowanie nowej całości z wielkiego różnorodnego bogactwa kulturowego³.

Unia Europejska jest organizacją państw suwerennych, które wspólnie zrzekły się wielu atrybutów władzy państwowej na rzecz wspólnych instytucji, których celem ostatecznym jest integracja polityczna i ekonomiczna Europy. Chodzi o zniesienie pomiędzy państwami członkowskimi wszelkich przeszkód w swobodnym przepływie towarów, osób, usług i kapitałów⁴. W tym programie poczesne miejsce wyznaczono dla ochrony środowiska naturalnego, co oznacza, że każde państwo jako partner w tym przedsięwzięciu będzie musiało dołożyć starań, żeby realizując cele gospodarcze skorzystać z nadarżającej się okazji uzyskania środków na przedsięwzięcia ekologiczne⁵.

W strategii integracyjnej z Unią Europejską⁶ nie pominięto konieczności zbliżenia się do standardów edukacyjnych tam obowiązujących. Takie preferencje przyczyniają się pośrednio do zwiększenia bezpieczeństwa obywateli. Edukacja może przyczyniać się do humanizowania polityki wolnorynkowej poprzez wpajanie zasad etyki oraz uniwersalnych wartości. Artykuł 76 Układu Stowarzyszeniowego poświęcony jest współpracy w zakresie edukacji i wykształcenia. Celem tej współpracy jest podnoszenie ogólnego wykształcenia i kwalifikacji zawodowych. Współpraca jest zakrojona na szeroką skalę i obejmuje kontakty międzyuczelniane oraz między uczelniami a przedsiębiorstwami, wymianę nauczycieli i studentów, personelu administracyjnego, zapewnienia praktyk zawodowych i szkolenia za granicą, tworzenie programów nauczania, opracowywania materiałów do nauczania i wyposażenia uczelni i szkół. Szczególnie podkreśla się konieczność podniesienia na wyższy poziom edukacji w zakresie zarządzania, w tym zarządzania bezpieczeństwem⁷.

---

² Tamże.

³ A. Olak, V. Jurcak, *Sekuritologiczne, pedagogiczne i prakseologiczne podejście do systemu bezpieczeństwa* [w:] (red.) M. Mikołajczyk, A. Olak, *Nieuchronna polisemia synergii. Międzynarodowe i lokalne aspekty bezpieczeństwa w Polsce i na Słowacji „STOWARZYSZENIE” NAUKA EDUKACJA ROZWÓJ Ostrowiec Świętokrzyski 2012*, s. 225.

⁴ W dniach 21 na 22 grudnia 2007r. weszło w życie rozszerzenie traktatu z Schengen na nowe państwa Unii Europejskiej, czyli w tym czasie zniknęły granice pomiędzy jej wszystkimi obecnymi członkami. Obywatele UE mogą przekraczać granice w każdym miejscu.

⁵ A. Olak, V. Jurcak, *Sekuritologiczne, pedagogiczne i prakseologiczne podejście do systemu ...*, s. 226.

⁶ Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny jest organem doradczym Unii Europejskiej powołanym w 1957r. (Traktat Rzymski). EKES ma służyć jako pomost między Europą a zorganizowanym społeczeństwem obywatelskim. Zasiada w nim 344 członków powoływanych na 5 lat. Członkowie Komitetu są przedstawicielami związków zawodowych, zrzeszeń pracodawców i innych istotnych Organizacji pozarządowych. EKES swoimi konsultacjami i opiniami wspomaga pracę Parlamentu Europejskiego, Rady Europy i Komisji Europejskiej. EKES działa na rzecz włączenia przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego do europejskiego procesu decyzyjnego, a tym samym jego celem jest przyczyniać się do umacniania demokratycznej legitymizacji UE i do zwiększania skuteczności jej działań.

⁷ P. Tyrała: *Sekuritologia*. MAX-DRUK Rzeszów 2011, s. 9.

BEZPIECZEŃSTWO EKOLOGICZNE TO KONIECZNOŚĆ NASZYCH CZASÓW

Postulowana jest konieczność edukacji ekologicznej w całym życiu człowieka. Zagrożenia ekologiczne są największym niebezpieczeństwem współczesnej cywilizacji. W 1992 roku reprezentanci rządów 150 państw spotkali się w Rio de Janeiro na zjeździe nazwanym „Szczytem Ziemi”⁸. Na zakończenie konferencji wszyscy podpisali traktat, zobowiązując się do ochrony bioróżnorodności – ogromnego bogactwa roślin i zwierząt żyjących na Ziemi. Zagrożenie wiąże się zawsze także z uprawianiem biotechnologii. Przedstawiciele rządów zrozumieli, że istnienie ludzi, podobnie jak każdego zwierzęcia czy rośliny, zależy od naturalnych procesów zachodzących na naszej planecie oraz od wszystkich zamieszkujących ją organizmów. Dla uczestników konferencji była to znakomita lekcja ekologii. Ekologia to nauka wyjaśniająca wzajemne powiązania roślin i zwierząt oraz ich uzależnienie od środowiska: światła słonecznego, powietrza, gleby i wody. Ludzie muszą sobie przyswoić tę wiedzę i nie czynić środowisku naturalnemu szkody, ponieważ wtedy szkodzą sobie. Ludzie zmienili i zniszczyli wiele dzikich miejsc na świecie, ale pewnym roślinom i zwierzętom stworzyli nowe środowiska. Niektóre zwierzęta nawet podążają za ludźmi i zamieszkują miasta. Ze wszystkich żyjących na Ziemi gatunków człowiek najbardziej zmienił jej oblicze. Z biegiem czasu niektóre rośliny i zwierzęta potrafiły wykorzystać zmiany dokonane przez ludzi i znaleźć nowe domy oraz źródła pokarmu. Jednak współczesna cywilizacja jest już nie tak łagodna dla środowiska naturalnego. Równowaga w przyrodzie jest niezwykle ważna dla życia ludzi. Ludzie naruszyli równowagę, ogałając łądy z roślinności, zanieczyszczając powietrze i zatruwając wody. Dopóki nie nauczymy się ekologii i nie zaczniemy szanować naszej planety, przyszłość życia na Ziemi jest niepewna⁹.

Zwróćmy uwagę na jeden z elementów łańcucha ekologicznego, chodzi mianowicie o pszczoły. Są one bardzo wrażliwe na czynniki szkodzące ich zdrowiu i życiu. Bez ich pracy zapylającej człowiek może znaleźć się w sytuacji kryzysowej pod względem zaopatrzenia w żywność. Zapylenie roślin przekłada się na konkretne efekty ekonomiczne i można je, szacunkowo, przeliczyć na pieniądze. Wiele roślin musi być zapylnych przez owady. Przyjmując pewne proste założenia, można podać przybliżoną wartość darmowych „usług” zapylaczy. Jest to kwota niebagatelna – w roku 1993 na przykład wynosiła 200 mld dolarów. Nowsze dane są niedostępne, ale należy przypuszczać, że liczba ta raczej się nie zmniejszyła. W samych tylko Stanach Zjednoczonych wartość „usług”, jakie oddają rocznie wyłącznie naturalnie występujące tam gatunki zapylaczy (bez pszczoły miodnej *Apis mellifera*, która jest gatunkiem wprowadzonym z Europy), określa się na ponad 4 mld dolarów, natomiast roczny wkład w gospodarkę narodową USA pszczoły miodnej wyniósł w roku 2000 prawie 15 mld dolarów (o prawie 40% więcej niż w roku 1989). Dla Polski brak podobnych obliczeń, ale specjaliści szacują, że praca naszych owadów daje, kiedy weźmie się pod uwagę zaledwie niespełna 20 najpopularniejszych upraw (z wyłączeniem wiatropylnych zbóż), wynik oscyluje w granicach 3 mld złotych rocznie. Dla porównania: tyle mniej więcej kosztowała nasz kraj eskadra 12 myśliwców F16. Badania z Europy i innych kontynentów wskazują, że mamy do czynienia z wyraźnym ciągiem przyczynowo-skutkowym łączącym spadek liczebności zapylaczy ze spadkiem różnorodności gatunkowej roślin. Ryzyko wymarcia najszybciej dotyka rośliny o najsilniej wyspecjalizowanych strategiach życiowych oraz te, które występują w niewielkich, rozproszonych populacjach – tych gatunków i tak w zasadzie nie dostrzegamy, na co dzień, znane są wyłącznie specjalistom. Jednak najczarniejsze scenariusze mówią, że utrata większości zapylaczy

⁸ M. Scott, *Ekologia*, Wyd. BGW, Warszawa 1996, s. 6 – 7.

⁹ Tamże.

oznacza wyginięcie 90% roślin kwiatowych, a to już katastrofa na miarę „wielkich wymierań”, (kto wie, czy z nich nie największa)¹⁰.

Deficyt zapyleń ma wiele przyczyn. Najważniejsze to dewastacja środowiska oraz modernizacja i intensyfikacja gospodarki rolnej. Jednym z podstawowych problemów jest postępująca fragmentacja środowiska, powodująca zmniejszanie się bogactwa gatunkowego roślin żywicielskich, a w konsekwencji spadek liczby gatunków zapylaczy. Innym ważnym czynnikiem wpływającym na jakość zapylenia jest stosowanie w rolnictwie środków chemicznych nawozów sztucznych, pestycydów i herbicydów, -co wywołuje znaczne straty w populacjach zapylaczy oraz istotnie wpływa na zmniejszanie się liczby gatunków towarzyszących uprawom chwastów. Mimo że – konkurując z uprawami o światło, wodę i zasoby mineralne- zmniejszają one produkcję rolną, stanowią naturalną bazę pokarmową dla owadów poza okresami kwitnienia roślin uprawowych. Wiele z nich to także rośliny żywicielskie stadiów larwalnych owadów zapylających. Nawet gdyby pszczoły miodne mogły odgrywać rolę rodzimych zapylaczy, to i tak są one równie silnie narażone na działanie pestycydów i herbicydów oraz utrudnienia w żerowaniu spowodowane fragmentacją siedlisk. W dodatku w wielu regionach świata obserwuje się gwałtowny spadek liczby kolonii pszczół. Nawet jednak te szczupłe, dostępne w chwili obecnej informacje sugerują, że jeśli opisanych zmian nie uda się powstrzymać, gospodarka światowa stanie w obliczu dość poważnego kryzysu, tym bardziej, że rachunek ekonomiczny musi także obejmować inne czynniki, których globalną wartość trudno dziś określić: zmniejszanie się różnorodności biologicznej czy postępującą unifikację flory i fauny. Bo zapylenia potrzebują nie tylko rośliny uprawne, ale praktycznie wszystkie rośliny, które mamy za oknem¹¹.

Zatem chrońmy zapylacze, póki nie jest za późno, ponieważ narażone jest nasze bezpieczeństwo żywnościowe. *Biologiczny skarbiec świata – sekuritologia żywnościowa*. W Norwegii narodził się pomysł, by stworzyć gigantyczny bank nasion, który w razie katastrofy pozwoli odtworzyć biologiczną różnorodność Ziemi. Wojna nuklearna, zaraza, klęska żywiołowa lub jakikolwiek inny kataklizm mogą zniszczyć dostarczające nam żywności rośliny uprawne i doprowadzić do straszliwego głodu. Jeśli kiedyś nadejdzie taki moment, będziemy musieli sięgnąć po nasiona zdeponowane wcześniej w bezpiecznym miejscu, aby odbudować nasze rolnictwo¹².

Norwegia, fot. AFP

Rząd Norwegii proponuje idealne rozwiązanie na wypadek jakiegokolwiek katastrofy: znajduje się ono na surowych terenach Arktyki, na wyspie w odległości tysiąca kilometrów od bieguna północnego, we wnętrzu góry. Jego oficjalna nazwa brzmi Globalny Skarbiec Nasion w Svalbard. Powstał niedaleko małego miasteczka Longyearbyen. Norwegia wydała

¹⁰ Tamże.

¹¹ Zob.: P. Tyrała: *Sekuritologia*. MAX-DRUK Rzeszów 2011, s. 125-135.

¹² Tamże.

na budowę tego obiektu pięć milionów dolarów. W ciągu ostatnich stu lat liczba odmian uprawianych przez człowieka roślin zmniejszyła się o 75 procent. Ten zanik bioróżnorodności oznacza, że odbudowując rolnictwo po ewentualnej katastrofie będziemy mieli do dyspozycji znacznie mniej materiału genetycznego. Jednak od teraz Svalbard będzie chronić w swoim skutym lodem wnętrzu te wszystkie nasiona, które znikają stopniowo z naszych pól. Różne gatunki roślin uprawnych przystosowały się do rozmaitych warunków klimatycznych.

Przykładowo: jedna odmiana pszenicy może dawać małe plony, ale za to jest odporna na zimno i suszę. Rolnicy selekcionują i ciągle udoskonalają najlepsze odmiany: wszystko po to, by z tego samego kawałka ziemi wyżywić coraz większą liczbę ludzi. Prowadzi to jednak do zaniku różnorodności genetycznej. Banki nasion są naszą ostatnią szansą, aby zachować niepowtarzalne bogactwo natury. Komory magazynowe są tam schłodzone do temperatury 18 stopni Celsjusza poniżej zera i ma to kluczowe znaczenie dla późniejszego przechowywania nasion w nienaruszonym stanie przez dziesiątki, setki, a może nawet tysiące lat, w zależności od indywidualnych cech każdego gatunku. Naukowcy biorący udział w tym projekcie uważają, że największe zagrożenie dla upraw na świecie stanowią zmiany klimatyczne. Ale istnieje także wiele innych niebezpieczeństw, począwszy od konfliktów zbrojnych aż po uderzenie asteroidy. Dzięki bankom nasion będziemy mogli sięgnąć kiedyś po gatunki przystosowane do różnych warunków klimatycznych. Jeśli nie zachowamy różnorodności upraw, ani roślinom, ani ludziom nie uda się przystosować do zmieniającego się klimatu. Obecnie na całym świecie istnieje 1 400 banków nasion. W norweskim skarbcu mają zostać zdeponowane duplikaty próbek przechowywanych przez wszystkie pozostałe banki. W chwili otwarcia norweski skarbiec będzie miał 250 tys. gatunków różnych nasion, ale ta liczba wkrótce wzrośnie. Bank będzie mógł pomieścić nawet 4,5 miliona próbek, będzie to w przyszłości największa kolekcja rozmaitych nasion na świecie. Plantatorzy i badacze w pierwszej kolejności będą zwracać się do innych banków, aby otrzymać potrzebne nasiona. Ale jeśli tamte ośrodki stracą swoje próbki, wtedy ich duplikaty zdeponowane w Svalbard posłużą odbudowaniu odmian, które uległy zniszczeniu bądź wymarły. Ponad 100 państw ratyfikowało Międzynarodowy Traktat o Zasobach Genetycznych Roślin dla Żywności, którego inicjatorem jest Organizacja do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO). Umowa ta określa również prawny status banku w Svalbard. Projektu nie udałooby się przeprowadzić bez wkładu prywatnych instytucji, w tym fundacji Billa i Melindy Gatesów, która wyłożyła na ten cel 30 milionów dolarów¹³.

EKOLOGIA I JE ZWIĄZEK Z BEZPIECZEŃSTWEM

Przez wiele minionych dekad, przez wiele lat zbyt mało zajmowano się racjonalnym gospodarowaniem a przede wszystkim zmniejszającą się ilością energetycznych zasobów nieodnawialnych: węglem, ropą naftową, gazem. W ogóle nie myślano o skutkach wynikających z ich użytkowania zarówno dla środowiska, jak i zdrowia ludzi. Za te zaniechania, wręcz trzeba dziś mówić zaniedbania, za marnotrawstwo zasobów, lekceważenie ekologii- przyszło i przyjdzie nam jeszcze zapłacić obecnemu oraz następnym pokoleniom. Młodzież szkolna jest populacją obywateli, którzy poprzez powszechny system edukacyjno-wychowawczy są także podmiotem oddziaływań proekologicznych w ramach kilku przedmiotów ujętych w programach nauczania. Łańcuch socjalizacji wychowawczej młodzieży może zrobić wiele dla ratowania świata od zagrożenia ujemnych stron cywilizacji¹⁴.

---

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

Kształtowanie proekologicznej świadomości winno się rozpoczynać możliwie najwcześniej. Byłoby błędem "czystych ekologów", czyli przedstawiciele tych dziedzin nauki, którzy kształtują środowisko naturalne gdyby zrezygnowali ze współpracy z pedagogami zajmującymi się wychowaniem proekologicznym. Współpracę tę należy stale umacniać i rozszerzać. Powinniśmy kształtować pozytywne postawy wobec środowiska naturalnego, należy podkreślać wagę szacunku dla życia w ogóle oraz uświadamiać istnienie różnego rodzaju powiązań człowieka ze środowiskiem naturalnym.

Kształtowanie pozytywnej postawy wobec własnego bezpieczeństwa i zdrowia wiąże się także ze znajomością procesów życia przyrodniczego¹⁵. Zdrowie, bowiem ma uwarunkowania środowiskowe. Dotyczy to środowiska społecznego i przyrodniczego. Nauczyciel musi być sam przekonany i przekonywać uczniów, że stan zdrowia ludzi zależy od nich samych, jeżeli nie będą szkodzić środowisku naturalnemu nie będą czynić szkody dla swego zdrowia. Musimy wyrobić w nich przekonanie, że to człowiek odpowiada za zmiany dokonane w przyrodzie, więc on musi wspomagać przyrodę¹⁶.

Współczesna cywilizacja w związku dużą konsumpcją „produkuje” olbrzymie ilości odpadów i śmieci. Ten trudny problem muszą ludzie sami rozwiązać. Przykładem skomplikowanego nadmiaru śmieci w Neapolu i jednoczesnego braku miejsca na ich utylizację jest sytuacja kryzysowa w tym rejonie Włoch (koniec 2007 roku). Reperkusją na taką sytuację były nawet krwawe starcia ludności. W wyniku tego znany ser mozzarella produkowany w tym regionie został skażony. Zagroziło to 23 tysiącom ludzi pracującymi w podmiotach produkujących ten ser. Próbkę mozzarelli z mleka bawolic są poddawane badaniom w Instytucie Higieny i Profilaktyki w Portici pod Neapolem. Korea Południowa i Japonia wstrzymały import słynnego sera z Kampanii w związku z informacjami o możliwej obecności dioksyn w tym produkcie. Tą sytuację kryzysową w Kampanii (region Włoch) rozwiązuje się w kooperacji z Niemcami. Poniższy przykład jest sposobem nowoczesnego sposobu zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego w sytuacji nadmiaru śmieci. Z Neapolu pociągami odpowiednio zabezpieczonymi wywozi się je do Niemiec. Neapol ma za mało wysypisk i spalarni śmieci, kiedy więc na ulicach zaczynają piętrzyć się cuchnące worki, chwilę potem do Niemiec wyruszają pociągi z odpadami. Według informacji włoskiej spółki Ecolog, organizującej transporty, z Neapolu do spalarni w Lipsku i Bremerhaven odprawiane są codziennie dwa pociągi towarowe z 1,5 tysiącami ton odpadów¹⁷.

Utylizacja odpadów to dobry interes, a każdy kilogram śmieci wysłany do Niemiec osłabia Camorrę (mafię), która kontroluje tę branżę. Po raz pierwszy neapolitańskie śmieci przewieziono do Niemiec w 2001 roku. Od tego czasu niemieccy partnerzy włoskiego rządu cieszą się z dobrego interesu. To na ich zlecenie spółka Ecolog transportuje śmieci. Nad Renem utylizacja domowych odpadów kosztuje ponad 100 euro za tonę. Trafiają one do spalarni w Bremerhaven prowadzonej przez firmę Remondis i do spalarni w Cröbern koło Lipska kierowanej przez Westsächsische Entsorgungs- und Verwertungsgesellschaft. Obie firmy zarabiają na tym około 200 tys. euro dziennie. Odpady z Neapolu stanowią znikomą pozycję w imporcie zagranicznych śmieci do Niemiec. W 2006 roku sprowadzono ich tu 18 mln ton, w tym 5,6 mln ton trujących odpadów specjalnych. Dla porównania: w 2004 roku niemieckie gospodarstwa domowe "wyprodukowały" 340 mln ton śmieci. Lwia część importu pochodzi z krajów UE, głównie z Holandii, ale do Niemiec trafiają wszelkiego rodzaju odpady z całego świata. Niemcy mają najnowocześniejsze urządzenia utylizujące o najwyższych standardach ekologicznych. Jednak główną przyczyną większej

¹⁵ P. Tyrała, *Wartości oraz cele kształcenia i wychowania obronnego*, Rzeszów 1996, s. 21-49.

¹⁶ H. Zimny, *Człowiek i ekologia - polskie zagrożenia*, Warszawa 1990, s. 3-7; J. Janecki, *Świadomość ekologiczna i jej kształtowanie*, Warszawa 1995.

¹⁷ Tamże.

liczby zleceń są wolne moce przerobowe 71 niemieckich spalarni i przez to coraz niższe ceny dla zleceniodawców. Niemcy planują bądź budują 80 nowych obiektów. Od 2005 roku import śmieci jednak maleje. Wtedy właśnie w Niemczech weszło w życie zarządzenie zabraniające składowania na wysypiskach nieposegregowanych odpadów. Od tego czasu interes na spalaniu kwitnie. Resztki domowych śmieci przerabia się na przykład na nawierzchnię drogową, zaś chemikalia składowane się przeważnie pod ziemią¹⁸.

Niemcy wyspecjalizowały się w utylizacji najtrudniejszych materiałów, to jest pod kontrolą Federalnego Urzędu Ochrony Środowiska. W Niemczech niebezpieczne materiały mogą być składowane w starych kopalniach soli, których nie ma w krajach Unii Europejskiej. Dlatego właśnie trafiają tu w niewielkich ilościach rozpuszczalniki z Izraela, chemikalia z Jordanii i rtęć z Singapuru. Ale przedtem każdy transport musi otrzymać zezwolenie ministerstwa ochrony środowiska z danego landu. Nie opłaca się budować własnej spalarni dla każdego kraju czy rodzaju odpadu. Import śmieci jest opłacalny, firmy utylizacyjne chętnie więc powiększyłyby swoje moce produkcyjne. W branży mówi się o możliwości spalania dodatkowych 200 tys. ton rocznie. Jedno jest pewne odpady są dobrem gospodarczym. Niemcy są dobrym przykładem dla całej Europy. Polska posiada wyrobiska w kopalniach soli. Jednak jest w porównaniu do Niemiec jeszcze biedna i nie stać ją na takie nowoczesne urządzenia do utylizacji i spalania śmieci. Dobrym przykładem jest włączenie się w nurt nowoczesnego podejścia do bezpieczeństwa ekologicznego Krakowskiego Zarządu Komunalnego¹⁹.

Wcześniej przed rozpoczęciem budowy spalarni śmieci zaplanowanej na 2010 rok rozpoczęto wielką kampanię informacyjną i edukacyjną wśród mieszkańców Krakowa, która ma przekonać ich do budowy nowoczesnej spalarni śmieci w mieście.

W Internecie, na stronie (www.ekocentrum.krakow.pl) będzie się można dowiedzieć niemal wszystkiego o inwestycji i o selekcji odpadów. Uruchomiona zostanie również specjalna linia telefoniczna, która będzie funkcjonować do 2010 r., czyli do momentu rozpoczęcia budowy spalarni. Każdy, kto zdecyduje się zadzwonić, będzie mógł zdobyć informacje nie tylko na temat działania i lokalizacji spalarni, ale także na temat zmian w gospodarowaniu śmieciami w Krakowie. Dodatkowo będzie się można dowiedzieć o wszystkich inwestycjach, jakie powstaną wokół spalarni (np. o nowych drogach, boiskach i placach zabaw). Dzięki stronie łatwiej będzie zlokalizować najbliższy zestaw dzwónów do segregacji śmieci. Dodatkowo, mieszkańcy będą mogli zamówić bezpłatny zestaw worków do segregacji odpadów. Za ich wywóz nie będą płacić. Każdy będzie mógł umieścić ogłoszenie o gotowości do oddania domowego sprzętu, np. wersalki lub starych, lecz działających lodówek, telewizorów itd²⁰.

Ten pomysł jest wzięty od Irlandczyków. Tam został wprowadzony, gdy władze Dublina przygotowywały grunt pod budowę spalarni odpadów. Władze Krakowa przygotowały również specjalne ulotki z podstawowymi informacjami o spalarni i segregacji śmieci. Będą na niej adresy stron internetowych i numery telefonów infolinii. Budowa spalarni pochłonie 150 mln euro. Krakowski samorząd może otrzymać 85 mln wsparcia ze środków unijnych, ale najpierw musi przekonać mieszkańców, że spalarnia jest potrzebna i niegroźna. Infolinia będzie funkcjonować do 2010 roku, czyli do dnia, w którym rozpocznie się budowa spalarni. Miasto chce też promować obok spalarni ideę Centrów Recyklingu, czyli punktów, gdzie za darmo mieszkańcy będą mogli zostawić odpady. Takich punktów ma powstać w Krakowie około dziewięć za pieniądze z funduszy Unii Europejskiej. Nie powinno się mówić o modzie na wychowanie ekologiczne. W chwili obecnej jest to sprawa rodzaju sensu dalszego bytu i rozwoju ludzkości, potrzebna jest

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Gazeta Wyborcza Kraków, 26.01.2008.

²⁰ P. Tyrała: *Sekuritologia*. MAX-DRUK Rzeszów 2011, s. 127.

sekuritologia ekologiczna. Istniejące systemy obrony cywilnej w państwach europejskich mają służyć zapobieganiu oraz likwidacji skutków katastrof ekologicznych.

Katastrofa ekologiczna niesie trwale nieodwracalne w naturalny sposób uszkodzenie lub zniszczenie dużego obszaru środowiska przyrodniczego wpływające negatywnie, bezpośrednio lub pośrednio, na zdrowie, a często i życie ludzi.

Katastrofa naturalna wywoływana jest przez czynniki w większym stopniu niezależne od człowieka: Powodzie, susze, trzęsienia ziemi, wybuchy wulkanów, wiry (trąby) powietrzne, lawiny, osuwiska terenu, przestrzenne pożary lasu, długotrwałe silne mrozy, rozwój pasożytów lub szkodników.

Katastrofa antropogeniczna (cywilizacyjna) jest powodowana przez człowieka: Awarie technologiczne lub katastrofy chemiczne, katastrofy jądrowe, długotrwałe emisje szkodliwych substancji, zanieczyszczenie oceanów odpadami toksycznymi i radioaktywnymi oraz ropą naftową, wycinanie lasów na dużych obszarach, katastrofy demograficzne.

Katastrofa synergiczna jest połączeniem katastrofy cywilizacyjnej z naturalną.

Katastrofa cywilizacyjna ma charakter globalny – obejmuje obszerny teren: Pustynnienie dużych obszarów ziemi (w wyniku intensywnej, monokulturowej uprawy roślin i niekorzystnych warunków klimatycznych), podwyższanie się poziomu oceanów (efekt cieplarniany – topnienie lodowców), narażenie na biologicznie czynną składową promieniowania ultrafioletowego UV B (szkodliwą).

Przemysł produkuje olbrzymie ilości odpadów chemicznych. Część z nich wyrzucana jest na lądy, inne do atmosfery lub wody. Jedne substancje to zwykłe trucizny, inne znów powodują długoterminowe zmiany, które mogą zagrażać życiu na Ziemi²¹. Fabryki, elektrownie czy samochody przyniosły ludzkości wiele korzyści, ale przysporzyły również wiele problemów²².

Idąc tym tropem dale trzeba powiedzieć, iż w zastraszającym tempie zużywamy zasoby energii i surowców, a jednocześnie produkujemy olbrzymie ilości zanieczyszczeń, z którymi nie możemy sobie dać rady. Lądy, morza i powietrze przez długi czas były uważane za wygodne miejsce do składowania tych odpadów. Obecnie ludzie uświadomili sobie, że takie postępowanie prowadzi do globalnej katastrofy. W Europie i Ameryce Północnej każde gospodarstwo domowe produkuje rocznie, co najmniej tonę różnych śmieci. Toteż olbrzymie obszary wartościowej ziemi są przeznaczone pod wysypiska śmieci. Trujące chemikalia z wysypisk są często wymywane do strumieni i zatrują w nich życie. W wielu państwach znajdują się ogromne ilości toksycznych odpadów, których oczyszczenie będzie bardzo kosztowne. Stosowanie olbrzymich ilości nawozów chemicznych zwiększa plony roślin uprawnych, którymi żywi się coraz większe populacje ludzi. Niestety, duża część związków i nawozów jest wymywana do jezior i potoków, gdzie niszczy naturalną równowagę i zabija wiele wodnych organizmów. Oceany i morza są zlewami całej planety – wszystko, co zostaje spłukane do rzek lub dostanie się do atmosfery, z czasem trafia do morza. Morze Bałtyckie jest akwenem o bardzo dużym zanieczyszczeniu. Tylko Polska wprowadza do Bałtyku o 40 proc. fosforu i o 20 proc. azotu za dużo i nie robi nic, by to zmienić ze względu na brak środków finansowych. Bałtyk w jednej czwartej jest morzem martwym. Ziemia jest jakby olbrzymią szklarnią w przestrzeni kosmicznej, w której rolę szkła odgrywają gazy atmosferyczne, utrzymujące ciepło. Gazy pozwalają ciepłu słonecznemu dotrzeć do powierzchni globu, a później je zatrzymują, dzięki czemu na naszej planecie panuje optymalna dla życia temperatura. Niestety, działalność człowieka narusza naturalną równowagę gazów w atmosferze. Nadmiar dwutlenku węgla powstający przy spalaniu węgla, ropy i gazu, gromadzi się w atmosferze i

---

²¹ Tamże.

²² Tamże.

więzi zbyt wiele ciepła. Wycinanie lasów pogarsza sytuację. Żywe drzewa fotosyntetyzują, pochłaniając dwutlenek węgla. Nadmiar dwutlenku węgla powoduje efekt cieplarniany. To może spowodować niewyobrażalne katastrofy naturalne. Na początku 2008r., takie katastrofalne zjawiska wystąpiły w Stanach Zjednoczonych i Chinach. W tornadach i burzach, jakie przetoczyły się przez środkowe stany USA, zginęło ponad pięćdziesiąt osób. Były to najgwałtowniejsze tornada, jakie nawiedziły Stany Zjednoczone w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Wichury powalały domy. Pas zniszczeń rozciągał się przez cztery stany (Alabama, Arkansas, Kentucky, Tennessee)²³. W niektórych regionach tornada i gwałtowne burze pojawiły się tak nagle, że nie było czasu na ostrzeżenie mieszkańców. Spustoszone stany uzyskały pomoc federalną. Były to trąby powietrzne i tornada o wyjątkowej sile i kilkunastokilometrowej długości pasów zniszczeń. Powstawały pożary stacji przesyłowych gazu. Wiatr był tak silny, że przewracał samochody i ciężarówki na międzystanowej autostradzie. W Kentucky, w hrabstwie Muhlenberg ogłoszono stan wyjątkowy, do pomocy wezwano wojsko. Przez stan Mississippi przetoczyło się, według obliczeń meteorologów od dwudziestu do trzydziestu tornad²⁴.

W Chinach w tym samym czasie miały miejsce katastrofalne śnieżyce. W Europie natomiast anomalia wyrażała się w bezśnieżnej zimie, wczesnym okresem przedwiośnia. Wszystko to jest niebezpieczne z punktu widzenia bioekologii. Prawie pięćset siedemdziesiąt kilometrów kwadratowych lodu runęło już do morza na Antarktydzie. Lada chwila runąć może potężna półka lodowa wielkości amerykańskiego stanu Connecticut (mniej więcej tyle, co województwo małopolskie), która zdaniem brytyjskich naukowców dosłownie "wisi już na włosku". Eksperci nie mają wątpliwości – winne jest globalne ocieplenie. Coraz częściej będziemy świadkami takich wydarzeń. Wielkość fragmentu lodowca zagrożonego oderwaniem się szacują na niemal czternaście i pół tysiąca kilometrów kwadratowych. To obszar porównywalny do wielkości połowy powierzchni Szkocji. Lodowy szelf nie znajduje się obecnie na trasie coraz bardziej popularnego morskiego szlaku turystycznego z Południowej Ameryki na Antarktydę. Jednak odłamanie się lodowej półki może mieć wpływ na faunę i florę. Niektóre rośliny i zwierzęta będą musiały się przystosować. Ale mają już podobne doświadczenia. Ten ekosystem jest bardzo odporny na zmiany. W ciągu ostatnich trzydziestu lat rozpadło się kilka lodowych szelfów.

Naukowcy zwracają uwagę, że w ciągu ostatnich pięćdziesięciu lat zachodnia Antarktyda ociepliła się bardziej, niż jakiegokolwiek inne miejsce na świecie. Temperatury rosły tam średnio o prawie jeden stopień Fahrenheita w ciągu każdej dekady. To, co dzieje się na biegunach, pokazuje, co się stanie z resztą świata, jeśli globalne ocieplenie będzie nadal postępowało. Nawet, jeśli się wydaje, że bieguny są daleko, to zachodzące na nich zmiany mogą mieć wpływ na obie półkule. Między innymi poprzez podniesienie się poziomu mórz i zmiany w klimacie²⁵.

Ostrzeżenia o możliwym rozpadzie lodowego szelfu Wilkinsa pojawiło się zaledwie dwa tygodnie po raporcie ONZ alarmującym, że światowe lodowce topnieją w rekordowym tempie. – Dane z ponad trzydziestu lodowców w dziewięciu regionach wskazują, że w latach 2004-2005 oraz 2005-2006 średnie tempo topnienia wzrosło ponad dwukrotnie – stwierdza raport opublikowany szesnastego marca 2008 roku. Najbardziej ucierpiały lodowce Europy, w tym norweski lodowiec Breidalblikkbrea. W 2006 roku stał się cieńszy aż o trzy metry. Nauka zwana ekologią pomaga nam zrozumieć, że nasz mały glob nie jest zamieszkały przez bezładną mieszaninę żyjących obok siebie gatunków. Wszystkie rośliny, zwierzęta a także ludzie potrzebują dokładnie wypracowanej przez naturę równowagi.

---

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

Jedną z przyczyn zagrożenia jest ciągle postępująca degradacja środowiska naturalnego. Ma to związek z obiektywnymi zagrożeniami w wyniku rozwoju cywilizacji²⁶.

Nasilenie czynników degradujących środowisko zagraża zdrowiu ludności zamieszkałej w zasięgu ich oddziaływania. Są to: nadmierne zanieczyszczenie powietrza jest przyczyną licznych zachorowań na choroby nowotworowe, na zapalenie oczu i górnych dróg oddechowych oraz zatruc, szczególnie u dzieci; nadmiernej umieralności w sytuacji inwersji meteorologicznej (Smog), zanieczyszczenie wód podziemnych i powierzchniowych jest przyczyną schorzeń przewodu pokarmowego, zatruc i epidemii; zanieczyszczenia emitowane nie tylko na obszarach zurbanizowanych i wysoko uprzemysłowionych powodują niebezpieczne skażenia gleb i roślin metalami ciężkimi o właściwościach toksycznych, co pogarsza jakość produkowanej na takich obszarach żywności; przeludnienie i hałas na ulicach, w węzłach komunikacyjnych; placówkach handlowych i środowisku pracy; z ograniczonym dostępem słońca i świeżego powietrza, osłabiają odporność człowieka i zwiększają jego podatność na stresy psychiczne i biologiczne; skumulowanie i wieloletnie oddziaływanie wielu czynników zanieczyszczających na jednym terenie prowadzi do trudnych do przewidzenia skutków zdrowotnych, udowodnione są badania powiązania nadmiernego zanieczyszczenia środowiska z ograniczeniem rozrodczości, wcześniactwem, upośledzenie rozwoju fizycznego i psychicznego u dzieci, występowaniem u nich wad wrodzonych i mutacji genetycznych, a także rosnącą alergizacją oraz utratą zdolności immunologicznych²⁷.

ZAKOŃCZENIE

Zadajmy sobie następujące pytanie: Czy jesteśmy przygotowani do podjęcia wyzwań ekologicznych? Sądząc po ilości oraz zawartości merytorycznej różnych dokumentów: strategii, raportów, opracowań przygotowanych przez rząd, samorządy, organizacje pozarządowe, ośrodki naukowe - tylko częściowo. Lepiej koncepcyjnie. Gorzej w zakresie niezbędnych instrumentów prawnych i finansowych.

W 2009 roku w Instytucie Na Rzecz Ekorozwoju przygotowano dokument „Alternatywna Polityka Energetyczna do 2030 r.”. Warto dziś rozważyć proponowaną w nim potrzebę zmiany paradygmatu, to jest sposobu podejścia człowieka do rozwoju. Punktem wyjścia dalekosiężnych rozwiązań powinny być, jak czytamy w tym raporcie: - *limity zasobów, które mogą być dostępne dla każdej dziedziny, kraju czy regionu;* - *dopuszczalne wielkości odprowadzanych zanieczyszczeń, wynikające ze zdolności środowiska przyrodniczego do ich absorpcji.* Dotychczasowe podejście, polegające na formułowaniu najpierw skali zaspokojenia potrzeb społecznych i gospodarczych, a następnie podejmowaniu prób minimalizacji oddziaływania na środowisko, jest nie do zaakceptowania.

Podsumowując, trzeba rozwijać energetykę w powiązaniu z ochroną środowiska i zrównoważonym rozwojem. Tym bardziej, że w najbliższych latach w Polsce wokół energii będzie coraz bardziej „nerwowo”. Odczujemy jej brak. Znacząco wzrosną ceny!

SUMMARY

Let us ask ourselves the following question: Are we prepared to take the environmental challenges? Judging by the amount of the substance and the content of various documents: strategies, reports, studies prepared by the government, local

---

²⁶ M. Majernik, M. Mesaros, M. Bosak, *Environmentalne inženierstvo a manažerstvo*, Kosice 2003.

²⁷ Tamże.

governments, NGOs, research centers - only partially. Better conceptually. Worse provide the necessary legal and financial instruments. In 2009, the Institute for Sustainable Development prepared the document "Alternative Energy Policy until 2030". It is now proposed to consider the need for the change in paradigm, that is, human approach to development. The starting point should be far-reaching solutions, as we read in this report: - Limitations on resources that may be available for each area, country or region; - Limit discharges of pollutants resulting from the ability of the natural environment to absorb them. The existing approach of formulating the first scale to meet social and economic needs, and then making attempts to minimize the impact on the environment is not acceptable.

In short, you have to develop the energy sector in relation to environmental protection and sustainable development. All the more so in the coming years in Poland about energy will become increasingly "nervous". We will feel its absence. Significantly increase prices!

BIBLIOGRAFIA:

1. Majernik M., Mesaros M., Bosak M., *Environmentalne inžinierstvo a manažerstvo*, Kosice 2003.
2. Mikołajczyk M., Olak A., *Nieuchronna polisemia synergii. Międzynarodowe i lokalne aspekty bezpieczeństwa w Polsce i na Słowacji*. Stowarzyszenie „NAUKA EDUKACJA ROZWÓJ” Ostrowiec Świętokrzyski 2012.
3. Olak A., Jurcak V., *Sekuritologiczne, pedagogiczne i prakseologiczne podejście do systemu bezpieczeństwa* [w:] M. Mikołajczyk, A. Olak, *Nieuchronna polisemia synergii. Międzynarodowe i lokalne aspekty bezpieczeństwa w Polsce i na Słowacji*. „STOWARZYSZENIE” NAUKA EDUKACJA ROZWÓJ Ostrowiec Świętokrzyski 2012, s. 225.
4. Olak A. *Bezpieczeństwo i zagrożenia społeczne. Zarys problematyki*. AMELIA Rzeszów 2012.
5. Scott M., *Ekologia*, Wyd. BGW, Warszawa 1996.
6. Olak, A., Sommer H., *Prawa człowieka w świetle zmian współczesnego świata*, MAX-DRUK, Rzeszów 2008.
7. Olak A., Oleksiewicz I., *Bezpieczeństwo i zagrożenia współczesnego świata*, MAX-DRUK, Rzeszów, 2008.
8. Tyrała P.,: *Sekuritologia*. MAX-DRUK Rzeszów 2011.
9. Tyrała P., *Wartości oraz cele kształcenia i wychowania obronnego*, Rzeszów 1996.
10. Tyrała P., *Zarys dydaktyki ochrony cywilnej-pragmatyzm pedagogiki społecznej*, Rzeszów 1998.
11. Tyrała P., *Edukacja dla ochrony cywilnej-organizacja i zarządzanie systemem*, Wyd. Oświatowe FOSZE, Rzeszów 1999.
12. Tyrała P., *Teoria wychowania-bliżej uniwersalnych wartości i realnego życia*. Wyd. Adam Marszałek Toruń 2002 (wyd. II poprawione i uzupełnione).
13. Tyrała, *Zarządzanie kryzysowe*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2003, wyd.II popraw. i uzupełn.
14. Tyrała P., *Kształcenie menedżerów*, Wyd. MADO Toruń 2006.

15. Tyrała P., *Sekuritologia. Bezpieczeństwo kompleksowe*. MAX-DRUK Rzeszów 2011.
16. Tyrała P., *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Europejskie i globalne czynniki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski*. Wyd. MAX-DRUK Rzeszów 2011.
17. Tyrała P., Kovacova Ľ, *Metodologia bezpečnostneho vzdelavania*, Kosice 2011. ISBN 978 80 89282 69 2.(Słowacja w j. słowackim).
18. Tyrała P., A. Olak, *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa*, AMELIA Rzeszów 2012.
19. Tyrała P., *Teoretyczne podstawy wychowania. Zarys teorii oraz metodyki wychowania*. Wyd. WSETINS Kielce 2012.
20. Zimny H., *Człowiek i ekologia-polskie zagrożenia*, Warszawa 1990,[w:] Jarecki J., Świadomość ekologiczna i jej kształtowanie, Warszawa 1995.

Czasopisma i strony Internetowe:

1. Gazeta Wyborcza Kraków, 26.01.2008.

IRÁNSKY JADROVÝ PROGRAM – MOŽNOSTI JEHO RIEŠENIA A HROZBY

Vladimír KUBÁŇ

ABSTRAKT

Už niekoľko rokov znepokojuje medzinárodné spoločenstvo fenomén Iránskeho jadrového programu. Úplné vyriešenie tohto problému sa zdá v nedohľadne z dôvodu neustálych zmien v postojoch jednotlivých krajín medzinárodného spoločenstva, ako aj zmeny postoja predstaviteľov samotného Iránu. Ako najideálnejším a zároveň najbezpečnejším riešením sa javí mierové riešenie diplomatickou cestou, ktorá je však podmienená ústupkami na jednej i druhej strane sporu.

KEÚČOVÉ SLOVÁ: Medzinárodné spoločenstvo, Irán, Izrael, jadrový program, hrozba, vojenské riešenie.

ÚVOD

Významné zmeny v bezpečnostnom prostredí odohrávajúce sa vo svete najmä po skončení studenej vojny a bipolárneho rozdelenia sveta koncom 80. rokov minulého storočia sú začiatkom 21. storočia sprevádzané nebyvalým zrýchľovaním vývoja ľudskej spoločnosti. K hlbokým kvalitatívnym zmenám vo všetkých oblastiach života spoločnosti dochádza na rozdiel od minulosti už v priebehu života jednej generácie. Pri narastajúcej dynamike vedecko-technického, ekonomického a sociálneho rozvoja je potenciál zmien tak obrovský, že každý štát musí venovať analýze týchto vývojových tendencií neustálu pozornosť, zvlášť vo sfére obrany a bezpečnosti spoločnosti. Zvlášť preto, že zmeny v tejto oblasti boli v posledných rokoch naozaj veľmi výrazné.¹

Žiaľ, zásadné zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí, ktoré nasledovali po skončení studenej vojny a páde bipolarity, priniesli okrem nesporných pozitív aj deformácie, ktoré sa postupne začali čoraz viac prejavovať v podobe rôznych asymetrických bezpečnostných hrozieb. Dynamický vývoj a procesy globalizácie, spoločenskej a hospodárskej modernizácie, politickej liberalizácie a vedecko-technického rozvoja, ale tiež neriešenie globálnych problémov ľudstva vygenerovali mnohé negatívne sprievodné javy. Ide predovšetkým o neustále sa prehlbujúce ekonomické a sociálne rozdiely vo vývoji ľudskej spoločnosti, zlyhávanie štátnych štruktúr v krajinách tzv. tretieho sveta, ich zaostávanie za vývojom a neschopnosť dostatočne rýchlo sa adaptovať na nové podmienky. Tieto faktory, ako aj beznádej prameniaca z ekonomickej zaostalosti, vytvárajú nielen vhodné podmienky pre pôsobenie neštátnych aktérov, akými sú politickí, náboženskí, či nacionalistickí

---

¹ IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.

extrémisti, ale zároveň sa pretransformovali do javov, v súčasnosti označovaných súhrnným pojmom nové bezpečnostné hrozby.²

S novými bezpečnostnými hrozbami, spočívajúcimi najmä v medzinárodnom terorizme, cezhraničnom organizovanom zločine, nelegálnej migrácii, aktivitách cudzích spravodajských služieb a zvyšujúcom sa počte kybernetických útokov na verejné a súkromné počítačové siete alebo v šírení, či dokonca v možnosti použitia zbraní hromadného ničenia, sa bezpečnosť štátov a ich obyvateľov dostáva do úplne inej roviny³, a aj preto je dnes Iránsky jadrový program v centre pozornosti svetovej verejnosti.

1 IRÁNSKY JADROVÝ PROGRAM

História Iránskeho jadrového programu sa datuje od polovice 90-tych rokov, kedy predstavitelia štátu Izrael verejne kritizovali rozhodnutie Ruska dodať Iráncom dva atómové reaktory, nakoľko deklarovali, že Irán sa nachádza na hranici získania jadrových zbraní. Spojené štáty americké postoj Izraela podporovali a preto bolo v máji roku 1995 zavedené úplné embargo na obchod s Iránom. Jeho súčasťou bol okrem iného:

- zákaz pre americké spoločnosti kupovať a predávať iránsku ropu;
- zákaz celého exportu USA do Iránu;
- zákaz všetkých druhov investícií.

To však Spojeným štátom nestačilo. V auguste roku 1996 prezident Clinton podpísal zákon, ktorý navrhol senátor D'Amato, podľa ktorého zahraničné spoločnosti, ktoré v Iráne preinvestujú viac ako 40 miliónov dolárov, musia byť vystavené ekonomickým sankciám. Vyvrcholením tejto konfrontácie sa stalo vyhlásenie o tom, že Irán predstavuje jednu z krajín takzvanej „osi zla“, do ktorej okrem neho patria Irak a Severná Kórea.⁴

Zvýšenú kritiku Iránskeho jadrového programu odštartovalo zverejnenie satelitných obrázkov vo svetových médiách, ktoré odhalili aktivity Iránu v oblasti jadrového programu, ktoré neboli deklarovane Medzinárodnej agentúre pre atómovú energiu (MAAE). Hoci tieto aktivity boli vykonané v oblasti civilného využitia atómovej energie, tiež podozrenia z výroby jadrových zbraní sa ešte viac prehĺbil. Hlavne zo strany USA a „západných krajín“ nabralo tvrdenie o Iráne ako skutočnej hrozbe pre svetové spoločenstvo reálne kontúry. Na základe tejto situácie pohrozili USA a Európska únia (zastúpená štátmi ako Nemecko, Francúzsko a Veľká Británia) Iránu prijatím sankcií Radou bezpečnosti OSN. Takýto radikálny postoj prinútil predstavitel'ov Iránu k spolupráci s inšpektormi MAAE a k podpísaniu Dodatočného protokolu k Zmluve o nešírení jadrových zbraní.

Radikálne opatrenia voči Iránu presadzované hlavne zo strany USA boli podporené aj tvrdením, že Irán chce vývojom jadrových zbraní narušiť krehkú rovnováhu v regióne a stať sa „lídrom“. Zároveň je však v tejto súvislosti nutné konštatovať, že iné štáty tohto regiónu, ako napríklad India, Pakistan, Egypt či Izrael bez prekážok rozvíjajú (nielen) mierovú atómovú energetiku. Prečo im nikto nebráni zaoberať sa výskumami v oblasti jadrových technológií? Čím je to podmienené? Prečo práve iránsky jadrový program vyvoláva také nervózne reakcie? Prečo Washington demonštratívne deklaruje svoju dôveru voči Indii, ktorá

² IVANČÍK, R. 2011. Vonkajšie bezpečnostné prostredie SR v čase globalizácie. In *Bezpečnostné fórum 2011, zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela. 2011. s. 246-252. ISBN 978-80-557-0136-3.

³ IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.

⁴ CHELEMENDIK, S. 2012. *Komu prekáža Irán*. Dostupné na: http://www.chelemendik.sk/Komu_prekaza_Iran_945433098.htmlindex.htm.

disponuje jadrovými zbraňami? Prečo je Pakistanu dovolené mať vlastné reaktory a vlastné jadrové zbrane? Prečo nikto nepoukazuje na atómový arzenál Izraelu?

Možno preto, lebo v týchto krajinách Američania plne kontrolujú procesy rozvíjania a vytvárania jadrových programov. Vzťahy USA a Iránskej islamskej republiky nikdy neboli hladké. Vláda Spojených štátov sa pokúšala a doteraz sa pokúša vyvíjať politický a ekonomický nátlak nielen na samotný Irán, ale aj na tie krajiny, organizácie a komerčné štruktúry, ktoré s ním udržiavajú viac alebo menej blízke styky (napríklad vo forme zákazu opráv lietadiel typu Boeing vo všetkých dcérskych firmách na celom svete alebo zákazu Francúzska predat' iránskym leteckým spoločnostiam lietadlá typu Airbus). Taktiež boli zmrazené iránske účty v amerických bankách a následne zavedený zákaz exportu vysokých technológií do Iránu⁵.

Prijaté opatrenia na hospodárstvo a ekonomiku Iránu s cieľom vnútorne destabilizovať krajinu sa javia ako neúčinné ak zoberieme do úvahy odhadovaný ekonomický rast na úrovni 7 % ročne. Tento trend bude pravdepodobne pokračovať aj v ďalšom období ak zoberieme do úvahy veľkosť nerastného bohatstva a rast cien týchto komodít na svetových trhoch. Od roku 1979, kedy bola ukončená islamská revolúcia vzrástla tiež populácia Iránu z vtedajších 35 miliónov obyvateľov na terajších 70 miliónov. Je paradoxné, že vyhlásenia predstaviteľov niektorých krajín (hlavne Izraela) o riešení zastavenia Iránskeho jadrového programu vojenskou cestou nepriamo pomáhajú ekonomickému rastu Iránu tak, že vyhávajú cenu ropy do astronomických výšok.

Z geografického hľadiska má krajina veľmi výhodnú polohu medzi Perzským zálivom a Kaspickým morom, medzi Mezopotámiou a Južnou Áziou, a Kaukazom a Strednou Áziou. Irán kontroluje strategický Hormuzský prieliv, cez ktorý prechádza 90 % exportu ropy z Perzského zálivu. V Iráne žijú veľké národnostné menšiny – Azerbajdžanci, Kurdi, Arabi, Beludžovia, prostredníctvom ktorých Teherán môže nadviazať spojenie so susednými krajinami. Irán kontroluje druhé najväčšie zásoby zemného plynu a štvrté najväčšie zásoby ropy na svete. Zrejme práve toto nevyhovuje USA, ktoré vidia v Iráne súpera, nárokujúceho si na rolu regionálneho lídra.

Znepokojenie Američanov sa dá pochopiť. Región, kde sa nachádzajú hlavné svetové zásoby ropy a plynu sa každý mesiac čoraz viac ocitá v tieni Iránu – najväčšej krajiny Blízkeho Východu. Irak postupne prechádza do sféry vplyvu Teheránu, najmä vďaka zosilneniu šiitskej väčšiny na juhu krajiny. Ešte nedávno sa tiež zdalo, že Iránci navždy zabudli na islamskú revolúciu - a vtom Irán už znovu otvorene hádže rukavicu Saudskej Arábii kvôli právu byť hlavným politickým centrom islamského sveta.

2 KTO JE MAHMÚD AHMADÍNEŽÁD A AJATOLLÁH SAJJID ALÍ HUSEJNÍ CHÁMENEÍ?

Za jednu z najväčších prekážok v dohode o jadrovom programe Iránu je považovaná osoba iránskeho prezidenta – Mahmúda Ahmadínežáda. Ten sa narodil v meste Garmsar ako štvrté zo siedmich detí kováča. Neskôr študoval stavebníctvo na Iránskej univerzite vedy a techniky v Teheráne, kde získal v roku 1987 doktorát. V roku 2003 bol ako takmer neznámy politik zvolený za starostu Teheránu, pričom funkciu vykonával do roku 2005, pretože 3. augusta 2005 bol zvolený za šiesteho iránskeho prezidenta, pričom získal 62 % hlasov. Zvolenie Mahmúda Ahmadínežáda za prezidenta bolo prekvapením nielen pre západných politikov, ale aj pre samotných Iráncov. Jeho populistická volebná kampaň založená na tvrdení o spravodlivom delení nemalých ziskov z predaja ropy je však podporená

⁵ CHELEMENDIK, S. 2012. *Komu prekáža Irán*. Dostupné na: http://www.chelemendik.sk/Komu_prekaza_Iran_945433098.htmlindex.htm.

hospodárskym rastom krajiny. Opätovne bol zvolený aj na druhé funkčné obdobie v roku 2009. Výsledky týchto volieb však boli veľmi sporné a zapríčinili rozsiahle niekoľkomesačné protesty.

Základom jeho politiky je islamistická ideológia podporená nacionalizmom a neustála podozrievavosť voči vonkajšiemu svetu. Jadrový program Iránu prezentuje ako nespochybniteľné právo a súčasť rozvoja národa a krajiny, a súčasne ako základ posilnenia postavenia krajiny nielen v regióne, ale aj v celosvetovom meradle. Úspech krajiny prezentuje ako úspech v boji proti vplyvu neveriacich na Blízkom východe. Ako argument na podporu svojej politiky obhajoby jadrového programu často využíva skúsenosti z islamskej revolúcie, kedy Irak za tichej podpory západných krajín použil chemické zbrane na obyvateľov Iránu.

Podľa niekoľkých rukojemníkov zadržovaných na americkej ambasáde v Teheráne v rokoch 1979–1980 bol Ahmadínežád jedným z ich väzňov, táto verzia sa však vôbec nepreukázala a odmietla ju napríklad aj CIA. Veľkú nevôľu vzbudzuje svojou silnou kritikou Izraela a popieraním (resp. banalizovaním) holokaustu, no napríklad jeho medializované výroky, v ktorých údajne vyzýval na zničenie štátu Izrael, sa ukázali ako nepresný preklad. Výrazná kritika na jeho osobu je spojená aj s tým, že sa nekompromisne odmieta vzdať iránskeho jadrového programu.

V súvislosti s vyššie uvedenými informáciami je však nutné poukázať na fakt, že Mahmúd Ahmadínežád nie je najmocnejším štátnikom Iránu. Táto rola prináleží podľa článku 113 iránskej ústavy najvyššiemu vodcovi Iránu - ajatolláhovi Alí Chameneimu. Ten je najvyšším veliteľom ozbrojených síl Iránu a má posledné slovo vo všetkých aspektoch vnútornej a zahraničnej politiky.⁶

Ajatolláh Sajjid Alí Husejní je od úmrtia Chomejního v roku 1989 duchovným vodcom (ajatolláhom) Iránu, a tým faktickou hlavou štátu. V rokoch 1981–1989 bol v poradí tretím prezidentom Iránu a patril k popredným Chomejního dôverníkom. Jeho rodina, ktorá odvodzuje svoj pôvod od imáma Husajna, mala silné náboženské korene – otec Hádží Sajjid Džavád Chámenei dosiahol hodnosť mudžahída, starý otec Sajjid Husajn Chámenei bol ajatolláhom v irackom Nadžafe. Pre svoj konzervativizmus je Chámenei v súčasnosti hlavnou brzdou liberalizácie islamistického režimu v Iráne.

Chamenei sa narodil v meste Mashadu ako druhý najstarší z deviatich detí – dvaja z jeho bratov sú dnes tiež duchovnými. Šachov pád začiatkom roku 1979 vyniesol Chameneiho do funkcie člena revolučnej rady a námestníka ministra obrany. Jeho pričinením bola založená Islamská republikánska strana ako konzervatívne politické zoskupenie združujúce fundamentalistické prúdy v krajine. Po úspešnom atentáte na Muhammada Alího Radžáího 30. septembra 1981 bol Chamenei na Chomejního návrh zvolený 95 % hlasov 2. októbra 1981 prezidentom republiky.

Dňa 3. júna 1989 zomrel duchovný vodca Chomejní a Rada expertov o deň neskôr prekvapivo zvolila jeho nástupcom Chameneiho. Tento vývoj prijalo duchovenstvo s istým odporom, pretože doterajší prezident nemal v šiitskej hierarchii príliš vysoké postavenie. Kvôli voľbe musela byť zmenená aj ústava a Chamenei bol povýšený na ajatolláha. V Iráne je funkcia duchovného vodcu prakticky doživotná.

Vnúterní konkurenti vo vnútri kléru boli buď zbavení moci, alebo daní do domáceho väzenia. V rokoch 2004 – 2005 sa za aktívnej účasti duchovného vodcu podarilo proces liberalizácie celkom zastaviť. Manipuláciou parlamentných volieb došlo k víťazstvu konzervatívnych síl a tieto zabezpečili aj víťazstvo Mahmúda Ahmadínežáda v prezidentských voľbách.⁷

⁶ Wikipédia. 2012. Dostupné na: sk.wikipedia.org/wiki/Mahmúd_Ahmadínežád

⁷ Wikipédia. 2012. Dostupné na : http://cs.wikipedia.org/wiki/Sajjid_Al%C3%AD_Chamene%C3%AD

3 VOJENSKÉ RIEŠENIE PROBLÉMU IRÉNSKEHO JADROVÉHO PROGRAMU

Najhorlivejším propagátorom vojenského riešenia ukončenia aktivít Iránu v otázke jadrového programu je Izrael. Takýto postoj Izraela je podporovaný vyhláseniami Iránskeho prezidenta Mahmúda Ahmadínedžáda, ktorý pred niekoľkými dňami na univerzite v Teheráne tvrdil, že sionisti odídu a americká dominancia nad svetom bude minulosťou. Približne stovka účastníkov tiež počula jeho vyhlásenia voči Izraelu: „Sionistický režim je rakovinový nádor a krajiny regiónu čoskoro skončujú s prítomnosťou tých, ktorí kradnú palestínsku pôdu,“ povedal Ahmadínedžád. Zdôraznil tiež, že Západ trvá na novom Blízkom východe: „My chceme takisto nový Blízky východ, ale v tom našom nebude ani stopa po sionistoch“. Sledujúci dav medzitým kričal heslá ako „smrť Izraelu, smrť Amerike“.

Najnovšie výroky iránskych najvyšších predstaviteľov sú opakovaním toho, čo už hovoria pomerne dlhé roky. V tomto čase sú však jasným prilievaním oleja do ohňa v situácii, keď je situácia medzi Izraelom a Iránom poriadne napätá.⁸

Jedným z kritikov vojenského riešenia jadrového programu v Iráne je Rusko. Už v minulosti ruskí predstavitelia kritizovali vyhlásenia predstaviteľov Izraelu o možnom vojenskom útoku Izraela na iránske nukleárne zariadenia. A hoci je Rusko partnerom USA a štyroch ďalších veľmocí v diplomatickom úsilí, ktorého cieľom je zaistiť, že Teherán nezíska nukleárnu výzbroj, Moskva tvrdí, že Západ tieto snahy naruša, keď na Irán uvaluje priveľa sankcií. "Ako predtým, ani teraz nevidíme žiadne známky, že iránsky jadrový program má vojenskú dimenziu. Žiadne," povedal Riabkov, ktorý má v ruskej vláde na starosti diplomaciu v súvislosti s jadrovým programom Iránu. V poslednej dobe je možné však pozorovať určitú zmenu vyjadrení predstaviteľov Ruska v otázke jadrového programu Iránu. MAAE totiž nedávno informovala, že Irán za niekoľko mesiacov zdvojnásobil počet centrifúg na obohacovanie uránu, ktoré má v podzemnom bunkri, čo ukazuje, že napriek sankciám a hrozbe izraelského útoku pokračuje v rozširovaní svojho jadrového programu.⁹ Vykonanie útoku na jadrové zariadenia Iránu by podľa predstaviteľov ruskej diplomacie malo za následok katastrofálne následky na stabilitu v regióne, ale aj ťažko odhadnuteľné následky v svetovej ekonomike a celkovej politickej klíme.

Televízia Al Arabiya odvolávajúca sa na analytickú organizáciu BDI-Coface informovala, že Izrael by prípadný útok na Irán stál závratných 33,5 miliardy EUR. Táto suma by bola priamou stratou, ktorá by sa odrazila v ekonomike krajiny a hospodárstvo by následky znášalo ešte ďalších tri až päť rokov. Podľa analytikov spomínanej organizácie sa približne mesačný zásah Izraela proti hnutiu Hizballáh odrazil v roku 2006 v izraelskej ekonomike znížením hospodárskeho rastu o pol percenta. Za zmienku tiež stojí fakt, že tento konflikt zasiahol iba sever krajiny a ten sa na raste hospodárstva podieľa iba z pätiny. Ekonomovia uvádzajú, že v prípade vojny s Iránom pôjde aj o „zásah stredú štátu, v ktorom sa sústreďuje 70 % izraelskej ekonomickej aktivity. Ozývať sa však začal aj bankový sektor. Podľa riaditeľa Izraelskej banky môže útok vyvolať ekonomickú krízu. Hoci sa hospodárstvo Izraela vlni zlepšilo, trend rastu v tomto roku je výrazne pomalší.¹⁰

Vykonanie pozemnej invázie do Iránu by predpokladalo nasadenie približne pol milióna vojakov. Aj napriek postupnému sťahovaniu jednotiek z Afganistanu by ani Spojené štáty neboli schopné realizovať takúto rozsiahlu operáciu. V prípade jej realizácie by straty boli

⁸ Aktuality. 2012. Dostupné na: <http://www.aktuality.sk/clanok/212631/prilis-draha-vojna-izrael-by-za-utok-na-iran-musel-obetovat-33-5-miliardy-eur/>

⁹ SME. 2012. Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/6523375/rusko-nic-nenaznacuje-ze-iran-vyvoja-jadrove-zbrane.html#ixzz2850JQJn3>

¹⁰ Aktuality. 2012. Dostupné na: <http://m.aktuality.sk/clanok/212631/prilis-draha-vojna-izrael-by-za-utok-na-iran-musel-obetovat-33-5-miliardy-eur/>

omnoho väčšie ako v prípade vojny v Iraku. Iránska armáda je kvalitnejšie vyzbrojená a pravdepodobne by odolávala oveľa viac ako to bolo v prípade Iraku. Vzhľadom k faktu, že žiadna krajina neuvažuje o akomkoľvek ovládnutí Iránu, ale iba o likvidácii jeho jadrového programu sa toto riešenie javí ako najmenej realistické.

Letecký zásah na jadrové zariadenia Iránu sa javí ako problematický z dôvodu jeho rozmiestnenia na veľkom území s dobre zabezpečenou ochranou. Ako veľké riziko sa javí malá istota, že zasahujúci disponuje všetkými potrebnými informáciami o rozmiestnení jadrových zariadení. Rozhodujúcou informáciou by preto nebolo koľko bolo zničených jadrových zariadení, ale informácia koľko ich zostalo neporušených a ako dokážu zabezpečiť ďalší rozvoj jadrového programu. Reálne sa môže zopakovať situácia z roku 1981, keď po útoku na Iracké jadrové zariadenia nedošlo ku kolapsu jadrového programu, ale práve naopak k jeho ešte väčšiemu rozvoju.

Pri rozhodovaní o tom, či použiť vojenskú silu a ak áno, tak akým spôsobom, môže zavážiť fakt, že Iránske jadrové zariadenia sú rozmiestnené v blízkosti husto obývaných oblastí (pozri Obrázok 1) a tak by mohli poskytovať ochranu v podobe „ľudských štítov“. Nasvedčuje to predpokladu, že prípadné primárne ľudské obete vojenského zásahu, ako aj sekundárne obete spôsobené možným zamorením územia by mali odradiť útočníkov od použitia vojenskej sily.

Obrázok 1 Iránsky jadrový program

Zdroj: New York Times, 2012. Dostupné na:

http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/iran/nuclear_program/index.html

Jedným z ďalších argumentov, ktorý podporuje názory proti vojenskému riešeniu problému jadrového programu v Iráne je aj fatálny dopad na svetovú ekonomiku. Irán ako jeden z najväčších vývozcov ropy na svetové trhy by mohol svoju ropu prestať vyvážať a tým by cena ropy vzrástla na svetových trhoch niekoľkonásobne. Ďalším scenárom by mohlo byť ostreľovanie Hormuzského prielivu Iránskymi riadenými strelami. Blokácia Hormuzského prielivu by spôsobila pokles zásob ropy vo svete, keďže cez Hormuzský prieliv je realizovaný export všetkej ropy z Perzského zálivu (pozri Obrázok 2), a tým ďalší rast cien ropy.

Ďalším možným fenoménom dopadu vojenského riešenia zničenia Iránskeho jadrového programu je zintenzívnenie teroristických útokov na krajiny, ktoré by podporili vojenský útok na Irán ako symbol boja islamských krajín voči „západným neveriacim“. Teroristické akcie by mohli priniesť nemalé obete na ľudských životoch. K takýmto aktivitám by sa pravdepodobne pridali všetky teroristické organizácie, ktoré dokážu operovať celosvetovo.

Obrázok 2 Export ropy cez Hormuzský prieliv

Zdroj: <http://www.cas.sk/clanok/216255/europoslanci-zablokovanie-hormuzskeho-prielivu-moze-viest-k-regionalnemu-konfliktu.html>

ZÁVER

Na otázku ako riešiť Iránsky jadrový program neexistuje v tejto dobe jednoznačná odpoveď. Mierové riešenie sa zdá ako nereálne vzhľadom na diametrálne rozdielne názory svetového spoločenstva na jednej strane a Iránom na druhej strane. Prezident Mahmúd Ahmadínežád a hlavne najvyšší vodca Iránu ajatolláh Alí Chameneí nie sú pre svet dôveryhodní ak zoberieme do úvahy ich vyhlásenia o nutnosti existencie jadrového programu iba na civilné účely na jednej strane a vyhláseniami o nutnosti vojenského zásahu voči iným štátom všetkými „dostupnými prostriedkami“ na druhej strane.

V prípade vojenského zásahu voči jadrovému programu Iránu je nutné zvážiť všetky dopady na stabilitu v regióne, ako aj globálne hospodárske, ekonomické, ekologické a bezpečnostné dopady na krajiny celého sveta. Zvolenie správneho spôsobu a načasovania prípadného zásahu môže maximálne znížiť všetky identifikovateľné dopady na región a ostatné krajiny sveta.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

1. Aktuality. 2012. Dostupné na: <http://www.aktuality.sk/clanok/212631/prilis-draha-vojna-izrael-by-za-utok-na-iran-musel-obetovat-33-5-miliardy-eur/>
2. BUČKA, P. – NEČAS, P. – ŽECHOVSKA, S. 2012. *The New Geopolitics of Energy Security*. Kiev : The Center of Educational Literature. 2012. 196 s. ISBN 978-611-01-0372-5.

3. CHELEMENDIK, S. 2012. *Komu prekáža Irán*. Dostupné na: http://www.chelemendik.sk/Komu_prekaza_Iran_945433098.htmlindex.htm.
4. IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.
5. IVANČÍK, R. 2011. Vonkajšie bezpečnostné prostredie SR v čase globalizácie. In *Bezpečnostné fórum 2011, zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela. 2011. s. 246-252. ISBN 978-80-557-0136-3.
6. NEČAS, P. – IVANČÍK, R. 2011. *Globalizácia, obrana a bezpečnosť*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2011. 190 s. ISBN 978-80-8040-425-3.
7. NEČAS, P. – KELEMEN, M. *War on insecurity: calling for effective strategy!* Kiev : The Center of Educational Literature, 2010. 157 s. ISBN 978-611-01-0023-6.
8. NEČAS, P. – SZABO, S. 2006. *Back to the future: geopolitical security or chaos?* Košice : LF TU, 2006. 112 s. ISBN 978-80-553-0119-8.
9. NEČAS, P. *Economic tools and forms of security strategy implications : (case study Iran)* Liptovský Mikuláš : Armed Forces Academy of General M. R. Štefánik, 2009. 80 s. ISBN 978-80-8040-374-4.
10. ROJČÍK, O. 2006. *Íránský jaderný program: řešení v nedohlednu*. Dostupné na: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/434/iransky-jaderny-program-reseni-v-nedohlednu>
11. SME. 2012. Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/6523375/rusko-nic-nenaznacuje-ze-iran-vyvoja-jadrove-zbrane.html#ixzz2850JQJn3>
12. Wikipédia. 2012. Dostupné na : http://cs.wikipedia.org/wiki/Sajjid_Al%C3%AD_Chamene%C3%AD
13. Wikipédia. 2012. Dostupné na: sk.wikipedia.org/wiki/Mahmúd_Ahmadinežád

plukovník Ing. Vladimír KUBÁŇ
 Veliteľstvo Pozemných síl OS SR
 Trenčín

OPERÁCIE EURÓPSKEJ ÚNIE

Milan LABUZÍK

ABSTRACT

The article is devoted to operations of the European Union with focus on ongoing operations in 2012. The first part is devoted to the wider EU approach to solving the crisis. It also includes military aid and crisis management in the form of missions and operations as part of the EU Common Security and Defence Policy. The second part of the article is devoted to the characteristic features of EU operations. The third part is devoted to a brief description of the current civilian and military operations of the EU in 2012, with an emphasis on civilian missions EUCAP SAHEL Niger, EUAVSEC South-Sudan and EUCAP Nestor in the Horn of Africa.

Keywords: mierové operácie EÚ, riešenie kríz, Európska únia, Africký roh

ÚVOD

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (SZBP) Európskej únie sa v posledných rokoch vyvíjala s mimoriadnou intenzitou. EÚ sa dnes angažuje v mnohých krízových regiónoch sveta formou civilných misií, ale čiastočne aj vlastných vojenských operácií. Do októbra 2012 EÚ uskutočnila alebo pripravila spolu 28 misií a operácií v ktorých dominantnú úlohu majú civilné misie (19 civilných, 7 vojenských + EUFOR Líbya, ktorá bola pripravená, ale nebola nasadená a 1 zmiešaná – Support AMIS II Sudán/Darfúr). V súčasnosti je aktívnych 16 misií a operácií z toho 3 misie začali v druhej polovici tohto roka a v stručnej podobe si ich v ďalšej časti tohto článku predstavíme.

1. PRÍSTUP EURÓPSKEJ ÚNIE K RIEŠENIU KRÍZ

Európska bezpečnostná stratégia prijatá v r. 2003 a Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie z roku 2008 zdôrazňujú význam integrovaného prístupu k prevencii konfliktov a krízovému manažmentu ako aj k ostatným bezpečnostným hrozbám. Stratégia potvrdzuje, že žiadna z aktuálnych hrozieb nie je čisto vojenská a preto je nutné sa s ňou vysporiadať kombinovaním rozvojových a bezpečnostných nástrojov v rámci vonkajšej akcie EÚ s tým, že žiadna krajina na svete nie je schopná riešiť dnešné zložité problémy sama [5]. Nakoľko sa EÚ snaží presadzovať nenásilné riešenie sporov, popri vojenských kapacitách únia zdôrazňuje vývoj nevojenských kapacít, ktoré sa sústreďujú na štyri prioritné oblasti (polícia, vláda zákona, civilná správa, kapacity civilnej obrany) prijaté na zasadnutí Európskej rady vo Feira v júni 2000. Európska bezpečnostná stratégia spolu so Správou Parlamentu zdôrazňujú predovšetkým tieto hrozby a výzvy ktorým je Európska únia vystavená:

- šírenie zbraní hromadného ničenia,
- terorizmus a organizovaná kriminalita,
- regionálne konflikty,

- zlyhanie štátnej moci,
- námorné pirátstvo,
- ručné a ľahké zbrane, kazetová munícia a nášľapné míny,
- energetická bezpečnosť,
- dôsledky zmeny klímy a prírodných katastrof,
- kybernetická bezpečnosť,
- chudoba. [8]

Pri riešení hrozieb a výziev sa EÚ snaží uplatňovať *komplexný a proaktívny prístup, ktorý pozostáva zo synergie rôznych výkonných opatrení, tak civilných, ako aj vojenských, ktoré má Únia a jej členské štáty k dispozícii.* [8]

Za kľúčové nástroje EÚ na prevenciu a riešenie krízových situácií, vrátane konfliktov je možné považovať:

- rozvoj spolupráce a vonkajšej pomoci,
- obchodnú politiku, rozvojovú spoluprácu a finančnú pomoc,
- sociálnu a environmentálnu politiku,
- diplomatický a politický dialóg,
- humanitárnu pomoc,
- spoluprácu s medzinárodnými inštitúciami a mimovládnyimi organizáciami,
- vojenskú pomoc,
- civilný krízový manažment.

Táto koordinácia civilno-vojenských prostriedkov poskytuje pri riešení kríz Únii pridanú hodnotu. Svedčí o tom aj výzva Európskeho parlamentu, ktorý vyzval EÚ „aby vytvorila nástroje svojej bezpečnostnej stratégie, od diplomatického predchádzania krízam a hospodárskej a rozvojovej pomoci až po civilné kapacity v oblasti stabilizácie a obnovy, ako aj vojenské prostriedky“. [11]

2. MIEROVÉ OPERÁCIE EURÓPSKEJ ÚNIE

Mierové operácie:

- Sú určené k udržiavaniu mieru a medzinárodnej bezpečnosti v súlade s Chartou OSN
- Cieľom je riešenie konfliktných situácií alebo ich predchádzanie predovšetkým diplomatickými aktivitami podporovanými vojenskými silami.
- Základný princíp spočíva v prítomnosti tretej, nezaujatej a nezávislej strany konfliktu, ktorá svojou prítomnosťou môže ovplyvniť urýchlenie mierového procesu a obmedziť negatívne pôsobenie.
- Mierové operácie sú viacúčelové operácie riadené a vedené nestranne, obyčajne k podpore medzinárodne uznávaných organizácií ako sú OSN alebo OBSE za účasti vojenských síl, diplomatických a humanitárnych organizácií.
- Ich poslaním je vytvoriť bezpečné prostredie, v ktorom civilné organizácie budú môcť obnoviť infraštruktúru, ale aj funkčné orgány zabezpečujúce mierový život.
- Obsahujú celý rad opatrení, činností a foriem pôsobenia.
- Mierové operácie a ich rozmiestnenie schvaľuje Bezpečnostná rada so súhlasom dotknutých krajín a väčšinou i ďalších strán.
- Operácie tvoria vojenské a policajné zbory a civilný personál.
- Vojenské jednotky poskytujú členské krajiny na základe dobrovoľnosti.

- Náklady na operácie sú hradené z rozpočtu pre mierové operácie, do ktorého prispievajú členské krajiny, krajiny vysielajúce vojenské jednotky dostávajú z tohto rozpočtu kompenzáciu podľa vopred stanovených podmienok.
- Operáciám predchádza zhodnotenie bezpečnostného (strategického) a operačného prostredia.

Charakteristické črty operácií (misií) EÚ:

- Všetky vojenské operácie sa uskutočňujú na základe rezolúcií BR OSN a majú nevojnový charakter.
- Závazok poskytnúť národné jednotky sa zakladá na suverénnom rozhodnutí členských štátov.
- EÚ nemá zatiaľ spoločný postup pri zvyšovaní kritérií vojenských kapacít. EÚ sa zatiaľ nezhodla na vynútiteľnosti záväzkov členských štátov v prípade náročných misií.
- Akcie EÚ závisia predovšetkým na ochote a prostriedkoch členských štátov.
- EÚ má z globálnych aktérov najväčšie kapacity a spôsobilosti na vedenie civilných a civilno-vojenských misií (vojensko-civilných operácií).
- Náklady na operácie sú kryté z príspevkov členských štátov do finančného mechanizmu Athena na základe HDP.
- Politickú kontrolu a strategické smerovanie operácií zabezpečuje Politický a bezpečnostný výbor EÚ, ktorý zodpovedá Rade.
- EÚ má 3 možnosti ako realizovať velenie operáciám: 1. využitie jedno z piatich operačných veliteľstiev (národné centrá) - Postupim (SRN), Mont Valérien pri Paríži, Centocelli neďaleko Ríma, Northwood v Londýne a Larissa v Grécku; 2. využitie veliteľstva NATO v Monse (B+), 3. velenie z Bruselu pre misie obmedzenej veľkosti (Operačné centrum v rámci Vojenského štábu EÚ).
- Snaha o vytvorenie stáleho Operačného štábu EÚ

Misie civilného krízového manažmentu a vojenské operácie sú výrazom snahy členských krajín EÚ o komplexný prístup k riešeniu kríz vo svete a preto predstavujú špecifickú pridanú hodnotu Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ (SBOP).

Misie EÚ zahŕňajú spoločné operácie odzbrojovania, humanitárne a záchranné misie, misie vojenského poradenstva a vojenskej pomoci, misie na predchádzanie konfliktom a na udržiavanie mieru, misie bojových síl v rámci krízového manažmentu vrátane misií na opätovné nastolenie mieru a stabilizačných operácií po ukončení konfliktu. Všetky tieto misie môžu prispievať k boju proti terorizmu, vrátane podpory tretích krajín v boji proti terorizmu na ich územiach. [4]

Financovanie operácií sa uskutočňuje tak, že civilné misie sú financované z rozpočtu Únie a vojenské operácie sú financované prostredníctvom mechanizmu ATHENA, pokiaľ ide o spoločné výdavky. ATHENA je finančný mechanizmus určený na spravovanie spoločných nákladov vojenských operácií EÚ. Bol vytvorený na základe Rozhodnutia Rady EÚ (č. 2004/197/CSFP) s cieľom umožniť únii flexibilné riadenie financovania spoločných nákladov na vojenské operácie, bez ohľadu na ich veľkosť, komplexnosť či urgentnosť. Finančný mechanizmus je pod dohľadom Špeciálneho výboru (Special Committee) riadený správcom, veliteľom danej operácie a účtovníkom. Špeciálny výbor, ktorý je tvorený jedným zástupcom z každej členskej krajiny EÚ podieľajúcej sa na vojenských operáciách SBOP, schvaľuje návrhy rozpočtu na nasledujúci fiškálny rok a návrhy na každú vojenskú operáciu EÚ. Takýmto spôsobom sa aj SR prostredníctvom finančného príspevku do mechanizmu

ATHENA podieľa na financovaní vojenských operácií Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ.

Činnosti v operáciách a misiách EÚ:

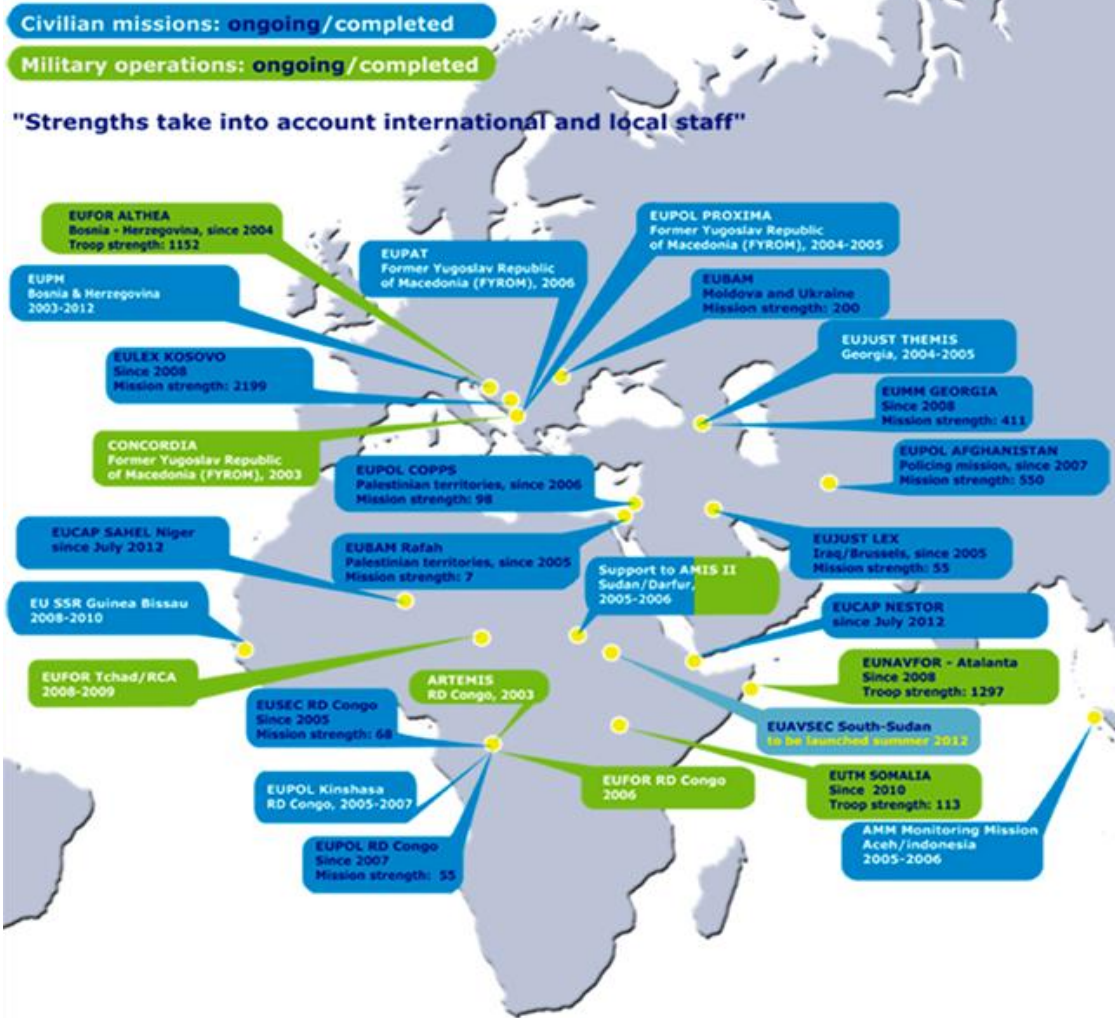
- Monitorovanie situácie.
- Zabezpečenie rozdelenia znepriatelených strán.
- Monitorovanie činnosti týchto strán a vyhodnocovanie ako sa dodržia dohody o zastavení paľby a realizujú podmienky prímeria.
- Kontrola odpútavania vojsk a ich odzbrojovanie.
- Kontrola udržiavania právneho poriadku, pomoc pri formovaní orgánov právneho štátu (súdy, prokuratúra).
- Formovanie bezpečnostného sektora – rekonštrukcia bezpečnostného sektora, reštrukturalizácia bezpečnostných inštitúcií a demokratické riadenie bezpečnostného sektora.
- Pomoc pri výstavbe národných bezpečnostných a ozbrojených síl.
- Boj proti terorizmu a organizovanému zločinu.
- Pomoc a podpora Africkej únie.
- Vytváranie podmienok pre uskutočňovanie humanitárnej a zdravotníckej pomoci.
- Dohliadanie na zabezpečovanie a uskutočnenie demokratických volieb.
- Poskytovanie pomoci zastupiteľským orgánom v ich činnosti apod.

3. MISIE A OPERÁCIE EÚ V ROKU 2012

V doterajšej histórii Európska únia uskutočnila (alebo pripravila) celkom 28 misií a operácií, ktoré boli a sú súčasťou spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky. Ich prehľad obsahuje obr. č. 1 s výnimkou pripravenej misie EUFOR Líbya, ktorá nie je vyznačená. Aktuálnych je v súčasnosti 16, ktoré v nasledujúcej časti článku budeme stručne charakterizovať, s dôrazom na prvé tri, ktoré začali alebo začnú v mesiacoch august až október 2012.

Najnovšími civilnými misiami EÚ sú: EUCAP SAHEL Niger, EUCAP Nestor v Africkom rohu a EUAVSEC Južný Sudán. Všetky tri misie (spolu s ďalšími v tomto regióne) sú súčasťou širšej politiky EÚ k Afrike ako celku a Afrického rohu zvlášť. Táto politika je zameraná na posilnenie mieru, stability a prosperity prostredníctvom širokej škály činností, ktoré zahŕňajú politický, diplomatický, rozvojový, bezpečnostný i humanitárny rozmer.

Overview of the missions and operations of the European Union August 2012

Obrázok 1 Prehľad doterajších misií a operácií EÚ k augustu 2012,

Zdroj: <https://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations?lang=en>

Poznámka: biely text je u operácií, ktoré už nie sú aktívne.

EUCAP SAHEL Niger

Sahel je krajinný typ v Afrike na južnom okraji Sahary. Zahrňuje pás stepí a saván tiahnucich sa naprieč kontinentom od západu na východ, na území Mauritánie, Senegalu, Mali, Burkiny Faso, Nigeru, Čadu, Sudánu, Etiópie. Zvýšená teroristická činnosť a dôsledky konfliktu v Líbyi dramatickým spôsobom zviditeľnili nedostatočnú bezpečnosť v regióne Sahel. Cieľom tejto misie je zlepšenie kapacít bezpečnostných zložiek Nigeru (žandárstva, národnej polície, národnej gardy) v boji proti terorizmu a organizovanému zločinu, s cieľom prispieť k zvýšeniu politickej stability, bezpečnosti, správy vecí verejných a sociálnej súdržnosti v Nigeri a v celej oblasti Sahelu. Činnosť sa bude zo začiatku sústreďovať na Niger

a bude zohrávať monitorovaciu, poradnú a pomocnú úlohu a tiež poskytovať odbornú prípravu, nebude plniť žiadne výkonné úlohy. Misia začala začiatkom augusta 2012 a jej počiatočný mandát je na obdobie dvoch rokov . Je zložená z približne 50 medzinárodných a 30 miestnych zamestnancov. Veliteľstvo misie je v meste Niamey (Niger), so styčnými úradmi v mestách Bamako (Mali) a Nouakchotte (Mauritánia). Na prvý rok bol vyčlenený rozpočet vo výške 8,7 milióna EUR. [1]

Obrázok 2 Sahel,

Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sahel>

EUCAP NESTOR v Africkom rohu

(Regional Maritime Capacity Building for the Horn of Africa and the Western Indian Ocean - Regionálne budovanie námorných kapacít pre oblasti Afrického rohu a západnej časti Indického oceánu)

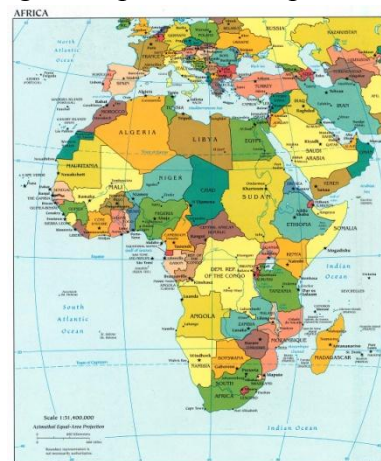
EUCAP NESTOR je regionálna výcviková misia v rámci prípravy, ktorá sa zameria na posilnenie námornej kapacity krajín Afrického rohu a západnej časti Indického oceánu. Ide o civilnú misiu obohatenú o určité vojenské (námorné) odborné znalosti. Jej veliteľstvo bude v Džibuti. Na začiatku bude poskytovať odbornú prípravu v Džibutsku, Keni, na Seycheloch a v Somálsku a neskôr by sa mohla rozšíriť na Tanzániu.

Misia bude plniť dve hlavné úlohy:

- posilňovanie oblastí právneho štátu v Somálsku poskytovaním odbornej prípravy pre pobrežné policajné sily a sudcov;
- posilňovanie námorných kapacít v ďalších krajinách tohto regiónu - posilnenie kapacít na boj proti pirátstvu a posilnenie námornej bezpečnosti

Misia je plne komplementárna s námornými silami EU NAVFOR – Atalanta a výcvikovou misiou EUTM v Somálsku (sídlo v Ugande). Misia začala v septembri 2012. Prvý mandát je na dva roky, rozpočet 22,8 mil. €

Misia EUCAP Nestor je súčasťou širšej politiky EÚ v tomto regióne zameranej na posilnenie mieru, stability a prosperity prostredníctvom širokej škály činností, ktoré zahŕňajú politický, diplomatický, rozvojový, bezpečnostný i humanitárny rozmer. Európska rada prijala strategický rámec pre oblasť Afrického rohu, ktorý má riadiť opatrenia na úrovni EÚ väčšiu mieru, stability a prosperity v tomto regióne.

Strategický rámec stanovuje päť oblastí činnosti EÚ:

- vytváranie účinných a zodpovedných politických štruktúr;
- prispievanie k riešeniu konfliktov a ich prevencii;
- zmierňovanie bezpečnostných hrozieb pochádzajúcich z regiónu;
- podpora hospodárskeho rastu,
- a podpora regionálnej hospodárskej spolupráce

EUAVSEC South Sudan

Po polstoročí občianskej vojny sa stal Južný Sudán nezávislým štátom v júli 2011. Ako na svete najmladší štát čelí veľkým problémom v prechode do životaschopného, mierového a prosperujúceho štátu. EÚ sa na požiadanie Južného Sudánu zaviazala, že ho podporí v tomto úsilí tým, že využíva širokú škálu nástrojov EÚ, vrátane SBOP.

Misia sa zameriava na posilnenie leteckej bezpečnosti na medzinárodnom letisku Juba (Ďzuba) v Južnom Sudáne. Bezpečnosť na Juba Airport má zásadný význam pre rozvoj ekonomiky Južného Sudánu. Zlepšenie letiskovej bezpečnosti umožní zvýšenie pohybu osôb a tovaru, ako aj oživenie obchodu. Južný Sudán nemá prístup k moru a je silne závislou krajinou na leteckej doprave, pretože riedka, zväčša nespevnená cestná sieť krajiny je počas obdobia dažďov neprejazdná niekoľko mesiacov. Nedostatočná bezpečnosť na letisku Juba ho robí tiež najslabším článkom v regionálnej komunikačnej sieti. Letisko je v nebezpečenstve, že bude využívané zločincami a teroristami zaoberajúcimi sa nedovoleným obchodovaním a organizovaným zločinom.

Plánovanými aktivitami SBOP misia prispeje k posilneniu bezpečnosti na letisku Juba okrem iného prostredníctvom poskytovania poradenstva, školení, technickej pomoci a školeniami v oblasti bezpečnosti a presadzovaním práv zamestnancov pracujúcich na letisku. Misia bude tiež sledovať a pomáhať pri koordinácii letísk. Začiatok misie september 2012 - mandát má 19 mesiacov.

Obrázok 3 Južný Sudán

Zdroj: http://www.consilium.europa.eu/media/1672181/map_south_sudansm.jpg

EÚTM Somálsko Training Mission

Ide o vojenskú výcvikovú misiu so sídlom v Ugande, ktorej základnou úlohou je prispieť k výcviku somálskych bezpečnostných síl a tým k posilneniu dočasnej federálnej vlády a inštitúcií Somálska. Misia prebieha v úzkej spolupráci s partnermi EÚ najmä s Ugandou, Africkou úniou a jej misiou AMISOM v Somálsku, OSN a Spojenými štátmi Americkými.

EUNAVFOR Somálsko – námorná protipirátska operácia ATALANTA.

Ide o prvú námornú operáciu EÚ, ktorá trvá od prelomu rokov 2008-2009 a úspešne prispieva k zlepšeniu námornej bezpečnosti pri pobreží Somálska a v Indickom oceáne. Má predĺženú prevádzku do decembra 2014.

Úlohy:

- odstrašovanie, prevenciu a potlačenie pirátstva a ozbrojených lúpeží pri somálskom pobreží;
- ochrana námorných ciest Svetového potravinového programu (WFP) dodávajúcich potravinovú pomoc vysídleným osobám v Somálsku; ochrana misie Africkej únie v Somálsku (AMISOM);
- ochrana ohrozenej dopravy pri somálskom pobreží prípad od prípadu;
- prispievať k monitorovaniu rybolovných činností pri pobreží Somálska.

EÚ sa podieľa na činnosti Medzinárodnej kontaktnej skupiny pre pirátstvo pri pobreží Somálska a zaviedla opatrenia na to, aby EÚ NAVFOR - ATALANTA účinne spolupracovala s inými námornými silami a prostriedkami rozmiestnenými v regióne, napríklad s NATO, kombinovanými Námornými silami (CMF) a tiež jednotkami z Číny, Indie, Japonska, Ruska, Taiwanu a ďalších - to všetko s rôznymi mandátmi a cieľmi misie.

EJUST LEX-Iraq

Civilná misia trvá od júla 2005 a jej mandát je v súčasnosti predĺžený do 31.12.2013. EJUST LEX-Iraq bola zriadená na posilnenie právneho štátu a podporu dodržiavania ľudských práv v Iraku tým, že poskytuje možnosť profesionálneho rozvoja pre vysokých a stredných irackých úradníkov v systéme trestného súdnictva. Základným cieľom je prispieť k posilneniu bezpečnosti podporou systému právneho štátu. Napriek náročnému bezpečnostnému prostrediu väčšina činností misie sa odohráva v Iraku za pomoci hosťujúcich odborníkov z EÚ alebo v spolupráci s ďalšími medzinárodnými aktérmi. Niektoré špecializované kurzy sa konajú aj v členských štátoch EÚ. EJUST LEX-Iraq má vynikajúce vzťahy s miestnymi i medzinárodnými partnermi a koordinuje svoju činnosť - najmä s USA a OSN. Misia systematicky sleduje účinnosť a použiteľnosť svojich vzdelávacích aktivít a prispôsobuje ich irackým potrebám. Navyše, misia dosiahla značný pokrok pri začleňovaní ľudských práv a rovnosti do svojich vzdelávacích aktivít s kladnou spätnou väzbou od irackých účastníkov.

EUSEC RD Congo

Ide o asistenčnú misiu pri reforme bezpečnostného sektora v Konžskej demokratickej republike a jej trvanie bolo plánované do 30. septembra 2012. Misia poskytuje poradenstvo a pomoc konžským orgánom zodpovedným za bezpečnosť krajiny a obnovu správy vecí verejných - hlavne podporu politik, ktoré sú v súlade s ľudskými právami a medzinárodným humanitárnym právom, otázkam rovnosti mužov a žien, detí postihnutých ozbrojeným konfliktom, demokratickým štandardom, princípom dobrej verejnej správy, transparentnosti a dodržiavaniu zásad právneho štátu.

EUFOR ALTHEA / BiH

Rozhodnutie o vojenskej operácii v Bosne a Hercegovine padlo 12. júla 2004 (začala 4. decembra 2004). Na základe rezolúcie BR OSN č.1575 Únia prebrala dohľad nad krajinou po ukončení misie Severoatlantickej aliancie SFOR a kapacitne začala na približne rovnakej úrovni 7000 vojakov z 33 krajín (22 štátov z EÚ). Počas svojho doterajšieho pôsobenia misia významne prispela k stabilizácii a rekonštrukcii Bosny a Hercegoviny a dodržiavaniu Daytonskej mierovej dohody, a to aj za použitia stratégie odstrašovania. Realizovaná bola v súlade dohôd s NATO známych ako Berlín Plus, to znamená, že pri jej plánovaní boli využité kapacity NATO.

Vo februári 2007 sa vo svetle lepšej bezpečnostnej situácie v krajine EÚ rozhodla prísť k tranzícii operácie Althea. EUFOR redukuje postupne svoju prítomnosť v Bosne po dobu 6 mesiacov na približne 2 500 vojakov, avšak pri zachovaní schopnosti navýšiť tieto stavy, ak to bude potrebné a situácia si to bude vyžadovať. Úlohou misie Althea je tiež podpora úradu Vysokého predstaviteľa medzinárodného spoločenstva/EÚ v Bosne a Hercegovine. Zabezpečuje aj podporu Medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviu (ICTY), vrátane zatýkania osôb obvinených z vojnových zločinov. Únia v tomto bode ale prízvukuje, že hlavná zodpovednosť priviesť vojnových zločincov pred spravodlivosť leží na bosnijských úradoch. Althea taktiež zabezpečuje bezpečné prostredie pre policajnú misiu EÚ (EUPM), ktorá tu školí mnohonárodnostné bosnijske policajné zložky.

EULEX Kosovo

Misia na podporu právneho štátu v Kosove (EULEX) je najväčšia civilná misia aká kedy začala v rámci SBOP. Hlavným cieľom je pomáhať a podporovať kosovské orgány v oblasti právneho štátu, s osobitným zameraním na súdnictvo.

EULEX je súčasťou širšieho úsilia, ktoré vykonala EÚ na podporu mieru a stability v krajinách západného Balkánu a na podporu kosovským orgánom, pri realizácii potrebných reforiem, v súlade s ich a celkovou európskou perspektívou celého regiónu západného Balkánu. Misia je koncipovaná ako spoločné úsilie s miestnymi orgánmi, v súlade s princípom miestneho vlastníctva. To sa deje prostredníctvom monitorovania, odborného vedenia a poradenstva pri súčasnom zachovaní určitej výkonnej právomoci v určitých oblastiach pôsobnosti, ako sú vojnové zločiny, organizovaný zločin a korupcia, terorizmus a závažná finančná kriminalita.

V súčasnej dobe má misia 1250 medzinárodných pracovníkov a 1000 miestny personál. Väčšina z medzinárodného personálu sú policajti, sudcovia, prokurátori a colníci. Ročný rozpočet pre 2012/2013 je 111 miliónov eur.

EUPOL Afganistan

Policajná misia EÚ, ktorá začala v júni 2007. Dovtedy od roku 2002 školilo afganských policajtov Nemecko od ktorého misiu prevzala EÚ. Mandát poveruje EUPOL prispieť k vytvoreniu trvalo udržateľných a účinných policajných opatrení vo všetkých častiach Afganistanu. Cieľom misie je napomôcť pri budovaní riadnych a efektívnych policajných síl pod afganským velením a v súlade s medzinárodnými štandardmi. Misia má na starosti tréningy, inštruktáž a poradenstvo na úrovni afganského ministerstva vnútra (Kábul), regiónov (5 regionálnych policajných veliteľstiev) a provincií (tzv. Provinčné rekonštrukčné tímy). Zloženie: policajti, právni a súdni experti z 22 čl. štátov EÚ plus Kanada, Nový Zéland, Nórsko, Chorvátsko. K júnu 2011 mala 300 zahraničných a 175 domácich zamestnancov. Účinnosť misie bola posledne stanovená do konca roka 2014.

EUPOL RD CONGO

Policajná misia zo začiatkom v roku 2007 a mandát trval do 30. septembra 2012.
Ciele misie:

- prispievať k reforme a reštrukturalizácii národnej konžskej polície prostredníctvom podpory vytvorenia životaschopnej, profesionálnej a multietnickej polície;
- prispieť k zlepšeniu vzájomného pôsobenia medzi políciou a systémom trestného súdnictva;
- prispieť k zabezpečeniu súdržnosti všetkých opatrení prijatých v rámci reformy bezpečnostného sektora, v úzkej súčinnosti s EUSEC DR Congo;
- prispievať k mierovému procesu na východe Konžskej demokratickej republiky v policajných záležitostiach týkajúcich sa otázky rovnosti medzi ženami a mužmi, ľudských práv, sexuálneho násillia a detí v ozbrojených konfliktoch.

EUMM Georgia

Civilná pozorovateľská misia EÚ nasadená 1. októbra 2008 s mandátom do septembra 2012. Jej cieľom je prispieť k stabilite v celom Gruzínsku a v okolitom regióne.

Medzi jej hlavné úlohy patrí:

- sledovanie a analyzovanie situácií, ktoré sa týkajú procesu stabilizácie,
- sledovanie a analyzovanie situácie, pokiaľ ide o budovy normalizácie, návrat vnútorne vysídlených osôb a utečencov,
- prispieť k zníženiu napätia prostredníctvom spojenia, uľahčenie kontaktov medzi stranami a ďalších opatrení na budovanie dôvery.

EUBAM Rafah

Dňa 15. novembra 2005, Izrael a Palestínska samospráva uzavreli "dohodu o pohybe a prístupe", vrátane dohodnutých zásad hraničného priechodu v Rafahu (Gaza). EÚ sa rozhodla ako tretia nezávislá strana sledovať od konca novembra 2005 prevádzku na tomto významnom hraničnom prechode formou svojej misie. Je to civilné a neozbrojených misie, zložená prevažne z polície, hraničnej polície a colníci z 12 členských štátov EÚ. Misia predstavuje príspevok EÚ k mierovému procesu na Blízkom východe všeobecne, a najmä na monitorovanie vykonávania dohody o pohybe a prístupe v Rafahu. Tento hraničný prechod bol otvorený za prítomnosti EÚ do júna 2007 a odvtedy je misia v pohotovostnom režime a čaká na politické riešenia. EÚ je pripravená znova aktivovať misiu EÚ v Rafahu, akonáhle politické a bezpečnostné podmienky umožnia, aby sa zabezpečilo EÚ úlohu tretej strany na hraničnom priechode v Rafahu, ako je stanovené v dohode 2005 o pohybe a prístupe.

EUPOL COPPS

Policajná misia EÚ na Palestínskych územiach bola spustená začiatkom roka 2006 a jej terajší mandát jej umožňuje činnosť do 30. júna 2013.. Bola ustanovená na podporu Palestínskej samosprávy vo vytváraní udržateľných a efektívnych policajných opatrení podľa medzinárodných štandardov. Asistuje palestínskej civilnej polícii pri implementácii rozvojového policajného programu, poradenstvom a inštruktážou palestínskej polície a špeciálne vyšších úradníkov v ústredí. Jej úlohou je tiež koordinovať a uľahčovať rozvojovú pomoc z členských štátov Európskej únie a poskytovať poradenstvo k policajným a kriminálnym otázkam.

EUPOL-COPPS je súčasťou širšieho úsillia medzinárodnej komunity na podporu Palestínskej samosprávy v preberaní zodpovednosti za právo a poriadok. V misii pôsobí približne 33 členov neozbrojeného personálu hlavne z členských krajín Únie. Personál misie

nemá žiadne výkonné právomoci. Zachováva sa úzka spolupráca medzi misiou a inými medzinárodnými aktérmi v bezpečnostnej pomoci vrátane bezpečnostného koordinátora USA.

EUFOR Líbya – pripravená operácia.

Rada EÚ prijala 1.4.2011 rozhodnutie o vojenskej misii na podporu humanitárnej pomoci v Líbyi. Operácia sa uskutoční iba na požiadanie Úradu OSN pre koordináciu humanitárnych záležitostí (OCHA)

Úlohy: 1. prispievať k bezpečnému pohybu a evakuácii vysídlených osôb,

2. podpora humanitárnych agentúr v ich činnosti.

Cieľ: podporiť mandáty rezolúcie BR č.1970 a 1973 o dostupnosti humanitárnej pomoci a ochrany civilného obyvateľstva. Má trvať max. 4 mesiace od operačnej pohotovosti, pokiaľ Rada nerozhodne inak. Operačný štáb sa nachádza v Ríme, spoločné náklady 7,9 mld. €.

EUBAM Moldava a Ukrajina – pohraničie do konca 2011

Hraničná misia na pomoc Moldavskej republike a Ukrajine začala v novembri 2005 a jej súčasný mandát vypršal v novembri 2011. Jej príslušníkmi sú hraniční policajti a colní úradníci z krajín EÚ. Úlohou misie je pomoc v boji proti pašeráctvu, prevádzkačstvu a colným podvodom prostredníctvom tréningu ukrajinských a moldavských hraničných a colných zložiek. Misia úzko spolupracuje s tímom Špeciálneho predstaviteľa EÚ pre Moldavsko.

ZÁVER

Spoločná bezpečnostná a obranná politika EÚ zabezpečuje Únii operačnú schopnosť využívajúc civilné a vojenské prostriedky. Únia ich môže využiť pri misiách mimo únie na udržanie mieru, predchádzanie konfliktom a posilňovanie medzinárodnej bezpečnosti v súlade so zásadami Charty Organizácie spojených národov. Pri plnení týchto úloh sa využívajú spôsobilosti poskytované členskými krajinami.

Európska únia prostredníctvom civilných misií a vojenských operácií je veľmi významným a aktívnym činiteľom v súčasných medzinárodných vzťahoch pri zaisťovaní bezpečnosti a mieru vo svete. Je ambicióznym hráčom vo svetovej politike s cieľom stať sa skutočným globálnym aktérom, bez ktorého sa dnes nedajú riešiť žiadne závažné svetové problémy. EÚ si však uvedomuje, že k tomu, aby bola dôstojným aktérom v krízovom manažmente musí mať dostatok spôsobilostí nevyhnutných na plnenie svojich zámerov a tu majú nezastupiteľné miesto jednotlivé členské krajiny.

LITERATÚRA

[1] *EUCAP SAHEL Niger* [online]. [20.8.2012]. Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations/eucap-sahel-niger?lang=en>

[2] *EU OPERATIONS*. [online]. [20.8.2012]. Dostupné na internete:

<https://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations?lang=en>

[3] JURČÁK. V.2009. ĎALŠIE KRÍZOVÉ OPERÁCIE MIMO ČLÁNKU 5. In. Zborník príspevkov 11. medzinárodnej konferencie "Interoperabilita 2009". Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2009. ISBN 978-80-8040-365-2

[4] *Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii*, Úradný vestník EÚ C 115/13, 9.5.2008. [online]. [20.8.2012]. Dostupné na internete:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:019:sk:PDF>

- [5] SPILÝ, P. 2011. Nástroje Európskej únie na komplexné riešenie kríz. In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2011: zborník 2. medzinárodnej vedeckej konferencie. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. s. 260-266. ISBN 978-80-8040-429-1.
- [6] MAJCHÚT, I. 2012. *Velenie a riadenie v kontexte vedenia súčasných vojenských operácií*. In: Interoperability Conference 2012 [elektronický zdroj] : zborník príspevkov zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie v Liptovskom Mikuláši 29. marca 2012. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2012. - ISBN 978-80-8040-449-9. - S. 183-190.
- [7] *Misie krízového manažmentu EÚ*. [online]. [20.8.2012]. Dostupné na internete: http://www.mzv.sk/sk/zahranicna__politika/bezpecnostna_politikamisie_krizoveho_manazmentu_eu#TopPage
- [8] *Posts available in CSDP Missions*. [online]. [20.8.2012]. Dostupné na internete: <http://consilium.europa.eu/eeas/security-defence/posts-available-csdp-missions>
- [9] *Operácie EÚ v rámci EBOP*. [online]. [20.8.2012]. Dostupné na internete: http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/zoznam_liniek/operacie-eu-v-ramci-ebop
- [8] *Správa z 2.marca 2010 o uplatňovaní európskej bezpečnostnej stratégie a spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky* [online]. [20.8.2012]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2010-0026+0+DOC+XML+V0//SK>
- [10] ŠIMČEKOVÁ, A. 2010. *Angažovanosť organizácií medzinárodného krízového manažmentu v humanitárnych krízach*. In: Interpolis'10 : zborník príspevkov zo VII. vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov s medzinárodnou účasťou v Banskej Bystrici 25. novembra 2010. Banská Bystrica : UMB Banská Bystrica, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2010. - ISBN 978-80-557-0155-4. - S. 425-431. - Tiež zborník abstraktov. - ISBN 978-80-557-0154-7. - S. 72.
- [11] *Uznesenie EP o úlohe NATO v bezpečnostnej štruktúre EÚ, z 19. februára 2009* [online]. [20.8.2012]. Dostupné na internete:
- [12] KREDATUS, O.: *Súčasnú bezpečnostné prostredie a mierové operácie*. " In: zborník príspevkov Bezpečnostní technologie, Systémy a Management 2011. XI. mezinárodní bezpečnostní konference Zlín , 14.9. – 15.9.2011. ISBN 978 – 80 – 7454 – 111 – 7. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:076E:SOM:sk:HTML>

PhDr. Milan Labuzík, CSc.
 Akadémia ozbrojených síl generála M.R.Štefánika
 Demänová 393
 Liptovský Mikuláš 031 06
Milan.labuzik@aos.sk

MIESTO SPRAVODAJSKÝCH SLUŽIEB V BEZPEČNOSTNOM SYSTÉME ŠTÁTU

Roman LAML

ABSTRACT:

The main goal of the article is to characterize position of intelligence in framework of state security system. Intelligence is a one of key element of the security system. In connection with the changes in the security environment is changing intelligence. The principle of „need to know“ is transformed into a „need to share“. Functional sharing information becomes prerequisite for effective intelligence. Strengthening the importance of full integration of intelligence into the state security system.

ÚVOD

Hľadanie, formovanie a realizácia efektívnej, racionálnej a funkčnej bezpečnostnej politiky je jednou zo základných úloh každého relevantného subjektu medzinárodných vzťahov, najmä štátov. Bezpečnostná politika môže byť v tomto zmysle ponímaná ako súhrn politických ideí a opatrení na zaistenie vnútornej aj vonkajšej bezpečnosti krajiny. Efektívna a funkčná bezpečnostná politika musí byť tvorená systémovo. Znamená to, že jednotlivé kroky musia na seba nadväzovať, byť vo vzájomnej súvislosti a vzájomným prepojením vytvárať jeden celok. Rovnako systémovo a koordinovane musia byť tvorené a fungovať jednotlivé prvky a inštitúcie, ktorú bezpečnostnú politiku tvoria a realizujú. Bezpečnostná politika má na svoju realizáciu nástroje. Napríklad zahraničnú službu, ozbrojené sily, bezpečnostné a záchranné zbory apod. V neposlednom rade aj spravodajské služby.

BEZPEČNOSTNÝ SYSTÉM A SPRAVODAJSTVO

Celý koncept tvorby a realizácie bezpečnostnej politiky je obsiahnutý v bezpečnostnom systéme. Jeho vymedzenie sa nachádza napríklad v Bezpečnostnej stratégii SR z roku 2001. Bezpečnostný systém je tu charakterizovaný ako nástroj na realizáciu bezpečnostnej politiky, ktorého poslaním je „plánovanie, riadenie a koordinovanie úloh, opatrení a aktivít jeho prvkov na zaručenie bezpečnosti štátu v čase mieru, v krízových situáciách a vo vojne...“¹. Bezpečnostný systém SR by mal byť schopný zabezpečovať jednotný systém riadenia vo všetkých krízových stavoch; identifikovať vznikajúcu krízovú situáciu a zabezpečiť včasné varovanie; analyzovať dosah krízovej situácie na bezpečnostné záujmy SR a navrhovať spôsob účasti SR na jej riešení; preventívne pôsobiť proti vzniku krízových situácií, v prípade ich vzniku tieto eliminovať na ich začiatku; reagovať na najpravdepodobnejšie hrozby, prispôbovať sa zmenám bezpečnostnej situácie vrátane reakcie na neočakávané hrozby; zabezpečiť rýchle odstránenie následkov krízovej situácie a

---

¹ Bezpečnostná stratégia SR, 2001, s. 25

obnovu pôvodného stavu; a zaručiť kontinuitu svojho fungovania.² (Bezpečnostná stratégia SR, 2005, čl. 38)

Stručná história formovania bezpečnostného systému na Slovensku nie je povzbudivá. Bezpečnostný systém sa začal tvoriť prirodzeným spôsobom po vzniku Slovenskej republiky, pričom ale nemal koncepčný a systémový charakter. V roku 2000 vláda SR rozhodla o vypracovaní dokumentu Konceptia bezpečnostného systému Slovenskej republiky. Konceptia bola dopracovaná v závere roku 2001 a následne schválená vládou SR. Napriek tomu ale realizácia koncepcie bezpečnostného systému SR stagnovala a vláda vo februári 2003 na základe materiálu predloženého Bezpečnostnou radou uložila Bezpečnostnej rade vypracovať Komplexný plán výstavby a ďalšieho rozvoja bezpečnostného systému SR na roky 2004 – 2010. Tento plán výstavby vo svojej podstate znamenal vypracovanie novej koncepcie bezpečnostného systému pod gesciou Bezpečnostnej rady SR. Tento materiál sa ale nepodarilo nikdy vypracovať a bezpečnostný systém nedostal žiadny legitímny koncepčný charakter. Ďalším krokom pri formovaní koncepcie bezpečnostného systému bol v júni 2008 vládou prijatý Zámer výstavby a ďalšieho rozvoja bezpečnostného systému Slovenskej republiky do roku 2010. Materiál ukladal do 31. 12. 2009 vypracovať návrh Koncepcie bezpečnostného systému Slovenskej republiky. Ani tento zatiaľ posledný zámer sa nepodarilo zrealizovať a návrh koncepcie skončil v medzirezortnom pripomienkovom konaní.

Z tohto dôvodu všetky organizačné, legislatívne a ďalšie procesy uskutočňované vo vzťahu k bezpečnosti krajiny nemali systémový charakter a boli výrazom najmä momentálnych záujmov a potrieb. Napríklad napriek tomu, že nejestvoval širší koncepčný rámec, ministerstvo obrany v roku 2006 vypracovalo Koncept reformy obranného systému SR., ktorý ale nemal ukotvenie práve v chýbajúcej koncepcii bezpečnostného systému.

Súčasná vláda má taktiež v svojom programovom vyhlásení zámer presadiť komplexný prístup pri dobudovaní integrovaného bezpečnostného systému. Môžeme preto len dúfať, že možno po dvadsiatich rokoch existencie samostatnej Slovenskej republiky bude mať aj koncepčne vybudovaný bezpečnostný systém.

Ako už bolo v úvode spomenuté, spravodajské služby sú súčasťou bezpečnostného systému. Ich úloha a miesto má dve roviny – formálnu a obsahovú. Formálna rovina vyjadruje, ako je miesto spravodajstva v bezpečnostnom systéme vymedzené po organizačnej stránke, legislatívne a štrukturálne. Táto rovina nebude predmetom tohto príspevku. Len na okraj je možné uviesť, že doteraz navrhované a prijímané koncepcie bezpečnostného systému tento problém riešili vo všeobecnej rovine a neusilovali sa o dôkladnejšie systémové vymedzenie miesta spravodajských služieb v bezpečnostnom systéme.

Z nášho pohľadu je dôležitejšia rovina druhá – obsahová, ktorá na základe obsahu činnosti jednotlivých prvkov bezpečnostného systému vyjadruje ich vzájomné vzťahy a určuje ich miesto. Jej koncentrovaným výrazom je bezpečnostná politika. Spravodajské služby majú z podstaty svojej činnosti obsahové zameranie, ktoré ale nemusí byť vždy adekvátne reflektované v rovine formálnej. Respektíve, že formálna rovina nemusí vytvárať adekvátny priestor pre činnosť a pôsobenie spravodajských služieb. Môže to znamenať na jednej strane preceňovanie významu spravodajských služieb a tým vyžadovanie širšieho spektra služieb, ktoré ide nad rámce pôsobnosti. Alebo na strane druhej nedocenenie ich významu a tým nevyužitie potenciálu, ktorý spravodajské služby majú.

Miesto a úlohy spravodajských služieb v tomto procese môžeme sledovať v rámci určitého cyklu bezpečnostnej politiky, ktorý obsahuje tieto sa seba nadväzujúce a cyklicky sa

---

² Bezpečnostná stratégia SR, 2005, čl. 38

opakujúce kroky – vymedzenie záujmov, identifikácia hrozieb, priebežné sledovanie a vyhodnocovanie hrozieb, spätná väzba.

Prvým krokom je vymedzenie záujmov, ktoré je úlohou politických elít a je koncentrovaným vyjadrením hodnotového systému spoločnosti a taktiež podmienok pre jej fungovanie. Záujmy sú reflexiou toho, čo spoločnosť považuje pre seba za dôležité a čo je nutné z hľadiska zaistenia bezpečnosti spoločnosti ochraňovať.

Identifikácia hrozieb má už politicko-odborný charakter. Politický charakter vyjadruje politický záujem označiť niektorú skutočnosť, respektíve proces za hrozbu, pričom tento nemusí nutne byť objektívne podložený. Ide o proces sekuritizácie. Odborná rovina je výsledkom analýzy bezpečnostného prostredia s dôrazom na objektivizáciu jeho hodnotenia.

V rámci odbornej roviny identifikácie hrozieb by za hrozby mali byť označené len tie skutočnosti, ktoré reálne ohrozujú chránené záujmy subjektu. Z hľadiska formovania bezpečnostnej politiky je určujúca politická rovina, pretože tá v končnom dôsledku rozhoduje o identifikácii hrozby. Znamená to, že niektoré odborne identifikované hrozby nemusia byť v rámci politickej roviny akceptované a naopak, že politická rovina môže rozhodnúť o identifikácii odborne nepodloženej hrozby. V odbornej rovine tejto oblasti plnia spravodajské služby nosnú úlohu a včasná a správna identifikácia hrozieb je jednou z ich hlavných úloh.

Tretím krokom je priebežné sledovanie a vyhodnocovanie hrozieb, ktoré má tri vzájomne prepojené roviny. Prvou je sledovanie a vyhodnocovanie samotných hrozieb, ich analýza, prejavy, vývoj. Hrozba je sledovaná ako samostatný a ucelený prvok bezpečnostného prostredia. Druhou rovinou je sledovanie vzťahu hrozieb k chráneným záujmom. Ide o analýzu a hodnotenie akým spôsobom sa hrozba vyvíja vo vzťahu k záujmom, či zvyšuje alebo znižuje svoj ohrozujúci potenciál, či mení svoj charakter. Treťou rovinou je identifikácia nových, vznikajúcich hrozieb.

Posledným krokom je revízia pôvodného vymedzenia hrozieb, poprípade aj záujmov. Táto spätná väzba by na základe odbornej analýzy a hodnotenia bezpečnostného prostredia mala byť schopná zhodnotiť efektivitu uplatňovaných nástrojov pri eliminácii hrozieb, dávať podklady pre úpravu parametrov bezpečnostnej politiky, aktualizovať identifikáciu a charakteristiku hrozieb a poskytovať reflexiu aj adekvátnosti vymedzenia chránených záujmov.

INFORMÁCIE – OD „NEED TO KNOW“ K „NEED TO SHARE“

Nosným problémom tohto procesu sú informácie. Za informáciu považujeme „...nespracovaný údaj ľubovoľného formátu, ktorý môže byť využitý pri tvorbe spravodajskej informácie. Spravodajská informácia je výsledok spracovania informácií, ktoré sa týkajú cudzích krajín, nepriateľských a potenciálne nepriateľských síl alebo prvkov, či priestorov aktuálnej alebo potenciálnej bojovej činnosti.“³ Ich získavanie, spracovanie a poskytovanie užívateľom je jednou z hlavných úloh spravodajských služieb. Hlavnou úlohou spravodajstva je včas poskytnúť oprávneným užívateľom relevantné informácie, ktoré sú potrebné pre uskutočnenie správnych rozhodnutí. „Spravodajstvo je zber, ochrana a analýza verejne dostupných a utajovaných informácií, s cieľom znížiť neistotu osoby s rozhodovacou právomocou o zahranično-politických problémoch“.⁴

³ Terminologický slovník zpravodajství

⁴ Walsh 2009

Problematika práce s informáciami má dve strany. Jednou sú informačné systémy, ktoré budú predmetom nášho záujmu len z aspektu ich využitia a spôsobu práce s nimi. Druhou stranou je človek, jeho prístup k informáciám a práca s nimi. Informácia sama o sebe je len surovinou, z ktorej sa pridaná hodnota vytvára kreatívnou prácou jej spracovateľa. Rozdiel medzi vstupom a výstupom by mal priniesť poznanie a poskytnúť potrebnú informáciu užívateľovi. Orgány a inštitúcie štátu, alebo so štátom spolupracujúce, disponujú veľkým množstvom, niekedy len čiastkových informácií. Tieto informácie sú často nevyužitú alebo využívané len v relatívne uzavretých, oddelených systémoch a nie je doriešený systém ich výmeny, zdieľania a využitia. Pri odhliadnutí od informácií v súkromnej sfére, štátne orgány venujú množstvo svojej energie na získavanie pre nich potrebných informácií, ktoré ale využijú len v svojom rámci, zo svojho uhlu pohľadu a zájmov a tieto informácie neposkytujú ďalším zložkám štátu na využitie. Obmedzená výmena informácií je selektívna, nesystémová a nepostačujúca.

Obdobný problém sa v rámci bezpečnostnej a spravodajskej komunity objavil a bol riešený po teroristických útokoch na USA v roku 2001. Jedným zo záverov vyhodnocovania príčin týchto útokov, bolo práve poukázanie na nedostatky v spôsobe práce s informáciami, ktoré boli rozptýlené v rôznych databázach a chýbala schopnosť ich komplexného využitia. V dôsledku toho sa v spravodajstve používaný prístup známy ako „need to know“ – vedieť len to, čo je potrebné, ukázal ako negatívne limitujúci faktor a bol nahradený prístup „need to share“, čo znamená zdieľanie informácií. Tento prístup má umožniť, aby informácie boli dostupné pre všetkých, pre ktorých je to potrebné. Stratégia zdieľania informácií vypracovaná v rámci MO USA zdieľanie informácií definuje ako „Urobiť informácie dostupné pre účastníkov (ľudí, procesov alebo systému). Zdieľanie informácií obsahuje kultúrne, riadiace a technické správanie a funkcie, ktorými jeden účastník vlastníci alebo tvoriaci informácie pôsobí na iného účastníka“⁵ Podobne vymedzuje zdieľanie informácií dokument NATO: „Využitie informácie iných s ich súhlasom a/alebo umožniť prístup iným k vlastným informáciám“⁶

Zmena paradigmy z „need to know“ na „need to share“ predstavuje komplexný proces, ktorý obsahuje zmenu myslenia od politických lídrov, cez riadiacich pracovníkov až po analytikov. Zmenu celého systému práce, zmeny organizačné, normotvorné a pravdepodobne aj legislatívne. Vyžaduje vyspelé technologické prostredie a taktiež adekvátne bezpečnostné opatrenia. Informácia, respektíve spravodajská informácia sa v tomto smere mení z jednotky na potenciálnu množinu so širším významom aj obsahom. Potenciál informácie sa pravdepodobnostne znásobuje a zvyšuje svoju informačnú hodnotu.

Do novej pozície sa dostáva komunikačný systém. V rámci „need to know“ bol vhodný technologicko-informačný systém len podporný a spravodajský cyklus mohol prebiehať aj pomimo neho. „Need to share“ ale zo svojej podstaty potrebuje adekvátny systém umožňujúci zdieľanie informácií v reálnom čase. Ide o kvalitatívne nový vzťah, ktorý znamená, že kvalitatívna úroveň celého systému zdieľania informácií je na takej úrovni, na akej je jeho najslabší prvok. Jej cieľom nie je bezhraničné sprístupnenie všetkých informácií, ale nájdenie vhodných a racionálnych spôsobov a limitov ich zdieľania. Okrem limitov vyplývajúcich zo zaistenia bezpečnosti aj tu je potrebné vymedziť a rešpektovať limity určitých funkčných úrovní a oblastí. Nájdenie relevantných a najmä funkčných limitov bude pravdepodobne najťažším problémom pri aplikácii novej paradigmy. Niekedy je tento problém formulovaný ako hľadanie rovnováhy medzi „need to know“ a „need to share“.

---

⁵ DoD Information Sharing Strategy, 2007, s. 3.

⁶ Luijff, 2007

Nedostatočné zvládnutie tohto problému bolo v pozadí aféry úniku informácií, známej ako wikileaks.

Ako už bolo uvedené, nutnou technologickou podmienkou pre rozvoj zdieľania informácií je existencia vhodného informačného systému. Toto zdieľanie informácií má dva rozmery. Jeden je zdieľanie informácií v rámci spravodajskej komunity a druhý je zdieľanie, ale najmä postúpenie informácií užívateľovi v rámci širšej komunity oprávnených užívateľov v celej krajine. Znamená to, že pokiaľ majú spravodajské služby napríklad schopnosť zdieľať informácie v rámci NATO, ale táto už nie je vybudovaná na národnej úrovni, chýba to hlavné – doručiť potrebnú informáciu oprávnenému užívateľovi bez administratívnych procedúr a v reálnom čase. Na Slovensku bol aj tento problém súčasťou štúdie Národného bezpečnostného úradu⁷, ktorá uvádza že Slovensko je síce napojené na obdobné systémy NATO a EÚ, ale nemá vytvorený vlastný vnútorný systém umožňujúci zdieľanie informácií. Slovensko ako člen NATO sa podieľalo na spracovaní novej strategickej koncepcie, kde sa prihlásilo k zámeru „zlepšovať zdieľanie spravodajstva v rámci NATO s cieľom lepšieho predvídania a prevencie vzniku kríz“⁸, pričom ale reálne kroky v tomto smere nie sú uskutočňované. Je potrebné si uvedomiť, že Slovensko sa verbálne hlási k tomuto trendu, ktorý sa realizuje aj v rámci NATO a EÚ, ale reálne generačne zaostáva. Zatiaľ čo naši partneri postupne formujú kultúru zdieľania informácií, v našich podmienkach nemáme v tomto smere vytvorené základné podmienky. Vybudovanie systému bude len prvým krokom. Prekonanie rezortného prístupu a zmena myslenia z vlastníka informácie a jej využívanie najmä pre vlastný prospech na jej poskytovateľa bude proces s veľkou pravdepodobnosťou dlhodobejší.

ZÁVER

Kvalitné, hodnoverné a včasné informácie sú základným predpokladom adekvátnej činnosti bezpečnostného systému. Sú chrbtovou kosťou, ktorá je základom všetkej činnosti. Bez adekvátnej východiskovej informácie, nie je možné prijatie adekvátnych krokov a následne aj vyriešenie problému. Nesplnenie si týchto úloh spravodajstvom, môže vyvolať problémy v zaistení bezpečnosti krajiny. Za spravodajské zlyhanie býva všeobecne považované neodhalenie teroristických útokov na USA v septembri 2001. Za príklad spravodajského zlyhania v našich podmienkach a následného ohrozenia bezpečnosti štátu môže slúžiť plynová kríza na počiatku roku 2009. Vznik tejto krízy bol pre našich predstaviteľov nečakaný a prekvapujúci. Súčasne je ale zrejmé, že hlavní aktéri sa nerozhodovali v okamihoch, ale svoje kroky mali s určitým časovým predstihom pripravené. Je preto určite závažným nedostatkom, že rozhodujúci politickí predstavitelia tieto informácie nemali, respektíve, že zodpovedné zložky tieto informácie nezískali. Pritom po teoretickej stránke je význam tohto problému známy. Bezpečnostná stratégia SR z roku 2005 energetickú bezpečnosť vymedzuje za jeden z problémov a už len z tohto dôvodu mala byť poznávací a informačný činnosť orgánov štátu orientovaná týmto smerom.

Aj tento príklad ukazuje, že bez včasných a relevantných východiskových informácií nie je možné prijať adekvátne rozhodnutie a vyriešiť problém, respektíve riešenie problému je komplikovanejšie a nie je preventívne. Z tohto pohľadu môžeme povedať, že východiskovou podmienkou efektívneho riešenia problémov bezpečnosti krajiny je rozvoj poznávacích schopností, ktoré sú predpokladom pre adekvátne hodnotenie bezpečnostného prostredia. Blank upozorňuje, že „...zlyhávame pri pochopení sveta v ktorom žijeme...je tu nebezpečenstvo zhoršujúceho sa pochopenia iných národov a média sa stále viac zaujímajú

⁷ Štúdiu Národného bezpečnostného úradu k vybudovaniu nosnej siete na prenos utajovaných informácií schválila vláda SR 9. 1. 2008

⁸ Strategická koncepcia NATO 2010, bod 25

o chlieb a hry ako správy z Paríža, Káhiry a Kábulu.“⁹ Dynamicky meniaci sa svet je výzvou pre hľadanie a vytváranie adekvátnych možností a schopností jeho reflexie. Nie je to len prirodzený záujem o pochopenie svojho okolia, ale najmä životná nutnosť čo najlepšie porozumieť silám a procesom, ktorých sme súčasťou a často aj spolutvorcami. Rozvoj poznávacích schopností musí byť jednou z hlavných úloh všetkých zainteresovaných prvkov ako aj štátnych orgánov. Bezpečnostný systém nemôže byť funkčný bez funkčných spravodajských služieb, ktorých poznávacie schopnosti sú východiskovým predpokladom jeho činnosti

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky*. 2001. Schválená Národnou radou Slovenskej republiky 27. marca 2001. Bratislava: Vydavateľská a informačná agentúra. Ministerstvo Obrany Slovenskej republiky máj 2000
2. *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky*. [online] Schválená Národnou radou Slovenskej republiky 27. septembra 2005. Fórum pre medzinárodnú politiku. [cit. 11.8.2012] Dostupné na internete: <http://www.mepoforum.sk/kniznica-dokumentov/sr/zakladne-dokumenty/>
3. *Terminologický slovník zpravodajství*. [online] Vojenské zpravodajství ČR [cit. 15.3.2008] Dostupné na internete <http://www.vzcr.cz/slovník/zpravterm.aspx>
4. WALSH J. I. *The International Politics of Intelligence Sharing* [online] November, 2009 [cit. 12.4. 2012] Dostupné na internete: <http://cup.columbia.edu/book/978-0-231-15410-9/the-international-politics-of-intelligence-sharing/excerpt>
5. *Information Sharing Strategy*, [online] Department of Defense, Washington, 2007. [cit. 3.9. 2012] Dostupné na internete: www.defenselink.mil/cionii/docs/InfoSharingStrategy.pdf
6. LUIIJF, E. *Policy for Information Sharing*, [online] The Hague Centre for Strategic Studies TNO Defence, Security and Safety. 2007 [cit. 3.9. 2010] Dostupné na internete: www.hcss.nl/Luiijf%20%20NEC%20Security%20%20SharingOfInformation%2016_04_2007.pdf
7. *Strategická koncepcia NATO* [online] Slovenská atlantická komisia 2010 [cit. 25.8. 2012] Dostupné na internete: http://www.atsac.org/subory/file/Strategicka_koncepcia_NATO.pdf
8. BLANK, S. *U.S. Intelligence at a Crossroads* [online] Strategic Studies Institute, U.S. Army War College 2011 [cit. 25.8. 2012] Dostupné na internete: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/index.cfm/articles/Op-Ed-US-Intelligence-at-a-crossroads/2011/6/17>

RSDr. Roman LAML, PhD.
Stredoeurópska vysoká škola v Skalici
Kráľovská 386/11
909 01 Skalica
laml.roman@gmail.com

---

⁹ Blank, 2011

FEMINISTICKÁ TEÓRIA BEZPEČNOSTI

Jana LASICOVÁ, Dagmar NOVÁKOVÁ

ABSTRACT

New topics are appearing in academic discourses within deepening and widening of security agenda - feminist security theory is one of them. Forming of feminist security theory was influenced by paradigms of pacifism, gender studies and widening agenda of human rights. Feminist security theory is based on requirement of involving feminist postulates into agenda (gender equality, equivalence of women in politics, elimination of discrimination against women in all areas of social life, promotion of peaceful conflict solution, establishing rules for the removal of post-traumatic effects of war and conflict on women and children). Research on these postulates has also practical impact in the armed forces, which are more feminized, in crisis management and in post-conflict reconstruction.

Keywords: security theory, feminist approach, women, children, cultural feminism

ÚVOD

Rozširovanie a prehĺbovanie bezpečnostnej agendy je charakteristickým znakom výskumu bezpečnosti na prelome 20. a 21. storočia. Jedným z trendov je zahrnúť do agendy témy, ktoré nie sú súčasťou klasického vnímania bezpečnosti. Môžu sa profilovať ako samostatné teórie alebo paradigmy – modely, konštruované ako rozvinutie základnej teórie politických vied či politickej filozofie.

Feministický pohľad na skúmanie bezpečnosti súvisí s tzv. treťou debatou¹, čo je názov pre kumulovanie špecifických postojov v teóriách medzinárodných vzťahov s kritickým kontextom. Nové prúdy v medzinárodných vzťahoch – sociálny konstruktivizmus, neomarxizmus a postmodernizmus umožnili feministickej teórii etablovať sa vo výskume na základe novej metodológie skúmania, zameranej na vyzdvihnutie špecifickej skupiny ľudskej spoločnosti – žien, ktorá podľa globálnych štatistík tvorí väčšiu časť populácie planéty Zem (Basic Facts about the UN, 2004).

Problematika rovnosti pohlaví, odstránenia diskriminácie žien ako jedna z podmienok dobrého spravovania spoločnosti bola už súčasťou antickej kultúry, ale tieto požiadavky sa považovali skôr za kuriózne ako oprávnené. Až kresťanstvo prinieslo novú dimenziu, základnou hodnotou sa stal človek (bez ohľadu na pohlavie) a pojem ľudskej dôstojnosti. Muselo však uplynúť takmer 20. storočí, kým sa pojmy emancipácia, odstránenie diskriminácie žien a rodová rovnosť stali aj súčasťou politických požiadaviek žien a súčasťou výskumu v širokom spektre vied ako napríklad psychológia, sociológia, právo, politické vedy. Bezpečnostná agenda a feminizmus má viacero konotácií. Na začiatku 21. storočia zaznamenávame nárast feministických bezpečnostných štúdií. Feministické autorky sa

---

¹ Tretia debata v medzinárodných vzťahoch je spoločenský diskurz o tom, ktoré témy budú profilové v medzinárodnej politike a s akými teóriami/paradigmami sa bude pri ich výskume pracovať. Časovo je tretia debata vymedzená 80-tymi rokmi 20. storočia. (pozn. autoriek)

angažujú pri výskume násilia vo vojnách a konfliktoch pre špecifické skupiny žien a detí. V medzinárodnom práve sú už spracované štúdie feministického prístupu k medzinárodnej normotvorbe, ale bezpečnostná agenda tieto prístupy registruje v rámci sociálnej bezpečnosti – kde sú vymedzené problémy spoločenských skupín v rámci štátu (Nečas - Ušiak, 2010, s. 88-89). Rozvíja sa aj výskum analyzujúci úlohu žien, ďalej výskum pôsobenia žien v ozbrojených silách. Všetky tieto výskumné aktivity priamo alebo nepriamo súvisia s bezpečnosťou.

Doterajší rozvoj feministického prístupu v politických vedách je však poznamenaný pomerne veľkou roztrieštenosťou, najmä z toho dôvodu, že feministická teória sa člení na rôzne prúdy/paradigmy: liberálny feminizmus, postmodernistický feminizmus, konštruktivistický feminizmus, feminizmus rozvojových štátov a z hľadiska historického vývoja na tradičný feminizmus a radikálny feminizmus. Spoločnou črtou vo všetkých prúdoch je dôraz na sociálne konštruovaný rozdiel medzi pozíciou muža a ženy v spoločnosti, od ktorého sa odvíjajú ďalšie determinanty (akceptácia v spoločnosti, rozdielnosť v sociálnych, ekonomických a kultúrnych právach, iné výchovné a edukačné prístupy, rovnosť v uplatnení na základe vzdelania) (Hoscheková, 2004, s. 137-138).

Feminizmus je jedna z alternatív ako vnímať modernú spoločnosť a netreba ho vnímať ako opozíciu voči iným teóriám, ale ako rozvíjanie ďalšej analytickej roviny výskumu. Z tohto hľadiska je prínosom aj v bezpečnostnej agende.

1. FEMINISTICKÉ BEZPEČNOSTNÉ ŠTÚDIE - GENÉZA

Samotný názov je variabilný, pretože limity štúdií tohto typu nie sú jasne vymedzené. Za počiatky skúmania možno považovať pacifistické hnutia v 18. a 19. storočí v USA, Veľkej Británii a v Rusku, v ktorých sa angažovali aj mnohé vtedajšie ženské organizácie, ktoré spolupracovali aj pri vzniku medzinárodnej organizácie Červený kríž. Dve výrazné osobnosti na prelome 19. a 20. storočia, B. von Suttner a M. Curie-Sklodowska, obe nositeľky Nobelovej ceny, podporili pacifizmus práve smerom k zapojeniu žien do týchto aktivít, ale aj k možnostiam, aké by spoločnosť mala poskytovať ženám vo vedeckom, politickom a verejnom živote, pretože ich činnosť vždy smeruje k ochrane mierotvorných hodnôt. Po II. svetovej vojne sa feminizmus rozdelil na viaceré typy, a podľa toho sa formujú aj feministické bezpečnostné štúdie.

V západnej Európe sa feministické hnutia sformovali na základe významného diela z roku 1949 *Le deuxième sexe* (Druhé pohlavie) od francúzskej filozofky S. de Beauvoir. Kniha otvorila feministický diskurz na základe tézy, ktorú autorka vytýčila: „Žena sa ženou nerodí, žena sa ženou postupne stáva“ (Kiczková, 2002, s. 57). Na základe tejto vety sa sformovala prvá odborná koncepcia rodovej diferenciácie, ktorá už nevychádzala z rozlíšenia na základe odlišnosti žena – muž, ale na základe odlišnosti danej výchovou. Tým, že je ženám poskytovaný iný druh výchovy ako mužom, od detstva sa v nich formujú aj iné postoje, názory a hodnotové systémy ako u mužov. Podľa S. de Beauvoir je teda dôležité nie pohlavie (sex) ale vymedzenie ako rod (gender). Výchova, socializácia, ekonómia, politika, právo a bezpečnosť sú potom utvárané podľa rodových rolí, rodovej hierarchie. Základnú otázku „čo je žena?“ rozvíja S. de Beauvoir do koncepcie, ktorá sa stala mottom a hlavnou tézou aj vo feministických bezpečnostných štúdiách v rokoch 1950 až 1980. Koncepcia sa rozvíja nasledovne: Mužom nestačí ich dominancia nad ženami v spoločnosti, ktorú majú na základe historického vývoja.² Potrebujú, aby sa žena sebaidentifikovala ako žena. (Muž sa

---

² Viaceré feministické autorky kritizujú nezničiteľnosť tradície pretrvávajúcej od antiky, keď k mužovi bola priradená sféra *polis* – verejná (štátne záležitosti) a žene *oikos* – súkromná (domácnosť, deti). (pozn. autoriek)

nemúsi sebaidentifikovať ako muž, pretože vo väčšine jazykov znamená slovo muž aj ekvivalent slova človek). Muži sú ľudia a ženy sú iné, charakter ich reciprocity sa stráca v inakosti ženy. Za túto situáciu nemožno viniť len mužov. Ženy a muži ako dva opozičné póly v spoločnosti sa prirodzene dostávajú do situácie, keď prirodzený stav prechádza do konfliktu. „Ženy sú pasívne, ale vyžadujú prístup akoby riadili svet.“ (Kiczková, 2002, s. 55) Nevedia sa zjednotiť ani na rasovom ani na etnickom ani na triednom základe. Sú neustále v ambivalentnej situácii, pretože musia voliť medzi materstvom a kariérou, výchovou detí a vlastným kvalifikačným rastom, čo muž nemusí. Z týchto dôvodov sa podriaďujú mužom, a tak sa počas celej histórie formovali ako druhé (rozumej menejcenné) pohlavie – píše S. de Beauvoir. Východisko však existuje - podľa autorky sa ženy musia spravovania svojich vlastných záležitostí ujať samé, ale nie v opozícií voči mužom, ani odmietaním mužov, ako to deklarujú extrémistické feministky. Spoločnosť stále tvoria dve pohlavia, je potrebné vychádzať z tejto konštelácie tak, ako z nej vychádzajú rôzne typy feministických bezpečnostných štúdií.

Najradikálnejšie feministické bezpečnostné štúdie rozpracovalo hnutie *Novej ľavice* v 60-tych rokoch 20. storočia. Dôležitú agendu tu tvorili ženské práva (nazývané aj ženským liberalizmom) a národnooslobodzovacie hnutie (africké, ázijské štáty), kde sa dekolonizácia spájala aj s rovnoprávnosťou medzi štátmi, aj s rovnoprávnosťou žien, ktoré sa chceli vymaniť z tradičných patriarchálnych štruktúr. Práve *Nová ľavica* priniesla do feministickej agendy aj témy ako ozbrojený boj žien za svoje práva, rovnoprávnosť v revolúcii, najprv bojovať a až potom rodiť. Možnosti zlepšovania svojho spoločenského postavenia videli teda ženy v Západnej Európe prostredníctvom štrajkov, destabilizácie politických a hospodárskych štruktúr ale aj atentátov a ďalších silových prostriedkov. V rozvojových krajinách sa ženy stávali súčasťou občianskych konfliktov či vojen. Práve v tomto období zosilnela aj účasť žien na teroristických útokoch, narástol počet žien v neregulárnych armádach a querillových skupinách. Tieto aktivity sa odrazili aj v akademickom výskume, začali vychádzať prvé zborníky a časopisy, ktoré riešili problém rovnoprávnosti a požiadaviek žien z hľadiska ľudských práv, z hľadiska medzinárodného práva a z hľadiska teórií politických vied. Táto oblasť výskumu je však dodnes nezmapovaná, nekategorizovaná a uvádza sa len ako radikálna interpretácia „istej časti ženskej populácie za iné ako lesbické práva“ (Babel, 1980, s. 40)

2. OD SOCIÁLNEJ ZMENY KU KULTÚRNEMU FEMINIZMU

Z problematiky za zrovnoprávnenie žien a národné oslobodenie sa transformovali feministické bezpečnostné štúdie v priebehu posledných dekád 20. storočia viac k ochrane identity kultúry a k slobode výberu riadiť svoje vlastné životy. Jedna z odnoží feminizmu – globálny feminizmus sformuloval agendu, ktorá priamo súvisí s bezpečnosťou. Ženy sa mali stať účastníkmi a líderkami politických hnutí, ktoré odstraňujú formy rasovej diskriminácie a násilia (Sudán, Juhoafrická republika), hnutí a politických strán, ktoré majú hlavný cieľ ukončenie vojen a konfliktov (Izrael, Palestína, Turecko, Nikaragua a iné), majú byť účastné mierových rokovaní a vyjednávaní, pretože ženský prvok môže vniesť do rokovaní nové dimenzie a „preklnúť medziúzemia rozporov“ (Elhstainová, 1999) a najmä, ženy mali mať svoje vlastné organizácie.

V rokoch 1980 až 2000 vznikli mnohé inštitucionálne feministické aktivity (International Women's Tribune Centre, Network for Solidarity with Women Living under Muslim Laws, ako aj pravidelné Dekády žien v rámci OSN, väčšinou zamerané na zabezpečenie svetového mieru). Teoretické skúmania sa už menej zameriavali na konkrétne otázky a viac na všeobecnejšie politické otázky a otázky súvisiace s medzinárodnými

vzťahmi. Pozornosť akademickej obce zaujalo aj vyделение feministického diskurzu ako špeciálnej odnože teórie vojny a mieru. Reprezentantkou tejto odnože feminizmu je J. B. Elhstainová, ktorá kritizuje vo svojich dielach *Public Man, Private Woman (1981)*, *Woman and War (1987)* najmä rečové akty a kategorizáciu problematiky vojny ako výlučne mužskú záležitosť, ktorá je legitimizovaná medzinárodným právom, ktoré je mimochodom tiež mužskou záležitosťou. Ženy a deti, ktoré vo vojne najviac trpia, nemajú na rozhodovaní o nej žiadnu účasť. Takto sa neprijali svetové dejiny – na jednej strane trpiace obeť vojny a na strane druhej absolutisticky vnímaný „maskulínny diškurz“ o tom, či môže byť spravodlivá vojna, či prirodzené právo je len protiklad morálnych požiadaviek a o tom ako a akým spôsobom legitimizovať vojnu. Metódou dekonštrukcie J. B. Elhstainová pristupuje k analýze tradičnej úlohy mužov a žien vo vojne, ktorá sa mení s kultúrnym pozadím a na základe jazykových konštrukcií. Napriek týmto zmenám, ktoré umožňujú aj ženám zapojiť sa do vojny v rôznych profesiách, ich úlohu berú muži ako okrajovú, epizodickú a stále viazanú na iný genderový kontext ženy.

V diele skúmanej autorky nachádzame však možnosť ako preklenúť rodové rozdiely a rozdielne kultúrne identity mužov a žien. Prvú možnosť nachádza vo verejnej politike, armáde a verejných inštitúciách. Malé zastúpenie žien v týchto štruktúrach neumožňuje viesť dialóg. Je to len diškurz vyvolaný „exemplárnymi príkladmi“ nedodržiavania alebo zlyhania niečoho, čo sa potom legitimizuje v percentuálnych počtoch účasti žien v politike, armáde či inštitúciách. (Elhstainová, 1999) Dialóg vyžaduje, aby obe strany dialógu boli rovnocenné a aby sa morálka stala súčasťou politiky, pretože ženy majú viac morálneho cítenia, ich prítomnosť vo verejných funkciách je potrebná. (Edkins – Pin-Fate, 2005, s. 335)

Druhou možnosťou je dekonštruovať teórie medzinárodných vzťahov. Tým, že politický realizmus a jeho prototeórie boli pri skúmaní medzinárodnej politiky dominantné od najstarších civilizácií, sa dominantnými stali aj ich postuláty – štát, moc, bezpečnosť, vojna, mier, národný záujem – všetko identity založené na mužskom princípe, na uctievaní štátu a jeho moci ako dominantnej maskulínnej hodnote. S týmto silovým potenciálom sa potom narába v medzinárodnej politike tak, že iné teórie (napr. liberalizmus, sociálny konštruktivizmus) nemajú taký vplyv, a teda ani ich postuláty ako kooperácia, tolerancia, účinnosť medzinárodných organizácií, sociálna propedeutika, nemajú dost veľkú frekvenciu v medzinárodnej politike, a teda ani takú prestíž v teóriách bezpečnosti.

Podľa J. B. Elhstainovej je povinnosťou vedcov pracovať na falzifikácii a dekonštrukcii dominantných teórií určujúcich mainstreamové prúdy, pretože tým sa dostávajú do diškurzu iné prúdy, ktoré môžu napomáhať formulácii iných doktrín, aké vyprodukoval realizmus a ktoré zavinili mnohé intervencie, konflikty a vojny. Povinnosťou mainstreamového prúdu vo feministickej teórii medzinárodných vzťahov a bezpečnosti je v prvom rade vytvoriť kánonickú alternatívu realizmu, ktorá by mohla byť ďalším odstrašovacím nástrojom pre vojnu s použitím zbraní hromadného ničenia. Použitie zbraní hromadného ničenia by totiž mohli ľuďstvu prinavrátiť hrozby spred tisícročia – zdevastovanú krajinu bez možnosti kultivácie, trvalé poškodenia a choroby, sociálnu a kultúrnu devastáciu. Touto alternatívou podľa feministických teoretičiek by mohol byť kultúrny feminizmus, ktorý v prvom rade prekonáva rozdiely medzi radikálnym a umierneným feminizmom, stiera esenciálne rozdiely medzi feminizmom západnej hemisféry a feminizmom tretieho sveta, a zároveň prináša možnosť vnímať svet ako množinu rozdielnych kultúr, ktoré medzi sebou nebojujú o dominanciu ale spolupracujú v tom, čo môže jedna kultúra poskytnúť druhej. Kultúrny feminizmus dôvodí, že jeho postuláty je možné dosiahnuť len cieľavedomou výchovou od detstva, čiže nositeľkami posolstva a aktivít budú aj naďalej ženy – matky, vychovávateľky, učiteľka, partnerky či političky.

ZÁVER

Väčšina moderných feministických teórií kladie dôraz na tézu, čo znamená byť človekom a vyhýba sa rigidným stanoviskám čo znamená byť ženou v spoločnosti mužov, lebo tento postoj obsahuje vnútorný sociálny konflikt. Feministická teória štruktúruje vzťahy na viacerých analytických rovinách – genderovej, sociálnej, politickej, edukačnej a kultúrnej. Dnes už nemožno tvrdiť, že feminizmus má problematické korene. Jeho vznik, rozšírenie v spoločenských vedách, teda aj pri skúmaní bezpečnosti znamená, že rozširuje spôsoby a metódy ako teoretizovať o kľúčových problémoch človeka. Tak ako existujú rôzne interpretácie materstva, budú sa postupne meniť aj interpretácie, ale aj legalizácia toho, čo materstvo zaručuje, čiže ochrana bezpečnosti žien, detí, rodiny, vzťahov, ktoré zaručujú zdravú fyzickú a psychickú výchovu, a ďalšie faktory priamo súvisiace s humánnou bezpečnosťou. Feminizmus však predstavuje aj iný pohľad na vojnu, keďže podľa neho spravodlivá vojna neexistuje, možno časom medzinárodné spoločenstvo prijme túto tézu a zakotví ju do medzinárodného práva. Ak máme z tohto hľadiska zhodnotiť feminizmus, je to veľmi dôležitá súčasť ľudskej epistémologickej potencie, pretože za najdôležitejší prínos akejkoľvek vedeckej teórie sa vždy považovalo jej priame ovplyvňovanie a zlepšovanie princípov medzinárodného práva. Feminizmus už takého výsledky má vo forme rôznych deklarácií týkajúcich sa práv žien, žien vo vojne, potlačovania násilia, traffickingu a iných. Zmena legislatívy však umožnila ženám aj účasť v ozbrojených silách, štáty riešia kvóty v tejto oblasti podľa rôznych kritérií, stupeň ochrany žien v ozbrojených silách je však veľmi vysoký, sú chránené domácim aj medzinárodným právom. Rovnako dôležitá je aj účasť žien pri postkonfliktnej rekonštrukcii a v krízovom manažmente. Tieto aktivity však súvisia s feminizmom len čiastočne, a možno len dúfať, že sa v blízkej budúcnosti stanú predmetom osobitnej analýzy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

3. BABEL, Jean. 1980. *Apologies to George Orwell*. Geneva : The International Union for Child Welfare, 1980, 56 s. ISSN 0020-6342.
4. *Basic Facts about the United Nations*. 2004. New York : United Nations Publication, 2004. 359 s. ISBN 92-1-100936-7.
5. EDKINSOVÁ, Jenney – PIN-FATOVÁ, Véronique. 2005. Jean Bethke Elhstain: překlenout meziúzemí. In Neumann, I. B. – Weaver, O. *Budoucnost mezinárodních vztahů*. Brno : Centrum strategických studií, 2005, s. 319-346. ISBN 80-903333-5-4.
6. ELSHTAINOVÁ, Jean Bethke. 1999. *Verejný muž, soukromá žena. Ženy ve společenském a politickém myšlení*. Praha : ISE, 1999. ISBN 80-86130-07-X.
7. HOSCHEKOVÁ, Dagmar. 2004. Vnímání postavení žen v Evropě. In *Sféry ženy – právní, politické a ekonomické vědy*. Banská Bystrica : FHV UMB, Sociologický ústav AV ČR, 2004, s. 135-143. ISBN 80-8083-001-0.
8. KICZKOVÁ, Zuzana. 2002. Druhé pohlavie z pohľadu druhej. In *Kritika&Kontext*, 2002, roč. VII., č. 1, s. 57-67. ISSN 1335-1710.
9. NEČAS, Pavel – UŠIAK, Jaroslav. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš : AOS Liptovský Mikuláš, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.

Doc. PhDr. Jana Lasicová, PhD., PhDr.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
jana.lasicova@umb.sk

Dagmar Nováková, PhD.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
dagmar.novakova@umb.sk

UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO

Marek LESZCZYŃSKI

ABSTRACT

W artykule omówiono wybrane uwarunkowania bezpieczeństwa społecznego zwracając uwagę na zwiększenie znaczenia tej kategorii bezpieczeństwa we współczesnych badaniach nad bezpieczeństwem.

In the article, the chosen determinants of social security have been discussed, paying attention to the increasing importance of this category of security in the contemporary security research.

KEYWORDS: bezpieczeństwo społeczne, zagrożenia społeczne, uwarunkowania bezpieczeństwa Social security, social threats, determinants of security

Bezpieczeństwo społeczne jest stosunkowo nowym obszarem badawczym w naukach o bezpieczeństwie. Wynika to ze zmian politycznych i końca „zimnej wojny”. Wraz z rozpadem układu dwubiegunowego pojawiły się alternatywne, w stosunku do realistycznego koncepcje bezpieczeństwa, które uwzględniały szereg innych, poza militarnych, czynników. „Odchodzono od tradycyjnego, państwowo-centrycznego podejścia do bezpieczeństwa narodowego, zakładającego prymat państwa narodowego jako jedynie słusznego paradygmatu bezpieczeństwa”¹. Istotną rolę w rozwoju alternatywnych koncepcji bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa społecznego odegrała szkoła kopenhaska z Barrym Buzanem². Ważnym głosem w formułowaniu koncepcji bezpieczeństwa społecznego była praca Ulricha Becka „Społeczeństwo ryzyka...”³. W Polsce ważnym głosem w badaniach nad bezpieczeństwem społecznym są prace Aleksandry Skrabacz, która definiuje bezpieczeństwo społeczne jako „ochronę egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokojenia indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych) oraz realizacja aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne”⁴. Istotne znaczenie ma tutaj uwaga o konieczności wzmocnienia odpowiedzialności obywateli za los własny i los rodzin, ponieważ walka z marginalizacją i nadrzędna rola państwa w tym procesie nie może kształtować postaw znanych jako wyuczony syndrom bezradności. Polega on na stopniowym zatracaniu umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach życiowych i sięganie po pomoc instytucji pomocy społecznej w sytuacjach do tego nieuprawnionych. Istotnym elementem bezpieczeństwa społecznego jest tworzenie warunków rozwojowych, poprzez możliwość aktywnego uczestniczenia w edukacji, kulturze, szeroko rozumianym

---

¹ Marcuk K.P. „Bezpieczeństwo społeczne: potrzeba szerokiego ujęcia. Implikacje dla Polski”. (w:) „Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia. Uwarunkowania. Wyzwania”. (red.) Skrabacz A., Sulowski S., Elipsa, Warszawa 2012, s. 27

² Buzan.B., Waever O., de Wilde J., Security: A new framework for analysis, LRP, Boulder-London 1998

³ Beck U., Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności, Warszawa 2002

⁴ Skrabacz A., „Uwarunkowania tworzenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku”. (red.) Skrabacz A., Sulowski S., Elipsa, Warszawa 2012, s. 53

życiu społecznym. Bezpieczeństwo społeczne odnosi się także do poczucia wspólnoty, tworzenia więzi społecznych opartych o zaufanie. Możemy zatem powiedzieć, iż **bezpieczeństwo społeczne** składa się z trzech komponentów (składowych): **bezpieczeństwo socjalne** (odnoszące się do minimalnych standardów socjalnych opisanych przez poziom minimalnych płac, dochodów, transferów – gwarantowanych w systemie prawa i wynikających z istoty demokratycznego państwa), **bezpieczeństwo wspólnotowe** (odnoszące się do obszaru doznań i emocji, mające charakter psycho-fizyczny, subiektywne doznanie jednostki bycia częścią większej wspólnoty, społeczeństwa. Poziom tego rodzaju bezpieczeństwa zależy od poziomu kapitału społecznego) oraz **bezpieczeństwo rozwojowe** (odnoszące się do ogólnych warunków rozwoju obywatela w danym państwie, opisane przez szanse i możliwości rozwojowe, współcześnie zależy ono głównie od poziomu kapitału ludzkiego, warunków instytucjonalnych, poziomu decentralizacji państwa i upodmiotowienia obywatela w systemie prawnym)⁵. Aleksandra Skrabacz do głównych uwarunkowań tworzenia bezpieczeństwa społecznego w Polsce zaliczyła: zagrożenia społeczne, charakter narodowy Polaków, aspekty tożsamościowo-kulturowe, rozwój społeczeństwa obywatelskiego i poziom kapitału społecznego, wyzwania demograficzne oraz migracje zarobkowe Polaków⁶. Alternatywnie w stosunku do zaproponowanych uwarunkowań bezpieczeństwa społecznego można wymienić następujące: uwarunkowania związane z globalizacją i zmianą roli państwa narodowego, uwarunkowania ekonomiczne w tym skutkujące rozwarstwieniem społecznym, uwarunkowania polityczne, uwarunkowania związane z jakością społeczeństwa (w tym kapitałem społecznym). W artykule postaram się omówić główne uwarunkowania bezpieczeństwa społecznego w dość szerokim kontekście, uwzględniającym zachodzące procesy makrospołeczne.

1. UWARUNKOWANIA ZWIĄZANE ZE ZMIANĄ ROLI PAŃSTWA NARODOWEGO

Pomniejszanie suwerennego charakteru władzy publicznej w granicach państw narodowych nie musi oznaczać takiej organizacji władzy, która nie będzie się odnosiła do żadnego terytorium. B. Jessop zauważa, iż władza związana z Unią Europejską również odnosi się do konkretnego terytorium. Ten rodzaj władzy politycznej o charakterze ponadnarodowym, a nie rząd światowy jest bardziej realną perspektywą dla różnych obszarów kulturowych świata. Model integracji obowiązujący w Europie, z poszanowaniem różnorodności tradycji, historii, tożsamości, jednak oparty o wspólne korzenie demokratyczne może być wskazówką dla wielu regionów świata w poszukiwaniu optymalnych dróg budowania wspólnoty ponadnarodowej w dobie globalizacji. „Analiza przyszłości państw narodowych lub państw-narodów wymaga szerokiego spojrzenia poza państwo, ponieważ współczesne państwa poza władzą realizowaną na określonym obszarze wobec społeczeństwa ten obszar zamieszkującego, są uwikłane w różne zewnętrzne struktury polityczne. W związku z tym rozważania na temat przyszłości państwa narodowego wymagają analizy zmian, jakie zachodzą w ramach samego państwa (sił społecznych, ich interesów, priorytetów, dążeń, adaptacji do nowych wyzwań, relacji z innymi państwami i miejsca w międzynarodowych instytucjach politycznych i gospodarczych).”⁷ Obecnie trudno jest głosić tezę o utracie przez państwa europejskie kompetencji na rzecz instytucji i struktur międzynarodowych. Między poszczególnymi państwami istnieją istotne różnice między

⁵ Leszczyński M., Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku, Difin, Warszawa 2011, s.58

⁶ Skrabacz A., „Uwarunkowania tworzenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku”. (red.) Skrabacz A., Sulowski S., Elipsa, Warszawa 2012, s. 53

⁷ J. Polakowska-Kujawa, Perspektywy państwa narodowego w kontekście globalizacji i integracji, (w) Współczesna Europa w Procesie zmian, (red.) J. Polakowska-Kujawa, Difin, Warszawa 2006, s.81

zakresem interwencjonizmu państwowego, otwartości na obcy kapitał, zakresu unifikacji kulturowej. Proces globalizacji jest także w istotnym stopniu ograniczany i przyspieszany w zależności od ładu społecznego, gospodarczego i politycznego, do którego ta polityka prowadzi⁸. O wiele trudniej określić wpływ globalizacji na suwerenność stanowienia i decyzji państwa narodowego, niż konsekwencje przynależności do struktur takich jak Unia Europejska czy NATO. Wynika to przede wszystkim z nieprzewidywalności i kierunków globalizacji, która kształtuje nie tylko relacje zewnętrzne państwa, ale zmienia charakter konsumpcji, model wzorców społecznych, kulturowych. Wszelkie zmiany i procesy związane z integracją europejską mają charakter zamierzony, są jasno określone co do celów i konsekwencji, wiążą się z działalnością konkretnych instytucji międzynarodowych, są jasno określone w ramach prawnych. Różnica między skutkami procesu integracji europejskiej i globalizacji dla suwerenności państw narodowych przejawia się m.in. w tym, iż w przypadku integracji państwa narodowe rezygnują z części swojej suwerenności za przyzwoleniem społecznym, w ramach obowiązującego systemu prawno-instytucjonalnego, a także w ramach kontroli władzy w warunkach państwa demokratycznego. Globalizacja przebiega często poza kontrolą jakiegokolwiek władzy czy instytucji, grupy interesu, które kreują ten proces są anonimowe i trudne do identyfikacji w ramach istniejących ram instytucjonalnych. Państwo narodowe może czuć się zagrożone skutkami globalizacji, można nawet postawić tezę, iż globalizacja, w radykalnej formie skutkować będzie „rozmontowaniem” państwa narodowego. Jednakże obserwujemy również proces obrony państwa narodowego, zwłaszcza w krajach o bogatej kulturze i tradycji, silnych tradycjach patriotycznych. Istnieje także inny powód do kwestionowania perspektywy pomniejszania znaczenia państw narodowych i ich roli w realizacji ważnych celów społecznych i gospodarczych. Coraz częściej pojawiają się poglądy rewidujące wcześniejsze (naznaczone przez politykę M. Thatcher i R.Reagana) przekonanie, iż sektor prywatny jest zawsze lepszy od publicznego w rozwiązywaniu problemów natury gospodarczej, zaś społeczeństwo obywatelskie stanowi antidotum na wszelkie kwestie społeczne. Polityka liberalna tradycyjnie marginalizuje rolę państwa w rozwiązywaniu obydwu grup problemów, chcąc sprowadzić jego rolę do tworzenia prawa, przestrzegania porządku i dbania o interesy prywatnego kapitału. Bolesne doświadczenia krajów rozwijających się świadczą, iż słabość państwa w żadnym razie nie sprzyja rozwiązaniu wielu kwestii społecznych jak: bieda, dostęp do wody pitnej, edukacji, służby zdrowia. Słabe państwa narodowe nie dają w żadnym razie poczucia bezpieczeństwa swoim obywatelom, a w skrajnych przypadkach są one zakładnikiem grup interesów związanych z wielkim kapitałem bądź organizacjami przestępczymi. Dobitym przykładem jest w tym zakresie Brazylia, gdzie istnieją jedne z najbardziej niesprawiedliwych różnic dochodowych. Wąska grupa właścicieli była poza prawem i ponad prawem, a wymiar sprawiedliwości, policja i inne organy przymusu państwowego były wykorzystywane w celu zachowania status quo właścicieli. Znane są akty przemocy ze strony policji w stosunku do najbiedniejszych mieszkańców faveli, pod pretekstem walki z kartelami narkotykowymi. Niejednokrotnie zamożni biznesmeni zlecają policji „czyszczenie ulic” z bezdomnych dzieci. Przemoc jest językiem komunikacji w życiu społecznym, a Rio de Janeiro czy Sao Paulo znane są z dramatycznie wysokich wskaźników zabójstw. Państwo jest bezradne i uwikłane w przemoc, przez całe lata – do czasów prezydentury Luli nie robiono praktycznie nic w celu poprawy statusu ekonomicznego 80% społeczeństwa. Francis Fukuyama twierdzi, że „uwiad funkcji państwa w krajach biednych w coraz większym stopniu dotykać zaczyna świat rozwinięty”⁹. Jako terytoria, na których istnieją dysfunkcjonalne i słabe państwa F. Fukuyama wymienia Bałkany, Kaukaz, Bliski Wschód, Azję Środkową i Południową. Tego typu państwa znajdują

---

⁸J. Polakowska-Kujawa, op.cit., s.81

⁹F. Fukuyama, *Budowanie państwa. Władza i ład międzynarodowy w XXI wieku*, Poznań 2005, s.10

się także na terytorium Afryki i Ameryki Południowej. Autor uważa, że warunkiem ładu światowego, stabilizacji i bezpieczeństwa jest budowa silnych państw narodowych.

2. ZAGROŻENIA WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO

Złożony problem bezpieczeństwa społecznego należy rozważać w kategoriach czy można wyłonić pewne grupy społeczne szczególnie podatne na zagrożenia społeczne. Analizując społeczeństwo pod względem pozycji zawodowej i społecznej, cech społeczno-ekonomicznych oraz warunków życia i zamieszkania¹⁰ można wytypować pewne grupy ludzi mających największe problemy z osiągnięciem stanu bezpieczeństwa społecznego. Ze względu na pozycję zawodową i społeczną grupą najbardziej podatną na zagrożenia społeczne są osoby: które utraciły pracę bądź nie mają możliwości jej podjęcia. Bezrobocie nie tylko wpływa destrukcyjnie na nie, ale wywołuje destrukcyjne zjawiska w środowisku lokalnym, zatrudnione w przedsiębiorstwach, które z różnych przyczyn przeznaczone są do likwidacji. Osoby te żyją w ciągłym zagrożeniu, godząc się na niskie i nieregularne wynagrodzenia, utrzymujące się z pracy w sferze budżetowej, zwłaszcza pracownicy publicznej służby zdrowia, oświaty, kultury. Wraz z degradacją materialną nastąpił spadek prestiżu zawodowego i pozycji społecznej, a to nasila zjawiska korupcji i przestępczości w tych grupach, sprzyja degradacji moralnej i braku etyki zawodowej, utrzymujące się z pracy na roli w niewielkich gospodarstwach, które nie są w stanie wykorzystać dobrodziejstw Wspólnej Polityki Rolnej UE. Biorąc pod uwagę kryterium społeczno-demograficzne najmniej odporne na zagrożenia społeczne są: rodziny wielodzietne oraz rodziny niepełne z przewagą matek samotnie wychowujących dzieci, osoby upośledzone fizycznie i umysłowo, dzieci i młodzież wychowujące się w rodzinach patologicznych, dysfunkcyjnych, osoby starsze, utrzymujące się z emerytur i rent poniżej minimum socjalnego, osoby z różnych przyczyn „wypaczone” społecznie, narażone na bezdomność, alkoholizm, narkomanię, prostytutkę. Biorąc pod uwagę kryterium społeczno-demograficzne najmniej odporne na zagrożenia społeczne są: rodziny wielodzietne oraz rodziny niepełne z przewagą matek samotnie wychowujących dzieci; osoby upośledzone umysłowo i fizycznie; dzieci i młodzież wychowujące się w rodzinach patologicznych; osoby starsze, utrzymujące się z emerytur i rent poniżej minimum socjalnego; osoby z różnych przyczyn „wypaczone” społecznie, narażone na bezdomność, alkoholizm, narkomanię, prostytutkę itp. Wreszcie z uwagi na warunki życia, a przede wszystkim uwarunkowania lokalne prawdopodobieństwo znalezienia się w bardzo trudnej sytuacji życiowej występuje wśród mieszkańców regionów: najuboższych ekonomicznie; o najwyższym bezrobociu; dotkniętych klęskami naturalnymi, ekologicznymi (powódzie, pożary, inne). Zjawisko zagrożeń społecznych nie odnosi się do pojedynczych osób, co najmniej grupy ludzi lub danego zbiorowiska osób, przy czym negatywne zjawisko występuje z pewnym natężeniem lub następuje kulminacja oddziaływania kilku wyznaczników. Określa się, iż osoby, które funkcjonują w takich warunkach znalazły się w „krytycznych sytuacjach życiowych”. Sytuacje te można rozpoznać po kumulacji następujących zespołów objawów: niezaspokojenie podstawowych potrzeb człowieka; konieczność podjęcia decyzji o wysokim stopniu ryzyka; zawodność dotychczasowych mechanizmów adaptacyjnych; załamanie drogi życiowej; niemożność samodzielnego wyjścia z sytuacji trudnej. Krytyczne sytuacje życiowe mogą pojawiać się gwałtownie lub narastać przez dłuższy okres, a mogą być spowodowane zarówno przez czynniki obiektywne (wypadek losowy, kryzysy rozwojowe), jak: i

---

¹⁰ J. Danecki, *Kwestie społeczne, istota, źródło, zarys diagnozy*, w: *Polityka społeczna* (red.) A. Rajkiewicz, J. Supińska, M. Książkowski, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1998, s.117, także *Bezpieczeństwo narodowe, op. Cit., s.415 i dalsze*

subiektywne (bierność, niezaradność, zaburzenia psychiczne)¹¹. Z życia człowieka nie można, wyeliminować krytycznych sytuacji życiowych, niektóre są wręcz potrzebne w praktycznym, radzeniu sobie z trudnościami i wpływają stymulujące na prawidłowy rozwój osobowości. Niebezpieczne jest natomiast kumulowanie się różnego rodzaju trudności w życiu jednostki, zwłaszcza w sytuacji, gdy przestaje ona panować nad zachodzącymi, zjawiskami czy procesami. Kryzysy dotykające znacznych zbiorowości społecznych, powodują na szeroką skalę skrajnie trudne sytuacje w życiu jednostek i rodzin oraz niszczą więzi społeczne w stopniu zagrażającym stabilności społeczeństwa - wówczas krytyczne sytuacje życiowe przekształcają się w tzw. „kwestie społeczne”. Termin „kwestia” oznacza „zagadnienie do rozwiązania, coś, z czym należy się uporać”. Zatem kwestia społeczna to stan lub proces społeczny polegający na niezaspokojeniu na szeroką skalę podstawowych potrzeb ludziach lub problem społeczny szczególnie dokuczliwy dla danej społeczności, który należy rozwiązać, ponieważ stanowi dolegliwość o wysokim stopniu natężenia dla biologicznej substancji narodu, potencjału kulturowego i spójności społeczeństwa¹². W rzeczywistości społecznej funkcjonuje wiele rodzajów kwestii społecznych, a ich identyfikacja i klasyfikacja zależy od przyjętych, kryteriów. Biorąc pod uwagę problem zaspokojenia potrzeb, można wyróżnić min. kwestię ubóstwa, bezrobocia, bezdomności, oświaty i kultury, patologii społecznych, kryzysu zdrowia, ekologii itp. Zdefiniowanie pojęcia wykluczenie społeczne nie jest łatwe, wynika to z ewolucji uwarunkowań ekonomicznych, zmian w czasie wielkości ekonomicznych takich jak płaca minimalna, minimalny dochód do dyspozycji, minimum biologiczne, a także punktów odniesienia takich jak zakres oferowanych usług społecznych: służba zdrowia, edukacja, kultura czy wreszcie jakość zamieszkania. Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski definiuje wykluczenie społeczne jako: brak lub ograniczone możliwości uczestnictwa, wpływania i korzystania z podstawowych instytucji publicznych i rynków, które powinny być dostępne dla wszystkich, a szczególnie dla osób ubogich. Jest to sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie zgodne z prawem pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób. Wykluczenie społeczne rozpatrywać można z punktu widzenia jednostki, bądź wspólnoty takiej jak rodzina, grupa zawodowa, mieszkańcy określonego terytorium. Wykluczenie społeczne dotyczy zwłaszcza osób, rodzin i grup dotkniętych¹³: ubóstwem materialnym, niekorzystnymi procesami społecznymi, brakiem wykształcenia umożliwiającym im: osiągnięcie normalnej pozycji społecznej, odpowiedni poziom kwalifikacji, wejście na rynek pracy, dyskryminacją, zarówno wskutek niedorozwoju odpowiedniego ustawodawstwa, jak i kulturowych uprzedzeń oraz stereotypów utrudniających normalne funkcjonowanie w społeczeństwie. Wykluczenie społeczne można również rozpatrywać jako wykluczenie: strukturalne, fizyczne i normatywne. Na wykluczenie strukturalne wpływa miejsce zamieszkania, a także posiadanie dochodów poniżej granicy ubóstwa. Wykluczenie fizyczne jest związane z wiekiem, niepełnosprawnością, poziomem wykształcenia rodziców. Wykluczenie normatywne to konflikty z prawem, zjawiska patologii, brak odpowiedniej legislacji w odniesieniu do migrantów, postawy wobec sytuacji po odbyciu kar (opieka penitencjalna). Według danych z Diagnozy Społecznej najwyższy odsetek ludności kraju jest zagrożony wykluczeniem fizycznym – 14,4%, następnie strukturalnym – 11,8% i normatywnym – 3,3%. Wśród zagrożonych przeważają mężczyźni, osoby o niskim statusie wykształcenia, mieszkańcy miast do 10 tys. mieszkańców, samotne matki bądź ojcowie, rodziny wielodzietne,

¹¹ *Kompendium wiedzy o społeczeństwie, państwie i prawie*, (red.) S. Wronkowska, M. Zmierczak, Warszawa 2005, s. 72.

¹² Tamże, s. 78.

¹³ L. Frąckiewicz, *Wykluczenie społeczne w skali makro i mikroregionalnej*, (w:) *Wykluczenie społeczne*, (red.) L. Frąckiewicz, Katowice 2005, s.11-12

niepełnosprawni¹⁴. Warto także wspomnieć, iż szczególnie trudna sytuacja społeczna i materialna dotyka w Polsce dzieci i młodzież do 17 roku życia, według danych Komisji Europejskiej za lata 2009 i 2010 biedą dotknięte jest ok. 2 mln dzieci i młodzieży, z kolei według danych OECD w Polsce mamy do czynienia z największym spośród 21 krajów europejskich wykluczeniem w grupie wiekowej do 17 roku życia. Dane te budzą najwyższy niepokój, jeżeli skonfrontujemy je z relatywnie dobrymi wskaźnikami ekonomicznymi dla Polski. Wypada postawić pytanie o celowość i zasadność systemu transferu dochodów, a także o szanse rozwoju młodego pokolenia i to jakie postawy będą dominować wśród młodzieży. Czy nie grozi nam kumulacja frustracji, beznadziei w grupach dotkniętych marginalizacją, nasilenie patologii, a także erozja wartości propaństwowych. Wykluczenie społeczne niesie za sobą zagrożenie związane z powielaniem modelu i dziedziczeniem biedy, dziedziczeniem pewnych cech warunkujących pokoleniowy charakter wykluczenia. Jednocześnie możliwe jest podjęcie szeregu działań zarówno w skali makro, jak również na szczeblu regionalnym i lokalnym, które przeciwdziałają będą wykluczeniu społecznemu. Możemy zaliczyć do nich następujące działania jak¹⁵: zwiększenie uczestnictwa dzieci w wychowaniu przedszkolnym, radykalne ograniczenie ubóstwa skrajnego, rekompensowanie deficytów rozwoju intelektualnego i sprawnościowego dzieci, ograniczenie tendencji do wzrostu różnic dochodowych, ograniczenie długookresowego bezrobocia, zmniejszenie bezrobocia młodzieży, zwiększenie poziomu zatrudnienia wśród osób niepełnosprawnych, upowszechnienie kształcenia ustawicznego, wydłużenie przeciętnego dalszego trwania życia w sprawności, powszechne ubezpieczenie zdrowotne, wzrost dostępności tanich mieszkań, dostęp do pracowników socjalnych, rozwój pomocy środowiskowej, zaangażowanie obywateli w działalność społeczną, dostęp do informacji obywatelskiej i poradnictwa.

3. UWARUNKOWANIA ZWIĄZANE Z JAKOŚCIĄ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO

Historia pojęcia kapitał społeczny sięga roku 1916, kiedy Lyda J. Hanifan kiedy określiła go jako: tę namacalną substancję, która ma znaczenie dla przeważającej części codziennego życia ludzi, mianowicie życzliwość, koleżeństwo, sympatię i stosunki społeczne pomiędzy jednostkami i rodzinami stanowiącymi społeczną całość¹⁶. Przez kilka następnych dziesięcioleci właściwie badacze nie zajmowali się szczególnie kapitałem społecznym. Ożywiona dyskusja wokół tego pojęcia powstała dopiero w latach osiemdziesiątych XX wieku, gdy zaczęto poszukiwać społecznych podstaw i determinant rozwoju zarówno w aspekcie porównawczym między poszczególnymi krajami, a także w wymiarze lokalnym. Zwłaszcza należy tu wspomnieć o takich badaczach jak James S. Coleman, Robert Putnam czy Francis Fukuyama. Kapitał społeczny stanowi zbiór zasobów, które są związane z funkcjonowaniem jednostki w trwałych sieciach społecznych, bądź wiążą się z przynależnością do pewnej grupy i identyfikacją z nią. Kapitał społeczny jest „produktem strategii inwestycyjnej, indywidualnej lub zbiorowej, świadomie lub nieświadomie dążącej do ustanowienia lub reprodukcji stosunków społecznych, które są bezpośrednio użyteczne w krótszym lub dłuższym czasie. Są to stosunki polegające na przekształcaniu przypadkowych relacji, takich jakie zachodzą w sąsiedztwie, pracy, a nawet wśród krewnych, w stosunki które są od razu konieczne i nadobowiązkowe, implikując trwałe zobowiązania odczuwane subiektywnie (respekt, przyjaźń) lub zapewnione instytucjonalnie prawa”¹⁷. R.D. Putnam postrzega kapitał społeczny jako racjonalną odpowiedź na dylematy zbiorowego działania, w

¹⁴ *Diagnoza Społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, (red.) J. Czapiński, Warszawa 2009

¹⁵ L. Frąckiewicz, op.cit., s.14

¹⁶ A. Niesporek, *Miejsce i funkcja pojęcia kapitału społecznego w teorii socjologicznej*, Katowice 2008, s. 19

¹⁷ P. Bourdieu, *The Forms of Capital*. (w:) Richardson J.G. (red.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York – London, 1986, s.242

którym osiągnięcie indywidualnie definiowanych korzyści – bez wzajemnej współpracy i wzajemnego zaufania – prowadzi do efektów, które nie są racjonalne z perspektywy wszystkich zainteresowanych. Kapitał społeczny odnosi się do cech społecznego zaangażowania, takich jak sieci, normy i społeczne zaufanie, ułatwiających ku obopólnej korzyści koordynację i współpracę¹⁸. Na wspólnotowy wymiar kapitału społecznego szczególnie uwagę zwrócił F. Fukuyama, który prowadził porównawcze badania nad kapitałem społecznym między różnymi narodami, przypisując cechy kapitału społecznego pewnym cechom narodowym¹⁹. Analiza kapitału społecznego na poziomie narodowym utwierdziła F. Fukuyamę w konieczności funkcjonowania i wzmocnienia państwa narodowego jako przestrzeni tworzenia wspólnoty więzi, wspólnoty narodowej.

W rozważaniach nad kapitałem społecznym pojawia się kwestia występowania sieci społecznych, czy usieciowienia społeczeństwa. James S. Coleman zwracał uwagę, że każdy rodzaj struktury społecznej kreuje jakąś formę kapitału społecznego, pewne typy struktur traktuje jako szczególnie ważne w tym procesie. Koniecznym, ale niewystarczającym warunkiem wyłonienia się efektywnie działających norm jest zachowanie, które narzuca innym zewnętrzne działanie. Zdaniem Colemana jedynie zamknięta struktura społeczna kreuje solidarność w strukturze, struktury płynne, otwarte powodują zjawisko rozmycia więzi i zaufania. Charakter powiązań w sieci może prowadzić do kształtowania się dwojakiego rodzaju kapitału społecznego. Kapitału, który łączy, a co za tym idzie sprzyja mobilizacji i aktywizacji członków różnych grup społecznych w ich wzajemnym międzygrupowym działaniu. Może być to także kapitał, który dzieli, odgradzając grupy od siebie, kształtując silne związki, przede wszystkim wewnątrz tych grup. Można mówić zatem o pozytywnym bądź negatywnym kapitale społecznym.

Badania empiryczne zasobów (badania nad kapitałem społecznym) prowadzono się w oparciu o trzy podejścia²⁰. Są to analizy:

- odwołujące się do realcji sieciowych (nieformalnych, instytucjonalnych lub uogólnionych) mierzonych cząstkowymi wskaźnikami, takimi jak: poziom zaufania, gotowość do wsparcia potrzebujących, przynależność do stowarzyszeń, wzajemność świadczeń, gęstość powiązań i relacji interpersonalnych,
- tworzące ogólne miary kapitału społecznego, przez próby uchwycenia wszystkich jego form składowych i budowanie pełnych ich indeksów, podawanych zazwyczaj wielozmiennym analizom statystycznym,
- podejście typologiczne, grupujące czynniki kapitału społecznego w pewne sekcje lub zestawy. Wyróżnia się je, opisując typy sieci społecznych lub zasięg relacji wiążących jednostki w danych obszarach czy arenach działania (na przykład zaufanie i zasada wzajemności jako cechy kapitału relacji nieformalnych, aktywność w stowarzyszeniach i poczucie wpływu na decyzje władz lokalnych, jako miary kapitału lokalnego, wskazywanie na opozycyjne kategorie – dobrobyt i zły kapitał społeczny, czysty – brudny, inkluzywny – ekskluzywny).

Szczególnością kształtującą demokratyczną kulturę obywatelską jest zaufanie do zasad prawa i postawa poszanowania jego reguł. Kapitał społeczny wzmacnia praworządność i ład pozrozumień zbiorowych. Inkluzywne funkcje kultury prawnej są rozbijane przez

¹⁸ Niesporek A., op.cit., s.22

¹⁹ F. Fukuyama, *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*. Warszawa – Wrocław 1997

²⁰ A. Bartoszek, *Konwersja kapitałów społeczno-kulturowych na kapitał obywatelski*, Katowice 2008, s.78

klientelistyczne traktowanie przepisów, manipulowanie prawem i dążenie do jego naginania w imię koteryjnych korzyści przez ludzi z osrodków władzy lub liderów nieformalnego wpływu w instytucjach. Demokracja efektywna, powinna być transparentna w procedurach i zasadach rozstrzygnięcia spraw obywateli. Oznacza to otwartość służb publicznych i administracji na wszystkie sprawy i problemy zgłaszane przez środowiska. Owoływanie się do kategorii kapitału społecznego jest użyteczne zarówno z punktu widzenia funkcjonalnego jak i z punktu widzenia kryterium normatywnego²¹. Powstanie obywatelskiego ładu normatywnego możliwe jest poprzez zwiększenie aktywnych sieci demokratycznych i obywatelskich stosunków społecznych. Ważny przy tym jest mechanizm kreacji liderów zmiany, mechanizmy instytucjonalno-prawne powinny stymulować zmiany w kierunku budowy społeczeństwa obywatelskiego. Posiadacze wysokiego poziomu „dobrego” kapitału społecznego są naturalnym spoiwem sieci instytucjonalnych, katalizatorem przemian i otwarcia społeczeństwa.

W Polsce możliwości rozwoju kapitału społecznego i jego wzmocnienia zmieniały się w różnych okresach. Dyskusja nad stworzeniem podstaw społeczeństwa obywatelskiego toczyła się na początku lat osiemdziesiątych w związku z powstaniem i rozwojem „Solidarności”. Tworzenie wolnych związków zawodowych uruchomiło skrywane potencjały kapitału społecznego i uzmysłowiło historyczną konieczność zmiany systemowej. Nie byłaby ona jednak możliwa bez zaangażowania szerokich kręgów społecznych inspirowanych działaniami elit intelektualnych – liderów zmian. Po roku 1989 zostały usunięte bariery prawne, zmniejszyła się część barier do budowy społeczeństwa obywatelskiego. W nowych warunkach zaczęto dość gwałtownie przebudowywać instytucje i organizacje, aby stały się „demokratyczne”. Jednocześnie powstawały znaczące obszary autentycznej aktywności obywatelskiej w różnych dziedzinach. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego nie był jednak łatwy, dotychczasowa socjalizacja polityczna nie przygotowała do roli „prawdziwych obywateli”, brakowało odpowiednio licznych liderów opinii, przewodników pomagających w procesie zmiany²². Wśród ważnych czynników powstawania społeczeństwa obywatelskiego należy wskazać obowiązujące prawo, stwarzające większe lub mniejsze możliwości uczestniczenia w życiu społecznym, i sposób realizowania tego prawa w praktyce. Inne uwarunkowania wiążą się ze sposobem sprawowania władzy, od której obywatele oczekują poddawania się kontroli społecznej, realizowania zasady sprawiedliwości, zapewnienia poczucia bezpieczeństwa. Istotne jest ukształtowanie się niezbędnych kompetencji do podmiotowego uczestnictwa w życiu społecznym, a także odpowiednich postaw. Kluczową rolę odgrywa tu więc system edukacyjny²³. Można stwierdzić, iż warunkiem ukształtowania społeczeństwa obywatelskiego, funkcjonującego w oparciu o zasób kapitału społecznego jest występowanie pewnego potencjału kapitału ludzkiego – wiedzy, kwalifikacji, umiejętności. W kontekście społeczeństwa obywatelskiego trudno jest mówić o rozłączności kapitału ludzkiego i społecznego, są one raczej współzależne i współwystępujące.

Bardzo ważnym komponentem kapitału społecznego jest zaufanie. Jak wskazują badania sondażowe CBOS, w społeczeństwie polskim zaufaniem obdarza się głównie rodzinę i najbliższych przyjaciół. Znacznie mniej osób obdarza nim instytucje polityczne. Najtrudniej jest wyrazić Polakom tzw. uogólnione zaufanie. Osobom nieznanym, z którymi nie łączą nas pokrewieństwa, sympatii, wspólnego użytkowania terytorium czy stałej współpracy

---

²¹ Bartoszek A., op.cit. 82

²² A. Karwińska, *Budowanie kapitału społecznego we współczesnej Polsce*, (w:) M.S. Szczepański, K. Bierwiazek, T. Nawrocki, (red.) *Kapitały ludzkie i społeczne a konkurencyjność regionów*, Katowice 2008, s.112

²³ Karwińska A., op.cit.,113

trudno jest zaufać²⁴. Oprócz zaufania warunkiem rozwoju społeczeństwa obywatelskiego jest także aktywność – udział w organizacjach i stowarzyszeniach. Pod względem aktywności i zaangażowania w działania różnych organizacji lokujemy się na ostatnim miejscu według badań European Social Survey²⁵. Jak wynika z badań CBOS grupowa aktywność społeczna Polaków w okresie 1998 – 2006 nie zmienia się, ponad 77% nigdy nie działało w żadnej organizacji, pozostali deklarowali poświęcenie swojego czasu wolnego na działalność społeczną, przede wszystkim w organizacjach sportowych i organizacjach związanych z oświatą. Mimo tego, iż respondenci wyrazili opinię o potrzebie umacniania międzyludzkiej solidarności, w rzeczywistości deklaracje te nie przekładają się na aktywne działania. Występujące tendencje świadczą raczej o deklaratywnym występowaniu w Polsce społeczeństwa obywatelskiego. Nasza niska aktywność i niski poziom zaufania do instytucji wynikają poniekąd z doświadczeń historycznych, bliższa jest Polakom postawa romantyczna – wielkich zrywów, walki o wolność. Trudniej o mozolne, pozytywistyczne pielęgnowanie wolności, tworzenie silnych więzi społecznych i integrowanie się wokół twórczego działania. Trzeba myśleć o tworzeniu także, w tym kontekście wzorców patriotycznych na miarę nowych czasów, wzorców opartych o szacunek dla tradycji, dokonań pokoleń minionych, ale także opartych o zaufanie, uczciwą, codzienną pracę, budowanie społeczeństwa obywatelskiego silnie zintegrowanego z państwem narodowym.

PODSUMOWANIE

We współczesnych badaniach nad bezpieczeństwem coraz większe znaczenie zyskują czynniki o charakterze miękkim – czynniki społeczne. Wynika to zarówno ze zmian wynikających z procesów politycznych, ekonomicznych i kulturowych. Diagnozowanie zagrożeń dla bezpieczeństwa i stabilnego rozwoju nie może odbywać się bez uwzględniania czynnika społecznego. Bezpieczeństwo społeczne to stosunkowo nowy, dynamicznie rozwijający się obszar badań. Warto analizować poszczególne jego obszary, czynniki je kształtujące, a także uwarunkowania. W artykule zwrócono uwagę tylko na kilka z nich, na te uwarunkowania, które wydają się mieć znaczenie kluczowe.

LITERATURA

1. Marczuk K.P. "Bezpieczeństwo społeczne: potrzeba szerokiego ujęcia. Implikacje dla Polski". (w:) „Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia. Uwarunkowania. Wyzwania”. (red.)
2. Skrabacz A., Sulowski S., Elipsa, Warszawa 2012
3. Buzan B., Waever O., de Wilde J., Security: A new framework for analysis, LRP, Boulder-London 1998
4. Beck U., Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności, Warszawa 2002
5. Skrabacz A., „Uwarunkowania tworzenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku”. (red.) Skrabacz A., Sulowski S., Elipsa, Warszawa 2012
6. Leszczyński M., Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku, Difin, Warszawa 2011
7. J. Polakowska-Kujawa, Perspektywy państwa narodowego w kontekście globalizacji i integracji, (w) Współczesna Europa w Procesie zmian, (red.) J. Polakowska-Kujawa, Difin, Warszawa 2006

---

²⁴ Zaufanie w sferze prywatnej i publicznej a społeczeństwo obywatelskie. Komunikat z badań BS/24/2006, CBOS, Warszawa 2006

²⁵ J. Czapiński, Główne wyniki i wnioski, (w:) J. Czapiński, T. Panek, (red.) *Diagnoza społeczna 2005*, Warszawa 2005, 205-206

- 8.F. Fukuyama , *Budowanie państwa. Władza i ład międzynarodowy w XXI wieku*, Poznań 2005
- 9.J. Danecki, *Kwestie społeczne, istota, źródło, zarys diagnozy*, w: *Polityka społeczna* (red.) A. Rajkiewicz, J. Supińska, M. Księżopolski, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1998
10. *Kompendium wiedzy o społeczeństwie, państwie i prawie*, (red.) S. Wronkowska, M. Zmierczak, Warszawa 2005
- 11.L. Frąckiewicz, *Wykluczenie społeczne w skali makro i mikroregionalnej*, (w:) *Wykluczenie społeczne*, (red.) L. Frąckiewicz, Katowice 2005
12. *Diagnoza Społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, (red.) J. Czapiński , Warszawa 2009
- 13.A. Niesporek, *Miejsce i funkcja pojęcia kapitału społecznego w teorii socjologicznej*, Katowice 2008
- 14.P. Bourdieu, *The Forms of Capital*. (w:) Richardson J.G. (red.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York – London, 1986, s.242
- 15.F. Fukuyama, *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*. Warszawa – Wrocław 1997
- 16.A. Bartoszek, *Konwersja kapitałów społeczno-kulturowych na kapitał obywatelski*, Katowice 2008, s.78
- 17.A. Karwińska , *Budowanie kapitału społecznego we współczesnej Polsce*, (w:) M.S. Szczepański , K. Bierwiazzonek, T. Nawrocki, (red.) *Kapitały ludzkie i społeczne a konkurencyjność regionów*, Katowice 2008
18. *Zaufanie w sferze prywatnej i publicznej a społeczeństwo obywatelskie. Komunikat z badań BS/24/2006*, CBOS, Warszawa 2006
- 19.J. Czapiński , *Główne wyniki i wnioski*, (w:) J. Czapiński, T. Panek, (red.) *Diagnoza społeczna 2005*, Warszawa 2005

Dr hab. Marek Leszczyński
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Instytut Ekonomii i Administracji
Ul. Świętokrzyska 21 A, 25-406 Kielce, Polska
e-mail: marekle@wp.pl

REDEFINICJA ZAKRESU PRZEDMIOTOWEGO BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA WE WSPÓŁCZESNYCH STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH – WIELOWYMIAROWOŚĆ BEZPIECZEŃSTWA

Andrzej LIMAŃSKI, Antoni OLAK, Ireneusz DRABIK

ABSTRACT

This article constitutes an attempt at identifying and characterizing changes in the objective scope of national security in the perspective of current international relations. The concept used as a starting point was that of the traditional approach to state security applied during the Cold War, the period of the dominance of two superpowers, i.e. the United States and the Soviet Union, an epoch which had stressed the importance of military capabilities as a measure to ensure security. Furthermore, the author presented the dilemmas of describing the international relations in the post-Cold War era, including the change of the role the military aspect had played in security provision. A key part of this study concentrated on the concept of multidimensional security, which goes beyond the scope of military aspect as it encompasses political, economic, socio-cultural and environmental issues. The study focused on the answers to two basic inquiries: "What is the referent object of security in the current international relations?", "What are the conditions and the corresponding security dimensions?"

KEYWORDS: international relations, national security, security dimensions, military security, political security, economic security, socio-cultural security, environmental security.

1. TRADYCYJNE PODEJŚCIE DO BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA – ROLA I ZNACZENIE WYMIARU MILITARNEGO

Cechą charakterystyczną, a jednocześnie dużym problemem współczesnych badań nad problematyką bezpieczeństwa jest stałe rozszerzanie się jego przedmiotowego zakresu. W tradycyjnym podejściu bezpieczeństwo jest terminem służącym do analizowania bezpieczeństwa militarnego poszczególnych państw oraz do opisu tak rozumianego bezpieczeństwa pewnej ich zbiorowości. W połowie lat 40. XX wieku W. Lippmann wskazywał, że państwo jest bezpieczne, gdy nie musi rezygnować ze swych podstawowych interesów w celu uniknięcia wojny lub, gdy zaatakowane, jest w stanie obronić te interesy, wygrywając wojnę¹. Tak pojmowane bezpieczeństwo państwa zakłada, że jego poziom wzrasta lub zmniejsza się wraz ze zdolnością państwa do usuwania zagrożeń zewnętrznych, ma charakter państwocentryczny oraz eksponuje rolę potęgi państwa, zwłaszcza siły militarnej w procesie zapewnienia bezpieczeństwa.

W okresie zimnej wojny, bezpieczeństwo ujmowano przede wszystkim w kontekście zagrożenia militarnego, to znaczy wojny, konfliktu zbrojnego o określonym zasięgu, groźby

---

¹ W. Lippmann: U. S. Foreign Policy: *Shields of the Republic*. Boston 1943, s. 51. [Za:] M. Pietraś (red.): *Międzynarodowe stosunki polityczne*. Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006, s. 324.

użycia siły zbrojnej w celu zastraszenia czy wywierania presji, mających zdefiniowane cele polityczne. Podstawowa strategia polityczno-militarna tamtego okresu polegała na odstraszeniu od wojny, która w epoce nuklearnej mogłaby zakończyć się globalną katastrofą. W powyższym ujęciu najważniejszym celem państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa militarnego, a jako podstawowe wartości chronione przed zagrożeniami zewnętrznymi traktowane są: samostanowienie, niepodległy byt polityczny, nienaruszalność granic, integralność terytorialna, nieingerencja w sprawy wewnętrzne przez podmioty otoczenia zewnętrznego. Głównym środkiem realizacji bezpieczeństwa państwa jest umacnianie siły, której zasadniczym elementem jest komponent wojskowy.

W okresie zimnej wojny na arenie międzynarodowej liczyło się w zasadzie tylko dwóch aktorów – supermocarstwa jądrowe – Stany Zjednoczone i Związek Radziecki, a układ ówczesnego świata miał charakter bipolarny (określany również jako system dwubiegunowy). Układ ten przez wiele lat gwarantował stabilność w stosunkach międzynarodowych, która była oparta na równowadze sił, strefach wpływów i polityce wzajemnego odstraszenia. Mechanizmy te zapewniały tzw. „negatywny pokój”. Sposób rozumienia bezpieczeństwa był dostosowany do ukształtowanych w tamtym okresie realiów środowiska międzynarodowego i opierał się na następujących założeniach:

1. Bezpieczeństwo związane było ze scentralizowanym i suwerennym państwem narodowym będącym podstawową jednostką stosunków międzynarodowych, co skutkowało odwoływaniem się do bezpieczeństwa narodowego, a nie międzynarodowego (państwowocentryczne rozumienie bezpieczeństwa).
2. W powyższych uwarunkowaniach podmiotowej struktury środowiska międzynarodowego bezpieczeństwo traktowano w kategoriach gry o sumie zerowej, czyli wzrost bezpieczeństwa jednych państw oznaczał jego spadek w przypadku innych.
3. Polityka bezpieczeństwa miała na celu przede wszystkim ochronę ukształtowanego politycznie, terytorialnie i ideologicznie status quo.
4. Podstawowe znaczenie przypisywano zagrożeniom militarnym ze strony innych państw i efektywnej obronie przed nimi. Stąd bezpieczeństwo i obrona były niemal synonimami.
5. Bezpieczeństwo definiowano w kategoriach negatywnych, czyli braku zagrożeń, a nie pozytywnych oznaczających promowanie pożądaných sytuacji.
6. Bezpieczeństwo miało charakter redukcjonistyczny, było zorientowane na państwo, jako podmiot działań i przedmiot ochrony oraz militarny wymiar problemów. Tym samym było to statyczne i wąskie rozumienie bezpieczeństwa².

Zdaniem Z. Brzezińskiego, Stany Zjednoczone wyszły z zimnej wojny jako supermocarstwo, bowiem osiągnęły dominującą przewagę w czterech podstawowych dziedzinach. Po pierwsze, w sferze militarnej są niekwestionowanym liderem na skalę światową, zdolnym do prowadzenia działań wojennych w każdym punkcie kuli ziemskiej i dysponującym przewagą zarówno siły ognia, jak i technologii militarnych. Po drugie, Stany Zjednoczone to największa gospodarka świata, mająca wpływ zarówno na poszczególne gospodarki narodowe, jak i na gospodarkę światową rozumianą jako całość. Po trzecie, Amerykanie zachowują przewagę w sektorach technologicznych, szczególnie w obszarze najbardziej zaawansowanych technologii. I w końcu po czwarte, Stany Zjednoczone zachowują swoistą tzw. soft power, bowiem kultura amerykańska, pomimo zarzutów prymitywizmu, jest obecna i popularna w każdym regionie świata, czego symbolami są Coca-Cola, McDonald's czy produkcje filmowe z Hollywood. Kumulacja tych czterech elementów, stwierdza Z. Brzeziński, stworzyła Stanom Zjednoczonym możliwości globalnego działania i stania się światowym hegemonem³.

---

² M. Pietraś (red.): *Międzynarodowe stosunki polityczne...*, s. 331.

³ Z. Brzeziński: *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*. „Świat Książki”, Warszawa 1998.

2. W POSZUKIWANIU NOWEGO PARADYGMATU STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH I BEZPIECZEŃSTWA W OKRESIE POSTZIMNOWOJENNYM

Niektórzy autorzy traktują kształtujący się układ sił w okresie postzimnowojennym jako jednobiegunowy, co jest prostym wnioskiem wynikającym z zaniku jednego z dotychczasowych biegunów. Koncepcja ta wydaje się jednak pewnym uproszczeniem warunków współczesnych stosunków międzynarodowych. Można spotkać się z opinią, że świat przekształcony to świat wielobiegunowy (multipolarny) z jednym mocarstwem dominującym, którym są Stany Zjednoczone. Z kolei jeszcze inni wskazują na bezbiegunowość systemu międzynarodowego, co wynika ze znaczenia podmiotów pozapaństwowych, takich jak Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ), Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), Unia Europejska (UE), a także rozwoju ich struktur organizacyjnych wzajemnie na siebie nachodzących. W ramach organizacji zaangażowanych w tworzenie systemu międzynarodowego bezpieczeństwa dochodzi do komunikowania się państw tworzących te organizacje, tym samym powstaje system o charakterze kooperatywnym. Państwa przenoszą do organizacji międzynarodowych część swoich praw suwerennych, tworząc zasady uczestnictwa w tych organizacjach oraz normy prawa międzynarodowego. W przypadku, kiedy ustalone zasady nie są przestrzegane przez uczestników organizacji, powstają warunki wymuszające ich zmiany, co niejednokrotnie oznacza potrzebę zastąpienia dotychczasowej organizacji przez inną⁴.

Z powyższego wynika, że obecnie mamy do czynienia z okresem zmian systemu międzynarodowego i zapewnienia bezpieczeństwa, w którym dwubiegunowość została zastąpiona nowym układem sił, który jest trudny do jednoznacznego zdefiniowania. Nowego układu na arenie międzynarodowej nie można jednak traktować jako stabilnego. Przykładowo, o ile w 1988 roku liczba państw świata wynosiła 168, to na przełomie XX i XXI wieku ich liczba wzrosła, do 196, co oznacza dużą dynamikę przekształceń struktury środowiska międzynarodowego. Warto zaznaczyć, że z punktu widzenia stosunków międzynarodowych najważniejszym obszarem zmian była przede wszystkim Europa, w której nie tylko powstawały nowe państwa po rozpadzie Związku Radzieckiego i Jugosławii, ale także doszło do zjednoczenia Niemiec, tj. faktu, który jak żaden inny zakwestionował podstawy jałtańskiego porządku europejskiego i zimnowojenny podział świata przez tzw. „żelazną kurtynę”. Wśród znaczących zmian trzeba także wskazać poszerzenie Unii Europejskiej i pogłębienie integracji gospodarczej, jak też powiększenie NATO o państwa byłego bloku wschodniego⁵.

W nowych uwarunkowaniach pojawiły się koncepcje próbujące zdefiniować nowy paradygmat stosunków międzynarodowych. Przykładowo, E. Wnuk-Lipiński określił obecny etap rozwoju stosunków międzynarodowych jako świat międzyepoki. Stwierdził, że żyjemy w okresie przemian zapoczątkowanych na przełomie lat 80. i 90. XX wieku, które nadal nie ukazały efektu końcowego⁶. Z kolei S. P. Huntington stwierdził na początku lat 90. XX wieku, że koniec zimnej wojny przyniósł nie tylko zwycięstwo liberalnej demokracji i wolnorynkowej gospodarki, lecz także zakończenie pewnego rodzaju konfliktów, które można określić jako ideologiczno-ekonomiczne. Nie oznacza to jednak końca konfliktów jako takich, ponieważ miejsce zimnej wojny zajmą konflikty określone mianem cywilizacyjnych, tj. wynikające z odmienności charakteru grup należących do różnych cywilizacji (hipoteza

⁴ K. Żukrowska, M. Grącik (red.): *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*. SGH w Warszawie, Warszawa 2006, s. 41-43.

⁵ Tamże.

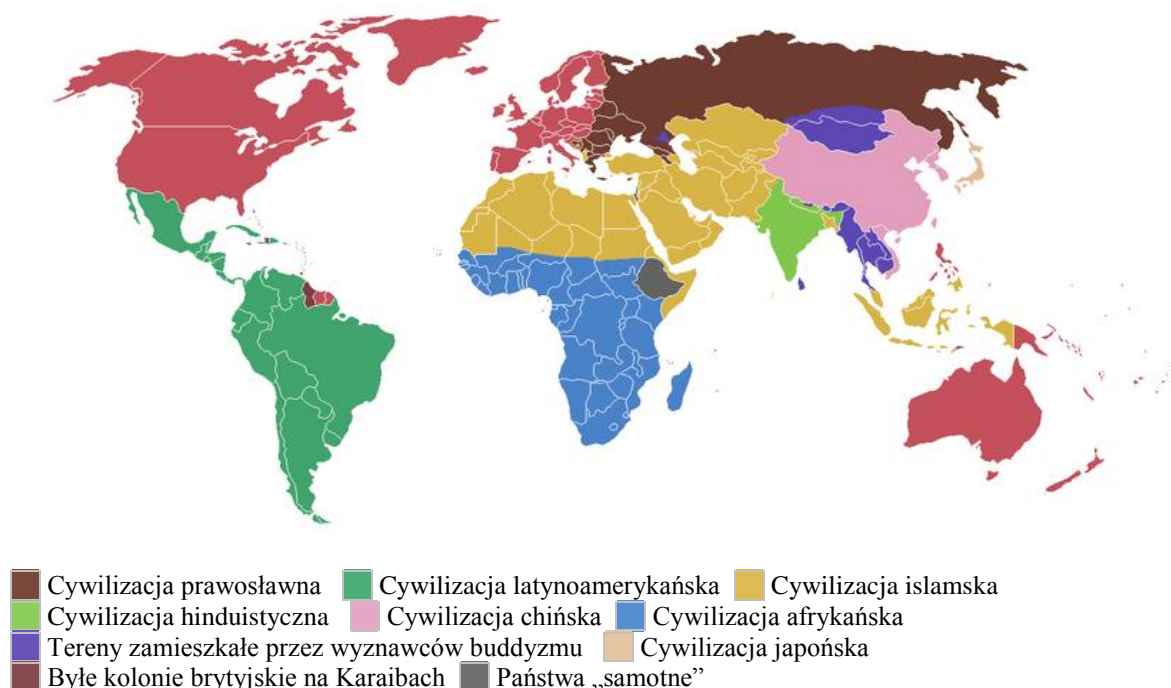
⁶ E. Wnuk-Lipiński: *Świat międzyepoki. Globalizacja, demokracja, państwo narodowe*. „Znak”, Kraków 2004.

„zderzenia cywilizacji”). Zdaniem S. P. Huntingtona, nowe linie podziału w świecie będą opierać się na różnicach kultury i tożsamości kulturowej (w szerokim pojęciu tożsamości cywilizacji). To właśnie kultura i tożsamość kulturowa kształtują wzorce spójności, dezintegracji i konfliktu w świecie postzimnowojennym. We współczesnym świecie, „który tworzy się na naszych oczach, stosunki między państwami i grupami państw należącymi do różnych cywilizacji nie będą zażyłe, a często przybiorą charakter antagonistyczny. Jednakże na styku niektórych cywilizacji konfliktów tych może być więcej”. S. P. Huntington wysuwa tezę, że „w skali mikro najbardziej konfliktogenne linie graniczne między cywilizacjami to te, które oddzielają świat islamu od prawosławnych, hinduskich, afrykańskich i chrześcijańskich (zachodnich) sąsiadów. W skali makro główny podział przebiega między Zachodem i całą resztą, przy czym najgwałtowniejsze konflikty wybuchają między krajami muzułmańskimi i azjatyckimi z jednej a Zachodem z drugiej strony”. Ponadto zauważa, że „niebezpieczne starcia, do jakich dojdzie w przyszłości, wynikną najprawdopodobniej z wzajemnego oddziaływania arogancji Zachodu, nietolerancji islamu i chińskiej pewności siebie”⁷ (rysunek 1).

Hipoteza „zderzenia cywilizacji” spotkała się z zarzutem, że zbyt precyzyjnie w niej rolę czynnika cywilizacyjnego w stosunku do nacjonalizmu państwowego. Tymczasem w XX wieku najbardziej ostre konflikty miały miejsce w ramach jednej cywilizacji – zachodniej (obie wojny światowe). Ponadto zarzuca się jej również, że nie docenia tendencji do modernizmu i sekularyzacji, która na pierwszy plan wysuwa materialistyczne dążenia ekonomiczne ludzi⁸.

Rysunek 1. Zasięg cywilizacji według S. P. Huntingtona

Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Zderzenie_cywilizacji z dn. 15.09.2012r.

⁷ S. P. Huntington: *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*. „Muza”, Warszawa 2007.

⁸ M. Pietraś (red.): *Międzynarodowe stosunki polityczne...*, s. 51.

3. BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTWA WE WSPÓŁCZESNYCH STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH

➤ Rozwój koncepcji bezpieczeństwa wielowymiarowego

W okresie zimnej wojny wymiar wojskowy niemal całkowicie „zagospodarowywał” obszar bezpieczeństwa. Po jego zakończeniu pojawiła się tendencja polegająca na wychodzeniu daleko poza sferę militarną w rozważaniach o bezpieczeństwie państwa. Postzimnowojenne podejście do bezpieczeństwa skutkowało wyodrębnieniem różnych wymiarów, czy też zdaniem niektórych autorów, rodzajów lub sektorów bezpieczeństwa. W konsekwencji internacjonalizacji i globalizacji różnych aspektów życia społeczno-politycznego i ekonomicznego, wzrostu współzależności w stosunkach międzynarodowych oraz rewolucji naukowo-technicznej następuje ewolucyjne przechodzenie od jednowymiarowego rozumienia bezpieczeństwa nakierowanego na zagrożenia militarne do jego współczesnej wielowymiarowej postaci. Obecnie wymiar wojskowy relatywnie traci na znaczeniu, co nie znaczy, że przestał być ważny. Tym bardziej, że we współczesnym globalizującym się świecie zachodzą procesy i zjawiska, którym przeciwdziałanie wymaga uwzględnienia możliwości wykorzystania siły militarnej. Przykładowo, walka z terroryzmem międzynarodowym przynosi swoiste dowartościowanie wojskowych instrumentów polityki bezpieczeństwa niektórych państw (tzw. remilitaryzacja bezpieczeństwa).

Nowe myślenie o bezpieczeństwie rozwinęło się wraz z opublikowaniem pracy B. Buzana pt. „Ludzie, państwa i strach”, przedstawiającej „zakres międzynarodowych studiów bezpieczeństwa w postzimnowojennym porządku”. B. Buzan odpowiada na dwa podstawowe pytania: (1) co jest podmiotem bezpieczeństwa, a także (2) jakie warunki są konieczne dla zapewnienia bezpieczeństwa? Jeśli chodzi o odpowiedź na pytanie pierwsze, to uważa, że nazbyt uproszczone pojęcie bezpieczeństwa wywodzone albo z siły państwa, albo z tworzenia zaufania i ładu w systemie, powinno być zastąpione przez bardziej złożone stosunki odzwierciedlające postępowanie państwa i oddziaływania jego struktur względem siebie. W związku z tym proponuje uwzględnienie w polityce bezpieczeństwa działania na czterech poziomach: jednostki (która dotyczy wspólnot w państwie), państw, regionalnym i międzynarodowym. Inne są bowiem zagrożenia na poszczególnych wyżej wymienionych poziomach analizy. Z kolei w odniesieniu do warunków bezpieczeństwa, B. Buzan analizuje rodzaje zagrożeń bezpieczeństwa i charakteryzuje jego pięć obszernych sektorów, tzn. oprócz wcześniej scharakteryzowanego bezpieczeństwa wojskowego (militarnego), także bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, społeczne i ekologiczne. Tym samym popiera wielowymiarowe podejście do bezpieczeństwa zachowujące realistyczny paradygmat, ale ze znacznie rozszerzonym ujęciem natury bezpieczeństwa⁹.

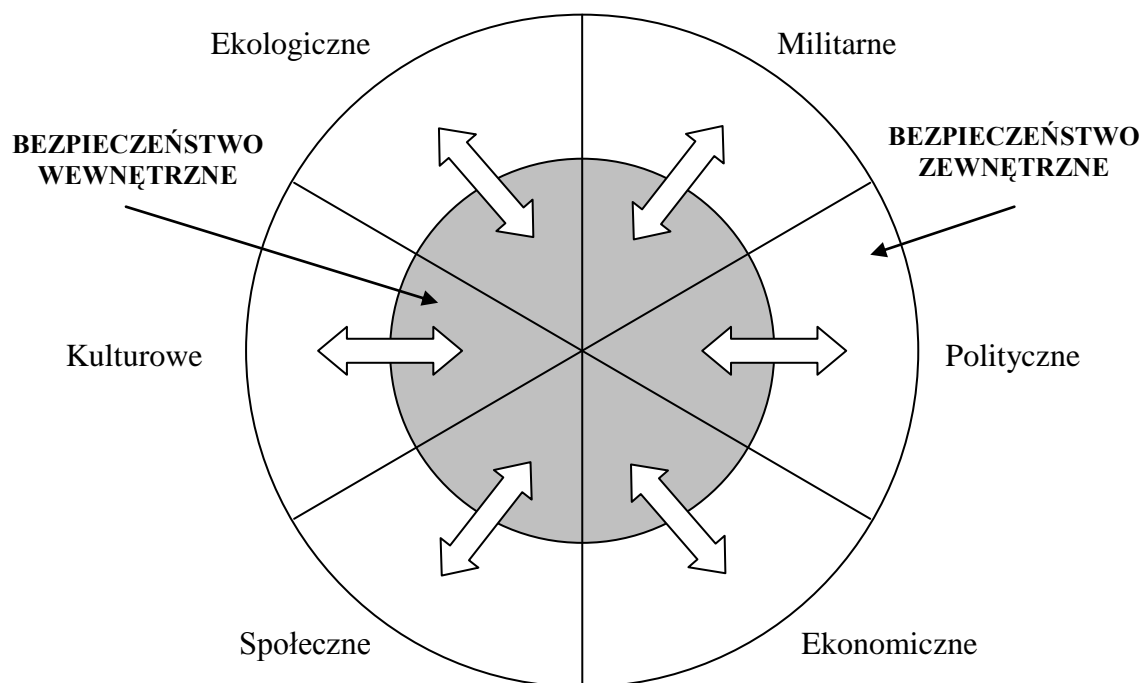
Ważna jest świadomość, że bezpieczeństwo państwa jest zdeterminowane zagrożeniami dla jego istnienia zarówno w warstwie wewnętrznej jak i zewnętrznej, które w wielu przypadkach wzajemnie się przenikają (rysunek 2).

Przykłady zagrożeń w różnych sektorach bezpieczeństwa, oddających istotę jego wielowymiarowości, z uwzględnieniem różnorodności poziomów analizy, zawiera tabela 1.

---

⁹ B. Buzan: *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Harvester Wheatsheaf, London 1991. [Za:] Z. Nowakowski, H. Szafran, R. Szafran: *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Strategie bezpieczeństwa narodowego Polski i wybranych państw*. Politechnika Rzeszowska, Wyższa Szkoła Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie, Rzeszów 2009, s. 62-63.

Rysunek 2. Główne sektory bezpieczeństwa państwa

Źródło: opracowanie na podstawie K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.): *Bezpieczeństwo państwa. Wybrane problemy*. Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009, s. 18.

Tabela 1. Wielopoziomowość i wielowymiarowość zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego

Poziom	Wymiar wojskowo-dyplomatyczny	Wymiar polityczny	Wymiar gospodarczy	Wymiar społeczny-humanitarny	Wymiar ekologiczny
System (Europa)	Polityka renacjonalizacji bezpieczeństwa; ograniczenia suwerenności; hegemonia	Zewnętrzne ograniczenia wewnętrznej polityki; zagrożenia ideologiczne	Ograniczenia dostępu do rynku; migracje; zorganizowana przestępczość; niski poziom inwestycji	Kultura globalna; migracje; zorganizowana przestępczość	Kryzys ekosystemu; kryzys energetyczny; katastrofy transgraniczne; migracje
Subsystem (region)	Spory graniczne; problemy mniejszości narodowych; dezintegracja państw	Niestabilności w państwach sąsiednich; przepływy uchodźców	Ograniczenia dostępu do rynku; migracje; zorganizowana przestępczość; ograniczenia tranzytu	Konflikty na tle kulturowym i religijnym	Kryzys ekosystemu; kryzys energetyczny; katastrofy transgraniczne; migracje
Państwo	Brak konsensusu co do kierunku polityki wewnętrznej; słabość systemu obrony; luka technologiczna w stosunku do innych państw	Niepowodzenie reform w Europie Środkowo-Wschodniej, a w konsekwencji słabość systemu politycznego; polityczna fragmentacja; problemy cywilnej kontroli nad armią; separatyzm mniejszości etnicznych	Niepowodzenie reform, a w konsekwencji niski poziom prywatyzacji; słaby system bankowy; protekcyjizm; przestępczość i korupcja	Niski poziom rozwoju społeczeństwa obywatelskiego; korupcja; zorganizowana przestępczość; łamanie praw człowieka; dyskryminacja mniejszości etnicznych	Kryzys ekosystemu; kryzys energetyczny; katastrofy transgraniczne; migracje
Grupy społeczne – jednostki	Regionalny separatyzm	Ekstremizm polityczny; skrajna polaryzacja społeczeństwa; masowe protesty i strajki	Bezrobocie; recesja gospodarcza; zorganizowana przestępczość; korupcja; łamanie praw człowieka; ksenofobia i nacjonalizm	Kryzys ekosystemu	Kryzys energetyczny; katastrofy transgraniczne; migracje

Źródło: P. Latawski: *Central Europe and European Security*. [w:] W. Park, G. Wyn Rees (ed.): *Rethinking Security in Post-Cold War Europe*. London 1998, s. 89. [Za:] M. Pietraś (red.): *Międzynarodowe stosunki polityczne...*, s. 330.

➤ Charakterystyka pozamilitarnych wymiarów bezpieczeństwa Państwa

Bezpieczeństwo polityczne odnosi się do zagrożeń dla interesów państwa i rządu, czyli suwerenności wewnętrznej, związanej z rzeczywistą kontrolą określonego terytorium przez legalne władze państwowe. Obejmuje całokształt środków i metod działania mających na celu wykrycie, zapobieżenie i likwidację tych zjawisk, które mogą zagrozić stabilności państwa. Ten rodzaj bezpieczeństwa powinien gwarantować przede wszystkim integralność państwa, stabilność porządku konstytucyjnego, pokój społeczny, stabilność funkcjonowania władzy państwowej. Bezpieczeństwo polityczne państwa można również analizować w kontekście stosunków międzynarodowych suwerenności zewnętrznej. Chodzi o dialog polityczny prowadzony ad hoc przez przywódców państw i współpracę państw w ramach umów międzynarodowych (dwi- i wielostronnych), udział w pracach organizacji międzynarodowych, dyplomację prewencyjną, respektowanie norm prawnych i politycznych stabilizujących sytuację bezpieczeństwa w skali międzynarodowej. Ogromną wagę przywiązuje się do standardów życia politycznego państw, w tym do respektowania zasad praworządności, procedur demokratycznych, a zwłaszcza praw człowieka. W tym przypadku dąży się do przeciwdziałania sytuacjom, w których niestabilność i napięcia wewnątrz państw, będące rezultatem autorytarnych czy totalitarnych praktyk, przeradzają się w kryzysy czy konflikty wewnętrzne, nabierające charakteru międzynarodowego, bowiem tworzą zagrożenia dla innych państw lub wymagają międzynarodowej reakcji (pomocy lub interwencji humanitarnej)¹⁰.

Bezpieczeństwo ekonomiczne oznacza zdolność systemu gospodarczego państwa (lub w wymiarze międzynarodowym – grupy państw) do wykorzystania instrumentów polityki ekonomicznej w sposób gwarantujący jego niezagrożony rozwój oraz zapewnienie dobrobytu. Gospodarka warunkuje bezpieczeństwo w dwojaki sposób. Z jednej strony, czynniki gospodarcze mogą być źródłem napięć i konfliktów, z reguły sektorowych, negatywnie wpływających na bezpieczeństwo międzynarodowe. Z drugiej – współpraca gospodarcza państw może tworzyć ważne przesłanki stabilności i bezpieczeństwa międzynarodowego¹¹.

Wymiar ekonomiczny bezpieczeństwa związany jest w sposób naturalny i bezpośredni z prawidłowościami lub zaburzeniami procesów makroekonomicznych, strukturą gospodarki i jej wpływem na stratyfikację społeczną (strefy biedy i bogactwa), stanem finansów państwa, poziomem uzależnienia od kapitału zagranicznego (w tym od działalności korporacji transnarodowych realizujących swoje strategie w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych, a także od zaciąganych kredytów – nadmiernych w stosunku do możliwości spłaty) oraz dostawami surowców energetycznych (bezpieczeństwo energetyczne oznacza stan gospodarki państwa, który pozwala na niezakłócone pokrycie bieżącego i przyszłego zapotrzebowania odbiorców wewnętrznych na paliwa i energię)¹². Z powyższego wynika, że w ramach bezpieczeństwa ekonomicznego powinna być zapewniona obrona socjalna i ekonomiczna struktury społeczeństwa, efektywne regulowanie rynku oraz zdolność państwa do nawiązywania i utrzymywania współpracy z innymi państwami w celu kształtowania międzynarodowego środowiska ekonomicznego. Zdaniem zwolenników podejścia realistycznego w stosunkach międzynarodowych, bezpieczeństwo ekonomiczne jest także związane z utrzymaniem niezależnych zdolności produkcyjnych na potrzeby militarne¹³.

¹⁰ Zob.: P. Tyrała, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Europejskie i globalne czynniki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski*. Wyd. MAX-DRUK. WZMiJO Katowice 2011, s. 125-163.

¹¹ K. M. Książkowski: *Bezpieczeństwo ekonomiczne*. Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2011, s. 13-61.

¹² A. Limański, I. Drabik: *Współzależność ekonomiczna głównych podmiotów gospodarki światowej*. [w:] Z. Grzywna (red.): *Bezpieczeństwo – ujęcie kompleksowe*. WZMiJO w Katowicach, Katowice 2012, s. 53-69.

¹³ S. Dębski, B. Górka-Winter (red.): *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2003, s. 49; Zob. także: E. Haliżak, R. Kuźniar (red.): *Stosunki*

Współcześnie mamy do czynienia z intensyfikacją procesu ekonomizacji bezpieczeństwa, który oznacza wzrost znaczenia czynnika ekonomicznego w zachowaniu bezpieczeństwa państwa. Ekonomizacja bezpieczeństwa jest procesem długotrwałym, obiektywnym, wynikającym ze zmian zachodzących w stosunkach między państwami, jak również w funkcjonowaniu gospodarki światowej. Wzrost zagrożeń o charakterze ekonomicznym powoduje zakłócenia w przebiegu procesów makroekonomicznych, ale także czyni państwo podatne na zewnętrzne naciski polityczne oraz ogranicza jego suwerenność (swobodę podejmowania decyzji) w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym¹⁴.

Bezpieczeństwo społeczne jest w znacznym stopniu związane z wymiarem ekonomicznym. Chodzi o to, że państwo powinno być zdolne do zagwarantowania jednostkom i rodzinom minimalnych warunków życia, uchronienia od niedostatku, obniżenia poziomu życia związanego z różnymi zdarzeniami losowymi. Realizacja tych celów jest możliwa przy zabezpieczeniu efektywnego rynku pracy, świadczeń społecznych i infrastruktury społecznej, a także regulacji prawnych zapewniających ład społeczny i dostarczających procedur znajdujących zastosowanie w sytuacji, gdy jednostka lub grupa społeczna znajdują się w trudnej sytuacji. Społeczny wymiar bezpieczeństwa odnosi się także do poziomu akceptacji systemu politycznego i materialnych warunków bytu przez społeczeństwo oraz gotowości do czynnej kontestacji istniejącego ustroju politycznego i porządku ekonomicznego¹⁵. W kontekście bezpieczeństwa społecznego wspomnieć należy o zapewnieniu przez państwo warunków, w których społeczeństwo może utrwać i pielęgnować wartości decydujące o jego kulturze, a więc określone ideały i wartości duchowe oraz określony sposób życia¹⁶.

Bezpieczeństwo kulturowe obejmuje problematykę tożsamości poszczególnych społeczności narodowych i etnicznych oraz zagrożeń dla kultury, rozumianej jako całość materialnego i duchowego dorobku ludzkiej zbiorowości (narodu, grupy etnicznej) gromadzony, utrwalany oraz wzbogacany w ciągu dziejów i przekazywany kolejnym pokoleniom¹⁷. Różnice kulturowe pomiędzy państwami reprezentującymi różne cywilizacje, oparte na różnych religiach czy systemach filozoficznych, warunkujących odmienne podejście do wielu kwestii (np. relacji: jednostka – społeczeństwo, władza – prawo, równość – hierarchia), są źródłem konfliktów międzynarodowych (wspomniana hipoteza „zderzenia cywilizacji”)¹⁸. Zagrożeniem w tej sferze są wzmożone procesy migracyjne, związane nie tylko z biedą czy konfliktami w różnych częściach świata, ale także – a obecnie może przede wszystkim – z tendencjami demograficznymi. Liczba imigrantów jest szacowana na około 130 mln ludzi, co stanowi około 2% populacji świata. Wśród imigrantów przeważają mieszkańcy Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej, a ich celem są głównie Stany Zjednoczone, Australia i państwa Unii Europejskiej. Roczny napływ legalnych imigrantów jest oceniany na nieco ponad 2 miliony ludzi. Uwzględniając nielegalną migrację, szacunki te należałoby podwoić do około 4 milionów ludzi. Skoncentrowany napływ cudzoziemców powoduje zmianę struktury demograficznej w wielu państwach i regionach świata. Zmiany są potęgowane przez zjawisko starzenia się społeczeństw wielu krajów rozwiniętych, co wiąże się ze stosunkowo niskim lub nawet ujemnym przyrostem naturalnym. Przykładowo, w Unii

---

międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006, s. 37-45.

¹⁴ K. M. Księżopolski: *Bezpieczeństwo ekonomiczne...*, Warszawa 2011, s. 21.

¹⁵ Zob.: A. Olak, *Bezpieczeństwo rodziny w warunkach zagrożeń.* MAX-DRUK, Rzeszów 2010.

¹⁶ Zob.: K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.): *Bezpieczeństwo państwa...*, s. 143-170.

¹⁷ A. Limański, I. Drabik: *Marketing międzynarodowy.* Difin, Warszawa 2010, s. 137-154.

¹⁸ A. Olak, A. Limański, I. Drabik: *Bezpieczeństwo i zagrożenia społeczne w dobie globalizacji w aspekcie Muzułmańsko-Francuskiego konfliktu kultur.* [w:] L. Grochowski, A. Letkiewicz, A. Misiuk (red.): *Nauka o bezpieczeństwie. Istota, przedmiot badań i kierunki rozwoju. Studia i materiały.* Tom II. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2011, s. 294-312.

Europejskiej w połowie XXI wieku osoby, które przekroczyły 65 rok życia, będą stanowiły około jednej trzeciej całej europejskiej populacji. Regres demograficzny wielu docelowych krajów migracji oraz nadmiar siły roboczej lub eksplozja demograficzna w innych regionach świata powoduje napływ ludności odmiennej kulturowo¹⁹.

Przemieszczenia ludności między państwami czy kontynentami stanowią czynnik oddziałujący na stosunki międzynarodowe. Mogą oddziaływać w kierunku zacieśnienia kontaktów między państwami, częściej są jednak źródłem napięć społecznych, nastrojów ksenofobicznych. Negatywne zjawiska są potęgowane w sytuacji, gdy migracji towarzyszy wzrost przestępczości, handel ludźmi, rozwój terroryzmu itp., powodujące poczucie rosnącego braku bezpieczeństwa w wymiarze społecznym. Co więcej, wiele państw w sposób utrudniony lub niepełny może wykonywać swoją jurysdykcję wobec nielegalnych imigrantów zamieszkujących ich terytoria, ponieważ nie są oni zainteresowani ujawnieniem swojej obecności z powodu obaw przed wydaleniem. Wzrastająca liczba imigrantów w społeczeństwach zasobnych jest traktowana przez część opinii publicznej jako zagrożenie opieki socjalnej, stabilności społecznej, porządku publicznego, a nawet załamania się tożsamości kulturowej i narodowej. Tymczasem próby ograniczenia imigracji mogą prowadzić do zarzutów dyskryminacji pewnych narodów czy ras²⁰.

Bezpieczeństwo ekologiczne związane jest z zagrożeniem zachowania środowiska naturalnego człowieka na poziomie koniecznym do przetrwania i rozwoju ludzkości. W zakres tego zagadnienia wchodzi wiele spraw związanych z nieodpowiedzialnym wykorzystywaniem bogactw naturalnych, zanieczyszczeniem środowiska naturalnego wskutek stosowania niewłaściwych standardów bezpieczeństwa w produkcji przemysłowej, erozją gleby poprzez zbyt intensywną produkcję rolniczą, zanieczyszczeniem terenów odpadami nuklearnymi i chemicznymi itp. Problematyka związana z bezpieczeństwem ekologicznym jest przedmiotem zainteresowania i coraz bardziej pogłębionych studiów państw i całej społeczności międzynarodowej, których świadomość ekologiczna począwszy od lat 60. XX wieku systematycznie wzrasta. Bezpieczeństwo ekologiczne oznacza taki stan stosunków społecznych, w tym treści, formy i sposobów organizacji stosunków międzynarodowych, który nie tylko ogranicza czy eliminuje zagrożenia ekologiczne, lecz również promuje pozytywne działania, umożliwiając realizację istotnych wartości dla istnienia i rozwoju narodów i państw, a także całej społeczności międzynarodowej. Stan środowiska naturalnego powinien wpływać na poczucie bezpieczeństwa nie tylko grup ludzi czy krajów najbardziej zaangażowanych w jego ochronę, ale całej ludzkości. Zagadnienia związane z ekologią z jednej strony stanowią obszar do współpracy międzynarodowej, a z drugiej strony mogą być przyczyną konfliktów między państwami w sytuacji np. braku dostępności określonych zasobów naturalnych. Zagrożenia ekologiczne mogą prowadzić do napięć gospodarczych, inflacji, bezrobocia, niestabilności kursów walutowych, a w konsekwencji do kryzysów społecznych i politycznej destabilizacji zarówno w wymiarze wewnętrznym jak i międzynarodowym. Brak porozumień i realnych działań podejmowanych w zakresie głównych problemów ekologicznych może w najbliższej przyszłości postawić pod znakiem zapytania egzystencję gatunku ludzkiego na Ziemi²¹.

PODSUMOWANIE

Poszczególne rodzaje zagrożeń dla bezpieczeństwa można klasyfikować według wielkości potencjalnych zniszczeń (destrukcyjności) oraz prawdopodobieństwa ich wystąpienia (rysunek 3). Jako najgroźniejsze pod względem skali potencjalnych zniszczeń

¹⁹ M. Pietraś (red.): *Międzynarodowe stosunki polityczne...*, s. 71.

²⁰ Zob.: E. Halizak, R. Kuźniar (red.): *Stosunki międzynarodowe...*, s. 145.

²¹ Zob.: K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.): *Bezpieczeństwo państwa...*, s. 173-191.

traktowane są zagrożenia militarne, takie jak wojna nuklearna i wojna konwencjonalna, choć prawdopodobieństwo ich wystąpienia jest jednocześnie najmniejsze. W drugiej kolejności znajdują się zagrożenia o charakterze politycznym, wśród których można wymienić terroryzm czy konflikty o podłożu kulturowym. Ich wystąpienie jest bardziej prawdopodobne oraz traktowane są jako mniej destrukcyjne. Z kolei zagrożenia ekonomiczne, na przykład destabilizacja rynków finansowych, problemy wynikające z zakłóceń w dostawie ropy naftowej czy inne zagrożenia ekologiczne (katastrofa ekologiczna, erozja gleby itp.) są bardziej prawdopodobne, ale relatywnie mniej destrukcyjne. W końcu jako najbardziej prawdopodobne i zarazem stosunkowo najmniej niszczące wymienia się zagrożenia o charakterze społeczno-kulturowym, związane z niekontrolowaną migracją, przestępczością zorganizowaną czy handlem narkotykami²².

Rysunek 3. Zagrożenia dla bezpieczeństwa według prawdopodobieństwa wystąpienia i skali zniszczeń (destrukcyjności)

Źródło: K. Żukrowska, M. Grącik (red.): *Bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s. 76.

Zapewnienie bezpieczeństwa w poszczególnych obszarach (sektorach) dokonuje się na różnych poziomach, tj. na poziomie systemu międzynarodowego, państwa lub jednostki – grupy społecznej. Jeśli chodzi o zagrożenia militarne i polityczne, to przeciwdziałanie ich wystąpieniu odbywa się na poziomie państwa, ale z rosnącym udziałem podmiotów systemu międzynarodowego. W warunkach globalizacji i wzrostu współzależności międzynarodowych duże znaczenie przypisuje się stabilności tego systemu oraz skuteczności takich podmiotów pozapaństwowych jak Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bezpieczeństwo ekonomiczne jest zależne od polityki państwa, sytuacji na rynkach międzynarodowych oraz działań instytucji finansowych funkcjonujących na poziomie systemu międzynarodowego, takich jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy, Światowa Organizacja Handlu. Zagrożenia ekologiczne w pierwszej kolejności dotyczą społeczności lokalnych i na tym poziomie wiele z nich może być skutecznie zniwelowanych. Jeśli problemy ekologiczne nabierają wymiaru międzynarodowego, np. przemieszczanie się zanieczyszczeń wody czy powietrza ponad granicami państw, lub nawet globalnego, np. wycinanie lasów tropikalnych

²² K. Żukrowska, M. Grącik (red.): *Bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s. 75.

czy zanik warstwy ozonowej i ocieplenie klimatu Ziemi, to należy uruchomić odpowiednie działania w ramach systemu międzynarodowego. Ostatnim analizowanym obszarem jest bezpieczeństwo społeczno-kulturowe, którego podmiotem jest grupa społeczna lub jednostka. Podstawowa rola w zapewnieniu tego rodzaju bezpieczeństwa przypada państwu, choć duży wpływ mogą mieć uregulowania międzynarodowe, na przykład regulacje w ramach grupowań integracyjnych dotyczące mniejszości narodowych²³.

BIBLIOGRAFIA

1. BRZEZIŃSKI Z.: *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*. „Świat Książki”, Warszawa 1998.
2. DĘBSKI S., GÓRKA-WINTER B. (red.): *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2003.
3. HALIŻAK E., KUŹNIAR R. (red.): *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006
4. HUNTINGTON S. P.: *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*. „Muza”, Warszawa 2007.
5. KSIEŻOPOLSKI K. M. : *Bezpieczeństwo ekonomiczne*. Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2011.
6. LIMAŃSKI A., DRABIK I.: *Marketing międzynarodowy. Difin*, Warszawa 2010.
7. LIMAŃSKI A., DRABIK I.: *Współzależność ekonomiczna głównych podmiotów gospodarki światowej*. [w:] GRZYWNA Z. (red.): *Bezpieczeństwo – ujęcie kompleksowe*. Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, Katowice 2012.
8. NOWAKOWSKI Z., SZAFRAN H., SZAFRAN R.: *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Strategie bezpieczeństwa narodowego Polski i wybranych państw*. Politechnika Rzeszowska, Wyższa Szkoła Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie, Rzeszów 2009.
9. NEĆAS P., OLAK A., KOZACZUK F., KRAUZ A., *Edukacja a poczucie bezpieczeństwa*, Amelia Rzeszów 2012.
10. OLAK A, KRAUZ A., KOZACZUK A.: *Edukacja dla bezpieczeństwa* Stowarzyszenie „EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ” Ostrowiec Św. 2011.
11. OLAK A.: *Bezpieczeństwo rodziny w warunkach zagrożeń*. MAX-DRUK, Rzeszów 2010.
12. OLAK A., LIMAŃSKI A., DRABIK I.: *Bezpieczeństwo i zagrożenia społeczne w dobie globalizacji w aspekcie Muzułmańsko-Francuskiego konfliktu kultur*. [w:] GROCHOWSKI L., LETKIEWICZ A., MISIUK A. (red.): *Nauka o bezpieczeństwie. Istota, przedmiot badań i kierunki rozwoju. Studia i materiały. Tom II*. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2011.
13. OLAK A., *Bezpieczeństwo i zagrożenia społeczne. Zarys problematyki*. AMELIA Rzeszów 2012.

---

²³ Tamże, s. 75-76.

14. PIETRAŚ M. (red.): *Międzynarodowe stosunki polityczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006.
15. TYRAŁA P. *Sekuritologia. Bezpieczeństwo kompleksowe. Sekuritologiczne, pedagogiczne i prakseologiczne podejście do systemu bezpieczeństwa*. MAX-DRUK Rzeszów 2010.
16. TYRAŁA P., OLAK A., *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa* AMELIA Rzeszów 2012.
17. TYRAŁA P., *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Europejskie i globalne czynniki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski*. MAX-DRUK Rzeszów 2011.
18. WNUK-LIPIŃSKI E.: *Świat międzyepoki. Globalizacja, demokracja, państwo narodowe*. „Znak”, Kraków 2004.
19. WOJTASZCZYK K. A., MATERSKA-SOSNOWSKA A. (red.): *Bezpieczeństwo państwa. Wybrane problemy*. Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009
20. ŻUKROWSKA K., GRĄCIK M. (red.): *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2006.

Prof. nadzw. dr hab. dr h.c. Andrzej LIMAŃSKI

Doc. dr Antoni OLAK

Dr Ireneusz DRABIK

Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach

ul. Gallusa 12, 40-594 Katowice, Polska

e-mail: rektorat@gallus.pl

LETECKÝ TERORIZMUS – NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ HROZBA

Vladimír LISÝ

ABSTRACT

Contemporary world is in a continual dynamic motion. Every day brings new challenges for mankind. One of them is, unfortunately, terrorism and its consequences. Therefore, this contribution deals with serious problem – threat, which very significantly resonates in the area of civilian and military aviation in the last time.

KEY WORDS: terrorism, antiterrorism, hijack, threat, airplane-hijack, counter terrorism obligation, aviation security, aviation terrorism.

ÚVOD

Európa za obdobie posledných niekoľko desiatok rokov prešla búrlivým vývojom. Zmenilo sa politické, ekonomické i bezpečnostné prostredie. Európa bola svedkom ukončenia studenej vojny i pádu železnej opony. Svet zrazu stratil svoju bipolaritu, ale aj jeho usporiadanie. Demokracia začala naberať v štátoch východného bloku nové rozmery. Začalo budovanie novej demokracie a nového zriadenia ako takého. Všetky tieto aspekty mali vplyv na zmeny v bezpečnostnom prostredí. Len čo skončila eufória z uvoľnenia tlaku v medzinárodnom prostredí, objavili sa nové bezpečnostné hrozby, ktoré v období studenej vojny neexistovali, alebo neboli tak markantné.

S novými bezpečnostnými hrozbami, spočívajúcimi najmä v medzinárodnom terorizme, cezhraničnom organizovanom zločine, nelegálnej migrácii a zvyšujúcom sa počte „cyber“ útokov na verejné a súkromné počítačové siete alebo dokonca v možnosti použitia zbraní hromadného ničenia, sa obrana a bezpečnosť štátu a jeho obyvateľov dostala do úplne inej roviny.¹ Dôraz sa postupne čím ďalej tým viac presúva od zabezpečenia obrany pred „viditeľným protivníkom“ (v zmysle bývalých proti sebe stojacich vojensko-politických zoskupení) na zabezpečenie obrany pred „neviditeľným protivníkom“ v zmysle nových bezpečnostných ohrození).

Svet v súčasnosti, pokiaľ sa dívame na jeho vývoj, čelí novým výzvam, ktoré so sebou priniesli aj nové problémy. Medzi najväčšie problémy, ktoré ľudskej spoločnosti dnešná doba priniesla, patrí riešenie nielen aktuálnych globálnych problémov, ale aj nutnosť dokázať sa popasovať s dynamickým fenoménom dneška – terorizmom. Nie však terorizmom, aký existoval na zemi po stáročia, ale ako uvádzajú Ivančík a Kelemen, terorizmom, ktorý môže v súčasnosti zasiahnuť kohokoľvek, kdekoľvek a kedykoľvek, a ktorý je zameraný na masovú

---

¹ NEČAS, P. – IVANČÍK, R. 2011. *Globalizácia, obrana a bezpečnosť*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2011. 190 s. ISBN 978-80-8040-425-3.

deštrukciu materiálnych hodnôt a masové zabíjanie nevinných civilistov.² Celý svet sa stal vazalom terorizmu vzhľadom k tomu že je realizovaný v rôznych podobách, s rozličnými subjektmi, používa rôzne metódy, ktoré smerujú na rôzne ciele. V tomto prípade musíme hovoriť o medzinárodnom terorizme, ktorý predstavuje komplikovanú a zložitú hrozbu pre euroatlantické spoločenstvo. Reakcia na terorizmus a jeho prejavy musí byť veľmi rýchla, adekvátne, multilaterálna, ale i strategická. Do predmetnej oblasti je potrebné aj zapojenie NATO.

1. TERORIZMUS

Terorizmus predstavuje v súčasnosti strategickú globálnu hrozbu. Využíva ideológie podporujúce rasovú, etnickú alebo náboženskú nenávisť, násilie a genocídu, a snaží sa podkopať základné demokratické hodnoty spoločnosti. Okrem útokov na civilné obyvateľstvo sa sústreďuje aj na útoky na kritickú infraštruktúru štátu.³ Aj preto bol na prelome storočí zaradený medzi najväznejšie globálne bezpečnostné hrozby. Neexistujú preň žiadne hranice, má rôzne formy a prejavy. Svojou podstatou ohrozuje medzinárodné spoločenstvo, nakoľko priestor záujmu pre teroristický útok môže byť ktorékoľvek miesto vo svete. Pokiaľ chceme definovať jasne čo je terorizmus narážame na problém jednotnej na celom svete uznávanej definície, ktorá by jasne definovala čo je to terorizmus. V momente kedy dôjde k pokusu o vytvorenie definície, nedôjde ku konsenzu, pretože problematika terorizmu je ponímaná už rozdielne medzi jednotlivými štátmi, a to ešte nebolo skonštatované, že tento pojem je rozdielne chápaný a vnímaný policajnými, spravodajskými službami a taktiež samotnými médiami.

Slovenská republika patrí zatiaľ k štátom, v ktorom sa zatiaľ medzinárodný alebo domáci terorizmus úplne neprejavil. Tento stav ale nie je možné považovať za nemenný a nezvratný, ale treba mu venovať dostatočnú pozornosť. Vláda Slovenskej republiky nenecháva nič na náhodu a v boji proti terorizmu prijala komplexný programový dokument „Národný akčný plán boja proti terorizmu“ (NAP), ktorý bol schválený vládou Slovenskej republiky a to jej uznesením č. 369/2005.

Dokument obsahoval potrebné opatrenia na zvýšenie bezpečnosti štátu, jeho územia a obyvateľov. Na základe reálnych požiadaviek a analýz, ktoré boli vykonané bolo nutné pristúpiť k revízii dokumentu „Národný akčný plán boja proti terorizmu“ a tak vznikol revidovaný dokument NAP (REV 1) a neskôr aj NAP (REV 2). Uvedený dokument bol schválený vládou Slovenskej republiky, a to uznesením č. 854 zo dňa 3. októbra 2007. Dokument má klasifikáciu dôverné.

Koncepcia NAP (REV 2) je strategický dokument, ktorý obsahuje úlohy a opatrenia kde sú jednoznačne stanovení gestori a termíny ich plnenia. Zodpovedné splnenie úloh a opatrení gestormi je zárukou zníženia teroristických útokov a ich prejavov, ktoré sú namierené proti občanom SR, proti ich majetku, zdraviu, životom a zahraničnopolitickým záujmom štátu.

Terorizmus je taktiež pod drobnohľadom medzinárodného spoločenstva počnúc rokom 1937 kedy bol Spoločenstvom národov vypracovaný dokument „Dohoda o prevencii a potrestaní terorizmu“. Rokom 1963 medzinárodné spoločenstvo začína písať kapitoly právnych nástrojov, ktoré sú zamerané na prevenciu a zároveň na potláčanie terorizmu. Pod záštitou OSN sa vypracovalo 13 univerzálnych dokumentov, ktorých zmluvnou stranou sa

---

² IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.

³ IVANČÍK, R. 2011. Analýza bezpečnostných hrozieb a bezpečnostného prostredia SR v ére globalizácie. In *Vedecký obzor*, 2011, roč. 3, č. 3, s. 32-52. ISSN 1337-9054.

stala aj SR. S pomedzi 13-tich spomínaných dokumentov je nutné vyzdvihnúť dokumenty, ktoré sú nutné pre potreby a ochranu leteckej dopravy. Medzi už spomínané dohovory jednoznačne patria nasledovné dokumenty:

- Dohovor o trestných a niektorých iných činoch spáchaných na palube lietadla Tokio, 1963, (vyhláška č. 102/1984 Zb.);
- Dohovor o potláčaní protiprávneho zmocnenia sa lietadiel, Haag, 1970, (vyhláška č. 96/1974 Zb.);
- Dohovor o potláčaní protiprávnych činov ohrozujúcich bezpečnosť civilného letectva, Montreal, 1971, (vyhláška č. 16/1974 Zb.);
- Protokol o boji s protiprávnymi činmi násilia na letiskách slúžiacich medzinárodnému civilnému letectvu, doplňujúci Dohovor o potláčaní protiprávnych činov ohrozujúcich bezpečnosť civilného letectva z roku 1971, Montreal, 1988, (oznámenie MZV SR č. 346/2000 Z. z.).

Je potrebné pripomenúť, že Valné zhromaždenie OSN a Bezpečnostná rada OSN pracovali na prijatí niekoľkých rezolúcií, ktoré sa dotýkajú terorizmu. Nesmieme zabudnúť z pohľadu boja proti terorizmu na najdôležitejšiu rezolúciu Bezpečnostnej rady OSN č. 1373 (2001) z 28. septembra 2001. Rezolúcia jasne deklaruje, že ciele a zásady OSN sú absolútne nezlučiteľné s aktmi, metódami a praktikami terorizmu. Prijatím dokumentu „Deklarácia o boji proti terorizmu“ (25. marec 2004) Európska rada dala jasný signál a odpoveď na teroristické útoky v Madride 11. marca 2004. Vláda Slovenskej republiky reagovala veľmi pružne, a to uznesením č. 403/2004 kde sa zaviazala k implementácii opatrení a medzinárodných záväzkov v nadväznosti na prijatie Deklarácie o boji proti terorizmu.⁴ Na základe stanovených cieľov Rada EÚ prijala Stratégiu EÚ na boj proti terorizmu (november 2005). Tento dokument znamenal jednoznačné vyhlásenie boja proti terorizmu. Stratégia Slovenskej republiky v boji proti terorizmu vychádza z uvedených dokumentov EÚ.

Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov v nasledujúcich rokoch, konkrétne v roku 2006 prijalo ďalší dôležitý dokument v boji proti terorizmu. Jednalo sa o prijatie Celosvetovej stratégie boja proti terorizmu (8. september 2006). Dokument dostal podporu aj na Slovensku, kde sa zároveň SR zaviazala prijať na svojom území protiteroristické opatrenia. Slovenská republika tento dokument nielen že podporila, ale zároveň sa aj zaviazala prijať na svojom území adekvátne protiteroristické opatrenia.

2. LETECKÝ TERORIZMUS

Z teoretického pohľadu letecký terorizmus je možné chápať ako použitie násilia alebo hrozby násilím namierené proti bezpečnosti civilnej leteckej dopravy s cieľom dosiahnuť politické, náboženské alebo ideologické ciele.⁵

Z praktického hľadiska nárast počtu prípadov leteckého terorizmu v posledných rokoch núti Medzinárodná organizácia civilného letectva - ICAO (International Civil Aviation Organization) sprísniť režim kontroly pasažierov, batožiny na letiskách, ale i zabezpečujúceho personálu vzhľadom k tomu, že tu je pomyselná vstupná brána pre teroristov do priestorov pre realizáciu teroristických aktivít. Je nutné zvýšiť dotácie na výskum a vývoj účinnejších kontrolných zariadení typu E scan 200 a tzv. "Smart" system, ktoré sú v praxi overené ako rýchle a dostatočne účinné. Slovenská republika je krajinou ktorá rešpektuje nariadenia ICAO a realizuje ich v praxi. Garantom správnych aplikácií boja proti terorizmu v reálnom živote na jednotlivých letiskách a akceptácii odborných znalostí leteckého

⁴ Terorizmus, dostupné na: <http://www.minv.sk/?teror>

⁵ Katalóg knižnice APZ, dostupné na: <http://proxy.ceit.sk/cgi-webisnt/ref.wis>

personálu predpisov ICAO je Letecký úrad Slovenskej republiky (Civil Aviation Authority of Slovak Republic). Len správnym, rýchlym a korektným zavádzaním opatrení na letiskách je možné znížiť teroristické aktivity a ich dopady v letectve.

Ak sa pozrieme do histórie leteckého terorizmu musíme hovoriť už o prvom únose v roku 1948, a to o lete Cathay Pacific z letiska Macau do destinácie Hong Kong. Štyria čínsky únoscovia zápasili s posádkou, kde bohužiaľ došlo k havárii a smrti všetkých zúčastnených na palube. Od tohto dátumu je možné konštatovať, že do konca 50. rokov bolo vykonaných niekoľko únosov. Medzi rokmi 1948-1957 v priemere jeden únos za rok. V ďalších desiatich rokoch teroristických aktivít pribúdalo a je možné už hovoriť v priemere o piatich za jeden rok. Od roku 1968 došlo k dramatickému nárastu teroristických útokov na palubách lietadiel. Rok 1968 bol rokom 39 únosov. V roku 1969 enormne narástli teroristické útoky na palubách lietadiel. Došlo k viac ako 80 prípadom teroristických aktov na palubách lietadiel. V nasledujúcich desiatich rokoch došlo k poklesu ale i napriek tomu dochádzalo v priemere k 41 prípadom teroristických útokov.

Medzi najtragickejšie teroristické útoky na letectvo jednoznačne patril bombový útok 21. decembra 1988 na lietadlo Pan Am 103 – Boeing 747-121. Tento teroristický čin je tiež známy pod pojmom aféra Lockerbie. Pokračovaním teroristických aktivít boli útoky z 11. septembra 2001 v USA.⁶

V nasledujúcich podkapitolách budú priblížené niektoré praktické skúsenosti aplikácie leteckého terorizmu v praxi. Udalosti, ktorých sa budem dotýkať, neboli vybrané náhodne. Jedná sa o udalosti, ktoré sa udiali v bývalom Československu, vo Veľkej Británii, USA, Bulharsku, Číne a Holandsku.

2.1. Letecký terorizmus v Československu

S leteckým terorizmom sme sa stretli už na území Československa, a to pri únosoch civilných lietadiel. Bez toho aby som hľadal za únosmi akékoľvek politické či iné ambície únoscov, považujem tieto únosy za teroristické akty, pri ktorých došlo k ohrozeniu cestujúcich, osádok lietadiel, leteckej dopravy, ale taktiež mohlo dôjsť v prípade havárie lietadiel všeobecnému ohrozeniu. Udalosti únosov je možné dať do nasledovnej chronológie:

28. októbra 1976 - lietadlo Il-18, trasa Praha - Bratislava - Košice. Lietadlo uniesol 27-ročný občan Československej socialistickej republiky (ČSSR) Rudolf Bečvář a donútil ho pristáť vo vtedajšej Nemeckej spolkovej republike (NSR).

8. júna 1970 - lietadlo Československých aerolínií, trasa Karlovy Vary - Praha. Skupina ôsmich únoscov (štyria muži, štyri ženy) uniesla dopravné lietadlo Československých aerolínií (ČSA), letiace na trase Karlovy Vary - Praha. Pod hrozbou použitia zbrane prinútili únoscovia krátko po štarte posádku lietadla, aby zmenila smer letu a pristála v nemeckom Norimbergu. Únoscovia boli vo veku 19 - 25 rokov, medzi nimi boli aj dva manželské páry, z ktorých jeden nastúpil do lietadla aj s dvojročnou dcérou. Po pristátí požiadali únoscovia vo vtedajšej Nemeckej spolkovej republike (NSR) o politický azyl.

8. júna 1972 - lietadla L-410, linke Mariánske Lázně - Praha - Bratislava -Lučenec. Skupina desiatich únoscov sa zmocnila lietadla L-410 A spoločnosti Slovair letiaceho na linke Mariánske Lázně - Praha - Bratislava - Lučenec. Vodca skupiny Ľubomír Adamica zastrelil prvého pilota kapitána Jána Mičicu, druhého pilota Dominika Chrobáka donútil, aby pristál v bavorskom meste Weiden (Nemecko). Únoscov po pristátí zatkla nemecká polícia, neskôr ich postavili pred nemecký súd. Vrah Ľubomír Adamica, ktorý bol drogovovo závislý, sa neskôr v cele obesil. Ostaných členov skupiny odsúdili na troj - až sedemročné väzenie.

---

⁶ History and reactions to Aviation Terrorism, dostupné na: <http://www.ivoryresearch.com/sample21.php>

28. októbra 1976 - lietadlo Il-18, linka Praha - Bratislava - Košice. 27-ročný Rudolf Bečvár donútil posádku lietadla Il-18 letiaceho na linke Praha – Bratislava -Košice, aby zmenila kurz letu. Únosca bol ozbrojený dvoma strelnými zbraňami a nožom. Niekoľko cestujúcich začalo klásť odpor, ale bandita ozbrojený ešte aj samopalom pohrozil, že keď sa neposadia, nechá vybuchnúť plastickú bombu, ktorú má v aktovke. Lietadlo s šesťčlennou posádkou a 104 cestujúcimi bezpečne pristálo na letisku Riem v nemeckom Mníchove. Únoscu zatkla nemecká polícia, lietadlo sa na druhý deň vrátilo do Prahy. Kriminálny čin vyvolal vo vtedajšom Československu búrlivú kampaň, ktorej cieľom bolo vydanie Rudolfa Bečvára na trestné stíhanie späť do ČSSR.

6. februára 1978 - lietadlo TU 134, linka OK 811 z východného Berlína (Nemecko) do Prahy. Na pravidelnej linke ČSA OK 811 z východného Berlína (Nemecko) do Prahy uniesol československý občan Ladislav Molnár lietadlo TU 134 do NSR. Po zmene kurzu stroj pristál na letisku vo Frankfurte nad Mohanom.⁷

2.2. Letecký terorizmus vo Veľkej Británii

21. december 1988 - lietadlo Boeing 747-121, linka z letiska Heathrow na newyorské letisko Johna Fitzgeralda Kennedyho. Let lietadla Pan Am 103, Boeing 747-121, bol ukončený teroristickým bombovým útokom, inak známym ako Aféra Lockerbie. Let spoločnosti Pan American World Airways smerujúceho z londýnskeho letiska Heathrow na newyorské letisko Johna Fitzgeralda Kennedyho bol ukončený odpálením plastickej trhavyiny Semtex československej výroby na palube lietadla nad škótskym mestečkom Lockerbie, v kraji Dumfries a Galloway. Celkom bolo 270 obetí z celkom 21 štátov aj s 11 ľuďmi, ktorí zahynuli pod troskami na zemi. Udalosť bola považovaná až do teroristických útokov 11. septembra 2001 ako najväčší teroristický útok na občanov USA, vďaka celkovému počtu 189 obetí z tohto štátu. Podľa neskoršieho vyšetrovania bolo zmlcami z oblasti pyrotechniky a bombových útokov zistené, že nálož plastickej trhavyiny vybuchla v prednej časti batožinového priestoru. Podľa expertíz bolo použité k detonácii niečo medzi 340 až 450 gramov Semtexu.⁸

2.3. Letecký terorizmus v USA

11. september 2001 - Tento deň je zapísaný najčernejšími písmenami do histórie svetového letectva. V priebehu jedného dňa boli vykonané štyri teroristické útoky na palubách lietadiel a to preto, aby lietadlá boli použité k splneniu ďalších teroristických činov v prietoroch - Manhattan (New York), Pentagon (Washington), Pensylvánia.

Údaje o štyroch unesených lietadlách:

- Boeing 767 spoločnosti American Airlines (na palube 92 osôb) letelo z Bostonu do Los Angeles, do severnej veže Svetového obchodného centra narazilo o 8:46 (14:46 stredoeurópskeho času). Na palube bolo päť únoscov, pri náraze do WTC lietadlo pilotoval Egyptčan Muhammad Atta.
- Boeing 767 spoločnosti United Airlines (na palube 65 osôb), letelo z Bostonu do Los Angeles, do južnej veže WTC narazilo o 9:03 (15:03 stredoeurópskeho času). Na palube bolo päť únoscov, pri náraze pravdepodobne pilotoval Marván Šihhí zo Spojených arabských emirátov.

⁷ CHRONOLÓGIA: Únosy lietadiel v bývalom Československu, dostupné na: <http://www.malepodnikanie.sk/aktuality/chronologia-unosy-lietadiel-v-byvalom-ceskoslovensku/>

⁸ Let Pan Am 103, dostupné na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Let_Pan_Am_103

- Boeing 757 spoločnosti American Airlines (na palube 64 osôb), letelo z Washingtonu do Los Angeles, o 9:43 (15:43 stredoeurópskeho času) narazilo do budovy Pentagonu vo Washingtone. Na palube bolo päť únoscov, pri náraze pravdepodobne pilotoval Haní Handžúr.
- Boeing 757 spoločnosti United Airlines (na palube 44 osôb), letelo z Newarku do San Francisca, o 10:10 (16:10 stredoeurópskeho času) havarovalo v západnej časti štátu Pensylvánia juhovýchodne od Pittsburghu. Na palube boli štyria únoscovia, pilotoval pravdepodobne Libanončan Zijád Sámir Džarráh.

V lietadlách – pri štyroch koordinovaných atentátoch – zahynulo celkom 246 osôb (plus 19 únoscov).⁹

2.4. Letecký terorizmus v Bulharsku

18. júl 2012 - Bulharsko, letisko Burgas, Pri autobusovej preprave turistov z Izraela na letisku Burgas došlo k teroristickému útoku. Zomrelo sedem izraelských turistov. Stalo sa tak krátko po piatej hodine večer na jednom z parkovísk na letisku v Burgase v blízkosti terminálu pre prílety. Do Bulharska prileteli len niekoľko minút pred výbuchom z Tel Avivu. Zranených previezli do okolitých nemocníc a letisko v Burgase uzavreli. Lety presmerovali na letisko vo Varne.¹⁰

2.5. Letecký terorizmus v Číne

29. jún 2012 - Čína. Na palube leteckej spoločnosti Tianjin Airlines pri lete na letisko Hotan Airport desať minút po vzlete šesť mužov sa pokúsilo o únos lietadla so zbraňami. Na základe hrdinskosti osádky a cestujúcich boli únoscovia zneškodnení.¹¹

2.6. Letecký terorizmus – Holandsko

29. august 2012 – Amsterdam, nedorozumenie medzi pilotom španielskej leteckej spoločnosti a riadiacou vežou v Holandsku spôsobilo obavy z únosu lietadla smerujúceho na amsterdamské letisko Schiphol. Holandské úrady sa rozhodli vyslať dve bojové stíhačky F-16, ktoré mali odvrátiť prípadnú hrozbu, informovala agentúra Reuters.¹²

2.7. Dopady leteckého terorizmu na letectvo a leteckú dopravu

Renomované denníky, ako napríklad rakúsky denník Die Presse, medzinárodná organizácia leteckých dopravcov IATA (Association du Transport Aérien International so sídlom v Montreale) a mnohí odborníci letectva upozorňujú na terorizmus ako subjekt, ktorý môže spôsobiť krízu v leteckej doprave.

⁹ Uplynulo päť rokov od útokov na USA, dostupné na: http://spravy.pravda.sk/uplynulo-pat-rokov-od-utokov-na-usa-dbp-/sk_svet.asp?c=A060911_073252_sk_svet_p12#ixzz27QEBPX2E

¹⁰ Teroristický útok v Bulharsku. Naši dovolenkári uväznení na letisku! dostupné na: <http://udalosti.noviny.sk/zo-zahranicia/18-07-2012/atentat-na-autobusy-v-bulharsku-traja-turisti-mrtvy-20-zranenych.html>

¹¹ TERROR IN BULGARIA, HIJACKING IN XINJIANG: dostupné na: <http://www.asi-mag.com/>

¹² Holandsko vyslalo bojové stíhačky k lietadlu, ktorého únos sa napokon nepotvrdil, dostupné na: <http://openiazoch.zoznam.sk/cl/124060/Holandsko-vyslalo-bojove-stihacky-k-lietadlu-ktoreho-unos-sa-napokon-nepotvrdil>

Teroristické útoky, ktoré je možné porovnať s udalosťami v USA z 11. septembra 2001 môžu uvrhnúť leteckú dopravu do krízy, z ktorej bude veľmi ťažký návrat. Malé a stredné letecké spoločnosti môžu mať dokonca existenčné problémy. Po septembri roku 2001 mnohé americké spoločnosti mali obrovské problémy aby vôbec prežili alebo sa dostali do konkurzného procesu.

3. BOJ S LETECKÝM TERORIZMOM

Terorizmus vo všeobecnosti nepozná hranice. To isté platí aj o leteckom terorizme. Aby sa dopady teroristických aktivít eliminovali alebo minimalizovali sú prijímané vládou rúzne opatrenia na medzinárodnej (bilaterálna a multilaterálna spolupráca), ale aj na národnej úrovni. Mnohé opatrenia sú navzájom prepojené. Letiská, zabezpečujúci personál na letiskách, ale i lietajúci personál rešpektujú záväzné nariadenia EÚ, ICAO, ako aj zákonné normy vlastnej krajiny. V reálnom živote Slovenská republika aplikuje medzinárodné dohovory ako sú uvedené v kapitole 1. Terorizmus. Taktiež v Slovenskej republike v boji proti terorizmu sú aplikované do praxe zákony, nariadenia a ďalšie normatívne akty. Nariadenia, dohovory, právne normatíva zavedené praxi, bezpečnostné štandardy ktoré sa požívajú všade na svete pri zabezpečovaní riadenie letovej prevádzky, odbavovania cestujúcich ale i lietadiel na letiskách spĺňajú tvrdé a nekompromisné pravidlá a nariadenia pre elimináciu teroristických hrozieb.

Slovenská republika ako súčasť Severoatlantickej aliancie zabezpečuje nedotknuteľnosť vzdušného priestoru SR a vzdušného priestoru NATO. Pre zabezpečenie úlohy, ktorá vyplýva Slovenskej republike z plnenia záväzkov v systéme spoločnej ochrany vzdušného priestoru - NATINADS (NATO Integrated Air Defence System) sú pripravení piloti a bojové lietadlá zasiahnuť v ktorúkoľvek dennú alebo nočnú dobu. V prípade teroristického útoku na civilné lietadlá sú piloti pripravení 24 hodín denne 7 dní v týždni pôsobiť na lietadlo narušiteľa až do jeho prerušenia letu v súlade so zákonmi Slovenskej republiky a direktívami NATO. Piloti systému NATINADS sú pripravovaní a trénovaní na takéto zásahy spolu s celým systémom riadenia a velenia.

ZÁVER

Na záver tohto príspevku kladiem možno pre niekoho filozofickú a pre niekoho možno reálnu otázku: „Môžu byť občania, ale i objekty Slovenskej republiky, pri tom je to jedno, či sú doma alebo v zahraničí, cieľom teroristického útoku?“ Podľa mňa, áno. Všetko je to iba otázka miesta, času a spôsobu, kedy sa niekto pokúsi alebo sa mu podarí teroristický čin uskutočniť. Jediný faktor ktorý môže ovplyvniť realizáciu môže byť faktor obtiažnosti ako previesť daný útok či únos lietadla. Čo môže napomôcť k urýchleniu a efektívnosti teroristického aktu bude zanedbanie faktorov pri obrane schopnosti republiky a nepripravenosť štátnych inštitúcií byť pripravený čeliť takejto uvedenej forme násillia.

To isté platí aj o leteckom terorizme. Sme krajinou, kde sa doposiaľ relatívne nič neudialo. Buďme bdeli a nezaspime na vavrínoch. Aj Bulharsko bolo donedávna krajinou, do ktorej sme chodili na dovolenky a nikto netušil čo prinesie 18. júl 2012 na letisku v Burgase.

Ak naozaj chceme byť pripravení na možné útoky teroristov, vrátane leteckého terorizmu, jednoznačne nesmieme dovoliť poklesnúť už nastavených bezpečnostných štandardov na letiskách a na palubách lietadiel, ale musíme urobiť všetko preto na všetkých úrovniach velenia a riadenia aby štandardy len rástli.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. NEČAS, P. – IVANČÍK, R. 2011. *Globalizácia, obrana a bezpečnosť*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2011. 190 s. ISBN 978-80-8040-425-3.
2. IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.
3. IVANČÍK, R. 2011. Analýza bezpečnostných hrozieb a bezpečnostného prostredia SR v ére globalizácie. In *Vedecký obzor*, 2011, roč. 3, č. 3, s. 32-52. ISSN 1337-9054.
4. Terorizmus, dostupné na: <http://www.minv.sk/?teror>
5. Katalóg knižnice APZ, dostupné na: <http://proxy.ceit.sk/cgi-webisnt/ref.wis>
6. History and reactions to Aviation Terrorism, dostupné na: <http://www.ivoryresearch.com/sample21.php>
7. CHRONOLÓGIA: Únosy lietadiel v bývalom Československu, dostupné na: <http://www.malepodnikanie.sk/aktuality/chronologia-unosy-lietadiel-v-byvalom-ceskoslovensku/>
8. Let Pan Am 103, dostupné na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Let_Pan_Am_103
9. Uplynulo päť rokov od útokov na USA, dostupné na: http://spravy.pravda.sk/uplynulo-pat-rokov-od-utokov-na-usa-dbp-sk_svet.asp?c=A060911_073252_sk_svet_p12#ixzz27QEBPX2E
10. Teroristický útok v Bulharsku. Naši dovolenkári uväznení na letisku! dostupné na: <http://udalosti.noviny.sk/zo-zahranicia/18-07-2012/atentat-na-autobusy-v-bulharsku-traja-turisti-mrtvy-20-zranenych.html>
11. TERROR IN BULGARIA, HIJACKING IN XINJIANG: dostupné na: <http://www.asi-mag.com/>
12. Holandsko vyslalo bojové stíhačky k lietadlu, ktorého únos sa napokon nepotvrdil, dostupné na: <http://openiazoch.zoznam.sk/cl/124060/Holandsko-vyslalo-bojove-stihacky-k-lietadlu-ktoreho-unos-sa-napokon-nepotvrdil>
13. BOROWSKA, D. 2010. The national and international security in the time of the terrorism of a new generation. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť : zborník príspevkov z 1. Medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. ISBN 978-80-8040-408-6.
14. ADAŠKOVÁ, D. 2010. Zbrane hromadného ničenia a terorizmus. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť : zborník príspevkov z 1. Medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. ISBN 978-80-8040-408-6.
15. BLAŽEK, V. – KELEMEN, M. 2010. Pohľad na zdroje súčasného vojenského a nevojenského ohrozenia. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť : zborník príspevkov z 1. Medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. ISBN 978-80-8040-408-6.
16. NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.
17. LABUZÍK, M. – JURČÁK, V. – KELEMEN, M. 2010. NATO a boj proti terorizmu. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť : zborník príspevkov z 1. Medzinárodnej vedeckej*

- konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. ISBN 978-80-8040-408-6.
18. PIATOVA, A. – KUKUSHKINA, V. 2010. Terrorism. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť : zborník príspevkov z 1. Medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. ISBN 978-80-8040-408-6.
  19. UŠIAK, J. 2011. Theoretical Definition of Security from the Perspective of Non-military Aspects. In *Research of non-military aspects of security*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011. s. 8-33. ISBN 978-80-557-0290-2.
  20. LABUZÍK, M. 2011. Slovenská republika a terorizmus – národný akčný plán boja proti terorizmu na roky 2011 – 2014. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť : zborník príspevkov z 1. Medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. ISBN 978-80-8040-408-6.

plukovník Ing. Vladimír LISÝ
VÚ 4977 Sliach
vladimir.lisy@mil.sk

SLOVENSKÁ REPUBLIKA V ENERGETICKEJ ŠTRUKTÚRE EURÓPSKEJ ÚNIE

Štefan MACEJÁK

ABSTRACT:

In the article we focus on the issue of energy security in the history of the European Union. Development of the energy question, new approach in the sense of creation of legislation. Slovak republic as a member state of the European Union and its role on the energy structure of the European Union.

Keywords: European Union, Slovak republic, energy, security,

ÚVOD

Energetická politika štátov na území európskeho kontinentu má tradíciu uzavretých systémov z monopolným postavením energetických spoločností. Od druhej svetovej vojny, kedy dochádzalo k postupnému integrovaniu západných štátov do novej podoby medzinárodného ekonomicko-politického zriadenia sa stáva diskutovanou aj otázka spoločného postupu pri realizovaní energetickej politiky. Zakladajúce zmluvy Spoločenstiev tejto otázke venovali pozornosť len okrajovo. Téma potreby spolupráce a užšej koordinácie priniesli energetické krízy počas 70. rokov 20. storočia. Situácia si vyžiadala prehodnotenie spolupráce členských štátov v tomto sektore a potreba prístupí ku diverzifikácii zdrojov sa ukázala nevyhnutnou. Úspechy dosiahnuté vládami západných štátov, ktoré zvládli výzvy spôsobené ropnými šokmi vďaka kombinácii preventívnych opatrení, medzinárodnej kooperácie, opatrení na úsporu energie a fungovania trhových mechanizmov a technológií ukázali, že energetická bezpečnosť je v princípe udržateľná aj v krízových podmienkach.¹ Situácia si vyžiadala nový prístup a vytvorenie koncepcie spoločného postupu pre budúce možné nepredvídateľné udalosti v energetickom priestore. Členské štáty Spoločenstva v danom politickom usporiadaní medzinárodných vzťahov druhej polovice 20. storočia museli prístupí k spoločnému konceptu energetickej politiky Európskych spoločenstiev, a to z dôvodu potreby zaistenia bezpečného a stabilného prostredia dodávok energetických surovín pre udržateľnosť hospodárstva za dopredu jasných podmienok, bez možnosti nepredvídateľných zmien. Na takýto spoločný postup pri riešení energetickej bezpečnosti bolo potrebné zapojiť do tohto procesu všetkých aktérov vtedajšieho medzinárodného prostredia.

---

¹TEREM, P., HUSENICOVÁ, I., ŠUPLATA, M., Energetická bezpečnosť v kontexte mierového využívania jadrovej energie, In: Politické vedy 1/2011, 14, ročník, FPVMV, UMB, Banská Bystrica, ISSN 1338-5623, s. 52-54

1. ZAČIATKY ENERGETICKEJ SPOLUPRÁCE V ZÁPADNEJ EURÓPE V 20. STOROČÍ

Myšlienka zjednotenia západnej Európy po druhej svetovej vojne bola založená na užšej spolupráci a kontrole využívania strategických surovín, ktoré boli využívané v druhej svetovej vojne. Zmluva o Európskom spoločenstve uhlia a ocele tzv. parížskou zmluvou z roku 1951 združovala 6 zakladajúcich štátov a upravovala podmienky obchodovania s uhlím a oceľou. Postupom času členské štáty otvorili diskusiu na rozšírenie spolupráce aj v iných oblastiach hospodárstva, a taktiež aj užšiu spoluprácu v oblasti energetiky. Výsledkom diskusií boli dve tzv. Rímske zmluvy: Zmluva o Európskom hospodárskom spoločenstve a Zmluva o Európskom spoločenstve pre atómovú energiu. V zmluve o Európskom spoločenstve pre atómovú energiu môžeme vidieť prvé základy spolupráce v oblasti energetiky v západnej Európe. Rozmach atómovej energie ako alternatívy voči ropu a zemnému plynu v 50. rokoch bol podnetom na užšiu spoluprácu. Taktiež aj hrozby spôsobené využitím jadra v druhej svetovej vojne. Zmluva v sebe zahŕňa portfólio oblastí spolupráce. Jej hlavným cieľom je využitie jadrovej energie na mierové účely, podporiť výskum v tejto oblasti, investície do jadrového priemyslu, ochrana zdravia, spoločný jadrový trh, spolupráca pri nakladaní s jadrovým palivom. Faktom ostáva, že spolupráca v energetickom priemysle na území Spoločenstiev ostala len v tejto rovine a nerozvíjala sa v zmysle prehlbovania spolupráce aj v ostatných odvetviach energetického priemyslu v zmysle prehlbovania integrácie, liberalizácie a implementovania ostatných bezpečnostných aspektov tohto priemyslu. To spôsobilo, že energetický priemysel v členských krajinách Európskych spoločenstiev sa vyvíjal do veľkej miery autonómne v jednotlivých členských krajinách a neexistoval spoločný rámec spolupráce pre rozvoj krízových situácií v prípade nedostatku, výpadku alebo iných problémov pri energetických surovinách, na dovoze ktorých je Európska únia (ďalej len „EÚ“) závislá približne z polovice svojej spotreby.

Príkladom takejto nepripravenosti a okolností, ktoré zaskočili členské štáty Európskeho spoločenstva bola „Ropná kríza“ v 70. rokoch minulého storočia. V tejto kríze išlo o konflikt medzi USA a členskými štátmi OPECu z dôvodu vyjadrenia podpory USA Izraelu v roku 1973 v Jomkippurskej² vojne³. Krajiny OPECu reagovali na tento krok zvýšením cien približne o 70% a postupným znižovaním ťažby, čo okamžite spôsobilo zvyšovanie inflácie a spomaľovanie celosvetového hospodárskeho rastu. Embargo bolo uvalené aj na dve krajiny Európy, a to Holandsko a Portugalsko, ktoré podporili USA poskytnutím vojenských základní. Táto kríza trvala niečo vyše roka a spôsobila rozsiahle hospodárske škody ako v USA tak aj v najvyspelejších ekonomikách vtedajšej Európy: vo Francúzsku, Nemecku a vo Veľkej Británii. Ďalším významným faktorom zmeny prístupu k energetickej bezpečnosti bola udalosť z roku 1979, kedy v Iráne vypukla revolúcia a spôsobila zníženie produkcie na polovicu, čo malo negatívne dopady na svetové hospodárstvo. Takýchto udalostí sa v arabskom svete a iných ropných veľmociach odohralo niekoľko v histórii. Ako príklady môžeme uviesť 90. roky minulého storočia a Iránsko–Kuvajtský konflikt alebo štrajk vo Venezuele v roku 2002, ktorý ochromil produkciu. Po týchto konfliktoch sa nikdy nepodarilo obnoviť produkciu na pôvodný stupeň ťažby.

Fenomén novej ekonomickej sily štátov, ktoré ťažia ropu priniesol širokú diskusiu o budúcej potrebe hľadať alternatívne riešenie ako v zdrojoch energií, tak aj pri potrebe znižovania závislosti prostredníctvom inovačných technológií pri spracovaní energetických zdrojov, ich prenosi a v neposlednom rade taktiež aj vývoja technológií na strane spotreby.

²YomKippur - svätý židovský sviatok. V tento deň bol Izrael napadnutý.

³V tejto vojne išlo Egyptu a Sýrii o získanie okupovaného územia Golanských výšin Izraelom.

Aktuálnou otázkou sa stali alternatívne zdroje energií a atómová energia. Kríza priniesla taktiež aj vývoj nových politických prúdov v 70. a 80. rokoch minulého storočia. Ropná kríza a boom v jadrovej energetike vyniesli do popredia nové politické alternatívy v podobe environmentálnych politických strán. Podstatou riešenia problémov v stabilite bolo nájdenie optimálneho scenára na zachovanie stability hospodárstva členských krajín. Inovácie v oblasti výskumu alternatívnych zdrojov sa stali aktuálnou témou.⁴ Proces hľadania alternatív bol taktiež podnietený zvyšujúcim sa dopytom po energiách z dôvodu hospodárskeho rastu v Západnej Európe a USA. Alternatívne zdroje v zmysle obnoviteľných zdrojov a environmentálny politický prúd v tomto období bol chápaný ako „revolta“ proti trendu rozmachu atómovej energie. Jadrová energia a jej rozvoj v 70. až 90. rokoch zaznamenal veľký rozmach. Len pre porovnanie podielu jadrovej energie na celkovej výrobe uvádzam, že v roku 1960 fungovalo vo svete približne 20 jadrových elektrární. V roku 1975 to bolo už približne 130 jadrových elektrární, čo tvorilo približne 5 až 6% celkovej svetovej produkcie. V roku 1978 to bolo 7%, v roku 1983 už 11% a v roku 1985 dosiahla jadrová energia až 15%-ný podiel na celkovej svetovej produkcii.⁵ Lídrom v produkcii v západnej Európe bolo vo vtedajšom Európskom spoločenstve Francúzsko.

Vedúce postavenie jadrovej energie v svetovom energetickom mixe bolo ohrozené haváriami v jadrových elektrárnach. Stupnica ohrozenia v jadrových elektrárnach bola vytvorená v roku 1990 Medzinárodnou agentúrou pre atómovú energiu (MAAE) a Agentúrou pre jadrovú energiu OECD (OECD / NEA) osemstupňová medzinárodná stupnica jadrových udalostí (The International Nuclear Event Scale - INES).⁶ Na základe tejto stupnice sa určovala úroveň ohrozenia. Medzi najväčšie katastrofy v jadrovej energetike minulého storočia môžeme zaradiť výbuch jadrovej elektrárne Černobyľ na Ukrajine. Stupeň ohrozenia tejto nehody bol na úrovni 7.⁷

Jadrová energia sa po udalostiach v Černobyle stala tabu a do popredia sa dostávajú v Západnej Európe environmentálne politické sily, ktoré presadzujú intenzívnejšie hľadanie alternatív v energetickom priemysle. Európske spoločenstvo reagovalo na túto skutočnosť taktiež zakomponovaním legislatívnych úprav do rámcových dokumentov Spoločenstva. Medzi⁸ najzlomovejšie dokumenty, ktoré pojednávajú o potrebe implementovania otázok životného prostredia na európsku úroveň patrí Jednotný európsky akt, ktorý bol prijatý v roku 1986 a do platnosti vstúpil v roku 1987. Tento Akt bol prvou významnou revíziou Rímskych zmlúv a jeho úlohou bola príprava Európskeho hospodárskeho spoločenstva, dokončenie jednotného trhu a v neposlednom rade taktiež aj príprava rozšírenia spolupráce v oblasti environmentálnych otázok na európskej úrovni. Jednotný Európsky akt zavádza tri nové články: 130r – t, ktoré rozširujú právomoci Spoločenstva v oblasti udržateľnosti, ochrany a zlepšovania kvality životného prostredia. Tieto pojmy v sebe zahŕňajú ochranu ľudského zdravia, racionálne využívanie prírodných zdrojov, ochranu prírody. Všetky kroky na úrovni Spoločenstva v oblasti životného prostredia môžu byť realizované len v prípade, že dané

---

⁴ Za alternatívne zdroje v tomto období považujeme taktiež aj atómovú energiu vzhľadom na to, že bola alternatívou k vtedajšiemu primárnemu zdroju energií- rope.

⁵ TEREM, P., HUSENICOVÁ, I., ŠUPLATA, M., Energetická bezpečnosť v kontexte mierového využívania jadrovej energie, In: Politické vedy 1/2011, 14, ročník, FPMV, UMB, Banská Bystrica, ISSN 1338-5623, s. 52-54

⁶ Stupnica má 8 stupňov: stupeň 0 – žiadne ohrozenie, stupeň 1 – poruchy, stupne 2, 3 – nehody, stupne 4 až 7 havárie.

⁷ Podobnú úroveň dosiahla v histórii ešte nehoda z marca 2011, kedy došlo k nehode v jadrovej elektrárni vo Fukušime, Japonsko.

⁸ Začiatky spolupráce v oblasti životného prostredia môžeme nájsť už v Rímskej zmluve.

aktivity nemôžu byť vykonané lepšie na úrovni členských štátov.⁹ Formovanie jednotného trhu so sebou prinieslo aj diskusiu o potrebe riešenia otázok v oblasti energetického sektora.

Maastrichtská zmluva z roku 1993 priniesla nový rozmer spolupráce na Európskej úrovni. Vytvára sa EÚ, ktorá má nové rozhodovacie právomoci v rôznych oblastiach spoločenského života. Oblasť životného prostredia bola krokom vpred a zároveň aj späť. Za krok vpred môžeme považovať posilnenie právomocí Spoločenstva v otázkach životného prostredia, pokladané za otázku číslo jedna v európskych politikách. Na strane druhej vzniká rad problémov v zmysle princípu subsidiarity, kde sa členské štáty budú snažiť obmedziť pôsobenie európskych inštitúcií v zmysle možnosti riešenia daných otázok na nižšej úrovni ako je úroveň európskych inštitúcií.¹⁰ Zmluva v sebe zahŕňa state, ktoré pojednávajú o environmentálnych otázkach a životnom prostredí. Ide o Hlavu 16 Zmluvy o EÚ a konkrétne o paragrafy r – t rozšírené o nové práva a povinnosti oproti Jednotnému Európskemu aktu. Ide o rozšírenie spolupráce v článku 130r: podpora opatrení na medzinárodnej úrovni pri riešení regionálnych alebo celosvetových problémov životného prostredia. Komplexnejšie monitorovanie a spracovanie údajov pre ďalšie výstupy v oblasti životného prostredia. Článok 130r taktiež zahŕňa oblasti, ktoré treba postupne harmonizovať: dostupné vedecké a technické údaje, podmienky životného prostredia v rôznych regiónoch spoločenstva, potenciálne výhody a náklady v súvislosti s činnosťou alebo nečinnosťou, hospodársky a sociálny rozvoj spoločenstva ako celku a vyrovnaný rozvoj jeho regiónov. Článok 130s pojednáva vo všeobecnosti o nastaveniach financovania oblasti životného prostredia. Posledný článok 130t pojednáva o možnostiach konania členských štátov nad rámec pôsobnosti EÚ zo zreteľom na zlučiteľnosti daných legislatívnych návrhov.¹¹

Geopolitické rozloženie síl v medzinárodných vzťahoch sa postupne začalo meniť a bipolárny svet druhej polovice 20. storočia začal meniť svoju podobu. Dynamický vývoj a procesy globalizácie, spoločenskej a hospodárskej modernizácie, politickej liberalizácie a vedecko-technického rozvoja spolu so zásadnými zmenami v globálnom bezpečnostnom prostredí, ktoré nasledovali po skončení studenej vojny a páde bipolarity totiž vygenerovali mnohé pozitívne i negatívne sprievodné javy, ktoré postupne zasiahli všetky sféry vývoja spoločnosti.¹² Proces „nového“ prerozdelenia moci na svetovej scéne preto vyvolal diskusiu nielen v oblasti vojenských otázok ale taktiež aj v ostatných sférach bezpečnostných otázok. Ekonomická, energetická, potravinová a v neposlednom rade aj bezpečnosť životného prostredia.¹³ Novodobé rozdelenie moci vo svete prinieslo aj nové potreby riešenia rôznych situácií. Globalizácia otvára potrebu nových diskusií v oblasti medzinárodného obchodu, energetický sektor nevynímajúc. Snaha každej krajiny, Slovensko a ostatné krajiny EÚ nevynímajúc, totiž smeruje k zaisteniu svojej bezpečnosti, ktorá je okrem iného výrazne podmienená aj jej energetickou bezpečnosťou. Rast energetickej a surovinovej náročnosti priemyselných odvetví a zvyšujúce sa nároky ľudí na kvalitu života kontinuálne prehľbujú závislosť štátov od životne dôležitých zdrojov. Neobnoviteľnosť väčšiny energetických zdrojov túto závislosť ešte viac prehľbuje. Vysoká závislosť od nepretržitého prísunu energií,

⁹ Tzv. princíp subsidiarity

¹⁰ WILKINSON, D., Maastricht and the Environment:

The implication for the EC's Environment Policy of the Treaty of European Union, Journal of Environment Law, Oxford University Vol. 4, No. 2., Oxford, 1992.

¹¹ Zmluva o EÚ. Dostupné na: www.ec.europa.eu

¹² IVANČÍK, R. 2011. Bezpečnosť Slovenska v ére globalizácie a po vstupe do EÚ. In *Bezpečné Slovensko a Európska Únia 2011 : zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva. 2011. s. 162-169. ISBN 978-80-89282-65-4.

¹³ Bližšie pozri: NEČAS, P. - UŠIAK, J.: *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: AOS, 2010, ISBN 978-80-8040-401-7, str. 100-101

surovín, neobnoviteľných zdrojov energie a ich dopravy tak môže prerásť do ohrozenia nielen ekonomickej prosperity a stability, ale aj celkovej bezpečnosti jednotlivých krajín.¹⁴ Tento fakt musel byť zakomponovaný aj do novej vízie usporiadania Európy.

2. EÚ A ENERGETICKÝ SEKTOR V 21. STOROČÍ

90. roky minulého storočia priniesli hektický vývoj v medzinárodných vzťahoch a taktiež aj v medzinárodnom obchode. Svet sa začal „zmenšovať“ a do veľkej miery prepájať na úrovni, ktorá nemá „hranice“. Takýto proces so sebou prináša potrebu prehodnotenia hodnôt, ktoré uznávame, našich potrieb a túžob a v neposlednom rade vzorcov správania sa.¹⁵ V oblasti medzinárodného obchodu si situácia vyžaduje enormné množstvo úsilia, ktoré treba vynaložiť na vytvorenie podmienok, ktoré je potrebné na vytvorenie „otvoreného“ medzinárodného trhu. Ide hlavne o princíp liberalizácie medzinárodných trhov. Tento proces sa do veľkej miery stretol s neporozumením a nechotou podporiť takýto proces z dôvodu snahy ochrániť svoje vlastné trhy a výrobcov na nich. Postupne dochádzalo na nadnárodnej úrovni k formovaniu medzinárodných inštitúcií, ktorá majú byť lídrom pri určovaní stratégie, postupu a cieľov v oblasti liberalizácie medzinárodných trhov. Štáty na jednej strane podporovali iniciatívu liberalizácie na zlepšenie a zefektívnenie medzinárodného trhu a na strane druhej sa snažili presadzovať rôzne formy protekcionizmu na ochranu svojich trhov v jednotlivých odvetviach hospodárstva.

Energetický priemysel, ako aj potravinársky priemysel v zmysle liberalizácie bol do veľkej miery tabu a je ním v podstate až dodnes. V energetickom priemysle došlo do veľkej miery k liberalizácii a to z dôvodu nových pomerov medzi krajinami, ktoré energetické zdroje majú a ktoré ich potrebujú. Energia sa stala novým mocenským nástrojom, a preto bolo zo strany dopytujúcich krajín potrebné pristúpiť k mnohým opatreniam, ktoré vytvoria prostredie na zabezpečenie plynulých dodávok, ak nie energetických zdrojov energie ako takej.

Zmenám v procese liberalizácie sa v rámci EÚ nedalo vyhnúť a postupne sa európske inštitúcie snažili presadzovať kroky na vytvorenie liberálneho prostredia v tomto odvetví hospodárstva. O energetických otázkach sa hovorí intenzívnejšie od prijatia Maastrichtskej zmluvy v roku 1993, kedy dochádza ku kreovaniu pravidiel v energetickom priemysle na jednej strane, potrebe liberalizácie a na strane druhej potreba regulácie energetického trhu. V roku 1998 bolo k otázkam energetiky prijatých 253 právnych noriem na úrovni EÚ, z toho 17 smerníc, 16 nariadení, 88 rozhodnutí, 19 odporúčaní a rôzne ďalšie.¹⁶ V tomto období nemala energetická politika jednotný rámec spoločnej budúcej vízie. Pokusy môžeme sledovať prijímaním vyššie spomínaných legislatívnych návrhov. Prvý energetický balíček môžeme datovať do roku 1993 a mal za úlohu vytvoriť základy liberalizácie, a to prostredníctvom snahy odstrániť v systéme tzv. vertikálne integrované energetické podniky, ktoré bránili otvoreniu energetických trhov. Výsledného znenia smerníc prvého liberalizačného balíčka sa Spoločenstvo dočkalo až v roku 1996 prijatím Smernice 96/92/ES o spoločných pravidlách pre vnútorný trh s energiou a Smernice 98/30/ES o spoločných pravidlách pre vnútorný trh so zemným plynom z roku 1998. Znenie oboch energetických smerníc nezodpovedalo pôvodnému návrhu Komisie, ktorý presadzoval razantnú liberalizačnú politiku, vďaka ktorej by v krátkom čase došlo ku otvoreniu trhov s energiami v

¹⁴ IVANČÍK, R. 2011. Energetická bezpečnosť Slovenska v rámci EÚ. In *Bezpečné Slovensko a Európska Únia 2011 : zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva. 2011. s. 170-177. ISBN 978-80-89282-65-4

¹⁵Hoffmanová, V., Úvod do problematiky globalizácie, Metodologicko-pedagogické centrum v Prešove, Prešov, 2003, ISBN 80-8041-446-7, str. 5

¹⁶EuropeanparliamentFactSheets: 4.12, EnergyPolicy, 1999

členských štátoch.¹⁷ Druhým pokusom o zefektívnenie fungovania vnútorného energetického trhu bol tzv. Druhý energetický balíček, ktorý bol súčasťou diskusií Lisabonského summitu z roku 2000. Rada sa uzniesla na potrebe rapídneho urýchlenia procesu liberalizácie trhu s elektrickou energiou a zemným plynom s cieľom dotvoriť v čo najkratšom čase jednotný vnútorný trh¹⁸. Druhý liberalizačný balíček poukazoval na chyby spôsobené v Prvom liberalizačnom balíčku, a preto bolo potrebné prepracovať pôvodné smernice. Nové smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2003/54/ES a Smernica č. 2003/55/ES. Tieto dve smernice sa stali hlavnými nástrojmi tzv. druhého liberalizačného balíčka. Priniesli návrhy v oblastiach: zmeny v oblasti liberalizácie výroby elektrickej energie, zrušenie Single-buyer systému a zmluvného prístupu tretích strán k sieti, právny unbundling, zriadenie národných regulačných orgánov. Komplexnosť tohto balíka pre riešenie liberalizácie energetického trhu EÚ priniesla horlivú diskusiu medzi spoločnosťami, ktoré v energetike fungovali. Závery skúmania Európskou komisiou priniesli nasledovné výstupy vo vyhlídkach vnútorného trhu so zemným plynom a elektrickou energiou, Komisia pomerne kriticky konštatovala, že „EÚ zďaleka nie je schopná v súčasnosti zaručiť ktorejkoľvek spoločnosti EÚ právo na predaj elektriny a zemného plynu v ktoromkoľvek členskom štáte za rovnakých podmienok, ako majú jestvujúce vnútroštátne spoločnosti, bez diskriminácie alebo znevýhodnenia. Zatiaľ v každom členskom štáte neexistuje najmä nediskriminačný prístup k sieti a rovnako účinná úroveň regulačného dohľadu.“¹⁹. V súčasnosti sa energetický trh EÚ riadi pravidlami Tretieho energetického balíčka. Tento balík opatrení je z pohľadu odborníkov ponímaný ako najväčší zásah do fungovania energetického trhu EÚ vôbec. Jeho hlavnými cieľmi je efektívne oddelenie dodávateľských a výrobných/ťažobných činností od prevádzky siete, pričom je preferovaný tzv. vlastnícky unbundling. Vznik Agentúry pre spoluprácu regulačných orgánov v oblasti energetiky s cieľom zvýšiť nezávislosť národných regulačných orgánov, ako aj koordinovať a harmonizovať ich postupy; Podstatné zlepšenie práv spotrebiteľa, mimo iné ustanovením ombudsmana pre energetiku; Posilnenie bezpečnosti dodávok elektriny a zemného plynu v EÚ prostredníctvom zlepšenia koordinácie sieťových operácií a bezpečnosti siete, ako aj pokračovaním v prepojení prenosových sietí²⁰; Pre aplikovanie vyššie spomínaných návrhov bol pripravený súbor štyroch smerníc, ktoré mali zabezpečiť postupné liberalizovanie trhu. Ide o smernice: Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2009/72/ES o spoločných pravidlách pre vnútorný trh s elektrickou energiou nahradila Smernicu 2003/54/ES; Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2009/73/ES o spoločných pravidlách pre vnútorný trh so zemným plynom nahradila Smernicu 2003/55/ES; Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č. 714/2009 o podmienkach prístupu do siete pre cezhraničné výmeny elektrickej energie nahradilo Nariadenie 1228/2003 a Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č. 715/2009 o podmienkach prístupu do prepravných sietí pre zemný plyn nahradilo Nariadenie 1775/2005.²¹

¹⁷ EIKELAND, P.O.. *The Long and Winding Road to the Internal Energy Market – Consistencies and inconsistencies in EU policy* [online]. Fridtjof Nansen Institute, 2004 [cit. 2012-9-3]. s. 10. Dostupné z:

<http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R0804.pdf>.

¹⁸ Viz bod 17 *Lisbon European Council 23 and 24 March: Presidency Conclusions*. http://www.europskaunia.sk/lisabonska_strategia

¹⁹ *Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu - Vyhliadky vnútorného trhu so zemným plynom a elektrickou energiou* [online databáza]. Eur-Lex, 2007 [cit. 2012-9-3]. s.4. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0841:FIN:SK:PDF>.

²⁰ *Ceny energie: regulácie, či voľný trh?*. *EurActive* [online]. Zmenené 31. Január 2011 [cit. 2012-9-3]. Dostupné z: http://www.euractiv.sk/energetika/zoznam_liniek/ceny-energie-regulacie-ci-volny-trh-000233.

²¹ Bližšie pozri Európska komisia, Sekcia Energetika, Dostupné na www.europa.eu

Implementácia Tretieho energetického balíčka priniesla búrlivú diskusiu a očakávania z implementácie nepriniesli výsledky, ktoré Komisia očakávala. V súčasnosti sa diskutuje o výhodách a nevýhodách tejto podoby legislatívnych návrhov, a to nielen z pohľadu ekonomického, ale taktiež aj bezpečnostného. Mnohé návrhy sa v praxi ukazujú ako nepraktické a v niektorých prípadoch až nebezpečné pre plynulý chod hospodárstva EÚ. Popri implementácii Tretieho energetického balíčka existuje legislatíva, ktorá má v budúcnosti prispieť k stabilizovaniu energetických trhov prostredníctvom alternatívnych energií, ale aj táto je mnohými členskými štátmi aplikovaná len čiastočne a nepredpokladá sa naplnenie cieľov týchto predpokladaných zámerov.

3. SLOVENSKÁ REPUBLIKA V ENERGETICKEJ ŠTRUKTÚRE EÚ

Postupné rozširovanie EÚ si vyžaduje oveľa zodpovednejší prístup k riešeniu otázok spojených s narastajúcim počtom členských štátov. Nebolo tomu inak ani pri predposlednom historicky najväčšom rozširovaní EÚ v roku 2004, kedy pristúpilo 10 nových členských krajín. Energetická otázka sa v žiadnom prípade nedá vyňať z týchto diskusií a nebolo tomu inak ani pri tomto rozširovaní, práve naopak energetike sa venovala veľká pozornosť, a to z dôvodu niekoľkých významných faktorov: rozširovanie Únie na východ, proces liberalizácie v procese realizácie, otázky spojené s vývojom nových technológií, energetická bezpečnosť atď. Niektoré členské krajiny EÚ využili vstup nových krajín do EÚ na presadzovanie svojich politických záujmov. Napríklad Rakúsko v prípade Českej republiky a Slovenskej republiky presadilo odstavenie atómových elektrární, čím si zaistili časť odberu nadprodukcie energií a v kontexte politického marketingu si utvrdili svoje pozície v politickom systéme presadzovaním zelených energií.

Prijatie nových členských krajín si vyžadovalo niekoľko zásadných zmien. Proces liberalizácie bol už naštartovaný a bolo potrebné tieto aktivity postupne implementovať aj v prístupujúcich krajinách, taktiež bolo potrebné začať s realizáciou plánu 2020 v rámci energetiky to znamená zvýšenie podielu alternatívnych zdrojov na 20% do roku 2020. Všetky tieto aktivity ovplyvnili aj vývoj energetickej politiky v Slovenskej republike.

Liberalizačné balíky a environmentálne opatrenia v rámci EÚ otvorili diskusiu o budúcnosti usporiadania energetickej politiky. Jerzy Buzek počas svojho predsedania Európskemu parlamentu presadzoval myšlienku Energetického spoločenstva, v rámci ktorého je potrebné koordinovať postup členských štátov EÚ.²² Diskusia v rovine potreby vytvorenia užšej spolupráce vznikla na základe podnetov. Prvým z týchto podnetov bola finančná kríza na jeseň 2008, ktorá spôsobila spomalenie hospodárskeho rastu a ako druhým vážnym podnetom na diskusiu bola plynová kríza v januári 2009, ktorá spôsobila ochromenie dodávok plynu v 17 krajinách EÚ. Koncept energetickej politiky, či na úrovni členského štátu, ako aj na úrovni EÚ si od toho momentu vyžiadala nový prístup k riešeniu a intenzívnejšie hľadanie alternatív budúceho vývoja. Slovenská republika z geopolitického hľadiska mala v minulosti významné postavenie v štruktúre energetickej bezpečnosti európskeho priestoru z dôvodu tranzitnej krajiny energetických nerastných surovín. V súčasnosti sa tento význam presadzovaním záujmov niektorých členských krajín a nevyhovujúcou politickou atmosférou na Ukrajine postupne zhoršuje a bude potrebné hľadať nové riešenia využiteľnosti súčasných štruktúr našej prenosovej sústavy. Ukrajina ako politicky nestabilný partner sa stala od roku 2009 nespoľahlivá, a preto predstavitelia západných krajín začali hľadať alternatívy možného vývoja. V teoretickej rovine alternatívy existovali: Severná a Južná vetva, ako aj projekt EÚ

---

²² Bližšie pozri: <http://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/content/20100528STO75186/html/Buzek-navrhuje-vytvori%C5%A5-Eur%C3%B3pske-energetick%C3%A9-spolo%C4%8Denstvo>

Nabucco a mnohé regionálne projekty, ktoré mali prispieť k zvýšeniu bezpečnosti dodávok energetických surovín do priestoru EÚ. Všetky tieto projekty sú vo fáze prípravy projektových návrhov, budovania, resp. spustenia skúšobných prevádzok. Aj napriek tomu, že Ukrajina je nespoľahlivým partnerom a dochádza k budovaniu nových trás mimo Slovenskej republiky sa prepravný množstvom plynu zvyšuje, a to zo 71,6 mld. m³ v roku 2010 na 74 mld. m³ v roku 2011²³. Význam územia Slovenskej republiky vzrastá aj v zmysle budovania alternatívnych trás nie v tom klasickom ponímaní prepravy východ - západ, ale aj v novodobej koncepcii zvýšenia energetickej bezpečnosti v prepojení existujúcich prepravných systémov v Centrálnnej Európe zo severu na juh. Spoločnosť Eustream, ako jeden z najväčších prepravcov plynu na našom území úzko spolupracuje s prepravcami plynu v okolitých krajinách a pripravuje projekt severo - južného prepojenia. Do tohto projektu by mali byť zapojené všetky okolité krajiny. Dobudovanie takejto infraštruktúry by malo v budúcnosti prispieť k zvýšeniu zabezpečenia energetických zdrojov v tomto regióne, a teda aj zvýšenie energetickej bezpečnosti v rámci EÚ. Prepojenie trás medzi Slovenskou republikou Poľskom, Maďarskom, Rakúskom a Českou republikou vytvorí do budúcnosti základ na formovanie stabilného systému trás s možnosťou rôznych variácií prepravy od rôznych dodávateľov naprieč celou EÚ. Potrebu takejto reakcie budovania alternatív v plynárenskom tranzitnom systéme Európy vyvolalo niekoľko základných podnetov. Prvým podnetom je už v súčasnosti čiastočná liberalizácia energetického trhu, čo núti aj prepravcov prispôbovať svoje portfólio produktov požiadavkám trhu. Za druhý faktor môžeme považovať nestabilných dodávateľov plynu, ako aj nestabilné tranzitné krajiny, čo spôsobuje v prípade nestabilného prostredia predpoklad nestabilných dodávok plynu do priestoru EÚ. Vybudovanie sieťového prepojenia tohto priestoru zníži predpoklad výpadku dodávok plynu, čím sa zvýši energetická istota. Slovenská republika a okolité krajiny boli v integračnom procese po roku 1989 zaujímavým geopolitickým priestorom pre EÚ aj z dôvodu rozšírenia geopolitického vplyvu Západu, ale taktiež aj z dôvodu kontroly nad časťou tranzitných trás energetických zdrojov. Nové prostredie a usporiadanie kontinentu so sebou prinieslo mnohé nové teórie v oblasti regionálnej politiky, bezpečnostných otázok a podobne. EÚ musí k bezpečnostným otázkam pristupovať v oblasti energetiky obozretne. Aj napriek tomu, že Rusko má v súčasnosti väčšinu svojich obchodných partnerov práve z tohto regiónu nevylučuje sa, že pri dnešnom dopyte energetických zdrojov neprehodnotí do budúcnosti svoje priority a obchodných partnerov v tomto sektore hospodárstva.

ZÁVER

Slovenská republika v kontexte historického vývoja a geopolitických záujmov mocností má v súčasnosti pozíciu tranzitnej krajiny, ktorá má potenciál zvýšiť svoju hodnotu práve budovaním nových tranzitných trás a uzlov. Eminentný záujem na zvyšovaní aktivít v oblasti energetického priemyslu má tak slovenská vláda, ako aj vlády okolitých krajín, a to v kontexte rôznych dokumentov, ktoré ich zaväzujú k zvyšovaniu energetickej stability v priestore EÚ, a taktiež aj dokumenty iných medzinárodných organizácií, ktorých sú členmi. Záujem na prehĺbovaní spolupráce v oblasti budovania energetickej infraštruktúry – plynovodných prepojení má pravdaže aj Ukrajina a Ruská federácia. Aj napriek mnohým sporom, ktoré tieto krajiny medzi sebou majú je v súčasnosti najekonomickejšie využívať doposiaľ vybudované tranzitné trasy, aj napriek rôznym politickým, či ekonomickým nezhodám. Ukrajina si je vedomá faktu, že tranzit energetických nerastných surovín a ich

---

²³Bližšie pozri: Výročná správa 2011, Eustream, 2011, str. 11.

ťažba je zaujímavá len pre krajiny na západ od ich geografickej polohy.²⁴ Pozícia Slovenskej republiky v štruktúre budovania energetických trás a energetickej bezpečnosti má v súčasnosti eminentný význam v európskej energetickej štruktúre a v krátkodobom a strednodobom výhľade sa jej pozícia meniť nebude. S ohľadom na dlhodobé výhľady nevieme predpokladať v dnešnom globálnom svete a pri trende nových technológií a nových energetických zdrojov, či sa jej význam nebude postupne znižovať, respektíve ostane zachovaný na súčasnej pozícii.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. TEREM. P., HUSENICOVÁ, L., ŠUPLATA, M.: *Energetická bezpečnosť v kontexte mierového využívania jadrovej energie*, In: Politické vedy 1/2011, 14, ročník, FPVMV, UMB, Banská Bystrica, ISSN 1338-5623, s. 52-54
2. TEREM. P., HUSENICOVÁ, I., ŠUPLATA, M., *Energetická bezpečnosť v kontexte mierového využívania jadrovej energie*, In: Politické vedy 1/2011, 14, ročník, FPVMV, UMB, Banská Bystrica, ISSN 1338-5623, s. 52-54
3. WILKINSON. D.: *Maastricht and the Environment: The implication for the EC's Environment Policy of the Treaty of European Union*, Journal of Environment Law, Oxford University Vol. 4, No. 2., Oxford, 1992.
4. Zmluva o EÚ. Dostupné na: www.ec.europa.eu
5. HOFFMANOVÁ, V.: *Úvod do problematiky globalizácie*, Metodologicko-pedagogické centrum v Prešove, Prešov, 2003, ISBN 80-8041-446-7, str. 5
6. European parliament Fact Sheets: 4.12, Energy Policy, 1999
7. EIKELAND, P.O.. *The Long and Winding Road to the Internal Energy Market – Consistencies and inconsistencies in EU policy* [online]. Fridtjof Nansen Institute, 2004 [cit. 2012-9-3]. s. 10. Dostupné z: <http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R0804.pdf>.
8. Vid' bod 17 Lisbon European Council 23 and 24 March: *Presidency Conclusions*. http://www.europa.sk/lisabonska_strategia
9. *Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu - Vyhliadky vnútorného trhu so zemným plynom a elektrickou energiou* [online databáza]. Eur-Lex, 2007 [cit. 2012-9-3]. s.4. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0841:FIN:SK:PDF>.
10. Ceny energie: regulácie, či voľný trh?. *EurActive* [online]. Zmenené 31. Január 2011 [cit. 2012-9-3]. Dostupné z: http://www.euractiv.sk/energetika/zoznam_liniek/ceny-energie-regulacie-ci-volny-trh-000233.
11. Bližšie pozri Európska komisia, Sekcia Energetika, Dostupné na www.europa.eu
12. IVANČÍK, R. 2011. *Bezpečnosť Slovenska v ére globalizácie a po vstupe do EÚ*. In *Bezpečné Slovensko a Európska Únia 2011 : zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva. 2011. s. 162-169. ISBN 978-80-89282-65-4.

---

²⁴ HONCHAR, M., Energy cooperation between Ukraine-EI/Slovakia: searching for synergy, In: *Setting Priorities for the Eastern Partnership: Possibilities for Slovak-Ukraine Cooperation and EU-Ukraine Relations*, SFPA, 2011, ISBN 978-80-89356-28-7, s. 77-80

13. Bližšie pozri:
<http://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/content/20100528STO75186/html/Buzek-navrhuje-vytvori%C5%A5-Eur%C3%B3pske-energetick%C3%A9-spolo%C4%8Denstvo>
14. IVANČÍK, R. 2011. Energetická bezpečnosť Slovenska v rámci EÚ. In *Bezpečné Slovensko a Európska Únia 2011 : zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva. 2011. s. 170-177. ISBN 978-80-89282-65-4
15. Bližšie pozri: Výročná správa 2011, Eustream, 2011, str. 11.
16. HONCHAR, M.: *Energy cooperation between Ukraine-EI/Slovakia: searching for synergy*, In: *Setting Priorities for the Eastern Partnership: Possibilities for Slovak-Ukraine Cooperation and EU-Ukraine Relations*, SFPA, 2011, ISBN 978-80-89356-28-7, s. 77-80
17. NEČAS, P. - UŠIAK, J.: *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: AOS, 2010, 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7

PhDr. Mgr. Štefan Maceják, PhD.
Gorkeho 24, Lutilla 966 22
e-mail: stefanmacejak@gmail.com

INTEGRÁCIA ZÁPADNÉHO BALKÁNU DO EURÓPY

Ivan MAJCHÚT

ABSTRACT

Despite the fact that the Western Balkan countries have historically been an integral part of Europe and the EU's reassurance to eventually integrate them, several problems remain. Almost all the Western Balkan countries still face significant political, economic, administrative and diplomatic problems, and are not ready to join the EU. On the other hand, EU's enlargement fatigue and the current economic crisis have further complicated the situation.

Keywords: Balkan, European Union, potential candidate

ÚVOD

Napriek tomu, že sa EÚ nezmenila na „Spojené štáty európske“¹, stala sa v pomerne krátkej dobe popredným medzinárodným aktérom a to vyvolalo potrebu formulovať a vykonávať svoju vlastnú zahraničnú politiku. Lisabonská zmluva z roku 2009 umožňuje Únii aktívnejší a súdržnejší prístup a to aj prostredníctvom vymenovania vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Do jeho pôsobností spadá aj budovanie vzťahov s rôznymi krajinami v susedstve EÚ. Únia zohráva významnú úlohu aj na Balkáne, kde v siedmich krajinách financuje projekty pomoci na vybudovanie stabilných spoločností. (1)

Napriek tomu, že mnohí európski politici hovoria o „vonkajších/zahraničných otázkach“, často sa objavuje vyjadrenie „vnútorné/domáce“. Zahraničnú politiku EÚ vo vzťahu k Balkánu asi najlepšie vystihuje veta „Budúcnosť Balkánu je v Európskej únii.“ (2)

1. KDE JE PROBLÉM

Balkán púta na seba pozornosť a je charakteristický svojim nepokojom a spormi už roky. V regióne žijú národy, ktoré sú veľmi hrdé a nekompromisné. Často sa vo svojej hrdosti opierajú o kontroverzné historické podklady.

Žije tu srbský národ, ktorý stále oslavuje bitku, ktorá sa odohrala takmer pred sedemsto rokmi. Bolo to na mieste, ktoré je mimo jeho súčasných hraníc a táto bitka bola prehratá. Taktiež si uctieva svojho vodcu kráľa Lazara (vyhláseného za svätého), ktorý v tejto bitke padol. Paradoxne v bitke padol aj Sultán Murad, ktorý viedol turecké sily a je na mieste bitky aj pochovaný.

---

¹ Za otca tejto myšlienky sa považuje Winston Churchill svojim slávnym „Prejavom pre akademickú mládež“ na univerzite v Zürichu (19. 09. 1946): „Existuje spôsob, ako ... urobiť z celej Európy do niekoľkých rokov ... slobodné a ... šťastné miesto. Spočíva v opätovnom vytvorení európskej rodiny, aspoň do tej miery, do akej to dokážeme, a vo vytvorení štruktúry, ktorá by zastrešovala jej mier, bezpečnosť a slobodu. Musíme vybudovať niečo ako Spojené štáty európske.“

Macedónsko vedie spor s Gréckom o svoj názov. Obidve krajiny argumentujú historickými a kultúrnymi faktami a ich problém narástol do rozmerov ovplyvňujúcich Euroatlantickú integráciu. Ďalší Balkánsky národ (Bulhari) tvrdí, že je zakladateľom prvého (ešte existujúceho) štátu na Balkáne a možno v Európe. Rovnakí ľudia hrdo prehlasujú, že ich predkovia zohrali kľúčovú úlohu v zrode slovanskej kultúry a identity zavedením cyriliky.

Balkán musí žiť s nevyriešeným štatútom Kosova. To vyhlásilo svoju nezávislosť v roku 2008, ale okrem iných, nebolo uznané piatimi krajinami EÚ².

Bosna a Hercegovina je ďalší prípad, kedy napätie a nedôvera medzi jej etnickými komunitami stále straší krajinu a región. V neposlednom rade, jedna Balkánska krajina (Grécko) dala kontinentu jeho meno a považuje sa za kolísku západnej civilizácie.

Balkánsky polostrov je taktiež jediným regiónom v Európe, ktorý už stáročia obýva moslimské obyvateľstvo. Táto skutočnosť by mohla ovplyvňovať vzťahy s EÚ, pretože mnohé jej krajiny majú tendenciu identifikovať sa ako kresťanské. Dôležitým aspektom balkánskeho islamu je skutočnosť, že sa nejedná o obyvateľstvo ktoré prednedávnom konvertovalo, alebo o imigrantov ako je tomu v mnohých západných krajinách. Balkánsky islam má až niekoľko stáročnú históriu.

Zložitá situácia na Balkáne je tiež výsledkom jeho strategického umiestnenia, ktoré sa stalo objektom záujmu a bojiskom medzi Otomanmi, Habsburgovcami a neskôr Romanovcami, ktorí sa snažili polostrov ovládnuť, každý z nich so zámerom šírenia „Božieho Slova“. V dôsledku toho bol osud regiónu ovplyvňovaný po celé stáročia zo vzdialených centier ako Viedeň, Paríž, Istanbul, Moskva či Berlín. Súčasnosť sa zdá byť rovnaká. V hre je Turecko, EÚ (s dominantným vplyvom Nemecka) a Ruská federácia.

Nesmieme zabudnúť na USA ako politickú, hospodársku a vojenskú superveľmoc. Práve USA výrazne zasiahli do chodu novodobých balkánskych dejín svojim zásahom predovšetkým v Kosove.³

Takže toto je priestor, v ktorom stále pretrvávajú problémy a šíria sa rôzne obavy a podozrenia, týkajúce sa vnútorných aj vonkajších faktorov. Na jednej strane Balkánske štáty vyvolávajú určitý negatívny obraz, na druhej strane ľudia v tejto nepokojnej oblasti bez ohľadu na ich rozdielne chcu „perspektívu členstva v EÚ“. (3)

2. AKO DO EURÓPY

Pred niekoľkými desiatkami rokov sa Európa snaží spamätať z dvoch ničivých svetových vojen a objavuje sa tzv. „Marshallov plán“⁴. Ten bol využitý ako nástroj na záchranu Grécka a Turecka, od pádu do „komunistických rúk“ (4) a Grécko sa o niekoľko desaťročí ako prvá balkánska krajina stala súčasťou európskeho spoločenstva (European Community).

Tento vývoj výrazne ovplyvnil obchod medzi Gréckom, ktoré spadalo pod pravidlá stanovené Spoločnou poľnohospodárskou politikou EÚ (Common Agricultural Policy - CAP) a inými balkánskymi krajinami, ktorých ekonomiky boli závislé predovšetkým na poľnohospodárstve. (5) Táto skutočnosť, spolu s niektorými ďalšími faktormi, postihla hospodársku a politickú situáciu obyvateľov na Balkáne. Objavovala sa snaha o priame obchodné vzťahy s

² Slovensko, Španielsko, Rumunsko, Grécko a Cyprus.

³ USA vnímajú Kosovo ako dôležitú krajinu, ktorú môžu využiť ako východisko pre svoje aktivity na Blízkom a Strednom Východe. Americká vojenská základňa „Camp Bondsteel“, vybudovaná na ploche 360 hektárov s možnosťou pojať 7000 vojakov, nie je v tejto krajine samoučelne.

⁴ Plán európskej obnovy (European Recovery Program) predstavoval organizované americké úsilie pomoci po vojnovnej Európe. Krajiny východného bloku ho odmietli a tak bol napokon obmedzený len na krajiny západnej Európy, Grécka a Turecka.

EÚ aj napriek varovaniu Moskvy. Brusel ich počínanie privítal, pretože v tom videl príležitosť ako podnietiť prepojenie Balkánu s „európskou rodinou“.

Ďalšie postupy s cieľom posilniť vzťahy EÚ s Balkánom získali na sile po zániku východného bloku a páde Sovietskeho zväzu. V EÚ bolo jasné, že politická a hospodárska integrácia krajín východného bloku, najmä tých na Balkáne, nebude ľahká úloha. Preto bolo v Berlaymonte⁵ vytvorených niekoľko špeciálnych programov s cieľom poskytovať asistenciu pri politickej, sociálnej a ekonomickej reštrukturalizácii týmto krajín s cieľom pomôcť im potenciálne vstúpiť do EÚ.

Prvým z týchto programov bol program PHARE (Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy)⁶, ktorého cieľom bolo pozdvihnúť politickú, ekonomickú a sociálnu úroveň týmto krajín, tak aby im umožnila splniť predpoklady na členstvo. PHARE bol aktivovaný v roku 1989 a v priebehu nasledujúcich rokov sa z Poľska a Maďarska rozšíril na ďalších potenciálnych kandidátov⁷ a od roku 2000 sa vzťahoval aj na tri krajiny Západného Balkánu (Albánsko, Bosna a Hercegovina a Macedónsko⁸).

Hlavným cieľom tohto programu bola reštrukturalizácia ekonomických a administratívnych systémov uvedených krajín, s osobitnou pozornosťou na administratívne a právne spôsobilosti, aby boli schopné vzájomných väzieb s EÚ. Program bol zameraný na technickú asistenciu, know-how a finančnú pomoc predovšetkým zameranú na investície do infraštruktúry.

Neskôr nasledoval program ISPA (Instrument for Structural Policies for pre-Accession) a SAPARD (Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development) v spojení s „Agenda 2000“, ktorý obsahoval „opatrenia na posilnenie predvstupovej stratégie pre všetky kandidátske krajiny strednej a východnej Európy na obdobie 2000-2006.

Toto obdobie vyvrcholilo, keď Európska rada schválila v Thessalonikách 21. júna 2003 agendu „Thessaloniki Agenda for the Western Balkans: Moving Towards European Integration“ a následne zverejnená deklarácia zopakovala, že EÚ je za „jednoznačnú podporu krajín západného Balkánu“⁹. (2) Inými slovami bolo zopakované, že EÚ by privítala integráciu krajín západného Balkánu za predpokladu, že budú splnené určité podmienky.

Na zabezpečenie hladkého priebehu predvstupového procesu bol vytvorený program IPA (Instrument for pre-Accession Assistance), ktorý nahradil v roku 2006 už ukončený program PHARE. Programom IPA bolo plánované predvstupové financovanie vo výške 11,5 miliardy EUR v rokoch 2007-2013 v nasledujúcich oblastiach: pomoc pri reštrukturalizácii a budovaní inštitúcií, cezhraničná spolupráca, regionálny rozvoj, rozvoj ľudských zdrojov, rozvoj vidieka.

Dňa 1. mája 2004 bolo do EÚ prijatých desať nových krajín¹⁰, čo sa stretlo s obrovským nadšením väčšiny občanov príslušných krajín. Len o rok neskôr, bola v samostatných referendách vo Francúzsku a v Holandsku zamietnutá „Európska ústava“. Tento čin bol považovaný za prejav toho, že nie všetci v EÚ boli nadšení s vývojom situácie, predovšetkým vo veci jej rozširovania.

---

⁵ Berlaymont - názov mohutnej budovy v Bruseli, v ktorej sídli Európska komisia.

⁶ Súčasne po francúzsky „phare“ znamená „maják“.

⁷ Vrátane Slovenska.

⁸ Oficiálne používaný názov: Bývalá Juhoslovanská republika Macedónsko (FYROM).

⁹ Toto slovné spojenie sa používa na označenie krajín, ktoré kedysi boli súčasťou Federálnej republiky Juhoslavia a plus Albánsko.

¹⁰ Vrátane Slovenska.

Zdesená, ale nie odradená, EÚ sa rozhodla pokračovať v procese rozširovania. Väčší dôraz sa však začal klásť na „pull factor“ a nie na „push factor“¹¹. Inými slovami, bol kladený dôraz na podmienenosť a pokrok, ale aj na schopnosť EÚ prijímať nových členov. Európska komisia vypracovala v novembri 2005 nový „Strategický dokument o rozširovaní“ (Enlargement Strategy Paper), v ktorom zohľadnila všetky jeho klady a zápory. Bol založený na troch kľúčových prvkoch: regionálna spolupráca, podmienenosť a na mieru šité stratégie pre jednotlivé krajiny.

- Regionálna spolupráca predstavovala zásadný význam a vyžadovala si od kandidátov riešenie všetkých bilaterálnych sporov, bez ohľadu na to, aké rozsiahle boli pred vstupom do EÚ.
- Podmienenosť vyzývala na zavedenie a realizáciu niekoľkých politických, správnych a hospodárskych reforiem s cieľom aby kandidátske krajiny splnili štandardy EÚ.
- Na mieru šité stratégie pre jednotlivé krajiny boli zavedené s cieľom zabezpečiť, aby vyhliadky favorizujúcich krajín nemohli byť negatívne ovplyvnené oneskoreniami v „Procese stabilizácie a pridruženia“ (Stabilization and Association Process - SAP), ktorý (iniciováný v roku 1999) je aktualizovanou verziou prístupu „cukor a bič“. Ten EÚ prijala v predchádzajúcich rozšíreniach na podporu reformy a prípravy kandidátov na členstvo.

SAP predchádza kandidatúre a skladá sa z dvoch fáz. Po prvé, od kandidátskeho štátu sa očakáva, že bude budovať inštitúcie a prijímať reformy s cieľom splniť štandardy EÚ. Za týmto účelom dostane finančnú a technickú pomoc od orgánov EÚ. Ako náhle je preukázané, že táto fáza bola úspešne dokončená, kandidát je prizvaný na vstup do Stabilizačnej a asociačnej dohody (Stabilization and Association Agreement - SAA) s EÚ. Podpis SAA taktiež naznačuje, že určitá krajina vstúpila do „Predvstupovej etapy“ (Pre-accession Stage) a získala titul „potenciálneho kandidáta“.

Druhá fáza je „Dohoda o partnerstve“ (Partnership Agreement), kde kandidátsky štát bude musieť opäť podstúpiť niekoľko testov, aby preukázal svoju schopnosť plniť „Kodanské kritériá“¹². Až potom môže príslušná krajina získať „kandidátsky status“ a môže začať rokovania v 35 rôznych oblastiach/negociačných kapitolách.

Medzitým, francúzske a holandské odmietnutie Európskej ústavy, ako aj postoj niektorých iných európskych štátov, ktoré vyjadrili nechť k rýchlemu rozširovaniu EÚ, spôsobilo šok a sklamanie mnohých balkánskych vodcov a občanov. S cieľom riešiť tieto obavy, Rada EÚ v roku 2006 na svojom zasadnutí v Salzburgu zopakovala, že „budúcnosť západného Balkánu je v Európskej únii“, ale súčasne uviedla, že „EÚ tiež naznačuje, že jej absorpčnú kapacitu je potrebné vziať do úvahy.“ (6)

Okrem iných, aj Medzinárodná komisia na Balkáne (International Commission on the Balkans), prejavila svoju nespokojnosť a zavedenie pojmu „absorpčná kapacita EÚ“¹³ považovala za porušenie sľubu. Tvrdila, že „krajinám západného Balkánu boli ponúknuté nikdy nekončiace prístupové rozhovory“. (7)

Nadobudnutie platnosti Lisabonskej zmluvy dňa 1. decembra 2009 bolo všetkými vítané ako pozitívny krok, pretože väčšina neistôt ohľadom „zodpovedností“ bola v EÚ pre-

¹¹ Pod pojmom „push“ sa myslí zámer Únie rozšíriť svoje hranice. Pojem „pull“ označuje aspiráciu nečlenov vstúpiť do EÚ.

¹² Základné politické a ekonomické požiadavky, ktoré je potrebné potenciálnymi kandidátmi splniť, aby ich žiadosť o členstvo bola prijatá.

¹³ Absorbtion capacity of the EU.

konaná. Avšak, je potrebné analyzovať či nový inštitucionálny rámec uľahčuje prijatie nových členov, alebo je tomu naopak (8).

Nanešťastie, takmer okamžite po prijatí Lisabonskej zmluvy udrela na EÚ jedna z najväčších hospodárskych/finančných kríz v jej histórii. EÚ vyvinula obrovské úsilie na záchranu niektorých jej členov (najmä Grécko) od úplného krachu. Toto úsilie viedlo k značnému prerozdeleniu európskych zdrojov, ktoré mali byť pôvodne použité na iné účely. Taktiež to núti zodpovedných funkcionárov EÚ najprv riešiť vnútorné záležitosti únie a až potom tie vonkajšie, aj keď iba dočasne.

3. SÚČASNOSŤ A PERSPEKTÍVY

V súčasnosti boli oficiálne uznané ako kandidátske krajiny na členstvo v EÚ Chorvátsko, Turecko a Macedónsko. Chorvátsko je jedinou kandidátskou krajinou, ktorá sa po splnení nevyhnutných podmienok pravdepodobne stane dňa 1. júla 2013 plnoprávnym členom Únie.

Chorvátsko bolo v procese SAP od roku 1997 a dohodu SAA podpísalo v októbri 2001. O členstvo v EÚ sa oficiálne uchádzalo od roku 2003. Začatie prístupových rokovaní bolo niekoľkokrát odsúvané. Chorvátsko bolo obviňované za nedostatočnú spoluprácu s Medzinárodným trestným tribunálom pre bývalú Juhosláviu¹⁴. Predovšetkým sa jednalo o procesy v súvislosti so zatknutím a vydaním generála Anteho Gotovinu do rúk spravodlivosti. Ten je jedným z hlavných podozrivých zo spáchania vojnových zločinov v juhoslovanskom ozbrojenom konflikte.

Dňa 7. decembra 2005 došlo k zatknutiu generála Gotovinu a v júni 2006 otvorila Európska komisia prístupové rokovania so Záhrebom o prvej z 35 negociačných kapitol, ktoré musia byť uzavreté pred vstupom krajiny do EÚ. Cieľom krajiny bol vstup do EÚ pred voľbami do Európskeho parlamentu v roku 2009, čo sa jej však nepodarilo. Hlavnými výzvami pre Chorváty zostávalo zlepšenie súdneho systému, zníženie administratívnej záťaže, revízia systému registrácie pôdy a katastra nehnuteľností, vyriešenie hraničných sporov so Slovinskom (Piranský záliv a niekoľko obcí na pobreží Jadranského mora), a úplná implementácia legislatívy na ochranu práv národnostných menšín umožňujúca návrat etnických Srbov, ktorí ušli do Srbska či Bosny.

Macedónsko dosiahlo z krajín Západného Balkánu po už prijatom Bulharsku a Rumunsku a po Chorvátsku najväčší pokrok na ceste k členstvu v EÚ. Bolo prvou krajinou balkánskeho regiónu, ktorá v apríli 2001 podpísala SAA a kandidátsky status bol krajine udelený v decembri 2005. Pôvodne priaznivý vývoj zbrzdilo nedostatočné tempo reforiem v Macedónsku a opozícia Grécka. To malo za následok, že zatiaľ nebol určený dátum otvorenia prístupových rokovaní.

K potenciálnym kandidátom patrí Albánsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko (vrátane Kosova) a Čierna Hora. Ich pokrok na ceste k členstvu v Únii závisí od priebehu SAP, ktorý EÚ každoročne hodnotí, ako aj od absorpčnej schopnosti samotnej Únie, ktorá sa dostala na scénu po vstupe Bulharska a Rumunska.

Uvedené krajiny sú stále iba „potenciálni kandidáti“, čo v praxi znamená, že ich pripojenie k EÚ v dohľadnej budúcnosti nebude možné. Ako isté gesto zmierenia, ktorého cieľom je riešiť frustráciu vnútri týchto krajín, je možné považovať rozhodnutie EÚ o uvoľnení vízovej povinnosti pre občanov všetkých kandidátskych krajín na západnom Balkáne. V dôsledku toho môžu občania všetkých štátov západného Balkánu cestovať bez víz do EÚ.

---

¹⁴ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY.

Čierna Hora vznikla v roku 2006 ako výsledok referenda o nezávislosti od Srbska. Hoci Srbsko nebolo plánom na čiernohorskú samostatnosť nadšené (okrem iného tým stratilo prístup k moru) proces osamostatnenia prebehol pokojne. Rokovania o SAA medzi EÚ a Čiernou horou sa začali v septembri 2006 a boli ukončené v marci 2007. Postup na ceste k EÚ sa osamotením krajiny zrýchlil, pretože už nebola viazaná na splnenie podmienok, ktoré dostalo Srbsko, ale boli vytvorené nové. Napriek tomu, že sa Čierna Hora označuje potenciálne za tretiu krajinu z bývalej Juhoslávie, ktorá by sa po Slovinsku a Chorvátsku mohla stať členom EÚ, jej vstup do Únie je v zhl'adom na tempo reforiem v nedohľadne.

Proces SAP začal so Srbskom v roku 2000 po tom ako v krajine padol Miloševićov režim a rokovania o SAA začali v októbri 2005. Tie však boli 3. mája 2006 zablokované pre nedostatok pokroku v oblasti spolupráce Srbska s ICTY, predovšetkým v súvislosti s uväznením Ratka Mladiča. Tento fakt spomalil tempo samotného prístupového procesu do EÚ a reformného procesu v krajine. Dôležitým momentom bolo taktiež vyhlásenie jednostrannej nezávislosti kosovskej vlády od Srbska vo februári 2008.

Po prekonaní rôznych prekážok Srbsko oficiálne požiadalo o členstvo v EÚ 22. 12. 2009 a deklarovalo rok 2014 ako jeho cieľový termín vstupu do Únie. Vláda sa zamerala na čo najrýchlejší pokrok v integrácii krajiny do EÚ. Za posledné obdobie dosiahla síce pomerne významné úspechy, ale aj tu cítiť negatívne dôsledky globálnej hospodárskej krízy. Vstup Srbska do EÚ pred rokom 2014 sa ukazuje skôr ako nereálny.

Jedným z najzávažnejších dôvodov je vyriešenie „sporu“ s Kosovom, ktorý bude mať určite najväčší vplyv na rozhodnutie o konkrétnom vstupe Srbska do EÚ. Je nepravdepodobné, že sa bude o členstve Srbska rozhodovať v období pred vyriešením územných problémov. Neistota ohľadom statusu Kosova nebude vyriešená kým nebude vyriešená situácia v severnom Kosove. EÚ nemôže nútiť Srbsko aby uznalo Kosovo, keď jej vlastní piati členovia to odmietajú. Tento fakt dokonca bráni aj samotnému Kosovu, aby formálne požiadalo o členstvo.

Situácia v Bosne a Hercegovine a Albánsku je pre vstup do EÚ nepriaznivá. Obidve krajiny sužuje korupcia, organizovaný zločin a problémy s energetickým sektorom. Okrem toho čelia obrovským politickým nepokojom. Tie, v prípade Bosny a Hercegoviny, ohrozujú samotnú existenciu krajiny. (9) EÚ v tejto krajine uplatňuje svoje nástroje na komplexné riešenie kríz. (10) Reálnym výstupom je operácia EUFOR ALTHEA, ktorá bola spustená koncom roka 2004. V obidvoch prípadoch sa vstup do EÚ nedá očakávať pred rokom 2015.

ZÁVER

Je evidentné, že EÚ má záujem o pokračovanie integračných procesov krajín Západného Balkánu. Integrácia krajín Európy je občanmi EÚ vnímaná ako príležitosť, ktorá má potenciál priniesť kontinentu stabilitu a ekonomickú prosperitu. Takéto názory je možné registrovať aj na strane adeptov integrácie. Na druhej strane existujú obavy z nekontrolovanej migrácie, prenášania etnických a náboženských nepokojov a šírenia organizovaného zločinu.

Proces integrácie je predovšetkým v rukách tých štátov, ktorých sa to týka. Príslušné štáty musia presvedčiť Úniu, že ich integrácia bude prínosom pre všetky zainteresované strany a že vynaložené úsilie a investované prostriedky nebudú premrhané. Ich úlohou je dokázať, že ich reformy sú dlhodobé až nezvratné a že sa nejedná iba o pretváрку a účelové opatrenia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Europa.eu: *Zahraničná a bezpečnostná politika. Hovoríme jedným hlasom*. [online]. 2012. [cit. 2012-08-23]. Dostupné na internete: <http://europa.eu/pol/cfsp/index_sk.htm>.
2. Europa.eu: *EU – Western Balkans Summit.(Thessaloniki, 21 June 2003) Declaration*. [online]. 2003. [cit. 2012-08-23]. Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/misc/76291.pdf>.
3. Euractiv.sk: *Vstúpiť do EÚ je dnes ťažšie ako pred 10 rokmi*. [online]. 2012. [cit. 2012-08-23]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/clanok/vstupit-do-eu-je-dnes-tazsie-ako-kedysi-019419>>.
4. *Foreign Relations of the United States – 1947*, Vol. III., Washington : US Government Printing Office, 1972. s.197.
5. VOLK, Tina et al.: *Agriculture in the Western Balkan Countries*. Halle : IAMO, 2010. 264 s. ISBN 978-3-938584-51-4.
6. *Salzburg EU/Western Balkans Joint Press Statement*. [online]. 2012. [cit. 2012-08-23]. Dostupné na internete: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/declarations/88760.pdf.
7. BROWN, Adèle – ATTENBOROUGH Michael: *EU Enlargement: the Western Balkans*. London : House of Commons Library, 2007. 44 s. ISSN 1368-8456.
8. LABUZÍK, Milan – JURČÁK, Vojtech: *Lisabonská zmluva a jej dopad na oblasť spoločnej zahraničnej bezpečnostnej politiky*. In: *Bezpečnosť a obrana v evropském kontextu [elektronický zdroj] : sborník z mezinárodní konference 6.-7. května 2009*. Brno : Univerzita obrany. S. 164-173. ISBN 978-80-7231-663-2.
9. PIKNER, Ivo: *Zaangažowanie sil wojskowych Unii Europejskiej w Bosni i Hercegowinie*. In : *Europejski protektorat? – Bosnia i Hercegovina w perspektywie środkowoeuropejskiej - Polski Instytut Spraw Miedzynarodowych* : Warszawa, S. 99-108. ISBN 978-83-89607-44-7.
10. SPILÝ, Peter: *Nástroje Európskej únie na komplexné riešenie kríz*. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2011 : zborník 2. medzinárodnej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. S. 260 – 266. ISBN 978-80-8040-429-1.

Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
ivan.majchut@aos.sk

TERORIZMUS A NÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ

Miloš MOSNÝ

ABSTRACT:

Globalization does not at present only the positive aspects of the community but also growing forms of political violence. Violence in politics has become a daily part of social life, where terrorism is a form of political violence. Terrorism has maintained a high level of dynamics of development. Rapidly adapts to new conditions, using new technologies to penetrate criminal organizations and give up the traditional forms of promotion of political interests.

Ability completion of major terrorist attacks thousands of miles from home base brings a new phenomenon in world politics. Nature of contemporary terrorism requires extensive cooperation between states, but also within a particular country. The uncertainties, postulates and assumptions about a possible terrorist attack, in the form of a state of tension, which can cause pressure to change the political values.

KEY WORDS: Globalization, terrorism, violence, political values.

ÚVOD

V súčasnosti neexistuje jednotná a ucelená definícia terorizmu. Samotné slovo je odvodené z latinčiny, kde „Terrere“ znamená vydesiť, postrašiť. Do moderných slovníkov sa však dostalo prostredníctvom francúzskeho jazyka až v 14. storočí. V anglickom jazyku sa jeho prvé použitie datuje do roku 1528. V tejto súvislosti je však potrebné upozorniť na fakt, že v spoločnosti sa zvykne zamieňať pojem terorizmus a teror. Kým terorizmus chce vyprovokovať zmenu, teror je násilná odvetá. „Teror je však systematické používanie násilia zhora (často zo strany štátu) za pomoci štátnych alebo štátu blízkych orgánov, ktoré chcú udržať status quo (označujú ho spravidla ako „poriadok“).¹ Už z histórie terorizmu vyplýva, že o terorizme možno pojednávať ako o fenoméne, ktorý sa vyskytuje tak v rámci vojen či vojnových konfliktov, no jeho existenciu zaznamenávame rovnako mimo rámca vojen, teda v čase mieru. V priebehu vývoja spoločnosti sa tiež menil charakter terorizmu, a to od terorizmu, aký existoval na zemi po stáročia, až po terorizmus, ktorý môže v súčasnosti zasiahnuť kohokoľvek, kdekoľvek a kedykoľvek, a ktorý je zameraný na masovú deštrukciu materiálnych hodnôt a masové zabíjanie nevinných civilistov.² Terorizmus zároveň sprevádza rozsiahle vnútrospoločenské konflikty, ktorých intenzita nemusí dosahovať stupeň občianskej vojny. Hovoriť sa tu dá hlavne o revolúciách a politických prevratoch.³

¹ Wikipédia. 2012. *Terorizmus*. Dostupné na: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Terrorizmus>

² IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.

³ SVIATKO, M. 2005. *Globálny terorizmus*. Banská Bystrica : Euroatlantické centrum, 2005, 140 s. ISBN 80-969306-0-5

1 POLITICKÝ TERORIZMUS

V súčasnosti môžeme pozorovať na celom svete rast asymetrických bezpečnostných hrozieb (bližšie pozri Nečas – Ušiak, 2010,⁴ Ivančík, 2011⁵ alebo Jurčák, 2012⁶) a asymetrických konfliktov, ktoré sú v mnohých prípadoch iniciované teroristickými organizáciami. Na činnosť teroristickej organizácie sa môžeme z jednej strany pozeráť ako na terorizmus, ale z iného uhla pohľadu je činnosť skupiny hodnotená ako oslobodzovací boj. Rovnaký uhol pohľadu platí aj pre činnosť partizánskych skupín počas ozbrojeného konfliktu, kde partizánska skupina vedie oslobodzovací boj, ale z pohľadu protivníka je to terorizmus. Pojmy štát a terorizmus sú dlhodobo prezentované prakticky ako protiklady, pričom inštitúcia štátu predstavuje poriadok, právo a legitimitu, zatiaľ čo terorizmus symbolizuje nelegitímny chaos a násilie⁷.

Už zmienená absencia definície terorizmu sa odráža v existencii veľkého množstva definícií politického terorizmu. Napríklad Svoboda definoval v „Rizikách terorizmu“ politický terorizmus ako motivovanú a zdôvodňovanú metódu, spôsob či stratégiu viac-menej systematického používania násilia, ktorého hlavným cieľom je dosiahnutie určitého psychického efektu, ktorý svojím dosahom zvyčajne prekračuje okruh priamych obetí či svedkov útokov, alebo efektu, vzhľadom k jeho predpokladanému politickému významu je bezprostredný fyzický účinok násilnej akcie druhořadý.

V súvislosti s priamym vstupom teroristických skupín ako mocenských subjektov do politiky ide o pôsobenie teroristických skupín vo vnútroštátnom prostredí ako napríklad Al-Káida v Afganistane. V oficiálnych dokumentoch Národnej bezpečnostnej stratégie USA a Národnej stratégie USA pre boj proti terorizmu vyhodnotili, že pôsobenie globálnej teroristickej siete Al-Káida predsa len vedie k prehodnoteniu konania a správania sa štátneho aktéra v medzinárodnej politike.⁸

Dershowitz poukazuje na nevyhnutnosť vytvorenia ucelenej definície politického terorizmu a ponúka vlastnú percepciu tohto fenoménu, stotožňujúc terorizmus s taktikou, ktorá je najefektívnejšie namierená proti otvoreným demokraciám. V prípade pôsobenia islamského terorizmu je pozoruhodné pôsobenie jeho jednotlivých subjektov v krajinách s demokratickým charakterom štátnej moci, ako aj s autoritatívnym systémom.⁹

Ministerstvo zahraničných vecí USA vydáva každoročne správu pod názvom Pattern of global terrorism, v ktorej operuje s nasledujúcou definíciou terorizmu: „Terorizmus je premyslené, politicky motivované násilie, spáchané proti nebojovým cieľom neštátnymi skupinami alebo tajnými agentmi, zvyčajne za účelom ovplyvnenia verejnosti. Slovensko získalo skúsenosť s moderným typom politického terorizmu v roku 1995, keď uniesli neznámi páchatelia Michala Kováča ml. a zavliekli ho do Rakúska. Do roku 2002 v slovenskom právnom poriadku neexistovala ani zmienka o terorizme.“

⁴ NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. 167. ISBN 978-80-8040-401-7.

⁵ IVANČÍK, R. 2011. Asymetria vo vojenstve. In *Almanach – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2011, roč. 6, č. 1, s. 105-118. ISSN 1337-0715.

⁶ JURČÁK, V. 2012. Ontologický model asymetrických hrozieb v projekte SIMS. In *Bezpečnostné fórum 2012 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela. 2012. s. 618-628. ISBN 978-80-557-0332-9.

⁷ MISTRÍK I., 2006: *Terorizmus ako politický diskurz*.

⁸ SVIATKO, M. 2005. *Globálny terorizmus*. Banská Bystrica : Euroatlantické centrum, 2005, 140 s. ISBN 80-969306-0-5

⁹ SVIATKO, M. 2005. *Globálny terorizmus*. Banská Bystrica : Euroatlantické centrum, 2005, 140 s. ISBN 80-969306-0-5

2 GLOBÁLNY TERORIZMUS

Terorizmus je známy po stáročia a v nedávnej minulosti sa stal jedným z hlavných globálnych bezpečnostných hrozieb, ktoré svojou podstatou a prejavmi ohrozuje celé medzinárodné spoločenstvo, nakoľko dejiskom teroristického incidentu sa môže stať, ako už bolo uvedené vyššie, ktorákoľvek krajina alebo miesto na svete. Medzinárodné spoločenstvo sa zaoberá terorizmom už od roku 1937, keď Spoločenstvo národov vypracovalo Dohodu o prevencii a potrestaní terorizmu. Valné zhromaždenie OSN a Bezpečnostná rada OSN prijali niekoľko rezolúcií týkajúcich sa terorizmu. Z pohľadu boja proti terorizmu je najdôležitejšia rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1373 (2001) z 28. septembra 2001, ktorá deklaruje, že akty, metódy a praktiky terorizmu sú nezlučiteľné s cieľmi a zásadami OSN.

Európska rada zasa dňa 25. marca 2004 prijala Deklaráciu o boji proti terorizmu ako odpoveď na teroristické útoky v Madride z 11. marca 2004. Táto deklarácia zdôraznila, že akty terorizmu sú útokmi proti hodnotám, na ktorých je EÚ založená. Zároveň deklarovala záväzok EÚ a jej členských štátov vykonať všetko, čo je v ich silách v boji proti všetkým formám terorizmu, hlavne podporovať výmenu informácií medzi národnými spravodajskými informačnými systémami, monitorovať a podporovať správnu implementáciu existujúcich právnych nástrojov.

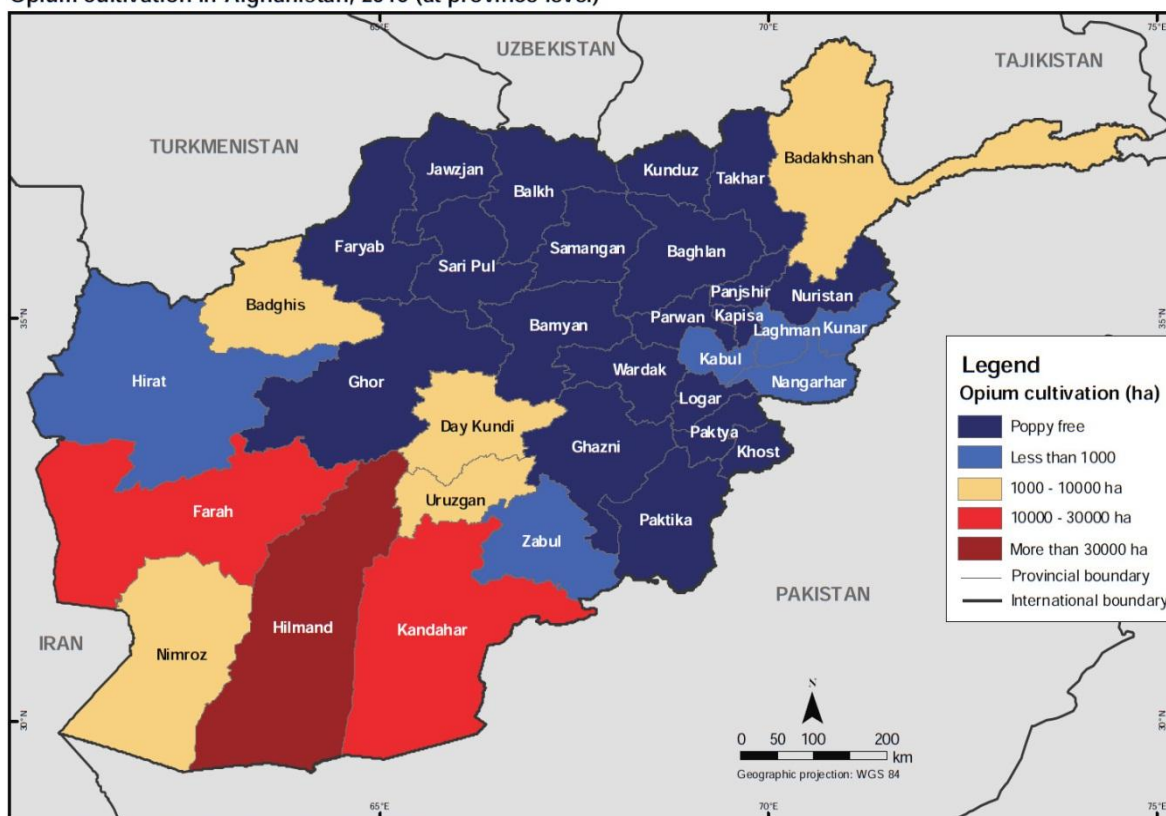
Slovenská republika si plne uvedomuje potrebu spoločného, s ostatnými štátmi koordinovaného postupu v boji proti terorizmu. Jej národná stratégia v tejto oblasti sa odvíja od stratégie EÚ a od revidovaného akčného plánu EÚ na boj proti terorizmu. Pred dvomi rokmi sa Slovenská republika rozhodla vzoprieť Európskemu súdu pre ľudské práva, Ústavnému súdu SR, ako aj Najvyššiemu súdu SR a vyhostila Mustaphu Labsiho do Alžírka. Vyhostenie prebehlo napriek predbežnému opatreniu Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP), ktoré Slovensku zakazovalo vyhostenie Labsiho, a tiež napriek rozsudku Najvyššieho súdu SR, ktorý skonštatoval neprípustnosť vydania Labsiho do Alžírka z dôvodu, že mu tam hrozí mučenie. Vtedajší a súčasný minister vnútra Robert Kaliňák (Smer – SD) odôvodnil svoje rozhodnutie tým, že „vyhostenie Mustafu Labsiho je predovšetkým víťazstvo zdravého rozumu a zároveň garanciou bezpečnosti našich občanov. Nemôžeme si dovoliť, aby sa na našom území voľne pohyboval človek, ktorý bol viackrát odsúdený za trestné činy terorizmu.“ Minister poukázal aj na diplomatické záruky alžírkej vlády, ktoré Slovenská republika dostala a ktoré mali jednoznačne zaručovať Labsimu štandardný nezávislý súdny proces, a tiež to, že mu nehrozí ani mučenie ani trest smrti.

O dva roky neskôr je po májovom rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva jasné, že Slovenská republika, členský štát Európskej únie, zmluvný štát Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako aj všetkých ďalších významných medzinárodných ľudskoprávných dokumentov svojím konaním porušila článok 3 Dohovoru, teda absolútny zákaz vystaviť akúkoľvek osobu hrozbe mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu, ako aj čl. 13 Dohovoru, teda právo na účinný prostriedok nápravy a napokon aj čl. 34, právo na individuálnu sťažnosť. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva sme teda porušili „práva v merite vecí“, ktoré podľa vyjadrenia ministerstva z roku 2010 vyhostením porušené neboli.¹⁰ Prípád Labsi poukazuje na skutočnosť, že Slovensko už nie je mimo záujmov globálneho terorizmu.

---

¹⁰ ŠTEVULOVÁ, Z. 2012. *Prípád Labsi a národná bezpečnosť*. Dostupné na: <http://www.cvek.sk/uploaded/files/Mensinova%20politika%20na%20Slovensku%202012.pdf>.

Opium cultivation in Afghanistan, 2010 (at province level)

Source: Government of Afghanistan - National monitoring system implemented by UNODC
 Note: The boundaries and names shown and the designations used on this map do not imply official endorsement or acceptance by the United Nations.

Obrázok 1

Pestovanie ópia v Afganistane, 2010

Zdroj: <http://www.google.sk/search?q=graph+of+cultivation+opium+in+Afghanistan&hl=sk&prmd=imvns&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=8E9jUPuECo2HswatqYCABQ&sqi=2&ved=0CB8QsAQ&biw=936&bih=551>

Terorizmus dnes však nepôsobí iba v oblasti politických záujmov ale čoraz viac zasahuje do oblastí, ktoré dosiaľ neboli doménou terorizmu. Dňa 23.09.2012 na štadióne Realu Madrid pred začiatkom zápasu bolo preseknuté napájanie osvetlenia a poškodené osvetlenie. Predmetnú udalosť označili ako futbalový terorizmus.

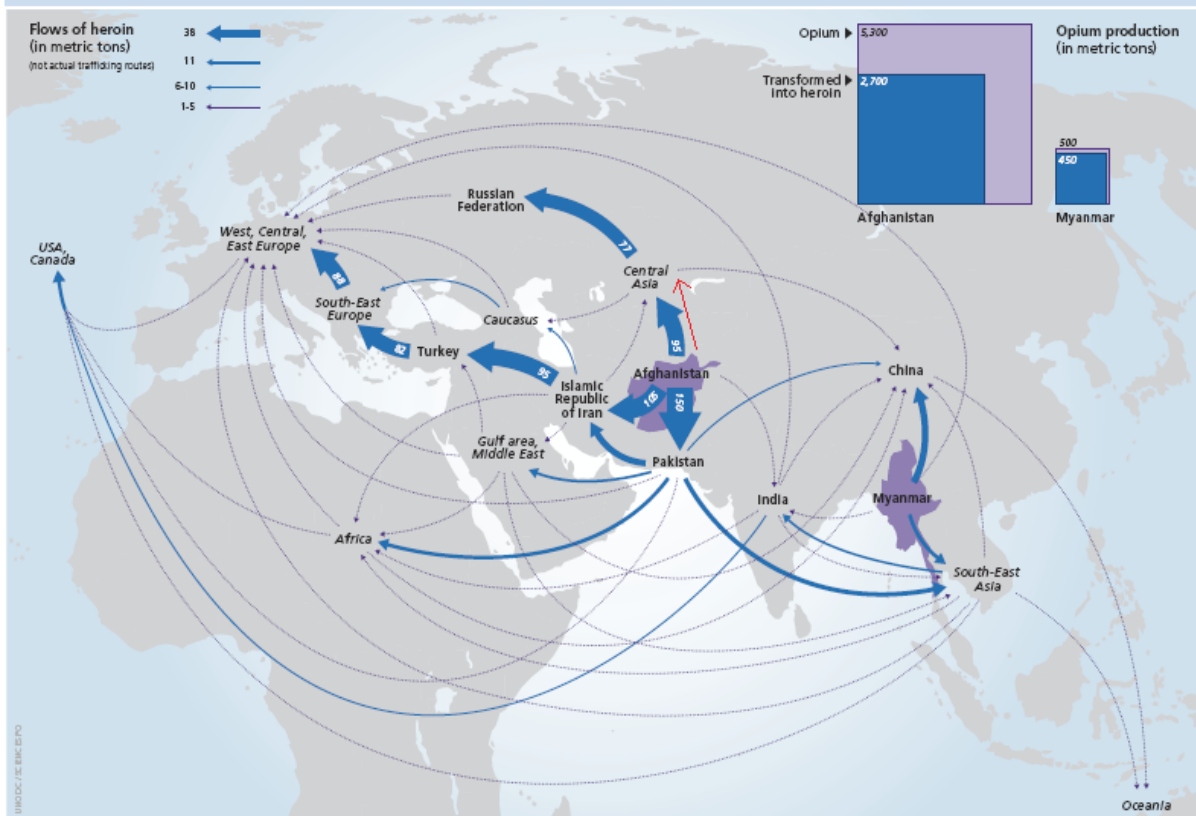
Z dôvodu zabezpečenia finančných prostriedkov pre činnosť teroristických skupín pozorujeme presadzovanie tohto fenoménu čoraz viac v oblastiach, ktoré boli doménou zločineckých organizácií. Hlavnou oblasťou sa stalo pestovanie, spracovanie a distribúcia drog. Ako príklad môžeme uviesť Afganistan (pozri Obrázok 1), kde produkcia ópia predstavovala v rokoch 2008 – 2010 cca 84 až 93 % z celosvetovej produkcie.

Prežívajúci kmeňový systém má veľký vplyv na spoločnosť v Afganistane a je takmer nemožné nahradiť pestovanie maku inými plodinami. Okrem kultúrnych tradícií situáciu v jednotlivých provinciách ovplyvňuje aj Al-Kaida, možnosť finančného zárobku predajom ópia, veľká podpora Iránu a Pakistanu v pohraničných oblastiach a aj stupňujúci vplyv islamu a jeho narastajúci odpor voči západnému svetu.

Map 2: Global heroin flows of Asian origins

Source: UNODC

Obrázok 2

Produkcia heroínu/óvia z Ázie

Zdroj: <http://www.google.sk/search?q=graph+of+cultivation+opium+in+Afghanistan&hl=sk&prmd=imvns&tbn=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=8E9jUPuECo2HswatqYCABQ&sqi=2&ved=0CB8QsAQ&biw=936&bih=551>

Toto všetko je živnou pôdou terorizmu, ktorý sa v Afganistane prejavuje hlavne množstvom sebevražedných útokov na vojakov ISAF, korupciou v štátnom sektore, predajom drog a stupňujúcimi sa teroristickými akciami mimo územia Afganistanu. V dôsledku globalizácie terorizmu bolo prijaté množstvo opatrení po celom svete, ktoré môžeme pozorovať hlavne v leteckej prevádzke a v medzinárodnej turistike. Šírenie hrozby asymetrických konfliktov vo svete formou terorizmu stupňuje u ľudí strach, ktorý je jednou z hnacích síl terorizmu.

V rokoch 2008-2010 produkcia óvia iba v provincii Helmand v Afganistane tvorila približne 60 % celosvetovej produkcie óvia. V rámci globálneho terorizmu má produkcia a distribúcia drog dopad na štátny systém. V Afganistane táto situácia vytvára prostredie pre korupciu, ktorá je pozorovateľná vo všetkých častiach štátnej správy. Slovensko už nie je iba tranzitnou krajinou, ale stáva sa cieľovou krajinou pre distribúciu drog. Obrázok 2 zobrazuje distribúciu heroínu a óvia z Ázie do celého sveta. Jednou z hlavných ciest tranzitu drog cez Európu je Balkánska cesta, prostredníctvom ktorej narastá predaj a distribúcia drog aj na Slovensku.

Dôležitým bodom vnímania globalizácie terorizmu sa stali letecké teroristické útoky z 11. septembra 2001, ktoré neznamenali iba percepciu hrozby terorizmu bez rešpektovania akýchkoľvek hraníc, ale súčasne aj uvedomenie si zmien v oblasti bezpečnosti. Prijatie opatrení jednotlivých štátov podporila aj spoločná koordinácia a postupy v bezpečnostnej

sfére. So vstupom Slovenskej republiky do NATO dňa 29.3.2004 sa Slovensko stalo súčasťou systému NATO Integrated Air Defence System – NATINADS, kde hlavnú úlohu zabezpečujú sily a prostriedky Vzdušných síl OS SR. Podstatou NATINADS je zjednotenie národných vzdušných priestorov európskych členských štátov NATO do jedného spoločného vzdušného priestoru, za ktorého ochranu preberá na základe súhlasu zúčastnených členských štátov zodpovednosť spoločné veliteľstvo, priamo podriadené vrchnému veliteľovi síl NATO v Európe.

ZÁVER

Celosvetové spájanie štátov v širokom spektre rôznych oblastí prináša so sebou množstvo výhod, ale zároveň aj hrozieb, ktoré sa odrážajú v jednotlivých častiach vzájomného prepojenia. Globalizácia ako viacdimenzionálny jav, zahŕňajúci nielen ekonomickú, politickú, sociálnu, informačnú, technickú, technologickú, ekologickú, ale aj energetickú a ďalšie dimenzie¹¹ prináša so sebou čoraz väčšiu previazanosť, čo dnes môžeme pozorovať najmä na negatívnych prejavoch ekonomickej krízy. Nepozorujeme však iba interakciu svetových ekonomík, ale aj prepojenie teroristickej siete a siete organizovaného zločinu. Táto situácia znamená, že dnes už naozaj neexistujú hranice pre terorizmus, z čoho jasne vyplýva, že aj krajina, ktorá doteraz nemala problémy s terorizmom a dobre organizovanými medzinárodnými zločineckými skupinami, sa dnes nemôže cítiť bezpečne. Terorizmus už nie je izolovaným javom, týka sa všetkých krajín, bez rozdielu.

Jednou z hnacích síl terorizmu je náboženský faktor, ktorý sa prejavuje hlavne v krajinách s veľkým zastúpením chudoby. Jeho využitie znásobuje množstvo prívržencov a sympatizujúcich subjektov, čo komplikuje boj proti terorizmu. Zabezpečenie globálnej bezpečnosti v dnešnom prostredí globalizácie možno spájať aj s transatlantickou spoluprácou a rozširovaním NATO o ďalšie štáty EÚ.¹²

Pri zaistovaní národnej bezpečnosti musíme vychádzať z platného znenia Obrannej stratégie Slovenskej republiky 2005, článok 7, kde sa píše: Na základe hodnotenia predpokladaného vývoja bezpečnostného prostredia a charakteru pôsobenia uvedených faktorov možno prijať politicko-vojenský záver, že Slovenskej republike v dlhodobom časovom horizonte nehrozí bezprostredný rozsiahly konvenčný vojenský konflikt a znižuje sa závažnosť a rozsah ďalších hrozieb vojenského charakteru. Zvyšuje sa však pravdepodobnosť a nebezpečenstvo nevojenských hrozieb, predovšetkým útokov medzinárodného terorizmu, ktorý by v kontexte zlyhávania národnej a medzinárodnej kontroly šírenia zbraní hromadného ničenia predstavoval najväčšiu hrozbu pre Slovenskú republiku a jej spojencov.¹³

---

¹¹ NEČAS, P. – IVANČÍK, R. 2011. *Globalizácia, obrana a bezpečnosť*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2011. 190 s. ISBN 978-80-8040-425-3.

¹² MALIŇÁK J. 2011. *Globalizačné procesy, terorizmus a EÚ*. Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta špeciálneho inžinierstva, PETRÍK V. Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta.

¹³ Obranná stratégia Slovenskej republiky schválená v NR SR 23. septembra 2005

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky z roku 2005
2. BUREAU OF INTERNATIONAL NARCOTICS AND LAW ENFORCEMENT AFFAIRS. 2012. *International Narcotics Control Strategy Report 2012*. Dostupné na: <http://www.state.gov/j/inl/rls/nrcrpt/2012/vol1/184098.htm>
3. HOFREITER, L. 2006. Globálne bezpečnostné problémy. In *Security Revue*. 2006. Dostupné na: <http://www.securityrevue.com/article/2006/06/globalne-bezpecnostne-problemy/>
4. IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.
5. IVANČÍK, R. 2011. Asymetria vo vojenstve. In *Almanach – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2011, roč. 6, č. 1, s. 105-118. ISSN 1337-0715.
6. JURČÁK, V. 2012. Ontologický model asymetrických hrozieb v projekte SIMS. In *Bezpečnostné fórum 2012 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela. 2012. s. 618-628. ISBN 978-80-557-0332-9.
7. KELEMEN, M. a kol. 2010. *The comprehensive approach: an effective tool in the pursuit of national security and defense interests?* In *Connections : the quarterly journal*, 2010, roč. 9, č. 2, s. 79-88. ISSN 1812-1098.
8. KLAVEC, J. 2007. *Terorizmus ako politický fenomén*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2008. Dostupné na <http://referaty.aktuality.sk/terorizmus/referat-24860>
9. LIĐÁK, J. – ALISHER, S. *Islamizácia terorizmu*. Dostupné na: http://www.google.sk/#hl=sk&gs_nf=1&pq=islamiz%C3%A1cia%20terorizmu&cp=74&gs_id=2p&xhr=t&q=Islamiz%C3%A1cia+terorizmu+Doc.+PhDr.+J%C3%A1n+Li%C4%8F%C3%A1k,+Csc.,+Mgr.+Alisher&pf=p&scient=psy-ab&oq=Islamiz%C3%A1cia+terorizmu+Doc.+PhDr.+J%C3%A1n+Li%C4%8F%C3%A1k,+Csc.,+Mgr.+Alish&fp=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.&cad=b
10. MALIŇÁK J. 2011 *Globalizačné procesy, terorizmus a EÚ*. Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta špeciálneho inžinierstva, PETRÍK V. Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta. Dostupné na: <http://www.securityrevue.com/article/2011/11/globalizacne-procesy-terorizmus-a-eu/>
11. MISTRÍK I., 2006: *Terorizmus ako politický diskurz*. Dostupné na: http://is.muni.cz/th/102809/fss_b/bakalarka_mistik.txt
12. NATO Review. Nové hrozby - kybernetické dimenzie. Dostupné na: <http://www.nato.int/docu/review/2011/11-september/Cyber-Threads/SK/index.htm>
13. NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.
14. Obranná stratégia Slovenskej republiky z roku 2005
15. SVIATKO, M. 2005. *Globálny terorizmus*. Mesto : Euroatlantické centrum, 2005, počet strán 140 s. ISBN 80-969306-0-5
16. SVOBODA I. *Riziká terorizmu*. Ministerstvo obrany ČR, Univerzita obrany. Dostupné na: <http://www.zachranari.sk/Default.aspx?CatID=439>

17. ŠTEVULOVÁ, Z. 2012. *Prípád Labsi a národná bezpečnosť*. Dostupné na: http://www.cvek.sk/uploaded/files/Mensinova%20politika%20na%20Slovensku%20_2012.pdf
18. Ústavný zákon č. 227/2002 z 11. apríla 2002 o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu
19. Wikipédia. 2012. *Terorizmus*. Dostupné na: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Terrorizmus>
20. Zákon č. 321/2002 z 23. mája 2002 o ozbrojených silách Slovenskej republiky

plukovník Ing. Miloš MOSNÝ
Veliteľstvo Vzdušných síl OS SR, Zvolen
☎ 0960 464 206
@ milos.mosny@gmail.com

ŠTÁT AKO SUBJEKT BEZPEČNOSTI OBČANA

Martin NIČ

ABSTRACT

The article is focused on development of the relationships between state and citizens in the field of ensuring of their security in a conditions of the development in the geopolitical area of after november events in Bohemia and Slovakia. We try to describe the facts in the field of economy and social insurance and their influence for the security and the reponsibilities and tasks of the state as a subject of the security politics towards to citizens.

The article is divided into two chapters. The introduction is dedicated to the security phenomenon in a mutual relationship of the state as a guarantor of the citizens security. The aim of the first part is to name the problem of economy security of the citizens from the state side. The second part is focused to the function of the state in the field of social insurance and a negative development of the Czech and Slovak geopolitical area. The task of the end was to summarize the problems and sketch possible alternative with the effort to point the coherences of the global character such as globalization and ecology. The article might by used as a theoretical starting point for research of the questions of the relationship between a state as a subject of the security politics.

Keywords: security, state, citizen, economy, social insurance, globalization, ecology, Western civilization, resources, industry.

ÚVOD

Na svete žije vyše sedem miliárd ľudí. Všetci majú právo na dôstojný život. Medzi základné determinanty existencie človeka a spoločnosti v parciálnom i globálnom meradle patrí okrem napĺňania viscerogénnych potrieb aj potreba pocitu bezpečnosti, to znamená do určitej nevyhnutnej miery zaistená bezpečná existencia v prítomnosti, zrejmé perspektívy v bližšej a vzdialenejšej budúcnosti. Tieto pojmy môžeme považovať za fragmenty pojmu vyššej všeobecnosti – pojmu bezpečnosť.

Pojem bezpečnosť môže byť vnímaný a skúmaný z viacerých hľadísk. Vo vzťahu k téme tohto článku je individuálna bezpečnosť bezpečnosťou jednotlivca v súvislosti s možnosťami zabezpečovania jeho potrieb v spoločnosti. Odvíja sa najmä od bezpečnosti spoločnosti, v rámci ktorej daný jednotlivec existuje a pôsobí, inými slovami, jednotlivec je súčasťou spoločnosti a jeho individuálna bezpečnosť je v značnej miere priamo závislá na spoločnosti v ktorej žije.

Nejedná sa však o jednostranný vzťah. Spoločnosť svojimi aktivitami a smerovaním môže pozitívne i negatívne ovplyvniť bezpečnosť jednotlivca a jednotlivec môže svojimi aktivitami ovplyvňovať a formovať bezpečnosť spoločnosti. Miera týchto vzájomných interakcií je daná politickým zriadením spoločnosti, spoločenskými charakteristikami ako napríklad dostupnosť vzdelania a vzdelanostná úroveň občanov, občianske práva a ich vymožitelnosť, kvalita života a zabezpečovania životných potrieb.

Garancia základných ľudských práv a slobôd a teda aj bezpečnosti pre občanov je základnou úlohou každého fungujúceho štátu. Jednotlivé etapy vývinu ľudskej spoločnosti boli charakterizované odlišnou mierou bezpečnosti, ktorú požívali jednotlivé štáty a ich občania. Aj keď globálne bezpečnostné prostredie prešlo určitým vývojom, najmarkantnejšie kvantitatívne a kvalitatívne zmeny globálneho bezpečnostného prostredia v novodobých dejinách je možné pozorovať po skončení obdobia tzv. studenej vojny, čo však žiadny vyspelý štát nezbavilo zodpovednosti za bezpečnosť jeho občanov. Pochopiteľne, všetky významné zmeny spoločenských usporiadaní so sebou priniesli aj nutnosť redefinovania faktorov majúcich na bezpečnosť určujúci vplyv, t. j. bezpečnostných hrozieb a rizík.

V súčasnosti je možné konštatovať, že až na niekoľko špecifických výnimiek je takmer každý štát spôsobilý vo väčšej či menšej miere ovplyvniť bezpečnostné prostredie v ktorom sa nachádza realizáciou vlastných záujmov, či už samostatne alebo ako člen ekonomicko-vojensko-politických či náboženských alebo iných záujmových zoskupení.

Vyspelé štáty sveta s demokratickým zriadením a kapitalistickými ekonomikami a štáty tzv. Východného bloku dokázali v čase studenej vojny zabezpečiť bezpečnosť svojich občanov vzájomným vyvažovaním zbrojných arzenálov a činnosťou svojich exekutívnych orgánov. Bezpečnostné hrozby a riziká boli dlhodobo stabilné a modifikované v minimálnej miere. Inou otázkou bola miera bezpečnosti vlastných občanov v rámci jednotlivých súperiacich blokov a v rámci jednotlivých štátov. Z tohto pohľadu sa bezpečnosť občana voči štátu v ktorom žije odvíjala od miery uplatňovania demokratických princípov v konkrétnom štáte, preto je veľmi obtiažne porovnávať napr. pozíciu občana voči štátu v Nemeckej spolkovej republike a pozíciu občana voči štátu v Nemeckej demokratickej republike v osemdesiatych rokoch minulého storočia.

1 ŠTÁT AKO SUBJEKT BEZPEČNOSTI VO VZŤAHU K OBČANovi Z EKONOMICKO-SOCIÁLNEHO ASPEKTU

Po rozpade bipolárneho usporiadania sveta musel každý štát skôr či neskôr reagovať na zmeny globálneho bezpečnostného prostredia a v súlade s vlastnými vnútroštátnymi realitami (geopolitická pozícia, ekonomický, vojenský a politický potenciál, historické súvislosti, kultúrno-náboženské aspekty) a realitou bližšieho i vzdialenejšieho okolia (geopolitická pozícia, ekonomický, vojenský a politický potenciál, historické súvislosti, kultúrno-náboženské aspekty susedných aj vzdialenejších štátov).

Bezpečnostné riziká a hrozby a ich vnímanie elitami i radovými občanmi tak ovplyvňujú politiky štátov v medzinárodnom rozmere a vo vzťahu k vnútornej bezpečnosti štátu a občana v štáte. Pokúsime sa načrtnúť najdôležitejšie aktuálne problémové oblasti vzťahov štátu a občana v súvislosti s oprávnenými očakávaniami, ktoré majú občania voči štátu, že za ich prácu a dodržiavanie zákonov im štát poskytne garancie bezpečnosti, dôstojného života a budúcnosti pre ich potomkov, keďže ako inštitúcia vznikol práve na základe spoločenskej objednávky ľudí, ktorí ho tvoria. Pozornosť zameriame na procesy, ktoré ovplyvnili spoločnosť v minulosti a majú a budú mať svoje konzekvencie aj v budúcnosti, pretože sa domnievame, že ich výsledky majú potenciál zabezpečiť občanom pokojný život alebo naopak, ich nezvládnutie môže pôsobiť ako bezpečnostné riziko či dokonca hrozba.

Opisované spoločenské fenomény budeme hodnotiť z ekonomicko-sociálneho a sociologického aspektu aj s prihliadnutím na širšie súvislosti, pretože uvádzané fenomény si vyžadujú interdisciplinárny prístup, ostatne, sekuritológia a jej metódy skúmania sú v mnohých ohľadoch príbuzné s inými spoločenskými vedami.

Základným predpokladom správneho pochopenia a rozpracovania bezpečnostnej politiky štátu je analýza bezpečnostných rizík, to znamená rizikových faktorov v štáte a mimo štát, ktoré môžu mať negatívny vplyv na bezpečnosť občana, sociálnych skupín alebo bezprostredné či vzdialenejšie okolie štátu. Analýza bezpečnostných rizík musí spĺňať kritériá nepretržitosti, presnosti, validity a spoľahlivosti aby bolo možné bezpečnostnú politiku štátu zavčas efektívne modifikovať, pretože zlyhanie týchto mechanizmov môže mať za následok vznik rizík a hrozieb voči občanom a destabilizáciu pomerov v štáte či geopolitickom priestore.

Bezpečnostná politika štátu má vonkajšiu zložku, vnútornú zložku a obrannú a vojenskú politiku, pričom pod pojmom bezpečnostná politika je možné rozumieť súhrn opatrení realizovaných štátnou mocou a jej nástrojmi na základe analýzy bezpečnostných rizík s cieľom garantovať občanom bezpečnosť, stabilitu a trvalo udržateľné alternatívy vo všetkých sférach občianskeho života.

S prihliadnutím na vývin udalostí vo svete a najmä v krajinách tzv. Západnej civilizácie sa tvrdenie, že štáty poskytujú svojim občanom pocit bezpečnosti a trvalo udržateľných alternatív javí ako dosť problematické. Vládnuce elity v krajinách Západnej civilizácie totiž umožnili vznik a fungovanie takého modelu spoločnosti, ktorý je založený na profíte a spotrebe. Predseda vedeckej rady Ekonomického ústavu SAV Peter Staněk uvádza: „Dôvodom nárastu vzniku výrobných kapacít v uplynulých tridsiatich rokoch nebol nárast reálnej potreby a dopytu po tovaroch a službách, ale spotreba dotovaná úvermi s cieľom zabezpečiť si patrične vysoký životný štandard, ktorý vo väčšine prípadov nekoreloval s reálnymi ekonomickými možnosťami a často ani skutočnými potrebami občanov. Ďalšiu vlnu krízy je tak možné očakávať po zastavení výrobných kapacít, ktoré sú v súčasnosti na základe vysokého tempa dovtedajšej spotreby značne nadhodnotené a ťažko je možné dúfať, že trh práce absorbuje nárast nezamestnanosti spôsobený návratom výrobných kapacít na predkrízovú úroveň.

V chronologickom poradí je teda možné očakávať, že po prvej fáze dlhovej krízy začne kríza spotreby, následne kríza výrobných kapacít, nevládnuteľný nárast nezamestnanosti, občianske nepokoje a potenciálne zlyhávajú štátov v zmysle ich neschopnosti zabezpečiť bezpečnosť a fungovanie ich základných funkcií vo vzťahu k občanovi. Podstatou tohto negatívneho vývinu bolo dlhodobé zotrvávanie v omyle, že spotreba domácností je motorom ekonomického napredovania a rastu. Spotreba založená na úveroch je však len púhym ukazovateľom momentálnej životnej úrovne domácností, nie motorom. Pokiaľ je spotreba domácností založená na čerpaní úverov namiesto spotrebe založenej na reálnych mzdách jej pojmová informačná, resp. výpovedná hodnota je iluzórna“.¹

Názorová nejednotnosť vládnuccich elít v rámci Európy a Svetového spoločenstva spôsobuje nejednotnosť riešení najmä prostredníctvom reforiem a chýba tak potrebný synergický efekt. Podľa názoru ministra financií Spolkovej republiky Nemecko Wolfganga Schäubleho bude krízový vývin trvať zhruba 7 rokov, podľa OECD však 12 až 14 rokov. Dôkazom tejto nejednotnosti je riešenie situácie v Grécku a nie je ťažké všimnúť si, že prakticky všetky krajiny Západnej civilizácie sa nachádzajú na gréckej ceste. Paradoxne však práve na krajinách Západu leží bremeno zodpovednosti za bezpečnostnú situáciu a usporiadanie svetových pomerov.

Vážnou hrozbou ďalšieho vývinu kapitalistických spoločností Západnej civilizácie je realita neúmerne disproporcionálneho prerozdelenia zisku. Zhruba 5 percent populácie týchto vyspelých štátov si rozdelí 90 percent dosiahnutých ziskov, čím vznikajú problémy

---

¹ STANĚK, Peter 2011. *Alternative as an answer*. Medzinárodná konferencia Bratislava 10. 10. 2011.

v oblasti sociálneho zabezpečenia, keďže do systému sociálneho zabezpečenia vzhľadom na nízke príjmy zamestnancov, najmä strednej triedy, neprichádza potrebný objem peňazí.

2 ŠTÁT AKO SUBJEKT BEZPEČNOSTI VO VZŤAHU K OBČANOMI ZO SOCIOLOGICKÉHO ASPEKTU

Po vstupe Slovenskej republiky do európskych a transatlantických štruktúr sa Slovenská republika musela vzdať časti štátnej suverenity. Ako dôsledok dnes občania môžu vnímať fakt, že nemá vlastnú politiku, resp. politika Slovenskej republiky musí sledovať hlavné názorové a záujmové prúdy daných ekonomicko-politických zoskupení, pokiaľ sa samozrejme nechce vystaviť sankciám či medzinárodnej izolácii. Ekonomický a politický úspech západných demokracií bol založený na voľnom pohybe osôb, služieb, tovaru a kapitálu a v neposlednom rade na demokracii, individualizme a liberálnych princípoch fungovania jednotlivcov, spoločnosti a ich vzájomne prospešných vzťahoch. V zásade je možné povedať, že menším členom týchto zoskupení, keďže často je váha jednotlivých členov daná silou ich ekonomického potenciálu alebo vplyvu, tak často neostáva nič iné len sa prispôbiť a rešpektovať vôľu členov s určujúcim vplyvom.

Vo viacerých členských krajinách Európskej únie, najmä však v krajinách bývalého sovietskeho bloku rezonujú viaceré ekonomicko-politické trendy vývinu, ktorých možné dopady a efekty je ťažké predvídať. Jedným z nich je tzv. neoliberalizmus.

Podľa českého sociológa a publicistu Jana Kellera je podstatou neoliberalizmu tzv. mafianizácia ekonomiky: „Neoliberálna ekonomika bez ohľadu na mieru korupcie funguje na princípe klasickej mafie. Mafía je v prvom rade podnik na poskytovanie ochrany. Mafiáni poskytujú za poplatok ochranu v situácii, kedy existuje určité riziko alebo hrozba, ale zároveň chýba dôvera v to, že toto riziko alebo hrozba môžu byť zvládnuté pomocou služieb štátu a verejného sektora. Aby mala mafía dostatok zakázok, sama neistotu starostlivo vytvára a udržuje ju presne na tej úrovni, ktorú potrebuje pre svoj biznis. Súdobá neoliberálna ekonomika sa správa podobne. Neistotu udržuje dvomi spôsobmi. Jednak v oblasti trhu práce prostredníctvom neplnohodnotných pracovných zmlúv a prostredníctvom erózie práv zamestnancov. Zároveň posilňuje neistotu v oblasti sociálneho zabezpečenia obmedzovaním sociálnych rozmerov štátu. Tieto opatrenia spolu vytvárajú vhodný priestor pre šírenie neistoty a pre následné vydieranie celých veľkých skupín obyvateľstva. Postup je jednoduchý a systematický. Najprv sa vyvolá strach z budúcnosti, zároveň sa vzbudí sen o zaistenom zisku a ponúkne sa ochrana v podobe príslušného poisťovacieho alebo dôchodkového produktu v súkromných poisťovacích fondoch alebo spoločnostiach. Najprv sú riziká umelo zveličované, potom sú bagatelizované a medzitým trh so súkromným poistením obdrží svoju odmenu“.²

Keller ďalej uvádza: „Mafía nešíri neistotu samoúčelne. Dokáže na jej starostlivom dávkovaní efektívne profitovať. Platiacim klientom mafía umožňuje redukovať mieru neistoty v ktorej žijú, stačí ak klienti pristúpia na jej pravidlá. Súčasný systém neoliberálnej ekonomiky nestupňuje neistotu kvôli samotnej neistote. Solventným klientom ponúka poistenie v súkromných fondoch a tým, ktorí sú menej solventní chce vnútiť poistenie v súkromných fondoch prostredníctvom zákonnej povinnosti. Najväčšie úsilie je vyvíjané v oblasti starobného a zdravotného zabezpečenia pretože nimi preteká najviac peňazí.“³

Za ďalšie riziko je možné považovať vstup súkromného kapitálu do oblastí systému sociálneho zabezpečenia v súlade s pripravovanými reformami dôchodkových a penzijných

² KELLER, Jan 2011. *Tunel na konci sveta*. Vratimovský seminár 8. 10. 2011.

³ KELLER, Jan 2011. *Tunel na konci sveta*. Vratimovský seminár 8. 10. 2011.

systémov. S tým súvisí otázka opodstatnenosti výhrad občanov Slovenskej republiky a časti politickej reprezentácie o právach poisťovne so štátnym podielom vytvárať zisk. Aj keď na finančnom trhu v súčasnosti jestvujú produkty zameriavajúce sa na zdravotné a dôchodkové zabezpečenie, problematickou ostáva miera podielu vplyvu súkromného kapitálu v systéme zdravotného a starobného zabezpečenia. Je totiž náročné stanoviť prognózy vývinu situácie na trhu s poistením staroby a zdravia, pretože vplyv súkromného kapitálu na systémy sociálneho zabezpečenia so sebou môže priniesť kontroverzie a ambivalentné prístupy, keďže tieto služby boli občanom Slovenskej republiky donedávna poskytované a garantované výlučne štátom, z čoho plynula istota existencie a garantovanej výšky platieb zo strany štátu občanom. Je pravdepodobné, že akonáhle sa občania na základe platnej legislatívy slobodne rozhodnú pre poisťovací produkt v súkromnej poisťovni, ktorý im môže priniesť vyšší výnos, prirodzenou reakciou štátu môže byť obmedzenie garancie a ochrany občanovi dovtedy poskytovanej. Následkom môže byť riziko podnikania nedôveryhodných subjektov na spôsob pyramidových hier a poťažmo nárast počtu sociálne odkázaných osôb či bezdomovcov. V tejto súvislosti je možné obrátiť pozornosť na situáciu v Českej republike, kde je tendencia politických špičiek riešiť deficitnosť systému sociálneho zabezpečenia občanov povolením vstupu súkromného kapitálu do oblasti systémov sociálneho zabezpečenia. Taktiež ponovembrový vývin udalostí v Českej republike mal viacero spoločných atribútov ako vývin v Slovenskej republike a tak je možné vidieť aktuálne paralely a domnievať sa, že z podobných vývinov môžu plynúť aj podobné riziká a hrozby.

Podľa Kellera je z historického pohľadu privatizácia verejných systémov veľmi paradoxným procesom. „Totiž práve tie inštitúcie, ktoré zhruba 100 rokov kompenzovali zamestnancom – občanom ich podriadenú pozíciu sa majú premeniť na nový zdroj ziskov pre majiteľov veľkého finančného kapitálu. Poistné systémy, ktoré boli po celé generácie budované na ochranu pracovnej sily sa majú zmeniť na nástroje umožňujúce podnikateľom s peniazmi mať ešte viac peňazí. Privatizácia poistného systému znamená pre zamestnancov, že by mali platiť jednej skupine podnikateľov, ktorá obchoduje so zdravím, s pôžičkami na vzdelanie a s poistením starobných nárokov. Mali by zaplatiť, aby si mohli zachovať pracovnú silu na takej úrovni, že to bude prinášať maximálny zisk iným skupinám podnikateľov, tým, ktorí podnikajú v klasickom priemysle či poskytovaní služieb. Tak vzniká akási deľba investičnej práce medzi tými, ktorí financujú priemyselnú výrobu a tými, ktorí už svoje finančné prostriedky smerujú do oblasti súkromných poisťovacích fondov, kde sa poisťujú mimopracovné aspekty existencie človeka. Táto deľba práce zároveň vytvára ostrý rozpor vo fungovaní celého kapitalistického systému. Tí, ktorí investujú do klasickej výroby potrebujú, aby mzdy boli nízke kvôli konkurencieschopnosti ich firiem. Naopak tí, ktorí investujú do súkromných poisťovacích fondov spoplatňujúcich mimopracovné aktivity potrebujú mať solventných klientov. Tento rozpor je obtiažne riešiť aj v krajinách, ktorých bohatstvo nebolo vytunelované a ktorých stredné vrstvy zatiaľ neboli príliš ekonomicky zruinované. Práve preto, že žijeme v štáte, ktorý vstupuje do tretej fázy tunelovania. Po tunelovaní minulosti zažívame tunelovanie prítomnosti a začína sa raziť tunel do budúcnosti. Tunelovanie minulosti prebehlo v súvislosti s privatizáciou štátneho majetku predovšetkým v priebehu 90. rokov. Táto privatizácia viedla k dvom veľkým paradoxom. Ukázalo sa, že údajne zúfalo nevykonné a zanedbané hospodárstvo dokázalo poskytnúť dostatok zdrojov k prudkému zbohatnutiu celej jednej sociálnej vrstvy a ďalšie obrovské zdroje boli vyvezené do zahraničia a tiež viedli k obohateniu príslušných aktérov. Druhým paradoxom privatizácie 90. rokov bolo, že aj keď sa štát zbavil majetku vo výške stoviek miliárd korún nezbohatol, ale začal sa zadlžovať. V čase týchto udalostí verejnosť sledovala uvedené procesy viac menej apaticky okrem iného aj preto, že pretrvávali ilúzie o prechodných transformačných problémoch, ktoré budú rýchlo prekonané a štát začne dobiehať Európu. Výsledkom prvej fázy tunelovania bolo, že vznikla vrstva vlastníkov firiem, ktorých novonadobudnutý majetok

sa premietol do štátneho dlhu. Okrem toho sa vo firmách, ktoré štátu ostali utvorila veľmi úzka vrstva vysoko platených manažérov a členov dozorných rád. V tomto momente sa začína tunelovanie prítomnosti. Obdobie od konca 20. storočia až do volieb 2006 je možné považovať za prípravu na toto tunelovanie. Ekonomika vtedy začala rásť, ale drvivá väčšina ľudí to na svojich platoch príliš nepocítila.⁴

Tu je možné všimnúť si ďalšiu paralelu slovenskej reality s českou, ktorá je spôsobená viacerými faktormi. Prvým faktorom je spoločný geopolitický priestor, druhým historická spätosť oboch krajín a národov a najdôležitejším faktorom bola ekonomická previazanosť, t. j. súčasný prechod od tzv. socialistickej ekonomiky k trhovému hospodárstvu, ktorému, v Českej ako aj v Slovenskej republike, ešte ako v spoločnom štátnom útvare oboch národov, predchádzala privatizácia verejného majetku, tzv. kupónová privatizácia. Zároveň práve tento bod je možné považovať za začiatok éry privatizérov typu Viktora Koženého, ktorí sú aj v súčasnosti považovaní za vplyvných majiteľov kapitálu, ktorí svoj vplyv uplatnili väčšinou aj v ďalších privatizačných projektoch už po rozdelení Česko- Slovenska.

Keller vo svojom pojednaní na záver uvádza: „Rast ekonomiky v tomto období nevedol ani k markantnému zníženiu štátneho dlhu. Vtedy sa objavili návrhy na tzv. reformu sociálneho štátu. Tieto návrhy väčšinou boli len snahou zoškrtiť údajne príliš rozbužený systém sociálnych dávok a preniesť financovanie toho čo ešte ostalo na plecia zamestnancov. Pod povrchom návrhu na reformy, ktoré sa vtedajšie vlády neodvážili realizovať v avizovanom rozsahu, pretože tušili ich sociálnu neúnosnosť, sa vytvorili mafiánske elity, ktoré so stále väčšou drzosťou začali okrádať štát. Pretože ekonomike sa vtedy darilo pomerne rýchlo rásť, prostredníctvom korupcie unikali obrovské sumy peňazí prakticky beztrestne a štátny dlh naďalej rástol. Vďaka slušnému tempu ekonomického rastu ešte nedochádzalo k poklesu príjmov zamestnancov, nebol ešte obmedzovaný verejný sektor a nesiahlo sa k redukcii práv ľudí, ktorí sú sociálne potrební. Bol to rovnaký stav ako v USA, kde sa verilo, že špekulačná bublina môže rásť do nekonečna a trvalo prinášať prospech všetkým zúčastneným. Okrem niekoľkých strategických podnikov už nebolo čo privatizovať, avšak korupčný aparát vyžadoval stále ďalšie prostriedky. Ekonomický rast začal spomaľovať a dôsledkom bolo vypuknutie svetovej hospodárskej krízy. Zavedenie rovnej dane znížilo príjmy do štátneho rozpočtu, ale prospelo najbohatším elitám spoločnosti. Tunelovanie prítomnosti sa teda prejavilo tým, že firmy a vysokí manažéri boli oslobodení od daňovej záťaže, ktorá sa postupne presúvala na tých istých zamestnancov, ktorí už vtedy platili dlhy vzniknuté v prvých fázach privatizácie. Bohatí boli zbavení nemalej časti daňových povinností a poslednými transformačnými nárazníkmi boli peniaze, ktoré mali byť použité na financovanie školstva, zdravotníctva, kultúry a sociálnych programov vrátane podpory ľudí zdravotne hendikepovaných. Bez priškrtienia týchto oblastí už nebolo možné pri poklese výkonnosti ekonomiky splniť očakávania vazalov a sponzorov vládnej elity, ktorí sa predbiehajú v rade na štátne zákazky alebo sa podieľajú na korupcii inými spôsobmi. Občania boli ľahostajní, kým sa rozdávalo zo štátneho, náhle však spozorneli, keď v spoločnosti začali rezonovať názory, že chudobní ľudia sú nezamestnaní preto lebo sú leniví a vedú štát na grécku cestu. Zavŕšenie tunelovania prítomnosti bude mať podobu nového daňového zákona, ktorý bude legalizovať presun daňovej záťaže z majiteľov firiem a vysokým manažérov na zamestnancov a spotrebiteľov. Tunelovanie budúcnosti umožňuje vybraným jednotlivcom siahať na peniaze, ktoré budú vyberané a presmerované k tým, ktorí už minuli peniaze z prvej a druhej fázy tunelovania. Jedná sa predovšetkým o reformy systému sociálneho a zdravotného zabezpečenia, ale architektúra bude veľmi podobná. Verejné peniaze budú predisponované do rúk ľuďom, ktorí budú občanom sľubovať, že o 30 – 40 rokov tieto peniaze bohato zhodnotia a prinesú späť. Za túto dobu sa vystrieda približne 10 ďalších vlád,

⁴ KELLER, Jan 2011. *Tunel na konci svetla*. Vratimovský seminár 8. 10. 2011.

takže už nikto nezistí, kde sa stala chyba a kto má byť volaný k zodpovednosti. V prípade reformy zdravotného systému budú za clonou rôznych zdravotných poplatkov realizované finančné operácie s cieľom privatizovať nemocnice a samotný systém zdravotného poistenia. Tak vznikne ďalší silný prúd peňazí tečúcich súkromným investorom. Dnes sa nachádzame v období, kedy sa etapy všetkých troch fáz tunelovania pretínajú. Občania si začínajú uvedomovať, že práve oni sú a budú sponzormi všetkých troch fáz tunelovania. Mnohí z nich už nikdy nezískali dobrú prácu o ktorú ich pripravila prvá fáza tunelovania. Zároveň budú doplácať na daňovú reformu, ktorá ich núti platiť viac aby si mohli kupovať menej a taktiež budú musieť zaplatiť viac na poistnom, aby boli menej sociálne ochránení. Ich obavy zo staroby, choroby a nedostatočného vzdelania pre potomkov sa stanú trvalým zdrojom príjmu ľudí, ktorí už dnes nevedia, čo s peniazmi. Pre týchto ľudí sa vydávajú štátne dlhopisy. Kupujú si ich po miliónoch a občania sa im budú skladať na úroky, z ktorých oni nezaplatia ani cent dane. Štátne dlhopisy sa tak stávajú premiou pre tých, ktorí zarobili na trojitom tunelovaní. Z prosperity, ktorá bola 20 rokov sľubovaná ostali dlhopisy. Veľký finančný kapitál najprv degraduje zamestnancov tým, že ich núti aby konkurovali nepoisteným Číňanom a Indom a potom nasleduje degradácia zatiaľ stále majoritných stredných vrstiev na nízko príjmovú spodnú vrstvu spoločnosti.“⁵

Politicko-ekonomický systém kapitalizmu prináša v porovnaní s inými politickými systémami nenahraditeľné hodnoty ako sú demokracia, ľudské práva, všetky druhy občianskych slobôd a voľný pohyb osôb čím kreuje tzv. západný, pre Západnú civilizáciu jediný prípustný spôsob života. Na druhej strane politická a ekonomická nestabilita sú súčasne pôsobiace faktory, ktoré u bežného občana nevzbudzujú pocit istoty a bezpečia.

Pokiaľ je štát stabilný v ekonomickej oblasti a občania dokážu výsledkami vlastnej práce pokryť potreby priemerného dôstojného života, akékoľvek iné problémy sú problémami sekundárnymi a tak či onak riešiteľnými. Neúmerné požiadavky na ziskovosť vlastného podnikania, vykorisťovanie a z nich plynúca neochota sociálne prijateľným spôsobom prerozdeliť nadobudnutý zisk, daňové podvody, vysoká miera korupcie na všetkých úrovniach riadenia štátu a s ňou spojená neschopnosť štátneho aparátu finančne pokryť potreby spoločnosti môžu spôsobiť, že aj keď sa každá spoločnosť vyznačuje odlišnou mierou tolerancie negatívnych fenoménov a mierou zaťažiteľnosti zo strany vládnych orgánov, bude len otázkou času, kedy sa situácia stane neudržateľnou a sociálne otrasy budú realitou.

Migrácia už aj za slabo platenou prácou do vzdialenejších miest či dokonca zahraničia patrí neodmysliteľne k životnej realite občanov Európskej únie, veľkú časť slovenskej populácie nevynímajúc. Naopak, slovenské podniky a firmy zamestnávajú čoraz viac občanov z rozvojových krajín, čím dochádza k akémusi permanentnému pohybu pracovnej sily smerom na západ a fenoménom, ktoré so sebou tento pohyb prináša. Živelný charakter a minimálna možnosť kontroly celosvetových fenoménov ako sú globalizácia, multikulturalizmus či medzinárodný terorizmus prinášajú občanom Európskej únie a Slovenskej republiky pocity ohrozenia vlastnej kultúry, identity a životnej úrovne. Sú dôsledkom úsilia veľkých nadnárodných vlastníkov kapitálu neobmedzene presúvať a rozširovať svoju pôsobnosť, čím sa nutne stávajú novými aktérmi bezpečnostného prostredia, keďže niektoré globálne operujúce peňažné inštitúcie dokážu presúvať finančné prostriedky bez kontroly množstva, pôvodu, destinácie či účelu na ktoré budú použité.

---

⁵ KELLER, Jan 2011. *Tunel na konci sveta*. Vratimovský seminár 8. 10. 2011.

ZÁVER

Podľa článku 4 Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky „Slovenská republika vyznáva hodnoty slobody, mieru, demokracie, právneho štátu, spravodlivosti, plurality, solidarity a ľudských práv a základných slobôd. Slovenská republika zaručí bezpečnosť svojich občanov bez ohľadu na ich pôvod, spoločenský status a miesto ich pobytu, v súlade s medzinárodnoprávnymi normami v oblasti ľudských práv a Ústavou Slovenskej republiky. Zaručenie bezpečnosti občanov je základným predpokladom realizácie ich ľudských a občianskych práv a harmonického rozvoja celej spoločnosti. Slovenská republika bude tiež primerane zaručovať právo na osobnú bezpečnosť pre všetky kategórie obyvateľstva nachádzajúce sa na jej území.“⁶

V článku 5 Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky sú medzi inými bezpečnostnými záujmami Slovenskej republiky uvedené aj záujmy rozvíjať demokratické štátne zriadenie, právny štát a trhovú ekonomiku, vytvárať predpoklady trvalo udržateľného hospodárskeho, sociálneho, environmentálneho a kultúrneho rozvoja spoločnosti.⁷

Aj keď sme v tomto článku doposiaľ nespomenuli ekologické otázky ako napr. skleníkový efekt či odlesňovanie, sú nepochybne naliehavé a je namieste sa nimi nepretržite zaoberať. Podľa názoru autora tejto práce len parciálne a nepriamo – v dlhodobejšom horizonte súvisia s otázkami bezpečnosti ľudstva, štátov či jednotlivých svetoobčanov.

Planéta Zem sa striedavo zohrieva a ochladzuje, čoho dôkazom sú výsledky geologických a klimatologických pozorovaní. Industriálna výroba či iná ľudská činnosť nemá na fenomény zahrievania Zeme markantný vplyv, keďže napr. sopka Pinatubo na Filipínach vyprodukuje za mesiac erupcie toľko skleníkových exhalátov ako súčasná ľudská činnosť za sto rokov, hoci by, samozrejme, nebolo správne bagatelizovať otázky ekologickej bezpečnosti ľudstva. Riešiť však otázky ekologických hrozieb na úkor primárnych ohrození ako sú hroziaci ekonomický kolaps, preľudnenie či terorizmus môže vyzeráť ako pomýlenie si priorit alebo neschopnosť kombinovaná s alibizmom. Ľudstvo nedokáže implementáciou technológií zabrániť prehrievaniu planéty, jedinou možnosťou je prispôbiť sa, čo si pochopiteľne vyžaduje obrovské finančné prostriedky a najmä sústredenie síl na konštruktívny dialóg v rámci krajín Svetového spoločenstva.

Zároveň je potrebné poznamenať, že svetová populácia disponuje dostatkom peňazí, avšak sú nadobudnuté a prerozdeľované takými spôsobmi, ktoré je len veľmi ťažko považovať za správne a adekvátne. Preto je možné konštatovať, že prioritnými otázkami svetovej bezpečnosti majúci vplyv na bezpečnosť jednotlivých krajín a ich občanov sú nerovnomerný prístup k zdrojom a stupňujúci sa boj svetových mocností o ich kontrolu, novodobá polarizácia sveta na Západnú civilizáciu a zvyšok sveta či hroziaci ekonomický kolaps a ním spôsobené sociálne otrasy.

---

⁶ Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, 27. septembra 2005.

⁷ Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, , 27. septembra 2005.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

1. ONDREJCSÁK, Róbert 2005. *Nové trendy v bezpečnostných politikách Spojených štátov amerických, Francúzska, Spojeného kráľovstva a Nemecka*. Bratislava : Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií, 2005. 238 s.
2. KELLER, Jan 2011. *Tunel na konci svetla*. Vratimovský seminár 8. 10. 2011.
3. Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, 27. septembra 2005 .
4. HUNTINGTON, Samuel P., 1996. *Sršet civilizací, boj kultur a proměna světového řádu*. 1. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2001. 393 s. ISBN 80-86182-49-5.
5. SMITH Chris, KOCH Richard, 2006. *Samovražda Západu*. 1. Vyd. Bratislava : Premedia Group, s. r. o. 2011. 212 s. ISBN 978-80-970661-5-4.
6. LORENC Alojz, JANÍK Pavol, 2000. *Dešifrovaný svet*. 1. vyd. Banská Bystrica : ESPRINT, s. r. o. : Banská Bystrica, 2000. 271 s. ISBN 80-968475-1-1

GLOBALIZATION AND ITS THREATS. NEW CHALLENGES OF MODERN EDUCATIONAL SYSTEM

Antoni OLAK

ABSTRACT

In the second half of the XX century there was a rapid development of science and technology and consequently telecommunication and communication, as well. The pace of using the newest scientific achievements in everyday life achieved unprecedented level. The easiness and quickness in the communication among the people all over the world caused "shrinkage" of the previous world. It caused many processes in the sphere of science, culture and economy, covering the whole world and all societies, called, globalization. Previous problems and phenomena, covering a limited area and involving a limited number of people, have spread all over the world and have become international issues. They have changed into worldwide and global ones. A man as a citizen of a particular country has become a citizen of the world. Globalization has many positive aspects, but it also poses many dangers. A proper preparation of the societies to use benefits of globalization and to counteract disadvantageous phenomena is a great challenge for contemporary educational systems¹.

GLOBALIZATION AND CONTEMPORARY EDUCATIONAL SYSTEMS. THE CONDITION OF CONTEMPORARY EDUCATIONAL SYSTEMS.

The global reports of The Roman Club of Edgar Faure and Jacques Delors, show that regardless of many efforts that are put in the development of XX-century education and the achieved goals, they still do not go along with the contemporary needs. They seem to be out of date² both in the sphere of contents and aims of teaching, and also in the methods and organization. In The Roman Report we can read that conservative teaching, which is hostile to innovations, limits taking up global issues³. Jacques Delors's report points to the crisis of social ties. All the reports show the crisis of contemporary educational systems and the need to re-construct them⁴. Polish reports also indicate the strong need to reform the Polish educational system. The reports ODCE and UN also show the retardation of education in Poland and indicate especially:,- relatively low number of people with full secondary education (30%) and with higher education (less than 10%), with clearly bad situation of population living in the countryside; - on average low level of qualifications, low payments, and negative selection to teaching profession; - maladjustment of teaching programmes to contemporary needs, and significant disproportion between knowledge that pupils acquire and their skills, to the disadvantage of the last one; - narrow-specialist education in vocational schools; - after the year of 1989 limitation of 45% children and teenager attending after-

¹ Compare: Korczyk A., Kotynia E., M. Krupa, M. Mole, globalization as a challenge of modern education systems. <http://www.magisterium.pedagog.pl/pedpor/praca6.htm> dated. 20.12.2011.

² Cz. Kupisiewicz, *About education. Selection of dissertations and articles*, The Institution of Exploitation Technology Radom, p. 82.

³ Ibidem, p.83.

⁴ Ibidem, p. 84-85.

school classes; - segregational education system of disabled students; - significant decrease of expenditures on education, comparing with the year of 1989; - drastic limitation of kindergartens and children attending them, especially in the countryside; - partial commercialization of universities – further limitations in secondary teaching; - and finally more difficult access to education for people from different social groups on various levels of education starting from kindergartens to universities and postgraduate studies"⁵.

THE AIMS OF EDUCATION CONNECTED WITH THE GLOBALIZATION OF LIFE

The necessary need is to adjust contemporary educational systems to new economic, social and cultural conditions. The adjustment should involve popularizing and individualization of education, making it more effective, and "subordinating it to educational society, which is the main goal to build nowadays "⁶. The full usage of the possibilities of contemporary civilization is possible only with the proper preparation, proper knowledge which should be acquired during the whole life and not only at specific period of time. Hence, there is a deep meaning in the words "Learn in order to be ". Knowledge acquiring tends to change, it has become whole-life, continuous process with constantly changing life situations. Faster and faster pace of changes, newer and newer situations demand innovative teaching which will enable to find solutions in new, unusual situations and not only in the known, typical situations like in traditional, conservative teaching. Jacques Delors writes that contemporary education should be based on four rules: learn in order to know; learn in order to take action; learn in order to live with others; learn in order to be⁷.

The main goal of education is the comprehensive development of students, which results from Universal Declaration of Human (article 26, point 4). It is necessary in the content of teaching to drop didactic encyclopaedism and go into formalism which prefers efficient knowledge, not the passive (mental) one. The whole teaching process should go in the direction of holistic knowledge. .

Applied methods of teaching "ought to prepare students to notice, form and solve specified theoretical and/or practical problems, to use their knowledge to gain new information and skills, to think alternatively and innovatively, to anticipate processes that are included in the teaching programmes, and even to - in justified circumstances – processes that are beyond the teaching programmes"⁸. The changing situation on the job market and the changes in jobs as well pose problems in the content of teaching. Should the content of teaching be of general education or vocational education? Should the general teaching be unitary or diverse? A proper preparation to function on the contemporary job market, the ability to adjust to constantly changing job situations and having the ability to retrain and change the profession depend on it.

Another problem - "posses the knowledge " or "be educated ", seems to complete these two elements. It means that "in order to be educated, one should posses the knowledge "⁹. Another issue is a dilemma whether education should be objective or integrated. Carried research indicates the objective-integrated idea as the one that respects the rules of coleration and concentration with a proper selection and a proper layout of the teaching material and emphasizing a self-reliant thinking and acting of students¹⁰.

---

⁵ Cz. Kupisiewicz, *About education. Selection of dissertations and articles*, The Institution of Exploitation Technology Radom., p. 185.

⁶ Ibidem.

⁷ Compare: Korczyk A., Kotynia E., M. Krupa, M. Mole, globalization as a challenge of modern ... .

⁸ Cz. Kupisiewicz, *About education. Selection of dissertations and articles*, ... p. 86.

⁹ Ibidem, p. 185.

¹⁰ Ibidem.

Finally, we should pay special attention to the issues of methods, resources and the organizing forms of education. The previous transmitting and reproductive model seems to be anachronistic and out-dated in informative society. The generative model seems to replace it. Its main goal is problematic teaching, group work of students, problematic teaching in groups, programmatic teaching in different versions, versatile teaching-learning and mastery teaching.¹¹

The basic factors in this model are cognitive activity of students, self-reliance in thinking and acting, developing the skills to formulate and solve theoretical and practical problems, individualisation of the pace, the content and the time of work in lessons and developing the skills of co-working and group working.

CULTURAL EDUCATION

Culture in the aspect of globalisation is everything that is connected with historic and contemporary human creations. It is the whole history and current lives of humanity. The culture creates human personalities, assures integration, enables information transfer, makes it easier for people to adjust to their lives and it conditions development. National culture is understood as common language, area, tradition, religion, common values, positive models of behaviour. It has to be mentioned that national culture is created from specified social, economic, political, intellectual and educational actions.

Each common form is richer when it is culturally varied, authentic and when it is not prone to thoughtless imitation and snobbish assimilation. Any common form makes moral sense and plays significant economic and political role, when it results from voluntary and free decisions of partners and when it does not lead to forced uniformisation, marginalisation of other nations or depreciation of their cultural achievements, in which autonomy and national sovereignty are difficult to achieve¹². In contemporary world we can observe the occurrence of ethnic and national culture manifestation with emphasising their autonomy. On the other hand, their pursuance to integrate in global and international aspects, might be observed as well¹³.

Current age is characterised by huge advancing of civilisation. People are not satisfied with traditional ability to adapt to constantly changing social situations any more. The new age sets new requirements connected with development of humanistic work culture, political culture, humanistic culture of human relation, quick development of ecological culture, modern culture of forming international relations, valuable and objective global education, integrated education, development of human life culture which is worthy and valuable in the aspect of full human identity¹⁴.

In the global culture we can distinguish a couple of common universal categories such as work, family, morality, religion, philosophy, art, education, economy, wars, peace, science, humanism, freedom, justice, democracy, ecology. However, there is no universal declaration of only one religion, morality, only one pattern of behaviour or a specified style of art. People believe in religious meaning, they declare moral principles, they educate others, they create art but they do it in different ways. They live according to different rules and laws, they produce various products in various ways, they are politically active but in distinct parties. There is a huge distinctness of detailed moral regulations in the world. Nevertheless, there is a common partnership of ideas

---

¹¹ Ibidem, p. 188.

¹² Z. Łomny, *A Man and education in the global changes*, The Institution of Exploitation Technology Radom 1999, s. 37.

¹³ Tamże.

¹⁴ Ibidem, p. 37-40.

connected with defence of human life, helping the weaker people, respect for love and friendship, justice, freedom, feeling of community, acceptance of work¹⁵.

To conclude the above statements for contemporary ways of education-for inter-cultural pedagogy - without resigning from individual and national character - the knowledge should be enriched by universal aspect – universal vision of the future of the world and a new man. The III Report of Roman Club (Building International Order) presents general vision of the new society in the connection with the perspective of humanistic civilisation development¹⁶.

The report considers „assuring all citizens to live in dignity . . . , and also in well-being” as the main goal. And to achieve this aim, it is necessary to take particular actions such as leading to equality in relations among individuals and countries, building freedom as the maximum of good and open coexistence without restricting it for others; development of democracy and partnership in all branches of national and international relations; strengthening the solidarity of people as the guaranty of development of freedom and equality on the basis of social and human laws; respecting the variety of cultures with simultaneous striving to integration; protection of natural environment as the basis of living in dignity and well-being of all people. To achieve all the aims above it is necessary to get the whole educational system involved – intercultural pedagogy to pro-peaceful actions involving continuation of initiatives to bring closer all churches and religions; using all peaceful means to solve problems and conflicts on the basis of negotiations, research, consultations, conciliatory proceedings; increasing the knowledge of historical heritage of trust, emphasizing its moral aspect and the presence in different cultures, protection of its universal aspect as the virtue that is well-known and desired; learning about and presenting the dangers towards trust, resulting from technology revolution and constantly increasing intellectualisation of society; increasing the knowledge about foreign cultures, learning about the structure of thinking of people from different cultures; developing the skills of co-existing with representatives of other cultures in harmony with their orientational system; - developing the skills of acquiring general rules and laws which enable an individual to get familiar with very varied cultural conditions and taking proper actions according to a particular culture¹⁷.

All these aims are the huge challenge for intercultural pedagogy and their realisation can be carried differently in various countries, taking into consideration the issues of co-existing people of different nations or nationalities of a particular country. It also should be mentioned that not every sign of international education had a desired results. Communist and Fascist ideologies can be good examples. The Communist ideology divided the society into classes of exploiters and the exploited. The two groups were opposing each other- they were fighting each other, the bad one – capitalistic and the good one – socialistic. This division was clearly presented by the statement "Proletarians of all countries unite yourself". Intercultural education limited these contacts to socialist countries, and towards other countries it was supposed to be valid in communist parties, labour groups and those groups that were fighting there for peace, progress and socialism¹⁸.

In Poland, devaluation of such internationalist education resulted in emmigration of young generations, highly educated people and outstanding specialists. The other one divided nations into worse and better ones, basing the world building programme on selected, racially better nations. In both cases there was a drastic limitation of democracy and laws of citizens. New periods of time brought another challenges for intercultural pedagogy, for example,

---

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, p. 41.

¹⁷ Compare: Kelemen M., Lazar T., Klecun T., Egraticke systemy a bezpecnost v letectve. Edukacjii a inteligencia v leteckej prevadzke. Liptovsky Mikulas 2009.

¹⁸ Ibidem.

connected with the afflux of foreigners to highly-developed countries. There were learning processes through contacts with people of different cultures, of different ways of thinking and behaving. The experience of other and own cultures became a process of intercultural experiencing the world. However, passing from own culture to other one does not always bring desired results. Improper or insufficient preparation of an individual or society might lead to xenophobia involving feeling fears to foreignness; domination involving subordination of own orientational system to different culture one, forcing to accept our norms, values and rules¹⁹.

No conception is able to bring closer the whole culture nor its features. However, we can assume the picture of intercultural education – including the school education – of each individual to be as broad as possible. Teaching programmes ought to be varied to be able to present the most significant values and facts connected with getting to know one's own culture or a foreign culture. The crucial statement for intercultural pedagogy of current times should be TOLERANCE and once again TOLERANCE written in capital letters²⁰.

SUMMARY

September 1, 1999 began the implementation of the reform of the education system in Poland, which introduced major structural changes and software. Rating today is of great controversy and even doubt the validity of the reforms undertaken by the parents above all by the authorities, who point to the huge gap and even the gap when it comes to professional education which contributes to a lack of educated people, the lack of competition, until recently, so supporting our industry and the economy. I hope that the new reform on quite bravely speaks and thinks is withdrawn constructive proposals to help the next generation of students to adapt to the rules prevailing in the world today.

Education and upbringing of societies, that will be able to accept the challenges of contemporary world, demands deep reconstruction of current educational systems. Many dilemmas connected with education does not have straightforward solutions. An old Chinese aphorism, quoted by Kupisiewicz, „If you think a year ahead – sow grain. If you think five years ahead - start an orchard. But if you think twenty years ahead - employ yourself with educating children and youth“²¹ seems to show a proper direction of actions - only educating children and young people can prepare them to live in global reality, to use its benefits and consequently it will be able lead to form the new society.

In conclusion - based on universal educational system should remain public schools, supported by the community, and non-state schools will act as a significant and important pedagogically and socially margin

Bibliography:

1. Jurcak V., Labuzik M., Ptacek D., Pazdziurko M., Necas P., *Organizacie medzinadneho krizoveho manazmentu*, Liptovsky Mikulas 2009.
2. Grzebyk M., *Motivation and behaviour of employees in organisation on the example of Beta company*, The Institution of Management, no 2, Tarnobrzeg 2010, ISSN 2081-9420.
3. Kupisiewicz Cz., *About education. Selection of dissertations and articles*, The Institution of Exploitation Technology Radom 1999. Development of education in Poland till 2020.

---

¹⁹ Compare: P. Tyrała, A. Olak, *Praxeology in Safety education*. AMELIA Rzeszów 2012.

²⁰ Ibidem.

²¹ Cz. Kupisiewicz, *About education. Selection of dissertations and articles*, ... p. 97.

4. Kupisiewicz Cz., *About education. Selection of dissertations and articles*, The Institution of Exploitation Technology Radom 1999. Text: Educational problems and dilemmas at the beginning of 21st century.
5. Krauz A. *Education of tomorrow. System of orientation and occupational guidance*. Publishing house. FOSZE Rzeszów 2010.
6. Korczyk A., Kotynia E., M. Krupa, M. Mole, globalization as a challenge of modern education systems.<http://www.magisterium.pedagog.pl/pedpor/praca6.htm>dated. 10.12.2011.
7. Łomny Z., *A Man and education in the global changes*, The Institution of Exploitation Technology Radom 1999.
8. Kelemen M., Lazar T., Klecun T., *Egraticke systemy a bezpecnost v letectve. Edukacjia a inteligencia v leteckej prevadzke*. Liptovsky Mikulas 2009.
9. Mesarosz M., Reitspis J., Križowski S., *Bezpecnostny Manazment*, Vysoka Skola Bezpecnostneho Manadžerstwa v Kosicach. Kosice 2010.
10. Mesarosz, M: *Riadenie bezpečnostných systémov* Multiprint s.r.o., 2009, Kocice, vysokoškolská učebnica.
11. Mesarosz M., *Bezpecnost, bezpecnostny vedana a vzdelavanie v procese globalizacie*, Kosice 2010.
12. Nečas P., Olak A., Kozaczuk F., Krauz A., *Education and a sense of security*. AMELIA Rzeszów 2012.
13. Mesaroš M., Kelemen M., Nečas P., *Research on technology of protection and development of personal and property safety : the issues of safety in the world : Safety and protection*.
14. Piątek T., *Praxeological and ergonomic conditions of organising school work*. Publishing House. FOSZE Rzeszów 2010.
15. Socha E., Wiater M., *Determinants of aggressive behaviours of students in boarding schools*, MAX-DRUK Rzeszów 2009.
16. Tyrała P., Olak A., *Praxeology in safety education*. AMELIA Rzeszów 2012.
17. Tyrała P., *Sekuritológia ako interdisciplinárny vedný odbor, holisticky skúmajúci teóriu a prax bezpečnosti*. [w:] Vojenske Reflexie ročník V. Číslo 1/2010. s. 102 – 113.
18. Tyrała P. *Desirable Competences in the Modern Education - premises of correct organizational behavior*, [w:] S. Svec, M. Potocarova (red.), *Rozvoj studijného a vedného odboru pedagogika na Slovensku*, Univerzita Komenského Bratislava, 2005, s. 325 – 333.
19. Tyrała P., Kovacova Ľ., *Metodologia bezpečnostného vzdelávania*, Kosice 2011.

Doc. dr A. OLAK,
 Katedra Zarządzania Bezpieczeństwem
 PO Dziekan WSZMiJO w Katowicach.

OCHRANA NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ ÚNIE PROSTREDNÍCTVOM SPOLOČNÝCH VYŠETROVACÍCH TÍMOV

Jana PEŠOUTOVÁ

ABSTRACT

Globalizing relations also bring the spreading of crime beyond the borders of nation states, which have traditionally and historically been responsible for supervision of legality. Thanks to this, in recent years countries enrich their traditional role by criminal cooperation with other countries more and more, which is being reflected in the system of international treaties and conventions governing international criminal cooperation. Despite the specificity of this framework, however, there are limits to the exercise of that collaboration both in the technical-administrative as well as in practical terms.

Keywords: international criminal law, legal relations with foreign countries, international legal assistance

ÚVOD

Každý členský štát Európskej únie je povinný starať sa o zachovanie bezpečnosti občanov žijúcich na jeho území, pričom k tejto povinnosti ho zaväzuje Maastrichtská zmluva svojím tretím pilierom, čiže spoluprácou vo vnútorných záležitostiach. Vnútroštatnú a vonkajšiu bezpečnosť štátu nie je možné zabezpečiť izolovane, preto je potrebná úzka medzištátna spolupráca členov Európskej únie. Spoločná agenda národnej bezpečnosti je postavená na vypracovaní spoločných politík a príslušných právnych predpisov a v zabezpečovaní praktickej policajnej a justičnej spolupráce. Na eliminovaní trestnej činnosti Európska únia spolupracuje aj ďalšími partnermi ako sú Spojené štáty americké či iné tretie krajiny, nakoľko kriminalita obchodovania s ľuďmi, drogami alebo terorizmus už dávno nadobudla celosvetové rozmery a radíme ju medzi závažnú organizovanú medzinárodnú trestnú činnosť.

V dnešnej dobe nie je však na mieste deliť kriminalitu na vnútroštatnú alebo cezhraničnú, pretože trestné konania s cudzím prvkom sú bežné. Dopomohlo k tomu otvorenie vnútorných hraníc Európskej únie. Pre príklad uveďme trestné konanie pre trestný čin neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla v zmysle § 217 Trestného zákona z bežného zmluvného vzťahu medzi nájomcom a prenajímateľom by nebolo nič neobvyklé, pokiaľ by nájomca nebol cudzím štátnym príslušníkom a vozidlo by riadne a včas vrátil späť prenajímateľovi. Počas vyšetrovania sa auto v rámci operatívno pátracej činnosti zložiek policajných útvarov členských štátov EÚ a najmä zadaním údajov o odcudzenom vozidle do systému evidencie pátrania po vozidlách, nájde v zahraničí. V tomto štádiu procesu vyšetrovania je nutné zistiť akým organizovaným spôsobom sa vozidlo dostalo do zahraničia. Ďalším príkladom trestného konania s cudzím prvkom je napríklad trestný čin zanedbania povinnej výživy v zmysle § 207 Trestného zákona, kde páchatelom, teda povinnosť osobou je cudzí štátny príslušník. Presnejšie by pravdepodobne bolo vhodné rozdelenie na drobnú kriminalitu a organizovanú závažnú kriminalitu. Páchanie drobnej

kriminality je v tomto kontexte často závažným problémom, pretože je často súčasťou celosvetovej zločineckej siete. Závažná a organizovaná kriminalita má rôzne podoby: počítačová kriminalita, obchodovanie s ľuďmi, obchodovanie s drogami a strelným zbraňami, pranie špinavých peňazí, predaj falšovaného alebo nebezpečného tovaru či samotný terorizmus. Európska únia prispievajúc k svojej bezpečnosti, pomenúva každých päť rokov strategické ciele ochrany národnej bezpečnosti. Jedným z najdôležitejších cieľov ochrany národnej bezpečnosti proti páchaniu závažnej organizovanej kriminality je jej odhalenie priamo v základoch zločineckej siete. Podľa Národnej stratégie vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky pre roky 2011 až 2014 „medzinárodný charakter zločineckých sietí si vyžaduje viac spoločných operácií, do ktorých bude zapojená polícia, colné orgány, pohraničná stráž a justičné orgány rôznych členských štátov“.

SPOLOČNÉ VYŠETROVACIE TÍMY

Boj proti závažným formám trestnej činnosti Európska únia legislatívne podporila vytvorením spoločného orgánu EUROPOL, ktorý v zmysle článku 88 Zmluvy o fungovaní Európskej únie posilňuje činnosť policajných orgánov a iných orgánov členských štátov presahujúci výkon práva, ako aj ich vzájomnú spoluprácu pri predchádzaní závažnej trestnej činnosti, ktorá sa týka dvoch alebo viacerých členských štátov, terorizmu a formám trestnej činnosti, ktoré zasahujú do spoločného záujmu na ktorý sa vzťahuje politika únie a v boji proti nim (1). Uskutočňovanie vyšetrovania a operačnej činnosti sa vykonáva v rámci spoločných vyšetrovacích tímov (ďalej aj „SVT“; angl. *Joint Investigation Team*) so súhlasom orgánov členského štátu resp. členských štátov ktorých územia sa dotýka. Inštitút spoločných vyšetrovacích tímov bol detailnejšie upravený Dohovorom o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie. Orgány činné v trestnom konaní dostali možnosť vytvoriť na neobmedzenú dobu spoločný vyšetrovací tím zostavený príslušníkmi justičných orgánov dvoch alebo viacerých členských štátov. Spoločný vyšetrovací tím sa zaoberá vyšetrovaním rozsiahleho zločinu a jeho vytvorenie je možné na základe žiadosti dotknutého členského štátu adresovanej členskému štátu na ktorého území sa vyšetrovanie očakáva spolu s presným návrhom zloženia tohto tímu. V zmysle Rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o spoločných vyšetrovacích tímoch č. 2002/465/SVV čl. 1 ods. 3 písm. a) na čele SVT stojí jeho vedúci ako zástupca príslušného orgánu, ktorý sa zúčastňuje na vyšetrovaní trestného činu z členského štátu, ktorom tím pôsobí (napr. príslušník iného členského štátu EÚ nemôže byť vedúcim SVT pôsobiaceho na Slovensku) (2). Takáto osobitná forma medzinárodnej spolupráce je významná najmä pri vyšetrovaní drogovej trestnej činnosti, medzinárodného terorizmu a obchodovania s ľuďmi, ktoré v posledných rokoch zásadne zhoršili bezpečnosť jednotlivých krajín a ich odhaľovanie patrí k zásadným cieľom zachovania bezpečnosti občanov únie. Domnievame sa, že spoločná koordinácia vyšetrovania, prekonaná jazyková bariéra, profesionalita členov či flexibilný a neformálny postup sú komponenty, ktoré by mali byť zárukou, aby sa týchto tímov vytváralo čo najviac. Nepochopiteľným využitím uplatnenia výhrady v Druhom dodatku k Európskemu dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach zo strany Slovenskej republiky, použitie ustanovení článku 20 upravujúce spoločné vyšetrovacie tímy Slovenská republika vytvorila nutnosť zdĺhavejšieho postupu odhaľovania trestnej činnosti. Spoločný postup tak povolila iba na základe bilaterálnych zmlúv s inými krajinami.

Už predtým ako bola prijatá súčasná právna úprava vyšetrovacích tímov, boli jej základy zakotvené v treťom pilieri Maastrichtskej zmluvy a následne v Amsterdamskej zmluve, ktorá v čl. 29 hovorí o vytváraní spoločného priestoru bezpečnosti, slobody a práva prostredníctvom boja proti zločinu (3). V nasledujúcom čl. 30 sa v tomto duchu hovorí o EUROPOL-e, ktorého úlohou sa malo stať podpora výkonu spoločných tímov. V tomto smere

prelomovým bolo najmä stretnutie Európskej rady vo fínskom Tampere, ktorého závery (viď. záver č. 43) smerovali nielen k „bezodkladnému vytvoreniu spoločných vyšetrovacích tímov“ (4), ale zároveň definovali aj účel vytvorenia vyšetrovacích tímov, predmetom činnosti ktorých sa stal boj proti obchodu s drogami, ľudskými bytosťami a terorizmu, čím prišlo k základnej definícii ich postavenia v rámci tvorby konceptu vnútornej bezpečnosti Európskej únie. Ako uvádza C. Rijken, spoločné vyšetrovacie tímy majú oproti klasickému trestnoprávnemu postupu v členských štátoch viaceré výhody (5, s. 102):

- fakt, že operácia je riadená jednou osobou;
- fakt, že kompetentné authority v participujúcich členských štátoch sú oslovované priamo zúčastnenými členmi vyšetrovacích tímov bez tradičného, vysoko formalizovaného postupu;
- priama výmena informácií.

V tejto súvislosti vyvstáva tiež otázka, ako súvisia, resp. do akej miery sú, z hľadiska cieľov a úloh, kompatibilné dve štruktúry, ktoré boli úniou budované v záujme boja proti špecifickým typom cezhraničnej kriminality, teda EUROPOL a Spoločné vyšetrovacie tímy. Podľa M. Helmberg, existuje viacero styčných bodov spolupráce týchto dvoch entít (6, s. 4 - 5). V prvom rade, Europol tak môže (v rámci svojich koordinačných pôsobností) pre SVT identifikovať prípady, ktoré sú vhodné pre tento vyšetrovanie. Druhým prípadom sú prípady legislatívne predvídané Rozhodnutím Rady z 28. februára 2002, ktoré v článkoch 6 a 7 hovorí o vytváraní SVT na základe požiadania členského štátu EÚ, resp. jedného alebo viacerých štátov kolégia Europol. Za ďalšie, Europol sa takisto môže stať účinným nástrojom koordinácie pri vytváraní/zakladaní SVT, vzhľadom na znalosť právnych systémov jednotlivých členských štátov Europolom. Po štvrté, Europol vo vybraných prípadoch poskytuje SVT-mom technickú, resp. logistickú podporu. Po piate, Europol je mimoriadne dôležitou zložkou, ktorá môže dohliadať nad zákonnosťou získavania dôkazov vzhľadom na neskoršie možné využitie pred súdnymi orgánmi. A nakoniec, štruktúry Europolu môžu, s ohľadom na charakter vyšetrovania, napomôcť SVT pri spolupráci s nezúčastnenými krajinami vyšetrovania.

NÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ A SPOLOČNÉ CIELE

Národná stratégia vnútroštátnej bezpečnosti Európskej únie vypracovaná Slovenskou republikou pre roky 2010 až 2014 stanovila päť cieľov (7). Prioritne sa stratégia venuje organizovanému zločinu, jeho cezhraničnému pôsobeniu a rozrastaniu, preto je pohľadu spoločných vyšetrovacích tímov je dôležitý cieľ týkajúci sa záujmu rozloženia, odhaľovania a eliminovania medzinárodných zločineckých sietí. Pre ilustráciu bola ako najzávažnejšia trestná činnosť stanovená kriminalita obchodovania s ľuďmi, drogová kriminalita a najmä medzinárodný terorizmus. S praxe však vyplýva, že zložky boja proti páchaniu organizovanej kriminality nastupujú vždy až potom, keď je zločin spáchaný, to je však neskoro, preto na prvé miesto jeho odhaľovania je nutné umiestniť informovanie. Odhaľovanie a rozloženie zločineckej skupiny je veľmi zložitá a dlhodobá činnosť, ktorej úspech a neúspech je postavený na precíznej práci siete informátorov, terénnych spolupracovníkov alebo agentov infiltrovaných priamo v nej samej. Práve informovanosť toto tým základným kameňom boja s organizovaným zločinom a preto je nevyhnutné aby bola podporovaná legislatívne najviac. Naopak národná stratégia postavila na prvé mesto odstránenie finančných stimulov pre zločinecké skupiny a ako účinným momentom by mala byť spolupráca v oblasti ochrany národného hospodárstva, či zhabaniu ziskov pochádzajúcich z trestnej činnosti. Osobitne je nutné venovať pozornosť medzinárodnému terorizmu, pri ktorom Národná stratégia stanovila nutnosť dokonalej informovanosti o pohybe osôb na území jednotlivých členských štátov,

najmä zhromažďovaním osobných údajov o cestujúcich v doprave. Dokonca aj súčasný nárast finančnej kriminality a tzv. „prania špinavých peňazí“ sa zaraďuje do sveta medzinárodného zločinu. Jeho odhaľovanie je náročné z hľadiska pohybov financií prostredníctvom rôznych účtov v rôznych bankách v ktoromkoľvek členskom štáte. Pre odhaľovanie tohto druhu ekonomickej kriminality, navrhuje spomínaná stratégia vytvorenie centrálného registra bankových účtov, prostredníctvom ktorého by bolo možné úspešne analyzovať podozrivé finančné transakcie. V boji proti závažnej organizovanej kriminalite by mohli významne prispieť najmä tzv. „spoločné operácie“ ako jeden zo záverov Rady. Koordinovaný spoločný postup príslušných zložiek viacerých členských štátov by bol nasadzovaný podľa potreby a vyhodnotenie príslušných hrozieb.

ZÁVER

Koncept priestoru slobody, bezpečnosti a práva je pomerne mladou legislatívnou iniciatívnou únie postupne vyvíjajúcou sa od počiatku 90.-tych rokov a to aj napriek tomu, že základné myšlienky tohto konceptu sa rodili už štyri desaťročia naspäť v myšlienkach J. Monneta a R. Schumana. Základná deklaratívna podoba tejto dimenzie Európskych spoločenstiev a neskôr Európskej únie si však neskôr vyžiadala úpravu konkrétnej aplikačnej praxe, pričom rozčlenenie konceptu bezpečnosti na vonkajšiu a vnútornú v oblasti druhej spomínanej prinieslo vo svetle Amsterdamskej zmluvy a záverov Európskej rady z Tampere aj myšlienku spoločných vyšetrovacích tímov, ako možnosti zásadného zjednodušenia procesnoprávných úkonov pri vyšetrowaní trestných činov cezhraničného charakteru. Aj napriek základnej „európskej“ legislatívnej úprave SVT ale táto myšlienka neustále naráža na neochotu členských štátov naplniť akceptovať SVT ako medzištátny model funkcionality procesu vyšetrowania, čím automaticky naráža na právny dualizmus vo vnútri únie. Práve z tohto dôvodu je analyzovaná problematika z teoretického hľadiska vysoko aktuálna ale naopak, z praktického hľadiska ostáva len dúfať, že súčasný posun v primárnom práve únie prostredníctvom Lisabonskej zmluvy a v nej zakotvenom prenose kompetencií inštitúcií z tretieho do prvého piliera koncept spoločných vyšetrovacích tímov zdynamizuje.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únii, 2008/C 115/01
2. Rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o spoločných vyšetrovacích tímoch č. 2002/465/SVV čl. 1 ods. 3 písm. a)
3. Amsterdamská zmluva
4. Tampere European Council 15 and 16 october 1999 Presidency Conclusions, dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm
5. Rijken, C.: (2006) *Joint Investigation Teams: principles, practice, and problems Lessons learnt from the first efforts to establish a JIT*, In; Utrecht Law Review. Igitur. Volume 2, Issue 2 (December) 2006. Utrecht
6. Helmberg, M.: (2007) *Eurojust and Joint Investigation Teams: How Eurojust can support JITs*. Springer. Academy of European Law. 2007. ISBN 10.1007/s12027-007-0012-9. Treves. 2007.
7. *Stratégia vnútornej bezpečnosti EÚ: päť krokov k bezpečnej Európe*. KOM(2010)673 v konečnom znení, 22.11.2010 Brusel

Jana PEŠOUTOVÁ, JUDr.
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava
email: j.pesoutova@gmail.com

KARDINÁLNE CNOSTI BUSHIDŌ¹

Juliusz PIWOWARSKI

ABSTRACT:

This article shows ethical foundations of military honor culture in terms of Far East. Author concentrates on Japanese conception named in ethical knight code – *Bushidō*. This idea is based on one of the pillars of security culture. Author describes specific security culture of Japanese Islands and claims that it can be easily moved to Polish and European ground.

V časoch globalizácie dochádza k zrýchlenému poznávaniu hodnôt, ktoré afirmujú rôzne kultúrne oblasti². Zo securologického³ uhla pohľadu najdôležitejšie hodnoty⁴ sú tie, ktoré tvoria podstatu kultúry bezpečnosti⁵. Dnes už celý svet pozná špecifiká kultúry bezpečnosti, dokonca aj takých špecifických kultúrnych oblastí ako: hinduistický, konfuciánsky alebo s ním spríbuznený a jednak odlišný – japonský. Ten posledný si zaslúži zvýšenú pozornosť sociológov, čo do filozofie bezpečnosti v kontexte javov, ktoré majú svoje miesto v armáde a jej sociálnom prostredí.

Autor tejto práce zdôrazňuje, že nesúhlasí s názorom tých, ktorí spochybňujú prínos ideí d'alekého východu v našom kultúrnom okruhu a svoje stanovisko by chcel v úvode odôvodniť.

Po prvé – tradícia vojenského spravovania je ako z etického hľadiska (morálky), ako aj z praxeologického hľadiska (účinnosť), historicky overený administratívny a riadiaci systém. Nespochybniteľným príkladom je systém vojenskej správy (shōgunat), ktorý trval

---

¹ *Bushidō* je etický kódex cti japonských rytierov, ktorý akoby definoval mentálny aspekt Budō. Stanovuje spôsob konania, vytyčuje cestu sebarealizácie (sebazdokonaľovanie) bez zaoberania sa manuálnymi detailmi aplikácie bojových techník. Por. PIWOWARSKI J., *Sebazdokonaľovanie a bezpečnosť v samurajskom kódexe Bushidō*, Collegium Columbinum, Krakov 2011.

² Por. HUNTINGON S. P., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Muza, Warszawa 1997.

³ Por. KORZENIOWSKI L. F., *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, EAS, Kraków 2008, s. 23 oraz 33; ŠKVRDA F., *Vybrané sociologické otázky charakteristiky bezpečnosti v súčasnom svete*, [w:] ČUKAN K., a. kol. *Mládež a armáda*, MO SR, Bratislava 2005, s. 41; HOFREITER L., *Securitológia*, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš 2006, s. 19; KORZENIOWSKI L. F., PEPLONSKI A., *Wywiad gospodarczy. Historia i współczesność*, EAS, Kraków 2005, s. 243; KORZENIOWSKI L. F., *Securitologia na początku XXI wieku*, „Securitologia”, 2007, nr 5, s. 186; KORZENIOWSKI L. F., *Securitologia/Securitology/Секьюритология*, Zeszyty Naukowe European Associationn for Secuirity, 2007, nr 6, s. 181–192; JURCZAK W., *Znannja w oblasti biezpieki – skladowa czasti na uniwersitetsko ioswieteli*, „Bezpieka zyttedzialnosti”, 2007, no 5; MACIEJEWSKI J., *Securitologia – uwagi socjologa. Bezpieczeństwo w kontekście społeczno-kulturowym*, [w:] *Bezpečnosť a bezpečnotná veda*, HOFREITER L. (red.), Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš 2009; MATIS J., *Sociálno-pedagogické aspekty prípravy bezpečnostného manažéra*, „Securitologia” 2008, nr 7.

⁴ Hodnota – „Hodnotavýsledná úvaha koncepcie toho, čo je hodné túžby, typický pre jednotku alebo skupiny a ktorá vyvíera vplyv na voľbu z dostupných spôsobov a cieľov”. KLUCKHOLM C., *Values and Value – Orientations in the Theory of Action. An Exploration in Definition and Classification*, [w:] *Toward a General Theory of Action*, T. PARSONS, E. A. SHILS (red.), Harper&Row, New York 1962, s. 395.

⁵ Por. CIESLARCZYK M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Akademia Podlaska, Siedlce 2007; PIDGEON N., *SafetyCulture. Key Theoretical Issues*, “Work and Streeses”, 1998, no. 3.

v Japonsku sedem storočí a zároveň celkom moderné, neobyčajne priaznivé pôsobenie v tých dobách hlboko zinternacionalizovanej samurajskej kultúry cti v Japonsku. Odrazilo sa to veľmi výrazne na úrovni kultúry organizácie, a predovšetkým kultúry bezpečnosti v japonskej administratíve, vo vysokom stupni technológií, efektívnom hospodárení a neobyčajne schopnej armáde.

Po druhé – japonské vzory kultúry bezpečnosti sa môžu skúmať, „cvičiť“ a využívať v rôznych oblastiach, pričom väčšinou sa jedná o zdokonalené výtvyry kultúry Západu. V XIX. storočí bol administratíva a riadenie zdokonalené vďaka filozofii bezpečnosti d'alekého východu obsiahnutej v *Bushidō* a japonskému étosu prác, ktoré tvoria veľmi účinné mechanizmy seberealizácie a zvýšenia sociálneho kapitálu⁶, ktorý je dôležitým prvkom kultúry bezpečnosti. Európske vzory boli vtelené do reality Japonska počas modernizačnej reformy obdobia Meiji, ktorý sa začal v rokoch 1867–1868. V tomto období sa spomínané európske metódy prevzali do používania na Ostrovoch a postupne sa dovedli k dokonalosti. Dnes sa spájajú, okrem iného s koncepciou *kaizen*⁷, v duchu tak typickom pre spoločenstvo samurajov spoľahlivosť a starostlivosť – *kinbensei*.

Po tretie – japonské metódy, dnes už stanovené a široko známe, ako tak zvané „japonské vládnutie“, za dnes využívajú na celom svete. Deje sa tak preto, že správa bezpečnostných systémov, veda a japonské hospodárstvo neustále napredujú. Je treba zdôrazniť, že Japonci svoje možnosti poskytujú celému ľuďstvu prostredníctvom známych firiem ako Toyota alebo Sony, ale aj v iných dimenziách medzinárodnej spolupráce. Majú neobyčajne efektívny dopad v prípade, ak ich zavádzanie nie je iba povrchné, ale zohľadňuje emocionálnu angažovanosť a neegoistické a jednotné chápanie spoločenstva, čo nazývame spoločným dobrom.

Transparentný príklad medzinárodnej spolupráce s účasťou Japonska sa týka aj tak dôležitého orgánu Spojených národov ako je Bezpečnostná rada OSN. Je treba zdôrazniť, že čo sa týka výšky príspevkov do bežného rozpočtu OSN, Japonsko obsadilo druhé miesto hneď po Spojených štátoch (ale na rozdiel od USA nemešká s platbami). Všimnime si, že japonské príspevky (ktoré ešte nie je stálym členom Bezpečnostnej rady), v poslednej dekáde pokrývali takmer pätinu rozpočtu Rady (18%). Japonsko sa nedávno stalo členom antiteroristickej koalície. Po útokoch 11. septembra roku 2011 na WTC v New Yorku, „premiér Junichiro Koizumi už 13 septembra v rozhovore s prezidentom Bushom prisľúbil pripravenosť na každú možnú a nevyhnutnú spoluprácu v boji proti terorizmu“⁸.

Po štvrté – v súčasnosti je nevyhnutné budovanie kultúry bezpečnosti vychádzajúc z komplexne polemologického⁹ a irenologického¹⁰ securitologického uhla pohľadu. Jedná sa o snahu dosiahnuť čo najlepšie a najočakávanejšie výsledky rôzneho pôsobenia človeka v kontexte deliacej alternatívy, chápanej ako voľba, ktorá sa prekladá na zmeny s charakterom vedomia. Táto voľba osciluje medzi pojмами: mier alebo vojna. Pôsobenie každého človeka, ktorý sa považuje za občana sveta a ktorý sa podieľa na veciach medzinárodného dosahu, by malo viesť k pozdvihnutiu kultúry bezpečnosti na úroveň, ktorá značne prevyšuje tak zvanú „toleranciu“. Ide o mimoriadne závažnú vec vo sfére stability sveta a v medzinárodnej mierovej spolupráci. Konanie, ktoré v hore uvedenej oblasti slúži na zvýšenie úrovne kultúry

⁶ PIWOWARSKI J., *Kapitał ludzki i kapitał społeczny w rozwoju regionalnym. Podejście securitologiczne*, [w:] *Wzrost ludzkiego potencjału w regionalnym rozwoju – 2. rocznik*, EEDA, Dudince 2011, s. 206–212.

⁷ Koncepcia *kaizen* – filozofia, ktorá vychádza z japonskej kultúry a vládnutia, podľa ktorej sa kvalita stane životným štýlom – neustálym zdokonaľovaním procesu. Základným pravidlom tejto filozofie je neustále angažovanie a snaha o neustále zvyšovanie kvality firmy a výrobku. Por. MAURER R., *Filozofia kaizen*, HELION, Gliwice 2004.

⁸ KAROLCZAK K., *Udział w Japonii w koalicji antyterrorystycznej*, [w:] *Państwo i społeczeństwo: kierunki rozwoju państw Azji Środkowej i Południowo-Wschodniej*, Marszałek-Kawa J., Marszałek, Toruń 2010, s. 67.

⁹ ROSA R., *Filozofia i edukacja dla bezpieczeństwa*, Akademia Podlaska, Siedlce 2005.

¹⁰ *Ibidem*, s. 7 i nast.

bezpečnosti by mohlo prejsť cez „test úcty medzi kultúrami“. Výsledok testu by bol pozitívny v prípade uznania morálnej autority a myšlienok veľkých osobností pochádzajúcich z iných, nášmu okruhu cudzích kultúr. Ide o etické konanie, v protiklade k neustále sa opakujúcim tendenciám k depreciovaniu tak zvanej „cudzej“ kultúry a odôvodňuje nadradenosť „našej“ kultúry. Tieto tendencie určite nenapomáhajú mierovému porozumeniu kultúr. Cestou budovania bezpečnosti, k mieru a blahobytu na svete je prijatie zásady, že všetky autentické, filozofico- náboženské cesty, ktoré sú základným kameňom rôznych kultúrnych okruhov, vedú na ten istý štít. Aj japonská cesta ponúka veľa v oblasti univerzálnych ideí, na ktorých sa môže budovať kultúra bezpečnosti.

Po piate – na výšku úrovne kultúry bezpečnosti má kľúčový vplyv etický činiteľ. Prekážkou v pôsobení tohto činiteľa je častá rutina alebo priam ľahostajnosť voči vlastným etickým hodnotám, ktoré vychádzajú z mravov preferovaných v danej civilizácii a z filozofických a náboženských vzorov. Tieto tendencie môžu byť eliminované prostredníctvom štúdia dosiahnutých výsledkov kultúry, ktorá je odlišná od tej našej. Nachádzanie analógií s vlastnou skúsenosťou – opísaných z iného uhla pohľadu, ktoré nás inšpirujú akoby odnova, má obrodzujúcu silu a môže zosilniť to, čo našom systéme hodnotí podľa rutiny a monotónnosti, čo akoby „uspalo“ naše morálne cítenie. Práve v tomto spočíva účel takýchto snáh o aktivizáciu našej etickej citlivosti. Snahy umožňujú znovu odhaliť etické poklady vlastných tradícií a opäť ich zaviesť do osobného a pracovného života.

Po šieste- na území strednej a východnej Európy trvá popularita bojových umení d'alekého východu – *Budō*¹¹ už viac ako pol storočia. Najpopulárnejšou súčasťou disciplínou dnešného *Budō*¹² je najrozšírenejšie na svete karate-do o olympijské judo. Obe disciplíny v značnom stupni pozitívne vplývajú na zvýšenie našej kultúry bezpečnosti. Príťažlivosť holistickej koncepcie *Budō*¹³ v strednej Európe, v štátoch ako sú: Česko, Poľsko, Slovensko alebo Maďarsko, rástla v kontraste s ponorou komunistickou administratívou bývalého režimu, a na dôvažok sa preniesla v utilitárnej forme do šikov armádnych služieb. *Budō* ako priama aplikácia kódexu *Budō*, sa už desiatky pokolení odovzdáva systémom od učiteľa žiakovi, v súlade s japonskou koncepciou karada de oboeru. Vysvetľuje sa to ako „učenie celým telom“, a znamená súčasné zapojenie mysle a tela v nekonečnom procese sebzdokonaľovania.

Po siedme- bez ohľadu na formy vlád jedným z najdôležitejších javov súčasnosti – tvárou tvár voči narastajúcemu počtu obyvateľov a novým organizačným a riadiacim výzvam – je potreba vytvorenia dobrej, teda výkonnej a etickej správy (administrácii)¹⁴. Pokiaľ ide o našu vlasť, jedná sa rovnako aj o život v novej – postkomunistickej realite. Od právomoci administratívnej správy, od úrovne, od úprav rôznych oblastí pôsobenia človeka, vo veľkej miere závisí, či narastajúci počet ľudí čaká chaos a anarchia, alebo očakávaný poriadok a súlad.

Forma správy systému bezpečnosti ako verejnej (vláda, polícia, armáda) tak aj komerčnej (ochrana osôb a majetku), perfekcionizmus pôsobenia týchto systémov, a predovšetkým autentická angažovanosť človeka ako najdôležitejší činiteľ tvoriaci štruktúru systémov bezpečnosti- to všetko rozhoduje o kvalite života jednotlivcov a miestnych komunit. Tieto činitele rozhodujú aj o bezpečnej existencii malých spoločností, ktoré vytvárajú kultúrne okruhy, čo zahŕňa aj našu západnú civilizáciu. Týka sa to aj strednej a východnej Európy, ktorá po politickom zlome na konci XX. storočia hľadá odnova svoje miesto v rodine

¹¹ *Budō* (jap.) – početné varianty, metódy Bojového umenia, ktoré vznikli v Japonsku, a sú aplikáciou Bushidō. Por. UESHIBA M., *Budō. Teaching of the Founder of Aikidō*, Kodansha International, Tokio 1991.

¹² Por. CYNARSKI W. J., *Sztuki walki budo w kulturze zachodu*, WSP, Rzeszów 2000.

¹³ AMBROZY T., *Trening holistyczny – metodą kompleksowej uprawy ciała*, EAS, Kraków 2004.

¹⁴ PIWOWARSKI J., *Etyka w administracji i jej źródła*, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2011, s. 180.

krajín Euroatlantického spoločenstva. Humánny štýl správy ktorý vznikol v Japonsku a ktorý je žnivom vojenskej kultúry cti, môže mať významný prínos pre čiastočne odhumanizovanú európsku správu. Jedná sa o mimoriadne dôležitú záležitosť pre správu bezpečnosti a verejného poriadku.

Myšlienka *Bushidō* (Cesty bojovníka) je stále živá v meniacich sa formách počas ľudských dejín a nedovolila, aby upadla do historického zabudnutia. Ako v Japonsku, tak na celom svete existujú skupiny ľudí, ktorí sa z vlastnej a vedomej vôle riadia myšlienkami *Bushidō*. Treba si si uvedomiť utilitárnosť ukazovateľov ďalekého východu, ktoré doporučujú vhodné spojenie stálosti a zmeny¹⁵. Vernosť ideálom spojená so schopnosťou prispôbiť sa bola viacnásobne potvrdená ako najlepšia stratégia ľudskej existencie a vývoja. Aj preto, počas reformy *Meiji*, japonský cisár Mutsuhito s elitou armády od roku 1882 tvárou tvár hrozbe modernému svetu ktorá by mohla zničiť tradície, oficiálne obnovili svoju vernosť *Ceste Bojovníka*¹⁶ a jeho hlavným cnostiam¹⁷. Tieto dávne hodnoty, v Japonsku známe už po celé stáročia, začali byť po II. svetovej vojne používané a rozpoznávané aj na celom svete. Patria k nim:

1. Pravosť – Gi (čín. – Yi) a Múdrost’ – Chi (čín. – Zhi)

Pojem pravosti v danom kontexte v sebe obsahuje „silu rozhodnutia“, teda vstúpenia bez zaváhania na cestu, ktorú ukazuje myseľ schopná rozlíšiť skutočnosť. „Pravosť je kosťou...ako hlava bez kostí by sa nemohla udržať nad chrbticou, tak isto ani talent, ani veda bez pravosti nie sú schopné z človeka urobiť samuraja. Kde je pravosť, tam nie je strašná ani nedostatočná administratíva (správa). Dokonca aj v neskoršom období (...) keď dlhoročný mier dovolil bojovníkom, aby si vydýchli, a spolu s tým sa objavili rôzne iné práce a kult umenia, prívlastok gishi (pravý človek) mal stále väčší význam, než akékoľvek iné označenie pre vzdelanca alebo umelca¹⁸. Japonci zhodne s učením *Bushidō*, ako sa v tomto prípade zdá spolu s Budhom hovoria: *Subete ni Josekiari* – vždy sa zachovať správne¹⁹. Jednou z najdôležitejších vlastností samuraja je preto „rozlíšenie dobra od zla“²⁰.

2. Odvaha – Yusha (čín. – Yong)

Cnosť, ktorá je dôležitá v *Bushidō* a charakteristická pre samuraja je odvaha. Konfucius opisuje cnosť mužnosti nasledovne: „Vedieť, čo je správne a neučiniť to je dôkazom nedostatku odvahy“. Chápanie odvahy v duchu *Bushidō* má aj hlbší, morálny rozmer. „Odvaha sa neuprejavuje iba vtedy, keď si muž zakladá zbroj, berie do ruky kopiu a vyráza do boja. O jeho cnosti sa môžeme presvedčiť v jeho obyčajnom živote – pretože ten, kto sa narodil ako odvážny, bude lojálny a poslušný voči svojmu pánovi a rodičom. Každú voľnú chvíľu zasväť vzdelávaniu, ale nezanedbá pri tom cvičenie bojových umení²¹.

3. Dobroprajnosť – Jin

Dobroprajnosť je znakom skutočnej dobroty mysle, je vyjadrená v úcte a sympatii voči iným ľuďom, v nestrannej láske, jemnosti a súcite. Slabá dobroprajnosť sa vyznačuje nedostatkom úcty voči iným ľuďom a sklonom ku koncentrácii na vlastný záujem. Vo výchove mladého *bushi* nechýbali také vlastnosti ako sú dobrota, veľkomyseľnosť, ktorá

¹⁵ *Ying-yang-ija* – čínska filozofia, ktorá vychádza zo zásad *yingi yang*, stanoviacich, že je možné spojiť do jedného celku dve protikladné sily. COLLINS J., PORRAS J. I., *Wizjonerskie organizacje*, MT Biznes, Warszawa 2008, s. 91.

¹⁶ Zob. *Reskrypt Cesarski do Żołnierzy i Żeglarzy* (1882), [w:] SLUSARCZYK A., *Samuraje (japoński duch bojowy)*, Warszawa 1939.

¹⁷ Por. PIWOWARSKI J., *Siedem cnót Bushidō*, „Zeszyt Problematyki. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, 2011, nr 5, s. 9–16.

¹⁸ *Ibidem* s. 24.

¹⁹ de MENTE B. L., *Samuraje a współczesny biznes*, Bellona, Warszawa 2006, s. 184–186.

²⁰ Por. TSUNEMOTO Y., *Hagakure: The Book of Samurai*, Kodansha International, Tokio 1992.

²¹ DAIDOJI YUZAN TAIRA NO SHIGESUKE, tłum. Cleary, *The code of the Samurai*, Tuttle Publishing, Warszawa 2008, s. 30.

dovoľovala odpustiť nepriateľom a súcitiť s blízkymi. Táto schopnosť je jedným so základných predpokladov, aby bol človek považovaný za šľachetného a práve taký má byť aj *bushi*. Ako vidíme, nejedná sa o vlastnosť, ktorá by bola v rozpore s požadovanou cnosťou európskeho rytiera. V prípade *bushi* ide o špecifické prepojenie prísnosti a „stoicizmu“ s autentickou dobrotou a veľkomyseľnosťou, ktorá si šľachetne uvedomuje ťažkú situáciu dokonca aj u svojho protivníka.

4. Úcta, Slušnosť a Česť – *Rei* (čín. – *Li*) a *Meiyo*, *renchishin* (čín. – *Ming Yu*)

Gichin Funakoshi – jeden z tvorcov moderného *Karate-do*, považovaný za otca tejto disciplíny *Budō* usudzoval, že podstatu Bojového umenia je možné opísať takto: „Karate sa začína a končí na zdvorilosti.“ Obyvatelia Okinawy (Okinawa je považovaná za „inšpiráciu“ *Karate-do*) po mnoho storočí považovali svoju vlasť za miesto, v ktorom sa s najvyššou vážnosťou dodržiavali všetky formy etikety. Svetoznáma vstupná brána do zámka *Shuri* sa nazývala *Shurei no Mon* – „Brána zdvorilosti“²². Ako spomínal Nitobe: „Mimoriadne starostlivo sa dokola učilo ako sa treba pokloniť, chodiť, sedieť (...). Od Európanov som počul ľahkovážne poznámky o tak dôkladnej dávke slušnosti“²³. Nitobe však zdôrazňoval, že „obradu (...) nie sú triviálne; naopak, sú výsledkom dlhodobých pozorovaní, ako sa má najlepším spôsobom dosiahnuť požadovaný cieľ (...) najúspornejšou a veľmi pôvabnou cestou“²⁴. Ak „pôvab je prejavom ušetrenia sily“, vyplýva z toho, že neustále cvičenie požadovaného správania – ale aj plné čara, dobre nacvičené kata karate- by malo zhromaždiť zásoby energie, viditeľnej alebo skôr citel'ného u osôb, ktorých chovanie je distingvované. Adept karate má naplňať vzor ideálu správania distingvovaného učiteľa. Nezávisle na „ergonómii“ obradu, sa tu jedná okrem iného o silu, akú dáva človekovi pocit dôstojnosti. Táto sila, nikoho neraní, slúži jej „majiteľovi“ (ako aj jeho okoliu): má japonský názov *hinkaku no chikara*.

Masutatsu Ōyama, ktorý ako neobyčajne bojovný vodca *Karate-do* *Kyokushin* písal: Keď vyberám ľudí na stanoviská inštruktorov (...) ich vzťah k slušnosti a úcte preukazovanej iným je dôležitejším kritériom ako ich sila, či ovládanie karate. (Títo ľudia) si v iných štátoch získavajú úctu svojich postov a citu pre spôsoby, hoci väčšina z nich nemá ani tridsať rokov²⁵. Ďalej pripomína, že „bojové umenia za začínajú a končia na slušnosti a spôsoby musia byť bezchybné“²⁶. Odôvodnil, že „človek má žiť v harmónii, v zhode s pravidlami svojich duševných síl. Medzi tieto práva patria pravidlá slušnosti“²⁷.

Jednou z najdôležitejších hodnôt rytierskeho étosu, pokiaľ nie najdôležitejším – bez ohľadu na kultúrny okruh – je česť. Na tému tohto pojmu bolo napísané už veľmi veľa, v Poľsku sú v tomto kontexte najvýznamnejšie práce Marii Ossowskej²⁸. V jednom z významov, česť prislúcha osobe, ktorú je možné nazvať „gentleman“ a treba si všimnúť, že v textoch Prísahy *Dōjō*, ktoré pochádzajú z XX. storočia bolo na začiatku tiež použité slovo gentleman, čo zviditeľňuje súvislosť a nadčasovú hodnotu rytierskosti, a tým aj jej stálu aktuálnosť. Ako píše Nitobe „česť, ktorá mala v sebe živý cit osobnej dôstojnosti a hodnoty, bola hlavnou vlastnosťou samuraja, ktorý sa narodil a vychovával tak, aby si cenil povinnosti a privilégia svojej práce“²⁹. V Japonsku „sa česť vyjadruje takými výrazmi ako „*na*(meno), *men-moku*(postoj), *gaibun*(názor)(...) Dobré meno bolo považované za niečo (a to

²² FUNAKOSHI G., *Karate-do. Moje žycie*, Diamond Books, Bydgoszcz 2002, s. 47.

²³ NITOBÉ I., *Bushidō. Dusza Japonii*, Keiko Publishers, Warszawa 1993, s. 36.

²⁴ *Ibidem*, s. 37.

²⁵ OYAMA M., *Mas. Ōyama's Karate Philosophy. The Kyokushin Way*, Japan Publications, Tokio 1979, s. 45

²⁶ *Ibidem*, s. 40.

²⁷ *Ibidem*, s. 43.

²⁸ OSSOWSKA M., *Etos rycerski i jego odmiany*, PWN, Warszawa 1986. Por. Piwowarski J., *Etos rycerski i jego odmiany. Koncepcja Marii Ossowskiej*, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2010.

²⁹ NITOBÉ, *op. cit.*, s. 49.

predovšetkým), čo sa rozumie samo sebou,; aj jeho najľahšie pošramotenie sa považovalo za hanbu, a pri výchove mládeže bola obrátená pozornosť hlavne na vyvolanie pocitu hany (jap. *renchishin*). Pocit hanby považujem za prvý znak morálneho vedomia. (...) Mencius už pre mnohými stáročiami doslovne učil, (...) že hanba je základom všetkých cností, dobrých mravov a morálky“³⁰.

5. Lojálnosť – *Chūgi, Chujitsu*

Patrí medzi najnápadnejšie vlastnosti samurajov. Vernosť *daimyō*, ktorá má svoje analógie v európskej rytierskej kultúre, dosiahla jednak tak vysoký stupeň, až sa to zdalo neobvyklé aj európskym znalcom kultúry d'alekého východu. Ako poznamenáva Nitobe „*daimyō* (...) cítil, že má vyššie záväzky voči svojim predkom a voči nebesám. Bol preto otcom poddaných. Rozdiel medzi vládou otca a despotizmom spočíva v tom, že tých druhých ľud (alebo skupina podriadených) poslúcha z prinútenia, naproti tomu v prvom prípade činí to „s poddajnosťou naplnenou pýchou, s poslušnosťou plnou dôstojnosti, s tou poslušnosťou srdca, čo dokonca aj medzi poddanstvom udržuje živého ducha slobody“ – píše Nitobe, s odvolaním na Burke'a³¹. Zdalo by sa, že špecifikum japonskej lojálnosti spočíva v postoji voči spoločnosti ako voči hierarchickej rodine a vo veľmi silnom spojení s pocitom vernosti a česti. V rámci tejto špecifikácii je možné dokonca hovoriť o ztotožnení vlastností vernosti a česti a ich prepojením s kultivovaním pravidiel úcty (*reikei*).

6. Úprimnosť – Makoto, (čín. – *Cheng*)

Táto vlastnosť je konsekvenciou uznania pravdy jednej z kľúčových hodnôt šľachtnej *Cesty Bojovníka*. *Budō* je základom procesu sebarealizácie a preto sa smerovanie k pravde má spájať s poctivosťou voči sebe samému tak aj vo vzťahu k iným a jasnosťou vo vzťahu k cvičeniam tela a mysle, ktoré vyžaduje *Bushidō*. V *Bushidō* platí pojem „učenie celým telom“ – *karada de oboeru*. Korešponduje to s učením Wang Yang Minga (jap. Ōyōmei, 1472-1529), ktoré uvádza Nitobe, a ktorý svoju metódu učenia a sebazdokonaľovania nazýval „učenie tela a mysle“³². Makoto je stotožnené s odvahou- *yusha*, ktorá je potrebná v mnohých prípadoch, keď je ťažké držať sa pravdy a čo za tým ide pravdovravnosti.

Bushi-no ichi-gon znamená „slovo samuraja“ (slovo rytiera). V tradícii *Bushidō* stačilo, aby bola pravdivosť akéhokoľvek tvrdenia potvrdená slovom. Slová mali tak veľkú váhu, že zmluvy boli uzatvárané a dopĺňané bez písomného záväzku. Dochádzalo dokonca do situácie, kedy samuraj považoval očakávanie na písomné uzavretie zmluvy za urážlivé³³. Je to ako podľa poľského príslovia „na slovo rytier je možné spoľahnúť sa ako na Zawiszy“.

Každodenné praktizovanie učenia Kódexu *Bushido*³⁴ japonskými bushi spôsobili, že „samuraj sa stal ideálom celého národa.“ Ako kvet višne kraluje kvetom, tak samuraj je pánom medzi mužmi“- koluje medzi ľuďom³⁵. Toto konanie, je v jeho zidealizovanej forme obsiahnuté v Kódexe a stalo sa „túžbou a inšpiráciou celého národa“³⁶. „Ľud (...) neskôr nadobudol presvedčenie, že Yamato Damashii (Duša Japonska) vyjadruje národný duch našej zeme. Ak nie je náboženstvo ničím iným iba učením mravov presiaknutých (hlbokým) citom, ako tvrdí Matthew Arnold, tak len málo etických systémov by malo väčšie oprávnenie na meno náboženstva (tak) ako práve *Bushidō*³⁷. Aj keď sa nemôžeme vyhnúť dojmu, že pravidlá Kódexu sú tu v istom stupni etnicky obmedzené, tieto tendencie nedosiahli takú intenzitu ako v doktrínach „Čistej Zemi“, ktoré sú prítomné v japonskom budhizme,

³⁰ *Ibidem*, s. 49, 50.

³¹ *Ibidem*, s. 58, 59. Por. BURKE E., *Rozważania o rewolucji we Francji*, Znak, Kraków 1994.

³² WOJCIK A. I., *Neokonfucjanizm*, [w:] *Filozofia Wschodu*, Szymańska B. (red.), Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2001, s. 377.

³³ OYAMA M., *op. cit.*, s. 43.

³⁴ Por. MITFORDA. B., *Harakiri*, Diamond Books, Bydgoszcz 2009.

³⁵ NITOBÉ I., *op. cit.*, s. 100.

³⁶ *Ibidem*, s. 101.

³⁷ *Ibidem*, s. 102

stotožňujúc Čistú Zem (rep. Nirvana) s Japonskými ostrovmi. Napriek tomu sa tento záblesk objaví na príklad v básni Nitobe:

Blahoslavené ostrovy Japonské!

Keby cudzí chceli pojať

Tvoju dušu Yamato, vtedy povedz:

Vdychujúc Vychádzajúcim Slnkom rozjasnený vzduch

Kvitne strom višne, divoko a pekne

Tieto strofy je možné intrpretovať aj v duchu univerzalizmu, a tak k nim pristupujú aj adepti súčasného *Karate-dō*.

7. **Pieta rodiny** (synovská pobožnosť) – *Kō*

Jedná sa o jednu z najdôležitejších cností v kódexe *Bushidō*. Má v sebe okrem iného absolútnu poslušnosť voči rodičom a starším členom rodiny, ktorá je vyjadrená okrem iného ich uctievaním a opaterou aj vo finančnej oblasti. Ba čo viac, táto cnosť prikazuje starostlivosť o rodičov až v takej miere, že náleží pred nimi ukrývať všetky problémy v starosti o a dbaní o ich psychické zdravie.

Uvedených sedem cností stanoví základy japonskej kultúry bezpečnosti, ktorá vznikla z prostredia japonských vojenských rodov a rozšírila sa do všetkých vrstiev spoločnosti v krajine Kvitnúcej višne. Podobne aj v japonskej administratíve a riadení, ktorej metódy už nie sú v dnešnom zglobalizovanom svete žiadnym tajomstvom, sa hovorí o konglomeráte štyroch základných vlastností, ktoré je možné nazvať menom „*Bushidō podnikania*“. Ide tu o tak zvané „Štyri G“ nevyhnutné na úspešné riadenie, tvorbu, plnenie práce a organizáciu osobného života. „Štyri G“ označujú štyri základné praxeologické činitele (vlastnosti) samurajskej filozofie činu. Táto filozofia existuje v nanajvyš rozvinutom Japonskom cisárstve dodnes, o čom v svojich publikáciách píše bývalý dôstojník americkej rozviedky Boye Lafayette de Mente³⁸.

Prvou vlastnosťou je *giri* teda povinnosť. V istom zmysle je aj vyjadrením spravodlivosti – v zmysle „odplaty“, ktorá je adekvátna k dobru alebo zlu, ktoré nám bol učené. Odplata nie je iba slepá pomsta ale aktom cti a zároveň jedna z povinností- rovnako povinnosť prevenčného konania bushi.

Ďalšou vlastnosťou je *gisei* – pravosť a pripravenosť na obetovanie sa (*jikogisei*), čoho príkladom je postoj japonských záchranárov, opisovaných ako „50 samurajov z Fukušimy“ *Gaman* – znamená výdrž, ale zároveň aj zdržanlivosť. Obidve vlastnosti sú prednosti, ktorými sa vyznačujú osoby s vysokou osobitou kultúrou bezpečnosti. Štvrté „G“ teda *gambaru* symbolizuje nezlomosť, zdržanlivosť a nevzdávanie sa v hraničných situáciách³⁹.

Zo všeobecného záveru výskumov autora⁴⁰, ktorých výsledkom je aj tento článok vyplýva, že Japonsko je príkladom štátneho organizmu, na ktorom je viditeľná obrovská úloha „tradície uniformy“ v budovaní bezpečnosti celého národa. Príklad Fukušimy dokazuje, že ani vysoká technológia neslúži k ničomu v situáciách, v ktorých sklame ľudský faktor. Ľudský faktor je nevyhnutný pri úspešnom pôsobení proti ohrozeniu, a preto by sa mal každý človek vyznačovať vysokým stupňom morálky. V tom môže byť nápomocné udržiavanie národného povedomia – občianskeho povedomia, čo umožňuje bez obáv absorbovať kultúrne iné, ale napriek tomu užitočné systémy myslenia a konania.

---

³⁸ de MENTE B. L., *op. cit.*, s. 25–28.

³⁹ PIWOWARSKI J., *Etyka w administracji...*, *op. cit.*, s. 321–322.

BIBLIOGRAFIA

1. PIWOWARSKI J., *Sebazdokonal'ovanie a bezpečnosť v samurajskom kódexe Bushidō*, Collegium Columbinum, Krakov 2011.
2. HUNTINGON S. P., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Muza, Warszawa 1997.
3. KORZENIOWSKI L. F., *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, EAS, Kraków 2008
4. ŠKVRDA F., *Vybrané sociologické otázky charakteristiky bezpečnosti v súčasnom svete*, [w:] ČUKAN K., a. kol. *Mládež a armáda*, MO SR, Bratislava 2005.
5. HOFREITER L., *Securitológia*, Akadémia ozbojených síl gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš 2006.
6. KORZENIOWSKI L. F., PEPLONSKI A., *Wywiad gospodarczy. Historia i współczesność*, EAS, Kraków 2005.
7. KORZENIOWSKI L. F., *Securitologia na początku XXI wieku*, „Securitologia”, 2007, nr 5.
8. KORZENIOWSKI L. F., *Securitologia/Securitology/Секьюритология*, Zeszyty Naukowe European Associationn for Seciurity, 2007, nr 6.
9. JURCZAK W., *Znannja w oblasti biezpieki – skladowa czasti na uniwersitetsko iosvieteli*, „Bezpieka žyttedzialnosti”, 2007, no 5.
10. MACIEJEWSKI J., *Securitologia – uwagi socjologa. Bezpieczeństwo w kontekście społeczno-kulturowym*, [w:] *Bezpečnosť a bezpečnotná veda*, HOFREITER L. (red.), Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš 2009.
11. MATIS J., *Sociálno-pedagogické aspekty prípravy bezpečnostného manažéra*, „Securitologia” 2008, nr 7.
12. KLUCKHOLM C., *Values and Value – Orientations in the Theory of Action. An Exploration in Definition and Classification*, [w:] *Toward a General Theory of Action*, T. PARSONS, E. A. SHILS (red.), Harper&Row, New York 1962, s. 395.
13. CIESLARCZYK M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Akademia Podlaska, Siedlce 2007.
14. PIDGEON N., *SafetyCulture. Key Theoretical Issues*, “Work and Streeses”, 1998, no. 3.
15. PIWOWARSKI J., *Kapitał ludzki i kapitał społeczny w rozwoju regionalnym. Podejście securitologiczne*, [w:] *Význam ľudského potenciálu v regionálnom rozvoji – 2. ročník*, EEDA, Dudince 2011.
16. MAURER R., *Filozofia kaizen*, HELION, Gliwice 2004.
17. KAROLCZAK K., *Udział w Japonii w koalicji antyterrorystycznej*, [w:] *Państwo i społeczeństwo: kierunki rozwoju państw Azji Środkowej i Południowo-Wschodniej*, Marszałek-Kawa J., Marszałek, Toruń 2010.
18. ROSA R., *Filozofia i edukacja dla bezpieczeństwa*, Akademia Podlaska, Siedlce 2005.
19. UESHIBA M., *Budō. Teaching of the Founder of Aikidō*, Kodansha International, Tokio 1991.

20. CYNARSKI W. J., *Sztuki walki budo w kulturze zachodu*, WSP, Rzeszów 2000.
21. AMBROZY T., *Trening holistyczny – metodą kompleksowej uprawy ciała*, EAS, Kraków 2004.
22. PIWOWARSKI J., *Etyka w administracji i jej źródła*, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2011.
23. COLLINS J., PORRAS J. I., *Wizjonerskie organizacje*, MT Biznes, Warszawa 2008.
24. *Reskrypt Cesarski do Żołnierzy i Żeglarzy (1882)*, [w:] SLUSARCZYK A., *Samuraje (japoński duch bojowy)*, Warszawa 1939.
25. PIWOWARSKI J., *Siedem cnót Bushidō*, „Zeszyt Problemowy. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, 2011, nr 5.
26. MENTE (de) B. L., *Samuraje a współczesny biznes*, Bellona, Warszawa 2006.
27. TSUNEMOTO Y., *Hagakure: The Book of Samurai*, Kodansha International, Tokio 1992.
28. DAIDOJI YUZAN TAIRA NO SHIGESUKE, tłum. Cleary, *The code of the Samurai*, Tuttle Publishing, Warszawa 2008.
29. FUNAKOSHI G., *Karate-do. Moje życie*, Diamond Books, Bydgoszcz 2002.
30. NITOBÉ I., *Bushidō. Dusza Japonii*, Keiko Publishers, Warszawa 1993.
31. OYAMA M., *Mas. Ōyama's Karate Philosophy. The Kyokushin Way*, Japan Publications, Tokio 1979.
32. OSSOWSKA M., *Etos rycerski i jego odmiany*, PWN, Warszawa 1986. Por. Piwowarski J., *Etos rycerski i jego odmiany. Koncepcja Marii Ossowskiej*, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2010.
33. BURKE E., *Rozważania o rewolucji we Francji*, Znak, Kraków 1994.
34. WOJCIK A. I., *Neokonfucjanizm*, [w:] *Filozofia Wschodu*, Szymańska B. (red.), Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2001.
35. MITFORDA. B., *Harakiri*, Diamond Books, Bydgoszcz 2009.

Juliusz PIWOWARSKI
 Apeiron WSBPiI Wydawnictwo
 ul. Krupnicza 3
 31-123 Kraków
 tel. 12 422 30 68
www.apeiron-wydawnictwo.pl

EFFICIENCY AND SAFETY OF FORTIFICATION OF FOOD PRODUCTS WITH ZINC REQUIRED TO CONTROL ZINC DEFICIENCY DISORDERS

POLUMBRYK M.O., KRAVCHENKO V.I., KIRKOVA M.S.

ABSTRACT

The authors of the review present data on the physiological role, metabolism and biological availability of zinc in human body. Zinc is essential in pubertal development. It also has an antioxidant, anti-inflammatory, anticancer and possibly antidiabetic activity. A detailed analysis of zinc deficiency expansion in Ukraine and the World and main ways of its eliminating has been described. The most attention given to development of foods fortified with zinc.

Keywords: *zinc deficiency, pubescence, metabolic disorders, antioxidant activity, food fortification*

INTRODUCTION

Zinc mildly expanded in nature being 23rd most abundant element in Earth's crust ($8,3 \cdot 10^{-3}$ by mass) [1]. Though, in human body it is the second element after iron and exists in a just one redox form (Zn^{2+}). Zinc widely used in human's body enzyme synthesis with regard to small size of its ion and ability to readily complex with ligands [1,2]. The zinc biological functions are exceptional for whole organism. The main functions of this microelement are: growth, immunity, tissue repair, vitamin A metabolism, protection against oxidative damage, neuropsychological functions, bones mineralization, sexual maturation, apoptosis, cellular signaling, and hormone action, among others. It is known that zinc is necessary for DNA synthesis, cell growth and division (cytokinesis), protein synthesis, macronutrient metabolism and many others functions in whole body level. [1-4].

The most important description of zinc deficiency in humans related to a lack of pubertal development. Seminal fluid is particularly rich in zinc and the sperm accumulated zinc prior to ejaculation [2]. Zinc also important for normal fetal development and its deficiency lead to abnormalities in humans and animals. Maternal zinc deficiency lead has been linked with pregnancy associated morbidity including pre-term delivery [1,2,4].

The relationship between biochemical and physiological roles are still not fully understood. The biological role of zinc is a complex impact on plant, animals and humans development. The biological functions of zinc can be classified into three main categories: catalytic, structural, and regulatory [1,2,4]. The biochemical role of this element is related to metalloenzymes activity and metalloenzymes complexes activation. Zinc metalloenzymes are found in six enzyme classes: oxidoreductases, transferases, hydrolases, lyases, isomerases and ligases. The more than 300 zinc-containing metalloenzymes, involved in nucleic acid, protein, carbohydrate, lipid, and vitamin metabolism are known to date [1,2].

The ability of this microelement to stabilize the membranes and act as an antioxidant are shown that it plays a significant role in injuries prevention induced by free radical activity in inflammatory processes [5]. Zinc manifestation can inhibit virus diseases. It assists therapeutic interventions in AIDS treatment and is useful in hepatitis therapy as long as zinc can retard their growth and rhinoviruses. [4,5].

The fact that zinc is abundant in nature and thus widely distributed in diet suggested that humans cannot suffer from its deficiency. [1,2]. Prior to 1961, zinc deficiency in humans was unrecognized. It was until Prasad and coworkers described dwarfism syndrome and absence of sexual attraction in teenagers that they found in Iran [2]. In this country young men consume bread made from unleavened dough and too small amount of proteins of animal origin. Later Prasad found a similar syndrome in Egypt. [2]. The zinc deficiency appears mainly due to impaired food absorption induced by increased amount of dietary fibres and phytates. Following the IZiNCG (International Zinc Nutrition Consultative Group) technique, the global prevalence of zinc deficiency was estimated at 31%, ranging from 4–73% across subregions. While zinc deficiency disorders are widespread in several developing countries, there is no data on the mild zinc deficiency prevalence in other countries. The mild zinc deficiency was found in children who were low of height their age living in Denver (Colorado, USA) [1,2]. In addition to children the elder people are a group at risk zinc deficiency.

Zinc deficiency disorders occur in some regions of Ukraine. It was found that children aged from 6 to 12 ages, living in four subregions of Chernigiv region are suffering from zinc deficiency due to decline in adequacy of zinc intakes [6]. Fortunately it does not lead to a goiter spread [6]. The results obtained from other trials suggested that prevalence of zinc deficiency between Ukrainian children with gastrointestinal tract pathologies estimated at 28,8 % [7]. Unexpected data obtained from trials carried on experimental animals and humans working at industrial plants of Zaporizhzhya region [8]. It has been found that zinc in blood plasma in humans, who worked 2 months at plants decreased by 18,6 % compared to control group [9]. Despite the water and soil pollution by metals including zinc in Ukrainian industrial cities, workers are at a group of risk of zinc deficiency. This may be due to a reduction of zinc absorption caused by increased concentration of other microelements, such as iron, which act as zinc antagonists.

Zinc participated in the antioxidant defense system of the body by several ways [1,2,4,9]. An increased likelihood of oxidative stress in humans with zinc deficiency indicated on the potential anticancer activity of this microelement [9]. Several epidemiological trials pointed to a link between declined zinc consumption and risk of diabetes [10,11]. It is well known that zinc acts as an insulin mimetic. The data of other clinical trials do not confirm a positive role of oral zinc supplementation in patients with type 2 diabetes [12]. Thus, the effect of diet supplementation with zinc on humans with diabetes required further investigations. It is generally assumed that zinc consumption promoted absorption of dietary fibers, caffeine, milk products and other important nutrients.

FOODS AS A SOURCE OF ZINC

Zinc readily bounded to proteins in biological systems, so that protein containing foods are the main source of zinc in a diet. [1,2]. However, there is great variability, from egg whites, which have almost no zinc, to oysters, at 750mg kg⁻¹ [1,2].

The physiological function of these high concentrations in oysters is unknown, though the zinc is concentrated in cells thought to serve a phagocytic/host defense function. [1]. Grains and legumes may be relatively rich sources, but bioavailability is limited owing to their phytate content. On the other hand, animal proteins appear to enhance zinc absorption.

In general, the risk of inadequate intake of dietary zinc within a population may be associated with the nature of the food supply, and its content and relative bioavailability of zinc. Animal source foods, in particular shellfish, small whole fish, beef, and organ meats such as liver and kidney, are rich sources of zinc. Furthermore, the zinc contained in animal source foods is more highly bioavailable than from plant source foods; the presence of certain amino acids (e.g., histidine, methionine), or perhaps other unidentified factors, may facilitate the intestinal absorption of zinc from animal flesh foods [1,2]. Plant source foods, such as most fruits and vegetables including green leaves, and starchy roots and tubers, have relatively low zinc content. While whole grains and legumes have moderate to high zinc content, these foods also contain large quantities of phytate (phytic acid or myo-inositol hexaphosphate), the most potent identified dietary inhibitor of zinc absorption [1].

The molar ratio of zinc and phytates in foods is a measure of zinc bioavailability. Plants synthesize phytate in the ripening process, which forms chelates with zinc. These compounds don't absorb in small intestine. Populations with a heavy dietary reliance on unrefined cereals or legumes, complemented with only small amounts of zinc-rich animal source foods, will have lower intakes of bioavailable zinc. Although milling cereal grains removes large amounts of phytate, it also removes large amounts of zinc. Thus, consumption a large amount of refined cereals, such as rice) or starchy roots and tubers, for example potatoes doesn't provided adequate zinc intake[1,2].

A few countries from developing regions have implemented a policy for the fortification of staple foods with zinc. Mexico established a program whereby wheat and corn (maize) flour producers could add zinc to their products (20 mg/ kg flour). Indonesia has also implemented a national program for the fortification of wheat flour, which includes addition of zinc. Several countries are adding zinc (and other micronutrients) to foods that are distributed in programs targeted to specific, vulnerable population groups. For example, in Chile and Argentina milk powder for use by young children is fortified with zinc, while in Mexico a milk powder-based supplement with added zinc is directed towards young children as well as pregnant and lactating women. As yet, there is an absence of information on the effectiveness of these programs to improve population zinc status. There is an absence of information on the effectiveness of these programs to improve population zinc status to date.

Several strategies apart from the use of pharmacological supplements and food fortification have been suggested for the improvement of dietary zinc status in developing country settings [13,14]. It is found that fortification of flour with $0,5-1 \cdot 10^{-2}$ % $ZnSO_4$, plays an important role in achieving adequate zinc intake and absorption in zinc-deficient people [13]. It also appears that consuming zinc-fortified bread improves iron absorption. It has been suggested that milk and milk products are potential carriers of zinc [13]. They play significant role due to intake by all population groups that at risk of zinc deficiency and a big nutritive value. The most part of zinc associated with milk caseins, and in lesser extent to whey and fat fractions. The effectiveness of cheese fortification with zinc sulfate, gluconate and aspartate has been investigated. It was shown that utilization of milk, fortified with zinc in cheeses Squacquerone and Caciotta manufacture doesn't require significant changes of technological process. In these cheeses total amount of zinc varies within the range 136-151 mg/kg [14].

RECOMMENDED INTAKE AND ZINC TOXICITY

Food and Agriculture Organization (FAO)/World Health Organization (WHO) Expert Committee used the factorial approach to estimate human zinc requirements [2]. As shown in Table 3, the FAO/WHO give three sets of recommendations, depending on the zinc bioavailability of the diet. The US Food and Nutrition Board figures fall between those given

for moderate- and low-availability diets. Both groups also set upper limits for intake, based largely on the risk of impairing copper status [2]. These values are almost similar.

In general, the risk of inadequate intake of dietary zinc within a population may be associated with the nature of the food supply, and its content and relative bioavailability of zinc. Animal source foods contain of certain amino acids (e.g., histidine, methionine), or perhaps other unidentified factors, may facilitate the intestinal absorption of zinc from animal flesh foods. Other nutrients and compounds, such as sugars, picolinic and citric acid, red wine consumption also improve zinc status. Several microelements, particularly calcium and iron are antagonists of zinc, because of intestinal absorption competition [15]. Dietary fibres and phytates, which usually contained cereals inhibited zinc intestinal absorption.

Table 1
Recommended intakes of zinc, mg

Age group		USA and Canada	WHO/FAO depending on level of nutrient bioavailability		
			High	Moderate	Low
Children (1-3 years old)		3	2,4	4,1	8,3
Adolescents (14-18 years old)	Female	9	4,3	7,2	14,4
	Male	11	5,1	8,6	17,1
Дорослі (>19 років)	Female	8	3,0	4,9	9,8
	Male	11	4,2	7,0	14,0
Pregnant women		3 trimester	11	6,0	10,0
Lactating women		0-3 months	12	5,8	9,5

Toxicity of zinc from food sources has still not determined to date. Acute gastrointestinal symptoms and headaches have been reported after ingestion of amounts about 10–20-fold higher than the recommended intakes [2]. Chronic ingestion of these large amounts has been shown to impair immune response and lipoprotein metabolism [1,2]. However, the key danger of excessive zinc intake is reduced copper status. Surprisingly, sometimes it may be clinically useful, especially for the individuals with Wilson’s disease, a condition of copper toxicity. The upper limit of zinc intake has been set in several countries, because of treat to copper status [1,2].

CONCLUSIONS

Thus, increased zinc intake is potentially dangerous for human health reversibly impact on reproductive, immune and nervous systems, metabolism of macronutrients and many others. The absence of reliable biochemical marker and correlation with certain diseases or disorders significantly reduced means of zinc detection. The impact of zinc consumption on humans with diabetes is still controversial. Perhaps a future goal might be to better characterize the recommended level of microelements, including iodine, iron, zinc, magnesium, selenium and others in human organism. An improvement in functional food technologies may eventually lead to an adequate intake of these microelements. Such food products have very strong future prospects, particularly for the groups at risk and populations with restricted sources of animal foods.

BIBLIOGRAPHY

1. Encyclopedia of human nutrition. 2th edition (edited by B. Caballero, L. Allen, A. Prentice). 2005. Oxford.: Elsevier. 2167 p. ISBN: 978-0-12-226694-2.
2. Encyclopedia of food sciences and nutrition. 2th edition (edited by B. Caballero, P. Finglas, L. Trugo et.al.). 2003. Oxford.: Academic Press. 6000 p. ISBN: 978-0-12-227055-0
3. Prasad A.S. Clinical, immunological, anti-inflammatory and antioxidant roles of zinc // *Exp. Gerontol.* 2008. v. 43, p. 370-377.
4. Prasad A.S. Zinc: role in immunity, oxidative stress and chronic inflammation // *Curr. Opin. Clin. Nutr. Metab. Care.* 2009. v. 12, p. 646-652.
5. Haase H., Overbeck S., Rink L. Zinc supplementation for the treatment or prevention of disease: Current status and future perspectives // *Exp. Gerontol.* 2008. v. 43, p. 394-408.
6. The epidemiological investigation of impact of biologically active elements on goiter spread in Chernihiv region / O.I. Osadtsiv, G.M. Vasytkova, V.I. Kravchenko et.al. // *Endocrinologia.* – 2012. V. 17, p.7-15 (ukr).
7. Marushlo Y.V., Tarynska O.L., Asonov A.O. Clinical significance of zinc deficiency in children with the intestine pathology // *Coll. Sci. Pap. NMAPO nam.Shupyka.* 2010. v. 2., p. 796-802.
8. Vazhnenko O.V., Eschenko Y.V., Hryhorova N.V. et. al. The clinical investigations of zinc deficiency on humans, which under impact of the environment of industrial centers // *Bioident. Ecol. Prob.* – 2008. – V. 13, № 1. – p. 121–128.
9. Prasad A.S., Bao B., Beck F.W.J. et. al. Antioxidant effect of zinc in humans // *Free Rad. Biol. Med.* 2004. v. 37, p. 1182-1190.
10. Samuelsson U., Oikarinen S., Hyöty H. et. al. Low zinc in drinking water is associated with the risk of type 1 diabetes in children // *Pediatric Diabetes.* 2011. v. 12, p. 156–164
11. Roussel A.M., Kerkeni A., Zouari N. et. al. Antioxidant effects of zinc supplementation in Tunisians with type 2 diabetes mellitus // *J. Am. Coll. Nutr.* 2003. v. 22, p. 316-321.
12. Seet R.C., Lee C.Y., Lim E.C. et. al. Oral zinc supplementation does not improve oxidative stress or vascular function in patients with type 2 diabetes with normal zinc levels? // *Atherosclerosis.* 2011. v. 219, p. 231-239.
13. Badii A., Nekouei N., Fazilati M.et. al. Effect of consuming zinc-fortified bread on serum zinc and iron status of zinc-deficient women: a double blind, randomized clinical trial // *Internat. J. Prev. Med.* 2012. v. 3, p. s124-s130.
14. Aquilanti L., Kahraman O., Zannini E. et. al. Response of lactic acid bacteria to milk fortification with dietary zinc salts // *Internat. Dairy J.* 2012. v. 25, p. 52-59.
15. Lynch S.R. Interaction of iron with other nutrients // *Nutr. Rev.* 1997. v. 55, p. 102-110.

Maksym POLUMBRYK, PhD, Department of life safety of National university of food technologies

Address: Ukraine, Kyiv, Volodymyrska St. 68, 01033

mx_pol@yahoo.com

Victor KRAVCHENKO, professor, V.P. Komisarenko Institute of endocrinology and metabolism National academy of medical sciences of Ukraine

Address: Kyiv, Vyshgorodska St. 69, 04414

Maryna KIRKOVA, assistant professor, Department of general and inorganic chemistry of National university of food technologies

Address: Ukraine, Kyiv, Volodymyrska St. 68, 01033

ADAPTIVNÍ KAMUFLÁŽ

Jaroslav PRŮCHA

ABSTRACT:

Functioning and usable adaptive camouflage military technology would dramatically change the current tactics and greatly favored this party that will have this technology available. Adaptive camouflage would visually completely hide the soldier and his technique with their surroundings. And it would not matter if it is a built-up urban area or bushes in the jungle. The basic principle is simple, the image of a scene behind masked object is captured by camera and then reproduced in some way in front of the object itself.

At the present, most available information on the development of adaptive technology are only from Great Britain, Israel, and partly from Russia. With the rapid development of modern technologies can be expected to further improve the system of camouflage while reducing their prices and their massive deployment in future conflicts.

Key words: Adaptive camouflage, background, masked object, projection, thermal picture.

ÚVOD

Fungující a použitelná technologie adaptivního maskování vojenské techniky by dramaticky změnila stávající taktiku boje a výrazně zvýhodnila stranu, která bude mít tuto technologii k dispozici. Adaptivní kamufláž by vizuálně naprosto ukryla vojáka a jeho techniku s jejich okolím. A bylo by jedno, zda se jedná o zastavěnou městskou aglomeraci nebo křoví v džungli. Základní princip je jednoduchý, obraz scény za maskovaným objektem se zachytí kamerou a poté reprodukuje nějakým způsobem před samotný objekt.

Definice - Kamufláž je skupina maskovacích technologií, které dovolí splynutí objektu s jeho okolím s využitím speciálních panelů nebo přehozů, které nahradí vzhledem, barvou, svítivostí, tepelným vyzařováním a reflexivními vlastnostmi maskovaný objekt. Cílem kamufláže je zabezpečit perfektní skrytí před vizuálním či elektronickým pozorováním. Kamufláž provádí zneviditelnění objektu dvěma základními způsoby:

- 1) Pasivní kamufláž - učiní maskovaný objekt jenom velmi podobný svému okolí, tím efektivně neviditelný
- 2) Aktivní kamufláž - mění vzhled objektu podle toho, jak se mění pozadí. Ideálně aktivní kamufláž reaguje na nejbližší okolí objektů jakož i dění na horizontu za pohybu maskovaného tělesa i za měnících se světelných podmínek.

1. POČÁTKY ADAPTIVNÍHO MASKOVÁNÍ V ARMÁDĚ

Aktivní kamufláž má svůj původ v rozptýleném světelném maskování, které bylo poprvé testováno na kanadské námořní korvetě během 2. světové války, později v ozbrojených silách Velké Británie a USA [1]. Současné systémy začaly programem ve vzdušných silách USA, který umístil na letouny modrá světla nízké intenzity. Protože

noční nebe není intenzivně černé, tak 100% černé letadlo by se mohlo stát viditelné. Vyzařováním malého množství modrého světla se letoun lépe splyne s noční černomodrou oblohou.

Myšlenka nasvícení povrchu letadel byla znovu oživena za války ve Vietnamu. Americký stíhač F-4 Phantom II byl větší, a proto i lépe pozorovatelný než sovětský MiG-21. Pentagon chtěl tento problém nějak vyřešit a zahájil dodnes částečně tajný program Compass Ghost. Několik F-4 bylo opatřeno speciálním modrobílým nátěrem a soustavou žárovek na trupu a křídle. Modifikované F-4 byly o asi 30 procent méně viditelné okem, jenže naopak prudce posílila jejich tepelná stopa.

Další impuls pro vývoj nasvícení povrchu znamenaly technologie optických vláken a světlo vyzařujících diod (LED), které mají výrazně nižší tepelné vyzařování a jsou energeticky účinnější. Nasvícení optickými vlákny bylo plánováno pro pokusné letouny Lockheed Have Blue, což byly demonstrátory F-117, ale havárie jednoho z nich tento program předčasně ukončila. Je ale velmi charakteristické, že o tomto aspektu programu stealth se tehdy hovořilo minimálně. Na konci 80. let bylo ze strany amerických ozbrojených sil uvaleno na optickou neviditelnost téměř úplné informační embargo. Jakékoli zmínky o tomto druhu technologií byly oficiálně dementovány a odmítány jako spekulace.

Až na přelomu století začalo postupně vycházet najevo, že USA se v průběhu 90. let intenzivně zabývaly různými technologiemi pro zajištění neviditelnosti nejen letadel, ale rovněž pozemní techniky a lodí. V poslední době už se o takovýchto projektech hovoří oficiálně. Dále se ukazuje, že kromě USA se jimi zabývá i Evropa, Rusko a Čína. Stále pracují na zdokonalení nasvícení povrchu, tentokrát už pomocí světelných diod LED s měnitelnou svítivostí. Úroveň nasvícení povrchu se tak adaptuje na aktuální stav pozadí, což zajišťuje světelné čidlo na horní straně letounu. Tento systém měl např. bezpilotní prostředek Lockheed RQ-3 DarkStar a údajně jej mají dostat i stroje RQ-4 Global Hawk. Americké letectvo však v nedávné době nejvíce sázelo na dvojici špičkových technologií, jež umožňují v doslovném smyslu měnit barvu povrchu letadla. Přesněji řečeno jde o materiály, které mění vzhled na základě elektrického náboje nebo proudu. První kategorii představují elektrochromatické kovové slitiny, které jsou schopné měnit pouze barvu. Pokročilejší úroveň znamenají elektroluminiscenční materiály na bázi polyanilínu, které jsou za normálních podmínek průhledné, avšak pomocí elektřiny mohou kromě barvy měnit také svítivost. Jde o tentýž princip, který využívají běžné LCD displeje.

Elektrochromatický povrch je další metodou vhodnou k oklamání řízené protiletadlové střely. Některé z nich se totiž zaměřují na světlá místa na povrchu letadla, která vznikají díky odrazu slunečního světla od některých částí stroje. Podle polohy této „horké skvrny“ může autopilot střely určit vhodnou trajektorii pro útok. Povrch měnící barvu ze světlé na tmavou a naopak by ovšem způsobil, že „horká skvrna“ by se rychle přesouvala, což by mohlo blížící se raketu naprosto zmást. Této technologii se říká „Flickering Skin“. Elektrochromatické panely se zkoušely mj. na letounu FISTA II (Flying Infrared Signatures Technology Aircraft), což byl modifikovaný tanker KC-135E.

2. MASKOVÁNÍ JEDNOTLIVCE

Dobré maskování a umění přizpůsobit se okolnímu terénu jsou u vojáka téměř tak důležité jako střelecká dovednost [3]. Ve skutečnosti dobře zamaskovaný špatný střelec přežije pravděpodobně déle než nevhodně ukrytý výborný odstřelovač. Při útěku a úhybných

manévrech podstatně stoupá význam maskování a ukryvání. Vojáka na útěku se musí skrývat, spát ve dne a přesouvat se v noci. Maskování osob má určité základní pravidla, zaměřené především k oklamání nejrozšířenějšího čidla na bojišti - lidského oka.

S přesunem bojové činnosti stále častěji do zastavěných oblastí je potřeba fungující adaptivní kamufláže vyšší než kdy jindy. Dnešní uniformy jsou velkým rizikem – voják v pouštních barvách se stane nádherně viditelným cílem proti červené cihlové zdi. Ale oblek příští generace na sebe převezme vzhled zdi a dovolí vojákovi splynout s prostředím, tak jako přehlédnete vojáka v lese v klasickém maskovacím zeleno-hnědém obleku.

Armádní výzkumné středisko v Naticku se zabývá metodami aktivní neviditelnosti pro uniformy [4]. Zatím největších úspěchů bylo dosaženo s oblekem, jež má mezi dvěma vrstvami látky elektrochromatickou kapalinu, takže může měnit barvu podle elektrického náboje. Zkoušely se ale i jiné metody jako syntetické vlákno, u kterého lze chemicky ovlivnit odraz některých vlnových délek světla. V počátku vývoje nebude pravým cílem úplná neviditelnost, ale oddálit moment odhalení vojáka a tím získat pro vojáka více času na správnou reakci.

Panely maskovacího displeje mohou být navrženy velikostně tak, aby mohly být použity k zahalení nejen člověka, ale i objektů různých velikostí bez potřeby modifikovat maskovaný objekt. Velikost a váha typického adaptivního maskovacího přístroje již byla odhadnuta. Velikost typického obrazového senzoru by byla menší než 16 cm³. Systém schopný kompletně skrýt objekt o velikosti 10x3x5 metrů by neměl vážit více než 45 kg. Pokud maskovaný objekt bude vozidlo, tak adaptivní maskovací systém by využíval jako zdroj energie elektrický systém auta, bez toho, aby ovlivnil funkčnost a pohyblivost vozidla.

3. MASKOVÁNÍ VOJENSKÉ TECHNIKY

Na moderním bojišti jsou bojová vozidla, zejména tanky, ohrožena nejrůznějšími typy protitankových zbraní. Důležitou součástí těchto zbraní jsou kvalitní senzory, které musejí tank zjistit, zaměřit a navést na něj palbu. Tyto senzory lze v zásadě rozdělit na optické (tj. pro viditelnou část spektra; např. televizní kamery nebo zesilovače zbytkového světla pro noční vidění), infračervené (sledující tepelné vyzařování) a radiolokační (jako americký letoun E-8 Joint STARS).

Výrobci a uživatelé tanků se pochopitelně snaží těmto sensorům vzdorovat, tj. snižovat optické, infračervené a radiolokační příznaky tanků. Dokud se pro pozorování používaly jen oči a optické přístroje, stačila pro zamaskování kamufláž, vhodně umístěné větve nebo zadýmování. Ale rozšíření infračervených senzorů a radarů si vynutilo nasazení pokročilejší techniky. Např. na francouzském tanku Leclerc už najdeme prvky obtížné zjistitelnosti radarem a je jisté, že u perspektivních tanků na ně bude kladen ještě větší důraz. Stealth se uplatňuje i u dalších kategorií pozemní techniky; např. transportér Patria AMV má údajně výrazně menší radiolokační odraznou plochu než konkurenční typy obrněných transportérů [5]. Aktivní kamufláž je připravena k masivnímu rozvoji v návaznosti na rychlý vývoj organic light-emitting diodes (OLEDs) a ostatních technologií, které umožní projekci na nepravidelně tvarovaná tělesa. Po přidání kamery může být objekt učiněn naprosto neviditelným. Teoreticky je dostačující učinit objekt neviditelný lidskému oku a jiným optickým sensorům. I když nemůžeme úplně vyloučit pohyb tělesa tak jeho odhalení a zasažení může být podstatně ztíženo.

4. NEJAKTUÁLNĚJŠÍ STAV ADAPTIVNÍCH TECHNOLOGIÍ

4.1. Rusko

Podle dostupných informací lze soudit, že v oboru snižování demaskujících příznaků pozemní techniky dosáhlo významných výsledků Rusko [5]. Nový tank T-95 je jednoznačně konstruován jako obtížně zjistitelný – i samotné jeho tvary odpovídají požadavkům na rozptýlení radarových paprsků. Kromě konstrukce nových typů vozidel však Rusko nabízí nejrůznější modernizace stávajících typů, které podstatně vylepšují jejich bojové možnosti. Zajištění obtížné zjistitelnosti pozemních vozidel je cílem maskovacího kompletu, který ruská armáda vyvinula pod názvem NAKIDKA (v překladu „pláštěnka“). Jde o ruský ohnivzdorný materiál vyvinutý v moskevském vědecko-výzkumném ústavu NII Stali, který se zabývá především vývojem a výrobou pancéřové ochrany. NAKIDKA představuje soupravu povlaků, jimiž lze pokrýt povrch tanku, a to i v polních podmínkách. Povlaky jsou vyrobeny ze speciálního absorpčního materiálu složeného z více vrstev, jež pohlcují různé složky elektromagnetického záření a chrání maskovaný objekt. NII Stali však uvádí, že soupravu lze instalovat na jakýkoli současný typ tanku nebo jiného obrněného vozidla.

NAKIDKA omezuje infračervené, termální a radarové vyzařování objektu a tím "eliminuje použití přesně naváděných zbraní". Lze jej namontovat na bojová obrněná vozidla, různá polní opevnění, místa velení, kryty letadel i vozidel, sklady munice a paliva. Podle NII Stali (vědecký výzkumný ústav z oceli), který navrhl systém NAKIDKA, se snižuje pravděpodobnost denní i noční detekce nepřátelským pozorovatelem i radiovými systémy až o třicet procent, radarový signál až 6x a tepelné vyzařování klesá na úroveň blízkou okolí. NAKIDKA silně tlumí infračervené vyzařování vozidla, především jeho motoru, takže pravděpodobnost zachycení tanku infračervenými zaměřovači je dvakrát až třikrát menší. Nejvíce se zdůrazňuje pohlcování radarových paprsků v centimetrovém pásmu, neboť NAKIDKA údajně zmenšuje radiolokační odraznou plochu vozidla nejméně šestkrát.

Instalace NAKIDKY představuje dodatečnou hmotnost asi 2 kg na metr čtvereční. Instalace zabere asi 1 hodinu práce na metr čtvereční. Je také schopna odolávat bojovým podmínkám, např. střelbě ručních zbraní nebo útoku napalmem. Má údajně dlouhou, bezúdržbovou životnost.

Tank T-72M1 se soupravou NAKIDKA

V roce 2006, během ruské výstavy zbraní Expo a Mezinárodní výstava obrany pozemních sil, byl i vystaven tank T-72BM "Rogatka" (modernizovaný T-72B), vybavený systémem NAKIDKA. Od té doby je balíček na snížení vyzařování tanku T-72B jeho standardním vybavením.

4.2. Velká Británie

Armáda Velké Británie testovala již v roce 2007 tajnou technologii, která učiní tanky a pěchotu neviditelnými. Ministr obrany připustil, že vyrobili vozidlo, které se během testů v uplynulém týdnu podařilo kompletně zneviditelnit. [7].

Vysoce tajné testy vedlo královské ženijní vojsko a vědci ze specializované firmy QinetiQ (společnost vyvíjející obranné a bezpečnostní systémy pro Velkou Británii). QinetiQ má asi 9 000 zaměstnanců, společnost vznikla v roce 2001 rozdělením tehdejší agentury DERA (Defence Evaluation and Research Agency) na společnosti QinetiQ a Dstl, která dříve pracovala právě pro ministerstvo obrany. To navíc právě testuje i vojenskou vestu, která pracuje na stejném principu jako speciální tank. A jak to funguje?

Kamery a projektory nasvítí speciálně přizpůsobený tank, obalený silikonem pro vylepšení efektu, obrazy pořízenými z přílehlého okolí. Výsledek je takový, že lidské oko vidí jen to, co se nachází za tankem.

Britská vláda také uvolnila informace také o projektu Chameleon, jenž je zaměřen zejména na nasvícení povrchu pomocí optických vláken a diod. V rámci programu létá jeden upravený cvičný letoun Hawk a několik bezpilotních letadel. Firma EADS sdělila, že vyvíjí „chytrou kůži“ pro letadla i řízené střely. Mimo jiné i Rusové oznámili, že nový stíhací letoun Suchoj PAK FA se bude vyznačovat rovněž „obtížnou zjistitelností ve viditelné části spektra“, a podobné informace prosakují také o čínské stíhačce J-XX. Začíná se zdát jako velmi pravděpodobné, že nějaká forma aktivní optické neviditelnosti se stane standardním prvkem pro bojové letouny 5. generace.

V roce 2011 britská firma *BAE Systems* oznámila [2], že testuje nový infračervený systém maskování vozidel v terénu – *ADAPTIV*, který byl vyvinut a patentován ve Švédsku. V půli července 2011 vývojový tým *BAE Adaptiv* demonstroval vyvinutou technologii na obrněném vozidle CV90. Adaptibilní panely lze také údajně aplikovat na vrtulníky, lodě, letouny či pevné stavby. Systém na bojovém vozidle pěchoty CV-90 byl předveden také na výstavě DSEi-2011, která se konala v Londýně 13. - 16. září 2011.

Systém je zaměřen především na infračervené maskování. Princip je založen na pokrytí vozidla panely tvořenými šestiúhelníkovými adaptivními body (termopixely), které dokáží za pomoci dostupných polovodičových technologií velmi rychle měnit svoji teplotu. Infračervené kamery umístěné na vozidle snímají tepelné vyzařování okolí, po jehož vyhodnocení je systémem vydán pokyn adaptivním bodům (termopixelům) k přizpůsobení se tomuto vyzařování. [9]. K pokrytí bočních stěn bylo použito přibližně 1000 pixelů o průměru přibližně 14 cm. Pixely jsou samostatně vytápěny či ochlazovány pomocí komerčně dostupných polovodičových technologií. Elektrické napájení je zabezpečeno z běžné palubní sítě vozidla [7]. Termo pixely o velikosti dlaně jsou vyrobeny z kovu, aby si udržely fyzický tvar a aby poskytovaly dodatečnou obranu proti munici nepřítele. Celý systém byl navržen s důrazem na jednoduché ovládání a jednotlivé termopixely mohou být snadno a rychle vyjmuty a vyměněny za nepoškozené. Vozidlo se tedy při pozorování v infračerveném spektru chová podobně jako chameleon.

Boční stěna vozidla CV-90 pokrytá souvislou vrstvou termopixelů

Systém projektu ADAPTIV používá kamery instalované na maskovaném předmětu. Kamery zachycují pozadí tělesa a obklopující prostředí a poté zobrazují odpovídající tepelný obraz na vozidle obaleném termopixely. Adaptivní hexagonální panely mohou také napodobit termální obrazce jiných vozidel za účelem klamání či podvedení protivníka, jakož i zobrazit identifikační znaky k omezení možnosti zasažení palbou vlastních jednotek.

Předchozí pokusy na obdobných maskovacích zařízeních narazily na problémy. Zejména vysoké ceny, nadměrné požadavky na elektrickou energii nebo na to, že nebyly dostatečně robustní. Nové panely mohou být tak silné, že dokonce poskytují dodatečnou balistickou ochranu a přitom potřebují relativně nízký příkon elektrické energie [10]. Princip je takový, že každý z těchto bodů se dokáže jednotlivě ohřát nebo ochladit. To určuje softwarový program, který každému z nich zvlášť říká, jakou teplotu by měl mít. Pokud byste chtěli například napodobovat auto nebo jiný objekt, zmást nepřítele, každý z těchto bodů se teplotně přizpůsobí a vytvoří siluetu a teplotní obraz takového vozidla. A všechny body, které nejsou součástí obrazu, budou vytvářít obraz pozadí [11].

Na vozidle je možné vyvolat jakýkoliv požadovaný obrazec – zde pro ilustraci možností například kříž. [11]

Celkový pohled na vozidlo CV-90 pokryté na bočních stěnách termopixely

Obraz maskovaného vozidla CV-90 v termo - kameře. Vlevo bez zapnutého systém, uprostřed po zapnutí kompletního maskování, vpravo s klamavou imitací osobního vozidla. [12]

4.3. Izrael

Podobný systém se také vyvíjí v Izraeli - "Neviditelná reaktivní ochrana pancíře (Invisible Reactive Armor Protection - IRAP)" s využitím tepelného maskovacího systému "Blax Fox" od firmy Eltics a hybridní pancéřovací technologie [13].

Tepelná maskovací technologie, která je vyvinuta izraelskou společností Eltics, slibuje poskytnout vojenským vozidlům, bojovým vrtulníkům a dokonce i celým námořním lodím speciální povrch, neviditelný termosenzorům, zaměřovacím systémům nebo i infračerveně naváděným raketám.

"Black Fox" je aktivní, adaptivní multi-spektrální maskovací technologie pro pozemní cíle, vzdušné cíle i námořní plavidla. Tento koncept byl ve vývoji od roku 2006 a byl nedávno vyzkoušen při polních pokusech, které prokázaly schopnost efektivně splynout maskované části do přilehlého pozadí, a to i za pohybu. Aktivní maskovací vrstvu lze použít k plnému utajení velkých objektů, včetně přemístitelných velitelských stanovišť, které vyžadují zamaskování, včetně maskování proti pozorování a zaměření shora.

Přesto podle Ronen Meira z firmy Eltics, zamaskování úplně celého vozu není povinné – už částečné zamaskování výrazně sníží pravděpodobnosti detekce na dlouhé a střední vzdálenosti. Princip fungování "Black Fox" spočívá částečně na patentech firmy Eltics. Tento systém využívá panoramatické snímání dvou kamer v šířce 360 stupňů polokouli kolem chráněného vozidla. Zpracování obrazu a řídicí elektronika se používají pro snímání pozadí scény, vytvářejí klamný obraz zobrazený na více aktivních panelech osazených na chráněném vozidle. Patentovaný systém, nazvaný "Black Fox" je navržen tak, že se použije jako doplňující vrstva na již existující povrch nebo může být vložen jako mezivrstva do vnější vrstvy.

Kromě své schopnosti "splynout s pozadím", zobrazení znaků nedaleké budovy, ovocného sadu nebo keřů," Black Fox "může napodobovat i jiné tvary a typické znaky. Například systém nasazen na americkém tanku může způsobit, aby vypadal jako ruský T-72, nebo "zmenšit" tank jako klon malého tanku M-113 APC, nebo dokonce i zobrazit tvary nevojenského auta typu pickup. Systém může také umožnit posádce ručně "kopírovat a vložit" různé tvary pozadí a jejich zobrazení na sadu "Black Fox", pro zefektivnění maskovacího efektu. Celý proces probíhá automaticky a rychle, takže posádka může vstoupit do maskovacího režimu stisknutím jediného tlačítka. S takovými schopnostmi se "Black Fox" může stát významným prostředkem armády při znesnadnění použití automatických systémů rozpoznávání cíle nepřítele tím, že odstraní rozeznatelné detaily potenciálních cílů. Takové funkce by mohly být také využity pro výcvik, využívající systém na menších náhradních vozidlech, jejichž účelem je předvádět se jako větší bojové vozidla.

Na výstavě Eurosatory v roce 2010 firmy IMI a Eltics oznámily spojení úsilí. Došlo k propojení projektu firmy Eltics "aktivní a reaktivní stealth technologie" a „hybridního brnění“ od IMI. Nový produkt byl nazván Invisible Reactive Armor Protection (IRAP). Tento projekt nabídl řešení maskování pro celosvětový trh středních a těžkých bojových obrněných vozidel, včetně hlavních bitevních tanků, obrněných nosičů pěchoty apod. IRAP bude poskytovat středně těžké konstrukční řešení, které lze použít jako součást vícevrstvého systému ochrany k přežití vozidla [15].

Projekt firmy Eltics - zobrazení terénního vozidla jako tank nebo obráceně.

Firma Eltics modifikovala vozidlo Land Rover Defender instalováním několika panelů Black Fox a řídicího systému, který je schopen vytvářet na panelech různé obrazce (moduly na kapotě auta). Tento systém dokáže vymazat celé vozidlo při pozorování termosenzory nebo vytvořit klamavý obraz. Například obrázek výše zobrazuje terénní vozidlo jako tank nebo obráceně. Foto: Noam Eshel, Defense Update [16].

Zde je demonstrována schopnost systému Black Fox vymazat vozidlo Land Rover Defender z pohledu termokamery. Vlevo původní obraz, vpravo po zapnutí systému. Foto: Eltics [14]. Velmi zajímavé video, zobrazující funkci systému je ke zhlédnutí na zdroji [17].

4.4. USA

V USA firma DARPA (Defense Advanced Research Projects Agency) [18] společně s Výzkumným a vývojovým centrem americké armády zveřejnili informaci, že dosáhli podobných schopností pro pozemní vozidlo budoucnosti s posádkou - což je základní manévrovací prvek nyní ukončeného bojového systému budoucnosti [19]. Více informací z USA není veřejně dostupné.

5. TRENDY BUDOUCNOSTI

Technologie ochrany bojových vozidel se v posledních letech dramaticky vyvinuly a pohybují se daleko za hranicemi běžné tradiční balistické ochrany a ochrany proti výbuchu. Hlavní důraz je kladen na vyhnutí se nebo maximálnímu oddálení úderu protivníka s využitím různých protiopatření, aktivní ochrany, eliminováním rizika odhalení a zaměření zbraňovými systémy nepřítele. Nejnovějším trendem je kamufláž v oblasti infračerveného záření, zejména s využitím v noci a za snížené viditelnosti.

Dalším trendem je management rozeznávacích znaků při použití adaptivní kamufláže, skrytí chráněného vozidla při vizuálním pozorování (pokročilými maskovací materiály) a zobrazovacími systémy, zejména s použitím termálních zářičů, které poskytují základní informace pro většinu moderních automatizovaných zaměřovacích systémů (včetně cílových zaměřovacích systémů a navádění rakety).

ZÁVĚR

V současnosti jsou nejdostupnější informace o vývoji adaptivních technologií pouze z Velké Británie, Izraele a částečně z Ruska. Není znám současný stav v USA, naprosto utajené zůstávají projekty v Číně nebo Japonsku. S prudkým rozvojem moderních technologií lze očekávat další zdokonalování systému kamufláže současně se snižováním jejich ceny a hromadnějším nasazováním v budoucích konfliktech.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] http://en.wikipedia.org/wiki/Stealth_technology
- [2] http://en.wikipedia.org/wiki/Adaptive_camouflage
- [3] <http://www.hejkal.shop1.cz/menu/maskovani/maskovani-jednotlivce>
- [4] <http://www.natick.army.mil/about/index.htm>
- [5] www.lvisingr.czweb.org/stazeni/atm/nakidka.rtf
- [6] <http://s4.invisionfree.com/NSDraftroom/ar/t9554.htm>
- [7] <http://www.dailymail.co.uk/news/article-490669/Army-tests-James-Bond-style-tank-invisible.html>
- [8] <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/136512-tank-podle-harryho-pottera-se-prodava-v-londyne/>
- [9] <http://www.militarybox.cz/news/bae-systems-predstavi-svuj-maskovaci-system-adaptiv/>
- [10] <http://www.azosensors.com/news.aspx?newsID=3235>
- [11] http://defense-update.com/20110905_bae-adaptiv_camouflage.html
- [12] <http://www.baesystems.com/Businesses/LandArmaments/Divisions/GlobalCombatSystems/Vehicles/ProductsPlatforms/Adaptiv/index.htm>
- [13] <http://www.redicecreations.com/article.php?id=16767>
- [14] <http://www.commondreams.org/views04/0305-01.htm>
- [15] http://defense-update.com/products/b/black_fox_thermal_defense_17052010.html

- [16] http://defense-update.com/20110512_eltics_black_fox.html
- [17] <http://www.youtube.com/watch?v=ogqAQrvS6To>
- [18] <http://www.darpa.mil/>
- [19] <http://www.unexplainable.net/Technology/The-Invisible-Tank.shtml>

plk. Ing. Jaroslav PRŮCHA, Ph.D.
Prorektor pro vnější vztahy
Univerzita obrany,
Kounicova 65, 662 10 Brno
jaroslav.prucha@unob.cz

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛЕНИЯ НА ФИЗИОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ РАБОЧИХ

Алина СИРИК

ABSTRACT

The issue of global warming on the planet today has become an urgent international problem. It involved organizations and institutions in almost all countries of the world, as well as international organizations such as the UN, UNESCO, WHO, the World Meteorological Organization (WMO), the World Weather Watch (WWW), the International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN), the World Charter nature, etc. climate change in the European countries increases the heat load on the workers, which leads to lower health and productivity of millions of workers. High temperatures affect the physiological condition of the people. There is a need to revise the old principles of a safe working environment and to model new favorable conditions. Are considered the most dangerous factors in the workplace subject to certain weather conditions. Relevant today is the implementation of innovative technologies in the enterprise.

Keywords: climate change, greenhouse gases, international cooperation, international agreements on climate change, the Kyoto Protocol, productivity, physiological state workers, weather conditions in the workplace, innovations.

Погода и климат, как основные явления природы оказывают непосредственное влияние как на здоровье человека так и на его повседневную деятельность. Изменение климата увеличивает наружные и внутренние тепловые нагрузки и может привести к снижению здоровья и производительности миллионов трудящихся. Исследовательская работа многих ученых мира обусловлена феноменом глобального потепления, который сопровождается рядом негативных последствий для человека. [1]

70-х годах XX-го столетия были опубликованы работы, в которых обосновывалась концепция изменения климата в сторону его потепления и в качестве главной причины этого процесса указывалось на накопление в атмосфере углекислого газа. Основным источником образования CO_2 является сжигание ископаемого топлива (каменный уголь, нефть), а также его производных (мазут, керосин, бензин, метан, природный газ). CO_2 поступает в атмосферу от промышленных предприятий (металлургические, химические, теплоэлектростанции и др.), бытовых объектов (котельная, жилые дома, сжигание мусора и т.д.), а также от транспорта (сухопутный, воздушный, водный). Общеизвестно, что повышенное содержание CO_2 создает, так называемый, парниковый эффект. Углекислый газ не препятствует поступлению солнечной радиации на Землю, но не пропускает длинноволновое излучение, которое идет от Земли, что приводит к повышению температуры нижнего слоя воздуха, а, следовательно, потеплению климата Земли. В настоящее время показано, что в атмосфере увеличилось содержание и других газов (закись азота, метан). Эти газовые примеси так же, как и CO_2 способны влиять на климат, и они могут быть также названы парниковыми. Чтобы остановить процесс глобального потепления на планете,

необходимо к 2050 году снизить общий уровень выбросов CO₂ на 70%, по сравнению с уровнем 1990 года.

По данным ООН к 2100 году в среднем температура на поверхности Земли повысится на 2 °С. Повышение температуры будет вызывать исчезновение «ледяных шапок» Земли, начнется разрушение ледяного пласта Антарктиды, а, следовательно, повышение общего уровня Мирового океана и, как следствие этого, затопление значительных территорий. Повышение температуры – это нарушение в целом экологического равновесия на Земле (почва, вода, воздух, растительный и животный мир, человек).[6]

Проблеме изменения климата была посвящена Международная конференция в городе Киото (Япония) в 1997 году, организованная ООН, в которой приняло участие 160 стран. Центральным вопросом конференции – поиски путей замедления изменения климата. В Копенгагене с 7 по 19 декабря 2009 года проходила международная конференция ООН, от которой ожидалась выработка соглашения всех стран по совместным действиям в связи с проблемой изменения климата. Итоговым документом конференции стал документ под названием «Копенгаген Аккорд» (Copenhagen Accord). Этот документ только «принят к сведению». В этом документе не названы даты, когда страны должны принять юридически обязательный документ по всеобъемлющим обязательствам стран по снижению выбросов парниковых газов и по мерам адаптации к его последствиям после 2013 года, когда закончится действие Киотского Протокола.

По итогам проведения последних социально-экономических мониторингов изменение климата зачастую сказывается на производительности труда.

Необходимым условием нормальной трудовой деятельности человека является обеспечение нормальных метеорологических условий в помещениях, оказывающих существенное влияние на тепловое самочувствие человека. Микроклимат, зависит от теплофизических особенностей технологического процесса, климата, сезона года, и вентиляции. Теплообмен между человеком и окружающей средой осуществляется конвекцией в результате омывания тела воздухом.[2]

На конкретном рабочем месте условия труда складываются из различных элементов. Соотношение элементов весьма динамично, и зависит от множества факторов, влияющих на рабочего, вызывая различные последствия. Рассматривая метеорологические условия влияющие на рабочего можно выделить ряд наиболее опасных факторов:

- риск возникновения тепловых ударов, перегревания и формирования патологических реакций. Основой нарушения функционального состояния организма является существенные изменения биохимических процессов в тканях организма. Характер действия повышенной температуры проявляется в изменениях функций антиоксидантной системы эритроцитов крови, в повреждении мембранных белков, появлении структурных изменений в тканях;

- риск обострения сердечнососудистых заболеваний. При температуре окружающей среды более 40 °С при наличии физических нагрузок у человека происходит изменение функциональной активности системы кровоснабжения, нарушаются функции иммунной защиты организма, сердечная деятельность ослабляется и может привести к внезапной смерти;

- нарушение водного обмена. Длительное воздействие высокой температуры тела человека при одновременной повышенной его влажности приводит к увеличению температуры человека до 38-40 град, (гипертермия). При повышении температуры значительно увеличивается потоотделение. Вместе с потом из организма выделяется значительное количество солей, главным образом хлористого натрия, калия, кальция. Возрастает содержание в крови молочной кислоты, мочевины, вследствие чего она

сгущается. Перегрев тела человека сопровождается головными болями, головокружением, тошнотой, общей слабостью, иногда могут возникать судороги и потеря сознания. Негативное воздействие высокой температуры увеличивается при повышенной влажности [4];

- риск поражения слизистой оболочки роговицы глаз. Интенсивность видимого излучения до 40 Вт/м² (60000 лк), и при значительной яркости до 500 кд/м и выше а также при наличии отбитого блеска от окружающих поверхностей приводят к утомлению зрительного анализатора и формированию заболеваний типа конъюнктивитов, блефаритов, катаракты, ожогов сетчатки;

- риск возникновения профессиональных дерматитов. В спектре солнечного излучения присутствует не только видимое и инфракрасное излучение, но и ультрафиолетовое. Наиболее опасным является его влияние на злокачественные образования.

- изменение психологического здоровья. Исследователи утверждают, что эта проблема может стать одной из важных медико-санитарных последствий изменения климата. Доктор Лиза Пейдж (Dr. Lisa Page) и Доктор Льюис Говард (Dr. Louise Howard) из Института психиатрии при Королевском колледже Лондона, Великобритания подняли этот вопрос на саммите ООН по климату в Копенгагене в 2009 году. Британские эксперты в области психиатрии пришли к выводу, что изменение климата может оказывать значительное негативное воздействие на психическое здоровье работающего человека. [7]

Условия труда – это обстановка, в которой происходит деятельность персонала. Соответствие состояния условий труда современным нормам и стандартам является предпосылкой нормальной работоспособности человека. Необходимо учитывать и индивидуальную тепловую толерантность: телосложение, пол, профессиональную подготовку, физическую выносливость.[2]

Для профилактики возникновения факторов, которые могут привести к формированию патологических реакций организма на повышение температуры на рабочем месте вследствие потепления климата необходимо проводить комплекс профилактических мероприятий, которые будут способствовать улучшению состояния работника. Нормы по защите работников от негативного влияния высоких температур Советом по международным стандартам Организации (ISO) были разработаны и принимаются на национальном уровне.

Для безопасной работы подчиненных руководителю необходимо смоделировать эффективные профилактические меры для охраны здоровья, улучшения рабочего комфорта и повышения производительности труда:

1) необходимо перенимать опыт организации работы в южных странах. Начинать рабочий день раньше на 2-3 часа, а в период нахождения Солнца в зените устраивать 2-х 3-х часовые перерывы. Длительность регламентированных перерывов должна составлять не менее 10 % рабочего времени на каждые 2 °С повышения температуры. Рационализировать внутрисменную работу так, чтобы рабочие могли отдыхать не менее 10-20 % от рабочего времени в оптимальных условиях микроклимата;

2) снижать тепловую нагрузку на организм во время работы в условиях повышенной температуры (средства коллективной и индивидуальной защиты);

3) организовывать подачу охлажденного потока воздуха (температура 18-24 °С, скорость до 54 л/мин). Такой обдув уменьшает потовыделение и снижает температуру поверхности тела;

4) использовать защитные очки со специальными светофильтрами, которые не пропускают ультрафиолетовое излучение и голубую часть видимого участка спектра

Солнца, которые дадут возможность уменьшить вредное воздействие избыточной освещенности и яркости солнечного излучения;

5) в целях профилактики нарушения водного баланса у рабочих в условиях повышенной температуры обеспечивать пополнение потери жидкости, различных солей и микроэлементов;

б) устанавливать системы радиационного охлаждения: охлаждающие экраны на рабочих местах, охлаждение пола и стен.

В условиях резкого изменения климата деятельность предприятий должна опираться на систему внедрения инноваций, которая охватывает такие мероприятия:

- включение в план развития предприятия инновационных технологий, позволяющих улучшить микроклимат на рабочих местах с учетом изменения климатических условий;

- поиск и отбор новых идей – осуществляется как из внешних, так и из внутренних источников. Внешние источники: научные разработки, которые проводят научно-исследовательские институты; результаты маркетинговых исследований; опыт соседних стран. К внутренним источникам можно отнести: ноу-хау самого предприятия; рационализаторские предложения в сфере техники, технологии;

- поиск потенциальных инвесторов для реализации инновационных программ;

- финансовое обеспечение инновационной деятельности;

- разработка планов по модернизации предприятия (для управления инновационной деятельностью на предприятии необходимо изучать природу инноваций);

- контроль за ходом воплощения в жизнь проектов.

Принципы внедрения инноваций на предприятиях необходимо рассматривать соответственно со стороны условий ведения бизнеса и влияния трансформации внешней среды на управленческие решения. Следует отметить, что сложность способов осуществления инновационной деятельности вырастает по мере развития технологий и жизни в целом.[8]

Выводы: Таким образом, глобальное потепление стало насущной международной проблемой. Этой проблемой занимаются организации и учреждения почти во всех странах мира, а также такие международные организации как ООН, ЮНЕСКО, ВОЗ, Всемирная Метеорологическая организация (ВМО), Всемирная служба погоды (ВСП), Международный Союз охраны природы и природных ресурсов (МСОППР), Всемирная Хартия природы и др. [5] Большую роль играют международные общественные организации (Green Peace). Такой широкий общественный и международный резонанс привлекает к этой проблеме внимание, как со стороны правительства разных стран, так и всего населения Земли.

Учитывая результаты научных исследований актуальных экологических проблем и усовершенствуя подходы к управлению предприятиями, внедряя инновационные проекты для комфортного самочувствия работающих вырастает эффективность функционирования предприятия в целом.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Kjellstrom T., Kovats S., Lloyd S., et al. The Direct Impact of Climate Change on Regional Labor // Arch. Environ. & Occup. Health. 2009. Vol. 64, P 4-9.
2. Malchaire J., Kampmann B., Mehnert P. et al. Assessment of the risk of heat disorders encountered during work in hot conditions. Int J Occ Environ Health. 2002;75:153–162.
3. Чуркин Н. П. Международное сотрудничество в сфере обеспечения экологической безопасности: проблемы и пути решения // Аналитический вестник. 2009. № 17. С. 12–27.
4. Wyon D.P. The effects of indoor air quality on performance and productivity// Indoor Air. 2004;P 92–101.
5. Группы стран РКИК ООН и Киотского протокола // <http://www.climatechange.ru/node/37>
6. Крепша Н.В. Экология. Общая, социальная, прикладная: – Томск: Изд-во ТПУ, 2006. – 149 с.
7. Page L., Howard L. Cambr. J. Online Psych. Med. Psychiatric morbidity & cognitive representations of illness in chronic daily headache. 2004. – 8 p.
8. Філіпова К.В. Стратегічний аспект інноваційного розвитку організації. К.В. Філіпова //Актуальні проблеми економіки, 2007. - №1(67). – с. 91-96

Алина СИРИК, ассистент,
Национальный университет пищевых технологий, Украина, Киев
Украина, Киев, 01033, ул. Владимирская, 68.
alsok30@hotmail.com

SMART DEFENCE – DÔVODY A REALITA

Peter SPILÝ

ABSTRACT

The outbreak of the financial crisis in autumn 2008, which grew into a global economic crisis, was accompanied by a global downturn in economic activity. A number of countries have been struggling with the problems caused by declines in GDP, rising inflation and rising unemployment. Many governments, in an effort to resolve the difficult economic situation, have reduced state spending on defence. Army of most NATO member states are exposed to a risk of disproportionate reduction capabilities necessary to carry out their mission. Possible way out of this situation is a project labelled Smart Defence based on idea of ensuring greater security, for less money, by working together with more flexibility.

Keywords: economic crisis, financial austerity, smart defence, military capabilities

ÚVOD

Vypuknutie finančnej krízy na jeseň roku 2008, ktorá následne prerástla do globálnej ekonomickej krízy bolo sprevádzané celosvetovým útlmom ekonomickej aktivity. Rad krajín zápasí s problémami spôsobenými poklesom HDP, rastúcou infláciou a zvyšujúcou sa nezamestnanosťou. Vládnuce garnitúry, v snahe o riešenie ťaživej hospodárskej situácie, redukovujú štátne výdavky do oblastí, ktoré nie sú z ich pohľadu prioritné. Nanešťastie, jeden z najväčších negatívnych dopadov zaznamenala oblasť zaistenia bezpečnosti a obrany. Tento stav je vyvolaný, okrem iného, fiktívnym pocitom bezpečnosti prameniaticim, v prípade krajín NATO, z kolektívnej zábezpeky základných demokratických hodnôt. Že sa jedná o pocit falošný, ktorý sa môže v budúcnosti významne vypomstiť, dokazuje vznik a narastanie nových druhov hrozieb a najmä radikalizmus ich nositeľov [1].

Nielen armády väčšiny členských krajín aliancie, ale najmä aliancia ako celok sú vystavené nebezpečenstvu neúmernej redukcie spôsobilostí nevyhnutných na plnenie ich poslania. V období pred prijatím ostatnej strategickej koncepcie NATO bol tento problém široko diskutovaný. Kritické stanoviská k nedostatočnej finančnej podpore obrany zazneli z úst ministra obrany USA Roberta Gatesa, ktorý charakterizoval Európu ako nadmieru demilitarizovanú [2]. Strategický veliteľ NATO v Európe admirál Jim Stavridis reagoval na porušovanie zásady vyčleňovať 2% HDP na obranu a dôrazne poznamenal, že 2% sú 2% [3]. Generálny tajomník NATO Anders Fogh Rasmussen konštatoval, že „finančná kríza vyvolala enormný tlak na obranné rozpočty vo všetkých členských krajinách NATO. Mnohé už zrealizovali škrt, niektoré veľmi hlboké“ [4]. V novej strategickej koncepcii, od ktorej sa očakávalo vytýčenie smerovania evolúcie aliancie v nasledujúcom období, sa uvádza, že NATO musí mať dostatočné zdroje – finančné, vojenské a ľudské – na plnenie svojich úloh, ktoré sú kľúčové pre bezpečnosť obyvateľstva a teritória Aliancie. Avšak tieto zdroje musia byť využité čo najúčinnejším a čo najefektívnejším spôsobom [5]. Počas samitu v Lisabone bol prijatý „Lisabonský balík kritických spôsobilostí Aliancie“, zameraný na zaisťovanie týchto spôsobilostí v rámci existujúcich rozpočtových limitov.

1. IDEA INTELIGENTNEJ OBRANY

Úsilie o zabezpečenie dostatočných zdrojov pre alianciu, respektíve dostatočných spôsobilostí, pokračovalo aj v roku 2011. Generálny tajomník aliance na svojom vystúpení počas bezpečnostnej konferencie v Mníchove vyjadril potrebu nového prístupu, ktorý označil *Smart Defence*, vo voľnom preklade inteligentná obrana. Jeho podstata spočíva v „zaistení väčšej bezpečnosti za menej peňazí a to vzájomnou spoluprácou s väčšou flexibilitou“ [6]. Týmto bol iniciovaný „nový“ prístup, ktorého korene ale nájdeme aj v minulosti, t. j. v permanentnom úsilí NATO o znižovanie nevyhnutných nákladov pri zaistovaní požadovaných spôsobilostí. Príkladmi môžu byť *the Defence Capabilities Initiative* z roku 1999 a *the Prague Capabilities Commitments* z roku 2002. V tomto smere je zaujímavý postreh Davida Hobbsa, generálneho tajomníka parlamentného zhromaždenia NATO. Ten na otázku, či inteligentná obrana je novým prístupom odpovedá, že nie. Dodáva, že získanie kvality za rozumné peniaze je odveký koncept a že aliancia mala veľa iniciatív určených na posilnenie svojich spôsobilostí a na podporu väčšej spolupráce jej členov. Inteligentnú obranu prirovnáva k „starému vínu v novej fľaši“. Zároveň však dodáva, že „na víne nie je nič zlé, naopak, je perfektne pripravené na pitie“ [7]. S týmto tvrdením je možné súhlasiť, čo ale myšlienke inteligentnej obrany nič neuberá na aktuálnosti.

Generálny tajomník NATO vo svojom mníchovskom vystúpení poukázal na fakt, že spojenci nie sú vždy ochotní vnímať medzinárodnú spoluprácu ako najlepšiu možnosť. Stále pretrvávajú obavy z oneskorených termínov dodávok, nafúknutých režijných nákladov a pomalého rozhodovania. Skôr negatívny vplyv má realita, že obrana je tesne zviazaná s národnou suverenitou, priemyslom a zamestnanosťou. Na druhej strane si je nutné uvedomiť, že súčasná kríza nedáva možnosť ďalej vnímať spoluprácu ako eventualitu. Je to nevyhnutnosť. V súčasnosti žiadny európsky člen NATO nie je schopný samostatne vybudovať kapacity na reakciu voči všetkým bezpečnostným výzvam [6].

Projekt inteligentnej obrany sa sústreďuje na kľúčové spôsobilosti. Tieto boli vyjadrené formou kritických spôsobilostí na samite v Lisabone. Keďže z objektívnych príčin nie sú členské štáty aliance schopné plnohodnotne rozvíjať celé spektrum kritických spôsobilostí, musia sa hľadať iné cesty ako dosiahnuť požadovaný stav v tejto oblasti. Idea inteligentnej obrany je založená na troch základných postulátoch [8]:

1. Stanovenie priorít. Zladenie národných priorít pri budovaní spôsobilostí s prioritami aliance je výzvou už niekoľko rokov. Inteligentná obrana je príležitosťou na transparentný, spoločný a nákladovo efektívny prístup k splneniu základných požiadaviek na spôsobilosti.
2. Špecializácia. Pod tlakom škrtov v obranných rozpočtoch prijímú členské štáty jednostranné rozhodnutie vzdať sa určitých spôsobilostí. Od ostatných krajín sa bude vyžadovať zvýšený dôraz na udržiavanie a rozvoj týchto nedostatkových spôsobilostí. Aliancia bude podporovať špecializáciu krajín na ich tradične silné oblasti. Koordinovanie plánovaných obranných škrtov s ostatnými členmi aliance nebude mať negatívny vplyv na národnú suverenitu pri prijímaní konečných rozhodnutí.
3. Spolupráca. Počas spoločného pôsobenia budú mať členské krajiny prístup k spôsobilostiam, ktoré si nemôžu individuálne zaistiť. Spolupráca môže mať rôzne formy, ako je napríklad menšia skupina krajín usmerňovaná vedúcou krajinou, strategické zdieľanie spôsobilostí na základe geografickej blízkosti, kultúry a spoločnej výzbroje.

Ďalší progres v koordinovanej spolupráci bol zaznamenaný v máji tohto roku na samite NATO v Chicagu. Vrcholní predstavitelia členských krajín si vytýčili úlohy pre nasledujúce roky označený *NATO Forces 2020*. Cieľovým stavom je vybudovanie moderných, úzko

prepojených síl, ktoré budú vyzbrojené, vycvičené a riadené takým spôsobom, že budú môcť pôsobiť spoločne s partnermi v akomkoľvek prostredí [9]. Za týmto účelom je potrebné nájsť nové formy bližšej spolupráce v úsilí o získanie a udržiavanie kľúčových spôsobilostí, stanoviť priority zamerané na najdôležitejšie oblasti a diskutovať nevyhnutné zmeny v obrannom plánovaní. Na samite bolo potvrdené, že koncept *Smart Defence* predstavuje jadro nového prístupu.

Aliancia, so zreteľom na svoj charakter, ponecháva rozvoj a použitie vojenských spôsobilostí predovšetkým na zodpovednosti členských krajín. Na druhej strane však narastanie technologickej úrovne, sprevádzanej obrovskými finančnými nárokmi, nevyhnutne podnecuje jednotlivé štáty aliancie k užšej spolupráci. Zavedenie niektorých vysoko sofistikovaných zbrojných systémov sa stáva, vzhľadom na ich cenu, nedostupné pre samostatné štáty. Tento fenomén je známy pod označením „štrukturálne odzbrojenie“ (*structural disarmament*) už od 80 tých rokov minulého storočia¹. Jediná cesta na získanie nákladných vojenských systémov vedie cez spoluprácu pri ich vývoji a ich následné zdieľanie.

Aj keď základná idea inteligentnej obrany nie je vo svojej postate nová, nič neuberá na jej aktuálnosti a dôležitosti. Disproporcija medzi novými bezpečnostnými hrozbami a výzvami na strane jednej a nedostatočnými spôsobilosťami aliancie na ich riešenie na strane druhej, sa stala hnacím motorom hľadania uspokojivých riešení. Európski členovia NATO musia aktívne konať aj z dôvodu ich finančného podhodnocovania príspevkov na spoločné aktivity aliancie. Je alarmujúcou skutočnosťou, že samotné USA v súčasnosti pokrývajú až 75% obranných nákladov NATO. Navyše, USA oznámili presun ich strategického zamerania z Európy na ázijsko-pacifický región [10], čo v podstate značí, že európski členovia budú musieť prevziať na svoje plecia väčší diel zodpovednosti za svoju bezpečnosť. Pozitívom je, že môžeme identifikovať konkrétne kroky európskych členov NATO v rámci kooperatívneho získavania kľúčových spôsobilostí.

2. INICIATÍVY EURÓPSKÝCH KRAJÍN NATO

Jedným z príkladov európskej spolupráce je kooperácia severských krajín, ktorá je založená na príbuznom prístupe k základným otázkam obrany, t. j. k hlavným cieľom obrany, obranným koncepciám ale aj k účasti na riešení kríz mimo ich územia. V roku 2009 Dánsko, Fínsko, Island, Nórsko a Švédsko formálne potvrdili spoločné úsilie a podpísali memorandum o porozumení v oblasti obrany označené *NORDEFCO (the Nordic Defence Co-operation)*. Jeho zámerom nie je vytvorenie vojenskej alebo politickej regionálnej aliancie ale výlučne vzájomná podpora budovania obranných spôsobilostí. Vojenský rozmer spolupráce tvorí jadro *NORDEFCO*. Oblasť spolupráce sa sústreďuje na hľadanie možností ako zdieľať vojenskú produkciu a ako poskytovať zdroje na spoločné operačné použitie. Reálne formy spolupráce postihujú všetky oblasti obrany a siahajú od strategických štúdií, cez obstarávanie a logistiku, vzdelávanie a výcvik až k novej spolupráci v rámci aktuálnych operácií, na ktorých krajiny *NORDEFCO* participujú [11].

Ďalšou významnou iniciatívou je zmluva o spolupráci v oblasti obrany a bezpečnosti medzi Spoločným kráľovstvom a Francúzskom [12]. Účelom zmluvy je kooperácia britských a francúzskych ozbrojených síl, zdieľanie a združovanie ich spôsobilostí, materiálu a výzbroje. Cieľom je zvýšiť úroveň prepojenosti síl, budovať spoločné zariadenia, umožniť prístup na obranný trh druhej zmluvnej strany ako aj podporiť priemyselnú a technologickú spoluprácu. Jedným z hmatateľných prínosov zmluvy je odhodlanie vybudovať spoločné

---

¹ Napríklad CALLAGHAN, T. A. *Structural Disarmament: A Vengeful Phenomenon*. Journal of Defence and Diplomacy, ročník 5, číslo 3 (1987), s. 28 – 31.

expedičné sily (*Combined Joint Expeditionary Force, CJEF*) spôsobilé pre nasadenie v širokom spektre operácií, od konfliktov nízkej intenzity až po bojové operácie. *CJEF* ako spoločné sily zahrnujú tri komponenty síl, t. j. pozemnú zložku založenú na brigádnej úrovni obidvoch strán, vzdušnú a námornú zložku ako aj príslušné veliteľstvá a všetky druhy podpory. *CJEF* nie sú stálymi silami ale budú poskytnuté na vyžiadanie pre operácie obidvoch zmluvných krajín, operácie NATO, EÚ, OSN a ďalšie operácie.

Prehĺbenie vojenskej spolupráce medzi Nemeckom a Francúzskom tvorí ďalší „kamenok mozaiky“ inteligentnej obrany. Dohoda medzi týmito krajinami bola podpísaná v júni 2012 a jej cieľom je vyťažiť maximálnu hodnotu zo znižujúcich sa obranných rozpočtov. Dohoda sa zameriava na koordinovanie zaobstarávania tankov a delostreleckých systémov, lepšiu integráciu projektov tankov Tiger a helikoptér NH-90 ako aj na skúmanie možností spolupráce pri budovaní protiraketovej obrany [13]. Dohoda je otvorená aj pre iné krajiny ako napríklad Taliansko. Nemecko Francúzsko a Veľká Británia takisto skúmajú možnosti vývoja európsky bezpilotných prostriedkov.

Na samite NATO v Chicagu v máji tohto roku bolo deklarované odhodlanie spustiť ďalší významný projekt založený na spolupráci viacerých krajín. Projekt označený *Alliance Ground Surveillance (AGS)* umožňuje veliteľom získať komplexný obraz priestoru operácie. Táto dôležitá a v Európe nedostatková spôsobilosť bude zabezpečená konzorciom 13 štátov NATO. Je pozoruhodné, že Slovenská republika patrí do tohto zoskupenia. V súčasnosti je projekt v štádiu finálneho posudzovania, po ktorom bude nasledovať podpis dohody [14]. Po vbudovaní všetkých prvkov systému, bude tento poskytnutý v prospech celej aliancie. Je možné spomenúť aj iné iniciatívy, ktoré naplňajú myšlienku inteligentnej obrany. Napríklad dohoda medzi Holandskom, Belgickom a Luxemburskom o posilnení vojenskej spolupráce z apríla 2012, *Baltic Air Policing mission* či spolupráca krajín na poli vzdelávania *Baltic Defence College* alebo systém centier excelentnosti zameraný na výcvik v špeciálnych oblastiach vojenských spôsobilostí. Slovenská republika si nemôže dovoliť ostať bokom tohto prúdu. Musí sa zaujímať nielen o regionálnu ale aj globálnu úroveň [15]. Pasivita by ju zaradila do pozície čistého prijímateľa bezpečnosti. Okrem iných negatívnych dôsledkov by utrpela aj reputácia Slovenskej republiky ako dôveryhodného a plnohodnotného člena NATO.

3. PRÍSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY K INTELIGENTNEJ OBRANE

Slovenská republika, ktorá má otvorenú ekonomiku, je veľmi ohrozená slabnúcim dopytom tovarov zo zahraničia, čo spôsobuje nenaplnenie plánovaných štátnych príjmov. Vláda prijíma obdobné opatrenia ako väčšina európskych krajín a to znamená, že redukcia štátnych výdavkov zasahuje rezort obrany veľkou mierou. Kredibilita ozbrojených síl SR je z dôvodu ich pofinancovania čoraz viac ohrozená. Vláda Slovenskej republiky zadala úlohu vypracovať Strategické hodnotenie obrany, z ktorého vychádza „Biela kniha o obrane Slovenskej republiky“. S jej prvým návrhom sa môžeme v týchto dňoch zoznámiť, pretože bol postúpený na rezortné pripomienkové konanie. Aj v týchto dokumentoch sa tiahne ako zlatá niť myšlienka efektivity využitia dostupných zdrojov. Prístup Slovenskej republiky k postulátom inteligentnej obrany môžeme posudzovať z dvoch hľadísk a to politicko-vojenského a vojensko-odborného.

V novembri 2011 sa uskutočnila v Bratislave konferencia *Smart Security*, zameraná na regionálnu spoluprácu v čase finančnej nedostatočnosti. Téma konferencie bola rozdelená do troch panelov. Prvý sa venoval téme vplyvu finančnej núdze na vojenské spôsobilosti, druhý skúsenostiam z regionálnej bezpečnostnej spolupráce a tretí perspektívam inteligentnej obrany v regionálnych zoskupeniach [16]. Konferencia bola vhodným fórom na deklarovanie rovnakého vnímania problémov ako aj zhody pri hľadaní spôsobov ich prekonania.

Problémom inteligentnej obrany sa venuje projekt Slovenskej atlantickej komisie *Defence Austerity: A New Paradigm for Defence and Security Cooperation in the Visegrad Region (DAV4)*. Podstata projektu DAV4 spočíva vo vypracovaní komplexnej analýzy limitov a a možností Vyšehradskej skupiny. V máji 2012 bola vydaná správa skupiny DAV4, ktorá bola schválená ministrami obrán krajín V4. Správa pod názvom *Towards a Smarter V4: how to improve collaboration among the Czech republic, Hungary, Poland and Slovakia* vysvetľuje základné zásady spolupráce V4 a venuje sa projektom obrannej spolupráce [17]. Rozvoj spôsobilostí, výcvik a vzdelávanie ako aj strategické smerovanie definuje pre kratšie obdobie (0 až 3 roky) a pre dlhšiu etapu (3 a viac rokov).

Ministri zahraničných vecí a ministri obrán krajín V4 prezentovali v Bruseli v apríli 2012 spoločnú deklaráciu „*Responsibility for a Strong NATO*“. Medzi hlavné body deklarácie patrilo aj stanovenie spoločných cieľov čo sa týka implementácie ich bezpečnostnej a obrannej politiky, primárne zameraných na vytváranie a udržiavanie nevyhnutných spôsobilostí. V tomto smere má významný význam rozhodnutie vytvoriť do roku 2016 bojovú skupinu V4 [18].

Zatiaľ jedna z ostatných aktivít *Smart Defence* na politickej úrovni sa konala 2. a 3. októbra 2012 v Bratislave. Medzinárodná konferencia o budúcnosti Severoatlantickej aliancie s názvom „NATO a ozbrojené sily 2020: ako ďalej“ sa snažila nájsť recept ako zvládnuť reformu aliancie a dosiahnuť rovnováhu medzi operačnými potrebami súčasnosti a investíciami do budúcnosti a to všetko cez prizmu finančného tlaku vo všetkých členských krajinách aliancie. Na konferencii sa zúčastnil Námetník Generálneho tajomníka NATO pre obrannú politiku a plánovanie veľvyslanec Hüseyin Dirioz, ktorý okrem iného ocenil aj účasť a príspevok Slovenska do misie v Afganistane a tiež vôľu Slovenska podieľať sa na projektoch medzinárodnej spolupráce v oblasti obrany, výcviku a vzdelávania [19]. Náčelníci generálny štábom krajín V4 diskutovali o výhodách, ktoré regionálna spolupráca prináša a na snahe ju naďalej posilňovať.

Na základe vyššie uvedeného prehľadu môžeme konštatovať značnú aktivitu politických, respektíve politicko-vojenských predstaviteľov Slovenskej republiky v otázkach inteligentnej obrany. Avšak ani vojenská doména nestagnuje a navrhuje cesty riešenia zložitej situácie. Vojenské orgány riadenia ozbrojených síl navrhujú päť konkrétnych oblastí zapojenia Slovenskej republiky do projektov mnohonárodnej spolupráce [20]:

1. *Centres of Excellence (CoEs) as Hubs of Education and Individual Training (E&IT)* - slovenské centrum výnimočnosti pre oblasť EOD bude mať možnosť spolupracovať s ďalšími centrami výnimočnosti pri organizácii kurzov s vedúcou úlohu vo vzdelávaní a výcviku jednotlivca vo svojej oblasti expertízy.
2. *MN Medical Treatment Facilities (Role 2)* - formou implementácie spoločných aliančných štandardov v oblasti zdravotníckej podpory.
3. *Pooling CBRN Capabilities* - z dôvodu pretrvávajúceho rizika proliferácie chemických, biologických a nukleárných látok.
4. *Distributed Training and Exercise (DTE)* – príspevok Slovenskej republiky k vytvoreniu efektívneho prostredia pre výcvik síl členských krajín NATO podľa štandardov aliancie spočíva v zapojení spôsobilostí Výcvikového a testovacieho centra RCHBO.
5. *Multinational Aviation Training Center (MATC)* - poskytovanie komplexného výcviku leteckého personálu a personálu údržby v oblasti vrtuľníkovej dopravy na strojoch Mi-17 využitím voľných kapacít výcvikového simulátora Mi-17.

Rozsah medzinárodnej spolupráce odráža súčasnú situáciu v ozbrojených silách Slovenskej republiky a najmä reálne možnosti pre takúto činnosť. V prípade zlepšovania situácie,

najmä finančnej, ktorá bude smerovať do budovania ozbrojených síl, je predpoklad rozšírenia participácie v mnohonárodných projektoch inteligentnej obrany.

ZÁVER

Projekt *Smart Defence* vznikol z objektívnej potreby. Nejde o samoučelnú aktivitu iniciovanú riadiacimi orgánmi NATO. Inteligentná obrana rieši podstatné otázky budovania a udržiavania nevyhnutných spôsobilostí, ktoré aliancia využíva na plnenie svojho poslania. Komplexný prístup ku generovaniu spôsobilostí aliancie [21] ostáva zachovaný aj v projekte inteligentnej obrany. Bez zodpovedného prístupu k spôsobilostiam môže NATO ohroziť svoju kredibilitu a stratiť svoju silu vo sfére *deterrence and defence*, čiže v odstrašovaní prípadných nepriateľov a zabezpečení kolektívnej obrany. Projekty mnohonárodnej spolupráce v rámci aliancie musia byť inšpiráciou pre Slovenskú republiku. Pretože ozbrojené sily Slovenskej republiky nie sú schopné samostatne budovať sofistikované vojenské spôsobilosti, problémy sú aj so samotným udržiavaním súčasných, sú prístupy zakotvené v *Smart Defence* jedným z mála východísk z aktuálnej nevyhovujúcej situácie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. ŽÁK, M. – BUČKA, P.: *Asymetrické hrozby v operáciách na podporu mieru = Asymmetric threats in peace support operation*. In: *Bezpečnostní management a společnost*, sborník z mezinárodní konference pořádané 11. a 12. května 2011 v Brně, Univerzita obrany, 2011.
2. *Seminár o strategickej koncepcii NATO. Poznámky ministra obrany Roberta M. Gatesa* [online]. National Defense University [Washington, D.C. (USA)]: Feb. 2010 [cit. 2012-09-04]. Dostupné na internete: <<http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1423>>
3. *Stavridis: 2% is 2%* [online]. Atlantic Council [Washington, D.C. (USA)]: May 2010 [cit. 2012-09-04]. Dostupné na internete: <http://www.acus.org/new_atlanticist/stavridis-2-2>
4. *Otváracie poznámky generálneho tajomníka Anders Fogh Rasmussena na tlačovej konferencii po stretnutí ministrov zahraničných vecí a obrán* [online]. HQ [Brusel (Belgicko)]: NATO Newsroom, Oct. 2010 [cit. 2012-09-04]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_66953.htm>
5. *Active Engagement, Modern Defence*. Strategic Concept for the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon [online]. HQ [Brusel (Belgicko)]: NATO Official texts, Nov. 2010 [cit. 2012-09-04]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm>
6. RASMUSSEN, A., F. *Smart Defence can help nations to build greater security with fewer resources but more coordination and coherence* [online]. Mníchov: 47th Munich Security Conference, Feb 2011 [cit. 2012-09-04]. Dostupné na internete: <http://www.europeansecurityanddefence.info/Ausgaben/2011/01_2011/01_Rasmussen/Rasmussen.pdf>
7. *Vystúpenie Davida Hobbsa na Konferencii o inteligentnej obrane v juhovýchodnej Európe* [online]. Tirana, Apríl 2012 [cit. 2012-09-05]. Dostupné na internete: <<http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=2775>>
8. *Smart Defence* [online]. HQ [Brusel (Belgicko)]: NATO, Nov. 2010 [cit. 2012-09-05]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/SID-A8FAD9B7-015EC62C/natolive/topics_84268.htm>
9. *Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020* [online]. HQ [Brusel (Belgicko)]: NATO, Official texts, May 2012 [cit. 2012-09-05]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/SID-0DF21A5A-CE52C02B/natolive/official_texts>

- _87594.htm?mode=pressrelease>
10. *Sustaining U. S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*. Strategic Guidance for the Department of Defense [online]. Washington, DC. : MoD, Jan. 2012 [cit. 2012-09-06]. Dostupné na internete: <http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf>
  11. *NORDEFCO. Nordic Defence Cooperation* [online]. [cit. 2012-09-06]. Dostupné na internete: <<http://www.nordefco.org/facts-about-nordefco>>
  12. *Treaty between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the French republic for defence and security co-operation* [online]. [cit. 2012-09-06]. Dostupné na internete: <<http://www.official-documents.gov.uk/document/cm81/8174/8174.pdf>>
  13. *France and Germany sign new defense agreement* [online]. Atlantic Council, Jun. 2012. [cit. 2012-09-06]. Dostupné na internete: <<http://www.acus.org/natosource/france-and-germany-sign-new-defense-agreement>>
  14. *Alliance Ground Surveillance (AGS)* [online]. HQ [Brusel (Belgicko)] : NATO, May 2012 [cit. 2012-09-06]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48892.htm>
  15. MAJCHÚT I.: *Nové dimenzie existencie a použitia ozbrojených síl*. In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2010 : medzinárodná vedecká konferencia : zborník vedeckých a odborných prác : [28.-29. október 2010, Hotel Repiská, Demänovská dolina, Slovensko]. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2010. - ISBN 978-80-8040-408-6. - S. 213-217.
  16. *Smart Security. Regional cooperation in the time of austerity* [online]. Bratislava : Slovak Atlantic Commission, Nov. 2011 [cit. 2012-09-06]. Dostupné na internete: <<http://www.ata-sac.org/subory/Smart%20Security%20Conference%20report.pdf>>
  17. *Towards a Smarter V4: how to improve collaboration among the Czech republic, Hungary, Poland and Slovakia. DVA4 Expert Group Report* [online]. [cit. 2012-09-06]. Dostupné na internete: <<http://www.ata-sac.org/globsec2012/uploads/DAV4%20Final%20web.pdf>>
  18. *Declaration of the Visegrad Group: "Responsibility for a Strong NATO"* [online]. [cit. 2012-09-06]. Dostupné na internete: <<http://www.msz.gov.pl/gallery/BRP/201204/20120418WYSZEHRAD/VisegradDeclaration.pdf>>
  19. *Prvý ročník konferencie "NATO 2020 a ozbrojené sily: ako ďalej" privítal elitu medzinárodnej bezpečnostnej scény* [online]. Bratislava : CENAA, október 2012. [cit. 2012-10-04]. Dostupné na internete: <<http://cenaa.org/nezarazene/prvy-rocnik-konferencie-nato-2020-a-ozbrojene-sily-ako-dalej-privital-elitu-medzinarodnej-bezpecnostnej-sceny>>
  20. *Mnohonárodná spolupráca v oblasti združovania a zdieľania spôsobilostí*. GŠ OSSR, Štáb strategického plánovania a rozvoja spôsobilostí, 2012.
  21. LABUZÍK, M. *Komplexný prístup v operáciách*. In: Interoperability Conference 2012 [elektronický zdroj] : zborník príspevkov zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie v Liptovskom Mikuláši 29. marca 2012. - Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2012. - ISBN 978-80-8040-449-9.

doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD.

Katedra bezpečnosti a obrany

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika

Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

peter.spily@aos.sk

PODSTATA A ZÁSADY TVORBY BEZPEČNOSTNEJ STRATÉGIE ŠTÁTU

Ivica STEHLÍKOVÁ

ABSTRACT:

Strategists must think holistically – that is comprehensively. They must be cognizant of the „big picture“, their own organization’s capabilities and resources, and the impact of their actions on the whole of the environment. Good strategy is never developed in isolation! Strategic thinking does not face only complexity but also a high unpredictability and dynamics of the strategic environment. Even though strategists introduce their strategies in rational models of aims, ways and means while considering all external and internal factors an implementation of the strategy will be in hands of political authorities.

Keywords: Security Policy, Strategy, Aims, Ways, Means, National Values, National Interests, Strategic Appraisal, National Policy, National Strategy, Military Strategy, Risk Assessment

ÚVOD

Pojem „stratégia“ môžeme nájsť vo viacerých terminologických slovníkoch a publikáciách zadaných ako napr.

- Stratégia je špecifický plán zameraný na implementovanie politiky;¹
- Stratégia je umenie distribúcie a použitia vojenských prostriedkov za účelom naplnenia politických cieľov;²
- Národná bezpečnostná stratégia je umením a vedou vytvárania, aplikácie a koordinácie nástrojov národnej moci (diplomatických, ekonomických, vojenských a informačných) za účelom dosiahnutia cieľov, ktoré prispievajú k národnej bezpečnosti.³

Ak si spravíme sumár z týchto definícií dospejeme k záveru, že stratégia je o tom *ako* politickí lídri použijú dostupné prostriedky na to, aby dosiahli ciele podporujúce záujmy štátu. Avšak je potrebné si uvedomiť, že stratégia nie je krízovým manažmentom. Krízový manažment prichádza na rad vtedy, ak neexistuje stratégia alebo existujúca stratégia zlyhá.

---

¹ College of International Security Studies: Glossary of Terms;

George C. Marshall European Center for Security Studies, 3rd Edition, p. 20

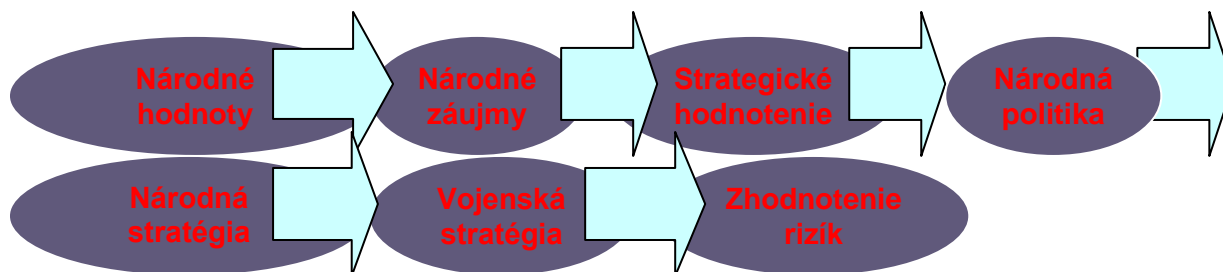
² Basil Liddel Hart: Strategy: The Indirect Approach; London, 1967, p. 335

³ College of International Security Studies: Glossary of Terms;

George C. Marshall European Center for Security Studies, 3rd Edition, p. 15

METODOLÓGIA

Pri príprave stratégie je potrebné vytvorenie si určitej metodológie t. j. pomôcky pre tvorca pri jednotlivých krokoch procesu tvorby, a to od určenia národných záujmov až po výslednú efektívnu stratégiu. U.S. Army War College vytvorilo nižšie uvedenú metodológiu (graf č. 1) pre vytvorenie národnej bezpečnostnej stratégie a podporných stratégií.⁴

Graf. č. 1

A) NÁRODNÉ HODNOTY

Bezpečnostná stratégia štátu je odvodená od deklarovania jeho **národných hodnôt** existujúcich v rámci globálneho prostredia. Napríklad Slovenská republika vychádza vo svojej Bezpečnostnej stratégii z nasledovných hodnôt: slobody, mieru, demokracie, právneho štátu, spravodlivosti, plurality, solidarity a ľudských práv a základných slobôd.⁵ V princípe ide vždy o hodnoty vyznávané v základných štátnych dokumentoch akým je napríklad ústava. Avšak hodnoty sú obvykle situačné a môžu sa v priebehu času meniť. Hodnoty môžu byť taktiež protichodné. Tvorca stratégie musí poznať národné hodnoty, ktoré sú preňho často smerodajné pre formuláciu národných záujmov.

B) NÁRODNÉ ZÁUJMY

Národy, tak ako aj jednotlivci, majú svoje **záujmy** odvodené zo svojich prirodzených hodnôt a zámerov, ktoré motivujú ich konanie. Národné záujmy vyjadrujú potreby a úsilie národa vo vzťahu k medzinárodnému prostrediu. Podľa Krejčího ide o súbor širších potrieb štátu, ktorých pôvod sa nachádza v geografickej polohe, historickej skúsenosti a existujúcich vzťahov štátu k ostatným centram moci.⁶ Pri určovaní záujmov hrá dôležitú úlohu ich „intenzita“, na základe ktorej ich podľa metodológie *U.S. Army War College* môžeme rozdeliť na 1) vitálne (životné), 2) dôležité a 3) okrajové. Podľa Krejčího môžeme rozdeliť národné záujmy nasledovne:⁷

1. životné (primárne)	1. identické
2. iné (sekondárne)	2. doplnkové
	3. konfliktné

⁴ H. Richard Yarger and George F. Barber, eds - The U.S. Army War College Methodology for Determining Interest and Levels of Intensity, Carlisle Barracks, , Carlisle , PA, 1997. Vybraté z Department of National Security and Strategy, Directive Course 2: „War, National Policy and Strategy“ (Carlisle, PA: U.S. Army War College, 1997) 118-125

⁵ Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, 2005, str. 3

⁶ Krejčí, O.: Mezinárodní politika, Praha, 1997

⁷ Tamže, str. 74

1. stále	
2. premenlivé	1. globálne
	2. regionálne
1. všeobecné	
2. špecifické	

V súčasnej Bezpečnostnej stratégii Slovenskej republiky sú stanovené nasledovné národné záujmy:⁸

- zaručiť bezpečnosť občanov a chrániť ich ľudské práva a základné slobody;
- zaručiť územnú celistvosť, zvrchovanosť, nedotknuteľnosť hraníc, politickú nezávislosť a identitu;
- rozvíjať demokratické štátne zriadenie, právny štát a trhovú ekonomiku;
- vytvárať predpoklady trvalo udržateľného hospodárskeho, sociálneho, environmentálneho a kultúrneho rozvoja spoločnosti;
- posilňovať transatlantické strategické partnerstvo, byť spolugarantom bezpečnosti spojencov;
- posilňovať efektívnosť medzinárodných organizácií, ktorých je SR členom a podporovať rozširovanie Organizácie Severoatlantickej zmluvy (ďalej len „NATO“) a Európskej únie (ďalej len „EÚ“);
- rozvíjať dobré partnerské vzťahy a všetky formy vzájomne výhodnej spolupráce s krajinami, s ktorými SR má spoločné záujmy;
- prispievať k posilňovaniu a šíreniu slobody a demokracie, dodržiavania ľudských práv, právneho štátu, medzinárodného práva, mieru a stability vo svete.⁹

C) STRATEGICKÉ HODNOTENIE

Proces **strategického hodnotenia** zahŕňa hodnotenie domáceho a medzinárodného prostredia za účelom identifikácie síl a trendov ovplyvňujúcich možnosť realizácie národných záujmov ako aj určenie z neho vyplývajúcich hrozieb a príležitostí. Je dôležité, aby strategické hodnotenie prostredia bolo vykonané až po stanovení záujmov na základe intenzity. Najmä stupeň intenzity jednotlivých záujmov by mal predchádzať podrobnej analýze hrozieb pre tieto záujmy. Tvorca stratégie by sa mal vyhnúť tomu, aby sa niektorý zo záujmov stal potenciálnou hrozbou. Ak vláda začne s hodnotením hrozieb pred určením záujmov a ich intenzity, podstupuje riziko neadekvátnej reakcie a plytvania zdrojov na vzniknutú hrozbu. Hodnotenie musí zahŕňať viac ako len vymenovanie hrozieb a výziev. K tomu, aby bolo hodnotenie užitočné musí analyzovať a vysvetliť ktoré záujmy a ako sú ovplyvnené. Hodnotenie by malo identifikovať príležitosti a hrozby viazané k záujmom. Súčasťou hodnotiaceho procesu by mala byť taktická analýza národnej politiky za účelom stanovenia odporúčaní na zmenu existujúcej politiky.¹⁰

Dôležité pri tomto procese je uvedomenie si základných trendov vo vývoji bezpečnostného prostredia. Trendmi bezpečnostného prostredia v súčasnosti sú najmä rastúca

⁸ Pozn. V porovnaní s Bezpečnostnou stratégiou SR (2005), Bezpečnostná stratégia SR (2001) rozdeľuje záujmy na 1) životné a 2) dôležité.

⁹ Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, 2005, str. 3

¹⁰ H. Richard Yarger and George F. Barber, eds - The U.S. Army War College Methodology for Determining Interest and Levels of Intensity, Carlisle Barracks, , Carlisle , PA, 1997. Vybraté z Department of National Security and Strategy, Directive Course 2: „War, National Policy and Strategy“ (Carlisle, PA: U.S. Army War College, 1997) 118-125

nestabilita, neistota a nepredvídateľnosť vo svete. Ich následkom je stále zvyšujúci sa počet zlyhávajúcich štátov a negatívny vplyv určitých neštátnych aktérov. Ďalšími trendami so značným vplyvom na bezpečnostné prostredie sú napríklad:

- rastúca globalizácia,
- zvyšujúci sa počet vnútroštátnych konfliktov,
- prepojené bezpečnostné prostredie,
- politická a ekonomická integrácia,
- nekontrolovateľné šírenie informácií,
- vojenské technológie,
- rozdiely v regionálnom rozvoji,
- rastúca intolerancia a nacionalizmus,
- rastúca závislosť na vitálnych prírodných zdrojoch a ich nedostatok,
- zhoršovanie stavu životného prostredia.

Strategické hodnotenie môže prebiehať v nasledujúcich krokoch:

- 1) určenie národných záujmov,
- 2) identifikácia a zhodnotenie hrozieb pre národné záujmy,
- 3) porovnanie zhodnotenia so súčasnou národnou bezpečnostnou stratégiou,
- 4) formulácia odporúčaní.¹¹

D) NÁRODNÁ POLITIKA

Pre zabezpečenie národných záujmov stanovuje vedenie krajiny politiku, ktorá usmerňuje formuláciu národnej stratégie. **Národná politika** je súborom krokov alebo vyhlásení, ktoré obvykle nachádzame v programovom vyhlásení vlády, prejavoch a vládných vyhláseniach štátnych predstaviteľov. Bezpečnostná stratégia štátu je vždy založená na bezpečnostnej politike štátu. Dôležitú úlohu však hrá aj medzinárodná politika krajiny.

Bezpečnostnú politiku Slovenskej republiky ovplyvňuje jej geopolitická situácia v rámci strednej Európy. Susedné krajiny – Česká republika, Maďarsko a Poľsko sú členmi NATO a EÚ, Rakúsko je členom EÚ. Najväčšia susedná krajina, Ukrajina, deklaruje ambíciu získať členstvo v EÚ. Členstvo Slovenskej republiky v kľúčových medzinárodných organizáciách podstatne zmenilo jej bezpečnostnú pozíciu a vytvorilo nové podmienky pre sledovanie jej bezpečnostných záujmov. Priama účasť na rozhodovacích procesoch týchto medzinárodných organizácií poskytla SR záruku zachovania bezpečnosti avšak taktiež zvýšila jej zodpovednosť za svetovú bezpečnosť a stabilitu. Bezpečnosť Slovenskej republiky a jej občanov je neoddeliteľne naviazaná na bezpečnosť spojencov SR, čo znamená, že čelí podobným hrozbám a výzvam ako ostatné krajiny v Euroatlantickom priestore.

Pre malé krajiny, akou je aj Slovenská republika je v oblasti zahraničnej politiky vlastný tradičný model správania, ktorý sa vyznačuje najmä:

- a) nízkou úrovňou celkovej účasti na svetovej politike;
- b) uzatváraním multilaterálnych dohôd a vstupom do multilaterálnych inštitúcií;
- c) dôrazom na medzinárodné princípy, medzinárodné právo a ostatné „morálne ideály“;
- d) snahou o vyhnutie sa používaniu sily ako prostriedku politiky štátu;
- e) zúženými geografickými záujmami v oblasti zahraničnej politiky;
- f) uprednostňovaním diplomatických a ekonomických nástrojov zahraničnej politiky pred vojenskými;

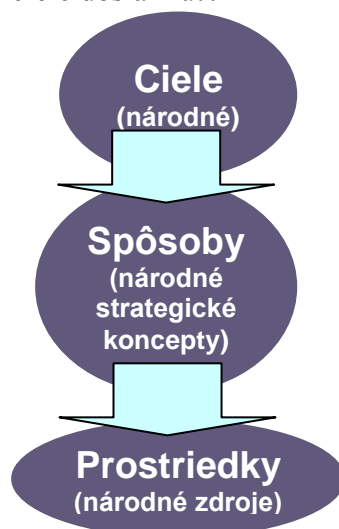
---

¹¹ Tamže, str. 123

g) spoliehaním sa na veľmoci čo sa týka ochrany, partnerstva a zdrojov.¹²

E) NÁRODNÁ STRATÉGIA

Každý tvorca **bezpečnostnej stratégie** si najskôr musí zdefinovať **konečné ciele**, ktoré chce dosiahnuť. Tieto ciele je potrebné analyzovať nielen v kontexte vnútorného ale aj vonkajšieho prostredia. Po zadaní cieľov je potrebné stanoviť si **spôsoby** a nakoniec **prostriedky** akými chceme stanovené ciele dosiahnuť.

Graf č. 2

Každá stratégia by mala byť odvodená od národných záujmov a politiky štátu tak, aby pre ne plnila podpornú úlohu. Pri tvorbe stratégie je preto dôležité stanoviť ciele, ktorých splnenie by podporilo národné záujmy štátu. Tvorca stratégie musí zvážiť, ktoré prvky moci (mocenské prostriedky) je potrebné použiť ako nástroje moci za účelom dosiahnutia cieľov. Následne stratég hľadá dostupné zdroje (odvodené od mocenských prvkov), za pomoci ktorých by štát dosiahol stanovené ciele. Ak ciele nepodporujú národné záujmy, strategické koncepty nesplnia ciele, alebo ak zdroje nepodporujú strategické koncepty, stratégia je nevyvážená. Nevyvážený strategický model dáva tvorcovi dve možnosti: prehodnotiť celú stratégiu alebo prijať určitý riziko.¹³

Dvomi najväčšími výzvami pre tvorca stratégie sú: 1) určiť optimálny spôsob využitia zložiek štátnej moci tak, aby vybral také nástroje alebo „spôsoby,“ ktoré sú nielen dostupné ale aj efektívne pri dosahovaní cieľov; 2) uistiť sa, že všetky stratégie ako aj zložky sú synergické, vzájomne sa podporujúce a dopĺňajúce.¹⁴

F) VOJENSKÁ STRATÉGIA

Vojenská stratégia je umením a vedou využitia ozbrojenej sily na podporu cieľov národnej politiky použitím sily alebo hrozbou jej použitia. Všetky vojenské stratégie taktiež používajú strategický proces myslenia založený na „cieľoch, spôsoboch a prostriedkoch“.

¹² Jeanne A. K. Hey – Small States in World Politics, U.S., 2003, str. 5

¹³ H. Richard Yarger and George F. Barber, eds - The U.S. Army War College Methodology for Determining Interest and Levels of Intensity, Carlisle Barracks, Carlisle, PA, 1997. Vybraté z Department of National Security and Strategy, Directive Course 2: „War, National Policy and Strategy“ (Carlisle, PA: U.S. Army War College, 1997) 118-125

¹⁴ Tamže, str. 124

Národná politika a strategické ciele sa musia premietnuť do jasných, stručných a dosiahnuteľných vojenských cieľov. Vojenské ciele štátu odrážajú to, čo je možné dosiahnuť za pomoci vojenských prostriedkov moci. Prvým efektívnym krokom pri formulovaní vojenských cieľov je priradenie vhodného slovesa ku každému identifikovanému záujmu.¹⁵

Príklad:

Záujem: prístup k nerastným surovinám
Cieľ: zabezpečiť prístup k nerastným surovinám

Záujem: región bez konfliktu
Cieľ: zabrániť vnútro-regionálnym konfliktom

Záujem: prežitie krajiny
Cieľ: brániť krajinu

Po formulácii vojenských cieľov prichádza na rad druhý krok, ktorým je stanovenie vojenských strategických konceptov. Ide o širokú škálu činností, alebo spôsobov ako môže byť vojenská sila využitá pri dosahovaní stanovených cieľov. V závere musí každá vojenská stratégia obsahovať vojenské zdroje, t. j. vojenské jednotky a prostriedky zahrnuté do vojenských konceptov na plnenie cieľov musia byť identifikované.

Napríklad: poskytnutie a udržiavanie príspevku vo veľkosti mechanizovaného práporu pozemných síl alebo jeho nákladového ekvivalentu v mnohonárodných operáciách na podporu mieru pod vedením NATO alebo EÚ v pravidelných časových intervaloch.

V podmienkach Slovenskej republiky môžeme hovoriť o obrannej stratégii. Za základný cieľ svojej obrannej politiky považuje Slovenská republika v súčasnej obrannej stratégii bezpečnosť svojich občanov a zaručenie obrany štátu spočívajúce vo využívaní vlastných síl a možností kolektívnej obrany, aktívnej účasti na upevňovaní mieru a stability vo svete, predchádzaní konfliktom a urovnávaní krízových situácií v súlade s medzinárodným právom a budovaní dôvery. Poslaním tejto politiky prevencie je zabrániť ohrozeniu bezpečnostných záujmov Slovenskej republiky, vrátane odvrátenia ozbrojeného konfliktu na jej území.

Určujúcimi tendenciami vývoja bezpečnostného prostredia vo vzťahu k obrane Slovenskej republiky sú najmä:

- narastanie úsilia medzinárodného spoločenstva o prevenciu a riešenie krízových situácií na základe spoločných civilizačných hodnôt, konfrontované s rastúcou intolericiou štátnych a neštátnych subjektov, ktoré podnecujú neistotu, nestabilitu a násilie,
- politická, ekonomická a vojenská integrácia v euroatlantickom priestore, konfrontovaná s prejavmi nestability, nerovnováhy, krízovými situáciami a ozbrojenými konfliktami v blízkosti jeho hraníc a v ďalších regiónoch sveta,
- rozvoj vojenstva smerujúci k informačnej a technologickej prevahe vyspelých štátov, umožňujúci efektívne použitie ozbrojených síl v boji s nepriateľom, ktorý sa usiluje o elimináciu tejto prevahy využívaním asymetrických taktík a prostriedkov vrátane

---

¹⁵ Tamže, str. 124

teroristických útokov a hrozby použitia a zneužitia nekontrolovaného šírenia zbraní hromadného ničenia a ich nosičov,

- nemožnosť úplne vylúčiť vznik rozsiahleho konvenčného ozbrojeného konfliktu v euroatlantickom priestore napriek trvalému znižovaniu úrovne rizík spájaných s touto hrozbou.¹⁶

G) ZHODNOTENIE RIZÍK

Keďže žiadna stratégia nemá dostatočné množstvo zdrojov na úplne zabezpečenie svojho úspechu, na záver je potrebné zhodnotiť existujúce riziká prítomné v každom prípade, keď nebude možné úplne dosiahnutie stanovených cieľov. Akceptovanie rizika je vždy súčasťou formulovania stratégie a naša schopnosť zmerať jeho rozsah je prvým krokom ako zredukovať jeho dopad. V prípadoch, kde je riziko pokladané za neprijateľné je potrebné stratégiu prepracovať. Toto sa obvykle uskutočňuje štyrmi spôsobmi: 1) zredukovaním cieľov, 2) zmenou konceptov, 3) navýšením zdrojov, 4) zachovaním status quo.

Hrozba	Pravdepodobnosť	Čas na prípravu	Dopad na životné záujmy	Prijateľné riziko
Rozsiahly vojenský konflikt s vysokou intenzitou	nízka	dlhodobý	značný	vysoký
Regionálny vojenský konflikt	stredná	krátky	mierny	stredný
Terorizmus a zbrane hromadného ničenia	vysoká	krátky alebo žiadny	mierny	nízky
Prírodná a ekologická katastrofa	nepredvídateľná	veľmi krátky alebo žiadny	minoritný	nízky

Graf č. 3 - zhodnotenie rizík na príklade Slovenskej republiky

ZÁVER

Každý stratég si musí uvedomiť, že pri tvorbe stratégie ide o komplexnú záležitosť, ktorá si vyžaduje holistické myslenie. Taktiež je dôležité, aby mal tvorca stratégie vedomosť o globálnom obraze, spôsobilostiach a zdrojoch svojej organizácie a ich vplyvu na celkové prostredie. Dobrá stratégia nemôže byť nikdy vyvinutá v izolácii! Strategické myslenie je neľahké nielen preto, že musí čeliť značnej komplexnosti ale taktiež vysokej nepredvídateľnosti a dynamike strategického prostredia. Hoci tvorca formuluje stratégiu v racionálnom modeli cieľov, spôsobov a prostriedkov, vykonanie, t. j. implementácia stratégie bude na zodpovednosti politických predstaviteľov. Dôležitou súčasťou procesu je taktiež priebežné hodnotenie efektívnosti stratégie. Každý tvorca stratégie však musí byť pripravený čeliť kritike, nakoľko dobrá stratégia si na svoje uznanie musí počkať až v dlhodobom horizonte. V súčasnej dobe však často krát môžeme pozorovať nedostatok trpezlivosti s dlhodobými výhľadmi a skôr sú oceňované rýchle výsledky.

¹⁶ Obranná stratégia Slovenskej republiky, 2005 str. 3

LITERATÚRA:

1. College of International Security Studies: Glossary of Terms; George C. Marshall European Center for Security Studies, 3rd Edition,
2. Basil Liddel Hart: Strategy: The Indirect Approach; London, 1967
3. Colin Gray: On Modern Strategy, 1999,
4. H. Richard Yarger and George F. Barber, eds - The U.S. Army War College Methodology for Determining Interest and Levels of Intensity, Carlisle Barracks, , Carlisle , PA, 1997. Vybraté z Department of National Security and Strategy, Directive Course 2: „War, National Policy and Strategy“ (Carlisle, PA: U.S. Army War College, 1997)
5. Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, 2001, 2005
6. Krejčí, O.: Mezinárodní politika, Praha, 1997
7. Jeanne A. K. Hey – Small States in World Politics, U.S., 2003
8. Obranná stratégia Slovenskej republiky, 2005
9. Harry R. Yarger – Strategic Theory for the 21st Century: The Little Book on Big Strategy, U.S., 2006
10. Toward a Theory of Strategy: Art Lykke and the U.S. Army War College Strategy Model, U.S. 2006

Mgr. Ivica Stehlíková, M.A
Sekcia obrannej politiky, medzinárodných vzťahov a legislatívy,
Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 00421960313635,
ivica.stehlikova@mod.gov.sk

SPOLUPRÁCA NATO A EÚ V MEDZINÁRODNOM KRÍZOVOM MANAŽMENTE

Ivica STEHLÍKOVÁ

ABSTRACT

The way to the current state of affairs of EU-NATO relations has been long and winding. Efforts to establish a foreign and security policy of the European Union meant to define the relationship with NATO as well. NATO's Strategic Concept from 2010 claimed the EU was NATO's unique partner and committed its members to improved practical cooperation between both organizations in crisis management operations among others. However, it is often difficult to put these political commitments into practise. As a result there is an increased duplication and a waste of money on both sides. In the crisis management issues both organisations lack flexibility in going beyond current agreements. Clearly, there is a strong need for a new strategic politico-military agreement going beyond the "Berlin Plus" which would strengthen the cooperation and support on operational ground.

Keywords: European Union, NATO, Common Foreign and Security Policy, European Security and Defence Policy, Berlin Plus, Comprehensive Approach, NATO Rapid Forces, European Union's Battle Groups, Chicago Summit

ÚVOD

„Aktívna a efektívna Európska únia (EÚ) prispieva k celkovej bezpečnosti v euroatlantickej oblasti. EÚ je preto unikátnym a neodmysliteľným partnerom NATO. Tieto dve organizácie majú väčšinu spoločných členov a všetci členovia oboch organizácií zdieľajú spoločné hodnoty. NATO uznáva dôležitosť silnejšej a spôsobilejšej európskej obrany. Vstup Lisabonskej zmluvy do platnosti poskytol rámec na posilnenie kapacít EÚ pri riešení spoločných bezpečnostných výziev: spojenci – nečlenovia EÚ podstatne prispievajú k tomuto úsiliu. Pre strategické partnerstvo medzi NATO a EÚ je nevyhnutné ich čo najkomplexnejšie zapojenie do tohto úsilia. NATO a EÚ môžu a musia pôsobiť v komplementárnych a vzájomne sa posilňujúcich úlohách pri podpore. V strategickej koncepcii obrany a bezpečnosti členov organizácie Severoatlantickej zmluvy prijatej v Lisabone sa členovia zaviazali okrem iného „zlepšovať praktickú spoluprácu s EÚ v operáciách krízového manažmentu, od koordinovaného plánovania až po vzájomnú podporu v priestore pôsobenia“.¹

---

¹ Strategická koncepcii obrany a bezpečnosti členov organizácie Severoatlantickej zmluvy, Lisabon 2010

1. ZAČIATKY SPOLUPRÁCE - rozvoj Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ (SZBP)

Koniec studenej vojny urýchlil rozvoj obrannej dimenzie EÚ. Potom, čo USA začali sťahovať svoje jednotky z Európy, sa od Európanov očakávalo zapojenie do medzinárodných mierových misií. Toto očakávanie si vyžadovalo vybudovanie vojenskej dimenzie SZBP. Problémom však bol v tom, že členské krajiny EÚ zostali rozdelené v otázke akou bol vzťah európskych obranných štruktúr k NATO (niektoré členské krajiny si neželali narušenie prednostnej úlohy NATO v oblasti európskej bezpečnosti) a neželali si žiadne kroky vedúce k tomu, aby sa z EÚ stala aliancia. Jediné na čom sa boli schopné dohodnúť bola diskusia v oblasti obrany a akceptácia Západoeurópskej únie (ZEÚ) ako obranného nástroja. Na základe Maastrichtskej zmluvy mohla EÚ požiadať ZEÚ o vypracovanie a implementovanie spoločných akcií (*Joint Actions*) EÚ s obrannými dopadmi.

- **jún 1992:** Petrohradská deklarácia uvádza, že štáty ZEÚ sa budú podieľať na humanitárnych a záchranných úlohách, udržiavaní mieru (*peace-keeping*) a krízovom manažmente vrátane vytvárania mieru (*peace-making*) – tzv. Petrohradské úlohy.
- **január 1994:** Samit NATO odsúhlasil možnosť pre ZEÚ použiť aktíva NATO a prijal koncept Spoločných „Task Forces“ (*Combined Joint Task Forces*).

Aktivity SZBP zostávali rozpačité aj po vstupe Maastrichtskej zmluvy do platnosti, napriek tomu, že bolo prijatých viacero spoločných akcií a pozícií. Volební pozorovatelia boli poslaní napríklad do Ruska a Južnej Afriky, aby zabezpečili pokojný prechod na demokraciu. Taktiež boli vyslaní viacerí mimoriadni splnomocnení na Blízky východ, či do regiónu Veľkých jazier v Afrike, aby prispeli k mierovým procesom. Avšak aj napriek aktívnejšej SZBP EÚ preukázala svoju neefektívnosť počas vojny v Bosne, čo ju odsunulo na vedľajšiu koľaj v rámci medzinárodného krízového manažmentu. Ďalšie aktivity SZBP v polovici 90-tych rokov 20. storočia boli ešte menej obdivuhodné. EÚ sa nielen nečinne prizerala genocíde v Rwande ako zvyšok medzinárodného spoločenstva, ale navyše nebola schopná zaujať ani spoločné stanovisko ku problematike rwandských utečencov sústredujúcich sa v Zaire.² NATO bolo organizáciou zodpovednou za európsku obranu a medzinárodné operácie, predovšetkým na Balkáne.

- **október 1997:** Amsterdamská zmluva obsahuje viaceré reformy druhého piliera. Rozhodovanie kvalifikovanou väčšinou sa bude využívať pre implementáciu spoločných stratégií stanovených Európskou radou, pričom členské krajiny sa môžu zdržať rozhodnutia. Zároveň bol vytvorený post Vysokého predstaviteľa pre SZBP, ktorý povedie taktiež novú „*Policy Planning and Early Warning Unit*“. Toto umožnilo EÚ začať pracovať na Petrohradských úlohách, ktoré mali byť implementované ZEÚ.
- **december 1998:** Podpis Francúzsko-britskej deklarácie o vojenských spôsobilostiach EÚ v St Malô.³
- **jún 1999:** Európska rada v Kolíne súhlasila s tým, aby EÚ prebrala Petrohradské úlohy, čím nahradila ZEÚ.

² Karen E. Smith, *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Cambridge, 2003, str. 35

³ V deklarácii zo Saint Malô sa hovorí, že „Únia musí disponovať s kapacitami pre autonómne akcie“, ďalej, že Európska únia môže potrebovať vlastné štruktúry a kapacity pre analýzu situácie, spravodajské zdroje a prostriedky strategického plánovania. Sú to oblasti, v ktorých je prevaha Spojených štátov najväčšia a preto sú európske štáty závislé na vóli USA uvoľniť tieto prostriedky. Na druhej strane však deklarácia obsahuje aj dve „poistky“ transatlantickej spolupráce: 1. európske vojenské operácie môžu byť realizované len v prípade, že „Aliancia ako celok sa neangažuje“; 2. výstavba európskych spôsobilostí musí byť realizovaná bez nepotrebných/zbytočných duplikácií.

- **december 1999:** Európska rada v Helsinkách stanovila hlavný cieľ (*headline goal*) pre SZBP, podľa ktorého bude EÚ schopná do roku 2003 nasadiť do 60 dní a udržať počas minimálne jedného roka vojenské jednotky do 50 000 – 60 000 osôb plniace Petrohradské úlohy.
- **december 2001:** EÚ na Európskom samite v Laeken deklarovala, čiastočnú operácie schopnosť Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (EBOP) čím potvrdila svoj záujem hrať kľúčovú úlohu v oblasti európskej a medzinárodnej bezpečnosti.

Tabuľka č. 1 – členstvo v ZEÚ koncom roka 2000

Stáli členovia

Belgicko
 Francúzsko
 Nemecko
 Taliansko
 Luxemburg
 Holandsko
 Spojené kráľovstvo
 Španielsko (od 1990)
 Portugalsko(od 1990)
 Grécko (od 1995)

Pridružení členovia (kategória vytvorená v r. 1992 pre európske krajiny, ktoré neboli členmi EÚ ale boli členmi NATO)

Island
 Nórsko
 Turecko
 Česká republika (od r. 1999)
 Maďarsko (1999)
 Poľsko (1999)

Pozorovatelia (kategória vytvorená v r. 1992 pre nečlenské krajiny NATO, ktoré boli členmi EÚ a Dánsko)

Dánsko
 Írsko
 Rakúsko (od 1995)
 Fínsko (1995)
 Švédsko (1995)

Pridružení partneri (kategória vytvorená v r. 1994)

Česká republika (do 1999)
 Maďarsko (do 1999)
 Poľsko (do 1999)
 Bulharsko
 Estónsko
 Lotyšsko
 Litva
 Rumunsko
 Slovensko
 Slovinsko (1996)

ZEÚ ako organizácia zanikla a z trojuholníka EÚ–ZEÚ-NATO sa stal bilaterálny vzťah EÚ – NATO. Táto zmena priniesla so sebou tri problémy:

- ZEÚ bola aliancia, založená na vzájomnej obrannej záruke. Avšak budúcnosť tejto záruky je neistá, nakoľko neutrálne štáty EÚ nie sú nadšené z toho, aby sa z EÚ stala aliancia.
- Vzťah EÚ s nečlenskými európskymi krajinami, ktoré sú súčasťou NATO, ako napríklad Turecko, zostáva sporným.
- Stúpenci Severoatlantického paktu a USA sa obávajú, že EÚ bude duplikovať zdroje NATO a v tej súvislosti s nimi súťažiť. Faktom však zostáva, že v najbližšej budúcnosti bude EÚ stále potrebovať prístup k spôsobilostiam NATO na plnenie svojich záväzkov.

Reformy a ambície EÚ v oblasti obrany musia byť podporené zlepšeným vybavením. Ak uskutočnené reformy prinesú potrebné štruktúry síl a spôsobilosti dôjde k pridaniu vojenskej spôsobilosti ku už veľmi dobre rozvinutej civilnej spôsobilosti EÚ v oblasti krízového manažmentu. V okolí hraníc Európy je mnoho hrozieb pre stabilitu a bezpečnosť, ktoré si môžu vyžadovať vojenský zásah, alebo aspoň hrozbu takéhoto zásahu. Oblasť primárneho záujmu EÚ sa pohybuje pozdĺž Severnej Afriky cez Blízky východ na Kaukaz a do východnej Európy. Nedostatok vojenských spôsobilostí EÚ skomplikoval úlohu EÚ a jej členských krajín v Afganistane a tak zredukoval vplyv, ktorý mohli mať na povahu, smerovanie a ciele operácie. Krízy vo forme kolapsov štátov, dezintegrácie, etnickej neznášanlivosti, terorizmu a regionálnej nestability vyžadujú od EÚ, aby mala k dispozícii celú škálu nástrojov zahraničnej a bezpečnostnej politiky vrátane vojenských možností.

Napriek tomu, že NATO rozšírilo svoje pôsobenie z kolektívnej obrany počas Studenej vojny na krízový manažment a presadzovanie mieru (*peace enforcement*) počas 90-tych rokov minulého storočia, USA, ktoré dominujú organizácii, neboli nadšené vmiešavaním sa do európskych kríz prostredníctvom NATO.⁴ USA, ako hlavný navrhovateľ v NATO má často iný pohľad na veci ako štáty EÚ a zastáva rozdielnu líniu pri rozhodovaní o určitých krokoch NATO. Pre USA bolo a je zaujímavejšie zredukovat' svoje jednotky v Európe a uvoľniť zdroje pre operácie, ktoré sa im javili ako urgentnejšie. Pre štáty EÚ sú relevantnejšie typy operácií spomínané v Petrohradských úlohách, do ktorých USA nechcú byť špecificky zainteresované. Ide najmä o oblasti v Európe a jej bezprostrednom susedstve, za ktoré by aj podľa USA malo EÚ prebrať zodpovednosť.

Faktom zostáva, že významné percento personálu v plánovacích a veliacich štruktúrach NATO sú Američania, takže bude obtiažne vylúčiť ich z operácií NATO. Dokonca aj v koncepte Spoločných „task forces“, ktoré by mali umožniť európskym štátom uskutočniť operácie pod hlavičkou NATO bez participácie USA, nie je možné ich vynechať. Sú to práve USA, ktoré vlastnia kritické vojenské spôsobilosti a aktíva, ktoré chýbajú európskym členom. A keďže USA sú nie veľmi ochotné zapožičať svoje spôsobilosti bez vlastného personálu, popiera sa tým celá myšlienka Spoločných „task forces“.⁵

2. VZŤAHY EÚ – NATO ZALOŽENÉ NA „BERLIN PLUS“

Príkladom úspešnej spolupráce týchto dvoch organizácií je Berlin plus, ktorý umožnil EÚ prístup k aktívam a spôsobilostiam NATO. „Berlin Plus“ je skráteným názvom prístupu EÚ k plánovaniu a spôsobilostiam vedenia krízových operácií NATO. Jeho počiatky siahajú k ministerskej konferencii NATO v roku 1996, na ktorej sa ministri zahraničných vecí dohodli na využívaní zdrojov a spôsobilostí NATO pri operáciách pod vedením ZEU s cieľom

⁴ K. Smith, EU external relations in CINI M., European Union Politics, Oxford University Press, 2003

⁵ T. C. Salmon, A. J. K. Shepherd, Toward a European Army, Londýn 2003

posilniť európsku obranu v rámci NATO. Na washingtonskom samite v roku 1999 sa toto ustanovenie rozšírilo na operácie krízového manažmentu pod vedením EÚ v rámci EBOP. Vo „washingtonskom vyhlásení“ sa hovorilo, že tieto opatrenia sa budú vzťahovať na „...operácie, ktorých sa aliancia ako celok nezúčastňuje.“ Záverečnú dohodu medzi EÚ a NATO v rokoch 1999 až december 2002 striedavo blokovali Grécko a Turecko. Dohoda, ktorú pôvodne dosiahlo Spojené kráľovstvo a ktorá sa uzatvorila tesne pred bruselskou Európskou radou v novembri 2002, bola prípravou na „vyhlásenie EÚ a NATO o EBOP“ zo 16. decembra 2002. Preto záverečnú dohodu medzi EÚ a NATO „Berlin plus“ tvorila séria inštitucionálnych dohovorov medzi EÚ a NATO, ktoré umožnili bezpečnú výmenu informácií a vytvorenie spôsobu, ktorým NATO sprístupní svoje zdroje. Záverečná inštitucionálna dohoda o bezpečnosti informácií, ktorá bola potrebná na sformalizovanie týchto vzťahov, sa uzatvorila 12. marca 2003.

Avšak možnosti tohto druhu spolupráce sú veľmi málo využívané. EÚ použila tento nástroj len dvakrát a to v operácii Concordia vo FYROM a v úspešnej operácii Althea v Bosne a Hercegovine. Zástupca vrchného veliteľa spojeneckých síl NATO pre Európu je veliteľom operácie Althea a operačné veliteľstvo pre túto operáciu je v SHAPE. Takýto druh spolupráce okrem iného značne eliminoval náklady. Je veľká škoda, že EÚ nepokračovala v aplikácii Berlin plus aj pri ďalších svojich operáciách ako napr. EUFOR Chad/RCA alebo operácia Atalanta – EU NAVFOR na boj s pirátstvom v Somálsku.⁶ V prípade EUFOR Chad išlo o operáciu v Afrike, o ktorú sa NATO nezaujímalo a v podstate bola celá vedená Francúzskom. Ani na jednej strane neexistovala vôľa použiť Berlin plus. V prípade boja s pirátstvom došlo v oboch organizáciách k veľa krát spomínanej „nechcenej“ duplikácii a to spustením operácie NATO Ocean Shield a operácie EÚ Atalanta. Medzi oboma operáciami by nikto nenašiel veľa rozdielov. V tomto prípade však išlo pravdepodobne o prestíž medzi organizáciami a ani jedna nechcela zostať von z hry pri takej medializovanej téme akou boli somálski piráti.

3. KOMPLEXNÝ PRÍSTUP

NATO aj EÚ zdôrazňujú potrebu komplexného prístupu (*comprehensive approach*) a preto sa snažia viac alebo menej úspešne spolupracovať v oblasti medzinárodného krízového manažmentu. Obidve organizácie volajú po lepšej spolupráci a koordinácii v operačnom priestore a deľbe zodpovednosti. Snaha Vysokej predstaviteľky EÚ Ashton dosiahnuť posilnenie strategického vzťahu EÚ-NATO v krízovom manažmente a to navrhnutím konkrétnych opatrení prezentovaných vo februári 2010 generálnemu tajomníkovi NATO bola veľmi vítanou. EÚ hrá dôležitú úlohu v mnohých krízových oblastiach prostredníctvom svojich civilných nástrojov, ktoré má k dispozícii. Často krát sa obe organizácie stretávajú v operačnom priestore ako v prípade Afganistanu (ISAF, EUPOL) či Kosova (KFOR, EULEX), avšak ich úsilie je často podkopávané nedostatočnou spoluprácou a podporou v mieste pôsobenia. Tohto problému sú si vedomí politici jednotlivých krajín a už niekoľko rokov sa stáva aj predmetom diskusií na najvyššej úrovni, žiaľ bez konkrétnych výsledkov či formálnych dohôd. Príkladom môže byť Kosovo, kde dohoda o ochrane personálu z EULEX jednotkami NATO KFOR bola uzatvorená len na úrovni operačných veliteľov jednotlivých operácií, nakoľko dohoda na úrovni organizácií nebola možná vďaka určitým pozíciám členských krajín oboch organizácií.

---

⁶ J. Nad', M. Sklenár, Per Angusta Ad Augusta: An Outlook for EU and NATO Relations, Bratislava 2010

Je potrebné, aby si obe organizácie uvedomili, že komplexný prístup je len jeden. Taktiež je potrebné, aby obe organizácie dokázali flexibilne reagovať na nové situácie, ktoré nie sú pokryté oficiálnymi dohodami. Takáto situácia nastala v roku 2007 keď EÚ spustilo civilné misie EUPOL a EULEX. Táto situácia nebola pokrytá v Berlin plus, ale to neznamenalo, že ak spolupráca nie je pokrytá v nejakom rámci lídri oboch organizácií nie sú schopní flexibilne zareagovať a vytvoriť podmienky pre nový druh spolupráce. Takáto neschopnosť organizácií dohodnúť sa by mohla mať v extrémnych podmienkach za následok ľudské životy.

4. SILY RÝCHLEJ REAKCIE

Ďalším príkladom zbytočnej duplikácii, ktorá má za následok plytvanie zdrojmi a finančnými prostriedkami je vytvorenie síl rýchlej reakcie v oboch organizáciách. Táto duplikácia navyše vytvára komplikácie v plánovaní spôsobilostí, naplnení CJSOR (Combined Joint Statement of Requirements), celkovú únavu v ozbrojených síl ako aj finančné dopady. Niektoré členské krajiny oboch organizácií si tieto problémy uvedomujú a snažia sa hľadať východiská. Takýmto pokusom bolo aj vytvorenie skupiny EÚ – NATO pre spôsobilosti (*EU – NATO Capability Group*) Táto skupina za zaoberala medziiným štúdiom vzájomného dopĺňania sa medzi bojovými skupinami EÚ (EU BG) a rýchlymi silami NATO (NRF). Táto štúdia zistila, že obe strany majú problém so štandardizáciou, certifikáciou, výcvikom, ale taktiež so svojimi konceptami. Oba koncepty (EU BG a NRF) pokrývajú skoro rovnaké úlohy ale taktiež čelia rovnakým problémom. „Odzbrojená Európa“ čelí v súčasnosti veľkým problémom so spôsobilosťami strategickej prepravy a logistickej podpory a už len existencia oboch konceptov núti krajiny duplikovať výdavky z už teraz veľmi obmedzeného obranného rozpočtu. Objavujú sa aj skeptické hlasy či vôbec súčasné CJSOR pre EU BG je postačujúce pre Petrohradské úlohy. V porovnaní s EU BG sú NRF vo všeobecnosti viac flexibilné a užitočné (pokrývajú aj operácie podľa článku 5), avšak taktiež čelia vážnym výzvam. Členské krajiny NATO si uvedomili aké obtiažne bolo fungovať na základe prvého konceptu a odhodlali sa k viacerým zmenám od „Pražského konceptu“ cez „Graduovanú možnosť 3“ a končiac so súčasne aplikovateľným „*obnoveným pôvodným konceptom*“ s myšlienkou tzv. „*response force pool*“, ktorá umožňuje adekvátne a efektívne usporiadanie pre konkrétnu misiu.

V každom prípade, neexistujúce skúsenosti zo skutočného nasadenia týchto síl vytvárajú neistotu čo sa týka funkčnosti oboch konceptov. Existovalo viacero možností pre nasadenie určitých spôsobilostí z EU BG alebo NRF počas prírodných katastrof, avšak k takémuto rozhodnutiu nedošlo.

RIEŠENIA DO BUDÚCNOSTI

Je dôležité, aby si transatlantickí spojenci opätovne ujasnili svoje základné bezpečnostné a obranné ciele a úlohy v rámci ktorých stanovia nové pravidlá a procedúry pre pravidelné konzultácie na všetkých úrovniach, vrátane najvyššej. Neexistuje žiaden iný spôsob ako by mohli byť schopné obe organizácie efektívne plniť svoju zodpovednosť na medzinárodnej scéne. V rámci tohto pohľadu na samých seba by bolo veľmi užitočné dosiahnutie konečnej dohody v Turecko-Cyperskom vzťahu, ktorý je častou prekážkou napredovania. Obidve organizácie by mali uzatvoriť novú strategickú dohodu založenú na Berlin plus avšak oveľa ambicióznejšiu, ktorá by sa stala skutočnou strategickou politicko-vojenskou dohodou.⁷ Mala by pokrývať doterajšie prázdne miesta v spolupráci EÚ a NATO,

---

⁷ J. Nad', M. Sklenár, *Per Angusta Ad Augusta: An Outlook for EU and NATO Relations*, Bratislava 2010

vrátane spolupráce medzi civilnými a vojenskými misiami v operačnom priestore. Na základe definovaných úloh obojstranná dohoda by umožnila správne identifikovať potrebné spôsobilosti a viedla by k vytvoreniu komplexného zoznamu požiadaviek na konkrétne spôsobilosti. V plne integrovanom systéme obranného plánovania by bolo samozrejmé ktorej organizácii by bol zverený rozvoj konkrétnej spôsobilosti. Prvým príkladom by bolo systematické posilnenie spôsobilostí civilného krízového manažmentu v rámci EÚ a na viac poskytnutie spôsobilosti helikoptér prostredníctvom NATO. Tento jednotný zoznam spôsobilostí by slúžil pre operácie NATO a EÚ (a prípadne aj OSN pod vedením EÚ alebo NATO). Takéto niečo by viedlo ku skutočnej spolupráci v oblasti obranného výskumu, rozvoja, obstarávania, udržiavania, dodávok, atď. Neskôr by to mohlo viesť k vytvoreniu spoločnej jednotnej agentúry, ktorá by pokrývala potreby oboch organizácií.⁸

V záujme zníženia nákladov by bolo vítané vytvorenie spoločného vzdelávacieho centra.⁹ Pre NATO Defence College by pravdepodobne nebolo problémom otvorenie vyššie úrovňového programu pre európsku bezpečnosť. Navzájom sa prekrývajúce organizácie ako NATO a EÚ si musia zadefinovať vhodný spôsob ako ďalej pokračovať tak aby si zachovali svoju kredibilitu. Cesta jednoznačne vedie cez zlepšenie vzájomnej spolupráce, tak aby transatlantický vzťah zostal aj naďalej základom bezpečnosti vo svete. Vonkajšie prostredie vytvára naďalej veľký tlak na obe organizácie, aby rozvíjali svoju strategickú spoluprácu. Vo vnútri organizácii však naďalej prevláda nedostatok skutočnej ochoty dohodnúť sa na lepšej implementácii strategického partnerstva.

Z tohto hľadiska nepriniesol nič prevratné ani samit NATO, ktorý sa uskutočnil v máji 2012 v Chicagu. Spojenci sa rozhodli investovať efektívne do svojej obranyschopnosti aj v dobe úsporných opatrení. Dohodli sa pritom implementovať novú kultúru spolupráce, aby spolu dosiahli to, čo nemôžu za existujúcej finančnej situácie dosiahnuť samostatne. Dohodli sa na realizácii mnohonárodných projektov, ktoré im poskytnú potrebné spôsobilosti za akceptovateľnú cenu. Toto sa bude diať v rámci iniciatívy tzv. inteligentnej obrany, pričom okrem rozvoja mnohonárodných projektov budú jej ďalšími dôležitými prvkami prioritizácia a špecializácia. Pri ich rozvíjaní však bude treba vyriešiť kľúčovú otázku, ako v prípade potreby zaručiť členským krajinám prístup k tým spôsobilostiam, ktoré sa rozhodli, v rámci prioritizácie a špecializácie, ďalej už na národnej úrovni neudržiavať.

Čo sa týka vzťahov NATO – EÚ samotné stretnutie vrcholných predstaviteľov štátov NATO s vrcholnými predstaviteľmi EÚ vyslalo veľmi pozitívnu správu smerom k EÚ. Na samite sa zúčastnilo viacero vrcholných predstaviteľov EÚ vrátane stáleho predsedu Európskej rady, predsedu Európskej komisie a vysokej predstaviteľky EÚ pre zahraničnú politiku. Všeobecne by sa dalo konštatovať, že NATO týmto krokom aspoň formálne potvrdilo svoju špeciálnu väzbu na EÚ aj napriek rôznym pnutiam, ktoré existujú v členských krajinách pre preferenciu jednej alebo druhej organizácie.

Kritickou a hlavnou vo vzťahu k EÚ a EBOP bola téma obranných spôsobilostí. Opakujúcim sa problémom je nedostatok výdavkov štátnych rozpočtov členských krajín na obranu, ktoré majú vzhľadom na svetové ekonomické problémy negatívny výhľad na zlepšenie a nedostatok spôsobilostí najmä na strane európskych spojencov. V konkrétnejšej rovine NATO v záveroch zo summitu apelovalo na zladenie projektov Inteligentnej obrany (Smart Defence) a Zdieľania a zlučovania (Pooling and Sharing) a vyzdvihlo prvé kroky EÚ

---

⁸ J. Naď, M. Sklenár, *Per Angusta Ad Augusta: An Outlook for EU and NATO Relations*, Bratislava 2010

⁹ Tamže

a Európskej obrannej agentúry v tomto smere pri rozvíjaní projektov tankovania za letu, zdravotníckej podpory, námorného monitorovania a projektov v oblasti spoločného výcviku.¹⁰

Istá váha a dôležitosť sa nedá uprieť ani deklarovaným stanoviskám v podobe záverov zo summitu, avšak naozaj podstatné sú praktické dopady prijatých rozhodnutí, ktoré ukáže blízka budúcnosť.

LITERATÚRA:

1. Karen E. Smith, *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Cambridge, 2003
2. K. Smith, *EU external relations in CINI M.*, European Union Politics, Oxford University Press, 2003
3. T. C. Salmon, A. J. K. Shepherd, *Toward a European Army*, Londýn 2003
4. H. Sjursen – Security and Defence, in Carlsnaes W., Sjursen H. and White B., *Contemporary European Foreign Policy*, Londýn, 2004
5. J. Nad', M. Sklenár, *Per Angusta Ad Augusta: An Outlook for EU and NATO Relations*, Bratislava 2010
6. B. Bodnárová, *Záverý Chicagského summitu NATO a Európska bezpečnostná a obranná politika*, *Transatlantické listy 2/2012*, CSS 2012
7. www.consilium.eu
8. www.nato.int
9. www.euractiv.eu

Mgr. Ivica STEHLÍKOVÁ, M.A

Sekcia obrannej politiky, medzinárodných vzťahov a legislatívy,
Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 00421960313635,
ivica.stehlikova@mod.gov.sk

---

¹⁰ B. Bodnárová, *Záverý Chicagského summitu NATO a Európska bezpečnostná a obranná politika*, *Transatlantické listy 2/2012*, CSS 2012, 3 str.

KYBERNETICKÉ ÚTOKY AKO VÝZNAMNÝ PRVOK ASYMETRICKÉHO BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA V 21. STOROČÍ

Dušan SVRČEK

ABSTRACT

The character of the security environment in the 21st century is defined by the asymmetric nature. New actors and new threats are emerging in this environment. Threats are not only military and their consequences hit all aspects of society. Cyber attacks are one of these threats and they gain constantly greater importance. Non-state actors are beside states also active. Cyber attacks affect states, companies and individuals. Motivation of attackers, range, length, intensity and consequences of attacks are different. Information technologies are wide-spread and it makes the attacks more effective and targets more vulnerable. States and international organizations as EU and NATO emphasize the importance of this threat in their actual security strategies where cyber attacks are defined as security threat and consequent counter measures are necessary.

Keywords: cyber attacks, security, asymmetry, instability

ÚVOD

Bezpečnostné prostredie sa na začiatku 21. storočia vyvíja dynamickým spôsobom a svojou povahou je asymetrické. Štátnych aktérov dopĺňajú neštátni, ktorých počet sa na rozdiel od štátov zvyšuje oveľa rýchlejšie. Globalizácia má značný dosah na bezpečnosť a stabilitu, zvyšuje zraniteľnosť a vzájomnú závislosť medzi aktérmi. Hrozba klasického konvenčného ohrozenia je stále reálna, ale dnes ju dopĺňajú mnohé nové hrozby, ktoré ešte prednedávnom nemali taký celosvetový a celospoločenský vplyv. Jednu z takýchto hrozieb predstavujú kybernetické útoky.

Väčšinu konfliktov od konca druhej svetovej vojny do súčasnosti možno charakterizovať ako asymetrickú. Asymetrické konflikty sú chápané ako konflikty protivníkov, ktorí disponujú rozdielnymi prostriedkami a vojenským potenciálom a ktorých stratégie a taktiky sú odlišné, či už v dôsledku objektívne daných podmienok alebo na základe úvahy danej napríklad výraznou prevahou v prostriedkoch a vojenskom potenciáli jednej zo strán konfliktu. Takúto prevahu druhá strana kompenzuje inováciou taktiky, nekonvenčnými prostriedkami boja, atď. (Galatík, 2008, s. 222).

Klasickí aktéri a rozpoznateľné línie konfliktu v mnohých prípadoch miznú. Vojnový konflikt dvoch súperiacich strán disponujúcich konvenčnými silami je postupne nahrádzaný konfliktom dlhodobého charakteru pričom jeden z protivníkov je obtiažne identifikovateľný. Tohto protivníka nie je možné poraziť či eliminovať klasickou vojenskou operáciou, nakoľko nie je spojený s konkrétnou štátnou štruktúrou a často ani s konkrétnym teritóriom, nerešpektuje

tradičné vojnové právo a vzhľadom ku svojej slabosti ohľadom konvenčných síl sa snaží využívať asymetrické formy útoku na záujmy svojho súpera (Galatík, 2008, s. 136).

1. ZÁVISLOSŤ NA INFORMAČNÝCH TECHNOLOGIÁCH A ZRANITEĽNOSŤ VOČI KYBERNETICKÝM ÚTOKOM

Problematiku ochrany pred kybernetickými útokmi nemožno obmedziť iba na úroveň ohrozenia štátu. Tento typ bezpečnostnej hrozby neohrozuje totiž iba jednotlivé štáty, pretože nepozná medzi nimi hranice. Taktiež smerom dovnútra štátu nepôsobia kybernetické útoky ako ohrozenie jednej alebo iba niekoľkých častí spoločnosti. Je potrebné ich vnímať nielen na medzinárodnej či medzirezortnej úrovni, prípadne na úrovni verejnej alebo súkromnej sféry, ale predstavujú problém celej spoločnosti.

V dnešnej dobe je celé spektrum života spoločnosti závislé na informačných technológiách. Jedná sa hlavne o počítačové systémy kritickej infraštruktúry na riadenie a prepojenie štátnej a verejnej správy. Zo súkromnej oblasti je jedným z najdôležitejších bankový sektor, ale nezanedbateľnú pozíciu predstavujú aj systémy fungujúce v rámci vedeckej a akademickej sféry.

Rastie povedomie zraniteľnosti kritickej infraštruktúry štátu spôsobené kybernetickými útokmi. Medzi najviac zraniteľné systémy patria dopravné, telekomunikačné a energetické systémy. Medzi najčastejšie typy útokov na takéto systémy sú: hrozba zo strany insiderov, anonymný prístup do chránených sietí cez internet, falošný softvér a zamestnanci porušujúci bezpečnostné smernice (Carr, 2010, s. 8).

Veľká časť medziľudskej komunikácie je nahradzovaná virtuálnou komunikáciou. Ešte tomu nie je tak dávno, čo väčšina komunikácie prebiehala prostredníctvom telefonických spojení, listovým spojením alebo priamym kontaktom. Tento štýl komunikácie je dnes nahradený najmä komunikovaním prostredníctvom e-mailov, sociálnych sietí alebo telefonovaním cez internet. Dochádza ku hromadnému využívaniu mobilnej komunikácie a bezdrôtovému prenosu dát (Souhrná informace o stavu kybernetické bezpečnosti v České republice a předpoklady jejího zajištění na období 2011 – 2015, 2011, s. 3).

V súkromnej oblasti je poskytovanie množstva služieb podmienené požiadavkou na trvalú dostupnosť, resp. nepretržitosť a spoľahlivosť služieb. Jedná sa napríklad o strategické fungovanie energetických sietí alebo on-line dostupnosť bankových služieb. Banky v stále väčšej miere prechádzajú na zložitejšie počítačové spracovanie finančných operácií. Frekventovanejším sa stáva aj používanie internetu.

Rastúca závislosť na informačných a komunikačných technológiách zvyšuje zraniteľnosť štátu a jeho občanov voči kybernetickým útokom. Tieto útoky môžu predstavovať nový spôsob vedenia vojny alebo môžu mať kriminálnu, ekonomickú či teroristickú motiváciu a môžu byť použité k destabilizácii spoločnosti. Úniky strategicky dôležitých informácií, zásahy do informačných a komunikačných technológií štátnych inštitúcií alebo strategických podnikov a spoločností, ktoré zaisťujú základné funkcie štátu, môžu ohroziť jeho strategické záujmy (Strategie pro oblast kybernetické bezpečnosti České republiky na období 2011 – 2015, 2011, s. 4).

2. NÁSLEDKY KYBERNETICKÝCH ÚTOKOV

Počas studenej vojny mali aktéri zvýšenú schopnosť zistiť a identifikovať zdroj nukleárneho alebo raketového útoku, čo na druhej strane zvyšovalo stabilitu systému. Mnoho analytikov sa obáva súčasnej nestability, ktorá prináša potrebu rýchleho a presného identifikovania zdroja možného kybernetického útoku (Carr , 2010, s. 179).

Nárast používania informačných technológií v každodennom živote priamo súvisí s frekvenciou ich zneužívania. Na ich zneužitie sa orientuje stále väčšia časť kriminálnej a neetickej činnosti. Závažnosť takýchto incidentov úmerne rastie s tým, ako narastá množstvo údajov uložených v informačných a komunikačných systémoch.

Moderné informačné technológie sa vyznačujú vlastnosťami výhodnými pre používateľov, ale na druhej strane tým zvyšujú aj svoju zraniteľnosť. Jednou z nich je globálna dostupnosť, ktorá búra hranice medzi užívateľmi a útočníkmi a umožňuje im zaútočiť kybernetickými prostriedkami prakticky z akéhokoľvek miesta na svete. Pre útočníkov predstavujú značnú mieru anonymity. Rýchlosť a pravidelne sa zväčšujúca veľkosť procesorov umožňuje útočníkom veľmi rýchlo prenášať veľké objemy dát. Nové technológie sú relatívne lacné, ich používanie relatívne jednoduché a svojou znižujúcou sa cenou sú stále dostupnejšie pre čoraz väčšiu skupinu užívateľov (Souhrná informace o stavu kybernetické bezpečnosti v České republice a předpoklady jejího zajištění na období 2011 – 2015, 2011, s. 4).

Všetky tieto vlastnosti predstavujú asymetriu medzi útočníkmi a obrancami. Útočník je ten, kto volí cieľ, okamih, rozsah, intenzitu a metódu útoku. Smeruje k tomu, aby s minimálnou snahou dosiahol maximálny účinok. Na druhej strane opatrenia proti kybernetickým útokom sú veľmi nákladné.

Asymetria kybernetického útoku spočíva v skutočnosti, že na jeho prevedenie stačí málo špecialistov s potrebnými informačnými technológiami. Títo môžu s relatívne malými nákladmi spôsobiť veľké hospodárske škody takého rozsahu, že ich náprava môže trvať roky. Prípadný katastrofický scenár by s veľkou pravdepodobnosťou znamenal ohrozenie základných civilizačných výdobytkov ako napr. kolaps komunikačných a informačných sietí vrátane obmedzenia služieb núdzového volania, komplikácie pre bankové služby v podobe nefunkčných bankomatov alebo bezhotovostných platieb. Stratu by však utrpeli aj mnohé podnikateľské subjekty závislé na fungujúcom internete a jeho službách, ako napríklad on-line obchody.

Útočníkov v rámci kybernetických útokov predstavujú hlavne odborníci s ekonomickou motiváciou, ktorí sú často najímaní do služieb organizovaného zločinu, či odborníci s ideologickou motiváciou presadzujúci najmä náboženské a politické ciele. Medzi útočníkov sa zaraďujú aj amatéri s túžbou dokázať si, že sú schopní zaútočiť na nejaký informačný systém, ale patria sem aj odborníci v službách štátu (Souhrná informace o stavu kybernetické bezpečnosti v České republice a předpoklady jejího zajištění na období 2011 – 2015, 2011, s. 4). Útočníci môžu okrem politických, ekonomických a náboženských cieľov šíriť propagandu, získavať nových sympatizantov alebo vytvoriť medzi sebou sieť využívanú pre potrebu vlastnej komunikácie.

Príklady ukazujú aký rýchly a rôznorodý je vývoj v tejto oblasti. Útoky proti štruktúram informačných a komunikačných technológií sa stávajú stále sofistikovanejšími a komplexnejšími. Tieto útoky sa vedú rôznymi metódami a proti rôznym cieľom. Taktiež sa mení povaha a motívy útočníkov. Stále častejšie sa terčom dobre organizovaných útokov stávajú prvky kritickej

infraštruktúry, ktoré sú životne dôležité pre fungovanie štátu (Strategie pro oblast kybernetické bezpečnosti České republiky na období 2011 – 2015, 2011, s. 4).

Prikladom takto vedeného útoku sa v roku 2007 stalo Estónsko.¹ Estónsko bolo v tom období jedným z mála štátov snažiacich sa o vybudovanie funkčného e-governmentu. Tri týždne trvajúci útok bol vedený proti stránkam estónskych vládnych inštitúcií, bankám, internetovej infraštruktúre a médiám. Estónci v tom čase spracovávali 98% bankových operácií prostredníctvom elektronických médií (Geers, 2011, s. 84).

Na základe známych kybernetických útokov je možné konštatovať, že možnosť kybernetickej vojny je reálna. Štáty postupne získavajú spôsobilosti v tejto oblasti a následky takto vedenej vojny by boli devastačné. Kybernetické útoky je možné uskutočniť v krátkom časovom úseku. Určiť trvanie od začatia útoku až po efekt, ktorý vyvolá je veľmi náročné. Takto vedené útoky majú globálnu pôsobnosť. V konfliktoch sa rapidne zvyšuje používanie kybernetických útokov. Zmenilo sa bojisko, kde prebiehajú tieto útoky. Popri vojenských systémoch sa bojiskom stali aj systémy, na ktorých je závislé civilné obyvateľstvo, ako napríklad bankové systémy (Clarke, Knake, 2010, s. 30).

Odporúčania týkajúce sa ochrany pred kybernetickými útokmi obsahujú: pripravenosť a prevenciu na základe medzinárodnej spolupráce medzi krajinami, schopnosť vypátrať útočníkov a schopnosť zotaviť sa z následkov útokov (Carr, 2010, s. 7).

3. HROZBA KYBERNETICKÝCH ÚTOKOV Z POHĽADU EÚ A NATO

V decembri 2003 bola v Európskej únii (EÚ) prijatá Európska bezpečnostná stratégia. Bol to jeden z prvých komplexných dokumentov sústreďujúci sa na budúcnosť EÚ z bezpečnostného hľadiska. Už jej krédo naznačovalo, že EÚ by mala byť pripravená zdieľať zodpovednosť za globálnu bezpečnosť. Pre túto potrebu bolo naformulovaných päť hlavných bezpečnostných hrozieb: terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, regionálne konflikty, zlyhávajúce štáty a organizovaný zločin. Hrozba kybernetických útokov sa tu však ešte neobjavovala.

Po piatich rokoch bola v roku 2008 prijatá revízia pod názvom *Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie – zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete*. EÚ v nej revidovala bezpečnostné hrozby, niektoré z nich sa stali významnejšie, ale z pohľadu EÚ všetky viac komplexné. Predchádzajúce hrozby sú doplnené o kybernetickú bezpečnosť, energetickú bezpečnosť a klimatické zmeny.

Existencia Európskej bezpečnostnej stratégie je dôležitým krokom k začatiu rozvoja významnej spolupráce kolektívnych strategických záujmov a názorov, čo je nevyhnutné na presadzovanie týchto záujmov. Tradícia európskej „soft power“ je v dnešných časoch vybalansovaná s niektorými elementmi „hard power“. EÚ si uvedomuje, že na vyrovnanie sa s dnešnými bezpečnostnými hrozbami je potrebná ako medzinárodná spolupráca, tak aj vojenský a civilný prístup. Preto Európska bezpečnostná stratégia poukazuje na potrebu udržiavania efektívneho multilateralizmu a preventívneho angažovania sa (Kelemen, Nečas, 2010, s. 125).

Vstupom Lisabonskej zmluvy do platnosti a účinnosti sa posilnil potenciál EÚ byť dôležitým bezpečnostným aktérom na medzinárodnom poli. Lisabonská zmluva priniesla nové ustanovenia týkajúce sa spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (SZBP). Kompetencie EÚ

---

¹ Kyberneticky útok hackerov nastal po tom ako bola z centra Tallinu presunutá socha sovietskeho vojaka z druhej svetovej vojny na perifériu mesta.

majú pokrývať všetky oblasti zahraničnej politiky a všetky otázky týkajúce sa bezpečnosti únie. Toto ustanovenie predstavuje základ pre kreáciu orgánov vykonávajúcich zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ a rozsah ich právomocí. Ako zmluva uvádza, v rámci zásad a cieľov jej vonkajšej činnosti má EÚ uskutočňovať, vymedzovať a vykonávať SZBP, založenú na rozvoji vzájomnej politickej solidarity medzi členskými štátmi, identifikovaní otázok všeobecného záujmu a dosahovaní stále vyššieho stupňa zblíženia činností členských štátov.

Inštitucionálne zmeny priniesli okrem iného post Vysokého predstaviteľa únie pre zahraničné vzťahy a bezpečnostnú politiku, ktorý spája v sebe predošlé pozície európskeho komisára pre vonkajšie vzťahy a Vysokého predstaviteľa pre spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku. Spojenie týchto dvoch formálne rozdelených zložiek európskej zahraničnej politiky pod jednotné vedenie môže priniesť synergický efekt pri dosahovaní nastolených cieľov, ale aj pri spôsobe reakcií na aktuálne problémy a výzvy. Zmeny, ktoré priniesla Lisabonská zmluva, by mali pomôcť EÚ budovať potrebné spôsobilosti, ktoré jej pomôžu čeliť novým bezpečnostným hrozbám.

Na nové vznikajúce hrozby reaguje aj Organizácia severoatlantickej zmluvy (NATO). Členské krajiny NATO hľadali nový konsenzus na meniace sa strategické prostredie a spoločný spôsob vytvorenia záväzného dokumentu pre alianciu. Strategická koncepcia NATO z roku 1999 bola prijatá pred útokmi z 11. septembra 2001, pred antraxovým ohrozením Spojených štátov amerických a pred teroristickými útokmi uskutočnenými v Európe. Taktiež sa v tomto období vyskytla nehoda medzi transatlantickými spojencami týkajúca sa invázie v Iraku. Aliancia sa však zapojila do misie v Afganistane, prebehli ďalšie vlny rozširovania EÚ a NATO a Estónsko sa stalo terčom kybernetických útokov. Tieto udalosti sú iba niekoľkými príkladmi, ktoré sa stali od apríla 1999 a predstavovali nevyhnutnosť prijatia novej strategickej koncepcie (Nečas, Spilý, 2009, s. 96).

Na summite NATO v roku 2010 v portugalskom Lisabone bola prijatá nová strategická koncepcia NATO s názvom *Aktívne zapojenie, moderná obrana*. V časti venovanej popísaniu bezpečnostného prostredia sa konštatuje, že konvenčná hrozba nemôže byť ignorovaná. Popri tom sú tu však popísané nové bezpečnostné hrozby, ktorým sa chce NATO v budúcnosti venovať. Popri iných tu má svoje miesto aj hrozba kybernetických útokov. Tie sa totiž stávajú frekventovanejšie, organizovanejšie a spôsobujú väčšiu škodu hlavne pre štátnu správu, súkromný sektor, potenciálne pre dopravu a podporné siete a ďalšie časti kritickej infraštruktúry. Môžu ohroziť národnú a euroatlantickú prosperitu, bezpečnosť a stabilitu. Zdrojmi týchto útokov môžu byť cudzie mocnosti, organizovaný zločin, teroristické či extrémistické skupiny.

Kybernetické útoky predstavujú reálnu hrozbu pre NATO a kybernetická obrana získala postavenie kľúčovej spôsobilosti pre NATO. Už zmienená strategická koncepcia z roku 2010 uznala rastúcu sofistikovanosť kybernetických útokov. Z toho dôvodu je ochrana komunikačných a informačných systémov naliehavou úlohou pre NATO, keďže na tom závisí vlastná bezpečnosť NATO.

NATO plánuje čeliť hrozbám širokým rozsahom spôsobilostí na odstrašenie a obranu. V rámci schopnosti prevencie, odhalenia, obrany a zotavenia sa z kybernetických útokov plánuje v novej strategickej koncepcii NATO zlepšiť a koordinovať národné kybernetické spôsobilosti. V rámci svojich možností plánuje NATO centralizovať orgány zodpovedné za kybernetickú obranu, budovať lepšie organizované kybernetické povedomie, procesy včasného varovania a reakcie s členskými krajinami.

Ako jeden z nástrojov NATO bolo v roku 2008 založené v estónskom Talline Centrum výnimočnosti pre spoluprácu v oblasti kybernetickej obrany. Centrum podporuje tréning a výskum v tejto oblasti. Po prijatí strategickej koncepcie v roku 2010 prešla aliancia reformou vnútorného organizačného členenia. Okrem iného bola vytvorená nová sekcia pre vznikajúce bezpečnostné hrozby (Emerging Security Challenges Division), ktorá sa zameriava na hrozby ako kybernetická bezpečnosť, terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia a energetická bezpečnosť.

ZÁVER

Kybernetické útoky predstavujú na začiatku 21. storočia jednu z najväčších hrozieb pre medzinárodný mier a bezpečnosť. Bezpečnostnú hrozbu kybernetických útokov nemožno posudzovať ako izolovaný problém jedného štátu alebo nejakej časti spoločnosti. Je to hrozba na medzinárodnej úrovni ohrozujúca aj verejné a súkromné oblasti života. Kybernetickým útokom je možné čeliť súčinnosťou štátnych, komerčných a akademických iniciatív, pretože na každej úrovni je táto hrozba konfrontovaná v dennodennej realite. Na týchto úrovniach je preto potrebné budovanie vzájomnej dôvery, bezpečnostného povedomia a zdieľania informácií.

Spôsob ako tejto hrozbe čeliť je spoločná kooperácia medzi štátmi na globálnej úrovni. Kybernetické útoky predstavujú aktuálnu hrozbu nielen pre štáty, ale aj pre EÚ a NATO. Tie ich reflektujú vo svojich aktuálnych bezpečnostných stratégiách. Na ich základe pracujú na tvorbe protiopatrení a budujú patričné spôsobilosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. CARR, Jeffrey 2010. *Inside Cyber Warfare*. Sebastopol : O'Reilly Media, 2010. 213 s. ISBN 978-0-596-80215-8.
2. CLARKE, Richard, KNAKE, Robert 2010. *Cyber War*. New York : Harper Collins Publishers, 2010. 290 s. ISBN 978-0-06-196223-3.
3. GALATÍK, Vladimír a i. 2008. *Vojenská strategie*. 1.vyd. Praha : Ministerstvo obrany ČR - Prezentační a informační centrum, 2008. 344 s. ISBN 978-80-7278-475-2.
4. GEERS, Kenneth 2011. *Strategic Cyber Security*. [online] . Tallinn: CCD CEO Publication, 2011 [cit. 2012-09-20], 169 s. ISBN 978-9949-9040-5-1.
5. KELEMEN, Miroslav, NEČAS, Pavel 2010. *War on Insecurity: Calling for Effective Strategy!* Kyjev : The Center of Educational literature, 2010. 158 s. ISBN 978-611-01-0023-6.
6. NEČAS, Pavel, SPILÝ, Peter 2009. Alliance's Strategic Concept. In *Science & Military*. Liptovský Mikuláš : Armed Forces Academy of General Milan Rastislav Štefánik, vol. 4, 2009, no. 2. ISSN 1336 8885, p. 95 – 100.
7. *Active Engagement, Modern Defence* [cit. 2012-09-21] Dostupné na internete: <<http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>>
8. *NATO and cyber defence* [cit. 2012-09-25] Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/SID-1C69AB18-5A5AE819/natolive/topics_78170.htm?>

9. *Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie – zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete* [cit. 2012-09-21] Dostupné na internete:
<http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/SK/reports/104649.pdf>
10. *Souhrná informace o stavu kybernetické bezpečnosti v České republice a předpoklady jejího zajištění na období 2011 – 2015* [cit. 2012-09-20] Dostupné na internete:
<<http://www.govcert.cz/docDetail.aspx?docid=21667313&docType=ART>>
11. *Strategie pro oblast kybernetické bezpečnosti České republiky na období 2011 – 2015* [cit. 2012-09-20] Dostupné na internete:
<<http://www.govcert.cz/docDetail.aspx?docid=21667313&docType=ART>>

Mgr. Dušan SVRČEK
Nezábudková 16, 821 01 Bratislava
dusan.svrcek@gmail.com

BEZPEČNOSŤ SR V KONTEXTE SO STRATEGICKÝM HODNOTENÍM OBRANY

Ján ŠTEUČEK

ABSTRACT

The mission of the security policy of the SR is active on the security environment in order to protect, promote, defend, defend and promote the security interests of the Slovak Republic. In carrying out its security interests will be based on the SR sovereign right to guarantee its own security, which is based on the right of individual and collective self-defense under the UN Charter. The basic objective of the security policy is thus ensure the safety of citizens and the state in a stable and predictable security environment.

Due to the collective nature of national defense and fulfillment of international obligations, the system must be able to adequately Defence participate in international crisis management efforts, particularly in crisis management, NATO, the EU and other international organizations. We must realize that defense is the state of the whole society, and especially cross-sectoral issue.

Keywords

security policy, defense policy, international organizations, security interests, security, security policy, state, international organizations, United nations, North Atlantic Treaty Organisation, European Union, European security and defence policy,

ÚVOD

Poslaním bezpečnostnej politiky SR je aktívne pôsobiť na bezpečnostné prostredie tak, aby chránila, podporovala, obhajovala, bránila a presadzovala bezpečnostné záujmy SR. Pri realizácii svojich bezpečnostných záujmov bude SR vychádzať zo suverénneho práva na zaručenie vlastnej bezpečnosti, ktoré vychádza z práva na individuálnu a kolektívnu obranu podľa Charty OSN. Základným cieľom bezpečnostnej politiky SR je zaručenie bezpečnosti občana a štátu v stabilnom a *predvídateľnom bezpečnostnom prostredí*.

Obrana štátu je celospoločenskou, nadrezortnou záležitosťou. Na jej zabezpečovaní sa podieľajú popri MO SR aj Ministerstvo zahraničných vecí SR, Ministerstvo zdravotníctva SR, Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR, Ministerstvo hospodárstva SR, MV SR, Správa štátnych hmotných rezerv SR a ďalšie orgány verejnej správy predovšetkým v oblasti podpory obrany štátu. Tieto úlohy boli plnené v rámci strednodobého medzirezortného programu, najmä v oblastiach infraštruktúry na podporu riadenia a velenia, dopravnej a telekomunikačnej podpory, zdravotníckej podpory, mobilizačných rezerv, obranného výskumu a vývoja a v medzinárodných programoch NATO najmä programu Bezpečnostných investícií NATO (NSIP) a programu podpory hostiteľskej krajiny (HNS).

Jedným z najvážnejších problémov je smerovanie a rozvoj obranného potenciálu štátu. Ide o vážnu výzvu aj pre národný systém krízového manažmentu, zvlášť v kontexte množiacich

sa prírodných katastrof a technologických havárií na území SR a stupňujúceho sa rozsahu ich dôsledkov na životy a majetok. Je potrebné včas a s ucelenými argumentmi pripravovať potrebné kroky na zmenu, ktoré nám pripraví možnosti na správne rozhodovanie v procese zmien.

Systém obrany štátu by mal byť rozvíjaný ako integrálna zložka bezpečnostného systému štátu. Je potrebné zosúladiť procesy riadenia systému obrany štátu a podpory obrany štátu na báze komplexného prístupu zahŕňajúceho synergické pôsobenie všetkých kompetentných orgánov verejnej moci, orgánov samosprávy a ďalších právnických a fyzických osôb s jasným vymedzením ich poslania a úloh vo všetkých fázach jeho činnosti s dôrazom na včasné diagnostikovanie a efektívne riešenie krízových situácií vo vnútri štátu. Vzhľadom na kolektívny charakter obrany štátu musí byť systém obrany SR schopný primerane sa podieľať na úsilí medzinárodného krízového manažmentu, predovšetkým v rámci krízového manažmentu NATO, EÚ a ďalších medzinárodných organizácií.

1. BEZPEČNOSTNÁ A OBRANNÁ POLITIKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Slovenská republika musí, vzhľadom k svojmu geopolitickému postaveniu a malému mocenskému potenciálu, fungovať v podobe otvorenej spoločnosti. V súčasnej dobe národný štát s otvorenou spoločnosťou nedokáže samostatne adekvátne čeliť plnému spektru nových hrozieb. Ukazuje sa, že naplnenie životných záujmov štátu je možné len prostredníctvom vyššieho kooperujúceho celku. Z tohto dôvodu je možné považovať začlenenie SR do európskych a euroatlantických hospodársko-politických a bezpečnostných štruktúr za *"logické riešenie individuálnych bezpečnostných problémov vyplývajúcich z charakteru bezpečnostného prostredia a z limitovanej politickej, hospodárskej a vojenskej moci Slovenska"* (Ecker 2006, 119).

Bezpečnosť Slovenskej republiky garantuje Severoatlantická aliancia (NATO) a zároveň Európska únia (EÚ). Získanie plnohodnotného členstva sa prejavilo predovšetkým zaistením bezpečnosti SR prostredníctvom "tvrdých" bezpečnostných garancií NATO a "mäkkých" garancií EÚ (Korba, Šťastný 2005, 462).

Pri formovaní globálneho bezpečnostného prostredia spolu obe organizácie spolupôsobia a Slovensko presadzuje komplementaritu ich fungovania pri využívaní nástrojov krízového manažmentu. Zároveň nechce byť Slovensko postavené pred voľbu medzi Spojenými štátmi a Európou a to tiež deklaruje v Obrannej stratégii, kedy jasne definuje orientáciu SR ako "euroatlantickú". SR síce môže do určitej miery spolupracovať v oblasti bezpečnosti in- regionálnymi zoskupeniami (napr. V4), avšak nemôže si dovoliť opustiť bezpečnostné garancie, ktoré poskytuje NATO, a ktoré sú zastrešené vojenskou silou USA. Plnohodnotné členstvo v NATO a EÚ je navyše jedinou možnosťou, ako môže Slovensko priamo a pozitívne ovplyvňovať svoju aj európsku bezpečnosť. Záväzok EÚ stať sa „globálnym aktérom pripraveným zdieľať zodpovednosť za globálnu bezpečnosť“ bol jednoznačne vyjadrený v dokumente Základný cieľ do roku 2010, pričom jedným zo základných krokov vpred, ktoré Európa na ceste k zaisteniu svojej obrany a globálnej bezpečnosti musela urobiť, bolo vytvorenie bojových skupín EÚ (plk. Ing. Radoslav IVANČÍK).

Organizácia spojených národov (OSN) neposkytuje Slovensku žiadne zmluvné garancie bezpečnosti. Vôľa a schopnosť SR prispieť do operácií OSN sa odvíja od ambícií a záväzkov v rámci NATO a EÚ.

2. NATO AKO HLAVNÝ GARANT BEZPEČNOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Členstvo v NATO bolo dlhodobým cieľom zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR už od vzniku samostatnej republiky, ale v rokoch 1994-1998 sa oficiálne deklarované zámery rozchádzali s realitou. Dôsledkom toho bolo neprizvanie Slovenska v júni 1997 na summite v Madride spoločne s ČR, Maďarskom a Poľskom do NATO. Navyše, na rozdiel od Rumunska a Slovinska, nebola SR menovaná ani medzi najhorúcejších kandidátov do druhej vlny rozširovania. Zlepšenie vo vzájomných vzťahoch nastalo až po parlamentných voľbách v septembri 1998, ktoré znamenali "kvalitatívnu zmenu v štýle vládnutím a konsolidáciu pomerov na domácej politickej scéne" (Korba et al., 2002: 480).

Zahraničná a bezpečnostná politika začala byť konzistentná a sledovala svoj zámer integrácie do NATO a EÚ.

Slovensko sa stalo členom NATO 29. marca 2004, hlavný cieľ zahraničnej a bezpečnostnej politiky bol naplnen. Začalo sa diskutovať o novej, tzv postintegračnej koncepcii bezpečnostnej politiky SR. Bolo nutné vypracovať nové, alebo prinajmenšom aktualizovať všetky existujúce koncepčné dokumenty (Bezpečnostná stratégia SR, Obranná stratégia SR a Vojenská stratégia z roku 2001). V nových koncepčných dokumentoch bolo NATO označené za hlavného garanta bezpečnosti SR a zároveň reforma OSSR prebieha v súlade s požiadavkami Aliancie.

V júni 2005 bol vládou schválený príspevok SR do NATO Response Force (NRF), SR podporila skúšobné zavedenie spoločného financovania nasadenia NRF a prijatie plánu dlhodobej rotácie NRF. Preto je potrebné pri kalkulácii celkových nákladov na oblasť obrany, akceptovať na celospoločenskej úrovni aj náklady spojené so sanáciou požiadaviek ľudských zdrojov v dlhodobom horizonte vo forme zabezpečenia zdrojov na fungovanie systému (Gustáv Tarcsi, Miroslav Školník).

V novembri 2006 na transformačnom summite v Rige, prvým, ktorého sa SR zúčastnila ako plnohodnotný člen Aliancie, prezident SR v súvislosti s krízou v Iraku podporil myšlienku vypracovať novú strategickú koncepciu NATO.

3. ÚLOHY OSSR VYPLÝVAJÚCE Z MEDZINÁRODNÝCH ZÁVÄZKOV

Pri hodnotení stavu dnešných ozbrojených síl a pri návrhu budúcich ozbrojených síl sa vychádza z úloh vyplývajúcich, zo všeobecne záväzných právnych predpisov SR a medzinárodných záväzkov.

Úlohy v zmysle platnej legislatívy SR (najmä ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky, zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky, zákon č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva...)

Úlohy vyplývajúce najmä z týchto medzinárodných dohôd a záväzkov:

Záväzok „udržiavať a rozvíjať svoju individuálnu a kolektívnu schopnosť čeliť ozbrojenému útoku“ (článok 3 Severoatlantickej zmluvy) a „pomôcť napadnutej strane alebo stranám, prijímúc individuálne a v súlade s ostatnými stranami také akcie, ktoré považuje za potrebné, vrátane použitia ozbrojených síl, k obnove a udržaniu bezpečnosti v severoatlantickej oblasti“ (článok 5 Severoatlantickej zmluvy).

Kritériá použiteľnosti ozbrojených síl zamerané na posilnenie ich nasaditeľnosti a udržateľnosti v operáciách na neobmedzenú dobu (potvrdené na summite NATO v Lisabone

v roku 2010 na úrovni 50 % nasaditeľných a 10 % udržateľných pozemných síl, 40 % nasaditeľných a 8 % udržateľných vzdušných síl).

Dobrovoľný záväzok SR prispievať do NRF jednotkou zodpovedajúcou podielu 0,9 % (150 osôb) z celkových síl okamžitej reakcie NATO (IRF).

Súbor 39 vojenských záväzkov v podobe Cieľov síl NATO (2008), z toho 15 záväzkov pre pozemné sily, 9 pre vzdušné sily a 15 pre bojovú podporu a bojové zabezpečenie. Tieto ciele síl pozostávajú z čiastkových cieľov tzv. modulov, ktorých je 52.

Záväzok prispievať do koncepcie EU BG v rámci Hlavného cieľa EÚ 2010.

Záväzok poskytovať štábny personál OS SR do mierovej veliteľskej štruktúry NATO a EÚ (v súčasnosti 78 osôb, implementácia novej veliteľskej štruktúry NATO schválenej v marci 2011 si bude vyžadovať navýšenie tohto počtu).

Záväzok prispievať vojenskými silami k riešeniu bezpečnostných kríz v rámci medzinárodného krízového manažmentu (do 600 osôb).

Záväzok vytvoriť a udržiavať Medzinárodné centrum výnimočnosti pre oblasť likvidácie nevybuchnutej munície a manažmentu následkov (EOD).

Záväzok vytvoriť a udržiavať jeden Nasaditeľný modul KIS NATO (DCM).

Hlavnými prioritami v rámci medzinárodných vojenských záväzkov SR (Ciele síl) sú:

- vybudovanie plne vycvičenej interoperabilnej a naladiteľnej brigády pozemných síl a vybudovanie spôsobilostí logistickej podpory na jej podporu a udržateľnosť;
- zabezpečenie ochrany vzdušného priestoru SR v rámci Integrovaného systému protivzdušnej ochrany NATO (NATINADS).

V rámci rezortu obrany sú ciele síl pravidelne sledované a vyhodnocované v polročných intervaloch a to v sledovaných oblastiach: personál, výcvik, technika, výstroj a munícia (ktoré z nich sú aplikovateľné). Posledné hodnotenia zaznamenávajú klesajúcu tendenciu dynamiky plnenia cieľov síl, a to najmä v dôsledku nízkej úrovne modernizácie techniky s priamym dopadom na výcvik a prípravu personálu.

Z celkového počtu 52 modulov Cieľov síl 2008 bolo do súčasnosti splnených 11, dva sú plnené priebežne a jeden je nesplnený. Z modulov, ktoré majú termíny plnenia v rokoch 2011 – 2016, je predpoklad splnenia pri 4, pri 2 sa predpokladá splnenie s obmedzením a pri 14 sa vyžaduje prehodnotenie termínov plnenia. Z modulov, ktoré majú termíny splnenia v rokoch 2017 – 2022, je predpoklad splnenia pri 14, termíny ďalších 4, vzhľadom na vysokú finančnú náročnosť, sú otáznе.

4. STRATEGICKÉ HODNOTENIE OBRANY (SHO)

Strategické hodnotenie obrany je štandardným nástrojom strategického riadenia obrany v demokratických krajinách, ktorý obvykle trvá 2 – 3 roky a cyklicky sa opakuje.

4.1. CIEĽ STRATEGICKÉHO HODNOTENIA OBRANY

Cieľom SHO je definovanie politicko-strategického rámca dlhodobého rozvoja obranného potenciálu SR vrátane ozbrojených síl a zabezpečenie stability obranných výdavkov.

Súčasťou SHO je celospoločenská diskusia ako predpoklad verejnej podpory a dosiahnutia

spoločenského konsenzu, ktoré sú podmienkou dlhodobej realizovateľnosti prijatých riešení. Preto sa aj v rámci SHO rezort obrany usiluje o spoluprácu s inými ministerstvami a ostatnými ústrednými orgánmi štátu, mimovládnyimi a akademickými inštitúciami a širšou verejnosťou.

SHO sa dá charakterizovať aj ako:

- štandardný nástroj riadenia obrany v krajinách NATO a EÚ
- niekoľkomesačný proces analýzy stavu zaručovania obrany s dôrazom na stav ozbrojených síl s následnou projekciou ich rozvoja do budúcnosti
- diskusie a konzultácie o úlohách obrany štátu, zdrojoch a obranných spôsobilostiach SR, aktuálnom stave a žiaducej budúcnosti so zapojením politickej sféry, bezpečnostnej komunity a širšej verejnosti
- jedinečná príležitosť pre dosiahnutie celospoločenského konsenzu o otázkach obrany štátu, úlohách a potrebách ozbrojených síl, tomu zodpovedajúcom zdrojovom rámci a jeho viacročnej stabilite

4.2. SHO AKO SÚČASŤ RIADENIA OBRANY

Strategické hodnotenie obrany je bežnou súčasťou riadenia obrany, pričom ho aplikujú vo viacerých štátoch NATO, EÚ. Predstavuje systémový nástroj reakcie na vývoj bezpečnostného prostredia, zásadné zmeny zdrojového rámca a spôsobu zaručovania obrany. Jeho produktom býva hĺbková analýza stavu a dlhodobá projekcia rozvoja obranného potenciálu s dôrazom na rozvoj ozbrojených síl, ako nevyhnutný predpoklad účinného zaručovania obrany a efektívneho využívania zdrojov štátu.

Požiadavky na vykonanie SHO vyplývajú z reálnej potreby zdefinovať parametre dlhodobého rozvoja obranného potenciálu s dôrazom na projekciu rozvoja ozbrojených síl. Hlavným dôvodom pre strategické hodnotenie obrany SR je narastanie nerovnováhy medzi zvyšujúcim sa rozsahom a náročnosťou úloh, ktoré pre rezort obrany vyplývajú z právnych predpisov SR a medzinárodných zmlúv v oblasti obrany, na strane jednej a znižujúcim sa zdrojovým rámcom na realizáciu týchto úloh na strane druhej.

Vonkajším determinantom pre strategické hodnotenie obrany SR je dynamický vývoj bezpečnostného prostredia a nová Strategická koncepcia NATO z roku 2010 reflektujúca tento vývoj kvalitatívne novými požiadavkami na obranné úsilie členských štátov vrátane SR.

4.3. VÝCHODISKÁ STRATEGICKÉHO HODNOTENIA OBRANY

Ide o politicko-strategický materiál, v ktorom sú predložené východiská pre vypracovanie komplexného návrhu cieľovej podoby ozbrojených síl a ostatných súčastí rezortu obrany garantujúci naplnenie politickej ambície Slovenskej republiky vrátane návrhu spôsobu a časovej postupnosti reformných krokov a definovania potreby finančných zdrojov.

SR považuje funkčnosť a účinnosť kolektívneho obranného potenciálu NATO a Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ za základ zaručenia vlastnej bezpečnosti a obranyschopnosti a preto sa bude podieľať na ich posilňovaní v súlade s princípmi solidarity a spravodlivého zdieľania rizík a nákladov spoločného úsilia všetkými členskými štátmi.

SR bude ešte aktívnejšie presadzovať a uplatňovať princíp nedeliteľnosti bezpečnosti a solidarity, ktoré považuje za základné imperatívy svojej bezpečnostnej a obrannej politiky. Bezpečnosť spojencov vníma ako súčasť svojej bezpečnosti a ohrozenie bezpečnosti spojencov vníma ako ohrozenie svojich záujmov a bezpečnosti.

SR tak ako ostatní spojenci napriek zložitej ekonomickej situácii zachová súčasnú úroveň svojej politicko-vojenskej ambície ako svoj reálny vklad do posilňovania medzinárodnej kredibility a akcieschopnosti NATO a EÚ v súčasnom a budúcom bezpečnostnom prostredí. Rozsah a dynamika napĺňania politicko-vojenskej ambície, vzhľadom na zdrojový rámec, bude realizovaná podľa hierarchie naliehavosti a dôležitosti úloh.

Za prvoradé priority bude považovať tie, ktoré umožňujú plniť naše medzinárodné záväzky v rozsahu zdieľania spravodlivej záťaže spoločného úsilia a zároveň umožňujú čo najefektívnejšie plniť úlohy obrany štátu v rámci kolektívnej obrany s dôrazom na, účasť OS SR v operáciách medzinárodného krízového manažmentu pod vedením NATO a EÚ, plnenie úloh ochrany vzdušného priestoru SR v rámci NATINADS, udržiavanie schopnosti poskytnúť príspevky do NRF a EU BG, udržiavanie primeraného komponentu v silách vysokej pripravenosti a disponibilné sily pre potreby národného krízového manažmentu. Plnenie politicko-vojenskej ambície SR bude zabezpečované ako kľúčová a stabilná priorita SR v oblasti zaručenia bezpečnosti a obrany štátu, čomu bude zodpovedať aspoň strednodobá zdrojová stabilita a vysoká efektívnosť a transparentnosť s tým súvisiacich procesov obstarávania plánovaných komodít.

Vyrovnanie nerovnováhy medzi úlohami (politicko-vojenskou ambíciou štátu) a prideleným zdrojovým rámcom na obranu sa teda bude realizovať cestou racionalizácie a zefektívnenia organizačných štruktúr a postupným dosahovaním požadovaných štandardov potrebných na zaručenie úrovne politicko-vojenskej ambície. Stratégia rozvoja rezortu obrany bude založená na strategickom smerovaní rozvoja ozbrojených síl umožňujúcom plnenie kľúčových priorít pri akceptácii rizík a obmedzení v dôsledku limitovaného zdrojového rámca. Ďalej na racionalizácii štruktúr riadenia a zabezpečenia rezortu obrany a zvyšovaní efektívnosti a hospodárnosti v ich činnosti.

ZÁVER

Nikdy v minulosti nebola prosperita a rast životnej úrovne našich občanov tak výrazne závislá na úrovni bezpečnosti občanov a štátu, ako je tomu v súčasnom ekonomicky previazanom a rýchlo sa meniacom svete. Narastanie neistoty a nepredvídateľnosti bezpečnostného prostredia bude túto závislosť ešte viac prehľbovať.

Preto je potrebné zastaviť pokles výdavkov na obranu, postupne dosiahnuť rovnováhu medzi rozsahom úloh a dlhodobým, predvídateľným zdrojovým rámcom, potrebným na efektívne budovanie obranného potenciálu vrátane rozvoja ozbrojených síl a na plnenie deklarovaných záväzkov SR do spoločného úsilia NATO a EÚ. Definovať realistický politicko-strategický koncepčný rámec rozvoja obranného potenciálu vrátane ozbrojených síl vychádzajúci z objektívnych potrieb obrany a medzinárodných záväzkov, ktorý je zdrojovo zabezpečený, jeho plnenie pravidelne vyhodnocovať na úrovni vlády SR a NR SR. Otvoriť spoločenskú diskusiu o možnostiach legislatívnych garancií stability zdrojového rámca na obranu štátu. Pre kredibilitu Aliancie je však dôležité plnenie záväzkov a tzv. „strategická solidarita“ s našimi najdôležitejšími spojencami. Z tohto dôvodu musíme zrealizovať a následne začať plniť tzv. „Ciele síl“ ako aj prispievať do medzinárodných operácií pod vedením NATO. Ďalej je potrebné pri kalkulácii celkových nákladov na oblasť obrany, akceptovať na celospoločenskej úrovni aj náklady spojené so sanáciou požiadaviek ľudských zdrojov v dlhodobom horizonte vo forme zabezpečenia zdrojov na fungovanie systému výsluhového zabezpečenia v rámci postproduktívnej časti cyklu ľudského života profesionálnych vojakov (Školník, Tarcsi 2012).

Ak sa má rezort obrany dostať z kritickej situácie, v ktorej sa ocitol a to predovšetkým z dlhodobých príčin, ktoré presahujú niekoľko volebných období, ak má skutočne naplňať svoje poslanie, ak má dosahovať efekty, ktoré sa od neho očakávajú podľa platnej legislatívy a medzinárodných záväzkov, je nevyhnutná zásadná zmena v prístupe k zaručovaniu obrany Slovenskej republiky. Nehovoríme len o reštrukturalizácii v rezorte obrany. Hovoríme o zmene prístupu politikov a občanov k bezpečnosti a obrane štátu, a najmä k vlastným ozbrojeným silám. I v tom je zásadný význam strategického hodnotenia obrany v kontexte s bezpečnosťou SR .

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. LASICOVÁ, J. *Bezpečnosť – Bezpečnostná agenda súčasnosti*. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela, 2006. ISBN – 80-8083-352-4.
2. *Strategické hodnotenie obrany*. GŠ OS SR. Bratislava 2011.
3. JIRÁSKOVÁ, S. *Outsourcing v rezorte MO SR*. In: *Ekonomika a management*. Ročník 4, č.1 (2010), s.13-21. ISSN 1802-3975.
4. BELAN, L., NEKORANEC, J.: *Príprava zmeny v organizácii*. In: Recenzovaný zborník na CD z Vedecko-odbornej konferencie: „Manažment – teória, výučba a prax 2009“, AOS, L. Mikuláš 2011, s. 52-59, ISBN 978-80-8040-373-7.
5. *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky (2005)*. Bratislava: Ministerstvo obrany SR.
6. Kolektív autorov (2004). *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky po vstupe do Severoatlantickej Aliancie a Európskej únie (východiska a prístupy)*. Bratislava: Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR.
7. KORBA, M. (2007). *Vonkajšia bezpečnosť a obrana*. In: Bútor, M.; Kollár, M.; Mesežnikov, G. (2007). *Slovensko 2006. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO.
8. ŠKOLNÍK, M – TARCI, G. 2012. *Efektívnosť systému sociálneho zabezpečenia vojakov*. In: recenzovaný zborník na CD z Vedecko-odbornej konferencie: „Manažment – teória, výučba a prax 2012“, Katedra manažmentu, AOS GMRŠ, Liptovský Mikuláš 2012, ISBN 978-80-8040-452-9.
9. Internetové zdroje:
<http://www.mepoforum.sk/bezpecnostnapolitika/>>. <http://www.csis.org/>,
<http://www.mod.gov.sk/co-je-strategicke-hodnotenie-obrany/>.
<http://www.zvazvojakov.sk/2011/06/strategicke-hodnotenie-obrany/>.
<http://www.mosr.sk/dokumenty/2015,2008>).
www.mosr.sk

Ing. Ján ŠTEUČEK

Kráľova Lehota 268, 032 33, Ministerstvo obrany SR, Bratislava, tel.:0960314283,

e-mail: steucekj@gmail.com

EFEKTÍVNE RIEŠENIE VYBRANÝCH PROBLÉMOV V OBRANNOM PLÁNOVANÍ V REZORTE OBRANY

Gustáv TARCSI

ABSTRACT:

Defence planning is determined by the source state options. Improving and finishing treatments and procedures within the defense planning process is an important condition for the functioning of the international, national and sectoral level. The aim of the article is to address the effectiveness of selected problems of defense planning and funding in the department of the Ministry of Defence.

1. ÚVOD

Cieľom obranného plánovania je stanoviť rámec, ktorý umožňuje harmonizovať národné a rezortné plánovanie na splnenie dohodnutých požiadaviek kladených na rezort najefektívnejším spôsobom. Teda obranné plánovanie by malo byť nástrojom pre efektívne rozvrhnutie existujúcich zdrojov tak, aby rezort mal všetky sily, prostriedky a spôsobilosti, ktoré bude potrebovať na realizáciu celého rozsahu svojich úloh v budúcnosti.

Aj keď je cieľ jednoduchý, uskutočnenie obranného plánovania sa v priebehu rokov ukázalo byť komplexným procesom.

2. SÚČASNÝ STAV PROBLEMATIKY

Obranné plánovanie sa začalo vyvíjať po 2. svetovej vojne v snahe zabezpečiť demokratickú kontrolu ozbrojených síl, transparentné využívanie zdrojov na obranu a v neposlednom rade vytvoriť podmienky na komplexné zapojenie všetkých rezortov a inštitúcií štátnej správy a samosprávy do procesov prípravy obrany.

Predstavuje špecifický proces plánovania, prostredníctvom ktorého jednotlivé štáty alebo spoločenstvá štátov uskutočňujú svoju riadiacu a koordinačnú funkciu v rámci ochrany slobody, nezávislosti, suverenity, územnej celistvosti, zásad demokratického ústavného systému a pri ochrane života a majetku občanov.

Jednou zo základných úloh štátu je zaistenie komplexnej bezpečnosti, vrátane obranyschopnosti. Obrana štátu je celospoločenskou záležitosťou. Na jej zabezpečovaní sa podieľajú popri MO SR aj Ministerstvo zahraničných vecí SR, Ministerstvo zdravotníctva SR, Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR, Ministerstvo hospodárstva SR, Ministerstvo vnútra SR, Správa štátnych hmotných rezerv SR a ďalšie orgány verejnej správy predovšetkým v oblasti podpory obrany štátu. (Školník, Šteuček 2012).

Na zabezpečenie obranyschopnosti vynakladá štát časť svojich ľudských, materiálnych a finančných zdrojov. To súvisí s udržiavaním primerane veľkých ozbrojených síl a prípravou územia štátu, infraštruktúry a obyvateľstva na obranu.

Tento proces priamo zasahuje do hospodárstva štátu, kladie na neho vysoké nároky a do určitej miery sa vymyká z rámca trhového mechanizmu. Nevyvážené vzťahy medzi požiadavkami na obranu a možnosťami hospodárstva štátu môžu viesť k disproporciám v rozvoji jednotlivých rezortov a prípadne až vážnym ekonomickým krízam.

Aktívny vplyv hospodárstva štátu na obranu sa prejavuje predovšetkým v týchto oblastiach:

- hospodárstvo štátu vytvára materiálnu základňu rozvoja ozbrojených síl a celkového zabezpečenia obrany (možnosti štátneho rozpočtu majú priamy vplyv na technickú úroveň ozbrojených síl a jej zdokonaľovanie),
- ekonomické možnosti štátu priamo ovplyvňujú kvalifikačnú a profesionálnu úroveň obyvateľstva a tým aj príslušníkov ozbrojených síl,
- hospodárstvo štátu vytvára podmienky na tvorbu zásob a rezerv, ktoré sú potrebné počas prechodu na vojnové hospodárstvo alebo riešenie iných rozsiahlych krízových situácií,
- úroveň hospodárstva štátu priamo ovplyvňuje možnosti štátu vo vedeckotechnickom rozvoji potrebnom na prípravu obranného systému ako celku.

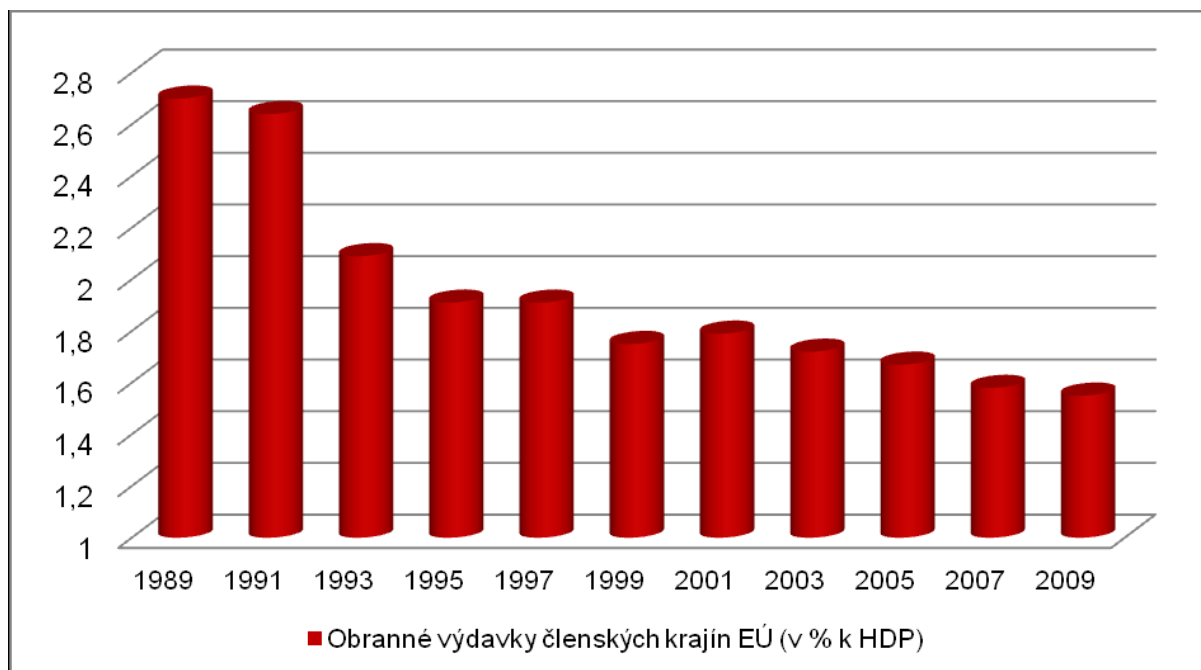
Predmetom ekonomiky obrany štátu sú vzťahy, ktoré vznikajú na styčných plochách medzi ekonómiou, politikou a komplexnou bezpečnosťou štátu. Jej súčasťou je aj ekonomika ozbrojených síl.

Ekonomika obrany sa v tejto súvislosti chápe ako systém zákonitostí, procesov a vzťahov vyvolaných ekonomickým a politickým rozhodovaním o rozdeľovaní a využívaní dostupných zdrojov hospodárstva štátu na ekonomické zabezpečenie potrieb štátu v krízových situáciách a na zaistenie jeho vojenskej bezpečnosti počas mieru, vojnového stavu i vojny.

Tabuľka č. 1. Prehľad výšky rozpočtových prostriedkov vyčlenených alebo plánovaných na zabezpečenie obrany Slovenskej republiky (v tis. €) a ich podiel k výške hrubého domáceho produktu v Slovenskej republike (v %)

Rok	Výška HDP v bežných cenách (v tis. €)	Rozpočet MO SR (v tis. €)	Podiel rozpočtu MO SR k HDP (v %)
1993	11 641 107	272 323	2,34
1994	13 798 712	319 160	2,31
1995	17 098 187	429 264	2,51
1996	19 295 625	445 296	2,31
1997	21 705 503	461 429	2,13
1998	24 158 534	466 474	1,93
1999	27 086 237	459 404	1,70
2000	31 134 700	499 507	1,62
2001	33 805 682	545 402	1,61
2002	36 782 745	660 315	1,80
2003	40 579 001	719 462	1,77
2004	45 199 595	769 196	1,79
2005	49 302 960	848 104	1,70
2006	55 087 731	895 146	1,62
2007	61 468 067	928 999	1,51
2008	67 331 042	1 009 400	1,49
2009	63 987 983	950 672	1,49
2010	65 380 000	822 944	1,26
2011	69 770 000	735 175	1,12
2012	75 110 000	740 720	0,99
2013	81 070 000	740 720	0,91

Zdroj: Inštitút finančnej politiky MF SR, MO SR, Štatistický úrad SR

Graf č. 1. Prehľad výšky obranných výdavkov v členských krajinách Európskej únie v období rokov 1988 – 2009

Zdroj: www.sipri.org

3. VÝVOJ OBRANNÉHO PLÁNOVANIA

Obranné plánovanie zároveň reprezentuje procesy a postupy, s pomocou ktorých jednotlivé štáty (paky, spoločenstvá, aliancie) plnia svoje úlohy v oblasti obrany daného štátu (paktu, spoločenstva, aliancie). Zahŕňa celý rad najrôznejších krokov a opatrení, od administratívnych, spočívajúcich napríklad v legislatívnej úprave zákonov, predpisov, noriem alebo činností a postupov jednotlivých subjektov verejnej správy, až po fyzické materiálne opatrenia spočívajúce napríklad budovaní objektov obrannej infraštruktúry. (Kelemen, Ivančík 2012)

Základné oblasti obranného plánovania aliancie tvoria:

- a) plánovanie (výstavby ozbrojených) síl,
- b) plánovanie zdrojov,
- c) plánovanie výzbroje,
- d) plánovanie logistiky,
- e) plánovanie komunikačných a informačných systémov,
- f) civilné núdzové plánovanie.

Obranné plánovanie patrí v tejto súvislosti medzi najzložitejšie a najdôležitejšie oblasti, pretože sa prelína v podstate takmer všetkými činnosťami štátu. Jeho zložitosť spočíva v tom, že jednotlivé opatrenia je nutné zladit' v rámci veľkého množstva prelínajúcich sa a na seba nadväzujúcich krokov. Jeho dôležitosť spočíva predovšetkým v tom, že mnoho opatrení prináša efekt až po niekoľkých rokoch od zahájenia ich realizácie, a naopak, ich opomenutie alebo chyby v realizácii niektorých opatrení sa prejavujú negatívne až po niekoľkých rokoch, ale s o to závažnejšími dôsledkami. (Hodboď 2000)

Obranné plánovanie predstavuje komplexný systém vzájomne previazaných a podmienených dlhodobých, strednodobých a krátkodobých plánovacích, realizačných a hodnotiacich procesov na medzinárodnej, národnej a rezortnej úrovni.

V obrannom plánovaní existuje:

- medzinárodná úroveň, je determinovaná medzinárodnými vládnyimi organizáciami
- národná (nadrezortná) úroveň, je obranné plánovanie vrcholných orgánov štátu
- vnútorná (rezortná) úroveň, je vnútorný plánovací mechanizmus na úrovni jednotlivých rezortov

Hlavnými súčasťami obranného plánovania sú:

- plánovanie,
- programovanie,
- rozpočtovanie.

Prostredníctvom nich vytvárajú príslušné orgány jednotlivých štátov dlhodobé 10-15 rokov, strednodobé 4 – 6 rokov a krátkodobé plány 1 - 2.

Zdokonaľovanie systému obranného plánovania sa vo vyspelých demokraciách považuje za prioritnú oblasť výstavby a zdokonaľovania obranných systémov. Jeho vývoj ovplyvňujú najmä manažérske teórie, rozvoj informačných technológií a neustála konfrontácia s praxou.

4. OBRANNÉ PLÁNOVANIE V REZORTE

V Slovenskej republike sa v súvislosti s aktívnou účasťou príslušníkov a jednotiek Ozbrojených síl Slovenskej republiky v operáciách a misiách krízového manažmentu na medzinárodnej úrovni a v súlade so snahou o integráciu do štruktúr Severoatlantickej aliancie a Európskej únie systém obranného plánovania prvýkrát uplatnil pri zostavovaní návrhu rozpočtu rozpočtovej kapitoly ministerstva obrany SR na rok 2001 s výhľadom do roku 2006.

Rezortná úroveň obranného plánovania SR nadväzuje na národnú úroveň, predstavuje komplexný systém vojensko-odborných a vojensko-ekonomických cieľov a zásad, právnych noriem, kompetenčných vzťahov, nástrojov a mechanizmov, prostredníctvom ktorých ministerstvo obrany SR zabezpečuje nepretržité plánovanie, rozdeľovanie a kontrolu efektívneho využívania disponibilných ľudských, vecných a finančných zdrojov vyčlenených na splnenie úloh pre zabezpečenie obrany v dlhodobom, strednodobom i krátkodobom časovom horizonte.

Hodnotiaci proces, zabezpečujúci spätnú väzbu v systémoch obranného plánovania, je vnímaný ako prvok, ktorý ukončuje vykonávanie starého a zároveň poskytuje relevantné podklady na vykonanie nového plánovacieho cyklu. V obrannom plánovaní Slovenskej republiky má ambíciu plniť túto funkciu Komplexného hodnotenia obrany SR, ktoré bolo zavedené do obranného plánovania SR.

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky je ústredným orgánom štátnej správy pre

- riadenie obrany Slovenskej republiky,
- výstavbu, riadenie a kontrolu Armády Slovenskej republiky,
- koordináciu činností orgánov štátnej správy, orgánov územnej samosprávy a iných právnických osôb pri príprave na obranu Slovenskej republiky,
- **koordináciu obranného plánovania,**
- zabezpečenie nedotknuteľnosti vzdušného priestoru Slovenskej republiky,
- koordináciu vojenskej letovej premávky s civilnou letovou premávkou,
- riadenie vojenského spravodajstva,
- civilnú službu

Programový plán ministerstva obrany je základný dokument strednodobého obranného plánovania, ktorý konkretizuje zámery a ciele Dlhodobého plánu a vytvára podmienky na vypracovanie Viacročného rozpočtu rozpočtovej kapitoly MO SR. Programový plán

predstavuje transparentné pridelenie dostupných zdrojov na splnenie cieľov s nevyhnutnou mierou podrobnosti tak, aby bolo možné riadiť procesy pridelovania týchto zdrojov a reagovať na zmeny v plánoch výstavby rezortu ministerstva obrany. Prílohou Programového plánu je medzirezortný program „Podpora obrany“, prostredníctvom ktorého MO SR koordinuje proces zabezpečenia úloh podpory ozbrojených síl SR ostatnými ministerstvami SR. Programový plán sa vypracúva každoročne na obdobie šiestich rokov.

Je potrebné včas a s ucelenými argumentmi pripravovať potrebné kroky na zmenu, ktoré nám pripravujú možnosti na správne rozhodovanie v procese zmien. Nezabúdajme že nesprávne kroky pri zavádzaní zmien vedú každú organizáciu nesprávnym smerom, dôsledky nesprávnych krokov pri zavádzaní zmien v organizácii sa v budúcnosti len veľmi ťažko naprávajú (Belan, Nekoranec 2011).

Krátkodobé plány sa v členských krajinách aliancie zostavujú spravidla na obdobie 1 – 2 rokov. Krátkodobé plánovanie vychádza z dlhodobých a strednodobých plánov, pridelených limitov finančných zdrojov a stanovených priorít. Je zamerané na spracovanie finančných plánov, návrh a rozpis rozpočtu na jednotlivé programy, podprogramy, projekty a programové prvky.

Obranné výdavky a klasifikácia obranných výdavkov sa delí podľa ekonomických, odvetvových alebo účtovných kritérií.

Všeobecné rozdelenie obranných výdavkov :

- a) priame obranné výdavky, ktoré majú priamu súvislosť so zabezpečením, udržiavaním a existenciou ozbrojených síl
- b) nepriame obranné výdavky, ktoré sú nasmerované do civilného sektoru mimo rezort obrany, ale zároveň slúžia aj na zabezpečenie obranyschopnosti štátu
- c) skryté obranné výdavky, ktoré sú veľmi blízke nepriamym a majú na prvý pohľad výlučne civilný charakter, avšak zahŕňajú aj určité špecifické potreby vojenskej povahy, ktoré sú dôležité pre zabezpečenie obrany štátu a ochrany obyvateľstva v prípade ohrozenia alebo ozbrojeného konfliktu

Z ekonomického hľadiska je možné obranné výdavky rozdeliť na:

- a) osobné, ktoré zahŕňajú výdavky na udržiavanie živej sily, to znamená na mzdy, platy, služobné príjmy a ostatné osobné vyrovnania profesionálnych vojakov, civilných zamestnancov a vojakov povinnej vojenskej služby, výdavky na ich odbornú a jazykovú prípravu, výsluhové dôchodky, dôchodky vojenských veteránov a pod.;
- b) materiálne, kam patria najmä výdavky na nákup, prevádzku a udržiavanie vojenskej techniky, budovanie a udržiavanie vojenských stavieb a infraštruktúry, vojenský výskum a vývoj, vojenskú pomoc a pod.

Delenie obranných výdavkov podľa organizačných zložiek ministerstva obrany alebo jednotlivých zložiek ozbrojených síl.

- pozemné sily,
- vzdušné sily a protivzdušnú obranu štátu,
- vojenskú políciu,
- logistiku,
- spravodajské služby,
- vojenské školstvo,
- administratívu,
- ostatné zložky a pod.

Podľa druhov manažmentu sa v niektorých krajinách obranné výdavky delia na výdavky na:

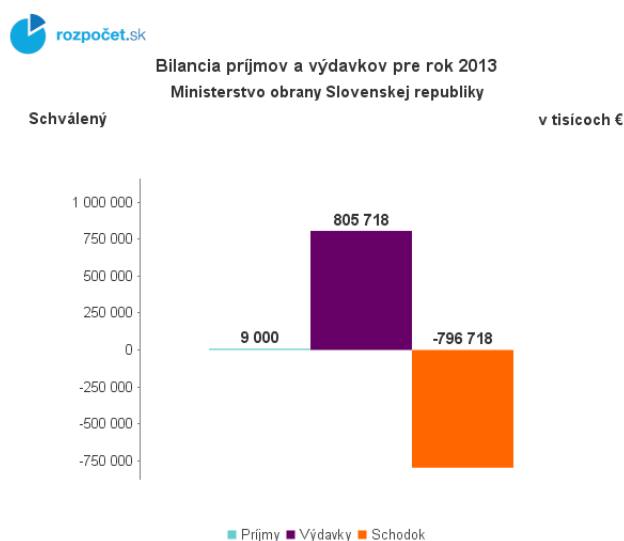
- personál,
- prevádzku,
- vyzbrojovanie,
- výskum a vývoj,
- komunikačné a informačné systémy,
- stavby a infraštruktúru,
- domácu pomoc,
- zahraničnú pomoc a pod.

Z dôvodu obmedzených zdrojov veľký význam nadobúda delenie obranných výdavkov podľa stanovených priorit a plnenia reálnych úloh.

Číselný a grafický prehľad niektorých príkladov klasifikácie obranných výdavkov vyčlenených na zabezpečenie obrany Slovenskej republiky v rámci rozpočtových prostriedkov kapitoly Ministerstva obrany Slovenskej republiky v roku 2013 je uvedený na nasledujúcich stranách v Tabuľkách 2 až 6 a Grafoch 2 až 6:

Bilancia príjmov a výdavkov

Rozpočet tvoria príjmy a výdavky. Nesúlad medzi rozpočtovými príjmami a výdavkami sa prejavuje prebytkom (kladný rozdiel medzi príjmami a výdavkami) alebo schodkom (záporný rozdiel medzi príjmami a výdavkami). Ak v priebehu roka vznikne potreba úhrady, ktorá nie je v rozpočte zabezpečená, možno úhradu realizovať na základe vykonaného rozpočtového opatrenia, t. j. úpravou rozpočtu.

	Schválený (v €)
Príjmy	9 000 000
Výdavky	805 718 253

Obrázok č.2. Bilancia príjmov a výdavkov pre rok 2013

Zdroj: www.rozpocet.sk

Príjmy podľa ekonomickej klasifikácie

Ekonomická klasifikácia rozpočtovej klasifikácie triedi rovnorodé druhy príjmov/výdavkov na hlavné kategórie, kategórie, položky a podpoložky. Podľa hlavných kategórií a kategórií sa triedia na:

- Daňové príjmy - dane z príjmov a kapitálového majetku, dane z majetku, dane za tovary a služby, dane z medzinárodného obchodu a transakcií, poisťné, sankcie uložené v daňovom konaní, sankcie súvisiace so zdravotným poistením
- Nedaňové príjmy - príjmy z podnikania a z vlastníctva majetku, administratívne poplatky a iné poplatky a platby, kapitálové príjmy, úroky z tuzemských úverov, pôžičiek, návratných finančných výpomocí, vkladov a ážio, úroky zo zahraničných úverov, pôžičiek, návratných finančných výpomocí a vkladov, iné nedaňové príjmy
- Granty a transfery - tuzemské bežné granty a transfery, tuzemské kapitálové granty a transfery, zahraničné granty, zahraničné transfery

Tabuľka č. 2. Príjmy podľa ekonomickej klasifikácie rok 2013

Zdroj: www.rozpocet.sk

	Schválený (v €)
Nedaňové príjmy	9 000 000
Príjmy z podnikania a z vlastníctva majetku	248 006
Administratívne poplatky a iné poplatky a platby	1 556 805
Kapitálové príjmy	1 100 000
Úroky zo zahraničných úverov, pôžičiek, návratných finančných výpomocí a vkladov	5 600
Iné nedaňové príjmy	6 089 589
Spolu	9 000 000

Príjmy podľa ekonomickej klasifikácie pre rok 2013 Ministerstvo obrany Slovenskej republiky

Obr

ázok č.3. Príjmy podľa ekonomickej klasifikácie pre rok 2013

Zdroj: www.rozpocet.sk

Výdavky podľa funkčnej klasifikácie

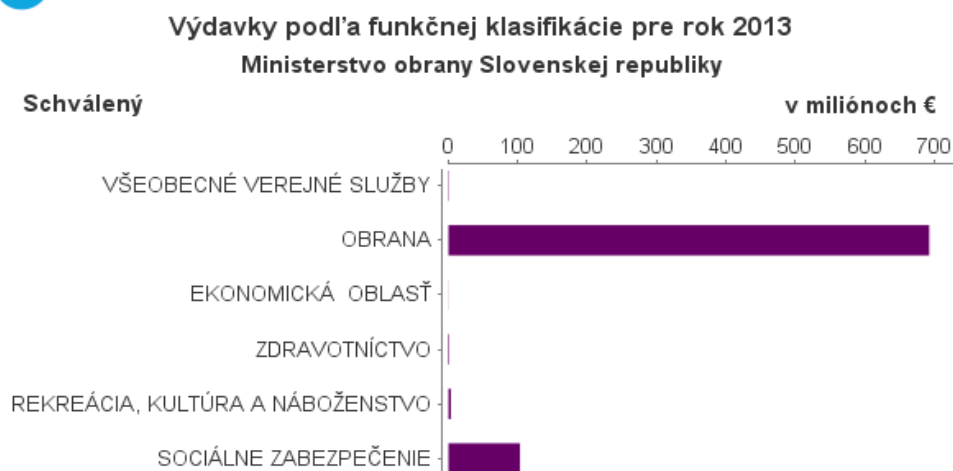
Funkčná klasifikácia vychádza z medzinárodného štandardu COFOG (Classification of the Functions of Government) a je určená na štatistické účely.

Táto klasifikácia umožňuje sledovanie výdavkov podľa ich účelu a slúži na medzinárodné porovnania. Funkčnú klasifikáciu ustanovuje Vyhláška Štatistického úradu SR.

Tabuľka č. 3. Výdavky podľa funkčnej klasifikácie rok 2013

Zdroj: www.rozpocet.sk

Schválený (v €)	
VŠEOBECNÉ VEREJNÉ SLUŽBY	1 446 463
OBRANA	692 772 628
EKONOMICKÁ OBLASŤ	462 578
ZDRAVOTNÍCTVO	2 319 392
REKREÁCIA, KULTÚRA A NÁBOŽENSTVO	4 699 201
SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE	104 017 991
Spolu	805 718 253

Obrázok č.4. Výdavky podľa funkčnej klasifikácie pre rok 2013

Zdroj: www.rozpocet.sk

V každom štáte však vznikajú v súvislosti so zabezpečením jeho obranných potrieb náklady na obranu, ktoré zahŕňajú nielen výdavky ministerstva obrany, ozbrojených síl alebo iných vojenských zložiek, resp. iných špecializovaných inštitúcií, ale všetky výdavky spojené so zabezpečením obrany štátu a jeho obyvateľstva. Peňažným vyjadrením týchto nákladov sú obranné výdavky.

5. ZÁVER

Vzájomné vzťahy medzi obranou a ekonomikou možno v procese historického vývoja sledovať ako dvojstranné s množstvom priamych, či sprostredkovaných väzieb a spätných vplyvov.

Zdokonaľovanie systému obrany štátu súbežne s riešením problematiky mierového rozvoja štátu z toho dôvodu predstavujú veľmi zložitú úlohu. Každá spoločnosť musí obmedzené a vzácne ekonomické zdroje rozdeľovať na mierové a obranné a riešiť problém voľby medzi výškou obranných a mierových výdavkov. Rozhodovací proces o výške vojenských a civilných výdavkov musí robiť každý štát, veľký, či malý, ekonomicky silný alebo slabší, s vyšším, či nižším stupňom rozvoja, s orientáciou prevažne na priemyselnú produkciu alebo poľnohospodársku výrobu, alebo štát s rôznym stupňom zapojenia do vojenských, či politických koalícií, a snažiť sa pritom o optimalizáciu tejto voľby.

Hospodársky a rozpočtový kontext tlačia aj ostatné členské štáty EÚ, aby v oblasti obrany viac spolupracovali. Určitý pokrok sa podarilo dosiahnuť napríklad Holandsku, Belgicku, Francúzsku a Nemecku, ktoré podpísali dohodu, podľa ktorej budú vojenské dopravné lietadlá pod jednotným velením, pričom Španielsko a Luxembursko už tiež vyjadrili vôľu pridať sa. Iným príkladom užšej vzájomnej obrannej spolupráce je čoraz väčšia podpora myšlienke vytvoriť multinárodnú jednotku helikoptér, ktoré by slúžili na núdzové situácie a podporu bojových síl EÚ. Okrem toho sa členským štátom Únie podarilo dosiahnuť dohody i v iných oblastiach ako je vojenský tréning, vzdelávanie, logistika a pod. Dôležité však bude uviesť tieto dohody do praxe.

Jedným z nových trendov v oblasti manažmentu európskej obrany a bezpečnosti, ktorému sa venuje v poslednej dobe viac pozornosti ako doteraz, predstavuje nutnosť zaistenia kybernetickej bezpečnosti EÚ. Kontinuálne sa zvyšujúci počet kybernetických útokov na verejné i súkromné počítačové siete a ďalšie hrozby prichádzajúce z internetu vyvolávajú predovšetkým v súvislosti s uložením vojenských a hospodárskych materiálov (podliehajúcich jednotlivým stupňom utajenia na národnej alebo medzinárodnej úrovni) v počítačoch potrebu vybudovania kybernetického štítu Únie.

Jedným z opatrení smerujúcich k posilneniu európskej obrany pred kybernetickými útokmi by malo byť vybudovanie jednotného európskeho centra pre boj proti kybernetickému zločinu, ktoré by jednotlivým členským krajinám Únie radilo a asistovalo v týchto špecifických záležitostiach. Štúdia Európskeho združenia pre sieťovú a informačnú bezpečnosť (ENISA) totiž zistila, že úroveň pripravenosti jednotlivých členských štátov EÚ na útok na sieť sa vo veľkej miere líši.

Vzhľadom na dramatický nárast kybernetických útokov, ktorý sa okrem iného spája aj so zvýšeným využívaním stále populárnejších sociálnych sietí, cieľom novej stratégie je okrem účinnejšej a lepšej ochrany tiež monitorovanie a vystopovanie tzv. kyberútočníkov a narušiteľov siete. Ich dolapenie by malo byť oveľa rýchlejšie a efektívnejšie ako doteraz.

Hoci mnohé krajiny vnímajú riziko útoku na kybernetický priestor ako súčasť svojej národnej bezpečnosti, podľa odborníkov je aj v tejto oblasti potrebné prehĺbiť vzájomnú spoluprácu, pretože kybernetický zločin nepozná hranice a siete sa postupne stávajú piatym miestom ohrozenia EÚ po zemi, mori, vzduchu a vesmíre.

Od EÚ sa ale bude aj pod vplyvom negatívneho vývoja bezpečnostnej situácie vo svete čoraz častejšie očakávať, že bude plniť svoje predsavzatie stať sa globálnym aktérom na poli globálnej bezpečnosti a že bude participovať na všetkých druhoch vojenských operácií a misií. K tomu potrebuje EÚ vybudovať potrebné spoločné vojenské kapacity a spôsobilosti, aby sa naozaj stala rešpektovaným globálnym hráčom a rovno-cenným partnerom USA. Zdá sa, že nové trendy v európskej obrannej a bezpečnostnej politike takúto príležitosť Únii poskytujú. Napríklad vzájomná spolupráca predstavuje príležitosť, ktorá by mohla pomôcť účelne a efektívne využiť finančné prostriedky. Kooperácia Veľkej Británie a Francúzska,

jadrových veľmocí majúcich najschopnejšie ozbrojené sily v Európe, to dokazuje a je príkladom pre ostatné členské krajiny, najmä pre tie, ktoré v súčasnosti zápasia so škrtmi v rozpočte a snažia sa o racionalizáciu výdavkov. (Kelemen, Ivančík 2012)

LITERATÚRA

1. BABIAK, M. – KELEMEN, M. 2006. *Stratégie štátu a plánovanie ozbrojených síl*. In Vojenské reflexie, roč. 1, č. 2/2006. Reg. č. NAO-EČ-2/2006.
2. BELAN, L., NEKORANEC, J. 2011 : *Príprava zmeny v organizácii*. In: recenzovaný zborník na CD z Vedecko-odbornej konferencie: „Manažment – teória, výučba a prax 2009“, Katedra manažmentu, AOS GMRŠ, Liptovský Mikuláš 2011, s. 52-59, ISBN 978-80-8040-373-7.
3. HODBOŇ, L. 2000. *Obranné plánovaní*. Brno : Vojenská akademie v Brne. 2000. 125 s. Reg. č. S-916.
4. IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2010 : *Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.
5. JURČÁK, V. a kol. 2011. *Analýza bezpečnostného prostredia, rizík a možnosti eliminácie hrozieb : analýza bezpečnostného prostredia a bezpečnostných hrozieb v priestore nasadenia ozbrojených síl v rámci operácií MKM : záverečná správa o riešení vedeckého projektu AGMO 8*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika. 60 s. 2011.
6. KELEMEN, M. – IVANČÍK, R. 2012: *Obranné plánovanie a výdavky na obranu: súčasť krízového plánovania štátu*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažerstva v Košiciach, 2012. 207 s. ISBN 978-80-89282-77-7.
7. ŠIMKO, V. 2008. *Harmonizácia národného obranného plánovania s obranným plánovaním Aliancie – obsahové a temporálne aspekty*. In Dimenzie poznania II, Áč, M. et al. L. Mikuláš: NAO, 2008, s. 7-50. ISBN 978-80-892221-15-8.
8. ŠKOLNÍK, M – ŠTUČEK, J. 2012. *Strategické hodnotenie obrany v kontexte s krízovým manažmentom v OS SR*. In: recenzovaný zborník na CD z Vedecko-odbornej konferencie: „Manažment – teória, výučba a prax 2012“, Katedra manažmentu, AOS GMRŠ, Liptovský Mikuláš 2012, ISBN 978-80-8040-452-9.
9. ŠUBÍN, S. 2008. *Kritériá hodnotenia efektívnosti obranyschopnosti štátu*. In Dimenzie poznania II, Áč, M. et al. L. Mikuláš: NAO, 2008, s. 94-154. ISBN 978-80-892221-15-8.
10. VOJTEK, P. 2012. *Ďalšie smerovanie Ozbrojených síl SR v nadväznosti na zhoršovanie bezpečnostného prostredia vo svete a krízu v zdrojovom zabezpečení obrany*. In Bezpečnostné fórum 2012 : zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB. 2012. s. 538-547. ISBN 978-80-557-0332-9.
11. Výnos Ministerstva obrany Slovenskej republiky, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o obrannom plánovaní: 2004, Bratislava: MO SR, 2004, 4 s.

Gustáv TARCSI, mjr. Ing.,
Vojenský úrad sociálneho zabezpečenia Bratislava,
telefón: 0960 316010, fax: 0960 316096,
e-mail: gustav.tarcsi@gmail.com

ARABSKÉ JARO 2011 – ROK A PŮL POTÉ

Tomáš TEPLÍK

ABSTRACT

This article is a continuation of my study „Arab Spring 2011 – Hope for a Democratic Development or a Serious Risk Factor?“, which was published in September 2012 in the scientific journal *Politické vedy*, No. 3/2012, published by Matej Bel University, Banská Bystrica, Slovakia.

This paper analyses the development in the arab countries, mostly effected by the *Arab Spring*, since the first months of 2012. The key attention is devoted to the development in Egypt and in Syria, too.

The result of the analysis is the statement, that the afraided strong expansion of the fundamentalists and islamists, hitherto did not come true. But in case of the victory of the rebels in Syria, which is not probable, the situation would principally change and serious security riscs would appear.

Keywords: Arab Spring, democratic changes, islam, islamism, fundamentalism, extremism, civil war, security challenges.

ÚVOD

Vývoj v arabském světě na jaře 2011, případně ještě v následujících měsících, vyvolal u řady politiků, komentátorů a analytiků (byť u řady z nich po jistém počátečním váhání) nadšení spojené s očekáváním počátku zcela nového vývoje arabského světa, charakterizovaného odmítnutím přežilých utlačovatelských, autokratických a kleptokratických vlád a prosazením hodnot demokracie, lidských práv a mírového přístupu k řešení problémů. Geopolitické a bezpečnostní perspektivy se v těchto souvislostech jevily zcela nadějně.

Sympatie Západu šly tak daleko, že se v některých případech vlády západních zemí rozhodly pomoci těmto demokratickým procesům i (kontroverzním) vojenským zásahem.

Postupem doby, tak jak se předmětné procesy začaly rozkrývat a zpracovávané analýzy začaly mít realističtější vypovídací hodnotu, nadšení poněkud opadlo, nicméně „mainstreamové“ přesvědčení o pozitivním obsahu probíhajících procesů v zásadě přetrvávalo.

Někdy od začátku tohoto roku ale začalo (až na výjimky) zpráv o vývoji v jednotlivých zemích ubývat, přičemž ty zprávy, které zveřejňovány byly, začaly být více než dříve prostoupeny duchem odhodlaného postupu demokratických a liberálních myšlenek a hodnot, jehož produktem nemůže být nic jiného než vítězství nebo alespoň „lekce“ nepřátelům. Jen občas bylo možno narazit na informace, které poodhalovaly, že situace jednoznačná není a že problémy jsou v řadě případů větší a souvislosti komplikovanější, než by se za běžných okolností čekalo. Chtěl bych ovšem zdůraznit, že hovořím především o informovanosti v České republice.

Jaká je tedy skutečná situace? Jaký vývoj probíhá? A jaké jsou možné dopady probíhajících procesů do regionální i globální bezpečnostní situace?

Procesy, aktuálně probíhající v arabském světě, samozřejmě nevznikly ve vzduchu-prázdnu. Byly ovlivněny dlouhým a komplikovaným historickým vývojem, v němž vedle vlastních mocenských aspektů hrály významnou roli fundamentální faktory náboženské, kulturní, obecně hodnotové (řekněme *paradigmatické*), a samozřejmě i ekonomické povahy. To vše bylo – zejména v posledním století – ovlivněno i zahraniční ingerencí. Tyto souvislosti jsem se pokusil vyložit ve výše zmíněné předcházející studii a zde se jimi – až na skutečnosti nové či nově nabyvší významu – již nebudu zabývat.

Moje zmíněná studie dospěla do jara 2012. Tímto článkem ve výkladu pokračuji. V duchu již použitého přístupu považuji za optimální výklad podle jednotlivých relevantních zemí, samozřejmě s průběžným analyzováním souvislostí. Omezený rozsah tohoto článku je příčinou, že se mohu zaměřit pouze na fakta, která aktuálně považuji za klíčová.

PŘEHLED VÝVOJE V JEDNOTLIVÝCH ZEMÍCH

Nepochybně je nutno začít **Tuniskem**, neboť v této zemi celý proces *arabského jara* začal. Ve zmíněné studii jsem Tunisku – přes upozornění na obrovská rizika, zejména v ekonomické oblasti – přiznal ze všech zemí, zasažených tímto procesem, největší šance na mírumilovný demokratický vývoj. Současný stav ovšem již původním očekáváním neodpovídá. Z euforie zůstalo málo. Země nadále trpí masovou nezaměstnaností (zde ovšem bylo sotva možno čekat rychlé zlepšení), perspektivy mládeže jsou minimální až nulové, smysluplný ekonomický program se nerýsuje. Co ale sotva lze nazvat jinak než rozčarování, je vývoj v politické oblasti. Svoboda slova je omezená, liberálnější umělecké projevy vyvolávají náboženskou zuřivost. Prosazují se konzervativní muslimské nálady a postoje. Vedoucí činitel vládnoucí strany Ennahda **Rášid al-Gannúší** (Ghannouchi) je – navzdory původním občasným optimističtějším očekáváním – v současné době řadou komentátorů považovaný za srovnatelného s Chomejním. O vítězství demokracie se nedá mluvit, k moci se stále více dostávají islamisté. Práva žen jsou postupně omezována. Za šokující jsou považovány nedávné dva islamistické přepady autobusů s turisty, přičemž Tunisko bylo dlouhodobě považováno za bezproblémovou zemi. To má samozřejmě velmi negativní zpětné dopady na turistický ruch, který patří ke klíčovým hospodářským odvětvím. Kredibilita země i v hodnocení ratingových agentur klesá. **Má se za to, že střednědobě povede tento vývoj k dalšímu posilování postavení konzervativního islámu; dlouhodobější výhled včetně širších politických konsekvencí si nikdo netroufá odhadnout.**

Za příznivou nelze v žádném případě označit ani situaci v **Alžírsku**, což byla země, kde se „arabské jaro“ projevilo hned po Tunisku. V květnu 2012 proběhly za značné nervozity volby do Národního shromáždění. Volební účast byla přibližně 43%. Jejich nejzřetelnějším výsledkem je roztržetost. V parlamentu zasedli poslanci z 28 stran, z toho významné jsou čtyři. Jako nejsilnější z nich se opticky jeví socialisticky a nacionalisticky orientovaná, stará známá **Národní osvobozenecská fronta** (FNL), založená již roku 1954 a v současnosti vedená *profrancouzsky orientovaným* vládnoucím prezidentem **Abd al-Azizem Bouteflikou**. Stranu lze v podstatě označit za klientelistickou, neboť (ale to je zřejmě její klíčový silový faktor) spojuje desetiletými spolupráce svázané staré struktury, držící rozhodující pozice ve státě. FNL získala cca 14% hlasů. Na druhém místě skončilo Bouteflikovi loajální Národně demokratické shromáždění, které získalo cca 6% hlasů. Jako třetí se umístila umírněně islámská Aliance zelené Alžírsko (5%), následované trockistickou Dělnickou stranou (3%). Každá ze zbývajících 24 stran získala nanejvýš 2%, cca 20% hlasů bylo neplatných, 14% přerozděleno.

Je zřejmé, že za popsané situace i zisk cca 20% pro FNL a jejího zmíněného spojence postučuje k ovládnutí scény. Ke stabilitě má však politická situace v Alžírsku daleko, neboť celá islamistická opozice je zakázána a neměla přístup k volbám. Zde zřejmě musíme hledat i vysvětlení volební (ne)účasti. Logickým závěrem pak je, že politickou situaci v Alžírsku musíme de facto vidět jako krajně nestabilní, drženou jen vládní represivní politikou. Protesty opozice jsou téměř na denním pořádku, objevují se i případy sebeupálení. Proti opozici se tvrdě zasahuje. Přestože Alžírsko je díky rozsáhlým zásobám i těžbě ropy a zemního plynu nepochybně bohatou zemí, většina obyvatelstva žije v důsledku existujícího sociálně politického systému v bídě. Mládež je frustrovaná, cítí se okradená o budoucnost. Nezaměstnanost činí oficiálně 20%, neoficiálně podstatně více. Přitom více než milion mladých lidí pracuje za tzv. minimzdu v rámci státních zaopatřovacích pracovních programů, ovšem bez šance na stálé zaměstnání s řádným příjmem. **Nejpravděpodobnějším střednědobým scénářem je pokračování dosavadního vývoje.** Řešením by mohly být postupné reformy, je však otázkou, zda k nim vládnoucí vrstvy alžírské společnosti najdou dostatek vůle i odvahy.

Třetí zemí, kde se v roce 2011 prosadilo *arabské jaro*, byl **Egypt**. Tato země prošla od jara letošního roku dramatickým a zřejmě i zásadním vývojem, o jehož dopadech v dimenzi celého regionu již nelze pochybovat. Je tudíž nutno jej probrat podrobněji. Akcelerátorem byly prezidentské volby s určeným datem prvního kola na 23. – 24. května. Již před jejich konáním bylo zřejmé základní rozložení sil. Šlo o to, zda se – pro dohlédnutelný horizont víceméně s konečnou platností – potvrdí rostoucí síla islamistických seskupení (v egyptském případě zejména v podobě Muslimského bratrstva), což prokázaly již nedávné parlamentní volby, nebo zda se egyptské postmubárakovské armádě, k níž se víceméně zřetelně upíraly naděje Západu na kontinuitu s dosavadním vývojem a která měla ve smyslu politických dohod držet moc v zemi až do zmíněných prezidentských voleb, podaří islamistický nástup zastavit.

Ve složité situaci, v níž ale bylo možno cítit pokračování nástupu islamistů, reagovala **Nejvyšší rada ozbrojených sil** (SCAF; po odstoupení Mubáraka převzala moc v zemi) tak, že iniciovala rozhodnutí ústřední volební komise, podle níž bylo ze seznamu kandidátů „z technických důvodů“ (nebo také „kvůli právním nesrovnalostem“) vyškrtáno deset osob, mezi nimi ovšem tři hlavní kandidáti, z nichž jedním byl **Chajrát Šatir**, hlavní stratég Muslimského bratrstva a strůjce jasného islamistického vítězství v parlamentních volbách na přelomu let 2011-2012. Zcela jednoznačně šlo o pokus vyšachovat islamisty a připravit půdu pro kandidáta, podporovaného armádou. Muslimští bratři ale reagovali pohotově a jako svého nového kandidáta postavili Šatirova spolupracovníka **Muhammada Mursího**, původem vysokoškolského učitele, který jako nezávislý zasedal již v mubárakovském parlamentu.

Rozhodlo druhé kolo, které proběhlo 16. – 17. června 2012, v němž proti sobě stáli Mursí a **Ahmad Šafik**, jeden z Mubárakových předsedů vlády. Poměrně těsně zvítězil Mursí. Neprodleně se však rozhořel mocenský boj s armádou a Mursí se zpočátku dostal pod silný tlak.

Jistou, ale jen krátkou dobu byla zpochybňována sama prezidentská volba. Další krok přišel před koncem června, kdy egyptský ústavní soud vydal nálezy o neústavnosti zmíněných parlamentních voleb. Na základě tohoto nálezu Nejvyšší rada ozbrojených sil po několika dnech parlament skutečně rozpustila. Dalším kolem tohoto mocenského boje mělo být jednání o novou ústavu, které mělo rozhodnout o konečné podobě mocenského uspořádání v Egyptě a pro které se Nejvyšší rada ozbrojených sil taktéž snažila připravit příznivé podmínky.

Mursí ale překvapivě přešel do protiútoků. Začátkem července (po nepochybné záklisní konsolidaci, o níž však nemáme informace) – bez ohledu na zmíněný nálezy ústavního

soudu a verdikt Nejvyšší rady ozbrojených sil – vyzval rozpuštěný parlament, aby se opět sešel a obnovil svou práci, což se neprodleně stalo. Nejvyšší rada ozbrojených sil reagovala jen matně. O týden později nařídil Mursí propuštění několika stovek osob, odsouzených vojenskými orgány v průběhu protimubárakovských demonstrací. A začátkem srpna, po další konsolidaci svého postavení (instalace viceprezidenta **Mahmúda Mekkiho**), přistoupil ke klíčovému kroku, k odvolání a následnému penzionování předsedy Nejvyšší rady ozbrojených sil a současně ministra obrany, polního maršála **Muhammada Husseina Tantawiho**, nejsilnější osobnosti egyptských ozbrojených sil a současně hlavního představitele armádní protislamistické politiky. Spolu s Tantawim byl odvolán náčelník generálního štábu, generálplukovník **Sami Enan**, údajně Pentagonu nejbližší stojící vysoký egyptský důstojník. Spolu s nimi byli odvoláni i hlavní velitelé letectva, námořnictva a protiletectkové obrany. Tantawiho nástupcem byl jmenován generálplukovník **Abdul Fatah Al-Sisi**, považovaný za tajného člena Muslimského bratrstva. Mursí zároveň zrušil dekret, kterým si Rada těsně před prezidentskými volbami udělila značné politické pravomoci a autonomii ve vojenských otázkách.

Mursího ofenzíva proti dosavadnímu velení egyptské armády byla zatím dovršena penzionováním 70 generálů a dalších vysokých důstojníků egyptské armády začátkem září 2012. Někteří komentátoři sice upozorňují na možnost, že vzhledem k dramatickému vývoji posledního roku, kdy podobný akt neproběhl, může jít o pouhou rutinní záležitost, nicméně k časovým a věcným souvislostem i rychlosti provedení je obtížné nepovažovat toto opatření za islamistickou čistku.

Uvedené skutečnosti zakládají důvod ke konstatování, že **vnitropolitický mocenský boj o další směřování Egypta je pro dohlédnutelný časový horizont rozhodnut**. Jde o skutečnost zcela zásadního významu. **Eliminace armády z klíčové mocenské pozice ve státě zcela mění tvářnost Egypta**. Vezměme v úvahu, že od pádu monarchie v roce 1953 se egyptští prezidenti rekrutovali výlučně z armádních kruhů. Pokoušeli se sice dodat svému režimu jisté civilní rysy, na reálném vlivu armády to ale mnoho nezměnilo. Armáda byla pevně (a vcelku viditelně) propojena s civilními strukturami, vysocí důstojníci standardně po ukončení služebního poměru přecházeli na klíčové pozice ve státních a polostátních institucích. Přitom **armáda byla trvale relativně sekulárně orientovaná**.

Zdá se, že toto je nyní alespoň z významné části narušeno. Upřímně řečeno, je překvapující, že velení armády se tomuto vývoji v podstatě nebránilo. Podle některých názorů zde hrálo roli i politické mistrovství Muhammada Mursího.

Odpovědnost za vývoj země tak převzaly civilní politické strany islamistického zaměření. Přitom se mění celá ideová tvářnost Egypta. Duchovní základy tohoto vývoje bývají nejčastěji spojovány s fundamentalistickým teologem, právníkem, kazatelem a publicistou **Yusufem Abdallahem al-Qaradawim** (*1926), autorem zhruba stovky knih, považovaným za jednoho z nejvlivnějších islámských učenců současnosti.

Ten, egyptského původu a úzce s Egyptem svázaný, súfisticky orientovaný, razantně vstoupil do egyptského vývoje počátkem loňského roku, kdy celou váhou své autority vyzval prezidenta Mubáraka k odstoupení. Při své první návštěvě Káhiry krátce po prezidentově pádu pronesl na náměstí Tahrír zásadní páteční kázání k zhruba jednomu milionu přítomných. Od té doby významně spoluurčuje intelektuální zaměření Muslimského bratrstva.

Stručně řečeno, Al-Qaradawi prosazuje postupné zavedení práva šarí'a v Egyptě. (Nicméně má za to, že např. trest useknutí ruky v prvních pěti letech po revoluci zaváděn být nemá.) Schvaluje sebevražedné atentáty, zaměřené proti nepřítelům islámu.

A tak není divu, že sotva rok po vypuknutí povstání jsou na mnoha místech všechny ženy zahalené od hlavy až k patě, ulice střeží (zpravidla nezaměstnaní) „strážci veřejné morálky“, přestal se podávat alkohol, uzavřely se mnohé pláže.

Nakolik je ale známo, **islamisté nemají žádný ekonomický program**, který by zlepšil životní podmínky obyvatelstva. Možný krach turismu by byl ekonomickou pohromou. Již nyní lze říci, že revoluce egyptskou ekonomiku vážně poškodila. Přitom není tajemstvím, že egyptské zdroje jsou omezené; přitom míra potravinové soběstačnosti se pohybuje okolo 30% a sotva se zvýší.

Domníváme se, že v konečné instanci to bude právě ekonomická dimenze, která bude pro vývoj země rozhodující. Východisko z možných významných komplikací v této oblasti bude s největší pravděpodobností hledáno v další radikalizaci vnitřní i zahraniční politiky, což bude pochopitelně představovat intenzifikaci bezpečnostních rizik. Způsoby jejich řešení jsou v současné době neodhadnutelné.

Vraťme se ale do současnosti. Vedle popsaných vnitropolitických skutečností jsme zároveň svědky pozoruhodného návratu Egypta na mezinárodněpolitickou scénu. Postupně se ukazuje, že prezident Mursí si podle všeho klade úplně jiné úkoly než jeho předchůdci. A zároveň se ukazuje, že nejvyšší egyptský představitel umí mnohem obratněji politicky manévrovat, než si o něm původně většina lidí myslela.

Nové egyptské zahraničně politické iniciativy se začaly projevovat krátce po odeznění popsaného Mursího zásadního střetu s armádou. Pozoruhodné byly zejména smířlivé signály vysílané do Íránu. (S tím souvisí i odložení návštěvy USA na pozvání prezidenta Obamy.) Historická návštěva Mursího v Íránu, která se uskutečnila při příležitosti vysoce reprezentativního zasedání Hnutí neangažovaných zemí, sice vyzněla proti současnému syrskému vedení (čímž se dotkla íránských hostitelů), byla však pozoruhodná egyptským návrhem, aby Egypt společně s Tureckem, Saúdskou Arábií a Íránem vytvořil skupinu, jejímž úkolem by bylo politicky vyřešit otázky, rozdělující Sýrii. Mohl sice čekat negativní reakci Saúdské Arábie a možná i Turecka, ale smysl návrhu spočíval jinde – ve snaze dostat Egypt a Muslimské bratrstvo do pozice nejvlivnějšího politického vyjednavče na Středním východě. To je samozřejmě krajně nepříjemné pro Saúdskou Arábii, která by jeho realizací přišla o svou vlastní ústřední roli. Vezměme přitom v úvahu, že mezi Saúdy a Muslimským bratrstvem panují tradičně nepřátelské vztahy. Nakolik je mi známo, schůzky výše uvedené skupiny jsou již realitou.

*Krátce připomeňme, že v rámci islámu existují složité, případně v některých relacích ambivalentní až nepřátelské vztahy nejen mezi sunnity a ší'ity, ale i mezi sunnity navzájem. Jakkoli je charakteristika jednotlivých směrů komplikovaná, neboť často dochází k vzájemnému prostupování forem, zásad i cílů, lze za základní směry sunnitské větve islámu považovat **súfismus** (existující ve více podobách, jako základní charakteristiku lze uvést až mystickou orientaci; uplatňované způsoby myšlení a jednání mají vést věřícího až ke splnutí s Bohem), a směry **wahhábija** (nárokující si postavení jediného vykladače „čisté formy“ islámu a prosazující návrat ke koránu a puritánské tradici, dnes součást státní ideologie Saúdské Arábie; jakékoli vnitřní odlišnosti nauky /tedy – připusťme – autonomnost myšlení/ jsou odmítány a tato monolitičnost je /mj./ považována za důkaz intolerance a fanatismu), a **salafíja** (reformistická koncepce z konce 19. století, vzniklá s cílem překonat tehdejší civilizační stagnaci islámu na bázi starších učení, do značné míry součást doktríny Muslimských bratří; méně fundamentalistická než wahhábija). Tyto ideové směry se samozřejmě stávají i nositeli mocenských zájmů; v nemalé míře např. determinují i vztahy současných politických reprezentací Saúdské Arábie a Egypta.*

Současně ale podle všech náznaků prezident Mursí připravuje půdu pro velký přesun od Sýrie k Palestině. (Historické predispozice existují – vezměme jen v úvahu, že hnutí Hamás bylo založeno Muslimským bratrstvem.)

Zdá se, že Mursí vyvíjí snahu o změnu některých pravidel smlouvy mezi Egyptem a Izraelem, která je v Egyptě mimořádně neoblíbená. Chce dosáhnout postavení prostředníka ve sporech mezi Izraelem a Hamásem, což je role, kterou dosud za svou výlučnou považují Spojené státy. Vyjde-li egyptskému prezidentovi tato iniciativa, budou Izraelci hluboce nespokojeni, Saúdové zjistí, že byli odsunuti stranou a Spojené státy se dostanou do pozice s poměrně malým vlivem na to, co se Izraeli a v Palestině stane.

Můžeme tedy říci, že jedním z klíčových výsledků složitých procesů, vyvolaných arabským jarem, je politický vzestup Egypta, zbaveného dosavadního podřízeného postavení vůči Spojeným státům. Tento egyptský vzestup by mohl významným způsobem změnit politickou mapu Středního východu.

Další zemí, o které je ve smyslu chronologie *arabského jara* třeba hovořit, je **Jemen**. Zde ve sledovaném období pokračovala občanská válka mezi prosaúdskou vládou v čele s prezidentem **Abedem Rabbo Mansúřem Hadimem** a jí loajálními (zpravidla sunnitskými) kmeny, s opozičními, (zejména) ší'itsky orientovanými formacemi, opět zejména kmeny. Tuto válku jsme charakterizovali – vedle lokálních mocenských ambicí – zejména jako formu saúdsko – íránského boje o regionální dominanci.

Podle dostupných informací k žádným průlomům nedošlo, a to ani navzdory masivní podpoře Hadiho vlády ze strany Saúdské Arábie (probleskla např. zpráva o dodávce pohonných hmot v hodnotě 2 miliardy USD (!/)).

V uplynulém období se opět objevily zprávy o usazení různých struktur teroristické organizace Al-Káida (al-Qaida) v zemi. Ty jsou často cílem náletů bezpilotních letadel USA. Koncem srpna tak bylo oznámeno, že při operaci na jihu Jemenu se podařilo zabít údajně druhého nejvyššího velitele Al-Káidy na Arabském poloostrově **Saída Šikrího**.

Zajímavou (a pro výklad arabských poměrů vysoce ilustrativní) je skutečnost, že tyto struktury bojují proti jemenské vládě (logika je jasná: jemenská vláda je podporována Saúdskou Arábií, spojencem USA), přestože většina jejího vedení je sunnitského vyznání, a to wahhábítského směru.

Přijatá logika výkladu nás přivádí k problematice **Sýrie**.

Tato země se fakticky stala průsečíkem silokřivek, určujících aktuální podobu Středního východu. Došlo k eskalaci konfliktu, ale zároveň se objevily nové prvky, resp. některé prvky se staly zřetelnějšími. Opět je nezbytné rozebrat vývoj této země podrobněji.

Především se podívejme na vývoj bojových operací.

V bitvě o Homs, která proběhla v dubnu a v květnu, vládní vojska v zásadě zvítězila a vytlačila povstalce z větší části tohoto důležitého města. Povstalci se však dokázali přeskupit a přešli do ofenzívy. Zaútočili v Damašku, Dará, Hamá, Aleppu a v dalších městech.

Klíčové byly v této fázi boje v Damašku, které probíhaly od poloviny července. Povstalci byli zpočátku velmi úspěšní a dostali se až do centra města. Na obranu proti nim byla vláda nucena povolat jednotky z jiných front (čímž ovšem dala povstalcům možnost mj. obsadit většinu Aleppa) a zahájila protiofenzívu. Povstalci opět nedokázali tlaku armády odolat a opouštěli jednu svou pozici za druhou. Po dobytí městské části Tadamon armáda převzala kontrolu nad celým Damaškem. To opět umožnilo poslat posily k Aleppu.

Ve fázi rozmachu povstalecké ofenzívy, dne 18. července 2012, byl proveden atentát na budovu syrské národní bezpečnosti v Damašku, při němž zahynuli lidé z nejbližšího okruhu prezidenta **Baššára al-Asada** – ministr obrany **Daúd Rádžha**, jeho náměstek **Ásif Šaukát**, bývalý ministr obrany **Hassan Turkmaní** a vysoký důstojník syrské zpravodajské služby **Hafíz Machlúf**. Několik dalších osob bylo zraněno. K odpovědnosti se přihlásily hned dvě povstalecké skupiny (jednak samotná Svobodná syrská armáda, a dále ještě islamistická skupina Liwa Al-Islam). Zdálo se, že Asadův režim je na pokraji svých sil a že se schyluje k finále již šestnáctiměsíčního konfliktu.

Jak ale současně vyplývá z předcházejícího výkladu, syrský režim odpověděl razantně. Zabití funkcionáři byli neprodleně nahrazeni a vládní vojska zahájila v Damašku protiofenzívu, kterou donutila povstalce město vyklidit.

Mimořádně významná byla ale další akce Damašku.

Navzdory zmíněným pretencím dvou povstaleckých skupin ve věci autorství atentátu v Damašku dne 18. července, není nijak zpochybňováno konstatování, že jej provedla rozvědka Saúdské Arábie s logistickou podporou CIA. Do čela saúdské rozvědky byl několik dnů po damašském atentátu jmenován vlivný člen saúdské královské rodiny, princ **Bandar bin Sultan** (Bandar bin Sultan bin Abdulaziz Al Saud), v letech 1983-2005 velvyslanec Saúdské Arábie v USA, mezi členy saúdského vedení zřejmě nejostřejší nepřítel ší'itů. Jeho jmenování snad mělo být i oceněním za damašskou akci.

Nicméně již několik dní po jmenování, dne 26. července, byl princ Bandar zabit při bombovém útoku na budovu saúdské bezpečnosti v Rijádu. Byla to syrská odvěta za saúdskou akci v Damašku; pozoruhodné je, že na jeho přípravu měli Syřané pouhých osm dní.

Tento atentát znamenal nepříjemnou ránu celému systému tajných akcí Západu v muslimském světě.

*Rychle se ale objevily spekulace o dalších možných motivech Bandarovy likvidace. Americký historik a kritik vládní politiky **Webster G. Tarpley** vyslovil hypotézu, že rozsáhlými kontakty disponující princ Bandar připravoval rozvolnění vztahů Saúdské Arábie ke Spojeným státům a posunutí Saúdské Arábie blíže jadernému Pákistánu a Číně. Později Tarpley dodal, že aliance mezi Saúdskou Arábií, Pákistánem, Čínou a Ruskem by signalizovala konec americko – britské dominance na Středním východě. Kdyby se principi Bandarovi povedlo odpojit Saúdskou Arábii od vlivu Washingtonu, Spojené státy by byly z vývoje na Středním východě v podstatě vyřachovány, což by logicky znamenalo začátek úplně nové éry ve světové politice.*

Jak již zmíněno, vývoj v Damašku umožnil zesílit syrskou vládní ofenzívu v Aleppu, druhém největším syrském městě s mimořádným hospodářským významem a strategickou hodnotou vzhledem k blízkosti základů opozičních sil na území nedalekého Turecka.

Hlavní boje zde probíhaly od konce července a byly opět vydávány za začátek konce Asadova režimu. Situace tak zpočátku i vypadala, neboť rozhodující části města byly obsazeny povstalci. Avšak začátkem srpna zahájila přeskupená vládní vojska protiofenzívu a vytlačovala povstalce z jedné části města za druhou. Nejdéle se povstalci drželi v jižní čtvrti Salahaddín, považované za jejich klíčovou baštu. Začátkem září ale vyklidily i tuto městskou část. Aleppo se opět dostalo pod kontrolu vládních sil.

Informace o následujících bojích a o neaktuálnějších vývoji strategické situace nejsou zatím k dispozici. V každém případě lze ale konstatovat, že **syrský režim překonal kritické období v červnu a v červenci a opět prokázal svou životaschopnost a relativně pevnou politickou pozici**. Mašinerie ústřední vlády nebyla zasažena a život v i v klíčových městech Damašku a Aleppu si zachoval zdání normálnosti.

Kdo vlastně jsou oni povstalci, kteří vedou proti režimu ozbrojený boj?

Je to především **Svobodná syrská armáda** (Free Syrian Army; FSA), vzniklá koncem července 2011 v souvislosti s tehdejšími protivládními demonstracemi. Jejím vrchním velitelem je plukovník **Riad al-Asaad**, sunnita, údajně někdejší důstojník syrského letectva. Uvádí se, že členové jeho rodiny se stali obětí syrských provládních milicí. (Podle některých informací z vedení FSA však al-Asaad kontrolu nad povstaleckou armádou nemá.)

Podle vlastního tvrzení FSA činí její síla 50.000 – 60.000 mužů, podle nezávislých zdrojů i západních zpravodajských služeb jen necelou polovinu. Její hlavní bojovou sílu představují dezertéři z řad syrské vládní armády. Sídlo velitelství FSA bylo donedávna ve městě Hatay v Turecku, v poslední době však mělo být přesunuto na blíže neurčené místo v Sýrii. Výzbroj představují především lehké zbraně.

FSA je organizována do velikostně značně rozdílných skupin (brigád; mívají 10 – 600 bojovníků), lišících se i ideologicky (od islamistů až po sekulárně orientované skupiny). V řadách FSA působí i nezanedbatelný počet cizinců, zejména Alžíránů, Tunisánů, Jordánců, saúdských Arabů, Libanonců a Libyjců.

Ve FSA nejsou ší'ité a FSA ani není ší'ity podporována.

V poslední době jsou Svobodné syrské armádě přičítána těžká porušení lidských práv, mj. i brutální etnické čistky (např. z města Homs bylo v průběhu jarních bojů vyhnáno 90% křesťanského obyvatelstva, zhruba 10.000 lidí).

Mnozí komentátoři říkají, že FSA funguje chaoticky, velení – pokud existuje – je krajně neefektivní. Povstalcům chybí organizace a schopnost plánování.

I to bylo zřejmě důvodem, proč od konce loňského roku sílil příliv nejružnějších zahraničních **džihádistických skupin**, které přišly do země s cílem pomoci svržení Asadova režimu a které představují druhou část povstalců. O nějakém boji za svobodu a lidská práva se samozřejmě nedá hovořit. Zpravidla jde o extremistické, fundamentalistické, brutální skupiny, „zocelené“ boji např. v Iráku a v Libyi. V současném konfliktu jde na jejich konto řada těžkých zločinů.

Podle západních zdrojů mají nyní v Sýrii působit stovky takových militantních islamistických organizací. (!!!; to si lze představit snad jediné tak, že velká část těchto organizací představuje drobné, ale o to obtížněji ovladatelné jednotky.) V zájmu informovanosti uvedme alespoň dvě z nejvýznamnějších jmenovitě. Tak v Halebu operovala brigáda **Salman Fársí**, která na sebe upozornila zmasakrováním zajatých vládních vojáků. Další z těchto skupin je džihádistická organizace **Jakhat al-Nusra**, která o sobě dala vědět v lednu 2012 bombovými útoky v Damašku a v Aleppu. V současné době její příslušníci údajně bojují téměř na všech syrských frontách. Zdroje její materiální podpory jsou nejasné, nicméně její výzbroj je výrazně novější než u zbytku povstalců.

Některé tyto skupiny jsou evidentními exponenty zahraničních zájmů, např. Saúdské Arábie, odkud (případně z dalších arabských zemí jako Kataru) také dostávají jistou materiální a finanční podporu.

Novým jevem, který – navzdory oficiální zahraniční rétorice – možná významně změnil či alespoň modifikoval pohled na syrský konflikt, je skutečnost, že **mezi těmito skupinami se stále více prosazuje proslulá Al-Káida**. Např. právě Al-Nusra se k Al-Káidě oficiálně hlásí. Navíc se objevují informace, že **Al-Káida významně infiltruje i samotnou Svobodnou syrskou armádu**.

(V této souvislosti chceme jen připomenout časté informace z poslední doby, podle nichž /např. ztrátami velitelů v důsledku útoků amerických bezpilotních letadel v Afghánistánu, Pákistánu, Jemenu i jinde/ upadá Al-Káida do nicotnosti. O to více překvapují zprávy, že tato – zřejmě již téměř neexistující – struktura povstává na nových bojištích s nečekanou silou.)

Nárůst vlivu skupin, jako je al-Nusra, jakož i samotné Al-Káidy, je údajně hlavní důvod, proč se USA navzdory trvajícím diplomatickému tlaku na prezidenta Baššára al-Asada nechtějí odhodlat k významnější materiální podpoře povstalců. (Např. Hillary Clintonová na jaře slíbila opozičním skupinám pomoc ve výši 25 mil. USD, přičemž však má jít pouze o komunikační techniku. I z tohoto slibu bylo údajně zatím splněno jen málo, což je na druhé straně – asi pochopitelně – povstalci přijímáno se zklamáním, případně i se vzestupem protiamerických a obecně protizápadních nálad.)

Jaké jsou síly **syrské vládní armády**, která povstalcům čelí?

Podle dostupných informací disponuje vládní armáda, která je ve své většině sunnitská (!), zhruba 420.000 aktivními vojáky. Většina zbraňových systémů pochází ze zemí někdejšího sovětského bloku, což může vyvolávat problémy s náhradními díly. Zhruba od roku 2000 probíhá jistá modernizace, při níž podle některých informací Sýřané spolupracují i s armádou Izraele. Syrská armáda nicméně v současné době vlastní 4.700 tanků, z nichž je nejmodernějších zhruba 1.400 tanků typu T-72. Letectvo má disponovat asi 600 letouny, které ovšem nemusí být všechny schopné nasazení. Většinou má jít o staré stroje MIG-21 a MIG-23, moderních strojů je jen zhruba 60 (SU-24, MIG-25 a MIG-29). Dále letectvo disponuje zhruba 100 vrtulníky Mi-8.

Syrská armáda nepochybně není špičková, v prostředí syrské občanské války ale představuje imponující sílu. S vědomím tohoto faktu se při hodnocení známého průběhu bojových operací nemůžeme vyhnout pocitu, že armádní síly zdaleka nebyly nasazeny s veškerou dostupnou kapacitou. Bylo by možno diskutovat, proč tomu tak je, ale tato diskuse by byla příliš specifická. Omezme se proto na konstatování, že **proběhnuvšími boji nebyly vládní zdroje ani zdaleka vyčerpány**.

Na straně vládních sil bojuje ozbrojená milice **Šabíha**, vzniklá již před desítkami let. Původně mělo jít o čistě kriminální organizaci, jakousi mafii, tvořenou příslušníky některých alawitských klanů, operujících kolem syrských přístavů a obchodních center. Když vládu v Sýrii převzal Háfiz al-Asad, otec současného prezidenta (viz zmíněná předcházející studie), získala Šabíha politické krytí.

V 90. letech ale začala přerůstat režimu přes hlavu. Byl to právě Baššár al-Asad, kdo byl pověřen, aby proti této struktuře zasáhl. Baššár ji oslabil, ale úplně nezlikvidoval.

Na jaře 2011 se režim dostal pod tlak masových demonstrací. Tehdy Šabíha začala napadat politická shromáždění, zpravidla sunnitská (i když i v jejích řadách a v řadách jejích podporovatelů jsou sunnité), přičemž postupovala natolik bezskrupulózně, že jí záhy začaly být přičítány nejtěžší zločiny prorežimních sil. Její činnost je ovšem i důsledkem propagandy povstalců, kteří se netají touhou po „konečném zúčtování“.

(Brutalita je samozřejmě vyčítána i v případě vládní armády. Vzhledem k frekvenci těchto zpráv, jejich následnému opravování či vyvracení nepřekračují tyto jevy míru, odpovídající válečnému konfliktu. Některá z těchto obvinění také byla následně vyvrácena.)

Pozice rebelů se v poslední době nevyvíjejí dobře. Jak sami přiznávají, jejich přítomnost vadí velké části obyvatel. Začínají být vnímáni nikoli jako osvoboditelé, ale jako předzvěst budoucího děsivého utrpení. Např. Aleppští viní FSA za vojenské operace ve městě spíše než vládní vojska za brutální metody. V takové situaci nemůže před ozbrojenými rebely ležet jiná než dlouhá a hořká cesta.

Je to v podstatě patová situace – Západ neví, koho z protiasadovských skupin by měl podporovat (přitom žádná politická krystalizace nějakým „přijatelným“ směrem neprobíhá), a (zdá se, že) se začíná obávat možné degenerace syrské opozice do těch nejméně žádoucích podob.

O nepříznivém vývoji v táboře rebelů, resp. jejich politického křídla, svědčí, že (byť nepřiliš respektovanou) Syrskou národní radu opustila její hlavní mluvčí **Basma Kodmánío-**

vá. Svou rezignaci zdůvodnila tím, že „Rada nepotvrdila svou spolehlivost a nedokázala udržet mandát důvěry, který jí vydal lid.“ Také prohlásila, že Syrskou národní radu ovládly personální spory, místo aby efektivně usilovala o svržení Baššára al-Asada.

(O Kodmáníové /žije v Paříži/ je současně známo, že už dlouho před vypuknutím syrského povstání byla napojena na různé západní instituce usilující o změny poměrů v arabském světě. Čelila proto také kritice, že prosazuje spíše zájmy Západu než samotných Arabů.)

Možnosti Asadova režimu jsou přitom stále široké. Ten těží z aktivní podpory aláwitské komunity a z pasivního postoje dalších menšin, ale i městských vrstev v Damašku a v Aleppu, jejichž příslušníci se obávají pádu režimu a jeho nahrazení islamisty či jinými radikály.

O Asadově politické pozici svědčí, že v únoru 2012 proběhlo v Sýrii referendum o ústavních změnách, jehož klíčovým výsledkem bylo zrušení padesátileté „vedoucí role“ strany Baas, o níž se syrský režim v minulosti opíral, a zavedení pluralitního politického systému. Na této bázi pak v první polovině května proběhly v zemi parlamentní volby. Při volební účasti 58% přesvědčivě zvítězil blok Národní jednoty, podporující prezidenta Asada (její součástí je i zmíněná strana Baas). Tento výsledek okamžitě vyvolal nařčení Západu, že volby byly zmanipulovány, a více se o nich nehovoří. (Opoziční povstalecké skupiny volby bojkotovaly; podle mínění některých analytiků ovšem proto, že věděly, že by dostatečnou podporu nezískaly.)

Významným faktorem, stmelujícím asadovskou frontu v Sýrii, jsou zásadní obavy z možného budoucího vývoje. Pokud totiž Baššárův režim padne, to, co čeká Sýrii a její obyvatele, je hororový scénář všeobecného nelítostného vraždění a vyřizování si účtů mezi různými národnostními, náboženskými a politickými skupinami obyvatel. O demokracii a lidských právech zbytečně hovořit, o to Al-Káida a přidružené sunnitské teroristické skupiny nepochybně zasadí.

Prvním obětí beránkem vítězné syrské revoluce by se stali aláwité, z jejichž středu pochází Asadova rodina a nejvyšší vojenské a politické špičky Sýrie. Následovaly by další ší'itské skupiny, křesťané a Drúzové, ale i sunnité, kteří s Asadovým režimem spolupracovali.

V syrském vývoji se významně promítají **zahraniční zájmy**. Jde přitom jak o faktory bezprostředního sousedství, tak i o zájmy politické, resp. geopolitické.

Pokud jde o první z nich (v nichž se ovšem geopolitické momenty projevují také), relevantní jsou zejména syrské vztahy s Tureckem.

V severovýchodní části Sýrie se totiž potichu chopili moci Kurdové. Došlo k dohodám mezi Asadem a syrskými Kurdy, na jejichž základě mohly být vládní jednotky ze syrského Kurdistanu přesunuty do oblastí bojů. Zmíněné dohody by samozřejmě mohly vést až k autonomii (což by konec konců odpovídalo zásadám demokratické přestavby Sýrie, jak o ni ve smyslu předcházejících odstavců (snad) Baššár al-Asad usiluje. Vzorem pro syrské Kurdy je totiž aktuálně autonomní Kurdistan v Iráku, který je Turkům trnem v oku.

V souvislosti se zprávami, že syrští Kurdové postupně přebírají správu měst v oblasti, prohlásil podle agentury AP turecký premiér **Recep Tayyip Erdoğan**, že Turecko vznik samosprávného kurdského regionu na severu Sýrie nehodlá tolerovat.

(Připomínáme, že kurdský region je rozdělen mezi Sýrii, Turecko, Írán a Irák. Právě v Turecku je postavení Kurdů nejnepríznivější, přitom se o Kurdech stále více mluví jako o největším národu, který nemá vlastní suverénní stát. Nikdo ovšem neví, co s tím.)

Nejsilnější a nejlépe vyzbrojená kurdská organizace v Sýrii, Sjednocená demokratická strana, známá pod zkratkou PYD, je velice blízce spojena s kurdskou stranou PKK (Stranou kurd-

ských pracujících), působící v Turecku s cílem kurdské samostatnosti (existují informace, že jde vlastně o sesterské organizace). Za vlády Háfize al-Asada měla PKK na syrské straně hranice docela dobré zázemí. Syrský Kurdistan by se podle tureckých obav mohl stát absolutně nekontrolovatelnou základnou pro akce PKK, čemuž Turecko hodlá předejít.

Co je pro Turecko údajně nepřijatelné, se může stát pro Sýrii imperativem. Pokud by Baššár al-Asad situaci v Sýrii zvládl, musel by Kurdy (resp. ty z nich, se kterými se dohodl, kteří by ovšem mezi syrskými Kurdy převzali vedoucí pozici) ocenit za jejich loajalitu. A tak se Turecko jeví jako horký kandidát na intervenci do Sýrie.

Syrský konflikt je zároveň zápasem o regionální hegemonii, v níž stojí na jedné straně Írán, případně podporovaný Irákem (míru irácké odhodlanosti v této věci však nejsme schopni posoudit), a na druhé Saúdská Arábie, Katar, Turecko a Spojené státy. Přitom si musíme uvědomit, že např. ani zájmy Saúdské Arábie a Turecka nejsou totožné. Vedle toho, že Turecko je zainteresováno na kurdském faktoru, a Saúdská Arábie se zase (podle řady pozorovatelů) svými aktivitami v Sýrii snaží odvést pozornost od útlaku ší'itů ve státech Zálivu, zejména v Bahrajnu, jde mezi oběma státy i o soupeření geopolitického charakteru. Poblíž stojí Izrael, který však hraje svou vlastní hru. A jak jsme viděli, do věci nově vstoupil i Egypt.

Svou roli pochopitelně mají i ideologické, resp. religiózní faktory, jako boj mezi sunnitskou a ší'itskou větví islámu, rivalita některých směrů sunnitského islámu i napětí mezi velkými náboženskými systémy (např. vztahy islamistů ke křesťanům v Sýrii a v Egyptě).

Tyto faktory jsme v příslušných souvislostech vyložili výše. To, že v průběhu syrské krize nedošlo k nějakému řešení libyjského typu, vyplývá jak z uvedených specifík, tak (možná zejména) i z jednoznačné pozice Ruska a Číny, která mimo jiné znemožňuje poskytnutí mandátu OSN pro jakoukoli podobnou akci.

V rozboru syrské problematiky by bylo možno pokračovat, rozsah článku to však nemožňuje. Pokusme se proto náš výklad ukončit formulací hypotézy o dalším vývoji konfliktu. Na základě analýzy uvedených údajů se přikláním k názoru, že **Baššár al-Asad nakonec situaci v Sýrii zvládne**. Opozice totiž mnohočetně prokázala, že není schopna představit smysluplnou alternativu; nakonec – jak se jeví – ztrácí sympatie i ve sférách, odkud v podstatě vzešla, tedy z řad mas, demonstrujících proti režimu na jaře 2011. Přes (ještě alespoň nějakou dobu) pokračující hrozby k zahraničnímu zásahu nedojde, ať už vzhledem k diplomatickým souvislostem, či pro jeho odmítání (po zkušenostech z dosavadního konfliktu i pro neexistenci alternativ k současnému režimu) i ze strany „nebojující“ protiasadovské opozice. **Zcela paradoxně by tak právě v Sýrii mohlo dojít k naplnění nadějí, s nimiž bylo původně arabské jaro spojováno**. K dosažení tohoto výsledku bude ovšem ještě třeba mnoho úsilí, trpělivosti a pevných nervů.

V logice výkladu dospíváme k **Bahrajnu**. Navzdory pokračujícím protestům potlačené ší'itské většiny obyvatelstva (v průběhu jara a léta tohoto roku proběhlo několik až statisícových demonstrací, protesty ohrozily i Velkou cenu Formule 1, o které se ovšem psalo daleko více než o demonstracích) k žádné významné změně v průběhu tohoto roku v tomto malém ostrovním státečku v Perském zálivu, na němž se však nachází základna 5. flotily námořnictva USA, nedošlo. Spíše naopak. Bahrajnský civilní soud nedávno potvrdil verdikty vojenského soudu nad dvěma desítkami vůdců loňských politických nepokojů, při nichž se pokoušeli prosadit demokratické změny v zemi. Všichni dostali dlouhé tresty, osm z nich doživotní vězení, a to se zdůvodněním, že se pokoušeli svrhnout krále.

Náš výklad uzavíráme charakteristikou situace v **Libyi**. V zemi dlouho přetrvávala situace, která se vytvořila po svržení diktátora **Muḡammara al-Quadháfího**, umožněného zahraniční vojenskou intervencí. Země byla politicky i ekonomicky v troskách, vládl chaos, vraž-

dění a mučení, bez kontroly zde operovaly desítky ozbrojených milicí. Tvrdě se prosazovaly regionální a kmenové zájmy, síla prozatímní vlády byla velmi omezená. Nicméně i v tomto prostředí začal probíhat vývoj, vykazující některé pozitivní rysy. Prozatímní vláda (velmi zvolna) posilovala svou pozici, přičemž se jí například podařilo integrovat některé milice do nově vytvářených struktur. Jiné milice se transformovaly v politické strany, další omezily svou aktivitu. Přes všeobecné pochybnosti se jí dokonce podařilo přivést zemi k volbám do libyjského parlamentu, Všeobecného lidového kongresu. Ty nakonec proběhly v červenci 2012. Při oficiálně udávané volební účasti 62% v nich zvítězila umírněně islámská koalice „Spojencství národních sil“, vedená někdejšími předsedou prozatímní vlády **Mahmúdem Džibrílem**. To získalo 39 z 80 křesel, vyhrazených pro politické strany. Relativně citelnou porážku utrpěla islamistická „Strana spravedlnosti a výstavby“, která z uvedené kvóty získala 17 křesel. Na tento výsledek je často poukazováno jako na rozdíl ve srovnání s vývojem např. v Tunisku a v Egyptě. Nicméně tento výsledek ještě není rozhodující, neboť libyjský parlament má podle dosavadní ústavy 200 poslanců, z nichž 120 (vedle uvedených 80) je vyčleněno pro nezávislé kandidáty. O těch se ale moc neví. Všeobecně se má za to, že se začnou vytvářet a prosazovat nejrůznější frakce na kmenovém, klanovém, regionálním, religiózním a jiném základě – dost možná kopírujícím dosavadní stav země. Kam se tedy bude sněmovna a politický vývoj země ubírat, není jasné.

Za beznadějný se však vývoj nepovažuje – mj. i díky dosud prokazovaným schopnostem Mahmúda Džibríla.

Do této situace ale zasáhl výbuch vášní po zveřejnění amerického filmu *Nevinnost muslimů*, dotýkajícím se dle přesvědčení islámských věřících samého proroka Muhammada. Film vyvolal rozsáhlé bouře snad ve většině islámských zemí, nejspektakulárnější podobu měl ale v Libyi. Zde došlo začátkem září mj. k útoku rozvášněných davů na americký konzulát v Bengházi, při němž zahynul velvyslanec USA **Chris Stevens** a další pracovníci zastupitelství. Z přípravy útoku byla obviněna milice Ansár aš-šaria, obvinění ale nebylo potvrzeno. Zajímavou je informace, že libyjská vláda po těchto událostech nařídila **odzbrojení všech dosavadních milicí**. To dokládá skutečnost, že jejich výše zmíněná pacifikace v minulých měsících byla jen částečná.

Míra, do jaké bude toto nařízení naplněno, doloží i míru celkového zklidňování v zemi.

VYHODNOCENÍ

Rok a půl po událostech *arabského jara* jsme tedy svědky dalšího dramatického vývoje. Je zřejmé, že obecně se islamisté prosazují. Netřeba zdůrazňovat, že po roce, kdy *arabské jaro* vypuklo, přišla *islamistická zima*; nikdo se již v dotčených zemích neosmělí hlasitě připomenout lidská práva, práva žen, práva národnostních a náboženských menšin – snad kromě Sýrie. Máme za to, právě tato země se stává klíčem k aktuálnímu vyústění. Z vyhodnocení uvedených údajů vyplývá, že navzdory obecně konzervativnímu trendu se vítězství extrémních islamistů, které bylo často předpovídáno a které by se stalo nástupem těchto sil v daleko širším měřítku, alespoň zatím nekoná.

Pokud by ale v Sýrii došlo k vítězství „revoluce“, miska vah by se převážila ve prospěch extrémních sil, což by s ohledem na další uvedené souvislosti znamenalo jejich významné posílení v dimenzi celého regionu a vedlo by k vážnému prohloubení bezpečnostních rizik.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

Vzhledem ke skutečnosti, že článek je pokračováním studie, uveřejněné v časopise Politické vědy, fundamentálně se i na tento článek vztahuje literatura, uvedena u zmíněné studie. Protože tento článek analyzuje vývoj zhruba posledních pěti měsíců, mohl vycházet pouze z elektronických zdrojů, které uvádím.

1. www.en.wikipedia.org/wiki/Abdul_Fatah_Khalil_Al-Sisi,
2. www.cs.wikipedia.org/wiki/Strana_kurdských_pracujících
3. www.vasevec.cz/vip-blogy/bahrajn-pripravuje-washington
4. www.aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=730550
5. www.zpravy.idnes.cz/kdo-zabil...velvyslance
6. www.arabskysvet.cz/clanky/.../nejvyssi-rada-ozbrojenych-sil
7. www.iDNES.cz/zpravy (velký počet)
8. www.ceskatelevize.cz/.../191784-egyptsky-prezident-bere-v-zemi-moc-do-svych
9. www.Spiegel on-line – Politik (velký počet)
10. www.Bundeszentrale für politische Bildung (velký počet)
11. www.rozhlas.cz/.../parlamentni-volby-v-syrii
12. www.czech.ruvr.ru/2012_08_29/86575149
13. www.de.wikipedia.org/wiki/Freie_Syrische_Armee
14. www.de.wikipedia.org/wiki/Streitkräfte_Syriens
15. www.zpravy.rozhlas.cz (velký počet)
16. www.ceskatelevize.cz/.../141067-konecne_vysledky-voleb-v-tunisku
17. www.de.wikipedia.org/wiki/Abed_Rabbo_Mansur_Hadi

Ing. Tomáš Teplík, CSc.
Vysoká škola finanční a správní, o.p.s.
Estonská 500
101 00 Praha 10
Česká republika
E-mail: teplik@mail.vsfs.cz

BEZPEČNOSŤ A OBRANA V ÉRE GLOBALIZÁCIE

Lenka TOMÁŠEKOVÁ

SUMMARY

The phenomenon of globalization – the most significant power at present – brings lots of positive and negative affects into all areas of life on the Earth. It affects not only economic or social systems, but almost all the systems and all the people all over the globe. The Slovak republic is independent country, which feels no direct threats from any state of the world. On the other hand, changes in global security environment and influence of deepening globalization all over the world increase capabilities of terroristic and crime organizations and improve their access to the newest information, technologies, financial resources and technical tools. On the basis of the above mentioned ideas, it is possible to anticipate a growth of non-military asymmetric threats and the Slovak republic will most likely have to face them in near future. In the view of an analysis of security environment, an author points out that security environment represents real part of the world, which is characterized by certain geographical territory, geopolitical environment, historical, economic, scientific and technical, social, demographic, cultural and lots of other factors.

ÚVOD

S rozvojom ľudskej spoločnosti na zoznam bezpečnostných hrozieb (okrem vojenských) pribúdajú nové (nevojenské) hrozby, ktorých pôvodcom je samotná ľudská spoločnosť. Objavujú sa nové riziká a hrozby, ktoré sú zásadne odlišné od tých, ktoré trápili ľudský rod od jeho vzniku (Hofreiter, 2004). Nové hrozby a riziká sa vyvíjajú kontinuálne s vývojom spoločnosti. Človek sa stal sám sebe najväčšou hrozbou. Musí neustále prijímať opatrenia na zistenie bezpečnosti vo svojom sociálnom i prírodnom prostredí. Vonkajšie aj vnútorné bezpečnostné prostredie jednotlivých štátov sa rýchlo mení a všetci dotknutí aktéri musia na tieto zmeny adekvátne reagovať. Rovnako významne sa mení národné i globálne bezpečnostné prostredie, a preto jednotlivé štáty, musia prijímať opatrenia na zamedzenie vzniku nových a zmiernenie následkov už existujúcich bezpečnostných rizík a hrozieb. Realizácia takýchto opatrení pri efektívnom využívaní ľudských, materiálnych a finančných zdrojov nie je, okrem plnenia iných úloh, možná bez dôkladnej analýzy možných bezpečnostných hrozieb a ich vplyvu na bezpečnostného prostredie štátu (Ivančík, 2011a).

1 GLOBALIZÁCIA

Koniec druhého a začiatok tretieho tisícročia najkomplexnejšie vystihuje pojem globalizácia, ktorá zasahuje do všetkých oblastí spoločnosti. Je to multidimenzionálny jav našej doby. Ovplyvňuje aj tie štáty, spoločnosti a spoločenstvá, ktoré toto slovo nikdy nepočuli, resp. nechápu jeho význam. Práve kvôli širokému spektru pôsobnosti tohto javu je pre odborníkov ťažké vytvorenie jeho jednotnej definície. Nečas a Ivančík (2011) uvádzajú, že problém spracovania ucelenej teórie o globalizácii a jej výstižnej a komplexnej definícii spo-

čívajú okrem iného v tom, či sa jednotlivci alebo tímy, zaoberajúce sa problematikou globalizácie a jej sprievodnými javmi, zameriavajú na skúmanie jej pozitívnych, alebo negatívnych efektov. Preto takmer jediným kritériom, na ktorom sa teoretici dokážu zhodnúť je podľa nich to, že ide o spontánný neriadený proces stále intenzívnejšej integrácie krajín sveta do jediného globálneho ekonomického systému.

Ako uvádza Hofreiter (2006), pre éru globalizácie už nie je charakteristická len globálna fluktuácia osôb, informácií, peňažných tokov alebo tovarov. Jedným z dôsledkov procesu globalizácie je aj zmena rozsahu rizík a ohrození. Dnešné riziká a ohrozenia už nemajú podľa neho vplyv len v miestach ich vzniku, ale môžu sa stať, a v mnohých prípadoch sa aj stali ohrozením nielen pre ich pôvodcu, ale aj ľudstvo ako celok. Podľa Ivančíka (2011b) je to následok toho, že geografické vzdialenosti zohrávajú v dobe globalizácie stále menšiu úlohu a s jej ďalším rozvojom sa svet stáva čoraz menším a začína sa podobáť na pavučinovú sieť, kde aj najmenší poryv na jednom mieste vyvolá rezonanciu celej siete.

Na svete zatiaľ neexistuje žiadna nadnárodná svetová vláda, ktorá by dokázala riadiť globalizačné procesy. Existujú však zoskupenia krajín (G8, G20) a medzinárodné organizácie (OSN, NATO, MMF, Svetová banka, a. i.), ktoré dokážu v rámci svojej pôsobnosti a dosahu ovplyvňovať problémy spojené s globálnymi otázkami (bližšie pozri Nečas a Ivančík, 2011, alebo Jurčák a kol., 2010).

Najzásadnejší vplyv má skupina G8¹, napriek tomu, že jej jednania sú považované za nezáväznú. Je však dostatočne reprezentatívna (krajiny G8 sa podieľajú 60% na svetovej ekonomike a jej členom sú štyria z piatich stálych členov Rady bezpečnosti OSN) a zároveň je natoľko pružná (osem lídrov sa ľahšie dohodne ako predstavitelia 193 krajín OSN), aby mohla byť efektívna. Jednania sa zúčastňujú priamo hlavy štátov a vlád (v prípade USA, Francúzska a Ruska prezidenti, u ostatných krajín premiéri), ktorí nie sú obmedzení byrokratickým aparátom a môžu utužiť priateľské osobné vzťahy a vnieť vlastný názor do neformálnej diskusie o najdôležitejších globálnych otázkach.

*Organizácia Severoatlantickej zmluvy (NATO)*², najvýznamnejšie a najsilnejšie vojensko-politické zoskupenie, má svoje výsostné postavenie pri zabezpečovaní obrany a bezpečnosti vo svete. Obrana a bezpečnosť sú v rámci NATO vnímané komplexne ako súhrn nielen vojenských, ale aj politických, ekonomických, energetických a ďalších faktorov, a preto členovia NATO spoločne prijímajú rozhodnutia k politickým i vojenským otázkam, ktoré sú nevyhnutné na elimináciu rizík a ohrození vo svete. Členské krajiny tejto organizácie si zachovávajú svoju suverenitu a nezávislosť.

Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) je medzinárodná bezpečnostná organizácia, ktorá vznikla transformáciou *Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe* (KBSE) v roku 1995. Zahŕňa 56 účastníckych štátov Európy, Strednej Ázie a Severnej Ameriky. Cieľom účastníckych krajín je podpora a rozvoj demokratickej spoločnosti rešpektujúcej ľudské práva a základné slobody, prevencia lokálnych konfliktov, obnova stability a mieru vo vojnových oblastiach, presadzovanie kolektívnej bezpečnosti, zabezpečenie sociálnej spravodlivosti a ochrana životného prostredia.

---

¹ USA, Kanada, Japonsko, Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Rusko

² Belgicko, Kanada, Dánsko, Francúzsko, Island, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, Nórsko, Portugalsko, Spojené kráľovstvo, USA (zakladatelia – 4.4.1949), Grécko, Turecko, Nemecko, Španielsko, Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Slovensko, Bulharsko, Estónsko, Lotyšsko, Litva, Rumunsko, Slovinsko, Albánsko, Chorvátsko

Európska únia (EÚ)³ predstavuje medzinárodné spoločenstvo, ktoré od posledného rozšírenia v roku 2007 tvorí 27 členských štátov s celkovým počtom 496 miliónov obyvateľov (približne 8 % svetovej populácie). Medzi základné princípy EÚ patrí prenášanie právomocí národných štátov na medzinárodné európske inštitúcie. Únia však nemá právomoc privlastniť si vyššiu právomoc, ako jej udelia jednotlivé štáty, nedá sa preto hovoriť o federácii. Jej spôsob rozhodovania je vo svetovom meradle unikátny. Hlavným cieľom EÚ je Európa s výrazným hospodárskym rastom, konkurencieschopnou ekonomikou a zlepšujúcou sa kvalitou životného prostredia. A predovšetkým nové ciele - spoločná zahraničná a bezpečnostná politika a spolupráca v oblasti justície a vnútra.

Organizácia Spojených národov (OSN) je medzinárodná organizácia združujúca veľkú väčšinu štátov na Zemi. Je zložená z viacerých orgánov⁴. Bezpečnostná rada je orgánom OSN, ktorý má hlavnú zodpovednosť za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Má 15 členov: 5 stálych členov a 10 nestálych členov. Momentálna situácia vo svete dokazuje, že na jednej strane je nevyhnutné hľadať efektívne a účinné riešenia problémov, ktoré vo svete existujú, na druhej strane nájsť konsenzus nie je jednoduché. Okrem spoločného cieľa má totiž každá krajina svoje vlastné „prioritné“ ciele.

2 BEZPEČNOSŤ A OBRANA

Pocit bezpečia patrí medzi základné ľudské potreby. Je potrebný nielen pre jednotlivca, ale pre celú spoločnosť, aby mohla napredovať a vyvíjať sa. Spoločnosť sa snaží tento pocit zabezpečiť v najvyššej možnej miere vykonávaním potrebných činností a opatrení. Ako uvádza Židek a Cibáková (2009) zaisťovanie bezpečnosti spoločnosti (na zachovanie jej auto-reprodukcie) patrí medzi kľúčové spoločenské aktivity vykonávané jej mocenskými inštitúciami. Pojem *bezpečnosť* (security) definujú ako relatívny stav objektu, ktorý sa dosahuje aktivitou konkrétnych subjektov (skupín, organizácií, štátov) zameranou na odvrátenie pôsobenia deštruktívnych javov voči tomuto objektu. Zaplatynskiy (2006) zadefinoval bezpečnosť ako stav zložitého systému, keď pôsobenie vonkajších aj vnútorných faktorov nespôsobuje zhoršenie alebo narušenie jeho správneho fungovania a tiež progresívneho rozvoja.

Obrana v najširšom zmysle predstavuje činnosť bránenia, ochrany. V spoločenskej rovine vo vzťahu k jednotlivcovi alebo skupine môžeme pod pojmom obrana rozumieť vynútenú reakciu na fyzický alebo psychologický útok iného subjektu (Židek a Cibáková, 2009). Vo vojenskom prostredí je vnímaná ako protiklad útoku. Ivančík a Kelemen (2010) uvádzajú, že je to viacdimeznionálny jav, skladajúci sa z politickej, vojenskej, ekonomickej, humanitnej, informačnej, energetickej, technologickej, environmentálnej a ďalších dimenzií, ktoré sa prejavujú v širokej škále, od obrany celého ľudstva, cez obranu aliancií, štátov, území, objektov, nevynímajúc obranu spoločenských systémov a duchovných hodnôt, až po obranu občana. Demokratický štát má dostatočnú moc (zákonodarnú, výkonnú a súdnu), aby bol schopný zaisťovať obranu, bezpečnosť a ochranu jednotlivca i celej spoločnosti. Práve v čase globalizácie, keď štát sám nemá často dostatok zdrojov (materiálnych, finančných a ľudských) na zaistenie bezpečnosti občanov proti vnútorným alebo vonkajším hrozbám, väčšina vyspelých štátov sveta uprednostňuje spoluprácu v rámci medzinárodných vojenských a nevojenských organizácií alebo spoločenstiev.

---

³ Švédsko, Fínsko, Írsko, Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, Portugalsko, Spojené kráľovstvo, Grécko, Cyprus, Malta, Nemecko, Rakúsko, Španielsko, Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Slovensko, Bulharsko, Estónsko, Lotyšsko, Litva, Rumunsko, Slovinsko

⁴ Valné zhromaždenie, Bezpečnostná rada, Hospodárska a sociálna rada, Poručenská rada, Medzinárodný súdny dvor, Sekretariát OSN

Stotožňujeme sa s názorom Hofreitera (2006), ktorý vo svojej monografii *Securitológia* uvádza, že v súčasnom svete je čoraz ťažšie stanoviť hranicu medzi vonkajšou a vnútornou bezpečnosťou. Odstránenie administratívnych a politických bariér medzi štátmi umožnilo nielen voľný pohyb osôb, peňazí a tovarov, ale aj zlepšenie podmienok pre činnosť a pôsobenie organizovaného zločinu. Vplyvom globalizácie nie je žiadna krajina izolovaná od negatívnych javov, ktorých zdroje sa nachádzajú v geograficky vzdialenom priestore.

3 BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE

Bezpečnostné prostredie je priestor, v ktorom sú limitované možnosti rozvoja jednotlivých referenčných subjektov. Tento priestor je charakterizovaný konkrétnymi faktormi - historickými, ekonomickými, sociálnymi, demografickými, kultúrnymi, ekologickými, vedecko-technickými, ale tiež hodnotovou orientáciou danej spoločnosti, jej vierovyznaním, či vzťahmi s geopolitickými hráčmi.

Bezpečnostné prostredie predstavuje časť prírodného a sociálneho prostredia, v ktorom sú podmienky existencie a vývoja sociálnych objektov, ich činnosti, vzťahy a záujmy determinované v prvom rade bezpečnosťou. To znamená, že vyjadruje predovšetkým priestorovú dimenziu bezpečnosti spojenú s pôsobením jednotlivých subjektov v určitom čase za určitých podmienok. Zároveň predstavuje najširší pojem, ktorý vyjadruje bezpečnostnú situáciu v určitom priestore a čase, pričom táto bezpečnostná situácia je výsledkom aktivít relevantných bezpečnostných aktérov (bezpečnostných orgánov, inštitúcií, štátov, integračných zoskupení, koalícií a pod.) (Hofreiter, 2006).

Iná definícia bezpečnostného prostredia hovorí, že je to prostredie, v ktorom jednotlivé referenčné subjekty presadzujú svoje bezpečnostné záujmy v interakcii so zdrojmi (nositeľmi) bezpečnostných hrozieb (Židek a Cibáková, 2009). Individuálne bezpečnostné prostredie potom na základe vyššie uvedeného predstavuje prostredie, v ktorom referenčný subjekt presadzuje svoje individuálne bezpečnostné záujmy v interakcii so zdrojmi (nositeľmi) bezpečnostných hrozieb. Kolektívne bezpečnostné prostredie zasa predstavuje prostredie, v ktorom referenčné subjekty presadzujú svoje bezpečnostné záujmy v interakcii so zdrojmi (nositeľmi) bezpečnostných hrozieb. Práve preto musí každý štát v záujme zabezpečenia potrieb vlastnej bezpečnosti vytvárať podmienky na zdokonaľovanie obranného a bezpečnostného systému štátu a riešenia krízových situácií vojenského i nevojenského charakteru (Ivančík a Kelemen, 2010).

Zásadné zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí prebiehajúce vo svete najmä po skončení studenej vojny koncom 80. rokov minulého storočia sú začiatkom 3. tisícročia sprevádzané nebyvalým zrýchľovaním vývoja ľudskej spoločnosti. K výrazným zmenám dochádza vo všetkých oblastiach života spoločnosti už v priebehu života jednej generácie. Pri narastajúcej dynamike vedecko-technického, ekonomického a sociálneho rozvoja je potenciál zmien tak obrovský, že každý štát musí venovať analýze týchto vývojových tendencií neustálu pozornosť, zvlášť vo sfére obrany a bezpečnosti spoločnosti (Štancl, 2006). Žiaľ, zásadné zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí, ktoré nasledovali po skončení studenej vojny a páde bipolarity, priniesli okrem nesporných pozitív aj deformácie, ktoré sa postupne začali čoraz viac prejavovať v podobe rôznych asymetrických bezpečnostných hrozieb. Dynamický vývoj a procesy globalizácie, spoločenskej a hospodárskej modernizácie, politickej liberalizácie a vedecko-technického rozvoja, ale tiež neriešenie globálnych problémov ľudstva vygenerovali mnohé negatívne sprievodné javy (Ivančík a Kelemen, 2010).

Slovenská republika geograficky leží na európskom kontinente, pričom jej regionálne bezpečnostné prostredie predstavuje región strednej a východnej Európy. Ide o región, ktorý je etnicky, jazykovo, kultúrne a nábožensky veľmi rôznorodý. Zo zhodnotenia bezpečnostné-

ho prostredia na perifériách euroatlantického priestoru predovšetkým na Blízkom a Strednom východe, v juhovýchodnej Ázii a na africkom kontinente vyplýva, že záujmy Slovenskej republiky a jeho spojencov v NATO a EÚ môže v budúcom desaťročí negatívne ovplyvňovať vysoká miera nerovnováhy, neistoty a nestability v týchto regiónoch. Táto situácia, i keď zatiaľ neznamená bezprostrednú vojenskú hrozbu pre územie Slovenskej republiky, už dnes predstavuje reálnu vojenskú hrozbu pre bezpečnosť a stabilitu našich spojencov, čím ohrozuje aj záujmy Slovenskej republiky.

Blízke bezpečnostné prostredie Slovenska je z geopolitického hľadiska podmienené tým, že susediace krajiny Poľsko, Česko a Maďarsko sú členmi NATO a EÚ a Rakúsko je členskou krajinou EÚ. K pozitívam, majúcim kladný vplyv na blízke bezpečnostné prostredie Slovenska, patrí najmä prehĺbujúca sa všestranná kooperácia v rámci zoskupenia V4⁵. Vývoj zahraničnej a vnútornej politiky týchto krajín nenaznačuje možné vojenské ohrozenie suverenity alebo územnej celistvosti Slovenskej republiky z ich strany.

Vo svete je viacero geopolitických ohnísk⁶. V otázke bezpečnosti euroatlantického priestoru má zvláštne postavenie tzv. Eurázia. Táto oblasť je typická svojimi náboženskými a etnickými bojmi, stretmi rôznych kultúr nielen vo vnútornom bezpečnostnom prostredí jednotlivých štátov, ale aj so susednými štátmi. Tieto konflikty majú hlboké historické korene.⁷ Táto oblasť je tiež jednou z najchudobnejších oblastí. Napriek veľkej chudobe sa populačný boom v týchto krajinách nedarí zastaviť.⁸ Väčšina týchto štátov je známa nerešpektovaním základných ľudských práv a slobôd (hlavne žien a detí).

ZÁVER

Globalizácia je fenomén, ktorý ovplyvňuje fungovania každého štátu na svete. Vzhľadom na to, že žiadny štát neexistuje vo vzduchoprázdne, pociťuje rôzne druhy bezpečnostných rizík a hrozieb, či už vo svojom vnútornom alebo vonkajšom bezpečnostnom prostredí. Autorka je toho názoru, že krajiny musia vo vlastnom záujme reagovať (politicky, vojensky, ekonomicky) na novovzniknuté bezpečnostné hrozby. Od skončenia bipolarity sa kontinuálne mení rozloženie síl vo svete. USA pomaly strácajú svoju hegemóniu nad riadením a zabezpečovaním mieru a demokracie vo svete. Stále si držia svoje prvenstvo (mnohí odborníci uvádzajú, že i keď klesá rozpočet USA pre Pentagon, stále sa čiastka, ktorú Pentagon minul v predchádzajúcom roku rovná súčtu rozpočtov ďalších 17-tich najväčších armád sveta), ale nie výhradné postavenie. Nastupujúcimi geopolitickými hráčmi sa stávajú štáty ako Rusko, India, Čína, Brazília.

Globalizácia spája (ale zároveň tiež rozdeľuje) štáty prostredníctvom rôznych nadnárodných spoločenstiev, organizácií a korporácií. Pomáha rozvoju vojenských a nevojenských aktivít, skvalitňuje a zjednodušuje spôsob života. Na druhej strane prináša štátom a ich obyvateľom negatíva, ktoré sú s ňou spojené. Hospodárska a ekonomická kríza nezasiahla len niektoré štáty, ale jej dopad pocítili všetci obyvatelia sveta v rôznych sférach života. Mnohé

⁵ Slovensko, Česko, Maďarsko, Poľsko

⁶ Ukrajina, Kórejský poloostrov, Turecko, Irán

⁷ V islame sa vyvinuli dve hlavné vetvy. Ich prívrženci sa nazývajú šiiti a suniti. Dajú sa prirovnávať ku katolíkom a pravoslávny v kresťanstve. Suniti alebo suniti (z arab. sunna= zvyklosť, pravidlo) je jedna z dvoch hlavných vetiev islamu (popri šiitoch). Suniti sú vyznávači ortodoxného islamu, ktorí uznávajú sunnu (zvyklosť, pravidlo), čiže súhrn správ o živote Mohameda, jeho zvykoch a výrokoch, za rovnako záväznú ako Korán. Je ich asi 200 mil. Šiiti sa začali oddeľovať od hlavného prúdu islamu už v prvých rokoch po smrti proroka Mohameda. Hlavnou príčinou bola otázka následníctva po prorokovi. Tá časť, z ktorej sa stali šiiti tvrdila, že nástupcom proroka a kalifom sa môže stať iba jeho pokrvný príbuzný. Preto navrhli jeho synovca Alího.

⁸ Napr. v niektorých oblastiach Indie, ak mladomanželia do dvoch rokov od vzniku manželstva nesplodia potomka, dostanú „dotáciu“ 50 eur ročne

vyspelé štáty sa nachádzajú v ťažkej ekonomickej situácii. Podľa vyjadrenia predstavitel'a Svetovej banky, Európa smeruje k recesii a otvárajú sa tak dvere možnosti, že nastane celosvetová finančná kríza, ktorá môže byť ešte horšia, než tá z posledného desaťročia. V EÚ narastajú nepokoje, silnie nacionalizmus a nechota prispôsobiť sa aktuálnej situácii. Celosvetová kríza negatívne ovplyvňuje najmä ekonomickú, ale aj politickú stabilitu členských štátov. Európska únia prežíva najťažšie obdobie svojej existencie. Práve takéto nepokoje, nacionalizmus a nestabilné prostredie poskytli už v minulosti vhodné podmienky pre vojnové konflikty a destabilizáciu spoločnosti.

LITERATÚRA:

1. HOFREITER, L. 2004. *Bezpečnosť, bezpečnostné riziká a ohrozenia*. Žilina : Edis – vydavateľstvo Žilinskej univerzity, 2004. 146 s. ISBN 80-8070-181-4.
2. HOFREITER, L. 2006. *Securitológia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2006. s. 138. ISBN 80-8040-310-4.
3. IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.
4. IVANČÍK, R. 2011a. Bezpečnostné hrozby a bezpečnostné prostredie SR po páde bipolarity. In *Bezpečnostní manažment a společnost 2011 : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Brno : Univerzita obrany, 2011. s. 246-254. ISBN 978-80-7231-790-5.
5. IVANČÍK, R. 2011b. Fenomén zvaný globalizácia. In *Vojenské reflexie*, 2011, roč. 6, č. 1, s. 32-49. ISSN 1336-9202. Dostupné na: <http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske-reflexie-12.pdf>
6. JURČÁK, V. – ZIBRÍK, P. 2011. Analýza bezpečnostných hrozieb ovplyvňujúcich vnútorné bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky. In *Bezpečnostní manažment a společnost 2011 : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Brno : Univerzita obrany. 2011. ISBN 978-80-7231-790-5.
7. JURČÁK, V. a kol. 2009. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2009. 235 s. ISBN 978-80-8040-387-4.
8. NEČAS, P. – IVANČÍK, R. 2011. *Globalizácia, obrana a bezpečnosť*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2011. s. 190. ISBN 978-80-8040-425-3.
9. NEČAS, P. – KELEMEN, M. 2010. *War on insecurity: calling for effective strategy!* Kyjev : The Center of Educational Literature, 2010. 157 s. ISBN 978-611-01-0023-6.
10. NEČAS, P. – SZABO, S. 2009. *Back to the future: geopolitical security or chaos?* Košice : Faculty of Aeronautics of Technical University. 2009. 112 s. ISBN 978-80-553-0119-8.
11. NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.

12. ŠTANCL, L. 2006. Aktuální problémy teorie ekonomiky obrany státu na počátku 21. století. In *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 5-24. ISSN 1210-3292.
13. UŠIAK, J. 2010. Bezpečnosť – konceptuálny rámec. In *Bezpečnostné fórum 2010 : zborník príspevkov z III. medzinárodnej vedeckej konferencie*. 2010, roč. 3, s. 25-30. ISBN 978-80-8083-980-2.
14. ZAPLATINSKIJ, V. M. 2006. *Terminológia bezpečnosti*. In *Bezpečnostná veda a bezpečnostné vzdelávanie*, Liptovský Mikuláš, 2006
15. ŽÍDEK, R. – CIBÁKOVÁ, S. 2009. *Bezpečnosť štátu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2009. s. 109. ISBN 978-80-8040-375-1.

Mgr. Lenka TOMÁŠEKOVÁ
Ministerstvo obrany
externá doktorandka
e-mail: lenka.tomasekova@gmail.com

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Inga URIADNIKOVA^{*}, Sergei CHUMACHENKO^{**}

ABSTRACT

The article describes the main trends and prospects of energy security in the modern world. Showing the ways and means with which help the real energy security.

Key words: risk, energy security, alternative energy sources.

В начале XXI века для человечества актуально обеспечение энергоресурсами без ущерба окружающей среде. Среди важнейших причин, которые побудили человечество обратить свое внимание на безопасное энергопотребление, можно выделить следующие:

- 1) увеличение численности населения;
- 2) экономический рост стран - непрерывное увеличение потребностей промышленности как основного потребителя энергетической отрасли;
- 3) негативное влияние повышения стоимости природных энергоносителей на промышленное производство и качество жизни населения, уменьшение количества природных источников угля, нефти, природного газа, урана в будущем и большие расходы на разведку новых месторождений;
- 4) недостаточное внимание к рискам загрязнения окружающей среды, связанных с использованием природных и ядерных энергоносителей.

Учитывая все это, встает проблема глобальной энергетической безопасности без ущерба для человечества и окружающей среды.

I. ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В МИРЕ

Мировая энергетика переживает этап качественного изменения. Многократный рост международной торговли энергией (почти в 2 раза за 1973–2010 гг., включая увеличение доли трансграничной торговли газом с 7% до 28% потребления и нефти – с 53% до 60%) и ее вклада в обеспечении энергопотребностей усилили

---

^{*} URIADNIKOVA Inga CSc. (PhD), docent, kand. of sciences; associate professor (docent) of Department of control of systems of safety of life activities of Odessa national poletеchnical university. Actual member (academician) of Academy of Safety and Bases of Health; member of the European Association for Security; The member of Scientific and Methodological Commission of Civil Safety of the Methodological Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine. 65044, Ukraine, Odessa, prospect Shevchenko, 1, ONPU. E-mail: ingavictory@gmail.com

^{**} CHUMACHENKO Sergei - doctor of sciences, Senior Research Fellow, Research Center of Aviation, Aviation search and rescue of the Ukrainian Scientific-Research Institute of Civil Defense Emergency, Kiev, Ukraine.

взаимозависимость участников энергетического рынка и вывели проблему энергобезопасности из государственного на глобальный уровень [1].

Развитие международной торговли энергоносителями требует адекватного развития инфраструктуры. Однако в последние годы это сопряжено с рядом сложностей:

1. По мере удаления новых добывающих регионов от традиционных рынков сбыта требуется сооружение все более протяженных и дорогостоящих трубопроводов;
2. В связи с увеличением с начала 1990-х годов числа транзитных стран и ростом числа транзитных конфликтов, все острее встают проблемы регулирования взаимоотношений между поставщиками и транзитерами;
3. Некоторые пути транспортировки уже достигают предела своей пропускной способности;
4. Сооружение инфраструктуры в развитых странах, особенно нефтеперерабатывающих заводов и терминалов вызывает негативную реакцию у местного населения;
5. Заметное повышение цен на сталь, энергоносители и рабочую силу приводит к росту капиталоемкости всех инфраструктурных проектов и создает проблемы с привлечением финансирования.

Увеличение объемов межгосударственной торговли энергоресурсами ведет и к усилению рисков, связанных с возможностью перерывов энергоснабжения вследствие следующих факторов:

1. Политические конфликты;
2. Техногенные катастрофы и системные аварии (за период 1901-2007 гг. наиболее часто промышленные катастрофы происходили в Азии (651). Европейский (199) и Американский (177) континенты были менее подвержены катастрофам (в базе данных Северная и Южная Америка считаются одним континентом). Наиболее часты транспортные катастрофы в Азии (1694) и Африке (115). Смешанные катастрофы чаще всего происходили в Азии (523) и Америке (220)) [2];
3. Природные явления (жертвами природных катастроф в мире в 2010 г. стали 304 тыс. человек, что является максимальным показателем с 1976 г. (из доклада крупнейшей в мире перестраховочной компании Swiss Re);
4. Террористические акты (только за 2005 год в мире произошло более трехсот терактов на нефтяных и газовых объектах в Ираке, Пакистане, Индии, Грузии, Азербайджане, Нигерии и др.). В сочетании с растущей зависимостью все большего числа стран от импорта энергии это ведет к осознанию необходимости создания новых механизмов обеспечения мировой энергетической безопасности.

По данным Международного института прикладного системного анализа (МИРЭС) [3], потребление первичной энергии к 2030 г. по миру в целом составит приблизительно 24 млрд. т. у. т. в год, то есть возрастет вдвое по сравнению с уровнем 1988 г. Тенденция увеличения потребления первичной энергии составляет примерно 1,5 - 2 % в год. Перспективы такого роста не могут не вызывать беспокойства, так как это связано с ухудшающейся экологической ситуацией. Если сохранится современная энергетическая модель (использование углеродного топлива), то в качестве топлива начнут использовать: нефтеносные сланцы, битуминозные породы, тяжелую нефть.

Однако необходимость сокращения выбросов углекислого газа потребует использования безуглеродных источников первичной энергии.

Новая стратегия предусматривает использование водорода, который можно получить из природного газа; энергии биомассы; солнечной энергии, среди способов ее использования наиболее перспективным является фотоэлектрический вариант; ядерного топлива: при условии обеспечения необходимого уровня безопасности.

Подводя итог, можно сказать, что в перспективе в системах энергоснабжения будут использоваться как традиционные, так и нетрадиционные виды энергии.

Энергетика, как никакая другая отрасль общемировой промышленности, требует на нынешнем этапе объединения усилий всего человечества для решения возникших проблем и определения стратегии развития. Главнейшая задача - предотвращение экологического кризиса. Поэтому развитие энергетики на недобавляющих энергию в биосферу Земли источниках не только необходимо, но и неизбежно.

Эра ядерных грез закончена, а существующие и строящиеся АЭС должны обеспечиваться твердой гарантией безопасности. Безотлагательного решения требует проблема захоронения радиоактивных отходов.

По данным МАГАТЭ, в конце 1997 г. во всем мире работало 437 энергетических реакторов - на пять меньше, чем в конце 1996 г. Однако в результате вывода из эксплуатации старых и небольших АЭС и ввода в строй новых и больших реакторных блоков суммарная мощность повысилась. Общее количество ядерных блоков в стадии строительства осталось на том же уровне - 36. Наибольшую долю ядерной энергетики в суммарном энергопроизводстве имеют Литва - 91,5 %, Франция - 78,2 %, Словакия - 78 %, Бельгия - 60,1 %, Украина - 46,8 %, Швеция - 46,2 %, Болгария - 45,4 %, Швейцария - 40,6 %, Словения и Венгрия - 40 %. АЭС обеспечивают примерно 17 % общемирового производства электроэнергии.

Современные концепции безопасности АЭС основаны на трех принципах: управления, глубокоэшелонированной защиты и инженерно технических средств безопасности. Ведущими энергетическими корпорациями и фирмами индустриальных стран разрабатывается более 20 проектов АЭС нового поколения, радикально отличающихся не только по мощности и типу реактора, но и по технологическим, схемным и конструктивным решениям.

По срокам коммерческой реализации и степени самозащищенности АЭС условно делят на три поколения. Проекты АЭС нового поколения основаны на использовании освоенных и проверенных в эксплуатации технологий и конструкций, имеют активные и пассивные системы безопасности, что позволяет снизить вероятность тяжелых аварий и уменьшить на 20 % капиталовложения и себестоимость электроэнергии.

II. ПРОБЛЕМЫ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ И ПУТИ ЕЕ РЕШЕНИЯ

В Украине сегодня ситуация сложилась так, что энергетическая безопасность страны вследствие тотальной привязанности к российскому рынку лишь опосредованно зависит от положения дел на мировом рынке энергоносителей, зато прямо зависит от действий российского партнера. Как подтверждение этому - новый виток напряженности на переговорах о снижении цены на газ для Украины. Какой же выход видят специалисты?

Во-первых, повысить уровень энергетической безопасности позволит применение более жесткой системы контроля в рамках внутренней политики, что должно обеспечить надежность и бесперебойность поставок со стороны России, исключая какие-либо политические и другие мотивы. Ведь каждый раз со сменой политической элиты в Украине начинаются непонятные игры вокруг газовых поставок из России в Украину. Но, по-видимому, в ближайшее время ситуацию вряд ли удастся кардинально изменить за счет исключительно координации внутривнутриполитических усилий.

На сегодняшний день Украина получает самый дорогой газ в Европе, имея значительно меньший километраж его транспортировки (цена на газ в Украине в третьем квартале составила 350\$ за 1000 куб. м., а в четвертом – 400\$.). А по сравнению с США цена у нас в пять раз выше: в США - \$99 за 1 тысячу кубометров). Кроме того, Украина обязана ежегодно закупать в России 52 млрд. куб. м газа, хотя для внутренних нужд необходимо всего около 30 млрд.

Как крайний вариант решения спора с Россией по цене на газ - обращение в международный суд с вопросом о пересмотре договора, потому что существует такая международная норма, как несоответствие контракта рыночным условиям. Но, судя по всему, украинская власть отказалась от конфронтации с Кремлем: 20 января на заседании СНБО было решено отказаться от оспаривания газового договора Тимошенко - Путина и искать другие варианты решения этой проблемы.

Во-вторых, свою энергетическую безопасность Украина может усилить за счет осуществления разнообразных мер, направленных на повышение энергоэффективности экономики и поиска альтернативных поставщиков энергоносителей. Что это означает?

1. Увеличение собственной добычи углеводородов. Об этом 18 января заявил Премьер-министр Украины Николай Азаров. И если с нефтью существенно изменить ситуацию весьма проблематично, то увеличение добычи собственного газа - направление перспективное. В стране разведан ряд месторождений природного газа, запасы которого достигают 3,5 трлн. куб. м. Есть большие запасы шахтного метана. При добыче угля в атмосферу только из шахт Донецкой области выбрасывается 3 млрд. куб. м в год.

Последние 20 лет добыча собственного газа в Украине стагнирует, а страна прочно села на газовую «иголку», покупая газа больше всех в Европе и практически не используя возобновляемые и альтернативные источники энергии.

2. Замена части импортированного природного газа отечественным углем. В топливно-энергетическом комплексе Украины это единственный собственный энергоисточник, способный полностью обеспечить потребности тепловой энергетики в твердом топливе. Правда, для этого нужно ежегодно добывать не менее 100 млн. тонн угля. Запасов угля в Украине, по оценкам некоторых экспертов, хватит на 350 лет. Но шахты находятся в таком запущенном состоянии, что наращивать сейчас добычу угля невозможно. Тем не менее, правительство страны заявило об увеличении потребления угля украинскими ТЭС и ТЭЦ в 2012 году на 28,9%. На поддержку угледобывающих предприятий в бюджете страны выделено 6601,8 млн. гривен. По подсчетам, перевод всех ТЭЦ с газа на уголь позволит экономить около 6 млрд. кубометров газа в год.

Но увеличение потребления угля имеет и свои минусы. Перевести ТЭЦ на уголь в городах - значит резко ухудшить экологическую ситуацию. А очистные сооружения стоят дорого, да и на их монтаж надо не год, а больше, плюс деньги, которых сегодня нет. Кроме того, основные запасы украинского угля залегают очень глубоко и характеризуются тонкостью пласта. Это делает его неконкурентоспособным по отношению к польскому или российскому. К тому же уголь, добываемый в Украине, имеет довольно низкое качество и характеризуется высокой зольностью обогащения.

3. Совершенствование атомной энергетики. На сегодня это самая дешевая энергия, доступная человечеству. По запасам урана Украина занимает шестое место в мире и первое - в Европе. Сейчас в мире уже лицензированы реакторы третьего поколения, и мы можем строить такие реакторы. С 2030 года ожидается появление реакторов четвертого поколения, для которых вопросы безопасности будут решаться принципиально иным способом. Однако атомная энергетика пока еще проблематична. И не только по экологическим причинам. Не все в порядке с обеспечением атомных

станций ядерным топливом. Уранового сырья достаточно, но реакторные кассеты приходится импортировать из России, так как их изготовление у нас еще не налажено.

4. Реконструкция ГЭС. В общем производстве электроэнергии доля ГЭС составляет только 4%. Эту величину обеспечивают 8 самых больших станций на Днестре. Более 40% гидромеханического оборудования украинских ГЭС и ГАЭС нуждаются в реконструкции. На ремонт украинских ГЭС Европейский инвестиционный банк и ЕБРР планируют выделить 400 млн. евро, что позволит до 2016 года увеличить производство электроэнергии на шести украинских ГЭС почти на 213 ГВт/ч.

5. Увеличение доли сжиженного газа и поиск новых путей поставки углеводородов в страну. Недавно Кабинетом Министров объявлен проект строительства терминала по перевалке сжиженного природного газа (СПГ) на Черном море. Он весьма спорен, и, прежде всего потому, что по сравнению с трубопроводным сжиженный газ стоит в 1,5-2 раза дороже. Главное и, пожалуй, единственное преимущество СПГ - его транспортабельность практически на любые расстояния.

6. Развитие альтернативных источников энергии. По прогнозу Мирового энергетического конгресса, в 2020 году на долю альтернативных источников энергии будет приходиться около 6% общего энергопотребления. К тому же, в 2020 году в странах Европы планируется обеспечить экологически чистое теплоснабжение 70% жилищного фонда. Сегодня в мире действует 233 геотермальные электростанции суммарной мощностью 5136 мВт, строятся 117 ГеоТЭС мощностью 2017 мВт. А в Украине планируется введение второго и третьего агрегатов Днестровской гидроаккумулирующей электростанции в 2012-2013 гг., а также строительство парогазовой электростанции (за счет китайских инвестиций) и пуск первой солнечной электрической станции (с привлечением инвесторов из Австрии). Это в масштабах государства.

Зависимый от газа бизнес взялся самостоятельно за поиски недорогой, доступной и экологически чистой энергии. Об альтернативе задумались даже те предприятия, которые еще вчера не особо экономили на энергоносителях из-за их относительно низкой стоимости.

Воплощение всех этих идей в жизнь, возможно, когда-то и позволит Украине стать энергонезависимым государством. Но реалии сегодняшнего дня таковы, что дешевое топливо нам необходимо не завтра, а уже вчера. Вот почему руководство страны сейчас уделяет так много внимания этому вопросу. Специально эта тема обсуждалась 19 января на заседании СНБО, где Президент Украины открыто заявил: «Проблема газоснабжения и цены на газ превратилась в «тормоз социально-экономического развития нашего государства. Нам надо дать оптимальный адекватный ответ на этот вопрос» [3].

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключении необходимо отметить, что на современном этапе развития энергетики для обеспечения энергетической безопасности необходимо:

1. Гарантировать странам-импортерам долгосрочные и стабильные поставки энергетических ресурсов из внешних источников по разумно низким ценам;
2. Совпадение интересов стран-импортеров и стран-экспортеров в вопросах стабильности финансовых поступлений от продажи и покупки энергоресурсов;
3. Обеспечить безопасность транзита энергоресурсов, что заключается в получении транзитными странами максимальной прибыли за предоставление транзитных услуг по транспортировке энергоресурсов через их территорию;

4. В связи с опасностью проведения террористических актов на объектах энергетической инфраструктуры необходимо ужесточить требования к системам защиты от физического воздействия;
5. Из-за нестабильности в ряде основных нефтедобывающих регионов мира необходимо усилить внимание к диверсификации источников поставок энергетических ресурсов, путей их транзита, а также предотвратить возможности использования энергоресурсов в качестве орудия политического шантажа;
6. Энергетическая безопасность во многом определяется положением на мировых энергетических рынках, которые все более отчетливо приобретают глобальный характер. Поэтому особое значение нужно придавать стабильности и предсказуемости этих рынков, включая динамику ценовой конъюнктуры, а также связи между товарными энергетическими и финансовыми рынками.
7. Экологические факторы также стали важными аспектами обеспечения энергетической безопасности, в связи с этим, особое значение имеет состояние ресурсно-сырьевой базы мировой энергетики, а также мощностей для хранения нефти, нефтепродуктов и газа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Митрова Т. Тенденции и риски развития мировой энергетики http://www.perspektivy.info/oykumena/ekdom/tendencii_i_riski_razvitiya_mirovoiy_energetiki_2008-0-6-16-20.htm.
2. Я.В. Сычев. Опасности техногенных катастроф современности интернет-журнал "технологии техносферной безопасности" (<http://ipb.mos.ru/ttb>) Выпуск № 1 (41) февраль 2012 г.
3. Кулагин В.А. Перспективы развития мировой энергетики: http://www.ng.ru/energy/2012-05-15/11_prognoz.html
4. С. З. Жизнин. Российская энергетическая дипломатия и международная энергетическая безопасность (геополитика и экономика) <http://journals.kantiana.ru/upload/iblock/085/ufbcrsglbyef.pdf>.

Inga URIADNIKOVA, CSc. (PhD),

docent, kand. of sciences; associate professor (docent) of Department of control of systems of safety of life activities of Odessa national poletеchnical university.

65044, Ukraine, Odessa, prospect Shevchenko, 1, ONPU

E-mail: ingavictory@gmail.com

Sergei CHUMACHENKO- doctor of sciences,

Senior Research Fellow, Research Center of Aviation,

Aviation search and rescue of the Ukrainian Scientific-Research Institute of Civil Defense Emergency, Kiev, Ukraine.

VYUŽITIE TEÓRIÍ POLITICKÝCH VIED VO VÝSKUME BEZPEČNOSTI¹

Jaroslav UŠIAK

ABSTRACT

Lack of adequate methodological tools for security research in the past three decades is solved by different ways. It is formulating its own research methods (analysis, modeling, simulation), followed by application of relevant theories of international relations on the issue of security (realism, liberalism, social constructivism) or implicated best theories of political science as a method applicable to a wide range of research, and therefore also for security research. These last methods are also used by a number of theorists, because it allows to compare the results of research into the different theoretical schools in through the same methods, making it possible to achieve more accurate conclusions and opinions. The article is devoted to two political theories - behaviorism and new institutionalism and their methodological usefulness in the security research.

Keywords: security, political sciences, behaviorism, new institutionalism, methodology research

ÚVOD

O metódach výskumu bezpečnosti sa diskutuje v poslednom desaťročí najmä v súvislosti s rozširovaním a prehlbovaním agendy bezpečnosti. Kým jedna časť vedcov premýšľa o tom, či má rozširovanie a prehlbovanie limity, druhá časť sa snaží vymedziť bezpečnosť buď ako samostatnú vednú disciplínu alebo ako pododbor medzinárodných vzťahov. Domnievame sa, že vyriešenie tohto sporu bude dlhodobou záležitosťou a v súčasnosti nie je možné striktno vymedziť prednosti i nedostatky oboch prístupov. Je však možné a potrebné vyjadrovať sa k otázkam metód výskumu bezpečnosti, najmä ak sa v tomto výskume využívajú už overené a transformovateľné metódy používané napríklad v politických vedách. Využitie metód z iných odborov vo svojom výskume využívajú teoretici z rôznych odborov už dlhú dobu, v tomto zmysle práve spoločenské vedy (vrátane filozofie, sociológie, psychológie, politických vied, medzinárodných vzťahov a bezpečnosti) by mali kooperovať práve prostredníctvom komparácie a využiteľnosti vedeckých metód v rôznych vedeckých školách a teóriách, aby bola možná porovnateľnosť cieľov a výsledkov výskumu. Na diskusiu ponechávame otázku, či je bezpečnosť predmetom samostatnej vednej disciplíny. V Slovenskej republike, čiastočne v Českej republike a Poľsku sa akademická obec prikláňa k názoru, že áno, či je už nazvaná bezpečnostnou vedou alebo sekuritológiou, alebo je uznávaná len ako súčasť vojenskej vedy, prípadne sa prezentuje formou

---

¹ Tento príspevok je publikovaný v rámci projektu Univerzitnej grantovej agentúry UMB v Banskej Bystrici - UGA č. I-11-004-06 „Komparatívna analýza Bezpečnostných politík krajín Vyšegradskej štvorky (Slovenská republika, Česká republika, Poľská republika, Maďarská republika)“.

bezpečnostných a strategických štúdií. V každom z uvedených prípadov však platí, že táto časť výskumu reality využíva metodologické postupy viacerých vied, nielen spoločenských.

Rozvojom agendy bezpečnosti k tzv. nevojenským hrozbám nastáva v tejto časti agendy nutný príklon k metódam a teóriám uplatňovaným vo filozofii, sociológii a politológii. Tieto postupy naznačujú, že štúdium medzinárodných vzťahov a medzinárodnej bezpečnosti opustilo všeobecné šablóny a namiesto toho je zamerané na základné otázky akými sú definície, transformácia agendy, systém a štruktúra bezpečnosti.

Často sa stretávame s názorom, že je ťažké vymedziť bezpečnosť jednou definíciou, preto sa vymedzuje ako (1) stav, (2) vzťah, (3) subjektívne vnímaná a objektívne daná, (4) vojenská a nevojenská bezpečnosť. Vždy sa však jedná o významovú syntézu určitého pozitívneho ideálu navodzujúceho pocit istoty, ochrany či už z hľadiska individua, skupiny, štátu, regiónu sveta v rôznych konotáciách a vzťahových variáciách. (Ondrejcsák, 2005) Moderná transformácia agendy bezpečnosti prebiehala prostredníctvom vplyvu rôznych škôl a paradigiem napríklad Kodanskej školy uplatňujúcej sektorovú bezpečnosť (B. Buzan, O. Waever, J. de Wilde) alebo neorealizmu, ktorý vníma bezpečnosť ako distribúciu či redistribúciu moci (A. Wendt), postmodernizmu, ktorý smeruje až k relativizmu prostredníctvom popierania vonkajšej reality a jej redukovania na lingvistické konštrukcie (R. Ashley, B. S. Klein), to sme spomenuli tie najvplyvnejšie za posledných 30 rokov.

Systém a štruktúra bezpečnosti tiež podliehajú zmenám. Jedná sa najmä o otázky spojené s hľadaním odpovedí na to, či existujú relatívne nezávislé systémy a štruktúry bezpečnosti (napríklad štát) alebo sú to len zloženiny, prvky ktoré sú závislé a podriadené vyšším štruktúram, väčším agregátom, či môže fungovať relatívne nezávislý regionálny bezpečnostný komplex, alebo je vždy len závislou súčasťou komprehenzívnej globálnej bezpečnosti, v zmysle Nieburhovej a Morgenthauovej teórie medzištátnej anarchistickej spoločnosti, kde je zjednocujúcim prvkom systému rovnováha moci. (Knutsen, 2005, s. 271) Jeden z možných prístupov, ako sa vyrovnáť so zmenami v definovaní, transformovaní, v štruktúre a systéme bezpečnosti je využiť pri skúmaní problémov bezpečnosti paradigmy, ktoré sa rozvíjali v politických vedách po II. svetovej vojne, pretože majú širší výpovedný kontext a vyhovujú súčasnému trendu rozširovania a prehľbovania bezpečnosti. Autori P. Burnham, K. G. Lutzová, W. Grant a Z. Layton-Henry považujú za dominantné paradigmy v spoločenských vedách, teda aj pri aplikácii na bezpečnosť: behaviorizmus, nový inštitucionalizmus, teória racionálnej voľby a konštruktivizmus. (Burnham, Lutz, Grant, Layton-Henry, 2008, s. 19) V našom príspevku sa budeme venovať prvej a druhej paradigme – behaviorizmus a novému inštitucionalizmu.

1. PRVÁ PARADIGMA - BEHAVIORALIZMUS

Behaviorizmus sa stal dominantným najmä v americkej politickej vede už v 50. rokoch 20. storočia. Niektorí autori dávajú jeho vznik do súvislosti s rozvojom počítačových technológií a potrebou kvantifikácie údajov najmä v politických vedách. V politických vedách sa do II. svetovej vojny kvantifikácia a dominancia merateľných prvkov používala veľmi zriedka. Pretože sa nepoužívali, neboli schopné do dôsledkov predvídať svetové vojnové katastrofy a zmeny v bezpečnostnej agende po skončení oboch svetových vojen. Boli zamerané na právne, morálne, antropogénne a iné ťažko merateľné identitotvorné prvky. Podstatou behaviorizmu je dôraz na to, aby každá teória, predpoklad, hypotéza bola testovateľná z hľadiska *behavior* – správania sa človeka, štátnika, štátu. Pre „správanie sa“/konanie musia byť definovateľné podmienky, účel na základe čoho je možné predvídať výsledky. Skúmanie sa musí zamerať na to, čo je kvantifikatívne overiteľné. Pravdivosť alebo zlyhanie teórie musia byť overiteľné na základe empirických údajov a vyhodnocované

pomocou interdisciplinárnej vedeckej komunikácie a to nielen v politických/spoločenských vedách. (Burnham, Lutz, Grant, Layton-Henry, 2008, s. 20)

Behavioralizmus sa stal základom konštruovania bezpečnostných strategických štúdií, najmä preto, že obsahoval nutnosť kritickej empirickej analýzy, požadoval stanovovať bezpečnostné a strategické úlohy a ciele pomocou overiteľných údajov a predstavoval pre oba bloky bipolárneho systému určitý pragmatický model ako vysvetliť správanie, konanie štátu prostredníctvom ideológie, doktríny a stratégie, vojenskej sily na základe merateľných prvkov.² Behaviorálny prístup v skúmaní bezpečnosti mal dve dimenzie z hľadiska zmeny metodológie, odráža však situáciu aj v iných spoločenských vedách, najmä v medzinárodných vzťahoch. Bol to cielený prechod od tzv. mäkkých faktorov tradicionalistov, ktoré majú subjektívnu povahu, k tzv. tvrdým faktorom, viac kvantitatívne ako kvalitatívne zameraným. Intuíciu a predvídanie mala nahradiť testovateľná erudícia, kvalifikácia konania štátov a štátnikov. Druhou dimenziou bola požiadavka simulácie, čiže vypracovávanie modelov založených na spracovaní merateľných dát. (Krejčí, 2007, s. 602) Výskum založený na simuláciách, analógiách a štatistike našiel živnú pôdu v bezpečnostných a strategických štúdiách. Od 50. rokov 20. storočia boli vypracovávané modely vojenskej angažovanosti v krízových oblastiach, systematicky sa vyhodnocovala zahraničná a bezpečnostná politika štátov a blokov vychádzajúca z kvantitatívnej analýzy medzinárodného prostredia. Vznikali databanky údajov obsahujúce kódované údaje, ktoré umožňovali predvídať konfliktné správanie sa štátov v súvislosti s nárastom zbrojného priemyslu a distribúciou zbraní, ktoré R. Leng zhrnul do troch zahranično-politických stratégií: stratégie zastrážovania; stratégia reciprocity; stratégia pokusu a omylu. Všetky tri sú stálou súčasťou súčasných bezpečnostných stratégií mnohých štátov.

Behavioralizmus a jeho metodologické postupy stoja aj za rozvojom prípadových štúdií (case study), ktoré však za ostatných 20 rokov zaznamenali transformáciu prostredníctvom iných paradigiem, najmä sociálneho konštruktivismu. Prípadové štúdie ako súčasť výskumu bezpečnosti dnes predstavujú významnú časť analýz medzinárodnej bezpečnosti práve vďaka bazírovaniu na empirických údajoch v čase a priestore. Prípadové štúdie umožňujú výskumníkovi zúžiť alebo rozšíriť pohľad od individua k skupine, spoločnosti, cez politické prostredie až k inštitúciám, nástrojom, cieľom a dôsledkom v ktorejkoľvek časovej perióde. (Burnham, Lutz, Grant, Layton-Henry, 2008, s. 63) Hoci je každá prípadová štúdia jedinečná, využíva behaviorálne metodologické nástroje, začína analýzu podmienkami, údajmi, problémami, ktoré sú špecifické pre skúmaný referenčný objekt. Načrtáva možné problémy (konflikt, kríza), vykresľuje varianty (scenáre), podkladá ich empirickými údajmi, vyberá najpravdepodobnejší scenár vývoja a predikuje dôsledky ak sa uskutoční. Všetko založené na empirických údajoch a kvantitatívnej analýze. Záver prípadovej štúdie však vždy obsahuje aj sumár možných kvalitatívnych zmien v konkrétnej spoločnosti, inú spoločenskú konštrukciu, čím prípadová štúdia prekračuje hranice behaviorizmu a prepája sa s inými paradigmami, napríklad sociálnym konštruktivismom.³

Behavioralizmus mal aj kritikov, najmä za hyperfaktualizáciu, ktorá nebrala do úvahy iracionálne prvky, ktoré z času na čas pôsobili v bipolárnom systéme na oboch stranách bloku. Kritizovaný bol preto, že nedokázal predvídať napríklad občianske aktivity, úlohu náboženstva či verejnej mienky, dôsledky energetických kríz a iné. Z dnešného hľadiska je

² Otázkou, či je ideológia alebo doktrína je kvantifikovateľná zodpovedá behavioralizmus nasledovne. Ideológia i doktrína súvisia s politickým režimom a ten je kvantifikovateľný prostredníctvom údajov ako HDP, počet politických strán, výdatnosti zdrojov, objemu zahraničného obchodu, členstvom v medzinárodných politických organizáciách a iných údajov.

³ Mnohé prípadové štúdie sa venujú analýze súčasnej bezpečnostnej a zahraničnej politiky transformujúcich sa štátov. V prípade transformácie dochádza k zmene štátnej idey, k novej identite štátu, čím sa kvalitatívne mení režim a politický systém, to je téma, ktorá je nosná s sociálnym konštruktivismom.

táto paradigma a jej použiteľnosť v bezpečnostnom skúmaní hodnotená najmä ako *post hoc* analýza a stále sa uplatňuje v súčasných bezpečnostných a strategických štúdiách, vzhľadom na to, že stále kladie dôraz na empirické dáta. Je využiteľná najmä pri strategických štúdiách, ktoré sú zamerané na zmeny v systéme a štruktúre bezpečnosti (napríklad analýzy zbrojenia, kontroly zbrojenia, národné bezpečnostné stratégie, strategické koncepcie univerzálnych a regionálnych organizácií).

2. DRUHÁ PARADIGMA - NOVÝ INŠTITUCIONALIZMUS

Nový inštitucionalizmus je na rozdiel od behaviorizmu viac systematický z hľadiska metodológie. (Peters, 2005, s. 13) Na rozdiel od svojho predchodcu tzv. historického inštitucionalizmu preferujúceho najmä jednu inštitúciu, napríklad úrad prezidenta, vládu, parlament a pod., ktorá musí byť nadradená iným inštitúciám, nový inštitucionalizmus prevádza akoby dekonštrukciu hierarchie inštitúcií. Nadradenou inštitúciou sa môže stať ktorákoľvek z radu existujúcich inštitúcií, záleží na tom, ako zhodnocuje svoje ciele, priority a koľko pragmatizmu vie uplatniť v politickej sfére. Takáto centrálna inštitúcia potom vytvára normatívne pravidlá pre štát, vládu, trh, a hrá kľúčovú úlohu v národnej alebo medzinárodnej politike. Inštitucionálne však podľa tejto paradigmy môže pôsobiť aj hnutie, (Burnham, Lutz, Grant, Layton-Henry, 2008, s. 225) napríklad hnutie za ľudské práva, alebo *perestrojka*. Centrálna inštitúcia si vytvára monopol moci a rozhodovania, ale, a to je v tejto paradigme najdôležitejšie, inštitúcia musí byť schopná transformácie v súlade so spoločenským vývojom. Ak takúto schopnosť nemá, stráca vlastné opodstatnenie. Nový inštitucionalizmus vlastne apeluje na nutnosť prehodnocovania cieľov a nástrojov inštitúcie, ak si chce zachovať vedúce postavenie v hierarchii. V súvislosti s novým inštitucionalizmom sa črtá jedna z možností skúmania bezpečnosti, keď by táto paradigma mohla byť využitá ako hodnotiaci nástroj pri revízii existujúcich bezpečnostných inštitúcií, prípadne pri revízii bezpečnostnej politiky štátu. Paradigma nového inštitucionalizmu vyžaduje, aby sa pravidlene prehodnocovali

a) pri inštitúcii – organizácii

- účel a identita organizácie (je to organizácia vojenská, obranná, bezpečnostná, prodmienky členstva, alokácie zdrojov);
- politické ciele organizácie, analýza nových politických ideí, národných záujmov, zmeny v národných záujmoch;
- jej symetria alebo asymetria vzhľadom ku geografickému limitovaniu, ekonomickému a vojenskému potenciálu voči iným organizáciám a nečlenom;
- budúcnosť inštitúcie, ktorá tieto kritériá nevyhodnocuje je spochybniteľná.

b) pri inštitúcii – hnutí

- jednota normatívnych pravidiel hnutia so základnými požiadavkami politickej a sociálnej bezpečnosti na základe vyhodnotenia empirických údajov;
- integrácia požiadaviek skupín, etník, národností do inštitúcie vyššieho typu (napríklad politickej strany) len vtedy, ak v princípe neohrozujú bezpečnosť štátu;
- možnosť verejnej diskusie a participácie občanov na príprave, formulovaní a prehodnocovaní dokumentov typu národná bezpečnostná stratégia, alebo bezpečnostná politika štátu.

Paradigma nového inštitucionalizmu má progresívne črty a mala by sa uplatňovať najmä pri príprave nových strategických koncepcií.⁴ Mnohé strategické koncepcie sa

⁴ Z praxe vieme, že to tak hlavne v podmienkach Slovenskej republiky nie je.

pripravujú a prehodnocujú len na základe zotrvačnosti a istej mytologizácie vlastného kontextu, aj keď istý posun je viditeľný u niektorých štátov a v kolektívnych organizáciách (NATO 2010, ŠOS 2010, inštitucionalizácia zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ) smerom k novým hrozbám a rizikám. Využiť nový inštitucionalizmus pri tvorbe bezpečnostných stratégií odporúča R. Keohane z toho dôvodu, aby mohli byť do tohto procesu zapojení aj teoretici zaoberajúci sa politickými vedami. Ak formulovanie bezpečnostnej stratégie zostáva len na stratégoch (príslušníci armády) môže byť správna z vojenského hľadiska, často tam však absentujú širšie politické, geopolitické, ekonomické a iné prvky, ktoré tvoria v súčasnosti základnú bázu, na ktorej štáty spolupracujú a vytvárajú si preferencie. (Keohane, 1993) NATO ako obmedzená inštitúcia⁵ (restricted institution), ale aj EÚ a OBSE tak vytvárajú prostredníctvom stratégie určité modely správania sa na základe bezpečnostnej rétoriky vlastnú ceľ inštitúcie, ale v podstate nezvyšujú národnú schopnosť jednotlivých členov chrániť kvalitu regionálneho a globálneho bezpečnostného prostredia. Akoby štáty strácali vlastný podiel kreativity a zodpovednosti. Širšia zainteresovanosť analytikov a teoretikov politických vied pri tvorbe stratégie umožňuje uplatniť širší pohľad, najmä na prognózy týkajúce sa formulácie nových hrozieb a rizík, najmä z iných oblastí ako je vojenská. Nový inštitucionalizmus by podľa zástancov tejto paradigmy mohol zmeniť napríklad vzťahy NATO-Rusko, EÚ-Ukrajina. (Cygankov, 2003, s. 454) Tieto postuláty štátnej zodpovednosti nielen za vlastnú, ale aj za regionálnu a globálnu bezpečnosť odvodzuje nový inštitucionalizmus zo špecifického chápania suverenity. Aj keď je štát členom inštitúcie – organizácie (NATO, EÚ) suverenita štátu zostáva za každých okolností najvyššou hodnotou štátu, a štát je zodpovedný za to, ako svoje suverénne rozhodnutia využije. Ak sa len formálne podieľa na tvorbe stratégie širšieho rozsahu, aj jeho záväzky sa stávajú formálne, čiže nemusí ich plniť. V tomto nedostatku – neprepracovanosti vzťahu suverenity a spoločných úloh/záväzkov, s ktorými si nevie poradiť ani medzinárodné právo, vidia viacerí zástancovia paradigmy nového inštitucionalizmu pôvod nejednotnosti členských štátov NATO a EÚ pri spoločných postupoch, kde by mala byť prezentovaná jednota. (Cygankov, 2003, s. 459) Autorita môže byť vždy len jedna, upozorňuje B. Badie, ak sa za autoritu pokladá inštitúcia, mala by mať jednotnú autoritu, ak ju nemá, mala by zmeniť svoju formálnu štruktúru. Nedostatok autority inštitúcie vedie k deficitu legitimacy, podporuje alternatívne rozhodnutia, ktoré nemusia byť v súlade s cieľmi inštitúcie. (Leanderová, 2005, s. 178)

Prečo je teda dôležité pri tvorbe stratégie prehodnocovať a nanovo modelovať aj formy inštitúcie – organizácie? R. Keohane argumentuje nasledovne:

1. Obmedzené inštitúcie (NATO, EÚ) dosahujú len relatívne zisky. Ich primárnou úlohou by malo byť zlepšovať väzby v komunite, dosahovať zhodu v procedurálnych otázkach, pretože hrozby a riziká sa môžu zvyšovať aj preto, že nedochádza k politickej a názorovej jednote. Treba skúmať dôvod prečo to tak je.
2. Podmienené otvorené inštitúcie (WTO) majú svoju spoluprácu so štátmi budovať na presne stanovených pravidlách a podmienkach, inak sa tieto inštitúcie samé stávajú zdrojom hrozby.
3. Otvorené inštitúcie (OSN, OBSE) sú zamerané viac na symbolické a etické otázky, čím síce dosahujú medzinárodnú morálnu prestíž, ale často sú neúspešné pri vykonávaní konkrétnych misií. (Suhr, 2005, s. 121) Tento fakt vyvoláva vlny kritiky, aby sa tieto inštitúcie reformovali.

---

⁵ R. Keohane delí medzinárodné organizácie na 1) obmedzené, 2) podmienené otvorené a 3) otvorené, delenie súvisí s podmienkami členstva v týchto organizáciách. (Keohane, 1993).

Ak máme zhrnúť uvedené možnosti, ktoré nový inštitucionalizmus ponúka ako metodológiu pri výskume bezpečnostnej agendy, je to najmä zmena postojov k doteraz existujúcim štruktúram a cieľom bezpečnostných organizácií. Ich pôvodné iniciačné zameranie, najmä u NATO a OSN bolo obranné a bezpečnostné s prevahou vojenskej bezpečnosti. Súčasná bezpečnostná agenda však nerieši len obranu, boj za mier a vojenskú bezpečnosť, čiže by bolo potrebné, aby aj tieto inštitúcie rozširovali spektrum svojich nástrojov, tak ako sa rozširuje a prehĺbuje skúmanie bezpečnosti (a zároveň spektrum ich agendy). Domnievame sa však, že tento posun už nastal. OSN prijala program Responsibility to Protect, ostatné stratégie stálych členov BR OSN rozširujú spektrum vlastných cieľov, nástrojov tak, aby obsiahli napríklad energetickú, kybernetickú, humánnu bezpečnosť, Strategická koncepcia NATO z roku 2010 rovnako venuje pozornosť aj týmto hrozbám, ale aj možnostiam spolupráce v kooperatívnej bezpečnosti s nečlenmi. EÚ Lisabonskou zmluvou z roku 2010 inštitucionalizovala vlastnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku. Domnievame sa, že tento vývoj smerom k skvalitňovaniu inštitucionálnych nástrojov jestvujúcich organizácií i vytváranie nových inštitúcií so silnou centrálou je nezvratný.

ZÁVER

Uvedené dve paradigmy behaviorizmus a nový inštitucionalizmus preniesli do výskumu bezpečnostnej agendy svoje výskumné metódy a metodologické postupy, tak ako prelínanie výskumných metód z iných oblastí do iných vedeckých odborov. Aj vo výskume bezpečnosti sa i prostredníctvom týchto dvoch paradigiem otvorili možnosti skúmania nových obzorov a realít. Nemáme v úmysle preferovať len uvedené dve paradigmy, práve naopak snahou je poukázať na skutočnosť, že aplikácia iných metód do už zabehnutého a prípadne skostnateného systému môže priniesť nové možnosti, preto i dnes v prípade nových metód⁶, ku ktorým sa stavajú niektorí teoretici skepticky, môže ich využitie predostrieť nové preferencie a oblasti výskumu. Tak ako tomu bolo v počiatočnom období prieniku teórií politických vied (50. roky 20. storočia) do oblasti výskumu bezpečnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. BURNHAM, Peter, LUTZ, Karin G., GRANT, Wyn, LAYTON-HENRY, Zig. 2008. *Research Methods in Politics*. New York : Palgrave Macmillan, 2008. 384 s. ISBN 978-0-230-01985-0.
2. BUZAN, Barry, WAEVER, Ole, de WILDE Jaap. 1998. *Security: A New Framework For Analysis*. London : Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 s. ISBN 1-55587-784-2.
3. CYGANKOV, P. Afanasjevič. 2003. *Teoria meždunarodnych otnošenij*. Moskva : Gardariki, 2003. 587 s. ISBN 5-8297-0106-5.
4. HOREMUŽ, Martin. 2009. Energetická bezpečnosť v kontexte súčasnej bezpečnostnej vedy. In *Bezpečnosť a bezpečnostná veda*, Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2009. ISBN 978-80-8040-372-0, s. 21-26.
5. IVANČÍK, Radovan. 2012. Teoreticko-metodologický pohľad na bezpečnosť. In *Vojenské reflexie*, roč. 7, č. 1, 2012, ISSN 1336-9202, s. 38-57.

---

⁶ Ako napríklad využitie dramaturgickej analýzy pri výskume bezpečnosti, pozri bližšie Krčál 2012.

6. KAZANSKÝ, Rastislav. 2008. Geopolitické aspekty rozširovania protiraketovej obrany USA a región Strednej Európy. In *Bezpečnostné fórum '08*, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2008. ISBN 978-80-8083-575-0, s. 174-179.
7. KEOHANE, Robert. 1993. The analysis of International Regimes. In: Rittberger, V., Mayer, P. (eds.): *Regime Theory and International Relations*. Oxford : Clarendon Press, 1993. 470 s. ISBN 978-0-198-27783-5, s. 23-48.
8. KNUTSEN, L. Torbjørn 2005. *Dějiny teorie mezinárodních výtahů*. Brno : Centrum strategických studií, 2005. 352 s. ISBN 80-903333-3-8.
9. KOLLÁR, David, ONDRIA, Peter. 2011. Vplyv globalizácie na národnú bezpečnosť. In: *Bezpečnostné fórum 2011*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2011. ISBN 978-80-557-0136-3. s. 18-22
10. KRČÁL, Petr. 2012. Možnosti využitií dramaturgické analýzy jakožto metodologického nástroje k výzkumu bezpečnosti. In *Bezpečnostné fórum 2012*, Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2012. ISBN 978-80-557-0331-2, s. 71-80.
11. KREJČÍ, Oskar. 2007. *Mezinárodní politika*. Praha: EKOPRESS, 2007. 744 s. ISBN 80-86929-21-7.
12. LASICOVÁ, J. 2006. *Bezpečnosť. Bezpečnostná agenda súčasnosti*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2006. 161 s. ISBN 80-8083-352-4.
13. LEANDEROVÁ, Anna. 2005. Bertrand Badie: měnií kulturní diverzita mezinárodní vztahy. In Neumann, I. B., Weaver, O. (eds.) *Budoucnost mezinárodních vztahů*. Brno : Centrum strategických studií, 2005. 406 s. ISBN 80-903333-5-4.
14. LUPTÁK, Ľubomír. 2012. Rekonštrukcia kodanského rámca pre analýzu bezpečnosti: bezpečnostné pole a bezpečnosť ako preklad. In *Bezpečnostné fórum 2012*, Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2012. ISBN 978-80-557-0331-2, s. 17-27.
15. MACEJÁK, Štefan, PEŠOUT, Ivan. 2008. Regionálna politika Európskej únie. In *Politiky Európskej únie: teória, história, prax a perspektíva*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2008. 251 s. ISBN 978-80-8083-551-4, s. 121-140.
16. NAXERA, Vladimír. 2012. Geopolitická teorie A. G. Dugina. In *Bezpečnostné fórum 2012*, Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2012. ISBN 978-80-557-033-9, s. 441-450.
17. NEČAS, Pavel, BUČKA, Pavel, TEREM, Peter, LIPPAY, Blažej. 2010. Security challenges of NATO-UN interoperability for better fight against new threats. In *The knowledge-based organization: KBO - 2010*, Sibiu – Romania : Nicolae Bălcescu Land Forces Academy, 2010. ISSN 1843-682X, s. 336-342.
18. NEČAS, Pavel, KELEMEN, Miroslav. 2010. *War on insecurity: calling for effective strategy!* Kiev : The Center of Educational Literature, 2010. ISBN 978-611-01-0023-6.
19. ONDREJCSÁK, Róbert. 2005. *Nové trendy v bezpečnostných politikách USA, Francúzska, Spojeného kráľovstva a Nemecka*. Bratislava : Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR, 2005. 238 s. ISBN 80-88842-84-0.
20. PETERS, B. Guy. 2005. *Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism*. New York : Continuum, 2005. 232 s. ISBN 0-8264-7304-0.
21. SPILÝ, Peter, JURČÁK, Vojtech. 2011. Prístup Aliancie ku komplexnému riešenií kríz. In *Bezpečnostné fórum 2011*, Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2011. ISBN 978-80-557-0136-3.

22. SUHR, Michael. 2005. Robert O. Keohane: súčasný klasik. In Neumann, I.B., Weaver, O. (eds.) *Budoucnost mezinárodních vztahů*. Brno : Centrum strategických studií, 2005. 406 s. ISBN 80-903333-5-4.
23. WENDT, Alexander. 2003. *Social Theory of International Politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 429 s. ISBN 0-521-46960-0.

Mgr. Jaroslav UŠIAK, PhD.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmáhyno 1, 97401 Banská Bystrica, Slovenská republika
jaroslav.usiak@umb.sk

РАЗРАБОТКА НАУЧНЫХ ОСНОВ ПОСТРОЕНИЯ АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ СИСТЕМЫ АГРОЭКОЛОГИЧЕСКОГО МОНИТОРИНГА, ПАСПОРТИЗАЦИИ И ОЦЕНКИ ЗЕМЕЛЬ, ЗАГРЯЗНЕННЫХ В РЕЗУЛЬТАТЕ АНТРОПОГЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.

Михаил ВАСЮХИН, Аниса КАСИМ, Елена МАРТЫНЮК, Юлия ИВАНИК, Наталия ЧУКАРИНА

ABSTRACT

The article is devoted to the development of scientific foundations of automated agroecological monitoring and evaluation of land contaminated as a result of human activities.

Keywords: automated geographic information system agroecological monitoring land certification of land conversion, information base map data.

ПРОБЛЕМНАЯ СИТУАЦИЯ. Значительная часть территории Украины освобождена и продолжает освобождаться в результате конверсии. Не секрет, что такие территории в большинстве случаев слишком загрязнены или разрушены, требующий определенных технологий для их восстановления. Использование в сельском хозяйстве высвобожденных земель способно дать существенный прирост продуктов питания и сырья для промышленности, но для этого обычными методами нужно выполнить непомерно большой объем работ. Их можно упростить путем использования вычислительных средств и методов математического моделирования, а также опыта специалистов, занимавшихся устройством боевых компьютерных комплексов, содержащих разностороннюю географическую и топографическую информацию о занятых военными объектами земельные территории, которые высвобождаются в процессе конверсии (танкодроме, аэродромы, учебные полигоны, площади под ракетными установками, вооруженными складами и др.), для построения автоматизированной системы агроэкологического мониторинга и паспортизации земельных территорий, высвобождаемых в процессе конверсии.

Такая система обеспечит комплексное обследование прежде почвенно-агрохимического, агрофизические и микробиологического состояния, а также обследование на загрязненность почвенного покрова тяжелыми металлами, радионуклидами, пестицидами, горюче-смазочными материалами с целью определения потенциального плодородия почв, их агроэкологического состояния и научного обоснования рекомендаций по их рациональному использованию в сельском, лесном или других отраслях народного хозяйства [1].

Задачи исследования - разработать методы и средства классификации и картографического отображения степени пригодности земель с целью использования их в экономике страны, создать информационную базу картографических данных для агроэкологического мониторинга территорий.

Основная часть. Земли, которые высвобождаются от танкодромов, аэродромов, полигонов, различных военных складов с радиоактивным и ядовитым оружием, не только сами не пригодные для сельскохозяйственного производства, но в экологическом плане представляют собой угрозу для соседних территорий. Проведенные нами теоретические и экспериментальные исследования по этой проблеме позволяют впервые создать систему, в которой можно будет хранить не только всю информацию об этих землях, но и о технологии целенаправленного изменения их свойств. Выполнение данной научно-технической задачи позволит повысить эффективность использования и улучшить качество земель Украины. Полученные научные результаты по отмеченной проблеме могут быть полезными и для других стран, где имеют место аналогичные проблемы.

Работу над данной проблемой следует разделить на следующие взаимосвязанные этапы:

1. Обнаружение методов проектирования информационных баз картографических данных на территории, высвобождающиеся в процессе конверсии. Будут выделены картографические объекты с определением их атрибутивных свойств, установленные структурные связи между объектами, разработаны инфологической и концептуальные модели банков картографических данных на занятые военными объектами земельные территории, классифицированные объекты по степени их опасности.

2. Создание математических моделей представления данных об экологическом состоянии земельных территорий, высвобождающиеся в процессе конверсии, проектирования баз географических и атрибутивных данных на эти территории.

3. Проектирование цифровых карт загрязнения местности на занятые военными объектами земельные территории.

4. Разработка методов оценки экологического состояния территорий, высвобождаются и методов выработки рекомендаций по рекультивации деградированных земель.

5. Разработка алгоритмов и создание программного обеспечения для автоматизированного анализа и оценки экологического состояния высвобождаемых территорий по комплексу показателей, определение рекомендаций по рекультивации деградированных земель.

6. Разработка геоинформационной системы объектов, подлежащих рекультивации.

7. Разработка банка технологий рекультивации загрязненных объектов.

8. Разработка методик метрологических измерений загрязненных территорий по комплексным показателям [2, 3, 4].

На первом этапе планируется определить систему объектов, для которых разрабатывается данный мониторинг. Должны быть разработаны новые принципы построения геоинформационной системы объектов, которая будет включать в себя базу картографических данных этих объектов с характеристиками структурных связей между ними, и новые инфологической и концептуальные модели таких данных. Вторым важным результатом первого этапа будет разработка математических моделей представления данных об экологическом состоянии территорий и проектирования базы географических и атрибутивных данных о этих территориях. Третий результат - создание банка данных цифровых карт местности, занятых указанными выше объектами. Четвертый - разработка

методик оценки экологического состояния территорий, высвобождающиеся в результате конверсии.

На втором этапе предусматривается проведение анализа степени загрязнения, классификация данных по этому параметру, составление паспортов загрязненных объектов и создание банка данных объектов, территории которых подлежат рекультивации. Важным шагом здесь будет разработка геонформационной системы этих объектов. Для лучшего восприятия рекомендуется применять средства отображения на базе экранов коллективного пользования и различных устройств для регистрации цветной картографической информации. На этом этапе также будет оценена опасность объектов, уменьшение которой обеспечивается соответствующими технологиями рекультивации. Появится возможность анализировать и оценивать экологическое состояние территорий по комплексу показателей и определения технологий рекультивации деградированных земель.

Все направления данной работы систематизированы и показаны на рис. 1

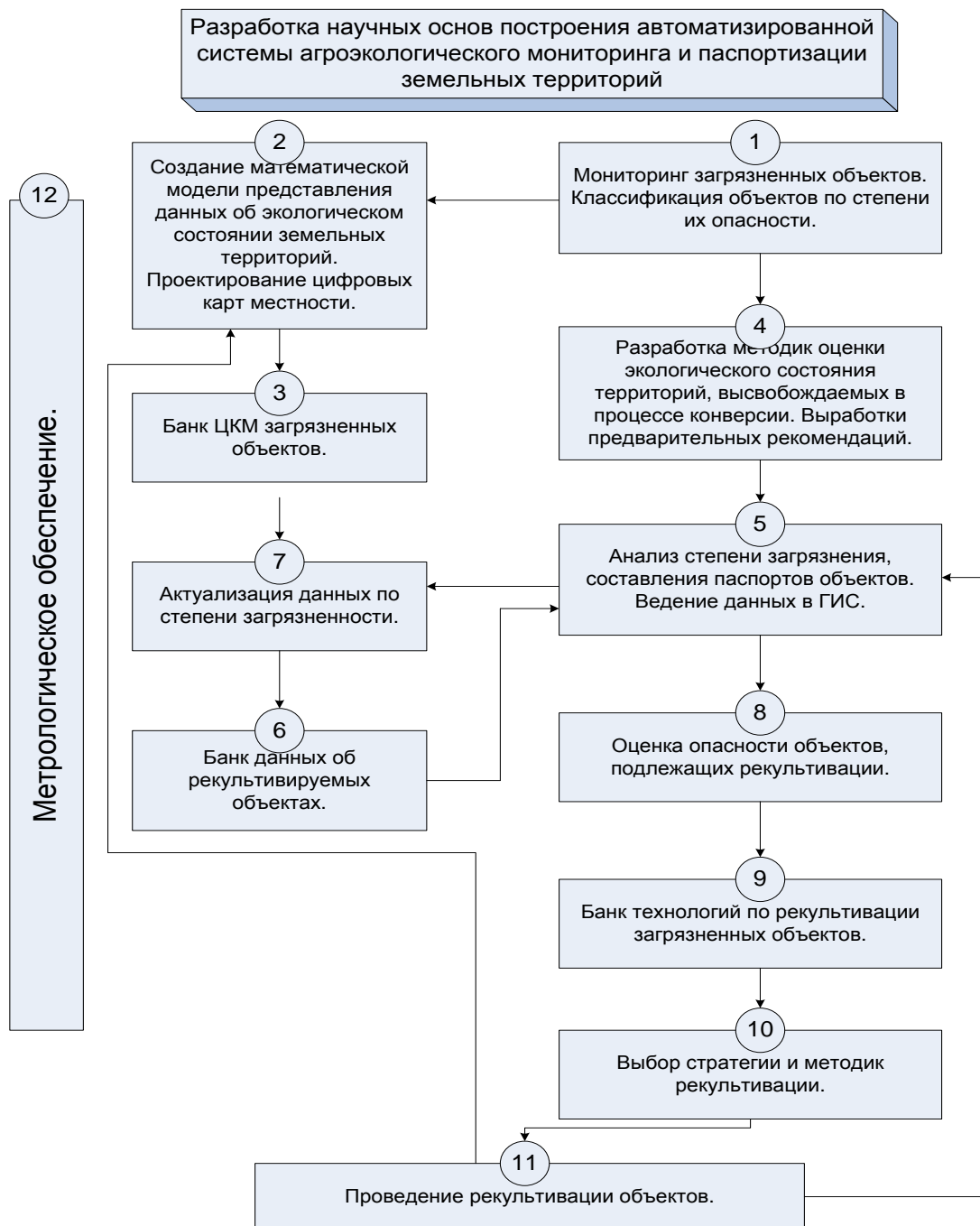

Рис. 1 Схема методов создания автоматизированной системы картографических данных для агроэкологического мониторинга.

ВЫВОДЫ

Представлена проблемная ситуация, связанная с ухудшением почвенно-агрохимического, агрофизического и микробиологического состояния территорий в связи с антропогенным воздействием на них. Показаны этапы построения автоматизированной системы агроэкологического мониторинга, паспортизации и оценки загрязненных земель. Результаты разработок будут способствовать конверсионным процессам, улучшению

экологического состояния, существенно прироста количества и улучшению качества земель Украины, повышению продуктивности сельскохозяйственного производства, что существенно улучшит общий экологический уровень Европы.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Васюхин М.И. Алгоритмические и программно-аппаратные методы и средства построения интерактивных геоинформационных комплексов оперативного взаимодействия Дис... д-ра техн. наук: 05.13.13/Институт кибернетики НАН Украины К., 2002.- 414с.
2. Лялько В.И., Сахацкий А.И., Ходоровский А.Я. Экологический мониторинг окружающей среды по многозональным космическим снимкам // Космічна наука і технологія. – К.: НАНУ, 1999, т. 5, №4.-с.1-3.
3. Новаковський Л.Я. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л.Я. Новаковський, М.А. Олещенко. – 2-ге вид., допов. – К. : Урожай, 2009. – 276 с. – Бібліогр.: с. 267-271.
4. Патица В.П., Тарарико О.Г. Агроекологічний моніторинг та паспортизація сільськогосподарських земель. – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – 296 с.

Михаил ВАСЮХИН,
Аниса КАСИМ,
Елена МАРТЫНЮК,
Юлия ИВАНИК,
Наталия ЧУКАРИНА
Národná letecká univerzita
Komarova 1, Kyjev
vasgeovideo@gala.net
[\[mailto:landm1@rambler.ru\]](mailto:landm1@rambler.ru)

ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В УКРАИНЕ КАК КРИТЕРИИ БЕЗОПАСНОСТИ

Н.Б.Волненко, В.Н.Литвиненко

ABSTRACT

Work is devoted to the change of demographic situation in Ukraine and Kharkov area for years independence of country. In a country there are a decline of birth-rate, increase of death rate especially, in industrial regions (East Ukraine). Demographic problems can be examined as criteria of danger in life of man on territory of Ukraine.

В 2011 году численность населения мира достигла 7 млрд человек и продолжает расти. При этом, как отмечается в докладе Генерального секретаря ООН «Мировые демографические тенденции» за 2011 год, этот рост носит неравномерный характер – свыше 90% прироста населения приходится на развивающиеся страны, прежде всего – государства Африки. В то время как в большинстве развитых стран наблюдается устойчивые тенденции к снижению численности населения. По данным международной организации Population Reference Bureau уровень смертности в мире в 2011 году составляет 8 смертей на 1000 жителей, в Европе этот показатель достигает 11.

20 лет назад, в 1991 году, в Украине впервые был зарегистрирован отрицательный естественный прирост населения, то есть смертность превысила рождаемость. Показатели смертности в Украине являются одними из наихудших в Европе и мире, и находятся на уровне, характерном для большинства африканских стран. На 1 января 2012 года численность населения Украины составила 45 млн 633,6 тыс. человек, тогда как в 1991 году численность населения составляла 52 млн человек. Т.е. за период независимости Украины население страны сократилось на 6,4 млн человек, или более, чем на 12%. Согласно данным Госкомстата, в то время как уровень рождаемости в нашей стране составляет 11 человек на 1000, уровень смертности достигает 14,5 (для сравнения, показатель смертности в странах ЕС составляет 6,7 на тысячу населения). В 2011 году население страны сократилось на 162 тыс. человек. В некоторых прогнозах отмечается, что при таких темпах к 2025 году в Украине будет проживать 37 млн человек, а еще через 40 лет население уменьшится до 26 млн человек. Кроме того, каждый десятый украинец не доживает до 35 лет и больше всего людей умирает от сердечно-сосудистых заболеваний. По продолжительности жизни нас опередили не только страны ЕС, но и Сингапур, Гонконг, Сектор Газа и почти все бывшие республики СССР. В рейтинге, составленном на основе статистических данных Центрального разведывательного управления США, Украине отведено лишь 14-е место. По данным комитета Верховной Рады по вопросам здравоохранения, украинцы живут на 10 лет меньше, чем жители Европейского Союза и многих стран СНГ. В частности, Украина занимает 150-е место среди 223-х стран мира по показателю средней продолжительности жизни. Средняя ожидаемая продолжительность жизни в Украине составляет 69 лет, в странах ЕС - 74 года, а в странах СНГ: в Грузии - 76,7, в Молдове - 70,8, в Белоруссии - 70,63, Узбекистане - 71,9 и т.д. При этом средняя

ожидаемая продолжительность здоровой жизни в Украине составляет 59,2 года, а в странах Евросоюза - 67 лет. По данным Госкомстата России, средняя ожидаемая продолжительность жизни в стране в 2005г. составила лишь только 65,30 лет, у мужчин - 58,87 лет, а у женщин - 72,39 лет. В сельской местности показатели еще хуже. Так, в 2005 году ожидаемая продолжительность жизни у сельских мужчин России была меньше, чем у городских на 2,3 года, у женщин - на 1,8 года. Ожидаемая продолжительность жизни в мире, Европейском союзе и Украине, по данным Population Reference Bureau, представлена в таблице 1. Обращает на себя внимание тот факт, что диспропорция между ожидаемой продолжительностью украинских мужчин и женщин составляет 11 лет.

Таблица 1

Ожидаемая продолжительность жизни для людей, рожденных в 2011 году

	Ожидаемая продолжительность жизни для рожденных в 2011 г.	мужчины	женщины
В мире	70	68	72
Европейский союз	80	77	82
Украина	69	64	75

Стоит также отметить, что за последние полвека ожидаемая продолжительность жизни в мире выросла с 50 лет в 1961 году до 70 лет в 2011 году. За тот же период в Украине этот показатель снизился с 71 года до 69 лет. В отдельных регионах Украины темпы смертности почти такие же, как в годы Голодомора. Так, в Днепропетровской области смертность в 1932 году составила 17,0 на тысячу человек, в 2011-м смертность составила почти 16 случаев на тысячу человек. «Смертность мужчин трудоспособного возраста превышает аналогичный показатель даже в странах, в которых валовой национальный продукт в 4-6 раз ниже, чем в нашей стране», - отмечает глава комитета Верховной Рады по вопросам здравоохранения Татьяна Бахтеева.

Обращает на себя внимание тот факт, что высокие темпы старения населения в Украине достигаются преимущественно за счет низкой рождаемости, в то время как остальной мир «стареет» еще и вследствие увеличения ожидаемой продолжительности жизни. В Украине количество жителей младше 15 лет снизилось с 11 млн человек в 1991 году до 6,5 млн человек в 2011 году и составляет 14% от общей численности населения. За тот же период количество жителей старше 65 лет увеличилось с 6,3 млн человек до 7 млн человек и достигло 16% от общей численности населения. В Украине один из самых высоких в мире показателей смертности от сердечно-сосудистых заболеваний: 64% в структуре общей смертности - это около 500 000 человек в год. Следует отметить, что количество умерших в 2011 году составило 609 тысяч 569 человек, в то время как в 2010 году умерли 638 тысяч 389 украинцев. По данным Госкомстата в 2011 году украинцы умирали от таких болезней: 440 352 человека - болезни системы кровообращения, 88889 - новообразования (в основном онкология), 25241 - болезни органов пищеварения, 17774 - болезни органов дыхания, 8952 - самоубийства, 6972 - туберкулез, 6121 - болезни нервной системы, 5791 - ДТП, 5561 - болезни, обусловленные ВИЧ, 3882 - случайные отравления алкоголем, 2943 - болезни мочеполовой системы, 2597 - утопление, 2070 - случайные отравления, 1759 - пожары. По результатам исследования Института Горшенина, лишь 40% респондентов, заболев, обращаются в государственные поликлиники, 30% - предпочитают лечиться самостоятельно, 2,5% обращаются к народным целителям, а 5,3% пускают все на

самотек. Но есть и другие факторы, которые возвели нашу страну в ранг лидеров по количеству смертей. Например, низкий уровень жизни: украинцы экономят на лекарствах, продуктах питания, отдыхе и спорте. Среди причин эксперты называют и полное отсутствие в Украине пропаганды культа здорового образа жизни.

Кроме приобретения хронических заболеваний украинцы занимают одно из лидирующих мест в СНГ по отравлениям спиртными напитками. Так, например, в Украине в 2009 году на каждые 100 000 человек пришлось 23,4 смертей мужчин. Больше было только в Беларуси и России (44 и 25 соответственно). По мнению медиков, сокращает продолжительность жизни и неумение мужчин противостоять стрессу. Самым опасным относительно риска преждевременной смерти является трудоспособный возраст. В группе 15-59 лет смертность украинских мужчин в 3,5 раза выше, чем в странах Европейского Союза, женщин – в 2,5 раза. Уровень смертности мужчин в трудоспособном возрасте растет в Украине аж с 1964 года. Были утеряны благословенные показатели 1960 года, когда средняя продолжительность жизни мужчин составляла 68 лет, женщин – 76 лет, а уже в 1990 году, в предшествовании распада СССР, сообщали об уровне продолжительности жизни мужчин и женщин – соответственно, 60-64 и 70-74 года.

Следует также отметить, что в Украине на 100 тысяч населения происходит 40 суицидов, что в два раза больше, чем в Западной Европе. Профессор психологии Алла Коваленко отмечает, что 56 процентов из решившихся свести счеты с жизнью – абсолютно здоровые люди. Основные причины самоубийств значатся в оставленных записках – это низкая зарплата, невыплаченные кредиты, семейные ссоры.

Параллельно в стране наблюдается и снижение рождаемости, потеря традиций многодетности, что является фундаментальной тенденцией современности. Демографическая ситуация в экономически развитых странах также характеризуется падением рождаемости, но она сопровождается значительным повышением средней продолжительности жизни, что сдерживает депопуляцию. В докладе Генерального Секретаря ООН отмечается, что в последние несколько десятилетий во всех группах стран наблюдалось беспрецедентное снижение рождаемости. Коэффициент суммарной рождаемости (среднее число рождений на одну женщину в год) в мире снизился с 4,9 рождений на одну женщину в 1970 году до 2,5 в 2011 году. В Европе за тот же период этот показатель снизился с 2,6 до 1,5. К сожалению, Украина входит в группу стран – мировых «лидеров» по темпам вымирания. В Украине суммарный коэффициент рождаемости опустился ниже этой отметки еще в первой половине 1960-х гг. Именно с того периода население Украины перестало себя воспроизводить, хотя инерционный прирост численности населения в стране продолжался вплоть до 1993 года. Своих минимальных значений этот показатель достигал в 2001 году, когда в Украине было отмечено всего 1,1 рождений на одну женщину, к 2011 году он повысился до 1,5. Сопоставимые с Украиной показатели рождаемости в 2010 году наблюдались в таких странах, как Литва, Германия, Япония, Чехия, Хорватия, Сербия, Португалия, Италия. К середине 1970-х годов в Украинской Республике (тогда в составе СССР) завершилось формирование двухдетной модели семьи. В настоящее время в Украине активно происходит переход к однодетной семье. По данным Госкомстата Украины за последние 10 лет количество семей с одним ребенком выросло с 61% в 2000 году до 73,5% в 2010 году. За тот же период количество семей с двумя детьми сократилось с 33,3% до 23,5%. Кроме того, в Украине растет доля супружеских пар без детей: удельный вес семей без детей с 56,4% в 2000 году возрос до 62,2% в 2010 году. По данным исследования, проведенного в Украине в марте 2011 года компанией Research&Branding Group на вопрос, сколько должно быть детей в семье, если позволяют материальные возможности 59% респондентов выбрали ответ «двое детей».

По данным Государственного комитета статистики Украины естественный прирост населения в 2011 году составляет минус 4,4 человека на 1000 жителей. Уровень рождаемости стране составляет 11 человек на 1000, уровень детской смертности в 2,5 раза превышает европейские показатели. Однако за последние двадцать лет количество детских смертей (от 1 года до 5 лет) снизилось почти на 10%. За январь-ноябрь 2011 года в Украине родились 460 тысяч 512 человек. Этот показатель превысил данные за 2010 год - 456 тысяч 884 человека. Природный прирост населения в Украине по-прежнему остается отрицательным и составляет - минус 149 тысяч 057 человек, показатель 2010 года - минус 181 тысяч 505 человек.

Снижение рождаемости и стагнация средней продолжительности жизни в Украине приводят к быстрому старению населения. Известно, что самый «старый» континент на планете – Европа. В Старом Свете доля населения в возрасте до 15 лет равна доле населения в возрасте 65 лет и старше и составляет 16%. При этом украинцы стареют быстрее, чем остальной мир. По данным Организации объединенных наций средний возраст жителей мира по состоянию на 2011 год составляет 29 лет, а средний возраст жителей Украины – 39,5 лет. Отметим, что в 1991 году этот показатель достигал 36,5 лет, в 2001 году - 38 лет. Таким образом, каждое десятилетие средний украинец «стареет» приблизительно на 1,5 года. Украинцы в среднем от всех причин смерти умирают на 12-13 лет раньше, чем представители других европейских стран.

По состоянию на 1 февраля 2012 года население Украины составило 45 миллионов 617 тысяч человек. По данным Госкомстата, число украинцев за месяц сократилось на 16058 человек. При этом в городах проживает 31 миллион 372 тысячи человек, в селах – 14 миллионов 245 человек. В январе 2012 года родилась 41 тысяча 317 детей, умерли же 59 тысяч 381 человек. Пятую часть населения Украины составляют люди в возрасте 60 лет и старше: на сегодняшний день доля населения в возрасте 60 лет и старше составляет свыше 20%, а самый высокий уровень старения зафиксирован у сельских женщин (свыше 30%).

Демографическая ситуация в регионах Украины неоднородна. По данным Министерства здравоохранения, по уровню рождаемости области Украины разделяются на три группы. Первая - это депрессивная относительно детородной активности, к которой относятся восточные области. Для них характерна сверхнизкая рождаемость, которая и наполовину не обеспечивает восстановление численности населения. Это - Донецкая, Луганская, Сумская, Харьковская, Днепропетровская, Запорожская и Полтавская области, отмечают в Минздраве. Вторая группа - это западные регионы, где относительно высокие показатели рождаемости. Для них характерны сравнительно высокие суммарные коэффициенты рождаемости - 1,2–1,6 ребенка на одну женщину. В Минздраве подчеркнули, что в западных областях еще сохраняются традиции двухдетности, наименьшие в Украине показатели распространенности абортов, вдвое ниже общеукраинского уровня доля внебрачной рождаемости. К третьей группе, отмечают в ведомстве, относятся демографически старые области центра и севера, в которых показатели рождаемости и воссоздания населения, - на уровне среднеукраинских.

По данным Государственного комитета статистики Украины в 2010 году численность населения выросла только в четырех регионах: Волынская обл. – 0,5 тысяч человек; Закарпатская обл. – 2,5; Ровенская обл. – 1; г. Киев – 14 тысяч человек. В 2011 году к этим регионам добавились Ивано-Франковская и Черновицкая области, где также рождаемость превысила смертность.

Несколько лучше, чем в среднем по Украине, ситуация в южных регионах страны. Во многом это происходит благодаря миграционному приросту населения: согласно информации Государственного комитета статистики Украины, в 2010 году

миграционный прирост составил в Автономной Республике Крым – 3,5 тысяч человек; в Одесской области – 5 тысяч человек.

Основной удар депопуляционных процессов в Украине приходится на индустриальные восточные регионы и аграрные центральные области. При этом наибольшие потери за последние 15 лет (1995 – 2010 гг.) в абсолютных цифрах понесли Донецкая область, население которой сократилось на 835 тысяч человек, Днепропетровская область - 550 тысяч человек, Луганская область - 535 тысяч человек. В относительных цифрах с 1995 года больше всего сократилась численность жителей Черниговской области – на 20%, Луганской – на 19% и Сумской – на 18%.

В Харьковской области, как и в Украине в целом, происходит депопуляция и старение населения из-за болезней и сокращения продолжительности жизни. Наблюдается многолетняя тенденция сокращения численности населения. 5 тыс. 53 ребенка родились в январе - мае 2010 г. в Харькове. Это на 8,1% меньше, чем за аналогичный период 2009 г. Коэффициент рождаемости составил 8,4 родившихся на каждую тысячу жителей. Интенсивность рождений колебалась от 7,1 родившихся на 1 тыс. жителей в Дзержинском районе до 9,7 – в Червонозаводском. Также за этот период зарегистрировано 7 тыс. 433 умерших, что на 257 чел., или на 3,3% меньше, чем в прошлом году. Коэффициент смертности составил 12,4 умерших на каждую тысячу жителей. Уровень смертности населения колебался от 10,4 чел. на 1 тыс. жителей в Киевском районе до 14,7 - в Ленинском. В то же время за 11 мес. 2011 г. на 19,1% (на 2,8 тыс. чел.) уменьшилось естественное сокращение населения, на 4,5% (на 1,7 тыс.чел.) уменьшилось количество умерших, на 10,9% увеличилось количество рожденных, на 12% (на 2 тыс.) больше заключалось браков, а количество разводов уменьшилось на 50%. Показатель миграционного прироста в области в целом ухудшился с 1,748 тыс. чел. до 0,748 тыс.чел., но по межгосударственным миграционным потокам число прибывших в 1,5 раза больше числа выбывших. "Однако демографическое состояние в области остается сложным. Количество умерших в 1,5 раза превышает родившихся. Одной из причин смертности в области является высокий уровень заболеваемости, в частности, болезнями системы кровообращения. По статистическим данным, на конец 2011 г. население области составляло 2 млн. 743 тыс. чел. (4-е место в Украине после Донецкой, Днепропетровской областей и г. Киева), из которых 80% составляет городское население и 20% сельское. Сокращение населения за год составило 0,44%.

Таким образом, рассмотренные демографические проблемы могут рассматриваться как критерии опасностей в жизни человека на территории Украины, среди которых следует отметить низкий уровень жизни, высокий процент хронических заболеваний, отравлений алкогольными напитками, суицидальные попытки и др. Все вышеописанное в сочетании со снижением рождаемости, приводит к депопуляционным процессам в стране и, особенно, в промышленных регионах (Восточная Украина). Именно в этих районах и необходимо в наибольшей степени проводить популяризацию здорового образа жизни, профилактические мероприятия в отношении хронических заболеваний и улучшения условий труда, а также соблюдение правил безопасности на производстве.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Добрин Б.Ю., Зарубинский В.М. «Пенсионная реформа как она есть»// Новости медицины и фармации в Украине.- 2012, №7.- с.25-27

Nataliya VOLNENKO, Doctor of Medicine, professor of the chair “Metrology and Safety of life”,
Kharkov National Automobile and High-way University
Str. Petrovskogo, 25
Kharkov 61002, Ukraine, vnb-lekar@mail.ru

Volodymyr LYTVYNENKO, privat docent of the chair “Metrology and Safety of life”,
Kharkov National Automobile and High-way University
Str. Petrovskogo, 25
Kharkov 61002, Ukraine, lvn-fnf@mail.ru

VOJENSKÁ NEUTRALITA SRBSKEJ REPUBLIKY Z POHLĀDU SRBSKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKY

Jozef VYSTAVEL

ABSTRACT

Republic of Serbia declared military neutrality on December 26, 2007. This day the Parliament of Republic of Serbia adopted the Resolution of the National Assembly on the Protection of Sovereignty, Territorial Integrity and Constitutional Order of Republic of Serbia. The military neutrality of Serbia has been declared only on this parliamentary resolution. In this article, the attention will be paid to the consequentiality of connection between Serbian declared military neutrality and real Serbian foreign policy. The article also analyzes the historical background of the declaration of Serbian neutrality.

Keywords: neutrality, military neutrality, the concept of neutrality in war, the concept of permanently neutral power, foreign policy of Republic of Serbia

ÚVOD

Srbská republika deklarovala svoju vojenskú neutralitu 26. decembra 2007. V uvedený deň poslanci srbského parlamentu schválili Rezolúciu parlamentu Srbskej republiky o ochrane suverenity, teritoriálnej integrity a ústavnom zriadení Srbskej republiky. V rezolúcii je v bode 6 uvedená vojenská neutralita krajiny, pričom však rezolúcia nie je zameraná prioritne na riešenie otázky neutrality, ale je reakciou na vtedajší vývoj v otázke budúceho štatútu Kosova. K aktu prijatia parlamentnej rezolúcie došlo približne jeden rok¹ od prijatia Srbskej republiky za člena programu Partnerstvo za mier (ďalej len „PFP“), ktorý je hlavným nástrojom spolupráce medzi NATO, resp. medzi jednotlivými členskými krajinami NATO a partnerskými krajinami vo vojenskej a bezpečnostnej oblasti. Následne Srbská republika prijala strategické dokumenty svojej bezpečnostnej a obrannej politiky - Stratégiu obrany Srbskej republiky v apríli 2009 a Stratégiu národnej bezpečnosti Srbskej republiky v októbri 2009. Paradoxom je, že zmienka o deklarovanej vojenskej neutralite srbským parlamentom sa v týchto strategických bezpečnostných dokumentoch neobjavila. Predchádzajúca vládna garnitúra reprezentovaná srbským prezidentom a predsedom Demokratickej strany Borisom Tadićom² definovala štyri piliere zahraničnopolitickej orientácie krajiny – Európska únia, USA, Ruská federácia a Čínska ľudová republika. Postupne, aj keď často krát s ťažkosťami, sa k týmto štyrom pilierom pridával aj piaty reálny rozmer srbskej zahraničnej politiky, a to mierová a trvale udržateľná kooperácia s krajinami regiónu Západného Balkánu.

Srbská republika vo svojej zahraničnej politike plne rešpektuje úlohu Organizácie spojených národov v medzinárodných vzťahoch, ako hlavného aktéra medzinárodného spoločenstva na riešenie sporných otázok v bilaterálnych vzťahoch medzi jednotlivými aktérmi medzinárodného spoločenstva.

---

¹ Srbská republika bola prijatá do programu PFP dňa 14. 12. 2006.

² Dostupné na: www.rts.rs/page/stories/rs/story/9/Srbija/123751%C4%8Cetri+stuba+spoljne+politike.html

Cieľom tohto článku je v kontexte zahraničnopolitickej orientácie preskúmať fenomén neutrality Srbskej republiky, a pokúsiť sa zhodnotiť, či sa jedná len o deklarovanie vojenskej neutrality vychádzajúcu z reakcie na udalosti v otázke Kosova, alebo či Srbská republika realizuje reálne kroky, ktoré potvrdzujú vyhlásený koncept vojenskej neutrality krajiny.

1. ZÁKLADNÉ VYMEDZENIE POJMU NEUTRALITA

Cieľom stati nie je otázka presného vymedzenia pojmu neutralita. Pre potrebu tejto práce budeme vychádzať z doposiaľ publikovaných definícií neutrality, pričom sa zameriame na definovanie jednotlivých druhov neutrality. Dôvodom je, že pojem neutralita, ktorý je na prvý pohľad veľmi jednoznačný, patrí v medzinárodných vzťahoch k najmenej jasným terminologickým pojmom. V tejto súvislosti Rosputinský uvádza, že obsah neutrality nie je nemenný a rovnaký. Krejčí neutralitu definoval ako právny pojem označujúci postavenie štátu nemiešajúceho sa do cudzích sporov alebo vojny, alebo neúčast' tohto štátu v blokoch (Krejčí, 2010). V podstate to vieme vyjadriť aj definíciou, že neutralita štátu je, keď štát, ako aktér medzinárodných vzťahov nie je členom žiadneho z aliančných zoskupení štátov, resp. svojim pôsobením na medzinárodnej scéne jednostranne nepodporuje aliančné zoskupenie štátov. V praxi by to znamenalo, že aktér medzinárodných vzťahov, ktorý deklaroval neutralitu nemá ochotu zasahovať do sporu, konfliktu, resp. do ozbrojeného stretu ďalších aktérov medzinárodného spoločenstva. Na základe tohto mu však nie je z hľadiska medzinárodného práva vylúčená spolupráca neutrálneho štátu mimo vojenskú oblasť so zoskupeniami štátov, ktoré sú v antagonistickom vzťahu. Rovnako ako nie je v odbornej literatúre presné a významovo zhodné definovanie pojmu neutralita, nie je v literatúre ani zhodné klasifikovanie foriem neutrality. Pre potrebu publikovaného článku budeme vychádzať najmä z Rosputinského delenia foriem neutrality, ktorý klasifikuje formy neutrality na dve skupiny: trvalá a obyčajná (vojnová) neutralita. Ďalšie formy neutrality, ako napríklad uznaná, garantovaná, individuálna a kolektívna, prezentuje ako rôzne podkategórie trvalej neutrality. Dôvodom prijatia uvedenej kategorizácie je, že aj z medzinárodnoprávného hľadiska (štandardov medzinárodného práva) v zásade rozlišujeme dva druhy neutrality – trvalú neutralitu³, t. j. trvalé deklarovanie neutrality a vojnovú neutralitu⁴, t. j. odmietnutie štátu vstúpiť do ozbrojeného konfliktu medzi aktérmi medzinárodného spoločenstva otvorenou podporou jednej zo strán konfliktu. Pre definovanie významu vyhlásenej neutrality Srbskej republiky je potrebné pracovať aj s pojmami faktická, aktívna a pasívna neutralita a neo-neutralita.

Vojnová (obyčajná) neutralita predstavuje s trvalou neutralitou základné druhy neutrality. Dôvodom je ich pomerne presné zakotvenie v medzinárodnom práve. Základný rozdiel medzi týmito druhmi neutrality je ten, že počas vojnovkej neutrality sa neutrálny štát zaväzuje nezasahovať do prebiehajúceho konfliktu medzi dvoma, resp. viacerými aktérmi medzinárodného systému. Pri trvalej neutralite sa neutrálny štát zaväzuje trvale nezasahovať do žiadneho vojenského konfliktu (aj v budúcom), výnimkou ozbrojenej ochrany vlastnej suverenity. Táto definícia nám určuje aj základný rozdiel v trvaní neutrality. V prípade vojnovkej (obyčajnej) neutrality je neutralita časovo viazaná na dĺžku konkrétneho vojnového konfliktu, t. j. zaniká s ukončením vojnového konfliktu. Rosputinský uvádza ako ďalšie spôsoby ukončenia vojnovkej (obyčajnej) neutrality vstup neutrálneho štátu do vojny, zmluvným vylúčením použitia práva neutrality medzi neutrálnym a bojujúcim štátom, ktoré ešte neuzavreli mierovú zmluvu, ale s konečnou platnosťou zastavili bojové operácie, alebo tým, že územie neutrálneho štátu sa stane priestorom vedenia bojových operácií (vojnová

³ the Concept of Permanently Neutral Power

⁴ the Concept of Neutrality in War

oblasť). Trvale neutrálny štát na rozdiel od štátu, ktorý vyhlásil neutralitu má okrem rovnakých práv a povinností počas vojnového konfliktu aj určité práva počas mieru. Ide najmä o povinnosť nepreberať na seba záväzky, ktoré by ho mohli zatahnuť do ozbrojeného konfliktu, nevstupovať do vojenských či obranných organizácií a nesmie mať na svojom území cudzie vojenské základne (Rosputinský, 2004). Zvyčajne štatút trvalej neutrality získa štát na základe zmluvy, ktorej je trvale neutrálny štát jednou zo zmluvných strán. V podstate ide o medzinárodne uznanú trvalú neutralitu. Z tohto dôvodu nemôže štát vyhlásiť trvalú neutralitu jednostranne. V prípade neuznania jednostranne vyhlásenej trvalej neutrality žiadnym štátom hovoríme o neutralite de facto, ktorá je označovaná ako aj faktická neutralita. Faktickou neutralitou označujeme správanie sa štátu, ktorý vo svojej zahraničnopolitickej orientácii aplikuje princípy neutrality bez absencie akejkoľvek medzinárodnoprávnej úpravy. V praxi to znamená, že takéto správanie sa štátu je bez medzinárodnoprávneho záväzku štátu správať sa neutrálne. V reálnej politike sa môžeme stretnúť s kritikou tohto konceptu, pričom za najviac kritizovanú oblasť môžeme považovať úvahy o vypočítavosti fakticky neutrálneho štátu. Pasívnou neutralitou môžeme označiť také správanie sa neutrálneho štátu, ktoré je založené na politike nevstupovania do aktívnej medzinárodnej spolupráce mimo minimálne potrebnú mieru. Na druhej strane aktívna neutralita predpokladá také správanie neutrálneho štátu, ktorá je predovšetkým zameraná na poskytovanie humanitárnej pomoci a mierového urovnania medzinárodných sporov a konfliktov (Rosputinský, 2004). Neo-neutralita je spôsob zapojenia neutrálnych štátov do kooperatívneho a kolektívneho systému vytvárania mieru vo svete. Podľa uvedenej koncepcie je úlohou neutrálnych štátov predchádzať vojnovým konfliktom a v prípade ich vypuknutia zohrať aktívnu úlohu pri ich ukončení, riešení resp. izolovaní. Zmyslom neo-neutrality je zmeniť tradičné vnímanie neutrality na politiku spolupráce pri vytváraní mieru. Typickým príkladom danej politiky sú vnímané operácie na udržanie mieru alebo operácie na nastolenie (vynútenie) mieru OSN proti neštátnym aktérom.

Aj keď Srbská republika definovala svoju neutralitu, ako vojenskú neutralitu (nie vojnovú), nie je možné v srbskej legislatíve, strategických bezpečnostných dokumentoch, resp. v ďalších relevantných dokumentoch nájsť presné vymedzenie tohto pojmu. Jediný dokument na základe ktorého deklaruje Srbská republika svoju vojenskú neutralitu, Rezolúcia parlamentu Srbskej republiky o ochrane suverenity, teritoriálnej integrity a ústavnom zriadení Srbskej republiky uvádza, že Srbská republika vyhlasuje neutralitu voči existujúcim vojenským zoskupeniam, pričom toto uznesenie parlamentu je možné zmeniť jedine na základe referenda. Znenie rezolúcie o vojenskej neutralite je z niektorých hľadísk protichodné. Ide najmä o skutočnosť, že neutralita je vyhlásená na existujúce vojenské zoskupenia (aliancie). V podstate to znamená, že ak v blízkej budúcnosti vznikne nová vojenská aliancia, môže Srbská republika vstúpiť do vojenskej aliancie aj bez referenda. Táto klauzula nám v rezolúcii parlamentu v podstate vylučuje skutočnosť, že Srbskej republike ide o trvalú neutralitu. Zároveň došlo aj k bezprecedentnému prípadu, keď výraz z rezolúcie v srbskom jazyku „...*na postojeće vojne saveze...*“ bol v oficiálnom anglickom preklade v určitom období na internetovej stránke Ministerstva zahraničných vecí Srbskej republiky uvedený nesprávne, t. j. namiesto výrazu „...*towards existing military alliances...*“ bol chybné uvedený „...*towards effective military alliances...*“.

Je však nespochybniteľné, že Srbská republika vyhlásila svoju vojenskú neutralitu jednostranne, pričom v medzinárodnom práve naďalej pretrvávajú dichotómia praktického významu jednostranne vyhlásenej neutrality. Pre ďalšie pochopenie jednostranne vyhlásenej vojenskej neutrality Srbskej republiky je nevyhnutné vo všeobecnej rovine pripomenúť aj záväzok neutrálneho štátu. Ide o to, že trvale neutrálny štát (v ponímaní Srbskej republiky trvale vojensky neutrálny štát) by nemal uzatvárať žiadne bilaterálne, resp. multilaterálne dohody, ktoré by ho za nejakých okolností zaviazali iniciatívne vyslať svoje ozbrojené sily na riešenie konfliktu na teritórium druhého aktéra medzinárodného spoločenstva, t. j. iniciatívne

vystúpiť so svojimi ozbrojenými silami. Danú skutočnosť si vo vzťahu integrácie Srbskej republiky do Európskej únie vykladá ako porušenie neutrálneho štatútu krajiny aj bývalý predseda srbskej vlády a jeden z ideologických lídrov vyhlásenia vojenskej neutrality Srbskej republiky Koštunica, ktorý vo svojom diele (ponímané ako programové vyhlásenie lídra politickej strany pred parlamentnými voľbami v máji 2012) vyzval politických predstaviteľov krajiny na prijatie trvalej politickej neutrality (Koštunica, 2012).

2. HISTORICKÉ SKUTOČNOSTI VYHLÁSENIA VOJENSKEJ NEUTRALITY

Aj napriek skutočnosti, že srbský parlament a politická reprezentácia krajiny zdôvodňovali prijatie vyššie uvedenej rezolúcie o vojenskej neutralite najmä na základe historického odkazu neutrality krajiny, Litavski správne poznamenáva, že toto tvrdenie nie je v súlade s historickou realitou. Mimo iných, ako priamy dôkaz uvádza obdobie rokov 1961 – 1991, ktoré je všeobecne nesprávne vnímané, ako obdobie vojenskej neutrality bývalej Juhoslávie (Litavski, 2012). Vtedajšie správanie bývalej Juhoslávie je možné výstižne charakterizovať pojmom nezúčastnenosť. Juhoslávia, ako jedna zo zakladajúcich krajín Hnutia nezúčastnených, vedením aktívnej mocenskej zahraničnej politiky bývalého juhoslovanského prezidenta Josipa Tita, sa snažila dosiahnuť post lídra v rámci Hnutia nezúčastnených. Uvedenou zahraničnou politikou, ktorú medzi iným bývalá Juhoslávia podporovala aj exportom zbraní do niektorých členských krajín Hnutia nezúčastnených, sa bývalá Juhoslávia snažila dostať do pozície hegemóna v tzv. treťom mocenskom bloku počas obdobia studenej vojny. Táto snaha o hegemonistické vystupovanie bývalej Juhoslávie v období studenej vojny nemôžeme označiť za jeden z druhov neutrality. Neutralitu bývalej Juhoslávie v tomto období môže vnímať len vo vzťahu k tzv. západnému, resp. východnému bloku. Z tohto dôvodu je preto výstižnejšie tento postoj Juhoslávie nazvať pojmom nezúčastnenosť. Na základe uvedeného môžeme tvrdiť, že Srbská republika nemá historické korene neutrálneho štátu.

Historické súvislosti vyhlásenia vojenskej neutrality Srbskej republiky vyplývajú najmä zo skutočností, ktoré sa odohrali počas riešenia etnických a vojnových konfliktov v období dezintegrácie bývalej Juhoslávie a úlohy NATO v tomto procese. Ide najmä o nasledovné skutočnosti⁵:

- úloha NATO v procese riešenia otázky Kosova od roku 1999 po súčasnosť (misia KFOR),
- letecká kampaň NATO proti bývalej Juhoslávii bez rezolúcie OSN v roku 1999,
- vstup Srbskej republiky do PfP a z toho vyplývajúca obava časti srbskej politickej reprezentácie z novej budúcej integrácie do NATO,
- úsilie Ruskej federácie o negovanie prípadnej budúcej integrácie Srbskej republiky do NATO, ako jedného z bodov ruskej zahraničnej politiky voči Srbskej republike.

Je možné hodnotiť, že hlavným dôvodom prijatia rezolúcie o vojenskej neutralite bolo akceptovanie antagonistického postoja srbského obyvateľstva voči NATO a zohľadnenie reálneho vnútropolitického vývoja v krajine v súvislosti so situáciou v Kosove (proces riešenia otázky konečného štatútu Kosova). Obyvateľstvo krajiny v prevažnej miere vnímalo a v súčasnosti naďalej vníma NATO, ako agresora, najmä v spojitosti s leteckou kampaňou NATO v roku 1999 a v súčasnosti aj minuloročným angažovaním sa NATO v Líbyi (Simić, 2012). Podľa prieskumu verejnej mienky v júni 2011 podporovalo vstup krajiny do NATO 15,6 % opýtaných respondentov, pričom striktno proti vstupu do NATO bolo 66,3 % respondentov. Prieskum verejnej mienky zároveň ukázal, že počet respondentov, ktorí podporujú vstup krajiny do NATO bol oproti roku 2010 nižší o 5 %, pričom pravdepodobným

---

⁵ Uvádzam ich podľa poradia dôležitosti, akú podľa môjho interného hodnotenia zohrávali v tomto procese.

dôvodom je operácia NATO v Líbyi a z toho vyplývajúca pamäť národa v súvislosti s leteckou kampaňou NATO v bývalej Juhoslávii (Simić, 2012). Druhou nemenej dôležitou skutočnosťou bolo vypracovanie plánu riešenia budúceho štatútu Kosova bývalým fínskym prezidentom Marttim Ahtisaarim (tzv. Ahtisaariho plán), kde podľa tohto plánu malo NATO zohrať významnú úlohu (najvyššia dozorná autorita) v procese vyhlásenia nezávislosti Kosova. Predpokladáme, že najmä tieto dve skutočnosti zohrali významnú úlohu v skutočnosti, že proces vyhlásenia vojenskej neutrality bol realizovaný ako širokospektrálny konsenzus koalíčných a opozičných parlamentných strán. Proti prijatiu rezolúcie hlasovali jedine dve politické strany Liberálnodemokratická strana a Liga sociálnych demokratov Vojvodiny a poslanci z politickej strany Liga vojvodinských Maďarov sa zdržali hlasovania (Litavski, 2012). Za prijatie rezolúcie, ktorá obsahuje uznesenie o vojenskej neutralite Srbskej republiky hlasovali vtedajšie hlavné koalíčné a aj opozičné strany: Demokratická strana, Demokratická strana Srbska, Srbská radikálna strana, Socialistická strana Srbska a G-17 Plus.

3. VOJENSKÁ NEUTRALITA SRBSKA V KONTEXTE SRBSKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKY

3.1. SRBSKÁ REPUBLIKA - NATO

Situácia v otázke integrácie do NATO je medzi jednotlivými krajinami (výnimkou Srbska) v regióne Západného Balkánu v podstate totožná. Všetky krajiny adoptovali viac-menej rovnaké ciele svojich zahraničnopolitických orientácií. Ide najmä o deklarovanie záujmu o úplnú integráciu do euroatlantických štruktúr, ktorá minimalizuje riziko možného vzniku konfliktu medzi susednými štátmi (Simić, 2012). Srbská republika je jediná krajina regiónu Západný Balkán, ktorá z dlhodobého hľadiska nepredpokladá vstup do NATO. Po prípadnom budúcom rozšírení NATO o krajiny balkánskeho regiónu by Srbská republika ostala jediným nečlenským štátom NATO v regióne.

Srbská republika sa pričlenila do programu PfP v roku 2006 počas summitu NATO v Rige. Rozhodnutie o vstupe do PfP bolo prijaté vládou Juhoslovanskej federatívnej republiky už v roku 2002. Individuálny akčný plán (ďalej len „IPAP“) nadobudol platnosť v roku 2009. IPAP však nepredpokladá členstvo Srbskej republiky v NATO. Z tohto dôvodu je Srbská republika vylúčená z Akčného plánu členstva (MAP). V septembri 2010 Srbská republika otvorila po dvoch rokoch blokovania Misiu Srbskej republiky pri NATO v Bruseli. Srbské predstavitelia síce počas týchto rokov deklarovali otvorenie kancelárie, ako prioritu vzťahov s NATO, ale reálne pretrvávala obava politických predstaviteľov z realizovania tohto kroku najmä vo vzťahu k negatívnej reakcii obyvateľstva na danú skutočnosť. Reálna spolupráca medzi NATO a Srbskou republikou sa realizuje najmä prostredníctvom činnosti Reformnej skupiny NATO – Srbská republika. Počas predchádzajúcej vládnej garnitúry vedenej Demokratickou stranou sa výraznejšie rozšírila expertná diskusia o rezolúcii srbského parlamentu o vojenskej neutralite krajiny. Základnou otázkou diskusie bolo či vojenská neutralita obmedzí budúcu spoluprácu Srbskej republiky s NATO v rámci PfP a aký bude mať dopad na integračný proces krajiny do Európskej únie. Agenda srbskej zahraničnej politiky má odlišné prístupy k NATO, ako k Európskej únii. Srbskí politickí predstavitelia však zistili, že obidve komunity, teda NATO a Európska únia majú rovnaké hodnoty a že ich bezpečnostné politiky majú mnohé spoločné črty. Z tohto dôvodu časť srbských autorov zaoberajúcich sa bezpečnostnou politikou presadzuje ideu, že z pohľadu vnímania možnej integrácie do Európskej únie by bolo výhodné spojiť agendu integrácie do Európskej únie s agendou integrácie do NATO (Radoman, 2012).

Reálne Srbská republika realizuje politiku spolupráce s NATO v rámci programu PfP, ktorá je prioritne zameraná na bilaterálnu spoluprácu s členskými krajinami NATO, najmä

v rámci formátu Reformná skupina NATO - Srbsko. Hlavný dôraz spolupráce je zameraný na vzdelávací a výcvikový proces príslušníkov ozbrojených síl, zavádzanie štandardov NATO do procesu prípravy jednotiek najmä do medzinárodných mierových operácií a reformu logistického a sociálneho zabezpečenia Armády Srbskej republiky. Táto spolupráca sa však v žiadnych bodoch nedotýka (ani de facto) zmienky o prípadnom budúcom vstupe do NATO. Z pohľadu Srbskej republiky ponímanie pojmu spolupráca s NATO predstavuje bilaterálnu spoluprácu s jednotlivými členskými krajinami NATO v rámci PfP, pričom multilaterálna spolupráca s NATO, ako vojensko-politickej organizácie, je vnímaná len okrajovo⁶. Strategické dokumenty v oblasti bezpečnosti a obrany pripúšťajú participáciu srbských vojenských jednotiek jedine v mierových operáciách pod vedením OSN a Európskej únie, nie však v mierových operáciách pod hlavičkou NATO. V Stratégii národnej bezpečnosti Srbskej republiky je separatizmus, ktorý ohrozuje teritoriálnu integritu štátu definovaný ako priama bezpečnostná hrozba. Ďalej sú v stratégii definované ako bezpečnostné hrozby, ktoré zásadne ovplyvňujú bezpečnostné prostredie na regionálnej a globálnej úrovni terorizmus, organizovaný zločin, pašovanie ľudí a ďalšie súčasné asymetrické hrozby. V protiklade k vyhlásenej neutralite však stratégia hodnotí, že Srbská republika nie je samostatne schopná účinne čeliť proti týmto asymetrickým hrozbám. V oblasti eliminovania vplyvu týchto bezpečnostných hrozieb stratégia uvádza, že Srbská republika potrebuje spoluprácu a spoločný bezpečnostný prístup na regionálnej a globálnej úrovni. Nezávislosť Kosova je v stratégii definovaná, ako hlavný faktor, ktorý spôsobuje destabilizáciu regiónu Západného Balkánu⁷. Regionálna bezpečnostná spolupráca je taktiež srbskou vládou definovaná, ako jeden z najdôležitejších nástrojov bezpečnostnej politiky krajiny. Regionálne bezpečnostná spolupráca Srbskej republiky nie je len deklarovanou skutočnosťou, ale sa aj pomerne intenzívne realizuje (napr. regionálnom bezpečnostnom centre RACVIAC). V tejto súvislosti je zaujímavé z pohľadu vojenskej neutrality Srbskej republiky poukázať na fakt, že v oblasti regionálnej bezpečnostnej problematiky Srbská republika pomerne intenzívne spolupracuje aj regionálnymi členskými krajinami NATO (Chorvátsko a Albánsko). Celkovým cieľom Srbskej republiky je vystupovať ako vitálny hráč v oblasti regionálnej spolupráce (Šutanovac, 2010).

3.2. SRBSKÁ REPUBLIKA - EURÓPSKA ÚNIA

Hlavným cieľom srbskej zahraničnej politiky je plná integrácia do Európskej únie. Srbská republika získala štatút kandidátskej krajiny v marci 2012. V súčasnosti však ratifikovanie Stabilizačnej a asociačnej zmluvy (ďalej len „SAA“) medzi Srbskou republikou a Európskou úniou je blokovávané postojom Litvy. Litva je jediným členským štátom Európskej únie, ktorý neratifikoval SAA. Dňa 26. 5. 2011 podpísala Srbská republika s Európskou úniou dohodu o výmene utajovaných informácií a dňa 8. 6. 2011 rámcovú dohodu o participácii Srbskej republiky v krízovom manažmente Európskej únie (Simić, 2012). Obidve dohody sú dôležité pre Srbskú republiku v oblasti obrannej a bezpečnostnej spolupráce s Európskou úniou. Treba však uviesť, že dosiahnutie pokroku v procese integrácie Srbskej republiky do Európskej únie je v súčasnosti v pomerne veľkej miere závislé od srbského postoja k otázke Kosova, resp. rozvoja srbsko-kosovských vzťahov.

V otázke vzťahu vojenskej neutrality a úsilia Srbskej republiky o integráciu do Európskej únie pretrváva v srbskej spoločnosti argument, že Srbská republika bude rovnako neutrálna, ako ďalšie neutrálné štáty, ktoré sú členmi Európskej únie – Rakúsko, Írsko, Fínsko, Cyprus, Malta a Švédsko. Toto tvrdenie je však možné vyvrátiť skutočnosťou, že

⁶ Spravované na základe osobnej skúsenosti autora článku, ktorý je členom Reformnej skupiny NATO - Srbská republika.

⁷ Stratégia národnej bezpečnosti Srbskej republiky, str. 3 – 5.

vyššie uvedené štáty sa stali neutrálne za úplne iných historických a politicko-vojenských podmienok. Odlišné podmienky ich neutrality vychádzajú najmä z faktu, že prevažne sa nejednalo o ich vlastnú túžbu po neutralite, ale ako výsledok vtedajšieho bipolárneho usporiadania medzinárodného systému (Litavski, 2012). V tejto súvislosti je nevyhnutné poznamenať, že v súčasnosti všetky európske neutrálne krajiny pristúpili do programu PĎP a podpísali bilaterálne dohody s NATO (posledné bolo Írsko v roku 1999). Vstup európskych neutrálnych štátov do programu PĎP priniesol pre tieto štáty možnosť transformovať svoje ozbrojené sily s cieľom zníženia ich početného stavu a výzbroje. Zároveň je paradoxom, že neutrálne európske krajiny sú mnohokrát aktívnejšie v medzinárodných mierových operáciách, ako niektoré členské krajiny NATO. V súvislosti komparácie neutrality Srbskej republiky s európskymi neutrálnymi štátmi Litavski uvádza ďalšie dva príklady, prečo sú tieto neutrality nezrovnateľné. Ide o skutočnosti, že tieto štáty sú dostatočne ekonomicky silné, aby v požadovanej miere finančne zabezpečili svoju neutralitu a ide o krajiny, ktoré sú historicky súčasťou západnej civilizácie a NATO v ich ponímaní predstavuje vojensko-politické zoskupenie im priateľských krajín.

V integračnom procese Srbskej republiky do Európskej únie sú z pohľadu neutrality Srbskej republiky dôležité komponenty Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (ďalej len „SZBP“) a Spoločná bezpečnostná a obranná politika (ďalej len „SBOP“). Jedným z hlavných cieľov Európskej únie zakotvený v čl. 2 Zmluvy o Európskej únii je presadzovanie identity Európskej únie na medzinárodnej scéne, predovšetkým uskutočňovaním SZBP, vrátane postupného utvárania spoločnej obrannej politiky, ktorá by mohla viesť v súlade s ustanoveniami článku 17 k spoločnej obrane (Jurčák, 2009). S ideou transformácie Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (ďalej len „EBOP“) sa stotožnili aj neutrálne krajiny Európskej únie. Ratifikovaním Lisabonskej zmluvy členskými krajinami Európskej únie SBOP nahrádza bývalú EBOP a zároveň si vyhradzuje nový priestor. Jedným z hlavných cieľov SBOP je postupné vytvorenie spoločnej európskej obrany. Členské štáty Európskej únie sa môžu slobodne zúčastňovať na vojenských misiách Európskej únie. V tejto oblasti ich však spája doložka o solidarite v oblasti európskej obrany. K dispozícii majú viac možností na rozvinutie užšej spolupráce v tejto oblasti, a to najmä prostredníctvom Európskej obrannej agentúry (EDA), alebo prostredníctvom zavedenie stálej štruktúrovanej spolupráce⁸. V súvislosti s neutralitou Srbskej republiky a jej snahou úspešne dokončiť integračný proces do Európskej únie je dôležitá tzv. doložka spoločnej európskej obrany, ktorá je uvedená v Lisabonskej zmluve. Túto doložku je možné prirovnať ku prvku kolektívnej obrany. Uvedené tvrdenie vychádza z významu doložky, ktorý umožňuje štátu Európskej únie, ktorý na svojom území čelí ozbrojenému útoku zo strany agresora (ozbrojený konflikt) počítať s pomocou ďalších členov Európskej únie. V takomto prípade sú členské krajiny Európskej únie zaviazané pomôcť napadnutej krajine (Litavski, 2012). Aby sa zachoval štatút tradične neutrálnych členských krajín Európskej únie obsahuje doložka obmedzenie, ktoré definuje, že nemá vplyv na bezpečnostnú a obrannú politiku tradične neutrálnych štátov Európskej únie.

Srbská republika vo svojom integračnom procese do Európskej únie plne podporuje význam a úlohu SBOP. V podstate z významných politických predstaviteľov krajiny jedine Koštunica chápe SBOP, ako obmedzenie vojenskej neutrality, čo je jedným z dôvodov jeho požiadavky⁹ na politickú neutralitu Srbskej republiky. V ponímaní SBOP však treba uviesť, že súčasná neutralita tradične neutrálnych členských krajín Európskej únie sa v dôsledku ratifikovaním Lisabonskej zmluvy zmenila a je odlišná od neutrality, ktorú predstavovali tieto štáty v období bipolárneho usporiadania štátu. V súčasnosti túto neutralitu môžeme nazvať neo-neutralita.

⁸ Dostupné na: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0026_sk.htm

⁹ Ďalšími dôvodmi sú strata národného povedomia, kultúry a slobodného ekonomického rozhodovania sa.

3.3. VZŤAH SRBSKÁ REPUBLIKA A RUSKÁ FEDERÁCIA

Vzťahy Srbskej republiky s Ruskou federáciou sú založené na štyroch hlavných rovinách:

- Otázka Kosova. Ruská federácia podporuje Srbskú republiku v otázke Kosova. Striktne odmieta medzinárodné uznanie vyhlásenia nezávislosti. Pre Ruskú federáciu je neprijateľný spôsob jednostranného vyhlásenia nezávislosti Kosova, ktoré považuje za precedens v medzinárodnom práve s budúcim vplyvom na systém medzinárodných vzťahov. Podporuje riešenie otázky Kosova na pôde OSN, resp. Bezpečnostnej rady OSN v súlade s Rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN č. 1244.
- Ekonomická a hospodárska spolupráca. Záujem Ruskej federácie o spoluprácu so Srbskou republikou je najmä v oblasti energetiky (plynovod Južný prúd, privatizácia väčšinového podielu srbskej energetickej spoločnosti NIS spoločnosťou Gazprom), investícií do infraštruktúry a bankového sektora krajiny. Približne 80 % ruského exportu do Srbskej republiky tvorí ropa a zemný plyn. Nástupom novej vládnej garnitúry Srbská republika prejavila záujem o rozvoj spolupráce v oblasti obranného priemyslu a bilaterálnej vojenskej spolupráce¹⁰.
- Neutralita Srbskej republiky. Pozícia Ruskej federácie je proti integrácii Srbskej republiky do NATO. Integrácia krajiny do Európskej únie nie je proti záujmom Ruskej federácie¹¹,
- Spolupráca medzi krajinami v oblasti krízového manažmentu, ktorej najvyššou úrovňou je otvorenie spoločného Humanitárneho centra pre mimoriadne situácie v meste Niš. Ruská strana je v projekte zastúpená Ministerstvom pre mimoriadne situácie Ruskej federácie.

Vyššie uvedené piliere vzájomného vzťahu medzi Ruskou federáciou a Srbskou republikou a udalosti po nástupe novej srbskej vládnej garnitúry poukazujú na skutočnosť, že Srbská republika sa snaží vyzdvihnúť spoluprácu s Ruskou federáciou na najvyššiu úroveň. Srbská republika, aj napriek tomuto úsiliu, naďalej aplikuje multivektorovú zahraničnú politiku.

Jediným sporným bodom spolupráce Srbskej republiky s Ruskou federáciou z pohľadu srbskej neutrality je vytvorenie spoločného humanitárneho centra pre mimoriadne situácie. Dôvodom je, že obidve zastúpené strany v danom projekte predstavujú tzv. silové ministerstvá. Za srbskú stranu ide o ministerstvo vnútra a za ruskú stranu o ministerstvo pre mimoriadne situácie, ktoré má vo svojej štruktúre aj ozbrojené zložky. Toto vylučuje princíp neutrality, a to zamedzenie dislokácie cudzích ozbrojených zložiek na svojom území.

ZÁVER

Srbská republika po prijatí parlamentnej rezolúcie, v ktorej je deklarovaná vojenská neutralita krajiny nerealizovala kroky, ktoré by potvrdili, že ide o dlhodobý zámysel Srbskej republiky o trvalú neutralitu, resp. trvalú vojenskú neutralitu. V prvom rade ide o fakt, ktorý potvrdzuje uvedené hodnotenie, že Srbská republika sa nesnažila o medzinárodné uznanie svojej neutrality aspoň jedným aktérom medzinárodného spoločenstva (štátom). Zároveň svoju vojenskú neutralitu ani neimplementovala do svojich bezpečnostných a obranných

---

¹⁰ Podpredseda vlády a minister obrany Srbskej republiky Vučić uskutočnil 21.- 23. 8. 2012 pracovnú návštevu Ruskej federácie, počas ktorej rokovával s podpredsedom vlády Ruskej federácie ROGOZINOM. Rokovania v Moskve boli rozdelené do nasledovných oblastí: strategicko-politické otázky, spolupráca v obrannom priemysle a spolupráca v oblasti priemyselnej výroby a hospodárstva.

¹¹ Potvrdené počas posledného rokovania srbského prezidenta Nikolića s ruským prezidentom Putinom v Soči (11. 9. 2012).

stratégií (vojensko-politická stratégia krajiny). Toto je netradičné vo vzťahu k definícii vojensko-politickej stratégie krajiny. Táto stratégia nám určuje základné zásady výstavby ozbrojených síl štátu a spôsoby použitia vojenskej sily v medzinárodných vzťahoch (Krejčí, 2010). Na druhej strane však srbskí štátni predstavitelia ústnou formou deklarujú neutrálny štatút krajiny a aplikujú ho vo vzťahu k NATO. Na základe tohto môžeme vojenskú neutralitu Srbskej republiky zaradiť najbližšie do kategórie faktická neutralita.

Zásadný rozdiel medzi Srbskou republikou a európskymi neutrálnymi štátmi je v tom, že európske neutrálne štáty rozpoznali nové zmeny v euroatlantickom bezpečnostnom priestore po rozpade bipolárneho usporiadania. Všetky neutrálne európske štáty sú členmi PfP, aktívne participujú v bezpečnostnom projekte Európskej únie – SBOP a zvyšujú svoje angažovanie v mierových operáciách nielen pod vedením OSN a Európskej únie, ale aj NATO (misia NATO v Kosove - KFOR). Dokonca aj tradične trvale neutrálna krajina Švajčiarsko vstúpilo do OSN a programu PfP. Uvedené nasvedčuje tomu, že v súčasnosti trvalá neutralita automaticky neznamená pomerne silné garantovanie bezpečnosti občanov a nedotknuteľnosti územia. Uvedené môžeme tvrdiť najmä v kontexte vplyvu nových asymetrických hrozieb na neutrálne krajiny. Európske neutrálne krajiny si uvedomujú, že bezpečnostné stratégie NATO a Európskej únie sú, mimo iného, založené na princípe efektívnej kooperácie. Trvalú neutralitu týchto krajín môžeme postupne vnímať ako neo-neutralitu. Ide o stav postupného prechodu z trvalej neutrality do kooperácie v oblasti bezpečnosti s vojenskými a politickými alianciami.

Štúdiom historických súvislostí vyhlásenia vojenskej neutrality Srbskej republiky môžeme usudzovať, že vyhlásenie neutrality nemalo nič spoločné s politickými ideálmi, resp. historickou tradíciou neutrality. V prvom rade ide o to, že Srbská republika po prijatí predmetnej parlamentnej rezolúcie nedefinovala svoj koncept neutrality, neurčila si základné ciele svojej neutrality, neimplementovala princípy svojej vojenskej neutrality do bezpečnostnej, obrannej a zahraničnej stratégie a ani nerealizovala žiadne kroky na medzinárodné uznanie svojej neutrality. V prípade Srbskej republiky môžeme usudzovať, že išlo len o reakciu na udalosti, ktorá sa odohrali v Srbskej republike v súvislosti s vývojom situácie v Kosove. Z tohto pohľadu môžeme hodnotiť, že išlo o politický oportunistus. Toto môžeme potvrdiť aj na základe odlišného prístupu Srbskej republiky k bezpečnostnej problematike Európskej únie. Ide o rešpektovanie zmien v európskej bezpečnostnej a obrannej politike zo strany Srbskej republiky, ktoré priniesla Lisabonská zmluva. Ide najmä o možnosť (aj keď sa v budúcnosti po prípadnej integrácii môže rozhodnúť odmietavo) vyslať svoje ozbrojené sily na ochranu napadnutého členského štátu Európskej únie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. KOŠTUNICA, Vojislav. *Zašto Srbija a ne Europska unija*, 1. vyd. Belehrad: Fond Slobodan Jovanović, 106 – 109 s. ISBN 978-86914191-1-0
2. JURČÁK, Vojtech a i. 2009. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*, Liptovský Mikuláš 2009, 125 – 143 s., ISBN 978-80-8040-387-4
3. KREJČÍ, Oskar. *Medzinárodní politika*, 3. vyd. Praha: EKOPRESS, 2007, str. 282 a 678 ISBN 978-80-86929-21-7
4. RADOMAN, Jelena. *Serbia and NATO: From enemies to (almost) partners*. 2012 Belgrade Centre for Security Policy, ISBN 978-86-6237-019-8
5. LITAVSKI, Jan. *The Controversies of Military Neutrality of Serbia*. In *Novi vek – liberalni odgovori na globalne izazove*, 2012, ročník 1, s. 13 – 20, elektronická verzia dostupná na: <http://ceas-serbia.org/root/index.php/publikacije>

6. SIMIĆ, Jasminka. *Neutrality of Serbia – With a View of the Future*. In *Novi vek – liberalni odgovori na globalne izazove*, 2012, ročník 1, s. 21 – 28, elektronická verzia dostupná na: <http://ceas-serbia.org/root/index.php/publikacije>
7. ŠUTANOVAC, Dragan. *Časť je naša imovina*, In *Obrana*, 2012, číslo 157, s. 6-8, Medija centar Odbarana 2012, ISSN1452-2160
8. ROSPUTINSKÝ, Peter. *Vymedzenie pojmu neutralita*. In *Politické vedy*, 2004, ročník VII, str. 71 – 105, ISSN 1335-2741
9. *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, dostupné na internete: <http://www.mod.gov.rs/lat/dokumenta/strategije/strategije.php>
10. *Strategija odbrane Republike Srbije*, dostupné na internete: <http://www.mod.gov.rs/lat/dokumenta/strategije/strategije.php>
11. *Resolution of the National Assembly on the Protection of Sovereignty, Territorial Integrity and Constitutional Order of the Republic of Serbia*, dostupné na internete: http://www.mfa.gov.rs/Facts/resolution_kim_261207_e.html

plk. Ing. Jozef VYSTAVEL
Šaľa, Horná 916/8, 92700
E-mail: joseph.vystavel@gmail.com

"BEZPIECZEŃSTWO LOKALNE JAKO ELEMENT SYSTEMU."

Tomasz Walek

ABSTRACT

Article presents the role, importance and characteristics of the security system at the local level in Poland. Author mentioned the most important elements that make up the local security in Poland.

Keywords: Safety, security system, police, country,

WSTĘP

Definiowanie pojęcia bezpieczeństwa na poziomie globalnym czy też państwowym należy zacząć od charakterystyki i analizy bezpieczeństwa na poziomie lokalnym. Ogół społeczności lokalnej jako zbiór na gruncie którego w znacznie łatwiejszy sposób można starać się analizować oraz podawać badaniom naukowym, a poprzez ich generalizowanie odnieść się do szerszej grupy społecznej. Bezpieczeństwo państwa jest bardzo ważnym i istotnym elementem polityki funkcjonowania każdego kraju na świecie. Zapewnienie poziomu bezpieczeństwa obywatelom jest obowiązkiem Państwa, które jako za zadanie priorytetowe powinno sobie postawić stworzenie odpowiednich struktur zapewniających ochronę obywatelom prawa. W literaturze znajdziemy wiele prób zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa lokalnego. Bez dokładnego określenia czym jest społeczeństwo lokalne, ciężko zdefiniować jego bezpieczeństwo. Według Komendera wyróżniającą się cechą społeczności lokalnej jest to, że życie może być w całości spędzone w jej ramach, że jest ono swoistą enklawą, w której mogą realizować się wszystkie lub większość relacji społecznych. Definiując pojęcie bezpieczeństwa lokalnego S. Płowucha zwraca uwagę na pewien określony stan wewnątrz danego podmiotu szczebla samorządowego który umożliwi ludzkie współżycie i rozwój. Załęcki uważa iż: zbiorowość zamieszkująca wspólne terytorium, relatywnie samowystarczalna, oparta na trwałym systemie więzi i interakcji społecznych, charakteryzująca się mocnym poczuciem przynależności jednostek do grupy i identyfikacji jednostek z gminą. Nieco szerszą definicję przedstawia Moczuk, który również zwraca uwagę na istotę terytorialności: Już od dawna społeczności lokalne były, obok rodziny, podstawowym elementem struktury społecznej, gmina która jest przestrzenią – zamkniętą i uczłowieczoną, stanowiącą miejsce doskonale znane, przyswojone i własne, wytwarzane przez nią samą w długim procesie wzajemnej adaptacji człowieka i środowiska, posiadające własną nazwę i własną miejscową tradycję społeczną. [...] Cechą charakterystyczną społeczności lokalnych jest to, że kształtują one silne więzi i lokalne formy organizacji życia zbiorowego. Podobną tezę wygłasza Wołk: społeczność lokalna najczęściej interpretuje się jako formy obejmujące całość życia mieszkańców, kształtujące systemy odpowiedzialności grup i instytucji, umożliwiające im członkom zaspokojenie ich potrzeb. Umożliwiają one ludziom rozwiązywanie podstawowych problemów w ich życiu i utrzymanie egzystencji, socjalizacji, kontroli społecznej, zapewnienie bezpieczeństwa i ładu. Według Sadowskiej:

Społeczność lokalna będąca zatem odbiciem w pomniejszeniu społeczeństwa jako całości zamieszkującego dane terytorium. Boryka się zatem z podobnymi problemami w tym problemem przestępczości i zapewnienia bezpieczeństwa. Bezpośrednio z definiowaniem społeczności lokalnej należy podjąć się próby zdefiniowania bezpieczeństwa lokalnego.

1 PODSTAWY BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Priorytety w polskim systemie bezpieczeństwa wynikają z Konstytucji *RP* oraz ze Strategii Bezpieczeństwa *RP* przyjętej przez Rząd i podpisanej przez Prezydenta w 2007 roku. Konstytucja i strategia kierują ściśle określonymi celami. Są zgodne z prawem międzynarodowym, z prawem Organizacji Narodów Zjednoczonych, z prawem Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie a także z wieloma umowami, których Polska jest sygnatariuszem. Określają zasady polityki państwa w celu zapewnienia społeczeństwu i państwu bezpieczeństwa przed zagrożeniami wewnętrznymi oraz zewnętrznymi. Artykuły 126 oraz 146 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej są podstawą koncepcji Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej i umożliwiają władzy wykonawczej tworzenie programów oraz dokumentów organizacyjnych dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. Programy i dokumenty organizacyjne tworzone przez Prezydenta oraz rząd dotyczące zapewnienia bezpieczeństwa państwa zgodnie z Art. 95 Konstytucji RP podlegają rozpatrywaniu i w miarę potrzeb aktualizacji. Najważniejsze cele polityki bezpieczeństwa naszego kraju są powiązane z ochroną suwerenności i niezawisłości Rzeczypospolitej oraz zapewnienie nienaruszalności granic i integralności terytorialnej kraju. Działania rządu służą zapewnieniu bezpieczeństwu obywateli, ich praw i wolności oraz stworzeniu odpowiednich warunków do cywilizacyjnego i gospodarczego rozwoju Polski, a także wzrostu dobrobytu jej obywateli, ochronie dziedzictwa narodowego i tożsamości narodowej, realizacji zobowiązań sojuszniczych oraz obronie i promowaniu interesów państwa polskiego. Zadaniem każdego państwa demokratycznego reprezentowanego przez władzę jest zagwarantowanie swoim obywatelom poziomu bezpieczeństwa, który jest przez nich do zaakceptowania, i stopnia rozwoju, który umożliwia im osiągnięcie odpowiedniego poziomu egzystencji. Najważniejszym celem każdej władzy jest zapewnienie obywatelom takich warunków w państwie, w których zarówno ich bezpieczeństwo, jak i rozwój jest im zagwarantowany. W sytuacjach wyższej konieczności władza przy podejmowaniu prób zmierzających do zwiększenia stopnia bezpieczeństwa w państwie powinna czynić wszystko, aby wprowadzane zmiany w minimalnym tylko stopniu miały wpływ na sposób funkcjonowania podstawowych swobód obywatelskich i w miarę możliwości nie naruszały demokratycznych praw. Jednak odpowiedzialność za bezpieczeństwo wewnątrz spoczywa na bardzo wielu podmiotach: zaczynając od wszystkich organów administracji rządowej i samorządowej poprzez instytucje publiczne kończąc na organizacjach i stowarzyszeniach. Również samo społeczeństwo jest po części obciążone odpowiedzialnością – poprzez obywateli naszego państwa funkcjonujących w różnego rodzaju grupach, wspólnotach, czy instytucjach lub organizacjach. Przyjmując kryterium przestrzenne analizowania zjawiska, bezpieczeństwo może być ujmowane jako bezpieczeństwo: lokalne, subregionalne, regionalne, ponadregionalne, globalne (światowe, uniwersalne).

2 BEZPIECZEŃSTWO LOKALNE JAKO ELEMENT SYSTEMU

Podczas próby stworzenia systemu gwarantującego wysoki poziom bezpieczeństwa na poziomie globalnym i narodowym należy uwagę do zapewnienia bezpieczeństwa na poziomie lokalnym. Na definicję pojęcia bezpieczeństwa w wymiarze państwowym składa się bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym w co bezpośrednio włączają się bezpieczeństwo w wymiarze indywidualnym najbardziej widocznym na szczeblu gminnym administracji samorządowej. Najważniejszym celem funkcjonowania władzy na szczeblu rządowym, jak i samorządowym, jest zagwarantowanie ludności cywilnej akceptowalnego poziomu bezpieczeństwa i spokojnego rozwoju. Zatem zadaniem systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa jest zapewnienie bezkonfliktowego rozwoju społeczeństwa poprzez utrzymanie zdolności do reagowania (odpowiednio do zaistniałej sytuacji) w przypadku zagrożeń porządku publicznego, wystąpienia klęski, katastrofy, zagrożeń porządku konstytucyjnego i każdego innego zdarzenia powodującego lub mogącego spowodować sytuację kryzysową w drodze zorganizowanych i zespolonych działań (tak w układzie funkcjonalnym, jak i terytorialnym, wszystkich szczebli władzy i społeczności lokalnych). System bezpieczeństwa lokalnego powinien składać się z kilku zadań realizowanych jednocześnie. Z jednej strony należy realizować strategię związaną ze skutecznym rozwiązywaniem i niwelowaniem obecnych problemów, z drugiej strony należy działać prewencyjnie aby zapobiegać występowaniu niwych zagrożeń. Profilaktyka jest jednym z podstawowych zadań które winny być realizowane na szczeblu lokalnym. Zarówno na poziomie państwowym jak i w szczególności na poziomie lokalnym konieczne staje się wyjście poza stereotypową działania instytucji jako działań *ex post* – związanych z interwencją. Bezpośrednio z wprowadzaniem programów profilaktycznych i prewencyjnych wiąże się konieczność wzrostu zainteresowania ze strony władz samorządowych. Wiąże się z tym bezpośrednio aktywizacja działań samorządowych oraz aktywizacja społeczeństwa. Aby analizować poziom bezpieczeństwa danej społeczności lokalnej należy na pierwszym etapie rozważań, tworząc konieczną w badaniach naukowych siatkę pojęciową zdefiniować czym jest badana społeczność lokalna. Jakie ramy terytorialne czy też społeczne określają jej zasięg, jaka jest jej struktura. Według Załęckiego społeczność lokalna to : zbiorowość zamieszkująca wspólne terytorium, relatywnie samowystarczalna, oparta na trwałym systemie więzi i interakcji społecznych, charakteryzująca się mocnym poczuciem przynależności jednostek do grupy i identyfikacji jednostek z gminą. Jak tłumaczy E. Moczuk: Już od dawna społeczności lokalne były, obok rodziny, podstawowym elementem struktury społecznej, gmina zaś stała się ich instytucjonalnym i politycznym wyrazem z kolei Wołk rozwija pojęcie społeczności lokalnej jako formy obejmujące całość życia mieszkańców, kształtujące systemy odpowiedzialności grup i instytucji, umożliwiające im członkom zaspokojenie ich potrzeb. Umożliwiają one ludziom rozwiązywanie podstawowych problemów w ich życiu i utrzymanie egzystencji, socjalizacji, kontroli społecznej, zapewnienie bezpieczeństwa i ładu. Bezpieczeństwo lokalne bowiem jako jedno z podstawowych zadań jednostek samorządu terytorialnego pozostaje ważkim problemem gmin, powiatów, województw. Zapewnienie bezpieczeństwa oraz porządku publicznego jest jednym z zadań własnych gminy oraz powiatu. W celu jego

realizacji gminy m.in. tworzą straże miejskie, finansują Policję, wspierają programy walki z przemocą, a także organizują pozaszkolne zajęcia dla dzieci i młodzieży.

3 WSPÓLNE DZIAŁANIA

Podstawowym organem państwa powołanym do zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego jest Policja. Zgodnie z ustawą Policja jest umundurowaną i uzbrojoną formacją służącą społeczeństwu i przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Ustawa o samorządzie gminnym wskazuje, że jednym z zadań własnych gminy jest zaspokajanie zbiorowej potrzeby społeczności, jaką jest porządek publiczny. Natomiast ustawa o samorządzie powiatowym stanowi, że powiat wykonuje zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli. Troska o porządek publiczny jest więc zadaniem własnym obu szczebli samorządu terytorialnego i to głównie od ich współpracy zależy poziom bezpieczeństwa na terenie danej gminy. Samo porozumienie między władzami samorządowymi a Policją powinno określać rodzaje ustawowych zadań Policji finansowanych na podstawie porozumienia, wysokość oraz tryb i terminy przekazywania środków finansowych policji przez samorząd oraz sposób dokonywania oceny prawidłowości wykonania porozumienia. Na wniosek rady powiatu lub rady gminy zwiększeniu może ulec liczba etatów Policji w rewirach dzielnicowych i posterunkach Policji, ponad liczbę ustaloną przez komendanta głównego Policji. Rozwiązanie takie jest możliwe, jeżeli organy samorządu zapewnią pokrycie kosztów utrzymania etatów Policji przez co najmniej pięciu lat, na warunkach określonych w porozumieniu zawartym między organem powiatu lub gminy a właściwym komendantem wojewódzkim Policji i zatwierdzonym przez komendanta głównego Policji. Strony porozumienia mogą przedłużać termin obowiązywania porozumienia na kolejnych co najmniej pięć lat. Przedłużenie okresu obowiązywania porozumienia wymaga stosownego aneksu, który podlega zatwierdzeniu przez komendanta głównego Policji. Porozumienie może określać także obowiązek organu powiatu lub gminy: zapewnienia policjantom lokali mieszkalnych lub kwater tymczasowych oraz udostępnienia Policji pomieszczeń na cele służbowe związane z obsadą dodatkowych etatów. Koszty utrzymania dodatkowych etatów policyjnych to m.in. uposażenia policjantów, pozostałe świadczenia i należności finansowe policjantów (w tym np. nagrody roczne, uznaniowe i jubileuszowe), niezbędne wydatki pozapłacowe związane z wyposażeniem policjantów do pełnienia służby. Trzeba pamiętać, iż koszty utrzymania dodatkowych etatów podlegają, w każdym kolejnym roku obowiązywania porozumienia, aktualizacji uwzględniającej faktyczny ich wzrost. Skutki finansowe z tytułu nieterminowego przekazania środków finansowych lub przekazania w niższej wysokości niż ustalona obciążają odpowiednio budżet gminy lub powiatu. Środki finansowe na utrzymanie dodatkowych etatów Policji na terenie gminy lub powiatu nie mogą być wykorzystane na inne cele niż określone w porozumieniu. Kontrolę prawidłowości wykorzystania środków finansowych sprawuje w imieniu stron porozumienia komendant główny Policji. Komendant główny Policji informuje strony porozumienia o wynikach przeprowadzonej kontroli.

ZAKOŃCZENIE

Bezpieczeństwo lokalne jest bardzo ważnym elementem oraz jednym z najistotniejszych czynników świadczących o rozwoju i atrakcyjności gmin. Jest to czynnik coraz częściej brany pod uwagę zarówno przez inwestorów jak i osoby prywatne. Wejście Polski do struktur Unii Europejskiej oraz NATO było wielką szansą i możliwością rozwoju systemu bezpieczeństwa. Wiele zmian nastąpiło również wewnątrz kraju (reformy, zmiany przepisów prawnych, reorganizacje itp.). Wszystkie te działania przyczyniają się do budowy coraz to sprawniejszego i lepiej działającego systemu gwarantującego Polsce i jej obywatelom bezpieczeństwo na coraz wyższym poziomie. Jednak pamiętać należy, iż skuteczne i sprawne działanie takiego systemu uzależnione jest od wielu czynników, a przede wszystkim od harmonijnego funkcjonowania instytucji, urzędów i organów państwa. Dlatego niezwykle ważne jest podzielenie problemu bezpieczeństwa na dwa odmienne etapy: poprzez program przeciwdziałania przestępczości wykonany na podstawie analizy właściwej danemu terenowi, oraz aby mieszkańcy mieli świadomość tego programu; jego ram a poprzez aktywizacje ze stron jednostek samorządu terytorialnego a także innych właściwych jednostek program ten wdrażali.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. BABIŃSKI A.: Umiejscowienie Policji w strukturze administracji publicznej, [w:]Bezpieczeństwo to wspólna sprawa. Ochrona bezpieczeństwa publicznego – rozwiązania systemowe w skali kraju i regionu, materiały poseminaryjne pod red. Warszawa, 2008. 89 s.
2. BANKOWICZ M., TKACZYŃSKI J.W.: Oblicza współczesnego państwa, Toruń 2003. 56 s.
3. KORCZ A.: Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2002.
4. MOCZUK E.: Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego, Rzeszów 2009. s. 97.
5. OLECHNICKI P.: Słownik socjologiczny, Wyd Graffiti BC, Toruń 1998. s.201.
6. WOLK Z.: Społeczność lokalna przestrzenią realizacji kariery życiowej, [w] Aktywizacja społeczności lokalnych w procesie integracji europejskiej, pod red. Z. Wołk, K. Dzieńdziury, Wydawnictwo WSP w Zielonej Górze, Zielona Góra 2000. s.91.
7. Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, Rada Ministrów, Warszawa 2007.
8. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1997.
9. Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142.).
10. Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. nr 142).
11. Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2007 r. nr 43, poz. 277 ze zm.).

12. Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (Dz.U. z 1997 r. nr 123).
13. <http://www.samorzad.infor.pl>
14. <http://www.polis.edu.pl>

Mgr Tomasz WAŁEK
Ul. Cienista 92/8
31-831 Kraków
POLSKA
tomekwalek@tlen.pl

BEZPIECZEŃSTWO PODCZAS IMPREZ MASOWYCH - UTRZYMANIE ŁADU I PORZĄDKU PUBLICZNEGO WAŻNYM ELEMENTEM SEKURITOLOGII

Marek WIATER, Antoni OLAK

ABSTRACT

Modern specialists in the field of knowledge about the sport quite clearly state that the world really count three big events - the Olympics (especially in summer), and the World Cup and European football. It is difficult not to agree with such a sense of rhetoric. If, however, try to deal with the purely scientific, sociological point of view, the importance and popularity of the above sports celebration in the belief that writing these words the palm would give the football championship of the world. This material has a particular kind of contribution to a deeper reflection on the directly related to football, and more specifically to those who carried the sport has to rank the most important sport in the modern world, namely the direct participants in the events such as fans. The authors indicate here only what has been a topic of discussion in many scientific research centers in Europe and the world. As the above shows, football for many years is the subject of research, not only sociologists, but also educators, psychologists, and other representatives of the so-called social sciences and, most recently complete safety. There is, therefore equivalent in any, any other sport. I certainly have not.

Keywords: Football, football fan, stadium security, sekuritologia, European and World Championships.

WPROWADZENIE

Współcześni specjaliści z zakresu wiedzy o sporcie dość jednoznacznie stwierdzają, iż na świecie liczą się tak naprawdę trzy, wielkie imprezy - Olimpiady (zwłaszcza letnia) oraz Mistrzostwa Świata i Europy w piłce nożnej. Trudno nie zgodzić się z tak pojętą retoryką. Gdyby spróbować jednak zmierzyć z czysto naukowego, socjologicznego punktu widzenia rangę i popularność wymienionych powyżej sportowych celebracji, to w przekonaniu piszących te słowa palmę pierwszeństwa należałoby oddać piłkarskim mistrzostwom świata. I wydaje się, że nie jest to opinia odosobniona. Co prawda Letnie Igrzyska Olimpijskie bez wątplenia mają ogromną rangę we współczesnym sportowym świecie, niemniej jednak to mecze mistrzostw świata przyciągają przed ekrany nie miliony, ale miliardy widzów. Próby porównań olimpijskiego biegu na 100 metrów (jednej z najpopularniejszych dyscyplin na Olimpiadzie) z samym tylko meczem otwarcia mistrzostw świata zawsze będą na niekorzyść tego pierwszego. I to właśnie jest absolutny fenomen tego

sportu. Sportu, który od dziesięcioleci porywa i biednych, i bogatych, mądrych i głupich, szeroko rozumiany plebs, a także tzw. elity¹.

Niniejszy materiał ma stanowić przede wszystkim swoisty przyczynek do głębszej refleksji na temat bezpośrednio związany z futbolem, a ściślej mówiąc z tymi, którzy sport ten wynieśli do rangi najważniejszej dyscypliny sportowej nowożytnego świata, a mianowicie bezpośrednich uczestników tych wydarzeń tj. kibiców. Autorzy sygnalizują tu jedynie, to, co od lat jest tematem naukowych dyskusji w wielu ośrodkach naukowych Europy i Świata. Jak z powyższego widać, futbol od wielu lat stanowi przedmiot badań nie tylko socjologów, ale również pedagogów, psychologów oraz innych przedstawicieli tak zwanych nauk społecznych a ostatnio sekuritologii². Nie ma, więc odpowiednika w żadnej, innej dyscyplinie sportowej. I na pewno mieć nie będzie.

BEZPIECZEŃSTWO NA IMPREZACH MASOWYCH

Można spotkać się ze stwierdzeniem, iż jest tylko jedna rzecz głupsza rzecz niż granie w piłkę nożną, a mianowicie oglądanie, jak inni grają. Jednakże dla wielkich rzesz ludzi pielgrzymujących do współczesnych piłkarskich świątyń jest to rodzaj religii zastępczej, która nadaje sens ich codziennej nierzadko szarej egzystencji, zakorzenienia się w danej wspólnotie i miejscu, pozwala przeżyć stany niemalże mistyczne. Bezsprzecznym pozostaje fakt, iż żadne wydarzenie na świecie nie wytrzymuje porównania z mistrzostwami świata w piłce nożnej, żadne inne nie wzbudza tak wielkich emocji i nie przyćmiewa wszystkich innych spraw, które dzieją się na globie. Znane i szanowane uniwersytety oferują wykłady poświęcone grze w piłkę nożną, instytuty naukowe badają tor lotu piłki po strzałach najlepszych na świecie wykonawców rzutów wolnych, niemalże miliardowa widownia śledzi doniesienia z piłkarskich boisk, a na stadionach zasiadają prezydenci i koronowane głowy. W trakcie wielkich imprez piłkarskich zamiera życie społeczne, polityczne i kulturalne. Czym zatem jest futbol i co sprawia, że w sposób niemalże magnetyczny przyciąga miliony widzów spragnionych piłkarskich doznań? Jaka jest geniza tego, śmiało rzec można, największego współczesnego zjawiska o charakterze globalnym?³

W Europie bez granic masowe imprezy są zjawiskiem powszechnym. Do imprez masowych zaliczamy zloty, wiece okolicznościowe, manifestacje, a przede wszystkim imprezy sportowe. Naturalna wśród młodzieży potrzeba ruchu, rywalizacji i swoistego wyzycia się, z boisk i hal sportowych przeniosła się na widownię. Kluby sportowe nastawione na komercyjne efekty w mniejszym stopniu lub w ogóle nie zainteresowane są sportem masowym. Zamiast zdrowej rywalizacji na obiektach sportowych, mamy do czynienia z rywalizacją grup szalikowców na widowniach. Aktualnie coraz częściej spotykamy się z dewastacją obiektów sportowych oraz ze wzrostem zachowań chuligańskich podczas imprez sportowych. Funkcjonariusze Policji często z narażeniem zdrowia lub nawet życia podejmują świadome działania przywracające zakłócony ład i porządek publiczny. To właśnie poziom ich edukacji – wykształcenia zawodowego odgrywa istotną rolę w wykonywaniu przez nich obowiązków służbowych, a co najważniejsze wpływa na zminimalizowanie wszelkiego rodzaju niebezpieczeństw grożących policjantom w trakcie ich wykonywania. Awantury między kibicami wybuchają często podczas meczów piłki nożnej. Stosuje się z tego względu monitorowanie zachowania kibiców za pomocą telewizji, wprowadzenia identyfikatorów, zakazu wstępu na stadiony osobom naruszających porządek

¹ H. Sommer, *Stadionowi bandyci czy ortodoksyjni kibice. Analiza futbolowego fenomenu*. [w:] Olak A.,

Sommer H., *Prawa człowieka w świetle zmian współczesnego świata*. MAX-DRUK Rzeszów 2007, s. 217.

² P. Tyrała, *Sekuritologia. Bezpieczeństwo kompleksowe*. MAX-DUK Rzeszów 2011, s.7.

³ H. Sommer, *Stadionowi bandyci czy ortodoksyjni kibice?. Socjologiczna analiza futbolowego fenomenu*, [w:] A. Olak, *Zagrożenia współczesnego świata w świetle przeobrażeń społecznych w Polsce*, MAX-MED. Rzeszów 2007, s. 218.

³ J. Szewczyk, *Wstęp [w:] Bezpieczeństwo i zachowanie publiczności na imprezach sportowych UKFiS, Warszawa 2000 s. 7.*

publiczny, wzmocnienie liczby sił porządkowych. Trybuny stadionów sportowych stały się miejscem, które coraz częściej kojarzymy raczej z przemocą, agresją i nienawiścią niż z rekreacją, szlachetną rywalizacją i kulturalnym dopingiem publiczności⁴. W Strasburgu ustanowiono Konwencję Rady Europy Nr 120. Dotyczy ona problemów bezpieczeństwa na imprezach sportowych ze szczególnym uwzględnieniem meczów piłki nożnej⁵, a bezpośrednią przyczyną jej opracowania były tragiczne w skutkach wydarzenia na meczach piłkarskich⁶.

Problemami tymi w krajach europejskich zajmują się tysiące pracowników i działacze sportu, policjanci, nauczyciele, księża, kluby sportowe, urzędy, prezydenci miast, parafie, komendy policji, komendy straży pożarnych, służby ochrony kolei. Policja realizując ustawowe zadania ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego bierze udział między innymi w zabezpieczaniu imprez sportowych. Niepokojącym jest fakt, że często agresywni na imprezach sportowych są kibice nieletni. Niski poziom kulturalny rodziców, nie stawianie dzieciom wymagań, nieumiejętność spędzania wolnego czasu i brak potrzeb kulturalnych sprawiają, że młodzież dąży do uczestnictwa w grupie, w której coś się dzieje, i które jest dla dziecka bardziej atrakcyjne. Grupa daje możliwości rozładowania nadmiaru energii i frustracji, co często przybiera formy agresji i przemocy⁷.

Miejsce piłki nożnej w świecie nie jest przypadkowe, gdyż gra w nią towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów. Zabawę z piłką znano od około 2000 lat p.n.e. w Chinach, nieco później w Egipcie, Grecji i Rzymie, jednakże do miana ojczyzny samej piłki nożnej aspiruje kilka państw europejskich, między innymi Francja, Włochy i Anglia. Tu warto zaznaczyć, iż pomimo prześladowań, jakimi nęcano przez całe średniowiecze angielskich krzewicieli gry w piłkę, to właśnie Anglia w zgodnej opinii badaczy problemu stała się niewątpliwą ojczyzną futbolu. W XIX wieku gra ta przestała być domeną klasy robotniczej i pospólstwa. Zainteresowali się nią młodzi chłopcy z zamożnych rodzin. W ten sposób trafiła na elitarne uniwersytety, a w całej Anglii kluby piłki nożnej powstawały jak grzyby po deszczu. W klubach tych grano jednak wedle własnych zasad. Niektóre pozwalały na noszenie piłki, inne ograniczały liczbę zawodników. Panował, więc swoisty chaos. Dopiero w połowie XIX wieku w 1846 roku, na uniwersytecie w Cambridge, spisano po raz pierwszy reguły gry w piłkę nożną, znane później jako „reguły Cambridge”. Reguły te były podstawą zasad *Football Association*. Do dnia dzisiejszego nie zachowała się ich oryginalna wersja, lecz wersja spisana w 1862 roku przez współtwórcę tych zasad Thringa⁸.

Pojęcie agresji nie jest łatwe do zdefiniowania. Zachowanie agresywne polega na bezpośrednim lub pośrednim wyrządzaniu szkody. Można wyróżnić różne formy agresji: bezpośrednią, która ma postać agresji fizycznej, werbalnej lub ekspresyjnej; pośrednią, która jest najczęściej werbalna. Agresja poza jawną może też być ukryta. Odróżnia się również agresję spontaniczną, „gorącą”, od instrumentalnej, „zimnej”, podejmowanej z premedytacją. Jeszcze inne podziały wyróżniają agresję skierowaną ku innym oraz ku sobie⁹. Teoria uczenia się agresji związana jest głównie z nazwiskiem A. Bandury i R. H. Waltersa¹⁰. Głosi ona, że zachowania agresywne są, jak wszystkie inne zachowania, wyuczone, i to przede wszystkim w oparciu o warunkowanie instrumentalne oraz o modelowanie. W przypadku instrumentalnego uczenia się, polegającego na uczeniu się poprzez pożądany skutek,

⁴ P. Tyrała, *Sekuritologia*. ... s. 114.

⁵ H. Sommer, *Stadionowi bandyci...*, s. 218-219.

⁶ J. Szewczyk, *Wstęp*, [w:] *Bezpieczeństwo* ... , s. 7.

⁷ Tamże.

⁸ H. Sommer, *Stadionowi bandyci...*, s. 220.

⁹ Obuchowska I., *Agresja*, Pomykało W., (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*. Warszawa, Fundacja Innowacja 1996, s. 7.

¹⁰ Bandura A., R. H. Walters, *Agresja w okresie dorastania*. Warszawa 1968, s. 37.

dochodzi do utrwalania się zachowań agresywnych. Największą rolę przypisuje się rozwojowi agresji poprzez jej obserwowanie (uczenie się poprzez modelowanie)¹¹.

W licznych eksperymentach udowodniono, że bezpośrednio czy pośrednio demonstrowanie agresji wzmacnia agresywne zachowanie i że trwa ono znacznie dłużej niż sama demonstracja. Dzieci uczą się agresji w domu, szkole, a także na ulicy oraz ze środków masowego przekazu. Wpływ telewizji jest szczególnie znaczący, gdyż widz jest młody, mało krytyczny, nie korzysta z innych źródeł wiedzy, innych wzorów wartości czy innych stylów życia. Programy telewizyjne niejednokrotnie bardzo silnie angażują widzów, szczególnie dzieci i młodzież, wywołując u nich pełną koncentrację na treści i formie. Psycholodzy i pedagodzy twierdzą, że medium to powoduje odrywanie się dzieci i młodzieży od rzeczywistości oraz niekorzystne zmiany w takim zachowaniu jak: drażliwość, agresywność, nadmierną seksualność, coraz częstą bierność społeczną¹².

Szalikowcy to grupy najczęściej młodzieżowe, które charakteryzuje przestępczość związana ze sportem¹³. Występują oni we wszystkich krajach europejskich. Jest to jedna z najmłodszych subkultur młodzieżowych, grupa fanatycznych kibiców, której celem jest kibicowanie swojej drużynie oraz wywoływanie burd na meczach¹⁴. Dotychczasowe obserwacje wykazały, że subkulturę szalikowców stanowią głównie młodzi ludzie, wywodzący się ze środowisk o niskim standardzie społecznym i kulturowym¹⁵. Najczęściej więc są to osoby bez istotnego wykształcenia, bez aspiracji i życiowych ambicji, silnie wyłączone w grupie. Nie wyklucza się oczywiście uczestnictwa młodzieży wykształconej z tzw. „dobrych domów”. Nie oni jednak determinują życie wewnętrzne sportowych chuliganów¹⁶.

Pseudokibice okupują od lat te same sektory, mieszczące się przeważnie po drugiej stronie boiska w stosunku do trybuny honorowej. Najliczniejszą i najaktywniejszą grupę tworzą kibice w wieku 15-19 lat (ok. 77% badanych), często wyjeżdżających na mecze i uczestniczących w ekscesach chuligańskich, najczęściej zatrzymywanych przez policję. Najwyższą hierarchicznie warstwę stanowią kibice starsi (ok. 18% badanych) w wieku 19 – 25 lat, choć są kibice starsi, których można określić jako arystokrację kibicowską. Najniższą warstwę tworzą kibice najmłodszy, poniżej 16 roku życia (ok. 5%), którzy dopiero wchodzi w środowisko. Stwierdzono też, że w wyjazdach szalikowców uczestniczą nawet 13 – latki. Szalikowcy najczęściej są ubrani w czarne kurtki tzw. „flayersy”, które na stadionie przewracają pomarańczową podszewką na wierzch. Często są obcięci „na tyso” lub też bardzo krótko. Noszą jednolite szaliki, a na bandach odgradzających murawę stadionu od trybun widowni rozwieszają flagi stanowiące symbole swojego lub innych zaprzyjaźnionych klubów. Pseudokibice wyrażają duży antagonizm dla członków klubów przeciwnych, choć są w stanie szybko solidaryzować się w sytuacji walki np. z policją lub innymi służbami porządkowymi. Swoim zachowaniem członkowie tych grup stwarzają istotne zagrożenie dla ładu i porządku publicznego. Wyjaśnienie pojęcia imprezy masowej ma zasadnicze znaczenie dla określenia warunków jej bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo to będzie polegać na spełnieniu przez organizatora imprezy wymogów w zakresie bezpieczeństwa osób obecnych na imprezie w czasie jej trwania, ochrony porządku publicznego, zabezpieczenia pod względem medycznym, a także stanu technicznego obiektów budowlanych wraz ze służącymi tym

---

¹¹ Tamże.

¹² Z. Dudziński, *Zachowania agresywne jako czynnik zagrożeń*, [w:] P. Tyrała (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem*. Kraków, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu 2000, s. 124.

¹³ K. Łaskiewicz, *Subkultury oraz inne formy młodzieżowej kontestacji w świetle zjawisk kryminogennych*, Szkoła Policji w Słupsku, Zakład Prawa i Taktyki Kryminalnej 1999, s.14.

¹⁴ M. Janicka, K. Kibole, „Detektyw”- wydanie specjalne, nr 4/2000, grudzień 2000, s.12.

¹⁵ K. Łaskiewicz, *Subkultury oraz inne formy młodzieżowej kontestacji w świetle zjawisk kryminogennych*, Szkoła Policji w Słupsku, Zakład Prawa i Taktyki Kryminalnej 1999, s.14.

¹⁶ Tamże.

obiektom instalacjami i urządzeniami technicznymi, w szczególności przeciwpożarowymi i sanitarnymi¹⁷.

Jeżeli chodzi o bezpieczeństwo osób obecnych na imprezie w czasie jej trwania, dotyczy to przede wszystkim trzech aspektów: zapewnienia bezpieczeństwa przed ewentualnymi atakami na uczestników imprezy przez obserwujących tę imprezę (kibiców), zapewnienia ochrony obserwującym imprezę przed ewentualnymi atakami fanów drużyny przeciwnej, którzy również są obserwatorami tej imprezy, zapewnienia bezpieczeństwa obserwującym imprezę przed ewentualnym atakiem tych, którzy nie zostali wpuszczeni na teren obiektu celem obserwowania imprezy. Bezpieczeństwo imprezy polega również na zapewnieniu ochrony porządku publicznego. Chodzi tutaj przede wszystkim o to, by nie był on zakłócony. Zakłócenie interpretuje się jako wywołanie takiego stanu, który w danym miejscu, czasie, okolicznościach i zgodnie z przyjętymi zwyczajami i obowiązującymi przepisami uważa się za normalny i który odczuwalny jest jako utrudnienie lub uniemożliwienie ludziom normalnego zachowania się w miejscach dostępnych dla bliżej nieokreślonej liczby osób z powodu niewłaściwego zachowania się grupy zakłócającej ten porządek¹⁸.

Należy używać także technicznych środków monitoringu tego, co osoby wchodzące na imprezę z sobą zabierają. Nowa technologia, dzięki której kamery „widzą” przez ubranie i są w stanie wykryć, co się pod nim znajduje, może zostać wykorzystana przy obserwacji tłumów, stając się potencjalnie bardzo skutecznym narzędziem do zapobiegania atakom terrorystycznym w miejscach publicznych. Kamera Thru Vision T5000 wykrywa naturalne promienie elektromagnetyczne, tak zwane teraherce, emitowane przez wszystkie obiekty, i jest w stanie "widzieć" przez ubrania, a nawet przez ściany. Kamera pokazuje wszystkie metalowe i nie metalowe przedmioty ukryte pod ubraniem na nieruchomych, lub ruchomych obiektach, nie ujawniając jednak żadnych szczegółów anatomicznych, twierdzi brytyjski producent kamery, firma Thru Vision Limited. Podczas gdy podobna technologia zaczyna być właśnie stosowana na lotniskach na całym świecie, T5000 jest zaprojektowana do użycia na dużych, otwartych przestrzeniach. Ma zasięg dwudziestu pięciu metrów, i może skanować ludzi w miejscach publicznych, dzięki czemu można uniknąć kolejek na przejściach granicznych, czy innych punktach kontrolnych – na stadionach. Oznacza to także, że ludzie mogą być kontrolowani nawet tego nie wiedząc. W związku z obawami o możliwe naruszenie prywatności, obraz pokazywany przez kamerę nie ujawnia absolutnie żadnych szczegółów anatomicznych. Dzięki takiej kamerze można wykryć obecność materiałów wybuchowych, płynów, narkotyków, broni, materiałów plastikowych i ceramicznych. Technologia jest całkowicie bezpieczna dla ludzi, gdyż T5000 nie wydziela żadnego promieniowania, a jedynie go wychwytuje. Powstała w oparciu o technologię wykorzystywaną przez brytyjskich astronomów do obserwacji gwiazd. Stosują oni kamery wychwytyjące promieniowanie terahercowe, by móc obserwować gwiazdy przez warstwy chmur i pyłu kosmicznego. Firma Thru Vision widzi zastosowanie swojej kamery w miejscach spotkań biznesowych czy politycznych, a także na stadionach sportowych, i w miejscach chętnie odwiedzanych przez turystów. Pierwsza z takich kamer już działa w londyńskiej finansowej dzielnicy Canary Wharf na londyńskim, ruchliwym Piccadilly Circus, gdzie już znajduje się znaczna ilość kamer monitoringowych¹⁹.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych. Niniejszą ustawą zmienia się ustawy: ustawę z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, ustawę z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy, ustawę z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, ustawę z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych oraz ustawę z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych.

¹⁹ P. Tyrała, *Sekuritologia*, ... s.122.

Zabezpieczenie imprezy pod względem medycznym polega na tym, że odpowiednie służby medyczne muszą udzielić pomocy potrzebującym, a co więcej powinny udzielić tej pomocy w zasadzie bezpośrednio po zdarzeniu powodującym potrzebę udzielania tej pomocy, czyli bezzwłocznie. Ze względu na podwyższone ryzyko wystąpienia takiego zdarzenia, zabezpieczenie medyczne wyrażać się powinno np. wyraźnym wskazaniem punktów, gdzie odpowiednia pomoc może być udzielana przez osoby dyżurujące na terenie obiektu, na którym odbywa się impreza. – [Przepisy prawa nie regulują liczby personelu, patroli przedmedycznych czy sprzętu potrzebnego do zapewnienia bezpieczeństwa podczas imprezy masowej]²⁰.

O tym czy dana impreza należy do imprez masowych wyraźnie stanowi ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz. U. Nr 62, poz. 504; dalej jako: u.b.i.m.). Liczbę personelu oraz niezbędny sprzęt, w tym np. liczbę odpowiednio wyposażonych pojazdów, liczbę punktów pomocy doraźnej, rodzaj leków ustala się w zależności od rodzaju, miejsca i charakteru imprezy, liczby jej uczestników, pory roku (np. podczas upałów, gdzie możliwa jest większa liczba zasłabnięć na skutek wysokiej temperatury), a przede wszystkim od stopnia ryzyka, gdy istnieje obawa wystąpienia aktów przemocy lub agresji. Oceny sytuacji (określenie sił i środków niezbędnych do zapewnienia bezpieczeństwa, wskazanie zastrzeżeń dotyczących stanu technicznego obiektu, urządzeń, sprzętu i środków) dokonuje miejscowy kierownik pogotowia ratunkowego, komendant straży pożarnej i policji. Kierownik pogotowia ustosunkowuje się do zakresu środków planowanej doraźnej pomocy medycznej, które powinny być wystarczające dla zapewnienia bezpieczeństwa. O wydanie opinii organizator zwraca się do odpowiednich organów nie później niż na 14 dni przed wystąpieniem z wnioskiem o wydanie zezwolenia na przeprowadzenie imprezy. Najważniejszą rolę i największą odpowiedzialność za bezpieczeństwo imprezy ponosi jej organizator. W jego imieniu - w odniesieniu do zapewnienia bezpieczeństwa uczestnikom imprezy - może działać kierownik do spraw bezpieczeństwa, wyznaczony przez organizatora (może to być wyłącznie osoba, która ukończyła szkolenie, o którym mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 23 ustawy, a w przypadku imprezy masowej podwyższonego ryzyka dodatkowo legitymująca się licencją drugiego stopnia pracownika ochrony fizycznej, o której mowa w art. 27 ustawy z dnia 22 sierpnia 1997r. o ochronie osób i mienia; Dz.U.z 2005r.Nr145, poz.1221 z późn. zm.). To on dostarcza informacji o liczbie uczestników i charakterze imprezy. Z doświadczenia wiadomo, że większe środki ostrożności należy podejmować w przypadku organizowania meczu dwóch zantagonizowanych drużyn piłkarskich (impreza podwyższonego ryzyka), niż przy organizacji koncertu muzyki klasycznej, nawet gdyby liczba uczestników byłaby podobna]²¹.

Zabezpieczenie techniczne obiektów budowlanych to spełnienie przez organizatora imprezy wszystkich warunków określonych w prawie budowlanym, oraz także w przepisach sanitarnych i przeciwpożarowych. Podstawowym obowiązkiem, który musi spełniać organizator imprezy masowej, jest zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim, a więc zarówno obserwatorom, jak i uczestnikom tej imprezy. Oprócz zapewnienia bezpieczeństwa organizator zobowiązany jest również zapewnić porządek podczas trwania imprezy masowej. Organizator imprezy masowej musi ponadto spełnić wymogi, które nakłada na niego prawo, a w szczególności prawo budowlane, przepisy sanitarne i dotyczące ochrony przeciwpożarowej. Utrzymanie porządku ma zapewnić służba porządkowa i informacyjna. Zabezpieczeniem od strony medycznej powinna zająć się pomoc medyczna, której należy udostępnić zaplecze higieniczno- sanitarne. Organizator jest ponadto zobowiązany wytyczyć drogi ewakuacyjne oraz drogi umożliwiające dojazd pojazdom służb ratowniczych i Policji.

---

²⁰ Tamże.

²¹ Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych.

Celem szybkiego udzielenia pomocy bądź przywrócenia porządku organizator imprezy masowej powinien zapewnić łączność pomiędzy podmiotami zobowiązanymi do zabezpieczenia imprezy²². Organizator zobowiązany jest również do zaopatrzenia się w sprzęt ratowniczy i gaśniczy na wypadek potrzeby jego użycia. Jeśli wymagać tego będą okoliczności, organizator zobowiązany jest również do udostępnienia pomieszczenia dla służb kierujących zabezpieczeniem. Organizator imprezy masowej musi również określić szczegółowe zasady postępowania w razie pożaru czy innego zagrożenia. Musi to uzgodnić z komendantem rejonowym Straży Pożarnej. Organizator imprezy masowej ma również obowiązek ubezpieczenia się od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone uczestnikom imprez masowych, na które wstęp jest odpłatny. Uczestnikami tymi będą zarówno widzowie przyglądający się imprezie, jak i występujący przed publicznością. Obowiązek ubezpieczenia się od odpowiedzialności cywilnej dotyczy, więc ubezpieczenia się przed ewentualną wypłatą odszkodowania zarówno np. zawodnikom czy artystom występującym na imprezie masowej, jak i widzom oglądającym zawody²³.

Służby porządkowe to pierwsza linia odpowiedzialna za to wszystko, co dzieje się na imprezie sportowej, a dotyczy porządku, dyscypliny i kultury widowni oraz bezpieczeństwa. To właśnie na nich musi liczyć i polegać kierownictwo klubu, jeśli chce prowadzić „politykę bezpieczeństwa”. Główne zadanie służb porządkowych polega na pilnowaniu, czy przestrzegany jest regulamin stadionu. Ludzie ci nie odgrywają roli policjantów. Są przedstawicielami klubu i pilnują przestrzegania przepisów²⁴.

Porządkowi powinni się koncentrować się na swoich obowiązkach, a w czasie ich pełnienia nie nosić barw swoich drużyn. Strzelony gol z punktu widzenia bezpieczeństwa to czas najwyższej koncentracji dla służb porządkowych. Porządkowy nie może przejawiać wrogości do kibiców, używać słów nieprzyzwoitych i obrażających²⁵.

Do ogólnych obowiązków służb porządkowych możemy zaliczyć: Kontrolowanie i kierowanie widzami wchodzącymi lub wychodzącymi ze stadionu. Umiejętność bezpiecznego rozprowadzenia, rozproszenia kibiców oraz unikania zatłoczenia. Zainteresowanie się każdą niebezpieczną sytuacją, w celu udzielenia pomocy potrzebującym. Porządkowy powinien stać na swoich wyznaczonych miejscach (wejściach-wyjściach), przejściach między rzędami, na ścieżce wokół stadionu. Porządkowy, aby zapewnić bezpieczeństwo, musi sprawować cały czas kontrolę nad widzami. Szczególne obowiązki mają służby porządkowe na wypadek niebezpieczeństwa. Wymienić tu należy: pożar, zawalenie się trybuny, zamach terrorystyczny, wtargnięcie kibiców na stadion, demolowanie elementów budowlanych stadionu, ogrodzenia. Wtedy okazuje się jak ważnym szczegółem są bramy, wejścia na stadion. Muszą otwierać się na zewnątrz, nie mogą być zamykane na klucz. Muszą być tak zbudowane, aby nie kaleczyły ludzi. Musi być przy nich porządkowy. Z uwagi na stopień zagrożenia oraz możliwość zakłócenia porządku publicznego w miejscu odbywającej się imprezy masowej przyjmuje się niezależnie od uregulowań ustawowych, na potrzeby planowania i przygotowania działań policyjnych następujący podział imprez masowych:

Wysokiego ryzyka - Do imprez tych zalicza się: międzypaństwowe, niektóre I ligowe i Pucharowe mecze piłki nożnej, oraz niektóre międzypaństwowe i krajowe zawody sportowe, koncerty, festyny i widowiska artystyczne – skupiające w terenie otwartym lub zamkniętym kilka tysięcy widzów lub antagonistyczne subkultury młodzieżowe, a których przebieg wymagał w ostatnim półroczu podejmowania przez Policję interwencji.

---

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

Niskiego ryzyka - Zalicza się do nich: inne zawody sportowe oraz koncerty, widowiska artystyczne, festyny, w których liczebność widzów nie jest znaczna i brak jest informacji o ewentualnych zagrożeniach i nie zostały zaliczone do imprez wysokiego ryzyka. Wszelkim próbom naruszenia czy też zakłócenia porządku publicznego w czasie trwania imprezy powinny przeciwdziałać służby porządkowe organizatora. Policjanci umundurowani podejmują interwencję tylko wówczas, gdy organizator nie jest w stanie przywrócić porządku własnymi siłami, bądź na wezwanie organizatora. W stosunku do osób naruszających porządek publiczny w czasie imprez policjanci stosują w uzasadnionych wypadkach przymus bezpośredni, przestrzegając obowiązujących przepisów prawnych²⁶.

PODSUMOWANIE

Nie sposób w tym krótkim artykule opisać wszystkich dramatycznych wydarzeń, jakie miały miejsce podczas rozgrywania meczów piłkarskich. Zwłaszcza, że takie sytuacje mają miejsce również dzisiaj. Niewiele w powyższej kwestii się zmieniło. Tu jednak należy się pokusić i kilka wniosków podsumowujących.

Po pierwsze – twierdzenie a priori, mówiące, że futbol wzbudza negatywne emocje (takie opinie często można spotkać nie tylko w mediach) jest całkowicie fałszywe. Nie jest, bowiem prawdą, iż na mecze piłkarskie chodzą wyłącznie chuligani, a w skrajnych przypadkach bandyci. W Europie, również w Polsce z reguły na mecze chodzą zupełnie przeciętni ludzie, którzy najbardziej na świecie kochają futbol. Niewielki odsetek z nich stanowią pseudokibice.

Po drugie - (zwraca na to uwagę cytowany wcześniej J. Dudała) – współczesny kibic z reguły „*interesuje się sportem, czyta prasę sportową i śledzi transmisje z zawodów sportowych nadawane w radiu i telewizji. Z kolei pseudokibic to osoba, dla której mecze stanowią pretekst do wywołania awantury. Pseudokibice to osoby mające swą własną Ligę chuliganów*”, w której najwyżej są oceniane grupy chuliganów często awanturujących się. (...). *W Polsce można wyróżnić kilka obszarów zagrożonych chuligaństwem stadionowym. Istnieją, bowiem kluby, które od lat posiadają wśród swych sympatyków osoby emocjonujące się wydarzeniami poza sportowymi. Kibole niby kierują się chuligańskim kodeksem, ale (...) sami nagminnie nie przestrzegają ustalonych przez siebie reguł*”²⁷.

Po trzecie - są w Europie kluby piłkarskie (dodać należy wielkie – przykładem jest monachijski FC BAYERN), których kibiców można śmiało dawać za wzór sympatykom futbolu na całym świecie. W Monachium, nawet w trakcie meczów derbowych między słynnym BAYERNEM a TSV nie dochodzi do żadnych ekscesów, co w przypadku derbów w takich miastach, jak Warszawa, Kraków czy Łódź wydaje się niewiarygodne. Mało tego, na najpiękniejszy stadion świata Alianz-Arena (na co dzień grają tutaj BAYERN i TSV) regularnie przychodzi 70 tysięcy zagorzałych fanów, z których żaden nie potrafi sobie wyobrazić takiej sytuacji, że mógłby swoim zachowaniem przynosić wstyd ukochanemu klubowi (poprzez np. wszczynanie bójek i awantur). Taka mentalność bawarskich kibiców godna jest pozazdroszczenia i co się z tym wiąże implantowania na polski grunt. Warto, żeby o tym pomyśleli kibice w Polsce²⁸.

---

²⁶ Tamże.

²⁷ J. Dudała, *Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach – studium socjologiczne*, Wyd. ZAK Warszawa 2004, s. 65

²⁸ Sommer H., *Stadionowi bandyci czy ortodoksyjni kibice...* s. 225.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bandura A, R. H. Walters, *Agresja w okresie dorastania*. Warszawa 1968.
2. Dudała J, *Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach – studium socjologiczne*, Wyd. ŻAK Warszawa 2004.
3. Dudziński, *Zachowania agresywne jako czynnik zagrożeń*, [w:] P. Tyrała (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem*. Kraków, Wyd. Profesjonalnej Szkoły Biznesu 2000.
4. Ivancik R., Nečas P., *International security from the view of postmodern conflicts on the African Continent*. AMELIA Rzeszów 2012.
4. Janicka M., Kibole K., „Detektyw”- wydanie specjalne, nr 4/2000, grudzień 2000.
5. Łaskiewicz K., *Subkultury oraz inne formy młodzieżowej kontestacji w świetle zjawisk kryminogennych*, Szkoła Policji w Słupsku, Zakład Prawa i Taktyki Kryminalnej 1999.
6. Mikołajczyk M., Olak A., *Nieuchronna polisemia synergii. Międzynarodowe i lokalne aspekty bezpieczeństwa w Polsce i na Słowacji*. Stowarzyszenie „NAUKA EDUKACJA ROZWÓJ” Ostrowiec Świętokrzyski 2012.
7. Nečas P., Olak A., Kozaczuk F., Krauz A., *Edukacja a poczucie bezpieczeństwa*. Amelia Rzeszów 2012.
8. Olak A., Sommer H., *Prawa człowieka w świetle zmian współczesnego świata*, MAX-DRUK, Rzeszów 2008.
9. Olak A., Oleksiewicz I., *Bezpieczeństwo i zagrożenia współczesnego świata*. MAX-DRUK, Rzeszów, 2008,
7. Olak A., Krauz A., Kozaczuk F., *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Stowarzyszenie „EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ” Ostrowiec Św. 2011.
8. Olak A., Oleksiewicz I., Wieczorek S., *Spółczesność polskie na tle przemian społecznych*. MAX-DRUK, Rzeszów 2009,
9. Sommer H., *Stadionowi bandyci czy ortodoksyjni kibice. Analiza futbolowego fenomenu*. [w:] A. Olak, H. Sommer, *Prawa człowieka w świetle zmian współczesnego świata*. MAX-DRUK Rzeszów 2007. 10. Socha E., Wiater M., *Determinanty zachowań agresywnych uczniów wychowanków internatów burs szkolnych i internatów*. MAX-DRUK Rzeszów 2009.
11. Szewczyk J., *Wstęp* [w:] *Bezpieczeństwo i zachowanie publiczności na imprezach sportowych* UKFiS, Warszawa 2000
12. Tyrała P., *Sekuritologia. Bezpieczeństwo kompleksowe*. MAX-DUK Rzeszów 2010.
13. Tyrała P., *Sekuritologia. Bezpieczeństwo kompleksowe. Sekuritologiczne, pedagogiczne i prakseologiczne podejście do systemu bezpieczeństwa*. MAX-DRUK Rzeszów 2011.
14. Tyrała P., Olak A., *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa*. AMELIA Rzeszów 2012.
15. Tyrała P., *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Europejskie i globalne Czynniki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski*. MAX-DRUK 2011.
16. Frączek Z., Szmyd K., Sommer H., Olak A., *Myśl i praktyka edukacyjna w obliczu zmian cywilizacyjnych. Możliwości i zagrożenia dla rozwoju człowieka w perspektywie europejskiej*. T2., UR Rzeszów 2012.

JUDr. M. WIATER WZOZ nr 1 w Rzeszowie
Doc. dr A. OLAK, Katedra Zarządzania Bezpieczeństwem
PO Dziekan WSZMiJO w Katowicach.

ŠTRUKTÚRA VIED O BEZPEČNOSTI

Vasyl ZAPLATYNSKYI

ABSTRACT

The article deals with the classification of the science of security (safety). First introduced the concept of the basic science of the dangers and security (safety), shows the basic division of the science. The basis of the science of human security and the society became securitologia as the most general scientific direction. Designed items for further classification of the sciences of the dangers and security (safety). The most interesting new approach to the classification of science and research activities based on human needs. This approach allows a new perspective on the importance of security (safety) in human life, society and civilization as a whole.

Keywords: classification, risk and safety. risk, need.

ВВЕДЕНИЕ

Изучение вопросов безопасности в последнее время сделало структурный скачѐк. Возможно, этот процесс прошел более или менее незаметно для многих исследователей, однако последствия его со временем будут ощутимы. Речь идет о том, что сегодня безопасность признана научной дисциплиной, со всеми вытекающими отсюда позитивными последствиями для ее развития.

Появление безопасности, как нового научного направления, именно на переломе второго тысячелетия не случайность, а закономерный процесс развития человечества, связанный с пониманием важности комплексного изучения безопасности для улучшения качества жизни, как отдельного человека, так и цивилизации в целом.

Возникновение науки о безопасности произошло не сразу, а имело глубокие исторические корни. Практика и наука давно решали те или иные частные вопросы безопасности. В большинстве случаев изучение вопросов безопасности являлось дополнением и было подчинено целям и задачам основного направления исследований. Множество направлений научной и практической деятельности привело к тому, что при решении вопросов безопасности зачастую составляло большого труда найти пригодные методы и методики, а потому приходилось изобретать новые, что усложняло решение вопросов безопасности. С возникновением науки о безопасности эти сложности начали постепенно решаться. Классификация направлений исследований по безопасности, позволяет легче найти уже проверенные методики и методы пригодные для подобных задач. Это не только значительно облегчает работу исследователей, но в ряде случаев, несет определенную экономию средств и времени.

ФОРМУЛИРОВАНИЕ ЦЕЛЕЙ СТАТЬИ

Первым шагом в структурировании науки о безопасности несомненно является классификация направлений исследований. Целью настоящей статьи является разработка базовой классификации таких направлений. Сами направления могут быть настолько обширны, что также претендовать на звание самостоятельных наук. Классификация устранила путаницу возникшую с появлением различных научных направлений в изучении вопросов безопасности.

1. БАЗОВАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ НАУК О БЕЗОПАСНОСТИ

В заглавии статьи специально указано слово наук, ибо крупные научные направления, занимающиеся вопросами безопасности, нередко оформились как самостоятельные науки.

Зачастую, такие направления претендуют на звание базовой науки о безопасности. Например Кожемякин А.С. в своей статье [1], пишет: „...решением проблем по выявлению, предупреждению, устранению и ликвидации угроз, наносящих вред развитию человеческой цивилизации, должна заниматься отдельная комплексобразующая наука о безопасности – безопасность жизнедеятельности (БЖД)”.

Вполне соглашаясь с автором статьи о важности науки о безопасности жизнедеятельности, видим определённое ограничение целей и задач этой науки, что говорит о её подчинённом месте в общей структуре наук о безопасности.

Базовой наукой о безопасности должна стать, ибо формирование её только начинается, наука о наиболее общих вопросах опасности и безопасности их теоретической и философской основе. Её следовало бы назвать – «наука о безопасности» или «наука об опасностях». Лучшим названием, наверное, будет «наука об опасностях и безопасности». При огромном многообразии прикладных направлений наука о безопасности выглядит как исключительно теоретическая составляющая, разрабатывающая лишь общие вопросы. В круг её рассмотрения войдут также методологические, философские и исторические вопросы безопасности.

Сегодня широко распространилось научное направление под названием «рискология» - наука о рисках. Она, по своему теоретическому характеру наиболее близка к базовой науке об опасностях и безопасности. Наука о рисках возникла, как результат необходимости решать задачи в ситуациях неопределённости. Ситуации неопределённости окружают нас со всех сторон в связи с тем, что окружающая нас действительность имеет вероятностный характер. Риск является неизбежным спутником любого решения, принимаемого человеком. Возникновение рискологии связано с возникновением потребности в анализе, диагностировании, программировании, сканировании и управлении риском во всех сферах человеческой деятельности и при любых ситуациях. Рискология сформировала определённый аксиоматический аппарат, в частности аксиомы о всеохватности, то есть отсутствии безрисковой деятельности; приемлемости; неповторяемости.

Происхождение названия риск в русском языке и английского слова risk ряд лингвистов указывают на французскую или итальянскую основу. Однако чаще риск связывают с греческими корнями, которые восходят к слову *gixiKon* — утес, а термин «рисковать» означал – «лабиринт между скалами». В определении понятия риск интересно не только этимологическое происхождение понятия "риска" но и история его

развития. Например, Балабанов И.Т. [2], рассматривая понятие риска, читает, что "риск", как историческая категория является осознанной человеком возможностью опасности. Возникновение понятия риска, как чувства страха перед смертью он относит к нижней ступени дикости, используя при этом социально-культурную периодизацию разработанную Л.Морганом и Ф. Энгельсом. Балабанов И.Т. считает, что с развитием цивилизации и развитием денежно-товарных отношений риск становится экономической категорией.

Такие формулировки и исторические переходы в развитии понятия риск яркий пример одностороннего рассмотрения вопроса, в конкретном случае с экономической стороны.

Понятие риска, как вероятности наступления опасности, возможно, присутствует не только у человека, но и у животных, которые в состоянии оценить величину опасности исходя из инстинктов или собственного опыта. Поэтому, зарождение понятия риск, как величины опасности следует отнести к наиболее раннему периоду, а именно периоду зарождения человечества. В то же время, история развития этого понятия тесно связана с развитием цивилизации, в плане расширения интересов людей, а значит и возможных опасностей, а отсюда большего разнообразия рисков, включая конечно и понятие экономического риска.

Риск, как и понятие опасности и безопасности связаны с наличием субъекта оценки. Наличие субъекта уже приводит к некоторой неопределённости в оценках. Субъект оценки, осуществляет выбор видов деятельности, оценивает величину рисков, исходя из своих внутренних, внешних критериев и установок, устанавливая пороги приемлемости риска для каждой ситуации. Это в свою очередь требует категоризации и квантификации рисков. В то же время сам риск тесно связан с понятиями случайности, бифуркаций, переходными периодами и т.д.

Особенностью реальных опасностей, а значит и рисков является уникальность каждого случая. Использование моделей для прогнозирования возможно с целью определённого упрощения и абстрагирования, что снижает точность в прогнозировании.

Среди исследователей нет единого мнения относительно определения риска. Анализ словарей и литературы, посвященной проблеме риска [3, 4, 5, 6, 7, 8] показывает, что существующие различия во взглядах связаны, в первую очередь, с практическими последствиями негативного действия. Потому, точка зрения на риск, как на категория чисто вероятностную заслуживает наибольшей поддержки. Понимание риска, как вероятности наступления нежелательных последствий наиболее общее и приемлемо во всех сферах деятельности. Частные подходы к определению риска имеют право на существование, но не нужно забывать об их прикладном характере. Риск иногда связывают с действием, которое приводит к последствиям для одной и той же альтернативы, причем вероятность проявления каждого из исходов полагается известной. В классической теории предпринимательства риск отождествляется с математическим ожиданием потерь, которые могут произойти в результате выбранного и реализуемого решения. Риск здесь рассматривается как ущерб, который наносится осуществлением данного решения.

Проблема в определении риска заключается в том, что следует различать риск и его меру. Этому вопросу уделено в литературе немного внимания. Понятие риск определяется иногда как мера чего-либо, мера ущерба, например, но проблемы измерения - это проблемы конвенциональные, во всяком случае, риск измерения - это не что иное, как то, что измеряется как риск.

Во всех частных определениях основной понятия риск остаётся понятие вероятности проявления опасности. Например, по мнению группы словацких авторов [9] риск это потенциальная возможность нарушения безопасности системы, объекта или процесса. Риск они рассматривают как вероятность возникновения кризисных явлений или их последствий.

Отсутствие единого мнения даже в определении риска как основополагающего понятия рискологии свидетельствует об отсутствии надлежащей теоретической базы, на основе которой рискология могла бы развиваться. Такой базой могла и должна быть общая теория опасности и безопасности, разработкой последней должна заниматься наука об опасностях и безопасности.

Правомерен вопрос, должна ли включать в себя наука об опасностях и безопасности рискологию. Анализ показывает, что теоретическую часть рискологии она должна включать, в то время как прикладные аспекты будут относиться к самостоятельным научным направлениям. Понятия «опасность», «безопасность», «риск» используется во всех сферах деятельности и всех науках, каждая из которых раскрывает специфику и своеобразие этих понятий в конкретной области научного знания. Такой подход позволяет разработать дальнейшую классификацию наук о безопасности. Выделить технический, экологический, психологический, социально-психологический, правовой, медико-биологический, экономический и другие аспекты изучения вопросов опасности и безопасности.

В таком случае науки о безопасности приобретают следующую структуру, рис. 1.

Такое деление имеет принципиальный характер, так как отражает разные подходы к обеспечению безопасности. Безопасность технических систем тесно связана с понятием надёжности, как свойства объекта сохранять во времени в установленных пределах значения всех параметров, позволяющих выполнять требуемые функции. Фактически надёжность тот же риск и для её оценки также применяют вероятностные величины. В целом безопасность технических и информационных имеет два аспекта, первый, как было указано выше, связан с надёжностью самой системы и второй аспект это возможное негативное влияние на человека и окружающую среду. Важный вопрос в классификации – следует ли отнести второй аспект к науке о безопасности технических систем или к безопасности человека и общества?

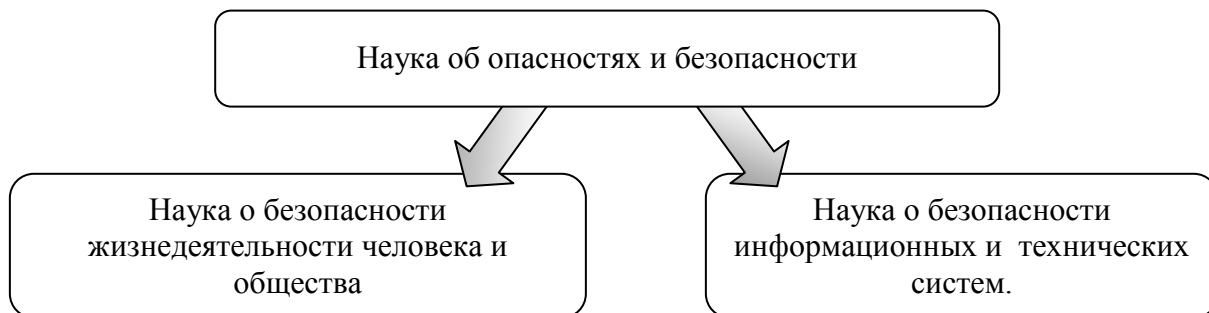

Рис 1. Базовая структура наук о безопасности.

В этом контексте интересен подход к формулированию науки о безопасности человека – секьюритологии.

Секьюритология, по мнению известного учёного в области безопасности L. Korzeniowski [10] возникла в 1989 году, когда В.И. Ярочкин выделил среди других научных направлений, новое направление, а именно науку о безопасности жизни человечества и человека – секьюритологию [11].

В.И. Ярочкин пишет «Очевидно, что настало (может быть даже давно) время для создания науки и о безопасности человека как индивида и его безопасности в окружающем мире, включая и безопасность самой среды обитания человека. Сразу можно утверждать, что новая наука должна возникнуть на стыке всех ранее появившихся естественных, общественных и технических наук.» [12]. Начала новой науки о безопасности человека были заложены в научных работах ряда учёных, В частности, Карпов А. пишет о необходимости перехода на новый уровень изучения вопросов безопасности: "Очевидна необходимость глубокой научной проработки доктрины безопасности, что связано с решением ряда философско-методологических и теоретических проблем. К их числу относится и понимание безопасности как интегративного феномена, вбирающего в себя все виды безопасности (экономическую, военную, продовольственную, политическую, информационную, образовательную, генетическую и другие), но не сводящегося к их сумме и индуктивно не выводимого из них. Феномен безопасности общества – это качественно новое образование по сравнению с суммой всех форм и видов безопасности различных структурных компонентов (сфер) общества" [13].

Наука о безопасности жизнедеятельности только начинает делать свои первые шаги. Об этом свидетельствует большое количество названий – «секьюритология» в работах Ярочкина В.И., Корженёвского Л., Хофрейтера Л.[14], «севитология» [15], «наука о безопасности жизнедеятельности», «безопасноведение» [16] о чем подробно изложено в статье «Терминология науки о безопасности» [17]. Из всех названий в ближней Европе наибольшее распространение получил термин "Секьюритология".

По мнению L. Korzeniowski: "Неизвестно, кто и почему в девяностые годы прошлого века использовал неологизм секьюритология для определения науки о безопасности".[18] Вместе с тем название "Секьюритология" применённое Ярочкиным В.И. прочно закрепилось за данным научным направлением.

Свою историю название секьюритология ведёт с древней Римской империи, где Секюритас (Секуритас, Securitas, Secvritas).была олицетворением безопасности, её символом, о чём впервые упоминалось в статье "Безопасность и опасность в древних верованиях" [19].

Детальный анализ использования названий секьюритология и безопасность жизнедеятельности показал, что эти два термина обозначают одно и то же, о чём более подробно написано в статье «Стратегические и тактические цели Секьюритологии» [20].

Ярочкин В.И. в своей монографии "Секьюритология – наука о безопасности жизнедеятельности" [21] очерчивает ряд её целей и задач. В частности, главная цель секьюритологии определена им, как выявление закономерностей безопасного развития ноосферы, изучение, упорядочение, классификация и систематизация сложных событий, процессов, явлений в области безопасности жизнедеятельности человека и человечества и выработка, соответствующих мер по их упреждению, локализации и устранению.

Дальнейшее развитие теория секьюритологии нашла в работах L. Hofreitera, L. Korzeniowski, и других учёных. В частности, L. Hofreiter в своей монографии Securitologia [22] выделяет следующие главные цели: нахождение законов о процессах обеспечения безопасности в различных сферах жизни человека и человечества и теоретическое их обоснование; создание всеобщей теории безопасности на основе изучения зависимостей

между отдельными факторами опасности и безопасности; создание концепций, программ и мероприятий для обеспечения комплексной безопасности.

Основа формирования целей секьюритологии, как научного направления, лежит в философской сфере и касается непосредственно целей жизни человека как отдельного индивида и человечества в целом. К сожалению, данный вопрос философской наукой нельзя назвать решённым. Однако, в существующих условиях, есть все основания для формирования общих целей секьюритологии, как науки о безопасности жизнедеятельности, исходя из предпосылки, что секьюритология должна обеспечивать безопасную жизнедеятельность человека и человечества в целом. Таким образом, стратегическая цель секьюритологии – создание всеобщей теории безопасного развития человечества.

Подытоживая базовую классификацию наук об опасности и безопасности следует отметить, что деление на два направления вполне логичны, однако направление занимающееся вопросами безопасности человека по своей структуре и наполнению более весомо и объёмно по сравнению с техническими аспектами безопасности. Тем не менее, не следует забывать о довольно тесной взаимосвязи обоих направлений.

Дальнейшая детализация классификации наук по вопросам опасности и безопасности лежит в рамках всех сфер деятельности человека. Поэтому вопрос такой классификации достаточно сложен.

Наука о безопасности информационных и технических систем может быть разделена на безопасность технических систем, безопасность процессов, безопасность информационную и т.д.

Классификация наук и направлений в рамках секьюритологии, как науки о безопасности жизнедеятельности человека и общества, требует серьёзной проработки. Сегодня важными стали такие направления в изучении безопасности:

- глобальная;
- международная;
- государственная;
- военная;
- политическая;
- социальная;
- кризисная;
- экологическая;
- производственная;
- безопасность труда;
- безопасность во внепроизводственной сфере;
- психологическая;
- физиологическая;
- психофизиологическая;
- экономическая;
- и другие.

В свою очередь каждое из названных направлений может иметь собственные поднаправления.

Для классификации можно предложить и другой подход, решив вопрос в соответствии с классификацией следствий реализации опасностей для человека исходя из

его потребностей и приоритетов.

В основе человеческих потребностей лежит желание выжить. Второй потребностью безопасности является желание здоровья. Таким образом, появляется безопасность здоровья, которая сама может делиться на безопасность физическую, психическую, физиологическую, психофизиологическую. Для продолжения данной классификации направлений можно использовать элементы пирамиды Маслоу. В системе человеческих потребностей Абрахам Маслоу [23] выделяет семь основных уровней:

1. Физиологический: голод, жажда, сексуальные потребности и т. д.;
2. Безопасности: чувство уверенности, избавление от страха и неудач;
3. Принадлежности, любви;
4. Уважения: достижения успеха, признания, одобрения;
5. Познания: знания, умения, исследования;
6. Эстетический: гармония, порядок, красота;
7. Самоактуализации: реализации своих целей, способностей, развитие собственной личности.

Анализ потребностей человека по А. Маслоу показал, что на каждом из уровней существуют соответствующие опасности и таким образом вопрос безопасности касается не только второго уровня потребностей, а всех семи уровней. Опасности, возникающие при реализации потребностей могут быть отнесены к трем группам, опасности-препятствия, мешающие реализации соответствующей потребности; опасности-последствия, которые негативно влияют на человека в случае невозможности удовлетворить потребность и опасности для окружающих, возникающие при выборе лицом аморальных и негуманных путей удовлетворения потребности. Вместе с тем, все опасности в соответствии с временными промежутками реализации потребностей могут быть подразделены на тактические и стратегические опасности. [24]

Используя классификацию потребностей А. Маслоу продолжим разработку классификации направлений изучения безопасности.

Следующей потребностью является потребность в качестве жизни. Качество жизни в свою очередь включает: условия макро и микросреды обитания, уверенность в завтрашнем дне, что зависит от экологической, военной, экономической, социальной, политической, технической, кризисной и других аспектов безопасности

Высшими потребностями человека является желание самореализации, достижения успеха, признания, любви, семейных взаимоотношений. Безопасность этих потребностей сегодня мало разработана, как и безопасность следующей ступени связанной с духовным совершенствованием человека.

Таким образом, классификация научных направлений в изучении безопасности выглядит следующим образом:

1. Безопасность выживания.
2. Безопасность здоровья.
3. Безопасность качества жизни.
4. Безопасность самореализации.
5. Безопасность самосовершенствования.

Разработка дальнейшей детальной классификации наук об опасности и безопасности одна из насущных проблем, имеющих большое значение для развития самой науки и для решения конкретных прикладных задач.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разработка классификации направлений исследований и наук об опасностях и безопасности показало отсутствие базового теоретико-философского элемента объединяющего все направления наук о безопасности. Этим элементом должна стать наука об опасностях и безопасности. Эта наука включает в себя теоретические наработки рискологии и ряда других наук и направлений исследований о безопасности. Следующее деление связано с различными подходами к практическим задачам в сфере безопасности технических и информационных систем с одной стороны и безопасностью человека и человечества с другой. Основой науки о безопасности человека и общества стала секьюритология. Дальнейшая классификация может быть разработана на основании направлений человеческой деятельности или основываясь на устойчиво сложившихся направлениях исследований по безопасности. Наиболее интересен подход к классификации направлений исследований вопросов безопасности, который связан с безопасностью человеческих потребностей. Такой подход даёт возможность по-новому взглянуть на важность тех или иных вопросов безопасности в жизни человека, общества и цивилизации в целом.

ЛИТЕРАТУРА

1. КОЖЕМЯКИН А.С. *Методологические основы науки о безопасности в современных условиях развития цивилизации*. Электронный ресурс:
<http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogy-psychology-and-sociology-411/theory-and-methods-of-studying-education-and-training-411/11199-411-1072>
2. БАЛАБАНОВ И.Т. *Риск-менеджмент*. – Финансы и статистика, 1996. – С. 22-23. ISBN 5-279-01294-7
3. ЗАПЛАТИНСЬКИЙ В.М. *Полімовний тлумачний словник з безпеки*. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 120 с. ISBN 978-911-01-0002-1
4. *Финансово-кредитный энциклопедический словарь* / Под ред. А.Г. Грязновой. М.: Финансы и статистика, 2002.
5. БАЛАБАНОВ И. Т. *Риск-менеджмент*. М.: Финансы и статистика, 1996. – С. 22-23. ISBN 5-279-01294-7
6. ГРАНАТУРОВ В.М. *Экономический риск, сущность, методы измерения, пути снижения*: Методическое пособие. М.: Дело и Сервис, 2002.
7. ЦВЕТКОВА Е.В., АРЛЮКОВА И. О. *Риски в экономической деятельности*: Учебное пособие. СПб., 2002.
8. ТЭПМАН Л.Н. *Риски в экономике*. М.: Юнити, 2002.
9. ŠIMÁK L., HORÁČEK J., NOVÁK L., NÉMETH L. MÍKA V. *Terminologický slovník krízového riadenia a zásady jeho používania*. Schválené uznesením Vlády SR č. 523 zo dňa 06.07.2005. – ŽILINA, 2005. – 44 s. government.gov.sk/data/files/2819.doc ISBN 80-88829-75-5
10. KORZENIOWSKI L., PEPLONSKI A. *Wiwiad gospodarczy, historia I wspolczesnosc*. – Krakow, EAS, 2005, - s. 80-81.

11. ЯРОЧКИН В.И. *Секьюритология - наука о безопасности жизнедеятельности*. – Издательство: "Ось-89" 2000, – 400 с. ISBN: 5-86894-317-1
12. ЯРОЧКИН В.И. *Секьюритология - наука о безопасности жизнедеятельности*. – Издательство: "Ось-89" 2000, – С. 10-12. ISBN: 5-86894-317-1
13. КАРПОВ А. *Становление науки о национальной безопасности*. // *Безопасность*, – М.: № 10-12,– 1997.
14. HOFREITER L. *Securitologia*. – L. Mikulas: Vydavatel'stvo Akademmmia ozbrojenych sil generala M.R. Stefanika, 2006. – 138 st.
15. КОНОВАЛОВ О.А. *Севитологія* (концептуальні основи безпечної життєдіяльності). – К.: 2004. – 84 с.
16. ЛПКАН В.А. *Безпекознавство*: Навч. посібник. К.: Вид-во Європ. університету, 2003. – 208 с.
17. ЗАПЛАТИНСКИЙ В.М. Терминология науки о безопасности.// *Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie "Bezpečnostna veda a bezpečnostne vzdelanie"*. – Liptovsky Mikulas: AOS v Liptovskom Mikulasi, 2006, (CD nosic) ISBN 80-8040-302-3
18. KORZENIOWSKI L. *Securitologia*. – Krakow, AMSGrafix, 2008. – s. 15.
19. ЗАПЛАТИНСЬКИЙ В.М. Безпека та небезпека у стародавніх віруваннях.// *Проблеми освіти*: Наук.-метод. зб./ - К.: Наук.-метод центр вищої освіти, 2006. – Вип.. 43 – С. 87-91 ISBN 966-597-072-0
20. ZAPLATYNSKYI V. Strategické a taktické ciele Securitológie. // *Zbornik prispevkov z 14 medzinarodnej vedeckej konferencie "RIEŠENIE KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ V ŠPECIFICKOM PROSTREDÍ"* 27 – 28. 05. 2009. – Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta špeciálneho inžinierstva, 2009. с. 3. – St. 707-713. ISBN 978-80-554-0017-4.
21. ЯРОЧКИН В.И. *Секьюритология - наука о безопасности жизнедеятельности*. – Издательство: "Ось-89" 2000, – 400 с. ISBN: 5-86894-317-1
22. HOFREITER L. *Securitologia*. – L. Mikulas: Vydavatel'stvo Akademmmia ozbrojenych sil generala M.R. Stefanika, 2006. – 138 st.
23. МАСЛОУ А. *Мотивация и личность*. СПб.: Евразия, 1999. – С.77–105.
24. ЗАПЛАТИНСЬКИЙ В.М. Безпека в структурі потреб людини за А. Маслоу. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ"*. Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Нові рішення в сучасних технологіях. – Харків: НТУ "ХПІ". 2010. – № 17. – С. 50-55.

Vasyl ZAPLATYNSKYI PhD,
 docent, kand. of sciences;
 associate professor (docent) of Department of Safety of Life Activities
 of National Aviation University, Kiev, Ukraine
 Kontaktná adresa: Department of Safety of Life Activities,
 National Aviation University, pr. Cosmonauta Comarova 1, Kiev, Ukraine, 03058
 E-mail: zvm7@mail.ru

BEZPEČNOSTNÁ A OBRANNÁ POLITIKA EÚ V KONTEXTE GLOBÁLNEJ BEZPEČNOSTI

Peter ZIBRÍK

ABSTRACT

European union is one of the most important organization on the world, which takes part in global security. The article provides view to security and defence policy of European union as a tool, which supports the leading position in foreign affairs. Security and defence policy was developed under the influence global threats during last years and it changed position of Europe in security environment. The focus of the article shows the important changes, which was necessary to do for improve of response.

Keywords: security and defence policy, civilian and military capabilities, global security threats,

ÚVOD

Globálne bezpečnostné prostredie vždy tvorili hrozby, ktoré ovplyvňovali ďalšie smerovanie svetovej bezpečnostnej politiky. Neraz sa za účelom minimalizácie dopadov bezpečnostných hrozieb na bezpečnostné prostredie, či ich prevencie, účelovo vytvárali spoločenstvá, ktoré spoločným úsilím účinnejšie pôsobili proti vplyvu hrozieb na bezpečnosť. Najväčší rozmach svetových politicko-bezpečnostných organizácií nastal po 2. svetovej vojne, kedy potreba vzniku celosvetovej organizácie, ktorá bude dohliadať na „celosvetový mier“, bola po hrôzach svetových vojen akútne. Preto toto obdobie je spájané so vznikom Organizácie spojených národov (ďalej len OSN) a ďalších organizácií podobného charakteru, ktoré dodnes združujú štáty za účelom spolupráce v oblasti bezpečnostnej politiky. V novodobých dejinách významnú úlohu nielen v európskom, ale aj globálnom bezpečnostnom prostredí zohráva Európska únia (ďalej len EÚ), ktorá vznikla v roku 1993 (Zmluva o EÚ – Maastrichtská zmluva) i keď jej počiatky pochádzajú z 50-tych rokov z tzv. Európskeho hospodárskeho spoločenstva (ďalej len EHS) a iných spoločenstiev.

1. EURÓPSKA ÚNIA V MINULOSTI A DNES

EHS a ďalšie spoločenstvá, ako predchodca EÚ, boli založené za účelom posilnenia hospodárskej spolupráce, kde zakladajúcimi krajinami boli Belgicko, Nemecko, Francúzsko, Taliansko, Luxembursko a Holandsko. Jednalo sa o spoluprácu v oblasti uhlia, ocele, atómovej energie a vytvorenia spoločného trhu. V tejto hospodárskej spolupráci je nutné hľadať prvky bezpečnosti, keďže štáty, ktoré vytvárajú medzi sebou obchodné partnerstvo, nemôžu viesť medzi sebou vojny. Aj takýmto spôsobom vytvárali európske spoločenstvá mieru stability a bezpečnosti v európskom regióne. V 20. storočí však nešlo o niečo nové. Myšlienka zjednotenej Európy existovala už niekoľko storočí, no realizácia zjednotenia bola väčšinou narušená rozdielnosťou jazyka, náboženstva, kultúry, politickým zmýšľaním,

ekonomickými rozdielmi a mnohými ďalšími faktormi. Európa sa nedokázala zjednotiť ani počas takého veľkého ohrozenia akými boli nájazdy Turkov. Avšak v niektorých obdobiach a niektorých oblastiach bola Európa viac homogénna ako je tomu v súčasnosti. Napríklad do 16. storočia bolo na území Európy jednotné náboženstvo a dokonca aj jednotný jazyk – latinčina. V 19. storočí dokonca možno hovoriť aj o jednotnom európskom hospodárstve, keďže fungoval voľný pohyb kapitálu, pracovnej sily. Táto jednota bola narušená koncom storočia nacionalizmom, veľkou rivalitou jednotlivých štátov. Po 1. svetovej vojne sa Európa rozdelila na víťazov a porazených a zjednotenie bolo takmer nemožné. Myšlienka jednoty v Európe sa premietla do skutočnosti po 2. svetovej vojne aj keď sa jedná o jednotu rozdelenú na 2 strany (západoeurópsku a východoeurópsku). Sled udalostí v 90-tych rokoch spôsobilo postupné rozširovanie počtu členov EHS. Zároveň sa rozšírila spolupráca členských krajín v rôznorodejšom spektre, čo viedlo k podpísaniu tzv. „Maastrichtskej zmluvy“ v roku 1992. Uvedená zmluva upravuje názov EHS na Európske spoločenstvo (ďalej len ES) a jej podpisom vznikla EÚ s platnosťou od 1. novembra 1993. Podpísaním zmluvy boli prijaté 3 piliere, na ktorých je založená EÚ. Okrem spomínaného ES ostatné 2 piliere tvorili Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (ďalej len SZBP), Policajná a súdna spolupráca v trestných veciach. EÚ postupným rozširovaním nemohla ďalej fungovať v podmienkach navrhnutých pre 12 členov, preto došlo k reforme, kde sa snažila o posilnenie svojej akcieschopnosti, jednotnosť vo vystupovaní v oblasti zahraničnej politiky a tým posilnenie svojho postavenia v nej, zmenu právomocí, riešenie klimatických zmien, problematiku energetickej bezpečnosti, úpravu štruktúry inštitúcií EÚ a ďalší rad nových úloh vzhľadom k súčasnému zloženiu EÚ. Tieto všetky oblasti boli zahrnuté v tzv. „Lisabonskej zmluve“, ktorá nadobudla platnosť po „komplikovanej“ ratifikácii všetkými 27 členskými štátmi EÚ 1. decembra 2009. Táto zmluva novelizovala dovtedajšie zmluvy (Maastrichtskú, Rímsku) a mala za následok zlúčenie dovtedajšej trojpilierovej štruktúry. Zmluvou sa ES ruší a jeho právnym nástupcom sa stáva EÚ. Svojím rozširovaním narástla EÚ z pôvodných 6 členov na súčasných 27, čím sa zásadne zmenilo aj jej postavenie v zahraničnej a bezpečnostnej politike sveta. Nielen počtom obyvateľov EÚ (viac ako 500 miliónov), či veľkým podielom na HDP vo svete, ale aj čoraz aktívnejšou účasťou na plnení úloh v oblasti medzinárodného krízového manažmentu, si táto únia štátov Európy vynútila väčšiu pozornosť v úlohe významného „svetového hráča“. Za posledných 20 rokov sa EÚ aktívne zapájala do poskytovania rozvojovej pomoci, do riešenia nevojenských (Haiti) a vojenských krízových situácií vo svete (Čad, Balkán), rozvíjala diplomatickú aktivitu v oblasti mierového procesu na Blízkom východe, Iráne, či Balkáne, k čomu EÚ prispôsobila aj svoju bezpečnostnú a obrannú politiku.

2. SPOLOČNÁ BEZPEČNOSTNÁ A OBRANNÁ POLITIKA EÚ AKO NÁSTROJ NA RIEŠENIE KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ

Neoddeliteľnou súčasťou SZBP, spomenutej v predchádzajúcej časti, je Spoločná bezpečnostná a obranná politika (ďalej len SBOP), ktorá do prijatia Lisabonskej zmluvy bola nazývaná Európska bezpečnostná a obranná politika (ďalej len EBOP) a ako jej formálny vznik sa uvádza rok 1999. SBOP umožňuje poskytnutie civilných a vojenských kapacít členskými štátmi na prevenciu a riešenie krízových situácií v súlade s Chartou OSN mimo územia EÚ. Jedná sa prioritne o plnenie Petersberských úloh¹, ktoré však už boli zahrnuté v EBOP. SBOP rozširuje svoj rámec úloh v krízovom manažmente (základ Európska bezpečnostná stratégia z roku 2003) a ďalej zahŕňa aj vytvorenie spoločnej obrannej politiky EÚ, čo môže viesť k spoločnej obrane. Tento fakt potvrdzuje aj článok 11 odsek 1 Lisabonskej zmluvy:

---

¹ humanitárne a záchranné akcie, úlohy udržiavania mieru a úlohy bojových síl v krízovom manažmente, vrátane mierotvorných úloh

„Právomoc Únie v záležitostiach spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky sa vzťahuje na všetky oblasti zahraničnej politiky a všetky otázky týkajúce sa bezpečnosti Únie vrátane postupného vymedzenia spoločnej obrannej politiky, ktorá môže viesť k spoločnej obrane.“ [7]

Lisabonská zmluva tak vytvorila základný predpoklad k fungovaniu spoločnej obrannej politiky EÚ, ktorá zaväzuje členské štáty, že v prípade ozbrojenej agresie na území ktorejkoľvek členskej krajiny EÚ, ostatné členské krajiny jej poskytnú pomoc a podporu, v súlade s článkom 51 Charty OSN, všetkými dostupnými prostriedkami. Práva a povinnosti vyplývajúce zo spoločnej obrannej politiky EÚ sú však v súlade so záväzkami a právami NATO, ktoré zostáva pre jeho členov základom ich kolektívnej obrany a teda je možné hovoriť o transatlantickej väzbe SBOP a NATO.

SBOP je nástrojom, prostredníctvom ktorého EÚ napĺňa kľúčovú požiadavku definovanú v rámci Európskej bezpečnostnej stratégie a to posilniť úlohu EÚ v rámci globálnej bezpečnosti v súlade s jej potenciálom. SBOP vytvára podmienky pre vzájomnú koordináciu širokého spektra nástrojov tak, aby výsledkom bol synergický bezpečnostný systém.

V súlade s Európskou bezpečnostnou stratégiou, kde je uvedené, že *„Európa by mala byť pripravená prevziať svoj diel zodpovednosti za celosvetovú bezpečnosť a budovanie lepšieho sveta.“* [6], sa EÚ aktívne podieľa na budovaní globálnej bezpečnosti prostredníctvom rôznych nástrojov či už vojenského, alebo nevojenského charakteru. Misie civilného krízového manažmentu a vojenské operácie sú výrazom snahy členských krajín EÚ o komplexný prístup k riešeniu kríz vo svete a preto predstavujú špecifickú pridanú hodnotu SBOP. Misie EÚ zahŕňajú spoločné operácie odzbrojovania, humanitárne a záchranné misie, misie vojenského poradenstva a vojenskej pomoci, misie na predchádzanie konfliktom a na udržiavanie mieru, misie bojových síl v rámci krízového manažmentu vrátane misií na opätovné nastolenie mieru a stabilizačných operácií po ukončení konfliktu. Všetky tieto misie môžu prispievať k boju proti terorizmu, vrátane podpory tretích krajín v boji proti terorizmu na ich územiach. V posledných rokoch teda EÚ výraznou mierou prispela k stabilite a demokracii vo svojom susedstve, posilnila vzťahy so svojimi partnermi a prispela k riešeniu kríz a konfliktov vo svete. Tieto úspechy dosiahla vďaka pôsobeniu 28 stále prebiehajúcich alebo už ukončených misií SBOP vo svete (obrázok 1). Historicky prvou vojenskou operáciou EÚ za hranicami kontinentu bola misia v Kongu, ktorá trvala od 12. júna do 1. septembra 2003, jej kódové meno bolo Artemis. Operácia spustená na žiadosť OSN, na ktorej sa zúčastnilo 1 400 mužov viacnárodných jednotiek, bola vedená francúzskym generálom Jean-Paul Thonierom. Veľmi dôležitú úlohu na európskom kontinente zohrávala EÚ v misii v Macedónsku a v Bosne a Hercegovine, kde nahradila jednotky NATO. Vojenská misia na území Bosny a Hercegoviny pôsobí od 2. decembra 2004 pod názvom ALTHEA. Na Balkáne EÚ financuje v siedmich krajinách projekty pomoci na vybudovanie stabilných spoločností. V máji 2007 rozhodla EÚ o trojročnom vyslaní policajnej misie do Afganistanu. Začiatkom roku 2008 sa vyše 3 000 vojakov presunulo do pohraničnej oblasti Čadu a Stredoafrickej republiky, aby ochránili utečencov, ktorí utiekli pred bojmi v susednom sudánskom regióne Darfúr. V decembri 2008 vyslala do Kosova 1 900-člennú justičnú a policajnú jednotku, ktorej cieľom je zabezpečiť právo a poriadok. V misii EULEX pôsobí väčšina členských krajín EÚ spolu so 6 ďalšími nečlenskými krajinami. V decembri 2008 spustila EÚ svoju prvú námornú operáciu pod názvom ATALANTA. Jej poslaním je chrániť lode pred pirátmi pri somálskom pobreží a to najmä tie, ktoré do Somálska privážajú potravinovú pomoc. EÚ poskytuje technickú podporu na hraniciach medzi Ukrajinou a Moldavskom. Táto hraničná civilná misia bola vytvorená pod názvom EUBAM. Jej cieľom je napomáhať pri zvyšovaní účinnosti a spolupráce moldavských a ukrajinských zložiek pri

výkone hraničných a colných funkcií na spoločnej hranici s dôrazom na Podnesterskú oblasť, zavádzanie európskych štandardov. Ako posledná bola 16.8.2012 schválená nová misia v rámci SBOP na podporu nigerských orgánov pri budovaní ich kapacít na boj proti organizovanej trestnej činnosti a terorizmu. Toto je len časť z misií, ktorými sa SBOP podieľa na globálnej bezpečnosti.

Obrázok 1 Misie SBOP (zdroj <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations?lang=sk>)

Civilný krízový manažment sa zameriava predovšetkým na prípravu expertov, budovanie kapacít v oblasti polície, kontrolu hraníc, súdnictva, právneho poradenstva, ľudských práv, civilnej ochrany a civilnej administratívy. V členských štátoch EÚ sú civilné nástroje krízového manažmentu rozvinutejšie viac a lepšie než nástroje vojenské. Uvedená skutočnosť je v dôsledku celkového vývoja EÚ, ktorá bola v prvom rade formovaná na politicko-ekonomickú organizáciu a nie vojenskú. Vojenská stránka bola dlhodobo podceňovaná a preferované boli diplomatické prostriedky.

3. VPLYV GLOBÁLNYCH BEZPEČNOSTNÝCH HROZIEB NA BEZPEČNOSTNÚ A OBRANÚ POLITIKU EÚ

V minulosti boli snahy o vytvorenie „európskej armády“, no jej vytvorenie narážalo na odpor niektorých členských krajín. Napríklad Winston Churchill sa v roku 1950 usiloval o vytvorenie takejto armády, no dosiahnuť tento stav nebolo jednoduché, aj keď to bolo obdobie po vypuknutí kórejskej vojny kedy potreba takejto armády bola oveľa akútnejšia. V súčasnosti by sa na prvý pohľad mohlo zdať, že o niečo podobné sa snaží SBOP, no pri hlbšej analýze dnešnej SBOP je možné konštatovať, že jej cieľom v oblasti budovania vojenských kapacít nie je vytvorenie „európskych ozbrojených síl“. Na plnenie úloh sú využívané sily a prostriedky členských krajín, avšak kľúčové rozhodovacie právomoci, zodpovednosť, ako aj vlastníctvo samotných prostriedkov potrebných pre uskutočnenie misií ostáva naďalej v rukách členských krajín EÚ, pričom pod spoločné velenie EÚ prejdú iba počas doby ich vyslania v rámci misií SBOP – podobne, ako je tomu v NATO. K dosiahnutiu tohto stavu však SBOP prešla niekoľkými fázami vývoja, kedy sa postupne pod vplyvom svetových udalostí formovala. Pri pohľade do minulosti je možné povedať, že poskytnutie európskych vojenských kapacít na riešenie krízových situácií bolo iba na papieri a realnosť bola takmer mizivá. Ako príklad možno uviesť búrlivý rozpad Juhoslávie, ktorý zastihol Európu nepripravenú vyriešiť problém na vlastnom kontinente. Výsledkom neúspechu Európy v riešení tohto problému bol zásah Spojených štátov amerických, ktoré museli dvakrát vojensky zasiahnuť na Balkáne. SBOP však v posledných rokoch zaznamenala výraznú zmenu v realnosti poskytovania spôsobilostí a kapacít v prostredí krízového manažmentu. Dôvodom prečo krajiny EÚ začali výraznejšie rozvíjať realnosť poskytovania spôsobilostí a kapacít pre EÚ, boli skúsenosti z predchádzajúcich rokov, kde realnosť ovplyvnila účinok. K tomu aby v SBOP nastali takéto zmeny napomohlo niekoľko svetových udalostí, z ktorých si únia členských štátov vzala poučenie.

Prvá etapa krízy v regióne bývalej Juhoslávie v rokoch 1991-1995, ktorá prerástla do problému svetového významu, bola prvou skúškou pre zahraničnú politiku EÚ, kde sa očakávalo, že Maastrichtská zmluva môže priniesť úspech a posilniť akcieschopnosť únie v bezpečnostnej oblasti. No uvedený predpoklad sa nenaplnil z dôvodu vnútropolitických rozkolov v jednotlivých členských štátoch. Napriek počiatočným úspechom diplomacie, kde spoločenstvo využívalo všetky jej nástroje, ktoré malo k dispozícii, sa spoločenstvo dopustilo niekoľkých chýb, čo znížilo jeho kredibilitu. Zavedenie zbrojného embarga neprinieslo takmer žiadny úspech a zavedenie ekonomických sankcií nesplnilo svoj účel kvôli nesprávnemu riadeniu. Po týchto neúspechoch únia ustúpila z vedúcej pozície a tú prevzali Spojené štáty americké, ktoré svoju stratégiu boli schopné podporiť aj vojenskou silou. To sa ukázalo ako jedno z kľúčových momentov v celom procese na Balkáne. Spoločenstvo tak utrpelo neúspech v dôsledku nedostatku vojenských kapacít na vykonanie účinnej operácie spoločenstva a nejednoty členských krajín podporiť diplomatickú intervenciu vojenskou za účelom zvýšenia kredibility.

Eskalácia konfliktu v Kosove po druhý krát poukázala na fakt, že Európa nie je schopná riešiť krízové situácie na vlastnom kontinente bez cudzej pomoci. Jej diplomatické úsilie, embargo opäť nepriniesli úspech a vojenské posilnenie EÚ sa zdalo byť nevyhnutné. Výsledkom bolo nové formovanie bezpečnostnej a obrannej politiky zamerané na kvantitatívne vojenské ciele. S týmto obdobím sa preto spája budovanie vojenských kapacít a spôsobilostí. Počiatok má v Helsinkách Headline Goal z roku 1999, kde sa prijal záväzok viesť celé spektrum Petersberských úloh vojenskou silou o veľkosti 60 000 osôb, nasaditeľnou do 60 dní a udržateľnou na minimálne 1 rok spoločne s potrebnými vojenskými prvkami. Dôvodom na budovanie takýchto vojenských kapacít bol fakt, že európske štáty neboli v praxi schopné riešiť problémy na svojom kontinente a EBOP existovala len na papieri. Toto sa

prejavilo hlavne počas riešenia problémov v Kosove. Pôvodný záväzok 60 000 osôb bol zredukovaný na reálnejší počet takmer 20 000 osôb vzhľadom k možnostiam prispievateľských štátov.

Ďalšou významnou udalosťou, ktorá ovplyvnila formovanie SBOP je vojna v Iraku. Rozdielnosť názorov členských krajín EÚ v otázke podpory zásahu Spojených štátov amerických v Iraku viedlo k paralyzovaniu SBOP. Zapojenie jednotlivých štátov do tejto operácie bolo výhradne postavené na individualite a nie na spoločnom prístupe k riešeniu globálnej hrozby. Tento rozkol poukázal na fakt, že homogénnosť Európy v otázkach bezpečnosti je nestabilná, čo malo negatívny vplyv na postavenie EÚ ako významného globálneho bezpečnostného „hráča“ a partnera. Práve v dôsledku týchto skutočností bola v roku 2003 prijatá Európska bezpečnostná stratégia, ktorá potvrdila záujem EÚ posilniť svoje postavenie na medzinárodnej scéne prostredníctvom jednotnosti v otázkach medzinárodných vzťahov, zvýšenia aktivity a akcieschopnosti. Týmto vytvorila predpoklady pre budovanie vojenských spôsobilostí krízového manažmentu. Prioritnou úlohou v oblasti vojenských kapacít a spôsobilostí bolo budovanie tzv. „bojových skupín“ (Battle Groups – ďalej len BG), kde sa jedná o jednotky, ktoré budú schopné okamžite zasiahnuť na riešenie krízovej situácie vo vzdialenosti 6000 km od Bruselu a teda je možné povedať, že sa jedná o jednotky globálneho dosahu. Sú to jednotky rýchleho nasadenia v sile približne práporu (asi 1 500 osôb), ktoré budú pripravené na plné operačné nasadenie do 10 dní od rozhodnutia Rady EÚ. Zložené môžu byť z príslušníkov jednej členskej krajiny alebo skupiny krajín. O ich vytvorení sa rozhodlo v roku 2004, kedy sa ministri obrany členských krajín EÚ dohodli na 13 bojových skupinách. Na vytvorení týchto bojových jednotiek sa môžu podieľať aj nečlenské krajiny EÚ, ktoré kandidujú na vstup do EÚ a sú členmi NATO. V doterajšej histórii neboli tieto jednotky použité. Táto akcieschopnosť EÚ nebola využitá ani v prípade zásahu v Líbyi, kde riešenie tejto krízy prevzali na seba jednotlivé štáty a NATO. Je však možné konštatovať, že od roku 2004 došlo k zmene formovania SBOP so zameraním skôr na kvalitatívne ukazovatele rozvoja vojenských nástrojov krízového manažmentu ako na kvantitatívne.

Európska bezpečnostná stratégia mala signalizovať, že EÚ sa chce stať rovnocenným bezpečnostným aktérom pre ostatné veľmoci sveta. V nej špecifikovala kľúčové globálne bezpečnostné hrozby a strategické ciele, ktoré chce dosiahnuť. Okrem zachovania stability vlastného kontinentu, vyšpecifikovala ciele na zabezpečenie stability a prosperity v iných častiach sveta. K tomu prijala niekoľko nástrojov, ktorými svoje ciele chcela naplniť. Ako hlavné bolo vytvorenie strategických partnerstiev, rozširovanie únie, budovanie koherentnej zahraničnej politiky.

Zrod Európskej politiky susedstva (European Neighbourhood Policy – ENP) sa datuje k marcu 2003, k Vyhláseniu Európskej komisie o "Širšej Európe" a zverejnení Stratégie Európskej politiky susedstva (ďalej len EPS), čím boli nahradené dovtedajšie programy cezhraničnej spolupráce. Táto politika zohráva prioritu EÚ v oblasti vonkajších vzťahov.

Ciele EPS:

- zdieľanie výhod rozšírenia EÚ s krajinami susedstva,
- posilňovanie stability, bezpečnosti, blahobytu,
- boj proti terorizmu, riešenie konfliktov,
- posilňovanie ekonomických a politických väzieb s krajinami, ktoré susedia s EÚ a nepredpokladá sa, že by sa niekedy v budúcnosti stali členmi EÚ.

EPS funguje na zmluvných vzťahoch v podobe Dohody o partnerstve a spolupráci a Asociačných dohôd. V prvej vlně bola aktivovaná spolupráca s Alžírskom, Egyptom, Izraelom, Jordánskom, Libanom, Marokom, Moldavskom, Palestínskou samosprávou,

Tuniskom a Ukrajinou. V priebehu roku 2004 EÚ prizvala k spolupráci štáty južného Kaukazu: Arménska, Azerbajdžanu a Gruzínska. Z EPS sú vyňaté štáty Európskeho združenia voľného obchodu, kandidátskych krajín na vstup do EÚ, alebo krajín, ktoré by v budúcnosti mohli kandidovať na vstup do EÚ a Ruska. Vzťah Ruska a EÚ funguje na báze Strategického partnerstva. Financovanie EPS je založené od roku 2007 na mechanizme European Neighbourhood and Partnership Instrument (ďalej len ENPI), ktorý nahradil mechanizmus MEDA a TACIS.

Dôležitú úlohu v tejto oblasti zohráva aj Európska obranná agentúra (European defense agency – ďalej len EDA), ktorá svojou činnosťou od roku 2004 posilňuje pozíciu EÚ vo výskume, vývoji, technologickom rozvoji obranného priemyslu a celkovom rozvoji spôsobilostí a kapacít. Vznikla s cieľom:

- zlepšiť obranyschopnosť EÚ, najmä v oblasti krízového riadenia,
- podporovať spoluprácu EÚ v oblasti vyzbrojovania,
- posilniť priemyselnú a technologickú základňu obrany EÚ a vytvoriť európsky konkurencieschopný trh s obranným vybavením,
- podporovať výskum s cieľom posilnenia priemyselného a technologického potenciálu.

4. ZMENY BEZPEČNOSTNEJ A OBRANNEJ POLITIKY PO PRIJATÍ LISABONSKEJ ZMLUVY

Svet prešiel v 20. storočí globalizáciou, ktorá poznamenala aj vývoj dejín na začiatku nasledujúceho storočia. V tomto období nie je možné, aby súčasné bezpečnostné výzvy (terorizmus, energetická závislosť, klimatické zmeny, trvalo udržateľný rozvoj) účinne riešil jeden štát. K ich vyriešeniu je nutné vytvárať koalície, spoločenstvá akým je napríklad aj EÚ, ktoré budú ako homogénny celok vystupovať pri riešení situácií. K dosiahnutiu tohto cieľa sa EÚ usiluje o „zosúladenie nástrojov zahraničnej politiky EÚ pri tvorbe a prijímaní nových politik“ [7] čo posilní jej pozíciu na svetovej politickej scéne. Pozíciu významného „svetového hráča“ napomáha EÚ upevniť aj SZBP, ktorá po ratifikácii Lisabonskej zmluvy, stále silnejšie napomáha k napĺňaniu tohto cieľa. V predmetnej zmluve sa okrem skôr uvedených úloh (jednota vystupovania, spoločné ciele, zásady) rozšírilo oprávnenie konať v záujme slobody, bezpečnosti, spravodlivosti a tým lepšie bojovať proti terorizmu. Taktiež boli do zmluvy zahrnuté oblasti civilnej ochrany, humanitárnej pomoci a verejného zdravia v prípade hrozby pre bezpečnosť európskych občanov. Zmluva vytvára predpoklad na riešenie globálnych bezpečnostných výziev širokého spektra, čo dokazuje aj článok 2 Lisabonskej zmluvy:

„Únia vo vzťahoch so zvyškom sveta potvrdzuje a podporuje svoje hodnoty a záujmy a prispieva k ochrane svojich občanov. Prispieva k mieru, bezpečnosti, trvalo udržateľnému rozvoju Zeme, k solidarite a vzájomnému rešpektovaniu sa národov, k voľnému a spravodlivému obchodu, k odstráneniu chudoby a k ochrane ľudských práv, najmä práv dieťaťa, ako aj k prísnemu dodržiavaniu a rozvoju medzinárodného práva, najmä k dodržiavaniu zásad Charty Organizácie Spojených národov“. [7]

Úlohu Európy, ako aktéra na svetovej scéne, je možné splniť len jednotným vystupovaním EÚ navonok, čo práve umožnila Lisabonská zmluva. Jej prijatím novovytvorená funkcia vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku a súčasne podpredsedu Komisie, zvyšuje účinok a jednotnosť zahraničných krokov Únie a zároveň ich zviditeľňuje. Vznikom Európskej služby pre vonkajšiu činnosť sa podporila činnosť vysokého predstaviteľa. Právna subjektivita EÚ posilňuje

jej vyjednávaciu pozíciu a vytvára obraz silného partnera pre tretie krajiny a medzinárodné organizácie.

ZÁVER

Po ukončení studenej vojny došlo v Európe v dôsledku zmeny bezpečnostnej situácie vo svete k oslabeniu vojenských a civilných kapacít krízového manažmentu, ktoré sa však pod vplyvom bezpečnostných hrozieb na konci 90-tych rokov opäť dostali do väčšej pozornosti. Až niekoľko dôležitých svetových udalostí ukázalo Európe, že svojimi prevažne civilnými nástrojmi krízového manažmentu nedokáže čeliť novým bezpečnostným hrozbám. Aj vojny na Balkáne poukázali na slabé stránky zahraničnej a bezpečnostnej politiky, kde diplomatické opatrenia neboli podporené vojenskými, čo malo za následok bezmocnosť EÚ v riešení problému na vlastnom kontinente. Tieto ponaučenia z krízových situácií prinútili EÚ vytvoriť nástroje civilného a vojenského krízového manažmentu, čoho výsledkom bolo vybudovanie kapacít a spôsobilostí na riešenie kríz. Uvedené spolu s ďalšími nástrojmi zahraničnej a obrannej politiky posilnilo postavenie EÚ v medzinárodných vzťahoch. Budovaním bojových skupín sa zvýšila akcieszopnosť EÚ, no o úspechu či neúspechu budovania tohto prvku je ťažké hovoriť, keďže nebol ešte nikdy použitý. Preto tu môže vznikáť polemika o veľkosti, reakčnom čase, realnosti a riziku nasadenia týchto skupín. K vedeniu diskusie o týchto aspektoch bojových skupín napomáha aj ekonomická kríza, počas ktorej európske štáty vynakladajú na svoju obranu oveľa menej ako je to odporúčané a „zoštíhľujú“ štruktúru svojich armád.

EÚ sa vybudovaním rôznorodých kapacít a rozvojom celého radu spôsobilostí snaží posilňovať svoje postavenie vo svete nielen ako ekonomického, ale aj politického a bezpečnostného hráča a tým si vytvoriť čo najlepšie východiskové podmienky k riešeniu krízových situácií vo svete komplexným spôsobom.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] HOFREITER, Ladislav: 2004. *Bezpečnosť, bezpečnostné riziká a ohrozenia*. 1. vyd. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline. 2004. 146 s. ISBN 80-8070-181-4.
- [2] HOFREITER, Ladislav: 2006. *Securitológia*, 1. vyd. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši. 2006. 138 s. ISBN 80-8040-310-4.
- [3] EUROPEAN COMMISSION: *Strategic objectives 2000 – 2005: Shaping the New Europe*. Brusel. 2000
- [4] EURÓPSKA KOMISIA: *Vonkajšie vzťahy EÚ*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.ec.europa.eu>>.
- [5] EURÓPSKA KOMISIA: *Zahraničná politika EÚ*, [online] Dostupné na internete: <<http://www.ec.europa.eu>>.
- [6] *Európska bezpečnostná stratégia*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu>>.
- [7] *Lisabonská zmluva*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.europa.eu>>.

Ing. Peter ZIBRÍK
Osloboditeľov 6, Polomka
zibrik.peter@gmail.com

ANALÝZA RIZÍK V SYSTÉME NA PODPORU ROZHODOVANIA SIMS

Miroslav ŽÁK, Pavel BUČKA

ABSTRACT

The paper describes the risk analysis in decision support systems with the using of SIMS project. The development and extension of personal computers had significant asset to the increase in the use of systems for decision support. These systems help commanders and staffs to optimize their decisions, the procedures for conducting operations and also improve the quality of their preparation. In decision support systems are crucial information. The basis for the forces protection in peace support operations are general approaches to crises management. Risk management is seen as an integral part of good management practice, as an iterative process consisting of steps that allow its sequence of continuous improvement of decisions. Commander will be able to take high quality decisions that are expected of him only by understanding of the problem. Developing an instinctive perception of the operating environment will help the commander to decide when to make decisions and help him in the actual decision making process.

Key Words: risk analysis, decision support systems, forces protection, operation, preparation, SIMS.

ÚVOD

Vojenské velenie na všetkých stupňoch predstavuje schopnosť rozhodovania, ktorého motiváciou a zámerom je splniť dané misie/bojové úlohy. Velenie zahŕňa predstavu o požadovanom výsledku alebo výsledkoch, ktoré majú byť dosiahnuté, ako aj poňatie koncepcií, stanovenie priorít a pridelenie prostriedkov, schopnosť posúdiť osoby a ohrozenia. Jeho súčasťou je i kontinuálny proces prehodnocovania situácie. Veliteľ rozhoduje o postupe činností a riadi velenie. Vedenie a rozhodovanie patria medzi jeho najhlavnejšie povinnosti. Velenie si zároveň vyžaduje veľkú zodpovednosť a riadenie. Avšak riadenie nie je ekvivalentom velenia, ale iba jeho súčasťou. Riadenie vykonávajú spoločne veliteľ a jeho štáb.

Rozvoj výpočtovej techniky a najmä rozšírenie osobných počítačov prispelo významne k nárastu využívania systémov na podporu rozhodovania. Systémy na podporu rozhodovania sa chápu ako počítačové systémy interakčného charakteru, tvorené modelovým, programovým a informačným zabezpečením. Tieto systémy pomáhajú veliteľom a štábom optimalizovať prijímané rozhodnutia, postupy pri vedení operácií a taktiež skvalitňovať prípravu na vedenie operácií. Technickou základňou systémov na podporu rozhodovania sú spravidla osobné počítače zapojené do počítačových sietí. Charakteristickým rysom týchto systémov je dialógový charakter ich používania.

1. INFORMÁCIE V SYSTÉMOCH NA PODPORU ROZHODOVANIA A OCHRANA VOJSK

V systémoch na podporu rozhodovania majú kľúčovú úlohu informácie. Túto skutočnosť podporuje aj fakt, že niekedy sa rozhodovacie procesy chápu ako procesy zhromažďovania a transformácie vstupných informácií do výstupných informácií a interpretácia týchto informácií.

Pre dosiahnutie potrebnej kvality riešenia rozhodovacích problémov je potrebné zabezpečiť nielen požadovaný objem spoľahlivých a dostatočne presných informácií, ale aj ich správnu interpretáciu. Toto vyžaduje od subjektu rozhodovania správnu interpretáciu získaných informácií, najmä informácií nečíselnej povahy. Dôležité je i správne posúdenie vstupných i výstupných informácií pri využití matematických metód na analýzu získaných informácií a ich využitie aj pre následnú ochranu síl.

Účelom ochrany síl je plánovať, riadiť a koordinovať vykonávanie širokého spektra aktívnych a pasívnych opatrení na ochranu síl (minimalizovať hrozby a riziká), a tým znásobiť účinok ich operačného použitia (maximalizovať operačné spôsobilosti). Opatrenia na ochranu síl spravidla nezakladajú nároky na osobitné sily na ich vykonávanie.

Ochrana síl vyrovnáva nezlučiteľné priority potrieb zachovania spôsobilosti síl s cieľom udržať voľnosť manévru. Je málo pravdepodobné, že dostupné sily a prostriedky umožnia rovnakú úroveň ochrany všetkých síl. Preto sa pri plánovaní ochrany síl stanovujú jej priority. Priority sa kladú na ochranu ťažiskových prvkov, tak hmotných, ako je logistika, ako aj nehmotných, akými sú súdržnosť alebo politická vôľa, ktorú ovplyvňuje aj verejná mienka. Ochrana síl taktiež vyžaduje aplikáciu preventívnych opatrení, ktoré sú prioritne stanovené na základe úlohy a hrozby.

Ochrana síl by mala byť založená na riadení rizík, nie na ich eliminácii. Obete, zranenia, úmysly a náhody sú realitou vojenských operácií a snaha úplne sa im vyhnúť môže mať nepriaznivý vplyv na úspech operácie. Riadenie rizika je proces, ktorý napomáha posudzovať hrozby spojené s každou činnosťou (výcvikom, bojovou úlohou, operáciou a pod.) nasadených ozbrojených síl.

Základom pre riešenie otázok ochrany síl v operáciách na podporu mieru by mali byť všeobecné prístupy k riešeniu kríz rozpracované v manažérstve rizika [1]. Manažérstvo rizika poskytuje všeobecný návod na určovanie súvislostí, identifikáciu, analýzu, vyhodnocovanie, zaobchádzanie, komunikáciu a trvalé monitorovanie rizík. Manažérstvo rizika sa chápe ako integrálna súčasť dobrej manažérskej praxe, ako iteratívny proces skladajúci sa z krokov, ktoré svojou postupnosťou umožňujú trvalé zlepšovanie pri rozhodovaní. V súlade s touto normou manažérstvo rizika zahrňuje logické a systematické metódy určovania súvislostí, identifikovania, analýzy, vyhodnotenia, zaobchádzania, monitorovania a oznamovania rizík súvisiacich s akoukoľvek činnosťou, funkciou alebo spôsobom, ktorý organizáciám umožní minimalizovať straty a maximalizovať príležitosti. Manažérstvo rizika sa zaoberá aj identifikáciou príležitostí a znižovaním strát.

K hlavným prvkom procesu manažérstva rizika patria [1]:

a) Určenie súvislostí.

Určia sa strategické a organizačné súvislosti s manažérstvom rizika, v ktorých proces prebieha. Určia sa kritériá, v porovnaní s ktorými sa bude riziko hodnotiť, a definuje sa štruktúra analýzy.

b) Identifikácia rizík.

Identifikuje sa, čo, prečo a ako môže nastať, ako základ na ďalšiu analýzu.

c) Analýza rizík.

Určia sa jestvujúce regulačné opatrenia a analyzujú sa riziká v termínoch následkov a možností súvisiacich s týmito opatreniami. Analýza má brať do úvahy množinu potenciálnych následkov a možností, že tieto následky nastanú. Následok a možnosť možno kombinovať, čím sa získa vierohodnosť rizika.

d) Vyhodnotenie rizík.

Porovná sa vierohodnosť rizík s vopred určenými kritériami. To umožní zatriedenie rizík a ďalej identifikáciu priorít pre manažment. Ak úrovne určených rizík sú malé, môžu sa dostať do prijateľnej kategórie a ďalšie opatrenia nie sú potrebné.

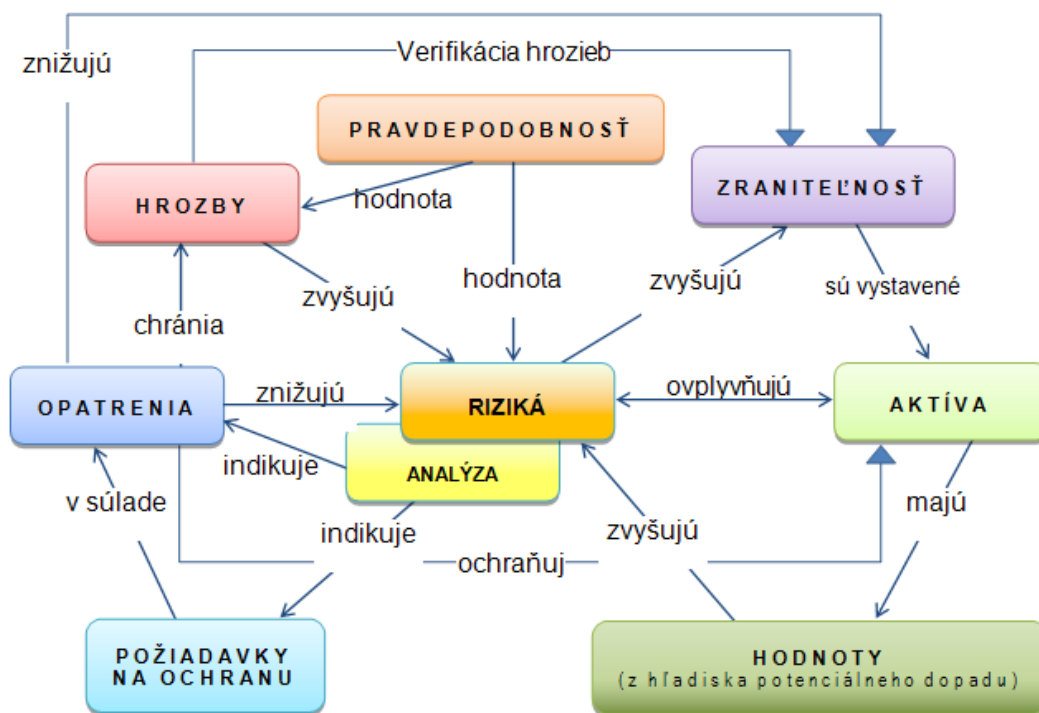
e) Zaoberanie s rizikami.

Akceptujú sa a monitorujú riziká s nízkymi prioritami. Pre iné riziká sa vypracuje a zavedie osobitný manažérsky plán, ktorý musí zvažovať aj financovanie.

2. ANALÝZA RIZÍK V SYSTÉME NA PODPORU ROZHODOVANIA SIMS

Postup pri analýze a verifikácii rizík v systéme SIMS je znázornený na obrázku (Obrázok 1). Riadenie rizík sa sústreďuje najmä na posúdenie a identifikáciu zdrojov rizík, ich následkov a odhad vierohodnosti, s akou tieto následky nastanú a na zaoberanie s rizikami. Riziko sa analyzuje kombinovaním odhadov následkov a pravdepodobnosti ich vzniku a uvádza sa do súvislosti s jestvujúcimi kontrolnými opatreniami [2].

Pri určovaní súvislostí treba určiť a definovať základné parametre, v rámci ktorých sa riziká musia riadiť, aby sa poskytol aj návod na rozhodovanie. Ide najmä o pochopenie poslania misie (bojovej úlohy). Predstavuje to logický postup na získanie a odvodenie stanovených a odvodených úloh vyplývajúcich z poslania jednotky a zo zámeru jeho realizácie. Je to dynamický proces, ktorý pokračuje podľa hodnotenia a vývoja situácie, ako aj stanoveného poslania alebo bojovej úlohy. Analýza poslania misie (bojovej úlohy) zahŕňa analýzu pokynov nadriadeného, analýzu bezpečnostnej situácie a vojenských smerníc vrátane cieľov a požiadaviek na dosiahnutie cieľového stavu a predbežných podmienok úspechu.

Obrázok 1 Postup pri analýze a verifikácii rizík v systéme SIMS

Zahŕňa taktiež stanovenie tých spôsobilostí, ktoré sú rozhodujúce pre dosiahnutie úspešného splnenia poslania (bojovej úlohy). Tie sú odvodené z definovania a analýzy poslania misie (bojovej úlohy), ako aj stanovených a odvodených úloh, obmedzujúcich podmienok, zákazov, predpokladov, variantu pôsobenia zvoleného v procese operačného plánovania a v neposlednom rade na základe fyzickej kontroly. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že určenie rozhodujúcich spôsobilostí je zhodnotením a zhrnutím kvantitatívnych, ako aj kvalitatívnych faktorov. Tieto faktory zahŕňajú administratívu, personál, materiál, zariadenia, infraštruktúru, informácie a činnosť, ktoré ak by boli prezradené, spôsobia zranenie, stratu alebo zničenie a ohrozili by splnenie poslania misie (bojovej úlohy). Faktory sa hodnotia podľa ich dôležitosti, účinku a schopnosti znovu obnovenia a sú prioritizované – uprednostňované podľa dôležitosti. Určenie rozhodujúcich spôsobilostí umožní, aby sa úsilie pri hodnotení rizík zameralo hlavne na zhodnotenie pravdepodobnosti hrozieb a ich dopadov na zraniteľnosť spôsobilostí rozhodujúcich pre splnenie poslania/bojovej úlohy.

Identifikácia rizík sa zameriava na riziká, ktoré sa majú riadiť. Obsažná identifikácia ako výsledok dobre štruktúrovaného systematického procesu je kritická, pretože potenciálne riziko, ktoré sa v tejto etape neidentifikuje, sa z ďalšej analýzy vylučuje. Identifikácia má zahŕňať všetky riziká bez ohľadu na to, či sú alebo nie sú pod kontrolou organizácie. Cieľom je vytvoriť obsažný zoznam udalostí, ktoré by mohli ovplyvniť priebeh operácie. Tieto udalosti sa potom rozoberajú podrobnejšie s cieľom zistiť, čo sa môže stať. Keď vypracujeme zoznam udalostí, je nevyhnutné zvážiť možné príčiny a scenáre. Jestvuje veľa možností, ako sa udalosť iniciuje. Dôležité je, aby sa nezabudlo na závažné príčiny.

Cieľom analýzy je oddeliť malé prijateľné riziká od veľkých rizík a poskytnúť údaje, ktoré by pomohli pri hodnotení rizík a zaobchádzaní s nimi. Analýza rizík zahŕňa posúdenie zdrojov rizík, ich následkov a odhadu vierohodnosti, s akou tieto následky nastanú. Môžu sa identifikovať faktory, ktoré ovplyvňujú následky a pravdepodobnosť ich vzniku. Riziko sa analyzuje kombinovaním odhadov následkov a pravdepodobnosti ich vzniku a uvádza sa do súvislosti s jestvujúcimi kontrolnými opatreniami. Možno vykonať predbežnú analýzu, aby sa z podrobnej štúdie vylúčili podobné riziká alebo riziká s malým dosahom. Ak je to možné, musí sa urobiť zoznam vylúčených rizík, aby sa preukázala úplnosť analýzy rizika.

Riziko predstavuje možnosť zlyhania, zranenia alebo straty v dôsledku hrozby využívajúcej zraniteľnosť alebo nebezpečenstvo. Hodnotenie rizika berie do úvahy [3]:

- pravdepodobnosť toho, že dôjde k incidentu spôsobenému hrozbou alebo nebezpečenstvom,
- pravdepodobnosť, že príslušná zraniteľnosť bude využitá,
- vplyv na úspech poslania/bojovej úlohy vo vzťahu k počtu zabitých alebo počtu a úrovni zraneného personálu, poškodenia materiálu alebo zariadení, strát alebo poškodenia informácií alebo iných faktorov tykajúcich sa poslania/bojovej úlohy, akou je napr. morálka ovplyvnená samotným útokom.

Zraniteľnosť predstavuje slabé stránky nasadených síl a prostriedkov, ktoré môže protivník využiť vo svoj prospech. Zraniteľnosť zahŕňa nedostatky plánovania, operačnej pripravenosti a výcviku, ostražitosti, výstrah, fyzickej bezpečnosti, zálohovania a bojaschopnosti. Hodnotenie zraniteľnosti je proces využívaný na určenie slabých stránok síl a prostriedkov a na určenie možnosti vedenia útoku hrozby identifikovanej v hodnotení hrozieb. Hodnotenie zraniteľnosti zhromažďuje a preveruje informácie o slabých stránkach síl a prostriedkov, vrátane personálu, materiálu, zariadení, infraštruktúry, informácií a činnosti. Hodnotenie zraniteľnosti síl a prostriedkov môže vykonávať viacodborový tím, alebo špecialisti, ktorí hodnotia štruktúrnu zraniteľnosť zariadení. Výsledkom hodnotenia

zraniteľnosti je odhalenie nedostatkov alebo slabých stránok, ktoré robia sily a prostriedky zraniteľnými z hľadiska známych, alebo pravdepodobných hrozieb [4].

Takéto hodnotenia doplnené aktuálnymi spravodajskými informáciami (vrátane výstrah a varovaní) dovoľujú veliteľom na všetkých úrovniach hodnotiť zámery protivníka v rámci operačného priestoru a rozhodnúť o spôsobe ochrany vlastných síl. Ochrana síl využíva proces riadenia rizík a opatrení obsahujúci hodnotenie hrozieb. Hodnotenie hrozieb je spravodajským hodnotením hrozieb a rizík ohrozujúcich plnenie poslania a bojových úloh nasadených síl v definovanom geografickom priestore (štát alebo región). Hodnotenie hrozieb určuje schopnosť a odhodlanie identifikovaného jednotlivca, skupiny alebo organizácie vykonať identifikovanú hrozbu. Hodnotenie hrozieb je časťou spravodajského procesu, ktorý podporuje proces výstrahy na hrozbu a rozhodovacieho procesu riadenia rizík a opatrení. Pri hodnotení hrozieb je potrebné brať do úvahy aj zločin, environmentálne riziká a etnické alebo politické vzťahy obyvateľstva.

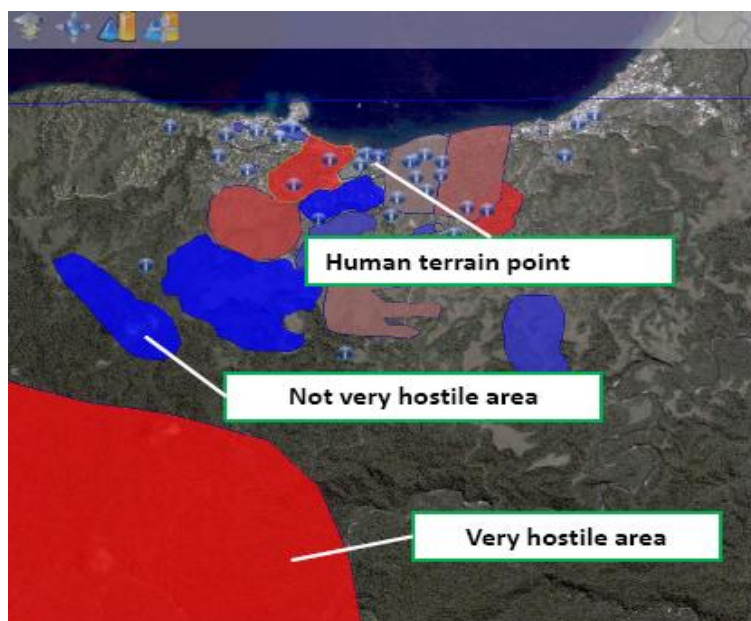
3. ZAOBCHÁDZANIE S RIZIKOM A ZVÝŠENIE OCHRANY SÍL S VYUŽITÍM SYSTÉMU SIMS

Zaobchádzanie s rizikom zahŕňa identifikáciu rozsahu voliteľných opatrení na zaobchádzanie s rizikom, ich posúdenie, prípravu plánov zaobchádzania s rizikom a ich zavedenie. Voliteľné opatrenia, ktoré sa navzájom nemusia vylučovať alebo nemusia byť vhodné vo všetkých prípadoch, zahŕňajú tieto opatrenia:

a) Vyvarovanie sa rizika

Vyvarovanie sa rizika rozhodnutím nepokračovať s činnosťou, ktorá pravdepodobne vyvolá riziko (tam, kde je to praktické). Vyvarovanie sa rizika môže byť nevhodným dôsledkom averzie k riziku, čo je tendencia mnohých veliteľov. Nevhodné vyvarovanie sa rizika môže zvýšiť závažnosť iných rizík. Averzia k riziku vyúsťuje do:

- rozhodnutí vyhnúť sa rizikám alebo ich ignorovať bez ohľadu na dostupné informácie a časové straty a náklady súvisiace s ich zaobchádzaním,
- neochoty zaoberať sa rizikom,
- ponechania kritických riešení alebo rozhodnutí na druhých,
- odloženia činnosti alebo rozhodnutí, ktoré sa nemôžu obísť.

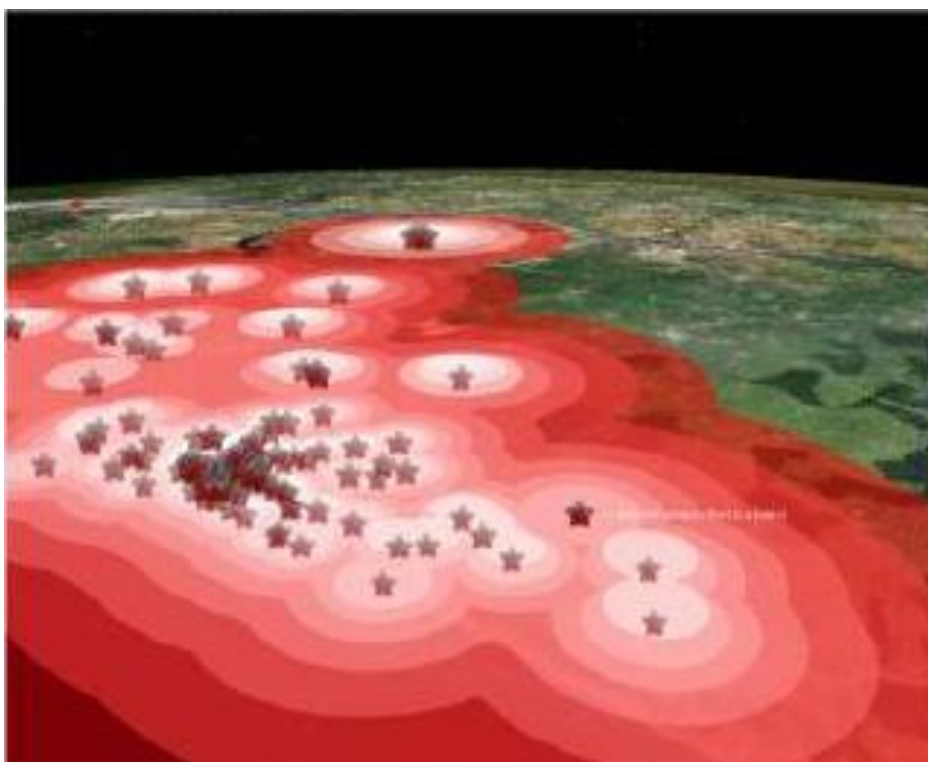

Obrázok 2 Rizikové oblasti v operačnom priestore

Z celej plejády procesov riadenia rizík je pre názornosť možné použiť niekoľko príkladov. Príkladom pre vyvarovanie sa riziku je napríklad označenie nebezpečného priestoru a vytvorenie zábran, ktoré zamedzia vstup do uvedeného priestoru. V systéme SIMS je možné rizikové oblasti farebne zobrazit' (červená farba) a pri plánovaní presunov sa týmto vyhýbať (Obrázok 2) [5].

b) Zníženie vierohodnosti výskytu rizika

Príkladom môžu byť zvýšenie ochrany vojsk, spolupráca s miestnou políciou, skvalitnenie prieskumu, skvalitnenie informačného zabezpečenia systémov velenia a riadenia, inšpekcie a kontroly procesov, skvalitnenie výcviku vojsk, organizačné usporiadanie a podobne. V systéme SIMS je napríklad možné zobrazit' palebné prikrytie vlastných síl s využitím rôznych palebných prostriedkov. Prikrytie síl tak zvyšuje ich ochranu v operačnom priestore a znižuje riziko ich napadnutia. Príklad prikrytia palebnými prostriedkami je uvedený na obrázku (Obrázok 3) [6].

Obrázok 3 Zobrazenie zvýšenia ochrany síl v systéme SIMS

c) Obmedzenie následkov rizika

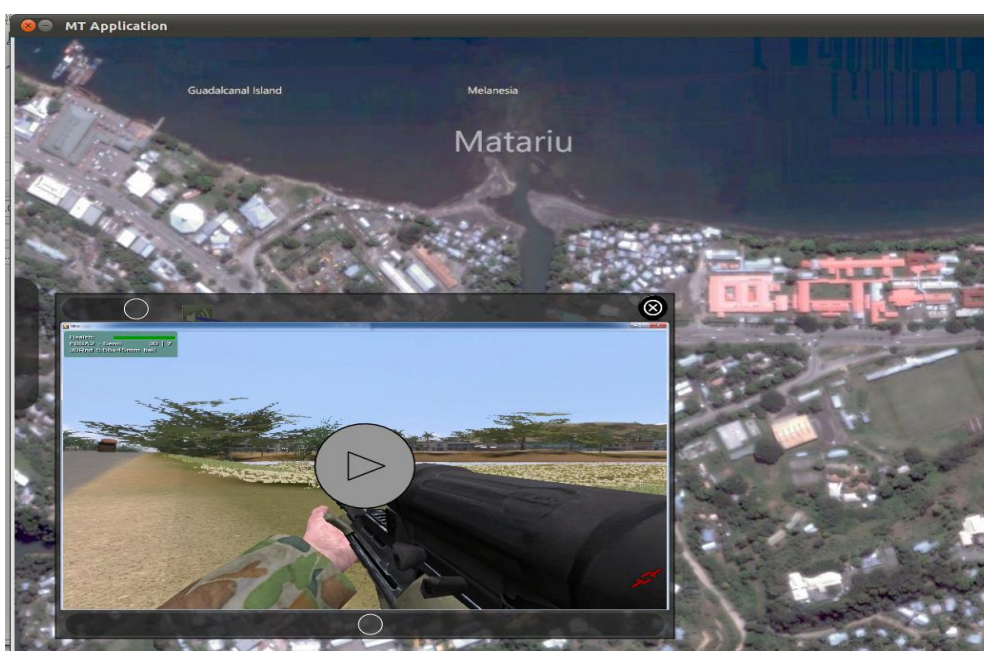
Príkladom pre obmedzenie následkov rizika (zmiernenie) je využitie technických prostriedkov (Obrázok 4), ktoré je možné využiť pri práci s nebezpečnými predmetmi a tým znížiť pravdepodobnosť a rozsah potenciálneho zranenia alebo úmrtia príslušníkov spojeneckých síl [6].

Obrázok 4 Zobrazenie zvýšenia ochrany síl využitím obrnenej techniky

d) Prenos rizika

Tento krok sa týka ďalšej strany, ktorá preberie nejakú časť rizika alebo sa bude na nej podieľať. Mechanizmy zahŕňajú využívanie technických zariadení, zmlúv, poisťovacích dohôd a dohôd o rozdelení zodpovednosti za bezpečnosť s miestnymi organizáciami. Prenos rizika na mechanizmy alebo ďalšie strany alebo fyzický prenos na iné miesta zníži riziko pre spojenecké vojská, nemusí však znížiť celkovú úroveň rizika v operačnom priestore. Keď sa riziká v plnom rozsahu alebo iba čiastočne preniesú, organizácia, ktorá ich preniesla sa stretáva s novým rizikom vyvolaným tým, že organizácia, na ktorú sa riziko prenieslo, nemusí byť schopná riziko efektívne riadiť. Príkladom pre prenos rizika môže byť aj využitie technických a bezpilotných prostriedkov pri snahe zamedziť potenciálnemu zraneniu alebo úmrtiu personálu (Obrázok 5) [6].

Obrázok 5 Zobrazenie priestoru pre prieskum bezpilotným prostriedkom v systéme SIMS

e) Akceptovanie rizika.

Po znížení alebo prenose rizík môžu jestvovať reziduálne riziká, ktoré sa zachovávajú. Preto treba vypracovať plány riadenia následkov týchto rizík, ak nastanú, vrátane identifikácie prostriedkov ich riešenia. Riziká možno monitorovať a zaoberať sa nimi až dosiahnu určitý stanovený prah pravdepodobnosti. Vtedy sa identifikujú alebo vhodne prenesú a rozhodne sa, či sa nimi začneme zaoberať. Príkladom pre akceptovanie rizika je vykonávanie činnosti v potenciálne nebezpečnom priestore s vedomím, že existuje možnosť zranenia alebo úmrtia personálu.

Pre tento prípad systém SIMS umožňuje monitorovať priestory s malým reziduálnym rizikom a podľa vývoja situácie prijať prípadné opatrenia pre zvýšenie ochrany síl. Na obrázku je uvedený príklad monitorovania mosta, ktorý sa nachádza na trase presunu jednotky (Obrázok 6) [6].

Obrázok 6 Zobrazenie situácie vo zvolenom bode presunu kolóny

Riadenie rizík a opatrení ochrany integruje postupy posudzovania dôležitosti síl a prostriedkov, hrozieb a zraniteľnosti a zvažuje riziko kompromisu alebo strát v porovnaní s cenou vloženou do prijatých opatrení ochrany a ich vplyvom na úspech poslania/bojovej úlohy. Realizácia zodpovedajúcich opatrení ochrany vlastných síl zníži pravdepodobnosť a vážnosť rôznych hrozieb, rizík, ako aj zraniteľnosť síl a prostriedkov. Riadenie rizík a opatrení ochrany je proces, ktorý rozoznáva, hodnotí, vyberá a uplatňuje opatrenia na zníženie známych rizík úmerných úspechu poslania/bojových úloh. Správnym riadením a prijímaním adekvátnych opatrení na ochranu síl sa môže znemožniť, zabrániť, zistiť, izolovať, poprieť, brániť pred útokom, poraziť alebo rozbiť útok alebo riziko [6].

Rozhodnutie týkajúce sa rizík je vecou veliteľa. Vychádza zo smerníc najbližšieho nadriadeného, ktoré určujú mieru prijateľného rizika. Konečné rozhodnutie týkajúce sa riadenia rizík a prijatia opatrení ochrany vlastných síl vydáva veliteľ. Veliteľ môže vykonávať rozbor, v ktorom porovnáva navrhované riadenie rizík alebo prijímané opatrenia ochrany síl s dosiahnutou mierou obmedzenia rizika.

Pretože úplná eliminácia hrozieb nie je možná, flexibilným riadením rizika sa dosahuje to, aby prípadné neprimerané opatrenia ochrany síl nenarušili bojový potenciál a operačnú použiteľnosť nasadených ozbrojených síl. Riadenie rizika je preto neoddeliteľnou súčasťou procesu operačného plánovania. Štáb v tomto procese aplikuje riadenie rizika predovšetkým vo fáze tvorby variantov pôsobenia, avšak veliteľ musí vyžadovať zahrnutie riadenia rizika do všetkých fáz procesu operačného plánovania. Preto komplexný proces hodnotenia rizík, ako súčasť ochrany síl, je nevyhnutnosťou pre smerovanie rozhodovacieho procesu v riadení rizík a stanovovaní priorit.

Efektívne rozhodnutia sú pre operačný úspech rozhodujúce. Operačný veliteľ sám robí rozhodnutia a zameriava sa skôr na kvalitu, načasovanie a pochopenie daného rozhodnutia zo strany podriadených a štábu než na metódu použitú na dosiahnutie takéhoto rozhodnutia [7]. Aj v prípade rýchlo urobeného rozhodnutia je potrebné v rámci rozhodovacieho procesu dodržiavať určité zásady. Obvykle používané nástroje rozhodovacieho procesu umožňujú veliteľom a štábnym pracovníkom pracovať spoločne veľmi efektívnym spôsobom, hlavne v prípadoch, kedy sa zasadnutia velenia zvolávajú narychlo.

Efektívne rozhodnutia v mnohonárodnom prostredí môžu byť vnímané ako súhra alebo spojenie kvalitného myslenia a súhlasu. V situáciách, v ktorých sa zúčastňuje viacej rôznych národov je dôležitosť súhlasu a náročnosť vyprodukovania kvalitného myslenia evidentná, hlavne na veliteľstvách, ktoré môžu byť zriadené *ad hoc* alebo ktoré nedisponujú danými skúsenosťami. Kľúčovým bodom nie je čakanie na to, kým bude rozhodnutie urobené a schválené, ale dosiahnuť včasný súhlas v oblasti spoločného plánovania a to v najväčšom možnom rozsahu.

ZÁVER

Jedine pochopením skutočnej podstaty problému bude veliteľ schopný robiť vysoko kvalitné rozhodnutia, ktoré sa od neho očakávajú. Strategické poradenstvo, rozvoj znalostí, operačný odhad a výsledky spravodajského procesu môžu veliteľovi v tomto ohľade pomôcť. Avšak skutočné pochopenie dlhodobých nedefinovatelných a širších faktorov súvisiacich s problémom spočíva vo výskume, štúdiu, návštevách a diskusiách s kľúčovými vojenskými a nevojenskými osobami. Niektoré z nich môže veliteľ nadobudnúť už z predchádzajúcich skúseností. Takéto chápanie a preniknutie do podstaty sa musí rozvíjať rýchlo od momentu, kedy bol veliteľ vymenovaný a pokračovať i počas misie. Rozvíjanie inštinktívneho vnímania operačného prostredia pomôže veliteľovi pri rozhodovaní, kedy robiť rozhodnutia a pomôže mu pri samotnom procese rozhodovania.

LITERATÚRA

1. *Slovenská technická norma STN 01 0380 Manažérstvo rizika (AS/NZS 4360:1999)*. Slovenský ústav technickej normalizácie, Bratislava 2003.
2. SIMS = Smart information for mission success : WP 6.2 : hodnotenie SIMS: *SIMS assesment [Sofistikované informácie pre úspech misie]*. Vedúci riešiteľ projektu Miroslav Žák ; vedúci riešiteľ pracovnej časti Pavel Nečas. Liptovský Mikuláš, 2012. CD-ROM, 699 s.
3. ŽÁK, M. – BUČKA,P.: Asymetrické hrozby v operáciách na podporu mieru = Asymmetric threats in peace support operation. *In: Bezpečnostní management a*

společnost , sborník z mezinárodní konference pořádané 11. a 12. května 2011 v Brně, Univerzita obrany, 2011.

4. ŽÁK, M. – BUČKA, P.: Bezpečnostné prostredie a hrozby v operáciách na podporu mieru = Security environment and threats in peace support operation. *In: Internet, competitiveness and organizational security : process management and the use of modern technologies : 13 annual international conference : Zlín, Czech Republic*, Tomas Bata University, Faculty of Applied Informatics, 2011.
5. LESLY, J. a kol.: *Innovative mission planning tools prototyping*. Európska obranná agentúra Brusel 2012.
6. LESLY, J. a kol.: *SIMS Final Assessment Report*. Európska obranná agentúra Brusel 2012.
7. SPILÝ, P. Velenie a riadenie malých taktických jednotiek z hľadiska interoperability. *In: INTEROPERABILITY 2012 : zborník príspevkov zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie* [29. marec 2012]. Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši, Slovenská republika, 2012. - ISBN 978-80-8040-449-9. - s. 191-199.

Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc., doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
Katedra bezpečnosti a obrany
Demánová 393
03106 Liptovský Mikuláš 6
E-mail miroslav.zak@aos.sk, pavel.bucka@aos.sk

SIMS A VEDENIE VOJENSKÝCH OPERÁCIÍ V SIEŤOVOM PROSTREDÍ

Rudolf ŽÍDEK, Miroslav ŽÁK

ABSTRACT

The article deals with the issue of solving military decision making problems in Network Centric Warfare using sophisticated decision support system SIMS. The experiences of the Armed Forces of the Slovak Republic from peacekeeping operations showed the need to pay attention to the issues of optimization of decision-making processes. One of the possible ways of enhancing the quality of decision-making is the utilization of modern systems for the support of decision-making. The suggested system for the support of decision making can be used when planning operations to support peace, when performing these operations and also when preparing peacekeeping operations. The system basis on a knowledge database within will be stored a variety of information, including information on possible terrorist acts or methods used in the operation of an asymmetric enemy.

Key Words: Network Centric Warfare, NATO Networked Enabled Capability, decision making, decision support system, system SIMS

ÚVOD

Informačné technológie sa stávajú jedným z rozhodujúcich a veľmi dynamicky sa rozvíjajúcich nástrojov pre dosiahnutie cieľov stanovených pre vojenské operácie. Do praktickej realizácie v bojovej činnosti sa dostáva čoraz viac aktívnych a dynamických prvkov z oblasti informačných technológií, ako sú napr. senzory, a štruktúra jednotlivých navzájom sa podporujúcich elementov sa stáva podobnou s akou sa stretávame pri konštrukcii webových stránok. Dochádza ku skráteniu času rozhodovacieho procesu, ale na druhej strane sa zvyšuje objem dostupných dát a z toho logicky vyplýva aj nárast možných riešení.

Implementácia výsledkov projektu SIMS v procese plánovania a vedenia vojenských operácií v sieťovom prostredí bude slúžiť ako rozhodujúci element pri ovplyvňovaní správania protivníka v celej škále ozbrojených konfliktov. Jedna z prvých prác opisujúcich operácie v sieťovom prostredí sa objavuje v roku 1998 na *U.S. Naval Institute Proceedings*. Bojová činnosť v sieťovom prostredí je predovšetkým zameraná na konanie protivníka ako jednotlivca, tak aj organizácie, spoločnosti a štátu. Je založená na novom prístupe v myslení, myslení v sieťovom prostredí a na aktívnom uplatnení tohto spôsobu myslenia vo vojenských operáciách. Tento „nový“ spôsob vedenia bojovej činnosti dokáže aj pri veľkom geografickom rozptýlení síl cestou tzv. samosynchronizácie splniť zámer veliteľa. Sieťové prostredie prispieva svojou podstatou k zrýchleniu velenia, je vlastne konverziou z pozície informačnej prevahy (resp. nadvlády) do konkrétnych akcií. Sieťové prostredie sa netýka len samotných informačných technológií, ale v širšom kontexte predstavuje akúsi odpoveď na vplyv informačných technológií, tzv. informačný vek, na vedenie bojovej činnosti. Bojová činnosť v sieťovom prostredí priamo odráža vplyv tzv. troch technologických revolúcií, ktoré možno v krátkosti definovať v nasledujúcich oblastiach:

- senzorové technológie,

- informačné technológie,
- zbraňové technológie.

Tieto tri technologické revolúcie predstavujú takmer nekonečnú a stálu zmenu už existujúcich konceptov, doktrín, taktík, prípadne organizačných štruktúr. Koncept operácií v sieťovom prostredí, založených na účinkoch cestou aplikácie týchto nových technológií, ponúka nové cesty a prístupy k plneniu úloh a cieľov diametrálne odlišných než v minulosti. Ako jeden z dôležitých výstupov je zvýšenie kvality v oblasti bojovej efektivity. Čo si pod týmto možno predstaviť? Klasická vojenská operácia, ako ju poznáme aj v súčasnosti, pozostáva z týchto etáp - stanovenie a naplánovanie úlohy, príprava vyčlenených síl a samotné vykonanie operácie. Tento cyklus vyžaduje vysoký stupeň koordinácie a zároveň predstavuje aj určité časové obdobia relatívnej nečinnosti v procese prípravy a koordinácie operácií do doby, než budú sily použité. Na druhej strane, ak sú jednotky v sieťovom prostredí a majú k dispozícii dáta a informácie v takmer reálnom čase, môžu sa ich velitelia získať prevahu nad protivníkom v rozhodovaní.

1 Prevaha v rozhodovaní – podmienka úspechu pri pôsobení na vôľu protivníka

V koncepčnom dokumente pre transformáciu NATO „Strategická vízia, vojenská výzva“ je prevaha v rozhodovaní definovaná ako „stav, v ktorom sa vykonávajú rozhodnutia na základe lepšej informovanosti a prijaté rozhodnutia sa realizujú rýchlejšie než protivník stačí na ne reagovať“. Z kvalitatívneho hľadiska ide o prevahu nad protivníkom v precízności a flexibilitnosti rozhodovania, t. j. vo voľbe presnejších, primeranejších akcií na základe realistickejšieho vnímania, pochopenia a predvídania vývoja situácie. Z kvantitatívneho hľadiska ide o dosiahnutie väčšej rýchlosti rozhodovacieho cyklu, čo umožní prevziať iniciatívu a vnútiť protivníkovi reagovať na naše kroky a nie postupovať podľa jeho vlastného zámeru.

Prevahu rozhodovania je možné dosiahnuť cestou skvalitňovania a zrýchlenia jednotlivých etáp rozhodovacieho procesu, najmä využívaním nových technológií, použitím náležitých senzorov monitorujúcich objekty záujmu tak, aby sme zozbierali presné údaje na vytvorenie požadovaných informácií v čo najkratšom čase. Použitie nových, sofistickejších senzorových technológií umožní v reálnom čase poskytnúť údaje vysokej presnosti o snímaných fyzikálnych charakteristikách objektov záujmu a pokrývať rozsiahle územia. Medzná hranica možnej kompresie času pri rozhodovaní bude tak závislá na rýchlosti s akou budú dodané a zapracované informácie získané z ľudských zdrojov (Human Intelligence) a údaje z analytickej databázy spravodajských orgánov.

Ťažisko skvalitňovania rozhodovania tak spočíva najmä v zavádzaní nových technológií spracovávania informácií. V priebehu najbližších 10-15 rokov sa počíta so zvýšením spracovateľskej spôsobilosti výpočtovej techniky tak, že táto bude schopná automaticky, triediť, porovnávať a analyzovať vstupné senzorové údaje, pričom sa počíta, že v horizonte 10 rokov táto technológia bude schopná uskutočniť i automatické vyhodnotenie súvzťažností dát.

Zosieťovaním informačných technológií sa umožní výmena spracovaných informácií medzi ľubovoľnými abonentmi tak, aby sa dosiahlo spoločne zdieľane uvedomenie situácie, čo otvára cestu k vedeniu decentralizovaných, súbežných operácií. Zosieťovanie prostriedkov prieskumu a spracovávania informácií tvorí jadro „operácií v sieťovom prostredí“ (Network Centric Warfare - NCW) [1].

Z uvedeného je možné vyvodit' čiastkový záver, že na dosiahnutie prevahy rozhodovania je bezpodmienečne je nutné sústrediť úsilie veliteľských orgánov na :

- skvalitňovanie poznávacieho procesu cestou výstavby integrovaného informačného systému s vysokou kapacitou spracovávanía vstupných dát získaných senzormi a spravodajských údajov získaných z ľudských zdrojov (Human Itelligence);
- skracovanie doby prípravy operácie (akcie) cestou zvyšovania rýchlosti rozhodovacieho procesu a to zavádzaním nových technológií spracovávanía informácie a ich zosieťovaním v rámci celej operačnej zostavy,
- zvyšovaním úrovne tímovej práce štábov v celom priereze rozhodovacieho procesu,
- skracovaním doby nutnej na generovanie odpovedajúcich síl pre uskutočnenie takých akcií, ktoré s vysokou pravdepodobnosťou vyvolajú žiaduce účinky na správanie protivníka.

2 Operácie v sieťovom prostredí

Pojem operácie v sieťovom prostredí bol prvý raz publikovaný v 1998 v U.S Naval Institute Proceedings article, v ktorom autori porovnávali potenciálne dopady NCW s konceptom Napoleonského masového nasadenia vojsk. Tento článok bol súčasne odrazom vojenských aj spoločenských zmien v USA. Myšlienky uverejnené v tomto článku zmenili a naďalej menia spôsob, akým sú vojenské operácie vykonávané. V rámci rezortu MO USA bola vydaná séria kníh nadväzujúca na túto problematiku, ktorými sú:

1. NCW: Developing and Leveraging Information Superiority,
2. Information Age Anthology,
3. Understanding Information Age Warfare,
4. Information Age Transformation,
5. Effects Based Operations: Applying Network Centric Warfare in Peace, Crisis and War.

Koncepcia NCW sa opiera o štyri základné postuláty, ktoré nám pomáhajú pochopiť rozšírené možnosti zosieťovaných síl a zároveň definujú hypotézu o NCW ako o kľúči k získaniu prevahy v rozhodovaní [2]:

- masívne zosieťovanie síl zdokonaľuje zdieľané informácie,
- zdieľanie informácií zvyšuje kvalitu uvedomenia si situácie,
- zdieľanie uvedomenia si situácie umožňuje spoluprácu, synchronizáciu a rozširuje udržateľnosť síl s rýchlosťou a precíznosťou velenia,
- rýchlosť a precíznosť velenia sa odráža v získaní prevahy v rozhodovaní
- a celkovom zvýšení efektívnosti splnenia misie (prijatej úlohy).

NEC predstavuje kvalitatívne nový model budovania infraštruktúry ozbrojených síl (OS) ako aj vnútorných a vonkajších vzťahov v takomto systéme. Vo svojej podstate sa usiluje o skvalitnenie predovšetkým informačných procesov, z ktorých sa potom odvíjajú ďalšie súvislosti. Informačná nadvláda dosiahnutá pomocou prístupov NEC znamená pre príslušné OS veľkú výhodu a záruku úspešného využitia potenciálu ozbrojených síl na riešenie danej úlohy z hľadiska času a prostriedkov.

NATO schválilo nasledujúcu definíciu sieťových spôsobilostí OS členských štátov (NATO Networked Enabled Capability - NNEC): *“NATO sieťové spôsobilosti sú kognitívne a technické spôsobilosti aliancie spájajúce rozličné súčasti operačného prostredia od strategickej úrovne (zahŕňajúc veliteľstvo NATO) až po taktickú úroveň využitím sieťovej a informačnej infraštruktúry“*

Dôkazom, že nastúpená cesta plánovania, riadenia a realizácie operácií v sieťovom prostredí je správna, sú aj štúdie jednotlivých operácií a konfliktov. Ako jeden z príkladov možno uviesť koncept použitý v Pozemných silách USA pod názvom STRYKER BRIGADE COMBAT TEAM. Zámerom bolo potvrdiť správnosť budovania a tvorby síl pri súčasnom zvýšení efektivity jednotlivých činností ako sú prieskum, pozorovanie, zisťovanie cieľov

a zároveň využitie provizórnej satelitnej komunikačnej siete. Operačné prostredie pre potvrdenie predpokladaných záverov bolo charakterizované nasledovnými podmienkami: operácie malého rozsahu s rýchlym začiatkom a odvetnou akciou, a zároveň s dostatočne robustnou sieťou pre zber a analýzu dát. Na druhej strane boli porovnávané výsledky bojovej činnosti tak isto vyzbrojenej ľahkej brigády, ale bez dostupnosti digitalizovaných informácií. Na základe analýz boli zverejnené nasledovné závery:

- skrátenie času potrebného pre kľúčové nasadenie do boja z 24 hodín na 3 hodiny,
- kvalita individuálne zdieľaných informácií stúpla z 10% na 80%,
- kvalita riadenia a velenia stúpla o 75% z dôvodu použitia sieťových prepojení,
- schopnosť účinnejšie riadiť rýchlosť velenia,
- zavedenie novej organizačnej štruktúry sa stalo kľúčom k úspešnému zdieľaniu informácií a zvýšeniu bojovej efektívnosti jednotky.

Zárodky NCW vznikli v USA, ktoré postupne získali značné skúsenosti s jej implementáciou do praxe. NCW popisujú ako ľudské správanie vo vnútri integrovaného prostredia (siete). Ministerstvo obrany USA definujú NCW ako vznikajúcu teóriu vojny v informačnom veku, ktorá popisuje kombináciu stratégie, vznikajúcich taktík, techniky, procedúr a organizačných aspektov. To všetko umožňuje jednotkám, ktoré sú celkom alebo čiastočne prepojené informačnou infraštruktúrou, dosiahnuť rozhodujúcu bojovú prevahu. Táto teória je použiteľná v troch úrovniach vojny : strategickej, operačnej a taktickej a vo všetkých vojenských operáciách. Skúsenosti s čiastočnou integráciou amerických a koaličných ozbrojených síl do integrovaného informačného prostredia boli získané v operáciách „Operation Enduring Freedom “ (Trvalá sloboda) v rokoch 2001 – 2002 a „Operation Iraqi Freedom“ (Iracká sloboda) v roku 2003. Tieto operácie poskytli predbežný, ale silný dôkaz o význame budovania sieťovo orientovaných spôsobilostí [3].

Spôsobilosti strategického veliteľstva pôsobiť v integrovanom bojovom informačnom prostredí mali zásadný podiel na porážke Talibanu a al-Káidy v operácii „trvalá sloboda“. Ozbrojené sily viedli operácie v hornatom priestore o veľkosti Texasu a v extrémne náročných podmienkach. Vyhľadávanie cieľov prostriedkami založenými na platforme prepojenia senzorov s prostriedkami ničenia (networking weapons platforms and sensor platforms) prinieslo v tomto prostredí podstatnú výhodu. Strategické veliteľstvo použilo špeciálne sily, ktoré pôsobili priamo v teréne s afganskými spojencami. Tieto sily boli prepojené (networked) s ostatnými spojencami v teréne a s americkými bojovými lietadlami vyzbrojenými modernými zbraňami a muníciou s presným navádzaním na cieľ. Bola dosiahnutá vysoká úroveň efektivity. Spojenie senzorov s prostriedkami ničenia (sensor to shooter) v takmer reálnom čase bolo len čiastkovou požiadavkou. Ciele sa objavovali nečakane a na krátky čas.

Z tohto dôvodu údaje o cieľi museli byť aktualizované často a hlavne rýchlo, pretože prostriedky ničenia boli vo fáze letu. V prípade bombardérov, ktoré leteli zo základní vzdialených od cieľa stovky kilometrov, bolo potrebné mať schopnosť meniť úlohu misie ešte v priebehu letu k cieľu v Afganistane. V oveľa väčšej miere ako v minulosti boli použité bezpilotné prostriedky (Predator a Global Hawk). Informácie odovzdávané týmito prostriedkami umožnili veliteľom mať prehľad o situácii na bojisku v čase blízkom reálnemu. Geografické rozmiestnenie veliteľstiev predstavovalo možnosť vykonať sieťovo orientované operácie (NCO). Strategické veliteľstvo v Tampe (USA) bolo úspešne prepojené s predsunutým veliteľstvom v Kuvajte a s podriadeným predsunutým veliteľstvom v Uzbekistane. Satelitné spojenie spolu s ostatnými technológiami umožnilo vytvoriť a prepojiť komunikačnú sieť a informačné prostredie, ktoré nebolo predtým dosiahnuté.

Skúsenosti získané v Afganistane boli využité aj v priebehu operácie „Iracká sloboda“. Ozbrojeným silám USA a koaličným silám poskytli výhodu pred irackými silami. Spôsobilosť zabezpečiť riadené sieťové prepojenie (Network Centric Control), ďalej len

NCC“) amerických síl v priebehu operácie umožňovalo využiť technológie a systémy, ktoré boli základom efektívnych NCO. Zároveň však zdôraznilo potrebu výcviku a motivácie všetkých vojakov, ktorí boli súčasťou spoločných síl v integrovanom prostredí. Postupná príprava vojny v Iraku umožnila dôkladne naplánovať použitie technológií a systémov, ktoré umožnili veliteľom rýchle plánovanie a vykonávanie zmien plánov tak, ako to situácia vyžadovala. Technológie umožnili zdieľať informácie na všetkých úrovniach velenia.

Pri podpore rozhodovacieho procesu sa významne osvedčil prenos informácií zo senzoru smerom k prostriedkom analýzy alebo priamo k prostriedku ničenia. Týmto bola potvrdená správnosť konceptu NCW a zároveň bola zdôraznená potreba jeho aplikácie v oblasti spojenia, velenia a riadenia, v systéme spravodajstva, sledovania a prieskumu. Ďalej bolo vyhodnotené, že systémy musia byť schopné prispôbiť sa akýmkoľvek okolnostiam na bojisku. Jednou z najväčších úloh v priebehu operácie bolo zlepšiť komplikované zdieľanie informácií s koalíčnymi partnermi. To znamená interoperabilitu systému USA so systémom koalíčným, ktorá by umožňovala vzájomné zlúčenia dát, včasné odovzdávanie informácií a bezproblémovú súčinnosť s koalíčnymi partnermi.

Z uvedených záverov a výsledkov by bolo možno konštatovať, že technologická prevaha je akýmsi návodom na úspech. Avšak je potrebné mať na pamäti, že bez ľudského elementu je dostupná technológia len pomocným nástrojom k dosiahnutiu celkového úspechu. Radšej než technologické výhody, musíme veľmi pozorne skúmať ľudskú spoločnosť, jej organizačné členenie, pretože len touto cestou je možné dospieť k podrobnej analýze spoločnosti a jej členov ako dynamického systému. Tento postup pri modelovaní budúceho možného protivníka a plánovania, riadenia a realizácie operácií v sieťovom prostredí využíva všetky dostupné prostriedky simulácie, vrátane prirodzenej a umelej inteligencie. Fenomén prirodzenej ľudskej inteligencie sa spája s kognitívnymi (poznávacími) prejavmi myslenia.

3. Systém na podporu rozhodovania SIMS

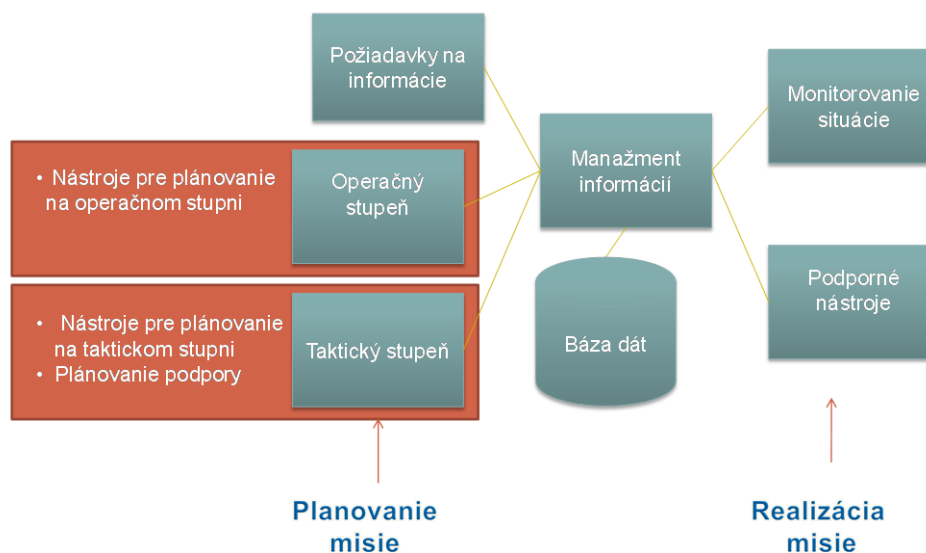
Koncepcia systému SIMS vychádza z potreby sieťového informačného prepojenia síl. Dôležité je prepojenie informačného cyklu medzi operačným a taktickým stupňom plánovania a výkonným stupňom (Obrázok 1). Táto koncepcia umožní vedenie operácií prostredníctvom komplexného, spoločného a cieľavedomého používania systémov velenia, riadenia, spojenia, počítačového spracovania, prieskumu a spravodajstva formou digitalizácie a zasieťovania nasadených síl na maximalizovanie účinku operácií v reálnom čase.

Technickým základom systému SIMS je rozsiahla počítačová sieť, realizovaná od úrovne malej jednotky, prípadne jednotlivca alebo palebného prvku, až do operačnej úrovne. Je potrebné zdôrazniť, že systémy na podporu rozhodovania nenahrádzajú subjekt rozhodovania. Výsledkom ich činnosti nie je samotné rozhodnutie, ale len určitý návrh alebo podpora subjektu rozhodovania pri riešení rozhodovacieho problému. Táto podpora môže mať formu rozšírenia súboru variantov riešenia, urýchlenie a zlepšenie prepočtov, presnejšie stanovenie možných dôsledkov navrhovaných riešení a iné. Samotná voľba rozhodnutia je vždy vecou subjektu rozhodovania, ktorý nesie za túto voľbu takú zodpovednosť.

Systém na podporu rozhodovania SIMS pri príprave na misiu, pri plánovaní a vedení operácií na podporu mieru najmä umožňuje:

- efektívne rozhodovanie pri plánovaní misie,
- podporu rozhodovania a ochranu vojsk v priebehu jednotlivých operácií vykonávaných v rámci misie [4],
- byť akcie schopný a dostatočne spoľahlivý na taktickej a operačnej úrovni,
- schopný podporovať rozhodovanie a ochranu rekonštrukčných tímov,
- rešpektovať príslušné národné a medzinárodné štandardy a ustanovovať povolenia a zodpovednosti berúc do úvahy túto hierarchiu,

- rešpektovať vojenskú hierarchiu a povinnosti každej štruktúry (napr. brigáda, prápor, rota, čata, družstvo atď.) nepravidelne a taktiež zmiešané skupiny, s prístupom užívateľov,
- podporovať koncept zasieťovania operácií.

Obrázok 1 Informačné prepojenie medzi operačným a taktickým stupňom

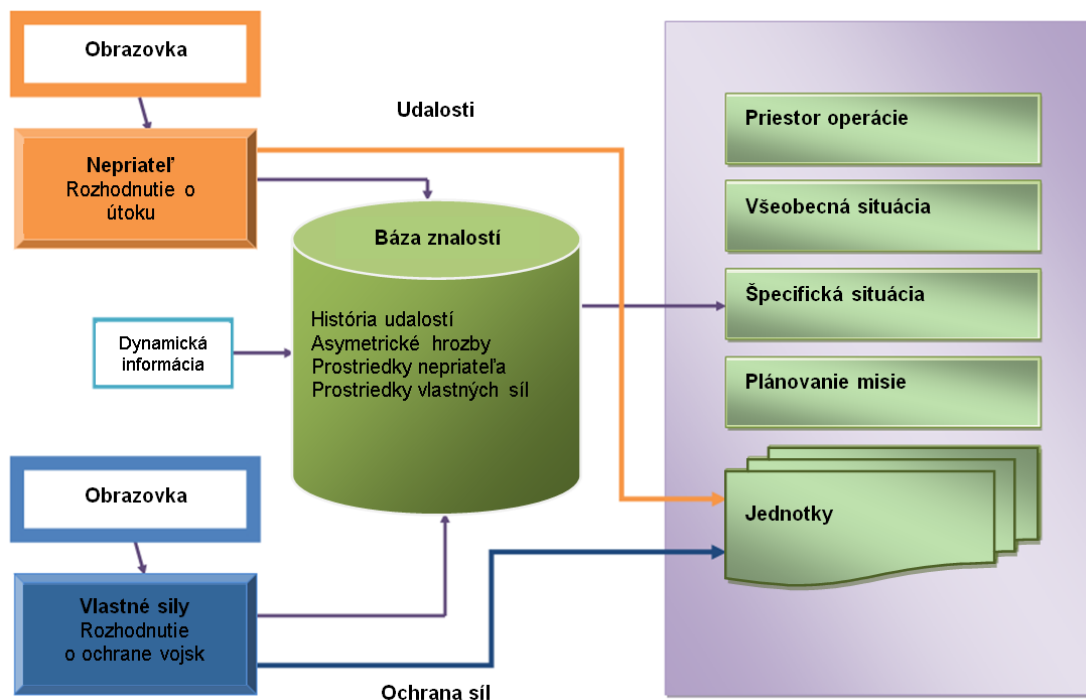
Okrem uvedených požiadaviek je systém ďalej schopný analyzovať a spracovávať informácie chránené v znalostnej databáze tak, aby s využitím techniky umelej inteligencie a manažérstva rizika bola táto informácia v požadovanej kvalite odovzdaná užívateľovi.

Hlavným prvkom systému na podporu rozhodovania SIMS je znalostná báza dát, ktorá obsahuje informácie o poslaní, úlohách a prostredí misie, o pravdepodobnom nepriateľovi v priestore misie a taktiež skúsenosti získané z predchádzajúcich misí. Znalostná báza dát bude plne zaplnená reálnymi dátami a modelmi asymetrických hrozieb. Kvalita informácie znalostnej databáze vytvára predpoklady pre dosiahnutie informačnej prevahy pozemných a vzdušných síl. Tieto informácie budú ukazovať na nové možné hrozby, hlavne tie, ktoré sú spojené s asymetrickým prostredím. Znalostná báza dát vytvára aj predpoklady pre verifikáciu úrovne rizík, pre vytvorenie modelov asymetrické ohrozenia za účelom vytvorenia logického algoritmu pre ďalšiu generáciu systému na podporu širokého rozsahu operácií, od prevencie konfliktov k vysoko intenzívnej bojovej činnosti [5].

Hlavným poslaním systému SIMS je u skvalitneniu plánovania misie, zefektívnenie výcviku a zvýšenie ochrany vojsk pri plnení úloh v misii. Metodika a postupy pri plánovaní sú dané príslušnými dokumentmi. V súlade s týmito postupmi by systém pri plánovaní misie mal:

- umožniť užívateľovi vytvoriť plán misie,
- podporovať rôzne plánovacie úrovne (JHQ, divízia, brigáda, pluk, úroveň práporu a pod úrovňou práporu),
- umožniť vytvorenie plánu misie podľa typu misie, cieľa, času, úloh,
- poskytovať relevantné informácie pre plánovanie misie,

- poskytovať dodatočné informácie o historicky dôležitých udalostiach pre podporu plánovania misie napr. Národné dni, náboženské udalosti počas určitého obdobia roka,
- umožniť analyzovanie operačného plánovacieho procesu (operational planning process OPP),
- umožniť zobrazovať informácie zahrnuté v pláne misie na mapách alebo digitálnych mapách,
- umožniť rozdeliť plán do sekcií,
- umožniť plánovanie trás pre každú úroveň misie,
- poskytovať dynamické plánovanie trás,
- umožniť optimalizáciu výberu trás (pre komplexné prostredie),
- umožniť plánovanie separátnych úloh pre ciele alebo skupiny cieľov individuálne,
- brať do úvahy predovšetkým taktiku, techniky, procedúry a koncepty operácie,
- identifikovať možné vojenské a nevojenské situačné priebehy akcie a operačnú úroveň,
- analyzovať súčasné a predchádzajúce prostriedky ochrany jednotiek a akcie,
- vykonávať analýzu rizík pre plánovanie misie,
- byť schopný stanoviť riziká v plánovacom procese.

Obrázok 2 Znalostná databáza v systéme na podporu rozhodovania SIMS

Pri plnení úloh v mierových misiách by systém mal prispieť k celkovému zvýšeniu bojovej efektívnosti najmä zvýšeniu ochrany osôb. Systém by mal:

- podporovať užívateľa počas vykonávania misie,
- poskytovať informácie relevantné pre vykonanie misie,
- poskytovať dodatočné informácie pre podporu vykonania misie,
- poskytovať informácie o asymetrických hrozbách pre vykonanie misie,
- poskytovať informácie o asymetrických hrozbách počas vykonávania konkrétnej misie,

- porovnávať súčasné statusy misie s plánom misie,
- zdôvodniť techniky, napr. analýzu rizík,
- navrhovať úlohy pre vykonanie misie na základe zhodnotenia situácie pomocou analýzy rizika,
- podporovať upgradovanie sféry úloh misie,
- využívať sledovanie jednotiek (vlastných, nepriateľských, atď.) znakov, ktoré umožňujú lokalizáciu vojakov, zbraní a senzorov,
- zaistiť neustále upgradovanie dát za účelom poskytovania súvislého, kompletného a zrozumiteľného prehľadu,
- zobrazovať kultúrne a sociálne dáta, ktoré ilustrujú spoločenské znaky terénu, skupiny, ľudí a udalostí a vzťahov medzi nimi,
- umožniť dynamické plánovanie trás pre každú úroveň vykonania misie,
- analyzovať súčasné a predchádzajúce opatrenia pre ochranu síl a akcií počas vykonania misie,
- umožniť upgradovanie informácií z bojiska počas vykonávania misie,
- zdôvodniť techniky a analýzu rizík pre podporu vykonania misie,
- umožniť presun výsledkov použitých techník počas vykonávania misie.

Skúsenosti z bojového použitia vojsk v mierových operáciách poukázali na potrebu skvalitnenia prípravy na vykonanie misie. Z tohto pohľadu by systém SIMS umožňuje:

- podporovať tréning užívateľa pre plánovanie na operačnej a taktickej úrovni,
- podporovať tréning užívateľa pre vykonanie misií na operačnej a taktickej úrovni,
- poskytovať návody a metódy pre tréning spojený s plánovaním misie pre obranu pred asymetrickými hrozbami,
- poskytovať tréning vytvárania plánov, v závislosti od roly užívateľa v plánovacom procese na každej úrovni (napr. logistika, ochrana jednotiek),
- poskytovať rôzne spôsoby/režimy tréningu,
- poskytovať cvičný režim (možnosť opravy a bez časového limitu),
- poskytovať testovací režim (obmedzený čas bez opravy),
- umožniť vykonanie individuálnych tréningových kurzov,
- umožniť riadenie tréningových kurzov v skupinách,
- poskytovať integráciu medzi tréningovými metódami a nástrojmi za účelom poskytnutia bežného tréningového prostredia,
- poskytovať nápovede v každom stupni tréningu,
- poskytovať simulované prostredie pre nácvik,
- podporovať dynamické zmeny v úlohách zahrnutých v pláne,
- podporovať dynamické zmeny zahrnuté v pláne v režime skutočného času,
- podporovať dynamické zmeny v úlohách zahrnutých v pláne v zrýchlenom režime,
- podporovať interaktívnu simuláciu,
- poskytovať metódy vyhodnotenia tréningu.

Informácie na podporu rozhodovania sa budú zobrazovať výberovo, najmä na taktickom a operačnom stupni rozhodovania, s rôznym stupňom podrobností. Ontológia celého systému zobrazovania bude založená na štyroch vrstvách zobrazovania. Prvú vrstvu budú tvoriť statické, najmä mapové údaje o záujmovom priestore. Podklady pre zobrazenie budú získavané pravdepodobne z geografického mapového systému GIS (Geographical Information System). Druhú vrstvu budú tvoriť údaje o možných hrozbách o odhadoch rizík. Odhad rizík bude závislý od prostriedku voči, ktorému sa bude určovať (nechránená osoba, vozidlo, obrnené vozidlo a podobne) a od prostredia v ktorom sa činnosť bude vykonávať (pole, les, horský terén, púšť, zastavané prostredie a pod.), ale taktiež v spojitosti s predchádzajúcimi incidentmi v tomto prostredí. Tretia vrstva by mala obsahovať údaje o

zostave, prostriedkoch a silách jednotiek misie. Štvrtá vrstva by mala obsahovať podrobné údaje o minulých hrozbách doplnené o aktuálne údaje o situácii v záujmovom priestore [4].

ZÁVER

Kvalitné plánovanie operácií na podporu mieru je dôležitým predpokladom pre úspešné vedenie týchto operácií. Pri plánovaní vojenských operácií velítelia a štáb určujú požadovaný konečný stav, vyberajú operačné ciele podporujúce konečný stav a potom pridávajú úlohy a vojenské aktivity, ktoré vytvoria také účinky, aby sa tieto ciele mohli vykonať. Na to, aby sa pri dosahovaní cieľov mohla aplikovať štruktúra a definícia bojového potenciálu, je nutné navrhnuť množstvo rámcov (hl'adísk), ktoré umožnia, aby odlišné vojenské aktivity boli vedené vzájomne sa dopĺňujúcim a zladeným spôsobom. K naplneniu uvedenej požiadavky môže výrazne prispievať systém na podporu rozhodovania SIMS.

Podpora rozhodovania pri riešení vojenských rozhodovacích problémov sa tak dostáva do pozornosti vojenských teoretikov. Veľká pozornosť je venovaná nielen problematike rozvoja znalostných systémov na podporu rozhodovania, ale aj skvalitňovaniu prípravy veliteľov a štábov na riešenie krízových situácií s dôrazom na spôsobilosť správne analyzovať situáciu, vyvodzovať potrebné závery pre voľbu metód výberu najvhodnejšieho variantu riešenia. Toto je iba jednou stránkou zvyšovanie ich kompetencií. Ďalšou a nie menej dôležitou je zvyšovať ich psychické a mentálne schopnosti rozhodovať a zdokonaľovať schopnosť účinne implementovať prijaté rozhodnutia a efektívne riadiť ich realizáciu.

LITERATÚRA

1. CEBROWSKI, A. *Implementation of Netric Centric Warfare*, Office of Force transformation, 2005, Washington D.C.
2. SCHIMPF, Axel: Network Centric Warfare. In: CPM Communication, 2002, s. 2-3.
3. NCO Case Study US/UK Coalition Combat Operations during Operation Iraqi Freedom, Úrad pre transformáciu síl, MO USA, 2005.
4. SPILÝ, P. Velenie a riadenie malých taktických jednotiek z hľadiska interoperability. In: *INTEROPERABILITY 2012 : zborník príspevkov zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie* [29. marec 2012]. Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši, Slovenská republika, 2012. - ISBN 978-80-8040-449-9. - s. 191-199.
5. ŽÁK, M. – SPILÝ, P. – SOPÓCI, M. – KELEMEN, M. – BUČKA, P. – ŠKOLNÍK, M. – BELAN, L. ml. V. – SPILÝ, P. – PETRUFOVÁ, M. – MAJCHÚT, I. – GÁNOCZY, Š. – ŽÍDEK, R. – LABUZÍK, M. *Smart Information for Mission Success (Study Case)*. Čiastková výskumná správa o riešení Medzinárodného projektu vedy a výskumu EDA A-0934-RT-GC. AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš 2011, 721 s.

gen. v. v. Ing. Rudolf Židek
Akadémia ozbrojených síl generála M.R.Štefánika, Demänová 393
Liptovský Mikuláš 031 06
rudolf.zidek@aos.sk

prof. Ing. Miroslav Žák, DrSc.
Akadémia ozbrojených síl generála M.R.Štefánika, Demänová 393
Liptovský Mikuláš 031 06
miroslav.zak@aos.sk

Zborník z 3. Medzinárodnej vedeckej konferencie

„NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2012“

Vydala: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika

Redakčne upravil:

doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD.

Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.

Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.

npor. Ing. Michal HRNČIAR

Počet strán: 566

Náklad: 75 (CD)

Vydané: október 2012

Distribúcia: podľa rozdeľovníka a zverejnenie aj na www.aos.sk

Uverejnené príspevky v zborníku neprešli jazykovou korektúrou.

ISBN 978-80-8040-4508-5